

GERARDI IOANNIS VOSSI

COMMENTARIORUM RHETORICORUM,

SIVE

ORATORIARVM INSTITUTIONUM,

Libri ſex,

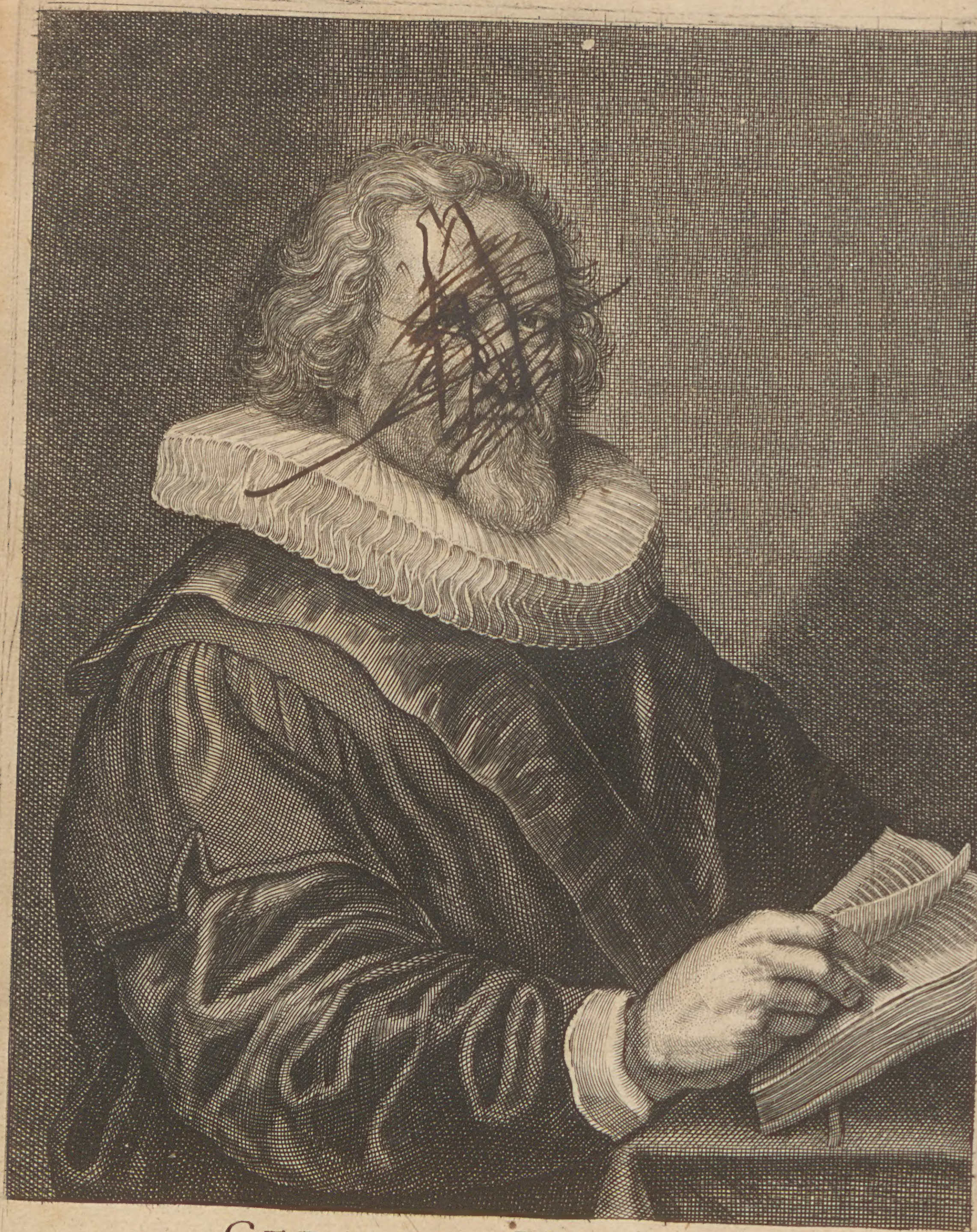
Quartâ hac editione auctiores, & emendatiores.

Author damnatus

LUGDUNI BATAVORUM,
Ex Officinâ IOANNIS MAIRE.
cIↃ IↃ C XLIII.

GERARDVS VOSSIVS

Cerne Palatinæ, lector, miracula terræ,
Quem suus haud una perficit arte labor.
Sufficit acta dies alys. non sufficit illi.
A solida studys tempora nocte petit.

Quid non exequitur scriptor? nos sponte fatemur
Non alia scribi secula posse manu.
Et puer & iuvenis chartis impalluit et vi
Et nunc non alium se cupit esse senex

Crispinus Passeus ad Viuum delin: et Sculp: — C. Barlæus.

ILLUSTRISSIMIS

HOLLANDIÆ
WEST-FRISIÆQVE

ORDINIBVS,
DOMINIS POTENTISSIMIS,

GERARDUS IOANNES VOSSIUS
DEDICAT, CONSECRATQVE.

ANTA est laus, ac gloria vestra, maximi ac sapientissimi PROCERES, ut nulla penè orbis regio sit, quò non pervaserit fama eorum, quæ, præsentiore dubium virtute, an secundiore fortunâ, tot jam annos pro libertate gessistis. Sed nihil tamen videtur illis majus esse, atque excellentius, quæ recenti inprimis memoriæ omnium inhærent. Quid enim novum est magis, atque inauditum, quàm classe vos Mexicanâ potitos esse, & prope incredibili gazâ Hispaniarum regis? Quod

ut

ut nunquam antea vobis, ita vicinorum adhuc principum contigit nulli: Regi verò, atque hostibus, eo luctuosius visum, quo indignius putarent, jam de suo vos adversus se armari. Quis etiam satis prædicârit, quòd, sine ullo prope sanguine vestro, Vesaliam cepistis; illam viribus suis inclytam, & hostili sic præsidio firmatam; illam annorum aliquot manubiis ac prædâ divitem; illam belli delectam contra vos sedem? Eóque clariùs hac parte divinus erga vos favor eluxit, quòd hostis illo tempore in fœderatorum visceribus grassaretur, & cùm magna daret damna, multo tamen majora anhelaret. Ita ut cepisse hanc urbem, non modò sit stitisse hostilis victoriæ cursum: sed sua etiam recepisse, hostes finibus ejecisse, compluriáque oppida, quæ ab eo tempore in vestrâ & sociorum sunt clientelâ, addidisse fœderatorum terris. Denique quàm amplum illud, atque augustum, quàm Arausionensium Principi, quàm vobis, quàm fœderatis gloriosum, quòd in vestram sociorúmque potestatem redegistis Sylvam Ducis, urbem antea semper infestam, ac sic naturâ loci & veterano milite munitam, ut opinio esset

prope

prope omnium, viribus eam humanis expugnari non posse. At vos hanc quinctum intra mensem vicistis, & quidem hostium duce obsessis cum ingenti exercitu suppetias incassum ferente. Atque horum singula cùm per se magna sint, eo tamen majorem admirationem cient, quòd quæcunque adhuc diximus, intra annum vertentem peregistis. Neque se nominis tanti decus cancellis continet gloriæ militaris: uti in nationibus quibusdam videmus, quæ, belli laudibus contentæ, literas studiáque despicatui habent. Vos enim non armis modò, sed doctrinâ etiam excellere, pulcherrimum semper duxistis. Imò ægre admodum fuerit vobis, si mystica illa gentium Pallas terrarum ulli posthabuisse Bataviam vestram videretur. Vt nihil mirandum sit, si sic animati multos adeò à libertate partâ numeretis, qui cùm summos in Republica gesserint honores, non eo minùs ingenii doctrinæque monumentis clarissimi fuerint. Sed de illis celebris eruditionis viris, qui, ut dixi, præfuerint Reip. vel præsint, aliàs fortasse commodior se offeret agendi locus. De Academiâ verò, quæ propiùs me tangit, unum illud; etsi

non citra invidiam, dixero, in mediis eam bellorum tempestatibus ac procellis, ita caput extulisse, ut, si annos numeremus, qui non multo plures sunt quinquagenis, virorum excellentium, & magnitudine, & numero, quasvis provocare orbis Academias possit. Hæc cùm animũ subeunt meum, illustrissimi PROCERES, verè vos felices prædico, quorum meritis voluerit Deus tantopere Academiam hanc & universam debere Rempublicam: neque cives modò, sed exteros etiam, qui auxilia vestra exposcunt: adhæc quicquid uspiam elegantiorum est hominum, & amantium studia literarũ. Quo nomine ut vobis ex animo gratulor, ita mihi gaudeo, cui sub imperio vestro in terrâ, ut belli artibus, ita doctrinâ omni florentissimâ, à puero scientiis imbui, & securè hactenus vitam degere contigerit: imò qui jam ab annis XV. mistum me videam fulgentissimis Academiæ hujus luminibus, atque id favore vestro: cùm probè mihi conscius sim, splendorem me ex eâ accepisse potiùs, quàm eò attulisse. Vt igitur pro affectu illo erga me tam benevolo; quem aliis etiam beneficiis declarâstis, gratum animum tester, offero

nunc,

nunc, quo nihil habeo majus, memet ipſum, ac mecum animi noſtri fœtum; quem genui adoleſcens, atque ubi triennio lucem viderat, corpore & viribus auctiorem produxi in conſpectum omnium; nunc verò, poſt viginti annorum intervallum, talem vobis ſiſto, ut dubium relinquat, magiſne idem, an alius videatur. Quamquam vero, ſobolem hanc noſtram laudare; non eſt meum; eo minùs, quia quo plus auſus fuero promittere, hoc plus neceſſe habeam præſtare: niſi tamen induſtriæ ſaltem mihi conſcius eſſem, minimè auſus fuiſſem eam dicare, partim vobis, quos Deus vice ſua in Batavia fungi juſſit; partim iis, quos nomine veſtro præeſſe Academiæ vultis. Nec parum me ad hoc animavit, quod propoſitum mihi fuiſſet, ut Inſtitutiones hæ Partitionibus noſtris, autoritate veſtrâ in Scholas omnes Bataviæ inductis, commentarii loco forent. Simul ſperavi, me, hoc labore ſuſcepto, meliùs ſatisfacturũ muneri, quod mihi abhinc ſeptennio à Nobiliſſimis Academiæ Curatoribus injunctum fuit. Placuit iis tum, ut non modò temporum omnium geſta tractarem; ſed illa etiam exponerem, quæ ad be-

ne dicendi artem pertinerent. Quomodo futurum videbant, ut, quia historia est fons prudentiæ universæ; Rhetorice autem viam ad eloquentiam munit: juventus operâ quoque nostrâ perduceretur ad connubium illud Palladis, & Mercurii, quod antiquitas Hermathenam vocabat. Morem igitur iis gessi, quibus æquum erat: propensaque adeò iis obtemperandi voluntas vobis ingrata esse non poterit: præsertim cum summo studio conjuncta bene de publico merendi, ac potissimùm de Bataviæ Scholis, & Academiâ vestrâ. Quamobrem planè ita fore confido, ut quemadmodum ante sexennium Historiam meam de Historicis Græcis, si non pretio sui, at vobis placendi studio, æstimâstis: ita aliquo nunc loco sinatis apud vos esse Commentarios nostros de Rhetoricâ facultate. Ex quibus nihil, fateor, honoris vobis accesserit: sed vestra præcessere beneficia, quæ gratuita erant: nostrum sequitur officium, quod debetur: & quò magis debetur, eò minùs poterit displicere.

Deus Opt. Max. vestrum ergà studia amorem foveat, & conservet: inprimis verò pru-

dentiam

dentiam & fortitudinem largiatur, quo & domi quietè ac salubriter diu regatis, Bataviæque & Fœderatorum proferatis imperium, non in terris modò vicinis, sed etiam longè dissitis, imò, ut facitis, etiam extra Europam. Nisi, post grave hoc & diuturnum bellum, longa nos pax manet. Cujus spem toto sinu admisero libens. Sed publica vincat utilitas: quæ curæ erit, & Patri supremo, & vobis, Patriæ Patres. Lugduni Bat. Anno cIɔ Iɔ c xxx. IV. Kal. April.

AD LECTOREM.

ANNI *jam triginta sunt, quòd ore & calamo bene mereri de studiis adnitar. Ac initia quidem in Lugdunensi hâc Academia feci anno* CIↃ IↃ XCIX, *& proximo. Quo tempore publicè Acroamatica Aristotelis exposui: privatim verò Rhetorica ejusdem interpretabar. Mox ab Amplissimo Senatu Dordrechtano (cujus incredibilis semper erga rem literariam amor fuit) ad præfecturam celebris sui gymnasii vocatus; iis, quæ in arte Oratoriâ ex Aristotele observâssem, multa ex Rhetorum aliis, Græcis potissimùm, adjeci; multa etiam ex literaturâ adspersi; eaque sex conclusi libellis: quos auctoribus illis, à quorum tunc consiliis pendebam, publici juris feci anno* CIↃ IↃ CVI; *neque id sine aliquo eruditæ caveæ applausu. Insperato hoc favore exceptus, eosdem triennio pòst longè emisi auctiores. Hinc diu alia me potiùs studia tenuerunt: præsertim ab anno* CIↃ IↃ CXV; *quo Lugdunum Batavorum, ad regimen Collegii Theologici, quod tribus ac viginti annis antè à Præpotentibus Hollandiæ West-Frisiæque Ordinibus fuerat erectum, quartus ab eo tempore, quò primùm erat constitutum, auctoritate eorundem Procerum vocabar. Ubi toto quadriennio studiis haut aliis, quàm sacris, vacare muneris me ratio sinebat. Itaque eo tempore sex libris sum complexus Historiam de controversiis à Pelagio, & Massiliensibus, motis. Alia etiam complura pro muneris hujus ratione commentabar: quæ partim divulgavi, partim, ut immatura, adhuc premo. Postea seu onere, seu honore hoc in successorem derivato, rebus ita, ut videtur, commutatione publicâ ferentibus, aliquantisper divertere malui ad studia priora. Ac primùm quidem, quæ de naturâ Rhetorices, & Rhetoribus antiquis, scripseram adolescens; item Partitiones Oratorias, quibus & ipsis hactenus cum blattis & tineis certamen erat, lucem adspicere sum passus. Commentarium etiam de arte historicâ comitem his, vel assedam potiùs, dedi. Sed ne tum quidem de Institutionibus Oratoriis ad incudem revocandis quicquam cogitabam, cùm abhinc septennio Amplissimi Academiæ Curatores illam mihi provinciam darent, ut non modò temporum omnium seriem, sed studium etiam profiterer bene dicendi. Nimirum quidquid à publico munere, & negotiis privatis, otii supererat, Ecclesiasticæ potiùs, externæque historiæ, impendebam. Atque eâ occasione cùm alia contexui; tum Historiæ de Græcis Latinisque Historicis libros septem: qui & ipsi lucem jam diu viderunt. Interea evênit, ut Illustres Hollandiæ & West-Frisiæ Ordines curam susciperent de Scholis reformandis. Quâ occasione decretum etiam fecere, ut in cunctis ditionis suæ urbibus Partitiones nostras adolescentia doceretur. Eo factum, ut priùs Partitiones iterum in manus sumerem: mox etiam laborem susciperem limandi ac locupletandi Insti-*

tutiones

tutiones nostras: nempe ex quo totis viginti annis hæ postremò fuerant excusæ. Ac amici quidem cùm hæc viderent, majoraque ætati huic convenire non injuriâ putarent; planè erant auctores, ut, quo leviori operâ defungerer, eo in utroque opere iisdem uti vellem, tum verbis, tum exemplis; hoc solùm discrimine, quòd in Partitionibus omnia breviùs in juniorum gratiam tractarentur. Quomodo non aliud in novâ utriusque operis editione necesse fuisset, quàm ut me ipsum exscriberem. Atque id magis mihi licuisset, quàm nonnullis nec ineruditis, nec obscuri nominis viris; qui multa adeò ex Institutionibus nostris, ad verbum inserciunt commentationibus suis, quandoque etiam paginas totas, tacito ejus nomine, unde eas hauserint. Hæc si mortuo me fierent, fortasse morosior aliquis cum Synesio [a] diceret, Ἀσεβέστερον [b] εἶναι ἀποθανόντων λόγους κλέπτειν, ἢ θοιμάτια, ὃ καλεῖται τυμβωρυχεῖν. Nunc faciunt ea vivo: nec iccirco eos desinam æstimare: sed suffecerit mihi, si ab illis, qui necdum viderint priores editiones nostras, non aliquando reus peragar culpæ alienæ: atque ita contingat illud vetus, Aemilius ut peccet, plectatur Rutilius. Interea viderint, quomodo satis tueri possint candorem suum. At si ipse me exscribere voluissem, defenderem me illo Isocratis [c]: Ἄτοπος [d] ἂν εἴην, εἰ τοὺς ἄλλους ὁρῶν τοῖς ἐμοῖς χρωμένους, αὐτὸς μόνος ἀπεχοίμην τῶν ὑπ' ἐμοῦ εἰρημένων. Sed utcunque hæc bellè dicerentur; mihi nihilominus Tullium potiùs visum est æmulari; qui de arte hâc sæpius, sed aliter, atque aliter, egit. Quare utramque sobolem ita potiùs instructam dimisi, ut utraque diceret alteri indicta: atque ubi, salvâ artis οὐσίᾳ, fieri aliter non posset, quin in re convenirent, saltem aliis & verbis, & exemplis, rem unam exponerent. Metuebam enim, ne, si eandem omnino canerent cantilenam, locum haberet illud vetus, Δὶς [e] κράμβη θάνατος: atque ideo fœtuum horunce alter alteri vitam facilè evitaret: quod, cùm ingenii non minùs, quàm corporis fœtus, amare soleam, tam mitis parens æquis videre oculis neutiquam potuissem. Malui igitur, ut germani isti duo sibi mutuò lucerent facem: ac præcipuè ut Institutiones id officii Partitionibus præstarent: unde & his Rhetorices contractæ, illis Rhetoricorum commentariorum nomen feci. Quamquam verò hîc fusiùs penè omnia exponerem; multáque adeò adspergerem non tam ad Oratoriam, quàm ad literaturam pertinentia: operam tamen dedi, ne nimis à naturâ artis abirem, vel ne inutilibus eam quæstionibus involverem: à quorum utroque, antiquitatis judicio, parùm sibi in Dialecticis caverat Eubulides Milesius [f]; summus alioqui vir, imò si quosdam veterum audimus, nemini eâ in arte secundus [g], sanè Demosthenis ipsius præceptor [h]. Fortasse tamen, quod in Eubulide culpatur, nec ipse satis videar effugisse. Quali judicio non offendar; dummodo ne in eorum referar numerum, qui, ut ait Symmachus [i], affectant copiam pudore defectus: ut qui plus balbutiunt, plus loquuntur. Nam profectò nunquam ignoravi, referre, non quantum scriberetur, sed quid scriberetur: molem operis quandoque in-

a Epist. 162.
b Magis esse impium, suffurari scripta mortuorũ, quàm eorũ vestimenta, quod vocant sepulchra effodere.
c Epist. 6.
d Ineptus essem, si, cum alios videã mea mutuãtes, ipse solus iis abstinerem, quæ priùs dixissem.
e crambe repetita mors est.
f Laërtius.
g Photius in bibliotheca cod. 265.
h Idem ex Plutarcho in vitis x orator.
i lib. 1. ep. 76.

duſtriæ eſſe argumentum; ſed rerum pondus eſſe ſignum ingenii, ac doctrinæ: non
quaſi utrumque hoc me conſecutum exiſtimem: verùm quia ubique id mihi curæ
fuit, ne paginas inanibus replerem verbis; ſed in hac operis magnitudine, pro tam
vario argumento, brevis potiùs, quàm longus eſſem. Poſtrema dictionis cura eſſe
ſolet. In quâ ſi curioſulis non omnia ejuſdem videantur coloris: cogitare opor-
tet, quàm diverſis ea ſcripſerim temporibus. Alia enim vetera ſunt, quæ adole-
ſcentiæ debentur: alia paullo pòſt conſecuta, quæ propterea non ita multùm à prio-
ribus recedunt: alia, quæ nunc do, planè ſunt nova, & quaſi de matre adhuc ru-
bent. Sed de verbis non multùm laboro, dum rem ipſam ſatis probem. Cujus
penè ſolius gratiâ agricolas volui imitari; qui, ut plus frugum ager ferat, eum
arare non contenti, etiam iterant. Item pictores, οἱ a ταῖς σκιαῖς τὰ σώματα προ-
χαράττοντες, δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ χειρὶ ταύτας ἀπακριβοῦσι, καὶ τελειοῦσι τοῖς
χρώμασι: ut in re aliâ Nazianzenus b ait. Sed de inſtituto noſtro abunde.
Deinceps, ſi Deus volet, denuo me conferam ad Hiſtoriam univerſam: inprimis
illam Eccleſiæ veteris, diutiùs à me, quàm par erat, intermiſſam. Non quidem
diffiteor, pulcbrum eſſe, (ut iterum Syneſii c verbis utar) τὴν d γλῶτταν καθή-
ἄχαρι, καὶ τὴν γνώμην ἡδίω γενέσθαι: ſed profectò pulcbrius multo eſt προσεργάζε-
σθαι e τὰ δαιμόνια πράγματα. Deus, ſpero, ad præclarum hoc inſtitutum mi-
bi ſuggeret vires. In quo voto deſino; teque, Lector candide, ſalvere etiam &
etiam jubeo. Lugduni Bat. An. CIↃIↃCXXX. III Kal. April.

a qui priùs corpora adumbrant, poſteaque alterâ & tertiâ manu additâ, ea accuratiùs exprimunt, & coloribus ſuis abſolvunt.

b epiſt. 114. ad Theodoſiū, vel Theodulū.

c epiſt. 153.

d linguam mundari, & ſententiam reddi ſuaviorem.

e occupari conſideratione rerū divinarū.

TYPO-

TYPOGRAPHVS

LECTORI SALVTEM.

IN numeris utriusque Indicis, si fortè pagina iis minùs respondeat (quod vix fore arbitror) ne pigeat consulere versus aliquot paginæ sequentis. Facilè enim alicubi contigisse possit, ut retenti essent prioris Editionis numeri, etiam iis in locis, ubi, ob nova quædam hac editione sæpius inserta, tardius compareant vetera. Non dubium verò, quin, utcunque non exigua fuerit cura nostra, ut, quàm emendatissimè opus hoc podiret: eventus tamen spei haut semper responderit. Quid mirum? quando nemo usque adeò Argus est, ut non aliquid subrepat invito; nec auctor editioni præesset, eo loci intervallo separatus: ac ne edito quidem opere, sed necdum vulgato, otium haberet percurrendi. Qui tamen paucula transmisit, quorum te commonitum vellet. Sed, si duo, tria, exceperis, quæ addi cuperet; totidem item, ubi fædiùs à typotheta sit peccatum; cætera forent istiusmodi, ut vix morari lectorem possent; ut in quibus tantùm literâ, accentu, vel distinctione fuerit aberratum. Nihilominus & hæc, & illa subjecimus, ut undequaque tibi probaremus studium nostrum bene merendi de studiis juventutis. Sunt verò ista, quæ dixi.

TOMO

TOMO PRIORI,

ſive tribus prioribus Rhetoricorum libris.

Pag. 9. in margine ad literum e, *dicentis.*
14. itidem in marg. ad literam k, *forma, ſive ſpecies.*
26. verſ. 7. THESIN.
57. v. 6. γαγγυῶδες.
60. v. 27, & 28. διαβόητον, γλῶσσ, Et eodem verſu, τυγχάνουσι· καὶ τ.λ. Et v. 31. ἀποσκεύασας.
66. 18. *Agell. lib.* VI. *cap.* 1.
67. 12. φύεται, οὐδ' ὑάκινθος.
69. 33. *oratione.*
72. 32. *Agathiæ.*
79. 5. *Timur Lench.*
87. 18. ἐπιτήδειον ἡμῖν,
88. 16. *ſublimi.*
123. 29. τῇ ἐς αὐτὼ. & v. 31. Πλωελόπλω:
153. 28. ὥσπερ.
154. 11. *epiſt.* XII, *&* XIV.
163. 29. *lex ſcripta, & voluntas.*
180. 9. *undeviginti.*
378. 2. *alius.*
399. 12. *tractanti.*
406. 3. *diſerto.* Sic enim in autographo fuit: & *diſcreto* eâ ſignificatione ne Latinum quidẽ eſt.
423. 38. *Novius.*

TOMO POSTERIORI,

ſive libro IV. V. VI.

Pag. 23. in margine ad literam d, *lib.* II.
26. verſ. 19. *expreſſerit.* Et verſ. 33. *ſuccenturiabit.*
140. verſ. 33. poſt *Et*, dele, *merito:* ac verſ. 35. adde: *Atque idem diu arriſit. Sed ut iuvenem obiiſſe Catullum credam, compellor Ovidiano hoc elegiaco in mortem Tibulli:*

Obvius huic venies hederâ iuvenilia cinctus
Tempora cum Calvo, docte Tibulle, tuo.

202. 26. *quoque.*
238. 10. *carinantes, inludentes.*
241. 24. βομβαλοβομβάξ.
242. 30. *ardeo.*
295. 1. χαρμος.
304. I XI. DE POL.
331. 31. Ἄρχε interiùs fuerat referendum, cùm pentameter ſit.
390. 2. ἀνθ' ἑτέρη.
442. 32. ἀσωύσατε.
472. 29. *perfectam.*
475. 14. *ſolis.*
476. 10. poſt *bovem*, adde *in mala.*
477. 28. *numero.*
479. 10. *convenire.*
481. 11. poſt *exſpectabat* adde: *Verba poëtæ* § III. *adducimus.*
484. 35. *Nempe.*

Quæ præterea erunt, benignus lector per ſe noſcet, & ignoſcet.

GERARDI

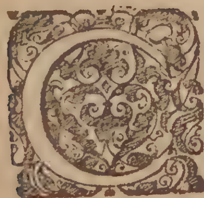
GERARDI IOHANNIS VOSSI
COMMENTARIORUM RHETORICORUM,
SIVE

ORATORIARVM INSTITVTIONVM

LIBER I.

CAP. I.

DE NATURA RHETORICES.

UM RHETORICES FINIS *sit persuasio; Officium sit bene dicere, sive dicere ad persuadendum accommodatè; Materia sit quælibet quæstio, ac præcipuè civilis: rectè definitur Rhetorice, facultas de unaquaque re bene dicendi ad persuadendum; sive, ut definit Aristoteles, facultas perspiciendi in unaquaque re, quod in eâ est ad persuadendum idoneum.*

Ac quemadmodum quatuor sunt partes officii Oratorii; argumenta invenire, inventa disponere, disposita exornare, & exornata pronunciare: ita totidem sunt partes Rhetorices; Inventio, Dispositio, Elocutio, & Pronunciatio sive Actio.

COMMENTARII IN CAP. I.

SECTIO I.

DE FINE RHETORICES.

QUEMADMODUM in scientiis contemplativis subiectum, sic finis se habet in disciplinis activis, itemque in artibus: quia, ut in illis * primò videndum est, cuius rei doceantur principia & affectiones; ita in his ante omnia cognoscendum est, * cuius gratiâ instituatur tractatio. Quare cùm Rhetorica sit ars στοχαστικὴ seu Coniecturalis, quod Aristoteli Facultatis nomen significat; non tam necesse est anquiramus Oratoriis nostris commentationibus insigne aliquod antipagmentum, quàm ut in ipso Facultatis vestibulo genuinum monstremus artis scopum.

* *Arist. in post. Analyt.*
* *Arist. lib. 7. Metaphys. context. 23.*

 Non

Non quidem ignoro, cùm vocabula ſint ſigna rerum, priùs agi potuiſſe de Rhetorices etymologiâ, vocabuli ambiguitate, aliiſq; : ſed ne Lectorem ad penetralia diſciplinæ feſtinantem diu nimis detineam in veſtibulo; ſatius iudico ſumma carpere rerum faſtigia. Quæ iam prætereo, aut ieiuniùs tracto, planè fuſeque proſequor tractatu eo, quem ſeorſum ſcripſi, *De naturâ ac conſtitutione Rhetorices.*

Eſſe aliquem architectonicum Oratoris FINEM, nemo ſanus ambigit. Quemadmodum enim neceſſariò aliquis in artibus finis eſt, quia in activis & effectivis, ſublato fine, principium eius, actio nempe, tollitur : itidem iure cenſetur inter ea, quæ ante diſciplinas ſunt præcognoſcenda, eſſe aliquem earum finem ultimum, quia appetitus noſter ferri nequit in infinitum *. Sed quis ille ſcopus ſit, ad quem perpetuò Oratori collimandum eſt, id verò variè à variis ventilatur. Ariſtoteli, viro profectò extra omnem ingenii aleam conſtituto, finis eſt perſuaſio. Nec dubium mihi, quin ſubſcripturi ſint huic ſententiæ, quotquot eam examinabunt ad Logicæ ſtateræ libramentum. Illud quippe finis ultimus eſt, propter quod omnia fiunt, ipſum verò nullius fit gratiâ. Atqui Orator omnia agit, ut perſuadeat. Perſuadere igitur eſt architectonicus Oratoris finis. Qui verò cum Quinctiliano pertendunt, perſuaſionem non eſſe Oratoris ſcopum, quia non ſit in poteſtate artificis, cùm Orator non ſemper ſit exorator: hi etſi tam altè opinionem eam imbiberunt, ut neque Suadam iis aliud perſuaſuram putem : tamen, niſi me ratio fugit, aliquid remittent, ſi conſideraverint, quæ natura ſit Facultatum. Ea verò iſtiuſmodi eſt, ut æquè reſpiciant utrumque contrarium, ac proinde non neceſſariò conſequantur finem ſuum. Non igitur aſſentiendum iis, cùm in omnibus diſciplinis finem eſſe aſſerunt determinatum, ac certum, etiam quod ad eventum. Bene dicere certè neutiquam eſt finis ultimus, quando id, quod alterius cauſsâ fit, finis ultimus eſſe nequit. Ad hæc, ut conſignantiſſimè dicit uno minor Ariſtotele Iul. Scaliger, * *Non tuo, ſed iudicis arbitratu, bene dicendum eſt; cui ſi non videare bene dicere, non ſolùm nequicquam, ſed etiam nequaquam bene dixeris. Igitur fine tuo fruſtratus abeas, etiam ſi fueris conſecutus.*

*Ariſtot. lib.1.Eth. cap.2.

*Lib.1. de re poët. cap.1.

Non tamen exiſtimandum eſt, ex Ariſtotelis ſententiâ, ſimpliciter Oratoris finem eſſe perſuadere; ſed perſuadere iuſta & bona. Nam etſi eodem modo affectus ſit ad perſuadendum ſive iuſta ſive iniuſta, ſi facultatem ipſam attendamus : tamen diſpar eſt ratio voluntatis; quia ſibi tantummodo proponere debet iuſta & utilia.

Tenendum præterea, ut omnem dimoveamus ambiguitatem,

τὸ

τὸ πείθειν ſive perſuadere Rhetoribus eſſe nihil aliud, quàm oratione probabili in cuiuſvis animo aliquam gignere opinionem. Nam aliæ quidem artes perſuadent; verùm, ut teſtatur Ariſtot. Rhetoricorum cap. 1. & 11, non apud omnes; ſed tantùm apud illos, qui artium iſtarum principia noverunt; neque ſimpliciter ex probabilibus, ſed ex propriis artis principiis.

II. RHETORICES DEFINITIO, DEQUE TRIPLICI HUIUS ARTIS MATERIA.

COgnito Oratoris ſcopo, facile erit definitionem Rhetorices extruere. Quippe artes à fine definiri debent, ut ſcientiæ à ſubiectis. Nam ut alia admiſceantur, finis tamen præcipuè formæ locum ſubit. Optimè igitur Rhetorice ab Ariſtotele definitur, *Facultas videndi in unoquoque, quod contingat ad perſuadendum conducere.* Ἡ Ῥητορικὴ, inquit, ἐστὶν δύναμις περὶ ἕκαστον τοῦ θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν.

Porrò hæc definitio præter finem, quem perſuadere eſſe diximus, ad pleniùs explicandam Rhetorices naturam, aperit etiam tum OFFICIUM Oratoris, quod eſt videre, quicquid aptum eſt ad faciendam fidem; tum MATERIAM, quæ eſt res quælibet, quatenus perſuaderi poteſt.

Intellige autem Materiam COMMUNEM, quæ eſt quælibet quæſtio, ſive ea ſit θεωρητικὴ, * & cognitionem reſpiciat, ſive πρακτική *. Siquidem interdum uſu venit, ut ad concluſionem activam argumentum ſit adferendum è ſcientiâ ſpeculatrice: quomodo olim, ne eclipſi, tanquam diro monſtro territus, pugnam detrectaret exercitus; Agathocles *a* quidem Siculis, at Sulpicius Gallus *b* Romanis neceſſe habuerunt oſtendere, id naturali ordine ſtatis fieri temporibus, eoque in prodigium trahi non debere. Atque hoc quidem factum actionis gratiâ. Interdum verò, contrà quàm Zabarellæ *c* viſum, ſolam ſibi cognitionem propoſitam habet orator. Nam & de mundi huius architecto, & animarum immortalitate, & quibuſvis naturæ myſteriis, populari, affectuoſo, ornatoque tractabit dicendi genere, ſuamq; in ſententiam pertrahet multos, quorum fores fruſtra ſolidis ſolùm rationibus pulſaſſet Philoſophus. Quamobrem meritò Ariſtoteles materiam Rhetorices facit τὸ ἕκαστον *d*: ac fuit hæc quoque ſententia Gorgiæ Leontini; eidemque ſubſcribit Tullius in Part. Orat. & Topicis.

Sed PROPRIA Rhetorices materia eſt res πρακτικὴ *e*, ſive ea ſit infinita

* *Contēplativa.*
* *Activa.*

a *Iuſtinus lib.* 22.

b *Livius lib.* 44. *Val. Max. lib.* 8. *cap.* 11. *Fab. l.* 1. *cap.* 10. *Plinius lib.* 2. *c.* 12. *Plutarchus in Paulo. Frontinus lib.* 1. *cap.* 12.

c *lib.* 2. *de natura Log. cap.* 18.

d *res omnes.*

e *activa.*

infinita ac generalis, quæ voce à Mathematicis petitâ θέσις nuncupatur; sive finita ac specialis, quæ ὑπόθεσις dicitur. Interdum enim Oratori à quæstione finitâ adscendendum est ad infinitam. Adde, quod & quæstio infinita ab Oratore tum separatim, tum, in quo plurimi hallucinantur, cognitionis quoque caussâ tractari queat. Nam & is quodam verborum flumine edissertabit, num omnia possideat bona, quem penes est virtus: aut an virtutem ament, qui eam sectantur emolumenti gratiâ; uti faciunt; qui res expetendas voluptate & indolentiâ metiuntur. Negari autem nequit, quin utrumque hoc genus, inprimis tamen id quod collimat ad actionem, magis proprium sit Oratoris, quàm quæ pertinent ad cœli motum, abditaque naturæ. Quare etsi de his quoque dicere possit Orator; Aristoteles tamen, postquam τὸ ἕκαστον subiecerat Oratori, postea universalitatem hanc expressim restringit ad ea, quæ in consultationem veniunt. Hermagoras quoque in hac opinione fuit: quemadmodum & eam Cicero secundo de Oratore defendit sub personâ Antonii. In istiusmodi quoque materiâ tantummodo se antiqui exercebant. Nam circa Demetrii Phalerei * tempora primùm declamantes se excoluere in quæstionibus, quæ ad fori imitationem limitarentur personis, cæterisque circumstantiis.

*Fab.lib. 2.cap.4.

Verùm MAXIME PROPRIA Oratoris materia est ὑπόθεσις sive quæstio finita, quam antiquiores *Caussam*, juniores etiam *Controversiam* vocant *. Atq; inde est, quòd Aristoteles lib.1.cap.III. disertim dicat, esse τῆς ῥητορικῆς τρία εἴδη τὸν ἀριθμὸν *: quòd item Tullius, succinens Aristoteli, solam quæstionem finitam, consideratam nimirum quatenus persuaderi potest, subiiciat Oratori primo Rhetoricorum. Uti & Boëthius facit lib IV. in Top.Cicer. Horum sententiæ eo lubentius insistam, quia is animus est meus, ut commentationes hæ non solum facem alluceant Partitionibus nostris Oratoriis: sed etiam, & manuductionis, & libri commentarii sint loco in Rhetoras antiquos, ac Aristotelem inprimis. Neq; enim aut mihi, aut sapienti cuiquã, suum consilium probant, qui id agunt, ut, eiectis veteribus, regnum obtineant soli. Quamobrem & ipse, veterum exemplo, maiori cum cura de hypothesi generatim membratimq; tractabo: cætera fere non nisi strictim attingam. Neq; est, quòd metuat quisquam, ne, id si fiat, Rhetorices imperfectio spem destituat utentium. Nam etsi Rhetores propriè & primò spectent hypothesin; non tamen ea solùm scriptis consignant, quæ huic primò insunt; quod sanè si ab iis factum esset, fidenter dico, nec hypothesin quidem perfectè explicassent.

* M. Seneca.

*Tres numero Rhetoricæ formas.

Siquidem

Siquidem nulla propemodum incidit caussa, quin à quæstione definitâ recurrendum sit ad infinitam. Ita si in deliberativo genere disceptetur, an Sparta mœnibus sit cingenda, ventilanda quoque erit thesis, an ex re sit urbes cingi muris. Neque in demonstrativo laudabitur aut eloquentia Tulliana, aut iustitia Aristidis, quin descendatur in locum communem de laudibus eloquentiæ, ac iustitiæ. Neque in iuridiciali quæretur, iuréne Clodium occiderit Milo, quin definita hæc quæstio revocetur ad infinitam, an quapiam de caussâ homini hominem liceat interimere. Atque inde est, quod Tullius in Topicis dicat, propositum (ita θέσιν vocat) partem esse caussæ, sive ὑποθέσεως: cui adsidet illud eiusdem in Partitionibus: *Cum, inquit, de caussâ dixero, in quâ est propositum, de utraque dixero.* Neque fidei absonum videri debet, quod quæstionem infinitam dicat finitâ contineri. Nam quamvis genus potentiâ comprehendat speciem, quomodo animal continet potentiâ hominem, cùm possit esse non homo: species tamen actu continet genus, quomodo omnis homo actu animal est. At actûs magis est habenda ratio, quàm potestatis. Quamobrem cùm Rhetores, quibus animus fuit plenè explicare quæ ad ὑπόθεσιν pertinent, non ea tantùm sibi adferenda existimârint, quæ primò hypothesi insunt; verùm etiam, quæ ei conveniunt ratione quæstionis infinitæ, cui hypothesis potentiâ inest: profectò planum fit, paucis tantum ei præceptis opus fore; qui ea cognoverit, quæ de hypothesi generatim membratimque explicantur à dicendi magistris.

At alterum quoque scrupulum iniiciunt. Is de simplici est themate, absque quo mancam ac mutilam fore Rhetoricen aiunt. Mihi verò ne hæc quidē pars à Rhetoribus insuperhabita videtur. Quippe qui sciat genus demonstrativum, is haut magnopere laborabit de simplici themate, quicum illud ita pleraque habet communia, ut interim multò amplius oratorii artificii, quàm thema simplex requirat. Neq; nescius sum, futurum ut hoc ipsum in controversiam vocent multi: verùm ratiò in mundo est, quâ planum id fiat. Nam simplex fuerit thema, si de homine, temperantiâ, aut regno agas; ac definitionem, partes, proprietates, cæteraque, quæ simplici themate considerari Logici iubent, cognitionis caussâ pertractes. Verùm coniuncta fiat quæstio generis demonstrativi, si de his ipsis agatur sub formâ laudis aut vituperationis. Potissimum autem inter tractationem utramque discrimen erit, quòd perfecta quoque simplicis sit thematis tractatio, quæ in singulis partibus τὸ ὅλη tantummodo

modo dicit ac docet: at in genere demonstrativo insuper sit probationibus opus, quia, ut suo loco * commonstrabitur, hoc quoque in genere est aliquis orationis status. Magis etiam in demonstrativo, quam in simplici themate, locum habent τὸ παθητικὸν, amplificationes, illustria verborum sententiarumque lumina. Itaque quemadmodum qui arcum scit intendere, eundem nullo negotio remittet: ita qui imbiberit generis demonstrativi præcepta, haut detrectabit simplex thema, quod ab illius perfectione haut modico distat intervallo. Et hæc de Rhetorices materiâ.

* Cap. 6. huiusce libri.

III. DE PARTIBUS RHETORICES.

PROXIMUM est, ut de rebus videamus ad persuadendum ordinatis. Ac primò eorum conspectum subiiciemus, tum quia hæc res nobis viam munit ad partitionem Rhetorices; tum quia volupe est, armamentaria & οἰκονομίαν huius disciplinæ uno quasi intuitu lustrâsse. Ad persuadendum igitur necesse habet Orator auditorem docere, conciliare, & concitare. At illud fit oratione, tanquam instrumento; sive bene dicendo, qui instrumenti finis proximus est. Ad bene dicendum verò opus est Inventione, Dispositione, Elocutione, & Pronuntiatione. Nam Memoriam quæ iuvent, ad distinctam artem pertinet, quæ Μνημονευτικὴ vocatur. Itaque, etsi memoriter dicat Orator, meritò tamen memoriam tum Aristoteles, tum alii antiqui præterierunt Rhetores.

Est autem inter ultimum Rhetorices finem, & viam, rationemque, sive, ut vulgò loquimur, media ad eum destinata, istiusmodi velut catena: Orator res invenit; inventas disponit; dispositas verborũ sententiarumq; luminibus exornat; exornatas memoriter apteque pronuntiat; idque ut bene dicat. Bene dicit autem, ut auditorẽ doceat, conciliet, concitet. * è quibus primum requirit acumen Oratoris, alterum lenitatem, tertium vim: primum est debitum, alterũ honorarium, tertium necessarium. Conciliare verò, docere, & concitare nititur, ut persuadeat; quod primum est intentione, & ultimum consecutione.

* Cic. 2. de Orat.

Hinc liquet, Rhetoricen rectè, pro quatuor officii Oratorii partibus, in quatuor distribui membra; Inventionem, Dispositionem, Elocutionem, & Pronuntiationem; quæ Græcis, Εὕρεσις, Τάξις sive Οἰκονομία, Λέξις seu Ἑρμηνεία, & Ὑπόκρισις.

Atque hæc quidem præcipua sunt capita eorum, quæ, ut dixi, ubertim exposui libro singulari de Rhetorices natura. Nunc in ipsa artis penetralia nos conferamus.

CAP.

CAP. II.

DE INVENTIONE.

INVENTIO est excogitatio argumentorum ad persuadendum idoneorum, quatenus sunt istiusmodi.

Argumentum, iuxta Ciceronem, est probabile inventum ad faciendam fidem.

Argumenta alia sunt artificialia, alia inartificialia: Illa Oratori & invenienda sunt, & tractanda; hæc non inveniuntur ab Oratore, sed aliunde allata tantummodo ab eo tractantur.

*Argumenta artificialia trium sunt generum, λόγοι, ἤθη, πάθη *. Ex his λόγοι ad docendum faciunt; τὰ ἤθη ad conciliandum; τὰ πάθη ad concitandum. Λόγων, sive argumentorum quibus docemus, forma quidem est argumentatio; materia verò magna ex parte sunt res contigentes.*

* *Rationes sive argumentationes, mores, affectus.*

Argumenta hæc petuntur è locis; qui sunt capita ac sedes argumentorum.

Loci alii sunt generales, alii speciales.

Loci generales sunt domicilia propositionum omnibus caussarum generibus communium.

Eiusmodi sunt duo. Prior est, possibile, & impossibile. Nam sive instituitur suasio, vel dissuasio; sive laus, vel vituperatio; sive accusatio, vel defensio: semper probandum est, aliquid potuisse, aut non potuisse, posse, aut non posse fieri.

Alter est, magnum aut parvum; quo pertinent comparatorum loci; ut cùm ostenditur, aliud esse alio utilius, vel inutilius, honestius, vel inhonestius, æquius, vel iniquius.

Loci speciales sunt domicilia ac sedes argumentorum singulis caussarum generibus propriorum. Itaque pro varietate eorundem variant.

I. QUID SIT INVENTIO ORATORIA.

CUM primò & inprimis videndum sit, quid dicamus; inde quomodo dicamus: liquet, rectè initium sumi ab Inventione. Est igitur Inventio, excogitatio argumentorum ad persuadendum idoneorum, quatenus sunt istiusmodi; hoc est, argumentorum, quæ probentur vel omnibus, vel multis. Nam hæc sola sunt ad faciendam fidem idonea; non item quæ probantur sapientibus vel omnibus, vel multis, vel maximè probatis. Atque hac

ratione distinguitur Inventio Oratoria à Dialecticâ. Nam Inventio Dialectica (quemadmodum etiam scripsit Alexander Aphrodisiensis *) universalis est; ut quæ monstret argumenta quævis probabilia: Oratoria est particularis, ut quæ suppeditet tantùm argumenta πιθανά *. Itaq; Rhetori identidem è promptuariâ Logicorum cellâ; at non itidem Logico è Rhetorum pharetris proferenda sunt argumenta.

* 1. Top.

* persuadibilia.

Additur in definitione, quatenus argmenta sunt idonea ad persuadendum. Nam si ἔνδοξα *, & πιθανὰ, non differunt, nisi ut genus & species; & Dialectica generatim considerat ἔνδοξα: necesse fuit, ut obiectum Rhetoricæ Inventionis à Dialecticę obiecto etiam formali distingueretur, sive considerandi modo.

* probabilia.

Nonnullis Inventio Oratoria ita laxè definitur, ut etiam expositioni simplicis thematis conveniat. De quo quid sentiam, non obscurum est ex iis, quæ de materia oratoris superiori capite dicebam.

II. QUID, ET QUOTUPLEX SIT ARGUMENTUM ORATORIUM.

ARGUMENTUM quid sit, & unde dicatur, ostendit Agrætius, grammaticus vetus: *Arguere*, inquit, *est ostendere, & patefacere. Virgil. Degeneres animos timor arguit. Vnde argumenta dicuntur, quæ caussam caussæ ostendunt.* Ubi *caussæ* nomine priori quidem loco rationem intelligit, sive fundamentum, cui sententia nostra innititur: posteriori autem loco significat ὑπόθεσιν sive controversiam. Boëthio * argumentum definitur *ratio rei dubiæ faciens fidem.*

* lib. 4. in Top. Cic.

Rhetor verò non de quibusvis agit argumentis; sed de iis, quæ conducunt ad faciendam fidem. Unde ea Aristoteli πίστεις vocantur. Sunt hæc vel ἔντεχνα, ac rei insita; vel ἄτεχνα, atque remota à re. Quinctilianus transtulit *artificialia*, & *inartificialia*. Ἄτεχνα aliunde allata ab Oratore duntaxat tractantur; ut sunt testes, syngraphæ, &c. Itaq; eorum propriè non est inventio. Ἔντεχνα verò, quæ κατ' ἐξοχὴν Probationes dicuntur, & invenienda sunt, & tractanda. Illa pertinent ad orationem continuam: testes, tabulæ, jusjurandum, quæ ἄτεχνα sunt, reservantur altercationis artificio: ut adductis aliquot veterum locis probat Franc. Polletus lib. IV. Historiæ Fori Rom. c. XII.

Argumen-

Argumenta ἔντεχνα trium sunt generum *: alia τοῦ ἤθους a, ratione Oratoris; alia τοῦ πάθους b, ratione auditoris; alia τοῦ λόγου c, ratione caussæ. Siquidem Oratori non tantùm opus est sententiis ἀποδεικτικαῖς d, quibus caussam probet; sed etiam ἠθικαῖς e, quò ostendat, se esse fide dignum; & παθητικαῖς f, ut ad vehementiorem quempiam affectum compellat auditorem. Eleganter hac de re Antonius apud Tullium in secundo de Oratore: *Meæ totius orationis, & istius ipsius in dicendo facultatis, tres sunt rationes: una conciliandorum hominum, altera docendorum, tertia concitandorum. Harum trium partium prima lenitatem orationis, secunda acumen, tertia vim desiderat. Nam hoc necesse est, ut is, qui nobis caussam adiudicaturus sit, aut inclinatione voluntatis propendeat in nos, aut defensionis argumentis adducatur, aut animi permotione cogatur.* Hinc liquet, eum, qui Orator est futurus, duabus inprimis disciplinis imbutum esse oportere, Logicis, ut argumentandi sit peritus, & Ethicis, quo virtutes vitiaque norit, & perspectum habeat, quid homines ad spem, metum, iram, concitet.

** Aristot. lib. 1. Rhetor Dionysio Halic. commentario de Lysia, &c.* a *moris.* b *affectus.* c *rationis. sive argumẽtationis.* d *demonstrãtibus.* e *Mores diceatis exprimẽtibus.* f *affectũ concitantibus.*

III. DE ARGUMENTATIONE ORATORIA, ET VERISIMILIBUS, AC SIGNIS, UNDE EA CONSTAT.

IN argumentis ἀποδεικτικοῖς duo sunt consideranda; forma sive argumentatio, & materia.

ARGUMENTATIONES apud Oratores duæ g sunt præcipuæ; Enthymema, & Exemplum. Quemadmodum enim Logicus vel ex medio universali concludit, ut in Syllogismo; vel ex singularibus, ut cùm Inductione utitur: itidem & Oratoria argumentatio alia per universale fit; ut Enthymema, quod est Syllogismus imperfectus; alia per singulare, ut Exemplum, quod est Inductio imperfecta. Atque inde est, quòd cùm Aristoteles, tum Dionysius Halicarnassensis h, Enthymema appellent Syllogismum Rhetoricum; Exemplum autem Rhetoricam Inductionem.

Nam etsi Orator Syllogismo quoque utitur, neque eo tantummodo tripartito, sed (si plerosque omnes audimus Rhetores, quorum sententiam alibi † expendemus) & quadripartito, & quinquepartito; cùm nimirum adiungit Syllogismo Dialectico rationem vel alterius præmissarum, vel utriusque: id tamen rarum est præ Enthymematis & Exemplis: quibus magnopere gaudet, tum ut occultet artificium, quod agnitum, caussæ magis obest, quàm prodest;

g Aristot. lib. 1. Analyt. Post. cap. 1. sect. 3. & 1 Rhetor. cap. 2. ex distinctione vulgari: at secundum illã Danielis Barbari ac Ioannis Sturmii, cap. 11. h *Epist. ad Ammæn.* † *Lib. 3. cap. 5.*

(atq; hacpropter etiam, cùm Syllogiſmo utitur, partes eius ferè trãſponit) tum ne videatur diffidere iudicis auditorumq́ue prudentiæ, quaſi neceſſe ſit, utramq; Syllogiſmi partẽ exprimi, velut apud ignaros etiam rei vulgariæ. Sed de formá argumentorum infra copioſiùs agendum erit. Sequitur MATERIA, de qua ubertim Ariſtotelis interpretes: nos de eâ præciſè, & quaſi brevi trademus manu.

Enthymematum & Oratoriæ omnis argumentationis materia magnâ ex parte eſt contingens. Siquidem ferè verſatur circa humanas actiones, quæ pendent ab hominis arbitrio. Atque id in cauſsâ eſt, cur Hermogenes ſolam materiam contingentem ſubiiciat Oratori. Verùm rectiùs Ariſt. 1. Rhet. & Tullius 1. de Invent. ſtatuũt, fieri nonnunquam, ut materia enthymematis quoque ſit neceſſaria, quemadmodum & exemplorum. Appellat Ariſtoteles utrumq; hoc genus in ſuâ enthymematis definitione εἰκότα καὶ σημεῖα *. Quid verò his nominibus ſignet, varii variè ſerram ducunt. Mihi veriſimile fit, εἰκότα vocari propoſitiones quaſvis, eo nomine probabiles, quòd adferant quidpiam ut plurimùm cõtingens. Ita ſimile vero eſt, eam, quę mater eſt, amare unicè liberos & affectus ſuos: quamvis & hodie ſint matres non matres: & Agave olim, attamen in furorem priùs acta à Baccho, quemadmodum poëtæ fabulantur, Pentheum † diſcerpſerit: ac Medeam etiam *a ſævus amor* docuerit *commaculare manus natorum ſanguine*, ut canit Maro *b*. imò Aëdon quoque Ityn filium ſuum in fruſta conciſum, inq́ue olla coctum, edendum appoſuerit marito ſuo Polytechno: ut ex Bœi Ornithogonia refert in Metamorphoſi Antonius Liberalis. Illuſtre etiam odii erga filium præbet mater Ptolomæi illius, qui κατὰ χλευασμὸν dictus Φιλομήτωρ. Vide Pauſaniam in Atticis, & quæ ex eo ſcribimus lib. IV, cap. IX. Σημεῖα verò ab Ariſtotele appellari cenſeo, propoſitiones aliquid demonſtrantes ab iis, quæ vel antecedunt rem, vel conſequuntur. Ab antecedenti quidem, cùm ex ſegnitie ſocordiaq; colligimus, quempiam ad paupertatem redactũ iri: aut cùm ex laſſitudine corporis ſpontaneâ morbum præſagimus. Par ratio in facto pueri ab Areopagitis damnati, quòd coturnicibus effodiſſet oculos, ac vivos deinde emiſiſſet. Nam ex eo coniecturam capere erat, futurũ, ut, niſi huic malo obviam iretur, multa aliquando ſęvè crudeliterq; patraret in Remp. A conſequenti verò eſt, cùm arborem floruiſſe colligimus, quia habeat fructum. Quanquam id non quavis in arbore habeat locum, cùm ficui loco floris ſit ὀπὸς *, unde non florere, ſed lactere dicitur; quemadmodũ docent Macrobius lib. III. Sat. c. XX. & Turnebus lib. XVIII. Adv. c. IV. Alterum quoq; à conſequenti

* *Veriſimilia & ſigna.*

† *Eurip. Bacch. Pauſan. Corinth. Ovid. 3. Met.*

a *Vide Diodorũ Sic.*

b *Ecl 8.*

* *Succus lacteus.*

quenti exemplum dabo è Varronis † Andabatis:

Candidum lacte è papillâ cum fluit, signum putant
Partus, quòd hic sequatur mulierem à partu liquor.

Hæc signa si certa sint & indubitabilia, uti sunt quæ convertuntur cum re, Græcis τεκμήρια, Ciceroni in Partitionibus *Propriæ rei notæ* dicuntur. Eius exemplum Cic. lib. II. de Invent. ponit; *Si peperit, cum viro concubuit.* Alia signa *notæ communes*, & simpliciter σημεῖα vocantur: suntque duûm generum. Nam vel habent se ut singulare ad universale; vel ut universale ad singulare. Prioris generis signum est: Simon est Græcus, & Simon est insidiator: ergo omnes Græci sunt insidiatores. Ita enim, è Donati sententia a, colligere iubet Æneas, cùm apud Maronem b ait: *Accipe nunc Danaûm insidias, & crimine ab uno Disce omnes.* Sed peccare hoc argumentandi genus adversus canonas tertiæ figuræ, ex Analyticis prioribus liquet. Alterius generis exemplum est: Qui febricitat, crebrò respirat: hic crebrò respirat: ergo febricitat. Verùm hæc quoque argumentatio ἀσυλλόγιστος est, cùm in secundâ figurâ non possint esse puræ putæ affirmantes. Itaque perspicuum est, argumenta è notis communibus desumta sæpenumero inducere in fraudem.

Frustra autem miratur Raphaël Regius c, signa non necessaria à Fabio σημεῖα appellari. Nam cùm Aristoteles I. Reht. ἀνώνυμα facit, proprio nomine carere indicat, eoque idem generis ac speciei nomen esse sentit; ut bene observavit Franc. Luisinus, quem vide lib. I. παρέργων cap. IX. Ac compluria huius generis adferemus cap. IV. ubi de duplici suasionis acceptione adversus Scaligerum disserimus. De utroque signorum genere ita Fabius lib. V. cap. IX; *Signa sive indubitata sint, non sunt argumenta, quia ubi illa sunt, quæstio non est; argumento autem, nisi in re controversâ, locus esse non potest: sive dubia, non sunt argumenta, sed ipsa argumentis egent.* Quæ sententia Quinctiliani, iure à viris doctis reprehensa fuit. Etsi enim argumenta fuerint certa, atque indubitabilia; quæstio tamen erit, quia latent argumenta istiusmodi in re, ex quâ sunt eruenda ab Oratore; eruta autem atque oculis subiecta terminant ac decidunt controversiam, unde & Græcis τεκμήρια vocari scribit Aristoteles, quia τὸ τέκμαρ καὶ πέρας ταὐτόν ἐστιν κατὰ τὴν ἀρχαίαν γλῶτταν *. Et hoc nisi esset, corruerent scientiæ contemplativæ, quia demonstrationes non essent argumenta. Sin fuerint signa dubia; ut singula singulatim incerta sint, & imbecillia, coniuncta tamen plurimùm possunt, neque ipsa egent probatione. Unumquodque enim injicit suspicionem;

† *Apud Nonium in* Partuis & Lacte.

a *In eius verbis quædam desunt in codd. vulgatis; sed integrum locum è vett. libb. apponit Pierius in 2. Æn.*
b 2. *Æn.*
c *Comm. in Quinctil. lib. 5. cap. 9.*

* *Vox τέκμαρ, vetusta linguæ, idem est, quod terminus.*

ſed plura faciunt fidem. Atque hoc Fabius ipſe fatetur lib. V. cap. XII. *Hæc imbecillia naturâ,* inquit, *mutuo auxilio ſuſtinentur. Itaque ſi non poſſunt valere, quia magna non ſunt; valebunt, quia multa ſunt, quæ ad eiuſdem rei probationem omnia ſpectant. Vt, ſi quis hæreditatis gratiâ occidiſſe hominem dicatur. Hæreditatem ſperabas, & magnam hæreditatem, & pauper eras, & tum maximè à creditoribus appellabaris, & offenderas eum, cuius hæres eras, & mutaturum tabulas ſciebas. Singula levia ſunt, & communia; univerſa verò nocent, etiamſi non ut fulmine, tamen ut grandine.* Hæc ille. Et iuvat illud Publii Syri:

Auxilia humilia firma conſenſus facit.

Quare valet in argumentis, quod de ſignis medicis veriùs, quàm elegantiùs, ſcribit vetus Sorani interpres, Cœlius Aurelianus lib. I. de morbis acutis cap. II. *Non ex uno, vel duobus; ſed ex multis concurrentibus, ſignificatio firmatur. Vnum enim quiddam ad aliud quiddam, commune eſt. At verò in unum conveniens multorum concurſus, diſcretionum facit intelligentiam prominere.*

** de omni. † per ſe. a univerſaliter primo. b cap. 4.*

Cum autem dicimus, Oratores, tum neceſſariis, tum probabilibus uti argumentis, non tantùm neceſſaria appellamus, quæ dicuntur κατὰ παντὸς *, nedum καθ' αὑτὸ †, vel καθόλου πρῶτον *a*, de quibus Philoſophus in priori ἀναλυτικῶν ὑστέρων *b*: verum illa etiam, quæ licet conſtent materiâ contingenti, tamen videntur aliter ſe habere non poſſe. Iſtiuſmodi eſt illud Tullii pro Quinctiò: *Etenim ſi veritate amicitia, fide ſocietas, pietate propinquitas colitur: neceſſe eſt, iſte, qui amicum, ſocium, affinem, famâ ac fortunis ſpoliare conatus eſt, vanum ſe, & perfidioſum, & impium eſſe, fateatur.* Atque hæc universè dicta ſunto de argumentis ἀποδεικτικοῖς *c*.

c demonſtrativis.

Sunt autem argumenta demonſtrativa, ſive rationes, duûm generum. Nam vel conducunt ad quippiam uni alicui perſuadendum, E. G. Socrati aut Zenoni; quorum utrique multa perſuaderi potuiſſent, quæ non probarentur in vulgus: vel iſtiuſmodi ſunt, ut omnibus, aut pluribus, fidem facere poſſint. Priora illa aſpernatur Rhetor. Nam licet ars in agendo verſetur circa ſingula; in præceptis tamen tantummodo ſpectat univerſalia, eo quòd ſingularia ſint infinita. Unde eſt, quòd Ariſtot. I. Eth. medicum ait ſanitatem conſiderare huius vel illius, quia medetur ſingularia: at II. Poſt. Analyt. & I. Rhet. dicat medicum non conſiderare ſingularia, E. G. quid ſalubre ſit Socrati, aut Calliæ; ſed quid tali, aut talibus. Nam in Ethicis loquitur de medicinâ operante; in Analyticis, & Rhetoricis, de docente. Quare & Rhetorices docentis eſt, ea tantùm tractare, quæ aut univerſis, aut maiori conveniunt parti, h. e. quæ probabilia

babilia sunt talibus, quales sunt, qui consultare ac deliberare, vel in iudicium venire solent. Neque obstat, quod de singularibus fit disceptatio in foro, aut curiâ; quia rationes vim accipiunt à generalibus propositionibus. Unde M. Antonius apud Tull. II. de Orat. *Nulla denique est caussa, in quâ id, quod in iudicium venit, ex reorum personâ, ac non generum ipsorum universâ disputatione, quæratur.* Et aliquanto anté: *Ignari*, inquit, *omnes controversias ad universi generis vim & naturam referri.*

IV. QUID LOCUS SIT, ET QUOTUPLEX.

ARGUMENTA petuntur è locis. Est verò locus, (prout Theophrastus definit apud Alexandrum in I. Top. *) ἀρχή τις ἢ στοιχεῖον, ἀφ' οὗ λαμβάνομεν τὰς περὶ ἕκαστον ἀρχάς. *principium quoddam vel elementum, ex quo principia rei cuiusque sumimus.* Hoc est, loci sunt principia seu domicilia, ex quibus argumenta ad rei cuiusque probationem desumuntur. Unde Ciceroni in Topicis locus definitur sedes argumenti. Imò, ut plerique tradidere, etiam Aphrodisiensi, initio Topicorum. Sed decepit eos interpres, qui τὴν τοπικὴν πραγματείαν, vertit, *de sedibus argumentorum*. Locis hisce, velut signis, admonemur, quænam instituto nostro inserviant. Neque enim fieri potest, quin abunde ei suppetat argumentorum, qui haut gravetur animum per locos singulos circumferre, ac secum expendere, quæ sint de naturâ rei; quæ antecedant eam, aut consequantur; quæ affinia sint aut pugnantia, atque alia, quæ ad εὐπορίαν * pertinent.

* Pag 5. edit. Ald.

* argumenti inventionē, sive propositionū copiam.

Loci alii sunt Dialectici, alii Rhetorici. Dialectici sunt universales, & ab Aristotele in Topicis explicantur: cuiusmodi sunt, Caussa, Effectus, Definitio, Divisio, Opposita, aliique; quorum cognitione omnino Oratori opus est; quia non minus è locis Topicis, quàm Oratoriis, argumenta depromi solent; ut superiùs diximus. Atque inde est, quòd nonnemo tractationem eorum Rhetoricis inseruit; sed ignarus limitum Dialecticæ, ac Rhetoricæ. Illorum tamen studium non improbamus, qui è locis Topicis quædam tantummodo delibant. Nam cum aliud sit Logica communis, quæ Organo traditur; aliud, ut Averroës vocat, Logica appropriata, quæ Aristoteli * dicitur τρόπος τῆς ἐπιστήμης a: nihil certè prohibet, de eâdem re in diversis agi disciplinis, si una tractet accuratè, altera pingui Minervâ, & pro ratione instituti.

* lib. 2. Metaph. cap. 3.

a Modus scientiæ.

E locis Rhetoricis, de quibus solis acturi sumus, alii communes sunt

sunt tribus caussarum generibus, qui κατ' ἐξοχὴν vocantur τόποι *, quia sunt generalia propositionum domicilia: alii sunt proprii cuique generi, qui εἴδη k dicuntur, quia sunt sedes propositionum in hâc vel illâ dicendi formâ.

* loci.

k formæ sive respicies.

V. DE LOCIS COMMUNIBUS.

LOci communes sunt duo, Possibile & impossibile, Magnum & parvum. Nam reperiri hæc in genere Deliberativo, Demonstrativo, & Iuridiciali, (de quibus dicendi generibus proximo capite dicturi sumus) liquet ex exemplis, quæ subtexam.

Ac primò argumenti ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου l in Deliberativo exemplũ est, cùm Cicero * dissuasit Pompeianis post prœlium, ne rursus tentarẽt belli aleam, eo quòd non videretur fieri posse, ut qui integri fuerant impares, hi fracti essent superiores. Item si quis hodie principi cogitanti de perfodiendo Isthmo Corinthiaco, neget, successurum negotium, quod, ut Plinius † scribit, primus tentarit Demetrius Rex a; deinde Iulius Cæsar b; hinc Claudius Caligula c; tandem etiam Domitius Nero d; sed irrito omnes & infelici conatu. Οὕτω χαλεπὸν ἀνθρώπῳ τὰ θεῖα βιάσασθαι e, ut in Corinthiacis inquit Pausanias.

In Demonstrativò exemplum erit, siquis inficias eat, Romulum esse Martis filium, quia fieri nequeat, ut mulier Deo misceatur. Sanè & Platonis est in Sympos. Θεὸς δὲ ἀνθρώπῳ οὐ μίγνυται f: quod ipsum ex Platone refert Appuleius lib. de Deo Socratis. Huc addas licet, quòd Romulus neque morte obitâ potuerit Deus fieri animalis: falsumq́ue esse, quod ex Labeone prodidit Appuleius g, atque etiam Servius h scribit, *Esse quædam sacra, quibus animæ humanæ vertantur in Deos, qui appellentur animales, quòd de animis fiant.* Simile exemplum foret, si quis eo, quòd Deus est immortalis & optimus, ostendisset populo Rom., Caium Cæsarem, hominem, imò monstrum hominis, Deum esse non posse: ideoq́ue ridiculosissimam (ut ita cum Plauto dicam) esse assimilationem, cùm, in cuiusdam orationis initio i, eo se Deum esse demonstrare voluit, quòd, ut, qui bubus aut gregi præsunt, ipsi nec boves, nec de grege sint, sed his longè præstantiores; ita ipse, cum generi præsit humano, neutiquam homo credi debeat, sed hominum genere excellentior; nempe (cor hominis!) numen aliquod.

In Iuridiciali exemplum est, cùm Clodius negat se incestu Romæ violâsse

l ab impossibili.

* *epist. 3. lib. 7. ad famil.*

† *lib. 4. cap. 4.*

a *Pausanias in Corinthiacis.*

b *Suetonius, & Plutarchus in Caio Cæsare.*

c *Suetonius Calig. cap. 20.*

d *Sueton. in Nerone cap. 19. & Xiphilinus. Rei ipsius meminere & Herodotus, Strabo, Lucianus, Philostratus.*

e *Usque adeo difficile est homini, vi cogere ea, quæ divino sunt ordinata consilio.*

f *Deus non miscetur homini.* g *de Deo Socratis.*

h *in 3. Æn.* i *Philo Alexandrinus.*

violâsse pulvinaria Damiæ, seu Bonæ Deæ, eo quòd tum temporis, quo id actum dicitur, fuerit Interamnæ *, Aut cùm Roscius negat se occidisse patrem, quia, quo tempore hic interemtus sit, ipse visus sit Ameriæ †.

* *Cic. pro Mil.*
† *Cic. pro Rosc. Amer.*

Eadem est magni ac parvi ratio. Nam aliud alio vel utilius est, vel honestius, vel æquius. Ita in Deliberativo, qui suadet, id, cuius autor est, magna ait consequi emolumenta; detrimenta autem, parva, aut nulla: contrà qui dissuadet, parva esse vult emolumenta, detrimenta summa certaque.

Similiter in Demonstrativo tanta alicuius in Remp. dicuntur fuisse merita, ut multis antiquitas pro istiusmodi beneficiis decreverit aras, festa, ludos, aliosque honores heroicos. Et si quis Helenen vetuperet, negabit, formam, quâ præstitit, rem tantam esse, ut singularem eâ laudem mereatur.

Itidem in Iuridiciali, qui accusat, factum aggravat, eiusque magnitudinem & atrocitatem ante oculos ponit: contrà reus aut inficiatur, aut imminuit.

Sed loci Communes intelligi non possunt, nisi priùs actum sit de locis Propriis. Hi autem variant pro varietate causarum, ac dicendi generum. Itaq; Aristoteles, pleniori Locorum communium declaratione in librum II. reiectâ, deinceps tractat de Generibus dicendi. At enim, inquies, in eo legem migrat à se præscriptam initio φυσικῆς ἀκρ. ubi ab universalibus occipere iubet: & meritò quidem, cùm omne totum notius sit partibus suis; ut quod, iuxta Averröem, essentialibus quidem partibus notius sit notitiâ confusâ, & quantum ad nos; subiectis verò, h. e. speciebus, compertius sit notitiâ distinctâ, ratione nostri; & naturâ. Verùm non est, quòd argumentum hoc pulverem nobis ob oculos spargat. Siquidem Aristoteles in Physicis ab iis solùm universalibus principium capere iubet, sub quibus particularia continentur, tanquam partes subiectæ. Ita tractandum ait de corpore generatim accepto, priusquam descendatur ad corpus simplex aut mixtum; ac de his agendum, antequam considerentur meteora, plantæ, animalia; quæ corporis mixti species sunt. At hic res se multo secus habet, quia loci particulares neutiquam comprehenduntur sub universalibus, sive potiùs communibus: uti liquidò parebit ex iis, quæ membratim de singulis generibus dicturi sumus.

CAP. III.

DE GENERIBUS CAUSSARUM.

CAUSARUM *seu quæstionum finitarum genera sunt tria; Deliberativum, Demonstrativum, & Iuridiciale.*

Differunt hæc inprimis quatuor modis.

Primò partibus; sive officio. Nam deliberativo suademus, vel dissuademus; Demonstrativo laudamus, vel vituperamus; Iuridiciali accusamus, vel defendimus.

Secundò fine, idque dupliciter; ratione rei, & auditoris. Ratione rei, quia Deliberativi finis est utilitas, Demonstrativi honestas, Iuridicialis æquitas. Ratione auditoris, quia in Deliberativo Orator propositam habet spem ac metum, in Demonstrativo delectationem, in Iuridiciali clementiam, ac sævitiam.

Tertiò discrepant tempore. Nam Deliberativum versatur circa futurum; Demonstrativum maxime circa præsens; Iuridiciale circa præteritum.

Quartò auditorum genere. Nam in deliberativo auditor est senator, in Demonstrativo auscultator, in Iuridiciali iudex.

I. QUOT SINT CAUSSARUM GENERA, ET QUOMODO DIFFERANT.

CAUSARUM sive controversiarum, quas Græcis ὑποθέσεις vocari cap. 1. diximus, Aristoteles, Dionysius Halicarnassensis *a*, ac plurimi alii, tria faciunt genera, Deliberativum, Demonstrativum, & Iuridiciale: Græcè Συμβουλευτικὸν, Ἐπιδεικτικὸν, & Δικανικόν. Deliberativum est, quo suademus vel dissuademus; Demonstrativum, quo laudamus vel vituperamus; Iuridiciale, quo accusamus vel defendimus. Non plura esse dicendi genera, probatur in hunc modum. Auditor omnis, vel tantùm auscultat, ut de facultate Oratoris iudicium ferat, qui Aristoteli θεωρὸς *b*, Ciceroni *c auscultator*, dicitur: vel ideo audit, ut sit in re, de quâ agitur, disceptator, moderatorque sententiæ: atque hic rursum vel præteritum considerat, ut iudex; vel futurum, ut senator. Ex primo genere resultat Demonstrativum; ex altero Iuridiciale; ex postremo Deliberativum.

Id ipsum & aliâ ratione evincitur. Siquidem Orator vel circa præteri-

a ἐν τέχνῃ.

b *Spectator.*

c *in Partit.*

præteritum verſatur, ut de Iuridiciali diximus; vel circa futurum, ut vidimus de Deliberativo; vel circa præſens, ut in Demonſtrativo. Quamquam hoc nonnunquam aſſumat futurum; ut quando aliqua eventura conjicimus; itemq; præteritum; velut cum facta commemorantur, ſive viventium, ſive defunctorum: quomodo hos cõſtat olim Athenis in Ceramico extra urbem laudari ſolitos, Suida *a* teſte: Romæ autem, pro Roſtris *b*: quod Acron *c* inibi factum ſcribit in memoriam ſepulchri Romuli. Sed hi tum proponebantur ut præſentes, quia cùm reliqua fluxa ac fragilia ſint, *virtus, clara æternaq́ habetur*, ut ait ille *d*. Rectè etiam, cùm agitur de Demonſtrativo, ſolùm fit mentio temporis præſentis, quia hoc illi proprium eſt, cùm futurum ei commune ſit cum Deliberativo; præteritum cum Iuridiciali; præſens cum nullo: tum etiam quia principaliter id tractat; præteritum verò ac futurum rariùs, atque adeo non, niſi ut de præſentibus iudicium fiat. Neque enim ſuperſtites laudamus, quòd probi aliquando fuerint: quippe haut laudem merentur, qui à virtute deſciverunt: neque eos extollimus, quòd probi olim ſint futuri: nam

Prudens futuri temporis exitum
Caliginosâ nocte premit Deus;

ut ait poëta Venuſinus *e*: verùm unum id unicè ſpectamus, cuiuſmodi impræſentiarum ſit is, quem exornaturi ſumus: eique rei firmandæ, tum res præclarè geſtas commemoramus; tum è præteritis ac præſentibus de futuris facimus coniecturam: ut liquidò pareat, quamvis genus Demonſtrativum in omnia diffundatur tempora, optimo tamen iure ei præſens duntaxat adſignari. Atque ex his quidem duo utcumque cognoſcere eſt, quot ſint dicendi genera, & quomodo ea differant. Verùm nequid, quod ex re & ad rem ſit, neglexiſſe cuiquam meritò videamur, de utroque pleniùs dicemus. Ac primò aliis quoque modis ea diſtingui oſtendam: deinde reſpondebo argumentis, quibus alii, plura paucioráve eſſe dicendi genera, adſtruere ſunt adnixi.

a in Κεραμεικοί.
b Hieronymus in vita Nepotiani.
c In Epod. Horat. De ſepulcri eius nigrò lapide, ſive leone lapidéo, vide Feſtum in Nigrũ lapidem; & Dionyſium Halic. lib. 2: ubi de pugna inter Romulum, & Remũ.
d Salluſt. Catil.
e lib. 3. od. 29.

Sanè tria hæc genera non ſolùm differunt partibus ſive officio, auditoribus, & tempore circa quod verſantur: de quibus abundè hactenus egimus: verùm illuſtre quoque diſcrimen petitur à ſcopo, idque geminum. Unum eſt ratione auditorum. Nam Demonſtrativum propoſitam habet delectationem auſcultatoris; Deliberativum ſpem aut metum conſultantis; ſpem, ſi ſuadeat Orator; metum, ſi diſſuadeat; Iuridiciale clementiam aut ſævitiam Iudicis;

CAP. III.

DE GENERIBUS CAUSSARUM.

CAUSARUM seu quæstionum finitarum genera sunt tria; Deliberativum, Demonstrativum, & Iuridiciale.

Differunt hæc inprimis quatuor modis.

Primò partibus; sive officio. Nam deliberativo suademus, vel dissuademus; Demonstrativo laudamus, vel vituperamus; Iuridiciali accusamus, vel defendimus.

Secundò fine, idque dupliciter; ratione rei, & auditoris. Ratione rei, quia Deliberativi finis est utilitas, Demonstrativi honestas, Iuridicialis æquitas. Ratione auditoris, quia in Deliberativo Orator propositam habet spem ac metum, in Demonstrativo delectationem, in Iuridiciali clementiam, ac sævitiam.

Tertiò discrepant tempore. Nam Deliberativum versatur circa futurum; Demonstrativum maxime circa præsens; Iuridiciale circa præteritum.

Quartò auditorum genere. Nam in deliberativo auditor est senator, in Demonstrativo auscultator, in Iuridiciali iudex.

I. QUOT SINT CAUSSARUM GENERA, ET QUOMODO DIFFERANT.

CAUSARUM sive controversiarum, quas Græcis ὑποθέσεις vocari cap. I. diximus, Aristoteles, Dionysius Halicarnassensis *a*, ac plurimi alii, tria faciunt genera, Deliberativum, Demonstrativum, & Iuridiciale: Græcè Συμβουλευτικὸν, Ἐπιδεικτικὸν, & Δικανικόν. Deliberativum est, quo suademus vel dissuademus; Demonstrativum, quo laudamus vel vituperamus; Iuridiciale, quo accusamus vel defendimus. Non plura esse dicendi genera, probatur in hunc modum. Auditor omnis, vel tantùm auscultat, ut de facultate Oratoris iudicium ferat, qui Aristoteli θεωρὸς *b*, Ciceroni *c auscultator*, dicitur: vel ideo audit, ut sit in re, de quâ agitur, disceptator, moderatorque sententiæ: atque hic rursum vel præteritum considerat, ut iudex; vel futurum, ut senator. Ex primo genere resultat Demonstrativum; ex altero Iuridiciale; ex postremo Deliberativum.

Id ipsum & aliâ ratione evincitur. Siquidem Orator vel circa præteri-

a ἐν τέχνῃ.
b *Spectator.*
c *in Partit.*

præteritum verſatur, ut de Iuridiciali diximus; vel circa futurum, ut vidimus de Deliberativo; vel circa præſens, ut in Demonſtrativo. Quamquam hoc nonnunquam aſſumat futurum; ut quando aliqua eventura conjicimus; itemq; præteritum, velut cum facta commemorantur, ſive viventium, ſive defunctorum: quomodo hos cõſtat olim Athenis in Ceramico extra urbem laudari ſolitos, Suida *a* teſte: Romæ autem, pro Roſtris *b*: quod Acron *c* inibi factum ſcribit in memoriam ſepulchri Romuli. Sed hi tum proponebantur ut præſentes, quia cùm reliqua fluxa ac fragilia ſint, *virtus, clara æternaq; habetur*, ut ait ille *d*. Rectè etiam, cùm agitur de Demonſtrativo, ſolùm fit mentio temporis præſentis, quia hoc illi proprium eſt, cùm futurum ei commune ſit cum Deliberativo; præteritum cum Iuridiciali; præſens cum nullo: tum etiam quia principaliter id tractat; præteritum verò ac futurum rariùs, atque adeo non, niſi ut de præſentibus iudicium fiat. Neque enim ſuperſtites laudamus, quòd probi aliquando fuerint: quippe haut laudem merentur, qui à virtute deſciverunt: neque eos extollimus, quòd probi olim ſint futuri: nam

Prudens futuri temporis exitum
Caliginosâ nocte premit Deus;

ut ait poëta Venuſinus *e*: verùm unum id unicè ſpectamus, cuiuſmodi impræſentiarum ſit is, quem exornaturi ſumus: eique rei firmandæ, tum res præclarè geſtas commemoramus; tum è præteritis ac præſentibus de futuris facimus coniecturam: ut liquidò pareat, quamvis genus Demonſtrativum in omnia diffundatur tempora, optimo tamen iure ei præſens duntaxat adſignari. Atque ex his quidem duo utcumque cognoſcere eſt, quot ſint dicendi genera, & quomodo ea differant. Verùm nequid, quod ex re & ad rem ſit, neglexiſſe cuiquam meritò videamur, de utroque pleniùs dicemus. Ac primò aliis quoque modis ea diſtingui oſtendam: deinde reſpondebo argumentis, quibus alii, plura pauciorave eſſe dicendi genera, adſtruere ſunt adnixi.

Sanè tria hæc genera non ſolùm differunt partibus ſive officio, auditoribus, & tempore circa quod verſantur: de quibus abundè hactenus egimus: verùm illuſtre quoque diſcrimen petitur à ſcopo, idque geminum. Unum eſt ratione auditorum. Nam Demonſtrativum propoſitam habet delectationem auſcultatoris; Deliberativum ſpem aut metum conſultantis; ſpem, ſi ſuadeat Orator; metum, ſi diſſuadeat; Iuridiciale clementiam aut ſævitiam Iudicis;

a in Κεραμεικοῖ.
b *Hieronymus in vita Nepotiani.*
c *In Epod. Horat. De ſepulcri eius nigro lapide, ſive leone lapideo, vide Feſtum in Nigrũ lapidem; & Dionyſium Halic. lib. 2: ubi de pugna inter Romulum, & Remũ.*
d *Salluſt. Catil.*
e *lib. 3. od. 29.*

Orator, quæ non constituant distinctum caussæ genus. Verùm nobis, sive M Antonius, sive Tullius, parum valido tibicine hanc videtur statuminare sententiam. Nam quod ait, Oratorem quoque de aliis tractare, id sanè verum est; sed, quod pace eius dixerim, ἀπροσδιόνυσον *. Neque enim, quam adduximus definitionem, ea adæquati est Oratoriæ facultatis obiecti, sed solius ὑποθέσεως. Laudem verò ac vituperationem esse ὑποθέσεως species, haut inficiabitur, qui sciat, laudari quoq; ac vitupari singularia; ὑπόθεσιν autem esse quæstionem de singulari institutam.

*nihil ad rem.

Alium, ac fortasse validum magis arietem intorquent alii. Cùm, inquiunt, honestum & iustum haut aliter differant, quàm genus & species: omnino genus iuridiciale comprehendi videtur sub demonstrativo. Sed facilè etiam hunc impetum eludimus. Neque enim finis solùm considerari debet ratione rei, sed etiam auditoris. At huius ratione in Demonstrativo finis est delectatio; sub quâ comprehendere nequeas clementiam ac sævitiam, quæ sibi in Iuridiciali proponit Orator. Adde quòd diversimodè iustum consideratur in hisce dicendi generibus. Nam in Iuridiciali iustum est prædicatum primariæ conclusionis: at in Demonstrativo est medius terminus. Qui enim Aristidem laudat, is commendat eum à iustitiâ, quæ illi Iusti peperit cognomentum. At qui reum defendit, is, in quo actor iniustè fecisse adserit, in hoc nec transversum unguem ab æquitate recessisse contendit.

Sed ecce Aristoteli quoque litem intendit Iulius Cæsar Scaliger. Cuius verba asscribam è libro primo capite primo de re Poët. *Acuto*, inquit, *homini, ac primæ alumno Philosophiæ, videantur iuridicialis partes, deliberativa & demonstrativa. Numquam enim agitur aut defenditur reus sine laudatione ac vituperatione, vel personæ, vel rei, vel facti, vel dicti, vel consilii: quemadmodum ne sine deliberatione quidem. Deliberatur enim de supplicio rei, aut absolutione. Quamobrem neutiquam esse poterant species aut genera causarum, propterea quod nulla species alterius pars esse quit.* Ita subtiliter Scaliger: sed, nisi me ratio fugit, etsi in genere Iuridiciali quispiam laudatur aut vituperatur, non ideo fit demonstratio pars Iuridicialis; (eademque Deliberativi ratio;) quia possunt species diversæ materiâ convenire: sed formâ necessariò differunt; quæ quia amplitudinem materiæ ad certam restringit speciem, iccirco Philosophis dicitur εἰδοποιός *. Quare aliud constituitur caussæ genus, cùm laus aut vituperatio adhibetur ad honestatem aut turpitudinem commonstrandam; aliud item, cùm ad sua-

* specifica.

ad ſuadendum, diſſuadendúmve ; aut ad accuſandum vel defendendum : quandoquidem diverſus in his eſt finis, qui in rebus iſtiuſmodi formæ locum obtinet.

Nec meliori iure plura alii faciunt cauſſarum genera. Videtur iis præter tres iſtos fines, honeſtum, utile, & iuſtum, quartus etiam eſſe finis, iucundum. Id ſi eſt, manca, inquiunt, mutilaque fuerit Oratoria, ni quartum tribus illis adiungas dicendi genus, cuius finis ſit voluptas. Certè apud Maronem * Iuno à pulchritudinis voluptate Aeolo ſuadet & perſuadet, ut ventos emittat. Verba eius adpono: *1. Æn.

Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore nymphæ,
Quarum, quæ formâ pulcherrima, Deiopeiam,
Connubio iungam ſtabili, propriamque dicabo.

Verùm ne ab hoc quidem turbine navi noſtræ periculum eſt, ne frangat ratem. Et ratio in promtu eſt, quia cùm utile vel preſsè accipiatur, pro bono, quod commodi cauſsâ expetitur: vel latè, pro quovis bono, quod expetitur propter aliud: hoc loco ſumitur poſteriori modo, quo iucundum comprehenditur ſub utili: cui rei firmandæ nonnulla adferam cap. proximo. Eſt & altera ratio, cur voluptas potis non ſit quartum conſtituere dicendi genus. Nam Rhetorica ancillatur Politicæ: Politicæ finis eſt beatitudo civilis: beatitudo conſiſtit in actione virtutis: virtus autem non proponit ſibi voluptatem, cui qui mancipantur, beſtiis, quàm hominibus, ſunt propiores; ſed honorem, ac publicam utilitatem. Quare etſi Rhetorica, ſi in ſe, h.e. naturâ ſuâ, conſideretur, etiam perſuadeat à voluptate: non tamen voluptas primarius eſt finis; neque quartam parit Rhetoricæ formam, quia eam conſideramus cum Ariſtotele, quà eſt Politicæ famula, h. e. quâ eius amplitudinem Oratores reſtrinxere ad uſum civilem.

At inquit diſertiſſimus Muretus *, tres primæ Ciceronis *in Catilinam orationes ſub nullum ex illis tribus generibus includi queunt.* Mirifica ſanè cenſura, quamque nihil tueatur præter cenſentis auctoritatem. Nos quidem perſuaſiſſimum habemus, eſſe eas omnes generis Deliberativi. At inquit idem, *in primâ nulla deliberatio eſt: quin id tantum agebat Cicero, ut exiret Catilina, quò ipſe poſtea cum Senatu deliberare poſſet. Secundâ autem, itemque tertiâ, nihil aliud agit, quàm ut exponat populo ea, quæ geſta ſunt, eùmque confirmet, ac bene ſperare iubeat.* Verùm hæc profectò ἄῤῥητα ἀμείνω *. Omnes enim generis deliberativi proprietates his in orationibus concurrunt. Nam primâ hortatur Catilinam, *præfat. in Catil. 2. *præſtitiſſet non dici.

tilinam, ut urbe exeat. Cui rei firmandæ, quem potiùs in partes advocem, quàm Tullium ipsum? Ait is: *Sin tu, quod te iamdudum hortor, exieris, exhaurietur ex urbe tuorum comitum magna & perniciosa sentina Reip.* In secundâ verò tertiâque populo narrat, quæ gesta erant, ut rebus suis prospiciant. Id indicant verba hæc Orat. II. *Instruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinæ copias vestra præsidia, vestrosque exercitus: & primum illi &c.* Et aliquanto pòst: *Quæ cùm ita sint, Quirites, vestra tecta custodiis vigiliisque defendite &c.* Tertiam quoque orationem ita claudit obsignatque: *Vos Quirites, quoniam iam nox est, veneramini illum Iovem, custodem huius urbis ac vestrum, atque in vestra tecta discedite, & ea, quamquam iam periculum est depulsum, tamen æquè, ac priori nocte fecistis, custodiis, vigiliisque defendite &c.* Hinc verò eâdem illud quoque evincimus, spectari in iis tempus futurum; ac finem esse utilitatem. Denique etiam auditores conveniunt: quippe qui in primâ sint senatus, in secundâ tertiâque concio.

Aliis quoque armis idem Muretus inibi veteres impugnat. *Tu,* inquit, *qui Oratorem Hippiam quendam* πανтοδαῆ [a] *facis, quæro ex te, cum ille de corporum cælestium motibus, de fulguribus, de terræmotibus disputabit: in quo istorum trium generum eum versari dices? neque enim tum laudabit, neque vituperabit; neque suadebit, neque dissuadebit; neque accusabit, neque defendet.* At verè hic plumbeus, quod dicitur, pugio est. Nam de huiuscemodi rebus bifariam tractat Orator: indefinitè, & finitè. Si cognitionis caussâ de iis agat, indefinita erit quæstio; eoque res eæ non pertinebunt ad ὑπόθεσιν, quam solum veteres in tria isthæc dispertiunt genera. Secus se res habet, si de iis tractet finitè. Tum enim, si circa consultationem versetur, res huiuscemodi quoque censebuntur generis συμβουλευτικοῦ [b]: sin is laudem sibi, aut vituperationem, propositam habeat; referentur ad demonstrativum. Itaque suasorii generis fuit Periclis [c] oratio, cùm de iis, quæ ad solis lunæque cursum pertinent, disseruit apud Athenienses, quò vanum eorum animis metum abstergeret, qui Solis obscuratione internecionem sibi portendi arbitrabantur. At demonstrativi sit generis oratio, si quis, Cæsarem vituperaturus, naturales exponat cometarum caussas, quò hoc pacto appareat, naturalem fuisse stellam crinitam, quæ, ut lib. I. refert Tranquillus, *ludis, quos primò consecratos ei heres Augustus edebat, per septem dies continuos fulsit:* unde & eam *creditum est animam esse Cæsaris in cælum recepti:* quemadmodum & *hâc de caussâ simulacro eius* (ac par nummorum

a omniscium.

b deliberativi.

c Val. Max. l. 8. c. 11. Fab. l. 1. c. 10. Plutar. in Pericle. Plin. l. 2. c. 12.

morum vett. ratio est,) *in vertice additur stella* : ut idem inibi scribit.

Verùm cum excetrâ mihi negotium est. Nam, ut illa olim capitum semper augescebat incremento : ita nobis difficultatem alia semper excipit atque alia. Quippe quidam * hic renidens & renitens hypotheses quoque multas ab Oratore tractari ait, quę sub nullo horum trium generum comprehendi queant. Nam neque eo contineri orationes, quibus res gestas narramus, aut quibus aliquid subditis mandamus : neque hortativas, aut petitorias : neque consolationem aut commendationem : neque gratulationem, aut lamentationem : esse autem & alia huiuscemodi plura. At me quidem hic auster non percellet. Neque enim veteres quamlibet orationem subiiciunt hypothesi, sed eam solùm in quâ quæstio est de re singulari. At nulla est quæstio in orationibus, quibus aut mandamus, aut narramus. Neque hoc, quæ quorundam calumnia est, imperfectionem arguit Rhetorices. Nam mandata, si ἁπλῶς instituantur, sunt artis expertia; cùm in eorum tractatione non sit opus locis Inventionis sive Oratoriæ, sive Dialecticæ. Sin visum rationes addere, quibus ad hoc imperandum impulsi sumus, fit quæstio generis Deliberativi. Quippe his utimur, ut, in quos fortasse haut plenum habemus imperium, ii animis id lubentibus agant, quod vel malignè detrectare quibant, vel præstare inviti. Vide sis Catuli hac ipsâ de re sententiam apud Tull. lib. II. de Orat.

**Keckermannus in systemate Rhetorico.*

Narratio quoque, quatenus orationis pars est, ad dispositionem Oratoriam pertinet. At si separatim instituatur, consideretúrque; non tam ad Oratoriam referri debet, quàm ad Historicam facultatem : de quâ peculiari commentario egi.

Neq; est, quòd vanâ quemquam stipulâ eludant, quæ de gratulatione, lamentatione, aut simlibus occinunt. Nam, ut huiuscemodi ad unum pluráve affectuum genera referuntur, quatenus sunt παθητικὰ[a]; ita meritò subjiciuntur generibus caussarum, quatenus in iis quæstio λόγοις, sive probationibus tractari debet.

[a] affectū cientia.

Hanc fuisse Aristotelis mentem, indicio est, quod cùm tria fecisset argumentorum genera[b], λόγους, ἤθη, πάθη : de caussarum quidem generibus tractet in doctrinâ λόγων, quos variare docet pro caussæ varietate : at de affectibus, ex quorum cognitione pendet affectuosarum orationum tractatio, distincto agat libro.

[b] probationes, mores, & affectus.

Verùm exemplo quoque uno alteroque rem illustremus. Sanè oratio funebris, quâ laudat defunctum, generis est demonstrativi; eoque & argumenta ex huiusce generis locis depromit. At quà est

παθητικὴ,

παθητική, pertinet ad doctrinam affectuum, atque ex eâ argumenta petit, inprimis autem ex loco Doloris. Itidem gratulatio generis demonstrativi est, quà bonum extollit, quo quis auctus est: at affectuosa est, quà gaudium testatur. Hortativa generis est deliberativi, quà argumenta petit ab honesto, utili, iucundo: at affectuosa est; tum quà amorem excitat rei, ad quam inflammat; tum quà æmulationem gignit; tum quà & spem parit præmiorum, si res suscipiatur, & metum gignit contrariorum, si ea negligatur. Vt itaque rem in pauca conferam, ita statuo: cùm orationum aliæ magis respiciant intellectum, aliæ verò affectum: ac illæ quidem magis egeant argumentis ἀποδεικτικοῖς a, hæ autem παθητικοῖς b: omnes quidem orationes, quà λόγοις egent, subiici tribus caussarum generibus; at easdem quà sunt affectuosæ, ad παθολογίαν pertinere; indeque depromi debere argumenta, quibus tractentur. Quod si qua oratio sit, quæ nullis indigeat argumentis ἀποδεικτικοῖς, ea quidem non poterit referri ad aliquod è tribus caussarum generibus: attamen quia quæstio non erit, eo neque isti hypothesios sive quæstionis definitæ distributioni in tria genera quicquam derogabit.

a probantibus.
b affectu moventibus.

III. QUICUM TRIA CAUSSARUM GENERA CONFERANTUR: ATQUE UT IN ORATIONIBUS, UBI PLURA DICENDI GENERA CONCURRUNT, UNUM TAMEN DOMINETUR.

VERÙM de hisce tandem aliquando pausam faciamus, ac sermonem convertamus ad alia. Ac primò occurrit illud, leve profectò, & de quo ambigam, magísne pigeat præterire, an referre. Nonnulli c tria hæc dicendi genera triplici Chimæræ formâ designari putarunt: quemadmodum & sunt, qui fabulam hanc interpretati sunt de tribus potissimis orationis partibus, Exordio, Contentione (sub quâ Propositionem comprehendunt) & Peroratione. Sed hac de re disceptationem relinquam istius μυθολογίας d autoribus; cùm mihi sanè non tantùm longè arcessita, sed etiam ψυχρή e, & insubida videatur.

Illud magis operæ pretium fuerit monuisse, quamvis plura sæpe dicendi genera in unâ eâdemque concurrant oratione; semper tamen aliquod esse genus primarium, quod maximè attenditur. Ita oratio pro Marcello ratione primarii scopi, qui est, Cæsari gratias agere

c Hesiodi scholiast. in Θεογον. & ex eo Cælius Rhodigin. lib. 13. cap. 9.
d fabulæ enarrationis.
e insulsa.

agere pro restitutione Marcelli, pertinet ad genus Demonstrativum. Nam qui gratias agit, beneficium laudat & extollit. At ubi in eâdem defendit illos, à quibus suspicabatur Cæsar vitæ suæ insidias strui, generis est Iuridicialis. Quâ parte adhortatur eum, ut ob communem salutem suæ consulat saluti, ad Deliberativum referenda est. Et oratio Maniliana versatur in genere Deliberativo. Nam etsi multa dicuntur in laudem Pompeii: tamen præcipua quæstio est, an Pompeius sit eligendus ad persequendas reliquias belli Mithridatici.

Atque hinc liquet, Ecclesiasticas quoque conciones generis esse Deliberativi. Laudantur quidem in iis, ac vituperantur plurima: verùm non ad delectationem, uti in Demonstrativo fieri solet; sed quò auditores sanctis sanctorum exemplis inflammentur ad sanctimoniam; eorundem peccatis humanæ admoneantur fragilitatis; impiorum pœnis deterreantur ab impiorum moribus. Tractantur quoque in iis multa, quæ sub hypothesi non continentur; uti cùm Trinitatis, aut salutaris ἐνανθρωπήσεως* mysterium exponitur, vel propugnatur. Verùm etsi huiuscemodi propriè & primò pertineant ad quæstionem infinitam: tamen eo induere videntur naturam generis Deliberativi, quòd scientia eorum non expetatur propter se, sed ob ulteriorem finem: is est, tum commune bonum, h. e. Dei gloria; tum singulare in communi consistens, h. e. nostri glorificatio; quæ & à gloriâ Dei proficiscitur, & in gloriâ Dei perficitur, & ad Dei gloriam tendit.

*incarnationis.

IV. Tria dicendi genera vel absolute tractari, vel comparate.

PROXIMUM est, ut quædam universè exponamus de ratione, ac viâ tractandi tria hæc dicendi genera. Tractatio ea instituitur bifariam, absolutè, & comparatè. Absolutè tractari dicuntur, cùm ἁπλῶς † ostenditur, aliquid esse utile, honestum, iustum. Comparatio verò appellatur, cùm docemus, aliud alio esse utilius, honestius, iustius. Prioris generis fuerit, si nullâ comparatione factâ, aut Homerum laudes, aut Tullium: præterea si iuventutem adhorteris ad studium eloquentiæ, aut philosophiæ: item si in ius voces furem, aut adulterum. At comparatio fit, si quæratur, maioremne laudem mereatur Homerus, an Maro; Demosthenes, an Cicero: magisne viro principi eloquentiæ danda sit opera, an philosophiæ:

† simpliciter.

num atrociùs puniendus ſit fur, an adulter. De ratione inſtituendæ comparationis, non eſt quòd multùm laboremus. Siquidem, qui proprios nôrit, aſſumtoſque locos, is ex Topicis comparatorum locis, ac iis, quæ ab Ariſtotele in Rhetoricis traduntur de magno & parvo, nullo negotio perſpicere poterit, quo pacto in unoquoque genere inſtituenda ſit comparatio.

V. ALIIS E LOCIS TRACTARI THESIN, QUAM HYPOTHESIN; AC, PRÆTER LOCORUM DOCTRINAM, ETIAM PROPOSITIONUM NOTITIAM REQUIRI.

PORRÒ, ſive abſolutè, ſive comparatè inſtituitur tractatio, aliquanto alia theſios, quàm hypotheſios tractandæ ratio eſt. Interdum enim loci ita proprii ſunt quæſtionis finitæ, ut infinitæ accommodari non poſſint. Quomodo, Xenophontem laudaturus, patriam adferes, quòd Athenienſis; item eruditionem, & res geſtas, quia idem philoſophus ac dux fortis fuit: ac par ratio aliorum, quæ ad peculiares Rhetorum locos pertinent. At ſi hominem universè voles laudare, non ſpeciales hi loci conſuli debent; ſed illi, qui Dialectico & Rhetori ſunt communes: uti locus efficientis, quia Dei ipſius opus eſt: item formæ, quia rationis eſt particeps; & ita in aliis. Verumtamen & ſæpe uſu venit, ut iiſdem ex locis generalis ac ſpecialis quæſtio tractetur: ut, An ducenda ſit uxor: & illa, An ducenda ſit Catoni. Quocirca ita de his quæſtionis finitæ generibus inferiùs agam, ut ab ea ſubinde adſcendam ad infinitam.

Obſervandum præterea, in tractatione trium generum exigi cognitionem principiorum, quibus veritas in ſingulis dignoſcatur inventionis locis. Sanè, ſicuti Ariſtoteles in Topicis non tantùm locos tradidit ad inveniendum, ſed etiam canonas ad iudicandum: ita de his tribus generibus, non ſolùm aſſignat ſedes argumentorum; ſed & copiam adducit propoſitionum, quas in ſingulis generibus, velut in procinctu paratas habeamus. Sed quemadmodum in Logicis contigit, ut nonnulli, quos χθὲς καὶ πρώην † novitatis ſtudium infatuaverat, locos tantummodo docerent, regulis, quas Maximas vocant, inſuperhabitis: itidem plerique omnes veterum ac recentiorum ἀπορίαν * hanc Rhetoricam mutilatè docuerunt, præteritâ illâ ampliſſimâ canonum ac propoſitionum doctrinâ. Si igitur in eo ſimus omnes, ut in diſciplinarum exercitu ſolidæ potiùs, quàm umbrati-

† heri, & nudiuſtertius.

** argumenti inventionē.*

umbratilis gloriæ, ſtipendia mereamus, ac plenam veramq́ue doctrinam anteponamus miſcellæ, & quaſi confuſaneæ ac tumultuariæ exercitationi, (πεφυρμένῃ ἀσκήσει, qualem Gorgiæ, Protagoræ, cæteriſq́ue de Sophiſtarum grege attribuit Halicarnaſſenſis *; ac nos agnoſcimus in iis, qui νυῶ καὶ χθὲς †, proſcindendo Ariſtotelem conviciis, infelicem apud ſuos ſunt gloriam aucupati) his quidem, quæ vulgò tradi ſolent, adiungemus, quæ ingenioſè nervoſeq́ue tradita ſunt ab uno penè Ariſtotele.

* *in Iſocrat.*
† *hodie atque heri.*

Atque hæc generatim de tribus dicendi generibus dicta ſunto. Nunc de ſingulis videamus ſingulatim.

CAPUT IV.

DE GENERE DELIBERATIVO.

IN genere deliberativo duo inprimis ſunt cognoſcenda; primò, de quibus; deinde, ex quibus inſtituitur deliberatio: illud Materiam vocamus, hoc Locos argumentorum.

Materia eſt, quicquid à nobis fieri poteſt, ſive id publicum ſit, ſive privatum.

Res, de quâ publicè inſtituitur deliberatio, Ariſtoteli quintuplex eſt; nempe pecuniæ; pax & bellum; regionum præſidia; ea quæ exportantur, & importantur; ac poſtremò leges.

Loci Hermogeni ſunt ſex: ex quibus proprius Deliberativi generis eſt utile. Sed aſſumit è genere Demonſtrativo Honeſtum; ex Iuridiciali Aequum, & Legitimum: adhibet etiam è locis communibus Poſſibile: atque ex omnibus his colligit de Eventu.

I. CUR ARISTOTELES ORDIATUR A GENERE DELIBERATIVO.

E tribus dicendi generibus, utrum à Deliberativo, an Demonſtrativo initium ſumamus, non uſque adeo refert. Si facilitatis habenda ſit ratio, primum ſibi locum vindicat Demonſtrativum. Itaque ab eo ordimur in Partitionibus noſtris. Hic Ariſtotelem potiùs ſequemur, qui primo loco tractat de συμβουλευτικῷ ſive Deliberativo: idq́ue propter eius dignitatem. Nam bonum quodque quo communius, hoc notius eſt: at deliberatur publicitus de iis, quæ ad ſtatum Reip. pertinent: iudicia verò, quamvis publica, ſunt ta-

men de rebus privatis; uti de pecuniariis controversiis, pactionibus, aliisque id genus rebus. Quodque ad Demonstrativum genus attinet, interdum quidem eo seorsum utitur orator, præsertim in orationibus funebribus: attamen rarò id facit, sed deliberationi fere, aut iudicio admiscet: unde est, quòd M. Antonius apud Cic. in secundo de Oratore tertium hoc genus non videatur agnoscere. Et sanè in tot orationibus Tullii, duabus exceptis, unâ ad Quirites; alterâ, quam in Senatu habuit post reditum ab exilio; nullam, puto, reperias, quæ propriè sit generis Demonstrativi. Nam Maniliana magis est generis Deliberativi, ut suprà vidimus. At Philippicâ secundâ defendit se Tullius, Antonium accusat: atque id fine eo, ut ille patriæ hostis iudicetur. Quare omnino magis pertinet ad genus Deliberativum, ac Iuridiciale.

Addam etiam alterum argumentum. Nam Latini quoque Rhetores (qui in duplici versabantur materiâ; Suasoriis nempe, quæ ad genus Deliberativum pertinent; & Controversiis, quæ generis sunt Iuridicialis) à Deliberativo ordiri solent. Quippe, ut ex Quinctiliano *a*, Tacito *b*, aliisque *c*, videre est, pueros quidem excolebant in Suasoriis, ut facilioribus & minoris usus: provectiores verò in Controversiis exercebant, tanquam operosioribus, & ad ipsum forum pertinentibus, ad quem velut scopum Rhetores penè solùm collineabant. Verùm quòd genus Deliberativum putârunt facilius esse Iuridiciali, toto cœlo erràrunt; ut cap. IX. ex Aristotele ostensuri sumus.

a *lib. 2. cap. 1.*
b *in dialogo de caussis corruptæ eloquẽtiæ; quem alii Fabii, vel alterius, putant.*
c *uti Seneca lib. 6. cõtrov. ubi de Severo Cassio loquitur.*

II. DE ALIIS APPELLATIONIBUS GENERIS ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ.

DICITUR autem hoc genus alio quoque nomine Δημηγορικὸν, & Ἐκκλησιαστικὸν, sive Concionale; quia apud Græcos in concione soleat consultari; quod apud Romanos maximè in Senatu fieri consuevit. Nam hi iudicia exercebant in foro, consilia autem inibant in curiâ. Quod discrimen ostendit iste Taciti locus lib. III. Annal. *Id solùm Germanico super leges præstiterimus, quod in curiâ potiùs, quàm in foro; apud Senatum, quàm apud Iudices, de morte eius anquiritur.* At Athenienses, ut dixi, deliberabant ἐν ἐκκλησίαις: quæ duplices erant, ut ex Aristophanis interprete in Acharn. cognoscimus: aliæ κυρίαι dicebantur, quæ erant νόμιμοι, καὶ ὡρισμέναι, hoc est, legitimæ ac statæ (statis enim temporibus fiebant:) aliæ autem extra-

tra ordinem cogebantur, urgentibus quibusdam negotiis: quas συγκλήτους, & προσκλήτους, vocabant. Vide & Pollucem, Arpocrationem, Ammonium, atque alios.

III. DE GENERIS HUIUS MATERIA, FINE, TEMPORE, AC PARTIBUS.

MATERIA generis Deliberativi sunt res in manu ac arbitrio nostro positæ: τὰ φαινόμενα ἀμφοτέρως ἔχειν a, ut Aristoteles scribit. Sensit idem Tullius; qui secundo de Oratore auctor est, incidi deliberationem omnem, si intelligatur, quidpiam fieri non posse, aut imponatur necessitas. *Neque enim quisquam*, ut idem in Partitionibus ait, *deliberat, quâ ratione perpetuò victurus sit; quoniam intelligit, sibi moriendi necessitatem incumbere: neque quisquam deliberat, quomodo volare possit: scit enim sibi alas non adesse.* Vide Aristotelem lib. III. Eth. Nicom. cap. III.

a quæ videntur in utramque partem cadere posse.

FINIS generis Deliberativi Aristoteli, & Ciceroni in Partit., est utilitas. Idem Tullius lib. II. de Oratore in personâ Antonii disputat, finem eius esse dignitatem: *Ergo*, inquit, *in suadendo nihil est optabilius, quàm dignitas. Nam qui utilitatem putat, non quid maximè velit suasor; sed quid interdum magis sequatur, videt.* At lib. II. de Inventione honestatem & utilitatem finem facit: estque in eâdem sententiâ Fabius lib. III. cap. VIII. Trapezuntius quoque lib. IV. Rhet. *id quod ex honesto, ac utili, intellectu in unum conflatur, finem esse deliberationis* affirmat. Quæ nostra sit in hac opinionum varietate sententia, superiori capite ostendimus. Nunc illud addo, multis in reip. administratione idem esse visum, utile, & iustum. Certè Lysander Lacedæmonius, teste Plutarcho, utili utebatur tanquam honesto: ac Alcibiades quoque in eo, quòd iustitiam publico metiretur emolumento, eidem imitatus dicitur τοὺς ἀρίστους Λακεδαιμονίων, οἷς ἓν καλὸν ἁπλῶς καὶ δίκαιόν ἐστι, τὸ τῆς πατρίδος συμφέρον b. Quid quòd Aristides, qui & Iusti nomen reportavit, ex quorundam sententiâ pariter animatus fuit? Sanè, quemadmodum idem scribit, Ὁ Θεόφραστός φησι, τὸν ἄνδρα τοῦτον, περὶ τὰ οἰκεῖα, καὶ τοὺς πολίτας, ἄκρως ὄντα δίκαιον, ἐν τοῖς κοινοῖς πολλὰ πρᾶξαι πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῆς πατρίδος, ὡς συχνῆς ἀδικίας δεομένην. Καὶ γὰρ τὰ χρήματά φησιν ἐκ Δήλου βουλευομένων Ἀθήναζε κομίσαι παρὰ τὰς συνθήκας, καὶ Σαμίων εἰσηγουμένων, εἰπεῖν ἐκεῖνον, ὡς οὐ δίκαιον μὲν, συμφέρον δὲ τοῦτ' ἐστι. *h. e. Theophrastus ait, hunc virum in rebus*

b proceres Lacedæmoniorū, quibus honestum iustumq; simpliciter erat unū patriæ cōmodum.

 privatis

privatis & erga cives summè iustum, in publicis verò multa fecisse ad tempora patriæ, quasi illi iniustitiâ crebrò opus esset. Etenim cùm deliberaretur, num pecuniam ex Delo Athenas deportarent contra fœdus, & Samii eiusce rei auctores essent; dixisse eum, iniquum id quidem, attamen utile esse. Verùm longè saniùs de huiuscemodi rebus sensit, & scripsit, Tullius in aureis Officiorum libris.

TEMPUS, circa quod versatur genus Deliberativum, futurũ esse, cap. antecedenti diximus. Nam quod Demosthenes pro Ctesiphonte versari dicit circa τὸ μέλλον, ἢ τὸ παρὸν*: quod item Tullius †, sub personâ M. Antonii, interdum instantis atque etiam facti disceptationem esse scribit in Deliberativo: id certè verum non est, nisi quatenus & instans & factum ad futurum refertur. Ut cùm aliqua narrantur, quò ex rerum gestarum relatione rectiùs institui possit deliberatio. Interdum tamen deliberatio quoq; in iudicio locum habet: quod cùm sit, videri profectò queat circa præteritum versari. Exemplum eiusce rei dabo. L. Flaccus, cùm in Asiâ prætor esset, communi civitatum impensâ classem ædificavit, quò tuta redderet maria, quæ à prædonibus infestabantur. Post illa in ius vocatus est, quòd, cùm opus non esset, classem exstruxisset. Hic quoniã deliberatio eius accusatur tanquam inutilis; iccirco, quibus rationibus rem suasisset infectam, iisdem defendit factam. Movit id Trapezuntium, ut in caussâ hâc duplicem poneret statum; Negotialem, & Iuridicialem. Atqui Negotialis semper est de futuro; Iuridicialis de præterito. Quare quisquis hæc expẽdet ad iudicii obrussam, is mecum, puto, persuasissimũ habebit, caussas huiuscemodi haut alius esse generis, quàm Iuridicialis. Sanè Deliberativi generis dici nequeunt, cùm rei factæ nulla sit deliberatio.

* futurum, aut instans.

† 2. de Orat.

PARTES generis Deliberativi, quod & antea monuimus, sunt suasio, & dissuasio, προτροπὴ καὶ ἀποτροπή: unde etiam orationes, quæ in hoc genere versantur, dicuntur Suasoriæ. Sed Iul. Scal. lib. 1. cap. 1. de re Poët. negat ita appellari posse. *Haut rectè*, inquit, *Deliberativi generis orationes Suasoriæ à quibusdam sunt appellatæ. Est enim finis omnium suasio. Quid enim aliud oratio quàm fidem facit? Hoc autem est persuadere.* Verùm si ab heroë illo dissentire fas est, non existimo carere ratione, quod orationes istiusmodi Suasorias nuncuparint. Neque enim insolens est, ut una eademque vox, prout vel latiùs accipitur, vel pressiùs, nunc genus sit, nunc species. Ita Logici methodum, in ordinem & methodum dividunt, & ipse Philosophus V. φυσικῆς ἀκροάσεως motum generatim acceptum, dividit in mutationem, & motum propriè dictum. Itidem in III. Polit. tres πολιτείας

λιτείας formas facit; μοναρχίαν, ἀριστοκρατίαν, & πολιτείαν. Sed & primo Rhetoricorum, cùm σημεῖον, sive signum, primò generatim usurpâsset, mox distribuit in τεκμήριον, h. e. signum necessarium, & σημεῖον, h. e. signum non necessarium, quemadmodum supra *a* vidimus. *a cap. 2.* Dicimus igitur, Rhetores, nunc latiùs suasionis voce uti, ut cùm Rhetorices finem statuunt persuasionem; nunc pressiùs, ut cùm Deliberativi generis proprium dicunt suadere, aut dissuadere. Imò ipse Scaliger lib. III. de re Poët. cap. CXXVI. nominat *Genus Iudiciale, Suasorium, & Demonstrativum.* Et meritò. Quis enim non videt, propriè magis illum dici suadere, qui auctor est, ut bellum inferatur hosti, aut ut vectigalia augeantur: minùs autem propriè id ei convenire, qui laudat, aut accusat; quamquam is quoque, quicquid refert, persuasum esse cupiat auditoribus? Ac, ne cui mirum videatur, quod dixi de duplici eius vocis acceptione, addo, etiam tertiam esse significationem, quâ pressiùs, quàm hoc loco, accipiatur. Siquidem non raro distinguitur ab hortatione, quam suasioni cap. antecedenti subjiciebamus. Nam propriè suademus utile, quod solùm expedit; at hortamur etiam ad utile necessarium. Ita hoste iam cervicibus imminente, nemo propriè pugnam suadet, quam detrectare non licet; sed adhortabitur omnes ad fortiter pugnandum, aut fortiter occumbendum. Est & alterum inter ea discrimen. Nam suasio propriè respicit intellectum; adhortatio verò affectum. Itaque suadet quoque vir prudens, cùm solis utitur argumentis ἀποδεικτικοῖς *b*, atque adeò cùm nullas consilii sui rationes exponit. At *b probantibus.* horum alterum si contingat, impropriè quempiam dixeris adhortari. Contrà adhortatur quoque, qui solis utitur argumentis παθητικοῖς *c*, quò iis animo faces stimulosque subdat. At hunc impropriè *c affectum moventibus.* dicas suadere. Cùm autem in perfectâ Deliberativi generis oratione, & id, de quo consultatio est, argumentis debeat probari, & auditorũ animi ad rem gerendam debeant inflammari: liquidò dilucet, tum suasionem presse sumtam, tum adhortationem, partes esse orationis suasoriæ, quatenus primum è tribus constituit caussæ genus: ut superiori etiam capite dicebamus.

Neq; hortativæ solùm sub suasoriis comprehenduntur; verùm & orationes consolatoriæ, petitoriæ, ac similes. Omnis quidẽ consolatoria est affectuosa, tum quia in eâ benevolentiam testamur, & amorem; tum quoniam nos ostendimus tangi & angi alieno damno; tum quòd spẽ boni concitemus, quod malo huic opponi queat; tũ deniq; eò, quòd pudorem ingerimus ob animũ effeminatũ, ac æmulationem excita-

excitamus eorum exemplis, qui Vulcanio quodam ſcuto excepere omnes calamitatum ictus. Meritò nihilominus cenſetur generis Deliberativi, ratione argumentorum ἀποδεικτικῶν, quæ ex huiuſce generis locis depromuntur: ut *ab honeſto*, quòd, qui homo ſit, non debeat humani aliquid à ſe alienum putare: quódque oporteat acquieſcere divinæ voluntati, quæ infortunia non modò permittat, ſed quoque immittat *a*: *ab inutili*, quòd dolore noſtro rem reprehendere, infectámque reddere nequeamus: quódque mœror coquat ac maceret hominem, &c. Petitoria quoque, etſi ſit παθητική, quatenus ad conciliandum auditorem argumenta petit è loco amoris; ubi item, ad captandam miſericordiam, inopiam ac miſeriam ſuam commemorat: eſt tamen Deliberativi generis, quia utitur λόγοις ſive argumentis probantibus: ut cùm quis oſtendit, id ſe rogare, quod alter nullo ſuo damno poſſit concedere, atque adeò ex quo ad ipſum quoque fructus redire queat; aliaque iſtiuſmodi.

a *Iob.* 1. 21. *Pſal.* 39. 9.

IV. DE LOCIS GENERIS DELIBERATIVI.

LOCI ſive capita generis Deliberativi ἐν τῇ κατασκευῇ ſive confirmatione à Dionyſio Halicarnaſſenſi *b* quatuor ponuntur; iuſtum, utile, honeſtum, & poſſibile: ἡ ζήτησις, inquit, ἐν τέσσαρσι τοῖς τῆς συμβουλῆς κεφαλαίοις, τῷ δικαίῳ, τῷ συμφέροντι, τῷ καλῷ, τῇ δυνάμει. At Hermogeni ſunt ſex: τὸ νόμιμον, *legitimum*; τὸ δίκαιον, *iuſtum*; τὸ συμφέρον, *utile*; τὸ δυνατὸν, *poſſibile*; τὸ ἔνδοξον, *honeſtum ac glorioſum*; τὸ ἐκβησόμενον ἀγαθὸν, *eventurum bonum*. Itidem ἐν τῇ ἀνασκευῇ, ſive in refutatione, loci huius generis ſunt, τὸ ἄνομον, τὸ ἄδικον, τὸ βλαβερὸν, τὸ ἀδύνατον, τὸ ἄδοξον, τὸ ἐνδεχόμενον κακόν. Ex his utile & inutile locus eſt Deliberativi generis proprius. Honeſtum aſſumtus locus eſt è genere Demonſtrativo. Neque τὸ νόμιμον, *ius ſcriptum*, (qui locus eſt ἄτεχνος *c*) vel τὸ δίκαιον, *ius non ſcriptum*, è peculiaribus depromitur loculis; ſed è Iuridiciali. Δυνατὸν, *poſſibile*, locus eſt communis, de quo ſuprà pauca diximus. Sub eo autem comprehenditur facile & difficile. Nam quicquid fieri poteſt, id vel facilè vel difficulter fit, ſive ἁπλῶς *d*, ſive inſtitutâ comparatione. Poſſibili & impoſſibili addo ex Ariſtotele, ac quaſi ſuccenturio, magnum ac parvum. Nam etſi ab Hermogene prætereatur, non tamen minùs in Deliberativo locus hic communis adhibetur, quàm poſſibile. Ex his omnibus colligimus τὸ ἐκβησόμενον; quòd nempe, quomodocunque res cadat, meliùs erit ſic egiſſe. Quomodo autem Hermo-

b ἐν τέχνῃ.

c *artis expers.*

d *ſimpliciter.*

Hermogenici hi loci tractari debeant, ostendam cap. IX. in statu Negotiali; qui generis Deliberativi proprius est. Addunt & quidam iucundum & iniucundum: è quibus etiam locis argumentamur in hoc genere; velut cùm ad studium disciplinæ alicuius adhortamur. Nam benè olim Varro Cato, sive de liberis edùcandis: *Remotissimum, inquit, ad discendum, formido, nimius timor, & omnis perturbatio animi; contrà delectatio protelum ad discendum.* Alii verò iucundum, & iniucundum, comprehendi putant sub utili & inutili, ut eius speciem: & rectè; cùm iucundum ita dicatur, quia iuvat, teste Tullio in II. de Finibus; ideoque per *u* potius scribendum, quàm per *o*, quasi sit à ioco. Neque opus est, ut necessarium locis Hermogenis adjiciamus. Nam necessarium est, quod ita utile est, ut sine eo res *nec esse* possit: unde & nomen fortassis. Maximè autem è septem locis vulgò adhibentur argumenta è locis ab utili, ab honesto, à possibili. Exemplum habes in illis Hectoris verbis, quibus Aeneam compellat lib. II. divini operis:

Heu fuge, nate Deâ, teq; his, ait, eripe flammis:
Hostis habet muros: ruit alto à culmine Troia:
Sat Priamo patriæq; datum. si Pergama dextrâ
Defendi possent, etiam hâc defensa fuissent.

Quâ in oratione primò Hector sive Poëta proponit, cùm fugiendum ait: inde confirmat. Confirmatio autem petitur, partim ab argumentis propriis huic generi; partim à communibus. A propriis bifariam; ab utili, & ab honesto. Ab utili, cum operam ait in cassum insumi in tuendâ Troiâ. Ab honesto, cùm adiungit, abundè Aeneam consuluisse, & regis, & patriæ honori. Cúmque argumenta communia sint possibile & impossibile; magnum & parvum: utitur Hector argumento petito, tum ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου a, tum à comparatione; nempe à magis ad minùs. Nam sententia est, si nec Hector valuerit Troiam defendere, multo minùs id poterit Aeneas. Item Cicero Philippicâ VII. pacem cum Antonio dissuadet tribus istis; inhonesto, noxio, impossibili. Sic enim inter alia loquitur: *Ego ille pacis semper laudator, semper auctor, pacem cum M. Antonio esse nolo.* Et mox: *Cur igitur pacem nolo? quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest: quæ tria dum explico, peto à vobis, P. C., ut eâdem benignitate, quâ soletis, verba mea audiatis.* Adiungam quoque exordium singularum partium. Prima sic incipit: *Quid est inconstantiâ, mobilitate, levitate, cùm singulis hominibus, tum verò universo senatui turpius? quid porrò inconstantius, quàm, quem modò*

a ab impossibili.

hostem non verbo, sed re, multis decretis judicavistis, cum hoc subitò pace velle coniungi? Alteram hunc in modum orditur: *Dicam deinceps, ut proposui, de periculo: quod etsi minus est fugiendum, quàm turpitudo: tamen offendit animos maioris partis hominum magis.* Tertiam auspicatur ab istis verbis: *Dixi de periculo: docebo, ne coagmentari quidem posse pacem. de tribus enim, quæ proposui, hoc extremum est.*

V. DE MATERIA CONSULTATIONIS PUBLICÆ.

EX his pauculis dubium non est, quin generatim natura & tractatio suasionis perspiciatur. Sed quota eorum pars sunt, quæ ab Aristotele traduntur? aut quotusquisque est, qui hâc solùm instructus notitiâ in publicâ huiusce generis caussâ cum laude versari queat? Quare, ne eorum instar, qui contenti sunt circulatoriâ voluptate & applausu, in cognitione hâc obscurâ subsistamus: visum quoque, aliqua speciatim adiungere de consultationibus publicis. Primò autem de earum materiâ dicemus; deinde de fine.

Ac varia quidem sunt, de quibus publicitus institui potest deliberatio. Quinque autem hæc principem locum obtinent: primò pecuniæ; deinde pax, & bellum; tertiò regionum præsidia; hinc ea, quæ exportantur, & importantur; postremò leges. Quorum pleraque etiam Tacitus complectitur lib. XIII Annal. orat. adversus Thraseam: *Cur, si Remp. egere libertate Senatoria crederet, tam levia consectaretur? quin de bello, aut pace, de vectigalibus, & legibus, quibusq; alijs Romana continentur, suaderet, dissuaderetve?* De pecuniis duo observanda: primò, reditus publici; deinde sumtus civitatis. De bello & pace tenenda quatuor: primò vires militares civitatis; deinde bella eius, itemque finitimorum, & illorũ, quibuscum bellum gerere cogitamus; tertiò, an vires nostræ pares sint hostilibus, nec ne; quartò, bella quævis externa, quò inde coniecturã capere liceat de belli nostri eventu. De custodiâ regionis itidem consideranda sunt quatuor: primò modus custodiendi: puta utrùm ea custodiri debeat copiis equestribus, an pedestribus; triremibus, an propugnaculis: deinde numerus custodum: tertiò forma præsidiorum, quâ nempe formâ propugnacula aut castra sint exstruenda; (prout Aristotelis locum interpretatur Riccobonus:) quartò loca præsidiorum, quando non omnibus par imminet periculum. De ratione annonæ duo sunt scienda: primò, quantum civitati opus sit ad rem cibariam; deinde quid in agris nostris proveniat, & quid opus sit aliunde apportari. Denique de legibus, (in quibus civitatis salus posita est, ut fusè disputat Demosthenes oratione contra Aristogitonem) quatuor hæc cognoscenda sunt: primò, quot, & quæ sint for-

mæ Reip: deinde, quæ unicuique prosint: tertiò, quibus de caussis everti aut converti soleant Reip. formæ: quartò, quod genus Reip. civitati nostræ, quod item aliis sit utile; ad cuius rei cognitionem conducunt historia, & peregrinatio. Ac de his quidem omnibus agit Arist. cap. IV. iuxta vulgarem divisionem, sive XX. secundùm partitionem Danielis Barbari; quam etiam secutus Maioragius; itemque is, qui Rhetorica Aristotelis edidit cum commentariis Sturmianis.

VI. DE FINE PUBLICÆ CONSULTATIONIS: SIVE DE BEATITUDINE CIVILI, ET PARTIBUS EIUS.

PERSPECTA huius generis materiâ, perpendemus, quæ Aristoteles tractat de FINE deliberantium: nempe de εὐδαιμονίᾳ πολιτικῇ i. felicitate; vel, prout mavult Victorius, beatitudine civili. Ea Aristoteli, cùm aliis modis, tum etiam definitur εὐπραξία μετὰ ἀρετῆς, quod Muretus transtulit, *bonus rerum successus cum virtute coniunctus.* Sed alibi definitur, ἐνέργεια ψυχῆς λογικῆς, κατ' ἀρετὴν ἀρίστην καὶ τελειοτάτην ἐν βίῳ τελείῳ. h. e. *operatio, seu actio animæ rationalis, secundum virtutem optimam, & perfectissimam, in vitâ perfectâ.* Habes eam definitionem lib. I. Ethicorum Nicomachicorum; ubi de illâ accuratè tractat auctor: qui profectò non est alius ab Aristotele, quantumvis Tullius in quincto de Finibus, ab eius filio Nicomacho confecta esse, indeque Nicomachia dici, suspicetur. At omnium accuratissima erit definitio, si dicamus, beatitudinem esse bonum perfectum & optimum, pendens ab animæ rationalis actione & virtute in vitâ perfectâ. Siquidem caussa nequit esse genus *a*, quod in superiori fit definitione: neque genus cum specie suâ reciprocatur *b*, quod quidem fiat, si genus sit caussa adæquata. Quocirca caussa accidentium propriorum sola minimè constituit definitionē: sed tantùm coniuncta essentiali, quæ istiusmodi est apud Aristotelem: εὐδαιμονία ἐστὶν ἀγαθὸν τέλειον καὶ ἄριστον *c*. Iure autem in Rhetoricis Aristoteles, ut aliarum rerum multarum, ita beatitudinis quoque definitiones adfert minùs accuratas; quia cum Rhetorica non sit scientia, sed facultas; siquis ubique ἀκρίβειαν *d* illam exigat, tacitè naturam destruat facultatis.

a *Arist. 4. Top. cap. 1. cont. 3.*

b *Idem inibi con text. 2. & 9. Et lib. Categ. cap. de subst. cont. 17.*

c *Beatitudo est bonum perfectum & optimum.*

d *Accuratam diligentiā.*

PARTES huius εὐδαιμονίας sunt bona omnia, tum interna, tum externa. Interna autem vel animi sunt, cuiusmodi est virtus, à cuius actione & usu pendet felicitas: vel corporis, ut sunt sanitas,

tas, forma, robur, magnitudo, facultas certandi, (δυύαμις ἀγωνιστικὴ) & εὐγηρία, seu bona senectus: quæ tamen non corporis modò, sed & fortunæ munera requirit. Nam hanc esse Aristotelis sententiam, rectè in antexegematis ostendit Christophorus Rufus. At enim dicas, iam de internis sermonem esse. Non id inficias eo. sed cùm nemini, quantumvis se portanti eleganter, atque adeo, ut cum Comico loquar, pancraticè valenti, levis in summâ esse inopiâ senectus queat: omnino, ut quis dicatur εὐγηρῶς a, muneribus fortunæ ei opus est, licet non primò, sed per accidens. Et hæc de internis.

a commode senectutis.

Externa bona sunt sex. I. Εὐγένεια, seu nobilitas. Quæ est multorum maiorum splendor. Nam qui obscuris est ortus parentibus, principium esse nobilitatis potest, nobilis non potest: at contrà nobilis quoque est, qui à virtute maiorum desciscit; etsi non tam ei nobilitas prosit, quàm obsit; quippe quæ solis instar, & recta, & prava omnibus reddat conspicua. unde Sallust. in Iugurtha; *Maiorum gloria posteris quasi lumen est. Neque bona, neque mala, in occulto patitur.* Quod ipsum & Iuvenalis monet sat. VIII. Adde quod non aliam ob caussam in honore sit nobilitas, quàm quia, ut primo Politicorum scribit Philosophus, haut secus atque ex homine homo, ex fera nascitur fera, ita, ex bonis quoque nasci bonos, sit verisimile. Oriuntur autem ex bonis, qui nascuntur è præditis virtute. Insuper verò è bonis quoque nasci vulgò existimantur, qui nascuntur divitibus: ac caussa eiusce rei est, quòd divites ea iam habeant, quorum gratiâ alii alios damno mactare solent. Atque hinc nemini obscurum esse potest, cur Philosophus in IV. Polit. nobilitatem scribat esse virtutem, & antiquas divitias. Requiritur autem ad veram nobilitatem, tum ut quis claris sit ortus maioribus, tum etiam ut legitimè sit ortus: hoc est, ut & loco honesto, & honestè sit natus. Nam, quod & Græcum εὐγενείας nomen indicat, spurii verè propriéque nobiles esse non possunt, quia non sunt *bene nati*, ut loquitur Horatius. Nascuntur enim, contrà quàm præscribit virtus, & iustitia civilis. Itaque Græcis dicuntur κακῶς γεγονότες: quod certè contrarium est voci εὐγενεῖς, sive εὖ γεγονότες. Plutarchus in Lysandro: ἀλλὰ χωλὴν εἶναι τὴν βασιλείαν, εἰ νόθοι καὶ κακῶς γεγονότες βασιλεύσωσιν Ἡρακλείδαις b. Nimirum conceptio, est generis fundamentum. At nothi, & spurii, non nascuntur nuptiis legitimis aut iustis, prout appellantur à Iurisconsultis veteribus. Et hæc de primo.

b at claudum esse regnum, si nothi, & illegitimè nati, imperent posteritati Herculis.

Secundum inter externa locum obtinet εὐδοξία c, quâ non modò boni à bonis, sed ab universis iudicamur.

c bona fama.

Tertium

Tertium τιμὴ, seu honor, quæ εὐδοξίας signum est; unde Aristoteli definitur σημεῖον εὐεργετικῆς δόξης a. Est verò id signum, non in honorato, uti quidam existimarunt; sed in honorante, qui significat, se opinari, eum, quem honorat, aut bene fecisse, aut bene facere posse.

a *signum opinionis, benefactricis.*

Quartum est πλοῦτος, seu divitiæ. Omnino autem τὸ πλουτεῖν ἐστιν ἐν τῷ χρῆσθαι μᾶλλον, ἢ ἐν τῷ κτῆσθαι. h. e. *divitem quempiam esse, in usu magis, quam in possessione, positum est.* Unde & Menander:

Μακάριος, ὅστις οὐσίαν καὶ νοῦν ἔχει.
Χρῆται γὰρ οὗτος εἰς ἃ δεῖ ταύτῃ καλῶς. b

Quem imitatus Horatius ad Tibullum:

--- *Di tibi mentem,*
Di tibi divitias dederunt, artemq́ fruendi.

b *Beatus ille, quoi opes & mens sient. Hic namque pulchrè impendit has, ubi decet.*

Sanè avaris χρήματα non sunt χρήματα, ut ἔτυμον quoque indicat.

Inter divitias principem facilè locum obtinent prædia: quæ unde commendentur, inferiùs dicetur c.

c *In demonstratione rerum.*

Quinctum est πολυφιλία, & χρηστοφιλία, *amicitia cum multis, bonisq́.*

Sextum est πολυτεκνία, καὶ εὐτεκνία, *liberorum multitudo, & bonitas.*

Sex isthæc Cicero lib. de Orat. secundo appellat bona fortunæ: sed rectiùs idem lib. III. cum Aristotele externa vocat; quandoquidem & externa bona sunt, quæ fortunæ non sunt; & fortunæ sunt bona, quæ non sunt externa. Nam εὐγένεια bonum est externum, fortunæ non est: ac contrà valetudo non à naturâ semper est, sed fortunæ etiam beneficio restituitur; quod Pheræo Iasoni contigisse, refert Cicero; ut dicemus sub finem cap. IX.

Ac cur corporis externaque bona, licet multis adfligant humo divinæ particulam auræ, ut Poëta d loquitur; requirantur nihilominus ad perfectam beatitudinem; gemina mihi esse ratio videtur. Sunt enim, tum instrumenta necessaria; cùm nemo sine robore & sanitate fortis esse possit; aut sine opibus & amicis liberalis: tum ornamenta, cùm eorum defectus felicitatis splendorem obscuret. Atque hinc est, quod (ut in Ethicis scripsit Aristoteles) nonnulli εὐτυχίαν e, nonnulli etiam virtutem, idem ac εὐδαιμονίαν f, esse existimârint: εὐτυχίαν nimirum, quia dictum est εὐδαιμονίαν egere bonis fortunæ; virtutem verò, quia ea consistit in actione virtutis. Consulatur Aristoteles lib. I. Rhetor. ad Theodectem (prout vulgò malè inscribuntur, cùm in iisdem g fiat mentio Theodectiorum) à cap. XIX. usque ad caput XXV. tum etiam lib. I. Ethicor. Nicomachiorum; cum primis cap. VIII. & IX.

d *Horat. lib. 2. Sat. 2.*

e *bonam fortunã.*

f *beatitudinem.*

g *lib. I. cap. II.*

VII. DE VIA AC RATIONE, QUA PERVENITUR AD FELICITATEM, SIVE DE BONO UNIVERSE.

QUANTUMCUMQUE autem necessaria sit Oratori finis notitia; magis tamen ei opus est, ut cognoscat ea, quæ ad εὐδαιμονίαν πολιτικὴν *a* ordinantur. Nam de fine nulla est deliberatio, cùm non consultemus, an velimus esse felices; sed quomodo consequi possimus felicitatem. Itaque Aristoteles, postquam de εὐδαιμονίᾳ, eiusque partibus, egit; de bono in genere, sub quo etiam media continentur, tractationem subjicit, ac utilissimas affert propositiones in unoquoque boni genere. Attendimus autem bona, tum simpliciter, tum comparatè. Quæ simpliciter considerantur, vel sunt ὁμολογούμενα, qualia omnes bona esse confitentur; vel ἀμφισβητήσιμα, de quibus potest oriri controversia. De bonis confessis Aristoteles ex Dan. Barbari distinctione agit cap. XXV. *b* de controversis XXVI. * Ad quæ loca satis sit, digitum, velut ad fontem, intendisse. Fusiùs enim prosequitur illam propositionum sylvam, quàm ut hic quoque reponi debeant: neque etiam nobis otium exscribendi Aristotelem, neque is animus. At cap. XVII *c* tractat de bonis comparatis. Fit autem relatio bonorum, vel δυνάμει, vel μεγέθει, vel ἀριθμῷ, *virtute, magnitudine, aut numero.* Dicitur enim ὑπερέχον & ὑπερεχόμενον *d* ratione δυνάμεως *e*: μεῖζον *f* autem, καὶ ἔλαττον *g*, ratione μεγέθους *h*: at πολὺ καὶ μικρὸν *i*, ratione ἀριθμοῦ *k*.

a Beatitudinem civilem.
b cap. 6. secundum distinctionem vulgarem.
** eod. cap. 6, ex dist. vulg.*
c ex eadē distinct. cap. 7.
d præstantius & deterius.
e virtutis.
f maius.
g & minus.
h magnitudinis.
i multum & paucū.
k numeri.

VIII. DE VARIIS REIPUBLICÆ FORMIS.

QVIA autem deliberatio accommodata est ad mores civitatis; ac morum diversitas sequitur ex diversitate προαιρέσεως *l*; προαίρεσις verò variat pro varietate finium: iccirco Aristol. cap. XXVIII *m* agit de diversis Reipublicæ formis, ac singularum fine. Statuit autem quatuor Reipublicæ καταστάσεις *n*, sive ἰδέας *o*: nempe δημοκρατίαν, si populus regat; ὀλιγαρχίαν, si pauci, iique locupletiores; ἀριστοκρατίαν, cùm pauci, iique meliores; μοναρχίαν, si unus. Δημοκρατίας finis libertas; ὀλιγαρχίας, divitiæ; ἀριστοκρατίας, legum disciplina; μοναρχίας, custodia.

Sed hæc pinguiori Minervâ ab Aristotele in Rhetoricis dicuntur, quia propriè hæc doctrina ad Ethica pertinet. Certè VIII. Eth. cap. x. & lib. IV. Polit. cap. II. accuratiùs πολιτείας status considerans, triplicem assignat formam rerumpublicarum; uti & Æschines facit, cuius verba inferiùs *p* apponam. Iis verò opponit totidem

l propositi.
m ex dist. Dan. Barb. & Sturmiana: sed secundum vulgarem cap. 8.
n status.
o formas.
p hoc ipso capite.

dem status depravatos. De singulis agemus paucis.

Μοναρχία dicetur, si unus regnet; unde *singularem potentiam* vocat Nepos *a*. Ac Polybio * quidem μοναρχία est, si populo imperet invito: sin volente, βασιλεία. Sed Aristoteli ἁπλῶς est μοναρχία, quando imperium est penes unum. Is si iustitiam sectetur, βασιλεία est, sive regnum: sin, quà iure quà iniuriâ, omnia agat, τυραννίς. Interdum tamen hæc confundunt veteres. Nam apud Homerū *b* teterrimus ille Echetus, de quo & quædam Apollonius in IV. Ἀργοναυτικῶν, vocatur βασιλεύς. Locuti quoque hâc ratione alii, eosque inter Polybius, cuius vestigiis (ut in notis ad luculenti illius scriptoris ἐκλογὰς περὶ πρεσβειῶν accuratè ostendit Fulvius Vrsinus) passim institit Livius, usque adeò ut sæpe etiam verbum penè verbo interpretetur. Quad ad Polybii locum, apud eum legere est, μετ' ἐπιβουλὴν τὴν κατὰ Ἱερωνύμου τοῦ βασιλέως, pro quo Livius dixit, *coniuratio in tyranni caput facta*. Contrà τυραννὶς (quam vocem, ut & τύραννος, Homerus, Hesiodus, & antiquissimi quique ignorant *c*, ut quorum ætate necdum fuerit in usu) ab Æschine pro μοναρχίᾳ ponitur orat. contra Ctesiphontem. Itidem τύραννος in bonam accipitur partem ab Euripide Supplic., Aristophane in Nubibus, (ubi Iovem ipsum vocat Θεῶν τύραννον) Platone in ἐρασταῖς, Sophocle cùm tragœdiam inscribit Oedipum tyrannum: atque è Romanis etiam scriptoribus; cùm à Marone VII. Aen., ubi Latinus ita Aeneam nominat, cui benignè omnia atque adeò filiam offert; tum Horatio, cui *d* Lamus est *latè tyrannus*. Sed & μόναρχος συνεκδοχικῶς pro tyranno usurpatur: unde Pausanias, in II. de Buriis agens, eundem priùs τύραννον, mox μόναρχον nominat: & Lucianus in Phalaride secundo, μοναρχεῖν dixit pro tyrannidem exercere. Verùm metuo, ne Grammaticum hæc magis pulverem oleant, quàm eius disciplinæ, cuius nunc latos & lætos calcamus campos.

a in Dione.
* *lib. 6.*
b Od. 8.
c Plutarch. lib. de Hom.
d l. 3. od. 7.

Inter βασιλείαν & τυραννίδα medium locum obtinet δεσποτεία, seu dominatus. Quippe cùm rex omnia conferat ad salutem publicam, tyrannus autem ad suam: dominus mediam insistit viam, quia ante omnia attendit, quid sibi expediat; nec tamen negligit salutē civium, sed eam curat secundariò. Vide Arist. lib. III. Polit. cap. IV. Huiusmodi reges esse solent Persarum: quia subditi fere se habebant instar servorum. At dominus, & servus, sunt τῶν πρός τι.

Altera Reip. forma itidem duas potissimùm formas continet. Nam si pauci regnent, iique publico omnia bono metiantur; ἀριστοκρατία dicitur, sive optimatium imperium: sin ad propriam omnia dirigant utilitatem; ὀλιγαρχία vocatur, sive dominatus paucorum.

Ac

Ac *ἀριστοκρατία* quidem, ſive optimatium imperiū, vocatur, quia, qui præſunt, ita ſe gerunt, ut ſua conſilia optimo cuique probent: ut ait Tullius pro Sext. Similiter Polybius, *a* cui ἀριστοκρατία eſt, ἥ τις ἂν κατ' ἐκλογὴν ὑπὸ τῶν δικαιοτάτων καὶ φρονιμωτάτων ἀνδρῶν βραβεύηται. *b* Ὀλιγαρχία autem dicitur nomine generis. Sanè & Plato τὴν ὑπὸ τῶν ὀλίγων δυναστείαν dividit in ἀριστοκρατίαν, καὶ ὀλιγαρχίαν: ac ὀλιγαρχίαν vocari ait, ὁπόταν τῶν νόμων μὴ φροντίζωσιν *c*.

a lib. 6.
b ubi iustiſſimi prudentiſſimique viri per electionē ſumma rerum potiuntur.
c quando nulla eſt legum cura.

Quemadmodum autem inter regnum, & tyrannidem, ſtatus eſt medius, qui dominatus dicitur: ita & paucorum imperium eſt, quod nec ariſtocratiæ nomen mereatur, nec tamen tyrannica paucorum poteſtas dici poſſit. Huiuſmodi imperium rectè vocabitur ὀλιγαρχία δεσποτική. Ut cùm Reip. præſides primò quidem ſui commodi, deinde autem civium ſalutis curam gerunt. Sed Ariſtoteles hoc quoque imperium ὀλιγαρχίαν nominat. Vide eum Polit. lib. IV. cap. V. & VI. & V. Polit. cap. VI. & VII.

Tertia Reip. forma eſt, cùm poteſtas eſt penes multos, ut cùm Senatus nihil poteſt ſine tribuum voluntate. Sanè δῆμος opponitur τῇ βουλῇ: ut apud Latinos populus Senatui; velut cùm dicitur *Senatus populusq́; Romanus*. Per populi igitur poteſtatem ea intelligitur, quam habent tribus. Imò interdum & δῆμος exponitur *tribus*. Eſt autē hæc quoque poteſtas duplex: quia multi illi, penes quos imperium eſt, aut commune bonum reſpiciunt, aut pro libidine cuncta agunt. Prius Reip. genus Iſocrati, aliiſque ſæpe, κατ' ἐξοχὴν πολιτεία vocatur: proprio autem nomine Xenophonti quidem nominatur πλουτοκρατία; Ariſtoteli verò τιμοκρατία, ſive τιμοκρατικὴ πολιτεία, h. e. cenſuum poteſtas; quia nempe in ea τιμὴ, h. e. cenſus, attenditur; unde fit, ut in hoc Reip. genere numerus eorum, qui imperant, nunc maior, nunc minor ſit; quia quo grandior præſcripta eſt rei familiaris menſura, hoc pauciores imperant; quo minor eſt cenſus, hoc plures ſunt Reip. participes. At παρέκβασις ſeu labes Reip. finitima eſt ὀχλοκρατία, prout Polybius *d* vocat. Dicitur & δημοκρατία, ſive populi potentia, ut nominat Cornelius Nepos *e*. Sed & multitudinis dominatum, & popularem ſtatum, vocare licet: eſtq́; nihil aliud, quàm τυραννὶς multorum capitum. Non rarò tamen δημοκρατίας vox in bonam accipitur partem. Aeſchines *f*; εὖ γὰρ ἴστε, ὦ Ἀθηναῖοι, ὅτι τρεῖς εἰσι πολιτεῖαι παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις, τυραννὶς, καὶ ὀλιγαρχία, καὶ δημοκρατία. διοικοῦνται δ' αἱ μὲν τυραννίδες, καὶ ὀλιγαρχίαι, τοῖς τρόποις τῶν ἐφεστηκότων· αἱ δὲ πόλεις αἱ δημοκρατούμεναι, τοῖς νόμοις κειμένοις. h. e. *Optimè enim nôſtis, Athenienſes, tria eſſe Rerump. genera, unius imperium, paucorum poteſtatem, & populi libertatem.*

d lib. 6.
e in Alcibiade.
f orat. cōtra Cteſiphontem.

Ac unius quidem, & paucorum dominatus, reguntur pro eorum arbitrio, qui præsunt: at liberæ civitates receptis reguntur legibus.

In πολιτείᾳ est æquabilis libertas, sed deest maiestas. In μοναρχίᾳ (non ubi appellatione solùm, sed re ipsa sunt reges) adest maiestas, deest libertas. Α'ριστοκρατία minùs maiestatis habet, quàm μοναρχία, plus quàm δημοκρατία: minùs libertatis, quàm δημοκρατία, plus quàm μοναρχία. Sed si principatus sit, (est ea ἀριστοκρατίας species, in qua unus dignitate cæteris prior est,) iam quodammodo maiestatem assequitur μοναρχίας; & retinet æquabilem libertatem, quantum satis est; quia cuivis aditus per virtutem patet ad honorem ac imperii partem. Ac videri possit huiuscemodi status minùs esse periculosus, quàm vel δημοκρατία, quia plebs planè est imperita; vel μοναρχία, quia unus homo multis est obnoxius erroribus. Interim, ut præclarè Alcibiades & Augustus dixere, boni est civis, præsentem statum tueri, eumque mutatum nolle. Nam etsi alius fortasse melior; melius tamen, non optimâ uti, quàm receptã immutare. Cuius ratio est, quòd, ut plantis, sic legibus, ad figendas radices longo opus est tempore; planeque, ut plantarum, si crebrò transferas, sic legum, si crebrò mutes, vis atque robur deperit. Adde, quòd non omni populo idem convenit imperium: eoque alia aliis forma rectiùs committatur. Asiaticis, sine dubio, regia rectiùs adhibetur. At plerique Septentrionales populi, quia libertatem magis spirant, suæ meliùs libertati committuntur. Ex quorundam etiam sententia, magna imperia meliùs regio, minima meliùs à populo reguntur: mediocribus autem, præsertim si sua norint fortiter tueri, & aliena non appetant, optimatum maximè convenit imperium.

Πολιτείᾳ hodie utuntur Helvetii, ἀριστοκρατίᾳ Veneti, μοναρχίᾳ Britanni, & Galli. Singula autem hæc imperii genera videre olim fuit apud Romanos: μοναρχίαν quidem sub regibus; ἀριστοκρατίαν sub consulibus, & Senatu, ante tribunitiam potestatem; δημοκρατίαν verò, cùm tribuni maximè vigerent. Quod si Græcos consideremus, πολιτείαν usurparunt Athenienses, ἀριστοκρατίαν Lacedæmonii, μοναρχίαν Macedones. Apud Persas, interfectis Magis, δημοκρατίαν laudabat Otanes, (qui Iustino Ostanes;) ἀριστοκρατίαν commendabat Megabyzus; μοναρχίας patrocinium suscipiebat Darius. Vide de his orationes singulorum apud Herodotum. Atque hæc de genere Deliberativo. Quod si quid hic desiat, id in Negotiali statu [a] persequemur. a Cap. 9.

F CAP.

CAPUT V.

DE GENERE DEMONSTRATIVO.

GENUS *Demonstrativum est triplex: unum personarum, vel quasi personarum; alterum factorum; tertium rerum.*

In laude ac vituperatione personarum series adhibetur, vel naturalis, vel artificialis.

Artificialis est, cùm non servato temporis ordine, omnia ad certa genera, seu capita, referimus; ut sunt bona animi, corporis, & fortunæ.

Naturalis verò series est, in quâ historiæ servatur ordo.

Dividitur hæc in tria tempora: id quod est ante hominem; id quo quis vixit; & illud, quod mortem consecutum est.

In primo tempore consideranda sunt, cùm auguria & oracula, siqua natalem antecesserint; tum genus, & patria. A quibus bifariam laudamus.

Nam si hæc illustria contigerint, dicimus, aliquem respondisse patrii soli vel natalium splendori: at si ea sint ignobilia, quempiam patriæ aut generis obscuritatem virtute suâ illustrâsse ostendimus.

In ipsâ vitâ sunt quatuor. Primum est natura; tum corporis, ut sanitas, robur, agilitas, & pulchritudo; tum animi, uti ingenium, ac memoria. Alterum est fortuna, sive opes. Tertium educatio, ac institutio. Quartum actiones, earumq; tum circumstantiæ, tum præmia.

In ultimo sunt, cùm mortis genus, pompa funebris, & similia; tum inprimis iactura & luctus ob eam; quibus subjicitur consolatio. Atque huiusmodi est laus personæ, uti Alexandri. Vnde facile erit cognoscere modum laudandi quasi personam, ut Bucephalum.

In DEMONSTRATIONE FACTORUM *eadem sunt probandi loca, quæ in Deliberativo. Nam hic laudatur, quod illic suadetur.*

At amplificandi loca sunt octo. Nam ad factorum laudem pertinet, quòd quis primus fecerit, vel solus, vel cum paucis, vel præcipuè, vel tempore maximè necessario, vel sæpe, vel rem maximè spectantem civitatis laudem, vel quòd primus eo novos acquisiverit honores.

In DEMONSTRATIONE RERUM *non una est ratio. Nam in laude regionum, urbium, ac similium, par ferè ratio est, atque in demonstratione personarum. Quod enim in hominibus est genus, & patria, id in locis sunt conditores ac principes, qui in iis gubernarunt:* quod

quod in illis forma corporis, id in his situs; quod in illis animi virtutes, id hîc fertilitas, & similia.

At in aliarum rerum, veluti in disciplinarum commendatione, iidem sunt loci, qui in demonstratione factorum.

Honestas ostenditur à caussis efficientibus, & antiquitate.

Vtilitas probatur ab effectis, & fine.

I. CUR GENUS DEMONSTRATIVUM SUBIICIATUR DELIBERATIVO; DEQUE VARIIS EIUS NOMINIBUS, PRÆCIPUE ἘΠΙΔΕΙΚΤΙΚΟῦ, ET ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟῦ APPELLATIONE.

GENERI Deliberativo ſubjicit Ariſtoteles genus ἐπιδεικτικὸν ſeu Demonſtrativum: cui primum vulgò tribuunt locum ob facilitatem. Ariſtoteles verò, nobilitatis ratione habitâ, orſus eſt *a* à συμβουλευτικῷ *b*, ut ſuprà *c* dicebamus. Verùm nonnemini eampſe ob cauſſam videatur, de Iuridiciali agendum fuiſſe ante Demonſtrativum. Nam nihil præclarius eſt, quàm innocentium ſalutem ab improbis defendere; quod genere fit Iuridiciali. At Demonſtrativum magis ad oſtentationem facit; cum ſibi propoſitam habeat delectationem auditoris. Verùm iuſto conſilio Iuridiciale genus reiectum eſt in locum poſtremum; quia Demonſtrativum maiorem affinitatem habet cum Deliberativo, quàm Iuridiciale. Nam Deliberativi finis eſt beatitudo civilis: at laus perſonarum potiſſimùm ſumitur ab actione virtutis, in quâ beatitudo civilis conſiſtit.

a *lib.* 1. *Rhet. ex vulgari diſt. cap.* 9. *ex recentiori autẽ cap.* 29.
b *deliberativo.*
c *cap.* 4.

Eſt autem genus Demonſtrativum ita dictum, vel quòd eo demonſtrentur virtutes, vitiaque; vel quòd Orator potiſſimùm in hoc oſtendat vim ſuam: quippe quod oſtentationi comparetur. Itaque Quinctilianus lib. III. cap. IV. Oſtentationem vocat; quemadmodum & præter alios Raphaël Regius *d* meliùs Oſtentativum vocari ait, quàm Demonſtrativum. Sed iure id reprehendit Iul. Scaliger lib. I. de re Poët. cap. I. *Nihilo, inquit, meliùs ἐπιδεικτικοῦ vox à Quinctiliano accepta pro oſtentatione. Quin fortaſſe hoc vocabulo carent Græci ad oſtentationem ſignificandam. Sanè ab eâ tantum abeſt, ut apud philoſophos pro ſimpliciſſimâ atque exactiſſimâ oſtenſione receptum ſit.*

d *comment. in Quinctil.*

Negari tamen non debet, interdum ἐπιδεικτικὸν Græcis eſſe oſtentativum: uti cùm vocant λόγους ἐπιδεικτικοὺς, orationes, quæ ad oſtentationem

tationem ſcribuntur; cuiuſmodi Iſocrates vocat τοὺς πρὸς ἐπίδειξιν λόγους.

Neque eſt, quòd quiſquam hoc genus aſpernetur, quia plurimùm ad oſtentationem ſit comparatum. Nam, ut Tullius in Partitionibus docet, non tantùm ad bene dicendum valet; ſed etiam ad bene vivendum: ut in quo ſæpe de moribus, ac vitiis, diſputet orator. Adde, quòd aliis duobus permiſcetur, tanquam ſanguis corpori. Et ſanè veteres, tum hiſce de cauſſis, tum ob facilitatem, ab eo auſpicari ſolent: unde Cicero illud incunabula oratoris vocat, & eloquentiæ nutricem.

Dicitur Ciceroni quoque laudatio, & Græcis ἐγκωμιαστικόν, nempe à potiori parte. Theon in progymnaſmatis: τῆς γὰρ ὑποθέσεως εἴδη τρία· ἐγκωμιαστικὸν, ὅπερ ἐκάλουν ἐπιδεικτικὸν οἱ περὶ Ἀριστοτέλην, δικανικὸν, συμβουλευτικόν. a Appellatur quoque πανηγυρικόν. Vnde & Halicarnaſſenſis, in vitâ Lyſiæ, auditorem in hoc genere, quem Ariſtoteli θεωρὸν b eſſe ſupra diximus, πανηγυρίζοντα appellat. Nam tria hæc coniungit, δικαστῇ, καὶ ἐκκλησιαστῇ, καὶ πανηγυρίζοντι ὄχλῳ. c Propriè autem πανηγυρικὴ dicitur, non quæcunque oratio in hoc genere verſatur; ſed laudatoria, & quidem ea, quæ habetur in cœtu univerſi populi. Siquidem panegyricæ primò dictæ, quibus, qui Græciæ libertatem defenderant, hoſteſque devicerant, in univerſæ laudabantur gentis celebritate.

Quamquam homini acuto videri queant panegyricæ non pertinuiſſe ad ſolam laudationem. Nam Iſocrates panegyricâ, quæ exſtat, hortatur Græcos ad ſuſcipiendam expeditionem adverſus barbaros: unde & Tullius eam ad ſuaſionem refert lib. de Oratore. Verùm nullo negotio eximus hunc ictum, ſi Halicarnaſſenſem audimus; qui ſuaſionem negat eſſe primarium Iſocratis finem. Nam ait, eum per ſpeciem ſuaſionis, laudes perſequi Athenienſium.

At Plinius planè abuſus panegyrici nomine: quippe, quò orationem ſuam titulo redderet auguſtiorem, eam πανηγυρικὴν inſcripſit, quâ ſolùm, convocatis patribus, Traiano pro conſulatu gratias agit. Multo minùs panegyricæ dici merentur, quæ tantùm recitatæ paucis, vel etiam nunquam recitatæ, nec ſcriptæ ut recitarentur, ſed ut legerentur. Atque id nominis quoque origo indicat, cùm πανήγυρις d ſit ab ἄγυρις e, quod factum ex ἀγορὰ, Æolicè ο in υ converſo. Sanè Homerus non ſemel pro ἀγορᾷ uſurpat: ac Heſychius quoque interpretatur σύνοδος, & συναγωγή.

a Sunt enim tria cauſſarũ genera; encomiaſticum ſeu laudativũ, quod Peripatetici demonſtrativum vocant, iudiciale, & deliberativum.
b ſpectatorem.
c iudici, in concione ſtanti, & panegyricam orationem audienti populo.
d publica celebritas.
e cœtus.

II. DE

II. DE PARTIBUS GENERIS DEMONSTRATIVI: AC INPRIMIS DE DISCRIMINE LAUDIS, ET ENCOMII.

PARTES generis Demonstrativi duas superiùs constituimus, ἔπαινον sive laudem, & ψόγον sive vituperationem. Latiùs autem ἐπαίνου voce utor, quàm vel posteriores Græci rerum à Romanis gestarum scriptores, quibus ἔπαινος est τὸ ἐπικήδειον a: vel Aristoteles ipse, cui ἔπαινος est virtutis, ἐγκώμιον factorum; uti ea distinguit, cùm lib. 1. de moribus ad Nicomachum, & in secundo Eth. ad Eudemum, tum etiam 1. Rhet. b Vbi & meritò ea separat ab εὐδαιμονισμῷ. Nam cùm εὐδαιμονία, seu beatitudo, consistat in actione virtutis; sanè εὐδαιμονισμὸς, & μακαρισμὸς, h. e. oratio, quâ aliquem felicem aut beatum prædicamus, comprehendent, tum ἔπαινον, quem virtutis esse dicebamus, tum ἐγκώμιον, quod versatur circa actiones virtutis. Ipsius hâc de re Aristotelis verba adscribam è 1. Rhetoric. Ἔστι δ' ἔπαινος λόγος ἐμφανίζων μέγεθος ἀρετῆς. τὸ δ' ἐγκώμιον τῶν ἔργων ἐστί. μακαρισμὸς δὲ καὶ εὐδαιμονισμὸς αὐτοῖς μὲν ταὐτά, τούτοις δ' οὐ ταὐτά, ἀλλ' ὥσπερ ἡ εὐδαιμονία τὴν ἀρετήν, καὶ ὁ εὐδαιμονισμὸς περιέχει ταῦτα. *Laus est oratio indicans virtutis magnitudinem; Encomium autem operum est virtutis; Beatum verò aliquem prædicare, & felicem dicere, ut inter se eadem sint, ab illis tamen duobus differunt, cùm, ut felicitas virtutem complectitur, sic prædicatio felicitatis contineat hæc:* virtutem nempe, & virtutis actionem. Porrò varias ἐπαίνου definitiones adfert Menander Rhetor; easque inter Aristotelicam quoque, sed præterito auctoris nomine. Adfert & eandem Iul. Scaliger lib. III. de re Poët. cap. CX: verùm negat sibi satisfacere. Itaque eo distinguere mavult, quòd ἔπαινος sit pars ἐγκωμίου, ἐγκώμιον multi ἔπαινοι. Nam cùm de re quapiam αἶνος esset propositus; auditorum consensum oratione expressum, fuisse vocatum ἔπαινον; quasi prioris narrationis additamentum; indeque tractum, ut testimonium omne bonæ rei, aut bene facti, ἔπαινος diceretur: cùm autem ἐν ταῖς κώμαις c, audientibus tribulibus, laudes alicuius ita recensebantur, ut longiusculè procederet oratio; ἐγκώμιον fuisse appellatum. Ita vir ille nunquam sine laude dicendus. Quod si mihi quoque, liberè, & quasi ex tabellâ, sententiam dicere liceat, adseram, ἔπαινον non magis esse partem ἐγκωμίου, quàm ἐγκώμιον ἐπαίνου. Neque enim ἔπαινος solùm est rei simplicis, neque simplici tantùm nudâque instituitur oratione; verùm locum quoque habet

a *funebris laus.*

b *cap. 31, secundum distinct. recentiorem: sed ex veteri dist. cap. 9.*

c *In vicis.*

in personis, quæ & multis ac variis insigniuntur elogiis, & copiosâ ornatâque extolluntur dictione. At in encomio se res secus habet; ut quod longiorem semper requirat orationem. Sensit id quoque Cornelius Fronto: *Laus*, inquit, *facti instrumentum est: laudatio verò est rerum gestarum relatio*. Itaque differunt ἔπαινος, & ἐγκώμιον, ut genus & species. Ac hoc ipsum ipsius quoque Scaligeri verbis comprobari potest. Scribit enim is, omnem ἐγκωμιάζοντα ἐπαινεῖν, non è converso: quod sanè si est, ἔπαινος erit totum universale, ἐγκώμιον verò pars subiecta. Et hæc de partibus generis ἐπιδεικτικοῦ.

III. DE MATERIA, AC PARTIBUS GENERIS DEMONSTRATIVI.

MATERIA, circa quam versatur genus Demonstrativum, adeo latè patet, ut nec universæ huius naturæ limitibus circumscribi queat. Quippe, convulsis quodammodo repagulis eius, ad divina se extendit. Nam quamvis, ἀκριβῶς *a* loquendo, eorum non ἔπαινος *b* sit, sed εὐδαιμονισμὸς, & μακαρισμὸς *c*, uti scribit Philosophus primo Nicomachiorum *d*: tamen ἐπαίνου quoque nomen latè accipi posse, ut divinis attribuatur, ipse indicat Aristoteles, qui disertim Deũ quoque ἐπαινεῖσθαι *e*, scribit 1. Rhetor. cap. IX. iuxta vulgar. distinct. & 1. Eth. Nicom. cap. XII. Porrò ad divinorum laudationem refer hymnos Homeri, ac Callimachi: item illum Iuliani in Solẽ: atq; alios, quos sect. VI dicam. Sanè, ut notat Sophoclis Scholiastes *f*, ὕμνος κυρίως ἡ εἰς θεὸν ᾠδή *g*, quamvis, ut idem inibi addit, παρὰ ποιηταῖς ἁπλῶς ἡ ᾠδὴ *h* ita appelletur; neque Poëtis solùm, sed Athenæo *i* quoque, qui ἐπιθαλάμιον vocat γαμικὸν ὕμνον.

Proximum in laudationibus locum obtinent homines; quomodo Isocrates extollit Euagoram, Cypriorum regem; aut Cicero pro Marcello laudat Cæsarem.

Tertii generis laus est animalis irrationabilis; quomodo Virgilius effert apem; muscam Lucianus.

Ad quartum genus pertinent res sensus expertes, sive hæ substantiæ sint, sive accidentia; quæ tamen ἀκύρως *k* admodum dicuntur carere sensu, cùm id propriè de substantiis intelligatur.

a *accuratè.*
b *laus.*
c *oratio, quâ aliquem felicem, aut beatum, prædicamus.*
d *cap. 12.*
e *laudari.*
f *in Electr.*
g *hymnus propriè carmen in Dei laudem.*
h *à Poëtis simpliciter carmẽ.*
i *lib. 4.*
k *impropriè.*

Porrò ad quatuor hæc genera referri debent, tum quæ primò, per se, ac directè; tum quæ secundariò, ex accidenti, ac reductivè ad ea pertinent. Istiusmodi sunt partes; uti anima, aut manus: privationes; ut mors, aut cæcitas: concreta; ut mundus, qui est

corpo-

corporum naturalium undecunq; perfectum σύστημα a: Philosophia, quæ est habitus animi, compositus è disciplinis, tum rerum necessariarum, tum contingentium: bellum, in quo multæ coacervantur actiones, & passiones: respublica, quæ aggregatum est ex multis relationibus: atque ita in aliis, quæ omnia tractare ac laudare sciet, qui perspectum habebit, quomodo extolli queant partes, quibus constant. Pluribus hæc prosequi visum fuit propter eos, qui Aristotelicam distributionem non sequuntur, quia non adsequuntur. Ait Aristoteles, laudari οὐ μόνον ἄνθρωπον, ἢ θεὸν, ἀλλὰ καὶ ἄψυχα, καὶ τῶν ἄλλων τὸ τυχόν. Quem locum planè in animo habuit Fabius b, cùm scripsit: *Materia præcipuè quidem in Deos & homines cadit: est tamen & aliorum animalium, & carentium animâ.* Hác in distributione, si eos audimus, multa desiant. Quamobrem nobis hunc eorum errorem denudare visum fuit; nequid porrò sub ancipiti hæreat, ac inprimis pueris investibus, quos homines isti facilè in suam pertrahunt sententiam. Sed enim occurrunt: plantæ, inquiunt, nec ζῶα c sunt, nec ἄψυχα d. At hoc quoque eorum telum planè irritum est. Nam παχυλῶς e loquitur, cùm Aristoteles, tum Fabius. Etsi enim, ἀκριβῶς loquendo, differant ζῶα, καὶ ζῶντα, *animalia, & animata;* vulgò tamen hæc confunduntur, ac inanimata censentur, quæcunque destituuntur sensu ac motu.

a *cōpages.*
b *lib.3. cap.9.*
c *anima-lia.*
d *inani-mata.*
e *pinguiori Minerva.*

Nunc censionem quoque faciamus alîus distributionis; quâ triplicem faciunt laudem & vituperationem: unam personarum; alteram factorum; tertiam rerum. Ac multi quidem, dum in salebrosâ hâc distributione versantur, vexanturque, nihil præter inscitiam habent, quod afferant. Ambigunt, ecquid in eâ desiat, aut excedat: verùm argumenta, quæ adducunt, planè ficulna sunt, & ex quibus nihil exprimi queat, præter plebeium vanæ opinionis succum. Negant enim, muta animantia hâc sub definitione comprehendi, quia neque personarum nomine contineantur, neque factorum, neque rerum. Verùm nos quidem totum hoc iis damus, nec tamen vel minimùm prævaricando, ipsorum caussam āgimus. Siquidem scimus, non fuisse eam veterum mentem, ut, quæcunq; laudari queunt, hâc distributione complecterentur; verùm ea tantùm comprehendere voluisse, quorum Oratori usus esse possit in caussis publicis. Nam subjiciunt Oratori quæstionem civilem: ad quam quæso quid facit laus simii, aut asini; psittaci, aut anseris? Quare desinant veteres calumniari, qui, calido magis, quàm callido mendacio, adserunt, tantâ in caligine versatam antiquitatem, ut bestias

sub

ſub perſonis complecteretur: quod profectò *Credat Iudæus Apella; Non ego a.* Certè aliud vel Emporius eos docebit, qui non modò mutorum animantium, ſed plantarum quoque, ſimiliumque tractationem, negat ad Oratorem pertinere. Verba eius adſcribam. *In fontes,* inquit, *germina, & flumina, & arbores, & armenta dicere, iucunda quidem, ſed parum ampla materia eſt, & foro, cui præparamur, aliena. In quo cùm ſemper nobis, aut reprehendenda, aut laudanda perſona ſit, id agere debemus, ut eius uſum exercitatione capiamus.* Neque hinc rectè colligas, pari iure factorum rerumque laudem planè à Rhetoribus præteriri potuiſſe. Nam & perſonæ à factis laudantur, & multarum rerum laudes interdum ab Oratore afferuntur ad perſonarum vituperationem: quomodo in Verrinis laudantur Sicilia, ac Syracuſæ. At diſpar ratio eſt armentorum, germinum, aliorumque, quæ ab Emporio adducuntur. Nam neque de iis ſeparatim in publico cœtu dici ſolet: neque admiſcentur cauſſis forenſibus, aut publicis conſultationibus.

a Horat.

Diſcuſſimus nebulas, quas quidam affundere conati veterũ diſtributioni. Proximum eſt, ut, quò iis omnis præcidatur vitilitigandi anſa, oſtendamus, ex hâc ipſa diſtributione poſſe diſtributionem exſtrui, quâ ea quoque comprehendantur, quorum tractatio non tam ad Oratorem pertinet, quàm ad Poëtam, aut Sophiſtam. Quippe haut alio opus eſt, quàm ut primi generis laudem eſſe dicamus, tum eam, quæ propriè perſonarum eſt; cuiuſmodi apud Iſocratem eſt laus Euagoræ, Helenæ, Buſiridis: tum illam, quæ eſt quaſi perſonarum; velut equi, leonis, canis, pſittaci, ſimiliumque. Hæc ſi placet diviſio, ſecundi ordinis erunt facta, h. e. actiones, quæ à nobis proficiſcuntur: tertio verò ordini ſubjicientur ſubſtantiæ omnes, præter animatas; & accidentia, præter actiones: quæ duo genera rerum vocabulo ſignare licet: quamquam non ignorem, id tam latè apud Philoſophos patere, ut non facta modò comprehendat, ſed perſonas quoque, & quaſi perſonas, h. e. muta animantia, aliaque, quæ perſonarum inſtar tractantur, uti infrà commonſtrabimus.

Verùm non deerunt fortaſſean, quibus truncam ac debilem veterum diſtributioni medicinam feciſſe videamur: quippe hanc quoque diviſionem eſſe mendoſam, quòd factorum laudem ſtatuat diſtincti à reliquis ordinis, contrà quàm à ſapiendi dicendique magiſtro factum in diſtributione, quam ex eo paullo antè apponebamus. Quamobrem, ut hos quoque ab erroris diverticulo in veritatis

tatis viam reducamus, duplicem ponimus rationem conſiderandi facta. Nam longè alia ratio eſt, cùm ab iis laudantur perſonæ; quod cùm fit, ſimplici ac nudâ factorum commemoratione opus eſt.: alia verò, cùm ipſa laudantur facta; quam ad rem requiruntur argumenta ἀποδεικτικά. Si priori modo conſideremus, ad primum pertinebunt diviſionis membrum. Nam ſi princeps quiſpiam nihil penſi habeat, quin omnibus modis exſorbeat ſubditorũ ſanguinem, ac provincias vectigalibus exenteret; id ipſum, utut facti ſit, ad perſonæ tamen vituperationem pertinet; cùm perſonæ à geſtis bonis, maliſque, tollantur, aut vituperentur. Atque hæc cauſſa eſt, cur Ariſtoteles in diviſione ſuâ prætererit demonſtrationem factorum. At diſpar ratio eſt, cùm tota oratio in eo conſumitur, ut oſtendat, quàm præclarum atque utile ſit factum. Nam in huiuſcemodi Orator propriè non perſonam ſibi proponit, ſed factum: quod & probum eſſe poteſt, licet ab improbo proficiſcatur; & improbum, licet à probo fiat. Quippe, quemadmodum una hirundo non facit ver; ita neque una actio probum aut improbum facit. Quare, iuxta hanc conſiderationem, non tam perſonis, quàm rebus, facta ſubjici debent: aut, ſi anguſtiùs rei vocabulo uti viſum, diſtincti ea faciemus ordinis; cui meritò, aut poſtremum aſſignabimus locum, aut inter perſonas ac res interiectum. Nam cùm in factis ſemper perſona concurrat cum re, quæ à perſonâ proficiſcitur: eſt in iis, ut Ciceronem loqui Nonius voluit, amborum quaſi cinnus. Et hæc de partibus generis Demonſtrativi, tum pro Ariſtotele, ac Fabio; tum pro Tullio, atque aliis, dicta ſunto.

IV. ARGUMENTUM DEMONSTRATIVI GENERIS PROPRIUM ESSE AB HONESTO. ET, QUOMODO ILLUD TRACTETUR.

ARGUMENTA huius generis ducuntur ab honeſto: ut quod finis ſit generis ἐπιδεικτικοῦ, quemadmodum ſuprà dicebamus. At, inquit Fabius lib. III. cap. IV, *an in laudando, & vituperando, non habemus utilitatis & æquitatis rationem?* Sanè habemus, Fabi: verùm id cum fit, utilitas & æquitas aſſumuntur aliunde, quò referantur ad honeſtatem, ut finem primarium. Alter quoque evellendus nobis hoc loco ſcrupulus, qui animos quorundam inſidet. Non videntur iis argumenta omnia peti ab honeſto; quia agri, fontes, aliaque inanimata, ab honeſtate commendari nequeant; cùm in ea

non cadat virtus. Verùm non ultrà, puto, pertendent homines isti, ubi cogitarint, in iis quoque posse rectum spectari usum, quod ad honestatem pertinet. Atque id magis elucebit ex illis, quæ subjiciam. Siquidem, honestum aliquid esse, probamus trifariam; vel quia sit virtus, vel quia virtutis caussa, vel quia effectum. Quare, cùm ingens sit propositionum in hoc genere sylva; tres tamen hæ sunt γενικώταται *a*. Quicquid virtus est, id honestum, ac laudabile est. Quod virtutem efficit, id est in laudabilibus. Quod virtutis effectum est, id in rebus honestis numeratur. De virtute, eiusque speciebus, agit Aristot. lib. 1. Rhet. cap. XXIX *b*. Caussæ virtutum, vel virtutes efficiunt dianoëticas, vel ethicas. Quæ dianoëticas efficiunt, ea vel interna sunt, vel externa.

a generalissimæ.

b ex dist. Dan. Barb. sed secundùm veterem cap. 9.

EXTERNA post Deum Opt. Max. sunt, primò exemplum; sive maiorum, si sint nobiles; sive aliorum virorum præstantium, si sint ignobiles: deinde bona educatio & institutio, quia verisimile est, studia abire in mores: tertiò divitiæ, quæ instrumenta sunt ad eruditionem consequendam.

INTERNA vel in animo sunt, vel in corpore.

In animo sunt ingenium, memoria, industria. ex quibus industria multùm quoque sine naturæ dotibus pollet; ut vel liquet exemplo Superiani Isauri; qui licet naturâ tardus, & trigesimum ætatis annum egressus foret, antequam animum ad disciplinas liberales adjiceret; labore tamen improbo summam eruditionem & insigne est nomen consecutus, teste Eunapio de vitis Sophistarum.

In corpore sunt robur, sanitas, agilitas, & pulchritudo. Et hæc de caussis virtutum dianoëticarum.

Virtutem moralem efficiunt tria; natura, quæ incipit; doctrina, quæ dirigit; consuetudo, quæ perficit.

Effecta virtutum sunt res præclarè gestæ; item virtutũ signa; velut coronæ, trophæa, cicatrices.

V. DE MODO AMPLIFICANDI IN GENERE DEMONSTRATIVO.

PRÆCIPUUM generis ἐπιδεικτικοῦ instrumentum est amplificatio; uti in Deliberativo exemplum, in Iuridiciali enthymema; quemadmodum suprà *c* quoque diximus. Modi autem amplificandi Aristoteli *d* sunt octo. Quos exponam inferiùs, cùm de factorum demonstratione agetur. Nunc principem eorum adferre suffece-

c cap. 3.

d lib. 1. cap. 9. iuxta vulg. dist.

ſuffecerit. Eſt ille, ſiqua laus unius ſit propria. Ut quod apud Græcos, uti Plinius ſcribit lib. VII, cap. XLI, *una feminarum in omni ævo Lampedo Lacedæmonia reperitur, quæ regis filia, regis uxor, regis mater fuit.* Apud Romanos ſimile contigit in Agrippina: *quam imperatore genitam, ſororem eius, qui rerum potitus ſit, & coniugem, & matrem fuiſſe,* ſcribit Tacitus in XII. Annal. qui & unicum id exemplum inibi appellat.

Porrò, ad amplificandum, licet in hoc genere ἐπεισοδίοις, ſive digreſſionibus uti. Fit hoc tranſeundo à theſi ad hypotheſin, & ab hypotheſi ad theſin: ut, ſi eloquentia laudanda ſit, extolli poterit Tullius; &, ſi Ariſtides eſt commendandus, licet commemorare laudes iuſtitiæ. Ita Iſocrates in Helenes encomio plura habet πάρεργα *a*, quàm ἔργα *b*. Nam quòd argumentum naturâ ſuâ ſterile foret; magnam orationis partem conſumit in reprehenſione Sophiſtarum, laudatione Theſei, excuſatione Paridis, ac laude pulchritudinis. Item in laudatione Buſiridis (quod argumentum quia eſt παράδοξον *c*, eò Buſiridem illaudatum appellat Virgilius *d*;) multus eſt in celebratione Aegypti, quam regni ſedem delegerat. Gorgias quoque, ſi Achilles ei laudandus eſſet, primò laudabat Pelea patrem, inde Aeacum avum, hinc Iovem proavum; ideoque dicebat, nunquam ſibi deeſſe orationem; ut ait Ariſtot. lib. III. cap. XXVIII.

a *qua rei accedant.*
b *de re.*
c *admirabile.*
d 3 *Georg.*

VI. DE RATIONE LAUDANDI, VEL GENTIUM DEOS, VEL VERUM DEUM ISRAELIS.

ATQUE hæc dicta ſint generatim de naturâ cauſſæ Demonſtrativæ. Verùm operæpretium me facturum puto, ſi quoque deſcendam ad tractationem ſpecialem partium eius; quandoquidem non uno tractantur modo perſonæ, facta, res. Ac primò occurrunt loci peculiares laudi perſonarum; quos non abs re fuerit exemplis aliquot illuſtrare, quò ſuccurratur ieiunæ & aridæ eorum meditationi, qui ſe primùm in tractatione huius generis apud Rhetores ac Scholaſticos exercent.

Perſonarum appellatione comprehenduntur Deus, angelus, homo.

Rationem laudandi DEOS, iuxta impiam nationum pietatem, paucis deſcribunt Halicarnaſſenſis tractatu περὶ πανηγυρ. & Fabius lib. III. cap. IX. Fuſiùs verò Menander lib. I. de gen. demonſtr. cap. IX. & ſeptem ſequentibus: item cap. XVIII. Quamquam id

non à Menandro conscriptum, sed ab alio puto adiectum. Nam cùm de Diis dixisset, atque inde ad regionum, urbium, aliorumque locorum laudationem transiisset; eamque non ubertim minùs tractasset; cur postea ad laudationem Deorum rediret, caussæ nihil erat. Atque hi veteres. E iunioribus autem adi Scaligerum de re poëticâ lib. III. cap. CXII, & tribus seqq.

Exemplo verò erunt, tum poëtarum hymni, ut Homeri, Orphei, Callimachi, Procli, aliorum: tum Aristidis hymnus in Iovem; item orationes eiusdem in Minervam, Neptunum, Bacchum, Herculem, & Serapim. Exstat & insignis Maximi Tyrii oratio de Deo. Etiam vide Dionis Chrysostomi orationem XXXVI, quæ inscribitur Borysthenitica: ubi multa scitè disserit de mundi opifice; item eam, quam Olympica, sive de prima Dei cognitione, inscripsit. In qua multa præclarè dicuntur de Deo, & intelligentiis. Exordium tamen & longius, & pictius est, quàm gravi adeo argumento conveniat. Sed subinde in eo peccare hunc scriptorem, etiam Photius, vir acris iudicii, observavit, quo loco de Dionis Corinthiacâ iudicium promit.

At qui verè volet verum laudare Deum, is contemtis desprętisque nugalibus gentium de Diis commentationibus, Scripturam, tanquam Theseium filum, sequatur: quâ duce argumenta divinæ laudis petat, partim ab adiunctis Dei, partim ab effectis. Est enim Deus ὑπερούσιος φύσις *a*. In hac prædicetur maiestas, in maiestate æternitas, in æternitate beatitudo. Prætereà laudetur eius in creando sapientia, in gubernando providentia, in defendendis probis bonitas, in ferendis malis lenitas, in iisdem frangendis fortitudo, in puniendis iustitia, atque ita in cæteris.

a *natura omnem excedens naturam.*

Horum omnium tam illustria habemus testimonia in Scripturis, præsertim in Davidis & aliorum hymnis, ut nullum adeò infelicis esse ingenii putem, cui in hoc argumento deesse possit oratio. Præsertim, si vel leviter delibare etiam volet, quæ apud Philonem, Dionysium, Nazianzenum, Basilium, aliosque, luculentè adeò de eodem perscripta sunt argumento.

VII. QUOMODO ANGELI LAUDENTUR.

ETIAM angeli pertinent ad divina, cùm vox ea sit ex illis, quæ vocantur ἀφ' ἑνὸς, ἢ πρὸς μίαν φύσιν *b*. Laudantur hi à quatuor præcipuè rebus.

b *ab uno, sive ad unam naturam.*

Primùm

Primùm ab οὐσίᾳ, sive natura incorporea, ac materiæ experte, unde *spiritus* dicuntur, cùm ad Hebr. cap. I, tum Psal. CIV. ubi B. Augustinus: *Quæris*, inquit, *nomen huius naturæ? spiritus est*. Eâpse de caussâ à Philosophis vocantur *intelligentiæ*, & *formæ*, vel *substantiæ abstractæ*. Neque obstat, quòd corporeâ formâ visi fuerunt. Nam corpora illa non erant unita οὐσιωδῶς, sed ea pro tempore gestarunt. Atque ab hac formâ assumtâ dicti videntur *Cherubini*. Nam *caph* similitudinis est particula, & *rabja* adolescentem Chaldaicè significat, teste R. David. Sunt igitur angeli media natura, inter spiritum increatum atque infinitum, qui Deus dicitur, & animas humanas, quæ non sunt aliquid omnimodis perfectum, contrà quàm in angelis fit. Nam hæ per se subsistunt, unde & *personæ* vocantur ab Augustino, Enchiridio ad Laurentium cap. XVIII.

Deinde laudantur ab naturæ adiunctis. Nam, sive intellectum respicias, est in iis adumbrata quædam omniscientiæ divinæ similitudo, quâ verum à falso, bonum à malo, discernunt. Seu spectes voluntatem & affectum, iustissimi sunt & sanctissimi; ut qui bonum semper amplectantur. Seu consideres potentiam atque agilitatem, arguunt eam primogeniti in Aegypto occisi, & tot millia interfecta in exercitu Senacheribi. De potentia quoque testis Paulus in priori ad Thessal. I. 7. De agilitate autem Esa. VI. 6.

Tertio loco eorum laus petitur ab officio, unde dicuntur πνεύματα λειτουργικὰ, item ἄγγελοι, atque Hebræis *malachim*. Est verò officiũ hoc triplex. nempe, partim erga Deum: quod est, tum celebratio numinis, tum executio mandatorum eius: ut docet Psaltes Ps. CIII. vers. 20. & 21. partim erga pios: ut qui non solum pœnitentia eorum gaudeant; sed etiam custodiant eos, & post vitam hanc in cœlos transferunt: ut constat è Psal. XCI. I. & ad Heb. I. 14. partim etiam adversus malos: erga quos Deus iudicia sua per angelos exercet. ut discimus ex Psal. XXXV. 5. 6. & 2. Reg XIX. 35. & Esa. XXXVII. 36. Ab hoc ardore in iudiciis Dei exequendis *Seraphim*, h. e. ardentes, vocantur Esa. VI. ubi Deus inducitur, ut iudex iratus. Ut minùs verisimilis sit eorum sententia, qui ita putant nuncupari à flagranti amore erga Deum.

IV. Deniq; laudantur à felicitate ac gloria: quæ in summa cũ Deo κοινωνίᾳ consistit: ut qui intellectum ac voluntatẽ in Deo semper defigant, inque eo acquiescant: unde dicuntur *semper videre faciem patris cœlestis a*. Gloria verò planè est spiritualis ac cœlestis: sic tamen, ut aliqua eius sit distinctio: unde alii θρόνοι, alii κυριότητες, alii ἀρχαὶ, vel

a Matth. 18. 10.

vel ἐξουσίαι vocantur ab Apostolo ab Colossens. 1. 16.

VIII. QUOMODO HOMO UNIVERSE LAUDETUR.

DE angelo satis. Homo vel universè spectatur, vel singulatim quam personam dicimus. Homo universè laudatur secundum capita Logicæ descriptionis. Sed præcipuè in considerationem veniunt hæc tria.

I. Anima immortalis, ac perennis, eiusque tres principes facultates, intellectus, voluntas, memoria; in quo multi veterum similitudinem cum trinuno Deo statuerunt.

II. Corporis elegantia, ac præstantia; in quo illud peculiare homini, quòd Natura, sive Deus, prona

a Ovid. 1. Met.

--- cum a spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cœlumq; tueri
Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus.

III. Harmonia illa, quâ substantiæ dispares, una spiritualis, corporalis altera, in unam consociantur & conspirant formam sive speciem.

Hæc de homine φυσικῶς. Pleniùs verò hoc argumentum tractarunt Lactantius, Nemesius, alii.

IX. DE DUPLICI SERIE IN LAUDATIONE PERSONÆ.

IN laudatione personæ duplex servatur ordo; naturalis, vel artificialis.

Series ARTIFICIALIS est, (ut de hoc primò dicamus) cum non servato temporis ordine, omnia ad certa genera seu capita referimus. Huiusmodi series fit, si quis laudes Catonis Prisci sive Maioris, qui ab optimá censuræ administratione Censorii cognomen adeptus est, ad tria referat capita; quòd optimus fuerit Senator, optimus Orator, optimus Imperator; teste Plinio lib. VII. cap. XXVII. aut si laudes P. Crassi Muciani referat ad hæc quinque elogia; quòd esset ditissimus, quòd nobilissimus, quòd eloquentissimus, quòd Iurisconsultissimus, quòd Pontifex Max. quæ quinque eum habuisse, rerum bonarum maxima, plerique historiæ Romanæ scriptores tradiderunt; ut auctor est Agellius lib. 1. cap. XIII. Simili ratione ea, à quibus bonum Imperatorem allaudamus, rectè à Cicerone in Maniliana, ut Pompeium laudet, referuntur

rûntur ad ſcientiam rei militaris, ad virtutem, ad auctoritatem, & ad felicitatem. quam & ipſam quanti veteres fecerint, oſtendit illud Q. Curtii Rufi elogium de Alexandro Magno: *Fatendum*, inquit, *eſt, cùm plurimùm virtuti debuerit, plus debuiſſe fortunæ; quam ſolus omnium mortalium in poteſtatem habuit.* Idem denique ordo ſit, ſi laudes alicuius referamus ad bona animi, corporis, externaque, quæ parùm aptè appellant fortunæ bona, ut cap. antecedenti oſtendimus. Meritò autem adiunguntur quoque bona corporis, & externa: nam, ut inibi dicebamus, ad beatitudinem non ſufficit ſolus animi cultus. Vnde ſapientiſſimo Thaleti mortalium ille feliciſſimus dicebatur, ὁ τὸ μὲν σῶμα ὑγιής, τὴν δὲ τύχην εὔπορος, τὴν δὲ ψυχὴν εὐπαίδευτος a. Autor Laërtius in Thalete. Non tamen par horum dignitas: ſed, ut Critolaus præclarè dicebat, ſi in alterâ libræ lance cuncta corporis externaque ponantur bona, in alterâ autem virtus; illa, quâ virtus continetur, tantum propendebit, ut maria terraſque deprimat. Ita Cicero lib. v. Tuſc. Quæſt. Nempe animi bona ſola ſunt ſolida, &, ut Satyricus b ait,

Propter quæ fas ſit genua incerare Deorum.

Unde Socrates apud Xenophontem dicit, eos, qui à Diis uxorem, opes, aut potentiam rogant, perinde facere, ac ſi peterent, ut ſibi aleam ludere, aut prœlium committere liceat, quarum rerum exitus ſunt incerti. Adiungenda tamen ſunt bona corporis, & externa, quia in eorum uſu prudentia elucet.

a *Qui corpore ſanus, fortunâ locuples, animo verò bene inſtitutus eſt.*

b *Iuven. lib.4. Sat.* 1.

NATURALIS verò ſeries eſt, in quâ hiſtoriæ ac temporis ſervatur ordo: atque hunc Iſocrates ſequitur in laudatione Euagoræ. Diſtribuitur autem in quinque partes, ante nativitatem, in nativitate, in vita, in morte, & poſt mortem. Niſi, brevitatis cauſsâ, dividere malis in tria tempora; id quod vitam anteceſſit; illud quo quis vixit; & ſi naturæ conceſſerit, quod mortem hominis eſt conſecutum.

Virgilius triplex hoc tempus in vivente etiam adhibet; ſed ordine inverſo. Ait enim in oratione Aeneæ ad Didonem; primò ratione medii temporis;

O ſola infandos Troiæ miſerata labores!

Inde ratione primi;

--- *Quæ te tam læta tulerunt*
Secula? qui tanti talem genuere parentes?

Denique ratione ultimi;

In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ

Luſtra-

Lustrabunt convexa, polus dum sidera pascet:
Semper bonos, nomenq́ tuum, laudesq́ manebunt.

X. DE LAUDATIONE AB AUGURIIS ANTE NATIVITATEM, ET PRÆCIPUE A PATRIA.

IN primo tempore consideranda sunt patria, familia, & auguria oraculaque, siqua nativitatem antecesserint. Ita cùm Astyages in somnio vidisset, ex filiæ naturalibus vitem enatam, quæ palmitibus totam Asiam obumbraret; arioli responderunt, nasciturì nepotis Cyri magnitudinem portendi. Auctores huiusce rei Herodotus lib. 1. Iustinus lib. 1. Tertullianus lib. de anima, atque alii. Apollinis Pythii de Pythagora necdum nato oraculum, vide apud Iamblichum lib. 1. cap. 11.

Patria verò & parentes cur commemorentur, indicat B. Ambrosius libro de Virginibus primo: *In laudationibus solet patria prædicari, & parentes, ut in commemoratione auctoris, successoris dignitas exaggeretur.*

Patriæ autem nomine intelligo, tum natale solùm, tum unde oriundi sumus; ac fortasse etiam, ubi diu commodè vixerimus. Ab iis autem laudamus bifariam. Si ea illustris fuerit, hoc ipsum in laude ponitur. Non ignoravit id divinus Poëta, cùm ait *a*:

a 4. *Æn.*

Multa viri virtus animo, multusq́ recursat
Gentis honos.

Et certè, esse aliquid splendorem patriæ, docet nos Menestheus *b* filius Iphicratis, Imperatoris Atheniensis, & Tarsæ, Coti Thracum Regis filiæ; qui, cùm interrogatus esset, utrum parentem maioris faceret, matrem respondit; ac, cæteris admirantibus, rationem hanc assignavit; quòd pater, ducendo Threissam, quantum in se fuit, Thracem genuisset; mater, nubendo Atheniensi, Atheniensem.

b *Nepos in Iphicr. Sed in quibusdã libb. pro* Coti *est* Cotyis: *ut eâ, quã H. Steph. expressit.*

Diogenes quoque Laërtius *c* ex Aristoxeni variâ historiâ refert, Mysonem illum, quem ab Apolline hominum omnium sapientissimum fuisse iudicatum, scripsit Hipponax, eo nomine habitum ignobilem, quòd ex vico obscuro natus esset: atque inde etiam provenisse, ut, quæ eius essent, Pisistrato tyranno à plerisque attribuerentur.

c *in Mysonis vita.*

Idem confirmatur eleganti Themistoclis dicto. quod à Platone commemoratur in primo de Rep. & exinde ab Origene libro I contr.

contra Celsum *a*, his verbis: Ὁ μὲν οὖν παρὰ τῷ Πλάτωνι Σερίφιος, ὀνειδίζων τῷ Θεμιστοκλεῖ, διαβοήτῳ γεγενημένῳ ἐπὶ τῇ στρατηγίᾳ, ὡς οὐκ ἐκ τοῦ ἰδίου ἤθους τὸ ἔνδοξον ἀνειληφότι, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ εὐτυχηκέναι πατρίδος τῆς ἐν ὅλῃ Ἑλλάδι ἐπισημοτάτης, ἀκήκοεν ἀπὸ εὐγνωμονοῦντος Θεμιστοκλέους, καὶ ὁρῶντος, ὅτι συνεβάλετο αὐτῷ πρὸς τὸ ἔνδοξον καὶ ἡ πατρίς, ὅτι, Οὐκ ἂν ἐγὼ Σερίφιος ὢν, οὕτως ἔνδοξος ἐγεγόνειν· οὔτε σύ, Ἀθηναῖος εὐτυχήσας γενέσθαι, ἐγένου ἂν Θεμιστοκλῆς. Quæ sic transtulit Hœschelius: *Apud Platonem Seriphius quidam, Themistocli, celeberrimo imperatori, claritatem exprobrans, quasi non suâpte virtute partam; sed quòd patria illi contigisset urbs totius Græciæ nobilissima; audiit à non ingrato Themistocle, & agnoscente, patriam quoque sibi contulisse aliquid ad gloriam; Nec ego, si Seriphius fuissem, tam celebris evasissem: nec, si tibi Athenæ patria contigisset, fuisses Themistocles.* Idem refert Plutarchus in Apophthegmatis. Ex his liquet, patriæ etiam nobilitatem ad gloriam conferre. Nempe duplex est nobilitas; una publica, altera privata. Illa est loci, ubi nati sumus, puta civitatis, aut regionis: hæc verò familiæ est, ac maiorum.

a pag. 23

XI. QUÆ INEUNDA SIT RATIO IN LAUDANDO, SI PATRIA SIT, VEL OBSCURA, VEL ETIAM INFAMIS.

AT siquis patriâ natus fuerit ignobili; dicemus, eum, cum Vlysse Homerico, loci natalis obscuritatem, virtutis suæ radiis illustrâsse. Ovid. VII. Met. fab. I:

---- Non illa loco, nec origine gentis
Clara, sed arte fuit.

Et lib. IX. fab. XII:

Proxima Gnossiaco nam quondam Phæstia regno
Progenuit tellus ignotum nomine Ligdum,
Ingenuâ de plebe virum: nec census in illo
Nobilitate suâ maior; sed vita, fidesque
Inculpata fuit.

Claudianus lib. II. de laud. Stilic.

---- Meritum, nunquam cunabula quæris,
Et qualis, non unde satus.

Huc facit, quòd Agesilaus *b*, cùm ei puero choragus in ludis gymnicis locum tribuisset minùs honoratum, paruerit quidem; at dixerit, Bene equidem se rem habere: ostensurum enim se, non loca viris, sed viros locis honorem conciliare. Et Aristoteles *c* cuidam

b Plutarchus in Lacon.
c Laërtius lib. 5.

glorianti, quòd magnæ urbis civis esset, respondisse dicitur, οὐ τοῦτο σκοπεῖν, ἀλλὰ ὅς τις μεγάλης πατρίδος ἄξιός ἐστιν. *Noli hoc considerare; sed utrùm præclarâ patriâ dignus sis.*

Quod si patria sit infamis, contenti erimus gentem referre, civitate præteritâ: quod si civitas luculenta, pagus infamis, sola civitas memorabitur. Prioris fuerit exemplum, quòd 1 Reg. 1, sive potiùs, Sam. IX. 1. 2, Saul laudatur à formâ, & staturâ; genus etiam refertur: civitas nihilominus reticetur: nempe infamis stupro, quod Levitæ uxor ibi fuerat perpessa; ut constat ex historiâ Iudicum cap. XIX. Vel etiam, negabimus, referre, ubi quis natus sit. Id in Septimio Severo Pertinace (quem Lepti, Africæ civitate, fuisse oriúndum, ex Spartiano & Eutropio discimus) fecit Ausonius, cùm scripsit:

Punica origo illi; sed qui virtute probaret,
Non obstare locum, cùm valet ingenium.

Alterum quoque Septimium Severum, itidem Pœnum, sed antiquiorem hoc, ac fortasse *a* huius proavum, laudaturus Statius Papinius in IV. Sylv. ait:

a Baronius in annal. ad an. 195.

Tene in remotis Syrtibus avia
Leptis creavit?

Et aliquanto pòst:

Non sermo Pœnus, non habitus tibi,
Externa non mens; Italus, Italus &c.

Et certè Abderitis nihil stupidius. unde Martialis lib. x. epigr. xxv:

Abderitanæ pectora plebis habes.

Et Tatianus ἀβδηρολόγον vocat hominem tantùm nugas blaterantem. Et tamen Democritus, Physicus acutissimus, Abderita fuit, teste, inter alios, Pomponio Mela. Quare de eo rectè Iuvenalis lib. IV. sat. I:

---- *Cuius prudentia monstrat,*
Summos posse viros, & magna exempla daturos,
Vervecum in patriâ, crassoq; sub aëre, nasci.

Illustris quoque hac de re locus apud Appuleium in Apologiâ, ubi inter alia inquit: *Apud socordissimos Scythas, Anacharsis sapiens natus est: apud Athenienses catos, Meletides fatuus.* Omnino vide, quæ pluribus ibi de patriâ idem disserit, adversus eos, à quibus Seminumida, & Semigætulus vocabatur.

XII. QUOMODO LAUDEMUR A SPLENDORE NATALIUM.

SEQUITUR GENUS, per quod intelligo parentes, avos, affines. Ab his itidem commendamus bifariam. Nam si genus fuerit luculentum

tum atque illustre: laudabimus à splendore natalium, ac maiorum gestis: quæ verè sunt χρυσέα κρηπὶς, κατὰ Πίνδαρον *a*. Rectè Philosophus Stagirites *b*, Εἰκὸς βελτίους εἶναι τοὺς ἐκ βελτιόνων. *Verisimile est, præstantiores ac meliores esse eos, qui ex melioribus.* Ac vates Venusinus *c*, *Fortes creantur fortibus & bonis.* Et, si verum est, quod Simonides sensit, eum, qui beatè vult vivere, natum esse debere patriâ gloriosâ, (quod & ipsum ab Euripide scriptum fuisse, testatur Plutarchus *d*,) multò equidem magis parentum requiratur claritudo, ut quis undecunque beatus videri possit. Nam communibus præstant incommunia, ut cum Tertulliano loquar: patria autem, sive Athenæ, sive Roma, cum multis communis est: at his illisve parentibus natum esse, cum multis commune non est. Illud quoque natalium claritudinem commendat, quòd ex donis externis solùm hoc eripi non possit. Hinc Mithridates oratione generosè supplici ita Eunonem affatur apud Tacitum in XII. Annal. *Mithridates, terrâ marique Romanis per tot annos quæsitus, sponte adsum. Vtere, ut voles, prole magni Achæmenis: quod mihi solum hostes non abstulerunt.* Adde, quòd plurimum ad benevolentiam facit maiorum virtus. Itaque Proclus, ut in vitâ eius scribit Marinus, potissimùm amabat Archiadam, eiusque cognatos, quòd à Plutarcho Philosopho genus ducerent.

a *Aurei, ut Pindarus ait, fundamentum.*
b *Arist.* 3. *Polit.*
c *lib.* 4. *Od.* 4.
d *Vit. Demosth.*

XIII. RATIO LAUDANDI EOS, QUIBUS GENUS OBTIGIT OBSCURUM.

QVOD siquis obscuro omnino genere natus sit, locum habet illud Minutii Felicis *e*: *Omnes pari sorte nascimur, sola virtute distinguimur.* Et certè, num feminæ principes mundiùs eniti partum solent, quàm egestate pressæ? Num minùs in palatiis regum partus ablui debet, quàm paupere in tugurio? Quare non ab ortu nobilitas arcessenda: sed, ut Velleius ait *f*, *Optimus quisque nobilissimus.* Quod etiam agnoscit Phalaris, sive alius sub eius nomine, epist. CXX: Ἐγὼ δὲ μίαν εὐγένειαν, ἀρετὴν οἶδα· τὰ δ᾽ ἄλλα πάντα, τύχην. Καὶ γένοιτ᾽ ἂν ὁ μὲν ἐκ φαύλων ἀγαθὸς, καὶ βασιλέων καὶ πάντων εὐγενέστατος· ὁ δὲ ἐξ ἀγαθῶν φαῦλος, αὐτός τε ἑαυτοῦ καὶ τῶν ταπεινοτάτων δυσγενέστατος. *Ego verò unam novi nobilitatem, virtutem; alia verò omnia, fortunæ dona. Ac fieri possit, ut ex malis nascatur bonus, imò regibus, atque adeò omnibus hominibus generosior; atque ut ex bonis gignatur malus, & se ipso, & abiectissimo quoque ignobilior.* Nimirum nostra non sunt, genus, pecuniæ, καὶ γένη λόγῳ, ὅσα οὐχ ἡμέτερα ἔργα, ut Epictetus *h* ait. Quæ etiam L. Senecæ mens fuit. Ipsum audiamus epist. XLIV: *Non facit no-*

e *in Octavio.*
f *lib.* 2.
g *&, ut cuncta cõplectar, ea omnia, quæ ipsi nõ agimus.*
h *Enchiridii cap.* 1.

bilem, atrium plenum fumosis imaginibus. nemo in nostram gloriam vixit: nec, quod ante nos fuit, nostrum est. Animus facit nobilem: cui, ex quacunque conditione, supra fortunam licet surgere. Idem, vel alius, Hercule Fur.

---- Qui genus laudat suum,
Aliena laudat.

a Ovid. Met. 13.

Nihil etiam pervulgatius illo Vlyssis, in certamine cum Aiace *a*:

Et genus, & proavos, & quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra voco.

b sat. 8.

Cui geminum illud Iuvenalis *b*:

---- miserum est alienæ incumbere famæ,
Ne collapsa ruant subductis tecta columnis.

c apud Auson.

Quare, si generis laus magis aliena est, solaque virtus nostra duci debet; quis ambigat, quin verissimum sit illud Solonis effatum *c*:

Pulchrius multo, parari, quàm creari nobilem.

d pro Deiotaro.

e in fine prior. annotat. in Pandect.

Dicere quoque liceat, aliquem (Ciceronis *d* utor verbis) *familiam abiectam, & obscuram, è tenebris in lucem vocâsse:* sive, *virtute eum præluxisse maioribus*, ut auctor ψευδεπιγράφου in Sallustium orationis (quam Budæus *e* etiam Ciceroni tribuit) ipsum de se loquentem inducit Ciceronem; sed parùm Ciceroniano loquendi genere, cùm *prælucere* sit, ante aliquem lucere; eoque posteri maioribus prælucere, non nisi durissimâ vocis abusione dici possint.

f pag. 22. & 23.

g sic corrigo, ubi vulgò αὐτόν.

Quin maioris est virtutis argumentum, siquis, obscuro loco natus, ad summam nominis claritatem pervenerit. Qua de re sic Origenes disserit libro 1. *f* contra Celsum: Ἀνθρώποις μὲν γὰρ συμβάλλεται πρὸς τὸ γενέσθαι τινα αὐτῶν *g* διάσημον καὶ ἔνδοξον, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ διαβόητον γενέσθαι· ὅταν οἱ γονεῖς ἐν ὑπεροχῇ καὶ προαγωγῇ τυγχάνωσι, καὶ πλοῦτος τῶν ἀναθρεψαμένων, καὶ δυνηθέντων ἀναλῶσαι εἰς παίδευσιν τοῦ υἱοῦ· καὶ πατρὶς μεγάλη τις οὖσα, καὶ ἐπίσημος. Ὅταν δὲ πάντα τὰ τούτοις ἐναντία ἔχων τις, δυνηθῇ ὑπερκρύψας τὰ ἐμποδίζοντα αὐτὸν γνωσθῆναι, καὶ σεῖσαι τοὺς περὶ αὐτοῦ ἀκούοντας, καὶ γενέσθαι ἐμφανὴς καὶ δῆλος οἰκουμένῃ ὅλῃ, τὰ ἀνόμοια λεγούσῃ περὶ αὐτοῦ· πῶς οὐ θαυμαστέον τὴν τοιαύτην φύσιν, αὐτόθεν μὲν ὡς μεγαλοφυῆ, καὶ μεγάλοις ἐπιβάλλουσαν πράγμασι, καὶ ἔχουσαν παῤῥησίαν οὐκ εὐκαταφρόνητον; Quæ sic transtulit Hœschelius: *Hominibus enim multùm confert genus ad illustrem famam, & claritatem nominis; quando parentes eorum potentes & præcellentes fuerint, & amplis facultatibus præditi, ad excolendum ingenium filii. tum patria magna, & nobilis. Quando verò aliquis, omnia habens his contraria, potest è tot obstaculis ad claritatem emergere, & commovere*

vere sui famâ multitudinis animos, ac per totum orbem diversis rumoribus de se strepentem celebris fieri: an non meritò demireris naturam huiusmodi, ut generosam & magnificam, tantâque confidentiâ versantem in negotiis arduis? Propterea Hannibalem sic loquentem inducit Lucianus in mortuorum dialogis: Φημὶ δὲ τοῦτο μάλιστα ἐπαίνου ἀξίους εἶναι, ὅσοι τὸ μηδὲν ἐξ ἀρχῆς ὄντες, ὅμως ἐπὶ μέγα προεχώρησαν, δι' αὐτῶν δύναμίν τε περιβαλλόμενοι, καὶ ἄξιοι δόξαντες ἀρχῆς. *Eos verò maximè laude dignos aio, qui, cùm priùs nullo fuerint loco, magni tamen evaserunt, & per se potentiam consecuti, & imperio digni sunt iudicati.* Hâc commendandi ratione agendum esset in laudatione Iphicratis; qui, cùm sutoris crederetur filius *a*, ob virtutem, & rei militaris peritiam, factus est Atheniensium Imperator: unde, Harmodio ei ob generis ignobilitatem convicia ingerente, *Meum*, inquit, *genus à me incipit; tuum in te desinit b*. Erat verò Harmodius hic prisci illius Harmodii abnepos, qui cum Aristogitone Hipparchi (quamquam aliter totá hâc de re Thucydides *c*) tyrannidem convellit: unde & honori eius, in conviviis scolium *d*, quod Harmodii dicebatur melos, canebatur; quod integrum refertur in quinctodecimo Athenæi, ac lucem accipit ab Leopardo lib. XII. cap. VIII. Idem ille Iphicrates dicebat, ut virtute quisque præstaret, ita nobilissimum esse. Nam ne Harmodium quidem, & Aristogitonem, nobiles priùs fuisse, quàm quid præclari designarant. Eiusdem illud erat, se eo maiorem cum Harmodio, atque Aristogitone, habere cognationem, quàm ipsum illum, quicum contenderet, quò sua, quàm illius facta, propiùs ad eorum gloriam accederent.

a *Suidas, & alii.*

b *Plutar. in Imper. Apophth.*

c *lib. 6. Vide, quæ adversus eum disseruit Io. Meursius in Pisistrato suo.*

d *Aristop. interpres in Achar. & Vesp.*

Agathocles, Siciliæ rex, figulo est patre natus; teste Iustino lib. XXII. & Plutarcho in Apophth. Notum de eo Ausonii epigramma *e*.

Ptolemæus etiam, ὁ τῶν καθ' ἑαυτὸν εὐδαιμονέστατος βασιλέων *f*, ut de eo Lucianus *g* scribit, ac à quo successores omnes dicti sunt Ptolemæi, natus est è milite gregario, nomine Lago: unde Lagæam iuventutem, pro Aegyptia posuit Lucanus in X. Sanè Lagi filium fuisse, Strabo in VII, ac Græcorum alii, prodidere; uno Pausaniâ excepto; qui in Atticis refert, matrem eius, priusquam Lago nuberet, gravidam fuisse è rege Philippo, Amyntæ filio; indeque natum Ptolemæum.

e *epigr. 8.*

f *propria fortuna inter reges felicissimus.*

g *in Macrobiis.*

De Arsace etiam, quem Georgius monachus, Tarasii patriarchæ Syncellus, scripsit, ἕλκειν *h* τὸ γένος ἀπὸ τοῦ Περσῶν Ἀρταξέρξου, magis verisimile fit, obscuris fuisse parentibus natum: ut, de quo ne illud

h *genus trahere ab Artaxerxe, Persarum rege.*

quidem

quidem fuerit compertum, Scytháne foret, an Bactrianus; ut Strabo indicat libro XI. Imò à Iustino quoque, cùm incertæ eum originis fuisse scribit, tum patriam, tum parentes signari, dubium non est. Est verò hic Arsaces ille, à quo itidem Arsacidæ dicti sunt, quicunque ad regni fastigium in Parthia sunt evecti: ut docent Strabo lib. XV, Iustinus lib. XLI, Marcellinus lib. XXIII, Servius in VI. Aen., Isidorus lib. IX. cap. III, & glossæ Græcolat. Philoxoni.

Etiam Augustus Cæsar, qui & ipse Augusti nomen successoribus transmisit, patre avoque natus est argentario, ut nonnulli voluere: proavum autem habuit libertinum, eumque funariam exercentem, sive restionem: avus maternus pistor fuit Ariciæ: quæ & illi exprobrare solitus Antonius. Ita Suetonius in vitâ eius, & auctor Epistolæ ad Octavium, Ciceroni asscriptæ.

Iustinus quoque patre armentario natus in Thracia, senatus & militum consensu factus est Romanorum imperator. Notum etiam de humili genere Maximini, Pupieni, Aureliani, Valentis, aliorum.

Eo minùs mirandum de origine multorum doctrinâ præstantium. Uti de Socrate, qui, ut ipse apud Platonem *a* agnoscit, ac disertim scribunt Laërtius, Valerius Maximus *b*, & Theon *c*, natus est Sophronisco patre, marmorario, & Phænarete matre, obstetrice. Euripidis matrem vendidisse olera, cùm Theopompus apud Agellium *d*, Valerius *e*, & Suidas testantur; tum ex Aristophane ostendit Turnebus lib. Adverf. XV. cap. III. Philochorus tamen, apud Moschopulum in vitâ Euripidis, eam nobilem fuisse adserit. Aeschinis mater tympanistria fuit, ut scribit Lucianus in somnio. Demosthenes Orat. περὶ στεφάνου, ignobilitatem ei objiciens, Inter alia ait: οὐκ ἀπορῶν δ' ὅτι χρὴ περὶ σοῦ καὶ τῶν σῶν εἰπεῖν, ἀπορῶ τοῦ πρῶτον μνησθῶ *f* &c. quo de loco vide Petrum Victorium lib. XX. Var. Lect. cap. XVI. Demosthenis verò patrem cultellos vendidisse, ait Valerius Max. *g*. Certè μαχαιροποιὸς vocatur ab Aeschine *h*. Hinc Iuvenalis *i*:

Dis ille adversis genitus, fatoque sinistro,
Quem pater, ardentis massæ fuligine lippus,
A carbone, & forcipibus, gladiosque parante
Incude, & luteo Vulcano, ad Rhetora misit.

Non tamen ita appellatus est, quòd ipse artem hanc exerceret, ut insinuare videtur Satyricus; (nam, uti Theopompus *k* memoriæ prodidit, erat is καλῶν κἀγαθῶν ἀνδρῶν *l*) sed quia, ut Plutarchus ait, ἐργαστήριον εἶχε μέγα, καὶ δούλους τεχνίτας σὺν τοῦτο πράττοντας *m*; nempe τριάκοντα

δύο αἱ;

a *in Theæteto, itemque in Alcibiade I.*
b *l. 3. c. 4.*
c *in progymnasm. c.* περὶ ἐγκωμίου.
d *lib. I. Noct. Att. cap. 20.*
e *l. 3. c. 4.*
f *cùm non dubitem, an mihi de te, ac tuis, dicendum sit; dubito tamen, cuius primo meminisse oporteat.*
g *l. 3. c. 4.*
h *Orat.* περὶ παραπρεσβείας.
i *sat. 10.*
k *apud Plutarchum.*
l *ex optimatibus.*
m *officinam magnam habuit, & servos id opificium exercentes.*

δύο α; ut scribit Demosthenes ipse orat. κατ' Ἀφόβου. Eâdemque ratione etiam Ciceronis pater, quia ex familiis fulloniam exercentibus quæstum faceret, fullo audivit: quemadmodum & hoc nomen convicii loco Tullio objicit Q. Fusius, vel potiùs Fusius Calenus, in illâ maledicâ oratione, quæ est apud Dionem lib. XLVI. Huiusmodi exemplorum ampla se offeret seges in omni penè historia. Unde hæc pauca decerpsimus, partim quidem, ut ne exempla eos deficiant, qui necdum diffudére animum per omne scriptorum genus: partim verò, ut obscuris orti natalibus inde intelligant, ad honores ac nominis decus, viam esse præclusam nemini. Inprimis autē hæc in oratione locum habent, quando metus est, nequid humilitas generis de laudibus deterat. Ac tum ridere etiam liceat Rhetorum disciplinam, quâ iubent, (ut B. Hieronymi *b* verbis potissimùm utar) *ab avis, & atavis, & omni retro nobilitate, ornare, quem laudant, ut ramorum sterilitatem radix fœcunda compenset, &, quod in fructu non teneas, mireris in trunco.*

a *triginta duos.*

b *epistola ad Demetriadē de servanda virginitate.*

XIV. DE LAUDE EORUM, QUORUM GENUS EST INFAME.

NEc solùm laudari merentur, quibus obscuri sunt natales; sed etiam, quibus genus est infame. Nam, non semper è malis nasci malos, ostendunt Ezechias *c*, & Iosias *d*, optimi reges: quorum parentes, Achaz, & Amon, reges fuere deterrimi. Quare dispiciendum, quomodo in laudationibus tractare eorum genus conveniat. Gemina autem eius ratio occurrit. Nam si vulgo ignotum sit, parentes maioresque improbos fuisse: satius arbitror, rem hanc præterire, nullâ iniectâ mentione. Sin id notius fuerit in vulgus, quàm ut sine tacito auditorum convicio omitti queat: commodè tum divina extolletur benignitas: quæ neque à se spernit segregatque improborum liberos, nisi, ut in patrimonia, sic in parentum quoque vitia succedant. Etiam dicetur, eâ re vel maximè ostendi alicuius virtutem, quòd nec improbum parentum exemplum de statu eum suo labefecerit. Ita Chrysostomus serm. de Iacob & Esau *e*: *Parentes Abrahæ impii erant, & idololatræ, & barbaris magis barbari. Scio & ego; & propterea laudo iustum, quòd tales parentes habens, talis ipse factus sit. Etenim valde rarum & admirabile est, ex agresti radice dulcem fructum produci. At non accusandi sunt ob parentum malitiam filii piè viventes; sed ut admirabiles habendi, eò quòd, cùm pietatem à parentibus non acceperint, nec habuerint qui manu duceret,* quasi

c *lib. 4. Reg. c. 18.*

d *lib. 4. Reg. c. 21. & 22.*

e *Tom. 1. pag 217. edit. Beller.*

quasi in eremo & invio euntes, viam, quæ in cœlum fert, invenire potuerint. Non igitur crimen est, habere patrem impium; sed imitari patris impietatem: & crimen est maximum, non quòd habemus parentes improbos; sed quòd illorum non agimus curam, & non offerimus omnia, quæ ab eis habemus, ut ab impietate suâ eos eruamus. Hæc autem dixi, ne turberis, dilecte, cùm audis, quòd Abraham impium patrem habuerit. Nam & Timotheus impium patrem sortitus fuit: filius enim Iudææ mulieris erat, fidelis matris; patris autem gentilis. Quòd enim pater eius manserit in impietate, & non fuerit conversus; manifestum est ex hoc. Laudans quippe Timothei fidem Paulus sic dicit: Quæ habitavit in avia tua Loïde, & matre tua Eunice: confido autem quòd & in te. Nusquam hic patris nomen legitur. Et quare? Quia in impietate perseverans, non erat dignus, qui cum filio numeraretur. At Apostolos malos habuisse parentes, manifestavit Christus, cùm dixit: Si ego in Beelzebub eiicio dæmonia, filii vestri in quo eiiciunt? propter hoc ipsi erunt iudices vestri. Sed nec turbet hoc, neque offendat. Nam ex hoc discimus, quòd non naturæ, sed voluntatis est, vitium, & virtus. Enimvero si naturæ esset, omnino mali malos parerent, & boni bonos. Sed quia electionis & voluntatis est, probum, vel improbum esse, iccirco sæpe malis patribus boni filii, & ignavis filiis probi patres sunt, ut non naturæ, sed voluntati, semper illa imputemus. Hactenus Chrysostomus, quem eò, quòd locus esset longior, Latinè solùm loquentem induximus. Exemplis verò ab eo allatis possis etiam addere, quòd Iephthe meretricis erat *a* filius. Historiæ quoque profanæ suggerent nobis multos virtute præstantes; sed infami genere ortos; seu parentes, vel maiores, id aliquo turparint facinore, seu vitæ conditione. Prioris generis exemplum est in maioribus Demosthenis, si Gytonem spectemus, avum Demosthenis maternum: quippe qui Ponti oppidum, quod Atheniensium erat, hostibus tradiderit, & postilla, inimicis hanc rem obiectantibus, in Scythiam profectus sit, &, ductâ inibi uxore barbarâ, ex eâ genuerit Cleobulam, Demosthenis Pæaniensis coniugem, Demosthenis oratoris matrem: uti pluribus commemorat Suidas. Quin & Dinarchus, unus è decem oratoribus Græciæ, oratione de Harpalicis pecuniis, quæ etiamnum exstat, Demosthenem iccirco vocat impurum Scytham; & Aeschines hanc rem ei orat. περὶ παραπρεσβεία exprobrat: ut & orat. contra Ctesiphontem, quâ eadem, quæ Suidas, refert, ut ostendat, Demosthenem ab avo materno hostem Reip. exstitisse.

a Iud. c. 11.

At alterius generis, quod vitæ conditione infame sit, exemplum est

est Critheis, quæ furtivo amore gravidá facta, Homerum peperit apud amnem Mellam; unde eum Mellæ filium Arnobius *a* nominat: vel, iuxta alios *b*, Meletem, unde & primò Melesigenes appellatus fuit. Nec displicet, eò filium esse fluminis nuncupatum, quia in vulgivaga Venere est confluges quędam: unde tales è conventitiis patribus natos dixit Plautus Cistellariâ *c*. Sanè & Gnathæna meretrix, cùm ab amasio milite vocata esset *lacus*, quęsivit, an non sic nominaret, quòd duo in se fluvii confluerent. Respexit simul duorum amatorum nomina, Lyci, & Eleutherii: quorum prius plurium est fluviorũ nomen: posterius autem fluminis prope Mycenas. Refert ex Aristodemo Athenæus in XIII. Alii, quia Homerus incerto patre natus erat, iccirco, ut, ab Aristotele scriptum fuisse, auctor est Plutarchus, crediderunt, eum fuisse filium dæmonis cuiusdam, ex eorum numero, qui cum Musis versari solent. Eadem ratio fuerit Herculis, de cuius natalibus vel è Plauti Amphitryone res nota est. Imò (ut fabulosa est antiquitas) Charon Lampsacenus, Athenæo teste, prodidit, poculum apud Lacedæmonios ostendi, quod Iupiter, in Amphitryonem commutatus, donârat Alcmenæ. Sed de Iove fictum, ad tegendos natales. Credo, intelligendus aliquis magni nominis mœchus: quales hodieque multi in aulis supersunt humani Ioves, aut Veioves potius. Cæterùm, quia Hercules spurius fuisset, inde est, quòd, ut scribit Athenæus *d*, parasiti sive epulones Athenis in Herculano templo, cui nomen Cynosarges, ex lege quotannis unum è spuriis, spuriorúmve liberis, in ordinem suum cooptarent; qui si iure vocatus non obtemperaret, sacerdos de eo ad iudicum concilium referebat. Ab eâdem caussâ est, quòd omnes probro lecti, sacris gentilitiis à cęteris segreges, in Cynosarge rem divinam faciebant; ut discimus è Plutarchi Themistocle, & ἐρωτικῷ, itemque Demosthene contra Aristocratem. Par quoque ratio Themistoclis, quem Thressâ fuisse meretriculâ natum, autores sunt Athenæus, & Suidas. Alii tamen, eam è Caria fuisse, dicunt: uti Phanias, teste Plutarcho. Imò Halicarnassi, quæ præcipua Cariæ erat civitas, natum fuisse, à Neanthe traditum est: ut idem Plutarchus refert. Atque hanc etiam sententiam sequitur Nepos in Themistoclis vitâ. Nempe eo nothus habitus est, ut idem Plutarchus censet, quia matre natus esset peregrinâ, ac, Solonis scito, nothi omnes vocarentur, qui è matre peregrinâ, non cive Atticâ, essent suscepti. Dispar verò ratio Timothei, Atheniensium imperatoris; quē Ulpianus rhetor malè Cononis patrem facit; quandoquidem, ut cæteri docent scriptores, Cononis, sed ex muliere quæstuariâ, filius fuit: quod

a lib. 4.
b Plutar. lib. de Homero.
c act. 1. sc. 1.
d lib. 6.

quod cùm ei quidam probro vertisset, dixisse aiunt; maximam quidē se matri habere gratiam, per quam Cononis audiret filius, ut Athenæus & Suidas testantur. Etiam Alexander Magnus spurius fuit; cuius ignominiæ velandæ gratiâ, Iovis se Hammonis filium dictitabat: qui fortasse fuit magus, serpentis imagine Olympiadem deludens: quemadmodum Iosephus Gorionides refert; qui & antiquis se auctoribus tuetur. Sanè ex dracone genitum esse Alexandrum, multorum opinio fuit. Vt constat ex Livio lib. XXXVI. Curtio lib. IV, VII, VIII, & X. Plutarcho in Alexandro. Gellio lib. VII. cap. I. Luciano dialogo Diogenis & Alexandri. Iustino lib. XI. Solino cap. XV. Victore in Galerio Arment. Sidonio carm. II. vers. CXXI. &c. Sed, etsi non ignoro, quod proditur *a* de admirabili draconis amore erga puellam Idumæam, tempore Herodis: tamen de dracone genitum esse Alexandrum, non magis verum est, quàm Amphissum fuisse natum ex serpente, in quem se converterit Apollo, quò cum Dryope rem haberet, ut ex primo Nicandri refert Antonius Liberalis fab. XXXII. aut Scipionem esse ex dracone natum: quod à compluribus traditum olim, uti docet Agellius lib. VII. cap. VI. aut Augustum, de quo idem vulgò creditum esse, ait Sidonius carm. II. quemadmodum & hoc ipsum de eo Asclepiadem in θεολογουμένοις *b* scripsisse, auctor est Tranquillus *c*. Itidem, ad occultandam ignominiam natalium Aeneæ, finxere, Venerem venisse ad Anchisen, amore eius captum; quæ se Otrei, regis Phrygum, filiam esse diceret: ut est in hymno Homerico *d*. Romulus etiam, ut Ausonius quoque innuit epigr. XXII, non sine probro lectus fuit: unde ad Martem genus referebat; qui, credo, personatus miles, aut sacerdos Martis, erat. Quare haut mirum, quòd neq; eius, neque fratris Remi, cognomen sciatur: ut spissus sit error Varronis, qui simplici horum nomine adductus, ut Valerius Probus scriptum reliquit, putavit, veteres Romanos unicum duntaxat nomen habuisse: quem multi fuere eâ in re secuti. Adulterio quoque natus Arturius Rex Britanniæ verissimus, ac fortissimus: ne quis fictum putet à Galfredo Monæmuthensi; licet multa fabulosa historiæ eius irrepserint: quod & fatetur Ioannes Lelandus, assertione adversus, non modo Polydorum Virgilium, sed etiam Guilielmum Parvum, sive Neubrigensem: cui sanè hoc minùs habendum fidei, quòd & ipse fabulas non paucas historiæ suæ Anglicæ interserit. Et quis nescit, Guilhelmum Conquæstorem, unde Angliæ reges, illegitimo fuisse thoro natum: aut quem fugit, Hispaniæ, ac Lusitaniæ reges, ab nothis descendere? Quid quòd, teste Didymo *e*, olim neutiquam fuerit ignominiosum nothis

a Ælian. lib. 6. Hist. Animal. cap. 17.

b rerum divinarū commentationibus.

c August. cap. 94.

d hymno in Venerem.

e in Hom. Il. γ.

nothi cognomen? Certè Agamemnon Teucrum laudans ait: ἐ σε νόθον περ ἐόντα κομίσατο ᾧ ἐνὶ οἴκῳ: *Teque, nothum quamvis, propriâ suscepit in æde.* De quo nonnihil, & aliis huius generis, vide apud Alciatum lib. x. Παρέργ. Iuris cap. VIII. Denique, si exemplum è sacris petamus, ex incesto Iudæ concubitu cũ Thamara, nuru suâ, natus est Perez *: unde Reges Iudæ originẽ trahunt, ac Christus ipse secundũ carnem.

XV. QUOMODO A GENERE VITUPEREMUS.

SIN vituperationem instituamus, plurimùm momenti habet, quo quis genere ortus dicatur. Notum illud, Κακοῦ κόρακος κακὸν ᾠόν a. & senarius iste: Οὐκ ἂν γένοιτο χρηστὸς ἐκ κακοῦ πατρός b. & hoc Theognidis, quod & ipsum in proverbium abiit:

Οὔτε γὰρ ἐκ σκίλλης ῥόδα φύεται, οὐδ᾽ ὑάκινθος c.

Cui adsidet illud Venusini vatis d:

---- Neque imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Poëtæ etiam, quia ferè mores parentum sequantur liberi, dicere solent, homines immites ac sævos, natos esse è mari, aut saxis, aut esse eos leænæ partum. Unde sic Patroclus ad Achillem, Iliad. Π.

Νηλεές· οὐκ ἄρα σοί γε πατὴρ ἦν ἱππότα Πηλεὺς e,
Οὐδὲ Θέτις μήτηρ· γλαυκὴ δέ σ᾽ ἔτικτε θάλασσα,
Πέτραι τ᾽ ἠλίβατοι, ὅτι τοι νόος ἐστὶν ἀπηνής.

Ariadna itidem hoc pacto Thesea compellat, apud Catullum f;

Quænam te genuit solâ sub rupe leæna?
Quod mare conceptum spumantibus exspuit undis?
Quæ Syrtis, quæ Scylla vorax, quæ vasta Charybdis?

De amore similiter Thocritus idyll. Γ, & Maro in Pharmaceutriâ: uti & apud eundem Dido de Aeneâ. Ac Tibullus g quoque, ut dominam ab immiti animo abducat, sic eam affatur:

Nam te nec vasti genuerunt æquora ponti,
Nec flammam volvens ore Chimæra fero,
Nec canis anguineâ redimitus terga catervâ,
Cui tres sunt linguæ, tergeminumque caput,
Scyllaque virgineam canibus submista figuram,
Nec te conceptam sæva leæna tulit.

Idem h etiam hunc in modum minitatur iis, qui tegere nesciunt furta sua Venerea:

Nam fuerit quicunque loquax, is sanguine natam,
Is Venerem è rabido sentiet esse mari.

* Gen. 38.
a *Mali corvi malum ovum.*
b *Ex patre pravo nemo nascitur bonus.*
c *haut namque è scilla rosa nascitur, aut hyacinthus.*
d *od. 4. lib. 4.*
e *O immitis, non utique tibi erat pater eques Peleus, Neque Thetus mater: sed glaucum te peperit mare, Petræque præruptæ, quia animus tibi est immitis.*
f *Carm. de nuptiis Pelei & Thetidos.*
g *lib. 3. eleg. 4.*
h *lib. 1. eleg. 2.*

XVI. DE LAUDE SEXUS, AC PARTICULATIM DE IIS, UNDE LAUS MULIERUM PETITUR.

HACTENUS de illis vidimus, quæ vitã antecedunt. At in vitâ ipsâ primò considerandus est sexus. Nam satis convenit, longè feliciorem esse viri conditionẽ: unde & gratior is sexus parenti esse solet. Quamquã subinde illud non tam ob præstantiam eius fiat: quàm aliâ de caussâ, quam indicat nobis Ligdus apud Ovid. IX. Met. Fab. XII:

Quæ voveam, duo sunt: minimo ut relevere dolore,
Vtque marem parias. Onerosior altera sors est,
Et vires fortuna negat.

Onerosiorem vocat, non ob educationem, sed ob dotem parandam.

Aliæ autem virtutes commendantur in viro, alię in muliere. Ac hę quidem laudantur à formâ, proceritate, pudicitiâ, modestiâ, liberali nec sordido operandi studio, rei familiaris peritiâ, amore mariti, prudentiâ in liberis educandis. Inprimis verò cõmemorari & exaggerari debẽt, siqua fuerint, quibus sexum superarint: sive ea ad virtutes pertineant dianoëticas, ut linguarum peritia, ac egregia eruditio: sive ad morales, uti prudentia virilis, magnanimitas, aliæque virtutes heroicæ. Sunt & alia in feminis consideranda, quorum tractatio cognoscitur ex iis, quæ universè de utroque sexu deinceps dicturi sumus.

XVII. DE LAUDATIONE AB NATIVITATIS VEL *infantiæ ominibus. item à nomine, quod impositum est.*

POST sexum commemoramus, partim nomen, quod non raro nos rei alicuius singularis admonet: partim omina, atq; auguria, non illa, quæ fuere ante nativitatem, de quibus superiùs vidimus: sed siqua nativitatem, vel etiam infantiam illustrarint. De ominibus, ut de his priùs videamus, argumẽto sit, quòd parvuli Midæ cunabulis formicę grana tritici congerebant; ut apud Aelianum legimus lib. XII. Var. Hist. cap. XLV. nempe eo, ditissimum fore, significabatur; ut etiam est apud Saresberiensem Policratici lib. I. cap. XIII. Ibidem refert Aelianus, Pindarum infantem, expositum, melle pro lacte esse nutritum: & labiis Platonis, cum in cunis esset, apes mel affudisse. Notum etiam Socratis somnium de eodem Platone, sed adolescentulo; quod Laërtius refert. De apibus verò similia suppetunt exempla. Nam ab apibus ipsis nutritus dicitur Iovis & Othreidis filius, cui ex re Melitæo nomen fuit: ut est apud Antonium Liberalem in Metamorphosi fab. XIII. Ac, ne gentilium nugis insistam, B. etiam Ambrosio os dicitur * ingressum apum examen, atq; exiens in altum se sustulisse, paternos &

*Paullinus in vita Ambrosii, apud Suriũ Tom. 2.

aliorum

aliorum, qui forte aderant, visus eludens. Paullinus *a* id præsagium interpretatus est de eius sermonis ac scriptorum favis; quibus animos hominum pavit, atq; ad cælestia erexit. Nascente *b* Ioanne Pico, Mirandulæ principe, visa orbicularis flamma adstare supra caput parientis; sed mox evanescens. Per figuram perfectissimam multi intellexere intellectus perfectionem: per flammam, igneam animi vim ac cælestem facundiam: quod citò evanuerit, brevitatem vitæ portendisse, haut ab vero abludit. Etiam in Ludovico, Pannoniæ rege, Ladislai filio ex Maria Maximiliani nepte, omen futurorum visú fuit, quòd cùm in lucem ederetur, nulla corporis pars tegeretur cute, quæ tamen medicamentorum ope postea accessit. Unde coniecturam fecere, nudationem corporis notare nudationem imperii. Simile omen traxere ex nomine. Nam cùm eum pater Iulium vocare statuisset: mater, quæ è terra Gallia erat, obtinuit, ut suæ gentis nomine vocaretur. Ergo neglectus eius nominis, quo usus is fuerat, qui prima eiusce imperii fundamenta jecerat, visa est multis portendere imminutionem regni. Cui opinioni eventus respondit. Nam prœlio à Solymanno victus, dum fugâ sibi consulit, amne submergitur: hostis verò, fortunâ usus prosperâ, etiam Budam occupavit. Sed hic nomen tristis omen eventus fuit. Addam aliud, sed lætius. Galleacius, Matthæi Magni filius, cùm fortè puer in multo gallorum cantu apertis oculis altè vagiisset, à matre Burra ioco appellatus fuit Galleacius: quod nomen, cùm ab ancillis sæpius repeteretur, neque pater abnueret, tanquam ab ave Martiâ, militari augurio accepto; & nomen retinuit, & primus familiæ intulit; ut scribit P. Iovius. Et sanè vetus illud est, ut nomen bonæ, vel adversæ fortunæ præsagium existimetur. Rectene, an secus, disserit Brodæus lib. VII. Miscell. cap. V. Vide etiam Heraldum in Martialis lib. IV. epigr. XI.

a *ibidem.*

b *Franciscus Picus in vita patrui.*

XVIII. De corporis laudibus, ac inprimis de forma.

Hinc videndum de iis, quæ ad corpus attinent. Ut quod nonnullis sint ingenitæ corporis notæ. In Seleucidis expressa fuit anchora: in Augusto Capricorni sidus: in Thebanis, qui Sparti dicebantur, lancea: ut est apud Dionem oratione IV. de Regno. Sed hæc paucorum sunt. In cunctis verò spectandæ hæ corporis dotes; sanitas, robur, agilitas. Nam ut ait poëta Satyricus *: *Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.* Nec formæ levis est gratia. Quid mirum? quando, ut Lucianus docet περὶ τῶ οἴκε, alliciendi ea vim in mutis etiam animantibus habet, ac rebus inanimis: quanto magis in hominibus?

* *Iuven. sat. 10.*

 bus?

bus? Itaque Tertulliano lib. de cultu feminarum cap. 11. decor vocatur *felicitas corporis, divinæ plasticæ accessio, & animæ aliqua vestis urbana.* Precipue autẽ cõmendabilis est in sequiori sexu. Afranius in Fratriis:

Formosa virgo est. Dotis dimidium vocant
Isti, qui dotes negligunt uxorias.

Quomodo ea à variis corporis partibus in hoc sexu instituatur, in Aspasiæ laude à forma ostendit Aelianus lib. XII. Var. Hist. cap. 1. Etiam Aristænetum adi epistolâ primâ.

Neq; ea in juvene contemnenda. Cuius rationẽ Plinius in epistolis *a* scitè adfert. *Debet,* inquit, *hoc castitati puellarum quasi præmium dari.*

a *lib* 1. *epist.* 14.

Imò & in viris commendatur. Quomodo Nepos Alcibiadem laudat, quòd fuerit *omnium ætatis suæ multo formosissimus.* Iccirco Athenis ad vultus Alcibiadis effixere Hermas, sive Mercurios: ut auctor est Clemens Alexandrinus in προτρεπτ. & ex eo Arnobius in Sexto. Atque idem apud Aristænetum legas epistolâ XI. Etiam Ariobarzanes, tum ob insignem corporis formam, tum propter animum præclarũ, rex electus fuit apud Armenios: ut ait Tacitus in II. Annal. Aristocrates item, dux Rhodiorum, Suidâ teste, quòd vultui inesset dignitas ac veneratio, visus est dignus principatu. Nec Scipionem Africanum, ab hac laude in vitâ eius commendare dubitat Plutarchus. Imò (ne longior sim) in Scripturis *b* etiam David prædicatur, ut pulcher adspectu, & facie decorâ.

b 1. *Sam.* 16.

c 5. *Æn.*

Et sanò nihil præclarius est, quàm formosa anima in formoso corpore. Optimè Maro *c*: *Gratior est pulchro veniens è corpore virtus:* quem versum immeritò censoriâ virgulâ notavit Seneca Epist. LXVI. Certè, ut apud Heliodorum lib. IV. Αἰθιοπ. ait Calasiris, ἐπακτικόν τι καὶ πρὸς τῶν ὁρώντων εἰς εὔνοιαν τὸ κάλλος, *quandam ad conciliandã aspicientium benevolentiam vim habet pulchritudo.* Ac propterea Carneades formam nominabat ἀδορυφόρητον βασιλείαν, *regnum absque satellitio:* nempe quia, quod vult, persuadet citra violentiam. Neque formæ venustatem insuper habuit Plato. Cuius illud II. de leg. Λέγεται γὰρ, ὡς ἄριστον ὑγιαίνειν, δεύτερον δὲ κάλλος, τρίτον δὲ πλοῦτος. *Aiunt enim, potissimum esse valetudinem, proximum formam, tertium divitias.* Quo loco Philosophus respicit ad consuetudinem veterum, quâ Scholio cani solebat, teste ipso Platone in Gorgiâ; Ὑγιαίνειν μὲν ἄριστον, τὸ δὲ δεύτερον καλὸν γενέσθαι, τρίτον δὲ πλουτεῖν ἀδόλως *d.* Quomodo verò quis ab hisce commendari possit, ostendit Marinus Neapolitanus, libro, quo Procli, præceptoris sui, vitam conscripsit. Ac in viro quidem dignitatem oris, ut Agrætius etiam observat; in femina autem venustatem commendamus. Cic. 1. Offic.

d *optimũ quidem, sanũ esse; secundũ verò, esse pulchrũ; tertium autem, absq; dolo esse divitem.*

pulchri-

Pulchritudinis genera duo; unum virile, quam dignitatem dicimus; alterum muliebre, quam venustatem appellamus. Itaque in Oratore perfecto utrumque coniunxit: *Vultus verò*, inquit, *qui secundum vocem plurimum potest, quantam affert, tum dignitatem, tum venustatem!* Cui tanti res erit, videre etiam possit, quæ de forma adducit Realinus Annotationum cap. XIV. & Muretus Variarum Lect. lib. III. cap. II.

XIX. De laudatione staturæ, vel proceræ, vel exiguæ, et quomodo ab eadem aliquis vituperetur.

AD formam quoq; pertinet statura, quæ vel exigua est, vel grandis, vel media. Exigua, quæ & brevis, vel exilis dicitur, erat in Tydeo, & Conone. Grandis, quam Livius eximiam, Suetonius eminentem nominat, fuit in Aiace. Media Plauto vocatur commoda, Livio militaris: ac Romanâ æstimatione senûm erat pedum: vel certè quinûm, & denarum unciarum: ut constat ex Vegetii lib. I. cap. V. Unde liquet, staturam Augusti, non multum abfuisse à mediâ; si verè tradiderat libertus eius Marathus, habuisse quinos pedes, & dodrantem. Sed breviorem fuisse, non obscurè innuit Tranquillus *a*. Qui cùm alibi *b* Tiberium ait staturâ fuisse, quæ iustam excederet, satis indicat, fuisse plusquam senûm pedum. Sanè septipes Sidonio quasi giganteæ staturæ videtur: ut ostendit Casaubonus in Sueton. lib. III. cap. LXVIII: ubi plura hâc de re differit.

a *in Aug. cap.* 79.
b *in Tib. cap.* 68.

De staturâ ita Aristot. lib. IV. Nicom. cap. III. Ἐν μεγέθει γὰρ μεγαλοψυχία, ὥσπερ καὶ τὸ κάλλος ἐν μεγάλῳ σώματι. Οἱ μικροὶ δ' ἀστεῖοι καὶ σύμμετροι, καλοὶ δ' οὔ. h. e. *Magnanimitas enim in magnitudine, sicut & pulchritudo corpore in magno est. Parvi verò, urbani quidem sunt, & membris commensum habentibus, sed non pulchri.* Idem *c* tradit, in quâdam Æthiopiæ parte, regna deferri ad eos, qui magnitudine cæteris præstant: à quo more non abludit, quòd Strabo *d* scribit, in Meröe insulâ reges designari, qui aut robore, aut formâ, aut opibus, aut virtute alendi pecora, reliquis antistant. Etiam Archidamus rex, ut traditum Plutarcho *e*, à Laconibus suis pecuniâ multatus fuit, quòd parvam duxisset uxorem, eoque generaturus foret οὐ βασιλέας, ἀλλὰ βασιλίσκους *f*. Sulpicius Severus lib. I. sacræ historiæ ait de Saulo: *Hic ex tribu Benjamin, Cis patre ortus, modestus animi, formâ excellenti erat: ut meritò dignitas corporis dignitati regiæ conveniret.* Itidem Florus de Pseudophilippo: *Regiam, & regium nomen animo regio implevit.* Et Nepos in Iphicrate, ac Capitolinus in Pertinace, staturam proceram vocant imperatoriam. Qui loquendi modus à vulgo originem traxit: ut Tacitus etiam indicat lib. I. Histor. *Ipsa ætas Galbæ, & irrisui, & fastidio erat,*

c *lib.* 4. *Polit. c.* 3.
d *lib.* 17.
e *initio libelli de Educatione puerorũ.*
f *non reges, sed regulos.*

erat, assuetis iuventæ Neronis, & imperatores formâ ac decore corporis (ut mos est vulgi) comparantibus. Sanè vulgi caussâ etiam Augustus, sicut in eius vitâ ait Tranquillus *a*, *calceamentis usus altiusculis, ut procerior quàm erat, videretur.*

At iis, qui exiguæ sunt staturæ, favet dictum Caphesiæ *b* tibicinis, qui, cùm discipulum reprehendisset tibias intentiùs inflantem, addidit plæclarè, οὐκ ἐν τῷ μεγάλῳ τὸ εὖ κείμενον, ἀλλ' ἐν τῷ εὖ τὸ μέγα *c*. Autor Athenæus lib. XIV. philosophantium in conviviis. Usurpavit id apophthegma Demosthenes, qui, ut apud Stobæum *d* legimus, θεασάμενός τινα δημαγωγὸν ἀφυῆ μέγα βοῶντα, ἔφη, ἀλλ' οὐ τὸ μέγα εὖ ἐστι, τὸ δ' εὖ μέγα *e*; Eodemque usum Zenonem, scribit Laërtius. Sed & Hylas cùm Agamemnonem repræsentaturus, in primores se pedum digitos sustulisset; reprehensus est à Pylade præceptore, (eo, quo auctore inprimis pantomimorum ars cœpit *f*,) σὲ, inquiebat, μακρὸν, οὐ μέγαν ποιεῖς *g*: ipse verò à populo iussus idem saltare canticum, expressit meditabundum; nihil magis ratus magno duci convenire, quàm pro omnibus cogitare. Autor Macrob. lib. II. Saturnal. cap. III. Hippomachus quoque, nobilis alipta, cùm videret, maximum quemque inprimis commendari, ut pugilem à naturâ factum: Rectè, inquit, sentiretis, si corona ex alto quodam loco auferenda esset: nec enim parum iste idoneus foret. Refert inter alios Arsenius, Monembasiæ archiepiscopus, in apophth.

Quin exigua statura facit interdum ad admirationem. Notum illud Homericum Iliad. E: Τυδεύς τοι μικρὸς μὲν ἔην δέμας, ἀλλὰ μαχητής. Hinc Fabius lib. III. cap. IX. *Interim confert admirationi multum etiam infirmitas; ut cùm idem Tydea parvum, sed bellatorem dicit fuisse.* Et poëta Ithyphallicus: *Utilior Tydeus, qui, siquid credis Homero,*

Ingenio pugnax, corpore parvus erat.

Ac Homeri exemplo Statius Papinius primo Thebaidos vers. CCCCXVII: ---- *Totosque infusa per artus*

Maior in exiguo regnabat corpore virtus.

Item Menander Protector Byzantius, qui Agathi historiæ suam subtexuit, Sapiram militem ait, corpore fuisse Tydea; animo plusquam Tydea, quippe Herculi parem. Eunapius etiam, in vita Iamblichi, retulit, Alypium, exercitatissimum Dialecticum, fuisse corpusculo adeò exiguo, ut paullo tantùm maius foret, quàm cubitale, aut pygmæi; potuissèque, siquis intueretur, videri animam, aut spiritum. Atque ἐπιφώνημα pulcrum addit, quod apponam, non prout legitur vulgo.

a cap. 73.
b Sic Athenæus vocat. Sed Plutarcho in Apophthegmatis est Καφισίας, eidem in Pyrrho est Καφεισίας. De quo Leopardus lib. 9. cap. 21. & Casaubonus Animadvers. in Athenæū lib. 8. cap. 3.
c non in magnitudine sita rei bonitas, sed in bonitate magnitudo.
d serm. 4.
e cùm vidisset ineptū quendam Oratorē magna voce concionātē, dixit, non quicquid magnum, id bonū, sed quicquid bonum, id magnum.
f Zonaras lib. I.
g longum, non magnum te efficis.

vulgo; ſed ut cenſeo corrigi oportere: Οὕτω τὸ φθειρόμενον οὐκ ἐπέδωκεν a εἰς μέγεθος, δαπανηθὲν εἰς τὸ θεοειδέστερον: *uſque adeò, quòd obnoxium erat corruptioni, non mole creverat, ſed in divinam abierat naturam.* Atque hoc ipſum illuſtrat eo, quòd dixerat Plato, corpora divina eſſe diverſa ab iis, quæ ſunt animis circumfuſa: unde colligit Eunapius, videri poſſe, Alypium in animam immigrâſſe, à qua, tanquam à Deo, detineretur poſſidereturque. Quamobrem verum non videtur, quod Ariſtoteles in Nicomachiis ſcripſit, τὸ b κάλλος ἐν μεγέθει εἶναι. Sanè in antiqui lapidis epigrammate legas:

Corpore in exiguo res numeroſa fui.

Quodque divinus poëta dixerat de apibus:

Ingentes animos anguſto in pectore verſant;

idem hominibus aptare liceat. Vti & formæ hominum accommodare poſſumus, quod Libanius ait de aulâ Senatus, οὐ μεγάλη μὲν, καλὴ δέ. *non magna quidem, ſed pulcra.*

a *In Plantiniana & Commeliniana eſt* ἔδωκεν, *ut & mox* δαπανηθέν.

b *pulchritudinē in magnitudine eſſe poſitam.*

Vituperare etiam ab utrâque licet ſtaturâ; inprimis, ſi ludicra ſit materies. Nam ſi quis fuerit longus, ſtultorum eam ſtaturam dicemus. Sanè Ariſtophani μέγας, Catullo *longus*, accipiuntur pro homine bardo ac bliteo: quâ de re etiam quarto agam libro. Sin aliquis ſit exiguus, hinc malitiei arguere poterimus. Certè aureo ſeculo, quo probitas vigebat, eminens ac prolixa erat hominum ſtatura; quæ cum virtute paullatim decrevit. Hinc Iuvenalis ſat. xv:

Incipiunt torquere domeſtica ſeditione
Tela: nec hunc lapidem, qualeis & Turnus, & Aiax,
Vel quo Tydides percuſſit pondere coxam
Aeneæ: ſed quem valeant emittere dextræ
Illis diſſimiles, & noſtro tempore natæ.
Nam genus hoc vivo iam decreſcebat Homero.
Terra malos homines nunc educat, atque puſillos.

Atque hanc ſententiam firmant, quæ de heroicorum cadaverum magnitudine adducit Phlegon Trallianus libro de Mirabilibus: item è iunioribus Hieronymus Magius in Miſcellaneis: ut mittam cæteros.

Quomodo autem occurri iis debeat, qui aliquem ob breviculam vituperant ſtaturam, Nazianzenus docebit epiſtola CLV. Eſt ea ad Nicobulum, qui uxori ſuæ Gorgoniæ, è Gregorii ſorore natæ, exprobrabat ſtaturam exiguam.

erat, assuetis iuventæ Neronis, & imperatores formâ ac decore corporis (ut mos est vulgi) comparantibus. Sanè vulgi caussâ etiam Augustus, sicut in eius vitâ ait Tranquillus *a*, *calceamentis usus altiusculis, ut procerior quàm erat, videretur.*

At iis, qui exiguæ sunt staturæ, favet dictum Caphesiæ *b* tibicinis qui, cùm discipulum reprehendisset tibias intentiùs inflantem, addidit plæclarè, οὐκ ἐν τῷ μεγάλῳ τὸ εὖ κείμενον, ἀλλ' ἐν τῷ εὖ τὸ μέγα *c*. Autor Athenæus lib. XIV. philosophantium in conviviis. Vsurpavit id apophthegma Demosthenes, qui, ut apud Stobæum *d* legimus, θεασάμενός τινα δημαγωγὸν ἀφυῆ μέγα βοῶντα, ἔφη, ἀλλ' οὐ τὸ μέγα εὖ ἐστι τὸ δὲ εὖ μέγα *e*; Eodemque usum Zenonem, scribit Laërtius. Sed & Hylas cùm Agamemnonem repræsentaturus, in primores se pedum digitos sustulisset; reprehensus est à Pylade præceptore, (eo, quo auctore inprimis pantomimorum ars cœpit *f*,) σὲ, inquiebat, μακρὸν, οὐ μέγα ποιεῖς *g*: ipse verò à populo iussus idem saltare canticum, expressit meditabundum; nihil magis ratus magno duci convenire, quàm pro omnibus cogitare. Autor Macrob. lib. II. Saturnal. cap. III. Hippomachus quoque, nobilis alipta, cùm videret, maximum quemque inprimis commendari, ut pugilem à naturâ factum: Rectè inquit, sentiretis, si corona ex alto quodam loco auferenda esset: nec enim parum iste idoneus foret. Refert inter alios Arsenius, Monembasiæ archiepiscopus, in apophth.

Quin exigua statura facit interdum ad admirationem. Notum illud Homericum Iliad. E: Τυδεύς τοι μικρὸς μὲν ἔην δέμας, ἀλλὰ μαχητής. Hinc Fabius lib. III. cap. IX. *Interim confert admirationi multum etiam infirmitas; ut cùm idem Tydea parvum, sed bellatorem dicit fuisse.* Et poëta Ithyphallicus: *Vtilior Tydeus, qui, siquid credis Homero,*
Ingenio pugnax, corpore parvus erat.

Ac Homeri exemplo Statius Papinius primo Thebaidos vers. CCCCXVII: ---- *Totosque infusa per artus*
Maior in exiguo regnabat corpore virtus.

Item Menander Protector Byzantius, qui Agathi historiæ suam subtexuit, Sapiram militem ait, corpore fuisse Tydea; animo plusquam Tydea, quippe Herculi parem. Eunapius etiam, in vita Iamblichi, retulit, Alypium, exercitatissimum Dialecticum, fuisse corpusculo adeò exiguo, ut paullo tantùm maius foret, quàm cubitale, aut pygmæi; potuisseque, siquis intueretur, videri animam, aut spiritum. Atque ἐπιφώνημα pulcrum addit, quod apponam, non prout legitur vulgo.

a cap. 73.
b Sic Athenæus vocat. Sed Plutarcho in Apophthegmatis est Καφισίας, eidem in Pyrrho est Καφεισίας. De quo Leopardus lib. 9. cap. 21. & Casaubonus Animadvers. in Athenæi lib. 8. cap. 3.
c non in magnitudine sita rei bonitas, sed in bonitate magnitudo.
d serm. 4.
e cùm vidisset ineptū quendam Oratorē magna voce concionantē, dixit, non quicquid magnum, id bonū, sed quicquid bonum, id magnum.
f Zonaras lib. I.
g longum, non magnum te efficis.

vulgo; ſed ut cenſeo corrigi oportere: Οὕτω τὸ φθειρόμενον οὐκ ἐπέδωκεν a εἰς μέγεθος, δαπανηθὲν εἰς τὸ θεοειδέστερον: *uſque adeò, quòd obnoxium erat corruptioni, non mole creverat, ſed in divinam abierat naturam.* Atque hoc ipſum illuſtrat eo, quòd dixerat Plato, corpora divina eſſe diverſa ab iis, quæ ſunt animis circumfuſa: unde colligit Eunapius, videri poſſe, Alypium in animam immigrâſſe, à qua, tanquam à Deo, detineretur poſſidereturque. Quamobrem verum non videtur, quod Ariſtoteles in Nicomachiis ſcripſit, τὸ b κάλλος ἐν μεγέθει εἶναι. Sanè in antiqui lapidis epigrammate legas:

a *In Plantiniana & Commeliniana eſt* ἔδωκεν, *ut & mox* δαπανηθέν.

b *pulchritudinẽ in magnitudine eſſe poſitam.*

Corpore in exiguo res numeroſa fui.

Quodque divinus poëta dixerat de apibus:

Ingentes animos anguſto in pectore verſant;

idem hominibus aptare liceat. Vti & formæ hominum accommodare poſſumus, quod Libanius ait de aulâ Senatus, οὐ μεγάλη μὲν, καλὴ δέ. *non magna quidem, ſed pulcra.*

Vituperare etiam ab utrâque licet ſtaturâ; inprimis, ſi ludicra ſit materies. Nam ſi quis fuerit longus, ſtultorum eam ſtaturam dicemus. Sanè Ariſtophani μέγας, Catullo *longus*, accipiuntur pro homine bardo ac bliteo: quâ de re etiam quarto agam libro. Sin aliquis ſit exiguus, hinc malitiei arguere poterimus. Certè aureo ſeculo, quo probitas vigebat, eminens ac prolixa erat hominum ſtatura; quæ cum virtute paullatim decrevit. Hinc Iuvenalis ſat. XV:

Incipiunt torquere domeſtica ſeditione
Tela: nec hunc lapidem, qualeis & Turnus, & Aiax,
Vel quo Tydides percuſſit pondere coxam
Aeneæ: ſed quem valeant emittere dextræ
Illis diſſimiles, & noſtro tempore natæ.
Nam genus hoc vivo iam decreſcebat Homero.
Terra malos homines nunc educat, atque puſillos.

Atque hanc ſententiam firmant, quæ de heroicorum cadaverum magnitudine adducit Phlegon Trallianus libro de Mirabilibus: item è iunioribus Hieronymus Magius in Miſcellaneis: ut mittam cæteros.

Quomodo autem occurri iis debeat, qui aliquem ob breviculam vituperant ſtaturam, Nazianzenus docebit epiſtola CLV. Eſt ea ad Nicobulum, qui uxori ſuæ Gorgoniæ, è Gregorii ſorore natæ, exprobrabat ſtaturam exiguam.

XX. QUAM INIRE IN LAUDANDO VIAM POSSIMUS, SI QUIS FUERIT DEFORMIS.

QUOD siquid vitii manifestarii offuscârit corporis honorem: vel id præteribimus, vel dicemus, naturam vitium habitudinis, dotibus animi compensâsse. Ita inquit Aristoteles apud Athenæum lib. XV: Τοὺς τὴν ὄψιν ἀμόρφους ἀναπληροῖ ἡ τοῦ λέγειν πιθανότης. *In iis, qui adspectu sunt deformes, vitium hoc supplet facultas dicendi ad persuadendum accommodatè.* Et Sappho apud Ovid. epist. ad Phaonem:

Si mihi difficilis formam natura negavit;
Ingenio formæ damna rependo meæ.

Quod Sapphus iudicium de se confirmant Maximi Tyrii verba. qui cum Sappho vocâsset pulchram, subiungit: οὕτω γὰρ αὐτὴν ὀνομάζων χαίρει Πλάτων, διὰ τὴν ὥραν τῶν μελῶν, καίτοι μικρὰν οὖσαν καὶ μέλαιναν. *Sic enim vocare eam amat Plato ob membrorum aptam compositionem, quantumvis exigua foret, ac nigra.* Lysander etiam erat *exiguus, & claudus altero pede:* ut in vitâ eius ait Nepos. Huc pertinent quoque Leonidæ versus sub personâ Epicteti: quo deceptus, eos Epicteti ipsius esse, putavit Gellius [a]:

Δοῦλος Ἐπίκτητος γενόμην, καὶ σώματι πηρός,
Καὶ πενίην Ἶρος, καὶ φίλος ἀθανάτοις.
Servus Epictetus mutilato corpore, & Irus
Pauperie vixi; at charus eram superis.

[a] lib. 2. cap. 18.

Ac par propemodum sors seculo nostro fuit M. Antonii Bonciarii: quo de vide summum virum, veterem condiscipulum nostrum, Erricum Puteanum, in consolatione Cæcitatis.

Illud quoque argumento est, quàm neque ad laudem, neque vituperationem, forma pertineat, quòd Iuno apud Homerum, blandiens Vulcano, eum κυλλοποδίωνα sive claudum appellat. Quòd item Hector, Paridi convicians, pulcritudinem eius referre non veretur. Vide de his differentem Muretum undecimo Var. Lect. libro cap. x. Quin, ut inquit Arbiter, *Raram facit misturam cum sapientia forma.* Dicere quoque liceat, Deum sapientissimè noluisse in unum conferre omnia, ne homo nimio esset typho inflatus: interim grande esse scelus, ob vitia, quibus Deus hominem insignivit, quempiam ridere, ac ludum facere: atque adeò id facinus in clerico anathemate vindicari, LVI canone eorum, qui Apostolici dicuntur. Vel dicemus, corporis πλεονεκτήματα [b] citò deflorescere; unde Socrates formam appellabat exigui temporis tyrannidem: nec ea periculi esse exper-

[b] prærogativas.

expertia, cùm multi formâ conſpicui tandem cogantur dicere, εἴθ' ὤφελε τὸ κάλλος, ὅ με διώλεσε, κακῶς ὀλέσθαι *a*. *Vtinam malè periſſet forma, quæ me malè perdidit.* Quicum convenit illud Helenæ apud Euripidem *b*, καλὸν τὸ δυστυχές *c*. Vnde & Theocritus, non Syracuſius ille, ſed Chius, formam vocabat eburneum detrimentum: quia adſpectu quidem iucunda ſit; ſed multis multorum fiat malorum cauſſa. Atque id egregiè etiam Iuvenalis nos docet ſat. x:

a Galenus ἐν τῷ προτρεπτικῷ.
b *in prolog. Hel*
c *Quod pulchrū, idem eſt infelix*

Sed vetat optari faciem Lucretia, qualem
Ipſa habuit. cuperet Rutilæ Virginea gibbum
Accipere, atque ſuam Rutilæ dare, filius autem
Corporis egregii, miſeros trepidoſq́; parentes
Semper habet. Rara eſt adeò concordia formæ,
Atque pudicitiæ. Quibus ſimilia ibidem legas. Tertullianus quoque, libro de cultu feminarum, ait, decorem naturæ, eſſe invitatorem libidinis. Nec vanè vaniſſimus miles apud Plautum *d*, *Nimia eſt miſeria, pulcrum eſſe hominem nimis.*

d *Mil. glor. act. 1 ſc. 1.*

XXI. IN VITIO CORPORIS AD LAUDEM, VEL SOLATIUM, PERTINERE, QUOD ALIQUI MAGNI NOMINIS SIMILITER FUERE AFFECTI: QUOD PARTICULATIM *oſtenditur de cæcis, unoculis, eunuchis, & claudis.*

DICERE etiam poſſumus, aliquem partem malè affectam cum Diis, aut viris clariſſimis, habuiſſe communem. Non hoc neglexit doctor ille nequitiarum. Ut cuius ſit in ſecundo de arte:

Si pæta eſt, Veneri ſimilis; ſi flava, Minervæ.

Eadem igitur inſtituenda ratio, ſi quis facie improbâ, vel ſi quis cæcus, aut unoculus, aut eunuchus, aut claudus, aut aliâ quâvis corporis labe inſignitus. Illuſtris de cæcitate locus eſt apud Tullium in v. Tuſcul. quæſt. ubi in eá nihil mali eſſe, ac ſine oculorum ſenſu beatum quempiam eſſe poſſe, oſtendit exemplo Antipatri Cyrenaici, Appii, C. Druſi, Cn. Aufidii, Diodori Stoici, Aſclepiadis Eretriaci Philoſophi, Democriti, Homeri, & Tireſię auguris: qui, licet cæcus, ſolus ſapere apud inferos dicitur, circumvolantibus cæteris, tanquam umbris. De Democrito vide ſis Gellium lib. x. cap. xvii. Homerum verò cæcum fuiſſe, ſcribit & Herodotus, ac Plutarchus in Homeri vita, & Chriſtodorus Thebanus lib. v. Ἀνθολόγ. Quin ipſe de ſe Homerus id teſtatur hymno in Apollinem. Scio, Athenæum *e* addubitare de hymnorum auctore. Sed Pauſaniam huic opponimus, qui tres verſus, tanquam Homericos, citat ex hymno in Cererem, qui hodie

e *lib. 1.*

 non

non exstat. Imò ipsum, quem dixi, hymnum in Apollinem Homero quoque adiudicat gravissimus auctor Thucydides lib. III. ne cum Fulvio Ursino *a*, & aliis nonnullis, interpretis Pindarici *b* auctoritate moveare, qui eum tribuit Cynætho Chio rapsodo; de cuius cæcitate nihil à quoquam scriptum invenimus. Est verò is versus, qui auctor nobis fundusque huius rei est;

a *in Virgilio cum aliis collato ad Georg. 2.*
b *in Nem od. 2.*
c *Cæcus vir, habitat autem in Chio saxosa.*

Τυφλὸς ἀνὴρ, ναίει ἢ Χίῳ ἔνι παιπαλοέσσῃ c.

Nec dubium, quin octavo quoque Vlysseæ sese depingat sub persona Demodoci cytharœdi, cui ait bonum cum malo datum divinitus: nam orbatum fuisse visu, at insignem fuisse arte musicâ. Quare audiendus non est Artemidorus, qui lib. I. ὀνειροκριτικῶν vult, Homerum cæcum tradi, quòd, qui poëmata scribunt, multa egeant quiete: ideoque & bonum significare, si Poëta somniet, se cæcum esse. Falsus quoque Hesychius Illustr. qui cæcum ait dictum, quòd non sint oculi eius ullis victi cupiditatibus; quod & apud Suidam est. Non tamen à nativitate luminibus captus fuit, (hoc qui putet, eum omnibus sensibus orbatum esse, ait Velleius lib. II.) sed iam ætate grandis, sive morbo, sive senio, in hoc incidit infortunium; ut ostendit Brodæus lib. V. cap. IX. Miscel. At B. Hieronymus in Chronicis scribit, virum doctissimum, Didymum Alexandrinum, præceptorē suum, etiam à quincto nativitatis anno fuisse cæcum. Vide eundem epist. ad Pammach. & Oceanum, quæ incipit, *Schedulæ:* item catalogo illustrium scriptorum. De nostri etiam seculi homine ita Genebrardus in Chronico ad an. cIↃ IↃ LV. *Robertus Mancop, Scotus, à puero cæcus usque eò in literis profecit, ut Theologiæ doctor Romæ creatus, Archiepiscopus Armacanus, deinde legatus à latere in Hiberniâ fieret.* Item Franciscus Salinas Brugensis, qui de Musicis Latinè & eleganter adeò scripsit, ut palmam præripuerit cæteris, ab octavo ætatis anno cæcus fuit: ut apud And. Schottum lego ad Procli Chrestomathiam *d*. Plura cæcorum illustrium exempla suggeret Claudianus Mamertus lib. III. de statu animæ. Vide & orationem, qua se iam cæcum solatus Passeratius: item libellum elegantem & disertum Errici Puteani, quo consolatus cæcum Gripium, Geldriæ cancellarium.

d *pag. 44. 45.*

A cæcis venio ad μονοφθάλμυς, quo non *unoculos* modò Latini dicunt; sed etiam *luscos*, aut *coclites*. Ita Horatium in prælio alterum amisisse oculum, atque ex eo *coclitem* dictum, ex quincto Dionysii Halic. discere est. Etiam Philippus Amyntæ, pater Alexandri M., & Antigonus, Hannibal, ac Sertorius, unoculi fuere: ut testatur Plutarchus initio vitæ Sertorii. Hinc de Hannibale Iuvenal. sat. X.

Cum

Cum Gætula ducem portaret bellua luscum.

Frigore in Alpibus alterũ perdiderat oculum, ut post Liviũ, & alios, prodit vetus Iuvenalis scholiastes. Quod verò mox subjicit idem, fulminis ictu visũ perdidisse, id ostendit, quàm multa à malâ manu huic interpreti sint adsuta. Philippum, quòd luscus foret, præ studio laudis & honoris, susque deque tulisse, ait Demosthenes. Atque id eorum firmat sententiam, qui pugnando aiunt oculum perdidisse, cùm Methonam, Magnesiæ oppidum, obsideret; uti scribit Solinus cap. XIV. & Iustinus lib. VII. At Plutarchus oculo privatum ait, cùm per rimam conspiceret Deum cum Olympiade concumbentem. Sertorium etiam isto corporis quasi dehonestamento lętatum fuisse, tradit Sallustius: quod tamen ultra naturæ modum humanæ esse, existimabat T. Castrutius, ut est apud Agellium lib. II. cap. XXVII. Candace quoque (id Æthiopum reginæ nomen esse, alibi diximus) planè virilis animi femina, altero erat oculo orbata; ut auctor est Strabo lib. VII. E philosophis itidem unoculus fuit Timon: uti & discipulus eius, Dioscorides Cyprius: quemadmodum Laërtius testatur in vita Timonis.

Neq; eunuchũ celebraturo deficient argumenta: sive prima Semiramis viros exciderit, ut est apud Ammianũ Marcellinũ: sive id Persarum inventũ est, ut Petronius in Satyrico ait, & Stephanus in Σπάδα. Utramq; verò opinionem iunxit Claudianus primo in Eutropiũ libro a. De his ita Tacitus lib. VI. Annal. *Et proximus his Abdus, ademtæ virilitatis. Non despectum id apud barbaros, ultroque potentiam habet.* Ubi potissimum respicit Persas. Nam, apud eos, ut auctor est Plinius lib. XIII. cap. IV, regnavere aliquando spadones: quos *bagoas*, vel *bagoos* vocabant. Vide Diodorum Sic. lib. XVII. & Plutarchum in posteriori de fortuna Alexandri. Atq; idem confirmant b Theophrastus, Ovidius, Aelianus. Cyrũ etiã spadones habuisse σωματοφύλακας c, auctor est Xenophon libro septimo Κύρȣ παιδ. qui & sub libri finẽ multa de eorũ fidelitate & utilitate refert. Philetærus, qui Pergamenum condidit principatum, eunuchus fuit: ut, præter alios, tradit Lucianus in Macrobiis. Eutropiũ mitto, postquam præclarè ab eo gesta obscuravit Imperatorũ damnatio, & tot scripta eã consecuta, præcipuè duo libri Claudiani. Narses quoque, qui Francos devicit, ac indomitos Gothos, & invictum Totilam omnibus ferè prœliis, & universo tandem bello superavit; non gracilis modò, ac pusillus erat; sed, quod maximè miserum probrosumque hostibus videbatur, eunuchus.

a *ver. 320.*

b *Vide Hermolaũ Barb. Castigat. in Plin. lib. 13. cap. 4. & Paullum Leopardũ lib. 4. cap. 24.*

c *corporis custodes.*

Sacerdotes itidem variis in locis non alii, quàm eunuchi. ut

Aegyptii, quemadmodum ex Anaxandride Athenæus refert lib. VII. item Dianæ Ephesiæ, ut est apud Strabonem lib. XIV. Atque idem de Atheniensium Hierophantis prodit Hieronymus lib. I. adversus Iovinianum. Pluraque huius generis congessit Ioannes Filesacus Selectorum lib. I. cap. XI. Vbi etiam exponit, quâ mente Noë Eunuchus vocetur à Theophilo lib. III. ad Autolycum. Nempe, quòd post diluvium opere abstinuerit maritali, ut est apud Chrysostomum homil. XXIX. in Genesin. Quamquam Hebræi id non tam continentiæ amore factum prodant, quàm Chami carmine magico: alii autem utrumque inficientur; &, à diluvio etiam liberos genuisse, existiment: ut ὑποβολιμαῖος ille Annii Berosus lib. XIV, Nauclerus in Chronicorum prologo, itẽ generat. XI. & XVI, Caietanus commentario in cap. IX. Genes., Augustinus Torniellus in Annalibus suis. Ac plerique horum arbitrantur, unum è filiis istis Mosi præteritis fuisse Tuisconem, Germanorum parentem. Sed repugnant hisce omnibus verba Mosaica a: *Tres isti filii sunt Noë, & AB HIS disseminatum est omne genus hominum.* Vnde clarè evincitur, sive Noachus opere abstinuerit maritali, indeq; enuchus dictus sit; sive etiam liberos genuerit: saltem ab tribus Noachi liberis, Mosi memoratis, homines omnes originem ducere. Fuere & eunuchi eruditione illustres: de quibus Savaro ad Sidonii lib. I. epist. VIII.

a *cap. 9. Genes.*

Ad claudos nunc accedamus. Qualis inter Deos Vulcanus ἀμφιγυήεις b: in hominibus Philoctetes. Unde Timocles Comicus de Tragœdiæ utilitate differens, cùm cœcos dixisset solatium capere ex Oedipo, orbos ex Niobe, subdit c,

Χωλός τις ἐστί; τὸν Φιλοκτήτην ὁρᾷ.
Est claudus aliquis? Is Philoctetem videt.

Claudus quoque, ut Pausanias d narrat, Medon fuit, Codri Regis filius, & primus Archon Atheniensium: cuius imperium cùm frater Nileus propterea negaret ferre se posse, res delata est ad oraculum Delphicum: quod Medonti adiudicavit imperium: eaque res occasio fuit migrationis Ionicæ, duce Nileo. Plutarchus scribit, Agesilaum, Spartanorum regem, claudum fuisse. Nam Lacedæmonii (inquit Orosius lib. III. cap. II.) in difficillimo rerum statu maluerunt sibi regem claudicare, quàm regnum. Notum etiam, Tyrtæum fuisse claudum; qui & ipse Lacedæmoniorum dux fuit, & Poëta præclarus: ut testantur Strabo lib. VIII. Diodorus Siculus lib. XI. & XV. Iustinus lib. III. A peritiâ eius bellicâ proverbium ortum, Τυρταίου πολεμικώτερος e: quo utitur Plato lib. II. de Legibus. Ob poësin verò idem

b *utrimq; claudicans.*
c *apud Athenæũ initio lib. 6, Stobæũ serm. 133, Arsenium ad Eurip.*
d *initio lib. 7.*
e *Tyrtæo bellicosior.*

idem Plato θειότατον *a* vocat: & Horatius *b* Homero subdere non dubitavit. Vide Gyraldum syntagm. de poët. Hadr. Iun. Cent. IX, proverb. XV. Floridum Sabinum lib. III. Subsec. Lect. cap. XXXIX. Nec prætereundus Imperator ille Turcicus, qui corruptè *Tamerlanes*, cùm verum nomen sit *Timur Lenck*: hoc est, *Timur claudus*. Proprium enim nomen ei *Timur*: quod vocabulum Turcis, Persisque, quando appellativum est, *ferrum* significat: à vitio autem corporis est cognomen *Lenck*, quod Persis notat *claudum*: ad quam eiusce nominis interpretationem præire mihi memini amicissimum in Leidensi Academia collegam, Iacobum Golium, ut aliarum Orientis linguarum, sic etiam Turcicæ, Persicæque, apprimis gnarum. Cœlius quoque Rhodiginus lib. III. XIV. cap. V. Antiq. Lect. alia refert claudorum virtute præstantium exempla. quibus supersedeo, ne lectorem satias teneat exemplorum.

a planè divinum.
b in Arte Poët.

XXI. Ratio vituperandi deformes.

At si vituperamus, dicemus, monstrosam corporis faciem, monstrosi ac pravi esse animi indicem. Huc refer illud Palladæ lib. II. ἀνθολογίας, tit. εἰς χωλούς.

Χωλὸν ἔχεις τὸν νοῦν, ὡς τὸν πόδα· καὶ γὰρ ἀληθῶς
Εἰκόνα τῶν ἐντὸς σὴ φύσις ἐκτὸς ἔχει.

Transtulit Th. Morus:

Clauda tibi mens est, ut pes: natura notasque
Exterior certas interioris habet.

Iccirco infausti ominis ducebant, si claudus quispiam obviam fieret: ut indicat Plinius lib. XXVIII. cap. IV. Vide & Heraldum in Martial. epigr. LXXXVI. libri VII. ubi etiam docet, non potuisse sacerdotes eligi mutilatos. Atque ut claudorum, ita eunuchorum quoq; occursus erat infelix: de quo libro quarto dicemus. Multaque adversus eunuchos ex antiquis disserit Filesacus, loco, quem paullo antè indicavimus. Est quoque in deformes, ac vitiosi corporis homines, Martialis illud lib. XII. epigr. LIV:

Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine læsus.
Rem magnam præstas, Zoile, si bonus es.

Victorini etiam est, *In distorta membra virtus cadere non potest*. Cassius Iatrosophista probl. LXI. Διατί περὶ τὸ μορφοι καὶ ἄφρονες; Ὅτι τοῖς σωματικοῖς τὰ ψυχικὰ συμπάσχει, ὥσπερ τοῖς ψυχικοῖς τὰ σωματικά. *Quapropter homines monstrosi, etiam desipiunt? Quòd, quæ animæ sunt, concinant cum iis, quæ sunt corporis; haut secus atque ea, quæ sunt corporis, conspirant cum illis, quæ ad*

animam pertinent. Erato Terpsitheæ apud Theophyl. Simocat. τῆς φύσεως τὴν σοφίαν τεθαύμακα, κακίστῃ ψυχῇ σώματος εὐπρέπειαν μὴ πιστεύσασαν. *Naturæ sum admirata sapientiam, quæ pessimæ animæ non concredidit venustatem corporis.* Ita quidem iudicant multi. Hinc Medea apud Ovid. VII. Met. fab. I:

---- Sed non is vultus in illo,
Non ea nobilitas animo est, ea gratia formæ,
Vt timeam fraudem, meritique oblivia nostri.

Et Scylla in Ciri Maroniana:

Non equidem ex isto speravi corpore posse
Tale malum nasci: formâ vel sidere fallor.

Et sanè non rarò è corporis signis coniectare est de animi moribus. Unde est, quòd Pythagoras discipulorũ ingenia explorabat ex corporis constitutione: ut auctor est, præter alios, Iamblichus in vitâ eius cap. XVII. Ac sapientes Indorum idem fecere in deligendis uxoribus: ut Nicostratus testatur apud Stobæum serm. CLXXXIX. Sæpe tamen imponit forma. Hinc Theseus de Hippolyto apud Senecam *a*:

a Hippol. Act. 3. vers. 915.

O vita fallax! abditos sensus geris:
Animisque pulcram turpibus faciem induis.

Nec illepidum, quod de Socrate Tullius commemorat libro de Fato: *Quid? Socratem nónne legimus quemadmodum notârit Zopyrus physiognomon, qui se profitebatur hominum mores naturasque ex corpore, oculis, vultu, fronte, pernoscere? stupidum esse Socratem dixit, & bardum, quòd iugula concava non haberet: obstructas eas partes & obturatas dicebat. Addidit etiam, mulierosum: in quo Alcibiades cachinnum dicitur sustulisse.*

XXII. DE LAUDATIONE AB ANIMI DOTIBUS.

CORPORIS laudes excipiunt laudes animi. Loquor autem nunc de iis solùm, quas naturæ potiùs, quàm industriæ debemus. Nam ut sua est bonitas terræ, priusquam subigatur, seminaque ei mandentur: ita & bona quædam est indoles animi, antequam excolatur. Unde Aristoteles lib. VII. Polit. cap. XIII. ait, tria esse, quæ virtutem efficiant, φύσιν, ἔθος, καὶ λόγον *b*. Porrò indolis hæc bonitas proficiscitur ab εὐφυΐᾳ, seu bona corporis temperie: ac partim intellectum respicit, partim voluntatem. In intellectu familiam ducit ingenium: cuius eximia est in adultis virtus, posse in arena salubria capere consilia: quomodo Thucydides *c* scribit, Themistoclem fuisse κράτιστον *d* αὐτοσχεδιάζειν τὰ δέοντα. Sed de animi dotibus, uberrimus quidem se offert dicendi campus: verùm potissima retulimus superiùs,

b naturam, consuetudinem, & præcepta.
c lib. I.
d maximè idoneum, ad explicandũ ex tempore, quid fieri oporteret.

superiùs, cùm hoc ipso capite, tum antecedenti. Et tam benigna hîc materies, ut etiam in dicendo infantis triumphare in eâ possit oratio.

XXIII. QUOMODO COMMENDEMUS A DIVITIIS.

NATURAM sequitur FORTUNA: ad quam refer opes à parentibus aut maioribus relictas. Sunt hæ vel cum imperio, vel privatæ. Ab opibus privatis sese Alexi commendat Corydon:

Despectus tibi sum, nec quis sim quæris, Alexi:
Quàm dives pecoris nivei, quàm lactis abundans.
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.
Lac mihi non æstate novum, non frigore desit.

Trifariam autem hinc aliquem laudamus. Nam ostendimus, *si habuerit, benè his usum: si non habuerit, sapienter his caruisse: si amiserit, moderatè tulisse:* ut ait Cicero in secundo de Oratore. Ac sapienter quidem iis carebit, amissas etiam moderatè feret, qui, quod de genere superiùs dicebamus, idem de opibus statuet: videlicet, eas dici nostras non posse. Vti documento est Bias, qui, captâ Priene, cùm nihil asportaret, aiebat tamen, *Omnia* [a] *mea mecum porto.* Nimirum

Non est tuum, fortuna quod fecit tuum.

Quod inter Publii Syri μιμιάμβους reponi videas à summo viro, Ios. Scaligero. Sed clarè Syro abiudicat, Lucillioque suo tribuit Seneca, epist. VIII.

Nec gentiles modò ita sapuere: sed eadem etiam mens fuit sanctorum Patrum. Vti B. Chrysostomi homil. XI. ad Timoth. cap. IV. [b] ubi pulcherrimè ait: Ἐκεῖνα μόνον ἐστὶν ἡμέτερα, ὅσα ἂν ἐκεῖ προπέμψωμεν. τὰ δὲ ἐνταῦθα, οὐχ ἡμέτερα, ἀλλὰ τῶν ζώντων· μᾶλλον δὲ καὶ ζῶντας ἡμᾶς ἀπέλιπεν. ἐκεῖνα μόνα ἐστὶν ἡμέτερα, ὅσα τῆς ψυχῆς ἐστι κατορθώματα, ἐλεημοσύνη καὶ φιλανθρωπία· ταῦτα τὰ ἐκτὸς λέγεται καὶ παρὰ τοῖς ἔξωθεν· ἐκτὸς γὰρ ἡμῶν ἐστι. ποιήσωμεν τοίνυν αὐτὰ τῶν ἐντός· οὐ γὰρ δυνατὸν χρήματα λαμβάνοντα ἀπελθεῖν, ἀλλὰ δυνατὸν ἐλεημοσύνην λαμβάνοντα ἀπελθεῖν. μᾶλλον δὲ καὶ προπέμψωμεν αὐτὰ, ὥστε ἑτοιμάσαι ἡμῖν σκηνὴν ἐν ταῖς αἰωνίοις μοναῖς. χρήματα λέγεται παρὰ τὸ κεχρῆσθαι, οὐ παρὰ τὸ κυρίους εἶναι· καὶ τὰ κτήματα δὲ αὐτὰ χρῆσίς [c] ἐστιν, οὐ δεσποτεία. εἰπὲ γάρ μοι, πόσων κυρίων [d] ἕκαστος ἀγρὸς γέγονε; καὶ πόσων ἔσται; λέγεταί τις καὶ παροιμία σοφωτάτη· οὐ γὰρ τῶν δημωδῶν παροιμιῶν δεῖ καταφρονεῖν, ἂν ἔχωσί τι σοφόν. ἀγρέ, φησι, πόσων ἦς, καὶ πόσων ἔσῃ; τοῦτο καὶ πρὸς οἰκίας, τοῦτο καὶ πρὸς χρήματα, λεκτέον ἡμῖν. ἀρετὴ μόνον οἶδεν ἡμῖν συναποδημεῖν. ἀρετὴ μόνη διαβαίνει πρὸς τὴν ζωὴν τὴν ἐκεῖ. *Ea tantùm nostra sunt, quæ illuc præmittere cautè studemus: quæ autem hîc sunt, non nostra, sed viventium sunt, imò viventes sæpe derelinquunt. Illa sola nostra sunt,*

[a] Cic. in Parad.

[b] pag. 292 editionis Etonensis seu Saviliana.

[c] in Commeliniana est κτῆσις: sed perperam

[d] pro κυρίων in Commelinianâ est ἀξίων minus cõmodè.

quæ ab anima rectè fiunt: eleemosyna scilicet, ac pia in pauperes miseratio. Porrò ista dicuntur exteriora, etiam ab ipsis gentium scriptoribus: quippe, quæ extra nos sint: ea igitur nostri iuris faciamus. Neque enim possibile est, hinc, pecuniâ acceptâ, migrare; sed planè possibile est, eleemosynâ datâ proficisci: imò verò ipsa etiam præmittemus, ut nobis in æternis mansionibus tabernacula præparent. Pecuniæ enim apud Græcos *ab usu dicuntur, non quòd propriæ sint: imò & possessiones ipsæ, usus, non dominatio sunt. Dic enim, quæso, villa quælibet quot habuit dominos? quot itidem habitura est? Dicitur quoddam vulgò proverbium, & sapienter quidem. Neque enim omnino contemnenda sunt, quæ vulgò dicuntur, si quid in se recti habent. Ager, dicunt, quàm multos habuisti, & quàm multos deinceps habiturus es dominos? Hoc & de ædibus, & pecuniis, dicendum nobis. Sola igitur virtus nobiscum migrare consuevit. Virtus sola ad æternam, quæ istic est, vitam transit.*

Nec solùm cogitare oportet, opes bonum proprium non esse: sed simul in mentem veniat, quàm multos earũ cupido pessum dederit. Sicut inter alios Crassum triumvirum. Vt non de nihilo sit, quòd ille apud Plautum dicat *a*: *Odi ego aurum: multa multis sæpe suasit perperam.* Salustius verò *b*: *Vbi divitiæ claræ habentur, ibi omnia bona vilia sunt, fides, probitas, pudor, pudicitia.* Contrà, ut ait Petronius Arbiter, *Nescio quomodo bonæ mentis soror est paupertas.* Nempe, ut ait idem, *amor ingenii neminem unquam divitem fecit.* Sed inprimis adi Appuleium in Apologia, ubi multus est in laudanda paupertate. Nec argumentum hoc planè παράδοξον putari debet. Neque enim paradoxa sectabatur vetus illa meliorque Romana Resp. de qua tamen sic in operis sui ingressu Livius scribit: *Aut me amor negotii suscepti fallit, aut nulla unquam Resp. nec maior, nec sanctior, nec bonis exemplis ditior fuit: nec in quam tam serò avaritia luxuriaque immigraverint: nec ubi tantus, ac tam diu, paupertati ac parsimoniæ honos fuerit.*

a Capt. act. 2. sc. 2
b orat. seu veriùs epistola ad Cæsarem de Rep. ordinanda.

Qui verò vituperat pauperem, fatebitur, minimam quidem esse è laudibus hominis, si opibus abundârit: interea tamen, ut est apud auctorem dialogi de oratoribus, faciliùs inveniri, qui vituperet divitias & opes, quàm fastidiat. Dicet etiam: uti sine nervis ambulare non possumus, ita nec sine pecuniis progredi non posse, seu in privata vita, seu publica. Vbique enim locum habere Demosthenicum *c* illud, δεῖ τῶν χρημάτων, καὶ ἄνευ τούτων οὐδέν ἐστι γενέσθαι τῶν δεόντων. *Opus est pecuniis, sine quibus nihil fiat, quod opus.* Sed ante omnia spectare convenit, an non paupertas hominis, vel ab inertia & incuria provenerit, vel à luxu, sive eius, sive maiorum.

c Olynthiaca 1.

Sin vituperandus dives, negabimus, opes bonorum nomen mereri:

reri: qua de re Tullius in Paradoxis, item Seneca, Epictetus, alii. Certè, ut ait Varro:

Non si thesauris, non auro pectu' solutum,
Non animis demunt curas, ac religiones,
Persarum montes, non atria diviti' Crassi.

Præcipuè autem videndum, an non is malè pepererit divitias, vel malè iis usus sit. Ad prius pertinet Salomonis illud Proverb. cap. XXVIII. *Qui festinat ad divitias, non erit insons.* Ac, quod philosophus aiebat, divitem, aut iniustum esse, aut iniusti hæredem. Quod inter ea referendum, quæ vera sunt ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον a. Divitias verò malè iis utenti bonas dici non posse, etiam Comici hoc ostendit b:

a *ut plurimum.*
b *Heaut. tont. act. 1. sc. 1.*

Quid relliqui est quin habeat, quæ quidem in homine dicuntur bona?
Parenteis, patriam incolumem, amicos, genus, cognatos, divitias.
Atque hæc perinde sunt, ut illius animus, qui ea possidet.
Qui uti scit, ei bona: illi, qui non utitur rectè, mala.

XXIV. QUOMODO AB EDUCATIONE, ET INSTITUTIONE, LAUDEMUR, AUT VITUPEREMUR.

ATQUE ista de animi & fortunæ dotibus quodammodo ad omnem pertinent ætatem: nunc eam per partes consideremus. Vbi primo se loco offert puerilis educatio: quæ si nihil memoriâ dignum contineat, rectiùs præteritur. Ab eâ pariter, ac ortu, (de quo antea) Æneam vituperat Dido c:

c *4. Æn.*

Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus auctor,
Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hircanæque admorunt ubera tigres.

Hanc excipit institutio, in quâ, uti & rectâ educatione, quantum sit momenti, egregiè docet Tullius initio tertii Tuscal. Quæst. Multum autem in eâ ad commendationem valet discendi cupiditas, quæ in puero atque adolescente eluxit. Nam, iuxta Græcorum proverbium, Θεοὶ τ' ἀγαθὰ τοῖς πόνοις πωλοῦσιν d. Atque, ut aquileges credunt aquas subesse, ubi conspexerint vaporem mane attolli: ita ex prævio illo studiorum ardore, non immeritò spes concipitur de luculentæ doctrinæ ac maximarum virtutum scaturigine.

d *Dii laboribus bona divendunt.*

Præterea videndum, quibus sit studiis instructus. Vt quòd Musas Gratiis miscuerit, quam ἡδίστην συζυγίαν e dixere veteres: quódque cum sapientiæ studiis Eloquentiam iunxerit, planè ad mentem eorum, qui, ut significarent Mercurii ac Palladis studia coniungi oportere, effinxere olim Hermathenam.

e *suavissimam coniunctionem.*

Adhęc multum ad laudem valet, quibus quis doctoribus ac ductoribus profecerit. Vt si in Grammaticis pręceptorem habuerit Cæsellium, aut Verrium, aut Epicadium, aut Nisum: quos, ob insignẽ literaturæ peritiam, Arnobius iunxit primo adversus gentes. Aut si in philosophia audierit Platona, vel Aristotelẽ, vel Zenonem. Atq; ita in aliis. Maiorisq; ingenii argumentũ erit, quòd quis fuerit αὐτοδίδακτος a.

a à se ipso edoctus. b mali corvi malum ovum.

In vituperatione autem, siquis malis sit usus magistris, dicemus, quod de Corace & Tysia jactatum olim fuit, κακοῦ b κόρακος κακὸν ᾠόν. Ita Pisonem vituperat Cicero: *Habet autem magistros, non ex istis ineptis, qui dies totos de officio ac virtute disserunt; qui ad laborem, industriam, ad pericula propria subeunda adhortantur; sed eos, qui disputant, horam nullam vacuam voluptate esse debere; in omni parte corporis semper oportere aliquod gaudium delectationemque versari.* Catonem quoque idem orat. pro Murenâ vituperat à philosophiâ Stoicâ: *Accessit his doctrina non moderata, nec mitis; sed, ut mihi videtur, paullo asperior ac durior* &c. Sin boni obtigerint præceptores: tantam fuisse pravitatem naturæ contendemus: ut ea vim exsuperârit institutionis. Ita Cicero c, postquam de improbitate Q. Ciceronis, fratris filii, conquestus esset, hæc subiungit: *Sed nulla nostra culpa est. natura metuenda est. hæc Curionem, hæc Hortensii filium, non patrum culpa, corrupit.*

c epist. 4. lib. 10. ad Att.

XXV. VIRILEM ÆTATEM A VARIIS LAUDARI, PRÆCIPUE A NUMINIS REVERENTIA, ET REBUS SOLIUS VIRTUTIS AMORE GESTIS; *maxime autem, siquis in eam spem non fuerit educatus.*

HINC exponenda, quæ ad statam ætatem pertinent; uti vitæ genus ac conditio: ubi & referendum, quid quisque senserit, dixerit; domi, foris; togâ, sago: quæ item præmia sit consecutus.

d statâ ætate. e Gell. lib. 4. cap. 9. & Varro apud August. lib. 6. de Civitate Dei

Inprimis autẽ, tum in adolescentiâ, tum in ἀκμῇ d, ac universo vitæ spatio, videndũ, utrùm quis religens fuerit, Deumq; metuens, an (ex veterũ loquendi modo) religiosus e, sive Deum timẽs, h.e. superstitiosus; an, quod multis partibus deterius, religionis cõtemptor, καὶ ἄθεος.

Præcipuè etiam laudem merentur, quæ suscepta sunt non habita ratione emolumenti proprii, sed honestatis: cuiusmodi est, quòd Achilles maluit se morti ante oculos positæ obiicere, (siquidem ei prædictum fuerit, moriturum, si in bellum profisceretur) quàm Patroclum, amicum suum, inultum relinquere. Hinc M. Antonius apud Cic. secundo de Orat. *Gravissima*, inquit, *laus habetur eorum factorum, quæ suscepta videntur à viris fortibus, sine emolumento ac præmio: quæ verò & cum periculo ipsorum, hæc habent uberrimam copiam ad laudandum.*

Multùm

Multùm quoque ad admirationem facit, si aliquid præclarè fiat ab iis, qui non sint in istiusmodi spem educati. Theon in Progymnasmatis *a*: Ἄξιον δὲ ἀγασθῆναι, καὶ τὸ ἐκ βαναύσου τέχνης, ἢ πονηρᾶς τύχης, ἀγαθὸν δυνηθέντα τι ἐργάσασθαι ὁποῖον λέγουσιν, Ἥρωνα μὲν τὸν σκυτοτόμον, Λεόντιον δὲ τὴν ἑταίραν, φιλοσοφῆσαι. *Est verò admiratione dignum, siquis opificio manuario, aut deteriore fortunâ progressus, aliquid præclari operetur: uti perhibent de Herone sutore, & Leontio meretrice ad philosophiam animum applicante.* Leontii huius, Epicuri amicæ, meminit & Plutarchus, libello, An recte dictum sit, latenter esse vivendum. Item M. Tullius lib. I. de Nat. Deor. *Istisne*, inquit, *fidentes somniis, non modo Epicurus, & Metrodorus, & Hermachus, contra Pythagoram, Platonem, Empedoclemque dixerunt: sed meretricula etiam Leontium contra Theophrastum scribere ausa sit, scito quidem illa sermone, & Attico?* Itidem P. Alfenus Varus Cremonæ, ubi & natus, diu sutrinam *b* exercuit: tandem, clausâ tabernâ, se Romam contulit, & Servio Sulpicio *c* præceptore usus, tantum in iuris profecit scientiâ, ut ob eius cognitionem ad consulatum sit evectus: estque hic is ipse, cuius Coniectaneorum librum secundum, Digestorum autem quartum & trigesimum, citat Gellius lib. VI. cap. V. Primislaus, tertius Bohemorum dux, ab aratro vocatus est ad gubernandum Bohemiam: de quo vide Aeneam Sylvium de Bohem. origine cap. VI. Piastus item, cùm primò agelli cultu ac mellificio vitam sustentasset, pòst factus est rex Poloniæ: quâ de re Martinus Cromerus lib. II. de origine & rebus gestis Polonorum, & Ioannes Herburtus Historiæ Polonicæ lib. I. cap. XII.

a cap. de laudatione.

b Horat. lib. I. sat. 3. & ibi Acro.

c Acro ibidem, & Pomponius Tit. de Origine Iuris.

XXVI. MAGNAM ETIAM AD CELEBRANDUM ALIQUEM VIM habere, *siquem hostes ipsi laudare cogantur.*

EST præterea maximè illustris virtus, quam extollunt illi, quibuscum nobis bellum aut inimicitiæ fuerint. Ita enim naturâ comparatum est, ut eorum, quibus malè volumus, res præclarè gestas, vel eamus depressum, vel silentio tegamus. Hinc sapientissimus Nestor ait apud Nasonem XII. Met. fab. VI:

----- *Quod mallem posse negare.*
Sed neque Deiphobum, nec Polydamanta, nec ipsum
Hectora laudamus. Quis enim laudaverit hostem?

Quare multo maxima esse oportet, quæ hostes ipsi efferre laudibus cogantur. Hinc Horatius od. IV. lib. IV, quò Romanorum virtutem egregiam esse ostendat, Hannibalem eam commendantem inducit. Multum quoque ad laudem Bulidis & Sperchidis facit,

quòd tantopere eorum virtutem admiraretur Xerxes, ut propterea cùm occidere posset, pepercerit: quemadmodum Lucianus refert in encomio Demosthenis. Atque inibi legas, quàm præclarè de hoste suo, Demosthene, senserit Antipater. Nempe, quod ibidem ait: τὰ καλὰ ἐ παρ' ἐχθροῖς καλά, ἡ τὸ τ. ἀρετῆς πανταχȣ τίμιον: *Honesta etiam apud hostes ducuntur honesta, ac virtus ubique honore digna censetur.* Adi & Victorium lib. XXVI. Var. Lect. XI.

XXVII. De generali laudationis præcepto, eas præcipue laudes consectandi, quæ cuiusque propriæ sint.

ILLUD verò non iam virilem modò ætatem, sed quodammodo omnem vitam respicit, ac propterea etiam in amplificationis doctrina universè aliquid de eo monitum nobis. Nempe, planè perspecta esse debere Oratori propria illius, de quo agitur. Nam, ut inquit Aristoteles lib. II. Rhet., quomodo Athenienses laudabimus, si lateat nos prœlium navale ad Salaminem, aut pugna in Marathone, aut quæ pro Heraclidis gesta sunt, aliaque id genus? Idem inibi præclarè monet, propria præferenda esse communibus, eoque Achillem non tam laudari debere, quòd homo sit, quòd ex semideis ortus, quòd ad Ilium militaverit; quæ ei cum Diomede, ac pluribus aliis, erant communia: quàm quòd interemerit Hectorem, Troianorum fortissimum, & Cygnum, Neptuni filium; qui, cùm vulnerari non posset, impediebat, quo minùs Græcorum quisquam è navibus descenderet; quòd item nemo eo iunior ad Ilium profectus est; quòdque non, ut Helenæ proci, iurisiurandi religione à Tyndare obstrictus, sed, nullâ adactus necessitate, summis belli Troiani periculis se involverit. Quæ sanè laus longè est maior, quàm Helenæ procorum: quandoquidem, ut egregiè ait Tertullianus lib. I. ad uxorem cap. III, *Quod necessitas præstat, depreciat ipsa.* Ovidius quoque, in laudando Peleo, ita communi laudi subiicit propriam, ut hanc præferat priori. Sic enim ille XI. Met. fab. VI:

---- Nam coniuge Peleus
Clarus erat Divâ: nec avi magis ille superbit
Nomine, quàm soceri. Siquidem Iovis esse nepotem,
Contigit haut uni; coniux Dea contigit uni.

XXVIII.

XXVIII. De Rhetorum præcepto, quo in laudando iubent vitium incrustare specie proximæ virtutis.

CAeterùm monent non pauci, debere nos, in omni vitæ laudatione, vitia vicinis virtutibus elevare, ὕβριν (ut inquit Plato lib. VIII. de Repub.) παίδευσιν καλοῦντες, ἀναρχίαν δὲ ἐλευθερίαν, ἀσωτίαν μεγαλοπρέπειαν, ἀναίδειαν δὲ ἀνδρείαν a. Eâque in re exemplo nobis sunt parentes, qui liberorum suorum; & amatores, qui amicarum vitia, isto modo extenuant. Quâ de re Horat. Sat. III. lib. II. Lucret. lib. IV. Idem amoris præcipit magister lib. II. de arte:

Sit gracilis, macie quæ malè visa b suâ est.

Dic agilem, quæcunque brevis; quæ turgida, plenam.

Sed, sive Alcibiades, ut vult Plutarchus, huius præcepti autor fuit: sive multo antè, atque adeò statim post natos homines, vanitate pravæ naturæ magistrâ, res ea in usu fuit: iure profectò hoc nomine conqueritur M. Cato apud Salustium c; *Iam pridem*, inquit, *nos vera rerum vocabula amisimus*. Propterea B. Basilius d jubet ῥητόρων περὶ τὸ ψεύδεσθαι τέχνην οὐ μιμήσασθαι e. Atque addit, Οὔτε γὰρ ἐν δικαστηρίοις, οὔτ' ἐν ταῖς ἄλλαις πράξεσιν, ἐπιτήδειον ὑμῖν τὸ ψεύδεσθαι, τοῖς τὴν ὀρθὴν ὁδὸν καὶ ἀληθῆ προελομένοις τοῦ βίου f. Negamus igitur id Oratoris esse, quem non modò bonum civem, sed virum etiam bonum esse volumus. Et hæc de iis, quæ vitam spectant.

XXIX. De laudatione ab iis, quæ in morte, vel paullo antè, aut mox ab obitu, acciderunt:

SVPEREST TEMPUS ULTIMUM, cuius non philosophi modò, sed Christiani quoque, inprimis habendam esse rationem docent. Ambrosius de bono mortis cap. III. *Ante mortem nulla est perfecta laudatio. Neque quisquam in hac vita potest definito præconio prædicari, cùm posteriora eius incerta sint.*

Hoc in tempore consideranda mors ipsa, & quæ circa mortem, h.e. vel paullo antè, vel post eam, contigerunt. Itaque hic primò videndum ætatis spacium, & quæ quis dixerit, cùm in ultimis esset; sanène quis morte defunctus sit; atque utrùm lentâ obierit morte, qualis exoptatur à vulgo; an subitâ; quam, ut mitiorem, præferebat Iulius Cæsar, teste Tranquillo; itemque Philippus Macedoniæ Rex, út scribit Orosius lib. III. cap. IV. Genus profectò mortis plurimùm ad laudem aut vituperationem facit. Nam, uti hodie, ita olim

a contumeliam institutionē vocantes: solutam licentiā, libertatē: prodigalitatem item magnificentiam: impudentiamq; strenuitatē.

b *Pro visa, aut viva leg. cū Duza, aut nisa cum Gulielmio. Visa tamen retinet Giffanius indice Lucretiano in* Geminus.

c *in Catilinâ.*

d *Oratione, quomodo legendi sint Græcorū libri.*

e *Non imitari rhetorum de mentiendo artem.*

f *Nam neq; in iudiciis, neq; in negotiis aliis, confert nobis mendacium, qui verā & rectā viam eligimus.*

olim etiam, honestum censebant, gladio perire; inhonestum, laqueo. Quod de priori etiam apud Xenophontem legas in secundo de Expeditione Cyri, & Isidorum lib. v. Origin cap. xxvii. Et certè Homero quoque *pura mors* eorum vocatur, qui ense occiduntur. Eustath. in Odyss. X *a*: καθαρὸς θάνατος ὁ διὰ ξίφους· μιαρὸς δὲ ὁ ἀγχονιμαῖος. Atque eopse modo Philo loquitur lib. de Mundo. Iccirco & solis illis qui sponte vitam laqueo finissent, iusta non fiebant: nec in parentalibus eorum nomina ciebantur: ut auctor est Artemidorus lib. I. cap. Tales quoque abiiciebantur insepulti: ut ex pontificalibus libris refert Servius ad illud xxii. Aen. *Et nodum informis leti trabe nectit ab alta.* Vbi & hoc Varronis citat; *Suspendiosis, quibus iusta fieri ius non sit, suspensis oscillis, veluti per imitationem mortis, parentari.*

Etiam si aliquis indignâ, aut non vulgari morte sublatus fuerit, adferri poterunt similes præstantium virorum obitus. Vt trium tragicorum mortes: è quibus Euripides canum morsibus laniatus *b*: Aeschylus testudine è sublini ab aquila in caput iactâ exstinctus *c*: Sophocles uvæ acino strangulatus; etsi de hoc aliter Valerius. *d* Sed Sotadem poëtam sequor, & Lucianum in Macrobiis. Vbi & Polybium historicum lapsu ex equo mortuum, auctor est. Alexinus is, qui cùm mirè foret φιλόνεικος *e*, propterea dictus est Ἐλεγξῖνος *f*, in Alpheo natans ab arundine est sauciatus, ac tantillo ex vulnere obiit: ut est apud Hesychium Illustrem. Qui & Philemona Syracusanum, & Philistiona Nicæensem, risu discessisse, narrat. Aliorum etiam non vulgares mortes suggeret Valerius lib. ix. cap. xii. & Ibis Ovidiana.

Commendatur & interdum mortis caussa: ut quòd Socrates pro veritate mortem æquo animo tulerit. Vel quòd aliquis pro libertate occubuerit:

> Τεθνάμεναι γὰρ καλὸν ἐπὶ προμάχοισι πεσόντα
> Ἄνδρ' ἀγαθὸν περὶ ἧ πατρίδι μαρνάμενον·

ut ait Tyrtæus, qui *mares animos Versibus exacuit*, ut Horatius inquit. Ac similiter Pindarus Isthm. od. vii: Ἴστω γὰρ σαφὲς, ὅστις ἐν ταύτᾳ νεφέλᾳ χάλαζαν αἵματος πρὸ φίλας πάτρας ἀμύνεται, λοιγὸν ἀμύνων ἐναντίῳ στρατῷ ἀστῶν, γενεᾷ μέγιστον κλέος αὔξων ζώων τ' ἀπὸ καὶ θανών. *Sciat enim certò, quisquis in hac nube grandinem sanguinis à chara patria propulsat, exitium à civibus adversario exercitu depellens, stirpi se maximam accumulare gloriam, & dum vivet, & postquam obierit.* Hinc Lycurgus prohibuit quicquam defunctorum monumentis inscribi, præterquam eorum qui in bello cecidissent: ut est apud Plutarchum in vita eius. Tertulliani quoque est lib. de Fuga in persecut. cap. x. *Pulchrior est miles*

a *pag.* 1934.
b *Valer. lib. 9. cap. 12. Gell. lib. 15. c. 20. Suidas,* in Euripides. *Diogenianus proverbio,* Promeri canes.
c *Aristophanes in Ranis, Valerius ibidem, Plinius lib. 10. cap. 3.*
d *lib. 9. cap. 12.*
e *contentiosus.*
f *q. d. argutator.*
g *Pulchrum enim, virum fortem inter eos, qui in prima acie stãt, pro patria pugnantem, & cadentẽ, mori.*

les in pugna amissus, quàm in fuga salvus. Et quis bonus aliter unquam putavit? Nempe, ut Tullius primo de Off. ait, *omnes omnium caritates patria complexa est: pro qua quis bonus dubitet mortem oppetere?*

Præterea adferenda, quæ morte obitâ contigerunt. Quo refer illa Mopsi apud Maronem:

Non ulli pastos illis egere diebus
Frigida, Daphni, boves ad flumina; ulla a *neque amnem*
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.

Commemoranda hic pompa funebris, & inprimis iactura, ac querela, & dolor bonorum, hominumque omnium iudicium. De iudiciis tamen, interdum neque ea post obitum factis respondent; ut præcipuè fit in ingeniorum monumentis. Multi enim cum Menandro *b* iustiora posterorum, quàm suæ ætatis iudicia sunt consecuti; ut iure optimo dixerit Dionysius Halicarnassensis *c*, πάντα βασανίζειν φθόνον, καὶ χρόνον *d*. Vide Martial. lib. v. epigr. x.

Querelæ subjicienda consolatio. Ea petitur, tum à defunctis ipsis, ut à felicitate summâ, quæ illis obtigit: tum ab iis, qui superstites sunt; ut si dicas, damnum sarciri posse virtute successoris. Ita B. Ambrosius in funere Theodosii: *Ergò*, inquit, *tantus Imperator recessit à nobis, sed non totus recessit. Reliquit enim liberos suos; in quibus eum debemus agnoscere, & in quibus cernimus, & tenemus.* Intelligit autem Honorium, & Arcadium, qui patri in imperio successere.

a *Sic libb. vett. cuiusmodi hiatus Maroni haut infrequens.*
b *Fabius lib. 3. cap. 7.*
c *lib. περὶ συνθέσ. ὀνομάτ.*
d *tempus, & invidiam, esse omnium rerum indices.*

XXX. A QUO PETI DEBEAT RATIO CELEBRANDI PRINCIPIS. ITEM MODUS VITUPERANDÆ PERSONÆ.

ATQUE ex his quidem homines promiscuè laudandi ratio cognosci potest. Sed quia non eadem ubique ratio est celebrandi principis, ac civis: eò operæ est, speciatim etiam considerare rationem extollendi regis. Hoc verò artificium fusissimè exponit Menander Rhetor lib. II. cap. I. & II. & parte capitis IV. Hunc adi. Nam quid attinet omnia exscribi? præsertim cùm suavius sapiant fontes antiqui, quàm rivi nostri.

Fortasse aliquis desideret, ut seorsùm saltem exponamus, quâ ratione personarum vituperatio institui possit. Nam plurimùm ea tantùm adtulimus, quæ ad solam laudationem pertinent. Sed cùm, ut scribit Philosophus, par sit contrariorum ratio; sanè qui laudandi rationem cognitam habebit, facilè vituperandi modum noverit; ut in quo omnia hæc invertere oporteat. Unum tantùm, & alterum, eos

monitos velim, quibus fortaſſe ætas nondum ſatis iudicium firmavit. Prius eſt, quòd uti ad laudem alicuius referimus non modò, quòd his vel illis bonis ſit ornatus, ſed etiam quòd certis vitiis non laboret: ſic vituperari quoque aliquem, non modò quòd ei mala adſint; ſed etiam quòd illi bona deſint: ut ſi alicui probro vertamus, quòd ſit ineruditus, ac moriturus ſit inglorius. Ita Cicero orat. pro Flacco ridet in Heraclide Temnite, quòd cùm iam ſenex ſit, nunquam tamen in patriâ conſequi potuerit honores cuivis conceſſos. Alterum eſt tale, quòd uti in laudationibus haut imitandi ſunt Rhetores illi, qui (ut de Cicerone, beneficia à Cn. Plancio in ſe collata amplificante, dicebant adverſarii) arcẽ è cloacâ faciunt, aut lapidem è ſepulchro venerantur pro Deo: ita, ac multo quidem magis, in vituperationibus devitandam eſſe oris duritiem, & caninam eloquentiam; contrà quàm ſolemne eſt nonnullis, cæteroquin inſignibus viris, qui nunquã ſunt diſertiores, quàm ſi aliis liceat maledicere; imò morituri ſibi videntur, niſi crebrò evomant malignitatis & invidiæ virus, non dico in ſemidoctos, & parùm probos; ſed non minùs ipſis eruditos, & magis candidos. Qualium exemplum in cæteris potiùs imitari iuventus debet, quàm in fœdo hoc animi vitio, quod tanto eſt conſpectius, quanto ipſi ſunt maiores. Sed his tamen, quia egregiè alioqui de ſtudiis merentur, faciliùs ignoſcimus, quàm novitiis quibuſdam Sophiſtis, quos videre eſt ludibrioſa & turpia multa, quæ per febrim ſomniarunt, orationibus ac libris integris in Ariſtotelem, Tullium, Fabium, ingerere, & diſciplinas integras, ut facultatem Oratoriam, Metaphyſicam, aliaſque, quas ſæpe ne quidem, quod dicitur, tanquam ab alno deſpectarint, adlatrare ac κεφυείζειν a; denique non ambiguè modò prolata, ſed etiam optima optime ab optimis quibuſque veterum dicta, ſublato aſpernari ſupercilio; ita ut, contrà quàm Neſtori, felle iis amariores ore fluat oratio. Verùm Plauti illud cogitabimus è Patruo ſive Pœnulo *b:*

Iſthic c *eſt theſaurus ſtultis in linguâ ſitus,*
Vt quæſtui habeant, malè loqui melioribus.

a *Quaſi è ponte ſcõmatibus petere.*
b *Act. 3. Sc. Iam iſtuc ego.*
c *Metrum exigit* iſti: *atque ita legit Marſilius, præfat. comment. in Amphitr. Martial.* Iſti *pro* iſtic *antiquè, ut* illi *pro* illic *frequens Plauto Terentioq́;.*

XXXI. ADFERUNTUR EXEMPLA VETERUM ORATORUM, AD QUORUM IMITATIONEM INSTITUI POSSIT LAUDATIO PERSONÆ.

ETSI verò, quæcunque hactenus de laudatione perſonarum diximus, multùm iuvant eum, qui rhetoricari ſeriò volet: non tamen ita

ita stultè sapiendum, ut in istis subsistamus. Adeundi enim Oratores veteres: atque ad horum exemplum aliquid effingendum.

Exemplorum istiusmodi duo sunt genera, pro duplici laudis tractatione. Nam, ut rectè eam dividit Aphthonius, vel communiter laudamus, vel singulatim. Communiter quidem, ut cùm gentem, aut totam celebramus familiam. Ita Atheniensium laudes complectitur Isocrates in Panathenaico suo: quem quarto & nonagesimo ætatis suæ anno scripsit; quinquennio nempe ante mortem. Singulatim autem extollimus, cùm unum è gente, vel familia, sumimus ornandum. Ita Epicratem laudat Demosthenes λόγῳ ἐρωτικῷ: quamquam orationem eam huic oratori abiudicet Photius, utpote languidiorem. Demosthenis encomium est apud Lucianum. Socratis laudem vide apud Dionem orat. LIV, quæ de Socrate inscribitur, & sequenti, quâ Socratem cum Homero comparat. Macedones quosdam laudat Lucianus in Scytha seu hospite. Aristidis oratio exstat in Asclepiadas, qua Podalirium ac Machaonem extollit. In Libanii progymnasmatis habemus laudationem Vlyssis, Achillis, Diomedis, Demosthenis. In Aphthonii progymnasmatis commendatio est Thucydidis. Synesius Anysii elogium scripsit; cum adversus hostes rem bene gessisset. Idem priori oratione ad Pæonium prædicat eum, quòd philosophiam, & militarem scientiam, coniunxerit. Oratio *a* verò Dionis περὶ κάλλους, à qua adolescentem tantopere celebrat, non tam videtur ἐγκωμιαστική, quàm διασυρτικὴ τοῦ βίου; ut nempe reprehendat sui seculi mores corruptos, quibus tanti ab improbis forma fiebat in ephebis. Nempe hoc longè verisimilius est, partim quia philosopho est dignius, qui seculi sui mores castigare solet: partim quia Dio solet imitari τοὺς λόγους Σωκρατικούς, ut non cuivis perspicuum sit, quorsum spectet. *a orat. de pulchritudine.*

Quod si particulatim exempla eorum nosse voles, qui viros principes celebrarint: divinum adi panegyricum Plinii, item panegyricos Claudii Mamertini, Nazarii, Eumenii, Latini Pacati, atque aliorum, qui coniungi illis solent. Luculenta etiam est Themistii oratio ad Constantium Augustum, quâ gratias agit pro eo, quòd ab Imperatore esset laudatus, & par pari redhostiens, vicissim Imperatorem summopere extollit. Eius initium, Ἄρ' ἂν ὑμῖν. Est & altera illius oratio, quâ gratulatur Imperatori, eumque magnificè evehit. Incipit ea, Αἰγύπτιοι. Idem orationem recitavit in laudem Ioviani Imp. Initium est, Βασιλεῦ. Idem aliâ oratione Valentem à fortitudine & clementia mirè prædicat. Orditur eam hoc pacto, Οἶμαί σε θαυμάζειν.

Fuerit

Fuerit & operæ, videre, quomodo Candianum laudet Nazianzenus epist. CXCIV.

Quod si etiam exemplum petimus argumenti παραδόξου, ἢ ἀδόξου, suppeditabit hoc Isocrates in laudatione Busiridis, & Libanius commendatione Thersitæ, quæ in Progymnasmatis eius exstat.

Et hi quidem viros laudarunt. Sunt & qui feminas celebrent. Uti Isocrates Helenam, ex qua oratione partem eam, quæ de pulchritudine est, Lucianus peculiari imitatur opere. Etiam Dio Chrysostomus Chryseidem ornat oratione illâ, quæ nomine eius inscripta est, & numero nunc est LXI. olim verò erat XLIV: ut ex Photio constat.

Quod si comparatio sit ineunda, multùm iuvabunt vitæ Græcorum & Romanorum, quas παραλλήλως instituit Plutarchus.

Atque ex his vituperandi quoque ratio cognoscitur. Interim & propria eius exempla si voles, adi Isocratis orationem contra Sophistas. Etiam Achillem, Hectorem, Philippum, Aeschinem, vituperat Libanius in Progymnasmatis. Philippum Amyntidã, sive Magnum exagitat Aphthonius. Etiam vituperationem sui, sed εἰρωνικὴν, Iulianus reliquit libro eo, qui μισοπώγων, ἢ Ἀντιοχικὸς, inscribitur.

XXXII. MODUS AD INSTAR PERSONÆ LAUDANDI MUTA ANIMANTIA, TUM UNIVERSE, TUM SINGULATIM.

EX iis, quæ de laudatione & vituperatione personarum fusè adeò hactenus diximus, haut difficilis est coniectatio de iis, quæ quasi *personæ* sunt: uti muta animantia, quæ personarum instar tractari posse, equi exemplo è Marone commonstrabo. Nam Aeneæ quidem currum hoc pacto celebrat *a* à natalibus: ---- *geminosque iugales*

a 7. Aen.

Semine ab æthereo, spirantes naribus ignem,
Illorum de gente, patri quos dædala Circe
Suppositâ de matre nothos furata creavit.

b 5. Aen. A corporis dotibus equum laudat *b* Ascanii: ---- *quem Thracius albis*
Portat equus bicolor maculis, vestigia primi
Albapedis, frontemque ostentans arduus albam.

A colore quoque, simulque à celeritate, idem ὑπερβολικῶς extollit
c Aen. 12. equos Turni: *Pilumno quos ipsa decus dedit Orithya,*
Qui candore nives anteirent, cursibus auras.

At fortitudinem, ac felicitatem, tribuit equo Mezentii, cùm ait *d*:
d 10. Aen. ---- *Hoc decus illi,*

Hoc solamen erat; bellis hoc victor abibat
Omnibus.

Fidelitatem quoque agnoscit in equo Pallantis; ut quem in domini funere mœrentem inducat *a*:

Post bellator equus, positis insignibus, Aethon a 11. *Aen.*
It lachrymans, guttisq́ humectat grandibus ora.

Quamquam in hoc parùm cum philosophis consentiat, qui solum animalium hominem flere docent: cuius rei caussam, & olim attulere veteres, & è iunioribus Maioragius exponit in epistolicis quæst. XVIII. Interim Maroni præivit Homerus, qui Achillis equos flevisse ait, Patroclo interemto. Ac Quinctus Smyrnæus lib. III. idem ait contigisse in exsequiis Achillis. Sed de Poëtis nihil mirum: magis de Plinio mirandum: cuius errorem castigamus lib. III Theologiæ Gentilis, & Physices Christianæ cap. XLVII.

Ex his liquet, quo pacto laudari possit Bucephalus, de quo multa adeò apud historicos leguntur.

Par propemodum ratio est, si γενικῶς *b* de muto animanti instituenda sit tractatio. Tantùm hoc discriminis est, quòd tum solùm locum habent, quæ universè eorum spectant naturam. At cùm singularia laudantur, ea inprimis referenda sunt, quæ aut unius sunt individui propria, aut sanè cum paucis communia: parcè verò admiscentur, quæ sunt totius speciei: cuiusmodi peti possunt, ex Aristotele, Plinio, Aeliano, atque aliis, qui hanc Spartam exornarunt. b *Generatim.*

Ut planiora hæc fiant, rationem adferam laudandi apem: quod fit ab ortu, corporis atque animæ dotibus, utilitate: ut vel hinc liqueat, penè eodem modo laudari, quo homines.

Ad ortum pertinet, quòd non illas libido progeneret *c*; sed ex melle vivis cant. Solæ enim Venerem nesciunt; sed animal laboriosum ex opere suo nascitur.

Deinde spectatur dædala naturæ fabrica, quâ in parvo adeò corpusculo membra omnia ita affabrè distinguuntur: item pulchritudo, robur, agilitas.

Hinc iuvat considerare simulachra prudentiæ, iustitiæ, temperantiæ, fortitudinis, & aliarum virtutum. Nam Rempublicam habent, & domos. Tempestates prævident, nec dubio se cælo committunt, neq; in diem vivunt; sed victum in hiemẽ reponunt: nec fas ducunt, delibare aliquid de congesto melle, priusquã plenis horreis fuerint securæ: pro rege suo totis castris pugnant, & honestam mortẽ oppetunt.

c *Sic sanè Maro 4 Georg. Sed quid de isto censeam, expono Theologiæ Gentilis, & Physices Christianæ lib. 4. cap. 66.*

Adhæc, quia mel suppeditant, & ceram, summa ex iis utilitas ad

homines redundat. Imò non tantùm usui nostro inserviunt, sed etiam deliciis.

Vide fusiùs ista tractantem Quinctilianum declamat. XIII. qua pauper diviti intendit litem damni iniuriâ dati, ob apes suas veneno interfectas.

Nec desunt similia apud alios exempla. Muscæ encomium, ut dixi, Lucianus mirâ edolavit venustate. Bovis laudatio est apud Libanium in progymnasmatis: ubi historico eam stylo tractat. Equum paucis laudat Hierocles præfatione secundi Hippiatricôn: canem Sextus Empiricus lib. I Pyrrhoniarum Hypothes. cap. XIV. E iunioribus, elephanti, equi, & canis laudem scripsit Lipsius in epistolis: asini Passeratius præfatione in Asinariam Plautinam: & alii aliorum.

Atque huiusmodi laudatio absolutè ab iis instituitur. Comparatæ laudationis, in hoc genere, exemplum præbet Grylli disputatio apud Plutarchum, quâ ferinam vitam præfert humanæ.

XXXIII. LAUDARI ETIAM RATIONIS EXPERTIA, QUIA NUMINI ALICUI FUERINT SACRATA, ET ALIIS ID GENUS ARGUMENTIS.

CÆTERÙM, sive absoluta, sive comparata laudatio sit, ad communia, seu generis totius laudes, etiam refer, quòd mutum animal huic vel illi Deo Deæve consecratum esset: quod ipsum in magnis laudis parte à nationibus ponebatur. Ita Iovi sacra erat aquila: Saturno, saurix *a*: Apollini gryphes, cygnus, corvus, delphinus *b*: Marti equus, accipiter, picus, vultur: Soli phœnix: Baccho lynx, tigris, pica: Mercurio larus, & boax *c* piscis: Aesculapio gallus, & draco: Diti capra: Laribus canis.

Par ratio Dearum. Nam Iunoni dicata erant pavo, struthiocamelus, ciconia *d*: item agna, quæ propterea ei mactabatur: Cereri grus *e*, & serpentes alati: ut sine alis Aesculapio: Palladi noctua, & κρὲξ *f*: Veneri columba *g*, & ardea; item concha, & phaleris *h* piscis: Lunæ bos: Hecatæ trigle, & mænis *i*: Isidi anser, uti & vitula, eâdem de caussâ, ob quam statua *k* eius erat βουκέρων *l*.

Quædam & pluribus Diis sacrabantur. Ut lupus Apollini, & Marti: gallus Soli, Minervæ, Marti, & Aesculapio: corvus Apollini, & Herculi: draco Minervæ, & Aesculapio: Cybellæ leo, ac Vulcano etiam ob vim igneam: mullus *m* Dianæ, ac Hecatæ.

Nec in his par ratio omnium gentium. Nam Marti apud Romanos equus sacer erat; ut auctor est Festus *n*, itemque apud Mysios et

a *Mar. Victor. lib. 1.*
b *Martial. & nummus XV virû, ut ad Manilium docuit Scaliger.*
c *Athen. lib. 7.*
d *Porphyr. lib. 3. περὶ ἀποχῆς.*
e *Idem inibi.*
f *Idem ibidem.*
g *Sappho hymno in Venerem.*
h *Athen. lib. 7.*
i *Idem.*
k *Herod.*
l *Cornuta.*
m *Athen. lib. 7.*
n *in equus.*

ut è Floro cognoscimus. At apud Armenios, Persas, & Massagetas, dicatus erat Soli: quibus iccirco ab iis mactabatur: ut è Xenophonte *a*, Pausania *b*, Strabone *c*, & aliis, constat. Similem diversitatem arguit, quòd ex Apollodoro refert Arnobius lib. IV, *Marti canes ab Caribus, ab Scythis asinos immolari.*

a lib. 4. expeditionis Cyri, & 1. Cyripæd.
b in Lacon.
c lib. 11.

Affine istis, quòd Dii, Typhoëa metuentes, variorum se animantium figuris cælarint. Nam, ut ait Naso lib. V. Met. fab. V,

Delius in corvo, proles Semeleïa capro,
Fele soror Phœbi, niveâ Saturnia vaccâ,
Pisce Venus latuit, Cyllenius ibidis alis.

Etiam, quàm animantia diis sint grata, colligebant ex ominibus, atque auspiciis, quæ ex iis captabantur. Ac alia quidem felicis erant ominis universè; ut lupus à dextra occurrens pleno ore, aut aquila à dextra alis perstrepens: alia certo hominum generi; quomodo pelicanus fabris omen prosperum creditus adferre, quoniam Polytechnus, qui in pelicanum conversus fuit, securim acceperat à Vulcano: ut est apud Antonium Liberalem fab. VI.

Dicere quoque liceat, quales fuerint, qui commutati fuere in bestias. Ita celebrari poterit pietas Periphantis, qui in aquilam versus: castitas Chelidonis, (invita enim stuprata) quæ mutata in hirundinem. Cuius generis compluria inter alios suggeret idem Liberalis, in Metamorphosi sua.

Oratori tamen nullus talium est usus: Sophistis verò aliquis, Poëtis summus.

XXXIV. FICTAS ETIAM PERSONAS AD MOREM VERARUM A POETIS TRACTARI.

PORRO sub iis, quæ quasi personæ sunt, ac quodammodo earum instar tractantur, non solùm muta comprehenduntur animantia; verùm etiam fictæ personæ: uti apud Maronem fama, & somnus; invidia apud Ovidium. Sed enim, inquiunt, hæc *rerum* nomine intelliguntur, quod Aristoteli quartum, Tullio autem tertium erat distributionis membrum. Verùm levi hastâ hos sternimus. Nam diversi ea sunt ordinis, pro diverso tractandi modo. Ad tertium divisionis membrum referri debent, si agatur de iis secundùm id, quod accidentia sunt, vel res inanimatæ. Sin considerentur non secundùm naturam suam, sed tanquam personæ: iam alîus ordinis erunt. Exemplo rem illustrabo. Atlantis ὑπογραφὴ *e*, quæ apud Plinium exstat lib. V. cap. 1, tertii erit ordinis, si sub formâ laudis tractetur. At primi

e descriptio.

mi ordinis est ea Atlantis descriptio, quæ apud Maronem est IV. Aen. quo loco ei non modò tribuit latera ardua, & verticem, quæ & monti & homini conveniunt, (quanquam κατὰ πρότερον καὶ ὕστερον a, uti solet in ὁμωνύμοις ἀφ᾽ ἑνὸς καὶ πρὸς ἕν b) verùm etiam caput. Aut si hoc quoque dictum videtur, quomodo legimus caput amnis, fontis, vitis, arboris, tigni: at illud planè insolens est, quòd humeros quoque tribuit, mentum, ac barbam: quòd item senem appellat: quæ ferri non poterant, nisi eiusdem fuisset nominis rex, ac Poëta utrumque descripsisset in uno. Ita enim ait:

a secundũ prius & posterius.
b æquivocis ab uno & ad unum.

---- iamq; volans apicem, & latera ardua cernit
Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit:
Atlantis, cinctum assiduè cui nubibus atris
Piniferum caput, & vento pulsatur, & imbri:
Nix humeros infusa tegit: tum flumina mento
Præcipitant senis, & glacie riget horrida barba.

Itidem Orionis sidus, velut personam, elegantissimè descripsit Virgil. lib. x:

---- quàm magnus Orion,
Cùm pedes incedit medii per maxima Nerei
Stagna, viam scindens, humero supereminet undas:
Aut summis referens annosam montibus ornum,
Ingrediturq; solo, & caput inter nubila condit.

Interim huiusmodi, ἐκφράσεις sive descriptiones veriùs sunt, quàm laudationes: neque tam ad oratores pertinent, quàm poëtas.

c cap. 32. sive iuxta vulgatam distinct. 9.

XXXV. Quibus ex locis, factum aliquod laudabile esse, comprobetur.

IN DEMONSTRATIONE FACTORUM considerandi sunt duplices loci; quorum alii ad probandum, alii ad amplificandum conducunt. Probantur facta à legitimo, æquo, utili, difficili, glorioso: quos ipsos locos in genere deliberativo commemoravimus. Nempe iidem utrobique sunt loci: quia, quibus quis rationibus antè adhortetur ad faciendũ, iisdem pòst laudet factum. Arist. lib. 1. Rhet. ἔχει δὲ κοινὸν εἶδος ὁ ἔπαινος, καὶ αἱ συμβουλαί· ἃ γὰρ ἐν τῷ συμβουλεύειν ὑποθοῖο ἂν, ταῦτα μετατεθέντα τῇ λέξει, ἐγκώμια γίνεται. Quamobrẽ de iis velle multis hoc loco edissertare, nihil aliud sit, quàm cum facibus meridie obambulare in foro. Itaque tantummodo unum alterumq; adferam exemplum. Prius esto factum Lycurgi; qui, cùm temulentos aliquot conspexisset nimio mero pugnantes, vineta incidit; ut aucto-

d Habent autẽ communem formam laus & consilia. Quæ enim consulendo præcipere, eadem, si dictio immutetur, fiunt laudationes.

auctor est Plutarchus; atque etiam in veteri legitur epigrammate Philippi, quod est lib. 1. Ἀνθολογ. εἰς ἄμπελον.

Commendabitur verò hoc factum, partim ab honesto, partim ab utili. Nam quid turpius, quàm adulteria, cædes, legum contemtus, seditiones? At ista, & multa alia facinora, vites fructu suo caussare solent. Etiam miles, athleta, mercator, philosophus, judex, & quivis alius, vino redditur ineptus muneri suo præstando. Adhæc vinum corpus debilitat, & mentem reddit dementem. Quæ omnia, partim historicorum, partim poëtarum testimoniis, facilè comprobantur. Vide inter alia, Libanii προγύμνασμα, quod ψόγος ἀμπέλου inscribitur. At vituperandi hoc factum æquè facilis ratio erit: ubi locum habent argumenta, quibus dignitas atque utilitas vini commonstratur, & usus vini ab eius abusu distinguitur. *a vituperatio vitis.*

Alterum exemplum esto Catonis, mortem sibi consciscentis, ne in manus veniret Cæsaris. Quod si laudare quis volet, tractanda erit thesis, an ullâ de caussâ aliquis se possit occidere. B. quidem Augustinus, & alii, eunt defensum, vel excusatum, Samsonis factum, sese ruinâ domus sepelientis. Ac è Christianis quoq; fæminæ, ne pudicitiam perderent, præcipites se in aquas dederunt. quâ de re adeundus Eusebius Hist. Eccl. lib. VI. cap. XLI *b*. & lib. VIII. cap. XII *c*. item Ambrosius lib. III. de Virginibus. Alia etiam exempla beatarum martyrum adferunt, quæ in pyram sponte insiluerunt, vel bestiis, aquis, gladiis, se objecerint: ut Theclæ, Iulittæ *d*, atque aliarum. Sed quia nunc de gentili Catone sermo est nobis: intra gentiles potiùs me continebo. Empedocles, Cleanthes, Chrysippus, Zeno, Democritus, mortem sibi consciuere: ut etiam testis Lactantius lib. de falsa sapientia cap. XVIII. Quibus adde Euphratem Philosophum, quem Hadriani temporibus, hausto veneno, periisse, ex Dione cognoscimus: item Diodorum Epicureum, quem gulam sibi præscidisse, scribit Seneca cap. XIX. de vitâ beatâ. Quin inter Stoica fuit decreta, sapientem sibi, non modò posse aliquando mortem consciscere, sed etiam debere; uti ostendit Iustus Lipsius lib. III. Manuduct. ad Stoicam philosoph. cap. XXII. Itaque nihil mirandum, si factum Catonis à Cicerone (qui tamen ipse eo stomacho fuit, ut tyrannum ferret) miris prædicetur laudibus; quemadmodum & à plerisque omnibus gentilibus; qui putarunt, viri fortis & magnanimi esse, malle sibi afferre manum, quàm videre, libertatem pessum deiici, & Remp. pro libidine nefariorum civium improbè vexari.

b iuxta aliorum codd. distinctionē cap. 34.
c al. 24.
d VVicelius in Hagiologio. Sed aliter alii.

Attamen non modò illis, qui sub Christi militant vexillo, sed

quoque τοῖς ἔξωθεν (ita seculi paganos, Græci appellant Theologi) factum hoc maiori iure displiceat. Siquidē viro forti rebus adversis

Increscunt animi; virescit vulnere virtus a.

a *Furius, vetus Poëta.*

Atque, ut ait Martialis *b*,

Rebus in angustis facile est contemnere vitam:
Fortiter ille facit, qui miser esse potest.

b *lib.* 11. *epigr.* 57.

Solida profectò, non mercenaria fortitudo, cominus gaudet fortunæ ire obviam, eique vincula ac compedes injicit: neque quidquam magis eius repugnat naturæ, quàm ut vitam quis suam interimat, quia nequeat perferre infortunia. Scitè idem Martialis lib. 11. epist. LXXX:

Hic, rogo, non furor est, ne moriare, mori?

Pro hac sententia stare videntur Euripides in Herc. Fur., Aristoteles lib III. Νικομαχείων, Galenus περὶ τῶν πεπονθότων τόπων. Similiaque apud Cæsarem legas, Lucanum, Curtium, Statium, Tacitum. Apud Romanos ipsos, ut ait Festus *c*, *carnificis loco habebatur, qui se vulnerasset, ut moreretur.* Quid iidem de illis statuerint, qui laqueo finiissent vitam, superiùs *d* dictum nobis. Maro *e* etiam denegatum iis ad superos reditum ait,

c *In epitome Paulli, voce* Carnificis.

---- Qui sibi letum
Insontes peperere manu, lucemque perosi
Projecere animas.

d *sect.* 29.
e 6. *Æn.*

Ac apud Tullium in Somnio Scipionis præclarè dicitur, *Piis omnibus retinendus est animus in custodia corporis; nec iniussu eius, à quo ille est datus, ex hominum vita migrandum est, ne munus humanum, assignatum à Deo, defugisse videamur.* Vide & Iosephum lib. III. excidii Hierosolymitani, Lactantium lib. de falsa sapientia cap. XVIII. Augustinum lib. I. de Civit. Dei cap. XIX. XX. & XXI. ac lib. III. de lib. arbit. cap. VII. VIII. IX. Mirum, hac parte longè adeò à vero Stoicos recessisse. Nec tamen minùs mirandum, ab Epicuro quoque inter dogmata poni *f*, τὸν σοφὸν καὶ πηρωθέντα τὰς ὄψεις μεθέξειν τοῦ βίου: *sapientem etiam oculis orbatum mansurum in vitâ.* Nempe ut ait Iphigenia apud Euripidem:

f *Laërt.*

Τὸ φῶς τόδ' ἀνθρώποισιν ἥδιστον βλέπειν·
Τὰ νέρθε δ' οὐδείς· μαίνεται δ' ὃς εὔχεται
Θανεῖν· κακῶς ζῆν κρεῖσσον, ἢ θανεῖν καλῶς.
Videre lucem hominibus est dulcissimum;
Inferna minimè: desipit, qui optat mori:
Præstatque vivere malè, quam pulchrè mori.

Est

Est & alia ratio, ob quam id Catonis factū meritò improbetur: quippe multis partibus id Reip. inutilius fuit; quia, etsi Cato libertatem ab hoste defendere non potuit, Resp. tamen qualemcunque poterat fructum capere è viris bonis, qui ita animum firmassent formassentque, ut oneri in miseriis quibusvis ferendo essent. Illustris pro hac re sententia est apud Tacitum in vita Agricolæ: *Sciant, quibus moris, illicita mirari, posse etiam sub malis principibus magnos viros esse: obsequiumq́ ac modestiam, si industria ac vigor adsint, eò laudis excedere, quò plerique per abrupta, sed in nullum rei pòst usum, ambitiosâ morte inclaruerunt.* Quibus nihil meliùs veriusque dici potuisset. Hactenus de modis probandi.

XXXVI. De octo modis amplificandi facta.

MODI facta amplificandi octo ab Aristotele *a* traduntur. Primus est, quòd quis *solus* gessit. Vt quòd Horatius Cocles solus in ponte pugnârit contra Porsenæ exercitum. Vel quia quis solus præmium sit consecutus. Vt quòd soli Tullio togato contigerit supplicatio, qui honos nonnisi armatis imperatoribus concedebatur.

a lib 1. Rhetor. cap. 9. sive iuxta Barbari & aliorū distinctionem, cap. 33.

Alter modus est, quòd quis fecerit *primus*: ut quòd nemo ante Antiphontem orationem conscripserit: aut quòd primus in iis scribendis excelluerit Pericles.

Tertia ratio est, siquis fecerit *cum paucis*. Quomodo Leonides Spartanus, cum trecentis solis, adversus innumerabilē Persarum exercitum, ad Thermopylas pugnavit. Nec solùm cum paucis fecisse dicendus, qui facti socios habuit paucos: sed etiam, qui fecerit quod pauci antea, vel paucos habuerit imitatores. Nempe, τὸ σπάνιον, τίμιον *b*, ut ait Plato in Euthydemo. Ac verè magister Herennianus lib. III: *Vsitatæ res facilè è memoria elabuntur: insignes & novæ manent diutiùs. Solis exortus, cursus, occasus, nemo miratur, propterea quòd quotidie fiunt: at eclipses mirantur, quia raró accidunt: & Solis eclipses magis mirantur, quàm Lunæ, quoniam hæ crebriores sunt.*

b quod rarum, carum.

Quartus est modus, quòd quis *præcipuè* fecerit. Vt quòd Epaminondæ virtus præcipuè eluxerit bello Thebano contra Spartanos, quo periit. Cic. epist. XII. lib. V: *Quem enim nostrûm ille moriens apud Mantineam Epaminondas non cum quadam miseratione delectat? qui tum deniq; sibi avelli jubet spiculum, posteaquam ei percunctanti dictum est, clypeum esse salvum; ut etiam in vulneris dolore æquo animo cum laude moreretur.*

Quincti generis argumentum petitur à tempore, vel occasione, quòd quis præter exspectationem fecerit *tempore* maximè *oportuno*. Quomodo Didonem laudat Æneas primo Æn.

O sola infandos Troiæ miserata labores,
Quæ nos relliquias Danaûm, terræque, marisque,
Omnibus exhaustos iam casibus, omnium egenos,
Vrbe, domo socias.

Cicero etiam Philipp. III. Octavium, cui Augusto postea nomen, similem in modum laudat: *C.* inquit, *Cæsar adolescens, penè potius puer, incredibili, ac divinâ quadam mente, atque virtute, tum cùm maximè furor arderet Antonii, cúmque eius à Brundusio crudelis & pestifer reditus timeretur: nec postulantibus, nec cogitantibus, nec opinantibus quidem nobis (quia fieri posse non videbatur) firmissimum exercitum invicto genere veteranorum militum comparavit &c.*

Sexta ratio est, quòd quis *crebrò* egerit: quomodo sæpe Alexander, sæpe Cæsar, hostes superarunt.

Septimus est modus, quòd quispiam virtutis ergo *novos* sit *honores* consecutus. Plinius lib. XXXIV. cap. IV. *Athenienses nescio an primi omnium Harmodio, & Aristogitoni, tyrannicidis, publicè posuerint statuas.* De Timotheo etiam, egregio Atheniensium imperatore, sic Corn. Nepos in vita eius, *Cuius laudis ut memoria maneret, Timotheo publicè statuam in foro posuerunt: qui honos huic uni ante hoc tempus contigit, ut cui patri populus statuam posuisset, filio quoque daret.*

Octavus modus est, si quis ita cum aliis conferatur, ut iis præponatur. Cic. pro lege Manilia: *Quæ breviter, qualia sint, in Cn. Pompeio consideremus. Summa enim sunt omnia, Quirites. Sed ea magis ex aliorum contentione, quam ipsa per sese, cognosci, atque intelligi possunt.*

XXXVII. De demonstratione rerum, ac speciatim de laude, aut vituperatione plantarum: et inprimis *de commendatione à deo deave, cui eas sacrarant nationes.*

IN DEMONSTRATIONE RERUM non uniusmodi est laudandi ratio: cuius caussa est summa rerum diversitas. Sanè, quemadmodum suprà diximus, huc tanquam unum in penũ coniiciuntur tum substantiæ omnes, præter animalia; tum etiam accidentia, præsertim facta. Nunc de utroque hoc genere, quod superest, videamus.

Substantia sensus expers vel est corpus cœleste, vel elementale. Prioris generis sunt Sol, Luna, Hesperus. Qualia partim à præstanti natura laudantur; partim ab effectis. Posterioris generis sunt elementa, & ex elementis composita.

De cœlo, & elementis, ita Emporius: *Facile est elementa laudare; sed absurdum est reprehendere. Nam si cœlum, aut terram, aut ignem vitu-*

vituperare conamur; ea ipsa, per quæ vivimus, non probamus.

Conflata ex elementis trium sunt generum. Alia naturæ sunt opera, alia artis, alia utriusque. Naturæ, ut nubes, fluvius, aurum, mel. Artis, ut Argo navis, equus durateus, templum Dianæ Ephesiæ, volatilis Architæ columba è ligno. Vtriusque, ut regio, hortus, balneum.

Longum esset omnium laudationem singillatim recensere, & prope inutile: partim quia non difficile est, eam perspicere, siquis locos Dialecticos nôrit: partim quia multa eorum aut nullum apud oratores usum habent, aut perexiguum: quod & Emporius monet. Quare contentus ero de præcipuis dicere: ex quibus de cæteris non operosum erit conjicere. Ordiar à plantis; quippe animatis.

Hæ quomodo laudentur, cognoscitur ex iis, quæ de personis, & quasi personis, diximus. Quod etiam Trapezuntius docet Rhetoricorum lib. IV. *Hæc omnia*, inquit, *parùm commutata, in alias quoque demonstrationis formas descendent. Nam qui plantam laudat; tanquam à genere, à quo Deorum res aut producta, aut culta sit, vel cui dedicata, enodabit cum amplificatione; ut oliva Palladi; myrtus Veneri; Libero patri vitis. Educationi verò simile erit, quòd citò crescat, quòd citò fructum ferat. Vtilitas deinde, quam ex fructu, vel usu rei, consequimur, rerum gestarum locum obtinebit.* De olea, myrto, vite, idem Plinius prodit lib. XII. cap. I. atque addit, ut similiter dicata sit *Iovi esculus; Herculi populus; Sylvanis & Faunis, & dearum generi, sylva.* Noti etiam Maronis versiculi in Eclogis:

Populus Alcidæ gratissima, vitis Iaccho,
Formosæ myrtus Veneri, sua laurea Phœbo.

Ac similia de arboribus in Deorum tutela habet Phædrus, Neronis libertus, fab. LVI. etsi Aviano id carmen Perottus tribuat, commentario in Martialem: sed perperam, cum Avianus ipse ex quinque Phædri libellis iambico scriptis carmine, se versu elegiaco fabulas suas contexuisse dicat *a*. Nec vitem solùm Baccho dicarunt, sed etiam oporobasilidem, phibaleam ficum, viticem. Vti adiantum Plutoni: Herculi cerrum: gramen Marti: Apollini hyacinthum, laurum, oleastrum, & myricam: portulacam Mercurio: platanum Genio: allium Laribus.

a præfat. ad Theodosium.

Deabus quoque suus in plantis ac fructibus honos erat. Vt rosa sacra Veneri, uti & mala; sed mala Persica Iunoni, Punica Proserpinæ, cotonea autem non Deæ, sed Deo, puta Herculi. Palma tributa Musis: dictamum Lucinæ: Eumenidibus alnus, cedrus, rhamnus.

Quędam & pluribus sunt dicata. Vt quercus Iovi, Rheæ, Baccho,

Cereri: ſmilax Baccho, & Cereri: vitis Baccho, ut diximus, & Rheæ: pinus Fauno, magnæ matri, Pani; imò & Neptuno*, quia ex ea fierent naves: cupreſſus Plutoni, & Sylvano: iuniperus Apollini, & Eumenidibus: myrtus Cereri, Baccho, Veneri: narciſſus Cereri, Plutoni, Proſerpinæ, & Eumenidibus: papaver Cereri, Lucinæ, & Laribus: crocus Cereri, & Eumenidibus.

* Phædrus fab. 56.

Quemadmodum autem plantis pro parentibus eſt, quòd huic illive Deo ſacræ ſint: ita iis pro actionibus ſunt utilitates, quas ex illis percipimus. Ac de his quidem abunde argumentorum ſuppeteret è Theophraſto, Pedacio Dioſcoride, aliis, qui plantarum naturam posteritati tranſmiſerunt. Nonnihil quoque iuvabit Dionyſius Halicarnaſſenſis, qui lib. περὶ πανηγυρ. paucis inter alia docet, quomodo laudare poſſimus quercum, olivam, laurum. Eleganter, fuſéque, fructum ficus commendat Iulianus Cæſar Epiſt. XXIV, quæ ad Sarapionem. Vituperationis verò exemplum ſi voles, ſuppeditabit illud Libanius in progymnaſmatis, ubi vituperat vitem.

XXXVIII. De laudatione maris, fluvii, fontis, portus.

A plantis venio ad inanima: in quibus eadem penè ratio eſt. Sane ut utar Fabii *a* verbis, *laudantur urbes ſimiliter atque homines. Nam pro parente eſt conditor*, &c. Atq; idem quodammodo fit in cæteris. Quia tamen *inter quodammodo, & verum, ſatis intereſt*: ut ait Tertullianus *b*: tum etiam, ne inertiâ magis, quàm brevitatis ſtudio, partem hanc defugiſſe videamur: viſum paucis quoq; perſtringere ea, quæ pertinent ad laudationem regionum, civitatum, ædium, hortorum, montium, marium, fluviorum, fontium, ſimiliumque.

a *lib. 3. cap. 7.*

b *libro de velandis virginibus cap. 6.*

Initium nobis eſto ab aquis; unde rerum omnium originem deducebat Thales Mileſius.

Maris alicuius celebrandi rationẽ oſtendit Ariſtides, qui Aegæum mare luculentâ oratione extulit. Etiam, ut ſinus laudari poſſit, docet Menander lib. I. de gen. demonſtr. cap. XIII. ubi prædicari eum *c* dicit ob magnitudinem, pulchritudinem, & bonos multoſque portus.

Fluvii laudantur ab ortu vel ſcaturigine, ab amplitudine, à curſu veloci, colore, aquâ ſalubri, piſcibus multis ac variis, fluviis quos recipit, locis, quæ perfluit, navibus quæ crebrò perambulant. Dionyſius Hal. περὶ τῶν πανηγυρ. tria hæc, ut potiſſima, conſiderare iubet: ἂν ποταμὸς ᾖ μέγας, ἢ καθαρὸς, ἢ συμβαλλόμενος τοῖς ἐνοικοῦσι τὴν χώραν. Vide laudationem Moſellæ apud Auſonium.

c *num ſit magnus, nũ purus & nitidus, num utilis regionem incolentibus.*

Vnde etiam liquet ratio extollendi fontis. Interim operæ ſit, exempla plur-

plum petere è Curtio, qui lib. IV. describit fontem Ammonis: ac Plinio, qui lib. VIII. epist. VIII. celebrat Clitumnum fontem: atq; idem lib. IV. epist. ult. miram depingit naturam fontis cuiusdam in agro Comensi. E junioribus vide sis Scaligerum tertio de re poëtica libro; cap. CXX. atque ut Acin juxta Solitarium celebret in poëmatis suis P. Lotichius.

Portus ut laudentur, dicet Menander lib. I. de genere demonstrativo cap. XII.

De balneis, quia pars ædium sunt, deque puteis, quia pars sunt domus, aut villæ, sectione dicam proximâ.

Universè in aquarum commendatione spectandum, utrùm sint pluviæ, quæ optimæ; an fontanæ, quæ proximæ; uti hinc fluviales, si claræ, molles, bonæ: exinde puteorum, quæ insalubres: postremò stagnantes, quæ pessimæ: ut Laurentius Ioubertus censet in Paradoxis Quæstionum Medicarum; nos item secundo Theologiæ Gentilis, & Physiologiæ Christianæ.

Ad laudem etiam aquarum pertinet, quòd earum capita Diis essent sacrata. Unde Horat. a *Nunc ad aquæ lene caput sacræ*. Ubi vide, quæ Lambinus, quæque paullo pòst de Nymphis congessit. Quin in fontibus, & aquarum capitibus, natare, hac de caussâ, religio erat. Imo in lacubus nonnullis propterea navigare haut licebat: ut cognoscere est ex iis, quæ notavit Lipsius in XV. annal. Taciti. a *od.* I. *lib.* I.

XXXIX. De ratione laudandi regionem, urbem, vicum, domum, collegium academicum, balneum, *hortum, prædium, montem, pontem.*

Ab aquis in terras descendo. Regiones laudamus ab antiquitate, à primis cultoribus, à regibus ac principibus, à sitûs amœnitate, aëris clementiâ & salubritate, à naturâ cœli & soli; quò refer fertilitatem, flumina, maria, fontes, montes, sylvas, metalla, feras, &c. ab urbibus multis & magnis, à genere imperii & legibus, quibus regitur, ab incolarum cultu divino, à studiis sublimium disciplinarum, à virtute bellica, & rebus præclarè gestis, ab humanitate, à sociis exteris & principibus Fœderatis, à præclaris maximorum virorum de hac regione iudiciis, & cuiusmodi in posterum ab ea exspectentur: quæ voto nostro commodè obsignamus. Vide omnino, quæ de ratione laudandæ regionis scribit Menander lib. I. de genere demonstravo cap. X. & lib. II. cap. III. & Scaliger lib. III. de re Poët. cap. CXX. At inprimis adi laudem Siciliæ apud Ciceronem

Verrinâ IV. Italiæ apud Virgilium II. Georg. Plinium lib. VIII cap. V. Istriæ apud Cassiodorum, Variarum lib. XII. cap. XXII.

Vrbes celebramus primo loco à conditore: qui iis parentis inst est. Referre etiam hoc licet, quòd urbs Deo alicui dicata: ut Arg Iunoni, Athenæ Minervæ, Rhodos Soli, Onchestus Neptuno; ut Dio Chrysostomus ait oratione, quæ Corinthiaca inscribitur. V de & in carmine Ithyphallico Phalæcios de urbibus, quæ in cuius tutela forent. Ac similis fere argumenti Phalæcios habes apud Si donium Carm. IX. ubi aliorum etiam locorum præsides commem rat. Item huc refer, quos urbs habuerit legislatores: qualis Lycurg Lacedæmoniis, Solon Atheniensibus, Zaleucus Locrensibus; Ch rondas Catanensibus: teste Tullio lib. II. de Legg.

Secundo loco laudantur urbes à tempore: velut ab antiquitat quomodo Thebani se gloriantur σπαρτοὺς a, Arcades προσελήνους b, Athenienses αὐτόχθονας c.

Tertio à situ, quòd sint loco salubri, tutò, amœno; tum etiam ab iis, quæ habent ob naturam regionis; ut sunt agri fertiles, flu piscosi ac navigabiles, montes vitibus consiti.

Quarto à structurâ: quò pertinent templa, arces, ædificia, mœni porticus, pôtes, theatra, gymnasia, aquæductus, thermę, statuę, plate

Quincto, ab incolis, qui civitatis velut anima sunt; idque, v ab eorum frequentiâ, vel à præstantiâ; quò refer, studia, mores, r gestas. Consule hâc de re Dionysium Halicarnassensem περὶ τῶν πανηγυρικῶν d, item μεθόδῳ προσφωνηματικῶν e. & Menandrum lib. I. genere Demonstrativo cap. XI. XV. & XVI. item lib. II. cap. II Adi & Iul. Scaligerum lib. III. de re Poët. cap. CVI. & CXXI. Qu omnia ut illustriora sint, exempla aliquot dabo.

Et à quo potiùs ordiar, quàm Homero? Is Odyss. Z. f Phæacu urbem laudat, I. ab altis mœnibus. II. à gemino portu, qui ab utr que urbis latere erat. III. ab arcto introitu. IV. à classe. V. à fo pulcherrimo. VI. à templo Neptuni, iuxta quod forum erat. VII effectis incolarum, quòd nempe re nauticâ se exercerent. VIII luco Palladis, qui ad urbem erat. IX. à fonte ex illo luco manan X. à prato circa lucum. XI. à regiâ, & horto proximè urbem si

Illustrius etiam exemplum habemus apud Herodotum lib. I. Babylonem describit. I. à regione, quæ Assyria est. II. à situ, q condita est in planis, iisque maximis camporum æquoribus. III figura quadrata. IV. ab ambitu CCCC LXXX stadiorum. V. à fo sis latis, ac profundis. VI. à muris quinquaginta cubitos reg cralli

a spartos, sive editos è seminatis dentibus draconis à Cadmo interēti.
b antelunares, sive natos ante Lunam.
c ortos in locis, quos incolunt. q.d. aborigines.
d de condendâ oratione panegyrica.
e præceptis, quibus docet, cuiusmodi quis oratione sit compellandus & excipiendus.
f vers. 263. & seqq.

crassis, ducentos altis. VII. à centum portis æreis. VII. ab Euphrate urbem influente, & secante duas in partes. IX. ab ædificiis multis, iisque ternas aut quaternas contignationes altis. X. à viis publicis, cùm rectis, tum transversis. XI. à regia prægrandi, & templo Iovis Beli, eiusque ornamentis. XII. à regibus Babyloniis, qui & muros ornaverunt, & templa; eosque inter duæ feminæ, Semiramis, & Nitocris.

Ad alia quoque exempla digitum intendam. Cicero Verrinâ sextâ describit Syracusas: Maro I. Aen. Carthaginem: Narbonem Sidonius Carm. XXIII ad Consentium: Dio Chrysostomus orat. XXXV, quæ habita Celænis Phrygiæ, urbem eam magnificè adeo laudat, ut videri possit, quædam ioco veriùs dixisse, quàm seriò: ut cùm eam comparat cum Indorum regionibus. Idem orat. LI, quæ ad Diodorum, laudat urbem, quia illum, à quo fuerat laudata, laudibus ornaret. Sed inprimis adi Aristidem, qui Athenas celebrat in Panathenaicâ suâ. Exstat quoque eiusdem in Romam oratio. Idem argumentum tractare si voles, multa suppeditabunt Iusti Lipsii libri de Magnitudine Romana. Similiter habemus orationem Aristidis in Smyrnam. Itē Cyzici laudē apud eundem in Panegyrica Cyzicena.

Universè autem patriæ laudem scripsit Lucianus. Et sanè quantam ea vim habeat, argumento est, quòd sapientissimus Vlysses Ithacam illam, in asperrimis saxulis ædificatam, anteposuerit immortalitati *a*: ut apud Tullium quoque legimus.

a lib. 1. de Orat. & lib. 2. de legg.

Qua ratione institui possit vicorum laudatio, egregiè, ut omnia, ostendit Iulius Scaliger lib. III. de re poët. cap. CVI. *Si*, inquit, *muris cinctus non sit vicus natalis tuus, (nam ex iis maximi quoq; viri prodiere) & sanitatem laudabis, quæ à murorum claustris malè sæpe afficitur: & libertatem celebrabis, quæ non cohibeatur, tanquam pecora præsepibus. Aureâ ætate sic habitâsse mortales. Ad eum modum, & vixisse, & regnâsse Lacedæmonios. Apud Scythas nihil commendari magis, quàm carere mœnibus. In fide, audaciâ, robore civium, perpetuum esse imperium. Intra murum delitescere, fugæ perquam esse simillimum.* Cætera, quæ ad vicos commendandos pertinent, sponte se offerent, si perspecta sint, quæ de regionum, atq; urbium laudatione, superiùs dicebamus.

Domus vestibulum *b* Vestæ erat sacrum, culina Laribus, maceria Iovi Hercæo: sed huiusmodi ad laudem pertinent communē. Singulatim verò celebratur domus ab amplitudine, materiâ, formâ atrio, cubiculis, situ, prospectu, puteo, fontibus, horto, atque aliis, quæ vel necessaria, vel commoda sint rei familiari. Vide, quæ de ratione laudandæ

b Servius.

dandæ arcis ſcripſit Menander lib. I. de genere demonſtrat. cap. XIV.

Exemplú verò unde potius petamus, quàm Homero ipſo? Is Odyſſ. H a magnificè extollit regiam Alcinoi. I. à ſplendore ædificii interiori, quē cum ſolari & lunari comparat. II. à muris æneis, foribus aureis, poſtibus argenteis, limine ſuperiori itidem argenteo, inferiori æneo. III. à canibus aureis, & argenteis, ad fores poſitis, quos Vulcanus fecerat. IV. à ſedibus interiùs iuxta parietes circumquaque conſtitutis: quæ Phæacum principes occupabant in conviviis, & publicis conventibus. V. à peplis artificioſis. VI. ab aris, iuxta quas aurei iuvenes ſtabant, faces manibus geſtantes, in honorem principum Phæacenſium. VII. à quinquaginta famulis, omnis feminei operis intelligentibus. VIII. ab horto, qui aulam contingebat.

a verſ. 84. & deinceps.

Vide & Lucianum περὶ οἴκου, item regiæ Pſyches deſcriptionem apud Appuleium initio lib. v. Templum Hieroſolymitanum depingit Ioſephus lib. VI de bello Iudaico cap. XIV: Dianæ Epheſiæ, Plinius lib. XXXVI cap. XIV. de Capitolino aliqua apud Dionyſium Halic. lib. III Antiq. Rom.

Academicum aliquod collegium laudabimus, I. à ſtructuræ magnificentia, atque ornatu. II. à prudentiſſimis legibus, ad promovenda ſtudia, & mores iuventutis formandos, maximè idoneis. III. à ſufficienti eorum omnium ſuppeditatione, quæ ad victum & vitæ uſum requiruntur.

Ex his colligemus ſapientiam & munificentiam eorum, qui collegium exſtruxere: atque, ut ex affectuum doctrina pleniùs cognoſcetur, alumnos ad animum gratum excitabimus.

Balneum extollit Lucianus in Hippia. Claudii Etruſci balneum deſcripſit Papinius in primo Sylvarum: quod carmen intra moram cœnæ à ſe factum eſſe, ait ipſe præfatione eius libri, quæ eſt ad Stellam. Etiam ſex diſticha in Villæ ſuæ balnea fecit Sidonius. Vide Carmen XVIII.

Puteum laudare volenti egregiè præivit Ariſtides orat. εἰς τὸ φρέαρ Ἀσκληπιοῦ b.

b de puteo Aeſculapii.

Hortos partim laudamus à naturâ, partim ab arte; quarum opera hic amicè conſpirant; uti & in regionibus, & urbibus. Naturæ ſunt ſitus, fontes, arbores, herbæ, &c. Ad artem refer figuràm, ſepimentum, pergulas, ac ſimilia. Columellam de his, Palladium, aliosque adi. Exemplum verò Homerus præbet Odyſſ. H. ubi hortum commendat Alcinoi, Phæacum regis. I. à ſitu, quòd fuerit proximus aulæ. II. ab ambitu, quòd fuerit quatuor iugerum. III. à ſepimento

quod utrimque erat. IV. ab arboribus proceris, quarum aliquas refert. V. à fructibus nullâ anni parte deficientibus. VI. à Zephyro interspirante. VII. à vinea, & variis unius anni vindemiis. VIII. à pulvinis, sive areolis. IX. à fontibus duobus; quorum unus per omnem hortum dispersus, alter sub aulæ limen ibat.

Vide & Aelianum lib. XIII de Animal. cap. XVIII, ubi hortum Indorum Regis describit. Egregiè etiam hortum depingit Aristænetus epist. III.

Prædia, atque agri, à tribus prædicantur: vel quia ea sint certa, atque omni periculo vacua; vel quia sint pulchra; vel quia admodum fructuosa. Vide, ut agrum Laurentinum, villamque eius, celebret Plinius lib. II. epist. XVII. quæ ad Gallum. Item villæ Tusculanæ descriptionem apud eundem lib. V. epist. VI ad Apollinarem. Ac prædii Abitacensis apud Sidonium lib. II epist. II ad Domitium: Adhæc prædii cuiusdam in Bithynia apud Iulianum epistolâ antepenultimâ, cuius initium, Οὐ κτησείδιον, vel potiùs, Συγκτησείδιον Quod si & poëtas poscimus, villam Tiburtinam Manlii Vopisci describit Statius prima Sylvarum: quod carmen uno à se die factum dicit præfat. ad Stellam. Atq; idem lib. II Surrentinam Pollii sui villã depingit. Etiam ad laudem in his, & similibus, facit prior possessor: quomodo in Sillii villâ cõmendabatur, quòd fuerat ea Ciceronis: in prædio eiusdem, quòd Virgilii fuisset. Martialem adi lib. II. epigr. XLIX. & LI.

Mons laudatur à situ; & ab iis, quæ producit; sive metalla sint, quæ inde effodiuntur; sive plantæ, quæ ibi nascuntur; sive feræ, quæ ibi degunt. Item à fontibus, qui ex eo scaturiunt; ab arcibus ibi exstructis; à rebus memorabilibus, quæ in eo, vel iuxta eum, contigerunt.

Universè autem montium laudem spectat, quòd etiam montes divinitatis aliquid habere crederentur. Ut quòd Cappadocibus mons esset καὶ θεὸς, καὶ ὅρκος, καὶ ἄγαλμα a, quemadmodum Maximus Tyrius b scribit: quòd item Dacis mons, cui Cogæono nomen, sacer foret, sacerdos autem in eo Deus haberetur; ut est apud Strabonem lib. VII.

Pontem laudare aliquis volet? Exemplo esto pons iste, XX. pilis ex quadrato lapide constans, quo bellicosus ille Traianus, ubi Daciã alluit Danubius, utramq; iunxerat ripã: ut præter alios Dio Cassius libro retulit LXVIII: ubi & pontẽ hunc cunctis Traiani operibus præstitisse, iudicabat; ut ex Xiphilini epitome cognoscimus. Et admirãdum planè opus fuisse, nemo diffitebitur, qui cogitarit, quantę fuerit industriæ, exstruere aliquid huiusmodi in rapidissimo Danubii amne. Sanè, Xiphilino eodẽ teste, pilæ singulæ altæ fuerunt pedes CL, latæ

a *& Deus, & iusiurandum, & simulachrum.*

b *dissertatione 38. utrum diis sint dicanda statuæ.*

pedes

pedes LX. Nec solum difficultas, ac præstantia; sed utilitas quoque nobile opus commendabat. Nam eò spectavit Traianus, ut, si Danubius frigore consisteret; nec vel navigio iter pateret, vel pedibus; per glaciem infirmam, ponte hoc transire possent Romani.

Sed si reprehendere pontẽ eum velis; negandum, tantis sumtibus utilitatem, quam ex eo capere erat, respondisse. Quin potiùs ex illo magnum esse creatum periculũ. Ac Hadrianũ propterea, qui Traiano successit, rescidisse eum; non invidiâ erga Traianũ, ut vulgò est persuasum; verùm potiùs, quia prudentissimus imperator videret, barbaros, huius pontis custodibus interfectis, facilè posse in Mysiã transire.

XL. De laude substantialium partium, et collectivorum: item artium, virtutum, et similium accidentium: deque exemlis veterum, *qui in huiusmodi argumento præiverunt.*

AD substantias etiam refer partes, & collectiva substantialia. Partes laudantur à relatione ad totum, à partibus suis, ab usu sive fine. Ita manus laudabitur, quòd membrum sit nobilissimi animalis, & tale membrum, quod artificiosè adeò ex tot particulis confletur, & cuius tanta sit utilitas per omnem vitam.

Collectivi substantialis prænobile exemplum est mundus. Qui laudabitur ab auctore, Deo: à partibus tam multis, tam variis, tam præstantibus; quarũ ille *σύστημα* a perfectum est: à forma, quæ est ev*τάξία* b: à fine, cuius gratiâ factus est: à capacissimâ & perfectissimâ figurâ, quæ est rotunda.

a cõpages. b apta dispositio.

De substantia satis diximus. Nunc videamus de accidentibus, præterquam de factis: de quibus seorsim suprà egimus. Laudari hic, & vituperari potest, tum quantitas, ut statura procera: atque huc etiam tempus refer, & numerum; quomodo centenarii laudem prosequitur Iulianus Cæsar epist. XXIV, quæ ad Sarapionem. tum qualitas, ut animi habitus, pulchritudo, lux, visus, cæcitas. tum relatio, ut pater, rex, coniugium, amicitia.

Quod ad animi habitus, puta laudationem virtutis, eloquentiæ, ac similiũ: quo pacto hæc extolli queant, colligere est ex iis, quæ à Rhetoribus traduntur de demonstratione factorum. Siquidẽ in his quoque par ratio est, atque in deliberativo; quia quâ ratione ad studium Mathematicum, aut temperantiã, quempiam adhortamur, eâdẽ hæc laudamus; ut omnino iisdem è locis depromi debeant argumenta.

Nec operosa admodum laudandi ratio est in cæteris; dummodo cogno-

cognoverimus locos Topicos. Præcipuè autem argumenta petuntur ab honesto, glorioso, utili, iucundo, facili, & difficili. Honestas in iis, quæ ipsa virtus non sunt, comprobatur bifariam, quia quid virtutis sit caussa, vel effectum eius. Hæc generatim de iis dixisse suffecerit. Nã perridiculum sit, velle singillatim accuratè persequi, quo pacto res hæ laudari, aut vituperari, queant; quasi nihil præstari queat absque Rhetorum præceptis, contrà quàm apud Ciceronem *a* Catulus docet: *Non omnia*, inquit, *quæcunque loquimur, mihi videntur ad artem, & ad præcepta, esse revocanda*. Et aliquanto pòst: *Nolo*, inquit, *omnia, quæ cadunt aliquando in oratorem, quamvis exigua sint, ea sic tractare, quasi nihil possit dici sine præceptis suis*. Et idem inibi: *Non deerit homini diserto in eiusmodi rebus facultas ex cæteris rebus & caussis comparata*. Itaque non si ab Aristotele, Tullio, aliis, minutiæ istiusmodi omittantur, imperfectè illos hanc artem tradidisse, censebimus: (quid enim attinet ea commemorare, quæ, ut nemo dicat, nemo nesciat?) verùm ea, quæ operosè à summis dicendi magistris perscribuntur, in alios convertemus laudationum modos. Ideo particularibus præceptis non insistam: sed eorum loco, more nostro, digitum intendam ad veterum exempla, qui in tractando eiusmodi argumento feliciter præiverunt.

a lib. 2. de Orat.

Iustitiæ laudem apud Libanium habes in Progymnasmatis: cui adde Tullium lib. II de offic. sect. XXXIX, & XL.

Sapientiæ verò laudatio est in Progymnasmatis Aphthonii.

Humanitatis studium, ac liberales disciplinas, luculentis laudibus illustrat Synesius in Dione suo: quam orationem composuit (quemadmodum ipse testatur epist. CLIII.) cùm reprehenderetur eo nomine, quia multa de Poëtarum & Oratorum fontibus adspergeret scriptis suis, inque iis eruditam quandam elegantiam sectaretur.

Eloquentiam laudibus effert Dio Chrysostomus primori oratione XVIII, quæ περὶ ἀσκήσεως, sive *de dicendi exercitio* inscribitur: reliquâ verò oratione ostendit, quo pacto, qui iam provectior est, parare sibi possit dicendi facultatem.

Quàm adfines sint philosophia, & genuina Rhetorica, docet idem orat. XXII. Hoc enim verè argumentum est, quamquam aliud videatur polliceri inscriptio, quæ istiusmodi est, De bello & pace.

Agriculturæ laudationem reperies apud Libanium in Progymnasmatis.

Pulchritudinis seu formæ encomium habes apud Lucianum in Charidemo: quamquam dialogus is alterius potiùs est scriptoris ut iam olim Aldus rectè iudicavit. Sanè stylus planè alius est, ac Lucianeus.

Pacem evehit laudibus Themistius orat. quæ *de Pace* inscribitur qua gratulatur Imperatori Valenti, post pacem initam cum Athanarico.

Studium, atque affectum suum, erga auditores, eleganter commendat Lucianus περὶ τῶ διψάδων.

Libanius in Progymnasmatis vituperat opulentiam, inopiam iram. Quamquam, cùm vulgo in divitiis summum bonum collocetur, hoc argumentum propemodum videatur παράδοξον. Quod si quis illud tractare volet, legatur quoque oratio Dionis, cuius ἐπιγραφὴ, *Euboica, sive Venator.* Hæc enim paupertatis bona exponit. Ac primùm narrat, ut quidam in Eubœa vitam degant pauperem, sed curis vacuam. Hinc ostendit, quanto beatior vita illa sit, quàm omnes Urbis deliciæ. Vide & orat. LXXIX. quæ *de Divitiis* inscribitur. Ostendit autem, opes molestiam adferre, & insidiis esse obnoxias, eoque longè præstare paupertatem cum iustitia coniunctam.

Similiter, si tractare voles de bono miseriæ, iuvabit idem Dio orat. XXVII. cuius inscriptio, *Expositio eorum, quæ convivium attingunt* ubi pleraque eorum commemorat, quæ in convivio accidere soleant. Hinc eleganter ostendit, plerosque omnes tum demum animum ad philosophiam convertere, cum vita molestiis abundat.

Podagram commendat Lucianus in Tragopodagra.

Calvitii encomium elegantissimè scripsit Synesius.

Exilium quoq; laudibus extulit Dio Chrysostomus. Ea oratio non exstat: sed ex Photio discimus, tale fuisse eius argumentum. Primùm asseruit, exilium nihil habere molesti. Deinde opes ac gloriam, & potentiam, à possessoribus suis ad eos, qui ne speraverant quidem, celerrimè defluere. Præterea sapientiæ studio & virtuti operam dare, esse bonæ possessionis genus, quod per totam duret vitam, & vita functos comitetur. Adi Consolationem, quam L. Seneca ad matrem Helviam scripsit in Corsicam relegatus; ubi se vixisse ait, non fortiter modò, sed etiam feliciter.

Huiusmodi potius auctores consulet, qui quicquam in quoquam horum tentare, nec μικρολογεῖσθαι a velit, quàm minutas & puerilis nuperorum quorundam scriptorum observationes; si modò observationum nomen merentur, quæ & plebeiis quibusvis ingeniis sua sponte offerunt. Sanè non Ælii modò, ac Persii, ista non curant legere: sed vix pueri, nedum parectati, ista magnopere requirunt. Et tamen, qui istiusmodi præceptis sufflati ac suffarcinati incedunt, omnes

a minutias conctari.

omnem præ se putant delirâsse antiquitatem: aut siqui inter eos paullo fuerint modestiores, suo aiunt seculo præcepta dedisse, haut nostro. At neutiquam hæc eos absterreant, qui veræ cupiunt laudi litare. Nam cùm sint insita nobis naturâ virtutum vitiorumque semina; eadem omnibus seculis fuit, atque erit, laudandi, ac vituperandi ratio. Quare nobis quidem haut persuadent: verùm cùm damnari, aut contemni, audimus sapientem antiquitatem, vel eos, qui vestigiis illius sedulò insistunt; isthoc Bionis cogitamus: μὴ δυνατὸν εἶναι, τοῖς πολλοῖς ἀρέσκειν, εἰ μὴ πλακοῦντα γινόμενον, ἢ οἶνον Θάσιον· *non posse aliquem vulgo placere, nisi placenta fiat, aut vinum Thasium.*

CAPUT VI.

DE CAUSSA IURIDICIALI, NEC NON STATIBUS GENERATIM.

GENERIS *Iuridicialis loci pro varietate statuum variant.*

Status hoc loco est quæstio, non quævis, sed tantùm, quæ ex primâ accusatoris intentione, & defensoris depulsione, nascitur. Nam ceteræ quæstiones dicuntur incidentes, sive Κεφάλαια. *Inter eas autem princeps est, quæ Græcis* Κρινόμενον, *Latinis Iudicatio sive Disceptatio dicitur: nasciturq́ ex defensoris ratione, & accusatoris firmamento.*

Status est quadruplex: primus est Coniecturæ; alter Definitionis; tertius Qualitatis; quartus Quantitatis. Coniecturali quæritur, an sit; Finitivo, quid sit; statu Qualitatis, quale quid sit; Quantitatis statu, quàm magnum sit quippiam.

Vnius autem orationis, vel unus est status, vel plures. Si plures fuerint, vel unius generis erunt, ut si sint status coniecturalis: vel generum erunt diversorum, ut si unus sit coniecturalis, alter iuridicialis.

I. ACCEDITUR AD GENUS IURIDICIALE, CUIUS FINIS, ET PRÆSTANTIA, OSTENDITUR.

GENERIS Iuridicialis FINIS, quemadmodum diximus superiùs, est ius & æquum; quæ duo coniunxit quoque Attius, versibus istis elegantissimis, quibus cum iis confert virtutem, h. e. fortitudinem:

Melius est virtute ius: nam sæpe virtutem mali
Nanciscuntur: ius atque æquum se à malis spernit procul.

Disse-

Differunt autem, iustum, & æquum: quòd ius omnia strictè exigat; æquitas, quam Cicero *a* lenitatem in decernendo, (nam ita legitur in codd. vett. *b* non *discernendo*) Græci autem ἐπιείκειαν vocant, à rigore illo multùm remittat, eoque sit lenior iuris interpretatio. Estque ea sententia Donati: ex quâ consequitur, iudices plurimùm spectare iustum; arbitros æquum. Idem dicunt, qui eo differre autumant, quòd æquitas sit ex naturâ, iustitia ex legibus; quomodo ea distinguit vetus Horatii commentator. Rævardus tamen hanc differentiam diluere conatur ad xc. Reg. Iuris. De vero, quod diximus, discrimine consule & Budæum initio Annotat. in Pandectas.

a *lib.1. epist.1.ad Quinctũ fratrem.*
b *Malaspina in locũ Cic. antea citatum.*

Ex fine, quem statuimus, non obscurè liquet, quanta sit præstantia generis iuridicialis. Nam, ut Agesilaus dicebat, nulla est utilitas fortitudinis, nisi adsit iustitia: nec si omnes evaderent iusti, fortitudine opus foret. Iustitiæ etiam caussâ reges olim sunt constituti. Quod clarè Hesiodus *c* docet:

Τοὔνεκα γὰρ βασιλῆες ἐχέφρονες, οὕνεκεν λαοῖς
Βλαπτομένοις ἀγορῆφι μετάτροπα ἔργα τελεῦσι.
Nam sunt propterea reges, ut dicere læso
Ius populo possint, iniustitiæq; mederi.

c *in Theogonia.*

Itaque scitè olim muliercula, quæ cùm ab Hadriano Cæsare peteret, ut ius diceret, atque ille sibi ad hoc esse otium negaret, continuò subiecit, *Noli igitur imperare.* Auctor Xiphilinus *d.*

d *in Adriano.*

Nec iudices solùm, qui in Scripturis Dii dicuntur, ad ius & æquum velut ad Cynosuram, dirigere iudiciorum cursum debent: sed etiam caussarum patroni: quales si sint, *non minùs provident humano generi quàm si prœliis, atque vulneribus, patriam, parentésque, salvarent.* ut statuunt Leo & Anthemius imperatores lib.11.Cod. *e* & exinde, iisdem penè verbis, Petrus Damiani, sermone de Resurrect. Domini.

e *lib.2. tit.7. de advocatis diversi iudic.14.*

II. DE TEMPORE PROPRIO GENERIS IURIDICIALIS; *deque partibus eiusdem generis.*

TEMPUS, circa quod hoc genus versatur, præteritum esse, supra diximus. Interdum quidem videtur accusatio quoque instituta de futuro; quomodo Catilina aliique accusati sunt, quòd prodituri fuerint patriam, nisi coniuratio fuisset patefacta: verumtamen cùm tota probatio ex præteritis fiat, de præteritis quoq; erit disceptatio. Adde quòd tales non ob factum damnentur, cùm id necdum patrarint

trarint; ſed ob patrandi voluntatem, quam habuerunt. Iuvenalis ſat. XIII:

Has patitur pœnas peccandi ſola voluntas.
Nam ſcelus intra ſe tacitum qui cogitat ullum,
Facti crimen habet.

PARTES huius generis ſunt κατηγορία, ἢ ἀπολογία, *accuſatio, & defenſio*. Illa eſt τοῦ διώκοντος ſive actoris: hæc τοῦ φεύγοντος ſive rei. Ac orator quidem defenſionem ſcribebat: ſed ipſe orationem ediſcebat ac habebat reus: ut auctor eſt Fabius. Vnde eſt, quòd Lyſias etiam pro Socrate orationem compoſuit: ſed hic uti eâ noluit, quia ſibi parùm conveniret: ut legere eſt apud Cic. I. de Orat., Valer. lib. VI. cap. IV, Fab. lib. II. cap. XVI, quod eſt de Rhetorices definitione ac fine, & lib. XI. cap. I, item Plutarchum in Lyſia.

Cùm autem dico, partes huius generis eſſe accuſationem, & defenſionem, ſub accuſatione etiam complector querimoniam: etſi ea preſſiùs accepta longè aliud ſignet. Nam, ut apud Thucydidem lib. I. legati Corinthiorum Lacedæmone dicunt, αἰτία φίλων ἀνδρῶν ἐστιν ἁμαρτανόντων· κατηγορία δὲ ἐχθρῶν ἀδικησάντων: *querimonia eſt amicorum de amicis, quando delinquunt: accuſatio eſt de hoſtibus iniuriâ afficientibus.*

III. QUIBUS LOCIS APUD ROMANOS, ET ATHENIENSES, HABITÆ SINT ORATIONES GENERIS IUDICIALIS.

ACCUSATIO omnis, & defenſio, apud Romanos inſtituebatur in triplici foro. Unde Seneca lib. II. de ira cap. IX: *Adjice nunc publica perjuria gentium, circumſcriptiones, fraudes, infiſciationes, quibus trina non ſufficiunt fora.* Et Statius Silv. lib. IV. ſyl. IX:

Nec ſaltem tua dicta continentem,
Quæ trino juvenis foro tonabas.

Item Martialis lib. III. epigr. XXXVIII:

Cauſſas, inquit, agam Cicerone diſertius ipſo:
Atque erit in triplici par mihi nemo foro.

Ac ſimiliter triplicis fori meminit lib. VIII. epigr. XLIV, & ante omnes Ovidius lib. III. Triſt. El. XII. Ex his primum fuit *forum Romanum*; quod Ovidio *a*, & Statio *b*, *Latium*; Herodiano *c vetus*: alterum *Iulii*, quod *Palladium d* dictum, cùm Domitianus illud inſtauràſſet: tertium *Auguſti*, quod Plinius *e* inter Vrbis

a 4. *Faſt.*
b *Silv. de equo Domitiani.*
c *in M. Antonino.*
d *Martial. lib. I. epig. 2.*
e *lib. 36. cap. 15.*

Vrbis miracula recenſet. His quartum pòſt acceſſit *Nervæ*, quo *Tranſitorium a* dicebatur. Vnde in Nervæ honorem ſcriptum vi detur Martialis in Ianum epigramma lib. x *b*. Additum deniq *Traianic* forum, ſive *Vlpium d*. De hiſce omnibus vide Alexan drum ab Alexandro genialium dierum lib. I I. cap. x I I, Franciſcu Polletum in hiſtoria Fori Romani lib. I. cap. I I I: adhæc Marlia num, Onuphrium Panuinium, Bernardum Gamaccum, Fabriciu alios, qui de urbe Roma ſcripſerunt; inprimis Iuſtum Lipſium lib. I I I. de magnitudine Romana cap. V I I.

Varia item Athenis fora fuere, quæ illi dixere δικαστήρια. Princi pem locum tenuit *Areopagus*, ubi judicia fiebant φόνου *e*, καὶ τραύμα τος ἐκ προνοίας, καὶ πυρκαιᾶς, καὶ φαρμάκων, ἐάν τις ἀποκτείνῃ δούς: quemad modum iiſdem verbis referunt Demoſthenes orat. in Ariſtocratem & Iul. Pollux lib. V I I I. cap. X: imò & Lucianus in Anacharſide nisi quòd de veneficio hic taceat. Alterum forum fuit *Palladium* quod erat τῶν ἀκουσίων φόνων *f*. Erat & *Delphinium*, ubi cauſſa di ceptabatur, ſiquis ſe occidiſſe fateretur; ſed iure diceret occidiſſe Auctor de utroque Helladius in eclogis Photii. In *Prytaneo* actum ſi ferro, lapide, ligno, vel aliâ re inanimâ, aliquem ſublatum con ſtaret; ſed auctor neſciretur: ut inter alia Heſychius teſtatur. In *Phreattio* (τῷ ἐν Φρεαττοῖ, ſive Φρεάττῃ, vel potiùs Φρεάττει) agebatur cauſſa, ſiquis, reus cædis involuntariæ, præterea cædem commiſiſſe voluntariam. In *Heliæa* conveniebat Senatus Quingentorum: ſed ſi neceſſe foret, duplicari is iudicum numerus, quandoque etiam triplicari ſolet. Παράβυστον erat tribunal iudicum X I; cui nomen ab loci obſcuritate. Ac de minimis in eo cauſſis agebatur, atque is clàm. Erat autem duplex: maius, & minus. Fuit & quod τρίγωνον à forma vocaretur. Item *forum ad Lycum*, τὸ ἐπὶ Λύκῳ, ſive Λύκειον quod perperam Ἐπιλύκειον in Heſychii gloſſis dicitur. Item aliud quod Μητίχου, ſive Μητιχεῖον. His à Polluce additur Ἄρδηττος, pro quo Etymologus Ἄρδηττος habet. Interim alii produnt, in eo non judicia exerceri, ſed juramentum concipi ſolere. Minùs verò celebria fue re quatuor illa tribunalia, Βατραχιοῦν, Φοινικιοῦν, Ὠδεῖον & Θησεῖον. Item quatuor loca, ubi novemviri judicium ferebant: archon ad Epo nymos, rex ſacrorum ad Bucoleum, Polemarchus in Lyceo, Theſ mothetæ in Theſmotheſio. Ad Areopagum ſiquis vocaretur, dice batur id πρόσκλησις: κλῆσις autem, ſi ad aliud è memoratis tribunalibus ut auctor eſt Ammonius Grammaticus *g*, niſi is potiùs eſt Heren nius Philo, ut alii arbitrantur. Plura de tribunalibus iſtis ſi vole

a *Lampridius in Severo.*
b *epigr.* 28.
c *Sidonius carm.* 9. *in Felicem conſulem.*
d *Capitolinus in Marco.*
e *de cæde, vulnere voluntario, incendio, & veneno, quo quis dato hominem occidiſſet.*
f *de cæde non voluntaria.*
g *in* κλῆσις.

adi Pausaniam, Pollucem, Harpocrationem, & Suidam: è iunioribus autem, Postellum libro de magistratibus Atheniensium, Sigonium lib. III. de Rep. Atheniensium, ac ea inprimis, quæ Areopagi sui capite ultimo observavit clarissimus amicus noster, Ioannes Meursius, qui & in hoc, & in aliis ad Græcanicam antiquitatem pertinentibus, priorum operam iubare suo offuscavit: ut non temere quicquam eius argumenti, vel utilius quæratur, vel feliciùs inveniatur, quàm in summi huius viri monumentis.

IV. De principali loco generis iuridicialis: et cur ea hic, et alibi, Aristoteles doceat, quæ satius erat oratorem omittere.

Loci huius generis varii sunt; neque ullus generalis adsignari potest. Nam in coniecturali statu non quæritur, ecquid iure factum: quemadmodum nec in finitivo, aut negotiali. Interim verum est, iustum, & iniustum, esse locum principalem. Verùm repugnare sibi hâc in re Aristoteles videtur. Nam hîc quidem ait, in iuridiciali genere ostendi, aliquid esse iustum, aut iniustum, at idem in procemio Rhetoricorum, quo loco de Rhetoricæ essentiâ agit, negat, Oratoris esse, ostendere, ecquid iustum sit, aut iniustũ. Verba eius adponam: ἔτι δὲ φανερὸν, ὅτι τοῦ μὲν ἀμφισβητοῦντος οὐδέν ἐστιν ἔξω τοῦ δεῖξαι τὸ πρᾶγμα, ἢ ὅτι ἐστὶν, ἢ οὐκ ἔστιν, γέγονεν, ἢ οὐκ γέγονεν. εἰ δὲ μέγα ἢ μικρὸν, ἢ δίκαιον, ἢ ἄδικον, ὅσα μὴ ὁ νομοθέτης διώρικεν, αὐτὸν δήπου τὸν δικαστὴν δεῖ γινώσκειν, καὶ οὐ μανθάνειν παρὰ τῶν ἀμφισβητούντων. Hoc est: *Præterea manifestum est, eius, qui controversatur, nihil esse, nisi ut ostendat, rem esse, vel non esse; factam esse, aut non esse. At verò utrùm magna an parva, iusta an iniusta sit, ac quæcunque legislator non definiit, ea decet ipsum iudicem per se intelligere, non autem discere ab iis, qui inter se controversiam habent.*

Existimabat Felix Accorombonius, commodè hæc loca conciliari, si dicamus, Aristotelem non negare, oratori incumbere, ut ostendat, aliquid iustum esse, aut iniustum; sed quòd quippiam (ut verbis eius utar) sit magnum iustum, vel parvũ: verba enim Aristotelis accipienda esse, non coniunctim, sed divisim. Verùm si hæc satis valida forẽt, iam non diversus ab hoc esset status quantitatis, quo monstretur, quæ sint maiores, quæ minores iniuriæ; ut suo loco ostensuri sumus. Quamobrem potiùs dicendum arbitror, Aristotelem in proœ-

in procemio non docere, quid in Rhetoricis ſit traditurus; ſ[...] cuiuſmodi futura ſint, ſi civitates omnes bene eſſent conſtitutæ. Ce[...]tè Ariſtoles quoque de procemio, epilogo, & inprimis affectibu[s] ubertim tractat; etſi iuberentur in Areopago dicere ἄνδ προοιμί[ων] ἐπιλόγυ, ἢ παθῶν a; ut teſtantur è Græcis Iulius Pollux Onomaſti[c.] lib. VIII. cap. X, Lucianus de Gymnaſiis, Themiſtius Orat. XVI; atq[ue] è Latinis, Fabius non uno loco b, & Appuleius lib. X. Nempe n[on] illud Ariſtoteli propoſitum fuit, ea ſolùm in Rhetoricis tradere, q[uæ] in Areopago, aut optima Reip. forma, locum habent; ſed quæcu[m]que ad perſuadendum conferunt. Atque hoc eſt, quod Tacit[us] quoque ait, vel quiſquis auctor eſt dialogi de Oratoribus: *Ne Ep[i]curi quidem, & Metrodori, honeſtas quaſdam exclamationes aſſumere, hiſq[ue] prout res poſcit, uti, alienum erit oratori. Neque enim ſapientem informam[us,] neque Stoicorum civitatem.*

a *ſine procemio, & epilogo, & affectibus.*

b *lib.2. cap.16. lib.6. cap.2. lib.10. cap.1.*

V. STATUS QUID SIT, ALIÆQUE EIUS APPELLATIONES, ET UNDE STATUS VOX *arceſſita ſit in rhetorum ſcholas.*

LOCUS iuſti & iniuſti, quemadmodum & alii huius generis lo[]ci, variè ab oratore tractantur, pro varietate ſtatuum.

STATUS in genere Iuridiciali eſt, quod ex primâ accuſatoris in[]tentione, & rei depulſione, naſcitur. Dico in genere Iuridiciali, quia aut fallor, aut falluntur illi, qui hanc definitionem exiſtimant cuilibet ſtatui competere. Ratio, quæ me movet, hæc eſt, quod accuſatio, & defenſio, tantùm conveniant generi Iuridiciali: at ſtatus in quovis genere dicendi locum habeat; ut infrà oſtenſuri ſumus. Vera igitur, & reciproca erit definitio, ſi dicatur, ſtatum eſſe, quod ex primâ cauſſarum conflictione provenit: ut Fabius de[] ſcribit lib. III. cap. VI. Ciceroni primo de inventione definitur *prima cauſſarum conflictio ex depulſione intentionis profecta.* Sed ſi naſci[]tur ex prima conflictione, prima conflictio dici nequit. Græcè vo[]catur ζήτημα, & κεφάλαιον γενικώτατον: quemadmodum quæſtiones quæ inſtituuntur ad fulciendam primariam quæſtionem, κεφάλαι[α] εἰδικὰ, & ſimpliciter κεφάλαια appellantur. Sed & ζήτημα Græci aliter ςάσιν vocant; quomodo hâc voce utitur Aeſchines contra Demoſthe[]nem, ubi iudicem monet, ne ſe patiatur à cauſſæ ſtatu deduci.

Quidam hanc vocem dictam volunt ἀπὸ τῦ ςασιάζειν, quod eſt di[]crepa[re]

crepare, quia ibi velut nitibundi incipiant conflictari, &, ut cum Appuleio loquar, verbigerare. Sed non præter ſolitum ineptiunt, cùm clarum ſit, στασιάζειν eſſe à στάσις. Sumta autem vox eſt à gladiatoribus, ac pugilibus; quia ibi orator velut ad dimicandum ἵσταται a. Aeſchines contra Cteſiphontem: Ὁρᾶτε τοὺς πύκτας περὶ τῆς στάσεως πρὸς ἀλλήλους ἀγωνιζομένους. h. e. *Cernite pugiles de ſtatione ac loco inter ſeſe contendentes.* B. Gregor. Καί μοι προσεοικέναι δοκεῖ πύκτῃ, καὶ κακῷ τὴν τέχνην, ὃ πρὶν τὴν στάσιν τοῦ θέσθαι ἀποβαλλομένῳ &c. quæ Budæus ita tranſtulit: *Mihique aſſimilis eſſe videtur pugili artis ignaro, qui priuſquam ſtatum ſtabilito pede compoſuit, pugnos in adverſarium intendit, quaſi adverſarii petitiones excepturus.*

a conſiſtit.

Eâdem autem ratione Latinis quoque ſtatus ac conſtitutio vocatur; nempe vel à ſiſtendo (neque enim rectè negat Priſcianus *ſiſto* carere ſupino, quod abundè probavit Valla l. 1. adverſus Barth. Facium;) vel à ſtando, quia ibi utraque pars ſtet, pedemque figat ad reſiſtendum: unde Plautus in Milite Glorioſo *b*:

----- *In ſtatu ſtat ſenex,* b *Act.* 4. *Sc. Ne me móneatis.*
Vt adoriatur mœchum, qui formâ eſt ferox.

Petronius: *Alius furcâ de carnario raptâ, ſtatum prœliantis componit.*

A prœliis verò, ac re gladiatoriâ, eleganter vox iſta ad animum, aliaque transfertur; ut cùm dicitur dimovere, aut deturbare de ſtatu, quod alio modo dicunt ſede ſuâ ſollicitare, aut loco labefacere. Decimus Laberius apud Macrobium lib. II. cap. VII. Saturnal.

Quem nulla ambitio, nulla unquam largitio,
Nullus timor, vis nulla, nulla autoritas,
Movere potuit in iuventâ de ſtatu,
Ecce in ſenectâ ut facilè labefecit loco,
Viri excellentis mente clemente edita,
Summiſſa, placida, blandiloquens oratio.

Quemadmodum autem Græcis quoque vocatur ζήτημα γενικώτατον, ut ſuprà dicebamus: ita & à Latinis dicitur *ſumma quæſtio*: ut vel Iuvenalis ille locus oſtendit lib. III. ſat. I:

Quis color, & quod ſit cauſſæ genus, atque ubi ſumma
Quæſtio; quæ veniant diverſâ parte ſagittæ;
Nôſſe volunt.

Sic enim locus is legendus. Etiam *conſtitutio* nominatur: unde Arnobius lib. II: *Quia, quæ ſunt in litibus conſtitutiones, quot cauſſarum genera, quot dictionum* &c.

VI. VT STATUS DIFFERAT AB ALIIS QUÆSTIONIBUS: UNDE NASCATUR ΚΡΙΝΟΜΕΝΟΝ: ET AN VERE *illud à Cicerone in Miloniana ponatur.*

UT verò omnis hæc doctrina meliùs intelligatur; declarandum quomodo ſtatus ab aliis orationis quæſtionibus differat. Di- ximus antea, naſci ſtatum ex intentione accuſatoris, quæ Græcis προβολή, & depulſione defenſoris, quæ iiſdem eſt ἀντιπροβολή. In- tentio eſt; Tu Oreſtes occidiſti matrem tuam Clytæmneſtram: Tu Horati necaſti ſororem tuam; Tu Rabiri ſuſtuliſti Saturninum: Tu Milo interfeciſti Clodium. Depulſio hic uniuſmodi; Occidi, ſed iure. Oreſtes certè, ut iuſtam fuiſſe cædem oſtenderet, Soli gla- dium oſtendit apud Euripidem: quod ex more eorum, qui iure aliquem interemerant, ab Oreſte factum eſſe, annotat etiam Scho- liaſtes. Eſt igitur in hiſce omnibus ſtatus, iuréne hi interfecti ſint. Cæteræ quæſtiones, quas κεφάλαια εἰδικὰ a, & ἁπλῶς κεφάλαια b vo- cari diximus; à Latinis appellantur incidentes, & à quibuſdam con- troverſiæ.

a capita ſpecialia.
b ſimpliciter capita.

Inter has autem familiam ducit, quæ Græcè nominatur κρινόμενον: Ciceroni περιφερσικῶς vocatur, *quod in iudicium venit:* aut *quâ de agitur:* aliis diſceptatio ſive iudicatio nuncupatur. Ea tamen locum non habet in ſtatu coniecturali: quia ubi factum negatur, ibi non adfertur ratio à defenſore, propter quam factum non ſit. Reſultat autem κρινόμενον, & quaſi effloreſcit, ex primariâ defenſoris ratione, quam αἴτιον appellant, & accuſatoris firmamento, quod vulgo συνέχον ſive continens vocatur. Verùm Fabio adſentio, cui c merito diſplicet hæc adfectata ſubtilitas, circa nomina rerum ambitioſè la- borans, rationemque docendi in minutas particulas concidens. Ei- demque ſubſcribo in eo, quòd ait, illos hanc rem explicâſſe *veriùs & breviùs, qui ſtatum, & continens, & iudicationem, idem eſſe voluerunt, continens autem id eſſe, quo ſublato lis eſſe non poſſit.* Nihilominus, ne in Græcorum Rhetorum lectione nos vocabula hæc morentur: viſum quoque ea hoc loco exemplis iiſdem illuſtrare, quibus antea uſi ſumus. Αἴτιον Oreſtis fuit. Rectè eam occidi, quæ priùs patrem interfecit meum. Nam id ab eâ factum conſtat, ſive quidem illum interemerit in balneo; ut Lycophron, Aeſchylus, & Seneca d ſcribunt: ſive inter pocula; quæ Homeri, Dionis, Aeliani, Hygini, & Iuve- nalis e eſt ſententia. Αἴτιον Horatii fuit, jure eam interemi, quæ negli- gebat fratrum cędem, mœrebat hoſtem interemtum, fratris & populi victoriam

c lib. 3. cap. 11.
d in Agamemnone act. 5.
e lib. 3. ſat. 2.

victoriam molestè ferebat. Quod ipsũ sine dubio αἴτιον fuit Critolai Tegeatę, Rheximachi F., qui apud Gręcos cõtra tergeminos Pheneatas eâdem & conditione, & fortunâ, pugnavit, quâ apud Romanos Horatius. Nam is quoq; Demodicam sororem interemit, quòd spõsum occisum lugeret. Autor Demaratus in Arcadicis *a*. Et fortasse Romanum illud ex Græco effictum. Nam, ut ex Livio constat, multum incerti inest gestis Romanis ante captam à Gallis Romam, prępsertim iis, quæ ad Regum tempora pertinent. Rabirii αἴτιον est, Iure occidi Saturninum, civem seditiosum. Milonis αἴτιον est, Iure occidi Clodium, quia fuit insidiator. Firmamentum sive ratio ab adversariis Oresti opposita erat, quòd haut fas sit filio matrem interficere. Ratio opposita Horatio, quòd nefas sit interficere sororem. Ratio opposita Rabirio, & Miloni, erat, quòd non liceat cuiquam tollere civem indemnatum. Κρινόμενον est, an possit filius occidere matrem, quæ maritum prior sustulerit? aut frater possit interimere sororem, quæ, neglectâ fratrum cæde, doleret hostem occisum, fratremque & pop. Rom. vicisse ægre ferret? an quisquam possit interficere civem indemnatum, si sit seditiosus, aut insidiator?

a *Apud Plutarchum in Parallelorum libello.*

Quanquam quod ad caussam Milonis attinet, non ignorandum est, αἴτιον illud, quod Tullius eius mantelum fore sperabat, totum integrum commentitium fuisse, omniaque ab eo solùm afferri, ut mendacio constaret fides; ac proinde, si veritatem caussæ spectes, haut verè quoque à nobis assignatum fuisse κρινόμενον. Equidem M. Brutus *b* oratione eâ, quam pro Milone composuit, & edidit, non autem habuit, (quod falsò aliqui existimarunt, ut autor est Fabius *c*) ita crimen defendere maluit, quòd utile fuerit Reipublicæ Clodium interfici. Sed Ciceroni in pectore incerti certabant animi: isthæc tamen forma ei minùs placuit, quia non quisquis bono publico interimi possit, occidi ab aliquo debeat indemnatus. Ideo, cùm adversarii in accusatione suâ posuissent, Clodio à Milone factas insidias; maluit adversus hanc adversari sententiam, & è contrario ostendere, non Milonem Clodio; sed Clodium Miloni insidias struxisse; cùm tamen res longè se aliter habuerit. Nam, ut autor est Asconius, cùm ii forte fortunâ occurrissent, è rixâ servorum ad pugnam deventum est: in eâ cum vulnus accepisset Clodius, in tabernam delatus fuit. Milo autem expugnari hanc iussit, Clodiumque extrahi, & interimi; quia, eo vivo, periculosam sibi vitam iudicabat; at mortuo, licet solum vertere iuberetur, tamen multum esset solatii habiturus. Itidem falsa esse pleraque, quæ Tullius de virtute jactat

b *Fab. lib. 3. cap. 3.*
c *Fab. lib. 10. cap. 8.*

te iactat Milonis; fidem facit, quòd debuerit HS septingenti[es] æris alieni. Sanè hoc inter prodigia animi humani Plinius ducit li[b.] XXXVI. cap. XV. Atque hæc universè dicta sunto. Nunc species st[a]tuum videamus.

a Id Germanis fuerit septemdecim tonnæ auri cum dimidia.

VII. QUOTUPLEX CICERONI, ET FABIO, SIT STATUS: NEC EUM IN IURIDICIALI SOLUM GENERE *inveniri; sed etiam deliberativo.*

STATUS Ciceroni est triplex. Nam si quæritur an sit, Con[ie]ctura est; si quid sit, Finis seu Definitio; si quale sit, Consecuti[o]. Græcè est στάσις στοχασμοῦ, ὅρου, καὶ ποιότητος. Afferam de his stati[bus] περιοχὴν Iulii Severiani; *Status*, inquit, *tres sunt. Ubi, quod ant[e fa]ctum obiicitur, negas, Coniectura est; ubi quid antè factum fateris, & neg[as] eam vim nominis habere, quam adversarius criminatur, Finis est: At si [ne]que de facto, neque de nomine ambigitur; sed si iure factum contendis, Quali[tas] nominatur.* Nam ita eum locum lego, & interpungo, quem in F[ro]terianâ & Pythœanâ editione prava perperaque (ut cum Accio l[o]quar) distinctio pervertit conturbavitque.

Ciceronis partitionem alii etiam secuti sunt Rhetores. Ac M[a]rius quidem Victorinus non inscitâ eam similitudine comprob[are] nititur: quâ ipsâ etiam utitur Thomas Corræus *b*. Nobis lon[ge] potior est sententia Aristotelis. Nam fallitur Robortelius, qui, c[um] non satis animadvertisset, ab Aristotele controversias nominari, q[uæ] alii status vocant: non dubitavit scribere *c*, cùm omnes subiec[tas] statibus caussas, apud Aristotelem de iis ne verbum quidem l[egi].

b *lib. 3. cap. 14.*

c *lib. de artificio dicendi.*

Est autem iuxta Aristotelem auctior statuum numerus. N[am] lib. III. cap. XXVIII, *d* de contentione agens, quadruplicem fa[cit] controversiam: περὶ τεττάρων, inquit, ἡ ἀμφισβήτησις, ὅτι οὐ γέγονεν, ὅτι οὐκ ἔβλαψε τοῦτο, ἢ ὅτι οὐ τοσόνδε, ἢ ὅτι δικαίως: *de quatuor rebus est [con]troversia: quòd quid non fecerit, aut quòd non nocuerit eo, aut quò[d non] tantopere nocuerit, aut quòd egerit justè.* Et paullo pòst; ἐν τοῖς δη[μη]γορικοῖς, ἢ ὡς οὐκ ἔσται, ἀμφισβητήσειεν ἄν τις, ἢ ὡς ἔσται μὲν ἃ κελεύει, ἀλλ' οὐ δί[]καια, ἢ οὐκ ὠφέλιμα, ἢ οὐ τηλικαῦτα. *in deliberationibus, aut non futura contenderit aliquis; aut futura quidem, quæ censet, at non esse iusta; [aut] non utilia; aut non tanta.* Utrobique liquidò videmus, statum [...] magnitudinis. Itaque quadruplex est controversia. Prima est co[n]iecturalis, quâ quæritur, ecquid factum sit, fiat, aut futurum si[t]. Ita enim, quando generatim loquimur, definire malim, quàm [...] quid[...]

d *cap. 17. iuxta vulg. dist.*

quidam, quòd eâ quæratur, an sit. Quippe, ut in iuridiciali statu quæritur, an Titius occiderit Sempronium; ita in aliis statibus est controversia, an quid sacrilegium dici debeat, an iniustum, an tanta sit iniuria. Altera controversia est finitiva, quá de nomine facti disceptatio est. Tertia est qualitatis, quá quæritur, ecquid sit honestum, aut utile, aut iustum, vel contrà. Quarta est quantitatis, ubi controversia est de magnitudine: ut, ecquid tantopere obfuerit; aut, tantáne sit iniuria.

Aliquibus tamẽ partitio hæc ita videbitur insolens, ut Aristophanicum illud sint dicturi, ἡμᾶς δ' οὐ πείσῃς, οὐδ' ἂν πείσῃς a. Sed quid graculo cum fidibus? Ita & vulgaria opinio est, statum tantùm habere locum in genere iuridiciali; quæ tamen sententia est absona, & inconcinna. Nam omnino, tum in deliberativo, tum in demonstrativo quoque, locum habet. De deliberativo res plana est. Hermogeni enim status qualitatis est duplex. Siquidem vel de re futurâ disceptationem continet, qui dicitur πραγματικὸς sive negotialis; atque hic generis deliberativi proprius est: vel agit de re præteritá, qui δικαιολογία vocatur, sive iurisdictio; atque is proprius est generis iuridicialis. Πραγματικοῦ exemplum est apud Demosthenem, an consultum sit suppetias ferre Olynthiis: apud Ciceronem, an Pompeius sit præficiendus bello Mithridatico.

a non persuaseris nobis, etiã cùm persuaseris.

Neque negotialis solùm status in deliberativo locum habet, verùm & coniecturalis. Nec enim, quod multi existimant, tum tantùm coniecturalis status est, cùm quæritur, an sit factum: verùm etiam, ut paullo antè dixi, cùm quæstio est, an aliquid fiat, aut futurum sit: ut si controversia sit, an hostes cogitent de rumpendo fœdere; aut, an nobis illaturi sint bellum: quorum utrumque comprobamus à voluntate, facultate, ac signis; ut omnino liqueat, eodem hæc modo tractari, quo facta.

VIII. STATUM ETIAM HABERE LOCUM IN GENERE DEMONSTRATIVO, ILLUSTRIBUS COMPROBATUR EXEMPLIS.

NEc magis ratio sit, cur aliquis ambigat, an status sit in genere demonstrativo. Nam in laudationibus negari potest, aliquid ab aliquo factum esse; quod coniecturæ est: vel eo nomine factum esse appellandum; quod definitionis est: vel bene factum esse; quod qualitatis: vel tam illustre esse; quod quantitatis est. Status

quanti-

quantitatis fuerit, si unus extollat castimoniam Alexandri Magni, quia illibatas & intactas remiserit filias Darii; nec ante nuptias attigerit mulierem *a*, Barsinâ exceptâ, quæ vidua fuit: alius autem diminuat Alexandri honorem, quòd (ut Theophrastum memoriæ prodidisse, auctores sunt Athenæus, & Plutarchus) ideo parum mulierosus fuerit Alexander, quia vinosus erat: quam rem cùm plurimi confirmant scriptores *b*, tum illud arguit, quòd & ephemerides habuerit *c*, in quibus adnotati fuere dies, per quos crapulam edormiebat. Hanc Theophrasti sententiam non leviter fulcit, quòd & hodie videmus, eas gentes, quæ ebrietati deditæ, minùs insanire Venere; quæ magis Veneri addictæ, minùs se vino ingurgitare. Est quoque status hic in oratione pro Marcello, in quâ præcipua quæstio est, An clementia Cæsaris omnibus eius bellicis virtutibus sit præferenda. Item apud Isocratem in Encomio Helenæ status est, An pulchritudo Helenæ tantâ sit laude digna, ut omnibus laudibus sit anteponenda.

a Plutarchus in Alexandro, & ex eo Photius in myriobiblo cap. 245.
b Plutarchus lib. de fortuna Alexandri. Seneca epist. 83. Plinius lib. 14. cap. 5. Solinus cap. 15.
c Ælianus lib. 3. Var. Hist. cap. 23.

Qui statum tollunt è genere demonstrativo, negant, in eo locum habere intentionem & depulsionem, quia nullus sit δίκας διαζόμενος. i. *qui dicam impingat*. Verùm ut nullus sit talis; posse tamen adversarium esse, constat ex iis, quæ diximus. Alioqui, cùm scripsisset Cicero de Catonis laudibus, Cæsar iis non opposuisset duos Anticatones.

Neque in hoc genere solùm locum habet status quantitatis; sed & controversia esse potest, an aliquid sit factum; quem statum esse coniecturalem, omnibus liquet. Ita siqui vituperare volet Didonem ob pudorem violatum: meritò alius hoc repudiabit, tanquam confictum à Marone; quem secutus Silius lib. VIII. Dido enim univira semper, castissimaque fuit; ut quæ, ne alteri nuberet, vitam gladio finierit: quemadmodum narrat Iustinus lib. XVIII. Quin ne Aeneam quidem videre potuit, cùm ab Ilii excidio, ut Scaliger *d* optimè numerat, ad natalem Carthaginis anni sint CCXCIX; ut quæ post annos IↃCC XXXVII, ex quo condita erat, eversa sit, Cn. Cornelio Lentulo, & L. Mummio coss., anno Urbis IↃCVIII, ut tradidit Solinus: à quo non multùm abit Menandri ratio apud Iosephum lib. 1. contra Apionem; iuxta quem condita sit annis CXL. ante Romam. Trogus *e* verò tantùm LXXII. annis eâ antiquiorem putavit: Velleius solùm LXV. Atqui, iuxta præclarum illum Eratosthenis canonem, ab eversa Troia ad conditam Romam anni fuerint CCCC XXX. Neque de Carthagine obstat, quod Philistus

d in prolegomenis operis de emendatione temporum, & animadversionibus Eusebianis ad annum MCLXVII.
e in epitome Iustini lib. 18.

Philisto *a* XXX. annis, ac ab Appiano *b* dicatur etiam L. annis ante Troiæ ἅλωσιν fuisse. Nam loqui eos de veteri Carthaginis parte, indicio est, quòd eius Xorum & Carchedonem Tyrios, faciunt auctores. At nunc sermo nobis est de illis, quæ debentur Didoni: nempe de parte Urbis novâ; unde, Solino teste, vocata est Karthada, quod idem est ac καινὴ πόλις, ut etiam ex Stephano cognoscimus: item de arce, quæ Punicâ appellatione dicta est Butsra, & εὐφωνίας ergò, Busra, unde Græci κατὰ μετάθεσιν fecere Βύρσα: quod quia corium notat, eo occasio præbita est fabellæ de tergo taurino. Hoc Maronis figmentum oppugnat etiam Maioragius in epistolicis quæst. XX. Atque ut veteres potius laudem, est de eodem epigramma lib. IV. Ἀνθολογίας, atque item apud Ausonium, quem vide epigr. III. Imò, ut Charisius auctor est, Atteius Philologus librum edidit cum istiusmodi inscriptione, *An amaverit Didun Aeneas.* At pertinent huc quoque verba illa B. Augustini lib. I. Confess. cap. XIII: *Non clament adversum me venditores Grammaticæ, vel emtores; quia si proponam iis, interrogans, utrùm verum sit, quòd Aeneam aliquando Carthaginem venisse poëta dicit: indoctiores se nescire respondebunt, doctiores autem etiam negabunt verum esse.*

a apud Eusebiũ ad an. 804.
b initio libri de bellis Punicis.

Pari ratione, siquis Penelopen laudare volet ob insignem pudicitiam, meritò, cui vituperare animus, in controversiam vocabit, quæ de castitate eius scribit Homerus. Nam ea procis, absente marito, se prostituit: eoque Vlysses domum reversus, iure eam optimo exegit, ac suas sibi res habere iussit. Atque hoc qui nescit, is non modò obscœni carminis auctorem insuper habuerit, quod puto peccatum haut Oceano abluere necesse sit: verùm luculentum quoque scriptorem Pausaniam non legerit, aut certè tantùm per caliginem, sive oculorum, sive mentis. viderit locum istum in Arcadicis; Πηνελόπης δὲ εἶναι τάφον φασὶν, οὐχ ὁμολογοῦντες τὰ ἐς αὐτὴν ποιήσει τῇ Θεσπρωτίδι ὀνομαζομένῃ. Ἐν ταύτῃ μὲν γέ ἐστι τῇ ποιήσει, ἐπανήκοντι ἐκ Τροίας Ὀδυσσεῖ τεκεῖν τὴν Πηνελόπην Πτολιπόρθην παῖδα. Μαντινέων δὲ ὁ ἐς αὐτὴν λόγος, Πηνελόπην φησὶν ὑπὸ Ὀδυσσέως καταγνωσθεῖσαν ὡς ἐπισπαστοὺς ἐσαγάγοιτο ἐς τὸν οἶκον, καὶ ἀποπεμφθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ· τὸ μὲν παραυτίκα ἐς Λακεδαίμονα ἀπελθεῖν· χρόνῳ δὲ ὕστερον ἐκ τῆς Σπάρτης ἐς Μαντίνειαν μετοικῆσαι· καί οἱ τοῦ βίου τὸ τέλος ἐνταῦθα συμβῆναι. h. e. *Penelopes id esse sepulchrum aiunt, dissentientes in eo à poëmate, quod Thesprotis nominatur. Nam in eo legere est, Penelopen, Vlysse ex Troiâ reverso, peperisse puerum nomine Ptoliporthen. Mantinenses verò de eâ dicunt, Penelopen ab Vlysse damnatam esse, quòd viros à se allectos attractosq;* (ita malim transferre, quàm, ut Abra-

hamus

hamus Lœscherus, procos) *domum intromisisset, & propterea ab eo esse repudiatam. Hanc deinde Lacedæmonem abiisse, atque aliquanto pòst Spartâ se Mantineam contulisse, ibiq́ vitæ ei finem obtigisse.* Fidem etiam fecerit Lycophron, qui Penelopen vocat Βασσάραν κασσωρεύουσαν, h. e. πορνεύουσαν, ut Tzetzes interpretatur: qui subjicit, Δοῦρις γὰρ ὁ Σάμιος ἐν τῷ περὶ Ἀγαθοκλέους φησὶ, αὐτὴν συγγενέσθαι πᾶσι τοῖς μνηστῆρσι, καὶ γεννῆσαι τὸν τραγοσκελῆ Πᾶνα. *Duris enim Samius libro de Agathocle ait, eam cum omnibus congressam procis, ac genuisse Pana hircina habentem crura.* Herodotus quoque de Pane idem tradit sub exordium lib. II. Quod verò is, quem dixi, Scholiastes Pana hunc alius facit Penelopes filium, id nullâ est suffultum ratione.

Sed quid de Penelope *a* tricamur? Quis non videt, innumera nobis exempla suppeditari ex Homericâ Iliade? Nam Herodotus tradit, multos velle, Helenam nunquam venisse Troiã: & Dion Prusiensis ostendit, eam, parente fratribusq́; consentisentibus, nuptã Paridi fuisse; neque Troianos fuisse à Græcis victos; sed Græcos, icto fœdere, ab obsidione destitisse; Homerum verò invertisse hæc omnia ad velandam gentis suæ ignominiam: ut verum profectò sit verbum vetus, πολλὰ ψεύδονται ἀοιδοὶ *b*, quod apud Platonem est dialogo de iusto, & Aristotelem lib. I. Metaphys. cap. II. ut cæteros *c* mittam, apud quos gemina legere est.

Quæ cùm ita sint, neminem puto deinceps inficias iturum, in demonstrativo quoque genere quæri, an res facta sit; eoque statum coniecturalem in eo locum habere. Fallitur igitur Antonius Maioragius, cùm in lib. II. Rhet. Arist. cap. XXVI. ita scribit: *In demonstrativo genere nulla est civilis controversia, quia nemo adversatur, & res certæ, vel pro certis sumuntur.*

Nec rectiùs sensit Nascimbænus Nascimbænius, qui *d* statum in demonstrativo esse negat, quia laudem non statim sequitur vituperatio. Neque enim, ut in eo status locum habeat, requiritur, ut quicquid laudabile est, vituperari possit; verùm satis est, ut pleraque vituperari queant. Adde, quòd non solùm adversetur laudanti, qui vituperat; verùm etiam, qui personam, quæ laudata est, fuisse negat; ut siquis contra eum, qui Amazones laudârat, ostendat, nunquam fuisse Amazonas *e*: vel qui (ut Logicorum nunc vocibus utamur) laudationis subiectum agnoscit, at prædicatum oppugnat; ut si Penelopen fuisse concedamus, at inficias eamus, quæ de pudicitiâ eius à Poëtis scribuntur: vel denique, qui prædicatum quoque haut gravatè dat, verùm personam, aut rem, tantopere laudandam negat.

a *De ea è iunioribus, si voles, adi Luc. Io. Scoppam lib. I. cap. 32. item commentario in Ovidianam Penelopes epistolam, Franciscũ Floridum lib. 3. Subseciv. lect. cap. 2. & Thômam Demsterũ ad Rosini Antiquitatũ lib. 3. cap. 2.*
b *multa mentiuntur poëtæ.*
c *Pindarũ 1. Olymp. & 7. Nem. Cic. in Tusc. Plin. epist. 21. lib. 6. Minutiũ Fel. in Oct. Lactant. in div. inst.*
d *comm. in Cic. lib. I. de Invent.*
e *Palæphatus.*

negat: ut cùm quæritur apud Isocratem, num Helenæ pulchritudo tantopere sit laude digna.

Atque hinc erroris quoque convincimus Trapezuntium, qui quarto Rhetoricorum libro scribit, genus hoc interdum ita absolutum esse, ut ab omni controversiâ sit immune. Nam non tantùm adversarius est, cùm quis re ipsâ contra laudantem dicit; verùm etiam, cùm quis tacitè dissentit: uti si iudicet, oratorem facere isthoc vetus, ex muscâ elephantum. Adde, quòd etiã, cùm nemo revera contradicit, potentia tamen est contradicendi. At cùm Rhetorica sit δύναμις a, huic non tam videndum, quid fiat, quàm quid fieri possit.

a facultas.

IX. NON ESSE PLURES STATUS, QUAM QUATUOR: DEQUE OMNIS DOCTRINÆ HUIUS UTILITATE.

VIDIMUS, quæ dici debeant, adversus eos, qui triplicem tantùm statum agnoscunt, idque in solo genere Iuridiciali. Nunc alia se offert difficultas. Quippe videntur plures, quàm quatuor, status esse: cùm Aristoteles in secundo Analyt. poster. quatuor faciat quæstiones; duas simplices, an sit, & quid sit; quæ constituunt coniecturæ & finitionis statum: item duas coniunctas, quod sit, & cur sit: quarum prior ad coniecturam pertinet, posterior verò ad nullum videtur statum referri posse. Verùm & iste est status coniecturalis, quia, cùm quæritur, cur sit, omnino in quæstionem venit, ecquid caussa sit, nec ne. E.G. Num amor Reip. an odium privatum, caussa sit cædis.

Ex his verò omnibus alius aliorum error detegitur, qui disertim adserunt, doctrinam statuum è Rhetoricis hodie furcillandam esse, quia tantùm inserviat caussis iudicialibus. Nos verò in omnibus dicendi generibus, ac semper quidem, esse statum adseveramus. Atque ut id non esset, non tamen cancellari deberent, quæ de statibus scribuntur. Nam & hodie multùm emolumenti adferunt ad distinguendas ac tractandas res, quæ in iudicium veniunt. Insuper prosunt intelligendis ac diiudicandis veterum oratorum scriptis. Denique etsi rhetores de statibus inprimis agunt, quatenus pertinent ad sanguinantem vel potius sanguisugam eloquentiam, sive forensium certaminum depugnationes: tamen, cùm ad iuridiciale genus pertineat omnis accusatio ac defensio, eaque iisdem plurimùm tractetur capitibus, quibus utimur in caussis forensibus: li-

quet profectò, maximum eorum usum esse in epistolis, ac quoti sermone familiari. Neque enim existimandum, quæ hoc libro de argumentis λογικοῖς, ac sequenti de παθητικοῖς, aut ἠθικοῖς, dissertamus ea solùm propter orationes (quæ maius, ac præcipuum, non tamen unicum sunt opus oratoris) fusè adeo à nobis explicari: sed etiam epistolarum ergo, atque adeò omnis scriptionis, ac sermonis ipsius caussâ, modò is de quæstione fuerit civili.

Et hæc de speciebus status cunctim ac generatim dicta sunto, quatenus ad tria pertinent dicendi genera. Nunc de illis videamus particulatim; præcipuè autem, quatenus pertinent ad solum iuridicial.

CAP. VII.

DE STATU CONIECTURALI.

STATUS *Coniecturalis loci sunt tres; Voluntas, Facultas, & Signa. Voluntas continet Impulsionem, & Ratiocinationem.*

Impulsio affectus comprehendit, qui caussæ efficientis locum obtinent.

Ratiocinatio quæritur è caussis finalibus; ut à spe commodorum.

Ad facultatem pertinent vires corporis, animi promptitudo, copiæ, opes, locus, tempus, spes perficiendi, ac celandi.

Signorum alia rem antecedunt, alia comitantur, alia consequuntur.

I. DE APPELLATIONE STATUS CONIECTURALIS, ET DIVISIONE EIUS.

STATUS, in quo obscura est iudicatio, Græcè dicitur στοχασμὸς, Latinis Coniectura. Nempe, ut ait Fabius a, *à coniectu, i. ductione quadam rationis ad veritatem; unde etiam somniorum atque ominum interpretes coniectores vocamus*. Comprobant id ipsum glossæ vett. Cyrillo olim additæ, in quibus ὀνειροκρίτης exponitur *coniector, somnisolutor, somniorum interpres*. Ubi pro *somni-solutor* malim *somnii-solutor*.

a *lib.3. cap.7.*

Vocatur hic status alio nomine *Inficialis*, quia solâ inficiatione reus hîc defendit.

Porrò, seu infinitam, seu finitam quæstionem spectes; vel directè eâ quæritur de personâ, aut re, utrùm res fuerit, vel sit, vel futura sit: vel indirectè instituitur, & ex consequenti. Directa quæstio est, an sint Pygmæi, an fuerit Hercules, vel Orpheus, an Vlysses occiderit Aiacem. Indirecta inquirit de caussa rei: ut unde oriatur pestilen

pestilentia. Nam tantundem est, ac si roges, utrùm aëris corruptio sit caussa pestilentiæ, an aliud quiddam. Similiter, si disceptandum sit, an hostes eò classem instruant, ut inferant nobis bellum: satis liquet, quæstionem esse de animo hostium, velut causâ finali. Atque hæc respiciunt coniecturalem statum universè. Nobis verò nunc propositum est, ea inprimis persequi, quæ ad solum iuridiciale genus pertinent.

II. QUÆ IN STATU HOC AB ARISTOTELE CONSIDERENTUR.

IN statu hoc quatuor sunt cognóscenda, iuxta Aristotelem: nempe, quæ caussæ ad iniuriam faciendam compellant, & qui alios iniuriâ afficiant, & quos afficiant, & in quibus afficiant. Caussæ iniuriarum sunt eædem, quæ humanarum actionum. Sunt autem numero septẽ; fortuna, vis, natúra, consuetudo, ratio, iracundia, cupiditas. De quibus omnibus, ut lectorem quasi δακτυλοδείκτης *a* ad fontem ipsum ducam, Aristoteles videatur cap. *b* XXXV. XXXVI. XXVII. De moribus eorum, qui faciunt iniuriam, cap. XXXVIII *c*. De iis, qui iniuriâ afficiuntur, cap. XXXIX *d*. Quibus in rebus soleant esse iniurii, cap. eodem. Quæ omnia manifestum est pertinere ad στοχασμόν *e*. Porrò ea huc transferrem, nisi apertè satis ab Aristotele exponerentur. Vel siquis cum vulgo præferat novellos: adeat tabulas Raphaëlis Cyllenii, Riccoboni paraphrasin, Crameri σύνοψιν, vel alios, qui aliquid in Rhetoricen Aristotelis scripsere, vel ex eo compendia sua concinnarunt. Neque id hîc modò, sed aliis etiam locis, dictum velim; quoties ad acutissimum hunc Rhetorem remittere malo lectorem, quàm actum agere; quod nec placet, nec vacat.

a *digito mõstrans,*
b *sed iuxta vulgarẽ distinctionẽ cap. 10. & 11.*
c *vulgò cap. 12.*
d *vulgò eodem cap. 12.*
e *coniecturam.*

III. DE CAPITIBUS DECEM, QUIBUS HIC STATUS TRACTATUR, IUXTA HERMOGENEM.

HIs verò, quæ ab Aristotele docentur, operæ sit adiungere κεφάλαια, sive capita, quæ ab aliis Rhetoribus traduntur. Voco autem capita cum Sopatro, ea, quæ continent propriam argumentationem, & confirmationem eiusdem propositionis ab aliis diversam.

Ita Hermogenes decem facit κεφάλαια status coniecturalis.

Primum

Primum est παραγραφή, h.e. exceptio, quæ fit ante litis contestationem: ut in caussa Roscianâ; Filium debere accusare, qui patrem amiserit; non illos, qui, occiso Roscii patre, locupletiores facti sunt. Estque appellatio ea ab ipsis oratoribus; qui aliquem dicunt τ ἀγῶνα παραγράφεσθαι, quando non est δίκη εἰσαγώγιμος b. Quomodo Isocrates & Demosthenes locuti.

a *transscribere seu trãsferre accusationẽ.*
b *lis contra quam exceptio obiici non possit.*

Hoc in capite, ut Sopater quoque monet, haut diu commorari portet, quando præponitur. Quippe detrahit aliquid de dignitate oratoris, quia videtur esse hominis, iudicium metu subterfugientis. At diutius in eo commorari licet, cùm postremo ponitur loco; quia magnam ostendit caussæ fiduciam, quòd iudicio nos stiterimus, cùm devitare id liceret.

Appellatur hic locus alio nomine μετάληψις: verùm quia & distinctus est μεταλήψεως status; satius iudico, distinctis hæc appellare nominibus: ut nempe μετάληψις esse dicatur, cùm princeps orationis quæstio est de actione iudicii: παραγραφή verò, sive, ut Sulpicius Victor nominat, derivatio, fit, cùm quasi ex abundanti adhibetur.

Alterum Hermogeni caput sive membrum est ἀπαίτησις τ ἐλέγχων, i. *probationum postulatio.* Ut in eâdem caussâ Roscianâ: Proba testibus certisve argumentis, me patrem sustulisse, aut patrem in animo habuisse me exhæredare. Refutantur autem testes, partim alios opponendo, partim accusando; quòd locuti sint πρὸς χάριν, *ad gratiam,* vel δι' ἔχθραν, *ob inimicitiam,* vel διά τινα οἰκειότητα, *ob aliquam cognationem,* vel διὰ κέρδος, *ob lucrum,* vel δι' ἡλικίαν, *ob ætatem.* Sed de testibus inferiùs se offeret proprius dicendi locus.

Tertium est βούλησις, seu voluntas: ut, Cùm naturâ à scelere istiusmodi abhorream, quî in animum inducerem, ut parentem tollerem? at vos avari, & sanguinis sitientes.

Quartum est δύναμις, sive facultas: ut, Quî potui patrem interimere, cùm non Romæ fuerim, sed Ameriæ? nam aliis rem tanti periculi committere quomodo ausim? At vos Romæ fuistis: vos & ipsi sicarii estis, & sicarii omnes vobis cogniti, quos subornare facillimum vobis fuit. Probatur autem voluntas, & facultas, à genere, ab educatione, ab institutione, ab ætate, à naturâ animi & corporis, à studiis, ab actionibus, & à fortunâ.

Quinctum est τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους, *quæ à principio sunt usque ad finem,* h.e. adiuncta omnia, sive ea rem antecedant, sive comitentur, sive consequantur. Istiusmodi est, quòd Roscius Capito cædem primò nunciavit Ameriam.

Sextum

Sextum est ἀντίληψις, q. d. *contrasumtio*, h. e. qualitas absoluta, cùm id signum, quod contra nos affertur, non negatur, sed, ut rectè factum, defenditur. E. g. Honestum est studium agriculturæ; ideóque ex eo colligi nequit, me patri fuisse invisum.

Septimum est μετάληψις, *translatio*. Ea est ἀντιλήψεως ἄρνησις, *negatio qualitatis absolutæ*. Opponitur igitur ἀντιλήψει. Velut, si Chrysogonus dixisset: Si pater te amâsset, Rosci, non rus te ablegâsset; sed ad Philosophos, vel Oratores, misisset.

Octavum est μετάθεσις τῆς αἰτίας, *translatio criminis*. Ea constat ἀναιρέσει, sive remotione unius caussæ, tanquam falsæ; & θέσει, sive positione alterius, tanquam melioris. Vt: Pater me rus misit, non ut ex improbo faceret probum, ex luxurioso temperantem; sed quia non ignorabat, quantopere afficerer agriculturâ, & quantam in eâ adhiberem industriam.

Nonum est πιθανὴ ἀπολογία, sive ἀναστροφὴ, *probadilis defensio*, sive *inversio*. Vt: Quoniam pater præfecit me suis prædiis tam splendidis ac frugiferis, habuit me pro homine temperanti, ac frugali, reique rusticæ peritissimo, qui possem operis ac villis imperare, quique primus cubitu surgerem, ultimus cubitum irem.

Postremum est κοινὴ ποιότης, *communis qualitas*; quæ ita dicitur, quia constat ἐκ τῶν συμβεβηκότων, *è communiter accidentibus*: estque ipse ἐπίλογος. ac proinde conficitur ἀνακεφαλαιώσει, sive *enumeratione præcipuorum capitum*, & παθολογίᾳ, sive *commotione affectuum*. Quamquam si accuratè rem expendamus, liquebit, epilogum haut rectè hoc loco ab Hermogene inter κεφάλαια collocari. Quippe, ut ex Sopatro antè vidimus, in capitibus requiritur, ut distinctis propositionem argumentis confirment. At epilogus id non facit; verùm partim repetit, quæ antè dicta erant, partim affectus concitat.

Sunt verò complures quoque singulorum κεφαλαίων partes, ac modi: sed hos apud ipsum Hermogenem vide.

IV. QUOMODO ARGUMENTEMUR A VOLUNTATE, FACULTATE, ET SIGNIS: QUO PACTO ITEM ARGUmenta inde petita refellamus.

FABIUS Quinctilianus lib. VII. cap. II. tres facit partes status coniecturalis; An voluerit, an potuerit, an fecerit. Ex his duæ priores, voluntas & facultas, βούλησις, καὶ δύναμις, in omnibus hominum actionibus concurrunt. Coniunxit itaque Poëta; apud quem ita Ilioneus ad Didonem ait *: *1. Æn.

R Non

to deprehenſus es in illo ipſo loco, & nemo præter te ibi viſus eſt, & cauſſa nem-ni, & tu ſemper audax; quid eſt quod de facinore dubitare poſſimus?

At in defenſione hæc omnia ſunt infirmanda, & diluenda. Ita-que oſtendemus, nobis non fuiſſe voluntatem; rationes allatas quibus nos dicebat adverſarius impulſos, aut nullas fuiſſe, aut non tantas; neque nos iis eſſe moribus, ut tam facilè à recto poſſimus abduci. Itidem oſtendemus, non ideo nos feciſſe, quia fuerit fa-cultas; vel etiam, non fuiſſe nobis facultatem: quo pertinet illud Iuliani *adverſus B. Auguſtinum lib. I. operis imperfecti; *Abſo-lutè vindicatur à crimine, qui ipſa rei impoſſibilitate defenditur.* Facul-tatem autem defuiſſe, probamus, quia non fuerint tantæ vires, co-piæ, opes; quia alienus locus, & tempus; quia non fuerit ſpes oc-cultandi facinus; atque alia id genus. Denique quòd in curſu, veſte fuimus reprehenſi; quòd animam præ metu vertere nequi-mus; ſimiliaque, quæ ad factum commonſtrandum adducebantur, oſtendemus, eiuſmodi eſſe, ut ex iis ſignis de viro bono iudicari non debeat.

* *in poſter. libb. B. Auguſtini contra ſecũdam Iuliani reſponſionẽ. Qui libri demum anno 1617. opera Cl. Manardi Pariſiis in lucem prodierunt.*

V. IN HOC STATU ALTERUTRUM LITIGANTIUM IMPROBUM VIDERI.

MONET autem Ariſtoteles, in hoc ſtatu, vel reum, vel accu-ſatorem, eſſe neceſſariò improbum. Quod neceſſe non eſt in aliis controverſiis, in quibus peccari poteſt per ignorantiam iuris. At in coniecturali vel reus fecit, vel non fecit id, ob quod accuſa-tur. Si fecit, vel ſcit ſe feciſſe, vel neſcit; velut ſiquis alium oc-ciderit, aut læſerit lapide è feneſtrâ proiecto. Si ſcit reus, menti-tur negando. Si neſcit, per imprudentiam fecerit neceſſe eſt; eoque ſtatus erit qualitatis aſſumtivus, non coniecturalis; quia, cui con-ſtitit de lapide proiecto, pòſt cognoſcere potuit de homine occiſo. At ſi reus non fecit; vel improbus eſt accuſator falsò accuſando quem innocentem conſtabat; vel levis eſt, accuſando eum, de quo non certò conſtabat.

Sed & lib. v. Nicomach. docet Ariſtoteles, eorum, qui irâ per-citi facinus aliquod deſignarunt, haut parem eſſe rationem, atque eo-rum, qui contendunt de pactis: ut ſi unus depoſitam pecuniam le-gibus repetat; alter verò, depoſitam apud ſe fuiſſe, inficias eat. Quippe, quos affectus tranſverſos egit, eos putat Philoſophus ra-tione aliquâ excuſari poſſe: at in pactis alterutrum non poſſe non eſſe improbum, niſi fortè rei oblivio eum ceperit.

VI. EXE-

VI. EXEMPLA E M. TULLIO ALLATA, QUÆ IMITEMUR.

ET hæc de naturâ ac tractatione status coniecturalis dicta sint. Plura qui requirit, Hermogenem adeat, ac Trapezuntium, qui fusè hanc rem tractat lib. Rhet. 11. Inprimis autem artificium Hermogenicum spectet in orationibus Ciceronis hoc in statu versantibus: cuiusmodi, præter illam pro Roscio Amerino, de quâ satis antea dictum, est liber primus accusationum Verrinarum, quo ostenditur, quæ scelera commiserit Verres in quæsturâ, legatione, & præturâ urbanâ: liber secundus Verrinarum, quo docetur, quæ patrârit in præturâ Siciliensi: tertius, qui est de re frumentariâ: quartus, qui est de signis: quinctus & ultimus, qui est de suppliciis. Item oratio Cluentiana, quâ quæritur, an Cluentius Oppianicum vitricum, atque alios, sustulerit veneno: illa pro Murænâ, quâ quæstio est, an Muræna commiserit ambitus crimen: item pro Flacco, quâ defendit illum, cùm ex administratione Asiaticâ reus esset repetundarum: pro Syllâ, quâ quæritur, num ille coniuraverit cum Catilinâ: pro Plancio, quâ disceptatur, an is reus fuerit ambitus in petitione ædilitatis: pro Cælio, quâ controversia est, num Cælius à Clodiâ aurum mutuò sumserit, ac, ne id restituere cogeretur, ei venenum parârit: ac denique pro Deiotaro, quâ quæstio est, an is adversus Cæsarem coniurârit.

CAP. VIII.

DE STATU FINITIVO.

IN statu definitivo definitio nostra comprobanda est; adversarii refellenda.

Et adstruendi, & destruendi ratio, è logicis petenda.

I. NATURA STATUS DEFINITIVI VARIIS DECLARATUR EXEMPLIS.

STATUS ὁρισικὸς, seu finitivus, etiam nominis controversia dicitur: quia eo quæritur, quo nomine factum sit appellandum. Atque hinc liquet, statum quoque simplicis thematis esse posse. Ita

apud

apud Demosthenem quęritur, detne insulam Halonnesum Philippus, an reddat. Nam Philippus eam volebat Atheniensibus δοῦναι *a*: at Athenienses, auctore Demosthene, nolebant accipere, ni fateretur Macedo, eam se ἀποδοῦναι *b*. Cuius rei meminit & Athenæus initio libri sexti. Itidem quæritur apud Ciceronem VIII. Philippicâ, quid sit tumultus: pro Cæcinâ disputatur, an dicendum sit, ei vim factam esse, qui armis fuerit perterritus, ne fundum suum ingrederetur. De hoc statu agit Aristoteles cap. XLI. *c* Eiusque sex adducit exempla. Nempe siquis fateatur, se accepisse, neget tamen furatum esse; si concedat, se percussisse, at non intulisse contumeliam; si cum aliquâ fuisse, at non commisisse adulterium; si furtum fecisse, at non sacrilegium; si agrum coluisse, at non publicum; si collocutum cum hostibus, attamen non esse proditorem.

a dare.

b reddere.

c iuxta vulgarē distinct. cap. 13.

In hoc genere oportet nos habere paratas definitiones. E. G. quid furtum, quid sacrilegium, quid adulterium, &c. Neq; enim, si percussit quis alium, eo contumeliâ affecit, sed si aliquâ de caussâ: neque si quis clàm rem alienam abstulit, furtum commisit; sed si abstulit, ut noceret *d*, & rem à domino abalienaret: neque sacrilegium admisit, quisquis abstulerit rem è loco sacro; sed qui surripuerit inde Deo consecrata, aut donata: eoque sacrilegium non erit, siquis rapuerit dotem filiarum Clisthenis creditam Iunoni Samiæ, aut pecuniam Alexandri in delubro Solis repositam. Quæ sententia etiam imperatoribus placuit Romanis. Nam *Divi, Severus, & Antoninus, Cassio Festo rescripserunt, res privatorum, si in ædem sacram repositæ, subreptæ fuerint, furti actionem, non sacrilegii esse:* ut est Leg. V. Dig. Ad legem Iul. pecul. Vtcunque aliter hoc papa Ioannes deciderit XVII. Quæst. IV. cap. Quisquis.

d L. 1. ff. de furtis.

Porrò perpetuum non est, quod Thomas Corræus *e* scribit, status definitionem esse infirmam, quia non tam rem defendit, quàm mutat. Nam culpa sanè tollitur, si probemus, quòd Cato in Senatu sententiis omnium restiterit, constantiam vocari debere, non pertinaciam.

e lib. 3. de eloqu. cap. 16.

II. QUA RATIONE TRACTARI DEBEANT CONTROVERSIÆ, QUÆ AD HUNC STATUM PERTINENT.

ΚΕΦΆΛΑΙΑ sive capita status definitivi iuxta Hermogenem sunt XII. Exemplum affert de philosopho, qui tyranno persuaserit, ut imperio se abdicaret, atque eo nomine præmium sibi dari

dari postulet, velut tyrannicidæ. Primum κεφάλαιον est πϱοβολὴ, i. *intentio*, quam vulgo petitionem dicunt: ut, Sustuli tyrannidem, ideo præmium posco. Continet τὰ ἀπ' ἀϱχῆς ἄχϱι τέλους a. Cùm nemo tyrannum gladio tollere posset, nullus certè tolleret; ego autem patriæ semper libertatis studiosus essem: non acquievi, usque dum ei persuasi, ut se imperio abdicaret; atque ita sine cæde vobis peperii libertatem; pro quo beneficio peto, ut vel mihi statua erigatur, vel ut perpetuò alar in Prytaneo.

a *Quæ à principio sunt, usq; ad finem.*

Porrò pinguiori Minerva πϱοβολὴ inter κεφάλαια ab Hermogene collocatur. Neque enim est locus probationis; sed ipsa propositio, quæ argumentis comprobanda est. Huic opponitur ἀντιπϱοβολή. Verùm hæc quoque nihil aliud est, quàm ipsa adversarii propositio; eoque κεφάλαιον dici nequit. Ita in ἀντιπϱοβολῇ negat adversarius, alteri dandum præmium, cùm non occiderit tyrannum.

Alterum κεφάλαιον est ὅϱος, sive *definitio*: ut, cùm adversarius ait, tyrannicidam esse eum, qui tyranum occidit.

Tertium est ἀνθοϱισμὸς, *contraria definitio*: ut, Tyrannicida est non solùm, qui tyrannum occidit; sed quisquis tyrannidem tollit, & patriæ libertatem restituit. Qualis, etsi non tollat tyrannum, quatenus homo, tollit tamen eum, quatenus tyrannus est. Quod multo esse amplius, ex eo liquet, quia sæpe, qui hominem tollit, tyrannidem non tollit: ut cùm post tyranni mortem gravior servitus sub tyranno altero consequitur.

Quartum est συλλογισμὸς, sive *ratiocinatio*; quæ res duas inter se confert: ut, Tantum beneficium est verbis tyrannidem tollere, quantum armis.

Quinctum est γνώμη νομοθέτου, *sententia legislatoris*: ut, Libertatis, non sanguinis caussâ, lex data est; ac proinde ob libertatem partam, non ob sanguinem fusum, datur præmium.

Sextum est πηλικότης, sive *rei quantitas*: ut, Res præclara est eloquentia, &, magnum, id efficere oratione, quod alius non possit armis.

Septimum est τὸ πϱός τι, sive *relatum*, & constat amplificatione ac comparatione: ut, Multo meliùs meretur de Republicâ, qui verbis pellit tyrannum, quàm qui armis; cùm ille id præstet sine sanguine, sine tumultu, sine periculo.

Octavum est ἀντίθεσις sive ποιότης ἀντιθετική, i. *status assumtivus*, de quo infrà dicturi sumus: sed is in hoc exemplo locum non habet; quia constat, philosophum bene fecisse: ut necesse non sit, colorem huic

huic facto quærere. At in aliis caussis deprehenditur: velut si quis caussam dicere cogatur, quòd occiderit eunuchum inventum cum coniuge. Phavorinus certè Philosohus, quamvis eunuchus, tamen in adulterio deprehensus dicitur. Notum &, quod de eunuchis audisse se ait ancilla Terentiana, eos amatores mulierum esse maximos: pluraque super eo, cui res tanti est, videre queat apud Philostratum in vita Apollonii Tyanei lib. I, cap. XXI, & XXIII: è iunioribus autem Muretum lib. X. Var. Lect. cap. XI: & Ioannem Filesacum lib. I. Selectorum cap. XI. Quare non quidem accusator libidinem in eunuchis exstinctam dicet; sed negabit, eunuchum posse esse adulterum, quia sit μάταιος, ac nebulo, ut Terentius loquitur; hoc est, quia haut sit idoneus gignendæ proli. At cædis reus asseret, adulterum esse, quisquis cum alienâ consuescit coniuge, quòd & nomen indicat, cùm *adulter* dicatur, quia ad alterùm torum eat.

Nonus locus est μετάληψις, quasi transsumtio dicas, aut translatio. Eâ reprehenditur modus actionis: ut, In ius tibi eunuchus ob factum vocandus fuit, non transfigendus gladio.

Decimus est ἀντίληψις, sive status absolutus: & respondet μεταλήψει, ut ὅρος ἀνθορισμῷ. Exemplum est, cùm reus ostendit, se iure eunuchum occidisse.

Vndecimus est ποιότης, *qualitas*, quæ ab attributis personæ sumitur: velut, cùm dicitur, quibus moribus quis hactenus fuerit, & cuiusmodi futurus sit, si iudicio liberetur, atque item, si condemnetur.

Duodecimus est γνώμη, *sententia* seu voluntas: ut quo consilio quid factum scit, aut quo animo quis accuset, vel defendat.

Et hæc de statu definitivo: in quo paucæ exstant orationes Ciceronis, si principalem spectes scopum. Nam complures sunt, in quibus incidit; quomodo in Philippicâ nonâ quæritur, num, qui mortis est caussa, homicida dici debeat: & eâ, quæ est pro Rabirio perduellionis reo, disputat, se popularem esse: itemque initio Agrariæ secundæ, ac quibusdam aliis. quibus artis huius studiosus addiscet usum eorum, quæ de finitivo statu diximus.

CAP. IX.

DE STATU QUALITATIS.

STATUS *qualitatis est duplex; negotialis, & iuridicialis. ille de re futurâ pertractat; estque generis deliberativi proprius: hic de re præ-*

præteritâ esse solet, ac iudiciis convenit. Iuridicialis propriè vel in iudicio instituitur, vel ante iudicium, qui Translativus vocatur. Prior dividitur in Rationalem, & Legalem. Rationalis est de facto: Legalis de sententiâ legis, aut scripti.

Distribuitur Rationalis in Absolutum, & Assumtivum. Absolutus est, qui simpliciter factum defendit; ut, cùm laudabiliter factum dicimus. Assumtivus est, cùm per se debilis est defensio, sed re foris assumtâ iuvatur. Estque quadruplex; Comparatio, Relatio, Remotio, Concessio.

Comparatio est, cùm ostendimus, è duobus alterum fuisse agendum, & id, quod à nobis factum est, satius fuisse fieri.

Relatio est, cùm culpam conferimus in eam personam, quæ ipsa malum accepit.

Remotio est, cùm culpam reiicimus in personam aliam, quam eam, quæ malum accepit; vel in rem, quæ in iudicium vocari non possit; uti in legem.

Concessio dividi solet in Purgationem, & Deprecationem. Sed cùm in Deprecatione utamur statu Negotiali; prior tantùm pars Concessionis ad status Assumtivos pertinebit. Quòd verò de utrâque hoc loco agitur, ideò fit, quia Purgationi plurimùm subjici solet Deprecatio. Est autem Purgatio, quâ non factum ipsum, sed voluntas defenditur: ut, cùm culpa confertur in necessitatem, fortunam, aut imprudentiam.

Deprecatio est, cùm culpam fatemur, sed ad misericordiam confugimus.

I. STATUS QUALITATIS DIVITUR IN NEGOTIALEM, ET IURIDICIALEM; DEQUE NEGOTIALIS GENERIS DIFFICULTATE.

STATUS Qualitatis alio nomine Ciceroni in primo de Inventione dicitur status Generis, sive Generalis; quod in eo controversia sit de vi & genere, hoc est, qualitate negotii, facti, legis, scripti, vel actionis: de quibus omnibus in hoc statu quæri solet. Dividitur autem iuxta Ciceronem, & Hermogenem, in Πραγματικὸν, sive Negotialem, & Δικανικὸν, seu Iuridicialem. Prior est de re facienda; &, in negotio publico, ad Senatum pertinet. Alter iudiciis convenit, ut nomen ipsum testatur.

Existimat Thomas Corræus a, negotialem statum comprehendi sub iuridiciali: quia non alio differant, quàm eo, quod negotialis sit de negotiis publicis; iuridicialis de rebus privatis. Sed fallitur, si putat, consultationes solùm esse de publicis, non item de privatis

a *lib. 3. cap. 21.*

privatis negotiis. Et, si genus iuridiciale agnoscit differre à deliberativo; quomodo non à iuridiciali statu differet status negotialis, qui generis deliberativi proprius est?

Est autem negotialis status difficilior iuridiciali; quod tribus argumentis demonstrat Aristoteles. Nam difficilior est futurorum coniectatio, quàm asseveratio præteritorum. Deinde in iuridiciali lex est principium, ex quo non difficile est Oratori elicere conclusiones: at non itidem fit in negotiali. Præterea negotialis non habet diverticula, nisi ad aliud genus confugiat: quomodo Isocrates consilium daturus accusat; ut Lacedæmonios in Panegyrico, Charetem in Sociali. Verùm in iuridiciali multa dici possunt de personâ nostrâ, adversarii, vel iudicum. Quare fallitur M. Tullius, apud quem M. Antonius II. de Orat. iudicia putat difficiliùs tractari. Ait enim: *Omnium cæterarum rerum oratio, mihi crede, ludus est homini non hebeti, neque inexercitato, neque communium literarum & politioris humanitatis experti. In caussarum contentionibus magnum est quoddam opus, atque haut sciam, an de humanis operibus longè maximum: in quibus vis oratoris,* &c. Tullio hâc in parte subscribunt, Cornificius a, sive magister Herennianus, Fabius Quinctilianus, & auctor dialogi de caussis corruptæ eloquentiæ. Itaque idem de iis, quod de Tullio, iudicium esto.

a *initio lib.2.*

II. DE CAPITIBUS, IUXTA QUÆ HERMOGENES TRACTARE IUBET STATUM NEGOTIALEM.

LOCI status negotialis Hermogeni sunt sex, uti diximus, cùm ageremus de genere deliberativo, cuius is proprius est. Nunc, promissi memor, pauca addam de tractationis modo.

Primus Hermogeni locus est νόμιμον, sive *legitimum.* Is partim spectatur ἀπὸ ῥητοῦ, *in scripto;* & pertinet ad status legitimos: partim considerat τὸ ἔθος ὡς νόμιμον, *consuetudinem tanquam legitimum.* Prioris exemplum est in Licinianâ; sitne Archias retinendus in civitate ex lege Papiriâ. Posterioris verò exemplum habemus in Manilianâ, quâ docet Tullius, non esse contra consuetudinem Romanorum, ut omnia ad unum deferantur.

Alter locus est δίκαιον, sive *iustum:* cuius tractatio cognoscitur ex doctrinâ status iuridicialis, tum absoluti, tum assumtivi. Iusti autem nomine utimur, non laxè, ut comprehendat legitimum, qui

primus erat locus: sed strictè, ut significet æquum; quomodo natura, ac ratio, suadebant, ut Pompeio debitus honos deferretur. Aequitas enim vox est non legum, aut consuetudinis; sed naturæ, ac Dei ipsius in ea loquentis. Quod indicat locus ille Isocratis in Panathenaico: Ἐδεῖτο μὴ περιιδεῖν παλαιὸν ἔθος καὶ πάτριον νόμον καταλυόμενον, ᾧ πάντες ἄνθρωποι χρώμενοι διατελοῦσιν, οὐχ ὡς ὑπ' ἀνθρωπίνης κειμένῳ φύσεως, ἀλλ' ὡς ὑπὸ δαιμονίας προστεταγμένῳ δυνάμεως. hoc est, *Ne abrogari sineret veterem consuetudinem, patriamq; legem, quâ utuntur homines universi; quæ non ab humano ingenio est lata, sed à divina quadam virtute constituta.* De Adrasto sermo est, Thesea rogante, ut cæsorum corpora redderet, quò sepulturá afficerentur. Similem ex Sophoclis Antigone locum inferiùs *a* adferemus. Et Tullius in Topicis, enumerans ea, in quibus ius civile consistat, non contentus memorare *leges, senatusconsulta, res iudicatas, iurisperitorum auctoritatem, edicta magistratus,* addit denique iis, *& morem, & æquitatem.*

a cap. 12. ubi de lege agitur.

Locus tertius est συμφέρον, sive *utile*; quod duplex est. Nam vel duntaxat χρήσιμον, sive *conducibile* est; vel etiam est ἀναγκαῖον, sive *necessarium*, cuius vis multò maxima est. Utile spectatur bifariam: nam vel consideratur, quid consecuturum sit, si fecerimus; vel quid sit futurum, si non fecerimus. Utraque pars tractatur quadrifariam. Argumentamur enim hunc in modum. Nobis id facientibus,

I. ὑπάρχοντα ἀγαθὰ διαμενεῖ.
bona, quæ adsunt, conservabuntur.

II. τὰ οὐκ ὄντα προσέσται.
bona, quæ non adsunt, obtingent.

III. τὰ ὑπάρχοντα φαῦλα οὐ διαμενεῖ.
malis, quæ adsunt, liberabimur.

IV. τὰ οὐκ ὄντα οὐ προσληψόμεθα.
mala, quæ impendent, evitabimus.

Contrà nobis non facientibus,

I. τὰ ὑπάρχοντα ἀγαθὰ ἀπολεῖται.
bona præsentia amittentur.

II. τὰ οὐκ ὄντα, προσγινόμενα ἦ ἂν, οὐ προσέσται.
bona sperata non consequemur.

III. τὰ ὑπάρχοντα φαῦλα διαμενεῖ.
malis præsentibus non liberabimur.

IV. τὰ οὐκ ὄντα φαῦλα προσέσται.
mala, quibus nondum premimur, nobis obtingent.

a lib.2. Histor. Philipp.

Ita Mardonius (verba sunt Iustini *a*) *hortatur Xerxem, ut in regnum abeat, sibi* CCC. *millia armatorum lecta ex omnibus copiis relinquat: quâ manu, aut* CUM GLORIA *eius perdomiturum se Græciam: aut, si aliter eventus ferat*, SINE *eiusdem* INFAMIA *hostibus cessurum*. Itidem Marcus Tullius in Manilianâ Pompeium docet præficiendum esse bello Mithridatico; tum ut propulsaretur calamitas, quæ urgebat; tum ut evitaretur malum, quod impendebat.

Quartus locus est δυνατὸν, sive *quod fieri potest*. Maximè autem urget hic locus, cùm docemus, aliquid non fieri modò posse, sed & facillimè fieri.

Quinctus locus est ἔνδοξον, sive *honestum*, ac *gloriosum*: quod iisdem tractatur modis, quibus utile. Quippe hunc in modum argumentari licet: Si hoc feceris, præsentem tueberis dignitatem; speratam consequeris: infamiam præsentem avertes; eam, quam metuis, evitabis. Contrà, si non feceris, infamiâ præsenti non liberaberis; ea, quam metuis, tibi obtinget: præsentem amittes dignitatem; nec speratam adipisceris. Ita Tullius in Manilianâ probat, bellum Mithridaticum suscipi debere, quò deleatur ignominia, quam populo Romano inusserat Mithridates, cùm unâ horâ tot occidi iussit civium Romanorum millia.

Sextus locus est τὸ ἐκβησόμενον, sive *eventus*. Qui locus bifariam explicatur. Nam nonnullis hęc sententia esse videtur; In utramvis partem eventus cadat, utilitas tamen ac gloria consequetur. E. G. Sive Romani vincant Mithridatem, sive non vincant; utile ac gloriosum fuerit, suscepisse adversus eum bellum. Alii verò per eventum intelligunt utilitatem, ac gloriam emanantem ex eâ utilitate, ut & gloriam, quæ proximè rem consequitur. E. G. Argumentum ab utili sit: Opem ferre debemus vicinæ nationi, ne veniat in hostium potestatem. At ab eventu fuerit: Si vicinæ genti servitus imponatur, nobis quoque maximum ab hostibus periculum imminebit. Verùm Hermogenes pro iis facit, qui utrumq; probandi modum putant sub eventu contineri.

III. QUAS

III. QUAS ORATIONES CICERONIS SEQUI POSSIMUS IN TRACTATIONE STATUS NEGOTIALIS: ET CUR HIC AGATUR DE LOCIS ATQUE EXEMPLIS EIUSCE STATUS, QUI PROPRIUS SIT GENERIS DELIBERATIVI.

UTITUR hoc ſtatu Cicero in aliquammultis orationibus: uti in eâ, quæ eſt de provinciis conſularibus. Nam ſuadet hâc, ut Syria Macedoniaque futuris decernantur conſulibus; & Galliæ Cæſari non adimantur. Catilinarias etiam huc pertinere, oſtendimus cap. tertio. De Manilianâ quoque ſemel, & iterum, diximus. Philippicæ etiam penè omnes huius ſunt loci. Nam primâ hortatur Antonium, & Dolabellam, conſules, ad moderatè regendam Remp. Tertiâ auctor eſt, ut quæ Octavianus Cæſar egerat adverſus Antonium, ea publicâ confirmentur auctoritate: ut idem imperatoriâ dignitate in Antonium eligatur: ut præmia decernantur legionibus, quæ ab Antonio defecerant ad Octavianum: ut D. Brutus, cæterique, ſuas retineant provincias; nec tradant cuiquam, niſi qui ex S.C. ſucceſſerit. Quinctâ diſſuadet legationem ad Antonium; actaque Antonii reſcindenda docet, ac præmia iis decernenda, qui remp. adverſus Antonium defendiſſent. Sextâ populum hortatur ad bellum Antonio inferendum. Septimâ pacem diſſuadet cum Antonio, quia ea ſit turpis, quia periculoſa, quia eſſe non poſſit. Octavâ ſuadet, ut bellum, non tumultus decernatur. Nonâ probat, ſtatuam pedeſtrem æneam in roſtris ponendam Servio Sulpicio, qui in legatione obierat. Decimâ adverſus Fuſii Caleni ſententiam ſuadet, ut Bruti acta Senatuſconſulto confirmentur. Undecimâ auctor eſt, ut C. Caſſius Dolabellam perſequatur bello. Duodecimâ diſſuadet legationem, ſeque eam ad rem non eſſe idoneum comprobat. Decimâtertiâ adverſus M. Lepidi conſilium oſtendit, non poſſe tutam iniri pacem cum Antonio, Antonianiſque. Decimâquartâ ultimâque docet, non eſſe ponenda ſaga, niſi bello confecto: ac honores iis decernendos, à quibus Antonius ad Mutinam victus erat.

Pluribus hæc commemorare viſum fuit, quò perſpectum habeat artis huius ſtudioſus, ex quibus potiſſimùm orationibus addiſcere poſſit ἐξεργασίαν, atque uſum eorum præceptorum, quæ de negotiali ſtatu à Rhetoribus traduntur. Erunt autem fortean, quibus hæc

 de eiuſ-

de eiusce status tam locis; quàm exemplis, alieno loco persecuti videamur. Nam cùm is status generis sit deliberativi proprius; iudicabunt, eo in genere tradi illa debuisse. Sanè potuisse, nos quoque agnoscimus. Verùm quia hoc loco de iis Hermogenes tractat, operæ duxi, pauca hæc exponere, quò eorum magis detegatur calumnia, qui iuventuti persuasũ cupiunt, Rhetores antiquos solùm docere, quo pacto conscribillari soleant caussæ forenses. Hæc profectò una unicè caussa est, cur ea hic potiùs, quàm in doctrinâ generis deliberativi, exponere voluerimus; quamquam vix aliud promiserim capite sexto, quàm, me acturum deinceps de statibus, quatenus pertinent ad genus iuridiciale.

IV. QUÆ GENERATIM AB ARISTOTELE DE STATU IURIDICIALI TRADANTUR: ITEM EIUS DIVISIO IN RATIONALEM, ET LEGALEM: ET UNDE LEGALIS DICATUR: ET QUO LOCO PROPRIE DE EO AGI DEBEAT.

NUNC videamus de statu iuridiciali: qui bifariam consideratur, generatim, & speciatim. Generatim de eo agit Aristoteles cap. XL *a*. Distinguit enim iustum, & iniustum; idque tum ratione fundamenti, i. legis; tum ratione obiecti, i. hominum. Siquidem docet, iustum esse, quod fit secundùm legem, sive privatam, sive publicam; eamque sive scriptam, sive non scriptam: iniustum itidem esse, quod contra legem aliquam committitur. Similiter asserit, quodcunque iustum aut iniustum est, esse istiusmodi, vel ratione boni communis, vel ratione boni particularis. Et hæc generatim de statu iuridiciali.

a *vulg. cap.* 13.

Species verò eius sunt duæ: de quarum una, propriè loquendo, in iudicio; de altera ante iudicium disceptatur. Posterior horum vocatur μετάληψις, sive status translativus: estque non de qualitate facti, legis, aut scripti; sed actionis, quæ intentatur, ut postea videbimus. Prior verò generis nomine dicitur iuridicialis, sed strictiùs ea voce accepta.

Hic porrò à Fabio, & Hermogene, dividitur in λογικὸν, sive rationalem, & νομικὸν sive legalem: ille utitur ratione; hic dicti scriptive auctoritate. Vocatur autem κατ' ἐξοχὴν, νομικὸς, h. e. legitimus, seu legalis: quia etsi multa sunt scriptorum genera, ut testamenta, literæ, aliaque; inter omnia tamen familiam ducit ὁ νόμος *b*: utpote quem Stoi-

b *lex.*

Stoici a definiebant, πάντων b βασιλέα θείων τε καὶ ἀνθρωπείων πραγμάτων, quique iuxtim eos sit λόγος ὀρθὸς, προστακτικὸς μὲν τῶν ποιητέων, ἀπαγορευτικὸς δὲ τῶν οὐ ποιητέων c. quibus concinit illud Tullii Philipp. XII: *Est enim lex nihil aliud, nisi recta & à numine Deorum tracta ratio, imperans honesta, probibens contraria.* Quibus gemina legere est lib. I. de legg. & primo de Nat. Deor.

Verùm cùm status legitimus pertineat ad argumenta ἄτεχνα; nos verò etiamnum versemur in ἐντέχνοις: præteriri profectò à nobis debuisset hæc status Iuridicialis distributio, nisi Hermogenis ordini insistere, cumque iuventuti aperire voluissemus. Atque ea ipsa ratio est, cur inferiùs etiam assignaturi simus species huius status, quarum explicationem non immeritò quis iudicet reservandam fuisse, usque dum ad locos argumentorum inartificialium deventum fuisset.

a *Chrysippus lib. de legg. & ex eo Iurisconsultus l. 2. ff. de legg.*
b *regem rerum omnium divinarũ humanarumq́3.*
c *ratio recta, iubẽs ea, quæ facienda sunt, & prohibens non facienda.*

V. STATUS RATIONALIS DISTRIBUTIO IN ABSOLUTUM, ET ASSUMTIVUM: ITEM QUINDECIM LOCI STATUS *absoluti, iuxta Hermogenem.*

STATUS λογικὸς eidem Fabio, & Hermogeni, duplex est; absolutus, & assumtivus. Absolutus est, cùm simpliciter ac directè factum defenditur. Ita (ut scribit Lucas in Actis cap. v. tmemate XXIX.) beatus Petrus accusatus, quòd Christum doceret Hierosolymis, invito Cæsare, & sacerdotibus; respondit, se rectè facere, quia πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον, ἢ ἀνθρώποις d: quomodo & Socrates ait apud Platonem in Apologia, πείσομαι δὲ τῷ Θεῷ μᾶλλον, ἢ ὑμῖν e. Vide L. III. §. quoties. ff. de vi armata. Dicitur hic status Græcè ἀντίληψις, quia est ἐναντία λῆψις τῇ λήψει τοῦ κατηγόρου, τοῦτ᾽ ἔστιν, ἀντιπροβολή. i. *propositio contraria adversarii propositioni.*

Fortunatiano quatuor sunt loci status absoluti: lex, mos, secta, ars: quæ & exemplis declarat.

Vulgò autem eius sex faciunt locos: nempe ius naturæ; legem scriptam, sive divinam, sive humanam; consuetudinem; ἐπιείκειαν, sive æquum & bonum; iudicatum, sive exemplum; & pactum.

Sed Hermogeni sunt loci quindecim. Eos illustrat exemplo de pictore, qui cùm naufragii picturam in portibus diis marinis suspendisset; atque eâ re, tanquam malo omine, territi mercatores, in portus istos, summo Reipub. detrimento, desiissent appellere: eo nomine accusatus est publici criminis, aut læsæ maiestatis.

d *Deo magis obedire decet, quàm hominibus.*
e *obtemperabo Deo potius quã vobis.*

Primus

Primus Hermogeni locus est προβολή, h. e. *intentio*, sive propositio ipsa: quæ rectène, an secus, ab Hermogene inter capita ac locos ponatur, ostendimus cap. sept. Est autem προβολῆς exemplum: Cùm tabulæ tuæ, quibus naufragia depinxisti, metum incusserint mercatoribus; atque eo factum sit, ut nulla instituantur commercia ac negotiationes: imminuisti picturis vectigalia populi; eoque reus es læsæ Reip.

Alter continet τὰ μέρη τοῦ δικαίου, *partes iuris*, quæ sunt iustitia, honestas, utilitas. Ita dicit pictor, se rectè fecisse, nec quicquam commisisse contra leges: consentaneum esse hominum naturæ, ut casus humani oculis omnium subiiciantur: atque adeò utile id esse, cùm periculorum metus adferat timorem Dei, ac in navigando reddat cautiores.

Tertius est πρόσωπον, seu *persona:* ut, Ego pictor sum, homo privatus, eoque Remp. lædere non possum.

Quartus est ὅρος, sive *definitio:* ut, Pingere naufragia non est lædere Rempublicam; cùm pictor non prodat hostibus vectigalia, classes, aliáve Reip. commoda.

Quinctus est συλλογισμὸς, sive *ratiocinatio;* quæ est refutatio allatæ definitionis. Ita dicet accusator, nihil referre, utrùm privatus lædat Remp. an qui gerit magistratum; num obsit prodendis civibus, an pingendis tabulis; num ferro urbem perdat, an fame.

Sextus est γνώμη νομοθέτου, *sententia legislatoris*. Estq; hic locus utrique parti communis, cùm aliud sensisse legislatorem dicat accusator, alium verò legis finem faciat reus. Porrò hic locus non semper incidit, çùm sæpe nulla exstet lex de eo, quod in iudicium venit: atque inde est, quòd Hermogenes dicat, εἰ ἐμπίπτει, *si incidat*.

Septimus est πηλικότης, *quantitas rei;* quâ res exaggeratur: ut, Grave est, Remp. pictoris culpâ defraudari vectigalibus.

Octavus est πρός τι, sive *comparatio;* quâ res magis quoque amplificatur, quàm factum loco superiori. Nam is simplicem tantùm amplicationem habet; hic geminatam. E. G. Gravius est facinus, patriam à pictore atque opifice iis spoliari, quæ importantur, quàm exercitum prodi. Nam sine militibus vivere potest Resp. sine frumento non potest.

Nonus est ἀντίληψις, q. d. *contrasumtio;* quæ est qualitatis absolutæ repetitio: ut, Licet pictori pingere naufragia: nulla lex prohibet delubra ac loca publica picturis exornare: fas est donaria suspendere Diis immortalibus.

Decimus

Decimus est μετάληψις, *translatio*. Ea fit bifariam, ἐνστάσει, & ἀντιπαραστάσει. ἔνστασις est ἄρνησις ἐναντία, *negatio contraria*: ut, Nequaquam licet, quod obest Reip. Ἀντιπαράστασις (quam κατὰ λέξιν *obsistentiam* dixeris) concessione constat, & inficiatione. E. G. Licet quidvis pingere, cum ex eo nihil damni capit Resp. non item, quando ei detrimentū adfert. Artē ostentare concessum: at non quovis loco, nec cū damno populi.

Undecimus est ἀντίθεσις, *oppositio*: quâ aliquid adfertur contra μετάληψιν: ut, Volui mercatores, ac naviculariā facientes, cōmonefacere.

Duodecimus est ἑτέρα μετάληψις, *altera transsumtio*: ut, Aliter debuisti consulere navigantibus: quando naves tutò per maria ambulent, scripto meliùs, quàm picturâ, commonstrasses: denique nihil istiusmodi factum oportuit, inscio atque inconsulto magistratu.

Decimus tertius est θέσις, sive *positio*: ut, Quisque pro viribus prodesse debet reip. Ego consului arte meâ, quantum potui.

Decimus quartus est ποιότης, *qualitas* personæ, aut rei. Ubi de præstantia artis pictoriæ agetur.

Decimus quinctus est γνώμη, i. *animus* sive sententia: non quidem legislatoris; (nam hæc antecessit;) sed alterius; puta rei, vel adversarii.

Docet autem Hermogenes, tum hunc, tum superiorem locum, eodem tractari modo, quo in finitivo. Quamobrem non necesse habemus, quicquam de iis hoc loco adtexere; cùm tractandi ratio peti possit ex illis, quæ cap. antecedenti dicebamus.

VI. STATUS ABSOLUTUS DIVIDITUR IN SIMPLICEM, ET DUPLICEM; DUPLEX IN EUM, QUI CONIUNctione, quique divisione est duplex.

STATUS absoluti duo sunt genera: vel enim simplex est, vel duplex. Simplex fit bifariam: nam vel factum propter se in judicium venit, vel propter eventum. Prioris generis exemplum istiusmodi est apud auctorem ad Herennium: C. Popilius (ita legendum monuit Turnebus a) à Gallis obsessus, venit in congressum cum ducibus hostium, exercitumque suum liberavit, attamen amissis omnibus impedimentis. Eam rem cùm pòst in poculis annulisque celasset, accusatus est læsæ Reip. Conveniunt huic generi capita ac loci omnes, quos suprà commemoravimus, præter ab ultimo proximum, qui est ποιότης, sive *qualitas* personæ. Nam cùm Popilius fuerit imperator; haut verisimile futurum erat, eum adversus Remp. semper fuisse animo infenso infestoque.

a *lib.* 13. *Adverʃ. cap.* 13.

Posterioris generis exemplum est illud de pictore. Neq; enim tam

accusa-

accusabatur, quòd pinxisset naufragia: quā quòd picturâ eius omnes territi à navigatione desisterent. Et hæc de statu absoluto simplici.

Status absolutus is, quem duplicem vocabamus, bifariam instituitur: vel κτ̀ συμπλοκὴν, sive *coniunctione*, vel κτ̀ διαίρεσιν, sive *divisione*.

Coniunctione fit, cùm ex duobus criminibus, quæ objiciuntur, unum sine altero constare nequit: ut, quidam accusatur, quòd in concione omnium contradixerit sententiis, nec propriam attulerit. Hoc in genere expedit, ut accusator utrumque commisceat crimen, quia id plurimùm confert ad amplificandum. At reus separatim aget de utroque, quia hoc deterit atque imminuit culpam.

Divisione fit status absolutus duplex, cùm utroque de crimine separatim in judicio agi potest. E.G. quidam, cùm multas duceret uxores, multosque adoptaret filios, accusatus est morum galbanorum, ac turpis vitæ. Hîc quoque coniunctim de utroque crimine aget accusator: reus verò separatim. Et hæc de statu absoluto, in quo vix ulla exstat Ciceronis oratio. Nam largiter peccant, qui huc Milonianam referunt. Adsensum iis accommodaremus, si doceret Tullius, Milonem, interimendo civem nefarium, maximo Remp. metu liberâsse; eique, ob facinus hoc præclarum, statuam erigi debere. Nunc sese res secus habet. Nam cædis culpam in ipsum confert Clodium, quem insidias struxisse ait, ut omnino planum sit, orationem eam pertinere ad ἀντίθεσιν, de quâ deinceps agendum.

VII. Status assumtivi natura, tum universe exponitur, tum distincte, pro quatuor speciebus; *comparatione, relatione, remotione, & purgatione.*

Ἀντίθεσις, sive *qualitas assumta est*, cùm per se debilis est defensio; sed colore, hoc est, probabili facti caussâ, foris assumtâ, juvatur. Ἀντίθεσις vocatur, tum quia est θέσις ἐναντία τῇ ἀντιλήψει, *contraria positio*, ac quasi præsidium contra statum absolutum: tum propter ἀντικατάλλαξιν. Comprehendit enim confessionem, & compensationem: quomodo in Milonianâ ὁμολόγησις sive *confessio* est, cùm fatetur Milo, se esse homicidam: ἀντικατάλλαξις verò sive *compensatio* est, cùm ait, se fecisse necessariò, quòd Clodius insidias struxisset.

Est autem ἀντίθεσις Hermogeni quadruplex: ἀντίστασις sive *comparatio*, ἀντέγκλημα sive *relatio criminis*, μετάστασις sive *criminis remotio*, & συγγνώμη sive *concessio*; sub quâ Cicero comprehendit purgationem, & deprecationem. Ciceronem hac etiam parte sequitur Boethius a. Sed deprecatio non potest statui species status assumtivi, si rectè dicebamus

a *lib.4. in Top. Cicer.*

mus antè, requiri semper in eo colorem, quo juvetur. Nam cùm status omnis vel recipiat colorem, vel ἄχρωμος *a* sit; solùm colorari possunt comparatio, relatio, remotio, & purgatio: deprecatio verò ἄχρωμος est: quippe ea, ut Martiani Capellæ verbis utar, *nihil caussationis associat, sed in exorandi humilitatem preceśque suspirat.* Solùm enim superest, ut confessus damnetur. Nam, ut Ulpianus in duodevigesimo ad Edictum ait *b*, *nullæ sunt partes judicandi in confitentes.*

a colore destitutus.

Comparatio, quæ Fortunatiano dicitur compensatio, fit, cùm ostendimus, è duobus alterum fuisse agendum, & quod à nobis factum est, satius fuisse fieri. Ita Athenienses *c*, cum sibi metuerunt à potentiâ Miltiadis, perpetuo eum carceri addixerunt: factumque id colore istiusmodi tuebantur; quòd præstabilius esset, unum Miltiadem innoxium pœnâ affici, quàm Remp. universam in perpetuo tyrannidis metu versari. Epaminondas, cùm ei, qui ex lege prætor successerat, non tradidisset imperium, præstare aiebat *d*, ut, negligendo legem, pareret victoriam; quàm ut, legi parendo, Thebanam proderet Remp. Titus Manlius *e* filium securi percussit, quòd mallet patrem forti filio, quàm patriam carere militari disciplinâ. Porrò hæc ad comparationem referuntur, quatenus ea instituitur in genere juridiciali. Nam absolutè si consideretur, non minùs ad alia dicendi genera pertinet. Ut si quæratur, num eloquentia præstet, an scientia juris civilis: num genus, an divitiæ præferendæ.

b L. Proinde.in fine ff. Ad legem Aquiliam.
c Cor. Nep. in Miltiade.
d Cicero, & alii, ut dicã cap. 10. sect. 1.
e Livius lib. 8.

Relatio, quæ Græcis ἀντέγκλημα, fit, cùm in personam confertur culpa, quæ malum perpessa est: quomodo Orestes in matrem, Horatius in sororem, Milo in Clodium, culpam transferebat.

Remotio, quæ Græcè μετάστασις, est, cùm culpam, vel in rem conferimus, quæ in iudicium vocari non possit; vel in personam, quæ non acceperit ipsamet malum. Prioris modi exemplum est apud Virgilium oratione Turni ad Drancem. Nam cùm hic obiecisset Turno, tot illius caussâ cæsa esse civium millia; non illud inficias ivit Turnus, nec potuit; sed belli illud naturæ tribuit. Item si quis in vinum culpam conferat, quòd vitiârit virginem. Hoc in jure nostro (inquit Udalricus Zasius *f*) excusat à capitali supplicio, sed non à pœna extraordinaria. Vide in Digest. XLVIII Titulum de Pœnis. Sic si quis lubrico linguæ, vel vino nimio, maledixerit Imperatori, Theodosii de eo Constitutio exstat in Codice *g*. Etiam Pyrrhus, cùm juvenes, qui multa in eum probra ingesserant, id ita esse faterentur, & adderent, plura se fuisse dicturos, nisi lagena defecisset: impunitos eos dimisit; ut auctor est Plutarchus in eius Regis vita, & Quinctilianus

f In Rhetor. Cicer. sive Cornificii ad Herenn. pag. 237.
g L. Vnica. C. Si quis Imper. maled.

lianus lib. VI. cap. de Risu. Exemplum Remotionis in personam est, quod Adam, ut se excuset, dicat, deceptum se à muliere, quam Deus dedisset sibi *a*. Item cùm Aaron de vitulo conflatili à Mose incusatus, culpam reiicit in populum *b*. Uti & cùm Michal increpita à patre suo Saul, quòd Davidem maritum dimisisset, ait, *c* se coactam à marito, qui mortem comminaretur, nisi id faceret. Huc etiam refer, siquis adulterii commissi culpam transferat in eam, quæ philtro mentem reddidit dementem. Item quando quis ait, fecisse se iussu Prætoris, vel Consulis; quomodo iussu possidet, qui iussu Prætoris possidet: ut est L. Iustè. ff. de acquirendis possess. Contrà dicet adversarius, siquis illicita iubenti paruerit: ut est L. Prætor. §. Quoties. ff. De vi, & vi armata.

a Genes. 3. 12.
b Exod. 32. 22. & seqq.
c 1. Sam. 17.

Plurimùm autem differunt relatio, & remotio: quod vel nomina ipsa indicant. Nam in relatione, seu in recriminatione, refertur crimen: h. e. in eum ipsum cõfertur, qui malo affectus sit. Ut si dicatur, priùs alterũ iniuriâ affecisse: id ne inultum ferret, par pari datum hostimentum. Itaque non se quis fecisse negat, sed jure fecisse ait. At in remotione non refertur in hunc, sed simpliciter à nobis removetur: h. e. in personam aliam, vel rem quampiam, transfertur. Ut si quis se à prætore dicat ingratiis ad depugnandum coactum; quâ re non se, sed prætorem pugnæ, aut cædis, caussam facit.

Est uterq; hic locus planè vulgarius. Nam, ut ait Ausonius *d*;

d Idyl. 9.

Se quisque absolvere gestit,
Transferat ut proprias aliena in crimina culpas.

Κεφάλαια sive locos comparationis, relationis, & remotionis, hoc loco præterimus; quòd eadem penè in iis sit tractandi ratio, quæ in concessione.

Concessio, sive purgatio vocatur, cùm quis se consultò, aut dolo malo, fecisse negat, eoque non factum defendit, sed excusat. Ovid. 1. Trist. eleg. VIII.

Ergo ut defendi nullo mea posse colore,
Sic accusari crimina posse puto.

Ac ferè aliquid factum dicitur, vel *necessitate*, vel *fortunâ*, vel *imprudentiâ*. *Necessitate*, ut, Non obii vadimonium, tempestatibus mihi iter præcludentibus. Ita Æneas apud Dionysium Halic., quòd Troiani, inopiâ coacti, res usibus suis necessarias ex agris Aboriginum quærerent, eo apud Latinum regem excusat, quia *Ἅπαν συγγνώμης ἄξιον τὸ ἀκούσιον. Veniam meretur, quicquid præter voluntatem fit.* Sed videndum hîc, an non culpa necessitatem præcesserit: ut videre est L. 11.

L. 11. §. Quod iam diximus. ff. Siquis cautionibus. Alioquin in necessitate sibi quisque & dominus est, & servus. Ut est L. Si constante. C. De soluto matrimonio. Ubi *fortunâ* factum dicatur, exemplum erit, Succubui prœlio; sed fortunâ adversâ, non virtute, fui inferior. *Imprudentiæ* exemplum sit: Cùm servo colaphum ducere vellem, percussi senatorem in proximo stantem.

Actor autem dicet, non esse necessitatem, sed iniuriam; non fortunam, sed culpam; non imprudentiam, sed malitiam.

VIII. UTRUM IN PURGATIONE MAGIS SPECTETUR FACTUM, AN VOLUNTAS.

DEBERE autem in iudicando non tam attendi, quid aliquis fecerit, quam quod facere voluerit; Nazianzeni illud ostendit epist. LX ad Sophronium: Πολλὰ γάρ ἐστι καὶ ἀδικεῖσθαι δοκοῦντας εὖ πάσχειν, καὶ καλῶς πάσχοντας ἀδικεῖσθαι. *Multa enim sunt, in quibus ii, qui lædi videntur, beneficium accipiunt; & contrà iis, qui beneficium accipere putantur, iniuria infertur.* Luculenter hoc ipsum exemplo declarat L. Seneca lib. II. de beneficiis: *Tuber quidam tyranni, gladio divisit, qui ad eum occidendum venerat: non ideo illi tyrannus gratias egit, quòd rem, quam medicorum manus reformidaverant, nocendo sanavit.* Idem quoque scripserat Tullius III. de Nat. Deorum: *Nec enim Herculi nocere Deianira voluit, quum ei tunicam sanguine Centauri tinctam dedit; nec prodesse Pheræo Iasoni is, qui gladio vomicam eius aperuit, quam sanare medici non potuerant: multi enim &, cùm obesse vellent, profuerunt; &, cùm prodesse, obfuerunt.* Quanquam quod Iasoni Pheræo tribuit Tullius, (quem secutus Val. Maximus lib. I. cap. VIII.) id Plutarchus *a*, ac Simplicius *b*, Aristotelis interpres, scribunt de Prometheo quodam. Vide Victorium lib. VII. Var. Lect. cap. IX. Exemplum planè geminum huic apud Herodotum lib. I. habemus de Adrasto interimente Crœsi filium, cui erat custos datus à patre. Cuius etiã rei meminit B. Basilius epist. CLXIV, quæ est ad Andronicum præsidem. Simile quoque apud Achillem Tatium *c* legere est de Menelao; qui itidem inter venandum, adolescentem, quem in oculis ferebat, iaculo traiecit, dum aprum, qui in adolescentem impetum faciebat, telo cogitat conficere. Adsidet quoque ei exemplum Lucilliæ, quæ maritum suum Lucretium (eum, cuius habemus libros de rerum naturâ, multis ingenii luminibus tinctos, multis etiam artis *d*) philtro in furorem adegit *e*, cùm non necem inferre, aut mentem adimere, sed magis ab eo amari cuperet. Simile quoque exemplum habemus apud Aristotelem lib. I. Magn.

a *lib. de utilitate ex inimicis capienda.*
b *in lib. secundũ* φυσ. ἀκροάσ.
c *lib. 2.*
d *M. Cic. l. 2. epist. ad Q. Fratrem.*
e *Eusebius in Chron.*

I. Magn. Moral. cap. XVII. Latinè illius mentem adponam, prout eam Alciatus *a* expreſſit: *Ferunt*, inquit, *mulierem cuidam dediſſe amatorium, quo ille mortem oppetierit: ac mulier quidem apud Areopagitas ſuper hoc facto accuſata, iudicum omnium ſententiis abſoluta fuit, eâ de cauſâ, quòd id minimè prævidiſſet. Siquidem amore occæcata id egerat, non ut hominem perderet, ſed quò uni ſibi ſervaret. Vbi ergo animus delinquendi non eſt, ibi nec pœnam aut ſupplicium eſſe debere; cùm ea duntaxat crimina puniantur, quæ voluntaria ſint.* Hæc ille. Aliter tamen ſuper hâc re ſenſit Paullus Iuriſc. l. ſiquis aliquid. ff. de pœn. *Qui*, inquit, *abortionis, aut amatorium poculum dant, etſi dolo non faciunt, tamen quia mali exempli res eſt, humiliores in metallum, honeſtiores in inſulam, amiſſâ parte bonorum, relegantur.* Exemplum id potiſſimùm adduci à Paullo, exiſtimabat Alciatus *b*, quò Ariſtotelis refelleret opinionem. Et ſanè voluntatem ſæpe abſque facto, & factum citra voluntatem puniri, oſtendunt Guil. Fornerius lib. I Selectionum cap. X. Radulphus Fornerius lib. III. Rerum quotidianarum cap. XVII. item lib. VI. cap. XXIV. Scipio Gentilis lib. I. παρέργ. cap. XXXI. atque alii longè plurimi.

a lib. 7. Παρέργων Iuris cap. 25.

b Parergorum loco, quem paullo antè ſignavimus.

IX. TREDECIM LOCI, QUIBUS IN PURGANDO UTIMUR, EX HERMOGENIS DOCTRINA.

TRACTATUR purgatio hunc in modum. Centurio tempeſtatibus impeditus non adfuit in diem præſtitutam. At lex eſt; In eum, qui tempori non adeſt, fuſtuario animadvertatur, ac poſtilla inhoneſtâ dimittatur miſſione.

Προβολὴ ſive *intentio* accuſatoris eſt: Non adfuiſti in diem præſtitutam. Hæc προβολὴ ponitur in exordio. Repetitur autem in narratione, quæ continet τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἐπὶ τέλους, *res omnes ab initio uſque ad finem.* Sunt enim in narratione ſemina confirmationis. Denique μεταχειρεῖται ſive pertractatur confirmatione ipſâ.

Προβολὴν interdum excipit ὅρος, ſive *definitio* utriuſque; quod & agnoſcit Marcellinus: at plurimùm in his τὸ δεικὸν οὐκ ἐμπίπτει, non incidit *definitio*.

Tertius locus eſt διάνοια, ſive ἡ προαίρεσις, *voluntas* ac conſilium defenſoris: ut, Quòd non adfui tempori, id non factum aut timore, aut pervicaciâ; ſed neceſſitate.

Quartus eſt ἀντίθεσις, ſive *oppoſitio* accuſatoris: Non eſt ignoſcendum iſtiuſmodi delictis, ne contingat, aliquem bis peccare in Remp. At defenſor dicet, omnino ignoſcendum eſſe ob neceſſitatem: nec enim delicta eſſe, hæc ubi adeſt.

Quinctus

Quinctus est ἑτέρα διάνοια, *altera* accusatoris *sententia*: ut, Non factum necessitate; sed timore, aut pertinaciá, aut animo perfido. Reus verò ostendet, multa pugnare cum vanâ hâc opinione: illustria enim comparêre documenta, quibus probari queat, necessariò id factum: testes adesse, quibus doceatur, non potuisse eo die flumen trajici: se præstò fuisse ad amnem, nautam compellásse; noluisse eum se fluvio committere.

Sextus erit μετάληψις, sive *transsumtio* accusatoris: non debuisse cum tam diu profectionem differre: potuisse se itineri committere ante obortas tempestates.

Septimus continet τὰ πρός τι, *quæ sunt ad aliquid*. Estque hic locus utriqui parti communis. Nam accusator asserit, turpius hoc esse facinus, quàm deserere aciem. At defensor dicit, si id peccatum sit, at humanum esse, & leve.

Octavus locus est βίαιος ὅρος, *definitio violenta*. Continet aliquid παράδοξον a, ac ὑπερβολικόν b. Estque communis utrique parti. Accusatoris ὅρος est: Hoc est pessumdare Remp. Defensoris ἀνδρεισμὸς est: Qui quantum potuit operam dedit, ut rediret, rediisse iudicandus est.

Nonus est θέσις, *propositum*, sive locus communis: ut, Oportet centurionem esse vigilantem; omniaque præstare, quò tempori adsit. At defensor dicet, sæpe caninam immitti scævam improvisi indicem infortunii: multo maximam esse Necessitatis vim; cuius, ut in Mimis scitè scripsit Dec. Laberius,

--- cursus transversi impetum
Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt.

a *contra hominum opinionem.*
b *supra veritatem.*

Decimus est ἑτέρα μετάληψις, iterata ac *repetita translatio*: ut, Oportuisset hoc Imperatori significari.

Undecimus est ἀντίληψις seu *contrasumtio* defensoris: Si alius fluvium trajicere potuisset, traiecissem & ipse.

Duodecimus est ποιότης, *qualitas* ab attributis personæ.

Decimus tertius ποία γνώμη, *qualis animus*. Qui duo loci eodem tractantur modo, quo in statu absoluto.

Et hæc de capitibus ac locis Purgationis, aliorumque statuum, qui colorem recipiunt. Quia verò non sufficit θεωρία c præceptorum; verùm etiam requiritur παρατήρησις d in antiquis oratoribus: necesse quoque fuerit usum horum præceptorum observare in orationibus Ciceronis, quæ ad status Assumtivos pertinent. Istiusmodi inter alias est Miloniana, quæ ad Relationem referri debet. Nam culpa cædis confertur in Clodium ipsum. Videtur & Pisoniana aliquid conti-

c *scientia.*
d *observatio.*

continere istiusmodi. Nam in Pisonem ipsum confertur culpa, quòd revocatus sit è Macedoniâ.

X. QUATENUS DEPRECATIO AD STATUS PERTINEAT: ET APUD QUOS EA MAXIME HABEAT LOCUM: ADHÆC QUIBUS ILLA ARGUMENTIS TRACTETUR, TUM AB ACTORE, TUM A REO.

e coloris xpers. SUPEREST status ἄχρωμος *a* quo culpam fatemur, sed ad misericordiam confugimus: ut, si quis, ob multa sua in Remp. merita, unius criminis admissi postulet ignoscentiam. Itaque & *deprecatio* dicitur, ac *status venialis*, quia, omni colore destituti, solùm imprudentiæ veniam rogamus. Iuvenal. Sat. VI.

Sed iacet in servi complexibus, aut Equitis. dic,
Dic aliquem sodes heic, Quinctiliane, colorem.
Hæremus. dic ipsa.

Agitur autem hoc loco de veniali statu, non quia status assumtivi species sit, (contrarium enim superiùs evicimus) sed quia purgationi plurimùm subjici solet. E. G. Qui verberârit hominem liberum, is imprudentiâ factum dicet: quæ purgatio est. Et quia imprudentiæ culpa inest, confugiet ad veniæ postulationem: quæ deprecatio est. Propriè autem ad statum pertinet negotialem, quia disceptatio est de re futura: puta, num ignosci debeat, nec ne. Ac habet apud populum, vel imperatorem, magis locum, quàm apud iudicem. Nam illi de iure suo remittere possunt; non item iudices. Attamen hîc etiam in parte aliquâ caussæ fuerit ei locus. Ut, si dicamus, & iure aliquid factum esse, & si non omni ex parte iure factum videatur, ignosci nihilominus debere, ob præclara erga Remp. merita.

Κεφάλαια deprecationis Hermogeni eadem sunt, quæ concessionis. Itaque, uti in aliis statibus assumtivis, ita hic quoque τῇ προβολῇ sive propositioni statim subjicit orator amplificationem à circumstantiis: sive, ut Hermogenes loquitur, τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους: *ea quæ ab initio ad finem*, prout quoque appellat Fortunatianus. Porrò, quod Sopater quoque observavit, amplificatio hæc, cùm in statu coniecturali pertineat ad signa; in remotione, deprecatione, & omnibus statibus assumtivis, refertur ad crimina, quæ propositione exponuntur.

In hoc statu commendari potest clementia. De qua sic Cassius Antoninus ad Faustinam *b*: *Non enim quicquam est, quod Imperatorem Romanum*

b apud Vulcatium Gallicanum.

Romanum meliùs commendet gentibus, quàm clementia. Hæc Cæsarem Deum fecit, hæc Augustum consecravit. Et Themistius in orat. Τριῶν ὄντων, οἷς ὁ θεὸς διαφέρων θεός ἐστιν, ἀϊδιότης ζωῆς, περιουσία δυνάμεως, τὸ μὴ διαλείπειν εὖ ποιεῖν ἀνθρώπους, καθ' ἓν μόνον τοὔσχατον τῶν εἰρημένων ἐφικτὴ βασιλεῖ πρὸς τὸν θεὸν ἡ ὁμοιότης· *Cum tria sint Deo, quibus præcellat; vitæ æternitas, potentiæ præstantia, & absque intermissione beneficentia erga homines: tantùm uno istorum, quod postremò dixi, pervenire rex potest ad similitudinem cum Deo.* Vide &, quæ ad commendationem eius adfert Cassiodorus extremo lib. XI. Variarum.

Nec parum proderit exemplum prudentissimæ Atheniensium civitatis, quæ misericordiam non pro affectu, sed pro numine accepit; ut ait Fabius lib. V. cap. XI. Ac Eumenius quoque, orat. de scholis reparandis, aræ meminit, quam Misericordiæ statuerint. Vide & Baptistam Pium Annotat. Post. cap. XLVII. Romani quoque quanti eam fecerint, argumento est, quod ii, ac inprimis posterioris ævi scriptores, clementiam soleant signare nomine pietatis. Claudianus Panegyr. de IV. consul. Honorii:

Si pius inprimis: nam cùm vincamur in omni
Munere, sola Deos æquat clementia nobis.

Ita ob clementiam, ut aliqui voluere, (nec enim de eo consentiunt veteres) Pii cognomen meruit Antoninus Imp., teste Spartiano, & Eutropio. Similiterque eâ voce usi Dracontius lib. I, Salvianus lib. I. de gubernatione Dei, Cassiodorus loco paullo antè indicato. Aliqua etiam de hâc eius vocis acceptione annotavit Desiderius Heraldus in Arnobii lib. I *a*, & VII *b*.

Adversarius verò, utente reo deprecatione, dicet, in istiusmodi delictis nullum relinqui misericordiæ locum. quò pertinet illud Epicteti, Stobæo etiam memoratum serm. XLIV: Ὥσπερ πλῆθος ἀκρίτως αἰτοῦν τι σὲ τῶν ἰδίων, οὐ δυσωπεῖ, οὕτω μηδὲ ὄχλον ἀδίκως σε δυσωποῦντα διαταράττῃ· *Vt vulgus, temere si quippiam postulet ex rebus tuis, non movet te, sic nec quavis in re plebem iniustè aliquid orantem reverearis.* Idem dicet, iurâsse iudicem, *se cum observatione, legum iudicia dispositurum;* ideoque non in hoc sedere eum, ut reis capularibus (ita capulo dignos à Cæcilio, Lucilio, ac Plauto vocatos, è Nonio, & Fulgentio, didiscimus) flagrantissima condonet flagitia; sed ut secundùm leges iudicium ferat. Οὐ γὰρ ἐπὶ τούτῳ κάθηται ὁ δικαστής, ἐπὶ τῷ καταχαρίζεσθαι τὰ δίκαια, ἀλλ' ἐπὶ τῷ κρίνειν πάντα· ut est apud Platonem in Apologiâ. Ita Lysias, oratione contra Alcibiadem, monet iudices, ut meminerint, se in iudicium venisse, non ut novas leges ferrent; sed ut secundùm

a pag. 72. & 73.
b pag. 394.

dùm

dùm leges latas iudicarent. Tullius quoque I. de Invent. *Iudices*, inquit, *qui ex lege iurati iudicatis, legibus obtemperare debetis.* Id ipsum & ἔτυμον indicat Iudicis *a*. Nam ita dictus est ab officio, quòd sententiam dicere debeat iuri & legibus consentaneam, ut autor est Varro lib. IV. de LL. & Isidorus lib. X. Etym. cap. VIII. Quemadmodum & *iustitia* est à *iure*, ut indicat Priscianus lib. IV; non *ius* à *iustitia*, uti scripsit Ulpianus: qui non tam attendit *iuris* vocabulum, quàm doctrinam iuris, seu iurisprudentiam Romanam.

a Cassiodorus lib. 11. Var. part. 40.

Exemplo in hoc statu fuerit Ligariana Ciceronis: quam meritò pulcherrimam appellat Pomponius I. C. *b* Quantopere etiam placuerit Attico, Balbo, Oppio, docebunt epist. XII & XVIII lib. XIII ad Att. Et sane quanta eius sit venustas, quàm mirifici ac illustres adfectus; vel eventus documento esse potuit. Nam, perorante Tullio, perspicuè cognitum, varios Cæsaris vultum colores subiisse, ac cùm Pharsalici quoque prœlii iniecta esset mentio, adeò contremuisse, ut & libelli quidam de manibus exciderint. Vide Plutarchum in vitâ Ciceronis.

b l. 2. D. de origine iuris.

XI. Occurritur iis, quæ obiici possint adversus superiorem doctrinam de Statibus assumtivis.

Diximus, quæ inprimis necessaria sint ad naturam statuum assumtivorum cognoscendam. Deinde producam, & inducam, quæ contra ea partim adferuntur ab aliis, partim posse adferri videntur.

Ac primò quidem accuratiùs intuenti videri possit trãslatio culpæ, sive ea *relatio*, sive *remotio* sit, non tam ad iuridicialem, quàm ad coniecturalem statum pertinere. Nam in eâ de facto constat, de facti auctore quæritur. Estque in eâ sententiâ Iul. Scaliger *c*. Verùm nec ratione mihi defecti videntur, qui ad statum assumtivum retulerunt. Movit illos, quòd in coniecturali statu reus factum ita à se dimoveat, ut fecisse neget: at in translatione reus se fecisse non it inficias.

c lib. 1. de re poët. cap. 1.

Alius alios scrupulus pungit. Videtur iis μετάληψις, sive *translatio* non esse status, eò quòd ab Aquilâ Romano, ac Martiano quoque Capellâ, referatur inter figuras sententiarum. Verùm, ut rectè inquit uterque, tum tantùm μετάληψις status est, cùm rem aliò ita transmovemus, ut ibi totam constituamus caussam: id cùm non fit, χῆμα est διανοίας.

Sunt etiam, quibus diviſio generis iudicialis rectæ rationis quaſi ſcalpello circumcidenda videatur. Quippe comparationem, remotionem, tranſlationem, & conceſſionem, ſubjicere malunt pathologiæ, quàm ſtatui aſſumtivo: de quo, uti & de univerſis ſtatibus, non tam agunt, ut capiant alii, quam ut carpant. At nos haut diffitemur, orationes omnes aſſumtivi ſtatus ad παθολογίαν quoque pertinere, quatenus in iis orator concitat adfectum: verumtamen propriè eas, & primò, huius eſſe loci, exiſtimamus. Neque ficulnâ ſubnixi ſumus ratione, cùm ſine quo res eſſe poſſit, id neutiquam ad rei pertineat eſſentiam: at cauſſa Oreſtis, ac ſimilis, locum habuerunt in Areopago, in quo, ut ſuperiùs quoque dicebamus, nullus affectibus erat relictus locus.

At ſaltem, inquiunt, illud extra omnem controverſiam poni debet, ſtatum venialem, ſive deprecationem, eſſe alius loci, cùm omnis in eo ſit, ut cieat miſericordiam. Verùm argumentum hoc iis occinant, qui operosè huic inferciunt miſericordiæ locum: nos ea res vix tangit. Quippe de miſericordiâ vellicatim quidem aliquid nunc delibamus: verùm cum curâ de eâ, Ariſtotelis exemplo, diſſertamus lib. proximo. Debuiſſe autem hîc quoque aliquid dici de ſtatu veniali, argumento nobis eſt, tùm quòd in eo quædam quoque ſunt argumenta ἀποδεικτικὰ *a*, ſive λόγοι *b*: tum quòd abſque eo imperfecta ſit ſtatuum enumeratio; ut parebit ex iis, quæ paullo pòſt diſputabimus adverſus Trapezuntium.

a *demonſtrativa.*
b *rationes.*

Unum præterea alterumque eſt, de quo iudicium meum ſuſpenſâ manu proferam: ſi non ob aliud, at ut eliciam, ac quaſi exterebrem aliorum ſententiam: à quibus, ſi erro, lubens ad verum converti me ſinam. Tradunt omnes, qui aliquid de remotione ſcriptis conſignarunt, eam vel in perſonam fieri, vel in rem: iidem verò in purgatione quoque concedunt culpam conferri in rem. Itaque non immeritò quæritur, quomodo purgatio differat à remotione eâ, quæ in rem fit. Viſus ſibi hunc nodum ſolvere Tullius, cùm primo de inventione ſcribit, in remotione *alicui rei cauſſam attribui, quæ voluntati fuerit impedimento ſine conceſſionis partibus. Nam earum quædam maior vis eſt.* Senſit igitur Tullius, ad purgationem referri imprudentiam, quæ fallit; caſum, qui prohibet; neceſſitatem, quæ cogit: cætera ad remotionem referri debere, quia eorum minor vis eſt. Verùm, ſi mihi quoque ſententiam dicere liceat, non ut patricio, aut conſulari, ſed tanquam ex ordine equeſtri meliorum inopiâ adlecto: non tam in Ciceronis, quamquam conſularis viri, ſententiam

pedibus ivero, quàm adferam, verum mihi germanumque inter ea discrimen videri; quòd in remotione concedatur facti intentio; in purgatione verò negetur. Sunt enim ea, quæ homines committunt, partim ἑκούσια, seu *voluntaria*; partim ἀκούσια, sive *non voluntaria*. In ἑκουσίοις culpa est; in ἀκουσίοις erratum. Si culpa fuerit, vel eam transferimus in personam, aut rem, ut in remotione fit: vel ignosci petimus, quod deprecatione fit. Error verò ad purgationem pertinet, quæ culpam removet, ac voluntatem defendit. Itaque Ovidius factum suum, non scelus, sed errorem haberi cupit. Sic enim loquitur Tristium lib. I. eleg. III:

Cœlestique viro, quis me deceperit error,
Dicite, pro culpa ne scelus esse putet.

Et lib. III. eleg. I:

In quo pœnarum, quas se meminisse fatetur,
Non facinus caussam, sed suus error habet.

Item lib. I. de Ponto eleg. VII:

Quicquid id est, ut non facinus, sic culpa vocanda est.

Prævaricatur hâc in parte, ac quodammodo pro me pugnat ipse Tullius. Siquidem apud eum istiusmodi adfertur exemplum remotionis in rem. Adolescens quidam accusatur, quòd, Imperatore turpissimum cum hoste fœdus feriente, tenuerit porcam. Ita enim, non *porcum* (ut hoc πάρεργα τὴν ὁδοιπορίαν [a] moneam) à Cicerone scriptum est, tum MSSis, tum prælo excusis codicibus attestantibus: ut omni vigilanti placere non possit doctissimi Servii, penè dixerim, somnium: qui, quòd in fecialium libris scriberetur, porcum feriendum; nec meminisset, eampse *porci* vocem etiam dici de feminâ (unde & apud Tullium lib. II. de Leg. est: *Porco feminâ piaculum dare*) porcum semper in feriundo fœdere adhibitum ait; lapsumque (en supercilium Grammaticum) Maronem ipsum, cùm ait, *Cæsa jungebant fœdera porcâ*. Errârit igitur Cicero quoque: errârit Suetonius, cùm in Claudio [b] scribit: *Cum regibus fœdus in foro icit porcâ cæsâ, ac vetere fecialium præfatione adhibitâ*. Verùm redeamus ad id, unde abduxit nobilis Grammaticus. Adolescens sanè haut diffitetur, se tenuisse porcam; verùm eo crimen depellit, quòd, quia id ætatis, insuperque privatus erat, planè sibi parendum fuerit, illi, qui summo cum imperio & autoritate missus esset. Ac idoneum quidem hoc exemplum est remotionis in rem. Res enim, cui culpam assignat, ut ætas, & conditio vitæ; quòd adolescens, privatus: alter, summo cum imperio esset. Verumtamen, hoc qui argumento

[a] obiter.
[b] cap. 25.

mento utatur, haut levi adeò tibicine suam mihi videatur suffulcire sententiam, quàm qui, uti in purgatione fit, imprudentiâ aliquid à se factum adserat, atque ita necesse habeat confugere ad calcatum illud, NON PUTARAM. Quippe hoc in adolescentibus quidem veniam meretur; at in natu grandibus nequaquam locum habet: quemadmodum aliquot veterum πρειπομαῖς a ostendit P. Victorius lib. V. Var. Lect. cap. XIX. Argumento huic alterum quoque succedaneum addam: Hominem puto neminem tam à communi sensu sequestratum reperiri, qui inficias eat, isthoc, quòd paullo antè è Tullio exemplum remotionis adducebamus, non languidius imbeciliusque esse, quàm, si sacerdos, quòd Calendis sacrum haut fecerit, culpam impingat in oblivionem. At hoc planè purgationis exemplum est, cùm Martianus Capella imprudentiæ subjiciat ignorantiam, ebrietatem, oblivionem, ac dementiam: Fortunatianus verò oblivionem quoque locum faciat à tribus purgationis capitibus distinctum: in quo, utrum sequamur, parum interest. Quare, ut vestigia mea relegam, censeo, remotionem in rem, ac purgationem, eo differre duntaxat; quòd illa voluntatem sive intentionem facti concedat; hæc consultò quid factum neget. Ita in exemplo Tulliano adolescens haut eo se excusat, quòd aut ignorantiâ, aut invitus tenuerit porcam: verùm totum hoc, quod crimini datur, hautquaquam ad se pertinere ait, quia & adolescens, & privatus erat. Hæc igitur remotio sit. Itidem remotione utetur, siquis, cùm missus esset ad expugnandam hostium civitatem, cùm eam inaudiisset laborare pestilentiâ, exercitum reduxerit. Neque enim negabit, id certo à sese consilio factum: verùm culpam transferet in luem. At contrà purgatione utetur orator, qui, ab hostibus captus, eorum laudes scribere sit coactus. Nam se invitum fecisse dicet. Par ratio, siquis morbus impeditus culpam avertat in infortunium. Nam voluntatem atque industriam defendet, quam morbus sufflaminarit. Spissè verò errat Martianus Capella, qui id remotionis in rem exemplum facit. Fortassean nec hilo rectiùs Fortunatianus (cui inter alios subscribit Petrus Nunnesius) remotioni subjicit leges, cùm scribit; *In legem possumus removere? Possumus: sed hoc idem accipimus, quod est, cùm in rem removemus.* Certè cùm iudicum sit, legibus obtemperare; non video, quomodo in iudicio culpa in leges impingi possit. Nam cuius caussa legum patrocinio subnixa est, is haut extrinsecus facto colorem quæret, sed ἁπλῶς se ex legum præscripto fecisse dicet. Et profectò ipse Fortunatianus aliquanto antè

a *locis.*

quatuor

quatuor fecerat loca status absoluti; legem, morem, sectam, artem. Potest quidem lex ad assumtivum quoque statum referri; ut, cùm Antiphonem Terentianum patri Demiphonti purgant de ductâ uxore; quòd id fecerit invitus, coactus legibus *a*. Verùm hæc propriè non remotio, sed purgatio est; quia simulatur id non consultò factum, sed coactè.

a *Adel. act. 2. sc. 1.*

Contrà non tam ad purgationem, quàm remotionem, pertinere arbitror, cùm quis culpam avertit in adfectum: uti cùm Chærea Terentianus *b* eam rejicit in amorem. Ait enim;

Vnum hoc scito, contumeliæ
Non me fecisse caussâ, sed amoris.

b *Eunuch. act. 5. sc. 2.*

Par ratio fuerit, si in metum, aut iracundiam, culpam transferamus. Nam affectu qui peccat, consultò peccat. Nonnulli tamen hæc, ac similia, ad deprecationem referre malunt, quia affectus culpam neutiquam tollit; ut omnino deprecatione opus sit: estque ea quoque in sententiâ Nascimbænus Nascimbænius *c*. Verùm adsensum eâ in re meum haut parùm moratur, quòd qui affectu quopiam culpam prætexit, is facto colorem quærat: deprecatio verò sit status ἄχρωμος *d*, quia solùm ignoscendi continet postulationem. Nec iccirco deprecatio statuum sive constitutionum numero expelli debet; quæ Georgii Trapezuntii *e* sententia est. Nam etsi nec factum defendit, nec facti caussam, nec ipsam intentionem, eoque iure ἄχρωμος *f* dicitur: non tamen iccirco ἄτεχνος *g* credi debet. Siquidem reus rationes adhibet, quibus se, ut ignoscatur, impetraturum sperat: ut, quia illud, in quo deliquit, planè fuerit operosum, atque arduum. Atqui, ut Tertullianus ait *h*, *Difficilium facilis est venia.* Item quòd iudices & aliis antea in simili ignoverint delicto: quòd maiora sint sua, suorumque beneficia, quàm ea, quæ commisit: tum autem, si huic delicto venia detur, non exiguum ex se emolumentum percipi posse. Ita Chærea ille Terentianus ait *i*:

c *commēt. in Cic. lib. de inventione.*
d *coloris expers.*
e *lib. 1. Rhet.*
f *coloris expers.*
g *inartificialis.*
h *initio libri 2. ad uxorem.*

At nunc dehinc spero æternam inter nos gratiam
Fore, Thais. Sæpe ex huiusmodi re quapiam, &
Malo principio, magna familiaritas
Conflata est. Quid si hoc quispiam voluit Deus?

i *Act. 5. sc. 2.*

Adversarius autem negabit, ei ignosci debere, quia ipse sit immisericors; quia maiora sint malefacta; ac pro benefactis iam antè præmium reportârit; aliaque id genus; quæ liquidò arguunt, in deprecatione etiam accusationem ac defensionem, eoque statū, inveniri. Quare nec deprecatio ἁπλῶς est ἄχρωμος: sed talis quidem est, si spectes

spectes voluntatem, quæ haut defenditur; non item, si veniam, quæ rationibus postulatur. Utrumque ex ipsâ huius status definitione planum fit. Nam, ut ἐναργῶς καὶ ἐνεργῶς a scripsit Fortunatianus, *deprecativa venia fit, cùm nulla potest esse defensio; sed cum, cui liceat ignoscere, tantummodo deprecamur; quomodo negare non possumus, nos voluntate fecisse id, propter quod arguimur.* Ita eum locum emendo, pro quo in Aldinâ & Pythœanâ editione malè legitur: *non possumus non voluntate fecisse.* Similem (ut hoc mantissæ loco huic capiti appendam) fraudem mihi fraudi videntur librarii apud Tullium lib. II. de Invent. quo loco de concessione pertractat. Legitur enim vulgò: *Concessio est, per quam non factum ipsum improbatur ab reo, sed, ut ignoscatur, id petitur.* Quem locum ne quidem gentium Deus Hermes possit ἑρμηνεύειν b. Nam concessionem dividit Tullius in purgationem, & deprecationem: purgatio verò ei definitur, per quam eius, qui accusatur, non factum, sed voluntas defenditur. Pugnant autem hæc; in concessione voluntatem improbari; in purgatione, quæ concessionis pars est, voluntatem defendi. Itaque concessionis definitionem leniter leviterque immuto, ac lego; *per quam non factum ipsum probatur ab reo*, &c. Et hæc hactenus: nunc videamus de qualitate νομικῇ, sive legali.

a *clare, & efficaciter.*

b *interpretari.*

CAPUT X.

DE STATIBUS LEGALIBUS.

STATUS *legitimus est quadruplex. Primus est scripti & sententiæ, cùm aliud scriptum est, alia mens videtur scriptoris; & unus scripto, alter sententiâ scriptoris nititur. Hic æquitas & summum ius committuntur.*

Alter est ratiocinatio, quâ ex eo, quod scriptum est, aliud non scriptum colligimus, quòd par eius est ratio.

Tertius est legis contradictio, cùm nempe vel lex eadem secum, vel leges duæ inter se pugnant.

Quartus est ambiguitas orationis, quæ oritur vel mutatione accentus, vel divisione vocabuli, vel ob varias vocis significationes.

Vicina huic, vel fortasse eius species, est, quæ Ciceroni definitio vocatur. Differt ea à statu definitivo, quatenus nomen hoc etiam convenit uni ex quatuor statibus primariis; quia illo de facti nomine, hic de vi verbi quæratur.

Adiungit Hermogenes statibus legalibus μετάληψιν, *sive translatio-*

nem,

nem, quia tum demum perfecta est, quando lege nititur.

Differt autem à cæteris statibus, quòd illi sint de re, hic de actione. Siquidem translatio nihil aliud est, quàm iudicis aut iudicii remotio.

Fit ea quadrifariam. Primò à personâ; cùm non is agit, quem oportet, aut cum eo, quicum oportet. Deinde à loco, cùm alibi, non apud quos convenit, intenditur actio. Tertiò à tempore; ut, siquem olim dicamus accusari potuisse, nunc non posse. Postremò à re; cùm negatur agendum hâc lege, hâc pœnâ, ob hoc crimen.

I. DE STATU LEGALI UNIVERSE, ET SPECIATIM DE EO, QUI SCRIPTI ET SENTENTIÆ DICITUR.

STATUS Qualitatis νομικῆς, sive legitimæ, Ciceroni in Partitionibus est triplex; ex ambiguo, ex scripto & sententiâ, & ex contrariis legibus. Hermogenes his tribus adiicit syllogismum. Cicero verò, lib. II. de Inventione, quinque enumerat species, ac superioribus quatuor addit definitionem. Idem facit Boëthius lib. IV in Topica Ciceronis. Auctor ad Herennium lib. I. etiam sextam speciem adiungit, quæ translatio dicitur. De singulis videamus.

Primus Hermogeni status est ἡ κατὰ ῥητὸν καὶ διάνοιαν ζήτησις a: quo loco ῥητὸν b ponitur ἀντὶ τοῦ ἐγγράφου c: unde Latinis vocatur status scripti & sententiæ. Illustre eius exemplum habemus apud Cornelium Nepotem in Epaminonda: *Lex erat Thebis, quæ morte multabat, siquis imperium diutiùs retinuisset, quàm lege præfinitum foret. Hanc Epaminondas cùm Reip. caussâ latam videret, ad perniciem civitatis conferre noluit, & quatuor mensibus diutiùs, quàm populus iusserat, gessit imperium. Postquam domum reditum esset, collegæ eius hoc crimine accusabantur. quibus ille permisit, ut omnem caussam in se transferrent,* &c. Meminere huius rei etiam Tullius in primo de Inventione, Plutarchus in præceptis politicis, & apophthegmatis regum ac ducum, Ælianus lib. XIII. Var. Hist. cap. XLII. Nempe actores τὸ ῥητὸν ursere: Epaminondas defensus τῇ διανοίᾳ. Etiam alia quædam huius status exempla adfert Hottomannus lib. VI. observationum Iuris cap. XXI. Apud Hermogenem exemplum est istiusmodi. Lex est; Si alienigena murum adscendat, mortis afficiatur supplicio. Peregrinus quispiam in civitatis obsidione murum conscendit, contra hostes pugnavit, fortiter rem gessit, oppidumque & cives conservavit, atque hac propter præmium exspectat. At alii, seu invidiâ, seu inscitiâ, præmio ornandum

a *quæstio dicti, & sententiæ.*
b *dictum.*
c *pro scripto.*

ornandum negant; quin exemplum in eum fieri petunt.

Κεφάλαια hoc in statu sunt quatuordecim.

I. Προβολὴ, sive *intentio* est, Violasti legem; quia murum conscendisti.

II. Διάνοια sive προαίρεσις, *sententia* sive *propositum*. Estque partim legislatoris, partim rei. In legislatoris sententiâ tria sunt exquirenda. Primum τὸ πότε, *quando*: ut, Tempore pacis noluit legislator quemquam murum adscendere, quòd res esset mali exempli; at concessit, ut id fiat tempore belli, quia tum necessitas exigit. Deinde videndum ἐπὶ τίσι, *quibus in rebus*: ut, Muros licet conscendere, cùm iubet tribunus, ut omnes sequantur. Est enim tum mandatum, cùm tribunus non exceperit peregrinos. Præterea inspiciendum διὰ τί, *propter quid*: ut, Non licet ascendere voluptatis gratiâ, vel aliâ levi de caussâ: at licet, siquis id faciat, ut cives defendat: aut aliàs, ut vitam alterius eripiat ab iniustâ cæde: quomodo Rachab *a* cupa, sive copa, (ita Latini *b* vocant eam, quæ cauponiam exercet) exploratores fune demisit per fenestram ædium suarum, quæ in mœnibus erant: quomodo item B. Paulus *c* Damasci periclitans per sportam dimissus est. Nam convenit, leges latas esse ob publicam salutem: hanc, supremam esse legem. Quod igitur utile & salutare est Reipublicæ, id legibus adversari.

a *Ios.* 2 25.
b *Cic. in Pis.* & *auctor carminis, quod Copa inscribitur.*
c *Act.* 9, 25.

III. Προδιορισμὸς παραλειφθεὶς, *exceptio præterita*. Est hic locus eius, qui utitur τῷ ῥητῷ, sive scripto. Ut, Nihil tale expressit legislator; sed tantummodo ait, Ne alienigena muros conscendito.

IV. Ἑτέρα διάνοια, *altera sententia*: qui locus est utrique parti communis. Nam reus dicet, Non adscripsit hoc legislator, quia in rebus apertis non opus est exceptione. At actor respondebit, Imò non adscripsit, quòd prorsus noluerit peregrinum muros conscendere.

V. Συλλογισμὸς, sive *ratiocinatio*. Ita reus dicet, Parum referre, utrùm id sit adscriptum, nec ne; cùm exceptio legis sit, ubicunque aliud iubet necessitas. At actor contendet, permagni referre, sitne adscriptum, nec ne. Est igitur hoc caput τίμησις τοῦ ἴσου, *æstimatio rerum parium*. Nam reus paria esset vult, imparia actor.

VI. Ὅρος, sive *definitio* defensoris: quòd plurimum intersit, num muros conscendamus cùm hostes adsunt, an aliàs; puta tempore non necessario.

VII. Ἀντίθεσις, h. e. aliqua è qualitatibus assumtivis. Ita μετάστασις, sive *translatio* sit. Feci propter salutem patriæ, iussu tribuni, hortatu eorum, qui peregrini non erant. Ἀντίστασις verò,

sive

sive *comparatio* fuerit: Satius est, legem violari, quàm urbem perdi.

VIII. Μετάληψις, sive *transsumtio*: hoc est, vituperatio modi, quo quid actum. Ut, Poteras te adsociare iis, qui pugnabant intra muros.

IX. Τὸ πρός τι, *ad aliquid*: estque comparatio maleficii cum beneficio. Actor dicet, maius esse delictum, quàm beneficium, quia aliis ianua sit patefacta ad violandum legem. Reus adseret, maius esse beneficium suum, quam maleficium: nam legem negligendo nihil se damni dedisse cuiquam: at urbem conservando optimè se de cunctis civibus esse commeritum.

X. Ὅρος βίαιος, *definitio violenta*, quæ utrique parti est communis. Dicet accusator; Legem violare, est quasi vitam eripere civitati, quia leges sunt velut anima Rerumpubl. At reus hæc invertet: Civitatem, inquiet, servare, est leges colere, quia salus populi suprema lex est.

XI. Θέσις, sive *positio* utriusque. Estque locus communis, de officio militari: item de legibus, earumque interpretatione. Pertinet huc illud Paulli l. ad exhibendum. ff. ad exhibendum. *Non oportere ius civile calumniari: neque verba captari: sed quâ mente quid diceretur, animadvertere convenire.* Nam, ut ait pro Cæcinâ Cicero: *Quæ lex, quod senatusconsultum, quod magistratus edictum, quod fœdus aut pactio, quod testamentum, quæ iudicia aut stipulationes, aut pacti conventi formula, non infirmari & convelli potest, si ad verba rem deflectere velimus, consilium autem eorum, qui scripserunt, & rationem, & autoritatem relinquamus?* Atque hæc ratio fuit, cur Lycurgus a paucas tulerit leges, verùm litium disceptationes iudicum reliquerit fidei. At alter contendet, non interpretari legem, sed divinare eum, qui verbis legis non insistit; imò ex iudice fieri legislatorem.

a *Plutarch. in Lycurgo, & Apophth.*

XII. Ἑτέρα μετάληψις, *altera transsumtio*. Ut, accusator dicet; Debuisti veniam petere à magistratu. Reus adseret, se, angustiâ temporis exclusum, id facere non potuisse.

XIII. Ποιότης, *qualitas* ab attributis personæ.

XIV. Γνώμη, sive *animus*. Utroque de loco diximus in statibus antecedentibus.

Proximum est, ut, velut in superioribus statibus factum est, ita hic quoque ostendamus, quas Ciceronis orationes hoc in genere imitari conveniat. Ac illustris quidem est illa pro Cæcinâ. cuius isthoc elogium legere est apud ipsum Tullium in Bruto: *Tota mihi caussa*

occussa pro Cæcinâ de verbis interdictii fuit; res involutas definiendo explicavimus, ius civile laudavimus, verbis ambigua distinximus. Est & magna ex parte huius generis oratio pro Balbo. Nam quæritur eâ, de sententiâ legis Gelliæ, ac Corneliæ. Item illa de haruſpicum reſponſis, quâ diſceptatio eſt de interpretatione reſponſi aruſpicum: quippe hi, factis prodigiis, dixerant, deos eſſe iratos, quòd loca ſacra, & religioſa, profana haberentur. Itaque Clodius, occaſione hác arreptâ, concionem habuit, quâ Ciceronis domum inter ea eſſe dixit, quæ è ſacris reddita eſſent profana. At Tullius poſtridie in ſenatu oſtendit, Clodii facta notari haruſpicum reſponſis. Eſt etiam pars Plancianæ huius loci; ut quâ diſputet de lege Liciniâ; cuius caput unum erat de ſodalitiis; alterum de ambitu. Erat autem Plancius à Iuventio Laterenſi ambitus accuſatus. Incidit quoque hic ſtatus in eam partem orationis pro Quinctio, quâ Cicero contendit, Quinctii bona à Nævio non eſſe poſſeſſa ex edicto Prætoris. Agnoſcit quoque hunc ſtatum pars ea Milonianæ, quâ interpretatur Tullius decretum Senatus. Nam Clodiani dicebant, Senatum iudicâſſe, cædem Clodii contra Remp. eſſe factam; qui tamen haut aliud decreverat, quàm ut Lepidus Interrex, Tribuni Pleb. & Pompeius, viderent, nequid Reſp. caperet detrimenti. Hæc de ſtatu ſcripti & ſententiæ.

II. De secundo statu legali, qui ratiocinatio dicitur.

PROXIMUM locum obtinet συλλογισμὸς, ſive ratiocinatio. Ita appellatur, iuxta magiſtrum Herennianum a, *cùm res ſine propriâ lege venit in iudicium, quæ tamen ab aliis legibus ſimilitudinem quandam aucupatur.* Cicero II. Rhetoricorum, ex ratiocinatione ait naſci controverſiam, *cùm ex eo, quod uſpiam eſt, ad id, quod nuſquam ſcriptum eſt, pervenitur.* Nempe in ſuperiori ſtatu lex ſcripta, & voluptas, cõtroverſiam cient: hic rationes, ſive argumenta, ex ſcripta lege ſumta. Exemplum huiuſce ſtatus fuerit: Lex eſt, ne meretrice prognatus habeat concionem ad populum. Cauſam agere vult filius lenonis: ſed prohibetur à magiſtratu, non aliâ de cauſſâ, quàm quia ſit filius eius, qui lenocinium fecerit. Reſpondet ille, tantummodo lege cautum eſſe de eo, cuius mater corpus in vulgus dederit: ſe natum eſſe ex legitimâ patris ſui coniuge. Verùm rectè oggerit magiſtratus, finem fuiſſe legiſlatoris, honeſtatem publicam. Cùm autem, & qui proſtituunt, & quæ proſtant, ſint διαβεβλημένα πρόσωπα b, (unde inter Cæſaris Caligulæ

a *lib. 4.*

b *personæ infames.*

probra

a Sueton. Calig.

probra meritò reponitur, quòd lege sanxerit *a*, *ut tenerentur publico, & quæ meretricium, & qui lenocinium fecissent*) honestati publicæ non minùs adversari, si filius concionetur lenonis, quàm si natus muliere quæstuariâ. Ab istiusmodi caussâ haut multum abludit oratio ea Æschinis, quâ Timarchum à concione arcendum contendit, cùm ob patrimonium profusum, tum inprimis ob crimen impudicitiæ in se admissum. Sed & alios inibi enumerat, quibus publicè verba facere non liceret. Exemplum quoque fuerit συλλογισμοῦ, si pater filium ebriosum homicidii accuset, quia tantundem sit, semel sibi manus adferre, & pluribus se actibus occidere; ut dicebat Parisiensis cancellarius, Ioannes Gerson.

b lib. 7. c Instit. tit. ult. lib. 4. parag. Alia deinde. l. 1. C. de iis qui parẽtes. l. 9. ff. de lege Põpeia. de Parricid. A'δριανοῦ ἀποφάσεις in Gloss. vet. ab H. Steph. edito, ac Lugduni Batavorum cum Vulcanii notis recuso. Vide inter alios Colerum παρέργων cap. 3 & inprimis Goldastũ in notis ad Dositheum.

Fit autem ratiocinatio quadrifariam: à pari, à maiori, à minori, sive, ut Quinctilianus *b* vocat, ab eo quod antè ad id quod postea, ac denique à contrario. A pari est, siquis matricidam eodem contendat afficiendum supplicio, quo patricidam. Lex autem sub imperatoribus erat, ut, qui patrem interemisset, culeo cum gallo gallinaceo, viperâ, & simia insueretur, & vectus plaustro, nigris bubus iuncto, in mare præcipitaretur; aut flumen, si mare vicinũ non esset *c*. A maiori est; Cùm lege liceat interimere transfugã redeuntem; non peccavi, cum verberibus cædendo. A minori est; Cùm præmium debeatur ei, qui militem defendit; meritò petit præmium, qui servavit Imperatorẽ. A cõtrario est; Cùm ei, qui in bello bene rẽ gerit, prǽmiũ à duce decernatur: meritò quoq; ab eodẽ pœna irrogatur à prœlio fugiẽtibus.

In hisce omnibus modis iidem sunt loci, qui in statu definitivo: tantum est hic κεφαλαίων ἐναλλαγὴ, sive *ordinis commutatio*: nempe in quatuor primis capitibus. Nam προβολὴν hic excipit ῥητὸν, sivè *scriptum*. Hinc collocatur συλλογισμὸς, quem accusator opponit τῷ ῥητῷ. Sequitur deinde ἡ γνώμη τοῦ νομοθέτου, *sententia legislatoris*: quæ utrique parti communis est. Reliqua capita Hermogenes petere iubet è statu definitivo: nempe quia & eadem sunt, & eodem tractantur ordine. Atque hæc ratio est, cur nonnulli de ratiocinatione continuò tractent post statum definitivum. Nos insistere maluimus ordini Hermogenis, ne commisceantur status rationales, ac legales.

Monet autem Syrianus, quemadmodum hic status in quosvis incidit status; ita in hunc quoq; statum incidere statum coniecturalem: ut cùm coniecturâ est indagandum, quæ mens fuerit legislatoris.

Nulla exstat Ciceronis in hocce statu oratio: incidunt tamen nonnulla apud eum, quæ huc referri possint. Istiusmodi est illud pro Cæcinâ: *Quibus enim rebus plerumque vis fit, eiusmodi res appellantur interdicto:*

terdicto; si per alias res eadem facta vis est, eæ tametsi verbis interdicti non concluduntur, tamen sententiâ iuris atque auctoritate retinentur. Sunt & quædam alia inibi huiusce generis. uti illud: *Lex usum, & auctoritatem, fundi iubet esse biennium: at utimur eodem jure in ædibus, quæ in lege non appellantur.* Sed de ratiocinatione hactenus.

III. De statu contrariarum legum.

Tertius status est ἀντινομία, *legis contradictio.* Ea vel oritur ex dubaus pluribúsve legibus pugnantibus; vel etiam ex unâ lege, cuius plura sunt capita, quæ casu contraria fiunt. Primi modi exemplum est. Lex una est: *Mas templum Cereris ne ingrediatur.* Altera est: *Qui opem parentibus non tulerit, gravi pœnâ multator.* At in templo Cereris vapulanti matri opem tulit filius. Accusatur. Itidem lex una est: *Qui tempestate coortâ solus in navigio remanserit, is navem possideto.* Altera est: *Ne filius abdicatus paterna possideat bona.* At remansit in navi filius, quem pater abdicaverat. Hic igitur ratione prioris legis vindicat sibi navem. Sed dicam ei scribit alter filius, eò quòd lege alterâ, qui exhæres sit, haut patrimonii particeps esse possit. Posterioris modi exemplum est istiusmodi. Lex est: *Si quis virginem imminuerit, illa potestatem habeto eligendi eius vel mortem, vel coniugium.* Est qui duabus vitium obtulerit: quarum una violatorem cupit *uri virgis, ferroque necari*, ut inquit Flaccus *a*; altera, non viripotens fortè, sed virosa magis, matrimonium expetit. Itaque hoc casu in unâ eâdemque lege contradictio est. Ac huius generis exempla etiam in historia Ecclesiæ habemus. Ut in B. Ambrosio, Mediolanensi Episcopo. Nam quid magis Ecclesiæ curandum, quàm ut idoneus præsit Episcopus? At in Ambrosio obstare visum, quod B. Paulus vetet, ne episcopus creetur neophytus. Nihilominus electus est episcopus Ambrosius, licet neophytus: quia & ab Arriana hæresi constaret esse immunem; & summæ esset auctoritatis; quòd illa tempora requirerent. Imò multa etiam in Scripturis exempla habemus. Ut in Iephthe. Licet enim lex foret Mosaica, ne mamzer, h. e. spurius, magistratum capesseret: quia tamen, præcipuè difficilibus temporibus, imperium illi & tradendum, & suscipiendum, quem exigit salus publica, Iephthæ & traditum, & susceptum imperium fuit: ut est Iudic. x. Lex erat Mosaica, ne quisquam, præter sacerdotes, vesceretur panibus propositionis. Et tamen, quia lex est, ut esurientes pascantur, hi panes præbiti sunt Davidi esurienti. Eidem, licet lex foret, ne Deo consecrata alii serviant usui, quàm divino, Goliathi tamen gladius traditus fuit,

a lib. 2. Sat. 7.

quia

quia sic plurima salus exigere videretur. Quis legem ignorat, ne sabbatho opus fiat? Sed ob supremam publicæ salutis legem, Macchabæi nihilominus sabbatho pugnarunt.

Κεφάλαια in hoc statu Hermogeni sunt tredecim.

Primum est προβολὴ, sive *intentio* accusatoris. Ut, Non debetur tibi navis, cùm pater te scripserit exhæredem.

Alterum est διάνοια, sive *sententia*. Ut, Non peto navem, ut filius; sed ut alienus: non iure sanguinis; sed virtutis ergo, quia navē conservavi.

Tertium est ἑτέρα προβολὴ, *altera propositio*: quæ petitoris διάνοιαν confirmat. Ut, Lex iubet, ut navis eius sit, qui tempestatis tempore solus in eâ remanserit.

Quartus est ἑτέρα διάνοια, *altera sententia*: quæ petitoris διάνοιαν refutat. Ut, Lex quidē navim alienam dari vult remanenti in navi: at non semper, quia prohibet dari navem paternam filio exhæredi.

Quinctum est ἀντίθεσις, *qualitas assumtiva*: estque communis utrique parti. Accusatoris ἀντίθεσις est, At pater exhæredem te fecit bonis suis. Rei ἀντίθεσις est, At solus remansi in nave.

Sextum est μετάληψις, *translatio*, seu præscriptio. Estq; tum iudicii, tum facti. Iudicii, ut, Non iam tempus est obiiciendi, quòd pater me exhæredârit. Facti, ut, Si pater superstes foret, me quoq; hæreditatem vellet cernere, ob hoc egregium facinus. Contrà accusator dicet, potuisse eum maiora virtutis suæ documenta dare, pugnando cum enormibus vitiis, ob quæ pater exhæredem fecit; quàm temere sese navi committendo, pugnandóve cum mari, ac insanis fluctibus.

Septimū est, τὸ πρός τι, sive *quātitas comparata*: estq; nihil aliud, quàm duarum legum comparatio. Ea fit quadrifariam. Primò ratione temporis. Nam pro quo facit antiquior lex, is huius dicet ob vetustatem potissimum esse habendam rationem. At cui favet, quæ posteriùs lata est, is adseret, novis legibus veteres antiquari. Deinde ratione personarum. E.G. Lex de abdicatis lata est à Solone, legislatore sapientissimo: tuam vel Chærephon constituit, vel Midias tulit, uterque prætor improbus. Tertiò ratione amplitudinis. Ut, Illa de exhæredatis lex est communis: tua unius est civitatis. Quartò ratione effectorum. Ut, Maior utilitas est legis de exhęredibus, quàm alterius de navis possessore.

Octavum est ὁ βίαιος ὅρος, *violenta definitio*. Actor dicet, Eius est navis, qui possedit; nec vendidit, aut alii donavit. Petitor inquiet, Non patris erat navis, sed tempestatis: non ut hæredi navis debetur mihi; sed ut donata à Neptuno, aut ut præmium virtutis.

Præter

Præter hosce locos incidunt & alii quinque; θέσις sive *locus communis*, μετάληψις ἑτέρα sive *altera translatio*, ἀντίληψις sive *qualitas absoluta*, ποιότης sive *qualitas*, quæ petitur ab attributis personæ, & γνώμη sive *consilium* ac voluntas rei. Verùm de hisce remittit nos Hermogenes ad status assumtivos.

IV. De statu ambigui.

PROXIMUM est, ut dicamus de statu ambigui. Cuius tres sunt modi: unus προσῳδίας, sive *accentus*; alter διαστάσεως, sive διαιρέσεως, h.e. *intervalli, ac divisionis*; tertius ὁμωνυμίας, ἢ ἀμφιβολίας, sive *vocabuli plura habentis significata, aut ancipitis constructionis*.

Ambiguitas accentus est in lege istâ, ΕΤΑΙΡΑ, ΧΡΥΣΙΑ ΕΙ ΦΟΡΟΙΗ, ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΣΤΩ. *Meretrice auream gestante coronam, publica esto.* Accusator pronunciat δημοσία, accentiunculâ in penultimâ, (neque enim veteres apponebant has vocum notas) ac proinde lege vult præcipi, ut publicetur meretrix. hoc est, ut mancipium fiat civitatis. At rea acuit antepenultimam, ut sit δημόσια: ac proinde legis mentem esse dicit, ut corona, non ipsamet, publicetur.

Ambiguitas συνθέσεως, καὶ διαιρέσεως est, si quis duos habens filios, Leontem & Cunctaleontem, ita testamento caveat: BONA MEA DO LEGO CUNCTALEONTI. Nam Cunctaleon se nominari vult: at alter, διαίρεσιν faciens, legit, BONA MEA DO LEGO CUNCTA, i. omnia, LEONTI. Simile istud apud Theonem Sophistam, Αὐλητρὶς πεσοῦσα ἔστω δημοσία· &, Αὐλητρὶς πὶς τρὶς οὖσα ἔστω δημοσία. Quæritur enim, an tibicina, si ceciderit, an verò olla, quæ ter ceciderit, debeat publicari. Πεσοῦσα a autem legi debere, non παῖς οὖσα b, prout est in editione Camerarii, (quam secuta est Lugdunensis) iamdiu optimè observavit Ioannes Checus, epistolâ de pronunciatione linguæ Græcæ, adversus Stephanum, Episcopum VVintoniensem. Clareque liquet ex Fabii lib. VII. cap. IX. ubi hoc ipsum exemplum Latinè interpretatur. Simileque est exemplum alterum, quod idem Theo subdit, Οὐ Κενταύροις ὁ Ἡρακλῆς μάχεται c· &, οὐκ ἐν ταύροις ὁ Ἡρακλῆς μάχεται d.

Ambiguitas ex ὁμωνυμίᾳ est; Quidam taurum legavit amico. Itaque hic, post mortem testatoris, petit servum nomine Taurum: at hæres bovem ei legatum dicit. Ἀμφιβολία verò est in illo, quod affert Herennianus magister lib. I. *Tullius hæres meus Terentiæ uxori meæ XXX. pondo vasorum argenteorum, quæ volet, dato.* Nã incertum est, utrùm is damnâs sit, dare vasa, quæ Terẽtiæ adlubescant, an quæ volet ipse.

Κεφάλαια iuxta Hermogenem sunt novem.

a qua ceciderit.
b quæ puella sit.
c Non Centauris bellum movet Hercules.
d Non in tauris bellum movet Hercules.

Primum

Primum est προβολὴ, sive *intentio* accusatoris. Ut, Proscribi meretricem postulo, ac divendi, quod coronam gestarit auream.

Alterum est ἡ ἑτέρα προβολὴ, sive *intentio defensoris*. Ut, Non meretrix vendenda, sed aurum.

Tertium est ἡ γνώμη τοῦ νομοθέτου, *sententia legislatoris*. Estque is locus utrique parti communis. Accusator dicet, æquas delictis pœnas legibus irrogari: at verò maximopere adversari bonis moribus, si meretrix gestet coronam auream. Defensor asseret, leges esse populares & æquas; non crudeles; cuiusmodi forent, si ob unum delictum mulier redigatur in servitutem.

Quartum est περιέχον καὶ περιεχόμενον: quod caput uno nomine à Fortunatiano appellatur *continentia*. Eo autem significatur, aliquo posito, aut sublato, utrumque poni, aut tolli. Ita dicet accusator, cuius hoc caput proprium est: Si meretrix publicetur, vestis quoque publica erit; non item, publicatâ veste, publica est meretrix.

Quinctum est ἀντίθεσις, sive *oppositio* accusatoris. Ut, Non convenit, ut prostibulum sese condecoret schemate, aut ornamentis matronarum. Hanc ob caussam apud Athenienses, meretrices ἀνθινοῖς seu versicolore utebantur veste; teste Artemidoro lib. II. cap. III: item Suida: & Romæ *matronæ, quæ à maritis ob adulterium repudiabantur, togam accipiebant sublatâ stolâ, propter ignominiam*; ut scribit Acron in isthoc Horatii *a*:

a Sat. 2. lib. 1.

Quid inter-
Est, in matronâ, ancillâ, peccésve togatâ?

Ubi tria coniungit genera, matronas, sive nobilium uxores, quas amabat Cupiennius; libertinas, in quas insaniebat Sallustius; meretrices, quas sectabatur Marsæus. Quodque de meretricibus Acron ait, idem firmatur illo Iuvenalis sat. II. de matronâ stupri reâ:

--- Carfinia talem
Non sumet damnata togam.

Et hoc Martial. lib. II. epig. XXXIX:

Coccina famosæ donas, & ianthina, lenæ.
Vis dare, quæ meruit, munera? mitte togam.

Et lib. X. epig. LII:

Thelin viderat in toga spadonem:
Damnatam Numa dixit esse mœcham.

Sextum est ποιότης, sive *qualitas* facti: ubi de rei turpitudine disserendum.

Septimum est γνώμη, sive *sententia*: ubi videndum, quo consilio egerit meretrix.

Octavum est μετάληψις, sive *transsumtio* defensoris: cui inspergun-
tur, quæ faciunt ad ciendam misericordiam. Ut, Crudele est, mise-
riæ miseriam accudere: abunde misera est prostitutarum conditio,
cùm matronarum careant ornamentis, aut, si utantur, ea amittant.
Habet hoc genus multiplicem ἐξέτασιν *a*: ideoq́ue & in hypothesi hâc
multæ locum habent γνῶμαι, καὶ ἐπιχειρήματα *b*. Ut, bella multos invol-
vere miseriis: maiores meretricis aliquod aliquando nomen gessisse;
sed belli adversitate, militum rapinis, incendiariorum scelere, reda-
ctos esse ad sortem paupertinam: vim illatam virgini à centurione:
unà cum cæteris in servitutem redactam: coactam facere quæstum
corpore. Accusator verò instituet ἀντίθεσιν, quâ hæc impugnabit, ac
culpam impudicitiæ in ipsam impinget feminam.

a recensionem, ac disceptationem.
b sententia, & epicheremata.

Atque hinc cognoscere est, rectè à Sopatro *c* scriptum esse: cùm loci statuum legitimorum vel proprii sint cuiusque generis, vel omnium communes: priori quidem loco proprios exponi: hinc verò cætera capita repeti è statu aliquo rationali, sive is absolutus fuerit, sive assumtivus.

c in divisione quæstionum.

Quomodo ambigua dissolvantur, Iurisconsulti docent: in his Udalr. Zasius in Rhetorica Ciceronis *d*.

d *pag.*183. *edit.Basil.a.*1537.

V. DE STATU LEGALI, QUI DEFINITIONIS DICITUR.

QUATUOR statibus legalibus ab Hermogene memoratis, de quibus hactenus dictum nobis, tum Tullius, tum Cornificius, definitionem adiungunt, ut antea retulimus. Sed Cornificius exemplum adfert status definitivi, quo de facti nomine questio est: Tullius autem eo distinguit, quòd illic de facti nomine, hîc de vi verbi quæratur. Atque idem liquidius fit ex exemplo à naufrago, quod Cicero adducit. Cui simile sit istud. Quæri possit, an, si quis alteri legârit vinum, eo comprehendatur passum; quomodo, teste Varrone *e*, nominabant, *si in vindemiâ uvam diutiùs coctam legerent, eamq́ue passi essent in sole aduri.* Qui passum contineri negat, eo argumento uti potest; quòd mulieribus *f* vini usu fuerit interdictũ; at passi usus fuerit concessus. Athenæus lib. x. ex sextâ Polybii historiâ: Παρὰ Ῥωμαίοις ἀπείρηται γυναιξὶ πίνειν οἶνον, τὸν δὲ καλούμενον πάσσον πίνουσι. Contrà tamen Ulpianus in leg. IX. Dig. *De tritico, vino, vel oleo legato*, disertim scribit, passum quoque posse intelligi vini appellatione: ac Plinius, lib. XIV. cap. XIX. passum ponit inter vina dulcia. Decîdit hanc quæstionem doctissimus Casaubonus lib. x. Animadv. cap. XI. Ait autem, passum quidem vini nomine comprehendi; at mulieribus Romanis haut

e lib. I. de vita pop. Rom.
f Dionysius lib. 2. *& M. Cato.*

planè

planè interdictum fuisse usu vini, sed solùm eius, qui ἄπυρος, ἢ ἀδρεῖος οἶνος Erotiano dicitur: h.e. temeti; quam vocem in Romuli lege, eâ de re latâ, positā fuisse, cōjicere est ex Gellii lib. x. cap XXIV.

a lib. 2. de Invent. Porrò hæc legitimi status species (ut Cicero *a* ait) *iisdem ex locis omnibus, quibus definitiva constitutio, tractabitur.*

VI. DE STATU TRANSLATIVO.

CORNIFICIO sexta species status legitimi est μετάληψις, sive translatio. Sed si tùm status legitimus est, ut ipse *b* agnoscit, *cùm ex scripto, aut ex scriptis, aliquid controversiæ nascitur:* sanè μετάληψις propriè status legitimus non erit, quia eo non de scripti sententiâ, sed de actione iudiciali, quæritur. Atque hoc impulisse Hermagoram videtur, ut, quemadmodum ex Curio Fortunatiano *c* discimus, eam faceret quartam speciem status rationalis. Nihilominùs legalibus eam statibus subiicit quoque Hermogenes: nimirum quia vis eius lege niti debet.

b lib. 1.

c libro 1. artis scholica.

Est autem μετάληψις nihil aliud, quàm constitutio iudicii, h.e. controversia quædam iudicium præcedens. Cic. in Partitionibus; *Atque etiam ante iudicium de constituendo ipso iudicio solet esse contentio: cùm aut sitne actio illi, qui agit, aut iamne sit, aut num iam esse desierit, aut illâne lege, illisne verbis sit actio, quæritur.* Μετάληψις vocatur, quia iudicium à iudice in iudicem, ab accusatore in accusatorem, à tempore in tempus transfertur, aut aliâ quâcunque ratione actio, aut iudicium, recusatur. E.G. si coniux alicuius neget, se adulterii ampliùs à marito accusari posse; non quia inficias ire possit, se stupri gratiâ cum quopiam caput limâsse; verùm quia coniux iuri suo renunciârit: cùm tam longum intercesserit temporis intervallum, ex quo eam ductârit alius, & marito certò constiterit: ut à quo eo nomine in os sæpè accusata sit. Similis exceptio est in oratione pro Cælio, quia caussa illa agebatur die festo. Et primâ Verrinâ disceptatur de constituendo accusatore: unde & *divinatio* dicitur: quâ de re Agellium vide lib. 11. cap. IV. Ac apud Demosthenem quoque multæ sunt huiusmodi caussæ. Vide & L. Posthumus. §. Siquis instituta accusat. ff. de inofficioso testamento. Etiam iudicium recusantis exemplum habemus in Caino, cùm ait *d*: *Numquid custos fratris mei sum ego?*

d Gen. 4. 9.

Fit autem μετάληψις bifariam. Nam vel omnino excluditur actio: vel tantùm ex aliquâ circumstantiâ. Prioris exemplum est, si, qui cædis semèl postulatus, atque absolutus fuit, pòst, cognitis certioribus cædis indiciis, iterum in ius vocetur. Ille enim, cui dica scribitur,

negabit, se ullâ ratione in ius vocari posse, cùm lex vetet, bis eâdem de re iudicium fieri. Fortunatianus hanc μεταλήψεως speciem vocat *præscriptionem*: iurisconsulti nominant *exceptionem rei iudicatæ*. Posterioris generis est, qui adulterum cum uxore deprehenderat, priùs solum adulterum occidat: pòst verò occidat adulteram in monumento adulteri inventam. Quippe reus negabit, secū iure agi posse, quòd lex permittat cædem utriusq;: actor verò transferet illud ad tempus, ac locum: nam lege permissum negabit, ut alio tempore aut loco occidantur, quàm quo in adulterio deprehenduntur. Hæc species sibi apud nonnullos proprium μεταλήψεως nomen vindicavit. At Hermogeni id nomen tum hanc, quam presse μετάληψιν vocant, tum etiam præscriptionem comprehendit. Hermogenem quque sequitur Sulpicius Victor, dissentiente Zenone, consentiente Marcomano nescio quo. Ita enim scribit: *Hæc quæ ad præscriptionem pertinent, quamquam ab instituto Zenonis remota, non tamen alienum fuit, persequi ex his, quæ tradidit Marcomanus; ex cuius commentariis hæc propè ad verbum translata sunt.*

Sunt qui μετάληψιν, ac præscriptionem, referri putent ad statum νομικὸν sive legalem: eosq; hæc movit ratio, quòd illa tantùm μετάληψις perfecta sit, quæ legis autoritate nititur. Vt in exemplo antea allato, quod erat, si quis homicidii, vel alterius criminis accusatus, iudicium detrectasset, quia semel hâc de re iudices sententiam tulerint: lex autem sit, ne eadem de re bis habeatur iudicium. Quomodo Crito apud Comicum *a* ait:

Mihi non videtur, quod sit factum legibus,
Rescindi posse.

a Adelph. act. 2. sc. 4.

Sed minùs hæc sententia satisfacit. Vtique μετάστασις duplex est. Nam vel ἁπλῶς negamus, nobiscum in ius ambulari posse; quæ τελεία, sive perfecta translatio dicitur: vel aliquo modo rejicitur iudicium; ut, si negemus, hoc tempore, hác lege, eâ iudicii formâ, nobiscum agi posse. Sed sive hæc, sive illa μετάστασις consideretur; cùm utrobiq; de re futurâ disceptetur, puta de actione, vel accusatore; si ad statum alium referenda est, non tam ad statum νομικὸν pertinere videtur, quàm πραγματικὸν sive negotialem, qui proprius est generis συμβουλευτικοῦ sive deliberativi; utpote cuius solius sit considerare tempus futurum.

Sunt alii, qui μετάληψιν statibus generalibus annumerent; ut Quinctilianus lib. III. cap. VIII, & Cicero ipse libro I. de Inventione. Eos autem in hanc sententiam adduxit caussarum tuendarum ordo ac ratio. Nam primùm reus, si potest, se fecisse negat: sin minùs, proximum est, ut dicat, se non fecisse quod objicitur. Tertio loco, quæ

 defensio

defensio honestissima est, rectè fecisse contendit; aut non tam gravem intulisse iniuriam, quàm credat adversarius. Quæ si deficiant, una superest salus, aliquo iuris adiumento elabendi; quod fit per translationem. Hæc sententia apud multos eò minoris est ponderis, quòd autores illius parùm sibi constiterint. Vterque enim alio loco tribus illis generalibus statibus acquiescit; neque ullius mentionem facit, præterquam coniecturalis, finitivi, & iuridicialis. Mihi tamen haut improbatur: quamquam propius fidei videatur, eam esse statum, non tam ἁπλῶς ab omnibus, quàm ab aliis generis seu qualitatis statibus, disiunctum. Siquidem qualitatis status, vel est negotialis, vel iuridicialis. Iuridicialis vel rationalis est, vel legitimus. Rationalis vel absolutus est, vel assumtivus. Assumtivus vel est cóparatio, vel relatio, vel remotio, vel concessio. Legitimus vel est scripti & sententiæ, vel ratiocinationis, vel legum contradictionis, vel ex ambiguo. Sed hi omnes qualitatis status sunt περὶ πράγματος, *de re*, sive negotio ipso: ut μετάληψις proprie horum nihil sit; quandoquidem ea est non περὶ πράγματος, sed περὶ ἀγῶνος, h. e. *de iudicio constituẽdo*.

Nunc κεφάλαια μεταλήψεως persequamur.

Primo loco constituenda προβολὴ, sive *intentio*. Vt, Homicida es.

Sequitur deinde παραγραφὴ, sive *præscriptio*. Vt, Semel sum absolutus; eoque me in ius vocare non potes; cùm lex vetet, bis eâdem de re caussam dicere.

Huic succedit διάνοια νομοθέτου; *sententia legislatoris*. Ita dicet actor, Consideranda est mens legislatoris, non scriptum. At defensor dicet, legislatorem adscripturum fuisse, si hæc eius fuisset sententia.

Quartum est συλλογισμὸς, sive *ratiocinatio*. Vt, Nihil interest, num adscripserit legislator, nec ne, cùm mens eius sit manifesta è lege.

Quinctum est ὅρος, sive *definitio*, quæ semper contraria est ratiocinationi. Itaque definitio ostendet, plurimùm inter ea interesse quæ paria videntur actori.

Incidit & hîc status coniecturalis. Nam dicet reus; Quid quòd, licet me lex iudicio non liberaret, pœna à me homicidii reposci non posset? Neque enim homicidium commisi, atque iccirco superiori caussâ sum absolutus. Alii quoque status incidere possunt. Atque id cùm fit, propria eiusce status capita adeunda sunt, quò ex iis profligetur quæstio. Verùm, nisi urgeat necessitas, continebit se reus intra μετάληψιν, ac contendet, non debere hanc caussam iterum ventilari.

Sunt & alia præscriptionis capita: verùm ea peti possunt ex statu scripti & sententiæ. Nam, ut suprà dicebamus, omnis παραγραφὴ

παραγραφὴ a scripto & lege nititur. Hoc tamen discriminis est, quòd capita actionis tribuantur reo, & contrà: atque id ex capitibus, quæ paullo antè commemorabamus, manifestum est.

Reo autem adferente παραγραφὴν b, sive μετάληψιν c, accusator ostendit, litem εἰσαγώγιμον εἶναι d. Quâ de re vide Carolum Sigonium lib. III. de Rep. Athen. cap. de iudiciis Heliææ, & Budæum in Commentariis linguæ Græcæ.

a perfecta præscriptio.
b præscriptionem.
c translationem.
d eiusmodi esse, ut contra eam præscriptio iure obiici non possit.

VII. De superiorum capitum in translatione, ac *statibus aliis, delectu, & eorundem permutatione.*

PORRÒ ex capitibus hactenus memoratis non omnia semper incidunt. Quædam etiam, si incidant, nihil interdum continent quod magnopere caussam iuvet. Quamobrem & hîc, & cæteris in capitibus, utendum iudicio, ne, dum omnia consectamur, cogamur μικρολογεῖσθαι e. Hoc ut planius fiat, operæ sit, sumere caussam quampiam à Demosthene, Cicerone, alióve oratore tractatam: ac primò videre, quæ capita in eam incidant, iuxta doctrinam Hermogenicã: deinde verò notare, quæ solùm argumenta usurpet Demosthénes, Tullius, aut quisquis is orator est. Nam quæ negliguntur à præstantissimis oratoribus, ea orationem reddidissent exilem; nonnuquam etiam caussæ obfuissent.

e minutias consectari,

Interdum quoque usu venit, ut loco eius capitis, quod prætermittitur, aliud alio ex genere adhibeatur. Ita in statu assumtivo, ut Metrophanes & Sopater monent, plurimùm definitio inter præscriptiones locum habet: aliàs in compensatione uti possumus istiusmodi præscriptione; Quid verò hoc rei? in iudicium vocabor, qui beneficium dedi?

Interdum etiã in capitis deficientis locum succedit aliud ei geminum. Ita, ut in divisione quæstionum Sopater tradit, cùm διάνοια τοῦ νομοθέτου, sive *consilium ac mens legislatoris*, manifesta est, disceptatio institui potest de consilio eorum, qui illud, quod agitur, fecerunt. Rem eam exemplo huiuscemodi Sopater declarat. Lex erat: Quisquis non initiato aperuerit Cereris mysteria, capite pœnas luito. At quidam, cùm in somnis vidisset mysteria, amico non initiato somnium aperuit, ac, num ea essent mysteria, rogavit. Annuit is. Accusatur itaque impietatis. Hîc de mente legislatoris dubitari nequit: verùm quæstio erit, quo consilio Dii immortales hoc ei somnium immiserint. Atque erit is coniecturæ status. At definitio erit, cùm adseret reus, cui Dii mysteria aperire fuerint dignati, hunc meritò initia-

initiatum videri. Quando verò quid, & quod caput, in alius locum quasi ſuccedaneum adhibeatur: id non tam præceptis tradi poteſt, quàm pendet à iudicio ac prudentiâ oratoris.

VIII. DE VARIIS ASSUMTIVORUM STATUUM APPELLATIONIBUS: ITEM, RECTENE STATUATUR ALIquis *ratiocinationis vel ambigui ſtatus.*

HACTENUS de ſtatu qualitatis, eiuſque ſpeciebus, ac capitibus: quæ omnia, ne iuventutem turbaremus vocabulorum novitate, conſuetis vocabulis ſemper appellavimus: quamquam & aliæ exſtent apud alios appellationes. Nam ſtatum aſſumtivum, ut ex Sopatro cognoſcimus, quidam vocant *defenſionem veriſimilem*: nempe quia præ cæteris cauſſam faciat veriſimilem. Etiam ſtatus hic, eodem Sopatro teſte, tum *tranſlatio cauſſæ* nominatur, puta quòd in cauſſam honeſtam culpa transferatur: tum *color*, nimirum quia, ut Porphyrius ait, quaſi color quidam ac quædam honeſtatis ſpecies facto prætexatur. Iuvenalis ſat. VII:

> *Quis color, & quod ſit cauſſæ genus, atque ubi ſumma*
> *Quæſtio.*

Ac ſimiliter appellat ſat. VI, ut ſuprà vidimus. Etiam *coloris* nomen crebrò legere eſt apud M. Senecam; qui & deridet colorum libros, quos ſcripſerat Otho Iunius, Tiberiani temporis Rhetor, Tacito etiam memoratus in III. Annal. Videri queant eodem modo dictæ controverſæ coloratæ: niſi cui magis veriſimile fiat, ita vocatas, quas Philoſtratus in Polemone ἐσχηματισμένας ὑποθέσεις, ac Fabius *figuratas* appellat *controverſias*: aut, ut alii malunt, quarum argumentum eſt παράδοξον a. At hoc quidem εἰς τὸ μέσον κείσθω b. Κεφάλαιον quoque, quod nos συλλογισμὸν ſive *ratiocinationem* cum Hermogene vocamus, id Fortunatianus nominat *collectionem*: nempe quia ex certo colligitur incertum. At Sulpitio Victori nuncupatur *par*: quæ appellatio non diſplicet, tollendæ ambiguitatis cauſsâ. Nam non defuerunt, qui ratiocinationem ideo excluſerint è ſtatuum numero, quòd ſit argumentatio Logica; cùm tamen liqueat ex iis quæ diximus, aliter Logicos, aliter Rhetoras, hoc uti nomine. At, inquiunt, ut anguſtiùs uſurpent Rhetores, tamen aliud omnino eſt thema à thematis probatione. Verùm ignorare mihi videntur, ſtatus alios eſſe principales, alios incidentes; cuiuſmodi non modò ratiocinatio eſt, ſed & ſtatus ex ambiguo, atque adeò omnis ſtatus legitimus: quæ & ſententia eſt Thomæ Corræi lib. III. de Eloqu. cap. XXIII. Sed iidem de ſtatu quoque

a *admirabile.*
b *in medio relinquatur.*

quoque ex ambiguo controversiam movent. Negant enim, statum esse posse, quia ambiguitas omnis tolli debeat, antequam tractetur controversia. Verùm cogitare debebant, controversiam quoque esse posse de modo tollendæ ambiguitatis. Ut, cùm tota controversia est, num CUNCTA LEONTI divisim, an coniunctim, legi debeat. Et hæc hactenus. Nunc ad alia accedo, ad quæ me tacita vocat lectoris exspectatio.

CAPUT XI.

DE STATU QUANTITATIS.

IN statu quantitatis cognoscendum, quæ sint graviores iniuriæ: quæ minores. Ostendimus autem, magnas esse, vel quia ob caussas leves illatæ, vel quia eas magna sunt consecuta detrimenta, vel quia affecti his optimè meriti, vel quia quis egit primus, aut solus, aut cum paucis, aut sæpe, aut datâ operâ, ac pluribus aliis modis.

I. QUOMODO IN STATU QUANTITATIS AMPLIFICENTUR INIURIÆ. ITEM IN POENA AGGRAVANDA QUANDOQUE SPECTARI, NON ANIMUM PECCANTIS, *sed utilitatem Reip.*

QVUM, iuxta Aristotelem, quadruplex sit status, coniecturæ, definitionis, qualitatis, & quantitatis, de tribus primis hactenus egimus. Superest status quantitatis, in quo considerandũ est, quæ maiores sint iniuriæ, quæ minores. Nam in demonstrativo quidẽ genere locum ea res etiam habet, ut suprà a ostendimus: verùm nunc de eo tantùm agimus, quatenus pertinet ad genus iuridiciale. a cap. 6. sect. 8.

Sunt autem maiores iniuriæ, quæ arguunt animum maximè depravatum. Ita Melanopum oratorẽ accusabat Callistratus, quòd eos, qui templum exstruebant, fraudâsset tribus semiobolis sacris. Nam qui tam exigui lucri gratiâ iniurius est, nullam metuet inferre cuiquam iniuriam. Atque hinc liquet, longè aliam iniustitiæ, quàm iustitiæ, esse rationem. Nam iustitia maxima est in re maximâ: at maxima iniustitia non tantùm in re maximâ, sed etiam in minimâ esse potest. Quid enim non audebit, quem

--- parvæ poterunt impellere caussæ
In scelus?

Quemadmodum seu iure, seu iniuria, cecinit Claudianus b de b lib. 2. in Eutropium.

--- Istrogothis, mistisque Gothunnis:

ut etiam expressit Delrio. Sive, ut legendum puto,

--- Ostro-

--- *Ostrogothis, mistisque Gothinis.*

Nam Gothini Tacito, qui Dioni Κοτινοί *a*. Gravior quoque illa iniuria, cui par nulla pœna est; aut quæ nullis remediis emendari potest; aut quam ulcisci non potest cui iniuria infertur; aut propter quam sibi quis mortem conscivit; aut ob quam aliqui in fraudem capitalem inciderunt. Itaque Demosthenes, pugno cæsus in theatro à Midiâ Atheniensi prędivite, quò iniuriam hanc apud populum oratione exaggeraret, refert inter alia, quomodo Euęon, Leodamantis frater, Bœotium inter epulas, ac in conventu publico, obtruncârit, unicum ob colaphum inflictum; ac subiicit, Οὐ γὰρ ἡ πληγὴ παρέστησε τὴν ὀργήν, ἀλλ' ἀτιμία· οὐδὲ τὸ τύπτεσθαι τοῖς ἐλευθέροις ἐστὶ δεινόν, καίπερ ὂν δεινόν, ἀλλὰ τὸ ἐφ' ὕβρει. i. *Neque verò unica plaga iræ impetum, sed ignominia civit: neque cædi ingenuis grave est, tametsi est ipsum grave; id enimvero demum grave est, ad contumeliam cædi.* Quem ipsum locum Iurisconsultus quoque citat in l. aut facta. §. qualitate. ff. de pœnis.

Maior quoque iniuria est, quam quis solus egit, vel primus, vel sæpe, &c. Ideoque homines facinorosi ad imminuendam facti turpitudinem afferre solent, quòd vulgò id faciant. Sed recte Demosthenes contra Androtionem *c*, Σὺ δὲ μὴ λέγε, ὡς γέγονε τοῦτο πολλάκις, ἀλλ' ὡς οὕτω προσήκει γίγνεσθαι. Οὐ γὰρ εἴ τι πώποτε μὴ κατὰ τοὺς νόμους ἐπράχθη, σὺ δὲ τοῦτ' ἐμιμήσω, διὰ τοῦτο ἀποφύγοις ἂν δικαίως, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἁλίσκοιο διὰ ταῦτα. Ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἐκείνων ἑάλω, σὺ τάδ' οὐκ ἂν ἔγραψας, οὕτως ἂν σὺ νῦν δίκην δῷς, ἄλλος οὐ γράψει. *Tu verò noli dicere, id sæpenumero factitatum, sed ita convenire fieri. Neque enim, si quid unquam haut iuxta leges factum est, ac tu id imitatus es, iccirco iustè absolvi debeas; sed multò magis condemnari. Quemadmodum enim, si quis fuisset condemnatus, tu non scripsisses id plebiscitum; ita si tu condemnaberis, scripturus alius non est.* Eamdemq; rem legere est apud eundem in Philippicis, ut monet Theon *d*. Egregiè autem Tullius hunc imitatus est locum tertio accusationis libro: *Quid igitur dicet? fecisse alios? quid est hoc? utrùm criminis defensio, an comitatus exsilii quæritur? Tu in hâc Rep. atque hâc hominum libidine, &, ut adhuc habuisse statu iudiciorum, etiam licentiâ, non ex jure, non ex æquitate, non ex lege, non ex eo quod licuerit; sed ex eo, quòd aliquis fecerit id quod reprehenditur, rectè factum esse defendis?* Et aliquanto pòst? *Vt ego adsentiar orationi, tamen defensionem non probabo. Potiùs etiam, te damnato, cæteris angustior locus improbitatis defendendæ relinquetur: quàm, te absoluto, alii, quod audacissimè fecerunt, rectè fecisse existimentur.* Hæc eo lubentiùs adduximus, quòd huiuscemodi exemplorum collatione, rectam veramque perspicere-

a *Alioqui nec displicet* Grotũgi; *seu, ut apud Ammianum est*, Grutungi, *qui iidem ac Visigothi. Sed* Gothini *propius abit à MSis.*

b *Nam levior omnis culpa, quæ possit corrigi. Hinc Livius lib.* 44: Incautior Nicias, Pellæ projiciendo partem, quod fuerat nactus: sed in rẽ emendabilem visus lapsus, quod per urinatores omne fermeextractum est.

c *Hunc locum, uno altero solùm verbo variante, adducit Agellius lib.* 10. *cap.* 19.

d *in progymnasmatis.*

ſpicere ſit imitandi rationem: ut optimè monet elegantiſſimus Muretus *a*. Plura verò de hiſce amplificandi modis apud Ariſtotelem vide Rhetor. lib. I. cap. XLIII *b*.

a lib. 13. cap. 10. Var. Lect.

b iuxta dist. Dan. Barbari: sed secundum vulgatam cap. 14.

Nec tantùm eo exaggerare crimen licet, quòd iniuria ſit maior: ſed etiam, quia Reip. interſit, graviùs illud puniri. Quomodo Pittacus, unus ſeptem ſapientum Græciæ, principatum adeptus apud Mitylenæos ſuos, legem ſanxit, ut qui peccaſſent ebrii, graviùs cæteris punirentur: non quia putaret iniuriam intuliſſe maiorē; (ignorantes enim deliquerunt) ſed quia inſula Leſbos vino abundaret, & ebrii magis proclives ſint ad inferendam injuriam, quàm ſobrii; eoque gravitate ſupplicii cives ſuos à nimiis poculis vellet absterrere. Ariſtoteles lib. II. Polit. cap. ult. Ἐγένετο δὲ καὶ Πιττακὸς νόμων δημιουργὸς, ἀλλ᾽ οὐ πολιτείας. νόμος δ᾽ ἴδιος αὐτοῦ, τὸ τοὺς μεθύοντας, ἂν τυπτήσωσι, πλείω ζημίαν ἀποτίνειν τῶν νηφόντων. διὰ γὰρ τὸ πλείους ὑβρίζειν μεθύοντας, ἢ νήφοντας, οὐ πρὸς τὴν συγγνώμην ἀπέβλεψε, ὅτι δεῖ μεθύουσιν ἔχειν μᾶλλον, ἀλλὰ πρὸς τὸ συμφέρον. *Fuit & Pittacus legum conditor, at non Reip. Lex verò eius propria erat, ut ebrii, ſiquem pulſaverint, maiori pœnâ afficerentur, quàm ſobrii. Nam propterea quòd ebrii plures contumeliam inferant, quàm ſobrii; non ad veniam reſpexit, quam ebriis magis dari convenit, ſed ad conducibile.* Atque idem etiam in ſecundo Rhetoricorum refert: uti & Laërtius, & Suidas, uterque in Pittaco.

EPILOGUS

DOCTRINÆ DE STATIBUS: UBI PRIMO EXPONITUR, A QUIBUS OLIM EA TRADITA FUERIT, ET *quæ locorum ſit rhetoricorum utilitas.*

ATQUE hæc eſt partim Ariſtotelea, partim Hermagorea, ac Hermogenica ſtatuum doctrina. Nam prima eius quaſi lineamenta duxit Ariſtoteles, cum quadruplicem facit controverſiam. At Hermagoras accuratiùs capitibus diſtinxit, ac præclaris adauxit præceptis. Minubianus quoque eandem excoluit, & Porphyrius commentationibus illuſtravit. Quorum ſcriptis plurimùm adiutus Hermogenes, pleniùs planiúſque totam hanc rationem expoſuit. Quemadmodum & poſt Hermogenem alii eam artis partem exornarunt: uti Græci Hermogenis interpretes, Syrianus, Sopater, Marcellinus, & alius anonymus. Quin & alii complures, partim ante Hermogenem, partim poſt eum, hanc rem ſunt perſecuti. Iſtiuſmodi ſunt Apſines uterque, Ariſtides, Phœbammon: tum item Io. Do-

xapa-

xapater, Gemistus, & anonymus Græcus Rhetorices scriptor: quorum trium necdum in lucem editis commentationibus se usum in Rhetoricis suis scribit melioris notæ Rhetor, Petrus Iohannes Nunnesius Valentinus: qui feliciùs aliquanto nobis Hermogenicam artem tradidit, quàm factum à magni nominis Rhetore, Georgio Trapezuntio. Nec partem hanc neglexere antiqui Latinorum Rhetores: ut ostendunt, cùm Tullius, & Fabius; tum Fortunatianus, qui egregiè expressisse videtur Hermagoreorum disciplinam: Marius Victorinus, qui Rhetoricos Ciceronis libros commentario illustravit: Sulpitius Victor, cuius oratorias institutiones ad M. Silonem generum, cum aliis aliquot antiquis Rhetoribus, primus è Spirensi bibliothecâ in lucem protraxit vir optimè de totâ antiquitate meritus Beatus Rhenanus; pòst autem ab Æmaro Ranconeto recognitas edidit P. Pithœus: adhæc Aurelius Augustinus, cuius exstant principia Rhetorica: ac Iulius Severianus, quem (si & inscriptioni editionis Plantinianæ *a*, & Belgicis Auberti Miræi elogiis credimus) primus divulgavit egregius adolescẽs, ac longiori vitâ dignus, Lucas Fruterius: itẽ alii, quibus cõmemorandis, ne longior sim, supersedeo.

a Postea comperimus, primum edidisse Oporinũ anno 1556. At Plantinus demum excudit anno 1584.

Et meritò profectò doctrina hæc tanto semper in honore fuit. Nam etsi plurimùm oratori prosunt loci Dialectici: tamen, quia vagantur liberiùs, neque certis circumscribuntur limitibus; inde est, quòd aut locis Rhetoricis præterea opus sit, aut ingenio subacto, multoque usu erudito. Atque hoc quoq; apud Tullium *b* sensit Antonius, cùm ait: *Hi loci ei demum oratori prodesse possunt, qui est versatus in rebus, vel usu, quem ætas denique adfert; vel auditione, & cogitatione, quæ studio & diligentiâ præcurrit ætatem. Nam si tu mihi quamvis eruditum hominem adduxeris, quamvis acrem & acutum in cogitando, quamvis ad pronunciandum expeditum: si erit idem in consuetudine civitatis, in exemplis, in institutis, in moribus ac voluntatibus civium suorum hospes: non multum ei loci proderunt illi, ex quibus argumenta promuntur. Subacto mihi ingenio opus est, ut agro non semel arato, sed novato, & iterato, quò meliores fœtus possit & grandiores edere. Subactio autem, est usus, auditio, lectio, literæ.* Neque inficias eo, hæc in illo etiam requiri, qui locos noverit Rhetoricos. Verùm si & is, qui propria cuiusque generis habuerit perspecta, nomen suum absque multijugâ eruditione, longoque rerum usu, tueri nequit: quid de iis iudicandum erit, qui tantùm norint locorum Dialecticorum sylvam? Quamobrem nos quidem consilii non pœnitet, qui singulis caussarũ generibus, cùm generalia, tum specialia, attribuerimus κεφάλαια sive locos; quòs & plurimùm exemplis illustravimus.

b *lib. 2. de Orat.*

OSTEN-

OSTENDITUR, ANTIQUOS, TUM IN EXPLICANDA STATUUM DOCTRINA, TUM IN TRACTANDIS CONTROversiis, *nunc veris uti exemplis, nunc fictis, solere.*

NEQUE est, quòd culpet quisquam, quòd fictis exemplis usi sumus. Nihil enim refert, veráne sint, an ficta, modò ex iis cognosci queat, quo pacto seriæ caussæ tractari debeant. Adde quòd hoc quoque à nobis factum est antiquorũ Rhetorum exemplo; quos iuventutem fictitiis exemplis exercere solitos, auctor est Tranquillus *a*. Huiusmodi autem commentitiis caussis præparari juventutem ad veram eloquentiam, tum in civilibus, tum etiam sacris: fidem nobis fecerit Lactantius, qui libro I. cap. I. sic de se ipso scribit: *Multum nobis exercitatio illa fictarum litium contulit, ut nunc majori copiâ, & facultate dicendi, caussam veritatis peroremus: quæ licet possit sine eloquentia defendi, ut est à multis sæpe defensa; tamen claritate ac nitore sermonis illustranda, & quodam modo disserenda est, ut potentiùs in animos influat, & vi suâ, & instructâ religione, & luce orationis ornatâ.*

a lib. de claris Rhet.

Nec tamen vera planè exempla in exercendo aspernabantur. Duplici enim, vel triplici potiùs, utebantur exemplorum genere. Alia omninò vera erant: cuiusmodi est Sallustii ad Cæsarem de Rep. ordinandâ; &, quę malè Ciceroni adscribitur, in Sallustium declamatio; utī & quę falsò Sallustio tribuitur in Ciceronem: quamvis aliter Quinctilianus. Sed hâc in re assentior Pet. Victorio, quem vide lib. XV. Var. Lect. cap. III. Ubertim quoq; hâc de re Sebast. Corradus in Egnatio seu Quęsturâ: ubi & Porcii Latronis, qui se istiusmodi argumẽtis exercere solitus, utramque declamationẽ esse suspicatur. Quodsi nullas exercuerint inimicitias, pręterquam in negotio Milonis, in quo Sallustius primò à partibus Clodii stetit, sed (si vera fuit suspicio, de quâ Asconius scribit) mox cum Cicerone, ac Milone, in gratiam rediit; mixti declamatio utraque generis fuerit. Metuo certè, ne B. Hieronymus, his inprimis adductus declamationibus, lib. I. adversus Iovinianum, Sallustium Ciceronis inimicum vocet. Vera quoque illa Bruti prò Milone, de quâ superiùs diximus; & Cestii Rhetoris Smyrnæi in Milonem, cuius meminit M. Seneca in præfat. lib. VII. controvers. & Fabius lib. X. cap. IV.

Alia erant omnino ficta: ut in iis orationibus, quas scripsit, vel potiùs ab aliis scriptas digessit, & præloquiis atque interloquiis distinxit M. Seneca, L. Senecæ Philosophi pater; itemque illis, quæ numero LXXXVI. à Tideo Ugolino Parmensi in lucem sunt editæ, ac

 à Pithœo

à Pithœo ICto, ope antiquissimi exemplaris, sunt meliores factæ, & novem nunquam antè editarum accessione adauctæ. Eas quidam suspicantur esse Quinctiliani patris. De quo hæc legimus lib. IX. Orat. Inst. cap. III. *Et cur me probibeat pudor uti domestico exemplo? Pater meus contra eum, qui se legationi immoriturum dixerat, deinde vix paucis diebus insumtis re infectâ redierat; Non exigo uti immoriaris legationi; immorare.* Verùm cùm Quinctiliani declamatoris mentio quoque fiat apud M. Senecam patrem *a*: non minùs eorum placet sententia, qui eas avo huiusce Quinctiliani adscribere malunt. At unde viginti illæ declamationes, quæ & ipsæ Quinctiliano vulgò inscribuntur, ac Rhetoricis Fabii libris subiici solent, neque eius sunt, qui declamationes alteras fecit, (nihil enim simile) neque illius, qui institutiones Oratorias scripsit; cui eas Erasmus quoque abjudicat in Ciceroniano suo: & meritò, quandoquidem, ut monuit Ludovicus Vives lib. IV. de corruptis disciplinis, planè alienæ sunt à Fabii præceptis, & tales, ut contra istiusmodi potissimùm invehatur. Imò multo ante Erasmum, ac Vivem, Philelphus Epistolâ ad Ioannem Tuscanellam vehementissimè eas perstrinxit. Adde quòd in codd. quibusdam MSSis M. Floro tribuantur, ac à nonnullis etiam esse credantur Posthumii Iunioris, eò quòd Trebellius Pollio dicat, scriptas ab eo esse declamationes, quas ævo suo Quinctiliani esse putarent. *Eas quantivis precii* esse, iudicium est Barthii adversf. lib. LVIII, cap. XIV. Nimis sanè benignè: ut indicio sunt, quæ diximus. Sunt & ficti generis illę Calpurnii Flacci à Pithœo editæ, quæ *Excerpta decem Rhetorum minorum* inscribuntur, quò distinguantur ab excerptis Senecæ patris, quæ sunt decem Rhetorum maiorum: unde Iohannes Salisberiensis lib. VIII. Policratici, sive de nugis Curialium, *Legantur,* inquit, *& libri illi, quos Seneca decem oratorum sententiis, sub imagine declamationum scholarium, illustravit.* Tales etiam nobis reliquit aliquas B. Ennodius, Ticinensis episcopus; quæ in operibus eius ab Andrea Schotto editis leguntur. Nempe declamationem V. cum septem sequentibus, & unâ, quæ Apologetico subiuncta.

a procœmio lib. 10. contr. & controvers. 4. eiusdem libri.

Alia denique veterum exempla erant mixti generis, cùm nempe historiæ adderent figmentum: ut si Syllæ, aut Cæsari, autores essent, ut perpetuam deponeret dictaturam. Cuiusmodi suasoriæ meminit Iuvenalis Satyr. I:

Et nos ergo manum ferulæ subduximus, & nos
Consilium dedimus Syllæ, privatus ut altum
Dormiret.

Item

Item si deliberatio instituatur de Hannibalis ab Alpibus recessu. Cuiusmodi declamationis idem mentionem facit Sat. x:

--- I demens, & sævas curre per Alpes,
Ut pueris placeas, & declamatio fias.

Ad quem locum ita vetus scholiastes: *Ut de te pueri studentes dicant. In Scholis deliberativa, Hannibal utrùm ab Alpibus recederet.*

Simile quid tentarunt aliqui, etiam in sacro argumento. Ut Hesychius, presbyter Constantinopolitanus, in quatuor libris de æneo serpente. Nam in his, ut Photius *a* auctor est, orationes finxit, tùm Mosis ad populum, tùm populi ad Mosen, horum item utriusque ad Deum, easque precationis & purgationis formâ. Quibus magnam magni voluminis partem impendit, oratione utens ad affectus movendos idoneâ, planeque ad ostentationem comparatâ.

a *in myriobiblo cod* 51.

Denique nonnullis placuere themata de Poëticis fabulis hausta, sive hæc mera essent Poëtica commenta, sive historiæ fabulis permistæ. Calvus certè, sive, prout edidere alii, Catulinus, Rhetorices Professor, ex Virgilio controversiarum exempla ad dicendi usum conformavit: ut auctor est Servius in x. Æneid. Itidem, ut inibi idem refert, ex eodem argumenta descripsit Titianus: non is, quem B. Hieronymus in Chronicis virum appellat eloquentem; quemque Gallias administrâsse, scribit ad annum Christi CCCXLVII: verùm ille fortasse, quem Ausonius epist. ad Probum, præfectum prætorium appellat, fandi artificem; quemque idem in gratiarum actione pro consulatu ad Gratianum Imp. scholam municipalem apud Visontionem, & Lugdunum, rexisse, auctor est: aut certè alteruter eorum, quos commemorat Capitolinus in Maximino Iuniore: quorum prior erat Maximini in arte Oratoria præceptor, Oratorum simia, ut eum Sidonius Apollinaris *b* vocatum scribit: alter prioris filius. Huius etiam generis quatuor sunt primæ declamationes B. Ennodii, Ticinensis episcopi.

b *lib.* 1. *epist.* 1.

Quemadmodum autem Ciceronis tempore maximè gaudebant exemplis veris: ita posteriori seculo magis usurpabant ficta; rarissimè, omnino vera. Quin tum nugalia fere tractabant, & à forensibus caussis remota: quæ res gravem illam censuram extorsit Petronio, initio eorum, quæ è Satyrico supersunt.

Pluribus hæc prosequi visum fuit, non eò tantùm, ut liqueat, cur in statuum doctrinâ fictis usi exemplis simus: sed præcipuè, ut sciat juventus, quibus è scriptoribus plura statuum exempla haurire queat: adhæc quoque, quia lucem inde accipiant plurima loca veterum

ſcriptorum. Sanè huius rei ignorantia quoſdam in errorem eum impulit, ut Rhetoricos ad Herennium libros idcirco Ciceronis eſſe exiſtimarent, quòd in iis *a* exemplum huiuſmodi legere ſit: TULLIUS, HERES MEUS, TERENTIÆ, UXORI MEÆ, TRIGINTA PONDO VASORUM ARGENTEORUM DATO, QUÆ VOLET.

a lib. 1.

Quemadmodum verò in eâdem quandoque oratione, plura dicendi genera concurrunt; ut oſtenſum libri huius cap. III. ſect. III: ita quoque interdum in oratione eâdem plurium eſt ſtatuum concurſus. Iam olim hoc obſervatum Quinctiliano, monitumque etiam Trapezuntio. Sed quod illi attigere, hoc accuratè expoſuit Udalricus Zaſius, commentario in Rhetorica ad Herennium *b*. Partim verò attendere iubet, utrùm ſtatus, ſive conſtitutiones, principaliter coeant, an ex incidenti: deinde num ad principalem cauſſam referantur, & eamne ſuſpendant, an tollant. Hanc verò doctrinam ad quatuor revocat pronunciata. Primum eſt; *Plures conſtitutiones principales concurrere poſſunt; & erunt tot quæſtiones, quot ſtatus.* Alterum eſt; *Status, qui in controverſia principali incidunt, licet faciant plures quæſtiones, tamen una eſt iudicatio cauſſæ principalis.* Tertium eſt; *Si ad ſtatum principalem cauſſæ incidat alius ſtatus, qui cauſſam ſuſpendat, tum iudicatio ex ſtatu incidenti ſumitur, & non ex ſtatu cauſſæ principalis.* Quartum eſt; *Status, qui in cauſſam principalem incidit, ſi eum tollit, & infirmat, multo fortiùs, quàm in caſu ſuperiore attenditur hoc incidens, relicto ſtatu cauſſæ principalis.* Quæ luculentis exemplis Zaſius illuſtrat.

b extremo libro primo, ſive pag. 139. & ſeqq. edit. Baſil. 1537.

CAP. XII.

DE ARGUMENTIS ΑΤΕΧΝΟΙΣ.

ARGUMENTA *inartificialia ſunt, quæ non quidem parit ars Oratoris; ſed tamen foris ad ſe delata, arte tractat.*

Iſtiuſmodi in genere iuridiciali ſunt quinque; leges, teſtes, pacta, quæſtiones, & iusjuranda; à quibus omnibus pro variâ cauſſæ naturâ diverſi ſunt argumentandi modi.

I. DE ARGUMENTIS INARTIFICIALIBUS GENERATIM.

HACTENUS de argumentis egimus ἀποδεικτικοῖς *c*, quæ primum locum obtinebant inter ἔντεχνα *d*. Proximum erat, ut ageremus de παθητικοῖς *e*, & ἠθικοῖς *f*, quæ & ipſa ἔντεχνα ſunt. Sed interrumpit

c probantibus.
d artificialia.
e affectum moventibus.
f argumẽtis, quæ pertinent ad mores hominum exprimẽdos.

rumpit Aristoteles hanc doctrinam argumentorum ἐντέχνων; & priùs agit de ἀτέχνοις, quàm de ἤθεσιν, & πάθεσι. Caussa autem, quæ eum movit, hæc est, quòd postremò egisset de genere iuridiciali: loci autem ἄτεχνοι, ut ipse testatur, huius generis essent proprii. Iure igitur, ut generis Iuridicialis locos continuaret, locis ἐντέχνοις statim subiicit ἀτέχνους. Nos quoque eâ in re magistrum sequemur: sic tamen, ut usum eorum accommodemus etiam ad alia dicendi genera.

Vocantur autem argumenta ἄτεχνα, non quia omnino artis sint expertia; sed, quemadmodum suprà ex Aristotele dicebamus, quia ea non pariat ars oratoris, eliciendo è naturâ caussæ: quippe qui ea foris ad se delata tantummodo arte tractet. Lapsus igitur Cicero adolescens lib. II. de Inventione; ubi, Aristotelem sugillans, vult, testimonia, quæstiones, similiaque argumenta, tam quod ad inventionem, quàm rationem tractandi, esse inartificialia. Id enim innuit, cùm scribit in hunc modum: *Quare nobis & ii videntur errare, qui hoc genus suspicionum artificii non putant indigere, & ii, qui aliter hoc de genere, ac de omni coniecturâ, præcipiendum putant.*

Loci ἄτεχνοι Aristoteli sunt quinque; leges, testes, pacta, quæstiones, & iusiuranda. Auget hunc numerum Fabius; auget item Tullius lib. II. ad Q. Fratrem. Sed frustra; cùm responsa, & oracula, comprehendantur sub testimonio, Fabio quoque teste: eademque planè ratio est rerum iudicatarum, rumoris ac famæ: pacta verò, conventa, ac tabulas, συνθηκῶν nomine ab Aristotele intelligi, quivis videt: sub legibus autem, quas Fabius præterit, Senatusconsulta & decreta comprehenduntur. Quin ad quatuor capita revocari hi loci possunt, cùm Aristoteles ipse quæstiones esse testimonia quædam dicat.

II. Quomodo a lege, vel adversus eam, argumentemur.

PORRÒ hæc argumenta ἄτεχνα non uno tractantur modo. Nam, ut de singulis ordine dicamus, si lex caussæ nostræ adversetur, dicemus, eam ambiguam esse; vel petemus, ut velint non lege, sed γνώμῃ τῇ ἀρίστῃ κρίνειν a: legem enim haud adversari iuri communi, cui magis vir bonus obedire debeat, quàm legibus scriptis, quæ sæpe iniustæ sint, ac proinde mutabiles. Ita apud Sophoclem se defendit Antigone, cùm accusaretur, quòd Polynicen fratrem sepeliisset contra edictum regium. Nam cùm Creon eam hunc in modum

a mente sententiaque optima iudicare.

dum compellaret, *Καὶ δῆτ' ἐτόλμας τούσδ' ὑπερβαίνειν νόμους; Et quomodo ausa transgredi leges eras?* respondet animosè, quòd licet peccârit contra legem Creontis, minimè tamen deliquerit contra legem non scriptam, quæ non nunc aut heri, sed semper fuit: huius se fuisse studiosam, non hominis. Aut denique ostendemus, eam repugnare alteri legi, aut consuetudini.

At si lex nobis favet; negabimus, iudici à legum præscripto discedendum esse; frustra eas latas, nisi observentur; nec oportere nos plus legibus sapere. Vide orat. Dionis Chrysostomi de lege.

Legi subjicimus consuetudinem. Nam, ut Tertullianus ait, lib. de corona militis cap. IV. *Consuetudo in civilibus rebus pro lege suscipitur, cùm deficit lex.* Adi omnino eiusdem Dionis orationem de consuetudine.

III. DE ARGUMENTIS A TESTIBUS, VEL CONTRA TESTES.

TESTIMONIUM vel divinum est, cujusmodi veteribus habebantur Deorum oracula, aruspicum responsa, &c. vel humanum. Quod ipsum multiplex est. Nam testium alii veteres sunt, alii novi; alii participes periculi, alii extra periculi aleam; alii de re, alii de personæ moribus.

Oraculo sententiam suam confirmat Æschines contra Ctesiph. Est & ab auctoritate divinâ illud Lycortæ ad legatos Romanos apud Livium lib. XXXIX: *Pro vobis igitur iustum piumque bellum suscepimus. quod cùm alii laudent, reprehendere ne Lacedæmonii quidem possint: & Dii quoque ipsi comprobaverint, qui nobis victoriam dederunt: quonam modo ea, quæ belli iure acta sunt, in disceptationem veniunt?* Item hoc Cicer. *a* de Iudæorum genere: *Quàm cara Diis esset immortalibus, docuit quòd est victa.* Item illud de causâ Cæsaris *b*: *Caussa tum dubia, quòd erat aliquid in utrâque parte, quod probari posset: nunc melior certè ea iudicanda est, quam etiam Dii adiuverunt.* Uti & illud Velleii lib. I: *Factum eius à Diis comprobatum, spatio vitæ, & felicitate imperii, apparuit.* Sermo est de Oreste matricida, quem vixisse ait annis XC, regnâsse LXX. Nec abludit illud Lucani in primo:

--- Quis iustiùs induit arma?
Scire nefas. magno se iudice quisque tuetur.
Victrix caussa Diis placuit, sed victa Catoni.

a pro Flacco.
b pro Ligario.

Cui

Cui sententiæ qualecumque ex eo pondus accedere videtur, quòd Boëthius de Consolatione Philosophiæ lib. IV. cap. IV. sic ipsam Philosophiam loquentem inducat: *Et victricem quidem caussam Diis, sed victam Catoni placuisse,* FAMILIARIS *noster Lucanus admonuit.*

Utimur etiam testimoniis humanis: quomodo Homeri & Euripidis auctoritate adversarium urget Æschines contra Timarchum: & Demosthenes orat. de falsâ legat. aliquammultos iambos ex Sophoclis Antigonâ, integramque Solonis elegiam recitari iubet.

Cui testimonia desunt, is negabit, argumenta pecuniis corrumpi; at testes dicet sæpe improbos esse atque intestabiles, aut Comicos *a* ac leves, auroque curruptos, sive testes arenarios, prout Jurisconsulti vocant, hoc est, qui in arena circensi, vel amphitheatrali, depugnarint, eoque sint infames. Arcadius l. ob carmen. §. Si ea re. ff. De testibus: *Si ea rei conditio sit, ubi arenarium testem, vel similem, admittere cogimur.* Hancce ob caussam maiorem argumentis, quàm testibus, habendam fidem, contendit Tullius pro M. Cælio; *Equidem,* inquit, *vos abducam à testibus; neque huius iudicii veritatem, quæ mutari nullo modo potest, in voluntate testium collocari sinam, quæ facillimè effingi, nullo negotio flecti ac detorqueri potest. Argumentis agemus, signis omni luce clarioribus crimina refellemus, &c.* Et sanè si testes sufficiant, sufficiet quoque, ut iudex non sit surdus.

a De eiusmodi testibus Hadrianus Iunius Centuria 4, proverb. 79.

At cui contrà testes fuerint, is dicet, argumenta, ut falsa fuerint, non tamen suppliciis esse obnoxia; at testes pœnæ metu contineri: cùm argumentis res satis cognosci non possit, necessarium esse, ut res testibus agatur. Nec debere magis ingenio, quàm sensui, credi. Utcunque verisimilia sint, quæ objiciantur; non tamen aliud inde colligi, quàm mira esse, quæ dicamus; at minimè sequi, falsa esse; cùm homines multa faciant mira atque absurda. Illo etiam comprobari, quàm parum ratiunculis sit tribuendum, quòd nihil tam absurdè dici possit, quin argumento possit defendi: ut tot absonæ adeò philosophorum sententiæ ostendunt.

Quod si utrimque testes afferantur, poterunt testes opponi testibus: poterit item pars una fidem testium partis adversæ elevare: quippe qui falsum dicant testimonium; sive favore vel odio inducti; sive ob coniunctionem sanguinis, aut affinitatis; sive spe muneris, sive etiam ob ætatem: ideoque, ad eorum fidem probandam, aliis esse testibus opus; quæ maxime res testium fidem infringit. Ita Cicero pro Valerio Flacco rejicit universum Græcorum testium

genus; *De quibus*, inquit, *vos aliis testes esse debetis, de iis ipsi alios testes audietis? At quos testes? primùm dicam (idquod est commune) Græcos: non quò nationi huic*, &c. Et aliquanto pòst; *Verumtamen hoc dico de toto genere Græcorum: tribuo illis literas, do multarum artium disciplinam, non adimo sermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique etiam, si qua sibi alia sumunt, non repugno: testimoniorum religionem, & fidem, nunquam ista ratio coluit; totiusque huiusce rei, quæ sit vis, quæ autoritas, quod pondus, ignorant. Vnde illud est, Da mihi testimonium mutuum? num Gallorum, num Hispanorum putatur? totum istud Græcorum est: ut etiam, qui Græcè nesciunt, hoc, quibus verbis à Græcis dici soleat, sciant.* Qui illustris planè locus est de Græcorum testimoniorum fide. Neque est, quòd quis hanc oratoriam ὑπερβολὴν putet. Nam levitas Græcanica in proverbium abiit: atque inde est apud Comicum *a*, *Græca fide mercari*: & apud Tullium *b*, *Græcula chirographi cautio*. Quæ perperam ad gentis eius laudem trahebat Turnebus *c*. Nihil enim certius, quàm eò hæc spectare, quòd leves Græci ipsi inter se nonnisi præsenti mercarentur pecuniâ; aut minimùm syngraphâ caverent. Imò vix syngraphis satis cautum credebatur. Quâ de re, nequis dicat, proclive esse homini Romano, Græcos postponere Romanis, Græcum, eumque luculentum scriptorem, dabo, qui gentis suæ fidem elevet, ipseque Romanæ postponat. Is est Polybius in sexto Histor. Οἱ τὰ κοινὰ χειρίζοντες παρὰ μὲν τοῖς Ἕλλησιν, ἐὰν τάλαντον μόνον πιστευθῶσιν, ἀντιγραφεῖς ἔχοντες δέκα, καὶ σφραγῖδας τοσαύτας, καὶ μάρτυρας διπλασίους, οὐ δύνανται τηρεῖν τὴν πίστιν. Παρὰ δὲ Ῥωμαίοις, κατά τε τὰς ἀρχὰς καὶ πρεσβείας, πολύ τι πλῆθος χρημάτων χειρίζοντες, δι' αὐτῆς τῆς κατὰ τὸν ὅρκον πίστεως τηροῦσι τὸ καθῆκον. *Qui publicam pecuniam tractant, apud Græcos quidem, si vel unum tantummodo talentum iis creditum sit, utcumque vel decem fuerint rescriptores, ac totidem sigilla, ac bis totidem testes, nec sic quidem ab iis consequi licet, ut servent fidem. Apud Romanos autem, cùm iidem in magistratibus & legationibus magnam pecuniæ vim tractent, tamen, ob solam jurisjurandi religionem, officium præstant.* Nempe Græcis studium erat de virtute disserere; Romanis, priscis illis dico, juxta eam vivere; ut non omnino nationi suæ palpatus sit Romanus, at incertus scriptor, cujus isthoc:

Cive Romano per orbem nemo vivit iustius:
Quippe malo unum Catonem, quàm trecentos Socratas.

Et hoc παρέργως. Redeamus ad testes, & accusatoris, & defensoris. Utrique certè, tum ab eo, qui producebat, tum ab eo, contra quem producebantur, interrogari & examinari solent; ut testatur Asconius

a *Asin. act.1. sc.3.*
b *lib. 7. epist.18.*
c *lib. 4. Advers. cap.13. & lib.12. cap. 18.*

nius Pædianus; qui & autor eſt, his non niſi interrogatis loqui licuiſſe. Inde eſt, quòd & integra accuſatio συνηγορικῶς dicta fuerit interrogatio. In interrogando (ut è Fabio totam θεωρίαν aſſcribam) *primum eſt, nôſſe teſtem. Nam timidus terreri, ſtultus decipi, iracundus concitari, ambitioſus inflari poteſt. Prudens verò, & conſtans, vel tanquam inimicus, & pervicax, dimittendus ſtatim; vel non interrogatione, ſed brevi interlocutione patroni refutandus eſt; aut aliquo, ſi continget, & urbanè dicto refrigerandus; aut, ſi quid in eius vitam dici poterit, infamiâ criminum deſtruendus.* Hæc Fabius lib. v. cap. VII. *Illæ verò peſſimæ artes* (ut idem inibi ait,) *teſtem ſubornatum in ſubſellia adverſarii mittere, ut inde excitatus plus noceat; vel dicendo contra reum, cum quo ſederit; vel cùm adjuviſſe teſtimonio videbitur, faciendo ex induſtriâ multa immodeſtè, atque intemperanter, per quæ non à ſe tantùm dictis detrahat fidem; ſed cæteris quoque, qui profuerant, auferat autoritatem. Quorum mentionem habui, non ut fierent, ſed ut vitarentur.*

Quia autem teſtes non producebantur niſi jurati, inde eſt, quòd & *juratores* appellantur. Plautus prologo Pœnul. *Vos juratores eſtis; quæſo, operam date.* Seneca in ἀποκολοκυνθώσει: *Quis unquam ab hiſtorico juratores exegit?* Ita enim in omnibus legi MSSis. monuit J. Lipſius lib. II epiſt. quæſt. De teſtibus dixi: nunc reliqua conſideremus.

IV. Quibus argumentis pacta aut firmentur, aut eludantur.

PROXIMUM locum obtinent συνθῆκαι, ſive pacta, ſeu pactiones, pro quo & antiqui *paciones* dicebant. Hæc confirmantur, cùm aliquem dicimus, quæ ſtipulatus fuerit, dare facere oportere ex fide bonâ: nam pacta eſſe leges quaſdam privatas, ut ſi hæ conſervandæ ſint, utique & illa: & ſi illa tollamus, ipſas tolli leges. Adde quòd, ſublato fundamento eorum, quæ homines inter ſe contrahunt, ac ſtipulantur, convellitur ipſa ſocietas humana. Vide L. I. ff. de Pactis.

Infirmantur autem pacta tribus præcipuè modis. Primò quòd, ſi legibus latis malo dolo obtemperandum non ſit; multo minùs ſemper pactis ſtare neceſſe eſt. Deinde quod judicibus ex normâ juſtitiæ agendum ſit, cùm illa non ſit obnoxia fraudibus, aut coactioni; ut quæ naturâ ſit hominum animis inſculpta: non autem ferendum judicium ſecundùm pacta; quia hæc ſæpe vel fraude, vel coactè fiant. Deinde videndum, an pacta non adverſentur legi ſcri-

ptæ, vel pactis aliis quæ antecesserunt, aut subsecuta sunt.

V. QUÆ PRO TORMENTIS, VEL CONTRA EA, AFFERRI SOLEANT.

QUARTUM argumentum ἄτεχνον est tormentum. Ita Quinctilianus appellat: Ciceroni dicitur *quæstio*. Græcè βάσανος, κατὰ μεταφοράν: nam propriè est lapis Lydius, ὁ λίθος χρυσοῦ ἔλεγχος a, qui & Heraclius ab Heracleâ Lydiæ civitate. Quamquam aliter hâc de re sensit Hesychius. Siquidem is, lapidem eum, qui ferrum attrahit, Λυδικὴν λίθον, Ἡρακλείαν λίθον, & σιδηρῖτιν vocari, adserit: at Μαγνῆτιν esse lapidem argento tantopere similem, ut hâc similitudine oculos decipiat. Vide eum in Ἡρακλεία λίθος, Μαγνῆτις λίθος, & Λυδικὴ λίθος.

a lapis auri index.

Similis autem ratio est tractandi quæstiones, atque alia argumenta ab arte remota. Nam si hæc caussam nostram iuverint; dicemus, iis maximè credendum, quia, ut ait Tullius in Topicis, *verberibus torti, & in igni fatigati quæ dicunt, ea videtur veritas ipsa dicere.* Sic Synesius epist. XLIV ad Ioannem b: Δεινοὶ ἐξελέγξαι προσποίησιν οἱ βασανισταί. καί τινες αὐτοῖς ὄνυχές εἰσιν ἐξευρημένοι, συλλογισμῶν ἐπιστημονικῶν ἔχοντες δύναμιν. ὥστε ὅ, τι ἂν ἐκείνων κρατούντων ἀναφανῇ, τοῦτ᾽ ἔστιν αὐτὸ τἀληθές. *Mirifici enim ad convincendã simulationẽ sunt carnifices, & ungues quidam ab illis excogitati sunt, eâdẽ vi præditi, quâ scientiarũ ratiocinationes, quas demonstrationes dicimus. Vnde quicquid prævalentibus iis elicitũ fuerit, id ipsum certissima veritas est.* At si contra nos faciant, dicemus, aut dolorem tolerantes, diffessos esse vera; aut eum non tolerãtes, confessos esse falsa. Prius illud illustratur exemplo Cappadocũ, qui à pueris se mutuò torquere equuleo solent, ut ad falsa se testimonia venũdare possint: quẽadmodum scribit vetus Persii interpres in sat. VI. Etiam confirmatur idem facto Philippi, servi Fulvii Flacci c, qui octies pro domino tortus, nihil prodidit: item Zenonis Eleatæ d, qui nullis potuit tormẽtis adigi, vt conscios delendæ tyrannidis indicaret. Posterioris modi exemplum habes apud Ciceronem orat. pro Sylla; *Quæstiones, inquit, servorum ac tormenta nobis accusator minitatur: in quibus quamquam nihil periculi suspicamur: tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiusque, cùm animi tum corporis, regit quæsitor, flectit libido, corrumpit spes, infirmat metus, ut in tantis rerum angustiis nihil veritati loci relinquatur.* De utroque modo vide sis Ulpianum L. 1. §. 23. ff. De quæstionibus. Ex junioribus adi Radulphum Fornerium lib. III. Rerum

b pag. 185. edit. Paris. an. 1612.

c Val. Max. lib. 8. cap. 4. ubi & simile exemplum Alexandri, servi C. Fannii, vel Fulvii.

d Laërtius lib. 9.

rum Quotidianarum cap. VIII. De variis tormentorum generibus vide sis Sigonium lib. III. de iudiciis cap. XVIII. Brodæum lib. II. Miscellan. cap. IX. & X. Turnebum lib. IV. Adversar. cap. III. Delrium in Senecæ Troadas, vers. IↃLX. item Antonium Gallonium de SS. Martyrum cruciatibus.

VI. De ratione quadripartita tractandi controversiam de juramento.

TRACTATIONI de quæstione meritò subiicitur consideratio juramenti. Nam ut servis loco jurisjurandi tormenta; ita liberis loco torturæ esse jusjurandum solet. Docet id quoque Plutarchus in Quæstionibus Romanis: ubi quærit, cur Flamini Diali non liceat jurare: Πότερον a, inquit, ὅτι βάσανός τις ἐλευθέρων ὁ ὅρκος ἐστί; δεῖ δ' ἀβασάνιστον εἶναι, καὶ τὸ σῶμα, καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ ἱερέως.

Jurisjurandi ratio Aristoteli quadripartita est. I. Primò negamus, nos ab adversario exigere, ut verbis conceptis det jusjurandum: idque primò, quia multi sunt sordidi homines, qui facilè ἀπορκοῦσι b. Salvianus lib. III: *Plures invenias, qui sæpius peierent; quàm qui omnino non jurent.* Et lib. IV: *Si pejeret Francus, quid novi faceret? qui perjurium ipsum sermonis genus putat esse, non criminis.* Itaque dicimus, quempiam, qui jurare paratus est, sperare, sese, vel Deum ludendo, pecuniam retenturum: iccirco nos stare malle judicum sententiá, quàm adversarii; cùm illis fidem habeamus, huic non item. Huc pertinet illud Simonidis: Πρὸς ἀπάτην ὅρκος σοφιστής ἐστιν ἀξιόχρεως c. & hoc Laberii d: *Quid est jusjurandum? Emplastrum æris alieni.* Et Pacuvio (ut ex parietinis ac ruderibus Festi discimus) jusjurandum est mantile, quo extergentur quotidianæ noxæ.

II. Deinde juramentum delatum respuimus; negamusque, nos ad jurandum adigi posse, tum quia adversario juramentum nostrum prodesse nequeat, eò quòd, si juraveris, certò fraudetur pecuniá: tum quia vir malus facilè (ut gentiles loquuntur) Iovem lapidem juret; ideoque, quòd juramentum recusemus, id virtuti, non perjurii metui, asscribendum esse. Itaque rectè Xenophanem, veterem physicum, dixisse, cùm homo impius defert viro probo juramentum, tantumdem esse, quàm si homo validus provocet imbecillem ad pugnam. Nam ut, qui lacertis valet, viribus suis confidit, eoque audacter provocat; at qui imbecillis est, pugnam detrectat:

a *An quia tormentum est liberorum jusjurandum? sacerdotis autem & animum, & corpus, oportet esse torturæ expers.*
b *peierāt.*
c *Ad decipiendū iusiurandum idoneum est.*
d *apud Gellium lib. 16. cap. 7.*

ctat:

ctat: ita impius securè ad jurandum provocat, quia Deum aut non esse, aut non curare humana, censet: pius verò timidè hoc præstat, quia Deum esse scit, qui quę gerimus auditque & videt. Hoc nomine fusè conqueritur Juvenalis sat. XIII: & abunde idem ostendit Plautinus Labrax, qui, etsi iurârat, se talentum magnum Gripo daturum, tamen nec tribolum dedit.

a Rudente act. 5. Scē. Sequere hac.

Jusjurandum, inquit *a*, *rei servandæ, non perdundæ, conditum est.* Eodemque modo Curculione *b* leno Cappadox, *quâ linguâ,* inquit, *promisi, eâdem nunc nego.*

b Act. 5. sc. 3.

Dicendi, non rem perdendi, hæc gratia nata est mihi.

Parcissimè verò jurandum, putat Isocrates, non senior ille, Platonis æqualis, sed junior, æqualis Ciceronis, ut ex Dionysio Halicarnassensi Muretus *c* iamdiu ostendit. Eius hæc verba sunt in aureolâ παραινέσει πρὸς Δημόνικον. Ὅρκον ἐπακτὸν προσδέχου διὰ δύο προφάσεις, ἢ σεαυτὸν αἰτίας αἰσχρᾶς ἀπολύων, ἢ φίλους ἐκ κινδύνων διασώζων. Ἕνεκα δὲ χρημάτων μηδένα θεὸν ὀμόσης, μηδ᾽ ἂν εὐορκεῖν μέλλης. δόξεις γὰρ τοῖς μὲν ἐπιορκεῖν, τοῖς δὲ φιλοχρημάτως ἔχειν. *Iusjurandum, si poscitur, duabus de caussis des, vel ut te ipsum turpi crimine liberes, vel ut amicos è periculis serves. At pecuniarum ergo per Deum nullum juraveris, etiam si liquidò iurare possis. Nam aliis quidem pejerare, aliis verò pecuniarum cupidus videberis.*

c Var. Lect. lib. 1. cap. 1.

At Plato lib. XII. de Legg. utrumque prohibet, nequis juret ipse, & ne ab altero exigat jusjurandum. Etiam Clinias Pythagoricus, cùm jurando posset effugere trium talentorum multam, injuriam pati maluit, quàm jurare. Atque id exemplum commendat etiam B. Basilius eo libro, quo docet, quid ex gentium libris proficere possimus: atque ait, Cliniam illud de juramento nobis interdicto præceptum audiisse. De Clinia, laudi, an vitio illud duci debeat, non differam. Sed de Basilio mirum, quòd & hîc, & Psalm. XIV, ἁπλῶς omni juramento interdici à Christo putet Matthæi quincto; non autem eo solùm, quod per creaturas fit, vel per Deum quidem, sed ubi nulla urget necessitas. Quamquam Basilio etiam assentiat Isidorus Pelusiota lib. I. epist. CLV. Pariterque animatus fuit Nazianzenus; qui Carmine de vita sua gloriatur, quòd, post baptismum susceptum, nunquam jurarit *d*: item Julius Ausonius, qui, ut scripsit filius eius Idyll. II,

d pag. 18. edit. Morell.

Iurare, aut falsum dicere, par habuit.

Sed aliter Hieronymus in cap. V. Matth. Augustinus in eundem & veterum alii.

Ut plurimùm autem, qui apud Romanos deferebat jusjurandum

dum, petebat sollemni formulâ jurari, vel per Jovem, vel simpliciter per Salutem, vel per utrumque. Formula, quâ per Jovem lapidem jurabant, hoc modo concipiebatur, ut autor est Festus: SI SCIENS FALLO, TUM ME DIESPITER, SALVA URBE ARCEQUE, BONIS EJICIAT, UT EGO HUNC LAPIDEM. Per Salutem suam hoc pacto jurabant: ITA MIHI DEOS VELIM PROPITIOS. Habes & juramentum istud Scipionis apud Livium lib. XXII: SI SCIENS FALLO, TUM ME, IUPITER OPT. MAX., DOMUM, FAMILIAM, REMQUE MEAM, PESSIMO LETHO AFFICIAS. Vide Rævardum lib. V. Var. cap. V. Ut per liberos, propinquos, & cineres, soleat jurari, docet Andreas Schottus lib. III. Observat. Human. cap. XXXIX. Quàm multiplex etiam jusjurandum fuerit apud gentes, docebit Alexander ab Alexandro lib. V. cap. X, & Tiraquellus ibidem in notis.

III. Præterea asserimus, nos ex animi sententiâ, sicut vulgò verbis concipitur, jurare velle; idque própterea, quia pium sit, negotium totum Deo committere; neque opus esse judicibus aliis, cùm litis judicem faciamus adversarium. Nam, ut scribit Paullus *a* lib. XXXVIII. ad Edictum: *Manifestæ turpitudinis & confessionis est, nolle nec jurare, nec jusjurandum referre.*

IV. Adhæc, si juratum sit, vel id à nobis factum est, vel ab adversariis. Si à nobis; vel vera sunt, quæ verbis conceptis affirmavimus; vel falsa. Si falsa; dicendum monent, hautquaquam perjurando nos adversarium injuriâ affecisse, quia injuria omnis sponte inferatur; nos autem ad jurandum fuerimus coacti. Quando autem juramentum non obliget, accuratè docent Theologi, ac Jurisconsulti. Sed omnium instar fuerint, quæ scribit vir Inlustris Hugo Grotius lib. II. de Jure Belli cap. XIII. Sin adversarius falsa juraverit; dicendum, eum omnia tollere quisquis non stet juramento: quòd si judices jurati non possint contra leges, in quas jurarint, judicia disponere; etiam alios oportere εὐορκεῖν *b*; ideoque apud Romanos τοὺς ἐπιορκοῦντας τὸν Δία *c* saxo Tarpeio dejici solere: &, juxta gentilium religionem, Dianam, per quam jurare soliti, περὶ πάσαις μὲν ἁμαρτίαις κινεῖσθαι δεινῶς, μάλιστα δὲ τοὺς ἀμελοῦντας τῶν ὅρκων πικρότερον τιμωρεῖσθαι *d*: ut scribit Aristænetus lib. I. epist. X. Quin eos, qui pejerant, à Jove solere fulmine tangi; quam veterùm fuisse opinionem, ex Aristophane, & Luciani Timone, Turnebus probat lib. Adverss. XXV. cap. IX. Ab Iside etiam pejerantes oculis solere orbari, iidem opinabantur: ut ex Ovidio, Juvenale, & Græco Lucilii epigrammate, Andreas Schot-

a l. manifestæ. ff. de jurejurãdo.

b jusjurandum servare.

c qui pejerassent.

d in omnibus quidem delictis graviter cõmoveri; at acerbè præ aliis puniri jusjurandum negligentes.

Schottus docet Obſervat. Human. lib. I. cap. VI. Imò apud Ægyptios, ut auctor eſt Diodorus Siculus lib. I, perjuri ſupplicio capitis afficiebantur, quia duplici ſe ſcelere polluiſſent: ut qui læſiſſent pietatem in Deos, & fidem, quæ humanæ ſocietatis eſt firmamentum.

Atque hæc de locis argumentorum inartificialium: quæ ſola ferè ſectantur iſti mollicelli oratores, qui luſoriis magis gaudent armis quàm decretoriis. Nam, ut inquit Fabius lib. V. cap. VIII. *Pars altera probationum, quæ eſt tota in arte, conſtatque rebus ad faciendam fidem appoſitis, plerumque aut omnino negligitur, aut leviſſimè attingitur ab iis, qui, argumenta velut horrida & confragoſa vitantes, amœnioribus locis deſident; neque aliter quàm ii, qui traduntur, à Poëtis, guſtu cuiuſdam apud Lotophagos graminis, & Sirenum cantu, deliniti, voluptatem ſaluti prætuliſſe; dum laudis falſam imaginem perſequuntur, ipsâ, propter quam dicitur, victoriâ cedunt.* Hæc ille.

FINIS LIBRI PRIMI.

GERARDI

GERARDI JOANNIS VOSSII COMMENTARIORUM RHETORICORUM, SIVE ORATORIARUM INSTITUTIONUM

LIBER II.

QUI EST DE INVENTIONE ΠΑΘΩ͂Ν, ΚΑῚ ἮΘΩΝ.

CAP. I.

DE AFFECTIBUS GENERATIM.

LTERA *Oratoriæ Inventionis pars tractat affectus. Sunt autem affectus immutationes appetitus sensitivi, ab obiecta rei bonæ vel malæ specie provenientes. Sive, ut Aristoteles definit, sunt commotiones animi, per quas hi immutati diversimodè iudicant, quas sequitur dolor, ac voluptas.*

Vt affectus ciere valeamus, tria inprimis cognitu sunt necessaria; qui, & erga quos, & quibus de caussis, hoc, vel illo affectu soleant homines commoveri.

I. QUOMODO LATINI ΤᾺ Ἤ͂ΘΗ, ΚΑῚ ΠΆΘΗ, APPELLENT: ATQUE, AFFECTUUM DOCTRINAM IN RHETORICIS TRADI OPORTERE.

CUM universa Inventio Oratoria consistat in ratione docendi, permovendi, & conciliandi; de primo, quod fit probationi-

 bus,

bus, hactenus actum est: porrò verò de reliquis duobus instituenda est tractatio; puta de affectionibus, & moribus, quæ Græci πάθη, καὶ ἤθη, appellant. Neque me clam est, Rhetores uno propè ore asserere, duo esse affectuum genera; mitius, & grandius; illud etiam Aristoteli ἦθος dici, hoc πάθος. Sed, ut cum Poëta a loquar, *Magnopere à veri lapsi ratione videntur.* Nam πάθος affectus omnes, tum leniores, tum vehementiores, comprehendit: ἦθος verò mores significat. Ita enim transtulit ipse Tullius lib. de Fato, & orat. de lege Agraria ad Quirites: quamvis Quinctilianus b voce, quâ ἦθος exprimatur, carere censet sermonem Romanum. Sed & vox ipsa indicio, & quæcunque ἤθεσι, καὶ πάθεσιν, ab Aristotele exponuntur. Objectet fortasse aliquis illa Fabii verba lib. VI. cap. III: *Affectuum, sicut antiquitus traditum accepimus, duæ sunt species: alteram Græci πάθος vocant, quam nos rectè vertentes, ac propriè, affectum dicimus: alteram ἦθος.* Et aliquanto pòst: *Affectus igitur hos concitatos, illos mites atque compositos, esse dixerunt. In altero vehementer commotos, in altero lenes. Denique hos imperare, illos persuadere: hos ad perturbationem, illos ad benevolentiam prævalere.* Et interjectis nonnullis: *Illud adhuc adjicio, πάθος, atque ἦθος, esse interim ex eâdem naturâ: ita ut illud majus sit, hoc minus: ut amor πάθος, charitas ἦθος. Interdum diversa inter se, sicut in epilogis. Namque πάθος concitat, ἦθος solet mitigare.* Sed si Fabius censet, τὰ πάθη, καὶ ἤθη, solùm gradu differre, quia illa sint vehementiora, hæc mitiora; totâ errat viâ, cùm ipsâ differant οὐσίᾳ, ut arguunt definitiones amborum. Imò nec semper πάθη sunt vehementia; sed etiam mitis & compositus amor, πάθους nomen meretur. At ne videamus λογομαχεῖν, de eo non pugnabimus, quod ait, affectum complecti πάθος sive affectum propriè dictum, & ἦθος. Nam dicere possumus, similiter ἦθος comprehendere πάθος, & ἦθος propriè dictum. Nam & mimi Tullio c dicuntur ethologi, quia mores affectusque exprimant: ut non uno agnoscit loco Budæus d. Ac Cæsar Scaliger lib. IV. de re poëtica cap. I, quo agit περὶ ἤθους, adducit pro hac sententia Hermogenem: ut qui inter dicendi formas etiam reponat τὸ ἠθικόν, quod unicuique suam tribuit naturam: atque hoc ἐνδιάθετον nominet, quia *mores* e *affectus quidam sint, & universalior est* ἐνδιάθετος.

Vulgò πάθη appellant *passiones*; quam vocem qui jam Plinii ætate obtinuisse contendunt, multùm aberrant. Nam apud eum quidem lib. XX. cap. V, ubi de staphylini semine sermo est, legi solet, *illitum quoque passionibus ventri earum prosit.* Sed jam olim Hermolaus

a *Lucret. lib.1. vers. 637, & lib. 2. vers. 176.*
b *lib. 6. cap. 3.*
c *in Oratore.*
d *annotat. prioribus in Pandect. & comment. linguæ Gr. pag. 795. edit. Rob. Steph.*
e *Scaliger de re poët. pag. 466. edit. Santandrean. an. 1594.*

laus Barbarus *a* veterem restituit lectionem, quæ est, *illitum è passo.* Ubi *passum* sumitur, ut à Iuvenale sat. XIV. Quâ de notione abunde dictum superius *b.* Πάθη verò non rectè *passiones* transferri, agnovit jam olim B. Hieronymus: cui & Valla subscribit annot. in cap. 1. ad Rom. Nec Ciceroni assentio, qui πάθη *perturbationes* vertit. Nam *perturbatio nomine ipso declarari vitiosa videtur:* ut ipse fatetur lib. III. de Fin. Nimirum tranquillitatem turbat, si verè *perturbatio* dici meretur. Nec meliùs cum eodem dicas *morbum animi*, vel *ægritudinem:* quia *quod ægrotatio in corpore, id in animo ægritudo:* ut idem ait Tuscul. IV. Nempe huiusmodi appellationes conveniunt tantùm motibus animi, quando rationi non obtemperant. Requiritur autem vox, quæ locum etiam habeat, quando motus consistunt intra modum: quem μετριοπάθειαν Synesius *c*, & Græcorum alii, appellant. Quare placet *affectuum* nomen, quo usus Ovidius, Livius, Valerius, Seneca, Plinius, alii: sive *affectionis*, quod est apud Cic. 1 de Invent. lib. 1. Gell. lib. 1. cap. ult. Quamquam nec improbem *commotiones animorum*, quod est apud Tull. lib. III. de Fin. vel simpliciter *permotiones*, ut idem in Lucullo appellat.

De affectibus, uti & περὶ ἠθῶν, agitur à dicendi sapiendique magistro libro Rhetoricorum secundo; qui profectò auro contrà carus non est, ut pote totus aureus. Sed obstrepit nobis nuperus Sophista. Quippe grandi cum supercilio adversus Aristotelem insurgit, atque in Rhetoricis de affectibus agi potuisse negat, quia de iis in Ethicis sit pertractatum. Mirum verò, nisi hoc ignoravit, non adjecisse, etiam in Physicis de eo agi potuisse, atque adeò actum videri. Neque enim levi tibicine hanc mihi videor statuminare posse sententiam, cùm sciam, ab Simplicio *d* citari Aristotelis librum de naturalibus affectibus. Is licet deperierit nobis, haut difficilis tamen conjectatio est, omnino fuisse φυσιολογικὸν, quia Aristoteles in physicis eum sequitur ordinem, quo Timæum Pythagoricum libros suos de naturâ conscripsisse, ex Platonis Timæo liquidò cognoscimus. Egerat autem Timæus de affectibus libro de sanitate & ægritudine. Itaque inibi quoque Arist. tractâsse videtur de affectibus. Estque in hâc quoque sententiâ Felix Accorombonius. Ut ut est, pluribus ab Aristotele locis de affectibus actum esse, haut diffitemur; neque aliter fieri debuisse, nobis persuasissimum est; cùm id diverso factum sit fine, ac modo. Nam in Physicis agendum est de affectibus, quia accidunt certæ corporis naturalis speciei, puta animali: in Ethicis de iis tractatur, quia virtutis opus est, moderari affectus:

a *glossis Plinianis voce* Passiones.
b *lib.* 1. *cap.* 10. *sect.* 5.
c *epist.* 140.
d *coment. in Epictetum.*

bus, hactenus actum est: porrò verò de reliquis duobus instituenda est tractatio; puta de affectionibus, & moribus, quæ Græci πάθη, καὶ ἤθη, appellant. Neque me clam est, Rhetores uno propè ore asserere, duo esse affectuum genera; mitius, & grandius; illud etiam Aristoteli ἦθος dici, hoc πάθος. Sed, ut cum Poëta a loquar, *Magnopere à veri lapsi ratione videntur.* Nam πάθος affectus omnes, tum leniores, tum vehementiores, comprehendit: ἦθος verò mores significat. Ita enim transtulit ipse Tullius lib. de Fato, & orat. de lege Agraria ad Quirites: quamvis Quinctilianus b voce, quâ ἦθος exprimatur, carere censet sermonem Romanum. Sed & vox ipsa indicio, & quæcunque ἤθεσι, & πάθεσιν, ab Aristotele exponuntur. Objectet fortasse aliquis illa Fabii verba lib. VI. cap. III: *Affectuum, sicut antiquitus traditum accepimus, duæ sunt species: alteram Græci πάθος vocant, quam nos rectè vertentes, ac propriè, affectum dicimus: alteram ἦθος.* Et aliquanto pòst: *Affectus igitur hos concitatos, illos mites atque compositos, esse dixerunt. In altero vehementer commotos, in altero lenes. Denique hos imperare, illos persuadere: hos ad perturbationem, illos ad benevolentiam prævalere.* Et interjectis nonnullis: *Illud adhuc adjicio, πάθος, atque ἦθος, esse interim ex eâdem naturâ: ita ut illud majus sit, hoc minus: ut amor πάθος, charitas ἦθος. Interdum diversa inter se, sicut in epilogis. Namque πάθος concitat, ἦθος solet mitigare.* Sed si Fabius censet, τὰ πάθη, καὶ ἤθη, solùm gradu differre, quia illa sint vehementiora, hæc mitiora; totâ errat viâ, cùm ipsâ differant οὐσίᾳ, ut arguunt definitiones amborum. Imò nec semper πάθη sunt vehementia; sed etiam mitis & compositus amor, πάθους nomen meretur. At ne videamus λογομαχεῖν, de eo non pugnabimus, quod ait, affectum complecti πάθος sive affectum propriè dictum, & ἦθος. Nam dicere possumus, similiter ἦθος comprehendere πάθος, & ἦθος propriè dictum. Nam & mimi Tullio c dicuntur ethologi, quia mores affectusque exprimant: ut non uno agnoscit loco Budæus d. Ac Cæsar Scaliger lib. IV. de re poëtica cap. I, quo agit περὶ ἤθους, adducit pro hac sententia Hermogenem: ut qui inter dicendi formas etiam reponat τὸ ἠθικὸν, quod unicuique suam tribuit naturam: atque hoc ἐνδιάθετον nominet, quia *mores* e *affectus quidam sint*, & *universalior est* ἐνδιάθετος.

Vulgò πάθη appellant *passiones*; quam vocem qui jam Plinii ætate obtinuisse contendunt, multùm aberrant. Nam apud eum quidem lib. XX. cap. V, ubi de staphylini semine sermo est, legi solet, *illitum quoque passionibus ventri earum prosit.* Sed jam olim Hermolaus

a *Lucret. lib.* 1. *vers.* 637, & *lib.* 2. *vers.* 176.
b *lib.* 6. *cap.* 3.
c *in Oratore.*
d *annotat. prioribus in Pandect. & comment. linguæ Gr. pag.* 795. *edit. Rob. Steph.*
e *Scaliger de re poët. pag.* 466. *edit. Santandrean. an.* 1594.

laus Barbarus *a* veterem restituit lectionem, quæ est, *illitum è passo.* Ubi *passum* sumitur, ut à Iuvenale sat. XIV. Quâ de notione abunde dictum superius *b.* Πάθη verò non rectè *passiones* transferri, agnovit jam olim B. Hieronymus: cui & Valla subscribit annot: in cap. I. ad Rom. Nec Ciceroni assentio, qui πάθη *perturbationes* vertit. Nam *perturbatio nomine ipso declarari vitiosa videtur:* ut ipse fatetur lib. III. de Fin. Nimirum tranquillitatem turbat, si verè *perturbatio* dici meretur. Nec meliùs cum eodem dicas *morbum animi,* vel *ægritudinem:* quia *quod ægrotatio in corpore, id in animo ægritudo:* ut idem ait Tuscul. IV. Nempe huiusmodi appellationes conveniunt tantùm motibus animi, quando rationi non obtemperant. Requiritur autem vox, quæ locum etiam habeat, quando motus consistunt intra modum: quem μετριοπάθειαν Synesius *c*, & Græcorum alii, appellant. Quare placet *affectuum* nomen, quo usus Ovidius, Livius, Valerius, Seneca, Plinius, alii: sive *affectionis,* quod est apud Cic. I de Invent. lib. I. Gell. lib. I. cap. ult. Quamquam nec improbem *commotiones animorum,* quod est apud Tull. lib. III. de Fin. vel simpliciter *permotiones,* ut idem in Lucullo appellat.

a glossis Plinianis voce Passiones.
b lib. I. cap. 10. sect. 5.
c epist. 140.

De affectibus, uti & περὶ ἠθῶν, agitur à dicendi sapiendique magistro libro Rhetoricorum secundo; qui profectò auro contrà carus non est, ut pote totus aureus. Sed obstrepit nobis nuperus Sophista. Quippe grandi cum supercilio adversus Aristotelem insurgit, atque in Rhetoricis de affectibus agi potuisse negat, quia de iis in Ethicis sit pertractatum. Mirum verò, nisi hoc ignoravit, non adjecisse, etiam in Physicis de eo agi potuisse, atque adeò actum videri. Neque enim levi tibicine hanc mihi videor statuminare posse sententiam, cùm sciam, ab Simplicio *d* citari Aristotelis librum de naturalibus affectibus. Is licet deperierit nobis, haut difficilis tamen conjectatio est, omnino fuisse φυσιολογικὸν, quia Aristoteles in physicis eum sequitur ordinem, quo Timæum Pythagoricum libros suos de naturâ conscripsisse, ex Platonis Timæo liquidò cognoscimus. Egerat autem Timæus de affectibus libro de sanitate & ægritudine. Itaque inibi quoque Arist. tractâsse videtur de affectibus. Estque in hâc quoque sententiâ Felix Accorombonius. Ut ut est, pluribus ab Aristotele locis de affectibus actum esse, haut diffitemur; neque aliter fieri debuisse, nobis persuasissimum est; cùm id diverso factum sit fine, ac modo. Nam in Physicis agendum est de affectibus, quia accidunt certæ corporis naturalis speciei, puta animali: in Ethicis de iis tractatur, quia virtutis opus est, moderari af-

d cōment. in Epictetum.

fectus: in Rhetoricis denique de iis docuit, quia oratoris est ciere affectus in auditoribus. Itaque non quidem omnes affectus considerat in Rhetoricis; sed, cæteris præteritis, eos solùm explicat, qui conferunt ad persuadendum.

II. QUID SINT AFFECTUS.

SUNT autem τὰ πάθη, seu affectiones, nihil aliud, quàm ea, per quæ animi, cùm se immutant, in iudicatione differunt, quos sequitur molestia & voluptas. Ἔστι δὲ[a] τὰ πάθη δι' ὅσα μεταβάλλοντες διαφέρουσι περὶ τὰς κρίσεις, οἷς ἕπεται λύπη καὶ ἡδονή. Animus certè affectibus mutatur, cùm videamus, nobis aliud dictare mentem, affectionem exæstuantem fluctibus, aliud iam sedatam. Hinc Parmeno apud Terent. Eunucho [b]; *Quid hoc morbi est? Adeon homines immutarier ex amore, ut non cognoscas, eundem esse, &c.* Et M. Antonius apud Ciceronem lib. II. de Orat. *Plura enim homines iudicant odio, aut amore, aut cupiditate, aut iracundiâ, aut dolore, aut lætitiâ, aut spe, aut timore, aut errore, aut aliquâ permotione mentis; quàm veritate, aut præscripto, aut iuris normâ aliquâ, aut iudicii formulâ, aut legibus.* Idem Cicero pro Marcello: *Servi igitur, iis etiam iudicibus, qui pòst multis seculis de te iudicabunt, & quidem haut scio, an incorruptiùs, quàm nos. Nam & sine amore, & sine cupiditate, & rursus sine odio, & sine invidiâ, iudicabunt.*

a *Arist. lib. 2. Rhetoricorũ cap. 1. sive secundùm iuniorum distinct. cap. 3.*
b *Act. 2. sc. 1.*

Atque hinc caussa liquet, cur, quamdiu affectus durat, homines præcipiti cursu ad scelus ferantur: at, eo commisso, rem iusto pondere æstiment. Menander apud Stobæum:

Οὐδεὶς ξυνοιδεν ἐξαμαρτάνων, πόσον
Ἁμαρτάνει· τὸ μέγεθος ὕστερον δ' ὁρᾷ.
Quantum suum sit crimen, haut quisquam videt,
Dum peccat: istud re peractâ conspicit.

Cuius rei exemplum Tacitus ponit in Nerone, cùm matrem intermisset. Sic enim de eo scribit XLV. Annal. *Sed à Cæsare, perfecto demum scelere, magnitudo eius intellecta est.* Nec Justo Lipsio adverser, qui hæc ipsa ex illo Menandri expressa censebat.

Fortasse autem eò, quòd pro affectibus animus mutetur, Stoici illi spectabant, qui dixere, affectus esse iudicia atque opiniones: ut liquet ex Cic. IV. Tusc. Quæst. Nempe, ut verba eorum intelligamus, non propriè, sed per μετωνυμίαν, sive, ut vulgò dicimus, non formaliter, sed caussaliter: quomodo eclipsis dicitur esse interpositio terræ inter Solem & Lunam, quia interpositio hæc est deliquii

illius

illius caussa. Galenus tamen, libro de placitis Platonis, & Hippocratis, ait, Chrysippum propriè illud intellexisse. Quod si est, immane quantum ratio eum fugit: quia opiniones & iudicia pertinent ad facultatem animæ cognoscentem: affectus autem resident in facultate appetente: quippe quorum objectum sunt bonum, & malum; non verum, falsúmve.

Jure autem, cùm in assignatâ paullo antè affectus definitione, tum etiam lib. I. I. Nicomach. dicitur, affectuum pedisequas esse molestiam & voluptatem. Neque enim semper ab affectu est, quòd à priori iudicio deflectamus; verùm interdum, quia magis pensiculando meliùs certiusque rem cognoscamus, iuxta illud Euripideum; Δεύτεραι φροντίδες σοφώτεραι, *Curæ secundæ sapientiores:* atque hoc P. Syri; *Discipulus est prioris posterior dies*. Quare optimè Aristoteles in definitione suâ asserit, affectum esse, non quandocunque de eâdem re non eodem judicamus modo; sed quando insuper animi commotionem sequitur voluptas, aut dolor.

Nec obstat, quòd voluptas etiam nascatur, si sententiam mutemus, ubi præclari aliquid edocti simus. Nam voluptas ea sequitur judicium rationis, non proximè, & per se; sed per accidens & remotè; nempe interveniente appetitu sensitivo, qui prout res bona fuerit, aut mala, ita cor hominis afficit; unde & *affectus* dicitur. Nam boni apprehensione cor hominis se dilatat: apprehensione mali idem se contrahit. Vnde est, quòd affectus à multis definitur, motus appetitus sensitivi ex apprehensione boni, vel mali, cum aliqua non naturali corporis mutatione. In quam sententiam legere potes, quæ disserunt Thomas uterque, Aquinas, & Cajetanus, in prima secundæ Summæ Theologiæ, quæst. XXII, capite, sive, ut loquuntur, articulo I. II. III.

Jure autem prudentissimus Deus animis nostris indidit affectus, ut sint quasi adminicula ad præclaras actiones. Quod enim ventus navigio, id nobis affectus: in quorum temperie animi nostri tranquillitas, imò vitæ huius felicitas consistit. Nimirum his ferimur ad ea, quæ recta ratio dictat. Sin ratio ipsa clavo excuti se patiatur; non jam illi ad virtutem ducunt, sed ad vitia; ut verè tum morbi sint animi. Quod minimè fit in homine prudenti, qui non affectu vacat, sed affectui imperat. Eoque Stoicorum finitioni, quâ πάθος esse dicitur ὁρμὴ πλεονάζουσα, jure nigrum Theta præfigimus: cùm in affectibus modus servari possit, certè debeat. Vide Themistium in III. de Anima: item quæ partim de hac Stoicorum senten-

a impetus immodicus, ac redundans.

ſententia, partim contra eam, diſſerunt, Cicero pro Muræna, Seneca de Tranquillitate animi, Galenus lib. de curandis affect. atque ex Eccleſiæ doctoribus, Lactantius lib. VI. cap. XV, Ambroſius lib. de incarnat. Dom. cap. VII, item de obitu Gratiani, Auguſtinus lib. XIV. de Civ. Dei cap. VIII. & IX, atque alii magno numero. Quod ſi-quis contentus ſit juniorum rivis, inſtar multorum erit Piccolominæus Moral. Philoſ. gradu I. cap. XXIII. & XXIV.

Quàm verò hæc de affectibus doctrina Oratori neceſſaria ſit, indicat hic Taciti locus, vel quiſquis auctor eſt dialogi de Oratoribus: *Faciliùs iram iudicis, vel inſtiget, vel leniat, qui ſcit, quid ira: promtiùs ad miſerationem impellat, qui ſcit, quid ſit miſericordia, & quibus animi motibus concitetur. In his verſatus orator, ſive apud infeſtos, ſive apud cupidos, ſive apud invidentes, ſive apud triſtes, ſive apud timentes dicendum habuerit, tenebit habenas animorum, & prout cujuſque natura poſtulabit, adhibebit manum, & temperabit orationem, parato omni inſtrumento, & ad omnem uſum repoſito.*

III. DE NUMERO AFFECTUUM, ET QUOS EX IIS CONSIDERET ARISTOTELES IN RHETORICIS, ET QUÆ IN IIS SPECTET.

a 1. 2. qu. 23.

AFFECTUS, ut optimè Thomas Aquinas *a* diſſerit, vel locum habent in facultate ἐπιθυμητικῇ, ſive concupiſcibili, vel θυμώδει, ſive iraſcibili. In concupiſcibili ſedem obtinent ſex affectus. Nam ſi offerat ſe res bona, oritur ejus amor: ac ſi abſens ſit, deſiderium ejus exiſtit: ubi verò illud conſecuti ſumus, gaudium exſurgit, ſeu delectatio. Itidem ſiquid ſe obtulerit ſub ſpecie mali, eius naſcitur odium, quod amori opponitur: ſi malum abſit, fuga ſive averſatio ejus erit, quæ repugnat deſiderio: ſin malum præſens erit, exoritur dolor ſive triſtitia, quæ gaudio adverſatur. At affectus, qui in iraſcibili ſedem habeant, quinque numero ſunt: duo ratione boni, tres ratione mali. Nam bonum arduum (quod iraſcibilis facultas reſpicit) vel ejuſmodi eſt, ut aliquis ſe credat illud conſequi poſſe; atque exoritur ſpes: vel tale eſt, ut credat aliquis, ſe id non valere adipiſci; ac naſcitur deſperatio. Ratione verò boni ardui præſentis, nullus in iraſcibili eſt motus, quia, quod quis jam obtinet, ardui habere rationem deſiit. Ratione autem mali ardui, tres exſurgunt affectus: quia aut malum arduum eſt abſens, aut præſens. Si abſens, vel

vel refugimus, & est metus sive formido: vel obviam ei imus, & est audacia. Sin præsens sit, fuerit ira, quâ exardescimus ad malum depellendum.

Atque hi sunt XI. affectus principes, ad quos cæteri referuntur. Quomodo ad dolorem pertinent pudor, misericordia, invidia, æmulatio: lenitas autem refertur ad iram, cujus privatio est: de gratia, verecundia, inverecundia, inferiùs dicemus.

Ab Aristotele tredecim ex hisce affectibus exponuntur in Rhetoricis; idque hoc ordine: ira, lenitas, amor, odium, metus, confidentia, verecundia, inverecundia, gratia, misericordia, indignatio, invidia, & æmulatio.

Considerandæ autem sunt in hisce affectibus personæ duæ; quæ afficitur, & ea erga quam afficitur; ac præterea affectionis caussa. e. g. quis irascatur, & cui, & quamobrem. Ac tria hæc in singulis penè affectionibus tractat Aristoteles. Insuper verò definitionem eorundem præmittit, ex quâ tria illa velut resultant & efflorescunt. Aristotelem hac in re fere omnes sequuntur: inter alios autem Antonius Minturnus, qui libro III. de poëta, ex fontibus Aristoteleis sua se deduxisse, ingenuè agnoscit. Nec sanè meliora Aristoteleis, vel ille, vel alius, afferre potuisset. Nonnunquam verò quatuor iis subjungit Aristoteles, quomodo Oratores hæc ad usum revocent. Nos etiam hæc quinque in affectibus omnibus deinceps considerabimus. Atque operam dabimus, ut nostra hæc sint libri commentarii loco in ea, quæ breviùs obscuriúsque dicuntur ab summo illo & rhetore & philosopho. Ac primò de ira videamus.

CAP. II.

DE IRA.

IRA est quidam cum dolore appetitus vindictæ, quam videamur nobis posse exsequi ob non convenientem nostri nostrorúmve contemtum.

Est verò is contemtus triplex, καταφρόνησις, ἐπηρεασμὸς, καὶ ὕβρις. Καταφρόνησίς est merus despectus. Cætera insuper requirunt, ut quis adversetur alteri, non quò sibi prosit, sed ut alteri obsit. Atque ἐπηρεασμὸς quidem est in consilio vel emolumento impediendo: ὕβρεως autem finis est pudor atque ignominia.

adespectio, incommodatio, & contumelia.

I. VARIÆ

I. VARIÆ APPELLATIONES IRÆ.

DIFFERUNT, juxta Eustathium *a*, θυμὸς sive ὀργὴ, καὶ μῆνις, quòd prioribus duobus significetur levis excandescentia, facileque residens: μῆνις verò diutissimè insit. Ac θυμὸς quidem dici putat ἀπὸ τοῦ θύειν, quod est ὁρμᾶν, hoc est, *subitò commoveri*: ὀργὴ autem ἀπὸ τοῦ ὀρέγεσθαι, hoc est, *concupiscere*, quia est appetitus vindictæ: μῆνις verò ἀπὸ τοῦ μένειν, quia est χόλος ἐπίμονος *b*, ut Didymus interpretatur. Fortasse tamen verius sit, ὀργὴ κατὰ μετάθεσιν *c* fieri à Chaldaico & Syriaco *rogez*: hoc est, ira. Nonnulli verò eo θυμὸν, & ὀργὴν, distinguunt, quia, ut ibidem Eustathius monet, ὀργὴ habeat μονιμώτερόν τι *d*. Cui sententiæ etiam favet Gregorius Nazianzenus libello, qui inscribitur Ὅροι παχυμερεῖς *e*. Unde hos senarios exscripsimus:

Θυμὸς μέν ἐστιν ἀθρόος ζέσις φρενός.
Ὀργὴ δὲ θυμὸς ἐμμένων. ὁ δ' εἰς κακὸν
Μνήμων, λοχῶν τε, μνησικακία τυγχάνει.

Quæ sic reddebat Io. Leunclavius *f*:

Est fervor animi subitus iracundia.
Sed ira durabilior hac. addas cui
Si damna, & insidias, erit g μνησικακία.

Adde sis,

Injuriarum memoriam quam dixeris.

Sed θυμὸν, ut puto, haut satis commodè *iracundiam* vertit: cùm *ira*, & *iracundia*, differant, ut *iratus*, & *iracundus*: unde Donatus Adel. Act. IV. Sc. VII: *Ira de caussa est, iracundia de vitio multùm irascentis.* Nec videntur Romani habere vocabula, quibus iræ gradus distinguant. Nisi quòd gravior ira, κατὰ μεταφορὰν vocatur *furor*. Unde Venus apud Maronem *h*, cùm dixisset, *Iunonis gravis ira*: pòst subjicit, --- *Caussas tanti sciat illa furoris.* Imò Horatio ira ἁπλῶς *brevis* esse *furor* dicitur. Et Geta apud Comicum ait *i*: *Me miserum! vix sum compos animi. ita ardeo iracundiâ.* Sanè quia irati non sunt animi satis compotes, eò nec satis, quid dicant, sciunt: ut de voluntate eorum nihil statui possit, priusquam ira resederit. Unde Paullus lib. XXXV. ad Edictum *k*: *Quicquid in calore iracundiæ vel fit, vel dicitur, non prius ratum est, quàm si perseverantiâ apparuit, judicium animi fuisse.* Quæ verba perperam Paullo abjudicat Barthius Adversar. lib. LX *l*.

a *in Il. α. pag.* 8. *Rom edit.*
b *ira permanens.*
c *traiectis literis.*
d *quiddã diutius permanẽs.*
e *Definitiones rerum simplices.*
f *notis in Gregoriũ Nyssenum de hominis opificio.*
g Fiet *est apud Leunclaviũ, metro nonnihil adversante.*
h 5. *Æn.*
i *Adel. act.* 3. *sc.* 2.
k *l. divortium* 3. *ff. de divort. & l.* 48. *quicquid. ff. de Reg. Iuris.*
l *col.* 2857.

II. Quo-

II. QUOMODO DEFINIATUR IRA AB ANTIQUIS.

VARIÆ ſunt iræ definitiones apud veteres. Diogenis definitio à Laërtio affertur in Zenone. Tres etiam finitiones iræ ex Senecæ de irâ libris (in quibus tamen eas fruſtra hodie quæras) Lactantius affert lib. de irâ Dei. Ciceroni quartâ Tuſculanâ ira definitur, *libido puniendi ejus, qui læſiſſe videatur injuriâ.* Tranſtulit autem illam Stoicorum: Ὀργὴ ἐστι τιμωρίας ἐπιθυμία τοῦ δοκοῦντος ἠδικηκέναι οὐ προσηκόντως. Alii item aliter deſcripſere. Ariſtoteles, qui rectam definiendi rationem pro ſingularum diſciplinarum naturâ primus perſpexit, lib. I. de animâ duo facit definitionum genera, unum Phyſicum, alterum Dialecticum. Phyſica definitio vel perfecta eſt, vel imperfecta. Imperfecta ſolam exponit materiam. Ejus exemplum apud Ariſtotelem eſt, cùm ira definitur; ζέσις τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος a: cui ſimilem adfert Damaſcenus lib. II. Orthodoxæ Fidei cap. XVI. Perfecta non materiam ſolam affert, ſed ſimul formam complectitur; ut ſi imperfectam phyſicam cum dialecticâ conjungas. Nam dialectica definitio ſolam formam explicat, quia cùm Dialecticus circa quidlibet verſetur, nec certo ſit generi adſtrictus, minùs materiam moratur. Porrò dialectica finitio apud Ariſtotelem eſt iſtiuſmodi: ὀργὴ ἐστιν ὄρεξις μετὰ λύπης τιμωρίας φαινομένης διὰ φαινομένην ὀλιγωρίαν τῶν εἰς αὐτὸν, ἢ εἰς αὐτοῦ τινα μὴ προσηκόντως. *Ira eſt conjuncta cum dolore cupiditas ſperatæ ultionis, propter apparentem contemtum, quo quis vel ſe, vel ſuorum quempiam, contrà quàm oportuit, affectum eſſe putat.*

a *fervor ſanguinis circa cor.*

III. PARTICULATIM EXPENDUNTUR, QUÆ ARISTOTELES DEFINITIONE IRÆ COMPREHENDIT.

IN Ariſtoteleâ hac definitione conſideranda ſunt ſex. Primum eſt genus ipſum: quod eſt ὄρεξις, ſivè appetitio, pro quo *libido* eſt apud Tullium, ut paullo antè vidimus.

Deinde dicitur ea fieri μετὰ λύπης, *cum dolore*. Hinc divinus Poëta I. Æn.

--- Cauſſæ irarum, ſævique dolores.

Et lib. IX:

Igneſcunt iræ, & duris dolor oſſibus ardet.

Itemque Horatius lib. I. epiſt.

 --- *Qui*

--- *Qui non moderabitur iræ,*
Infectum volet esse, dolor quod suaserit, & mens.

Tertium est, τιμωρίας φαινομένης ultionis *speratæ*, sive, eum puniendi, de quo pœna posse sumi videtur. Hinc x. Æn.

--- *Spes addita suscitat iras.*

Cæsari certè, vel Regi, non irascimur, quia ulcisci non possumus; nisi fortasse linguâ; in quâ imbellium arma sunt. Differunt autem propriè κόλασις, sive *castigatio*, & τιμωρία, sive *vindicta*: illam quis expetit, quò emendetur is, qui pœnas luit: hanc verò non propter alium, sed propter se, sumit; puta, ut animum suum expleat ulciscendo eum, qui antea læserat. Id voluit Aristoteles, cùm scribit I. Rhet. cap. xxxix: ἡ μὲν κόλασις τοῦ πάσχοντος ἕνεκά ἐστιν, ἡ δὲ τιμωρία τοῦ ποιοῦντος· h. e. *pœna, sive castigatio, sive animadversio, fit eius caussâ, qui patitur; vindicta verò ejus caussâ, qui agit, ut expleatur.* Utrumque conjunxit Maro lib. II. Æn.

--- *Subit ira cadentem*
Vlcisci patriam, & sceleratas sumere pœnas.

Quamquam & dici queat, vindictam, ac pœnam, hîc pro eodem sumi; quomodo & Aristoteles tertio Eth. Nicom. cap. v *a*. de legislatoribus scribit: κολάζουσι γὰρ, καὶ τιμωροῦνται τοὺς δρῶντας μοχθηρά *b*. At parum rectè vindictam ac pœnam confundit Tullius, cùm I. de Invent. vindicationem esse ait, *per quam vim & contumeliam defendendo, aut ulciscendo, propulsamus à nobis, & à nostris, qui nobis esse cari debent, & per quam peccata punimus.* Nam postremum isthoc non vindictæ est, sed pœnæ. In definitione autem voces propriè ac presse sumi debent. Ex his liquere arbitror, cur Aristoteles iram definiat cupiditatem vindictæ. Atque inde etiam est, quòd Tertullianus sic adversus Marcionem disputet lib. I. cap. XXVI: *Si offenditur, debet irasci: si irascitur, debet ulcisci. Nam & ultio fructus est iræ, & ira debitum offensæ, & offensa, ut dixi, comes frustratæ voluntatis.* Julius tamen Scaliger mavult iram definire appetitum depulsionis, quàm ultionis. Ratio ejus est, quòd in periculis quoque irascamur, nullo dum perpetrato maleficio. Vide Exercit. CCCXIX. ubi & refutat definitionem iræ à Ludovico Vive assignatam; quemadmodum & eam, quam Melanchthon attulerat. Sed Scaligeri argumento non incommodè occurri videtur, si dicamus, cùm solùm depulsionis est appetitus, nonnisi laxè atque impropriè iram vocitari.

a at cap. 7. iuxta aliorum dist.
b Eos enim qui flagitiosè & improbè agunt, castigãt, ac supplicio afficiunt.

Quartum est, διὰ φαινομένην ὀλιγωρίαν, *propter eum, qui apparet, contem-*

contemtum. Hinc I. Æn. afferuntur caussæ irarum Iunonis, spreta forma à Paride; & quòd Hebe filia Ganymedi esset posthabita. Sic enim ait;

--- Manet altâ mente repôstum
Iudicium Paridis, spretæque injuria formæ,
Et genus invisum, & rapti Ganymedis honores.

Quincto loco in definitione ponitur, τ̃ εἰς αὐτὸν, ἢ εἰς αὐτῦ τινα, *vel in se, vel in suorum quempiam.* Neque enim quælibet læsio iram efficit; sed quæ commissa, aut committenda, in nos, vel nostrum quemquam. Nam istiusmodi perpeti contemtum, non liberi est hominis, sed mancipii; ut vult Philosophus in IV. Nicomach. Certè, ut ait ille, *Contumeliam nec ingenuus fert, nec fortis facit.*

Denique in eâdem est μὴ προσηκόντως, *inconvenienter, injuriâ, immeritò.* Ita Juno irata fuit, quòd injurium esset, Heben, reginæ Deûm filiam, Ganymedi, hominis filio, postponi.

Et hæc de definitione; ex quâ cognoscere est, in irâ tum præsentis, tum præteriti, tum futuri temporis, considerationem concurrere. Præsentis quidem, cùm eam dicitur esse ὄρεξιν: præteriti, quia est διὰ φαινομένην ὀλιγωρίαν: futuri, quia est τιμωρίας φαινομένης. Porrò etsi hanc definitionem lib. I. de animâ reprehendat Aristoteles, tanquam dialecticam & inanem, quòd formam quidem iræ declaret, at materiam negligat: tamen in Rhetoricis jure optimo fertur, in quibus minimè requiritur accurata illa definiendi diligentia.

IV. DE IIS, QUI IRASCI SOLENT.

IRASCUNTUR varia hominum genera.

I. Primò illi, qui dolent, se, aut suos, non eo reputari loco, quo oportebat. Ita post excessum Alexandri M. cùm duces decrevissent, ut Roxanes partus exspectaretur, atque equites in tutorum obsequia jurassent; *pedites* (verba sunt Iustini *a*) *indignati, nullas sibi consiliorum partes relictas, Aridæum, Alexandri fratrem, regem appellant.* a lib. 13.

II. Quibus directò quis, atque apertè, aut non directè, sed clàm & obliquè, resistit; veluti cui quis adversatur in bibendo, sive id prohibeat, sive impediat, sive etiam non adjuvet, cùm possit. Notum illud Theocriti Idyll. XV: --- πεινῶντι γε μηδέποτ᾽ ἄντῃς, *esurienti haut obvius esto.*

III. Qui morbo affliguntur, aut premuntur paupertate, aut

 amant,

amant, aut sitiunt, & quotquot vehementer aliquid cupiunt, neque id consequuntur. Seneca lib. II. de irâ: *Senes*, inquit, *difficiles, & queruli sunt, ut ægri, & convalescentes, & quorum aut lassitudine, aut detractione sanguinis, exhaustus est calor. In eâdem caussâ sunt siti fameque rabidi, & quibus exsangue corpus est, maligneque alitur, & deficit.* Et lib. III. cap. x: *Vetus dictum est, A lasso rixam quæri. Aequè autem & ab esuriente, & à sitiente, & ab omni homine, quem aliqua res urit. Nam ut ulcera ad levem tactum, deinde etiam ad suspicionem tactus, condolescunt, ita animus affectus minimis offenditur.* Cui geminum illud Ammiani Marcellini lib. XXVII: *Iram esse ulcus animi, prudentes definiunt, nasci ex mentis mollicie consuetum; id asserentes argumento probabili, quòd iracundiores sunt incolumibus languidi, & fœminæ maribus, & juvenibus senes, & felicibus ærumnosi.* Planiora hæc fient, si particulatim quoque de plerisque eorum loquamur.

De morbo est hoc Isocratis in Aeginetico: Καὶ γὰρ φύσει χαλεπὸς ὤν, ἔτι δυσκολώτερον διὰ τὴν νόσον διέκειτο. *Nam cùm naturâ satis asper erat, tum morbo longè erat morosior factus.* Itaque Horatius epist. XIII. lib. I. inter alia, quæ Vinnium Asellam observare jubet in carminibus suis Augusto offerendis, illud quoque ponit, *Si validus.* Sequitur autem,

Ne studio nostri pecces, odiumque libellis
Sedulus importes, operâ vehemente minister.

De amore est apud Plaut. *a* Mercurii istud de Jove Alcmenam depereunte, eoque ὀξυχόλῳ: *Ex amore hic admodum quàm sævus est!* Apud eundem ait Milphio *b*: *Servire amanti miseria est, præsertim qui, quod amat, caret.* Et eâdem comœdiâ *c* Agorastocles, amori suo metuens moram, omnis est in accusando testudineam advocatorum tarditatem. Est & Terentii Heaut. *d* *Novi ego amantium animum: advertunt graviter, quæ non censeas.* Sive, ut Palmerius *e* legit, *Novi ego amantis f animum advertunt graviter, quæ non censeas.* Itidem Cicero ad Trebatium *g*: *Quàm sint morosi, qui amant, vel ex hoc intelligi potest.* Et apud Lucianum, conquerente Mercurio de immensis laboribus, jubet eum Maja properè exsequi mandata Jovis, ne plagas auferat: ac rationem hanc subjicit; Ὀξύχολοι γὰρ οἱ ἐρῶντες *h*.

a *Ampitr. act.1.sc.3.*
b *Pœnulo act.4.sc.1.*
c *Pœ. act. 3.sc.3.*
d *Act.3. sc.3.*
e *Spicilegio ad Fichardum.*
f *ut* amātis *sit pro* amanteis.
g *lib.7. epist. 15.*
h *nam iracundi sunt, qui amant.*

De paupertate est istud Maronis Georg. II:

Aut unde iratus sylvam devexit arator;
Et nemora evertit multos ignava per annos.

De fame laborantibus, argumento est, quòd, qui semel de die sumunt cibum, morosiores illis sunt, qui eum bis capiunt: quod & expe-

experientia testatur, & ex deperditis Aristotelis Problematis ab Apollonio refertur in Historiis mirabilibus cap. IX. Idem firmat incertus auctor versuum, qui Plautinæ Amphittryoni inseruntur: *Vetu'st adagium, Fames & mora bilem in nasum conciunt.* Ubi eò narium meminit, quia iis spiritus æstuosiùs ebullit in iratis. Quò & respicit Persius sat. V: *Disce: sed ira cadat naso, rugosaque sanna.* Imò Hebræis quoque eadem vox *aph*, & nasum, & iram, notat.

Denique sitientes, jure, cùm ab Aristotele, tum à Seneca, reponi inter eos, qui aliquid vehementer cupiunt, ac proinde facile irascantur, vel indicio fuerit, quòd scribit Athenæus lib. X: Τῆς δὲ δίψης οὐδέν ἐστι πολυποθητότερον. *Siti verò nihil magis concupiscit.* Atque, ut ibidem est, Διόπερ καὶ τὸ Ἄργος πολυδίψιον ὁ ποιητὴς a ἔφη πολυπόθητον διὰ τὸν χρόνον. a *Iliad.* δ. *Icciro & poëta Argos vocat diu multumque sititum, cùm dicere vellet, diu multumque desideratum, ob longi temporis absentiam.* Hæc enim mens est Athenæi, quam non cepit Dalecampius: ut qui πολυδίψιον *siticulosum* vertat: ac πολυπόθητον διὰ τὸν χρόνον, *omni tempore avidum.* Etiam Artemidorus lib. I. cap. LXVIII, cùm dixisset, bonum esse siquis somniet, se sitire, & fontem reperire, caussam addit, τὸ γὰρ διψᾶν οὐδὲν ἄλλό ἐστιν, ἢ ἐπιθυμεῖν. *Sitire enim nihil aliud est, quàm concupiscere.* Sanè & Latinis *sitire* sic accipitur sæpe, & Hebræis *tsama*, ut Psal. XLII. 3. & LXII. 2.

IV. Irascuntur itidem, quorum quis præsentem contemnit statum: ut, quòd quis ægrotus, aut miles, aut pauper.

V. Adhæc, quibus mali aliquid evenit præter opinionem. Quemadmodum enim magnopere delectant bona, quæ præter exspectationem contigerunt; ita maximum afferunt dolorem mala repentina, & improvisa.

VI. Denique in iis, qui facilè irascuntur, spectatur circumstantia; velut anni aut diei tempus. quomodo caprarius apud Theocritum facilè ait Pana irasci meridie, cùm à venatione defatigatus quiescit. itidem tempora tristiora, sive publicæ, sive privatæ rei calamitas evenerit: adhæc διαθέσεις sive affectiones, cujusmodi est mœror: aut ætas, uti senectus, quæ naturâ est morosior.

Porrò, qui irascuntur, tum dolent, tum gaudent; quemadmodum & amantes. Nam ut hi dolent ob absentiam amatæ; at gaudent, quia in spe habent, se eam adepturos, atque adeò, sibimet ablandientes, spe eam præcipiunt: ita & dolent irati ob illatam ignominiam; gaudent autem ob spem vindictæ, in quâ immoratur

 cogi-

cogitatio. Cujus rei luculentum præbet exemplum Geta Terentianus *a*, quando imaginatur sibi quasi præsentem vindictam, atque eâ cogitatione suaviter se oblectat. Sic enim, totus in fermento cùm esset, sermocinatur secum:

a *Adel. act. 3. sc. 2.*

Nihil est, quod malim, quàm illam totam familiam dari mihi obviam,
Ut ego iram hanc in eos evomam omnem, dum ægritudo hæc est recens:
Satis mihi id habeam supplicii, dum illos ulciscar modò.
Seni animam primùm exstinguerem ipsi, qui illud produxit scelus.
Tum autem Syrum impulsorem, vah, quibus illum lacerarem modis!
Sublimem medium primùm arriperem, & capite in terram statuerem,
Ut cerebro dispergat viam.
Adolescenti ipsi eriperem oculos: post hæc præcipitem darem.
Cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, & prosternerem.

Quid hæc aliud dicas, quàm somnium esse vigilantis? Et tamen seriò his capitur, & imaginando ista tantùm non triumphat. Nimirum verissimè Juvenalis sat. XIII:

At vindicta bonum vitâ jucundius ipsâ.

Et Achilles quoque, apud Homerum, iram ait liquenti melle dulciorem in hominum pectoribus gliscere. Locus est Iliad. Σ:

Ὅς τε πολὺ γλυκίων μέλιτος καταλειβομένοιο
Ἀνδρῶν ἐν στήθεσσιν ἀέξεται *b*.

b *Dulcius hæc multo manat, quã mella liquata, Mortale in pectus.*

Certè non Aristoteles modò in Rhetoricis hoc Homeri testimonio utitur: sed ante illum Plato quoque in Philebo ostendit eo, in irâ esse mixtionem voluptatis, ac doloris; unde iratos idem venustè inibi confert cum illis, qui, dum tragœdias spectant, simul & gaudent, & dolent. Iccirco memorem iram dixit Virgil. initio primi Æn. quomodo & Æschylus in Agamemnone dixit μνήμονα μῆνιν. Nam quæ jucunda sunt, ea & εὐμνημόνευτα *c*. Nisi malis odium significari, quod est ira inveterata, ut suo loco dicemus.

c *facile memoria tenentur.*

Quia autem, qui irascuntur, sperant, non obscurum est, cur iidem non metuant, cùm spes tantùm sit boni futuri. Certè Peripatetici *iram cotem fortitudinis esse* dicunt: ut auctor est Tullius in IV, & VI. Tuscul. itemque IV. Academ. Quæst. & Lactant. lib. XIX. Quin etiam *virum negant* (inquit idem Tullius) *qui irasci nesciat*. Et rectè sanè, quicquid contrà disputet Tullius. Nam fortitudini adversatur metus, cùm is futuro ex malo sit: irati autem non habeant rationem mali futuri; quia, quem timemus, eum non speramus à nobis posse puniri. Hæc enim ratio est, cur pacati in eos simus,

quos metuimus, timore iracundiam restinguente; ut scribit Plutarchus περὶ ἀοργησίας.

Quemadmodum autem metus, si ingens sit, sedatur irâ: ita, si iracundia excedat, tollitur metus. Illustre hujusce rei exemplum habemus in Priamo, cùm Politen, filium suum, à Pyrrho, Achillis filio, interfici videret. Ita enim de eo Poëta *a*: *a 2. Æn.*

Hîc Priamus, quamquam in mediâ jam morte tenetur,
Non tamen abstinuit, nec voci iræque pepercit:
At tibi pro scelere exclamat, pro talibus ausis,
Dî, si qua est cœlo pietas, quæ talia curet,
Persolvant grates dignas, & præmia reddant
Debita, qui nati coram me cernere letum
Fecisti, & patrios fœdasti funere vultus.

Adi Aristotelem lib. III. Eth. Nic. cap. VIII. ubi sententiam suam isthoc Homerico confirmat: σθένος ἔμβαλε θυμῷ *b*. Eâdem in sententiâ est Plato, quem vide lib. II. de legg. Dissentiunt Stoici. Caussas pete è Senecæ libris de irâ, ubi hanc Peripateticorum & Academicorum opinionem impugnat. Plutarchus quoque vult, ut calor est in febri, sed intemperatus, ac noxius; ita robur esse in irâ, sed improbum. Imò Arnobius non alienus ab hâc sententiâ videtur. Nam lib. I. ostendere conatur, iram non esse absque ægritudine; eoque non cadere in Deos. Vicissim Stoicorum dogma diluit Lactantius lib. de irâ Dei cap. XVII, ubi docet, sine irâ peccatum non corrigi; eâdemque in sententiâ sunt cæteri doctores Ecclesiastici. Quin in puero plurimi damnant ἀοργησίαν *c*, tanquam animi hebetis indicem: quâ de erudita exstat epistola Angeli Politiani ad Laurentium Medicem. Illud quoque non abs re sit adscribere, vehementiùs irasci viros bonos, hoc est, simplices. Cic. de Epicureis loquens *d*: *Solent enim, id quod virorum bonorum est, admodum irasci.* Hinc Horat. *e*

b robur animo iniecit.

c lenitudinem, sive ira vacuitatem.

d lib. I. de Legg.

e lib. I. sat. 3.

--- At est truculentior, atque
Plus æquo liber: simplex fortisque habeatur.

Nam pro simplici haberi vult iracundum, quia tales esse solent, qui simplicioris sunt ingenii. Aristoteles quoque lib. I. Rhet. rationem purgandi monstrans, quâ sumimus τὰ παρακολουθοῦντα *f*, exempli loco adfert, si vocemus τὸν ὀργίλον καὶ τὸν μανικὸν, ἁπλοῦν *g*.

f qua consequuntur rem.

g iracundum ac insanum, simplicē.

V. QUI-

V. QUIBUS SOLEANT HOMINES IRASCI.

VIDIMUS, qui iraſcantur: nunc conſideremus, quibus iraſci & ſuccenſere homines conſuerint. Iraſcuntur autem,

I. Alicui ſingularium. Nam, ut inquit Ariſtoteles, Cleoni quis iraſcitur, non homini. Ubi Cleonis potiſſimùm meminit, qui homo erat garrulus, inquietus, & audax: inque ſeditione ex coriario factus fuerat imperator: ut cognoſcimus ex Ariſtophane ἐν Νεφέλαις, ac Plutarcho in comparatione Niciæ, & Craſſi.

II. Iraſcuntur præterea iis, qui parvi faciunt, cùm magni facere debeant. Iſtiuſmodi ſunt duo hominum genera. Prius eſt eorum, qui ſunt inferiores genere, potentiâ, aut virtute. Nam opulentus ob divitias, eloquens ob facundiam, & quivis ob id, quo excellit, dignum ſe honore putat.

Ac quò quis magis excellit, hoc major eſt injuria, & contemtus. Salvianus lib. VI: *Semper enim per dignitatem injuriam perferentis, creſcit culpa facientis: quia neceſſe eſt, quanto major eſt perſona, quæ contumeliam patitur, tanto major ſit noxia ejus, qui facit.*

Alterum genus eorum eſt, à quibus non afficimur beneficiis, contrà quàm debebamus, quandoquidem vel nos de iis bene meriti ſumus, vel aliquis è noſtris, ſive hic cognatus fuerit, ſive affinis, ſive amicus. Ita iraſcitur Dido Aeneæ, quòd non reſpondeat beneficentiæ:

Nuſquam tuta fides: ejectum litore egentem
Excepi, & regni demens in parte locavi;
Amiſſam claſſem &c.

Verùm latiùs hæc deducit Ariſtoteles, cùm quindecim facit hominum genera, quibus iraſcimur. Ea ſunt,

I. Qui derident, aut ſubſannant, aut cavillis laceſſunt. C. Caſſius epiſtolâ ad Ciceronem a de Cn. Pompeio Cn. Magni F. loquens; *Scis*, inquit, *quàm ſe ſemper à nobis deriſum putet: vereor, ne nos ruſticè gladio velit* ἀντιμυκτηρίσαι b. Sanè quia maledicta ac contumelioſa oratio iram concitant, inde eſt, quòd veteres dicere ſolent, *iram in auribus hominum habitare:* ut eſt apud Herodotum in Polyhymniâ.

a *lib.* 15. *epiſt.*
b *viciſſim irridere.*

II. Qui damna dant non aliâ de cauſâ, quàm ut aliùs gaudeant dedecore.

III. Qui vituperant ea, quibus maximè incumbimus: ut, ſi quis invehatur in Philoſophiam apud eum, qui ejus ſtudio ſibi mirificè placeat.

placeat. Istiusmodi autem vituperationem maximè iniquo ferunt animo, qui sibi probè sunt conscii, se non excellere in eo studio. Nam qui excellunt, cavillos ac ludibria minimi putant.

IV. Qui amicitiâ sunt conjuncti, nec ullo eam obsignant benevolentiæ signo. Putamus enim, hos benefacere nobis perpetuò debere. Itaque Servius Sulpicius malè ferebat, L. Murænam contra se à Tullio defendi, quòd sibi summa cum eo intercederet necessitudo. Certè, ut hâc ipsâ in orat. Cicero ait: *Cùm grave est verè, accusari in amicitiâ; tum etiam, si falsò accuseris, non est negligendum.* Pertinet huc quoque illud Petronii: *At enim amici fuerunt mei. Eò majora meruerunt supplicia. Nam qui ignotos lædit, latro appellatur: qui amicos, paullo minùs, quàm parricida.* Sanè oportet & dictis, & factis, quantum jus fasque concedit, amicis obsecundare. Atque hinc quoque est, quòd fratres, propinqui, atque omnes qui valde amant, valde etiam oderint; ut postea a dicemus.

a cap. 5.

V. Qui honorare desinunt. Nam contemnere videntur, qui non exhibent honorem, quem solebant.

VI. Qui, cùm beneficio sint affecti, non student parem facere rationem; & ἁπλῶς, quicunque acceptorum beneficiorum sunt immemores.

VII. Qui adversantur aliorum conatibus, licet sint inferiores. Nam & hi superiores despiciunt.

VIII. Qui, cùm amici sint, aut certè haberi velint; non tamen laudant, aut bene de nobis merentur. Et multo magis iis irascimur, si vel vituperent, vel damnum dent, vel non sentiant, nos egenos esse. Neque enim hoc eos lateret, si de nobis solliciti essent. Prudenter itaque Cicero ad Brutum: *De sororis tuæ filiis non exspectavi, Brute, dum scriberes.* Quasi dicat, se, nec monente Bruto, sensisse, quid expeteret. Contrà Horatius lib. I. sat. IX. irascitur Fusco Aristio, quòd studio hoc ageret, ut nesciret, quorum indigeret Horatius. Parque ratio, si in re necessaria multis apud amicum precibus sit opus. Unde Bruto stomachus epistolâ ad Ciceronem: *Nam si in tanta re, tamque necessaria, verbis mihi opus est ad te excitandum; nulla spes est, facturum quod volo. Quare noli exspectare longas preces.*

IX. Qui calamitatibus nostris gaudent, aut in nostris infortuniis securo sunt animo. Illud inimici, hoc contemtoris est indiciũ. Hinc Demosthenes, orat. in Zenothemin, exprobrat ei, quòd se vino tantopere ingurgitâsset. Verba eius sunt: Εἰ b γὰρ ἐν κακοῖς καὶ χειμῶνι τοσοῦτον οἶνον ἔπινεν, ὥστε ὅμοιον εἶναι μανίᾳ· τί οὐκ ἄξιος εἴη παθεῖν; Cui, ut optimè obser-

b *Nam si rebus in adversis, & istâ procellâ, tantum vini bibit, ut similus fieret ipsi insaniæ: quid non ille dignus perpeti?*

a lib.8. Var.Lect. cap.4.
b Adelph. act.5.sc.1.

observat Victorius *a*, planè geminum est illud Demeæ ad Syrum *b*:

In ipsa turba, atque in peccato maximo,
Quod vix sedatum satis est, potasti, scelus.

X. Qui non curant, num molestiam nobis facessant, aut dolorem afferant. Iccirco etiam irascimur mala nunciantibus.

c Nā nemo amārit nuncium rei malæ.
d Andr. act.2.sc.5.

Στέργει γὰρ οὐδεὶς ἄγγελον κακῶν ἐπῶν *c*.

Unde Byrria Terentianus, rei ingratæ hero suo indicium facturus, ait *d*:

Renunciabo, ut pro hoc malo mihi det malum.

e arcem urbis.
f cap.12. ex Amelesagora Athen.

Exemplum etiam hujusce rei habemus in Minerva, quę, cornice, ut ajunt, nunciante, Erichthonium esse detectum, irata hanc pœnam toti irrogavit cornicum generi, ne qua earū deinceps ἀκρόπολιν *e* ingrederetur. Auctor Antigonus in congerie narrationum mirabilium *f*. Etiam in Euripidis Phœnissis Jocasta vix adduci potest, ut post narrationem rei bene gestæ, addat aliqua ingrata, de fratrum singulari certamine. Eandem ob caussam irascimur iis, quibus pensi nihil est, uti oratione scævâ ac mali ominis; cujusmodi erant funesta omnia, quorum mentionem veteres abominabantur. Unde Suetonius in D. Claudio; *Et in ultimâ cognitione pro tribunali, accessisse se ad finem mortalitatis, quamquam abominantibus qui audiebant, semel atque iterum pronunciavit.* Iccirco κατ' εὐφημισμὸν hujuscemodi exprimebant. Tertullianus lib. de testimonio animæ cap. IV: *Si de aliquo jampridem defuncto tanquam vivo quis requirat, præ manu occurrit dicere:* ABIIT JAM, &, REVERTI DEBET. Quin &, cùm conscriberent testamentum, priùs bene ominabantur sibi, quàm eo quippiam caverent. Aristoteles initio testamenti sui apud Diogenem Laërtiensem: Ἔσται μὲν εὖ, ἐὰν δέ τι συμβαίνῃ, τάδε διέθετο Ἀριστοτέλης *g*. Theophrastus similiter apud eundem *h*: ἔσται μὲν εὖ, ἐὰν δέ τι συμβῇ, τάδε διατίθεμαι *i*. Itidem irascimur illis, qui sinistros rumores de nobis sparsos audiunt, aut sine dolore spectant calamitates, quibus affligimur.

g Benè quidē, ut spero, erit: verumtamen, si quid secus cōtigerit, ista statuit Aristoteles.
h in Theophrasto.
i Benè quidē, ut spero, erit: cæterum & siquid secus acciderit, ita statuimus.

XI. Qui nos despiciunt apud quinque hominum genera: nempe apud eos, quibuscum de honore contendimus; aut quos admiramur; aut à quibus suspici volumus; aut quos veremur; ac denique qui nos verentur.

XII. Qui contemnunt illos, quos turpe sit nobis non defendere; ut sunt parentes, liberi, uxor, subditi.

XIII. Qui εἰρωνείᾳ ac dissimulatione utuntur apud illos, qui seriò agunt.

XIV. Qui

XIV. Qui, cùm benefici ſint erga alios, de nobis tamen bene mereri nolunt.

XV. Qui citò obliviſcuntur penè nominis noſtri. Nam oblivio iſtiuſmodi eſt incuria; incuria verò eſt ex contemtu. At contrà Andromache apud Virgilium oſtendit, ſe nullis calamitatibus ita fractam, ut oblita ſit vel nominis Aſcanii, quod Aeneæ ſciebat gratiſſimum. Ait nempe a, *Quid puer Aſcanius? ſuperátne, & veſcitur aurâ?* Sed & Cyrus, Perſarum rex, omnium ſuorum militum nomina edidicit, quò eos nominatim compellando ſibi conciliaret; Cyrumque eâ in re Scipio Africanus, atque alii, imitati fuere. a Æn. 3.

Expoſuimus quindecim hominum genera, quibus ſuccenſemus, atque iraſcimur. Quod ſi laxiùs iræ voce utamur, quomodo ea appetitus depulſionis ab Julio Scaligero definitur, fatendum, non hominibus modò iraſci nos, ſed etiam rebus inanimis. Qua de re ſic B. Auguſtinus epiſt. cxv: *Ira eſt turbulentus appetitus auferendi ea, quæ facilitatem actionis impediunt. Itaque plerumque non hominibus tantùm, ſed calamo iraſcimur in ſcribendo, eumq́ collidimus atque frangimus: & aleatores teſſeris, & pictores penicillo, & cuique inſtrumento quilibet, ex quo difficultatem ſe pati arbitrantur.* Et hæc de iis, quibus iraſcimur.

VI. QUA DE CAUSSA IRASCAMUR.

CAUSSA verò, ob quam alii iraſcimur, eſt ὀλιγωρία, h. e. *contemtus*, ſive, ut vertit Majoragius, *negligentia*. Certè Terentio quoque ὀλιγωρεῖσθαι eſt *negligi*, ut liquet ex illo Adelphorum *b* loco: b act. 4. ſc. 3.

Omnes, quibus res ſunt minùs ſecundæ, magis ſunt neſcio quomodo
Suſpicioſi: ad contumeliam omnia accipiunt magis:
Propter ſuam impotentiam ſe ſemper credunt negligi.

Sunt autem ὀλιγωρίας ſpecies tres. Una dicitur καταφρόνησις, quam *deſpectionem* transferre liceat, cùm vocabulo magis accommodato careat ſermo Latinus. Altera eſt ἐπηρεασμὸς, ſive ἐπήρεια, quomodo ſępius Demoſthenes vocat: Majoragius transfert *violentiam*, minùs commodè, ut mihi videtur: meliùs alii *incommodationem*: quâ voce quoque utitur Terentius Andr. *c* quo loco Davum ἐπηρεάζοντα deſcribit: c act. 1. ſc. 1.

Quem ego credo manibus pedibuſque obnixè omnia
Facturum, magis id adeò, mihi ut incommodet,
Quàm ut obſequatur gnato.

Tertia eſt ὕβρις, ſive *contumelia*. Καταφρόνησις eſt merus deſpectus;

 puta

per Mosen sancitam, quâ adulterum morte multari voluit, non esse duram, sed justam: quia, *cùm liceret, in castitate nubere, & in sanctificatione propriæ uxori secundùm legem misceri, in impudicitiam, & corruptionem, alterius miscetur uxori, & dissipat filiorum successiones, dubiumque mulieris partum, ad quem pertineat, facit.* Nec ἁπλῶς verum est, quod morem hunc à Gothis, aut Langobardis, esse contendit. Nam quis nescit illud Porcii Catonis: *In adulterio uxorem tuam si prebendisses, impune necares.* Imò posteriori quidem ævo, attamen multo ante Longobardorum Gothorumque in Italiam adventum, de adulterii ac stupri reis, supplicium capitis sumi solet: ut jamdiu Cujacius *a*, Appuleii; Lipsius *b*, Arnobii testimonio comprobavit. At illud quidem à Vandalis esse agnoscimus, quòd gladio potissimùm in adulteros animadversum sit: cujus rei locuples testis est Salvianus lib. VII. Verùm ea res non multùm juvat Accorombonium; quandoquidem constat, ante leges Vandalicas, pœnam fuisse capitis indictam. Ea, quæ ex Aristotele antea de contumelia diximus, pro se facere ait Accorombonius. Ac magna profectò apud me est ejus, quo nititur, auctoritas. Sed ὅσιον προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν c. Adde quòd non continuò sensit Aristoteles, quicquid dicto quopiam è Rhetoricis posse adstrui videtur. Nam quia Rhetorice est δύναμις *d*, eò in Rhetoricis pars utraque instrui debet. Neque pudor & verecundia quamlibet, ut ait, pœnam exstinguunt; sed levem duntaxat: qua de re vide I. Langlæum I. C. lib. X. cap. I. de pœna honoraria. Quid quod Lucumonis illius acumen ipsius quoque Aristotelis locis plusculis retunditur? Nam is Rhet. lib. I. cap. XLIII. *e* magnitudinem injuriarum æstimari ait ex damni magnitudine. At minùs mali dederit parentibus, qui filiæ sit conviciatus, aut colaphum duxerit; quàm qui stuprârit invitam. Idem inibi ait, majorem esse injuriam, cui medicina fieri nequit. Minùs igitur peccat, qui spoliat fortunis, cùm hæ restitui possint. Hinc in Adelphis Mitio *f*:

Fores effregit, restituentur: discidit
Vestem, resarcietur: est (Dis gratia)
Et unde hæc fiant: & adhuc non molesta sunt.

At gravius hoc furtum, de quo nobis sermo: nam nulla restituendi spes. Meritò autem furtum appello, cùm res aliena invito contrectetur domino: unde & Græci id γαμοκλοπεῖν vocant. Neque id tantùm locum habet, cùm vis infertur invitæ; sed etiam cùm volenti. Nam virginitatis tertia tantùm pars virginum est: at *Tertia pars patri data, pars data tertia matri*; ut scitè scribit Poëta Veronensis *g*.

a *lib. 6. observat. cap. 11.*
b *in 4. annal. Tac.*
c *nefas sit non maioris facere veritatem.*
d *facultas.*
e *secundum distinctionē Barbari, ac Sturmii: sed secundum distinct. Vulgarem cap. 14.*
f *Act. 1. sc. 2.*
g *Catul. Carm. nuptiali.*

Longe-

Longeque res planior in marita: quæ corporis sui ultrà domina non est. Sanè olim, juxta sacratas Romuli leges, nupta ita in mariti manu erat, ut proles patris. Quin adulterium non simplex est furtum, sed sacrilegium; quia matrimonium est res sacra, cùm religioso fœdere sanciatur: unde & adulteri à Constantino *sacrilegi nuptiarum* appellantur l. xxx. ad leg. Jul. de adulter. & stuprat. At quid istiusmodi in conviciis, aut verberibus? Denique vulnera verberaque corporis honorem obfuscant: adulterium ac stupratio corpus animumque attaminat: atque adeò non hominem unum, sed universam violat naturam; uti hoc rotundo & edecumato summi cujusdam viri epigrammate comprobatur:

Vis orbem exscindi? subvertito funditus urbes.
Vis urbes ipsas tollere? tolle domos.
Vis delere domos? careat fac conjuge conjux,
Vanaque sint sancti fœdera conjugii.
Ergò perire domos, urbes, orbemque necesse est;
Orbe vel expelli, quisquis adulter erit.

Et hæc de caussâ, ob quam irascimur: quæ si fusè nimis prosecuti videamur; non mihi, sed Accorombonio, culpam impingat æquus censor.

Superest postremum quinque eorum, quæ in affectibus singulis spectare jubet Aristoteles: nempe quomodo affectum moveat orator. Excitatur verò ira ab oratore, si ostendat, contemtos esse auditores, contemsisse adversarium, & genus contemtus ante oculos ponat.

CAP. LII.

DE LENITATE.

IRÆ *contraria est lenitas. Ea est sedatio ac remissio iræ.*

I. QUOMODO ΠΡΑΫΝΣΙΣ A LATINIS VOCETUR, ET QUID EA SIT.

QUÆ Græcis πρᾴϋνσις, ea à Latinis nequit transferri voce, quæ vim vocabuli exprimat Græci. Quidam dicunt *longanimitatem*. Sed nec *longanimitas* Latinum est: nec tam πρᾴϋνσιν exprimit, quàm μακροθυμίαν. Malui itaque vocare *lenitatem*, idque exemplo Tullii;

Tullii, cujus verba apponam è primo de Oratore: *Quis enim nescit, maximam vim existere oratoris in hominum mentibus, vel ad iram, vel ad odium, vel dolorem, incitandis, vel ab hisce permotionibus ad lenitatem misericordiamque revocandis.* Idem indicat locus lib. IV. Tusc. Quæst. *Eamque, quam lenitatem nos dicimus, vitioso lentitudinis nomine appellant.* Ubi *lenitas* est πραΰνσις; *lentitudo*, ἀοργησία. Veteres Nonii editiones, ut Mediolanensis, Aldinaque, *lenitudo* præferunt: sed corruptè, cum *lenitudo* eadem sit, ac *lenitas*. Sed *lentitudo* vitium est, uti & ὀργιλότης, sive *iracundia*. Utraque enim excedit τὸ μέσον.

Est autem πραΰνσις, κατάστασις καὶ ἠρέμησις τῆς ὀργῆς, *sedatio iræ, indactioque cessationis ab ea.*

II. QUI LENES SINT ERGA ALIOS.

LENES sunt, qui contrario modo se habent, ac illi, qui irascuntur.

Non enim dolent, se, aut suorum quempiam, contemni, contrà quàm oportebat: unde Tyrrhenus Tarchon Aen. lib. XI, milites πραότητος & inertiæ accusans, inquit;

--- O numquam dolituri, ô semper inertes
Tyrrheni.

Neque lætantur spe vindictæ ac cogitatione illâ, quæ in iratis esse solet.

Lenium septem sunt genera.

I. Qui versantur in ludo, in risu, in die festo, in summo otio, ἐν εὐημερίᾳ, h. e. in felici alicujus rei successu, quâ insignem sunt laudem indepti: ut cùm quis consecutus est populi ἐπισημασίαν a, sive cùm populus ἀναπηδᾷ, h. e. exultat applauditque. Nam de hujuscemodi ferè εὐημερίας vox sumitur. Item qui agunt in rerum omnium copiâ, atque abundantiâ: quique sunt hilares ac perfunduntur voluptate, quæ contumeliâ careat: aut qui honestâ spe lactantur.

a applausum, cæteraque percepta voluptatis signa.

II. Qui inveteratam iram habent. Iram enim sedat tempus: unde Virgil. b, ut acerbam Junonis iram erga Troianos significaret,

b 5. Æn.

Iunonis, inquit, *gravis ira, & inexsaturabile pectus.* Et mox:
Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla.

III. Qui sumserunt de alio supplicium. Iccirco Philocrates, orator Atheniensis, interroganti amico, cur non dilueret ea apud populum iratum, quorum insimulatus erat, (patriæ proditionem molitum fuisse, cognoscimus è Demosthenis oratione de ementitâ legatione)

legatione) egregiè respondit, nec dum tempus esse; facturum autem, ubi alium viderit accusatum, & criminibus circumventum. Populus quoque Atheniensis Ergophilum (cui magis erat infensus infestusque, quàm Callistheni) impunè elabi passus est, non aliâ de caussâ, quàm quia, supplicio de Callisthene pridie sumto, resederat multùm furor. Pertinet huc quoque illud Taciti in quincto Annalium: *Placitum posthac, ut in reliquos Seiani liberos adverteretur, vanescente quamquam plebis irâ, ac plerisque per priora supplicia lenitis.*

IV. Qui judicio vicerunt. Nam lenes sunt erga adversarios, quia caussâ judicati sunt superiores.

V. Qui vident, adversarios majus damnum accepisse, quàm irati iis infligere cogitarant. Nempe abunde eos luisse pœnas arbitrantur. Ita Phormio ille Terentianus ait *a*:

--- Iam supplicii satis est mihi.
Habet hæc, ei quod, dum vivat, usque ad aurem obganniat.

VI. Qui arbitrantur, se jure pœnas luere. Nam, ut est apud Nasonem epistolâ Oenones ad Paridem:

Leniter, ex merito quicquid patiare, ferendum est.

VII. Qui putant fore, ut non sentiant, à quo vindicta proficiscatur: quomodo mortuis nemo irascitur, quia nesciunt, quid fiat, vel à quibus. Itaque jure Achilles à poëtis stultitiæ insimulatur, quòd furorem quoque suum in cadaver Hectoris exerceret. Hoc nomine accusat eum Apollo apud Homerum *b*, cùm ait:

Κωφὴν γὰρ δὴ γαῖαν ἀεικίζει μενεαίνων *c*.

Quo loco τὸ ἄψυχον τοῦ Ἕκτορος σῶμα κωφὴν ὀνομάζει γῆν *d*: ut scribit Justinus Martyr λόγῳ παραινετικῷ πρὸς Ἕλληνας. Verùm ab Homero hac in parte discessit Accius, apud quem ita Achilles; *Imò enimvero corpus Priamo reddidi, Hectorem abstuli.* Atque eo nomine laudat Accium Cicero *e*. Sed assentior illis, qui vitio potiùs, quàm laudi, dandum Accio putant, quòd à veteribus omnibus discesserit. Certè reddidit Achilles Priamo corpus; sed postquam stultâ sævitiâ abunde animum expleverat: reddidit, sed (rem magnam!) magno accepto lytro; unde Maro *f*:

Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.

Item Plautus Mercatore *g*:

Achillem orabo, aurum mi det, Hector qui expensus fuit.

Et Seneca in Agamemnone *h*:

--- Hectoris fortis minas,

a *Phorm. act. 5. sc. 9.*
b *Iliad. ω.*
c *Insanus terram properabat lædere surdam.*
d *exanimum Hectoris corpus surdam vocat terram.*
e 1. *Tusc. Quæst.*
f 1. *Æn.*
g *act. 2. sc.* *Pentheū diripuisse.*
h *act. 3.*

Currus-

Currusque, & emto redditum corpus rogo.

Quin ob lytri magnitudinem venditio hæc, ut ad Athenæum observavit Musarum favus Isaacus Casaubonus *a*, proverbio locum fecit: Σὺ ἢ τιμιοπώλης, ὡς Ἀχιλλεὺς οὐδὲ εἷς. *Carius vendis, quàm Achilles ullus.* Usus eo Phrynichus in Tragœdis apud Pollucem extremo libro septimo. Quare Ennius *b* bene de Aeacidis:

a Animadvers. lib. 6. cap. 3.

b lib. 6. Annal. teste Cic. lib. 2. de Divinat.

Armipotentes sunt magi', quàm sapientipotentes.

At Accius, dum ostendere satagit, qualis esse debuerit Achilles, haut aperit, qualis naturâ ex veterum opinione fuerit, eoque in ejus persona plane negligit decorum.

Exposuimus septem hominum genera, qui, juxta Aristotelem, lenes esse soleant. Iis mantissæ loco illud appono, leniores esse eos omnes, qui sapientiæ studiis seriò sunt addicti. Hinc Juvenalis sat. XIII. negat, Chrysippo, Thaleti, aut Socrati, dulcem esse vindictam; atque addit:

Prima docet rectum sapientia. quippe minuti
Semper, & infirmi est animi, exiguique voluptas
Ultio. Continuò sic colligo, quod vindicta
Nemo magis gaudet, quàm femina.

Succinit huic Petronius, *Feras quidem mentes ira obsidet, eruditas prælabitur.* Quicunque denique animo sunt generoso, à vindicta magis sunt alieni. Quod Libanius indicat in panegyrico, ubi de Juliano ait, Μεγαλοψυχίας γὰρ δὴ περιουσίᾳ καὶ τοῖς ἀδικηκόσιν, ὧν πέπονθας ἀφίεις μνήμην. *Quippe, summâ animi magnitudine præditus, siqui injuriâ affecerint, memoriam eorum, quæ perpessus es, deponis.* Talis Stilico,

--- ut sontibus ultro Ignovisse velit, quemadmodum de eo cecinit Claudianus lib. II. Talis Theodosius,

--- non insultare jacenti
Malebat, mitis precibus, pietatis abundans.
Post acies odiis idem qui terminus armis:

ut de eo idem poëta *c* refert. Et, ne singulis insistam, *ignoscendo populi Romani magnitudinem auxisse*, Sallustius ait orat. Philippi.

c 4. consul. Honorii.

III. ERGA QUOS LENES SIMUS.

LENES sumus erga eos, qui non videntur vel nos, vel nostri quempiam, contrà quàm oportebat, contemtui habere.

Horum decem sunt loci:

I. Qui nunquam nos læserunt, aut contemserunt; aut id quidem fecerunt,

fecerunt, sed inviti, aut inviti videntur fecisse, quique voluerant facere diversa ab iis, quæ fecerunt. Hinc Davus Pamphilo ait *a*:

Tuum est, si quid præter spem evenit, mihi ignoscere.

Parum successit, quod ago. at facio sedulo.

a *Andr. act.4.sc.1.*

II. Qui in se etiam tales sunt. Nemo enim se ipsum contemnere videtur. Ita non facilè succenseamus viliores cibos apponenti, quem sciamus cibis ejusmodi victitare.

III. Qui culpam confitentur, peccatique ducuntur pœnitentiâ. Ea Julio Scaligero *b* definitur, reflexio intellectus ad improbandum malefactum. Sopitur autem ira ac concidit, cùm quis ducitur pœnitudine, quia dolor, quem capit ex pœnitentiâ, vice pœnarum sit. Atque hoc quoque præcipit Maro *c*, cùm ait:

--- Romane, memento

Parcere subjectis, & debellare superbos.

b *adversus Cardanum Exercit.* 315.

c *Æn.6.*

Exemplo nobis hâc in parte sunt heri, qui non habent animos saxeos, atque, ut Græci eleganter vocant, ἀτέγκτους, καὶ ἀπεψήμονας *d*. Sanè ita ferè usu venit, ut si servus se ostendat dolere maximopere, quòd herum offenderit: non tantùm animi iram labefactet ac convellat, sed herum vervece reddat mitiorem. At, servo obganniente, herus ignem spirat, *irarumque omnes effundit habenas* e. Nempe, ut Aristoteles ait, manifesta negare, indicium est insignis impudentiæ. Hinc Plautus Menæchmis:

Nihil hoc confidentius, qui, quæ vides, ea pernegat.

d *qui nulla possint aqua macerari, planeque incoctiles sint.*

e 12. *Æn.*

Et apud Aristohanem Equitibus, quo loco Cleon, & Agoracritus ὁ ἀλλαντοπώλης *f*, contendunt de impudentiâ: Cleon quidem eo impudentiam testatam facit, quòd frontem adeo perfricuerit, ut furta confiteatur sua; neque ullam hinc infamiam reformidet: at Agoracritus eo alteri palmam præripere conatur, quòd manifesta quoque furta pernegat, neque perjurium extimescat.

Κλ. ὁμολογῶ κλέπτειν· σὺ δ' οὐχί;

Αγ. νὴ τὸν Ἑρμῆν τὸν ἀγοραῖον.

κἀπιορκῶ γε βλεπόντων.

f *fartor seu lucanicarum venditor.*

Meritò autem maximopere irascimur huic hominum generi, cùm summa impudentia summi sit contemtus indicium.

IV. Qui se submittunt, nec reprehensi ajunt, se injuriâ incessi, aut puniri. Nam eo fateri videntur, se esse inferiores. Exemplo sunt leones, quos Plinius *g* ait prostratis parcere, uti & Ovidius *h*: eoque respicit Claudianus, cùm in secundo de laudibus Stiliconis inquit;

g *lib.8. cap.16.*

h *Trist. lib.3. el 5.*

Obvia prosternas, prostrataq; more leonum
Despicias.

Exemplo etiam sunt canes; qui, ut hoc loco Aristoteles aït, peregrinos canes sedentes, atque humi prostratos, non mordent. Nam rectè observat Daniel Cramerus in suâ συνόψει, canes alios ab Aristotele intelligi; non homines, ut putarunt interpretes.

V. Qui seriò agunt cum seriò agentibus. Nam tales nos curare, non contemnere, videntur.

VI. Quorum aliquando majora fuerunt beneficia, quàm damnum, quod dederunt.

VII. Qui rogant, ac deprecantur. Sunt enim animo humili. Itaque eos, qui precantes non exaudiunt, pios dici posse, negat Lactantius. Pietatis autem nomine vel maximè lenitatem ac clementiam intelligit. Verba ejus apponam ex lib. v. Instit. cap. x: ubi Virgilium exagitat, quòd Aeneam appellet pium: *Sed hæc culpa non illius* (Aeneæ) *fuit, qui literas fortasse non didicerat: sed tua* (Virgili,) *qui, cùm esses eruditus, ignorasti tamen, quid esset pietas; & illud ipsum, quod nefariè, quod detestabiliter fecit, pietatis esse officium, credidisti. Videlicet ob hoc unum pius vocatur, quia patrem dilexit. Quid quòd pius Aeneas haut aspernanda precantes trucidat? Adjuratus enim per eundem patrem, & per spes surgentis Iuli, nequaquam pepercit furiis, accensus & ira. Quisquámne igitur hunc putet aliquid in se virtutis habere, & qui furore, tanquam stipulâ, exarserit, & manium patris, per quem rogabatur, oblitus, iram frenare nequiverit? Nullo igitur modo pius, qui non tantùm non repugnantes, sed etiam precantes interimit.*

VIII. Adhæc erga eos lenes sumus, qui in neminem, aut saltem non in minimè improbos, aut certè tales, quales nos sumus, per insolentiam, derisionẽ, aut contemtũ, quicquã volunt committere.

IX. Item erga eos, quos veremur aut timemus. Neque enim fieri potest, ut, qui irascitur, timeat; quemadmodum suprà diximus, & Aristoteles testatur cùm hoc loco, tum in problematis sect. VIII. quæst. XVII.

X. Erga eos, qui quid irâ cõmiserunt. Nam hi fecere impetu, nó contemtu; quia ira est cum dolore; contemtus verò est ἄλυπ☉-α. *a doloris expers.*

Ex his obscurum non est, quorum operâ inprimis uti conveniat in animis hominum leniendis. Sanè plus ad deliniendum valent, qui minùs possunt, eóque de vindicta minùs cogitant: ut sunt mulieres, ac pueri. Exemplum hujus rei capere licet ex amplissima Genuensium civitate. Nam cùm eam ingressus esset Ludovicus XII. Galliarum

Galliarum rex; adiere illum urbis præfecti, ac cives universi, demissè actorum veniam orantes: sed nihil supplex eorum valebat oratio. At mox mulierum & puerorum ejulatus mentem ejus reddidit clementem. Guicciardinum adi Historiarum lib. VII.

Plurimùm etiam valent sacerdotes. Calydonii propterea, cùm multa adversa à Curetibus paterentur; sacerdotes potissimùm misêre ad exorandum Meleagrum: quod est apud Homerum Il. 1:

--- τὸν [a] δ' ἐλίσσοντο γέροντες

Αἰτωλῶν, πέμπον δὲ θεῶν ἱερῆας ἀρίστους.

[a] *hunc autem orabant senes Ætolorũ, Mittebantq́ Ætolorũ sacerdotes optimos.*

Illud verò apertiùs fortasse, quàm monere operæ videatur, plus ad lenitatem conferre verba byssina, & mellitam orationem, quàm quæ aceto pariter ac felle tincta sit. Huiusmodi enim exacerbat magis, quàm edulcat. Quod cùm videret Proclus, Constantinopolitanus Episcopus, B. Chrysostomi discipulus, & successor, ne adversus quidem hæreticos duriùs agebat: unde ab iis, qui omnia affectu suo metirentur, *canis mutus* vocabatur. Interea ille eos, qui hæresi essent infecti, oratione suâ ita demulcebat, ut plus apud eos efficeret, quàm alii acribus & asperis dictis: quemadmodum auctor est nobis Nicephorus lib. XIV. Histor. Eccles. cap. XXXVII.

IV. QUIBUS DE CAUSSIS LENES SIMUS: AC CUJUSMODI ORATIONE TALES ALIOS REDDAMUS.

CAUSSÆ, ob quas frenum iræ injicimus, tres sunt, pro tribus ὀλιγωρίας [b] generibus.

[b] *despectus.*

I. Quod non contemnant;

II. Quod non insultent;

III. Quod nullâ afficiant contumeliâ.

Qui vult iram discutere, animosque tranquillare,

I. Debet ex locis commemoratis auditores ita præparare ac formare, ut nec doleant ob contemtum, nec gaudeant ob spem ac cogitationem vindictæ.

II. Debet ostendere, illos, quibus irascuntur, tales esse, quales sunt erga quos lenitatem exercemus; h. e. aut metuendos esse, aut reverentiâ dignos, aut benemeritos, aut gratificari, non lædere voluisse, aut valde dolere ob delicta. Ita Tullius pro Ligario, eo conatur Cæsaris iram placare, quòd Ligarius in Africâ fuerit invitus, quodque eum pœniteat erroris. Ejusdem iram orat. pro rege

Deiotaro isthoc mitigare nititur, quòd sit veneratione dignus. *Semper*, inquit, *regium nomen in hâc civitate sanctum fuit; sociorum verò regum & amicorum sanctissimum: quod nomen hi reges ne amitterent, te victore, timuerunt: retentum verò, & à te confirmatum, posteris etiam suis tradituros esse, confido.*

Ac hujusmodi est modus leniendi animos. Cujus rei exemplum est in oratione legatorum Romanorum, cùm in Asiam missi essent, ut specularentur apparatum Antiochi, ac mitigarent animum Annibalis, eumque regi Antiocho redderent suspectum. Nam hunc iis finem fuisse, *ut Annibalem Romanis mitigarent*, clarè ait Justinus lib. XXI. Eam ad rem triplici utebantur argumento, ut ex eodem cognoscimus. Primùm conabantur ei demere metum Romanorum. Deinde ostendebant, non esse eum Romanis exosum. Denique probabant, caussam non esse, cur odisset Romanos. Ac quidem non esse, cur sibi metuat à Romanis, ex eo colligebant, quia Romanæ esset consuetudinis, religiosè fidem servare. Non esse eum odio Romanis, inde adstruunt, quia probè sciant, nec ipsum Romani nominis odio bellum adversus eos gessisse; sed patriæ suæ amore, cui vitam ipsam deberet. Postremò, caussam esse nullam, cur Romanos odio prosequatur, inde probant, quòd virtus ejus Romanis esset admirationi. Ut artificium hoc melius intelligatur, ipsa Justini verba, quæ pauca sunt, apponam: *Omnibus diebus assiduè apud Annibalem fuere, dicentes, timidè eum à patria recessisse, cùm pacem Romani non tam cum Rep. ejus, quàm cum eo factam, summâ fide custodiant: nec bella eum Romanorum magis odio, quàm patriæ amore gessisse, cui ab optimo quoque etiam spiritus ipse debeatur: has enim publicas inter populos, non privatas inter duces, bellandi caussas esse: inde res gestas ejus laudare.* Quantum ejusmodi oratione profecerint apud Annibalem, arguit eventus. Nam, ut subjungit Justinus, horum *sermone lætus, sæpius cupidiusque cum legatis colloquebatur, ignarus, quòd familiaritate Romanâ odium sibi apud regem crearet.*

CAP. IV.

CAP. IV.

DE AMORE.

AMOR *est, quo alicui optima optamus, & eorundem autores esse volumus, non nostri, sed ipsius gratiâ.*

I. QUID AMOR, ET QUOTUPLEX SIT.

POSTQUAM vidimus de irâ, & lenitate, quæ facilè moveri mutarique possunt: proximum est, ut agamus de amore, ac amicitiâ; odio, & inimicitiâ; quæ diuturnitatem exigunt temporis.

Φιλεῖν Aristoteli est τὸ βούλεσθαί τινι, ἃ οἴεται ἀγαθὰ, ἐκείνου ἕνεκα, ἀλλὰ μὴ αὑτοῦ, καὶ τὸ κατὰ δύναμιν πρακτικὸν εἶναι τούτων. *Amare est, velle alicui, quæ putat bona, illius caussâ, sed non propter se, & paratum esse ad ea pro viribus efficienda.* Ubi tres videas in amante conditiones requiri: ut velit alteri, quæ putat bona, etsi fortasse vera bona non sint: ut amici gratiâ velit, non autem privati commodi caussâ: atque ut etiam adsit benevolæ hujus voluntatis significatio. Priores conditiones duas etiam Tullius expressit in secundo de Finibus: *Quid autem est amare, ex quo nomen amicitiæ ductum est, nisi velle bonis aliquem affici quàm maximis, etiamsi ad se ex iis nihil redeat?* Differunt igitur amare, & amicum esse. Nam, ut scribit Aristoteles lib. VIII. Nicomachiorum cap. VI, φιλία, sive *amicitia*, in redamando consistit: ἡ φίλησις, sive *amor*, qui fons est amicitiæ, non item: nam fertur etiam in res inanimatas. Hinc Tullius lib. II. de Invent. *Amicitia est voluntas erga aliquem rerum bonarum, illius ipsius caussâ, quem diligit, cum ejus pari voluntate.*

Genera amicitiæ sunt compluria.

I. Ἑταιρεία, sive *sodalitas*, in rebus levioribus; ut in conviviis, ludis, & jocis.

II. Οἰκειότης, seu *familiaritas*; quæ est arctior quædam amicitia ex frequenti consuetudine contracta.

III. Συγγένεια, sive *cognatio*; quæ est eorum amicitia, qui sunt ejusdem gentis & familiæ.

IV. Et quæcunque talia: de quibus Aristotelem vide in Ethicis Nicomachiis.

II. QUI

II. QUI SINT AMICI.

AMICI sunt, qui amant, & redamantur. Horum sunt tres loci:

I. Qui unà gaudent rebus bonis, & simul dolent molestis. Quomodo Horatius dolebat rebus adversis Mæcenatis. Unde illud lib. II. od. XVII: *Cur me querelis exanimas tuis?* Negat deinde, se ei superstitem esse velle. Ciceronis quoque est in primo ad Atticum libro epist. XIV. *Vidi enim, vidi, penitusque perspexi, in meis variis temporibus, & sollicitudines, & lætitias tuas. Fuit mihi sæpe, & laudis nostræ gratulatio tua jucunda, & timoris consolatio grata.*

II. Alter est locus illorum, quibus eadem bona adsunt, & eadem mala. Nam, ut dici solet, commune periculum congregat diffidentes. Ter. Adel. *a*.

a *act. 3. sc. 4.*

--- Unà à pueris parvulis
Sumus educati: unà semper militiæ & domi
Fuimus: paupertatem unà pertulimus gravem.

III. Tertium verò locum obtinent, qui sunt iisdem amici, iisdemque inimici. Unde S. Gregorius, cognomento Theologus, epistolâ XVII, quæ est ad Eusebium, Episcopum Cæsariensem: Ἐγὼ χαίρω μὲν ὑπὸ σοῦ τιμώμενος· οὐ φέρω δὲ τὴν γεγενημένην ὕβριν τῷ τιμιωτάτῳ ἀδελφῷ Βασιλείῳ, καὶ γινομένην ἔτι παρὰ τῆς σῆς εὐλαβείας, ὃν καὶ βίου καὶ λόγου κοινωνὸν, καὶ τῆς ὑψηλοτάτης φιλοσοφίας εἱλόμην τε ἀπαρχῆς, καὶ νῦν ἔχω. *Gaudeo quidem, me honore abs te affici: at contumeliam à tua pietate illatam esse charissimo fratri Basilio, atque etiamnum inferri, molestè fero. quippe quem vitæ & studiorum socium, & maximè sublimis philosophiæ, ab initio elegi, ac nunc habeo.* Scitè mox subjungit: Σὺ δέ μοι δοκεῖς ποιεῖν παραπλήσιον, τὸν μὲν ἀτιμάζων, τιμῶν δὲ ἡμᾶς, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἑνὸς ἀνδρὸς τῇ μὲν τῶν χειρῶν καταψήχοι τὴν κεφαλὴν, τῇ δὲ παίοι τὴν παρειάν· ἢ καὶ θεμελίους ὑποσπῶν οἰκίας, διαζωγραφοίη τοὺς τοίχους, καὶ καλλωπίζοι τὰ ἔξωθεν. *Tu vero, dum eum quidem contemnis, me autem honoras, perinde mihi facere videris, ac si viri alicujus caput unâ quis manu demulceret, alterâ autem feriret maxillam; vel si convellat fundamenta domus, at in parietibus pingat, partesque exteriores exornet.*

III. UNDECIM PRIORA GENERA EORUM, QUOS AMAMUS.

AMAT quisque eos, quibus bene cupit, non sui, sed ipsorum gratiâ, eaque pro viribus præstant. Horum loci sunt octodecim.

Primus est eorum, qui benefecerunt, aut putantur velle benefacere. Hinc Pamphilus de Philumena *a*: a *Hec. act.3 sc.5.*

--- Nunquam quicquam erga me commerita est, pater,
Quod nollem: & sæpe, quod vellem, meritam scio.
Amoque, & laudo, & vehementer desidero.
Nam fuisse erga me miro ingenio, expertus sum.

Propterea, amari si velimus, hoc agendum, ut credamur amare ipsi, ac benefacere velle. Neque enim amatorium est melius, quàm isthoc, quod Seneca adfert epist. IX: *Si vis amari, ama.*

Alter locus eorum est, qui sunt amici amicorum. Nam verus amicus, ut Plutarchus *b* inquit, κοινὰ τὰ φίλων ἡγούμενος, οὐδὲν οὕτως οἴεται δεῖν κοινὸν ὡς τοὺς φίλους ὑπάρχειν· *amicorum esse omnia communia, statuens, nihil putat æquè commune esse oportere, atque amicos ipsos.* Sunt autem amicorum amici, tum qui eos amant, quos ipsi amant: tum qui amantur ab eis, quos ipsi amant: vel etiam amati fuere, dum viverent, ut defunctorum liberi. Nam, ut Isocrates ait ad Demonicum, πρέπει γὰρ τοὺς παῖδας, ὥσπερ τῆς οὐσίας, οὕτω καὶ τῆς φιλίας τῆς πατρικῆς κληρονομεῖν. b *libro de discernendo adulatore ab amico.* c *convenit, ut liberi, quemadmodum rei familiaris, ita & amicitiæ paternæ sint hæredes.*

Par ratio eorum, qui sunt iisdem inimici; aut odio habent eos, quos habent odio ipsi; aut odio habentur ab iis, quos ipsi odio habent. Ita Æneas, ut amicum se Euandro ostendat, significat, se Daunis esse inimicum, Euandri inimicis. Locus est Æn. VIII:

Gens eadem, quæ te, crudeli Daunia bello
Insequitur: nos si pellant, nihil abfore credunt,
Quin omnem Hesperiam penitus sua sub juga mittant.

Tertio loco sunt, qui virtutes magni faciunt, ac colunt: ut sunt benefici in pecuniis erogandis, aut in salute dandâ: item liberales, justi, fortes, quique labore suo victum quærunt, non alienâ vivunt quadrâ: adhæc qui non sunt curiosi in rebus alienis. Ob fortitudinem gratus est Æneas Euandro. Ait enim *d*: d 8. *Æn.*

--- Vt te, fortissime Teucrûm,
Accipio, agnoscoque lubens!

Et Alexander Magnus, etsi plerique auctores essent, ut solùm be-

 nefaceret

nefaceret Græcis; tamen omnes ἀδοκίμους ἄνδρας a albâ signabat lineâ, pariterque amabat, ac beneficiis suis ornabat: ut ex Eratosthene refert Strabo extremo libro primo. Inprimis verò amamus eos, qui rarâ excellunt virtute. Nam, ut ait Plato in Euthydemo, τὸ σπάνιον, τίμιον· τὸ δὲ ὕδωρ εὐωνότατον, ἄριστον ὄν, ὥς ἔφη Πίνδαρος. *Quod rarum est, id quoque magni fit: at aquâ nihil vilius, quamvis res sit multo optima, ut Pindarus ait.* Sanè & ipsas, ut Satyricus b ait,

a viros egregios.

b Iuven. sat. 11.

--- voluptates commendat rarior usus.

Ac gemmæ quoque, & alia hujus generis, *de raritate & peregrinitate solâ gratiam possident:* ut est apud Tertullianum lib. de habitu muliebri cap. III. Similiaque habet cap. VII; ubi refert, apud gentem quandam aurum ob copiam usque adeò despici, ut eo vincula faciat servis. Idem repetit lib. de cultu feminarum cap. x; deque metallis, & similibus, tale epiphonema subjungit, *Adeò non veritate bona sunt, sed raritate.*

Quartum iis locum cum Aristotele damus, qui sunt suaves in convictu, & quotidianâ consuetudine. Hujusmodi autem sunt homines moribus faciles, neque rixarum cupidi, neque difficiles in contentionibus; quique facetè alios deridere, ac rursum aliorum jocos ac cavillos ferre possunt. Terent. Andr. Act. 1. Sc. 1.

Sic vita erat; facilè omnes perferre ac pati,
Cum quibus erat cumq; unà; bis sese dedere,
Eorum obsequi studiis, adversus nemini.

Aristoteles lib. VIII. Nicomach. cap. VI: Οὐδεὶς δύναται συνημερεύειν τῷ λυπηρῷ, οὐδὲ τῷ μὴ ἡδεῖ. μάλιστα γὰρ ἡ φύσις φαίνεται τὸ μὲν λυπηρὸν φεύγειν, ἐφίεσθαι δὲ τοῦ ἡδέος. *Nemo enim totos dies consumere potest cum eo, qui tetricus est, vel non jucundus. Natura enim maxime videtur fugere, quod dolorem adfert, atque cupere, quod jucundum est.* Itaque nec gaudemus iis, qui sunt μεμψίμοιροι, & queruli. Horat. c:

c lib. 1. epist. ad Scævam.

Coram rege suo de paupertate tacentes
Plus poscente ferent.

Quinctum locum obtinent, qui laudant præsentia bona, maximè quæ metuunt ne amittantur. Hinc Melibœus apud Virgilium Tityri laudat sortem, cùm ait;

Fortunate senex, ergò tua rura manebunt.

Multùm enim hoc faciebat ad amicitiam conciliandam. Id certè assecutus est, ut Tityrus roget in fine Eclogæ, Melibœus ut noctu maneat apud se.

Sextus locus eorum est, qui munditiem colunt in vultu, in vestitu, in totâ

in totâ vitâ. Uti Xenophon, cujus φιλοκαλίαν a commendat Ælianus lib. III. Var. Hist. cap. XXIV.

a elegãtiæ studium.

Septimo loco ſunto, qui non exprobrant peccata commiſſa, aut data beneficia. Nam rectè Demoſthenes pro Ctepſih. Τὰς ἰδίας εὐεργεσίας ἀναμιμνήσκειν, μικροῦ δεῖν ὅμοιόν ἐστι τῷ ὀνειδίζειν b. Quod & Soſia ait apud Comicum c. Hinc Claudianus libro II. de laudibus Stiliconis:

Nec ſiquid tribuat, jactatum ſæpius idem
Exprobrare ſoles.

b commemorare ſua beneficia pene idem eſt, quod exprobrare.
c Andr. I. I.

VIII. Qui non meminere acceptæ injuriæ, ſed facilè reconciliantur. Tales enim erga nos futuros ſperamus, quales ſunt erga alios.

IX. Qui non ſunt maledici, neque ſtudioſè inquirunt in noſtra aut aliorum vitia; ſed ſolùm in bona. Id enim eſt boni.

X. Qui non adverſantur iraſcentibus, aut ſeriò aliquid agentibus.

XI. Qui ita affecti ſunt, ut nos videantur admirari, vel probos exiſtimare, vel conſortio noſtro gaudere. Maximè autem, ſi id fiat in iis, ob quæ vel admirationi eſſe, vel probi aut ſuaves videri volumus. Ita Cicero ob eloquentiam, Cato ob conſtantiam, admirationi eſſe gaudebat.

IV. DUODECIMUM EORUM GENUS, QUOS AMAMUS: ET DIGRESSIUNCULA, UTRÙM SE MUTUO AMARINT CICERO, ATQUE HORTENTIUS.

DUODECIMO loco ſunt, qui ſimiles ſunt, & iiſdem rebus ſtudent. Plutarchus de diſcernendo adulatore ab amico: Τὸ μάλιστα φιλίας ἀρχὴν συνέχον καὶ συνιστᾶνον, ὁμοιότης ἐστὶν ἐπιτηδευμάτων καὶ ἠθῶν, καὶ ὅλως τὸ χαίρειν ἔν γε τοῖς αὐτοῖς, καὶ τὸ ταὐτὰ φεύγειν, πρῶτον εἰς ταὐτὸ συνάπτει καὶ συνίστησι, διὰ τὸ ὁμοιοπαθείας. *Amicitiæ principium ac conciliatio inprimis conſiſtit in ſimilitudine ſtudiorum, ac morum; atque omnino rebus iiſdem gaudere, & eaſdem fugere, primò homines coniungit, ac comparat, ob hanc ſimilitudinem affectuum.* Idem aliis poſtea verbis repetit, & hiſce verbis confirmat:

Γέρων γέροντι γλῶσσαν ἡδίστην ἔχει·
Παῖς παιδὶ, καὶ γυναικὶ πρόσφορον γυνή.
Νοσῶν τ' ἀνὴρ νοσοῦντι, καὶ δυσπραξίᾳ
Ληφθεὶς, ἐπῳδός ἐστι τῷ πειρωμένῳ.

 Seni

Seni ſenilis lingua jucundiſſima eſt:
Mulier mulieri convenit, puero puer,
Et æger ægro. dura ſiquem ſors premat,
Hic alteri, quem affligit eadem, ſuccinit.

Convenit & hoc Theocriti Idyll. IX:

Τέττιξ μὲν τέττιγι φίλος, μύρμακι δ᾽ ὁ μύρμαξ,
Ἴρηκες δ᾽ ἴρηξι.
Formicæ formica, cicadaque grata cicadæ,
Accipitri accipiter.

Ovidius ſimiliter lib. II. de Ponto el. V:

Scilicet ingeniis aliqua eſt concordia junctis,
Et ſervat ſtudii fœdera quiſque ſui.
Ruſticus agricolam, miles fera bella gerentem,
Rectorem dubiæ navita puppis amat.

Sed obſtare huic ſententiæ videtur Heſiodeum illud, figulum figulo invidere, mendicum mendico. Solvit hunc nodum Plutarchus in Sympoſiacis lib. I. cap. II: ubi quærit, quomodo debeant convivæ diſponi, ne rixæ oriantur. Duplicem eſſe ait ſimilitudinem: unam μάχιμον, ſeu *pugnacem;* hujuſmodi, inquit, eſt in gallis gallinaceis: alteram ait eſſe ἐπιεικῆ, ſive *manſuetam;* & hanc eſſe in graculis, ſive monedulis. Itaque jubet in conviviis conjungi, quibus eſt ſimilitudo manſueta: & eam eſſe dicit in agricolis, venatoribus, & ſimilibus. Jubet verò disjungi, quibus eſt ſimilitudo μάχιμος, ſive *pugnax:* & dicit, hanc eſſe in amantibus, qui eodem uruntur igne: item in poëtis, & ſophis: qualibus jubet intermiſceri in convivio aliquos manſuetos, qui ſint malagmatis loco. Sed enim dicat aliquis, non videri multum adeò diſcriminis eſſe inter poëtas & oratores: quando utrique videntur à contentione minimè abhorrere. Quod enim poëtis ſunt ſatyræ, & epigrammatum ſales: id oratoribus ſunt invectivæ, & actiones in alios. Quare ſi hoc pacto non ſatis ſcrupulus tollitur; videamus, an meliùs Tullium purgare poſſimus. Optimum verò modum indicat hoc loco Ariſtoteles, cùm ait, amari τοὺς ὁμοίους, καὶ ταὐτὰ ἐπιτηδεύοντας, ἂν μὴ παρενοχλῶσι, μηδὲ ἀπὸ ταὐτοῦ ᾖ ὁ βίος· γίνεται γὰρ οὕτω, Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ. *Amamus,* inquit, *ſimiles, & eadem profitentes, ſi non incommodent nobis, neque ex eodem ſit vita. Ex eo enim eveniret illud, Et figulus figulo.* Idem docet cap. de invidia. Quare cenſet ſummus magiſter, ſimilitudinem ſtudiorum per ſe gignere amorem: ſed invidiam vel odium provenire, quòd ſæpe alter alterius impediat vel gloriam, vel lucrum.

Sapientissimè igitur Cicero agit in Bruto, ubi, ut fidem faciat, se non invidisse Hortensio, dicit, nihil eum suis studiis incommodâsse, sed potiùs laboris socium fuisse. Audiamus loquentem de se Tullium: *Dolebamque, quòd non, ut plerique putabant, adversarium, aut obtrectatorem laudum mearum, sed socium potiùs, & consortem gloriosi laboris, amiseram.* Sed, fide bonâ, veréne hæc Tullius? Sanè in primo de legibus, interrogatus ipse, verumne esset, quod de Marianâ quercu in poëmate suo Mario scripsisset, respondet, *quamquam non cupiat, se mendacem putari, tamen istos facere imperitè, qui in opusculo isto, non ut à poëta, sed ut à teste, veritatem exigant.* Dicam ego, non poëtas modò, sed nec oratores semper, verba sua fide historicâ alligare. Quid enim? (ut tecum nunc loquar Tulli) nunquam laudibus tuis obtrectatus est Hortensius? Ita hoc loco ais. At verbis tuis te convincemus. Sic enim scribis ad Quinctum fratrem lib. I. epist. III: *Quantum Hortensio credendum sit, nescio. me simulatione amoris, summâque assiduitate quotidianâ, sceleratissimè insidiosissimeq; tractavit, adjuncto quoque Arrio: quorum ego consiliis, promissis, præceptis destitutus, in hanc calamitatem incidi. Sed hæc occultabis, nequid obsint.* Hos ipsos quoque, Hortensium, inquam, & Arrium, uti & Pompeium, sugillat epistolâ I. libri XIV. ad familiares. *Omnia*, inquit, *sunt meâ culpâ commissa; qui ab iis me amari putabam, qui invidebant.* Eosdem accusat horribiliter ad Atticum lib. III, epist. XIV, & XIX; atque alibi. Dicat fortasse aliquis, hæc valde confirmare sententiam inimicorum Ciceronis; qui levitatem ei exprobrare solent. Unde Laberius quoque objectabat ei, quòd soleret duabus sedere sellis: Et auctor declamationis in Ciceronem, quæ Sallustio etiam à Fabio tribuitur, exprobrat eidem, quòd aliud stans, aliud sedens, de Rep. sentiret. Quid ergo? num his quoque nos aggregabimus? Minimè verò. An dicemus cum doctissimo viro Sebastiano Corrado, fecisse Ciceronem, quod multi solent, qui prudentes sibi, & aliis, videntur? Hortensio quippe in more hoc fuisse, ut palàm Ciceronem laudaret, clàm verò præ invidia sugillaret. Ciceronem, qui neutiquam esset naris obesæ, similem viam iniisse: nam palàm laudâsse; apud Atticum & Q. fratrem obstrigilâsse. Ita factum esse, quod facetissimus Comicus ait a, a *Asin. act.I.sc.3.*

Par pari datum hostimentu'st, opera pro pecunia.

Sed hoc non est satis defendere candorem Ciceronis: Quare aliter malevolis occurrendum. Negamus nos, adferri quicquam posse, unde colligatur, Ciceronem malè voluisse Hortensio, aut quic-

quam ſiniſtræ de eo ſuſpicionis concepiſſe, præterquam in exilio. Tum enim ea ſcripſit, quæ antè citabamus. Cauſſa verò, cur tum de Hortenſio malè ſentiret, non alia erat, quàm quòd conſilium damnaret ab Hortenſio ſibi datum. Nam, cùm Ciceronem reum ageret Clodius, equeſtris ordo penè totus, tanquam in publico luctu, veſtem mutârat; ſenatus idem faciendum ſibi cenſuit; nobiles adoleſcentes circiter vicies mille ſordidati procedebant; innumera multitudo erat, quæ paratam ſe diceret decertare armis adverſus Clodianos. Sed Hortenſius inter alios auctor erat, ut potiùs cederet furori ad tempus; quàm ut bonorum vitam ſervis objiceret armatis: fore enim, ut quamprimum revocetur. Ceſſit ergo urbe Cicero, idque extremo menſe Martio. Nec, infeſtis adeò conſulibus, Gabinio & Piſone, quos paſſim coloribus ſuis depingit Tullius, ſermo ullus fiebat de revocando Cicerone. Quare pœnitere Ciceronem facti cœpit: quodque Hortenſius id ſuaſiſſet, non civium amore, ſed invidiâ factum putabat. At cùm anno proximo ab exilio eſſet revocatus, tam ſcævas opiniones depoſuiſſe videtur, de Hortenſio quidem. Nam de Pompeio alia longè ratio, qui perdere Ciceronem maluit, ut poſtea ſervaret. Quemadmodum verò ante exilium, ita & poſt illud, conjunctiſſimè cum Hortenſio vixit. Sine dubio facilè oborta fuiſſet ſimultas inter oratores tantos, quorum uterque gloriæ forenſis adeò appetens erat. Quippe æmulatio diſſenſionem parit: qua de re vide ſis Feſti verba in *Amita*. Sed Titus Pomponius Atticus, quem uterque orator amore ſummo proſequebatur, ita horum animos moderabatur, ut omnis abeſſet ſimultas. Hoc nos docet is, qui tum temporis vixit, Cornelius Nepos, ipſius Attici familiaris. Sic enim, in Attici vita, de eo ſcripſit: *Vtebatur autem intimè Q. Hortenſio, qui iis temporibus principatum eloquentiæ tenebat, ut intelligi non poſſet, uter eum plus diligeret, Cicero, an Hortenſius; & id, quod erat difficillimum, efficiebat, ut, inter quos tantæ laudis eſſet æmulatio, nulla intercederet obtrectatio, eſſetque talium virorum copula.* Atque hæc ſatis oſtendunt, quo pacto ſimilitudo ſtudiorum, nunc amorem, nunc odium gignat. Ciceronis verò exemplo diutiùs inſtiti, amore viri, qui facilè hoc à me impetravit; præſertim in eâ arte, quam nunc docemus, cujus penes illum fuit principatus. Nunc cæteros, qui amari ſoleant, perſequamur.

V. Qui

V. QUI PRÆTEREA AMENTUR.

DECIMUSTERTIUS locus eorum est, coram quibus non veremur ea dicere, aut facere, quæ turpia videntur: modò hos, coram quibus ea agimus, non contemnamus. Martialis *a*: a lib.10. ep.40.

Nil aliud video, quo te credamus amicum,
Quàm quòd me coram pedere, Crispe, soles.

Item, coram quibus turpia facere veremur, quia apud eos in pretio esse studemus.

XIV. Quos rerum nostrarum æmulatores esse volumus, non autem obtrectatores invidos.

XV. Qui nobis subveniunt in honoribus ac divitiis comparandis. Nam non solùm beneficium accipere; sed & beneficium dare, caussa est amicitiæ. Hinc Tullius in Milonianâ; *Duos se habere semper amicissimos sperâsse, te tuo beneficio, me suo.* Est & tertium amicorum genus, quo non dato tantùm beneficio quis alteri amicus est, aut solo accepto, sed dato acceptoque.

XVI. Qui fidi sunt amici; ut qui absentes perinde, ac præsentes, amant; quique amicorum sunt studiosi, ita ut eos in adversis non deserant, ac ne quidem jam mortuorum amorem deponant. Ab hâc laude Adrastus Capanea commendat apud Euripidem Supplicibus:

Φίλος τ' ἀληθὴς ἦν, φίλος παροῦσί τε,
Καὶ μὴ παροῦσιν, ὧν ἀριθμὸς οὐ πολύς.

Sive, ut Latinè dicam,

Amicus hic præsentibus verus fuit,
Absentibusque, qualium haut est copia.

XVII. Qui non agunt simulatè; ut qui etiam sua ipsorum vitia detegunt. Nam apud amicos non erubescimus.

XVIII. Qui non sunt formidabiles, & quibus fidimus. Nemo enim amat eum, quem metuit. Ac propterea principibus, qui à populo amari velint, nihil auditu jucundius est, quàm quod de Theoderico scribit Sidonius, *Timet timeri.*

VI. EX QUIBUS AMICITIA ORIATUR, ET QUOMODO AMOR CONCILIETUR.

EFFICIUNT amicitiam tria inprimis.

Primum eorum est gratia, seu beneficium. Hoc enim viam ad amicitiam munit, quia ex eo cognoscimus animum alterius benevolum. Benevolentia igitur, etsi amicitia ipsa non sit, ejus tamen est fons, atque origo. Atque, ut Cicero in Lælio ait, *Ex propinquitate benevolentia tolli potest; ex amicitia non potest. Sublatâ enim benevolentiâ, tollitur ipsum nomen amicitiæ.*

Alterum est, non rogatum benefecisse: uti Tullius se fecisse scribit ab Brutum: *De sororis tuæ filiis*, inquit, *non exspectavi, Brute, dum scriberes.*

Tertium est, beneficium præstitum celare. Nam, qui non celat, suâ, non alterius caussâ, videtur fecisse. Imitandus igitur Arcesilaus; qui, ut de eo Plutarchus *a* testis est, ægrotante Apelle Chio, homine paupere, pulvinari clanculum subjecit xx. drachmas. Cui facto gemina produntur *b* de S. Nicolao, Myræ in Lycia Episcopo; quæ, ut omnibus notissima, prætereo. Egregium quoque est exemplum Lacydis; qui, Cephisocrate in judicio periclitante, annulum ab eo in terram demissum, pede imposito, contexit; eoque, ut absolveretur, caussa fuit: nec tamen hoc beneficium suum, non dico aliis, sed ne Cephisocrati quidem exposuit. Qui id nunquam rescisset, nisi adstantium unus Lacydæ factum observâsset: quemadmodum auctor est idem Plutarchus *c*.

a *de discernendo amico ab adulatore.*
b *Simeoni Metaphrastæ, atque, ut alios mittã, Ioanni Iustiniano Cretẽsi; cujus de S. Nicolao sermonem, cum aliis ejus viri opusculis, primus edidit Oporinus an.* 1554.
c *ibidem.*

Etsi autem amicus & amet, & ametur; eoque amicitia sit amor reciprocus, sive benevolentia mutua: natura tamen amicitiæ magis in eo consistit, ut ames, quàm ut ameris. Quòd si est affectio, necesse èst, ut in ea mediocritas servetur. Hoc prudentia præstat. Quæ cùm omnia honestate inprimis metiatur: nonnisi per similitudinem nomen amicitiæ meretur, quæ solam utilitatem, vel voluptatem spectat. Propterea similis est virtuti: uti & misericordia, & verecundia. Aristoteles quidem de quæstione eâ, sitne virtus, an cum virtute conjuncta, dubiè loquitur octavo Nicomachiorum. Et Aspasius, reverentiâ præceptoris, non satis apertè quæstionem decîdit. Non dubium tamen, quin, si affectio sit animi, minimè virtus sit moralis. Adde quòd, si amicitia esset virtus, vir bonus amitteret virtutem aliquam, quando amici ejus vel morbo aliquo, vel à tyranno

tyranno, aut aliter, tollerentur. Ex hisce omnibus cognoscere est, tum Stoicos lapsos esse, qui amicitiam inter virtutes reponunt, eoque propter se expeti[illegible]ajunt: tum Epicureos, qui solius utilitatis caussâ amicitias suscipi putabant. De Stoicis auctor Tull. lib. III. de Finibus: de Epicureis, Plutarchus lib. de amore in liberos. Et hæc de caussis amoris.

Ratio ejus conciliandi est, ut ostendamus, homines esse tales, quales esse solent amici. Cujusmodi verò sint amici, jam vidimus.

CAP. V.

DE ODIO.

AMORI, *atque amicitiæ, opponuntur odium, & inimicitia. Differunt autem hæc ab ira multifariam. Irascimur nempe ob ea, quæ ad nos attinent: odimus etiam non habitâ commodorum nostrorum ratione. Ira in singulos fertur: odium desævit adversus singula generum, & genera singulorum. Ira furor brevis est: at odium & inimicitia sunt diuturna. Iratus intendit, ut dolorem adferat: vult enim, ut is sentiat malum, quem ulciscitur: at, qui odit, damnum, vel perniciem afferre studet; nec laborat, utrùm inimicus sentiat, nec ne.*

I. QUOMODO IRA, ET ODIUM, DIFFERANT.

EX iis, quæ de amore diximus, liquet, quid sit odio habere: nimirum, primùm velle alicui, quæ putat mala: deinde velle illius caussâ: denique eorum pro viribus effectorem esse.

Odium autem, & ira, inter se differunt: quòd illud sit ἐν τῷ ἐπιθυμητικῷ *a*, sicut & φιλία *b*: ira verò ἐν τῷ θυμοειδεῖ *c*. Aristoteles ea sex modis distinguit.

I. Ira nascitur ex iis, quæ unusquisque ad se pertinere censet: inimicitia verò atque odium etiam sunt sine iis, quæ unusquisque judicat spectare se ipsum. Hinc Plutarchus *d*: Γεννᾶται τὸ μῖσος ἐκ φαντασίας τοῦ ὅτι πονηρός, ἢ κοινῶς, ἢ πρὸς αὐτόν ἐστιν ὁ μισούμενος. *Gignitur odium, quòd eum, quem quis odio habet, imaginetur, vel simpliciter, vel erga se, malum esse.*

II. Ira semper est adversus singularia; uti Socratem, aut Calliam: odium verò tum singularium est; uti Vatinii, quem homines honesti odio ipsâ bile amariori prosequebantur: tum etiam adversus integrum genus exerceri potest: quomodo unusquisque furem odit, ac calumniatorem.

a *eâ animæ facultate, quâ concupiscimus.*
b *amicitia.*
c *anima sensitiva facultate, quæ ad bonum arduum tendit.*
d *libello de invidia & odio.*

III. Ira est tempore sanabilis; odium non item. Itaque & affectus hic Græcis ἀπὸ τοῦ μένειν a dicitur μῆνις, quam vocem Tullius rectè transfert *odium*, cùm à Stoicis definiatur ὀργὴ ἐνπεπαλαιωμένη b. Quamquam & *odium vetus* legas: nempe comparatè, ratione iræ, quæ accessit, atque odium non alit modò, sed auget. Livius lib. XLII: *Eumenem cum vetus odium* (adversus Persen) *stimulabat: tum recens ira, quòd scelere ejus prope, ut victima, mactatus Delphis esset.*

a *à permanendo.*
b *ira inveterata.*

IV. Illa dolorem afferre cupit, qui sentiatur: hoc, malum sentiatur, necne, susque deque habet.

V. Illa est cū molestiā, ob injuriā acceptā: hoc doloris est expers.

VI. Illa, si multa mala fiant, detumescit, eo quòd, qui iratus erat, alterius tandem misereatur: hoc nunquam terminatur misericordiâ. Et ratio est, quia iratus reponere injuriam, ac talionem reddere; at inimicus alterum planè exstinctum, aut pessumdatum, velit. Hujusmodi animum spirant illa Phalaridis, epistolâ ad Eteonicum: Τῆς μέν τοι Πύθωνος εἰς ἐμαυτὸν δυσμενείας οὐ μόνον ζῶν, ἀλλ' οὐδ' ἂν ἀποθανὼν, ὃ πᾶσι συμβαίνει τοῖς τετελευτηκόσιν, ἐπιλαθοίμην. *Malevolentiæ Pythonis erga me, non vivus modò, oblivíscar nunquam; sed ne mortuus quidem, prout omnibus defunctis contingit.* Quin sæpe eò devenit furoris, ut & probet illud Græcorum c, Ἐῤῥέτω φίλος σὺν ἐχθρῷ· *Pereant amici, dum unà inimici intercidant.* Quid amicos dico? Interdum nec vitam propriam perdere ambigit, dummodo simul tollat alienam. Ita animatus fuit Atreus, cujus illud apud Senecam in Thyeste:

Hæc ipsa pollens inclyti Pelopis domus
Ruat vel in me, dummodo in fratrem ruat.

Atque in hoc odium non ab ira modò, sed etiam ab invidia differt: ut docet Plutarchus libello περὶ φθόνου καὶ μίσους d.

c *Plutarch. de discernendo adulatore ab amico.*
d *de invidia, atque odio.*

II. QUI ALIOS, ET QUOS, ET QUA DE CAUSSA ODISSE SOLEANT, ET QUOMODO ODIUM CONCITETUR.

LIQUET, qui odio habeant, nimirum contrarii amicis.

Liquet, quos odio habeant, nempe contrarios amicis.

Odium atque inimicitiam gignunt actiones inimiciter adversantes bono, quod amamus. Ita quisquis se ab alio sentit perpetuò ἀποθυννίζεσθαι, καὶ λάγδην πατεῖσθαι e, non ei modò irascitur, sed & hominem odit: videnturque hoc pacto animati non ii modò, qui μελάμπυγοι f audiunt, sed etiam, qui nomen possident ἥπατος g, ut cum Eubulo Comico loquar. Maximè autem odium accenditur, si ab iis inimiciter nobiscum agatur, à quibus maximè nos amari oportebat.

e *thynni piscis instar despici, ac quasi calcibus proteri.*
f *atriclunes, atque iracundi.*
g *jecorarii lenesque.*

tebat. Itaque acerbiſſima eſſe odia inter conjunctiſſimos ſolent; ut docet Ariſtoteles lib. VII. Polit. cap. VII, ubi idem gemino hoc proverbio confirmat, χαλεποὶ πόλεμοι ἀδελφῶν *a*. &, Οἵ τοι πέρα στέρξαντες, οἱ δὲ καὶ πέρα μισοῦσι *b*. Nempe, ut ait Tacitus lib. 1. Annalium: *Quæ apud concordes vincula charitatis, incitamenta irarum ſunt apud offenſos.*

a *Difficilia ſunt inter fratres bella.*
b *Qui vehementer amant, iidem & vehemēter oderunt.*

Ratio deducendi animos ad odium eſt, ut oſtendamus, homines eſſe tales, quales eſſe ſolent inimici. Ita Tullius, ut Antonium inducat in odium, crudelitatem ejus deſcribit. Ut cùm inter alia Philippicâ IV. ait: *Nullus ei ludus videtur eſſe jucundior, quàm cruor, quàm cædes, quàm ante oculos trucidatio civium.* Quibus verbis non odium modò ciet; ſed & metum, de quo nunc dicendum.

CAP. VI.

DE METU.

METUS, *ſive timor, eſt quidam animi dolor ac perturbatio, ob phantaſiam mali imminentis, quod vel perniciem adferat, vel moleſtiam.*

I. DE VOCABULO METUS, ET ALIIS, QUÆ IDEM SIGNIFICANT: ET QUOMODO METUS ARISTOTELI DEFINIATUR.

VOx φόβου à militiâ ſumta eſt, propriéque dicitur, cùm quis ſe in fugam conjicit. Eſt enim à φέβεσθαι, quod eſt φεύγειν *c*. *Metui* nomen inditum eſt ab Ionico μετιέναι, pro μεθιέναι *d*; quòd in eo abjiciatur & amittatur conſtantia: vel potiùs à μόθος, quod interdum idem eſt ac φόβος, teſte Heſychio. Nēpe ab obſoleto μέθος, ut πόθος * ab inuſitato πεθῶ, unde Latinorum *peto*. *Timor* verò appellatur, quia propriè ſit exſpectatio eorum cenſuræ, qui in dignitate ſunt conſtituti, παρὰ τὸ τιμᾶν *e*, unde ἐπιτιμᾶν *f*. Niſi ſimplicius ſit deducere *timor* à δεῖμα, quod idem ac φόβος *g*, ut δειμᾶσθαι, φοβεῖσθαι, eodem Heſychio teſte. Vel à δίω; quo Homerus eâdem notione uſus, juxta Euſtathium *h*, qui & δέδια inde eſſe arbitratur. Plus autem eſt *timere*, aut *metuere*, quàm *vereri*: unde illud: *Malo vereri, quàm timeri me à meis*: & hoc Senecæ lib. II. de Irâ: *Longè itaque ab aſſentatione pueritia removenda eſt; audiat verum, & timeat interim, vereatur ſemper.*

c *fugere.*
d *dimittere.*
* *Deſiderium.*
e *cenſere.*
f *objurgare.*
g *timor.*
h *in Il.* ν. *pag.* 672. *&* 676. *& Il.* ι. *pag.* 761. *edit. Rom.*

 Pavor

Pavor ἀπὸ τοῦ παίειν, unde *pavire*: ab hoc *pavimentum*; item *tripudium*, quasi *terripavium*; nisi cum Turnebo *a* malis, quomodo Græci dicunt διποδιάζειν, ita & *tripudiare* dictum, sive quasi à τριποδιάζειν, sive quia ter pede feriatur terra, ut loquitur Horat. in odis *b*. *Percellere* est à veteri Græcâ voce κέλλειν, quia animus quasi verberatur imminentis mali opinione. Κέλλειν enim est κινεῖν, atque interdum etiam κινεῖσθαι, sive κλίνειν: sanè à κέλλειν sunt μάκελλα, δίκελλα, *celsus*, *excellere*, *recellere*, quod apud Lucretium est lib. II. Festus rectè interpretatur *reclinare*. *Formido* est à formis sive spectris: *forma* verò est ex μορφὴ, κατὰ μετάθεσιν *c*. Nisi veteres *formus* dixere pro *calidus*, atque inde *formido*, quia nonnullis præ metu sudor prorumpit. *Terror* est à τέρας *d*. Terrent enim monstra. Vel potiùs à τρέω, quod idem ac τρέμω *e*. Hæc dicta sunto de vocum caussis; quarum nonnullas etiam adduxit Cæsar Scaliger adversus Cardanum Exercit. CCCX. At pleniùs de iis omnibus in Originum libris diximus.

a *lib. 25. Advers. cap. 29.*
b *lib. 3. od. 18.*
c *per literarum transpositionem.*
d *monstrum.*
e *tremo, trepido.*

II. QUID SIT METUS.

ARISTOTELI definitur φόβος, λύπη τις, ἢ ταραχὴ ἐκ φαντασίας μέλλοντος κακοῦ, ἢ φθαρτικοῦ, ἢ λυπηροῦ. h. e. *Metus est dolor quidam, ac perturbatio, ex opinione impendentis mali, quod vel perniciem, vel molestiam afferre possit.* Dico mali, quod perniciem aut dolorem afferat, quia non qualecunque metuitur malum, (neque enim metuimus ingenium hebes, aut injustitiam) sed quod possit afferre interitum aut dolorem, & quod prope absit. Quæ enim procul sunt, non metuuntur; quomodo non timemus, quòd moriendum sit, quia longè quilibet mortem abesse arbitratur. Insigne hujus rei exemplum habemus in Junone primo Æneidos, quæ conabatur Trojanos avertere ab Italiâ, quia metuebat Carthagini,

Quam Iuno fertur terris magis omnibus unam
Posthabitâ coluisse Samo.

Metuebat autem ob malum impendens, quia jam

--- Progeniem Trojano à sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.

Ex hâc verò metus definitione, liquet etiam, quomodo debeat spes definiri. Nam etsi spei propriè opponitur desperatio; tamen cùm pinguiori loquimur Minervâ, contrariam quoque metui spem facimus: quippe quæ repugnent: quia metus est, cùm malum propinquum est, quod optamus ne adveniat; spes est, cùm bonum est propin-

propinquum, quod optamus ut adveniat. Erit igitur ſpes gaudium ex opinione impendentis boni, quod aut conſervare, aut voluptatem adferre poſſit.

III. QUI METUANT, ET IN QUOS NON CADAT METUS.

METUUNT, qui ſe aliquid paſſuros arbitrantur: ac tunc metuunt, cùm ſe putant paſſuros. Contrà non metuunt, qui ſe nihil autumant paſſuros, ſive à rebus, ſive à perſonis. Certe, ex Stoicorum ſententiâ, vir ſapiens & juſtus, quia nihil ſibi præſtandum putat præter culpam, haut extimeſcit, ſi Saturnius oculus in domum incubuerit, aut, Nauſiclidis inſtar, οὔτε ἔαρ, οὔτε φίλους ἔχῃ a: quin, ut de eo ſcribit Horatius b,

Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.

a neque ver, neque amicos habeat.
b od. 3. lib. 3.

Verùm de Stoico ſapiente nunc non laboramus: ſed iis, qui ſe pati poſſe, nec tamen paſſuros, exiſtiment. Cujuſmodi duo ſunt hominum genera.

I. Qui proſpero utuntur fortunæ ſtatu, eoque uti exiſtimantur: unde contumelioſi ſunt, ac contemptores, & audaces: taleſque redduntur divitiis, robore, multitudine amicorum, potentiâ.

II. Qui deſperatæ ſunt ſalutis. Nam ita plurimùm uſu venit, ut qui, leviculo in malo, Teletis aut coturniculæ animum habent, multaque agunt ac dicunt generoſo animo indigna; hi, ſimul atque ſe malorum fluctibus obrui ſentiunt, ac nullum amplius ſpei relictum locum, ſi quidem probi ſint, Achilleum quiddam ſpirent; ſin improbi, auſint *aliquid brevibus Gyaris & carcere dignum* c. Terentius Andr. d.

Vt animus in ſpe, atque in timore, uſque antehac intentus fuit,
Ita, poſtquam ademta ſpes eſt, laſſus, curâ confectus ſtupet.

c Iuvenal. ſat. 1.
d act. 2. ſc. 1.

Ovid. lib. I. Triſtium el. IV:

--- Audaces cogimur eſſe metu.

Et lib. II. de Ponto el. II:

Tuta petant alii. fortuna miſerrima tuta eſt.
Nam timor eventus deterioris abeſt.

Hinc nutrix Medeæ apud Senecam ait:

Qui nil poteſt ſperare, deſperet nihil.

Et Troadibus ait Andromacha:

Miſerrimum eſt timere, cùm ſperes nihil.

Atque

Atque inde lux Arnobio lib. I. adversus nationes : *Et in pericula capitis immittere se sponte temerariâ desperatione voluerunt.* Idem eodem : *Quid ô participes rationis audetis homines proloqui? quid effutire? quid promere temerariæ vocis desperatione tentatis?* Et lib. IV: *Aut aliquem sumserimus temerariâ in Deos desperatione contemtum.* Sanè hæc eruditissimi scriptoris verba probè conveniunt nautarum generi. Nam desperatione temerarii sunt, atque impii in Deum; unde & eos Æschylus *a* vocat θερμοὺς, ac τοῖς δυσσεβέσιν *b* opponit. Quamquam aliter hac de re Scipio Gentilis lib. I. παρέργων cap. XII. Dido quoque argumento nobis est, quàm ii, qui sibi videntur jam inter Orci cancros adhærere, nihil ultrà extimescant. Quippe ea derelicta ab Aeneâ, quod ei suppliciorum omnium gravissimum videbatur, *mortem* non fugit, sed *orat: tædet cœli convexa tueri.* Se quoque increpat, quòd Aeneam non fuerit bello persecuta. Ait enim: *Quem metui moritura?* Itidem Euryali mater, interemto filio, quasi rebus jam omnibus conclamatis, nihil planè mortem reformidat. Itaque ait *c*:

a *Thebaid.*
b *pius.*
c *9. Æn.*

> *Figite me, siqua est pietas, in me omnia tela*
> *Conjicite, ô Rutuli, me primam absumite ferro:*
> *Aut tu, magne pater divûm, miserere, tuoq;*
> *Invisum hoc detrude caput sub Tartara telo.*

Exemplo etiam fuerint Syracusani; qui, cùm Dionysius senior pecunias extorqueret, lamentabântur, & supplices orabant, de inopia suâ mirificè conquerentes. Atque hoc ille iterum iterumque egit, ita ut eos penitus exhauriret. Nihilo secius tributum ab iis exigebat. At illi tum ridere, inque foro obambulantes falsè etiam in eum dicta jacere. Tum demum desisti tyrannus jussit, & caussam addidit, Νῦν γὰρ οὐδὲν ἔχουσιν, ὅτι καταφρονοῦσιν ἡμῶν *d*. Nimirum non metuebant ultrà, quia omnia amiserant. Auctor Plutarchus in Apophthegm. Neque duces rei militaris intelligentes nesciunt, ipsam quoque necessitatem spiritus interdum addere, desperatione audaciam pariente. Sanè, ut Vegetii *e* verbis utar, *Scipionis laudata sententia est, viam hostibus, quâ fugiant, muniendam.* Nimirum, quia quandoque, ut apud eundem *f* legimus, *ex desperatione crescit audacia, & cùm spei nihil est, sumit arma fortitudo.* Neque ratio hujus rei obscura est. Nam quia nulla est spes reliqua, timere nequeunt. Timor enim requirit dubiam consultationem inter spem metumque, ita ut, ubi alterutrum horum abest, etiam absit alterum. Vide Senecam epist. V. ad Lucillium, & Ant. Muretum lib. XII. Var. Lect. cap. V.

d *Nunc nihil ultrà habent, quia nos contemnunt.*
e *lib. 3. cap. 21.*
f *lib. 3. cap. 25*

IV. Qui

IV. QUI METUANTUR.

METUUNTUR autem,

I. Quorum in manu ſalus noſtra eſt. Cicero pro Quinctio ad C. Aquilium; *Non minùs ſæpe venit in mentem poteſtatis, quàm æquitatis tuæ: propterea quòd omnes, quorum in alterius manu vita poſita eſt, ſæpius illud cogitant, quid poſſit is, cujus in ditione ſunt, quàm quid debeat facere.* Huc refer conſcios rei atrocis: ſemper enim periculum eſt, ne prodant. Hinc Juvenalis ſat. III:

Quis nunc diligitur, niſi conſcius, & cui fervens
Aeſtuat occultis animus, ſemperque tacendis?

Et mox:

Carus erit Verri, qui Verrem, tempore quo vult,
Accuſare poteſt.

Idem aliquanto pòſt de Græculis inquit,

Scire volunt ſecreta domus, atque inde timeri.

II. Qui poſſunt injuriam facere. Ut qui alios gaudent ſalibus defricare. Velut mimi, ſatyrici, epigrammatum ſcriptores. Horat. lib. I. ſat. IV:

Omnes hi metuunt verſus, odere poëtas;
Fœnum habet in cornu, longè fuge: dummodo riſum
Excutiat ſibi, non hic cuiquam parcet amico;
Et quodcumque ſemel chartis illeverit, omneis
Geſtiet à furno redeuntes ſcire, lacuque,
Et pueros, & anus.

Cicero lib. VII. epiſt. XI. ad Trebatium: *Si te citò retuleris, ſermo nullus erit: ſin fruſtra diutius abfueris; non modò Laberium, ſed etiam ſodalem noſtrum Valerium, pertimeſco. mira enim perſona induci poteſt Britannici Iuriſconſulti.* Ait, ſi Trebatius diu hæſerit Samarobrinæ, nec unctiùs manum retulerit, periculum eſſe, ne, quia ex Juriſconſulto factus ſit miles, & interim non auſus fuerit Cæſarem in Britanniam ſequi, eò ab hominibus ſalſis ſub perſona Britannici Juriſconſulti ridendus cunctis proponatur: præſertim à Dec. Laberio, mimorum ſcriptore; atque item à Valerio; ſive is eſt L. Valerius Juriſconſultus, Ciceroni alibi [a] quoque memoratus; ſive Valerius Catullus, cujus epigrammata (de illis fœdis, etſi puriſſimæ impuritatis, nunc non loquor) omnibus omnium eo in genere præcellunt: in quibus & unum ad ipſum exſtat Ciceronem. Quamquam autem omnes

[a] *lib. I. epiſt. ult. & lib. 3. ep. I.*

omnes illi, ut diximus, metuantur, qui possunt injuriam facere: magis tamen ab iis timemus, qui à nobis affecti sunt injuriâ, vel affecti sibi videntur. Semper enim observant occasionem ulciscendi. Ideo Alcibiades, ab Atheniensibus revocatus, non obtemperavit. Nempe sciebat, quàm multos Athenis offendisset. Et crimen de Mercurii statuis ab eo mutilatis ac dejectis, grave omnino erat. Uti & quòd mysteria privatim per ludibrium factitâsset in contemtum religionis. Tanto magis sibi metuebat ab inimicis. Rogatus, an non crederet se patriæ, τὰ μὲν ἄλλα, ἔφη, πάντα· περὶ δὲ ψυχῆς τῆς ἐμῆς οὐδὲ τῇ μητρὶ, μήπως ἀγνοήσασα, τὴν μέλαιναν ἀντὶ τῆς λευκῆς ἐπενέγκῃ ψῆφον. i. *alia*, inquit, *omnia; sed vitam meam ne matri quidem, ne ignorans calculum nigrum pro albo ferat*. Auctor Plutarchus in Alcibiadis vita. Uti & Aelianus lib. XIII. Var. Hist. cap. XXXVIII. Nec solùm metuimus, quos injuriâ affecimus; sed etiã, qui nos affecere injuriâ; partim quia crimine ex uno, quomodo erga nos affecti sint, judicamus; partim quia, qui malum dedere, reformidant talionem, eoque non possunt non malè velle. Propterea Polynices, qui contra pactum regno paterno exclusus erat ab Eteocle, ne induciarum quidem tempore ad colloquium aliter, quàm stricto gladio, venire ausus erat. Unde sic fratrem compellat *a*:

a *apud Euripidē Phœnissis.*

Ἅπαντα γὰρ τολμῶσι δεινὰ φαίνεται,
Ὅταν δι' ἐχθρῶν ποῦς ἀμείβηται χθονός.
Nil non videtur facere & audaci metum,
Hostile cùm pes per solum profert gradum.

b *Æn.* 3.

At Achæmenides, quem Ulysses in Sicilia reliquerat *b*,

--- ubi Dardanios habitus, & Troïa vidit
Arma procul, paullùm adspectu conterritus hæsit.

Nempe homo Græcus metuit Trojanos, contra quos arma tulerat.

III. Præterea metuuntur illi, qui eandem rem affectant, cùm tamen fieri nequeat, ut simul potiantur. Cic. 1. Offic. *Quod est apud Ennium, Nulla sancta societas, nec fides regni est; id latiùs patet. Nam quicquid ejusmodi est, in quo non possint plures excellere, in eo plerumque fit tanta contentio, ut difficillimum sit sanctam servare societatem.*

IV. Etiam metuuntur, qui formidabiles meritò sint præstantioribus. Nam quos hi jure metuant, facilè oberunt inferioribus.

V. Quos reapse metuunt præstantiores.

VI. Qui sustulerunt nobis præstantiores.

VII. Qui invaserunt nobis inferiores. Aut enim jam metuendi sunt,

sunt, aut timendi erunt potentiores facti. Ita Græci, etsi vires suas longè Illyriorum potentiæ præferrent; tamen, his à Philippo rege devictis, sibi etiam ab eodem metuerunt.

VIII. Timentur etiam amici eorum, qui injuriam passi sunt, aut inimicorum, aut adversariorum; non qui ad iram sunt præcipites, ac liberiùs loquuntur; sed mansueti, dissimulatores, astuti. Nam facilè nobis cavemus ab iis, qui apertè sunt inimici: at non item ab iis, qui animo quidem sunt exulcerato, sed sciunt simulare & dissimulare: quippe qui, cùm maximè aliud agere videntur, maximè in eo sint, ut magnum nobis dent malum. Exemplo esto Ulysses Homericus, qui injurias procorum dissimulavit, usque dum eos interimendi affulserat occasio. Nec fugit hoc C. Cæsarem *a*: qui cùm ab delatoribus cognovisset, M. Antonium, & Dolabellam, res novas moliri; acutè respondit, nihil se metuere ab his, sed à pallidis ac macilentis illis. Cassium autem, & Brutum signabat. Auctor Plutarchus in Cæsare. Nempe, ut nutrix Medeæ apud Senecam ait:

a Plutarchus in Cæsare.

Ira, quæ tegitur, nocet.
Professa perdunt odia vindictæ locum.

Atque hi sunt, qui metuuntur: unde facile est videre, qui non metuantur. Nempe à quibus nihil nos passuros putamus, sive quia non malè velint, sive quia nihil possint. Ut, captâ à Lacedæmoniis Cadmeâ, suspecta iis fuit Ismeniæ potentia, quem iccirco vinctum rapuere Spartam, ac paullo pòst necarunt. Suspecta quoque virtus Pelopidæ, Pherenici, Androclidæ, & quorundam aliorum; qui, cùm fugâ sibi consuluissent, exulare jussi sunt. At Epaminondam, qui Thebis permanserat, degere ibidem permiserunt, quia non metuerent sibi ab eo, sed omnino contemnerent, διὰ μὲν φιλοσοφίαν ὡς ἀπράγμονα, διὰ δὲ πενίαν ὡς ἀδύνατον· *partim quòd philosophiæ addictus à rebus gerendis abstineret; partim quia, ob paupertatem, parum aut nihil posset:* ut est apud Plutarchum in Pelopidæ vita.

IV. DE REBUS IIS, QUÆ METUM INCUTIUNT.

METUENDA sunt, quæ interimunt, quæ magnam molestiam afferunt, quæ signa sunt rerum metuendarum. Ut si quis est vel inimicus, & potens; cujusmodi nocere & vult, & potest: vel injustus, & potens; quippe quem potentes metuunt, eundem ex-

stinctum cupiunt. Cicero lib. II. ad Atticum epist. XXI. de Pompeio: *Et timeo, tam vehemens vir, tamq; acer in ferro, & tam insuetus contumeliæ, ne omni animi impetu dolori & iracundiæ pareat.*

Maximè autem quatuor malorum genera animos exsternant, horroremque incutiunt.

I. Primùm, quæ corrigi nullo modo possunt. Certè non admodum reformidamus levem in mercibus jacturam: at cautio omnibus modis est, ne vitam deperdamus. Iccirco in militiâ bis peccare non licebat. Sanè centuriones ac duplicarios, quòd ordines reliquissent, virgis cædebant, ac securi quoque percutiebant; ut cognoscimus è secundo Livii libro.

II. Idem præstant, quæ emendare non sit in nostrâ, sed adversarii potestate.

III. Par eorum ratio, quæ nonnisi summâ cum difficultate corrigi queunt: ut siquis insigni ignominiæ maculâ fuerit notatus. Neque enim facilè sordes vitæ eluuntur.

IV. Præterea horribilia sunt ea omnia, quæ miserationem in nobis concitare possunt, quòd statuamus eadem nobis posse contingere. Itaque Aeneas magno se ait metu horroreque perculsum fuisse, cùm intellexisset, Polydorum crudeliter adeò interemtum

a 3. Æn. esse à Polymnestore, Thracum rege a:

> *Tum verò*, inquit, *ancipiti mentem formidine pressus*
> *Obstupui, steteruntq; comæ, & vox faucibus hæsit.*

Quod si res aliqua sit planè insolens, eo faciliùs horrorem incutit. Unde Justinus initio libri XIV: *Ne fama, aut rem id majus extolleret, aut militum animos rerum novitate terreret.*

V. QUOMODO METUM INCUTIAT ORATOR.

RATIO metu judices percellendi est, ut ostendatur, aliquid eos imminentis mali pati posse, idque conferendo illos cum aliis, qui licet majores, tamen sint affecti clade: quòd item æquales passi sint, vel patiantur,

I. Ea, quæ non arbitrabantur:

II. Ab iis, à quibus non arbitrabantur:

III. Tunc, cùm minimè arbitrabantur.

Exemplum ejusce rei è Tullio adferam. Is, ut judicibus metum commoveat ex eo, quod Cn. Carboni à Verre contigerat: *Nunc*, inquit, *quamvis sint homines, qui mortuum Cn. Carbonem oderint,*

tamen

tamen hi debent, non quid illi accidere voluerint; sed, quid ipsis in tali re metuendum sit, cogitare. Commune est hoc malum, communis metus, commune periculum. Nullæ sunt occultiores insidiæ, quàm eæ, quæ latent in simulatione officii &c. Idem eo timorem incutit, quòd Verres pupillos spoliârat. *Communis,* inquit, *est caussa, commune periculum, communi præsidio talis improbitas, tanquam aliquod incendium, restinguenda est. Habemus enim liberos parvos: incertum est, quàm longa nostrum cujusque vita futura sit. Consulere vivi ac prospicere debemus, ut illorum solitudo & pueritia quàm firmissimo præsidio munita sit* &c. Vide & apud Herodotum lib. VII. orationem Artabani, quâ metum injicere studet Xerxi, ne bellum inferat Græcis. Et hæc de metu.

CAP. VII.

DE CONFIDENTIA.

METUI *contraria est audacia sive confidentia. Ea est spes cum phantasiâ rerum salutarium, quasi prope sint, iis, quæ metum incuterent, vel nullis existentibus, vel procul remotis.*

I. QUID SIT CONFIDENTIA.

TIMORI opponitur *fidentia:* unde Cicero lib. II. de Divinatione: *Timidè fortasse signifer evellebat, quod fidenter infixerat.* Estque *fido* ex Græco πείθω. Nam πείθεσθαι, *persuaderi, credere, fidere.* Atque hinc *fides,* non quia fiat quod dictum, ut Tullius a Στωικωτέρως ἐτυμολογίζει b. Apud Græcos τῷ φόβῳ opponuntur θάρσος, & θράσος: quorum illud in bonam, hoc in malam partem accipitur; juxta Suidam, & alios. At Latinis *confidentia interdum in bona significatione, interdum in mala ponitur: sed fiducia semper in bona:* ut Donatus tradit ad Andr. Act. V. Sc. III.

a *lib. I. de Offic.*
b *magis Stoïcorũ more, quàm verè, originẽ vocis assignat.*

Aristoteli, quia naturâ vox media est, laxiùs sumitur; eoque hoc pacto definitur: Θάρσος, μετὰ φαντασίας ἡ ἐλπὶς τῶν σωτηρίων ἐστὶν ὡς ἐγγὺς ὄντων, τῶν δὲ φοβερῶν, ἢ μὴ ὄντων, ἢ πόρρω ὄντων. *Confidentia est spes conjuncta cum opinione rerum salutarium ferè præsentium; metuendarum autem, quæ aut non sint, aut procul absint.* Ciceroni in secundo de Inventione Fidentia est, *per quam magnis & honestis rebus multum ipse animus in se fiduciæ certa cum spe collocavit.*

II. QUI CONFIDANT.

FIDENTES sunt, qui ejusmodi habent opinionem; putà in periculo suo, non autem alterius. Nec enim audaciæ, aut fortitudinis est, quòd plerique duces bellici magna quidem ausint; sed ita, ut ipsi sint extra teli jactum. Equidem non diffiteor, præfectos militiæ minùs, quàm gregarios milites, esse ingentibus periculis exponendos, cùm magis à consilio providi ducis, quàm ab impetu intrepidi militis, salus exercitus dependeat: attamen non propterea is verè audax dicendus, qui magna ausit periculo militis; sed is demum, qui ipse eodem periculo se involvat. Ac multo minùs medicus ille fidens erit, qui, quasi ægri nihil aliud essent, quàm victimæ quædam, quæ pro medicorum gloria mactentur, ita scientiæ & opum aucupio, per remedia, quæ expertus nec ipse, nec alius sit, sceleratè agat experimenta. Quæ non fiducia est, sed crudelis inhumanitas. Nempe, ut dixi, non in alienis, sed propriis periculis, confidentia sita est. Quomodo fiduciam habent,

I. Qui mala nunquam sunt experti.

II. Qui mala sunt experti, sed iis emerserunt.

Alios certè animat, & armat, quòd mali magnitudinem ignorent: (dulce enim bellum inexperto:) alios verò, quòd crebro usu varias addidicerint rationes, quibus incolumes evadant. Prioris generis exemplum nobis proposuit Poëta in Lauso; qui, ob belli inscitiam, ne quidem dubitavit congredi cum Aenea, quem iccirco ita increpat vir fortissimus *a*:

a 10. *Æn.*

Quò moriture ruis, majoraque viribus audes?
Fallit te incautum pietas tua.

Ac subdit Poëta:

--- Nec minùs ille
Exultat demens.

Alterius generis exemplum apud eundem habemus in Turno: qui neutiquam hastas abjicit, conspecto ingenti Aeneæ exercitu; sed virtuti suæ confidit. Ita enim de eo scribit idem *b*:

b *eodem libro.*

Haut tamen audaci Turno fiducia cessit,
Littora præripere, & venientes pellere terrâ.
Vltro animos tollit dictis, atque increpat ultro.

Par quoque ratio est in navigantibus; quorum quidam non commoventur timore, quia non considerant periculi magnitudinem: quidam

quidam eo non commoventur, quia norunt rationem enatandi in naufragio, aut antea sese è naufragio incolumes evasisse cogitant. Hoc argumento suos consolatur Aeneas primo præclari operis:

O socii, neque enim ignari sumus ante malorum,
O passi graviora, dabit Deus his quoque finem.
Vos & Scyllæam rabiem, penitusque sonantes
Accestis scopulos: vos & Cyclopea saxa
Experti: revocate animos, mœstumq; timorem
Mittite: forsan & hæc olim meminisse juvabit.

Atque apud Justinum lib. XXX Philippus, Macedoniæ rex pene ultimus, hortatur suos, *referendo Persas, Bactros, Indosque, & omnem Asiam, Orientis finem, à Macedonibus perdomitum.* Ac Flamininus consul (ut ibidem legas) *relatione rerum recentissimè gestarum suos stimulabat in prælium, ostendendo, hinc Carthaginem cum Sicilia, inde Italiam, & Hispaniam, Romanâ virtute perdomitas.*

III. Præterea fiduciâ præditi sunt, qui animadvertunt, rem non metui ab æqualibus, vel inferioribus, ac omnino iis, quibus se judicant præstantiores. Item fiduciam addit, si periculi nihil videant homines prudentissimi. Unde in suadendo plurimùm valet viri sapientis auctoritas: uti è contrario, si homo imprudens alicujus rei auctor esse velit, etiam tutissima timentur. Ausonius epigr. ad Theodosium imp.

Agricolam si flava Ceres dare semina terræ;
Gradivus jubeat si capere arma ducem;
Solvere de portu classem Neptunus inermem;
Fidere tam fas est, quàm dubitare nefas.
Insanum quamvis hyemet mare, crudaq; tellus
Seminibus, bello nec satis apta manus,
Nil dubites, auctore bono.

IV. Fiduciam etiam præbet, si polleamus rebus illis, quibus excellunt, qui metuendi sunt: nimirum multitudine pecuniarum, robore corporis, firmitate regionis, potentiâ amicorum, præstantiâ eorum, quæ ad bellum parantur, vel omnium, vel maximorum. Unde Justinus initio libri XXIII: *Partem civitatium fiduciâ virium resistentem.* Similiaque passim se offerunt.

V. Confidunt etiam, qui injuriam fecerunt, aut nemini, aut non multis, aut non iis, à quibus metuunt. Nam istiusmodi fidunt innocentiæ suæ.

VI. Qui se Deum habere propitium colligunt, vel ex signis vel ex auguriis, vel ex oraculis. Aeneid. XII:

--- Primusq; Tolumnius augur;
Hoc erat, hoc votis, inquit, quod sæpe petivi.
Accipio, agnoscoq; Deos: me, me duce ferrum
Corripite, ô Rutuli.

Et eodem libro:

Nequa meis esto dictis mora, Iupiter hâc stat.

Quomodo & Ennius dixerat *a* in VII. Annal.

Non semper vestra evertit. nunc Iupiter hâc stat.

a apud Macrobiũ lib 6. Saturn. cap. 8.

Etiam Diomedes in IX. Iliados Agamemnonem increpans, quòd fugam suaderet, ait, utcunque alii etiam Græcorum se conjicerent in fugam, se tamen & Sthenelum perstituros in bello, usque dum ceperint Ilium: ac fiduciæ hujus caussam addit,

--- Σὺν γὰρ Θεῷ εἰλήλουθμεν *b*.

b Nam cũ Deo venimus, sive Deo favente.

Pertinet huc quoque ille Tyrtæi pentameter:

Θαρσεῖτ', οὔπω Ζεὺς αὐχένα λοξὸν ἔχει.

Audete: necdum enim Iupiter (ut Paccuvianâ voce utar) *incurvicervicus est.*

Etiam sacerdotes Delphici, adversus Gallos pugnaturi, persuasere exercitui, Phœbum, Dianam, ac Palladem à se visos, eosque fore pugnæ antesignanos, & victoriæ socios. Quâ re tantum animi suis addidere, ut à quatuor millibus sexaginta quinque millia (tot enim in exercitu suo Brennus habuît) vincerentur; quemadmodum Justinus refert lib. XXIV. Inter alia, *Contrà,* inquit, *Delphi plus in Deo, quàm in viribus, reponentes, cum contemtu hostium resistebant.*

VII. Denique fidentiores etiam sunt, qui priores sunt adorti. Quò pertinet illud Livii lib. XXVIII: *Plus animi est inferenti periculum, quàm propulsanti.* Et Vegetius lib. III. cap. XVIII, cùm suasisset duci, ut prior aciem instruat, hanc etiam caussam adducit, *Et tuis auges confidentiam, & adversariis fiduciam minuis: quia fortiores videntur, qui provocare non dubitant.*

III. QUIBUS IN REBUS, ET QUIBUS DE CAUSSIS, CONFIDERE SOLEAMUS.

QUIBUS in rebus confidentes simus, noverimus, si caussas fiduciæ perspectas habeamus.

Fidentiam autem afferunt,

I. Mala

I. Mala admodum remota. Ea enim existimamus non facilè nobis nocere posse.

II. Salutaria penè præsentia. Hæc enim erigunt animos jacentes afflictósque.

Ita Trojani obsessi, Aeneâ absente a, a 10. Æn.

--- miseri stant turribus altis
Nequicquam, & rarâ muros cinxere coronâ.

At, ut in conspectu erat Aeneas cum exercitu adventans,

--- clamorem ad sidera tollunt
Dardanidæ è muris: spes addita suscitat iras:
Tela manu jaciunt.

Sunt autem varia eorum genera, quæ spem salutis proximam esse ostendant.

I. Illa, quibus spes emendationis.

II. Auxilia vel multa, vel magna, vel utraque. Ita, cùm Latinus de victoriâ desperans pacem cum Trojanis facere cogitaret, confirmat eum Turnus à multis magnísque auxiliis. Ait enim b: b 11. Æn.

Non erit auxilio nobis Aetolus, & Arpi?
At Messapus erit, felixq; Tolumnius, & quos
Tot populi misere duces: nec parva sequetur
Gloria delectos Latio, & Laurentibus arvis.
Est & Volscorum egregiâ de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florentes ære catervas.

III. Si neque injuriam acceperimus, neque intulerimus: ideóque adversarii sint nulli, aut impotentes, & è vulgo, vel qui non plus, quàm vulgares animæ, possint. Præstantiores enim censent, haut inesse vulgo lædendi facultatem: quomodo ἐν ξυνῷ ἰχθύϊ ἀκανθαι οὐκ ἔνεισιν, ὥς φησιν ὁ Δημόκριτος c: *vulgari pisci non insunt spinæ, ut ait Democritus.* c Plutarchus lib. 2. Sympos. quæst. 10.

IV. Si qui beneficium à nobis acceperint, aut in nos contulerint. Ita Cicero orat. pro Marcello Cæsari persuadere conatur, nullas esse ei timendas insidias, quia neminem eorum læserit, qui superstites sint; omnibus autem benefecerit. *Quisnam*, inquit, *est iste tam demens? de tuísne? tametsi qui magis sint tui, quàm quibus tu salutem insperantibus reddidisti? an ex eorum numero, qui unà tecum fuerunt? non est credibilis tantus in ullo furor, ut, quo duce omnia summa sit adeptus, hujus vitam non anteponat suæ. At si tui nihil cogitent sceleris; cogitandum est, nequid inimici. Qui? Omnes enim, qui fuerunt, aut suâ pertinaciâ vitam amiserunt, aut tuâ misericordiâ retinuerunt; ut*

aut

aut nulli superſint de inimicis, aut, qui ſuperfuerunt, amiciſſimi ſint.

V. Si aut plures ſint, aut præſtantiores, aut, qui & multitudine, & viribus ſuperent. Unde idem fiduciam in civibus gignit orat. Catilinaria II. *Inſtruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinæ copias veſtra præſidia, veſtroſq́ exercitus: & primùm gladiatori illi confecto & ſaucio, conſules, imperatoreſq́ veſtros, opponite. Deinde, contra illam naufragorum ejectam, ac debilitatam manum, florem totius Italiæ, ac robur educite. jam verò urbes coloniarum ac municipiorum reſpondebunt Catilinæ tumulis ſylveſtribus. Neque verò cæteras copias, ornamenta, præſidia veſtra, cum illius latronis inopiâ, atque egeſtate, debeo conferre.*

Ratio gignendi fiduciam eſt, ut oſtendatur, res ſalutares prope exiſtere: res verò metuendas vel non eſſe, vel procul abeſſe.

CAP. VIII.

DE PUDORE.

PUDOR *eſt dolor quidam, ac perturbatio ob infamiæ opinionem, quando mala vel præſentia ſunt, vel præterita, vel imminent. Impudentia verò eſt, quâ deſpicimus iſtiuſmodi, neque iis perturbamur.*

I. DE VOCABULO PUDORIS, ET ALIIS EJUSDEM SIGNIFICATI. ET QUOMODO DEFINIATUR.

SEQUITUR pudor ſive verecundia. Quam Ariſtoteles quidem numerat inter πάθη; verùm alii plerique inter habitus animi referre malunt: atque hâc in re ab Ariſtotele quoque diſceſſit Alexander Aphrodiſienſis. Pudoris nomen, juxta Cæſarem Scaligerum [a], eſt metaphoricum, quòd in eo adverſetur ſenſus, ſicut in putidis. Niſi potius ab Hebræo *bos*, aut Chaldæo & Syriaco *behat*, quæ notant, *puduit, erubuit*. Verecundiæ vox anguſtior eſt, quia notat magnam opinionem reprehenſionis, quia væ, i. valde remur, h. e. putamus ipſam rem. Abjectâ alterâ vocali ex diphthongo facta brevis eſt ſyllaba, ſicut in feneſtrâ παρὰ τὸ φαίνειν, & in Phlegethonte παρὰ τὸ φλέγειν καὶ αἴθειν. Ita idem Scaliger *b*. Verùm de diphthongo adſtipulari ſummo viro nequeo: cùm neque in compoſitis aliis ve per diphthongum ſcribatur, ſed nudâ vocali; ut cognoſcere eſt ex

[a] *adverſus Cardanum Exercitat. 312.*

[b] *ibidem.*

est ex *vegrandis*, *vecors*, *vesanus*; de quibus apud Gellium *a*, & Festum. Imò fortasse *vereri*, unde *verecundus*, est ab Hebræo *jare*, quod idem notat. Nempe ut litera *jod* in *vau* abeat, quod apud Chaldæos, & Arabes, crebrum.

a *lib.5. cap.12.*

Si audimus Damascenum *b*, differunt eo αἰδὼς & αἰσχύνη, quia αἰδώς ἐστι φόβος ἐπὶ προσδοκίᾳ ψόγου· αἰσχύνη δὲ, φόβος ἐπ' αἰσχρῷ πεπραγμένῳ· h.e. *αἰδὼς est metus ob exspectationē vituperii: αἰσχύνη metus ob aliquid turpiter factum.* Ita αἰδὼς angustius sit, quàm pudor: quippe eo signetur verecundia sive pudor honestus. Nomen ei ab α στερητικῷ *c*, & ἰδεῖν *d*, ut propriè sonet δυσωπίαν *e*. Sanè, ut proverbio fertur, αἰδὼς ἐν ὀφθαλμοῖς *f*: quo de Erasmum in Chiliadibus vide, & Henricum Stephanum in eas annotationibus. At αἰσχύνη est ab αἶσχος, quod est *turpitudo, fœditas*. Ideo & αἰσχύνη, teste Agellio lib. IX, cap. VI, definitur φόβος δικαίου ψόγου *g*. Sed nihil certius est, quàm, αἰσχύνη quoque in bonam interdum accipi partem. Itaque voce eâ laxiùs usus est Aristoteles, ut definitio ostendit. Nam αἰσχύνη illi est λύπη τις καὶ ταραχὴ, περὶ τὰ εἰς ἀδοξίαν φαινόμενα φέρειν τῶν κακῶν, ἢ παρόντων, ἢ γεγονότων, ἢ μελλόντων. *Pudor est dolor quidam & animi perturbatio, quæ nascitur ob mala, vel præsentia, vel præterita, vel futura, quæ ad infamiam deducere videntur.* Impudentia verò eidem est, quâ quis nullâ istiusmodi rerum curâ tangitur.

b *lib.2. Orthodoxæ fidei cap.15.*
c *privativo.*
d *videre.*
e *verecundia non sinens, ut aliquē intueamur.*
f *pudor est in oculis.*
g *metus justæ reprehensionis.*

II. QUOS PUDEAT.

Eos pudet, qui dolēt offensione existimationis. Hujusmodi sunt, I. Siqui habeant apud se, quos revereantur ac curent; sive isti præsentes, sive vicini, sive cognituri sint id, quod præter decorum dicimus, aut agimus. Phædra apud Euripidem in Hippolyto:

Ἐμοὶ γὰρ εἴη, μήτε λανθάνειν καλὰ,
Μήτ' αἰσχρὰ δρώσῃ μάρτυρας πολλοὺς ἔχειν.

Quorum sententia est,

Nolim latere, siquid egero bene;
Nec opto testes, siquid egero malè.

II. Qui eo loco sunt constituti, ut periclitetur honos, atque existimatio. Ita, qui calamitate premuntur, ab illis conspici nolunt, qui quondam æmulabantur. Æmuli autem sunt eorum, qui secundâ utuntur fortunâ, admiratores.

III. Item, qui ea egerunt, quæ dedecori sunt futura. Quomodo facti puduit Macedones, cùm Antigonus Tutor, qui & Δώσων, ac

Εὐεργέτης vocabatur, ab iis obſeſſus, ſua retuliſſet merita, & oratione invidiam ſedâſſet. Unde Juſtinus lib. XXVIII: *Populus*, inquit, *pudore motus, recipere eum regnum jubebat.* Nec ſolùm eorum, quæ egimus, pudet, ſi nobis probro ſint futura; ſed etiam, ſi majoribus, vel aliis, quibuſcum neceſſitudo nobis intercedit; vel iis, qui ad nos referuntur; ut qui ſunt conſiliarii, aut magiſtri. Ita Polycrates Sophiſta, non ſeriò, ſed ad oſtentationem, accuſationem Socratis ſcribens, ei probro vertit, quòd auditorem habuiſſet Alcibiadem, noxium Reip. civem. Plato quoque inſimulatus fuit, quòd ex ſcholâ ejus prodiiſſet Calippus, hoſpitis ſui, ſummi viri, interfector: quanquem Plato negabat, eum in ſuâ unquam familiâ fuiſſe, atque aliunde oſtendebat in familiaritatem veniſſe Dionis. Auſonius ſimiliter ob Neronis delicta inſimulat Senecam in gratiarum actione pro conſulatu: *Dives*, inquit, *Seneca, nec tamen conſul, arguetur rectiùs, quàm prædicabitur, non erudiiſſe indolem Neronis, ſed armâſſe ſævitiam.*

IV. Idem fit, ſi habeant ſimiles, quibuſcum de honore contendant.

V. Adhæc, ſi putent fore, ut converſandum ſit cum peccatorum ſuorum conſciis.

III. APUD QUOS PUDEAT.

APUD eos pudet, apud quos volunt honorem ſuum, atque exiſtimationem, eſſe ſartam tectam. Hinc Cic. lib. II. epiſt. ad Att. V.: *Quid enim noſtri optimates, ſi qui reliqui ſunt, loquentur? an me aliquo præmio de ſententiâ eſſe deductum?* Πουλυδάμας a μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει b, *Cato ille noſter, qui mihi unus eſt pro centum millibus.* Idem lib. VII. ep. I: Αἰδέομαι c *non Pompeium modò, ſed* d Τρῶας, καὶ Τρωάδας. Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει. *Quis? ut ipſe ſcilicet laudator & factorum, & ſcriptorum meorum.* Ac ſimilis locus eſt epiſt. XVI. lib. VIII. ad eundem.

a *Homer. Iliad.* χ.
b *Polydamas probri maculam mihi primus inuret.*
c *vereor.*
d *Trojanos, & Troadas.*

Sunt verò plura eorum genera, apud quos honorem violari nolunt.

I. Nempe illi, quibus ſunt admirationi.

II. Quos ipſi admirantur.

III. Quibus volunt admirabiles videri.

Iis autem admirabiles videri volunt, eoſque admirantur, qui habent aliquod bonum honoratum, aut à quibus aliquid vehementer

menter requirunt, quod illi in ſuâ habeant poteſtate.

IV. Nec honorem apud eos violari velint, quibuſcum de honore contendunt: ut ſunt pares, & æquales.

V. Nec apud illos, quorum exiſtimationem, ac judicium, non contemnunt. Quales illi, quibus vel naturá devincti ſumus, ut parentes, & avi: vel ob merita, ut præceptores. Itaque pudet Oreſtem, poſt interemtam matrem Clytæmneſtram, intueri avum Tyndarea, cujus ea erat filia, & à quo puer tam blandè benigneque habitus eſſet. Sic enim loquitur apud Euripidem a: a in Oreſte.

--- Τυνδάρεως ὅδε
Στείχει πρὸς ἡμᾶς, οὗ μάλιστ' αἰδὼς μ' ἔχει
Εἰς ὄμματ' ἐλθεῖν, τοῖσιν ἐξειργασμένοις.

Sententiam ſic quomodocumque expreſſero:

--- Hic Tyndarus
Ad nos gradum capeſſit: à quo maximè
Pudet videri tale poſt facinus meum.

Et mox:

--- Τίνα σκότον
Λάβω προσώπῳ; ποῖον ἐπίπροσθεν νέφος
Θῶμαι, γέροντος ὀμμάτων φεύγων κόρας;

--- Quam vultui
Caliginem obdam? quamve nebulam objecero
Mihi, ſeniles ut refugiam pupulas?

Ab Ariſtotele autem quinque genera, quorum judicium curemus, referuntur.

I. Iſtiuſmodi ſunt, tum qui ætate ſunt grandævâ, tum qui eruditione pollent, tum quicunque graves ſunt vitiorum cenſores. Quomodo pudebat populum Romanum ſpectare Lupercalia, præſente Catone: quæ cùm hic ſui cauſsâ intermitti videret, diſceſſit, teſte Plutarcho.

II. Offenſionem etiam exiſtimationis timent apud eos, qui ſemper affuturi ſunt, quique eorum vitam attentè obſervant.

III. Qui non ſunt iiſdem criminibus obnoxii.

IV. Qui non facilè ignoſcunt delinquentibus.

V. Qui facilè ac lubenter, quæ ſciunt, effutiunt. Nam parum vulgò diſtare putant, num quid factum non ſit, & num, quod peccatum eſt, ignotum ſit.

Facilè autem enuntiant commiſſa, tum injuriam paſſi, tum maledici, tum etiam, qui proximorum peccata ſtudioſè obſervant, ac

notant; cujusmodi sunt irrisores, ac Poëtæ Comici. Qua de re superiùs *a* dictum.

a cap.6. sect.3.

VI. A quibus nunquam repulsam tulerunt. Judicant enim, se ab his suspici. Ideoque nec libenter quicquam negamus iis, qui primò quid à nobis petunt, aut qui nobis amici esse volunt, aut quibuscum vetus intercedit amicitia, aut qui nos florentes fortunatosque viderunt. Optamus enim, non immutari magnificam de nobis opinionem. Cic. pro Muræná; *Ibit igitur in exilium miser. Quò? Ad Orientísne partes, in quibus annos multos legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas gessit? At habet magnum dolorem, unde cum honore decesserit, eodem cum ignominiâ reverti.* Itaque nec mirandum, si vultum semper demiserit Telephus, qui, cùm rex fuisset Mysorum, in exilio mendicabulum factus erat. Hinc Amphis Comicus in Impostore: (id fabulæ nomen erat) ἔκυψεν ὥσπερ Τήλεφος πρῶτον σιωπῇ: *primùm oculos silentio demisit, velut Telephus.* Hecuba quoque apud Euripidem, alloquens Polymnestorem, Thracum regem, callidè, cur humi oculos defigeret, rationem hanc assignat, quòd nollet se ab eo in tantâ miseriâ conspici, qui beatam quondam vidisset. At reverâ in caussâ erat, quòd rectis oculis interfectorem filii sui intueri non posset.

VII. Denique apud eos pudet, qui dicta factaque nostra indicaturi sunt iis, quos veremur. Tales famuli, & qui famulis amici sunt.

IV. QUORUM PUDEAT, ET QUOMODO PUDOR CIEATUR.

EORUM pudet, quæ sunt opera ac signa vitiorum, sive in nobis, sive in nostris. Quæ materies latè adeò diffunditur, quàm genera patent vitiorum. Longum esset ire per singula. De iis videbo, quæ familiam in his ducunt. Prima est vitiorum multorum mater ignavia. Propriæ ignaviæ pudere, argumento est Sargapisis, Tomyridis Scytharum reginæ filius, qui à Cyro rege captus, posteaque dimissus, viscera sua transegit gladio præ pudore, quòd victus esset deliciis, qui viros fortes vincere soleret: ut narrat Herodotus lib. I. Etiam, quantopere Romanos puduerit à Samnitibus victos ad furcas Caudinas, graphicè admodum depinxit Livius lib. IX.

Ad ignaviam quoque pertinet, non posse sibimet opitulari; quod Numanus Trojanis exprobrat apud Maronem *b*, cùm ait:

b 9. Æn.

Non

Non pudet obsidione iterum, valloque teneri,
Bis capti Phryges, & morti prætendere muros?

Idem inibi molliciem iis objectat, hisce verbis:

Vobis picta croco, & fulgenti murice vestis,
Desidiæ cordi, juvat indulgere choreis;
Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.
O verè Phrygiæ, neque enim Phryges.

Eodem refer, non opera solùm, sed signa etiam imbelliæ, ac timiditatis. Quale est, *scuta jacere, fugereq́;* quod *habere licentiam*, Stasimas ait apud Plautum Trinummo *a*; ubi conqueritur de corruptis seculi sui moribus. Hujus rei pudet Horatium od. VII. lib. II: a *Scen.* Stasime, fac te.

Tecum Philippos, & celerem fugam
Sensi, relictâ non bene parmulâ,
Cùm fracta virtus, & minaces,
Turpe, solum tetigere mento.

Volsellis pugnat, non gladiis, Rob. Titius, cùm scholiis in lib. IX. Syriados Petri Angelii Bargæi, pro *relictâ* legendum ait *relatâ*. Magis ei verisimile fit, Horatium fugisse parmâ in tergum conjectâ, quàm omnino abjecisse; cujus confessio planè sit ignominiosa. Verùm nos viro erudito, ut sæpe aliàs, ita hac etiam in re, humani aliquid patienti, opponimus MSSorum, omniumque prælo excusorum fidem: tum item, quòd alii, itidem fortasse boni, fugêre clypeo abjecto. Nam (ut de Socrate nihil dicam) noti è Plutarchi Laconicis versus Archilochi:

Ψυχὴν ἐξεσάωσα φυγὼν, ἀλλ' ἀσπὶς ἐκείνη
Ἐρρέτω· ἐξαῦθις κτήσομαι οὐ κακίω.
Servavi fugiendo animam, clypeumque valere
Iussi: haut peiorem namque parare licet.

Notum quoque Demosthenicum illud;

Ἀνὴρ ὁ φεύγων καὶ πάλιν μαχήσεται.
Rursum potest pugnare, qui fugit priùs.

Cujus versus meminere, præter Plutarchum, Agellius lib. XVII. cap. XXI, Martianus Capella lib. V. de nuptiis Philolog. & Tertullianus lib. de fugâ in persecutione, cap. X. Eo autem usum ait Plutarchus *b*, & ex eo Photius *c*, cùm fugeret, deserto ordine, abjectoque eo clypeo, in quo aureis scriptum erat literis, ἀγαθῇ *d* Τύχῃ.

b *in vita Demost. itemq́; lib. de decē Rhetor.*
c *cod.* 265.
d *bona Fortuna.*

Si pluribus de ignavia agere velim, metuo, ne audire cogar, quod militi ajebat Scipio, Odi nimiùm diligentem. Venio igitur ad alia vitia.

II. Pudet quoque, si opus aut signum sit injustitiæ: ut deposito aliquem fraudare.

III. Intemperantiæ: ut congredi cum iis, quibuscum non oportet, aut quando non oportet; aut ibi conspici, ubi non oportet. Ita erubuit adolescens ille cum amatore conspectus, cui Hippocratidas *a* dicebat, Cum iis esse conversandum ei, quibuscum visus non mutaret colorem. Et alius, in ganeo conspectus ab Diogene, pudore se penitiùs recipiebat: cui Diogenes *b* scitè, Quanto magis recederet, tanto magis in ganeo esse. Etiam Terentianus Æschines erubuit *c*, cum pater vidisset pulsantē ostium meretricis. Non ostium pulsare turpe erat: verùm indicium fuit consuetudinis cū meretrice.

a Plutarchus in Laconicis.
b Plutarchus de profectu virtutis.
c Adel. act. 4 sc. 5.

IV. Illiberalitatis: ut quæstum facere ex parvis, aut turpibus; quomodo Vespasianus *d* ex lotio vectigal capiebat: item nullā ei dare pecuniam, vel opem ferre, qui flagitet, quamvis possis, aut minorem, quàm possis; aut mutuam petere pecuniam, cùm quis existimatur numos à te petiturus esse; aut pecuniam impendere rei non necessariæ, quo honestiùs possit negari numos petenti mutuos. Istiusmodi ingenio erat Gellius; de quo ita Martialis *e*, *Gellius ædificat semper &c.* *Oranti numos ut dicere possit amico Vnum illud verbum Gellius, Aedifico.* Est & illiberale, universum poscere, omniaque velle cum pulvisculo auferre: cujusmodi Ætolos vocare liceat ἀπὸ τοῦ αἰτεῖν ὅλον *f*. Sanè, qui impudenter donaria efflagitant, scitè Aristophani dicuntur habere τὼ χεῖρε ἐν Αἰτωλοῖς *g*, quod & monet Eustathius *h*. Itē siquis metuens, ne is, à quo pecuniam mutuò acceperat, eam reposcat; præoccupet, atque aliam denuo poscat, non quòd sit impetrandi spes, sed ut restituendi tempus prorogetur. Aut siquis, quia suspicetur alium denuo aliquid à se postulaturum commodatò, id quoque reposcat, quod priùs utendum dederat, non quia ultrà carere non possit; verùm ne aliud petat. Ejusdem generis est, laudare aliquid, quo id sibi donetur: aut petere nihilominùs, postquam semel repulsam tulerit. Certè Tullius, cùm in exilio à Metello Consule petiisset auxilium, nec impetrâsset; postilla suis ei literis obstrepere erubuit, usque dum mutatum Metelli animum cognôrat è Quincto fratre. Quod si id callidè magis, quàm verè, à Cicerone prætexitur; cogitandum, aliquid dandum fuisse necessitati. Vide epist. IV. Cic. lib. ad Metell.

d Sueton. in Vesp. cap. 23.
e lib. 9. ep. 47.
f quod totū petant.
g manus in Ætolis.
h Odyss. α. pag. 1420. & inprimis Odyss. ξ. pag. 1764. edit. Rom.

V. Pudorem incutiunt opera ac signa adulationis: ut propter dolentem supra modum dolere; aut laudare in os: unde Comicus Adelphis *i*:

i act. 2. sc. 4.

--- Ab

--- Ah vereor coràm in os te laudare ampliùs,
Ne id assentandi magis, quàm quòd gratum habeam, facere existimes.

Sic M. Crassum prensare pudebat, præsente Q. Mutio Scævolâ; quem iccirco rogabat, ut, quia ineptiendum sibi esset, discedere à se vellet. Auctor Tullius lib. I. de Oratore. Sed L. Crassum vocat Valerius lib. IV. cap. V.

VI. Mollitiei: ut non tolerare labores, quos etiam seniores perferunt, vel delicati, vel qui in majore autoritate sunt, vel denique, qui minùs virium habent.

VII. Pusillanimitatis: ut beneficium ab altero accipere, idque sæpe. Item exprobrare beneficia in alium à se collata.

VIII. Arrogantiæ: ut de se multa prædicare, & aliorum labores atque inventa sibi tribuere. Id vitium in Thrasone laudat coryphæus adulatorum Gnatho, cùm ait *a*: a *Eun. act.3.sc.1.*

Labore alieno magno partam gloriam
Verbis sæpe in se transmovet, qui habet salem;
Quod in te est.

Pudorem quoque incutit, quòd careamus iis bonis, quorum omnes participes sunt, aut similes omnes, aut plurimi. Istiusmodi est, nullius planè participem esse eruditionis. Suntque hæc turpiora, si propriâ accidant culpâ. Ut siquis, studiorum ergo missus in terras exteras, suorum spem eluserit.

b Αἰσχρόν τοι, δηρόν τε μένειν, κενεόν τε νέεσθαι. b *Iliad.* β.

Imò & pudet eorum, quæ præstare non fuit in manu nostra. Ut quòd quis non legitimè sit natus; aut legitimè quidem, sed vili genere. Quomodo Maximinum Imp. pudebat parentum, ac majorum. Eoque tollebat consanguineos; etiam illos, qui misericordiâ quædam antea donassent; neque nobilem quemquam circa se esse patiebatur: ut Capitolinus in ejus vita testatur.

c *Turpe etenim, mansisse diu, vacuumque reverti.*

Denique pudet, aut passum esse, aut pati, aut passurum esse, quæ ab omnibus probro vertuntur: ut quæ pertinent ad ministeria, aut corporis, aut operum turpium. Quomodo puer Spartanus lasanum ferre jussus à domino, pertæsus adeò sordidi ministerii, de tecto se præcipitem dedit, Plutarcho *d* teste. Huc refer quoque ea, quæ fiunt quopiam invito. Nam hæc turpia sunt, quia ignavi timidique est, ea non propulsare ne fiant, aut facta non ulcisci. Quomodo Deiphobum puduit, conspici ore & naribus lacerum, auribus & manibus truncatum. Iccirco eum inducit Maro *e*,

d *Lacon. Apophth.*
e *Æn.6.*

--- dira

--- dira tegentem Supplicia.

Et Græcos, ob ejuſmodi corporis dehoneſtamenta, puduit è Perſiâ redire ad ſuos, licet veniam dederat Alexander. Quamquam & altera hic cauſſa, nec levior, acceſſit: quia parentibus, & amicis, non dolori minùs fuiſſet triſte illud corporis ſpectaculum, quàm gaudii peperiſſet, quòd non ampliùs eſſent in hoſtium poteſtate. Unde Juſtinus lib. XI: *Inter hæc* (de Perſepoli expugnatâ proximè egerat) *octingenti admodum Græci occurrunt Alexandro, qui pœnam captivitatis truncatâ corporis parte tulerant; rogantes, ut ſicuti Græciam, ſe quoque ab hoſtium crudelitate vindicaret. Datâ poteſtate redeundi, agros accipere maluerunt; ne non tam gaudium parentibus, quàm deteſtandum ſui conſpectum, reportarent.* Par ratio eorum, quorum pudicitiæ illata eſt vis. Itaque Pauſanias, nobilis Macedo, turpia ab Attalo perpeſſus, pudore ejus rei, Philippum Magnum, qui crimen id nollet ulciſci, propterea occidit: ut eſt apud Juſtinum lib. IX. Etiam in ſequiori ſexu tanta eſt pudoris vis, ut Lucretia, Cyane, & Sophronia, quòd puderet eorum, quæ fuerant perpeſſæ, mortem ipſam vitæ prætulerint: item ut Theoxena mortem ſibi conſciverit, nequid turpe pateretur. Quod exemplum imitatus Damocles, vim intentante Demetrio Poliorcete.

Nec tantùm eorũm pudet, quæ nos; ſed etiam, quæ noſtros ſpectant. Quomodo pudet Aruntem Virgilianum, quòd ſui eſſent à Camilla in fugam acti. Unde ſic precatur *a*, (a *Æn.* 11.)

Da, pater, hoc noſtris aboleri dedecus armis.

Itidem Demetrium pudebat, ubi multa fœda patri Philippo, Macedoniæ regi, objici vidit: quod ubi conſpexit Senatus Romanus, tirocinio & perturbatione juvenis motus, ab accuſando deſiſti juſſit: teſte Livio lib. XXXIX.

Ex his obſcurum non eſt, quomodo affectum hunc cieat orator. Summa eò redit, hominibus non duri oris pudorem incuti commemorandis iis, quæ offendere poſſunt exiſtimationem.

V. DE IMPUDENTIA.

ET hæc de pudore: deinceps pauca adferam de affectu contrario. Is verò eſt ἀναισχυντία ſive *impudentia*: quamquam & pudori interdum opponitur audacia: ut apud Salluſt. in proloquio Catilinariæ: *Nam pro pudore, pro abſtinentiâ, pro virtute, audacia, largitio, avaritia vigebant.* Ratio ejuſce rei eſt, quòd impudentia audaces reddat ac temerarios. Ac præcipuè naſcitur rebus difficilibus

& deſpe-

& deſperatis. Unde Valerius Flaccus lib. V:

--- Rebus ſemper pudor abſit in arctis.

Cæterùm impudentia à quibuſdam, exquiſito adulandi genere, *conſtantia* appellatur: nempe quia, qui frontem perfricuere, mordicus tueri ſententiam, inque eâ conſtantes eſſe ſoleant. Tertullianus adverſus Hermog. cap. I: *Qui loquacitatem facundiam exiſtimet; & impudentiam conſtantiam deputet.* Hos imitatus videtur Hieronymus comment. in cap. II. epiſt. ad Galat. *Et quomodo, cùm etiam de minimis fratribus hoc faciendum juſſerit, auſus eſt Apoſtolorum maximum in publicâ facie tam procaciter; tam conſtanter, arguere?* Meritò itaque de M. Antonino philoſopho & imperatore ſcripſit Capitolinus: *Sanè quamvis eſſet conſtans, erat etiam verecundus.* Quaſi dicat, fuiſſe quidem tenaciorem propoſiti: attamen ita, ut idem vereretur, negare aliquid precanti: eoque impudentiæ nota ei non poſſit impingi. Vide præter alios Deſid. Heraldum animadverſ. in ſecundum Arnobii librum.

Impudentiæ varia ſunt opera, ſignaque. Inprimis verò ferreum canis os habeat neceſſe eſt, qui hominum de ſeſe judicia aſpernetur: qualis Hyperbolus, cùm in theatris aſpergeretur Comicorum dicteriis. Alius vultum demiſiſſet, factuſque eſſet, quod dicitur, ἐρυθρώτερος καρίδος ὀπτῆς [a]: verum hic cautis inſtar immotus ac immutatus permanſit: ἣν ἀναισχυντίαν καὶ ἀπόνοιαν οὖσαν, εὐτολμίαν ἔνιοι καὶ ἀνδρείαν καλοῦσιν [b], ut in Alcibiade ſcribit Plutarchus. Ex eâdem planè figlinâ ac ludo fuit is, qui apud Pomponium, veterem Comicum, inquit: *Ego rumorem parvifacio, dum ſit rumen qui impleam.* Omnino etiam pudoris laxârat fibulam Athenienſis ille, de quo hæc Horat. [c]

--- ut quidam memoratur Athenis
Sordidus ac dives, populi contemnere voces
Sic ſolitus: Populus me ſibilat, at mihi plaudo
Ipſe domi, ſimul ac nummos contemplor in arcâ.

Alterius quoque, qui itidem pudorem planè deterſerat, deſcriptionem vide apud Juvenalem ſat. XIV.

Inprimis verò homines improbi impudentes eſſe ſolent, poſtquam turpe aliquid commiſerunt. B. Chryſoſtomus initio homiliæ X. in Acta: Ἡ γὰρ ἁμαρτία, ἕως μὲν ἂν ὠδίνηται, ἔχει τινὰ αἰσχύνην· ἐπειδὰν δὲ τελεσθῇ, τότε ἀναισχυντοτέρους ποιεῖ τοὺς ἐργαζομένους αὐτήν. *Peccatum quamdiu parturitur, confuſionem habet ac pudorem. Vbi autem fuerit commiſſum, impudentiores etiam reddit, qui patrarint.* Mirificè etiam pudorem aufert peccandi conſuetudo. Unde Appuleius in Apologia: *Quo ſæpiùs*

Kk

[a] *ſquilla aſſa rubicundior.*

[b] *quæ cum impudentia ſit ac vecordia, à nonnullis audacia nominatur, ac fortitudo.*

[c] *Sat. I. lib. I.*

sæpiùs, & apertiùs, delinquit. Pudor enim, veluti vestis, quanto obsoletior est, tanto incuriosiùs habetur.

Cætera, quæ ad impudentiam pertinent, omitto, ne actum agere videar. Nam quivis ea facilè perspiciet ex iis, quæ de pudore suprà diximus.

CAP. IX.

DE GRATIA.

GRATIA *est, quâ quis gratificari dicitur indigenti, non pro re quapiam, neque ut sibi quid accedat; sed ut ei bene sit, cui succurritur.*

Amplificatur gratia trifariam: à persona, quæ gratificatur; à re, quâ gratificatur; & personâ, cui gratificatur.

Eadem trifariam imminuitur: primùm ab effectis: deinde ab re ipsa, & ejus attributis, per singulas eundo categorias: ac præterea à signis animi minùs benevoli.

I. QUID GRATIA SIT; QUI, QUIBUS, QUARE, GRATIFICENTUR; ET QUOMODO ALIOS IMPELLAMUS AD GRATIFICANDUM.

QUAMQUAM nonnulli Aristotelis interpretes gratiam ex affectuum numero excludant: tamen dubitari non debet, quin rectè ab eo referatur inter τὰ πάθη. Neque enim alio differt à misericordia, quàm quòd hæc moveatur, quia quis se, suorúmve quempiam, similia pati posse censeat: at gratia opituletur benigno animo citra doloris sensum.

I. Χάρις ἐστὶ, καθ' ἣν ὁ ἔχων λέγεται χάριν ὑπουργεῖν δεομένῳ, μὴ ἀντί τινος, μηδ' ἵν' αὐτῷ τῷ ὑπουργοῦντι, ἀλλ' ἵν' ἐκείνῳ τι. *Gratia est, per quam is, qui habet, dicitur conferre gratiam indigenti; non ut aliquid gratiæ referatur, aut quo ille, qui tribuit, utilitatem ex ea consequatur; sed solùm, ut illi, cui gratificatur, aliquid boni contingat.*

II. Ac moventur quidem ad gratificandum, in quorum manu illud est, quo alii indigent.

III. Moventur erga indigentes.

IV. Adducuntur ad gratificandum, animadversâ aliorum indigentiâ. Indiget autem, qui appetit: ac inprimis illa δέησις, seu indigentia

digentia, est appetitio, quæ conjunctum habet dolorem rei, quâ quis destituitur. Ejusmodi verò sunt cupiditates; uti amor, & quæ conspicere est in corporeis cruciatibus, in periculis, in paupertate, in exilio.

V. Ex his etiam liquet, quomodo orator ad gratificandum movére debeat. Quæ omnia cùm satis sint aperta, illud magis operæ pretium fuerit monere hoc loco, quomodo augeatur gratia; quomodo item diminuatur.

II. QUA RATIONE OSTENDATUR, BENEFICIUM ALIQUOD MAXIMUM ESSE.

AMPLIFICATUR autem gratia, ac beneficium, trifariam.

I. Primùm ratione eorum, in quos confertur beneficium: ut, quòd sint valde indigentes. Cic. Philipp. III: *Caius Cæsar adolescens, penè potiùs puer, incredibili ac divina quadam mente, atque virtute; tum cùm maximè furor arderet Antonii, cúmque ejus à Brundusio, & pestifer reditus, timeretur; nec postulantibus, nec cogitantibus, nec opinantibus quidem nobis, quia fieri posse non videbatur; firmissimum exercitum invicto genere veteranorum militum comparavit, patrimoniumque suum effudit* &c.

II. Eorum ratione, quæ dantur; ut quòd sint magna, difficilia, opportuna. Nam tempus quoque plurimùm valere in dando beneficio, isthoc Ausonii *a* indicat, quod ex Græcis expressit: a *epig.* 81.

Gratia, quæ tarda est, ingrata est gratia; namque,
Cùm fieri properat, gratia grata magis.

Vide Senecam lib. II. de Beneficiis cap. I. II. & seqq. Sanè interdum & beneficii loco ducitur, si citò negetur. Unde in epigrammate incerti, sed veteris scriptoris *b*: b *Apud Barthiũ Adversar. lib.* 52. *cap.* I.

Cæsaris ad valvas sedeo, sto, nocte dieque:
Nec datur ingressus, quo mea facta loquar.
Ite, Deæ faciles, & vestro numine saltem
Dicite, divini Cæsaris ante pedes:
Si nequeo placidas affari Cæsaris aures:
Saltem aliquis veniat, qui mihi dicat, Abi.

III. Eorum ratione, qui beneficium præstant: ut quod id faciant soli, aut primi, aut inprimis. Hinc Æneas apud Maronem *c* ad Didonem ait: c I. *Æn.*

O sola infandos Trojæ miserata labores,
Quæ nos, reliquias Danaûm, terræque, marisque,

Omnibus exhaustos jam casibus, omnium egenos,
Vrbe, domo socias.

Etiam Dio Chrysostomus orat. XXXVII, quæ Corinthiaca inscribitur, beneficium statuæ, sibi à Corinthiis erectæ, inde commendat, quòd ne quidem tantum honoris præstitissent Soloni, vel Herodoto, cùm hi ad eos venissent.

III. QUOMODO BENEFICIUM ELEVETUR.

INTERDUM etiam fit, ut imminuendum sit beneficium. Nam, ut ait Seneca a, *Omnes sua extollunt, omnes etiam minima, quæ in alios contulere, dilatant.*

a lib. 3. de beneficiis cap. 7.

Extenuatur autem beneficium trifariam.

Primùm dici solet, aliquem ob proprium commodum opem tulisse. Ita Jason Medeæ respondet lib. IV. Tuscul. Quæst. *Quid ait ex tragœdia princeps ille Argonautarum?*

Tu me amoris, quàm honoris servavisti gratiâ.

Hujus etiam generis est, quòd idem Cicero dicit, Pompeium, ut beneficium daret, priùs fecisse injuriam. Nam passus erat in exilium conjici, ut, revocando eum, sibi devinciret. Quò pertinent illa lib. VIII. epist. III. ad Att. *Ille restituendi mei, quàm retinendi studiosior.* Item huc pertinet, siquis beneficio affecit, ut sibi obstringeret, ac, ut esset, erga quem merita sua posset aliis prædicare. Seneca scitè b: *Nihil tibi debeo, si me servasti, ut haberes, quem ostenderes.* Erga quales, ut ibidem Seneca ait, *dicetur, quod illi ubique jactanti beneficium suum, Num negabis, inquit, te recepisse? Et cum respondisset, quando? Sæpe quidem, inquit, & multis locis: id est, quoties, & ubicunque narrasti.*

b lib. 2. de benefic. cap. 11.

Alter modus imminuendi beneficium est, quòd quis casu & fortuitò benefecerit. E. G. Patrem ut liberaret, carcerem aliquis effregit. Simul erupere alii, quorum ergo ille nec digitum vertisset.

Tertia ratio est, si ostendamus, fecisse coactum. Atqui, ut in Jugurtha suo Sallustius ait, *Munificus nemo, nisi pariter volens.*

Quartus modus est, siquis dicatur, magis reddidisse beneficium, quàm dedisse. Quæ vulgatissima est ratio extenuandi. Nam, ut est apud Senecam c, *Nemo non benignus est sui judex. inde est, ut omnia meruisse se existimet, & in solutum accipiat.*

c lib. 2. de beneficiis cap. 26.

Deinde imminui beneficium solet, eundo per singulas categorias.

rias, sive rerum pariter ac vocum classes. Ac quidem per categoriam substantiæ; quòd dederit hoc, & non illud.

Quantitatis, quòd non tantum, quantum oportebat.

Qualitatis; quòd non tale, quale requirebatur.

Temporis; quòd non, quando oportebat.

Loci; quòd non, ubi oportebat.

Et sic de aliis categoriis. Hinc Seneca, lib. II. de beneficiis cap. XXVII, istiusmodi refert sermonem eorum, qui calumniantur beneficia acceptâ: *Hoc mihi dedit: sed, quàm serò? sed, post quot labores? quanto consequi plura potuissem, si illum, aut illum, aut me, colere maluissem? non hoc speraveram. In turbam conjectus sum. Tam exiguo me dignum judicavit? honestius præteriri fuit.*

Tertius beneficii vel negandi, vel saltem imminuendi modus, petitur à tribus animi parum benevoli signis.

I. Quòd ne rem quidem minorem tribuerint.

II. Quòd inimicis tribuerint aut paria, aut majora.

III. Quòd tribuerint res viles, abjectásque. E. G. olera, aut poma, ut in dialogo isthoc Horatiano *a*: *a lib. I. epist. 7.*

Non quo more piris vesci Calaber jubet hospes,
Tu me fecisti locupletem. a. *vescere sodes:*
b. *Iam satis est.* a. *at tu, quantum vis, tolle benignè:*
Non invisa feres pueris munuscula parvis.
b. *Tam teneor dono, quàm si dimittar onustus.*
a. *Vt lubet: hæc hodie porcis comedenda relinques.*

CAP. X.

DE MISERICORDIA.

MISERICORDIA *bonorum (quam solam hoc loco definimus) est dolor propter opinionem mali, perniciem aut molestiam ferre idonei, evenientis immerenti, ac talis, ut quis sibi suisque accidere posse autumet, idque cum impendêre videtur.*

I. QUID SIT MISERICORDIA.

PRÆCLARE dicebat Phocion *b*, οὔτε ἐξ ἱεροῦ βωμὸν, οὔτε ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀφαιρετέον τὸν ἔλεον· *nec è templo ara, nec ex humanâ natura* *b apud Stobæum serm. I.*

 turâ

turâ tolli debet misericordia. Itaque de eâ quoque videndum nobis, afferendaque διανοήματα ἱκανὰ πείθειν καὶ δυσωπεῖν τῶν ψυχῶν τὰς μὴ παντάπασιν ἀτέγκτους καὶ ἀπειράμονας *a*, *argumenta ac sententiæ, quæ persuadere, ac dissentiendi pudorem incutere possint animis non omnino macerationem coctionemque respuentibus.* Ac à definitione quidem ordiamur.

a *Eunapius.*

Misericordia Ciceroni lib. IV. Tusc. Quæstionum definitur, *Aegritudo ex miseriâ alterius, injuriâ laborantis.* Expressit autem illam Stoicorum definitionem, quæ apud Laërtium est in Zenone; Ἔλεος ἐστὶ λύπη, ὡς ἐπὶ ἀναξίως κακοπαθοῦντι. Etsi autem hæc definitio cum Aristotelicâ consentiat; pleniùs tamen ab Aristotele misericordiæ declaratur natura. Siquidem ei Ἔλεός ἐστι λύπη τις ἐπὶ τῷ φαινομένῳ κακῷ φθαρτικῷ καὶ λυπηρῷ τοῦ ἀναξίου τυγχάνειν, ὃ κἂν αὐτὸς προσδοκήσειε παθεῖν, ἢ τῶν αὐτοῦ τινα, καὶ τοῦτο, ὅταν πλησίον φαίνηται. *Misericordia est dolor quidam conceptus ob malum, quod videtur perniciem, aut dolorem, ei allaturum, qui indignus est hâc fortunâ, & quòd ipse putet, se pati posse, aut suorum quempiam, ac inprimis, cùm malum videtur imminere.*

II. QUI MISERERI SOLEANT, QUIQUE SINT IMMISERICORDES.

MISERANTUR, qui putant, se, aut aliquem suorum, malum, cujusmodi diximus, pati posse, ubi id conspiciunt in alio. Nam etsi etiam ob alienum quis dolorem dolet, &, quod eleganter dicunt Græci *b*, ἐπ' ἀλλοτρίαις συμφοραῖς ἰδίας καρποῦται λύπας *c*: inprimis tamen mala domestica animum differunt. Unde Pindarus in Nemeis *d*: τὸ γὰρ οἰκεῖον πιέζει πάνθ' ὁμῶς, εὐθὺς δ' ἀπήμων καρδία κᾶδος ἀμφ' ἀλλότριον. *Domesticum* malum *æqualiter omnes premit: at alienis in malis animus confestim malorum est expers.* Quam Pindari sententiam quoque adducit Nazianzenus in priori Steliteutice, & Gregorius presbyter in vitâ Nazianzeni. Cùm itaque propria inprimis nos tangant infortunia: ac homines plurimùm soleant omnia propriis metiri emolumentis, ac damnis: haut mirandum, ab Aristotele dici, ea mala ciere misericordiam, quæ nobis, aut nostris, possunt contingere. Caussa quoque hinc paret, cur non sint misericordes.

b *Hippocrates lib. de flatibus, Nazianzenus in Apologetico, &c.*
c *in alienis miseriis propriũ metit angorem.*
d *od. I.*

I. Omnino infelices: nam mala omnia se passos putant. Hinc senarius ille Græcorum, qui in proverbium abiit *e*:

Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί.
Terra ignibus me misceatur mortuo.

e *Sueton. in Nerone.*

Quam vocem, ut inhumanam & detestabilem, meritò rejiciunt Tullius

Tullius III. de Fin. & Seneca in II. de Clem. Nec absimile Damonis illud apud Maronem in Pharmaceutria:

Omnia vel medium fiant mare: vivite sylvæ.

Quo de versu Nannium vide lib. VI. Συμμίκτων cap. IX.

II. Item omnino felices. Quales eo sunt immisericordes, quia, nihil sibi adversi evenire posse, autumant. Parque ratio est eorum, quibus nulli sunt posteri, qui pati possint. Claudianus in Eutropium lib. I:

Adde quòd eunuchus nullâ pietate movetur;
Nec generi natisve cavet. Clementia cunctis
In similes, animosque ligant consortia damni.

Nec miseram sortem metuunt, qui non didicere, quid sit miserum esse. Itaque (Aeneæ Sylvii a verbis utar) *Gaspar Schlik, qui trium Cæsarum Cancellarius fuit, optare se dicebat, omnes reges aliquando privatos pauperesque fuisse: neque enim satis miseretur, qui nunquam fuit miser.* *a commentario in res gestas Alphonsi, lib. I. cap. 33.*

Contrà verò misericordiâ afficiuntur,

I. Qui jam mala passi sunt, & ex iis evaserunt. Hinc Theseus, Athenarum rex, apud Sophoclem b ait, se, cùm & ipse mala plurima in alienâ senserit terrâ, multisque caput periculis objecerit; minimè adduci posse, ut hominem externum, ac senem calamitosissimum, non omni ope juvet. Simile etiam illud Didonis apud Maronem c, b *in Oedipode Coloneo.*

Non ignara mali, miseris succurrere disco. c I. Æn.

Et illa Thesei apud Sophoclem in Oedipode Coloneo:

Ὡς οἶδά γ' αὐτὸς ὡς ἐπαιδεύθην ξένος,
Ὥσπερ σὺ, χὡς τις πλεῖς' ἀνὴρ ἐπὶ ξένης
Ἤθλησα κινδυνεύματ' ἐν τῷ 'μῷ κάρᾳ.
Ὥστε ξένον γὰρ οὐδέν' ὄνθ', ὥσπερ σὺ νῦν,
Ὑπεκτραποίμην μὴ οὐ συνεκσώζειν σ'· ἐπεὶ
Ἔξοιδ' ἀνὴρ ὤν, χὤτι τῆς ἐς αὔριον
Οὐδὲν πλέον μοι σοῦ μέτεστιν ἡμέρας.

Versu antepenultimo pro συνεκσώζειν σ'· ἐπεὶ, rescribo, συνεκσῶσειν σφ'· ἐπεί. Sententiam sic expressi:

Novi, hospes ipsâ edoctus experientiâ,
Itidem vagando. Si alter, alieno in solo
Multis periclis hoc ego obieci caput:
Eoque nullus hospitem similem tui
Neglexero servare. Nam satis scio,

Mortalis ipse natus, haut mihi, quàm tibi,
Mentem esse lucis certiorem crastinæ.

II. Misericordiâ afficiuntur senes: quia usus eos edocuit, quot & quantis malis obnoxia foret hominum vita. Hinc apud Maronem Anchises, miseratur Achæmenidæ Ithacensis *a*,

a Æn.3.

--- dextram, haut multa moratus,
Dat juveni, atque animum præsenti pignore firmat.

III. Miserantur etiam debiles, & inprimis, si timidi fuerint. Nam diffidunt sibi ob imbecillitatem.

IV. Item homines eruditi, ac rerum periti. Omnia enim rectè æstimant. Unde de Aenea Maro *b*:

b Æn. 6.

Constitit Anchisa satus, & vestigia pressit,
Multa putans, sortemq; animo miseratus iniquam.

V. Qui habent parentes, uxorem, aut liberos, quos putant pati posse. Ita Aeneæ, quemadmodum ait Maro in secundo magni operis,

--- Subiit cari genitoris imago,
Vt regem æquævum crudeli funere vidit
Vitam exhalantem. subiit deserta Creusa,
Et direpta domus, & parvi casus Iuli.

Idem Aeneas, cùm Lausum, Mezentii filium interemisset, misericordiâ commotus est, quòd cogitaret, similem posse Ascanio, filio suo, evenire fortunam. Ita enim de eo scribit poëta x. Aen.

At verò ut vultum vidit morientis, & ora,
Ora modis Anchisiades pallentia miris;
Ingemuit, miserans graviter, dextramque tetendit:
Et mentem patriæ subiit pietatis imago.

Imò Turnus ab Aeneâ devictus, quo aut ipse, aut cadaver reddatur suis, eo misericordiam ciere conatur, quòd, si olim Anchisæ similis, ac nunc Dauno, sors obtigisset, ei gravis sanè acerbaque fuisset filii mors, præsertim si nec sepulchro corpus redderetur. Ita enim ait *c*:

c 12. Æn.

--- miseri te si qua parentis
Tangere cura potest, oro: (fuit & tibi talis
Anchises genitor) Dauni miserere senectæ.

Hecuba quoque apud Euripidem sperat, si Polyxena Ulyssi supplex eat, posse eam aliquid impetrare, eò quòd ipse etiam liberos haberet. Verba Hecubæ sunt:

Καὶ πεῖθ' (ἔχεις γὰρ πρόφασιν· ἔστι γὰρ τέκνα
Καὶ τῷδε) τὴν σὴν ὥστ' ἐποικτεῖραι τύχην.

Persuadeat

Persuadeas (occasionem habes: & huic
Sunt liberi) miserescat ut sortis tuæ.

VI. Miserantur & illi, qui nec irati, nec fidentes; qui duo sunt fortitudinis affectus, neque provident, quid futurum sit.

VII. Non contumeliosi. Nam, qui gaudent alios afficere contumeliâ, non cogitant, & se pati posse.

VIII. Non valde metuentes. Nam metu perculsi non miserentur, quia, laborantes malo domestico, de alieno parùm sunt solliciti. Cicero lib. III. Tuscul. Quæst. *Constabat, eos, qui concidentem vulneribus Cn. Pompeium vidissent, cùm in illo ipso acerbissimo miserrimoque spectaculo sibi timerent, quòd se classe hostium circumfusos viderent, nihil tum aliud egisse, nisi ut remiges hortarentur, & ut salutem adipiscerentur fugâ. posteaquam Tyrum venissent, tum afflictari lamentarique cœpisse.*

IX. Qui putant, aliquos esse pios, ac probos. Nam qui nullum talem esse existimat, is, omnes esse malo dignos, censet. Eo ingenio erat Timon ille Atheniensis, qui ob odium humani generis μισανθρώπȣ *a* nomen accepit. a *hominũ osoris.*

III. Quorum misereantur.

Miserentur eorum, qui sunt indigni malo: unde Sinon apud poëtam *b* ait: b 2. *Æn.*

--- oro, miserere laborum
Tantorum, miserere animi non digna ferentis.

Horum loci sunt octo.

I. Primum obtinent familiares non admodum necessitudinis vinculo conjuncti. Ita Amasis (nisi μνημονικὸν *c* sit Aristotelis ἁμάρτημα *d*, aut alios is secutus sit auctores, quàm Herodotus, qui in Thaliâ id tribuit Psammenito, Amasis filio) Amasis, inquam, ob filiam raptam, quæ servili vestitu cum hydriâ aquatum mittebatur, & filium, qui ad mortem ducebatur, nullas effudit lacrymas: sed propter amicum mendicantem. Ac rationem hanc coram Cambyse attulit; quòd hoc erat miserabile; illud atrox; quod pellit misericordiam; unde & sæpe adversario utile est. Atque ex his lucem capit, quod Troadibus lachrymantibus ait Andromache apud Senecam: c *memoria.* d *lapsus.*

--- Levia perpessæ sumus,
Si flenda patimur.

Sanè Andromache non flebat, sed stupebat tota. Unde ait ipsa:

Torpens malis, rigensque, sine sensu feror.

Facit huc quoque illud Phædræ in Hippolyto:

Curæ leves loquuntur, ingentes stupent.

II. Proximum locum obtinent, quibus malum aliquod atrox est propinquum.

III. Similes ætate, moribus, habitibus, dignitate, genere. Hæc enim similitudo efficit, ut judicemus, nos quoque eadem pati posse.

IV. Qui calamitosos homines repræsentant habitu corporis, voce, vestitu, actione.

V. Quibus mala nuper acciderunt, vel propediem eventura sunt.

VI. Quorum miseriæ conspiciuntur signa; ut vestes eorum, qui mala sunt passi. Nam, ut Horatius ait ad Pisones:

Segniùs irritant animos demissa per aures,
Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus.

Ac similiter Nazarius in Panegyrico, quem dixit Constantino Augusto: *Ad animum languidiùs accedunt, quæ aurium via manant, quàm quæ oculis hauriuntur.* Eo consilio M. Antonius *a*, cùm defenderet Aquilium, tunicam ejus diloricavit, ac senis Imperatoris adversas ostendit cicatrices. Titus quoque Labienus, accusator C. Rabirii, quem arguebat necâsse L. Saturninum, in concionem imaginem Saturnini attulit; quâ de re Cicero in defensione Rabirii. Antonius similiter, qui postea triumvir fuit, in funere Caii Cæsaris, concioni vestem ostendit pugionibus ac gladiis perforatam; eoque Bruti ac Cassii caussam evertit apud plebem *b*; ut quæ hâc re accensa ad conjuratorum ædes cucurrerit, quo eas incenderet. Apud Maronem quoque haut absimile est exemplum. Nam quamvis Aeneas jam ad misericordiam inclinare cœperat; tamen, viso Pallantis balteo, quem Turnus interemerat, recruduit ira. Quippe ait *c*:

Ille oculis postquam sævi monumenta doloris,
Exuviasque hausit, furiis accensus, & irâ
Terribilis: Tune hinc, spoliis indute meorum,
Eripiare mihi?

Etiam Clotildis, Clodovæi filia, durè sæviterque habita à marito Almarico, Visigothorum rege, cùm sudarium suo imbutum sanguine (de quo tamen Aimoinus *d* tacet) misisset ad fratres suos, Childebertum, Clotharium, & Theodericum, Francorum reges: immane illud bellum excitavit, quo res Visigothorum penitus fuere attritæ ac deletæ. ut apud Gregorium Turonensem legitur lib. III. cap. X. & inde apud Paullum Aemilium lib. I. Nempe signa illatæ injuriæ vehemen-

a *Cicero lib. 2. de Orat. & in Bruto, item pro Flacco, & in Verrem act. 7. Livii epitome lib. 70. Fabius lib. 2. cap. 16.*
b *Cic. lib. 14. ad Att. & Philipp 2. ac Historici prope omnes.*
c *Æn. 12.*
d *lib. 2. de gestis Francorũ cap. 8.*

vehementiùs accendunt. Quid mirum? quando locus etiam, ubi malè habiti sumus, refricat injuriæ memoriam. Quemadmodũ & idem contrà oblectare solet, si nobis in eo bene fuit, vel ibi sedes fuerit illis, quos amamus, aut suspicimus. Hinc Cicero in secũdo de Legg. *Movemur enim nescio quo pacto locis ipsis, in quibus eorum, quos diligimus, aut admiramur, adsunt vestigia.* Plura ibidem vide, & quincto de Finibus.

VII. Misericordiam & illi movent, quorum in miserâ conditione auditur oratio; ut eorum, qui animam agunt. Exemplo esto miserabilis isthæc Didonis apud Maronem oratio, quam antistitum ille antistes B. Augustinus *a* ait se non absque lacrymis legere potuisse: a lib. 1. Confess. cap. 13.

Dulces exuviæ, dum fata Deusque sinebant,
Accipite hanc animam, meque his exsolvite curis &c.

VIII. Inprimis verò miserentur, si, qui mala hæc patiuntur, sint viri probi, & virtutis studiosi: ideoque, eos, qui acerbâ occuberunt morte, in hâc ipsâ quoque forti fuisse animo, ostendunt oratores. Nam, ut inquit *b* Tullius, *cùm singuli humanarum miseriarum casus graviter accipiuntur; tùm afflicta ac prostrata virtus maximè luctuosa est.* At minùs nos movent calamitates, in quas suâ culpâ incidunt, qui pulmonis semper vixere vitam, addicti abdomini: ἐν ἀφροδισίοις ἐπιθυμίαις *c*, ut eas vocat Aretas Cæsariensis. Longeque minus commovent, si sordidi compareant. Cujus rei exemplum habemus in imperatore Vitellio (penè vitulo dixeram.) De quo ita Tacitus extremo libro III. Histor.) *Vinctæ ponè tergum manus: laniatâ veste, fœdum spectaculum ducebatur, multis increpantibus, nullo illachrymante. deformitas exitus misericordiam abstulerat.* Omnium verò minimè homines scelerati hunc in nobis affectum cient. Unde Cic. lib. IV. Tuscul. quæst. *Nemo*, inquit *parricidæ, aut proditoris supplicio misericordiâ commovetur.*

b lib. 2. de Oratore.

c Venereis voluptatibus.

IV. QUIBUS DE CAUSSIS HOMINES MISEREANTUR.

MISERANTUR propter mala, quæ interitum afferre possunt, aut molestiam creare.

Horum loci sunt duo.

I. Quæ habent vim tollendi vitam ipsam; ut graves morbi, & magna pericula.

II. Magna mala, quæ eveniunt, ut loquuntur, à fortunâ: velut Priami calamitates, aut siquis spolietur amicis, aut ab eo perdatur de quo optimè sit meritus. Hinc misericordiam apud Catullum

lum *a* ciet Ariadna, suâ merita Theseo objiciens:

a *Carm. de Nupt. Pelei & Thet.*

Certè ego te in medio versantem turbine leti
Eripui, ac potiùs germanum amittere crevi,
Quàm tibi fallaci supremo in tempore deesse.
Pro quo dilaceranda feris dabor, alitibusque
Præda, nec injectâ tumulabor mortua terrâ.

Simile est, siquis interimatur ob virtutem paternam. Quomodo apud Euripidem Troadibus Talthybius ait, pervicisse Ulyssis sententiam in concione Græcorum, ne filius ejus servaretur, qui Trojanorum fuisset præstantissimus. Signat autem Hectoris filium, Astyanacta. Unde sic mater ejus Andromache queritur:

Ἡ τοῦ πατρὸς δέ σ' εὐγένει' ἀποκτενεῖ,
Ἣ τοῖσιν ἄλλοις γίνεται σωτηρία.
Τὸ δ' ἐσθλὸν οὐκ εἰς καιρὸν ἦλθέ σοι πατρός.

Sive, ut Latinè reddam,

Vitam tibi adimit splendor inclyti patris.
Aliis saluti hæc esse liberis solet.
Non patris hoc in tempore advenit decus.

Quomodo verò ab ætate, fortunâ, loco, aliisque, misericordiam concitet Maro, vide apud Macrobium lib. IV. Saturnal. cap. III. IV. V. & VI.

V. QUO PACTO MISERICORDIAM CIEAT ORATOR.

MOVETUR misericordia, si auditoribus ob oculos quasi proponantur ea mala, quæ pati possunt, vel in se, vel in suorum quopiam; maximè, si mala sint ingentia, & conspiciantur in personis, quæ illis sunt indignæ. Exemplorum abunde est in Tullii orationibus, inter alias Milonianæ epilogo, & illius pro Muræna. Etiam apud Philonem, lib. de legatione ad Caium Cæsarem, exemplum habemus in Judæorum oratione ad Petronium, quâ supplicant, ne Caligulæ statua in templo ponatur Hierosolymitano.

E Græcis antiquioribus maximè in tractandis rebus, quæ miserationem merentur, excelluisse putatur Simonides. Fabius lib. X. cap. I: *Præcipua*, inquit, *ejus in commovendâ miseratione virtus, ut quidam in hâc eum parte omnibus ejusdem operis autoribus præferant.* Hinc apud Catullum *b*: *Mæstius lacrymis Simonideis.* & apud Horat. od. I. lib. II: *Ceæ retractes munera næniæ:* (nam Ceus erat Simonides.) itemque apud Aristidem

b *Carm. 39. ad Cornific.*

ristidem in epicedio: Ποῖ⊙- ταῦτα Σιμωνίδης θρηνήσ; *qualis Simonides condignè hæc deflebit?*

CAP. XI.

DE INDIGNATIONE.

INDIGNATIO *est dolor propter alterius felicitatem, qui eâ esse indignus videtur.*

Itaque differunt misericordia, & νέμεσις, quòd illa contingat ob adversam bonorum, hæc ob prosperam malorum fortunam.

I. QUID SIT NEMESIS, SEU INDIGNATIO. ET, QUOMODO DIFFERAT AB AFFECTIBUS VICINIS.

VIDIMUS de misericordiâ. Deinceps agamus de indignatione, atque invidiâ, quarum utraque, uti & metus, arcet misericordiam. Νέμεσιν Latini indignationem vocant. Ita Horat. lib. Epod. od. in Menam, Sext. Pompeii libertum, *Liberrima indignatio.* h. e. νέμεσις. Victorius *a* tamen existimat, neque indignationis voce satis exprimi vim Græci vocabuli; eamque rationem esse ait, cur plerique è Latinis Græcam nemesis appellationem reservârint. Certè Catulli *b* est:

a *In 2. Rhet. Aristot.*

b *Epig. 51.*

--- precesque nostras,
Oramus, cave despuas ocello,
Ne pœnas Nemesis reposcat à te.
Est vehemens Dea. lædere hanc caveto.

Sed argumentum hoc Victorii non est satis firmum. Nam abunde liquet, Catullum hîc eo nomine pro Deâ, non pro affectu, uti. Hæc de voce, nunc de natura rei videamus.

Νέμεσίς ἐστι λύπη τις ἐπὶ τῇ ἀναξίαις εὐπραγίαις. *Indignatio est dolor, ob alterius felicitatem, qui eâ indignus est.* Hæc partim cum misericordiâ convenit, partim ab eâdem discrepat. Ac discrepat quidem, quòd misericordia sit dolor κακοπραγίας ἀναξίας, i. *ob res adversas ejus, qui indignus est:* indignatio autem εὐπραγίας ἀναξίας, i. *ob res prosperas eius, qui sortem istiusmodi haut meretur.* Convenit, quòd utraque sit virorum bonorum. Nam non modò justus est dolor, si immerentes adversa multa perpeti videamus; verùm etiam, si feliciter agant,

 qui

qui id non merentur. Ideoque utrumque Diis tribuerunt. Nec minùs ab invidiâ discrepat. Unde Tullius epist. XIX. lib.V. ad Att. *Sed planè gaudeo, quoniam* τὸ νεμεσᾷν *interest* τοῦ φθονεῖν. Differt autem ea ab invidiâ, quòd indignatio sit in indignum; unde & ei nomen: at invidia est in æqualem, aut similem. Ita indignatur Juno I. Aen. ob felicitatem Trojanorum. Cùm autem hæc sententia sit Aristotelis; qui disertim scribit, ἄμφω τὰ πάθη (ἔλεος καὶ νέμεσις) ἤθους χρηστοῦ, i. *misericordia, & indignatio, bonæ sunt indolis ac naturæ:* liquet, quantum discrepet à Stoicorum sententiâ; qui affectus non temperant, sed abscindunt; ut diximus hujusce libri cap. I, ac præter alios testantur Seneca epist. CXVI, & Lucianus in Hermotimo. Ex eorum sententiâ dictum à Poëta Georg. lib. II:

--- neque ille
Aut doluit, miserans inopem, aut invidit habenti.

Et ab Ausonio, carmine de viro bono:

--- miseratus egentem,
Cur aliquem fractâ persensi mente dolorem?

II. QUI INDIGNENTUR.

INDIGNANTUR, qui digni sunt.

Horum quatuor sunt loci.

I. Si digni sint maximis rebus, & eas sint consecuti.

II. Si sint boni, & virtute præditi.

III. Si sint studiosi honoris; & maximè, si ea ambiant, quæ alii, licet indigni sint, nanciscantur.

IV. Qui existimant se dignos iis rebus, quibus alios indignos putant.

Ita Q. Cæcilius Metellus *a*, ob generis præstantiam, ac res præclarè gestas, dignum se putubat, cui, bellum gerenti adversus Jugurtham, prorogaretur imperium: ac contrà indignum ratus, sibi præferri C. Marium, hominem ignobilem, nec rebus gestis clarum. Ideo, ubi audivit, plebiscito id bellum esse Mario decretum, non tam suâ doluit injuriâ, quàm quòd honos ille indigno esset collatus. Itaque nec bellum eo cum studio deinceps gessit, stultum existimans, alienum honorem suo periculo curare.

a Sallust. in Iugurth.

III. QUIBUS HOMINES INDIGNENTUR.

INDIGNANTUR indignis, sive quia tales sint, sive quia videantur. Ita Antigenidas parum æquo animo ferebat, quòd monumentarii ceraulæ, quos *siticines* appellant, vulgò etiam *tibicines* dicerentur: ut Appuleius prodit lib. 1. Florid. atque ex eo Politianus in Lamia: ac idem prope de Ismeno tradidit Dio Chrysostomus orat. XLIX, quæ inscribitur Παραίτησις ἀρχῆς ἐν βουλῇ a. Amata quoque apud Maronem VII. Aen. Trojanis succenset, ut Laviniâ indignis. Sic enim loquitur:

a *Recusatio magistratus in Senatu.*

Exsulibúsne datur ducenda Lavinia Teucris?
Nec matris miseret, quam primo Aquilone relinquet
Perfidus, alta petens, abductâ virgine prædo?
Quid tua sancta fides, quid cura antiqua tuorum,
Et consanguineo toties data dextera Turno?

Et eopse libro:

Turne tot incassum fusos patiere labores,
Et tua Dardaniis transscribi sceptra colonis?
Rex tibi conjugium, & quæsitas sanguine dotes,
Abnegat, externusque in regnum quæritur hæres.
I nunc, ingratis offer te, irrise, periclis.

Item Horatius ridet & dolet, quòd ridiculus Poëta Chœrilus aliquid aliquando boni dicat. Ait enim:

Quin bis terque bonum cum risu miror, & idem
Indignor.

Neque enim, quod Luisinus *b* aliique existimarunt, *indignor* referri potest ad id, quod de Homero sequitur, *Quandoque bonus dormitat Homerus:* ut nempe hîc *quandoque* sit *quandocunque*. Nam ob casum alterius non indignamur, sed miseremur. Ejusdem Horatii *c* est:

b *commẽtario in Horat. art. Poët.*
c *sat. 6. lib. 1.*

Tunc Syri, Damæ, aut Dionysi filius, audes
Deiicere è saxo cives, aut tradere Cadmo?

Indignorum autem tria inprimis sunt genera:

I. Qui recens aliquod bonum sunt consecuti: velut, qui non ita pridem divites sunt facti.

II. Qui habent bona, quæ ipsis non conveniunt: ut si vir timidus stet in acie egregiè armatus; vir autem strenuus armis careat.

III. Qui cùm sint inferiores, certare tamen volunt cum superioribus.

a Ecl.8. rioribus. Ut, si *certent cygnis ululæ*, ut est apud Maronem *a*. Itaque Juno indignatur 1. Aen. quòd cùm

--- Divûm incedat Regina, Iovisque
Et soror, & conjux, unâ cum gente tot annos
Bella gerat.

b 13. *Met.* Et Ovidianus Ajax *b* indignatur, quòd secum Ulysses conferatur:

--- Agimus, pro Iupiter, inquit,
Ante rates caussam, & mecum confertur Vlysses?

Etiam Parrhasius Ephesius, pictor nobilis, Sami à Timanthe in Ajace, armorumque judicio, victus, ajebat, se herois, Ajacis putà, nomine, indignari: quippe qui iterum victus esset ab indigno. Auctor Plin. lib. XXXV. cap. X, & Athenæus lib. XII.

IV. QUIBUS DE CAUSSIS INDIGNEMUR, ET QUOMODO EAM CIEAT ORATOR.

FIT indignatio, non ob justitiam, fortitudinem, aliámve virtutem, quæ homines dignos reddit; sed ob illa bona, quæ possident etiam indigni: cujusmodi sunt nobilitas, forma, & quæcunque sunt istiusmodi. Ut quòd libertus quispiam ingentis pretii tumulo tegatur; vir eximiæ virtutis ac dignitatis, vel vili, vel nullo. Unde illud Varronis Atacini, sed animo ab impio profectum:

Marmoreo Licinus tumulo jacet, at Cato parvo,
Pompeius nullo. Credimus esse Deos?

Movetur indignatio, siqui ostendantur iis bonis indigni, quibus digni sunt qui audiunt, vel alii, quibus hi bene volunt. Exempla vide apud Demosthenem in Aeschinem; Ciceronem in Vatinium;
c lib. epod. od. 4. Horatium in Menam libertum *c*; Juvenalem *d* in Cinamum, qui
d *Sat.* 1. tonsor fuerat; item in Crispinum *e*, atque alios, qui è summis sor-
e *Sat.* 4. dibus ad palatina erant officia evecti.

CAP. XII.

CAP. XII.

DE INVIDIA.

INVIDIA est dolor ob felicem bonorum successum, non ut sibi aliquid accedat, sed propter eum, cui invidetur.

I. DE INVIDIÆ VOCE, ET DEFINITIONE, AC NATURA.

INVIDIA dicta ab invidendo, hoc est, non videndo, ut *in* sit στερητικὸν: quam sententiam inter alios Fruterius sequitur in Verisimilium libris *a*. Nempe quia invidis oculi doleant ob alienum bonum, eoque ægre videant, & inviti. Vel potiùs ea ab invidendo, hoc est, nimis intuendo, nomen accepit: ut *in* hic sit ἐπιτατικὸν: quod Tullius *b* probat illo Attii in Melanippe:

--- Florem quisnam liberûm invidit meûm?

Sanè olim credebant, invidos nimis intueri aliena, atque eo pacto fascinare: unde & illud Maronis *c*:

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

Et Græci Grammatici βασκαίνειν dici putant, quasi φάεσι καίνειν *d*. Φθόνος ἐστὶ λύπη τις ἐπὶ εὐπραγίᾳ φαινομένῃ τῶν εἰρημένων ἀγαθῶν ἐπὶ τοὺς ὁμοίους, μὴ ἵνα τι αὐτῷ, ἀλλὰ δι' ἐκείνους. *Invidia sive invidentia* (quomodo Cicero *e* appellare mavult, ob ambiguitatem vocis invidiæ) *est dolor quidam ob prosperitatem, quæ appâret in bonis, quæ dicta sunt, erga similes; idque non ut aliquid commodi contingat ei, qui invidet; sed propter illos, quibus invidetur.* Porrò per ἀγαθὰ εἰρημένα *f*, intelliguntur bona illa, ob quæ νέμεσιν cieri, antea *g* ostensum fuit. Similis est huic Aristotelicæ definitio ea, quæ apud Tullium exstat lib. IV. Tusc. Quæst. *Invidentiam*, inquit, *esse dicunt ægritudinem susceptam propter alterius res secundas, quæ nihil noceant invidenti.*

Itaque discrepant æmulatio, & invidia, quòd illâ quis mœreat ob bonum alterius, eò quòd is non mereatur; hâc verò aliena quis bona, eò quòd, cui illa adsunt, non sit, vel non videatur æqualis, obliquo limet oculo, omnemque moveat lapidem, ut ea intercipiat; ac nisi id obtineat, sæpe etiam colore lurido tabescat. Unde Salomo Proverb. XIV. 29: *Vita carnium*, hoc est corporis salubritas, *cor lene*, sive, ut vulgata habet, sanitas cordis: *putredo ossium, invidia*. Ac convenit

a *lib. 1. cap. 17.*
b *lib. 3. Tusc. quæst.*
c *Ecl. 3.*
d *luminibus sive intuitu necare.*
e *lib. 3. Tusc. quæst. & 4.*
f *bona, quæ dicta sunt.*
g *cap. præcedêti sect. ult.*

venit Ovidii illud in descriptione Invidiæ, quæ exstat Met. II. Fab. XII:

Sed videt ingratos, intabescitque videndo
Successus hominum, carpitque, & carpitur unà,
Suppliciumque suum est.

a *tit.* εἰς φθόνον.

Atque, ut libro primo Ἀνθολογίας *a* est:

Ὁ φθόνος αὐτὸς ἑαυτὸν ἑοῖς βελέεσσι δαμάζει.
Livor se propriis telis ulciscitur ipse.

In eâdem Ἀνθολογ. scitè illud dictum, invidiam quidem rem esse pessimam, attamen quiddam ei boni inesse:

Τήκει γὰρ φθονερῶν ὄμματα, καὶ κραδίην.
Livida corda etenim macerat, atque oculos.

Ita Typho quoque invidebat fratris sui Osiridis divitiis, ὡς ἤδη τὸ πρᾶγμα παροιμίαν εἶναι, καὶ ἐρώτημα πρὸς τοὺς ὠχριῶντας, Μή τι τἀδελφοῦ σου καλόν; *Vt res jam in proverbium abierit, ac percontationem ad pallentes; Num rectè se habent res fratris tui?* Auctor Synesius in Aegyptio, sive de Proteo. Elegans quoque apud Athenæum legitur scirpus Matreæ plani, qui dicere solitus, se θηρίον τι τρέφειν, ὅπερ αὐτὸ ἑαυτὸ ἐσθίοι: *belluam à se ali, se ipsam comedentem.* Nam invidiâ qui laborat, tabescit rebus alterius,

Ὃν θυμὸν κατέδων, πάτον ἀνθρώπων ἀλεείνων:

b *Iliad.* ζ.
c *lib.*3. *Tusc. quæst.*
d *in od.* α. *pag.*1582. *ed.Rom.*

ut de Bellerophonte ait Homerus *b*: quod M. Tullius *c* ita transtulit:

Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

Quamquam & apud Eustathium *d* duæ sunt aliæ hujusce scirpi interpretationes. Nam ait, insuper intelligi posse, tum κωμικὸν πάθος, h.e. σύμωμα, sive libidinem; tum polypum, qui fame laborans sibi cirros ambedit; ut sensere, Alcæus apud Athenæum, Orus Apollo in Hieroglyphicis, Aelianus, Philes, Antigonus Mirabilium Narrationum cap. XXV, ubi idem confirmat ex Hesiodi ἔργ. β. Plinius tamen falsam esse hanc de polypo opinionem existimat lib. IX. cap. XXIX. Recténe, an secus, hoc loco non ducam contentionis funem. Quin ipsum hoc, quod ex Eustathio adferebamus, à nobis præteriri poterat, nisi visum esset, interdum varietate aliquâ discutere lectoris fastidium, ac quodammodo, quod ab Euripide dicitur, τὰς Μούσαις τὰς Χάριτας συγκαταμιγνύειν *e*.

e *Gratias Musis admiscere.*

II. QUI INVIDEANT.

I. INVIDENT, qui majus affectant bonum, quod conſpiciunt in ſimilibus, etiamſi ipſi proſperâ utantur fortunâ. Similes autem ſunt vel genere, vel cognatione, vel ætate, vel habitu, vel exiſtimatione, vel bonis atque opibus.

II. Præterea invident ambitioſi: & præcipuè, ſi parum abeſt, quo minùs omnibus abundent bonis; vel ſi geſſerint res magnas, ac felici utantur fortunâ. Quomodo ferre non poterat Crœſus, quòd Solon tantopere extolleret Tellum. Nam unum ſe beatum putabat.

III. Invident quoque ſordidi parvique animi homines, quos Græci *μικροψύχους* vocant. Nam omnia iis videntur magna. Vide, quæ in hanc mentem annotavit Gregorius Magnus in illud Jobi cap. v: *Parvulum occidit invidia.* Atque iccirco ſervi, & pauperes, fere ſunt invidi. Plautus Captivis *a*: a Act. 5. ſcen. Quò illum.

Eſt miſerorum, ut malevolentes ſint, atque invideant bonis.

Eoque magis invident, quo deteriores. Eſt enim invidia malorum. Ideo multi fatentur, ſe odiſſe aliquem, quia & malos odiſſe poſſumus. At invidere ſe fatetur nemo, quia bonus invidet nulli. Quod optimè obſervat Plutarchus libello de odio, & invidia.

Ab eadem cauſſa eſt, quòd invidiam mantelo indignationis occultare ſolent. Ita Timo *μισάνθρωπος* *b* apud Lucianum, non *ἁπλῶς* dicit, ex ſolitudine ſe hoc capere commodi, quòd non videat multos felices; ſed potiùs pro eo dicit, hoc pacto fieri, ut non videat multos præter meritum felices. Τοῦτο γοῦν μοι δοκῶ κερδανεῖν, μηκέτι ὄψεσθαι πολλοὺς παρὰ τὴν ἀξίαν εὖ πράττοντας. b oſor hominum.

III. QUIBUS INVIDEANT.

INVIDENT homines ſimilibus. *Aequalitas* enim *gratiam exulcerat*, ut inquit M. Cicero in Bruto. At minùs petuntur atro invidiæ dente, qui ſuperiores ſunt: tanto ſanè minùs, quanto excellunt magis. Imò, ut à Plutarcho *c* optimè dicitur, αἱ τῶν εὐτυχημάτων ὑπεροχαὶ καὶ λαμπρότητες πολλάκις τὸν φθόνον κατασβεννύουσιν. οὐ γὰρ ἐοικὸς, Ἀλεξάνδρῳ τινὰ φθονεῖν, οὐδὲ Κύρῳ, κρατήσασι καὶ γενομένοις κυρίοις ἁπάντων· ἀλλ' ὥσπερ ὁ ἥλιος ὧν ἂν ὑπὲρ κορυφῆς γένηται καταχεόμενος τὸ φῶς, ἢ παντάπασι τὴν σκιὰν ἀνεῖλεν, ἢ μικρὰν ἐποίησεν, οὕτω πολὺ τῶν εὐτυχημάτων ὕψος λαβόντων, c lib. de invidia & odio.

καὶ γιγνομένων κατὰ κεφαλῆς τοῦ φθόνου, συστέλλεται καὶ ἀναχωρεῖ καταλαμπόμενος. Quæ Latinè sonant: *Rerum secundarum excellentia ac splendor invidiam sæpenumero exstinguit. Nec enim verisimile est, quemquam invidisse Alexandro, aut Cyro, postquam potestatem ac dominium cunctorum fuere consecuti. Sed quemadmodum Sol, quibus supra verticem est, rectáque lumen diffundit, his aut nullam facit umbram, vel exiguam: sic cùm felices successus fastigium sunt nacti, ac supra invidiæ caput eminent, illa splendore eo victa contrahitur, ac recedit.* Ita Horatius *a* eò se pervenisse ostendit, ut major sit illis, qui priùs invidebant:

a lib. 4. od. 3.

Et jam dente minùs mordeor invido.

Et alibi *b*:

a lib. 2, od. 20.

--- Invidiâque major
Vrbes relinquam.

Et apud Sallustium ait Micipsa ad Jugurtham: *Quod inter mortales difficillimum est, gloriâ invidiam vicisti.*

Pertinet huc etiã illud Claudiani lib. III. de laudibus Stiliconis:

--- Quis enim livescere possit,
Quòd nunquam pereant stellæ? quòd Iupiter olim
Possideat cœlum? quòd noverit omnia Phœbus?
Est aliquod meriti spatium, quod nulla furentis
Invidiæ mensura capit.

Atque hinc est, quod Græci ἄφθονον dicant pro *copioso*.

Multò autem minùs invideri solet longè minoribus: unde scitè Philager sophista apud Philostratum *c* ait: εἶτα οἴει ἥλιον ἑσπέρας φθονεῖν, ἢ μέλειν αὐτῷ εἴ τις ἐστὶν ἀστὴρ ἄλλος ἐν οὐρανῷ; *deinde num solem censes vesperæ invidere, aut morari, num quæ stella sit in cœlo?*

c in vitis Sophistarum.

Sunt autem varia eorum, quibus ob similitudinem invidetur, genera. Nam istiusmodi sunt,

I. Propinqui, sive tempore, ut qui simul in Rep. agunt: sive loco, quomodo Romanus Romano invidet: sive ætate, ut juvenis invidet juveni: sive fortunis, cùm quis se in paupertinâ relictum sorte, at alterum dolet evolâsse: sive existimatione, quo pacto inter duos consulares est invidia. Itaque Q. Fabius Maximus apud Livium *d* adnititur argumento ab ætate sumto probare, se, licet P. Scipionis, florentissimi juvenis, consiliis adversetur, minimè tamen ullâ flagrare invidiâ, cùm nulla æmulatio esse possit seni cum eo, qui ne filio quidem æqualis foret.

d lib. 28.

II. Et iis ob similitudinem invident, quibuscum certant de honore: ut competitores rivalibus, & quicumque eadem appetunt.

Sic

Sic Bavius, & Mævius, Maroni invidebant; Asinius Pollio Ciceroni. Horat. lib. I. epist. XVII. ad Mæcenatem:

Rupit Hyarbitam Timagenis æmula lingua,
Dum studet urbanus, tenditque disertus haberi.

Hinc calcatum illud Hesiodi, Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ a, & quæ sequuntur. Fit autem hoc gloriæ ratione, non studii: cujus similitudo non amorem lacerat, sed potiùs amorem parit: ut abunde dictum cap. IV. sect. IV.

a *Et figulus figulo.*

III. Eadem ratio illorum, qui celeriter sunt bonum aliquod adepti. Uti Cæsar, cujus illud de victoria sua Pontica b, *Veni, vidi, vici.*

b *Suetonius in Iul. cap.* 37.

IV. Invident etiam, quorum gloria nostrum est dedecus, aut quorum utilitas nostrum est detrimentum.

V. Qui habent ea, quæ iis, qui invident, conveniebant, aut quæ eorum fuerunt, qui invident. Virgil. c

c *Ecl.* I.

Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has segetes?

Itaque non injuriâ quoque suspicio erat, invidere Fabium Scipioni, quòd non ferret crescentem indies ob Italiæ defensionem fortissimi juvenis gloriam. Tota enim illa laus antea Fabii fuerat, quâ jam senem se exui ac spoliari, molestè ferebat. Livium vide lib. XXVIII. Itidem timebat Pompeius, ne res à Cæsare præclarè gestæ gloriam suam obscurarent. Hinc Lucanus d:

d *lib.* I.

--- Stimulos dedit æmula virtus.
Tu, nova ne veteres obscurent acta triumphos,
Magne, times.

Et mox:

Nec quemquam jam ferre potest, Cæsarve priorem,
Pompeiúsve parem.

Imò Alexander Magnus suorum etiam ducum virtutibus invidebat: quod non aliunde erat, quàm quia eorum splendore fulgorem suum minùs fore illustrem putaret. Itaque Perdiccæ invidebat, quia esset πολεμικὸς e: Lysimacho, quia στρατηγεῖν ἀγαθὸς f: Seleuco, quia ἀνδρεῖος g: Antigono, quia φιλότιμος h: Attalo, quia in eo τὸ ἡγεμονικὸν i reluceret: Ptolemæo, quia summa ejus esset in rebus gerendis dexteritas. Auctor Aelianus lib. XII. Var. Hist. cap. XVI. Neque idem celare invidiam potuit, cum Dioxippus, Atheniensis pugil, è Macedonibus clavâ provocâsset Corrhagū, licet armatum; eumque, hastâ priùs excussâ, prostravisset, proprioque gladio necâsset. Magis favisset ejusmodi virtuti Alexander, si Macedo vicisset

e *bellicosus.*
f *bonus in bello dux.*
g *animi virilis.*
h *honoris avidus.*
i *imperatoria dignitas.*

vicisset Atheniensem. Dioxippus verò, ubi se propterea Alexandro vidit invisum, animum usque adeò despondit, ut mœrore contabesceret: quemadmodum idem Aelianus prodit Hist. Var. lib. x. cap. ult. Sed paullo aliter rem narrat Curtius in nono: ubi & Corrhagum hunc vocat Horatam.

Nec ad fortitudinem modò, vel laudem bellicam; sed aliarum etiam artium peritiam invidia pertingit. Ut in Dædalo videmus: qui cùm magno in honore esset ob præclara inventa sua in fabrica materiaria, quæ à Plinio *a* referuntur: ubi Calum, ob ejusdem artis peritiam, & nova quædam reperta, in cœlum tolli cognovit; ne eo quidem, quòd & discipulus, & sororis filius foret, absterreri potuit, quo minùs de turri eum præcipitem daret: quo scelere patrato, supplicii metu, priùs in Cretam, inde ad Cocalum in Siciliam, profugit miser: teste Pausania in Atticis. Hoc verè est, quod Hesiodus ait, fabrum fabro invidere. Itaque νενίκηκε, τοὺς ὁμοτέχνους ἀντιτέχνους καλεῖν *b*: ut ait Nazianzenus *c*. Quid verò, quòd inventus etiam imperator, qui ob artis excellentiam invideret fabro? Is est Tiberius Cæsar. Qui cùm Romæ nobilis artifex quidam porticum magnam valde nutantem magnâ erexisset solertiâ, pecuniâ quidem donavit hominem; sed simul, ut Dio ait, φθονήσας δὴ ζηλοτυπήσας, urbe expulit. Imò, ut idem ait, cùm ille supplex, spe veniæ, factum à se vitrum ductile (rem hodieque ignotam) Cæsari experimento comprobâsset, ab eodem necari jussus est. Quod & Isidorus prodidit lib. XXVI. Orig. cap. XV. ac ante Dionem Plinius lib. XXXVI. cap. XXVI. imò ante hos omnes idem retulerat Trimalcio apud Petronium Arbitrum, teste Joanne Saresberiense Policratici lib. IV. cap. V. uti jam aliis observatum.

a *lib. 7. cap. 56.*
b *usus obtinet, ut, qui ejusdem sunt artis, artifices æmuli, & obtrectatores, dicantur.*
c *epist. 61, ad Eustochium Sophistam.*
d *invidēs.*

Denique iis etiam homines invident, qui sumtus fecere exiguos eam in rem, in quam ipsi multos. Cui simile est, siquis largitione sibi comparet, quod alter magnis acquisierit virtutibus.

IV. QUIBUS DE CAUSSIS INVIDEANT HOMINES.

INVIDENT ob aliorum bonorum prosperitatem. Certè Anacharsis interrogatus, cur homines subinde tristentur *e*, respondit, id fieri, quia non solùm propria iis mala molesta sint; sed bona etjam aliena. Et Bion Borysthenites, cùm invidum tristi conspexisset vultu *f*, οὐκ οἶδα, ἔφη, πότερόν σοι κακὸν γέγονεν, ἢ ἄλλῳ ἀγαθόν *g*. Eumque imitatus Publius, quem, quòd Mutius, homo inprimis malevolus, solito

e *Antonius gnomologus in Melissa.*
f *Diog. Laërt.*
g *Nescio, inquit, utrum tibi malū, an alteri evenerit bonum.*

ſolito eſſet triſtior, acutè Macrobius *a* dixiſſe ait: *Aut Mutio neſcio quid incommodi acceſſit, aut neſcio cui aliquid boni.* a lib. 2. Sat. cap. 2.

Tales autem, quemadmodum ob bonum dolent alienum, ita gaudent ob alterius malum. Unde Ovidius *b* in deſcriptione Invidiæ: b 2. Met.

Riſus abeſt, niſi quem viſi fecere dolores.

Græci hoc ἐπιχαιρεκακίαν vocant. Cujuſmodi verò is affectus ſit, paret ex iis, quæ de Invidia diximus.

Quod ſi miſereamur quidem ob alienum malum, at invidia ſit ob alienum bonum; omnino nobis κρέσσων οἰκτιρμῶν φθόνος *c*, ut eſt apud Pindarum in Pythiis *d*, & ex eo lib. I. Ἀνθολογ. *e* Plauti quoque eſt Truculento *f*: c melior eſt miſeratione invidia. d Idyll. α. e tit. εἰς φθόνον. f Act. 4. ſc. 2.

Mavelim mihi inimicos invidere, quàm me inimicis meis.
Nam invidere alii bene eſſe, tibi malè eſſe, miſeria eſt.
Qui invident, egent: illi, quibus invidetur, rem habent.

Nempe, quod dixit P. Syrus mimus,

Miſerrima eſt fortuna, quæ inimico caret;

id non minus verè de invido, quàm de inimico, dicitur. Quod etiam celebre nos proverbium docet, Sola miſeria neſcit invidiam. Ac fertur Plato, cùm ei condiſcipuli inviderent, Socratem interrogâſſe, quâ ratione poſſet invidiam declinare: reſpondiſſe autem Socratem, Eſto ut Therſites. Auctor (antiquior nunc non occurrit) Io. Sareſberienſis lib. VII. Policratici cap. XXIV.

V. Quomodo aliis invidiam conflet orator.

Meritò verò in dubium vocare poſſumus, num invidiam ciere liceat Oratori, cùm ea non ſit viri boni, qualem eſſe Oratorem volumus. Attamen utile eſt ſcire, quâ ratione id fieri poſſit, ſi non ob aliud, ſaltem ut caveamus magis ab iis, qui malis artibus gaudent.

Concitatur autem ea, ſi bona commemoremus in ſimilibus, ut illa ab audientibus diſturbentur. Itaque hunc affectum ciet orator ad exſtinguendam miſericordiam.

Fit hoc è quatuor locis eorum, qui fortunâ utuntur proſperâ.

I. In quibus amant gloriam, & de honore factis contendunt.

II. Quicunque bonæ ſunt fortunæ eventus.

III. Quæ ipsi aut appetunt, aut quibus se judicant ornatos esse oportere. Ita Alecto invidiam creat Aeneæ *a*:

a Æn.7.

Turne, tot incassum fusos patiere labores?
Et tua Dardaniis transscribi sceptra colonis?
Rex tibi conjugium, & quæsitas sanguine dotes
Abnegat, externusque in regnum quæritur hæres.

IV. In quibus ipsi non multùm superant, aut superantur. Quippe, ut suprà dicebamus, neque iis invidemus, qui multo sunt superiores divitiis, amicitiis, honoribus; neque item iis, qui multo sunt inferiores.

Invidiam excitat, ac insimul odium gignit Marcus Tullius pro P. Quinctio: *Non comparat se tecum gratiâ P. Quinctius, Sex. Nævi: non opibus, non facultate contendit. Omnes tuas artes, quibus tu magnus es, tibi concedit. Fatetur, se non bellè dicere, non ad voluntatem loqui posse; non ab afflicta amicitia transfugere, atque ad florentem aliam devolare; non profusis sumtibus vivere; non ornare magnificè splendideque convivium; non habere domum clausam pudori, & sanctimoniæ; patentem atque adeo expositam cupiditati, & voluptatibus.* Pluribus exemplis non puto esse opus. Quippe multo facillimum est, invidiam ciere in hominum animis, quia innatus hic morbus penè est omnibus, facilè invidere. Hinc Tacitus lib. II. Histor. ait, *insitum esse mortalibus naturâ, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere.* Et Cornelius Nepos in Timotheo: *Est*, inquit, *hoc commune vitium magnis liberisque civitatibus, ut invidia gloriæ comes sit, & libenter de his detrahant, quos emergere videant altiùs: neque animo æquo pauperes alienam opulentûm intueantur fortunam.*

Et hæc de invidia: in quibus, ut & in affectibus cæteris, potissima hausimus ex fonte Aristotelis: unde etiam manavit rivus ille amœnissimus apud Antonium Muretum, commentario in Catilinariam primam: ubi egregiè, ut solet, de hoc disserit affectu.

CAP. XIII.

CAP. XIII.

I. DE ÆMULATIONE, ET CONTEMTIONE.

AEMULATIO *est dolor alicuius ob bona honorata, quæ alius habere videtur, & quæ etiam ipse acquirere potest, existens inter eos, qui sunt similis naturæ, non quòd alii adsint illa, sed quòd sibi desint.*

Et contraria est contemtio, quâ afficitur quis erga illos, in quibus videt non esse ea bona, quæ vel assecutus ipse est, vel assequi studet.

I. QUID SIT ÆMULATIO.

ΖΗΛΟΣ ἐστὶ λύπη τὶς ἐπὶ φαινομένῃ παρουσίᾳ ἀγαθῶν ἐντίμων, καὶ ἐνδεχομένων αὐτῷ λαβεῖν περὶ τοὺς ὁμοίους τῇ φύσει, οὐχ' ὅτι ἄλλῳ, ἀλλ' ὅτι οὐχὶ καὶ αὐτῷ ἐστί. *Aemulatio* (ita ζῆλον Tullius quoque transtulit lib. IV. Tuscul. quæst.) *est dolor, ob præsentiam bonorum, in similibus naturâ, non quòd ea alii adsint, sed quòd sibi desint.* Differt à zelotypia, quia æmulus doleat, quoniam sibi absit bonum, quod habet alter: zelotypus dolet, quòd alter eodem, ac ipse, bono fruatur. Laërtius in Zenone: Ζηλοτυπία λύπη τὶς ἐστὶν ἐπὶ τῷ ἄλλῳ παρεῖναι, ἃ καὶ αὐτὸς ἔχει· *Zelotypia est dolor ex eo proveniens, quia alteri quoque adsit, quod ipse habet.* At differt æmulatio ab invidia, quòd illa sit honesta; hæc verò, ut in Timæo quoque scribit Plato, non cadat in virum bonum: illâ quis macerat se, non quòd habeant alii, sed quòd non & ipse iis ornatus sit bonis; hâc verò alienis bonis strabo fit, quòd alter obtineat, non quòd ipse careat. Declarat hoc Suidas istum in modum: Ζῆλος, ἀγαθοῦ τινος ἐπιθυμία, φθόνου τινὸς χωρὶς ἐγγινομένη τῇ ψυχῇ. Οἷον, ἔχει τὶς ἀνδρείαν· ζηλῶ τοῦτον τῆς ἀρετῆς. τουτέστιν, ἐπιθυμῶ κτήσασθαι τὸ καλὸν, μὴ φθονήσας τῷ κεκτημένῳ, ἀλλά κἀγὼ βουλόμενος ἀνδρεῖος εἶναι. *Zelus sive æmulatio, boni alicujus cupiditas, quæ animo citra invidiam inest. Vt, Habet quispiam fortitudinem. Hunc æmulor virtutis ergo. Hoc est, cupio idem bonum consequi, non invidens ei, qui bonum illud possidet, sed ipse etiam fortis esse vir volens.* Neque nescius sum, ζῆλον & φθόνον sæpe *a* conjungi; ac ζῆλον, cùm apud Hesiodum in ἔργοις, tum in Actis Apostolicis *b*, liquidò accipi pro φθόνῳ. Verùm propriè id est ζῆλος, quod dicebamus: nempe ἀπὸ τοῦ ζέειν *c*, quia est quidam animi fervor, faces stimulosque animo subdens ad hone-

a *Plat. de Legg. Plutarch. in Coriolano, &c.*
b *cap. 5. 17. & cap. 13. 45.*
c *à fervendo.*

stum aliquod facinus patrandum. Interim, ut Græci ζῆλος, ita Latini *æmulationis* voce interdum laxiùs utuntur. Ut Maro in VI:

Aemulus exceptum Triton, si credere dignum est,
Inter saxa virum spumosâ immerserat undâ.

Et Plinius Panegyrico: *Nihil est tam pronum ad simultatem, quàm æmulatio, in feminis præsertim. Ea porrò maximè nascitur ex conjunctione, alitur æqualitate, exardescit invidiâ.* Hinc Nonius Marcellus: *Aemulatio ab imitatione hoc distat, quòd imitatio simplex est, & livorem atque invidiam non admittit: æmulatio autem habet quidem imitandi studium, sed cum malitiæ operatione.* Nempe, ut Cicero in IV. Tuscul. ait, *Aemulatio dupliciter dicitur; ut & in laude, & vitio, nomen hoc sit.* Sed hîc accipitur, ut est imitatio virtutis, expers invidiæ. Probus enim, ut ait Plato *a*, invidet nemini; cùm tamen meliores præstantioresque semper æmuletur. Cujusmodi contentionem perutilem esse generi humano, etiam Hesiodus ait in ἔργοις.

a *in Timæo.*

II. QUI ÆMULENTUR.

AEMULANTUR, qui bonis dolent similium, propterea quòd & ipsi non habeant.

Horum loci sunt quatuor.

I. Qui autumant se ipsos dignos iis bonis, quæ non habent: ut juvenes, & magnanimi.

II. Quibus sunt bona honoratis viris digna: ut sunt divitiæ, amicitiæ cum multis magistratibus, & quæcunque sunt istiusmodi.

III. Quos alii dignos bonis iis existimant, propter quæ dolent.

IV. Quorum majores, cognati, aut domestici, aut natio, aut civitas honorata est. Ita Decius, paterno excitatus exemplo, devovit se pro patriâ *b*. Huc quoque facit locus ille Tullii pro Flacco; *Quod maximè florere in generis sui gloriâ viderat, laudem patriæ in libertatem vindicandæ, Prætor adamarat.* Andromache apud Maronem lib. III. Aen.

Ecquid in antiquam virtutem, animosque viriles,
Et pater Aeneas, & avunculus excitat Hector?

b *Livius lib. 10. Cic. pro P. Sextio, & lib. 1. de Divinat. &c.*

Et in X:

Spemque meam, patriæ quæ nunc subit æmula laudi.

Justinus lib. XLII, de Mithridate II, Parthorum rege: *Claritatem parentum, æmulatione virtutis accensus, animi magnitudine supergreditur.*

Idem

Idem lib. XXV: de Gallis à Brenno relictis ad tuendos fines: *Ne soli desides viderentur, peditum* XV *millia, equitum* III *millia armaverunt.* Præcesserat, quæ alii Gallorum gessissent.

Interdum autem & illi dicuntur æmulari, qui non simile bonum, sed idem exposcunt. Ut cùm Ulysses non minùs, quàm Ajax, arma expeteret Achillis. Unde sic de eo Ajax apud Ovidium a: a Met. 13.

Præmia magna peti fateor; sed demit honorem
Aemulus Ajaci.

III. Quos, et quare æmulentur, et quomodo ad æmulandum concitemus.

AEMULANTUR similes. Iccirco Agathocles, bellum è Sicilia in Africam transferens, priùs servos ingenuis exæquavit, ut ea res æmulationem accenderet, dum nec liberti novi cedere volunt virtuti ingenuorum, quibus ab imperatore essent æquati: & ingenui ducerent sibi turpe ab novis vinci libertis. Justinus lib. XXII: *Omnes deinde servos, militaris ætatis, libertate donatos, sacramento adegit; eosque, & majorem partem ferme militum, navibus imponit, ratus, exæquatâ utriusque ordinis conditione, mutuam inter eos virtutis æmulationem futuram.*

Eorum, qui æmulantur, tres sunt loci.

I. Quibus adsunt bona: ut fortitudo, sapientia, magistratus. Quippe, qui in magistratu sunt, optimam habent occasionem de multis bene merendi.

Idem dictum volo de imperatoribus, & oratoribus. Nam & illi summam habent facultatem opitulandi aliis: ut Cicero ostendit orat. pro Muræna; ubi artem imperatoriam, & eloquentiam, inter se confert.

II. Quibus multi se similes esse exoptant: item, quibus multi familiares & amici esse gaudent: aut quos multi suspiciunt, aut ii, quos ipsi suspiciunt.

III. Quorum encomia ac laudes à poëtis, vel aliis scriptoribus, celebrantur. Qualis Achilles fuit: unde Alexander Magnus, cùm in Sigeo ad tumulum ejus adstitisset b, *O fortunate*, inquiebat, *adolescens, qui tuæ virtutis Homerum præconem inveneris.* Et Thucydides adolescentulus, cùm Herodotus historiam suam Olympiæ legeret, ita gloriæ stimulis agebatur, ut lachrymas tenere non posset. Quo

b Cic. orat. pro Archia poëta.

conſpecto Herodotus, Oloro, ſive Orolo, patri ejus, dixit, Μακαρίζω σε τῆς εὐτεκνίας, Ὄλορε. ὁ γὰρ σὸς υἱὸς ὀργῶσαν ἔχει τὴν ψυχὴν πρὸς τὰ μαθήματα. Auctores Plutarchus, Marcellinus, & Suidas.

a Beatum judico te, Olore, ob egregiam prolem. Filius enim tuus animum habet, qui vehemẽti ſtudio atque impetu ad diſciplinas feratur.

b virtutis.

Aemulantur propter ἀγαθὰ ἔντιμα, hoc eſt, bona honorata, ſive quorum prœmium eſt honor. Sunt hæc triplicia. Alia ſunt τῆς ἀρετῆς b: alia τῶν ὠφελίμων, ſive εὐεργετικῶν, hoc eſt, eorum, quæ utilia ſunt, & idonea ad bene faciendum: alia τῶν ἀπολαυστικῶν τοῖς πλησίοις, id eſt, quibus fruuntur propinqui.

Concitatur æmulatio, ſi bona ea oſtendantur adeſſe ſimilibus, ut, qui etiamnum deſtituuntur, ad illa adſpirent.

IV. DE AFFECTU, QUI ÆMULATIONI ADVERSATUR.

AEMULATIONI contraria eſt καταφρόνησις ſive *contemtio*: ut cùm eos deſpicimus, qui proſperâ quidem utuntur fortunâ, verùm bonis carent honoratis. Sanè, qui excelſo eſt animo, non movebitur alterius divitiis; ſed ex genere, & inprimis virtute, eruditione, ac ſimilibus, virum æſtimabit. Hinc Cicero in deperditâ oratione pro C. Cornelio, unde hæc ipſe auctor adducit in Oratore ad Brutum: *Neque me divitiæ movent; quibus omnes Africanos, & Lælios, multi venalitii, mercatoreſque, ſuperarunt: neque veſtis, aut cælatum aurum & argentum; quo noſtros veteres Marcellos, Maximoſque, multi eunuchi è Syria Aegyptoque vicerunt: neque verò movent me ornamenta iſta villarum; quibus L. Paullum, & L. Mummium, qui rebus his urbem, Italiamque omnem, referſerunt, ab aliquo video perfacilè Deliaco, aut Syro, potuiſſe ſuperari.*

Porrò interdum iis, quos contemnimus, reſpondere dedignamur: interdum verò eos contumeliis vexamus. Cic. in Vatin. *Si tua tantummodo, Vatini, quid indignitas poſtularet, ſpectare voluiſſem: feciſſem id, quod his vehementer placebat, ut te, cujus teſtimonium propter turpitudinem vitæ, ſordeſq; domeſticas, nullius momenti putaretur, tacitus dimitterem: nemo enim horum aut ita te refutandum, ut gravem adverſarium, aut ita rogandum, ut religioſum teſtem, arbitrabatur. Sed fui paullo in te intemperantior fortaſſe, quàm debui. Odio enim tui, in quo, etſi omnes, propter tuum in me ſcelus, ſuperare debeo, tamen ab omnibus penè vincor, ſic ſum incitatus, ut, cùm te non minùs contemnerem, quàm odiſſem, tamen vexatum potiùs, quàm deſpectum, vellem dimittere.* Habemus de æmulatione, & affectu contrario: qui ultimum locum obtinet inter affectus ab Ariſtotele expoſitos.

V. CON-

V. CONCLUDITUR DOCRINA DE AFFECTIBUS GENERALI PRÆCEPTO.

VNIVERSAM verò hanc παθολογίαν obsignabimus utilissimo hoc præcepto: in ciendis affectibus caput esse, ut orator priùs eo affectu commoveatur, ad quem alium vult adducere: quemadmodum, præter Aristotelem, ajunt Cicero lib. II. de Orat., Horat. in Arte, Quinctilianus, ac alii magno numero: quorum judicio, *circa* a *movendos affectus hæc summa est, ut moveamur ipsi.* Hoc cùm probè intelligeret Polus histrio, Electram Sophoclis acturus, pro Orestis ossibus ossa filii sumsit, qui paucis antè diebus discesserat. Ea res cùm luctum verum revocaret in memoriam; fletu adeò miserabili theatrum complevit, ut omnes eo commoti dolerent: teste Agellio lib. VII. cap. IV. Neque ideo affectuum simulatione Oratori opus est, quia, si rerum imagines, de quibus tractat, firmiter animo conceperit; fieri nequit, ut non præter cæteros affectu commoveatur.

a *Fabius lib. 6. cap. 2.*

CAP. XIV.

DE ARGUMENTIS ἨΘΙΚΟΙΣ.

TERTIA *Inventionis pars considerat mores. Est autem morata oratio, quando indicat animi habitum, ac voluntatem. Spectatur in eâ, tum convenientia, tum probitas.*

Morum alii respiciunt oratorem, alii auditores, vel cives universè.

Mores, quos in oratore relucere oporteat, sunt tres; prudentia, probitas, & benevolentia.

Mores civitatis cognoscuntur ex fine reipublicæ; qui libertas est in democratia; legum disciplina in aristocratiâ; divitiæ in oligarchiâ; custodia in monarchiâ.

At ratione auditoris variant mores quadrifariam, pro quadruplici eorum discrimine. Primò enim differunt affectibus; ut irâ, lenitate, metu, misericordiâ, &c. Secundò habitibus; ut virtutibus & vitiis. Tertiò ætate; quæ triplex est; juventus, vigor sive ætas constans, & senectus. Quartò fortunâ; quâ sunt nobiles aut ignobiles, potentes vel impotentes, divites aut pauperes, fortunati aut infelices.

I. QUID SINT ΤΑ' Η'ΘΗ, ET QUÆ IN IIS CONSIDERENTUR.

VIDIMUS argumenta παθητικά; supersunt ἠθικά: illa maximè in juridiciali locum habent; hæc magis propria sunt deliberativi. Quomodo autem à πάθεσι differant, tum suprà *a* diximus, tum ex illis Jul. Scaligeri verbis liquet lib. III. de re poëticâ cap. I: *Differt autem ἦθος, & πάθος, non solùm gradibus, ut ajunt, ita ut πάθος sit ἦθος vehemens; sed quia ἦθος est principium agendi, πάθος autem patiendi. Itaque, qui perturbatur, πάθος habet; ut invidus: qui perturbat, ἦθος; ut iracundus. At quamquam in omnibus est perturbatio, tam iis, qui perturbant alios, quàm iis, qui ab aliis perturbantur: tamen, qui propriè loquentur, ita dicent, ut ἦθος exeat ad actiones; πάθος comparet ad receptionem, & sit πάθος τοῦ ἤθους fundamentum. Cùm video miserum, patior. Ea est quidem misericordia, quæ creat munificentiam: erit hæc ἦθος. Sic patior acceptâ injuriâ. Hoc parit fortitudinem ad depulsionem. ἦθος est fortitudo.* Hæc ille.

a *lib.* 1. *cap.*2. *sect.* 2. & *lib.*2.*cap.* 1.*sect* 1.

Sunt igitur mores, ea quibus animi hominum perspiciuntur. Ἔστι δὲ ἦθος τὸ τοιοῦτον, ὃ δηλοῖ τὴν προαίρεσιν, prout definit Aristoteles in arte Poëticâ: indeque cognoscere est, muta animantia non habere ἦθος, cùm non agant προαιρέσει sive *consilio*, sed instinctu. At impropriè loquitur Aristoteles, cum in historiâ sæpe iis tribuit ἤθη: uti & Plinius lib. XI. cap. XIII: *Quod maximè*, inquit, *mirum*, *mores habent.* Loquitur de apibus.

Hoc ipsum pleniùs cognoscemus, si cogitemus, quibus rebus significetur ac detegatur animi habitus alioqui occultus & abditus, cùm non cadat sub sensum. Sunt autem duo, teste Aristotele; sermo, & actio. Nam colligimus, quibus aliquis moribus sit præditus, cùm eum aliquid vidimus agentem, aut dicentem. De actionibus apertius est, quàm ut dici aliquid debeat. De sermone docet vetus ille Senarius:

Ἀνδρὸς χαρακτὴρ ἐκ λόγου γνωρίζεται.
Queis quisque moribus siet, sermo indicat.

Terentii *b* quoque est:

Nam mihi, quale ingenium haberes, fuit indicio oratia.

b *Heaut. act.*2.*sc.* 4.

Et Aristides orat. I. pro Rhetor. *c* Οὐκ ἀποστατεῖ δὲ οὐδὲ ἡ παροιμία τούτων, ἣ λέγουσα, Οἷος ὁ τρόπος, τοιοῦτον εἶναι καὶ τὸν λόγον· καὶ πάλιν τὸ ἕτερον ὡσαύτως. *Nec ab eo recedit proverbium, quo dicitur, quales sunt mores, talem esse oratio-*

c *pag.*167. *edit. H. Steph.*

orationem; & contrà de oratione similiter se rem habere.

Sub sermone etiam comprehendo, quæ scribuntur. Imò in omni quidem oratione animadvertere licet ingenium, & mores hominis: sed nulla ex re magis indoles, quàm ex epistolis, relucet. Eoque in iis doctrina hæc de moribus vel maximè utilis est.

Et in his verò, & in omni sermone actioneque, duo spectamus, τὸ ἁρμόττον, seu convenientiam, & τὸ χρηστὸν, seu probitatem. Ejus rei exemplum, & quod multorum instar esse possit, habemus in Milonianā, ubi Tullius ita loquentem inducit reum: *Valeant cives mei, sint incolumes, sint florentes, sint beati. Stet hæc urbs præclara, mihique patria carissima, quoquo modo merita de me erit. Tranquillâ Rep. cives mei, quoniam mihi cum illis non licet, sine me ipsi, sed per me tamen, perfruantur* &c. Cujusmodi oratio non alii convenit, quàm & optimo pariter, & fortissimo viro: qualis, Ciceronis judicio, erat Annius Milo, pro quo dicebat.

II. Qui mores relucere debeant in oratore.

PORRÒ mores partim respiciunt oratorem, quem reddunt ἀξιόπιστον a; partim auditores, aut cives in universum.

a *fide dignum.*

Mores, qui in oratore requiruntur, sunt tres; prudentia, probitas, & benevolentia. Plato in Gorgiâ tria requirit in consultore; scientiam, benevolentiam, & loquendi libertatem. Sed pro παρρησίᾳ jure substituit Aristoteles probitatem, utpote magis necessariam. Quantum enim in persuadendo probitatis opinio valeat; argumento illud erit, quòd vir bonus (modò constet, quid sentiat) plus tacendo possit, quàm improbus suadendo. Ut omnino in eo habeat locum, quod ad Philadelphenses de episcopo eorum scribit B. Ignatius: Σιγῶν πλέον δύναται τῶν πλέον λαλούντων· συνήρμοσται γὰρ ταῖς ἐντολαῖς Κυρίου, καὶ τοῖς δικαιώμασιν, ὡς χορδαὶ τῇ κιθάρᾳ· *tacens plus potest, quàm alii plus loquentes. Convenit enim mandatis Domini, & justitiæ præceptis, velut chordæ congruunt citharæ.*

Cicero lib. II. de Offic. solùm duo requirit, justitiam & prudentiam. Ita enim ait: *Fides autem ut habeatur, duabus rebus effici potest; si existimabimur adepti conjunctam cum justitiâ prudentiam. Nam & iis fidem habemus, quos plus intelligere, quàm nos, arbitramur; quosque & futura prospicere credimus, &, cùm res agatur, in discrimenque ventum sit, expedire rem, & consilium ex tempore capere posse: hanc enim omnes existimant utilem veramque prudentiam. Justis autem & fidis hominibus, id est, viris bonis, ita fides habetur,*

tur, ut nulla sit in his fraudis injuriæque suspicio. Itaque his salutem nostram, his fortunas, his liberos rectissimè committi, arbitramur. Verùm præter hæc duo à Tullio requisita, etiam benevolentiâ opus esse, ratio ipsa evincit. Nam, ut docet Aristoteles lib. II. Rhet. cap. I, non persuadent, qui existimantur ob imprudentiam malè sentire; vel qui rei putantur intelligentes, sed ob improbitatem aliter, ac sentiunt, eloqui; vel denique qui pro prudentibus habentur, ac probis, sed putantur alteri magis parti favere, quàm nobis, aut certè minùs, quàm alii, qui in eâdem re aliud nobis dant consilium. Sanè quantum valeat affectus, argumento erit, quòd Plutarchus in Marii vita *a*, cùm vellet dicere, P. Rutilii Rufi fidem, in libris de vita sua, paullo esse suspectiorem; agnoscit, virum quidem fuisse veracem, ac probum; sed addit, privatim fuisse Mario infestum. Quo satis indicat, non sufficere, si quis sit probus, & prudens; sed præterea requiri, nequis amore, vel odio, ducatur. Hoc si in viris habeât integerrimis locum: quid de vilibus erit capitibus? Exemplum dabo ex eo, quod Xenophon ait penè initio libelli de Rep. Atheniensium. Dixerat, mirari fortasse aliquem, quòd Athenis omnibus liceat concionem habere, & consilium dare; cùm à vilibus & malis nihil sani debeat exspectari. Huic rei ita occurrit. Ait, nihil mirandum esse, si in democratia magis talibus populus credat, quàm viris bonis ac præstantibus. Nam longè maximam populi partem vilibus istis capitibus constare: quemque autem sibi bene esse malle, quàm alteri. At viles istos in populari statu consulere sui similibus; cùm è contrario cives præstantiores iis potiùs studeant, qui similes sui, plebeiis verò, & improbis istis, dissimiles sint. Sic enim inter alia loquitur: Οἱ δὲ γινώσκουσιν, ὅτι ἡ τούτου ἀμαθία, καὶ πονηρία, καὶ εὔνοια, μᾶλλον λυσιτελεῖ, ἢ ἡ τοῦ χρηστοῦ ἀρετὴ, καὶ σοφία, καὶ κακόνοια. *Norunt nimirum, hujus imperitiam, ac vilitatem, cum benevolentiâ junctam, prodesse ampliùs, quàm viri boni virtutem, ac sapientiam, conjunctam cum malevolentia.*

a pag. 169. edit. H. Steph.

III. QUOMODO CONSEQUATUR ORATOR, UT VIDEATUR PRUDENS, PROBUS, ET BENEVOLUS.

PRUDENTIAM ostendit orator, si modestè, non audacter, doceat aut moneat alios: probitatem, si virtutes collaudet, ac vitia reprehendat: benevolentiam, si præ se ferat singularem amorem, & observantiam erga auditores, & remp. ac patriam; quæ potissima pars est moratæ orationis. Hâc de re egregiè Fabius, cujus sententiam

tiam lib. IV. cap. II. his verbis conceptam invenire est: *Ne id quidem præteribo, quantum afferat fidem expositioni narrantis autoritas, quam mereri debemus, ante omnia quidem vitâ, sed & ipso genere orationis. Quod quo fuerit gravius, sanctius, hoc plus habeat necesse est in affirmando quoque ponderis. Effugienda ergò in hâc præcipuè parte omnis calliditatis suspicio: (neque enim se unquam magis custodit judex:) nihil videatur fictum, nihil solicitum: omnia potiùs à caussâ, quàm ab oratore, profecta credantur. Sed hoc pati non possumus, & perire artem putamus, nisi appareat; cùm desinat ars esse, si apparet.* Hæc elegantissimè & verissimè Fabius. Ab oratoris moribus captatur benevolentia Divinatione contra Verrem: *Adductus,* inquit, *sum, Iudices, officio, fide, misericordiâ, multorum bonorum exemplo, veteri consuetudine institutoq́ majorum, ut onus hoc laboris atque officii, non ex meo, sed ex necessariorum meorum tempore, mihi suscipiendum putarem.* Et pro Roscio Amer. *Opprimi onere officii malo, quàm id, quod mihi cum fide semel impositum est, aut propter perfidiam abjicere, aut propter infirmitatem animi deponere.* Et hæc de moribus, quatenus oratorem respiciunt.

IV. VARIARE AFFECTUS, TUM PRO NATURA GENTIS, TUM PRO GENERE REIP., TUM PRO QUATUOR ISTIS MODIS, *quibus ejusdem etiam gentis ac reip. homines inter se differunt.*

PROXIMUM est, ut dicamus de moribus ratione auditorum. Quos trifariam cognoscimus.

Primùm ex natura nationis. Nam Galli sunt præcipites, nec longæ spei patientes. Hispani contrà lenti in consiliis: in bello autem laboris ac disciplinæ tolerantes: tumidi interim, & vile ministerium, etiamsi ampla spes affulgeat, aversantes. Itali mentis sunt reconditæ: Germani simplices & aperti. Poloni feroces, & quos fraude magis, quàm vi superes: Moscovitæ contrà fraudulenti. Longum esset omnia persequi. Qui volet, adeat, quæ ingeniosè & eleganter de præcipuis gentibus Joannes Barclaius disseruit in Icone animorum, cap. III, & sex proximè sequentibus. Contentus nunc ero verbis unius ex antiquis: nempe Siculi illius Genethliaci, Julii Firmici Materni lib. I. Mathesios cap. I: *Scythæ soli immani feritatis crudelitate grassantur. Itali fiunt regali semper nobilitate præfulgidi, Galli stolidi, leves Græci, Afri subdoli, avari Syri, acuti Siculi, luxuriosi semper Asiani, & voluptatibus occupati, Hispani elatâ jactantiæ animositate præposteri. Ergò Scytharum rabiem nunquam mitigat Iupiter: nec Italis aliquando Sol denegabit imperia: nec levitati Græcorum Saturni stella pondus imponit: nec Asiana lasci-*

vitas sobriâ Iovis moderatione corrigitur: nec Siculorũ acumen frigido ortu aliquando Saturni obtunditur: nec Syrorum avaritia lascivis Veneris radiationibus temperatur: nec Afrorum malitiosa commenta, & bilingues animos, salutare Iovis sidus impediet: nec Hispanorum jactantiam pigrum poterit Saturni lumen hebetare: nec Gallicam stoliditatem Mercurii sapientissimum sidus exacuet. In quo an rectè de gentibus singulis judicium ferat, non est hujus loci disputare. Satis est, si illud nunc extra controversiam maneat, diversam esse cujusque gentis indolem; pro quâ τὸ ἠθικὸν in oratione mutare debeat orator.

Præterea mores cognoscuntur ex fine Reip. de quo superiùs in genere deliberativo satis diximus *a*.

Denique pro quadruplici auditorum discrimine variant τὰ ἤθη quadrifariam: idque in ejusdem etiam gentis hominibus, ac ejusdem Reip. civibus.

a lib.1. cap.3 sect. 8.

Nam vel diversis sunt affectibus, vel habitibus, vel ætate, vel fortunis.

Affectus plurimùm immutant; quia aliud suadet amor, aliud odium; aliud ira, aliud lenitas; aliud pudor, aliud impudentia; eademque aliorum est affectuum ratio; de quibus cùm antè dictum sit, non est quòd ea hîc iteremus.

Pro habituum quoque diversitate mores hominum sunt diversi; quomodo aliter affectus est vir justus, aliter injustus; aliter temperans, aliter intemperans. Sed de virtutibus vitiisque nihil hîc affert Aristoteles; quia de iis egerat lib.1, cùm tractaret de genere demonstrativo; cujus finis est honestum, vel turpe.

Tertiò mores variantur ratione ætatis; quia aliis sunt moribus juvenes, aliis viri, aliis senes.

Postremò mores sunt diversi ratione fortunæ; sive prosperæ, sive improsperæ; tum in nobilibus, divitibus, potentibus; tum in iis, qui his opponuntur. Atque huc etiam refer sexum, cùm aliter loquatur & conveniatur vir, aliter mulier: item vitæ genus, atque institutum; cùm alia sit ratio ineunda in urbano, quàm rustico, aut milite; alius etiam affectus sit sacerdotis, alius judicis, alius mercatoris. Vide Corræum lib. de Elegia *b*; vel potiùs Cæsarem Scaligerum lib. III de Re Poët. cap. XIII, XIV, XV.

b pag. 32. & 33.

V. Quo-

V. QUOMODO SECUNDUM ÆTATES HUMANA VITA DISTINGUATUR.

CUM igitur de duobus primis generibus actum sit, ut dixi: superest, ut nunc mores diversæ ætatis, diversæque fortunæ, consideremus.

Aetas est quadruplex, pueritia, juventus, ἀκμὴ sive ætas constans, & senectus. Ita enim Hippocrates quoque dividit, cùm ait *a*: Γέροντες εὐφορώτατα νηστείην φέρουσι· δεύτερον, οἱ καθεστηκότες· ἥκιστα, μειράκια· πάντων δὲ μάλιστα, παιδία· τούτων δὲ αὐτέων ἃ ἂν τύχῃ αὐτὰ ἑωυτῶν προθυμότερα ἐόντα. *Senes facillimè jejunium ferunt; proximè post eos, qui sunt statâ ætate: minùs adolescentes: omnium minimè pueri: atque inter hos præcipuè, qui acriores ac promtiores sunt ad aliquid agendum.* Ac similiter Cornelius Celsus lib. I. cap. III: *Quod ad ætates verò pertinet, inediam facillimè sustinent mediæ ætates, minùs juvenes, minimè pueri, & senectute confecti.* Sed jure Aristoteles tres tantùm ætates nominat; quia pueritia, quæ velut seminium est omnis ætatis, nihil huc facit. Neque enim oratori facienda sunt verba ad pueritiam. Interim etiam hac insuperhabitâ, quatuor ætates numerari possunt; adolescentia, juventus, virilis ætas, quæ Plauto *b* media vocatur, & senectus. Adolescentiam autem, & juventutem, meritò distinguimus, etsi Latini promiscuè etiam usurpent; ut Seneca epist. XXX. *Quemadmodum*, inquit, *senectus adolescentiam sequitur.* Sallustius *c* quoque C. Cæsarem in Pontificatus Maximi petitione Catulo prælatum, adolescentulum vocat. Et Cicero Curionem, Crassum, Sulpitium, annum jam trigesimum, & quod excurrit, supergressos, nunc adolescentes, nunc juvenes vocat, secutus, ut videtur, lustri rationem à Servio Tullio constitutam, quo juniores dicebantur usque ad annum XLVI. quâ de re vide Janum Douzam in schediasmate succidaneo ad Tibullum: nec non Rob. Titium lib. V. Locorum controversorum cap. XVI, & quæ in Originum libris diximus *d*. Verùm, si præstantium aliquot physicorum sequimur sententiam, juventus extenditur usque ad annum XXX. Ἀκμὴ seu vigor corporis durat quinquennium; h. e. usque ad annum trigesimum quinctum; qui numerus resultat ex quinque septenariis. Eaque ἀκμὴ corporis, est ratio, cur Plato voluerit lib. IV. de legibus, quemque intra id temporis spacium uxorem capere. Atque idem in caussa est, cur anno XXXV, ut Macrobius *e* testatur, quasi coronâ desperatâ artem athleticam desinerent, qui ad eam usque ætatem

a *lib. I. aphorism. sect. 1. aph. 13.*

a *in Aulul. Act. 2 sc. 1.*

c *in Catil.*

d *voce* Juvenis.

e *in Somn. Scip. lib. 1. cap. 6.*

tatem

tatem ſine ullo victorię pręmio perveniſſent. Sed ἀκμὴ animi annos durat xx: puta ad annum uſque L, quę ætas ſeptem conſtat ſeptenariis. Quicquid ab anno quinquageſimo reſiduum eſt, id aſſignatur ſenectuti: quam, etiam cùm longiſſima eſt, centeſimum annum non excedere, putat Lucianus in Hermotimo. Videlicet quia adeò inſolens eſt exceſſus iſte, ut prope miraculi loco habeatur. Optima eſt ſenectutis pars, quę prima eſt: nempe ab anno quinquageſimo ad ſexageſimum: quę dici poteſt *cruda viridiſque ſenectus* a. Galeno lib. v. de ſanitate tuenda, qui intra hoc ſpatium ſunt, dicuntur ὠμογέροντες. Nec iccirco, quicunque ſexageſimum exceſſere, mente ſunt exſensâ, & corpore vieto, tardigenulo ac veternoſo: quia aliquos reperire, eſt ſupra eam ætatem virides animo, ac vigentes, & cum corpuſculo ſuo colluctantes: ut de Clarano, condiſcipulo ſuo, ſcripſit Seneca epiſt. LXVI. Et Theophraſtus *b*, jam exactis LXXXIV *c* annis, cùm ſentiret, prope adeſſe vitę terminum, dixiſſe fertur, ἡμεῖς ὁπότ' ἠρχόμεθα ζῆν, τότ' ἀποθνήσκομεν, *Vivere cùm incipimus, vivere deſinimus*. Laërt. in vit. Theophr. Itaque, ut Juriſconſulti *d* docent, infantiam quidem dicemus extendi uſque ad annum ſeptimum, ætatem pupillarem uſque ad annum quartum decimum; pubertatem & adoleſcentiam, uſque ad vigeſimum quinctum: juventutem verò, ætatem virilem, & ſenectutem, ſtatuendum, non adſtringi ad certos annos, ſed ex habitu corporis atque animi diſcerni. Qua de re Alciatus lib. x. Παρέργων Juris cap. x, Brechęus in Tit. De verborum ſignificationibus *e*, ac juniorum alii magno numero. Quod ſi & ex antiquis nonnulla de ætatibus voles, adi Philonem lib. de mundi opificio *f*, Agellium lib. x cap. XXVIII, Cenſorinum de die natali cap. XIV, & Macrobium in Somnium Scipionis lib. I. cap. VI.

VI. QUOMODO ÆTAS JUVENILIS, SENILIS, ET MEDIA, MORIBUS DIFFERANT.

ATQUE hunc in modum ætates diſtinguuntur. Nunc videamus, quomodo moribus differant juvenes, viri, & qui medię ſunt ætatis.

I. Juvenes flagrant cupiditatibus, pręcipuè Venereis. Ut Terentianus Chęrea *g*, quando ait:

--- Hanc tu mihi vel vi, vel clàm, vel precariò,
Fac tradas: mea nihil refert, dum potiar modò.

Item *h*:

--- *Ab-*

a *Virg. 6. Æn.*
b *pro eo corruptè* Themiſtocles *legitur apud Hieronymũ epiſt. ad Nepotianũ. Hieronymũ ſecutus Hugo in Didaſcalicis parte 2: eum Iacobus Magnus Toletanus Sophologii cap. 4.*
c *ita Laërtius: pro quo* centũ & ſeptẽ *eſt apud Hieronymũ, eadem ad Nepotianum epiſt.*
d *l. ſi infãti. C. de jur. delib.*
e *pag. 416. & ſeq.*
f *pag. 16. & 17. edi. Turneb.*
g *Eun. act. 2. ſc. 3.*
h *aliquãto póſt.*

--- *Abduc, duc, quantùm potes.*

Nempe, excusso rationis freno, sese, quantus quantus est, cupiditati mancipat. Rectè igitur apud eundem ait Demea *a*:

--- *Quæ vos propter adolescentiam*
Minùs videtis, magis impensè cupitis, consulitis parúm.

Similiter de iis judicat B. Chrysostomus epist. III. ad Olympiadem: Ἡ *b* πολλὴ τῆς ἐπιθυμίας ζάλη, ἀσθενέστερος δὲ ὁ λογισμός. Nimirum, ut S. Basilius *c* ait, τῆς *d* νεότητος ἐπιθυμίαι δυσκάθεκτοι. Eoque, ut cum Euripide dicam, τὸ *e* ἡβῶντας οὐ ῥᾴδιον εἴργειν. Unde ab ætate Cœlium Cicero excusat, quòd cum Clodia consuesceret. Propterea quoque antiqui meretricios amores concessere huic ętati. Notum illud est *f* Mitionis apud Comicum:

Non est flagitium, mihi crede, adolescentulum
Scortari.

Et Catonis hoc apud Horatium *g*, de adolescentia ingredeunte lupanar:

Nam simulac venas inflavit tetra libido,
Huc juvenes æquum est descendere.

Sed hæc non S. Scripturis modò refelluntur: verùm etiam è sanioribus philosophis. Notum Epicteti *h* illud: Περὶ Ἀφροδίσια πρὸ γάμου καθαρευτέον. *A Venereis ante nuptias mundos esse convenit.* Ac similiter hujus æqualis, Musonius: Ὅσαι συμπλοκαί, μοιχείας ἐκτὸς οὖσαι, ἐστερημέναι τοῦ γίνεσθαι κατὰ νόμους, καὶ αὗται πᾶσαι αἰσχραί. πράττονται γὰρ δι᾽ ἀκολασίαν. *Concubitus omnes, etiamsi non fuerit adulterium, si non juxta legem fiant, turpes & ipsi sunt. Ut qui solius libidinis caussâ fiant.*

Neque in libidine tantùm, sed etiam cęteris in rebus, vehementes esse cupiditates adolescentiæ solent. Nimirum nondum totam exuêre pueritiam. De pueris verò sic Tullius lib. V. de Fin. *Quanta studia decertantium sunt! quanta ipsa certamina! ut illi efferuntur lætitiâ cum vicerint! ut pudet victos! ut se accusari nolunt! quàm cupiunt laudari! quos illi labores non perferunt, ut æqualium principes sint!* Adolescentiæ etiam similes esse mores, clarè idem ostendit pro M. Cœlio, his verbis: *Non loquor de sapientia, quæ non cadit in hanc ætatem; de impetu animi loquor, de cupiditate vincendi, de ardore mentis ad gloriam. quæ studia in his jam ætatibus nostris contractiora esse debent. in adolescentia verò, tanquam in herbis, significant, quæ virtutis maturitas, & quantæ fruges industriæ sint futuræ.* Quibus ex verbis etiam cognoscimus, acre hoc adolescentiæ desiderium ad virtutem plurimùm conferre. Et sanè dicam liberè, absque illo animi impetu numquam contingit, ut quisquam solidam asse-

a *Adel. act.5.sc.9.*
b *Magna est concupiscentiæ tempestas: ratio verò longè imbecillior.*
c *in cap.3. Ies.p.903. ed.Mor.*
d *juventutis effrenes sūt cupiditates.*
e *haut facile est pubescentem compescere.*
f *Adel. act.1.sc.2.*
g *lib.1. sat.1.*
h *Enchir. cap.47.*

quatur gloriam. Propterea talem jam à puero oratorem futurum Fabius optat lib. I. cap. III. *Mihi*, inquit, *ille detur puer, quem gloria juvet, qui victus fleat. Hic erit alendus ambitu, hunc mordebit objurgatio, hunc honor excitabit: in hoc desidiam nunquam verebor.* His moribus non in pueritia modò erat M. Brutus; sed etiam in adolescentia: de quo Julius Cæsar, Tullio teste *a*, dicebat: *Magni refert hic quid velit: sed quicquid vult, valde vult.* Quod Plutarchus *b* ita expressit: Οὗτος ὁ νεανίας οὐκ οἶδα μὲν ὃ βούλεται, πᾶν δ' ὃ βούλεται, σφόδρα βούλεται. Certè quia affectus juvenum vehementes sunt, ideo Græci νεανικὸν accipiunt pro magno; ut apud Aristotelem *c* πόροι νεανικοὶ, & Aristophanem in Pluto κρέας νεανικὸν; eodemque modo ab Athenæo Casaubonus *d* dici putat λοπὰς νεανικὴ, ut sit *patina ingens;* non *olla nova*, quomodo verterat Dalecampius.

Etsi autem affectus juvenum sint vehementes: tamen citò iidem etiam pulchris fatigantur, semperque novitate capiuntur improvisâ. Facilè nempe satiantur; quemadmodum ægroti solent. Unde illud poëtæ Venusini de hac ipsa ætate *e*:

--- Cupidusque, & amata relinquere pernix.

Atque hinc etiam caussam cognoscimus, cur adolescentia amicitias, nec satis magno judicio eligat; nec satis constanter, adversus oboriens fastidium, tueatur. Nimirum impedimento est τὸ *f* κοῦφον, καὶ εὐκίνητον τῆς νεότητος: ut loquitur Basilius *g*.

Et talia quidem sunt desideria juvenum. At in senibus deferbuit cupiditas: eoque ab iis tam acre illud, quàm desultorium hoc, abest.

II. Juvenes item, & facilè, & vehementer excandescunt, propterea quòd sint φιλότιμοι *h*; & ob corporis vires sciant, se præstare posse, quæ ira jusserit. Exemplo fuerit Gyas, de quo ita Maro *i*:

Tum verò exarsit juveni dolor ossibus ingens:
Nec lachrymis caruere genæ: segnemque Menæten,
Oblitus decorisque sui, sociûmque salutis,
In mare præcipitem puppi deturbat ab altâ.

At dispar est senum ratio: quia facilè quidem & ipsi succensent; sed non æquè parent iræ. Ferunt enim, quæ juvenes non ferrent: unde Horatius *k* scitè:

Lenit albescens animos capillus
Litium & rixæ cupidos protervæ.
Non ego hoc ferrem calidus juventâ,
Consule Planco.

Nimirum norunt senes, non adeo sibi proclivè esse alios ulcisci. Accedit,

a *epist.* I. *lib.* 14. *ad Att.*
b *in Bruto.*
c *lib.* I. *Histor. Animal.*
d *lib.* 4. *Animadv. in Athen. cap.* 21. *& vide lib.* 13. *cap.* 9.
e *in Arte Poët.*
f *quod levis sit juventus, & admodum mobilis.*
g *in cap.* 3. *Esa.*
h *honoris avidi.*
i 5. *Æn.*
k *lib.* 3. *od.* 14.

Accedit, quòd naturæ frigus calorem ex ira provenientem celeriùs exstinguit; unde fit, ut acutæ quidem eorum sint iræ, sed citò dissolvantur. Id voluit Aristoteles, cùm scripsit, καὶ οἱ θυμοὶ ὀξεῖς μὲν εἰσιν, ἀσθενεῖς δέ. h. e. *iræ senum acres quidem sunt, sed imbecilles.* Confirmat hanc Aristotelis sententiam Lucianus *a*; quando expostulantem cum Jove Timonem inducit, quòd jam senex inultam hominum malitiam sinat; cùm longè iracundior fuerit in juventute. Audiamus ipsum: Αμβλυώττεις γάρ, καὶ ἀμβλυώττεις πρὸς τὰ γιγνόμενα· καὶ τὰ ὦτα ἐκκεκώφωσαι, καθάπερ οἱ παρηβηκότες· ἐπεὶ νέος γε ἔτι, καὶ ὀξύθυμος ὤν, καὶ ἀκμαῖος τὴν ὀργὴν, πολλὰ κατὰ τῶν ἀδίκων καὶ βιαίων ἐποίεις. *At cæcutis lippitudine, & alucinaris, ad ea, quæ fiunt, atque aures obsurduere, sicut iis, qui ætate jam sunt confecti. Quandoquidem, cùm juvenis fores, & acris animi, & præceps ad iram, multa agebas adversus iniquos, & violentos.* Et aliquanto pòst: Ἐπιδείξαιό τινα χολὴν ἀνδρώδους καὶ νεανικοῦ Διός. *Ostende iram aliquam strenui illius ac juvenilis Iovis.* In eodem etiam dialogo Mercurius ait Timoni: Ἀλλ' ἔα τὰ ὀργίλα ταῦτα, καὶ μειρακιώδη. *Sed mitte iracunda hæc, & juvenilia.* Neque Aristoteli adversatur Ammianus Marcellinus, cujus illud lib. XXVII, ubi de irâ Valentiniani agit: *Hanc esse animi ulcus diuturnum interdumque perpetuum, prudentes definiunt, nasci ex mentis mollitie consuetum, id asserentes argumento probabili, quòd iracundiores sunt incolumibus languidi, & fœminæ maribus, & juvenibus senes, & felicibus ærumnosi.* Non, inquam, adversatur ei, quod antè ex Aristotele retulimus; quia Ammianus videtur juvenes vocare juxta institutum Servii Tullii, quo juniores sunt usque ad annum XLVI. Argumento est, quòd Plutarchus, è cujus περὶ ἀοργησίας libro totus ille locus desumtus est, pro eo dixit, καὶ γέροντες ἀκμαζόντων ὀργιλώτεροι *b*. Confirmat quoque eandem rem illud Sophoclis apud Scholiastem Euripidis:

> Ὀργὴ γέροντος, ὥστε μαλθακὴ κοπίς,
> Ἐν χειρὶ θήγει, ἐν τάχει δ' ἀμβλύνεται.
> *Senilis ira, mollis in guttæ modum,*
> *Pungit manum, sed illico retunditur.*

Ita Nazianzenus de Eusebio scribit, eum, cùm rigidior fuisset olim, nunc senio malacissari. Ὥσπερ σίδηρος, inquit, πυρὶ, τῷ χρόνῳ μαλάσσεται, *ut ferrum igni, ita hic senio mollescit.* Lucianus quoque in tyrannicidâ collationem inter tyrannum, ac filium ejus, instituens, de tyranno ipso ait: Μετριώτερος γὰρ ὁ πρεσβύτης ἦν παραπολὺ, καὶ πρὸς τὰς ὀργὰς ἠπιώτερος, καὶ πρὸς τὰς κολάσεις ἀμβλύτερος, καὶ πρὸς τὰς ἐπιθυμίας βραδύτερος, ὡς ἂν ἤδη τῆς ἡλικίας τὸ μὲν σφοδρότερον τῆς ὁρμῆς ἐπεχούσης, τὰς δὲ τῶν ἡδονῶν ὀρέξεις χαλιναγωγούσης. *Porrò senex longè fuit moderatior: quippe in ira*

a in Timone.

b & senes sunt iracundiores iis, quibus florida ac valida est ætas.

ira mitior, in pœnis lenior, ad voluptates tardior: ut cui ætas jam vehementiam appetitus cohiberet, ac cupiditates voluptatum refrænaret.

a *proverbio* Senis ira. Nec ei, quod vir eruditissimus, Hadrianus Junius *a*, scripsit, adversatur Aristophanicum illud in Vespis:

--- τὸ γένος ἂν τις ὀργίσῃ
Τὸ τῶν γερόντων, ἔσθ᾽ ὅμοιον σφηκιᾷ.

--- Qui senum irritat genus,
Perinde, quàm si concitet vespas, agit.

Neq; enim aliud innuit Comicus, quàm quòd morosi sint senes, facileque irascantur; quod Aristoteles quoq;, & Sophocles, agnoscunt.

III. Præterea in juvenibus prolubium est, ac prolixus animus, magisque famâ, quàm fame, commoventur, quia nesciunt, quid sit egestas. Unde Horatio *b* juvenis dicitur,

b *in Arte.* *Vtilium tardus provisor, prodigus æris.*

At senes habent alios illiberaliter, atque, ut inquiebat ille apud L. Pomponium, Atellanarum scriptorem, rumorem parvi faciunt, dum sit rumen quî impleant. Norunt enim, quàm difficilè pecuniæ acquirantur. Quod si quavis ætate difficile sit, opes parare: quanto magis in senectute! Inopiam igitur timent senes; ad quam si redigantur, effœtis jam viribus, vitam tueri neutiquam possint. Atque hoc est, quod Terentius ait Adelphis *c*:

c *Act. 5. sc. 3.* *Solùm unum hoc vitium affert senectus hominibus:*
Attentiores sumus ad rem omnes, quàm sat est.

Et Horatius in Arte:

Multa senem circumveniunt incommoda: vel quòd
Quærit, & inventis miser abstinet, ac timet uti.

Quod vitium jure taxat Cicero in Catone suo: *Avaritia senilis*, ait, *quid sibi velit, non intelligo. Potest enim quicquam esse absurdius, quàm, quo minùs viæ restat, eo plus viatici quærere?*

Sed Simonides argutè hoc argumentum eludere conabatur. Siquidem rogatus, cur extrema in senectute ad rem foret attentior, d *Stobæus serm. de injustitia & avaritia.* respondit *d*, malle se defunctum opes relinquere inimicis, quàm vivum egere amicis. Quo simul amicorum inconstantiam arguebat.

IV. Juvenes bonis sunt præditi moribus, quia omnia optimè interpretantur, οὐκ ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς παραδείγματα ὁμοιοπαθῆ τοῖς πονηροῖς, *non habentes in se ipsis exempla earum perturbationum, quas improbi*; ut ait Plato lib. III. de Repub. At senes cuncta rapiunt in deteriorem partem.

V. Juvenes sunt creduli, quia nondum sunt vulpionum dolis redditi

diti cautiores. Senes sunt στρεψίμαλοι, & ingeniati ad fraudes, atque, ut loquitur poëta apud Ciceronem, ad versutiloquas *a* malicias; ideoque etiam sunt suspiciosi: unde fit, ut, quos publicitus non vellicant, hos tacitè cogitationis convicio verberent.

VI. Juvenes sunt εὐέλπιδες *b*, nec in maximis animum despondent: quod partim naturâ fit, quia multùm habeant caloris nativi; partim experientiæ defectu, quia non vident, cur hastas abjicere debeant, cùm aut nunquam, aut rarò, spe exciderint; partim ætatis privilegio, quia plurimum temporis residui habere sibi videantur. Ita de Alexandro juvene scribit Plutarchus in vitâ ejus, cùm primùm Persarum oram conspexisset, quæcunque haberet, amicis donâsse; ac rogatum, quid sibi servasset, respondisse, ἐλπίδας *c*. E contrario senes facilè desperant, tum quia calor naturalis in iis refrigeratus est; tum quia sæpe spe sunt fraudati; tum quia pusillum id temporis esse judicant, quod restat. Quare & de præteritis gaudent sermones cædere; unde senex Horatio *d* dicitur *laudator temporis acti*. Ita Euander apud Maronem VIII. Aen. referre gaudet, quæ juvenis gesserat:

Qualis eram, cùm primam aciem Præneste sub ipsa
Stravi, scutorumque incendi victor acervos,
Et regem hac Herilum dextrâ sub Tartara misi, &c.

Ac sæpe in eo, atque adeò omni sermone, modum tenêre nesciunt. Nempe à natura hoc iis datum videtur, ut qui maximè possunt, alios etiam maximè aveant docere. Sanè Homerus quoque disertissimum Nestorem passim inducit verbosum: neque enim ausim cum aliis dicere σπερμολόγον *e*. Ac contemtim satis Menelaus apud Euripidem ait, Pelea senem nihil aliud posse, πλὴν λέγειν μόνον *f*. Contemtissimè autem Maximianus, qui vulgò diu creditus est Cornelius Gallus *g*:

Deficit auditor, non deficit ipse loquendo.
O solâ fortes garrulitate senes!

Sed etsi verissimum sit, senum nonnullos audientibus crucem figere longis logis suis: id tamen condonandum iis, ob virtutes, quibus hoc vitium abunde compensant. Quin indignus videatur, qui ad senilem pertingat ætatem, siquis perferre nequeat hanc loquacitatem, eamque innoxiam.

VII. Juvenes sunt verecundi, quia cùm honestum & turpe dignoscere per se nequeant, judicium de eo ferunt ex prima institutione. At senes inverecundi sunt, quia, dum lucro omnia metiuntur,

a nisi cum P.Victorio legere malis versutiloquax. Vide eum notis in Demetriũ pag 157. edit.Flor. Sed vitiosi codices Nonii eum deceperunt.
b *pleni bonæ spei.*
c *spem.*
d *in Arte.*
e *garrulum ac nugatorẽ.*
f *quàm tantummodo dicere.*
g *eleg.1.*

tur, ſæpe pudor & honeſtas per eos pedibus trahantur licet. Hinc Admetus parenti ſuo ait apud Euripidem *a*:

a in Alceſtide.

Φεῦ, φεῦ, τὸ γῆρας ὡς ἀναιδείας πλέον.
Heu, heu, ſenectus plena ut impudentiæ eſt!

VIII. Juvenes ſunt μεγαλόψυχοι *b*, ſive, ut Horatius *c* pro eô dicit, *ſublimes*. Senex verò

b magnanimi.
c in Arte.
d ibidem.
e in Terpſichore.

--- *res omnes timidè gelideq́ miniſtrat:*

ut idem *d* inquit. Imò ſæpe nec tentare aliquid audet, quale res requirat. Exemplum habemus apud Herodotum *e*, in convivio, quo Amyntas, Macedoniæ rex, excepit Perſas. In quo cùm Perſæ impudicè attrectarent feminas, Ἀμύντης μὲν ταῦτα ὁρέων, ἀτρέμας εἶχε, καίπερ δυσφορέων, οἷα ὑπερδειμαίνων τοὺς Πέρσας· Ἀλέξανδρος δὲ ὁ Ἀμύντεω, παρεών τε καὶ ὁρέων ταῦτα, ἅτε νέος τε ἐὼν καὶ κακῶν ἀπαθὴς, οὐδαμῶς ἔτι κατέχειν οἷός τ' ἦν. *Amyntas quidem iſta videns, etſi ægre ferret, ſe tamen continebat, quia Perſicum nomen ſupra modum metueret. At Amyntæ filius Alexander, cùm adeſſet, & hæc cerneret, nequaquam potuit ea perferre: quippe qui adoleſcens eſſet, nec malorum expertus.* Ubi cauſſam etiam apponi videmus hujus diverſitatis. Nempe quòd adoleſcentes nihil adverſi ſenſerint in vita: ſenes verò, multis malis edocti, ſciant, quantis periculis obnoxia ſint humana omnia. Cui cauſſæ addere poſſumus alteram à temperamento, quia ſenibus frigus, ſanguinem condenſando, ingenium etiam obtundit. Ab utrâque hac cauſsâ eſt ſollicita adeò cogitatio; quæ efficit, ut etiam tuta anxiè circumſpiciant, ac ſæpe nimio pavore præclara quoque conſilia corrumpant. Ita abfuit parùm, quin Fabius Maximus Cunctator conſilium Scipionis de transferendo in Africam bello, quo rem ille Romanam penitus reſtituit, eo everſum iret, quòd meticulosè nimis pericula omnia expenderet. Quare etſi ſenes, ob longam rerum experientiam, magnificè de ſe ſentiant, ac ſæpiùs juvenum conſilia habeant deſpicatui: interdum tamen magnos juvenum animos præferre convenit curæ ſenum, plùs, quàm ſatis eſt, accuratæ.

IX. Juvenes honeſtū pręferunt utili, rectam ſecuti indolē, & muſteæ ætatis, ut Nævius appellat, ſalutaria documenta. At ſenes utile præferunt honeſto, quia nihil in vitâ habent carius vitâ, cujus parum ſupereſt.

f amicis amici.

X. Juvenes ſunt φιλόφιλοι *f*, quia ſocietate gaudent, & amicitias honeſto potiùs, quàm utili, metiuntur. Senes, ex regulâ Biantis, amãt tanquam aliquando oſuri, & oderunt tanquam aliquando amaturi.

XI. Juvenes plurimùm tranſgrediuntur præceptum illud Chilonis,

nis, μηδὲν ἄγαν *a*. Peccant enim ſemper in exceſſu; cujus etiam argumentum eſt, quòd omnia, ut certiſſima, aſſeverant. At ſenes peccant in defectu. Iidem crebrò decepti, ut plurimùm in ſermonibus addunt illud τάχα *b*.

XII. Juvenes ſunt quidem μεγαλαδικητικοὶ, h.e. vehementer proni ad injuriam inferendam: verùm contumeliæ potiùs, quàm malitiæ cauſsâ, alios mactant infortuniis: unde Aelianus, ludens epiſtolâ Oporæ ad Dercyllum amatorem, vinum quoque novum ait contumelioſum eſſe ob ætatem: ὁ οἶνος ὑβριστὴς διὰ νεότητα. Contumeliæ autem cauſsâ fieri dicitur, quod fit ob voluptatem, quam quis ex eo percipit, quòd videatur ἄλλων ὑπερέχειν *c*. Ita Alcibiades Hipponico, viro & genere & opibus præſtanti, colaphum impegit, οὐχ' ὑπ' ὀργῆς ἢ διαφορᾶς τινος προαχθεὶς, ἀλλ' ἐπὶ γέλωτι συνθέμενος πρὸς τοὺς ἑταίρους *d*: ut in Alcibiade ſcribit Plutarchus. At ſenum diſpar ratio, qui magis injurii ſunt ob malitiam, quàm ob contumeliam.

XIII. Juvenes ſunt miſericordes, quia ex ſuo ingenio de aliorum judicant innocentiâ. Nam, ut Tullius ait ad Quinctum Fratr. *Vt quiſque eſt vir optimus; ita difficillimè, eſſe alios improbos, ſuſpicatur.* At ſenes miſericordes quidem ſunt: ſed ideo, quia ob infirmitatem ſuam metuunt, ne ſimile ſibi immineat.

XIV. Juvenes etiam ſunt propenſi ad riſum, eoque etiam ad dicacitatem. Ac ſenes facetias aſpernantur: quippe ὀδυρτικοὶ, καὶ φιλαίτιοι, hoc eſt, *difficiles, queruli*, ut Horatius *e* expreſſit. Ac Sillio *f* ſimiliter dicitur *queribunda ſenectus*. Eo autem queruli ſunt, & moroſi; quia, ut Tullius *g* inquit, *contemni ſe putant, deſpici, & illudi.* Atqui, ut continuò addit, *in fragili corpore odioſa omnis offenſio eſt.* Tales autem qui ſunt, non poſſunt eſſe εὐτράπελοι καὶ φιλογέλοιοι *h*. Siquidem ἐναντίον *i* τὸ ὀδυρτικὸν τῷ φιλογέλωτι, ut Ariſtoteles ait. Quare cauſſa hujus diverſitatis eſt, quòd bona ætas ut Tullio *k* juventus vocatur, & animo & corpore viget vegetque, & voluptatibus fruitur. Contrà ſenectus, quæ *mala ætas* dicitur Accio *l*, Turpilio, Plauto, voluptatum eſt expers, viribus effœta, morbis obnoxia: ut conqueritur ſenex ille Menæchmis *m*:

--- Conſitus ſum
Senectute, onuſtum gero corpus, vires
Reliquere. ut ætas mala, merx mala eſt ergó.

Accedit etiam ad cætera ſenectutis mala angor ille ex cogitatione mortis propinquæ. Unde Tullius de Senect. *Quarta reſtat cauſſa, quæ maximè angere atque ſollicitam habere noſtram ætatem videtur, appropinquatio* mortis,

a *nequid nimis.*
b *forſan.*
c *aliis eſſe præſtantior.*
d *non ira aut ſimultate impulſus; ſed cùm per luſum conſtituiſſet id cum ſodalibus.*
e *in Arte.*
f *lib.13.*
g *in Catone Majore.*
h *faceti, & jocorum ſtudioſi.*
i *querulum, & jocoſum, ſunt contraria.*
k *in Cat. maj.*
l *Nonius in Seniū.*
m *act.5. ſc.2.*

mortis, quæ certè à senectute non potest longè abesse. Nimirum senes sunt φιλόζωοι a. Imò quo morti sunt viciniores, hoc sunt vitæ cupidiores. Cujus ratio est, quia cupimus ea, quibus destituimur. At, extremâ ætate, quodammodo caremus vitâ, quia tota jam quasi effluxit. Sed Cato apud Tullium in eo totus est, ut doceat, senectuti non esse timendam mortem, ac denique de se ipso concludit: *Quod si quis Deus mihi largiatur, ut ex hac ætate repuerascam, & in cunis vagiam, valde recusem: nec verò velim, quasi decurso spatio, à carcere ad calces revocari.*

a *cupidi vitæ.*

Quod ad ἀκμὴν, sive virilem ætatem, ea adolescentiæ errores videt, seque improvidè adeò in multis egisse, multùm miratur, & propterea, quicquid à se peccatum fuit, emendare conatur. Nec jam acres adeò sunt affectuum stimuli, quia fervor ille sanguinis remisit. Itaque ut ætas ea inter juventutem, & senilem, veluti in medio, constituta est: ita etiam intermediam obtinet naturam. Nam, quæ bona adolescentia & senectus habet divisa, ea vigor ætatis habet conjuncta: & quæ juventus ac senectus habent in excessu & defectu, ea virilis ætas habet in mediocritate. E. G. Juventus respicit honestum, non utile; senectus utile, non honestum; virilis ætas, & honestum, & utile. Hinc Horatius in Arte:

Conversis studiis ætas animusque virilis
Quærit opes & amicitias, inservit honori:
Commisisse cavet, quod mox vitare laboret.

Juventus fortis est, sed intemperans; senectus temperans, sed timida; virilis ætas fortis, & sicca sobriaque. Juventus nimis credula; senectus nimis suspiciosa; virilis ætas pro rerum naturâ confidit aut diffidit. Et sic de cæteris. Atque hæc de morum discrimine, ratione ætatis. De quo ex Aristotele etiam hausit ea Elias Cretensis, quæ adfert commentario in orat. 1. Nazianzeni *b*. Nempe doctrina hæc utilis est non modò in foro, aut curia, sed etiam in ecclesia. Admodum præterea necessaria est poëtæ: quâ de re sic Horatius in Arte:

b *col. 62. & 63. edit. Claud. Morell.*

Si plausoris eges aulæa morantis, & usque
Sessuri, donec cantor, Vos plaudite, dicat:
Aetatis cujusque notandi sunt tibi mores,
Mobilibusque decor naturis dandus, & annis.

VII. QUID

VII. QUID NOBILITAS SIT, ET QUOT MODIS DICATUR.

POSTREMÒ differunt mores ratione nobilitatis, potentiæ, divitiarum, aut felicitatis. Quid ſit nobilitas, pauci ſciunt. Vulgò certè exiſtimant, à Cæſare, aut Rege, quemquam nobilem creari; cùm inſignia quidem nobilitatis conferre poſſint, nobilitatem non poſſint. Neque enim, ſi rex, Neroniano aut Phalarico præditus ingenio, nobilem porrò cenſeri velit, jubeat, hominem nihili, cujus ſibi opera in ſceleribus patrandis utilis fuerit, is nobilis iccirco judicari debet: quin nobilis, antiquitatis judicio, per ſe fit, qui tyrannum hunc è medio tollit; uti argumento nobis eſt Harmodii & Ariſtogitonis exemplum. Eſt nempe nobilitas nominis ſplendor. Quippe, ut *nomen*, ita & *nobilis*, à noſcendo dicitur. Cùm autem & ſcelere quiſpiam nobilis dici poſſit, ea, quâ de hîc agimus, nobilitas, eſt claritas nominis cum laude conjuncta. Sed neque hæc nobilitas eſt uniuſmodi; cùm quidam nobiles per ſe fiant, alii naſcantur. Per ſe quis nobilis fit, tum eruditione, non illâ vulgari, ac pædagogicâ; ſed præcellenti, quâ quis longè lateque nomen ſuum diffundit: tum virtute, non quidem eâ, quam in omnibus requirimus, qui probi haberi volunt; ſed heroicâ, ſuique in admirationem cæteros rapiente. Ita eruditione nobiles fuere Homerus, Euripides, Maro &c. Virtute nobiles facti Iphicrates, Scævola, Sicinius Dentatus &c. Qui verò nobiles naſcuntur, hi vel nobiles ſunt antiquis divitiis; cujuſmodi innumeros hodie videre eſt, qui nec ipſi memorabile quicquam præſtiterint, neque laudare parentes queant factis illuſtres: vel, quæ potior nobilitas eſt, nati ſunt majoribus, qui egregium ſibi nomen pepererint. Ita apud Romanos nobiles cenſebantur, qui jus habebant ponendæ imaginis: id verò iis duntaxat conceſſum erat, qui magiſtratum geſſerant curulem: eoque hi nobiliores cenſebantur, quo atria pluribus inſigniebantur imaginibus, quas poëtæ *ceras* appellant, quia nihil aliud erant, quàm capita pectore tenus è cerâ effigiata. Porrò horum quidem, qui nobiles naſcuntur, alii ſunt εὐγενεῖς, ſive *nobiles* ſolùm, alii etiam γενναῖοι, ſive *generoſi*. Εὐγενεῖς Ariſtoteli *a* ſunt, qui bono ſunt nati genere, licet interim à majorum virtutibus deflectant: cujuſmodi hominum nobilitas in aſtragalis ſita eſt; ut de leviro ſuo dicebat Herodes Atticus apud Philoſtratum *b*: at γενναῖοι ſunt, qui non degenerant,

a *lib.* 2. *Rhet. cap.* 15. *diſt. vulg.*
b *in vitis Sophiſtarum.*

sed majorum imitantur virtutes. Itaque & Aristoteles in historia animalium a leonem εὐγενῆ b vocat; lupum γενναῖον c. Sed & Latinis aliud est *nobilis*, aliud *generosus*: unde est, quòd in epist. Hypsipyles ad Jasonem conjungantur ab Ovidio;

a lib.1. cap.1. iuxta vulgarem distinctionẽ; sed iuxta novam Caesaris Scaligeri, cap. 2. sect.23. b nobilẽ. c generosum.

Si te nobilitas, generosaque nomina tangunt:

Et hoc Juvenalis Sat.VIII:

Felix, & sapiens, & nobilis, & generosus.

VIII. DE MORIBUS NOBILIUM.

I. SOLENT autem nobiles esse, ut Appuleianâ voce utar, honoripetæ: cujus ratio est, quòd iis quisque bonis, quibus ornatus est, studet addere. Putant etiam, sibi honores ob majorum virtutem deberi. Neque ipsi solùm sic sentiunt; sed aliorum idem judicium esse vident. Seneca ipse lib. IV. de Benef. cap. XXX: *Aliquando*, inquit, *daturum me etiam indignis quædam non negaverim, in honorem aliorum; sicut in petendis honoribus quosdam turpissimos nobilitas industriis, sed novis, prætulit. Non sine ratione, sacra est magnarum virtutum memoria: & esse plures bonos juvat, si gratia bonorum non cum ipsis cadat. Ciceronem filium quæ res consulem fecit, nisi pater?* Pluraque ejusce generis exempla mox subjungit. Et convenit Asconii illud in orat. pro Scauro: *Quæ generis claritas etiam inertes homines ad summos honores provexit.* Et Theodericus rex apud Cassiodorum lib. II. epist. II: *Non relinqui inglorios patimur, qui generis claritate prædicantur.* Et apud eundem Athalaricus rex lib. IX. epist. XXIII: *Quid P.C. de vobis judicemus, expendite: cùm ad summarum culmina dignitatum germinis vestri viros, quos nunquam vidimus, eligamus, non fastidio negligentiæ, sed honorabili præsumtione naturæ.*

II. Solent etiam alios nobiles aspernari; præcipuè, qui minùs antiquæ sunt nobilitatis, idque ut majores habeantur. Quod etiam in caussa est, cur erga alios ferociùs se gerant. Unde Socrates de se apud Platonem ait in Theæteto: Ὡς ἐγώ εἰμι ὑὸς μαίας μάλα γενναίας τε καὶ βλοσυρᾶς Φαιναρέτης· *Sum filius obstetricis valde generosæ, ferocique præditæ animo Phænaretes.* Ita vocem βλοσυρᾶς rectè transtulit Casaubonus d: quamquam propriè βλοσυρότης est *torvitas*; unde & Athenæus reprehendit Platonem, quòd Socratem inducat matrem appellantem βλοσυράν. Sed immeritò; quia eò respexit Plato, quòd bene nati magnificè de se sentiant, cæteros verò ferociùs despiciant. Nempe hoc iis quasi innatum est, ut ait Aristides: Ἡ μεγαλοφροσύνη ἔμφυτον χρῆμα τοῖς κρείσσοσι.

d lib.5. animad. in Ath. cap. 19.

Docent

Docent autem Physiologi, nobiles, si vigilantis fuerint naturæ, liberos ferè gignere similes; quorum tamen posteri paulatim degenerent: sin fuerint ingeniis excellentibus, gignere insanos ac furiosos; ut liquet ex posteritate Alcibiadis, & Dionysii majoris: si denique fuerint στάσιμοι, hoc est, constantes ac graves, interdum quidem procreare liberos agrestes, ac contumaces; (quos Plato in IX. de Legg. κερασβόλους vocat à similitudine seminum, quæ quia primò in boum cornua inciderint, non consequantur à solo justum temperamentum, adeoque dura fieri existimentur, ut ne quidem molliantur, si aquâ macerentur, quemadmodum Etymologici magni auctor refert; quin etiam ignis injuriæ invicta resistant, ut scribitur quinctodecimo Γεωπονικῶν:) interdum vero producere liberos inertes ac stupidos; quomodo plurimi viri docti liberos habuerunt, alii parùm acutos, alii dementientes, & à communi sensu sequestratos. Exemplum peti, cùm ex aliis jubent, tum ex liberis Hippocratis, in quos dicteria à Comicis jaci solita, non modò agnoscit Galenus *a*, sed & liquidò cognoscere est è Nebulis Aristophanis. Verùm hos alius fuisse Hippocratis liberos, argumento est, quòd Eupolis quoque eos perstringat. At hic decessit initio belli Peloponnesiaci: quo tempore, cùm Cous ille vates vix annorum fuerit triginta, cui verisimile fiat, liberos ejus Athenis incessi solitos, tanquam cerritos? Verùm alium quoque arietem intorqueamus. Nobilis illius Hippocratis liberi dicti Draco & Thessalus, fuereque & ipsi medici haut ignobiles, & medicorum parentes. At illi, qui à Comicis exagitantur, Telesippus, Demophon, & Pericles nominati; ut testatur Aristophanis scholiastes. Quare non Coi, sed Atheniensis cujusdam Hippocratis filii, ridentur à Comicis: quod & ipsum pluribus adserit Casaubonus lib. III. Animad. in Athen. cap. XVII, & Marsilius Cagnatus lib. IV. Var. Observ. cap. I. Verùm, non quia in Hippocratis liberis falsi sunt, iccirco veris eos defici exemplis, existimari debet. Nam res comprobari potest vel exemplo è L. Seneca paullo antè adducto de Ciceronis filio: qui, ut M. Seneca ait Suasoriâ postremâ, *nihil ex paterno ingenio habuit, præter urbanitatem*. Sanè *filium M. Ciceronis populus Romanus non agnoscebat loquentem*: ut Sidonius Apollinaris à veterum quodam (nomen tacet) dictum fuisse, ait epist. XIV. libri VII. Idem testatur Plutarchus in Cic., & B. Hieronymus ad Furiam. De ebrietate ejus, res nota è variis: inter alios Plinio lib. XV. cap. XXI. Sed Ciceronis filio non insistam: cùm idem liquere possit è liberis Socratis, Aristarchi Grammatici, Cimonis, Periclis,

a lib. quod animi mores &c.

Periclis, aliiſque. Vide illuſtrem hâc de re locum Aelii Spartiani in Severo Imp. Cauſſa verò ejuſce rei eſt, quòd natura in generando deficiat, & velut effœta reddatur. Per ſe quidem optimum ſibi proponit. verùm nihil ſub cœlo perpetuum eſt, omniaque finem ſortiuntur. unde fit, ut natura ſenſim deficiat in generatione præſtantium ingeniorum; quemadmodum in plantis exoticis videre eſt, quæ paullatim vigorem ſuum amittunt; item in equis è Theſſaliá, aut Mauritaniâ, in Italiam advectis. Singulis enim octonis aut novenis annis, alios equos equaſque advehere neceſſe habent, quia abſque iſthác renovatione deficeret pullorum generoſitas. Neque exiſtimandum, contradicere ſibi Ariſtotelem, eò quòd nunc quidem dicat, veriſimile eſſe, bonos bonis gigni; quia natura optimum intendat: nunc aiat, nobiles ut plurimùm producere liberos diſſimiles; quia nobilitas ſit multorum majorum virtus, ac multitudine illâ præſtantium majorum natura defatigata præſtantes ceſſet producere. Non, inquam, hæc pugnant, quia veriſimile etiam eſt, quod rarò fit, modò vulgò ut plurimùm fieri ſit perſuaſum: quomodo veriſimile eſt, oriente cometâ mortem magni nominis principi portendi; item bubonem in tecto ſtridentem funus domo minari; quia ita autumat vulgus; quamvis rarò eventus huic opinioni reſpondeat. Adde quòd non temere hoc de nobilium liberis in vulgus perſuaſum eſt, cùm in cæteris rebus ita videat uſu venire, ut plurimùm fiat, quod natura intendit: quod verò hic aliter fit, id eſt ex accidenti, quia vires deficiunt naturam, producendo multos præſtantiſſimos majores jam laſſatam, ut dicebamus. Nec tamen huic rationi à natura petitæ ſic inſiſtendum, ut non adſcendamus ad naturæ auctorem, qui, ne credamus, ingenii bona eſſe hæreditaria, occulto judicio ea diſpenſat, ſicut vult. Et hæc de nobilibus.

IX. DE MORIBUS DIVITUM.

AT *quos divitiæ producunt*, --- ut hinc ordiar Lucillii verbis, fere abhorrent ab iis, quæ lædere poſſint exiſtimationem. Debent autem hoc educationi honeſtæ. Unde Xenophon penè initio libri de Rep. Athenienſium: Ἐν τοῖς βελτίστοις ἔνι ἀκολασία τε ὀλιγίστη, καὶ ἀδικία, ἀκρίβεια δὲ πλείστη εἰς τὰ χρηστά· ἐν δὲ τῷ δήμῳ ἀμαθία τε πλείστη, καὶ ἀταξία, καὶ πονηρία· ἥτε γὰρ πενία αὐτοὺς μᾶλλον ἄγει ἐπὶ τὰ αἰσχρά. καὶ ἡ ἀπαιδευσία, καὶ ἡ ἀμαθία δι' ἔνδειαν χρημάτων (ἔνεστιν) ἐνίοις τῶν ἀνθρώπων. *In optimatibus enim & divitibus minimum eſt intemperantiæ ac injuſtitiæ; ſtudium verò accuratiſſi-*

curatissimum rerum honestarum: in plebe verò est plurimùm & inscitiæ, & confusionis, & improbitatis. Siquidem paupertas eos magis adducit ad turpia: ac plerique ob pecuniarum penuriam non potuere liberaliter educari, beneq; instituti. Interim & divitias magna vitia consequuntur. *Adeò quædam* (ut Eucherius ad Valerianum ait) *societas penè est etiam nominis duabus his rebus, vitiis, & divitiis.* Quâ παρηχήσει gaudet non semel Salvianus Massiliensis. Hujus & illud lib. VI: *Simul ut destiterunt esse divites, desinunt esse vitiosi.* Quæ vitia autem divitias sequantur, paucis nos docet Plutus ipse apud Lucianum in Timone: ubi sic loquitur; Ἐπειδάν τις ἐντυχὼν τὸ πρῶτον, ἀναπετάσας τὴν θύραν, εἰσδέχεταί με, συμπαρεισέρχεται μετ' ἐμοῦ λαθὼν ὁ τῦφος, καὶ ἡ ἄνοια, καὶ ἡ μεγαλαυχία, καὶ ἡ μαλακία, καὶ ὕβρις, καὶ ἀπάτη, καὶ ἄλλα ἄττα μυρία· *Postquam aliquis, qui me primò est adeptus, adapertis foribus receperit, clàm unà mecum ingreditur fastus, vecordia, jactantia, mollicies, contumelia, dolus, & alia id genus innumera.* Sed de præcipuis istorum distinctiùs agamus.

I. Inprimis divites sunt ὑβρισταὶ a: ut Aristoteles quoque ait. Elegans ideo decretum inferorum contra divites, qui in vita contumeliosè tractarint tenuis sortis homines, commentum videas Lucianum in Νεκυομαντείᾳ; in quâ inter alia ridiculè ait, hanc eorum pœnam fore, ut animæ illorum in terram remissæ, quinque & viginti annorum μυριάδας b in asinis sint; unoque mortuo, in alium, atque alium, commigrent, oneraque ferant à pauperibus agitati, usque dum id spatium exspirârit, quod pœnæ huic fuerat decretum.

a *contumeliosi.*

b *decies millia.*

II. Sunt etiam ὑπερήφανοι, h. e. superbi. Unde Salvianus lib. VII: *Taceatur superbia, & tumor. tam peculiare hoc divitum regnum est, ut aliquid forsitan de jure suo se putent perdere, si hinc sibi alius quicquam voluerit vindicare.*

III. Præterea divites, juxta Aristotelem, ut plurimùm sunt σαλάκωνες καὶ σόλοικοι. i. Salaconis illius instar, qui cùm pauper esset, ditissimus videri affectabat c, arrogantes, multaque in moribus peccantes. Nam cornua tollunt propter opes, quia autumant, se possidere, quibuscumque ad vitam beatè degendam opus est; aut si quid deest, id pecuniâ facilè acquiri posse. *Omnis enim res Divitiis paret,* ut ait Horat. lib. II. Satyr. II. sapientia quoque ipsa, ut statim subjungit. Huc pertinet illud Pindari in Nemeis: Ἔστι δ' ἐν εὐτυχίᾳ πανδοξίας ἄκρον· *Felicitati ac divitiis summæ inest sapientiæ opinio.* Item versus isti Ennii, quos ab Euripide Jambis expressos in Hecubam suam Trochaicis transtulit versibus;

c *Suidas & Hesychius.*

Hæc tu etsi perversè dices, facilè Achivos flexeris.
Namque opulenti cùm loquuntur pariter atque ignobiles,
Eadem dicta, eademque oratio æqua non æquè valet.

Quamquam hi sanè versus parum faciant ad præsens institutum, si cum Alciato legamus, *Nam cum opinati loquuntur.* Vulgata quidem lectio, quam & H. Stephanus retinuit in suâ Agellii editione, defendi nequit, cùm versus pravo malè talo incedat. Ea enim habet, *Nam cum opulenti loquuntur.* Si cum Alciato legamus, *opinati;* jam ab accusatione Agellii *a* vindicatus fuerit Ennius, quòd τοὺς δοκοῦντας verterit *opulentos*. Sunt enim *opinati*, qui in magnâ sunt opinione atque existimatione: unde *opinatissimi auctores* apud eundem Agellium, qui summæ sunt auctoritatis. Vide Alciatum lib. VIII. Παρέργ. Juris cap. XII.

a *lib.* 11. *cap.* 4.

IV. Molliter etiam divites se habent, ac luxuriosè; idque ut se hoc pacto ostentent. Juvenal. sat. VI:

Prima peregrinos obscena pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt secula luxu
Divitiæ molles.

Nempe, ut apud Claudianum *b* est,

--- *humanas oblimat copia mentes.*

b *lib.* 3. *de raptu Proserp.*

V. Sunt & jactabundi. quia etsi revera sit angusti abjectique animi divitias mirari: tamen (ut Petronii verbis utar) *qui solas exstruere divitias curant, nihil volunt inter homines meliùs credi, quàm quod ipsi credunt.* Adde quòd præter se vident, non modò τοὺς ἀγοραίους atque in trivio natos; sed eos etiam, qui sapientes habentur, divitias suspicere: unde & Simonides, rogatus ab Hieronis conjuge, utrùm sapientes præstarent, an divites; divites respondit, cùm sapientes semper in vestibulis divitum conspicere sit. Quod si quidem ita, uti dixit, sensit Simonides, optimo jure reprehenditur hoc nomine à Platone lib. VI. de Rep. Meliùs Aristippus Cyrenaicus, qui Dionysio tyranno rationem quærenti, cur sapientes præ divitum foribus conspicerentur, non item hi ante fores sapientum; in caussâ esse respondit *c*, quòd sapientes, qui plurimùm pauperes sunt, (nam, ut Petronius ait, *nescio quomodo bonæ mentis soror est paupertas*) satis intelligerent, quibus egerent; divites non item.

c *Laërt. in Aristippo.*

VI. Divites etiam se dignos judicant imperio, quia in publicis muneribus opulenti præponuntur pauperibus: quod non frustra fit, cùm in magistratu sinistram gignere possit opinionem tam inopia, quàm avaritia. Equidem cùm Sulpitius Galba, & Aurelius, in Senatu

natu contenderent, uter adversus Viriatum in Hispaniam mittendus esset; rogareturque Scipio Aemilianus, cujus hâc in re sententiæ foret; *Neutrum*, inquiebat *a*, *mihi mitti placet: quia alter nihil habet; alteri nihil satis est; æquè malam licentis imperii magistram judicans inopiam, & avaritiam.* a *Val. Max. lib. 6. cap. 4.*

Omnium autem vitiosissimi, & maximè insubidi ac insolentes sunt *οἱ νεόπλουτοι b*: Quod suavissimâ, de Mella & Cæpione, narratiunculâ ostendit Joannes Barclaius in Icone animorum cap. XIV. Videlicet fortunæ subitæ ita inebriant homines, ut non sint, qui priùs fuerunt. Accedit, quòd *νεόπλουτοι* sæpiùs sunt *ἀπαίδευτοι c*: unde est, quòd non modò *παροινίᾳ* gaudent ac lasciviâ; sed etiam nesciant rationem tractandi divitias. Nam *ἀρχαιόπλουτοι d* majorum exemplo & institutione magis norunt modum conservandæ & augendæ rei familiaris; unde & deparci ac vulturii esse solent. Sicuti enim *γοργόνες ὀψοφάγοι e*, ut Aristophanes *f* appellat, hiras semper latrantes habent; ita nec divites ferè istiusmodi ullis opibus expleri possunt; sed *Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit* g.

b *quibus recentes sunt divitiæ.* c *quibus haut contigerit institutio.* d *quibus priscæ sunt divitiæ.* e *manduci sive gumiæ.* f *in ἱππεῦσι.* g *Iuvenalis sat. 14.*

X. DE MORIBUS POTENTIUM.

POTENTES (quibus ab Aristotele opponuntur *ἀδύνατοι*; eos Cicero pro Muræna *impotentes* vocat) non tantùm æstimantur divitiis; sed etiam *τῇ δυνάμει*, sive *opibus*: prout Latini potentiam vocant, quæ in amicorum, sociorum, servorumque multitudine sita est. Inprimis autem potentes dicuntur, qui funguntur magistratu. Eorum quidam, qui, ut de Vatinio dicebat Tullius *h*, strumam, h. e. turpia sua facta, *διβάφῳ i* vestiri & occultari putant, divitibus sunt peiores; quia, quod libet, licere autumant. Arbitrantur enim, ut egregriè observavit Tullius pro Quinctio, *sine injuriâ potentiam levem atque inopem esse.* Sanè contumeliosos esse in eos, qui tenuioris fuerint sortis, indicat quoque hic Luciani locus in dialogo Junonis & Latonæ: *μέγα, ὦ Ἥρα, φρονεῖς, ὅτι ξυνεῖ τῷ Διΐ, καὶ συμβασιλεύεις αὐτῷ· καὶ διὰ τοῦτο ὑβρίζεις ἀδεῶς· Valde elato animo es, Iuno, quòd consuescas cum Iove, & unà cum eo regnes, atque hacpropter absque metu contumeliosa es.* Neque intra contumeliam se continent: sed damno etiam afficiunt. Meritò itaque Critias, qui unus è triginta Atheniensium tyrannis fuit, tenuis loci hominibus tutum negabat, ut cum potentibus rem haberent. Id enim significatur illo ejusce dicto apud Platonem in Charmide *k*: *Μὴ κατέναντι λέοντος νεβρὸς ἐὼν μοῖραν αἴρεο κρεῶν· Ne, si* bin-

h *lib. 2. ad Att. epist. 9.* i *bis tinctæ purpura.* k *pag. 155. ed. H. St.*

hinnulus sis, cum leone carnium sortire portionem. Neque potentes, eos, quibus antistant, damno solùm mactant; sed bonis quoque planè exuunt; ut meritò veteri verbo piscium vitam vivere dicantur. Scitè hanc rem expressit M. Varro *a* apud Nonium *b*:

a Margopoli. b in Comest.

Naturâ humanis omnia sunt paria.
Qui poti', plus urget; pisceis ut, sæpe minutos
Magnu' comest, ut aves enecat accipiter.

Sanè solis in legibus impotentiores contra potentes præsidium ac fiduciam omnem repositam habent: ut his id verè sint leges, esse sanè debeant, quod palumbi laurus, cornici verbenaca supina, aquilæ callitrichus, turdo myrtus, aut alaudæ gramen: quæ animantibus hisce esse amoletum quoddam, ex Zoroastre mago libro quinctodecimo scribit Cassianus Bassus, vel quisquis auctor γεωπονικῶν Constantino Cæsari adscriptorum. Quid quòd, proh dolor, nec in ipsis legibus sat præsidii reperiunt impotentiores? Quippe nec has reverentur potentes, suá suorumque potentiâ subnixi. Itaque & Anacharsis *c* leges aranearum retibus comparabat; in quæ si minores inciderint muscæ, retinent; majores verò ea perrumpunt.

c Plutarchus in Solone.

Quamquam verò hæc ita sunt; tamen negare non possumus, plerosque omnes potentes pleraque omnia habere magis laudabilia. Neque enim tam pecuniam appetunt, quàm honorem; ideoque conantur sibi demereri alios, à quibus τίμιοι, sive *domini*, salutentur. Sunt etiam animis fortioribus, plusque adhibent industriæ. In gravitate ita colunt virtutem, ut magis sectentur dignitatem. Ad injurias inferendas proclives sunt; sed potiùs in rebus maximis, quàm levibus: quomodo Eteocles apud Euripidem Phœnissis ait;

Εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρὴ, τυραννίδος πέρι
Κάλλιστον ἀδικεῖν· τ' ἄλλα δ' εὐσεβεῖν χρεών.
Nam, si violandum est jus, regnandi gratiâ
Violandum est: aliis rebus pietatem colas:

prout transfert Tullius lib. III. Offic. Vide etiam sis, quæ de principum, optimatum, judicum moribus, scribit Joannes Barclaius in Icone animorum cap. XIV. & XV.

XI. DE MORIBUS FORTUNATORUM.

FORTUNATI (cujusmodi etiam dicimur formâ, conjugio, liberis) partim nobilibus sunt meliores, partim deteriores. Meliores, quia magis sunt religiosi, eò quòd fortunam, quâ aucti sunt, rectè

rectè à Deo sibi obtigisse statuant; contrà quàm illi, quibus τύραννος τύχη a. Deteriores verò sunt, quia dulci fortunâ ebrii, (ut de Cleopatrâ dixit Horatius b) magis sunt inflati, temerarii & impotentes. Ut rectè scripserit Archytas Tarentinus lib. de bono & beato viro: Ἐπιθετικοὶ καὶ θρασυκλέοι τὸν τρόπον, εὐτυχέοντες. Ita Minucius equitum magister, cùm parvâ manu victoriam quandam reportâsset, successu hoc elatus, non dubitavit, quamvis impar, toto exercitu cum Annibale depugnare. At & se, & exercitum perdidisset d, nisi præsenti periculo fuisset liberatus operâ Fabii Maximi.

a *fortuna rerum domina.*
b *od. 37. lib. 1.*
c *felices, sunt injurii & cōfidentes.*
d *Polybius lib. 3. Livius lib. 22. Plut. in Fabio &c.*

Istiusmodi igitur moribus præditi sunt *potentes, dites, fortunati, nobiles;* quo ordine hos ipsos conjungit Terent. in Adelphis. Qui verò opponuntur, contrario modo affecti sunt.

XII. Epilocus doctrinæ de moribus.

Et hæc de Inventione morum; quæ cùm oratori omnino necessaria sint, spissus est ille error Quinctiliani, scribentis, doctrinam hanc sine damno omitti posse. Nam cùm homines assentiantur orationi moribus suis accommodatæ; varient autem mores eorum, pro affectuum, habituum, ætatis, ac fortunarum varietate: quis non videt, planè hujus doctrinæ notitiam exigi in oratore, quò, pro auditorum diversitate, diverso utatur orationis genere? Aristoteles; Ἀποδέχονται πάντες τοὺς τῷ σφετέρῳ ἤθει λεγομένους λόγους καὶ τοὺς ὁμοίους· *approbant omnes eas orationes, quæ moribus suis conveniunt ac similes sunt.* M. Antonius apud Cic. lib. II. de orat. *Tantum efficitur sensu quodam ac ratione dicendi, ut quasi mores Oratoris effingat oratio.* Nec aliter in poëmatis comparatum: ut Horatius agnoscit, cujus verba superiùs e adduximus. Quod verò idem Fabius, infinitam esse hanc doctrinam, asserere non dubitat; aliquid videri potuisset, si ignorabilis fuisset ejus ævo liber Aristotelis secundus, quo ea ad certa genera ac capita referri, sciunt non modò, qui eum legerunt, lectionem iterarunt, tertiarunt, (quod ejus meretur præstantia) sed etiam, qui vel tanquam per caliginem inspexerint. Qui adversus Aristotelem conjurarunt, hi Quinctilianum, contra quem ipsum quoque libris integris calamum strinxerunt, hâc in parte sequi malunt, quàm Aristotelem. Verùm quemadmodum sol geminus non est, neque Thebæ sunt geminæ, etsi furenti Pentheo f videantur: ita neque hæc vel inutilia, vel alius loci existimari debent, licet istiusmodi esse stupor hominum credat. Equidem non iis, calidam ut picem potent,

e *Sect. 6.*
f *Euripid. in Bacchis, & Maro 4. Æn.*

tent, (quod imprecari olim inimicis ſolent *a*) verùm ſaniorem opto mentem.

a Plautus Mercat. act.1.ſc.2. & in vett. inſcriptionũ collectione Gruteriana, pag. 1191. inſcript.9.

CAP. XV.

DE LOCIS COMMUNIBUS, DEQUE ARGUMENTATIONE, ET AMPLIFICATIONE.

PRÆTER *locos cuilibet cauſſæ generi peculiares, adeunda quoque eſt ſylva communis locorum in omnes cauſſas. Loci iſtiuſmodi, at ſuperiùs diximus* b, *ſunt duo; Poſſibile, & impoſſibile; Magnum, & parvum.*

b *lib. 2. cap.2. ſect.3.*

Locus Poſſibilis, & impoſſibilis, trifariam conſideratur. Nam vel docetur aliquid factum, aut non factum; vel fieri poſſe, aut non poſſe; vel futurum, aut non futurum. Factum, aut non factum, maximè probatur in genere Iuridiciali: fieri, aut non fieri poſſe; item ecquid futurum ſit, aut non futurum, inprimis oſtenditur in Deliberativo.

Magnum itidem, & parvum, potiſſimùm ad genus Demonſtrativum pertinent.

Quemadmodum autem hi argumentorum loci ita ſunt communes, ut uni cauſſæ generi magis competant, quàm alii: ita enthymema etiam, & exemplum, pertinent quidem ad omnia dicendi genera, ſed gradu diſpari: cùm enthymematis magis utamur in genere Iuridiciali, exemplis autem in Deliberativo.

I. DE ARGUMENTIS, QUÆ PETUNTUR E LOCIS COMMUNIBUS.

CAP. xxv. lib. II. *c* aggreditur Ariſtoteles tractationem locorum communium. Nam, ut ſuprà *d* oſtendimus, loci alii ſunt ſingulis cauſſarum generibus proprii, de quibus fusè ab Ariſtotele, & nobis, actum eſt lib. 1: alii ſunt omnibus generibus communes; de quibus nos ſtrictim cap. 11. lib. 1, plenè verò Ariſtoteles hoc loco. Sunt autem hi duo. Prior eſt, quia quid fieri poteſt, aut non poteſt; τὸ δυνατὸν, ϗ ἀδύνατον. Δυνατὸν aliquid eſſe, non uno oſtenditur modo. Nam vel ἁπλῶς monſtramus, aliquid fieri poſſe; vel ſpeciatim probamus, aliquid aut factum eſſe, aut futurum. Alii hæc ad tria referunt tempora. Nam ratione præteriti oſtendimus aliquid

c ſive juxta vulgarẽ diſtinct. cap.18.
d *lib.1. cap.2. ſect. 5.*

quid factum; ratione præsentis, aliquid posse fieri; ratione futuri, aliquid fore. Neque malè, qui tres distinctos hæc locos faciunt: ut in universum sint quatuor loci communes; de eo quod fieri potest, de facto, de futuro, & de magno ac parvo. Locos autem vulgari notione appello summa inventionis capita, & genera universa, quæ à Boëthio dicuntur differentiæ primarum & maximarum propositionum. Sed Aristoteli loci sunt axiomata ipsa: quod idem Boëthius cùm alibi indicat, tum in Top. Cic. lib. 1. his verbis *a*: *Maximas igitur, id est, universales ac notissimas propositiones, ex quibus syllogismorum conclusio descendit, in Topicis ab Aristotele conscriptis locos appellatos esse, perspeximus. Quòd enim maximæ sint, id est, universales propositiones; reliquas in se, velut loci corpora, complectuntur: quòd verò notissimæ atque manifestæ sint; fidem quæstionibus præstant, eoque modo ambiguarum rerum continent probationes.* Hujusmodi axiomatum, sive maximarum propositionum sylvam adfert Aristoteles in quatuor locis antè memoratis. Ac in tribus quidem prioribus, nempe eo quod fieri potest, facto, & futuro, axiomatum sive canonum sylvam apud eum vide cap. XXXV *b*, & duobus sequentibus. Erunt fortasse, qui existiment, omnem eam propositionum sylvam hic etiam legi debuisse: cæteroquin mutila fore, quæ de inventione tradimus. Sed profectò, cui grave fuerit subinde consulere principem artis nostræ virum, imò naturæ miraculum, is mihi indignus videatur, cujus caussâ me exscribendo onerem, ut alterum labore levem inquirendi. Faciant hoc, atque omnia bene dicta, etiam apertissimè exposita, cum pulvisculo in areas suas converrant, quibus studium est, Aristotelem, vel alios veterum, excutere de manibus adolescentiæ. Mihi verò abunde honoris habebitur, si unà cum antiquis legar: in quos nostra, aliquando brevis introductionis, aliquando verò uberis commentarii loco erunt.

a *pag. 767. edit. Bas. Henrici Petr.*

b *juxta vulgarẽ distinct. cap. 19.*

De magno & parvo agendum Aristoteli erat cap. XXXVIII *c*. sed remittit in hoc lectorem suum ad caput XXVII *d* lib. 1. ubi ubertim tractavit de bonorum magnitudine; ex quibus cognoscere est, quid magis minúsve sit honestum, utile, aut æquum. Fortasse autem subeat quemquam admiratio, quòd in tractatione generis deliberativi non rejecerit magni & parvi doctrinam in hunc locum: aut inibi, cùm ageret de magno & parvo, non simul tractârit de altero loco communi, qui est δυνατὸν καὶ ἀδύνατον *e*. Sed profectò hâc quoque in re meritò nobis Aristoteles Polycleti norma est. Quippe, cur de possibili & impossibili in genere deliberativo tractaret, caussæ

c *vulgo cap. 19.*

d *vulgo cap. 7.*

e *possibile & impossibile.*

caussæ nihil erat. At justa ratio fuit, cur ageret de magno & parvo. Nam finis generis deliberativi est bonum: id autem ut cognoscatur, tum absolutè, tum relativè considerari necessum fuit; ac proinde id spectari debuit ratione magnitudinis. At ecce, aliud quoque amentant argumentum. Libro primo, inquiunt, de magno & parvo solùm ratione generis deliberativi actum est: hic verò de iis generatim tractandum fuit, propter genus demonstrativum, & juridiciale. Verùm facile est nobis, hanc quoque, ut sacer poëta *a* loquitur,

a *Prudentius.*

--- lateris sinuamine flexi

Ludere ventosam, jactu pereunte, sagittam.

Nam Aristoteles in genere deliberativo agit de bonorum magnitudine: at honestum, qui scopus est demonstrativi, & justum, quod generis juridicialis finis est, comprehenduntur sub bono. Quocirca de magnitudine ac præstantiâ velle hoc loco edissertare, id verò, ut Aristoteles ait, sit κενολογεῖν, atque inanes sermones fundere.

II. DE RATIONE ARGUMENTANDI PER EXEMPLA, SEU VERA, SEU FICTA.

HACTENUS à nobis, qui Aristotelis ductum sequimur, actum est de argumentis ἠθικοῖς, παθητικοῖς, καὶ ἀποδεικτικοῖς; iisque tum propriis, tum communibus. Huic doctrinæ subjicit Aristoteles cap. XXXIX *b*, quæ ad varia pertinent genera argumentandi. Hujus etiam partis prima ducam lineamenta, haut secus atque fit in picturis, quas Græci μονογράμμους, ac fortasse etiam ὑπολίπους; Latini, si vera est doctissimorum hominum suspicio, sublestas vocant.

b *sive cap.20. dist. vulg.*

Duplex inprimis est apud Oratores argumentationum forma: ἐνθυμηματικὴ, & παραδειγματική. Prior probandi ratio est certior: at, quæ per exempla fit, planior est. De posteriori hoc priùs dicam.

Exemplorum aliud historicum sive factum, aliud fictum.

Historicum dicitur, quod affert res gestas: velut, cùm negatur permittendum, ut Rex Persarum in Aegyptum veniat, quia cùm Darius, & Xerxes, Aegyptum occupassent, in Græciam cum exercitu trajecerunt.

Fictum est duplex; παραβολὴ, quæ Ciceroni similitudo, aut collatio; & λόγος seu μῦθος, qui Latinis fabula.

Παραβολὴ est, cùm similem casum fingimus: ut, si quis ostendat, magistratum non sorte, uti fit, ubi penes populum imperium est, sed

ſed ſuffragiis conſtituendum: nam ſi ſorti committatur, tantumdem fore, quàm ſi illi, quorum nomina ſorte ex urnâ exierint, athletæ conſtituantur, aut naucleri; quâ ratione fortè futurum eſt, ut is athleta, aut nauclerus, deſignetur, qui gladiatoriæ, aut nauticæ atris, fuerit ignarus.

Μῦθος ſeu fabula rectè ab Aphthonio, & Theone in Progymnaſmatis, definitur, *λόγος ψευδὴς εἰκονίζων ἀλήθειαν· oratio falſa, repræſentans veritatem.* Talis eſt illa, quam expreſſit Horatius epiſt. x. lib. 1:

Cervus equum pugnâ melior communibus herbis
Pellebat: donec minor in certamine longo
Imploravit opes hominis, frenumque recepit
Sed poſtquam victor violens diſceſſit ab hoſte:
Non equitem dorſo, non frenum depulit ore.

Uſus eâ Steſichorus *a*, cùm autor fuit conterraneis Himerenſibus, ne, ſi vivi videnteſque perire nollent, Phalaridi, quem jam ducem exercitus ſummo cum imperio crearant, præſidium quoque ac cuſtodiam corporis darent, quibus poſtea abuſurus eſſet ad occupandam tyrannidem. *a Ariſt. 2. Rhet. cap. 39. at vulg. 20.*

Variæ autem ſunt λόγων ſeu fabularum ſpecies. Vocantur enim Aeſopicæ, Libycæ, Sybariticæ: itemque Phrygiæ, Ciliciæ; Caricæ, Aegyptiacæ, Cypriæ. Dicuntur verò ita ab auctore, vel natione, à quâ fabulam accepimus. Nam ſuæ ſunt ſingulis nationibus fabulæ, quas viri eruditi ſcriptis conſignarunt, addito eorum nomine, à quibus manaſſent. At qui materiâ fabulas iſtiuſmodi differre putant, plurimùm falluntur; imò, ut Theon in Progymnaſmatis *b* ſcribit, εὐήθως ὑπολαμβάνειν δοκοῦσιν *c*. Ex his eſt Græcus Ariſtophanis interpres in Veſpas. Sed cùm perperam is locus in vulgatis codd. legeretur, emendavit eum Scipio Gentilis lib. II. Παρέργ. cap. xxv. ubi & ſententiam refutat Natalis Comitis, qui corrupto ſcholiaſtæ loco deceptus videtur. Etiam ſpecie has fabulas diſtinxit Aphthonii interpres, qui ſic ſcribit *d*: Ἰστέον ὅτι εἰσί τινες, οἳ Συβαριτικοὺς μύθους λέγουσι, τοὺς ἐκ μόνων λογικῶν ζώων· Αἰσωπείους δὲ τοὺς ἐξ ἀλόγων καὶ λογικῶν συγκειμένους· Λυδίους δὲ, καὶ Φρυγίους, καὶ Λιβυκοὺς, τοὺς ἐκ μόνων ἀλόγων ζώων. i. *Sciendum, eſſe, qui Sybariticas fabulas vocent, quæ ſolùm ſunt de animalibus ratione præditis: Aeſopicas verò, quæ & rationalibus conſtant, & ratione deſtitutis: Lydias autem, & Phrygias, & Lybicas, quæ ſolùm ſunt de ratione carentibus.* Verùm falluntur hi, quia, ut bene ſcribit Theon, ἐν πᾶσι τοῖς προειρημένοις εἰσὶν ἅπασαι αἱ ἰδέαι· *in omnibus prædictis omnes iſtæ forma*

b pag. 22. edit. Baſil.
c ſtultè ſentire videntur.
d pag. 3. edit. Ald. Vide Leopardum lib. 16. cap. 18.

mæ insunt. Et hæc de fabulâ. Plura qui de exemplo volet, è junioribus adeat Rodolphum Agricolam; è veteribus, auctorem ad Herennium, Quinctilianum, Ammonium, Suidam in παράδειγμα. Etiam videat, quæ de tribus exemplorum formis adfert Aristoteles cap. XXXIX *a*: quo etiam docet, quomodo, & quando, iis utendum sit. Nobis enim tantùm per ea desultorium in modum decurrere animus fuit; quomodo, ut ait togatorum doctissimus *b*,

a *vulg. cap.* 20. b *apud Noniũ in* Tipulla.

--- Levis
Tipulla lymfũm frigidos transit lacus.

III. DE RATIONE ARGUMENTANDI Ἀ ΓΝΩ'ΜΗ SIVE SENTENTIA.

VENIO ad alteram argumentandi formam, quæ est ἐνθυμηματική. Ad enthymema verò Aristoteles etiam γνωμολογίαν refert: cujus ratio est, quòd ferè enthymematis antecedens sit γνώμη; interdum & consequens. E. G. Vim vi repellere licet. Non igitur committit latrocinium, qui vim vi repellit. Hic utraque enthymematis pars seorsim accepta γνώμη est. Est autem γνώμη generale pronunciatum de rebus actiones spectantibus, sive eligendis, sive evitandis, ad usus humanos. Autori Rhetoricorum ad Herennium sententia definitur oratio sumta de vitâ, quæ aut quid sit, aut quid esse oporteat in vitâ, breviter ostendit. Talis est illa Euripidis in Medeâ:

Χρὴ δ' οὔποθ' ὅστις ἀρτίφρων πέφυκ' ἀνὴρ,
Παῖδας περισσῶς ἐκδιδάσκεσθαι σοφούς.
Nequaquam oportet, qui sapit, vulgò ut suos
Sapientiores ille reddat liberos.

At Enthymema fit ratione additâ. quæ istiusmodi est apud Euripidem:

Χωρὶς γὰρ ἄλλης ἧς ἔχουσιν ἀργίας,
Φθόνον πρὸς ἀστῶν ἀλφάνουσι δυσμενῆ.
Nam præter hancce, quam jam habent, ignaviam,
Invidiam iidem civium inveniunt gravem.

Verisimile autem fit, hâc re adductos inductosque esse, qui dixere, γνώμην esse enthymematis partem. Sanè non esse perpetuum, quod affirmatè adserunt; vel indicium fecerit isthoc Domitii Afri: *Princeps, qui vult omnia scire, necesse habet multa ignoscere.* Nec enim tam oculati sumus, ut ullum hic videamus ἐνθύμημα.

Porrò,

Porrò, ut ex magiſtri Herenniani definitione cognoſcimus, ſententiarum aliæ oſtendunt, quid fiat; aliæ, quid fieri debeat. Prioris generis eſt iſtud Pamphili apud Terentium in Hecyra *a*: *Omnibus nobis ut res dant ſeſe, ita magni, atque humiles, ſumus.* Cui ſententiæ gemina eſt Tulliana iſthæc apud B. Auguſtinum *b*:

Tales ſunt hominum mentes, quali pater ipſe
Iupiter auctiferas luſtrârit lumine terras.

Quibus verbis Cicero interpretatus eſt iſthoc Homericum *c*:

Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγῃσι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

Eundem locum reſpexit Minucius Felix, cùm in Octavio ſuo ſcribit: *Audio, poëtas quoque unum patrem divûm atque hominum prædicantes: & talem eſſe mortalium mentem, qualem parens omnium Deus induxerit.*

a *Act.* 3. *ſc* 3.
b *lib.* 5. *de civit. Dei cap.* 7.
c *Od.* Σ.

Poſterioris verò generis γνώμη eſt iſthæc Plautina *d*:

Navè agere oportet, quod agas, non ductariè.

Hujuſmodi vel ſunt re verâ γνῶμαι; ut quæ homini conveniunt probo: vel ſolùm tales ſunt opinione dicentis; ut quæ poëtæ tribuunt improbis, quò τὸ πρέπον *e* ſervent. Quale illud Plauti Trinummo *f*:

De mendico malè meretur, qui ei dat, quod edat, aut bibat.
Nam & illud, quod dat, perdit; & illi producit vitam ad miſeriam.

d *in Frivolaria, apud Feſtum in* Navus.
e *decorũ.*
f *Scen. quò ille homo.*

Noti etiam, imò jam antea adducti *g* nobis, Euripidei verſus in Phœniſſis, quos Cæſar ſemper in ore habebat; Cicero verò ſic expreſſit:

Nam ſi violandum eſt jus, regnandi gratiâ
Violandum eſt: aliis rebus pietatem colas.

g *cap. præcedenti, ſect.* 10.

Neque enim hæc ex ſuo, ſed ex Eteoclis ſenſu, poëta dixit. Apud quem ejus generis plurima invenias. Eoque nomine ſæpiùs fuit reprehenſus ab iis, qui non ſatis cogitarent, poëtæ eſſe, pro perſona cujuſque aptos effingere ſermones, ac mores. Quamquam nec diffiteri liceat, poëtas, ſcriptoreſque alios, interdum in iis, quę pulcherrimè ſibi videntur dixiſſe, aberrare à vero; eoque ſententias eorum exigi debere ad ſanioris philoſophiæ rectæque rationis obruſſam. Quâ de re vide, quæ ſcribit Plutarchus libro de lectione poëtarum: item recentior ille, ſed par antiquis, Hugo Grotius, luculentâ illâ præfatione utriuſque Ἀνθολογίας à ſe feliciter caſtigatæ, & mirâ venuſtate Latinis verſibus expreſſæ.

Cavendum autem oratori à blando illo vitio, quod præclaras

etiam mentes circa Neronis ævum invasit, ut sententias usurpent ad ostentationem sapientiæ. Quod multi hodieque faciunt, qui tum demum videntur sibi Atticè dicere, si sententiolis omnia, velut bracteatis dictis, reluceant, præsertim in clausulis. Quanto aliter, qui Julii & Augusti ævo vixere! quàm nihil apud eos, nisi simplex, & nativum! Ad horum igitur nos exemplum componemus; si potiùs paucis sapientibus placere studeamus, quàm plurimis è vulgo. Quibus verò in rebus sententiis utendum sit; & quos conveniat sententiis uti; quemadmodum &, quid fructus adferat eorum usus, tum auditoribus, tum oratori; id universum docet Aristoteles cap. quadragesimo *a*. Consulatur quoque Fabius lib. VIII. cap. V, magister Herennianus, itemq; Aphthonius.

a *al. cap. 22.*

IV. DE GENERIBUS ENTHYMEMATUM.

ENTHYMEMATA aliquotfariam dividi possunt. Præcipuæ sunt divisiones duæ. Nam alia eorum sunt δεικτικὰ, quæ probant, rem esse, aut non esse; alia ἐλεγκτικὰ, quibus refutatur adversarii sententia. Item quædam Enthymematum sunt revera talia, quædam sunt φαινόμενα *b*, uti & fit in syllogismis. Utrâque in distributione præit nobis Aristoteles cap. XLII *c*. Ex locis enthymematum δεικτικῶν quędam sunt argumentorum κατασκευαστικῶν, hoc est, eorum, quibus sententiam nostram confirmamus. De his vide cap. XLIII *d*. At loci argumentorum ἐλεγκτικῶν, quibus adversarii opinionem convellimus, tractantur cap. XLIV *e*. Locos argumentorum σοφιστικῶν habes cap. XLV *f*. Locos argumentorum ἀνασκευαστικῶν, quibus solvuntur argumenta adversarii, vide cap. XLVI *g*. Atque ita, cùm oratores habeant quadruplices locos; proprios, assumtos, communes, & communissimos; ac locos proprios, & assumtos, explicuerit lib. I; communes locos declarârit cap. XXXV, XXXVI, & XXXVII libri II: hac postremâ libri II. parte, quæ est à cap. XXXIV. usque ad finem, explicat locos communissimos. Neque hoc cuiquam eo nomine mirum videri debet, quòd de locis communissimis egerit in Topicis. Nam Dialectice, & Rhetorice, sunt facultates similes, ac circa res quaslibet versantes; eoque iisdem utuntur locis; sed diversum ob finem, ut alibi *h* ostendimus ubertim. Adde quòd Aristoteles non hic omnes explicet locos, quos in Dialecticis

b *apparentia.*
c *juxta vulg. distr. extremâ parte cap. 22.*
d *vulg. cap. 23. parte priori, usque ad verba illa,* Ἄλλος ἐλεγκτικὸς, τὸ τὰ ἀνομολογέμενα.
e *vulgò reliqua parte cap. 23.*
f *al. cap. 24.*
g *al. cap. 25.*
h *lib. de natura ac constitut. Rhetorices.*

ćticis tractârat; ſed tantùm eos, qui propriè conducunt tribus cauſſarum generibus; ad quos uſus reſtrinxit Rhetoricen: cujus natura alioqui non latè minùs patet, quàm Dialectices; ut Ariſtoteles diſertim ſcribit initio Rhetoricorum.

Nos nihilominus, ſuperſeſſis locis communiſſimis, ad Diſpoſitionem properamus; tum quia eos ex Ariſtotele ipſo peti malumus, qui perſpicuè ſatis hanc partem tractavit; (non ignoramus autem, longè aliter ſapere aquas in limpidiſſimis Ariſtotelis fontibus, quàm in noſtris aliorumque rivis) tum quia ſcio, ſic quoque futuros non paucos, quibus nimis prolixè, ac tædiosè, pleraque omnia proſequi videamur: cùm tamen, ut rectè inquit Plinius Secundus a, *Brevitas ſit cuſtodienda, ſi res permittat: alioqui prævaricatio etiam, curſim & breviter attingere, quæ ſunt inculcanda, infigenda, repetenda.*

a *lib.* 1. *epiſt* 20. *qua ad Cornelium Tacitum.*

V. De Amplificatione.

SED metuo, ne ab argumentatione ad οἰκονομίαν tranſituris, injiciant aliqui manum, & aurem vellant, ob neglectam amplificationis doctrinam; quæ ipſa à pleriſque hîc tradi ſolet; nec immeritò, ſi, ut argumentatio, ita & amplificatio, eſt Oratoriæ inventionis inſtrumentum; quemadmodum plurimi arbitrantur. Quare de ea priùs pauca hoc loco dicam: ſimul verò, ubi accuratiùs de ea agendi locus ſit, exponam.

Ac primus quidem amplificandi modus eſt, ut ab hypotheſi adſcendamus ad theſin. Ita Cicero orat. pro Archiâ, ab Archiæ eruditione adſcendit ad locum communem de ſtudiis doctrinæ, ac laude poëſios. Vide, quæ dicebamus ſuperiori libro cap. v. ſect. v. Cæterùm hoc in genere obſervandum, ne nimis longa ſit digreſſio.

Alterum amplificationis genus priori opponitur. Eo enim, quod generatim dictum eſt, uno pluribúſve amplificamus exemplis: ſive hæc vera fuerint, quæ ex hiſtoriis peti poſſunt: ſive ficta; cujuſmodi ſunt, tum fabulæ poëticæ, quæ unde hauriri queant, ipſa indicat appellatio; tum apologi, quos è Græcis ſuggeret Phryx ille fabulator, & Babrius ſive Babrias, prout Suidæ nominatur, quem vulgus Gabriam appellat: quamquam nec Babrias genuinus auctor videri queat, cùm quia hiſce fabulis in metrum ipſum turpiter peccatur, (nam σκάζοντας ſcripſit Babrias) tum quia eæ in vett. codd. adſcribuntur Ignatio Diacono. E Latinis adeatur Phędrus,

Augusti libertus; cujus verbis Camerarius utitur passim in fabulis suis: imò & Faërnus inde versus multos exscripsit: Perottus etiam quædam adducit pro suis. Sed Camerarius videtur codicem habuisse lacerum, nec nomen Phædri præferentem. Volaterranus autem fucum voluit facere lectori: quod pura Phædri dictio ostendit; etsi & aliqua ei aliena esse assuta, non inficier. Adeatur & Flavius Avianus, prout in antiquis codd. vocatur, qui vulgo Avienus dicitur; quod fortasse alius poëtæ cognomen est. Commentarium in eum scripsit Albinus; fortasse ille, qui Caroli M. preceptor fuit. Eum se MSum habere, refert Barthius Adversar. lib. XXXIX. cap. VII. Quod si de Aviano vel Avieno, ut aliis vocatur, plura voles, vide, quæ scripsimus lib. II. de Historicis Latinis cap. X.

Tertius amplificandi modus est, cùm rem per definitionem, aut descriptionem, diducimus. Ut in Pisonianâ, ubi fusè docet Tullius, quid verè sit consulem esse, ut inde colligatur, Pisonem hoc nomine fuisse indignum.

Quartus modus species aut partes usurpat pro toto. Quomodo in Maniliana, ut probetur, Pompeium esse summum Imperatorem, præcipuas imperatoris virtutes enarrat. Et Arnobius libro primo adversus gentes, ut doceat, Christianos orbi terrarum non posse malorum fontem dici, singulas penè orbis partes percurrit, ac similiter se eas habere ostendit, ac ante multa secula.

Quinctus modus caussas rei adfert, aut effecta, aut accidentia. Ita, ut liqueat, nihil esse homicidio fædius, præstantiam hominis ostendes ab efficiente Deo, qui eum quasi manibus suis effinxit: à forma, quia animam habet immortalem, cui imago ipsius Dei insit: à materie, quia nihil magis admirabile est illâ omnium membrorum compage: à fine, quia conditus est, ut celebret conditorem suum, & cum eo felicitate fruatur sempiternâ: ab effectis, ut sunt civitates, disciplinæ, &c. ab accidentibus, ut igneâ ingenii celeritate, memoriæ firmitate, dominio in cætera concesso, &c.

Sextus est à simili, aut dissimili; pari, aut impari. A simili est hoc Catonis [a]: *Vita humana propè uti ferrum est. Si non exerceas, tamen rubigo interficit. Itidem homines exercendo videmus conteri. Si nihil exerceas, inertia atque torpedo plus detrimenti facit, atque exercitatio.* A pari autam est hoc Senecæ epist. XLIV: *Nec rejicit quemquam philosophia, nec eligit: omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit.*

[a] *apud Gellium lib.* II. *cap.* 2.

Clean-

Cleanthes aquam traxit, & rigando hortulo locavit manus. Platonem non accepit nobilem philoſophia, ſed fecit. Quid eſt, quare deſperes; his te poſſe fieri parem? omnes hi majores tui ſunt, ſi te illis geris dignum.

Septimus modus eſt ab oppoſitis. Ut ſi pacis bonum amplifices à calamitatibus, quæ bellum ſequi ſolent.

Octavus eſt à teſtimonio. Nam hâc in re judicium Joannis Doxapatri, Græci Hermogenis interpretis, cui teſtimonium eſt diſtinctus à cæteris locus, magis mihi arridet, quàm ſententia eorum, qui teſtimonia ſubjiciunt ſimili: quamquam hos ſequi maluit Petrus Nunneſius Valentinus.

Ac hi quidem præcipui ſunt amplificandi modi. Universè autem tot ſtatui poſſunt, quot ſunt rationes probandi. Quin ex iiſdem utraque hauriuntur locis; ac unum idemque argumentum, & probandi, & amplificandi vim habet: ſed diverſum nomen accipit, pro diverſitate finis, propter quem adhibetur.

Pleniùs de hiſce amplificandi modis dicemus lib. quincto. Nam quamquam aliorum hâc de re judicium non ignorem, atque adeò nec omnino eorum damnem ſententiam: magis tamen placent, qui hanc doctrinam penè totam cenſent ad Elocutionem pertinere: quippe quæ non verborum modò ſit, ſed etiam ſententiarum, ut ſuo loco oſtendemus. Adde quòd, cùm duo in Oratore ſpectentur; quid dicat, quod Inventionis eſt; & quomodo dicat, quæ res ad cæteras pertinet Oratoriæ partes: amplificatio non nova invenit argumenta, ſed novo ea effert modo. h. e. non ſtrictim ea tractat, Dialecticorum more; ſed ubertim, ac fusè. Porrò de exaggeratione idem eſto judicium, quod de amplificandi modis.

Hæc paucula de amplificatione viſum fuit adjicere, quia, uti diximus, plerique Rhetores, poſtquam de argumentis, & argumentatione, egerunt, de amplificatione tractare ſolent. Verùm ex iis, quæ attulimus, liquere arbitror, cur magis nobis placeat Ariſtotelis conſilium, qui, relictâ hâc parte, accedit ad librum tertium: quo de Elocutione, & Diſpoſitione agit. Hunc ſecutus, & ipſe ad librum tertium me confero: ſed, contrà quàm à magno illo Stagirita factum, quem tamquam optimum, ut ſapiendi, ita etiam dicendi magiſtrum, ſequi ſoleo, eo libro de ſola Diſpoſitione tractabo, Elocutionis doctrinâ in poſteriorem locum rejectâ. Neque in eo temere nimis ab exemplo præceptoris recedere mihi

mihi videor. Nam uti in architectura, postquam materiam comparaverimus, mox de partium coagmentatione, sive ædificii structurâ; exinde de picturis, cæteroque ornatu, solliciti sumus: ita etiam in facultate oratoriâ, ubi omnis generis argumenta inveneris, priùs de orationis dispositione, postea demum de expolitione ejus cogitandum. Quâ in similitudine præit nobis Dionysius Halicarnassensis lib. περὶ συνθέσεως ὀνομάτων.

FINIS LIBRI SECUNDI.

GERAR-

GERARDI JOANNIS VOSSII COMMENTARIORUM RHETORICORUM,

SIVE

ORATORIARUM INSTITUTIONUM

LIBRI III PARS PRIOR;

QUAE EST

DE DISPOSITIONE.

CAP. I.

ISPOSITIO *est idonea collocatio partium orationis.*

Hæ, juxta Aristotelem, sunt quatuor; Exordium, Propositio, Fides, & Peroratio: sed summùm sunt sex; Exordium, Narratio, Propositio, Confirmatio, Confutatio, & Epilogus: è quibus prima ad conciliandum, postrema ad concitandum, mediæ ad docendum inprimis adhibentur.

Ordo harum partium vel naturalis est, vel artificialis.

Naturalem vocant, cùm partes eo disponuntur ordine, quo antè recensebamus.

Artificiosus, naturâ caussæ ita postulante, ab ordine naturali recedit.

I. DISPOSITIO COMMENDATUR, AC DEFINITUR.

NON in oratione minùs, quàm in cæteris rebus, locum habet illud Xenophontis in Oeconomico: Ἔστι δ' οὐδὲν οὕτως οὔτ' εὔχρηστον, οὔτε καλὸν ἀνθρώποις, ὡς ἡ τάξις· *nihil hominibus, aut ad usum commodius,*

aut

a epist. ad Pison.

aut pulchrius est ordine. Unde meritò præcipit Horatius *a*,

Singula quæque locum teneant sortita decenter.

Sanè ordo ubi adest, res audiuntur lubentiùs, audita intelliguntur magis, intellectaque diutiùs inhærent. Sin idem negligatur, fit monstrum illud ex variis animantibus conflatum, quod initio Artis depingit Horatius. Habet & tum locum illud Empedoclis de veterum quorundam philosophorum opinione,

b *quidvis cuivis cōmixtum.*

Πᾶν ὂν παντὶ μέμικται *b*.

c 1. *Met.*

& hoc Ovidianum de Chao *c*:

Quaque erat & tellus, illic & pontus, & æther.

Quin nullum mihi videtur certius esse inscitiæ argumentum, quàm quòd res conturbantur: nullum majus artis industriæque indicium, quàm ordo. Quamobrem, cùm hactenus de Inventione actum sit, in quâ inprimis ingenio opus est: deinceps videndum de Dispositione, in quâ maxime elucet judicium, ac prudentia oratoris.

d *lib.*1. *cap.*2.

Dispositio alia est verborum, quæ Græcis est σύνθεσις τῶν ὀνομάτων; alia rerum, quam iidem τάξιν & οἰκονομίαν vocant. Vitruvius *d* quidem in architectura distinguit hæc tria, τάξιν, διάθεσιν, & οἰκονομίαν: quæ Latinè reddit, *ordinationem, dispositionem, distributionem*. Sed in oratione primum tertiumque à Tullio pro eodem habentur. Ut epist.1.lib.VI. ad Att. *Nec οἰκονομίαν meam instituam: sed ordinem conservabo tuum.* Quòd autem σύνθεσιν ad verba restrinximus, idem Fabio placuit, qui lib.VIII. de ornatu agens, distinguit inter ἀνοικονόμητον, sive *malè dispositum*, & κακοσύνθετον, seu *malè collocatum*. Verùm cùm dispositio verborum ad Elocutionem pertineat; hujus solùm loci sit agere de dispositione rerum.

Ea autem partes orationis in ordinem certum redigit; ut nihil aliud sit, quàm justa rerum inventarum collocatio.

II. DE NUMERO PARTIUM ORATIONIS.

e *lib.*3. *Rhet.cap.* 20. *sive juxta vulg.dist. cap.*13.

PARTES Orationis necessariæ, secundùm Aristotelem, *e* sunt quatuor; Exordium, Propositio, Fides, & Peroratio.

Ex his duę necessarię sunt ἁπλῶς; Propositio, & Fides seu Contentio. Illa enim primariam orationis conclusionem aperit; hæc rationes assignat, quibus fulcitur.

Quod autem Propositionem dicimus simpliciter esse necessariam, non ita accipiendum, quasi distincta semper esse debeat orationis pars: sed quòd semper necesse sit, ut quomodocunque proponatur,

ponatur, sive id fiat in Exordio, sive post Exordium.

Duæ verò partes sunt necessariæ κατά τι. h. e. ratione infirmitatis hominum; qui cùm sæpe rationibus non moveantur, affectibus sunt trahendi. Partes hæ sunt, Exordium, & Epilogus; è quibus Exordium ad conciliandum, Epilogus ad permovendum valet.

Itaque, cùm tria sint argumentorum genera; ἤθη quidem in Exordiis, λόγοι in Contentione, πάθη in Epilogo adhibentur. Nec tamen intelligendum hoc, quasi ἤθη καὶ πάθη, in aliis orationis partibus, quàm his, locum non habeant. Nam verum est, quod ait Cic. lib. II. de Oratore; *Tribus rebus omnes ad nostram sententiam perducimus; aut docendo, aut conciliando, aut permovendo: una ex tribus his rebus res præ nobis est ferenda: reliquæ duæ, sicut sanguis in corporibus, sic illæ in perpetuis orationibus, fusæ esse debebunt.*

Sed in partitione orationis paullùm variare videtur Cicero, quādo quatuor has orationis partes facit; Exordium, Narrationem, Contentionem, & Epilogum: è quibus medias ad fidem, extimas ad motum, valere dicit. Verùm ille, Narrationem cùm nominat, ostendit, se non tantùm agere de partibus orationis necessariis; sed omnibus, quotquot esse possunt. Narratio enim sæpe omittitur, ut infrà *a* dicemus. Adde quòd genus Deliberativum per se Narrationem nunquam habet, quia de futuris consultat, cùm narratio sit præteritorum. Quòd autem interdum Narrationem assumit, ut in Manilianâ; id fit, ut ex rerum præteritarum commemoratione rectiùs institui possit deliberatio. Quòd verò Propositionem Tullius præterit; id inde est, quia eam sub Contentione comprehendit: in quâ etiam sententiâ est Fab. lib. IV. cap. XLIII. *Mihi autem*, inquit, *Propositio videtur omnis Confirmationis initium; quòd non modò in ostendendâ quæstione principali, sed nonnunquam in singulis argumentis, proponi solet; maximeque in iis, quæ ἐπιχειρήματα vocantur.*

a cap. 3.

Ciceronem, & Fabium, sequitur quoque Trapezuntius; qui sub Contentione Partitionem comprehendit.

Sunt etiam, qui Narrationem, ac Propositionem, unius partis nomine complectantur, quia ad Propositionem refertur Narratio. Siquidem hæc ideo affertur, ut status, ac primaria controversia, meliùs intelligatur.

Hinc liquet, quomodo & quadripartita, & quinquepartita, statui possit oratio. Sed eâdem mente sex partes assignantur Boëthio lib. IV in Topica Ciceronis. Nempe quia Contentio dividitur in Confirmationem, & Confutationem; quarum illa argumentis caus-

sam nostram probat: hæc ad rationes adversarii respondet. Interdum autem confutatione opus non est. Sanè qui eâ utitur, ubi re ipsa adversarius non est, magis præjudicio caussam gravat, quàm adjuvat.

Cicero quoque lib. II. de Oratore octo partes facit, quia partibus assignatis divisionem addit, & digressionem. Sed divisio pertinet ad propositionem: digressio verò refertur ad eam partem, in quâ fit digressio.

Apsines junior, qui in Arte suâ quædam facultati oratoriæ adjicere voluit, inter exordium & narrationem interjicit κατάστασιν[a]: verùm novo magis, quàm necessario invento. Nam, eam exordii omnino partem esse, nemo, puto, diffitebitur, qui mentem in fronte non habuerit. Idem judicium esto de προεκθέσει,[b] & προκατασκευῇ, sive præparatione, seu præstructione: quarum utramque narrationi præmitti, scribit Fortunatianus: ac illam quidem docilitatis caussâ ante eam collocari; hanc verò, quo præparet judicem; sive occurrendo iis, quæ objici poterant; sive quędam, quæ caussam juvent, in exordio spargendo admiscendoque.

[a] *Constitutionem generalē.*

[b] *q.d. prævia expositione.*

Verùm, ut error fœcundus est, nec desunt alii, qui tres tantùm partes necessarias agnoscant: unde & orationem putant signari poëtico chimæræ commento, uti diximus lib. I. cap. III[c]. At non unâ de caussâ sententia hęc exorbitat. Nam ἁπλῶς quidem duę tantùm sunt partes necessariæ, propositio, & fides. Sanè exordium, & epilogus, quia ad motum solùm pertinent, interdum omittuntur. Quare, qui tres faciunt partes necessarias, exordium, confirmationem, & epilogum, geminum errant errorem. Nam propositionem prætereunt, quæ omnino necessaria est: exordium autem, & epilogum, nominant, quę necessarię non sunt. Atque hinc quoque, cognoscitur, Thomam Corræum longiùs abscessisse à veritatis viâ, cùm lib. III. de Eloquentiâ cap. V. scripsit, exordium quidem, & epilogum, partes esse orationis, atque adeò narrationem quoque: propositionem autem partium numero exterminandam. *Propositio*, inquit Corręus, *orationis pars non est; sed partis auxilium, & adjumentum. Nam propositio adhibetur, ut intelligat auditor, quibus de rebus verba faciat Orator. Vt in oratione pro lege Maniliâ: Primùm mihi videtur de genere belli; tum de imperatore deligendo, esse dicendum. Sed hoc modo est accessio exordii, & per se nihil præstat, nisi duas virtutes exordii; ut auditores doceat, quibus de rebus dicendum sit; & attentos reddat, dum rei summam intelligant, &, hoc vel illo exposito, sciant, quid requiratur.*

[c] *sect. 3.*

Verùm,

Verùm, quomodo huic argumento obviam iri debeat, cognoſcere eſt ex iis, quæ de propoſitione ſuprà diximus. Neque enim requirimus, ut propoſitio ſemper pars ſit à cæteris partibus ſeparata; ſed agnoſcimus, eam interdum exordio admiſceri: quod cùm fit, ſi propoſitio non repetatur poſtea, neque cauſſæ conſequatur partitio; tres quidem tantummodo orationis partes erunt: attamen nihil hoc Ariſtotelicæ ſententiæ derogabit; quia propoſitio nihilominùs erit ſcopus & fundamentum univerſæ orationis: ex quo conſequitur, eam non modò orationis partem eſſe, ſed & partem principem; utut tum alii parti admiſceatur. At, inquit idem Corræus, Cicero quoque in iis, quæ maturâ ſcripſit ætate, propoſitionem præterit, ejuſque in locum ſubſtituit narrationem. Nam cùm alibi, tum lib. II. de Oratore, in Oratore ad Brutum, item in Partitionibus oratoriis, quatuor eſſe partes affirmat, exordium, narrationem, confirmationem, & perorationem. Quin, ſi eundem Corræum audimus, Ariſtoteles quoque in primo Rhetor. putat, veras eſſe orationis partes, narrationem, & confirmationem: exordium autem, & epilogum, eſſe acceſſiones. At de Cicerone quidem adſtipulamur: de Ariſtotele verò, quem ſequimur, pernegamus: atque adeò ambigimus, quâ parte corporis oculos habuerit Corræus, cùm ſcribit, hanc quoque Ariſtotelis fuiſſe opinionem; cùm is diſertim adſerat *a*, propoſitionem eſſe partem orationis neceſſariam; at narrationem ſæpe præteriri. Alia quoque fortaſſean erunt, quæ adverſum hanc videantur adverſari ſententiam: verumtamen ea, ſiqua fuerint, levicula fore arbitror, ac quæ ſolvere cuivis proclive ſit; cujuſmodi ſi conſecter, metuo, ne ſpinas magis videar colligere, quàm roſas. Quare, iis relictis, aggrediar rationem, quâ partes orationis collocari debent.

a lib.3. Rhetor. cap.20. ſive, juxta diſt. aliorum cap.13.

III. DE DUPLICI ORDINE PARTIUM ORATIONIS.

ORDO harum partium eſt duplex: unus, quem natura poſtulat; alter, qui oratoris judicio, ac prudentiâ, comparatur.

Naturalis eſt, cùm primò aliquid ante rem dicimus; deinde rem narramus; hinc ſtatum orationis aſſignamus; pòſt occupamur noſtris præſidiis confirmandis, contrariis refutandis; denique concludimus ac peroramus. Quem ordinem indicari ajunt verſu iſthoc, *Exorſus narro, ſeco, firmo, refuto, peroro.* Interim fatentur, quia, ut ait

ut ait Fabius lib. IV. cap. II, *Amentis est, superstitione præceptorum contra rationem caussæ trahi;* ordinem harum partium immutari interdum, aut partem aliquam omitti: atque id ordinem artificiosum nominant. Quando verò eo utendum sit, dispicere jubent oratorem ex personarum, locorum, temporumque circumstantiis. Hujus artificiosi ordinis exemplum esse autumant, quòd in Milonianâ confutatio præcedit narrationem, ac confirmationem; quia narrando, aut probando, operam lusisset Cicero, nisi priùs ostendisset, defendi posse eum, qui fatetur, hominem à se esse occisum; neque ullum præjudicium Senatus esse factum; & quæ præterea ibi diluit orator. Sed hâc de re judicium Aristotelis inferiùs *a* afferemus. Nunc singulatim de orationis partibus videamus.

a *cap. 5. sect. 1.*

CAP. II.

DE EXORDIO.

EXORDIUM *est orationis initium, quo scopus indicatur orationis, ac præparatur auditoris animus ad reliquam dictionem.*

Exordiorum non una est ratio, sed variant pro diversâ caussæ qualitate. Ea vel honesta est, vel turpis, vel dubia, vel humilis. Adhæc vel perspicua est, vel obscura.

In causâ honestâ apertè benevolentia, attentio, & docilitas parantur; quod exordii genus Principium vocant. In turpi, subeuntes auditoris animum, eum ad audiendum præparamus; quod genus exordii Insinuatio nominatur. Quanquam hoc quoque interdum utimur in causâ honestâ; idque si auditor vel defessus sit audiendo, vel persuasus ab iis, qui priores dixerint.

In dubiâ utimur Principio ducto à naturâ caussæ, quà honestatis partem habet.

In humili comparanda est attentio; in obscuro, docilitas.

Neque eadem exordiorum ratio est in tribus dicendi generibus.

In demonstrativo sumuntur à quinque locis; à laude, à vituperatione, à suasione, à dissuasione, & ab iis, quæ ad auditorem referuntur.

In exordio generis juridicialis quatuor sunt loci. Nam præparatur auditoris animus quibusdam velut medicamentis, sumtis vel ab oratore, aut reo, vel ab auditore, vel ab adversario, vel à re. A reo quidem, vel adversario, ea petuntur, objiciendo crimen, aut diluendo. Ab auditore verò, reddendo eum benevolum, vel iratum; nonnunquam etiam attentum, aut non attentum, itemq; docilem. A re denique, qualitatem rei declarando.

In deliberativo genere olim non erat necesse monstrare scopum orationis; quia antè

antè jam constabat, quâ de re agendum esset. At propter alterum exordii munus, fere incipiebant, vel à criminis depulsione, vel à criminatione, vel ab amplificatione, vel à diminutione, vel ab ornatu.

I. DE VOCABULIS EXORDII, PROŒMII, ET PROLOGI.

SCITE Pindarus Olymp. VI, & ex eo Lucianus in Hippia, ἀρχομένου ἔργου, πρόσωπον χρὴ θέμεν τηλαυγές· *incipiente opere, frontispicium oportet facere præfulgidum.* Verùm præclara quidem res est initium præclarum, at in orationibus conficiendis ardua. Hinc Cicero in Timæi fragmento: *Difficillimum est in omni conquisitione rationis, exordium.* Qui locus expressus est ex illo Platonis *a*, Μέγιστον δὴ παντὸς ἄρξασθαι κατὰ φύσιν ἀρχήν. Unde liquet, in adductis Tullii verbis apud Nonium, pro *facillimum* b, rectè nunc *c difficillimum* legi, prout Perionius, Stephanus, & Leopardus *d*, emendarunt. Quod si hæc pars minimè facilis sit, atque obvia: purgatis omnino auribus opus erit in iis, quæ de exordio dicemus. Quandoquidem verò nobis nunc quoque Grammaticis quodammodo esse visum est, age ab ipso auspicemur nomine.

a in Timæo.
b *uti est in edit. Mediolanensi, Aldina, Plãtiniana, aliis.*
c *in edit. Iosiæ Merceri.*
d *lib.* 18. *cap.* 15.

Exordii vox à textoribus sumta est, qui propriè dicuntur ordiri telas, unde illud in Culice;

Atque ut araneoli tenuem formavimus orsum.

Plaut. Pseudol. *e*

Neque exordiri primùm, unde occipias, habes;
Neque ad detexendam telam certos terminos.

e *Act.* 1. *sc.* 4.

Cicero lib. II. de Oratore; *Pertexe modò*, inquit, *Antoni, quod exorsus es.* Ibidem: *Multa quærendo, reperiunt non modò ea, quæ jam non possint ipsi dissolvere; sed etiam, quibus ante exorsa, & potiùs detexta, propè retexantur.* Plinio quoque lib. VI. cap. XVII *redordiri* est telam in fila dissolvere: unde inquit, *Geminus feminis nostris labor, redordiendi fila, rursusque texendi*: nempe, quia texturam, non licium, mittebant Seres. Confirmat id ipsum quoque ἐτυμολογία. Nam, ut monuit ante nos Josephus Scaliger *f*, Græcum est ὄρδημα *g*, ἡ πολύτη τῶν ἐρίων. Item: ὀρδικὸν, χιτωνίσκος *h*. Auctor de utroque Hesychius. Martinius tamen in Etymologico suo censet, *ordiri* dici quasi *oriri dare*: ὄρδημα autem, & ὀρδικὸν, esse originis Latinæ. De quibus non possum subscribere viro doctissimo, & , dum viveret, amicissimo.

f *in Cul.*
g *lana pexa, ac parata ad nendum.*
h *tunica intima.*

Exor-

Exordium Græcis προοίμιον vocatur; quod nomen quidam deducunt ab οἶμος, h.e. via; quam ἐτυμολογίαν stabilire videtur, quòd Aristoteles ipse in III. Rhet. ὁδοποίησιν vocat *a*, quia nempe ad reliquam orationem viam munit. Verùm acutiùs vim Græci præverbii πρὸ cum Jul. Scaligero *b* consideranti, constabit, ab eo deduci non posse: quia ut sit ab οἶμος, non tantùm debeat *aditum ad causam & munitionem principium habere*; ut loquitur Tullius in secundo de Oratore; sed viam ante viam sternere debeat; quo quid ineptius? Itaque rectiùs deduxeris ab οἴμη, id est, ᾠδὴ, ut interpretatur Hesychius, ac Ammonius quoque, sive is est Herennius Philo, juxta quem Οἶμος οἴμης διαφέρει. Οἶμος μὲν γάρ ἐστιν ἀρσενικῶς ἡ ὁδός· Οἴμη δὲ, ἡ ᾠδή. Certè, propriè αἱ ἀναβολαὶ, ut Aristophanes vocat, (h.e. cantus cujusvis prolusiones, experimenti gratiâ in antecessum datæ, quæ & πρόχορδα ᾄσματα, & ἐνδόσιμα) nominantur προοίμια: quomodo voce specialiori προκιθαρίσματα sunt in arte fidicinâ; itemque προαύλια in αὐλῶν sive tibiarum cantu. Atque inde etiam liquet, infirmum esse illud viri docti *c* argumentum, cùm in suo Aristoteleæ Rhetoricæ Conspectu scribit, προοίμια à viâ originem trahere, quia alioqui προοίμια, & προαύλια, idem essent.

Quod verò oratoribus est προοίμιον, aut *exordium*, (Varro aliud, ἐνδόσιμα nimirum, intelligit ὄνος λύρας, cùm *fabularum* dixit *exordia*) id propriè poëtis Comicis, & Tragicis, est *prologus*; unde Paccuvio apud Festum *prologium*; ut Varroni ab ἔξοδος *exordium*; Petronio à μέθοδος *methodium*. Vox autem *prologi* & *prologii*, quia præpositionem producit apud Poëtas, quibusdam merè Latina videtur; ut *prologus* dicatur quasi *proloquus*, *prologium* quasi *proloquium*: alii verò merè Græcam autumant, ac producere primam ob liquidam; quomodo in μέλος, & μελίζεσθαι, prima est porrecta apud Homerum *d*, Antipatrum *e*, Christodorum *f*, fortasse & Persium *g*: alii denique ex Latino præverbio, & Græco nomine, factum judicant nomen Latino-Græcum: idque eo defendi videtur, quòd & aliæ non paucæ sint spuriæ ac hybridæ voces: ut apud Plautum *inanilogus* h, *pultiphagus* i, *pultiphagonides* k, *thermopotare* l: apud Vitruvium *m pseudourbanus*: apud Quinctilianum *n biclinium*, *epitogium*, *Anticato*: apud Plinium *o cryptoporticus*: apud Tertullianum *p protosedere*, h.e. προεδρεύειν: apud Ausonium *q myobarbum*: in cod. Justinianeo *r melloproximus*. Atque, ut etiam cum præverbio composita afferamus, Latini cùm accepissent à Græcis

prosce-

a *cap.21. sive dist. vulg. cap. 14.*
b *l. 3. de re Poët. c. 48.*
c *Dan. Crameri.*
d *hymno in Mercurium.*
e *epigrãmate in Anacreontem.*
f *epigr. in Aglaum.*
g *in prologo.*
h *Pseud. act. 1. sc. Pseudole, nõ audis.*
i *Mercatore.*
k *prologo Pœnuli.*
l *Trinummo. sc. Stasime, fac te.*
m *lib. 6. cap. 9.*
n *lib. 1. c. 9.*
o *lib. 2. ep. ad Galliũ. & lib. 5. ep. ad Apollinarẽ.*
p *de corona militis cap. ult.*
q *lẽmate epigr. 29.*
r *l. peculiari. & l. unicuiq; C. de prox. sac. lib. 12.*

proscenium, quod Plautus *a* usurpat, exemplo hoc formarunt *postscenium*; quo utitur Lucretius lib. III: *Omnia summopere hos vitæ postscenia celant:* ut optimè restituit Lambinus, etsi dissentiat Scipio Gentilis *b*. Ac omnium maximè hanc rem firmare videntur, quæ non cum præverbio solùm, sed etiam cum voce λόγος, componuntur. Ut *antelogium* apud Plautum *c*, ac *elogium* quoque simile videtur Josepho Scaligero; qui & hanc de prologi origine sententiam tuetur. Sed etsi olim eam secutus sim, nunc tamen vix dubito, quin *elogium* quidem sit ab ἔλογος, quasi ἐλόγιον: *prologus* autem planè sit Græcum πρόλογος, ac producat primam, quia Latini etiam in iis, quæ Græcis debent, interdum sequantur quantitatem Latinorum: ut Lucillius facit in *propola*, Martialis in *propino*. Verùm de voce *exordii*, *proœmii*, *prologi*, satis multa, ac nimis fortasse multa: præsertim cùm fusè adeo de his agamus in Originum libris. Nunc pensiculatè de re ipsa dicamus.

a prologo Truculenti.

b lib. I. Παρέργ. cap. 8.

c prologo Menæchmor.

II. Quid exordium sit, et quotuplex. Et de quinctuplici caussa, honesta, admirabili, dubia, humili, et obscura.

Exordium ab Aphthonii scholiaste *d* dicitur esse λόγος παρα-σκευάζων τὸν ἀκροατὴν *e*. Pleniùs autem definitur, orationis initium, scopum indicans orationis, & præparans auditoris animum ad reliquam dictionem. Duo enim sunt procœmiorum genera; ut monet Ulpianus in primam Olynthiacam. Unum initio præparat auditorem ad reliquam orationem; alterum in mediâ oratione ad sequentia viam munit. Ita in Manilianâ, præter illud primum exordium, aliud præmittitur tertiæ orationis parti, quę est de eligendo Imperatore. Par quoque epilogorum ratio est. Nam præter illam universæ orationis perorationem, singulæ quoque partes suam habent conclusionem. Neque de nihilo est, quòd cùm exordia, tum epilogi, singulis partibus addantur. Nam quemadmodum viatorem reficiunt spatia certis lapidibus ac intervallis distincta: ita recreatur quoque auditoris animus admonitione singularum partium. Nobis hoc loco de priori solùm exordii genere sermonem esse, satis, puto, ipsâ ostendimus definitione.

d in prolegomenis.

e oratio præparans auditorē.

Exordii hujusce munus autor ad Herennium triplex facit. Nam & comparanda benevolentia, & attentio, & docilitas. Porrò

si hæc apertè comparentur, κατ' ἐξοχὴν *Principium* vocatur: si subdolè, & circutione quadam, *Insinuatio*.

Sed ut pleniùs id intelligatur; afferenda est distributio caussarum; verùm diversa ab eâ, quam libro primo adducebamus. Quippe tum à partibus sive officio, & diverso auditorum genere, item fine, & tempore, caussam dividebamus in deliberativam, demonstrativam, ac juridicialem. At hîc divisio sumitur ratione qualitatis. Nam divisio quidem generis in species tantùm una esse potest: at per accidentia multifariam aliquid dispescimus. Itaque similis planè ratio est, atque est nominis in Grammaticis. Aliter enim dividitur ratione qualitatis; aliter ratione aut generis, aut speciei, aut figuræ &c. Hæc vix tanti mihi videntur, ut ea monere fuerit operæpretium. At Mario tamen Victorino *a* levicula hæc quæstio videtur *occultâ nimis ratione ac difficili disputatione dissolvi*; ut verbis ejus utar. Nunc ipsam distributionem adferamus.

a commētario in 1. Rhet. Cic.

A qualitate igitur caussa hoc loco statuitur quadruplex: ἔνδοξος, sive honesta, παράδοξος, sive admirabilis, ἀμφίδοξος, sive dubia, & ἄδοξος, sive humilis. Quam distributionem similiter adfert B. Augustinus in principiis Rhetoricis. Sed M. Tullius 1. de Invent. Fabius lib. IV. cap. 1. Fortunatianus lib. II. Cassiodorus in Rhetoricæ compendio, & plures alii, quatuor hisce generibus addunt quinctū, δυσπαρακολούθητον, sive obscurum. Quam sententiam minùs probo. Nam quatuor priora membra petuntur ἀπὸ τῆς δόξης, sive opinione hominum; eoque rectè conjunguntur: quinctum illud sumitur à facili vel difficili intelligentia, eoque alterius est divisionis membrum.

Caussa ἔνδοξος, seu honesta, à Cassiodoro definitur, *cui statim sine oratione nostra favet auditoris animus*: ut, siquis pro parente optimo dicat. B. Augustinus *b* (apud quem pro ἔνδοξος legitur εὔδοξος) *bonæ opinionis* caussam interpretatur.

b in principiis Rhetor.

Caussa παράδοξος, seu admirabilis, Augustino *c* nunc caussa *opinionis malæ*, nunc *contra bonam opinionem* nuncupatur. Hujusmodi est, siquis pro sacrilego dicat. Unde liquet, caussam turpem rectiùs admirabili subjici, quàm humili. Utriusque opinionis meminit Fabius *d*. Aequè autem, ac caussa honesta, diffundit se per laudationem, vituperationem; suasionem, dissuasionem; accusationem, defensionem: nec minùs circa personam versatur, quàm circa rem. Ad personam pertinet, quòd Polycrates vituperationem conscripsit Socratis: ac Isocrates contrà laudibus extulit τὸν ξενοκτόνον Βούσιριν *e*, ut eum Justinus Martyr *f* vocat. Imò inventus etiam, qui diabolum

c Ibidem.

d lib. 4. cap. 1.

e hospitū occisorem Busirim.

f orat. 2. adversus Græcos.

diabolum publicè laudaret Witebergæ. Fuit is Joannes Brunus, natione Italus. Rerum verò exempla magno ſunt numero. Fere autem iis aliquod animi, corporis, aut fortunæ bonum vituperatur, vel malum contrarium extollitur. Ad animum pertinet, quòd Eraſmus laudavit Moriam: quòd item Callicles in Gorgiâ Platonis multis verbis accuſat philoſophiam; ac quòd Thraſymachus apud eundem primo de Rep. Glaucus item in ſecundo de Rep. (idque fortiùs, quàm Thraſymachus) juſtitiam quidem accuſat, injuſtitiam verò effert laudibus. Idem fecit Carneades, qui, ut ait Fabius lib. XII. cap. I, *Romæ, audiente Cenſorio Catone, non minoribus viribus contra juſtitiam dicitur diſſeruiſſe, quàm pridie pro juſtitiâ dixerat.* Atque hic eſt ille Carneades, qui, ut apud Ciceronem lib. II. de Orat. ait M. Antonius, *nullam unquam in ſuis diſputationibus rem defendit, quam non probârit; nullam oppugnavit, quam non everterit.* Certè ad laudem injuſtitiæ referre potuit, quòd vulgus, cùm omnia utilitate metiatur, ſatius judicet, videri, quàm eſſe juſtum: id enim neutiquam faceret, ſi ei bonum eſſet præſtantiſſimum, cùm nemo non ſanus eſſe, quàm videri, præoptet. Ariſt. I. Rhetor. διὸ καὶ τὴν δικαιοσύνην φασὶ μικρὸν εἶναι, ὅτι δοκεῖν ἢ εἶναι αἱρετώτερον, τὸ δ' ὑγιαίνειν οὔ. [a] Ad mala verò corporis ac fortunæ pertinet, quòd veterum aliqui, (ut libro primo [b] diximus) vel inopiam extulere, vel exilium, vel calvitium, vel podagram: quam è junioribus quoque laudavit Bilibaldus Pircheimerus. Uti Gulielmus Inſulanus quartanam febrim. Quod & Phavorinus philoſophus fecerat, Hadriani Cæſaris æqualis. At vel antiquitatis cauſsâ nefas ſit præterire Alcidamantem Eleatem; quem Gorgiæ Leontini diſcipulum facit Suidas; ac Quinctilianus [c] quoque inter antiquos Rhetoricæ ſcriptores reponit, atque à Platone *Palamedem* appellatum ait. Hic *ſcripſit laudationem mortis, quæ conſtabat ex enumeratione malorum humanorum*: ut è prima Tuſcul. Ciceronis diſcimus: item è Tzetze Chil. XI. Hiſt. CCCLXXXV: qui tamen, cùm multas Alcidamantis orationes legerit, hanc necdum ſibi lectam agnoſcit.

Ἀμφίδοξος, ſive dubia, vel anceps cauſſa eſt, quæ partem habet honeſtatis, partem turpitudinis. Exemplum ejus ſuggerit Maro, cùm in ſexto Aen. agit de M. Bruto in liberos ſæviente, ſed ob patriæ libertatem. Ita enim ait:

--- Natoſque pater, nova bella moventes,
Ad pœnam pulchrâ pro libertate vocabit;
Infelix, utcunque ferent ea facta minores:
Vincet amor patriæ, laudumque immenſa cupido.

a *iccirco juſtitiam ajunt rem eſſe puſillam, quia præſtat videri, quàm eſſe juſtum, quod in ſanitate non fit.*
b *cap. 5. ſect. 40.*
c *lib. 3. cap. 5.*

Dubia quoque erat caussa Orestis, qui matricida erat, sed patris ultor. Menelaus certè apud Euripidem *a* vocat eum μητροφόντην *b*, quia accusabat. At ipse de se inquit *c*.

Ὦ πατρὸς ἀμύντωρ, ὃν σὺ προὔδωκας θανεῖν *d*.

Eodemque modo de eo Juvenalis libri III. sat. II:

-- Deis auctoribus, ultor
Patris erat cæsi media inter pocula.

Patrem verò ulcisci, laudis est. Utrumque expressit Claudianus panegyri in VI. consulatum Honorii *e*:

Ense Thyestiadæ pœnas exegit Orestes.
Sed mistum pietate nefas, dubitandaque cædis
Gloria maternæ, laudem cum crimine pensat.

Tangit & Ovid. IV. Trist. eleg. IV:

Quò postquam, dubium pius, an sceleratus, Orestes
Exactus furiis venerat ipse suis.

Caussa quoque dubia sit, siquis injuriam faciat, ut multa faciat justè. Certè Iason Thessalus, siquid vi alicui extorqueret, dicere solitus est, δεῖν ἀδικεῖν ἔνια, ὅπως δύνηται καὶ δίκαια πολλὰ ποιεῖν· *in aliquibus se debere jus violare, ut posset multa juste agere.* Ita dictum hoc extulit Arist. I. Rhet. at paullo aliter refert Plutarchus *f*. Ac talis quidem est caussa dubia.

Caussa verò ἄδοξος, sive humilis est, quæ est de re vili & abjectâ: ut siquis ad Senatum referat de purgandis cloacis; aut litem alii intendat de tribus capellis; de quibus venustum est epigrammatium apud Martialem *g* ex Græco Lucillii expressum. Quemadmodum autem de caussâ admirabili superiùs dicebamus: ita etiam in humili materia se plurima ostentarunt ingenia. Inter antiquissima est Polycratis, qui calculorum encomium scripsit; uti & murium; in quorum laudibus, ut ait Aristoteles *h*, reposuit illud, quòd, corrosis atque absumtis hostilium arcuum nervis, auxilium tulerint, sive Aegyptiis contra Arabes, & Assyrios, ut vult Herodotus lib. I; sive, ut apud Aristotelem est, Troadis incolis; qui ob hoc beneficium à σμίνθος, quomodo murem vocabant, *Apollinem Smintbium* dixere; ut ex Polemone testatur Clemens Alexandrinus. Sanè *Sminthea* eum cùm alibi vocat Naso, tum Met. XII. fab. VII. *Perniciem murium* eâdem de caussa dicit Arnobius lib. III. Cùm autem mures arroserint nervos, non quo auxiliarentur, sed ut famem explerent: vel ex hoc exemplo liquet, in humili materia caussas per accidens habere inprimis locum: quod fallax est argumentandi genus; attamen iis concessum, qui

a *in Oreste vers.* 1589.
b *matricidam.*
c *versu seq.*
d *Patris defensor, quem tu prodidisti, ut moreretur.*
e *vers.* 213.
f *in præceptis gerendæ Reipublicæ.*
g *lib.* 6. *epig.* 19.
h 2. *Rhet.*

qui se in hujusmodi argumentis, sive exercent, sive ostentant. Hoc præter Polycratem, de quo jam dictum, fecere alii non pauci, tum veterum, tum juniorum. Ita olim fuit, qui salis laudem scripserit: sive id seorsum factum, sive operi alterius argumenti admistum. Plato in Cratylo *a*: Ἀλλ᾽ ἔγωγε ἤδη τινὶ ἐνέτυχον βιβλίῳ ἀνδρὸς σοφοῦ, ἐν ᾧ ἐνῆσαν ἅλες ἔπαινον θαυμάσιον ἔχοντες πρὸς ὠφέλειαν *b*. Etiam comæ encomium scripsit Dion Prusiæus; teredinis Clitarchus; pulicis Michaël Psellus, & post eum Cælius Calcagninus, item Petrus Galissardus Araquæus; luti Antonius Majoragius; anseris Julius Scaliger, cujus ex oratione fragmentum tantummodo habemus; umbræ Janus Douza filius; asini, & pediculi, clarissimus collega noster Dan. Heinsius: & similia alii, ut ostendimus libri I. cap. V. sect. XXXII. Anonymus quoque funebrem scripsit in equum, asinum, canem, simium, felem, noctuam, picam, gallum, mergum, gryllum, ac pediculum: in quæ undecim animantia orationes totidem ex Italicis factas Gallicas, è Gallicis Latinas fecit Guil. Canterus.

a p. 1177. edit. VVechel.

b Sed & ego legi quandoque sapientis viri librũ: in quo salem ad victus utilitatem miris laudibus extollebat.

Vidimus de quatuor caussarum generibus, quæ ab hominum opinione petuntur. Addemus nunc quoque de caussa obscura; quam prioribus à Cicerone, Fabio, aliis, adjungi, paullo antè dicebamus. Obscura caussa est, quam difficulter percipit auditor, non quidem vitio oratoris, aut suo; sed naturâ caussæ, quæ tenebras habet. Triplex enim est obscuritas. Una est rei, quam nunc consideramus. Altera est dicentis, cùm res, quæ clariùs dici potuit, ita proponitur, ut iis etiam, qui ingenio & eruditione valent, negotium facessat: Tertia verò est ab auditore, cùm ea, quæ dicuntur, per se perspicua sunt: quòd verò à quibusdam non intelligantur, id vel tarditate fit ingenii eorum, qui audiunt; vel saltim, quòd in hujusmodi re minimè sint versati. De altero tertioque obscuritatis genere vide, si voles, Galenum lib. I. περὶ σφυγμῶν.

III. QUOMODO BENEVOLENTIA PARETUR, SIVE À PERSONIS, SIVE À REBUS.

DIXIMUS, quomodo variet caussa: docendum deinceps, quomodo in qualibet harum præparandus sit animus auditoris. Ostendemus autem id potissimùm in genere Juridiciali.

Benevolentiam minùs aucupamur in honesto caussæ genere; nisi auditor sit vel persuasus, vel defessus: alioqui enim plurimùm per se ad conciliandum ac propitiandum valet. Maximè autem benevolentiâ ac favore opus est in genere infavorabili; quale omnimodè

modè quidem est turpe, ex parte autem anceps.

Paratur benevolentia tum à personis, tum à rebus. A personâ autem petitur trifariam. Primò à personâ, sive ejus, qui dicit, h. e. oratoris; sive ejus, pro quo dicit, h. e. rei. Aristoteles utramque personam comprehendit sub personâ τȣ̃ λέγοντος a. Nimirum quia orator personam quoque sustineat alienam: unde illud loquendi genus, *Nego, me restitutum:* hoc est, clientem meum. Imò contingit etiam, ut idem sit, qui dicit, & pro quo dicitur. Quomodo Appuleius magiæ insimulatus caussam ipse suam Carthagine egit apud Maximum Claudium, Africæ proconsulem. Idemque Romæ pro se facere apud Domitianum decrêrat Apollonius Tyaneus, ejusdem rei postulatus. Orationem, quam hoc fine pro se scripserat, refert Philostratus lib. VIII. Itaque si Aristotelem intellexit Fabius, cùm reprehendit eos, qui personas tres solùm statuerunt, à quibus prooemia ducerentur: more suo, h. e. immeritò, summum sugillat Rhetorem. *Benevolentiam,* inquit b, *aut à personis ducimus, aut à caussis accipimus: sed personarum non est, ut plerique crediderunt, triplex ratio, ex litigatore, & adversario, & judice: nam exordium duci nonnunquam ab actore solet.*

a *dicentis.*

b *lib. 4. cap. 1.*

A personâ dicentis non uno modo paramus benevolentiam. Fit enim hoc nunc extenuatione ingenii, ac eloquentiæ; nunc virtutis, aut meritorum nostrorum commendatione; nunc etiam ab infortunio nostro. Unde Sulpicius Severus dialogo I. cap. XX: *Cùm sis scholasticus, hoc ipsum quasi scholasticus artificiosè facis, ut excuses imperitiam, quia exsuperas eloquentiâ.* Cicero pro Valerio Flacco: *Cùm in maximis periculis hujus urbis atque imperii, gravissimo atque acerbissimo reip. casu, socio atque adjutore consiliorum periculorumque meorum L. Flacco, cædem à vobis, conjugibus, liberis vestris; vastitatem à templis, delubris, urbe, Italiâ, depellebam: sperabam, judices, honoris potiùs L. Flacci me adjutorem futurum, quàm miseriarum deprecatorem. Quod enim esset præmium dignitatis, &c.* Pro C. Rabirio: *Etsi, Quirites, non est meæ consuetudinis, initio dicendi rationem reddere, quâ de caussâ quemque defendam; propterea quòd cum omnibus civibus in eorum periculis semper satis justam mihi caussam necessitudinis esse duxi: tamen in hâc defensione capitis, famæ, fortunarum omnium C. Rabirii, proponenda ratio videtur esse officii mei; propterea quòd, quæ justissima mihi caussa ad hunc defendendum esse visa est, eadem vobis ad absolvendum debet videri. Nam me cùm amicitiæ vetustas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meæ vitæ perpetua consuetudo, ad C. Rabirium defendendum est adhortata: tum verò, ut id studiosissimè facerem, salus reip., consulare*

sulare officium, consulatus denique ipse, mihi unà vobiscum cum salute reip. commendatus, coëgit. Non C. Rabirium culpa delicti, &c. Pro P. Sylla: *Maximè vellem, Iudices, ut P. Sylla & antea dignitatis suæ splendorem obtinere, & post calamitatem acceptam, modestiæ fructum aliquem potuisset percipere. Sed, quoniam ita tulit casus infestus, ut amplissimo in honore cùm communi ambitionis invidiâ, tum singulari Autronii odio everteretur; & in his pristinæ fortunæ reliquiis miseris & afflictis, tamen haberet quosdam, quorum animos ne supplicio quidem suo satiare posset: quamquam ex hujus incommodis magnam animo molestiam capio, tamen in cæteris malis, &c.*

Secundò captatur benevolentia à personâ ejus, apud quem dicitur, h. e. judicis, vel auditoris; nempe ab ejus fide, vel existimatione, dignitate, sinceritate, & similibus. Ambrosius lib. VI. de Sacramentis cap. ult. *Non debes, quasi famelicus ad cibum, de cibo incipere; sed antè à laudibus Dei. Vnde & oratores isti sapientes hanc habent disciplinam, ut judicem fautorem sibi præstent. incipiunt à laudibus ejus, ut benevolum sibi faciant cognitorem. Deinde paullatim incipit rogare judicem, ut patienter dignetur audire. Audet & tertiò postulationem suam depromere; quid petat, exprimere.* Imò ne quidem Apostolus Paulus hoc negligendum sibi putavit cap. XXVI. Act. ubi orationem suam sic orditur: *Super omnibus, de quibus postulor à Iudæis, Rex Agrippa, beatum me duco, quòd sim hodie caussam apud te dicturus: Maximè, quòd te gnarum esse sciam omnium, quæ apud Iudæos sunt, & rituum, & quæstionum.* Cicero verò id passim observat. Ita in exordio orationis pro Roscio Amerino fortitudinem animi extollit in Fannio; *Te quoque*, inquit, *M. Fanni, quæso, ut qualem te jam antea populo Romano præbuisti, cùm huic idem quæstioni judex præesses; talem te nobis & pop. Rom. hoc tempore impertias.* Idem in Milonianæ exordio Pompeium laudat à sapientiâ & justitiâ, cùm ait: *Sed me recreat & reficit Cn. Pompeii sapientissimi & justissimi viri consilium; qui profectò nec justitiæ suæ putaret esse, quem reum sententiis judicum tradidisset, eundem telis militum dedere; nec sapientiæ, temeritatem concitatæ multitudinis auctoritate publicâ armare.* Quæ lectio alteri præstat, quam Janus Parrhasius *a* approbat: *sapientissimi & illustrissimi.* Nam Cicero mox justitiæ & sapientiæ meminit: neque in judicio possunt laudes magis appositæ afferri, quàm sapientia, & justitia: illa enim est intellectus, ac facit, ut quis sciat, quid æquum sit: hæc voluntatis est, atque efficit, ut agamus, quod æquum esse cognoscimus.

a notis in Milonianam.

Tertiò paratur benevolentia à personâ ejus, contra quem dicitur.

tur. Fit hoc bifariam. Primò ab adversarii nostri patrono; idque præcipuè, fingendo, nos ejus eloquentiam ac gratiam timere: quæ res facit, ut hæc judici sint suspecta. Deinde à personâ ipsius adversarii: quod fit, adducendo eum vel in odium, idque commemoratione vitiorum, quibus laborat; vel in invidiam, sugillando potentiam, quâ turget, & comparando reum, cui nullæ opes, tenues facultates, cum adversario gratiosissimo; vel in contemtum, ostendendo, eum esse humilem, abjectumque. Cicero pro Quinctio: *Quæ res in civitate duæ plurimùm possunt, eæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, summa gratia, & eloquentia: quarum alteram, C. Aquili, vereor, alteram metuo. Eloquentia Q. Hortensii ne me dicendo impediat, nonnihil commoveor. Gratia Sex. Nævii, ne P. Quinctio noceat, id verò non mediocriter pertimesco.* Illustris quoque est locus Ciceronis in Vatinium, quem superiùs *a* adduximus, cùm de contemtu ageremus. Etiam quòd Tannonius, cùm Appuleium accusaret, eum vocârit philosophum formosum, & tam Græcè, quàm Latinè disertissimum, id dixisse mihi videtur, ut orationem Appuleii redderet suspectiorem; non autem, quasi philosophiam, & utriusque linguæ facundiam, ei vitiò verteret; quamquam sic videri velit Appuleius.

a *lib.* 2. *cap.* 13. *sect.* 4.

Interdum etiam contingit, ut idem sit is, apud quem dicit orator, & pro quo dicit. Istiusmodi caussæ adfuisse Tullium, scribit Fabius lib. IV. cap. I. qui & se pro Reginâ Berenice apud ipsam ait caussam dixisse. In cujusmodi caussa non multùm opus erit laborare de benevolentia paranda.

Quartò conciliatur benevolentia à re, h. e. causâ. Ita enim Varro lib. VI. de L. L. item Horatius, Suetonius, aliique, eo utuntur nomine. Notum illud Ausonii, *Imperium, litem, Venerem, cur una notat res?* Inde & *reus* dictus, cujus caussa in judicium venit, sive is nocens, sive innocens; atque adeò non modò qui defertur, sed & actor. Cic. lib. II. de orat. *Reos appello non eos modò, qui arguuntur; sed omnes, quorum de re disceptatur.* Aelius Gallus apud Festum: *Reus est, qui cum alio litem contestatam habet, sive is egit, sive cum eo actum est.*

Captatur autem à re benevolentia, si caussam nostram extollamus, adversarii deprimamus; si item, caussam nostram auditoribus emolumento fore, asseramus.

Atque hic observandum præceptum καθολικὸν *b*, ut, si caussa laboret, persona ei opituletur; si persona, subveniat caussa. E. G. Si Manlius Capitolinus accusetur tyrannidis affectatæ; nullam faciamus tyrannidis mentionem, & de personâ dicamus; quòd Manlius hic,

b *universale, seu perpetuũ.*

hic, fugandis è Capitolio Gallis, patriam conservaverit. Si verò & persona, quæ capitis arcessitur, malè audit, & turpe est facinus, quod admisit: quæremus, quod lædat adversarium; quò, si consequi non licet quod maximè optabile est, id adipiscamur quod proximum est. Si denique adversarius sit vir bonus; expedire existimant, ut Tullium imitemur; qui, cùm pro Murænâ diceret, Catonemque, ut virum gravem ac fidei antiquæ, suspiceret, ac suspici sciret; non quidem in ejusce vitâ quicquam culpavit, aut culpare potuit: ut tamen quomodocunque fidem detraheret, sectam Stoicorum, cui Cato se addixerat, irridere cœpit: atque id tam ridiculè fecisse dicitur, ut judicium risu dissolveretur, & Cato ipse diceret [a]: *Quàm ridiculum habemus consulem!*

a Plut. in Cat. Vtic.

IV. QUOMODO PARENTUR ATTENTIO, ET DOCILITAS.

ALTERUM exordii munus, Tullio, & autori ad Herennium, est attentio. Attentum autem reddimus auditorem, tum promissione, tum rogatione. Promissione, cùm recipimus, nos dicturos de rebus vel gravibus, & necessariis; vel utilibus iis, apud quos dicimus; vel admirabilibus, aut jucundis. Ita Horat. od. 1. lib. III:

--- Carmina non priùs
Audita Musarum sacerdos
Virginibus, puerisque canto.

Rogatione, cùm petimus, ut exiguo temporis spatio, attento intentoque animo, ac perpurgatis auribus, opera nobis detur. Sed quod à Cicerone dicitur de attentione in exordiis parandâ, id solùm in humili, aut turpi, aut ancipiti genere, locum habet: item quando judex, audiendo partem adversam, defatigatus est. Falluntur, qui tunc planè exordio jubent abstinere. Nam vel inprimis tum eo opus est. Plurimùm autem tunc confert promissio brevitatis. Quandoque etiam conducit ordiri à fabula, aut dicto lepido, ad animos auditorum demulcendos. Ita attentionem sibi aliquando paravit Demosthenes. Nam cùm auditores, ab adversariis persuasi, penè silentium imperarent; poposcit, ut sibi pauca liceret extra caussam dicere. Eo impetrato, fabellam istiusmodi narravit. Adolescens, inquiebat, æstivo tempore Delphos, vel, ut alii volunt, Megaram profecturus, conduxit asinum; circa autem me-

 ridiem,

ridiem, cùm nulla præberetur umbra, quâ solis ardorem levarent; & adolescens, qui asinum conduxerat, & agaso, recumbere sub asini umbrâ voluerunt: hic se locâsse asinum, non umbram asini, dicebat; at alter contendere, umbram quoque esse inter operas conductas. Cùm autem hâc narratione cerneret judices penè risu emori; jamque abitionem pararet, sed ab Atheniensibus retineretur; qui rogabant, ut reliquam narraret fabulæ partem: *Itane*, inquiebat, *de asini umbrâ audire vultis; de rebus gravibus, & seriis, non vultis?* Meminere hujusce rei Plutarchus in vitâ Demosth. & x. Orator., Aristophanis interpres in Vespas, Zenobius, & Suidas. Videntur autem & hâc de fabulâ comœdiæ fuisse factæ. Nam in proverbio, ὄνου σκιὰ a,

a *asini umbra.*

disertim scribunt parœmiographi, ab Aristotele in didascalicis, cujusdam dramatis inscriptionem istiusmodi referri, *Asini umbra.* Ἀριστοτέλης ἐν διδασκαλίαις καὶ δράματός τινος φέρει ἐπιγραφὴν, ὄνου σκιάν. Ubi per διδασκαλίαν intellige poëtarum historiam. Poëtæ enim, cùm fabulas spectandas exhiberent, eas dicebantur διδάσκειν, indeque ipsi διδάσκαλοι vocabantur, & si Comici forent, κωμῳδιδάσκαλοι *b*; si Tragici, τραγῳδοδιδάσκαλοι *c*. Ac Tullius quoque *d*, & Horatius *e*, similiter eos dicunt *fabulas docere.*

b *Isocrates orat. de Pace.*
c *Aristot. de poët.*
d *in Bruto.*
e *in Arte.*

At si nec humile, nec turpe, nec anceps sit genus; neque etiam judices defatigati sint audiendo partem adversam: tum quidem necesse non est, nos de attentione magnopere esse sollicitos, quia auditoris animus orationis initio etiamnum alacris & attentus esse solet; contrà quàm sæpe fit in orationis cursu; ubi, ne auditor perforato omnia hauriat animo, & transmittente quicquid acceperat, non rarò opus est, ut afferatur aliquid, quo excitetur mens ejus: quomodo Aristoteles refert, Prodicum Sophistam, si animadverteret, auditorum animos peregrinari, eosque esse præsentes absentes; aliquid afferre solitum ex arte suâ; quam alioqui non docebat, nisi pretio quinquaginta drachmarum. Imò Cicero quoque id diligenter observat; quandoquidem etiam in reliquis orationis partibus sæpenumero judices rogat, ut diligenter attenteque audiant. Quare Aristoteles jure eos ridet, qui sollicitè præcipiunt de parandâ in exordio attentione: partim nempe, quia attentio consequitur è benevolentiâ; partim quia ille considerabat exordia ratione eorum, quæ per se insunt; non eorum, quæ assumit. Atque id Cicero quoque vidit, cùm in secundo de Orator ait: *Et attentum, commonent Græci, ut principio faciamus judicem, & docilem; quæ sunt utilia, sed non principii magis propria, quàm reliquarum partium: faciliora etiam in prin-*

in principiis, quòd & attenti tum maximè sunt, cùm omnia expectant, & dociles magis initiis esse possunt. Illustriora enim sunt, quæ in principiis, quàm quæ in mediis caussis, dicuntur, aut arguendo, aut refellendo. Sed de eo, quòd neque docilitatem autumat Tullius competere exordio, non planè assentimur. Nam longè alia docilitatis, quàm attentionis, ratio est; cùm hæc interdum assumatur; illa raró possit præteriri.

Interdum etiam satius est, auditorem reddere non attentum, quàm attentum. Sed in hoc quoque Aristoteli adversatur Fabius *a*. cujus verba apponam: *Nec me, quamquam magni autores, in hoc duxerint, ut non semper facere attentum & docilem judicem velim: non quia nesciam, id, quod ab illis dicitur, esse pro malâ caussâ, qualis ea sit, non intelligi: verùm quia illud non negligentiâ judicis contingit, sed errore. Dixit enim adversarius, & fortasse persuasit. Nobis opus est ejus diversâ opinione: quæ mutari non potest, nisi illum fecerimus ad ea, quæ dicemus, docilem, & attentum.* Sed non assecutus est Quinctilianus Aristotelis mentem. Nam aliud est, cogitationem auditorum planè ab oratione avertere; quâ ratione futurum est, ut tacendo non minùs sublevemus caussam, quàm orando: aliud verò hoc agere, ut ab accuratâ rationum pensiculatione avocemus judices; quia tantùm argumenta suppetant nobis, quæ valida quidem videantur primâ facie, eoque facilè imponant auditoribus minùs acutis, aut attentis; verùm infirmitas quorum se soricis instar prodat de iis diu multumque cogitantibus.

a *lib.* 4. *cap.* 1.

Docilis autem in exordio redditur auditor, tum iis ipsis, quibus redditur benevolus, vel attentus, (nam quo majori cum benevolentiâ & attentione audimur, eo magis intelligimur) tum afferendo finem orationis nostræ; quod ut plurimùm generatim fit, non accuratè, ac distinctè. Si tamen planè accurateque id faciamus, non necesse habebimus, absoluto procemio, monere, quâ de re simus dicturi. Nam etsi necessarium est, ut in oratione quæstio ejus primaria clarè ac perspicuè auditoribus ob oculos ponatur: non tamen opus est, id fieri semper distinctâ orationis parte: quemadmodum superiori capite diximus.

Interdum verò & in exordio caussa dividitur: quale à Licymnio rhetore *b* vocatur ὄζοι, sive *rami:* quia est exordium ramosum. Præter quod, idem alia duo exordiorum genera adducit. Unum ἐπέρωσιν nominat ab ἐρωή, quod inter alia *impetum* signat; ut videatur sic dici impressio, sive exordium ex abrupto. Alterum nuncupat

b *in Arte.*

ἀποπλάνησιν, q. d. aberrationem: atque hoc videtur idem esse, ac insinuatio.

V. DE PARTIBUS EXORDII, JUXTA HERMOGENEM.

EX iis, quæ hactenus exposuimus, cognoscere licuit, quomodo tractari debeat tum principium, tum insinuatio: quas exordii species superiùs statuebamus. Nunc breviter dicemus de partibus exordii. Plerique procemium in tria dispescunt membra; propositionem, ejus rationem, & complexionem, quæ transitio est ad ipsam caussam. Verùm Hermogenes quatuor facit exordii partes: πρότασιν, sive propositionem, quæ ἀποδόσει quasi viam parat; κατασκευὴν, sive propositionis rationem; ἀπόδοσιν, sive redditionem, quæ nova est propositio, rem ipsam tangens, omnemque exordii dignitatem & auctoritatem continens, unde ἀξίωσις quoque appellatur; ac denique βάσιν, sive comprobationem, quæ redditionis caussam affert. E. G. πρότασις est: Non latet te, illustrissime Princeps, quantis ab hoste calamitatibus affligamur. Κατασκευὴ est: Tantæ enim sunt, ut dubium non sit, quin earum rumor jam in regiones omnes vicinas sit diffusus. Ἀπόδοσις est: Justitiæ autem ac sapientiæ tuæ est, curam eorum gerere, quibuscum fœdus iniisti. Βάσις est: Si enim nos subegerint, difficile fuerit tibi soli eorum postea impetum sustinere.

Interdum tamen κατασκευὴ omittitur, cùm nempe πρότασις manifestior est, quàm ut indigeat probatione. Exemplum habes in primâ Olynthiacâ.

Interdum quoque τῇ ἀποδόσει non proponitur res ipsa, sed propiùs ad eam acceditur: quod cùm fit, τῇ βάσει non assignatur additionis ratio; sed id affertur, quod præcipuè in exordio intendebatur. Exemplum est in oratione Milonianâ, quod inferiùs afferam. Faciam hoc eo lubentiùs, quia video, eos à Fabio rideri, qui exordia dividunt in quatuor sensus: neque id aliâ de causâ, quàm quia non par ubique ratio sit. At si justa hæc ratio est, ne debuit quidem de exordio præcipi quicquam, cum id prætereatur nonnunquam. Quanto igitur meliùs fuisset, si rem ipsam Fabius explicuisset, ac judicium reliquisset lectori!

VI. DE

VI. De locis exordiorum in genere demonstrativo.

Atque hæc quidem, partim universè declarant exordiorum naturam, partim generis juridicialis propria videntur; ut quæ diximus de paranda benevolentia in caussa honesta, turpi, vel ancipiti. Plerique autem Rhetores intra explicationem illam se continent. Sed longè accommodatiùs facit Aristoteles, dum ostendit, quomodo exordia varient pro diversis caussarum generibus: item Bartholomæus Cavalcantius, qui in libris de arte Rhetoricâ, quos eruditè linguâ Hetruscâ conscripsit, fusè agit de variâ exordiendi ratione pro varietate caussæ. Nos quoque, Aristotelis vestigiis insistentes, de singulis generibus tractationem hoc loco attexemus.

In genere igitur demonstrativo (in quo etiam separatis & à caussâ alienis exordiis uti licet, ut infrà dicemus) loci procemiorum sunt quinque. Sumuntur enim vel à laudatione, vel à vituperatione, vel à suasione, vel à dissuasione, vel ab iis, quæ pertinent ad auditorem.

A laude id fit in oratione funebri adscriptâ Demostheni. Nam tum eos laudat, qui pro patriâ pugnando occubuerunt; tum Athenienses, qui instituerant, ut viri præclari post obitum laudarentur. A vituperatione orditur Isocrates encomium Helenes. Vituperat enim sophistas, quòd sibi magnopere placerent, tractantes ὑπόθεσιν ἄτοπον, καὶ παράδοξον a. A suasione, ut si quis dicat, oportere bonos honoribus affici, ideoque se Aristidem laudaturum. Aut si prædicet, eos laudibus extolli debere, qui neque celebres sint, neque improbi; cùm celebres frustra, improbi malè laudentur: ideoque optimam optimè operam collocatum iri in laudando viro bono, & obscuro; cujusmodi fuit Paris, quamdiu in Idâ monte vivebat ignotus. A dissuasione, ut si quis adserat, cùm non debeant improbi honoribus affici, se decrevisse Pisistratum vituperare. Ab iis, quæ referuntur ad auditorem; cùm id initio repellimus, quod offendere auditorem possit; sive id sit in Oratore, ob ingenii imbecillitatem; sive in argumento, ut si id humile fuerit, aut pervulgatum; sive in oratione, quæ parum sit exculta.

Ab auditore Aristoteles Chœrilum, poëtam sanè præstantem b, (quamquam aliud videatur Horatio c) exorsum dicit; cujus quinque

a argumentum absurdũ & admirabile.
b vide Iosephum Scaligerũ in animadversionibus Eusebianis ad ann. MDXXXIV.
c in Arte. Nisi fortè Chœrilus Horatio vituperatus, sit diversus ab illo, quem veteres laudavere: hic Archelai Regis tẽporibus claruerit circa Olympiadẽ 74: Horatianus ille sub Alexandro M., ut indicant Curtius lib. 8, & Plutarchus in Alexandro. Et hoc verius nunc arbitrer.

que versus è Græcis commentariis adducit P. Victorius. In iis verò etiam est illud ab Aristotele laudatum,

Νῦν δ᾽ ὅτι πάντα δέδασται· hoc est,

Sed quia nunc nota omnia ---.

Quin eâdem in re vel omnibus, vel pluribus modis, exordiri possumus. Gorgias certè in Olympiacâ oratione incipit à laude eorum, qui ludos instituerant. At Isocratis proœmium petitur ab eorundem vituperatione. Nam turpe esse dicit, quòd Græci donis eos exornarint, qui corporis viribus excellant: at iis, qui prudentiâ, & animi dotibus pollent, præmia nulla decreverint. Præterea, cùm facillimum sit, laudem, aut vituperationem, consilii formâ proponere, (quod fit per verbum *convenit*, *decet*, aut aliquid ἰσοδυναμοῦν *a*) certè levi immutatione, ex exordio à laude vel vituperatione sumto, faciemus proœmium quod à consilio petatur; & hoc item facilè in istud commutabimus. At ab iis, quæ ad auditorem referuntur, petemus exordium, si rogemus, ut, licet vereamur, ne id, quod dicturi simus, vel incredibile videatur, vel difficile, vel pervulgatum; attentionem tamen exigui temporis nobis non denegent.

a *æquipollens.*

VII. DE LOCIS EXORDIORUM IN GENERE JURIDICIALI.

IN Genere Juridiciali duplex est munus proœmii. Prius Aristoteli est, ut indicetur scopus orationis. Alterum est, ut quibusdam velut medicamentis præparetur auditoris animus. Atque hujus muneris ratione aliquis etiam exordii usus esse possit in civitate optimè constitutâ. Nam sine exordio trunca, mutilaque esset oratio; quia, ut ait Aristoteles, habet in eâ rationem capitis.

Quatuor autem, juxta eundem, loci sunt, à quibus sumuntur hæc ἰατρεύματα *b*: persona rei, auditoris, adversarii, ac res ipsa: atque ex his locus à personâ rei, vel adversarii, aut objicit crimen, aut diluit. Quæ tamen non eâdem ratione, aut loco, fiunt ab utroque. Nam, qui defendit, insinuare se debet auditorum animis; ideoque opus est, ut priùs refellat, quæ obsunt. At qui accusat, crimina maximè in peroratione constituit; ut, recenti etiamnum memoriâ, magis animo auditoris obversentur.

b *medicamenta.*

Loci, è quibus ducitur criminandi ratio, complures referuntur ab Aristotele lib. III. cap. XXIV *c*. Hos inter ille quoque adfertur, ut auditoribus ostendatur, quàm pestilens sit calumniæ virus. Nam efficitur

c *vulg. cap. 15.*

efficitur hoc pacto, ut licet crimen id, cujus quis reus agitur, non probetur esse calumniam: tamen auditores, calumniæ infensi, id, quod fortasse calumnia non est, velut præjudicio, calumniam esse cum animo suo cogitent. Multùm quoque caussam juvat, ut, antequam accusando reo operam demus, eum laudemus, ac quidlibet potiùs agamus, quàm ut velle eum criminari videamur: & luculentas quidem amplasque animi dotes strictim, at minutas ampliter extollamus; quia grandia paucis commendata haut animo admodum hærent; exigua autem fusè tractata, si non deridicula videntur, at certè insuper habentur. Horatius egregiè mores expressit istiusmodi hominis; qui rogatus de amici furtis, non quidem aut inficias it, aut colore aliquo purgat, quod amici haut fucati erat; sed, ut certiùs venenatum figat aculeum, primò amici extollit comitatem; quæ profectò quid ad furtum? At mox, en spiculum virulentum, mirari se vir bonus ait, crimen isthoc commissum ab amico. Sed vatem ipsum Venusinum audiamus *a*: a *lib.*1. *sat.* 4.

--- Mentio si qua
De Capitolini furtis injecta Petilli
Te coram fuerit; defendas, ut tuus est mos:
Me Capitolinus convictore usus amicoque
A puero; caussâque meâ permulta rogatus
Fecit, & incolumis lætor quòd vivit in urbe:
Sed tamen admiror, quo pacto judicium illud
Fugerit. hic nigræ succus loliginis: hæc est
Aerugo mera.

Alit & nostrum seculum homines moribus istiusmodi coopertos, aut vitiis potiùs; quæ scire, non usurpare virum probum, & prudentem, convenit.

Locus ab auditore reddit eum benevolum, vel iratum; quandoque etiam (ut ex Aristotele suprà diximus) attentum, aut non attentum; itemque docilem; quod fit, si boni mores exprimantur; quia viri probi libentiùs audiuntur, eoque intelligentiùs.

Benevolus autem, vel attentus quomodo reddatur, antè è Tullio perfunctoriè declaravimus: pleniùs de parandâ benevolentiâ tractat Aristoteles lib. II, & nos ex eo, libro superiori. Ex iis verò simul intelligere est, quomodo auditorem reddamus iratum adversario, aut non attentum nobis.

VIII. Ex-

VIII. EXPONITUR ARTIFICIUM, QUO CICERO EST USUS IN EXORDIO ORATIONIS PRO MILONE.

SED universa hæc jejuniùs dixerimus, nisi exemplis illustrentur. Instar verò multorum sit exordium unicum orationis pro Milone, in quâ hæc omnia, & quæ item generatim de Exordio dixi, luculentè perspicere est. Singula videamus, quod meretur oratio singulari suo artificio. Quinctilianus certà lib. IV. pulcherrimam; lib. XI. nobilissimam appellat: Pedianus quoque, in argumento ejus, ita perfectè scriptam ait, ut jure princeps haberi possit.

Ac primò duo afferebamus munera exordii in genere Juridiciali. Utrumque videre est apud Ciceronem: sed is hoc exordio, quemadmodum & aliàs facere solet, primò parat animos; ac deinde ostendit, quâ de re dicturus sit.

Porrò cùm generatim de exordio agerem, monebam, secundum munus non eodem semper modo ab oratoribus præstari; sed interdum apertè animos præparari auditorum, ac tum *Principium* vocari; interdum obscurè & obliquè id fieri, ac nominari *Insinuationem*. Cicero in Milonianâ obliquè id facit; quemadmodum natura caussæ exigebat. Nam patrocinio Milonis Cicero non tantùm Pompeium offendebat; sed & aliis se reddebat invisum: ac Pompeius quoque, quia ei Senatus in mandatis dederat, ut hanc caussam cordi haberet, noctu forum armatis cinxerat militibus: quod terrorem injiciebat Milonis fautoribus, adeò quidem, ut Milo, quemadmodum scribit Plutarchus, auctor fuerit Ciceroni, ut in forum deferretur lecticâ, ne armis terreretur. Hanc insolitam judicii formam tangit Cæsar apud Lucanum lib. I:

--- Quis castra timenti
Nescit mixta foro? gladii cùm triste minantes
Iudicium insolitâ trepidum cinxere coronâ,
Atque auso medias perrumpere milite leges,
Pompeiana reum clauserunt signa Milonem.

At fallitur Asconius, qui in argumento ait: *Armatos milites adhiberi postularunt Cælius Tribunus, & Milo, propter impetum Clodianorum, à quæsitore L. Domitio.* Falsus etiam L. Cornelius Balbus, cùm scribit *a*, Ciceronem id à Pompeio postulâsse. Neque enim, arbitror, tantopere terruissent arma Ciceronem, quàm vel ex orationis

a epist. ad Cic. quæ est lib. 9. epistolarum Cic. ad Att.

tionis Milonianæ exordio cuivis perspicuum est, si ex ejus consilio ac petitione disposuisset illa Pompeius. Quare magis verisimile fit, Pompeium, aut L. Domitium, iis cinxisse forum, nequis tumultus ab alterutrâ parte excitaretur: indeque factum, ut Clodiani ea contra Milonem, Milonis fautores contra Clodianos, disposita esse dicerent. Ex his perspicuum est, cur Ciceroni fuerit utendum arte ac κρύψει *a* quadam, ad discutiendum hunc metum. Ac primò ponit istiusmodi πρότασιν, sive propositionem, quâ se dicit timere. Mox κατασκευὴν sive propositionis rationem assignat, quòd forum à Pompeio armatis militibus cinctum sit. Inde accedit ad ἀπόδοσιν, sive redditionem, quando ait, se, recreatum sapientiâ ac justitiâ Pompeii, timorem deponere. Postremò subjungit βάσιν, sive comprobationem, cùm judicibus autor est, ut idem agant.

a occultatione.

Cùm autem Hermogenes has quatuor partes in exordio requirat: satis videre est, quomodo doctrina Hermogenica hâc ipsâ Ciceronis insinuatione comprobetur. Non tamen existimandum, has partes ἁπλῶς esse necessarias; cùm interdum alia sit exordii facies: aut solas esse exordii partes; cùm eas in hoc ipso exordio mox sequatur adhortatio ad judices; adhortationem autem excipiat scopi demonstratio, quod alterum erat exordii munus.

Porrò cùm, juxta Aristotelem, quatuor sint loci, à quibus sumantur medicamenta: Cicero in Milonianæ exordio ab omnibus argumenta petit.

I. A personâ rei, cùm, ad diluendam Clodianorum calumniam, statim Milo vocatur vir fortissimus, ac dicitur magis de Reip. salute, quàm de suâ, perturbari: & aliquanto pòst, ubi Tullius ait, eum semper stetisse à bonis, ac maximos sceleratorum hominum clamores pro salute Reipub. contemsisse. In quibus omnibus videri queat Tullius aliquantum foro serviisse. Nam Velleio Paterculo, cui haut temerè, præterquam in sui ævi rebus, fidem derogem, vocatur Milo *vir inquies, & ultra fortem temerarius.*

II. A personâ auditoris, cùm ad Pompeium reddendum benevolum, vocat eum virum sapientissimum, ac justissimum; & cùm in adhortatione ad judices ait, ex cunctis ordinibus viros amplissimos judicare.

III. A personâ adversariorum, cùm ad judices iis reddendos iratos, unum ait genus esse adversum, quos Clodii furor incendiis & omnibus exitiis publicis pavit; qui etiam pridie, quàm à Cicerone oratio haberetur, sint Munatii Planci concione incitati, ut judi-

 cibus

cibus voce præirent. Item cùm, ad reddendos judices attentos, dicit, ſtatuendum iis eſſe de bonis ac fortibus viris, & bene meritis civibus: cumque, ad reddendos eos dociles, ſuam ac Milonis declarat probitatem; velut cùm ait, ſe recreari Pompeii, ſapientiſſimi ac juſtiſſimi viri, conſilio; item illud, Milonem ſemper pro ſalute Reip. improbos neglexiſſe; quòd etiam ſemper pro bonis contra improbos ſenſerit.

IV. Denique à re, cùm dicit, novam eſſe judicii formam; item cùm hanc ejus aſſignat conditionem, quòd ſtatuendum eſſet, utrùm, qui ſemper judicum autoritati dediti fuiſſent, ſemper miſeri lugerent; an, diu vexati à perditiſſimis civibus, aliquando recrearentur.

Illud præterea in hoc exordio conſiderandum eſt, quòd Cicero, ut diximus, auditores reddit iratos Clodianis; tum item, quòd in adhortatione ad judices, miſericordiam movet à ſuâ ac rei perſonâ. Hinc enim intelligere eſt, non ſolùm ἦθος *a*, ſed πάθος *b* quoque, in exordio locum habere. Ita Lyſias (cujus admirabile eſſe in exordiis artificium, ſcribit Dionyſius Halicarnaſſ. *c*) etiam in defenſione Euphileti de cæde Eratoſthenis adulteri, ἄρθρος ἐν ἄρθροις *d* deprehenſi, in ipſo ſtatim exordio, quo judices adverſario reddat infenſos infeſtoſque, petit, ut cuncti ita de ſcelere ejus cogitent, quaſi ipſis domi ſuæ tanta eſſet illata injuria. Poſtea verò à re ipsâ, ac tum judicum, tum ſuâ perſonâ, benevolentiam captat. Eſt & παθητικὸν exordium Aeſchinis contra Cteſiphontem: quamquam hoc quidem nonnulli reprehendi poſſe cenſent, ut tragicum & vaſtum, perorationi, quàm exordio ſimilius. Utut eſt, fatendum, ἦθος Exordio, πάθος Perorationi, potiſſimùm convenire. Atque hæc de Exordio generis Juridicialis.

a morem. b *affectū.* c *tractatu de Lyſia.* d *in ipſis rebus Veneris,* ut loquitur Ulpianus.

IX. DE EXORDIO GENERIS DELIBERATIVI.

IN genere verò Deliberativo unum tantùm Exordii olim munus erat; ut nempe animi præpararentur auditorum. Neque enim neceſſe fuit, monſtrare orationis ſcopum; quod primum erat munus in genere Juridiciali. Ac ratio eſt, quòd, antequam oratio haberetur, conſtabat jam, quâ de re agendum eſſet. Siquidem (ut autor eſt Pollux, atque item Ulpianus in I. Philippicam, & in orat. περὶ τῆς παραπρεσβείας) ſolent antiquitus tabellas conſcribere, ac concioni propo-

proponere, ne quem lateret, quâ de re instituenda esset consultatio. At ratione alterius muneris, quinque traduntur ab Aristotele Exordiorum loci. Primus est ob personam oratoris vel rei, à criminis depulsione. Alter est propter adversarios, à criminatione. Tertius, & quartus, sunt à re; quam si magnam haberi velimus, amplificatione utemur; si parvam, à diminutione incipiemus. Quinctus est ab ornatu; ne planè ἀκέφαλος a sit oratio. In quo, si Aristotelem audimus, peccat Gorgias Leontinus, qui abruptâ utitur oratione. Sic enim orditur, Ἦλις, πόλις εὐδαίμων b.

a capite destituta.

b Elis, beata civitas.

X. De locis exordiorum, juxta Hermogenem.

Atque hæc est Aristotelica de locis exordiorum doctrina: quæ non Tullianæ modò, sed etiam Hermogenicæ, vel eo homine videtur præferenda, quòd Aristoteles distinctos faciat locos pro varietate caussarum. Quare me quidem non movet, quòd doctissimus Petrus Nunnesius Hermogenem sequi maluit: quemadmodum & idem Inventionem Hermogenicam, non Tullianæ modò, in quo ei astipulamur, sed Aristotelicæ quoque anteponit. Verùm de Inventione nihil hoc loco dicam; quia ex iis, quæ libro primo docuimus, liquidò perspicere est, quamquam sint multa præclarè dicta ab Hermogene, quæ frustra apud Aristotelem quæras, longè tamen pluria, magisque necessaria, de λόγοις, ἤθεσι, καὶ πάθεσι, ab uno & solo scripta esse Aristotele. Nec minori idem intervallo exsuperat in iis, quæ de prooemio præcepit. Interim nihil honori Hermogenis derogamus, cujus præcepta Aristoteli hîc quoque facem adlucere, compertum habemus. Atque id quo magis pareat, age Hermogenicam quoque exordiorum doctrinam paucis ponamus ob oculos, cumque Aristotelicâ componamus.

Exordiorum, juxta Hermogenem, quatuor sunt fontes; ab opinione, à subdivisione, ex abundanti, & ab occasione.

Ab opinione ducuntur multifariam. Neque enim solùm petuntur ab auditoribus, oratore, reo, aut adversario, quibus de personis suprà diximus: verùm etiam à personis externis, quæ caussam adjuvent; sive hæ fuerint sociorum amicorumque, sive hostium: ubi spectandum, quid inprimis personæ istiusmodi expetant: ut si dicamus, dolere socios ob dissidium hoc, gaudere inimicos.

Alterum genus exordiorum ducitur ex divisione. E. g. Cùm universam ob vitam anteactam hic laudem meretur maximam;

tum inprimis ob res hodierno die præclarè gestas.

Exordium ex abundanti bifariam instituitur. Primò, si affirmemus, nos de re majori posse dicere: at hâc esse contentos. E. g. Quamquam graviori de crimine hunc accusare poteram: tamen, ne odio adductus videar, id tantùm persequi malui, quod levius est. Deinde, si dicamus, nobis aliquid nec-opinantibus obtigisse. Tale est illud: Cùm sperârim semper, fore, ut hic præmio à vobis ornaretur; nunc miseriæ ejus testis, & defensor, apud vos esse cogor. Hujuscemodi procemii exemplum adduximus suprà ex orat. Ciceronis pro Val. Flacco.

Exordium ab occasione est, cùm id, quod in ἀποδόσει, seu redditione, petere instituimus, jam persuasum videmus auditoribus. Quale hoc: Cùm omnium vestri animis præclara sit insita opinio de viri hujus virtutibus, ac meritis: haut longo mihi apud vos sermone opus fore arbitror. Hujusmodi exordia solent esse grata, ob simplicitatem. Nihil enim affectati habent. Quin ejus generis sermo non tam præmeditatus videtur, quàm è re natus. Itaque gaudet tali Homerus. Ut cùm Ulysses lib. IX. Iliados luculentâ illâ oratione persuadere conatur Achilli, ut iram deponat, atque in bellum revertatur. Quippe (ut Eustathii a verbis utar,) πορίζεται b συνήθως προοίμιον ἐξ αὐτοῦ τοῦ καιροῦ ὑπογύως, τοῦτ᾽ ἔστιν, ἐκ τοῦ συμποσίου. Audiamus, quomodo poëta eum loquentem inducat:

c Χαῖρ᾽ Ἀχιλεῦ. δαιτὸς μὲν ἐΐσης οὐκ ἐπιδευεῖς,
Ἠμὲν ἐπὶ κλισίῃ Ἀγαμέμνονος Ἀτρείδαο,
Ἠδὲ καὶ ἐνθάδε νῦν· πάρα γὰρ μενοεικέα πολλὰ
Δαίνυσθ᾽. ἀλλ᾽ οὐ δαιτὸς ἐπηράτου ἔργα μέμηλεν·
Ἀλλὰ λίην μέγα πῆμα, διοτρεφὲς, εἰσορόωντες
Δείδιμεν.

Ac hi quidem sunt quatuor illi exordiendi modi, quos Hermogenes vocat, ἐξ ὑπολήψεως, ἐξ ὑποδιαιρέσεως, ἐκ περιουσίας, καὶ ἀπὸ καιροῦ. Et sanè præcipui sunt, non tamen universi; quod nemo diffitebitur, qui eos cum Aristotelicis exordiendi locis conferre haut gravetur. Itaque, ut in eo Doxopatri judicium sequor, quòd hos Hermogenis locos non modò in forensibus caussis, sed etiam panegyricis, ac suasoriis orationibus, locum habere judicet: ita Apsini contrà, & anonymo Hermogenis interpreti, in illo subscribo, quòd nonnulla Hermogenis inventis deesse arbitrentur.

Quamquam autem hisce veterum locis instructo non facilè deesse possit ratio exordiendi: omnibus tamen minùs exercitatis, vel ab inge-

a in Iliad. ι῀ωτα, pag. 749. edit. Rom.

b excogitat more suo procemium ex tempore; nempe à convivio, quo excepti erant.

c Salve, Achilles: convivii quidem æqualis nõ sumus indigi, Sive in tentorio Agamemnonis Atridæ, Sive & hic nunc: adsunt enim, quæ animum expleant, multa Ad epulandũ. Sed non convivii amabilis opera sunt curæ nobis: Verùm admodum magnã cladẽ, ô Iovis alumne, intuentes Timemus.

ab ingenio minùs felicibus, conducere videtur, ut ex Demosthene, Tullio, Dione Chrysostomo, Libânio, ac similibus, colligant exordia ejusmodi, quæ aliis etiam argumentis aptari posse videantur.

Ut; In suasione leviter immutari possit illud Catilinæ apud Sallustium: *Nisi virtus atque fides vestra satis spectata mihi foret, nequicquam opportuna res cecidisset: spes magna dominationis frustra fuisset: neque ego per ignaviam, aut vana ingenia, incerta pro certis captarem. Sed quia multis & magnis tempestatibus vos cognovi fortes, fidosque mihi, eo animus ausus est, maximum atque pulcherrimum factum incipere; simul, quia vobis eadem quæ mihi, bona malaque esse intellexi.* Ex quo exemplo facile erit statuere de cæteris. Sed cautione hic non leviter opus est, ne ea inprimis seligamus, quæ fuerint vulgatiora, aut alii vitio affinia: quâ in re peccari à non paucis, nec uno modo, solet.

XI. De virtutibus, ac vitiis exordiorum.

TEMPUS igitur est, ut & persequamur laudes, ac culpas exordiorum. Nam *pessimus sanè gubernator, qui navem, dum portum egreditur, impegit:* ut scitè ait Fabius Quinctilianus lib. IV. cap. I. Sunt autem, & laudes, & culpæ, duûm generum. Quemadmodum enim in corpore humano fit, ut venustas, & deformitas, sint ratione vel quantitatis, vel qualitatis; (quomodo in nasi quantitate peccat τὸ ἐπίγρυπον *a*; tum in illâ, tum in qualitate sive figurâ, τὸ σιμὸν *b*) itidem in exordiis observantur certæ virtutes vitiaque; quæ partim spectent quantitatem, partim qualitatem.

a *aquilina forma.*
b *sima figura.*

In quantitate observandum est, ut sint mediocria. Medium autem ex naturâ caussæ pendet. Nam ut ædibus, ac templis, vestibula; ita caussis exordia proportione respondere debent. Quò facit Luciani locus in Demosthenis encomio: Σοὶ δ' ἴσως δέδια, τὸ τῆς παροιμίας σκῶμμα ἐπὶ τῇ ἀσυμμετρίᾳ ἐπαγαγέσθαι, μή σοι μεῖζον προσηκέοιτο τοὐπίγραμμα τῷ θυλάκῳ· *At tu fortasse metuis, ne, modo non servato, excipiaris illo proverbii cavillo, inscriptionem sacci esse sacco majorem.*

In qualitate exordiorum videndum, ut sint caussæ nostræ conducibilia ac propria; ac proinde, ut sint de re, non autem vulgaria, quæ omnibus caussis accommodantur; cujusmodi etiam oratores magni vitare non potuerunt. Istiusmodi esse exordia, scribit Asconius *c*, quæ vel ab invocatione Deorum inciperent: vel ab reprehensione

c *In Divinat.*

a II. Æn. hensione superioris temporis. Ut illud Maronis *a*:

Antè equidem summâ de re statuisse, Latini,
Et vellem, & fuerat melius.

b *Apud Ascon. in Cic. divin.* Et hoc Lucilii *b*:

Vellem cumprimis, fieri si fors potuisset c.

c *Al.* si forte potisset. *Sed alterum malim. Nam &* fors *adverbialiter ponitur pro* forte.

Utrumque vitii genus tangit Cicero in Divinatione: *Tu,* inquit, *horum nihil metuis, nihil cogitas, nihil laboras: & siquid ex vetere aliquâ oratione:* JOVEM EGO OPTIMUM MAXIMUM: *aut,* VELLEM, SI FIERI POTUISSET, JUDICES: *aut aliquid ejusmodi ediscere potueris, præclarè te paratum in judicium venturum arbitraris.* Prior formula pertinet ad veterum consuetudinem, à Turnebo quoque paucis adnotatam libro adversariorum quartodecimo cap. decimotertio. Solent enim antiqui Deos precari, antequam verba in senatu, aut concione, facerent; quemadmodum & hodie consuerunt Christiani Ecclesiastæ. Testatur id Plinius initio panegyrici: *Bene,* inquit, *ac sapienter, Patres Conscripti, majores instituerunt, ut rerum agendarum, ita dicendi initium, à precationibus capere.* Liquet id quoque ex Gracchi oratione, in quâ occisus est; de quâ ita Cornificius *d*: *Cùm Gracchus Deos inciperet precari, cursim isti impetum faciunt.* Et hoc Maronis *e*; *Præfatus Divos, solio Rex infit ab alto.* In quem locum ita Servius: *More,* inquit, *antiquo. Nam majores nullam orationem, nisi invocatis numinibus, incohabant: sicut sunt omnes orationes Catonis, & Gracchi. Nam generale caput in omnibus legimus. Unde Cicero per irrisionem ait: Siquid ex vetere aliquâ oratione: Iovem ego optimum maximum. Et Demosthenes in oratione contra Aeschinem:* Πρῶτον μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις *f*. Hæc Servius. Ab invocatione quoque orationem orditur pro Murænâ, & C. Rabirio. Certè à Deo cujusque rei capienda esse exordia, monuit præter Platonem Xenophon lib. I. Cyropæd. & in Oeconomico. Notum quoque Arateum isthoc,

d *lib. 4. ad Herennium, in Demonstrationis exemplo.*

e II. Æn.

f *Primum Deos deasque omnes precor, Athenienses.*

Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα: hoc est:
Ab Iove Musarum primordia:

ut transtulit Tullius: cujus & hoc in secundo de Legg. *A Diis immortalibus sunt nobis agendi capienda primordia.* Pertinet huc quoque locus Jamblichi initio libri primi de vita Pythagoræ. Charondæ etiam Catanæi sententiam suggeret Stobæus serm. XLII. Vide &, quæ Theon, ad allatum Arati locum, annotavit, & Radulphum Fornerium lib. VI. Rerum Quotidianarum cap. I. & quos laudat Barthius Adversar. lib. LVII. cap. XVII. Etsi autem ex his liqueat, piè ab

numinis

numinis invocatione initium ſumi, & ita fere ab ſimplici antiquitate fieri ſolere: poſtquam tamen ea res penè in deſuetudinem abiit, omnino hâc parte judicio opus eſt: nec eâdem ſæpe chordâ oberrandum; quia, ut cæteris in rebus, ita etiam Oratoriâ in Arte, omnia uſu trita viléſcant.

Quod de invocatione dixi, idem etiam locum habet in aliis omnibus, quæ communia ſunt, & pervulgata. Ut ſi benevolentia, vel attentio, parentur vulgaribus rhetorum formulis. Cujuſmodi exordia etiam à Luciano *a* ridentur. Quippe ab eo de Nigrino dicturus illo nomine reprehenditur, quòd multa adeò κατὰ *b* τὸν ῥητόρων νόμον προοιμιάζηται. Nec Carolus Sigonius (jure, an injuriâ, nunc non diſputo) veritus eſt, Franciſcum Robortelium propterea culpare, quòd, laudaturus Imperatorem Carolum V, optaret ſibi magna naturæ præſidia ad rem maximam. Vide eum, ſi tanti videatur, lib. 11. Patavinarum diſputationum: ubi inter alia ſic adverſarium compellat: *Optatio illa ingenii & eloquentiæ, cùm te, maximo rhetore, indigna fuit; tum verò ita aſſiduo omnium uſu & conſuetudine vulgata & trita eſt, ut jam etiam in indoctis, & rudibus hominibus, juſtè reprehendatur.*

a *in Nigrino.*
b *ex Rhetorum legibus in proœmio dicat.*

Utile autem hâc in re præceptum Hermogenis, qui docet, ex communibus ſententiis fieri proprias ὁμολογίᾳ τῆς κοινότητος, *confitendo, eſſe ſententias communes.* Iſocrates ἐν τῷ περὶ τῆς εἰρήνης· Ἅπαντες μὲν εἰώθασιν οἱ παριόντες ἐνθάδε, ταῦτα μέγιστα φάσκειν εἶναι, καὶ μάλιστα σπουδῆς ἄξια τῇ πόλει, περὶ ὧν ἂν αὐτοὶ μέλλωσι συμβουλεύειν. οὐ μὴν ἀλλ᾽ εἰ καὶ περὶ ἄλλων τινῶν πραγμάτων ἥρμοζε τοιαῦτα προειπεῖν, δοκεῖ μοι πρέπειν, καὶ περὶ τῶν νυνὶ παρόντων πραγμάτων ἐντεῦθεν ποιήσασθαι τὴν ἀρχήν. *Quicunque ad dicendum huc veniunt, dicere ſolent, ea, de quibus conſilium daturi ſunt, maximi eſſe momenti, ac digna, in quibus ſtudium atque operam ponat civitas. Verùm, ſi in ullis aliis negotiis hoc dicere convenit: arbitror, impræſentiarum ab eo initium capi debere.*

Inſuper in exordiis videndum eſt, ut ſint propriè pro re, non communia nobis cum adverſario. Si tamen jam uſos nos eſſe communi exordio videamus, imitabimur B. Auguſtinum, qui, cùm à querimonia, à quâ ipſe exorſus eſſet, videret ſimiliter incipere poſſe Julianum; continuò ſubjungit: *Sed hæc pro tuo dogmate, quod veritatem putas, etiam tu potes dicere. Auferamus itaque de medio, ſi placet, iſta communia, quæ dici ex utrâque parte poſſunt; quamvis veraciter dici ex utraque parte non poſſunt.*

Nec communia modò exordia improbantur; ſed etiam commutabilia,

tabilia, quæque adversarius facilè ad suæ caussæ utilitatem deflectat.

Curandum item, ut exordia sint ex re quasi nata, atque è visceribus caussæ velut protracta; non separata, & longè arcessita. Sed cùm volumus, ea è natura caussæ efflorescere; loquimur inprimis de genere deliberativo, & juridiciali. Nam in demonstrativo separatis exordiis uti licet: quomodo Isocrates, in encomio Helenæ, à sophistarum vituperatione orsus est: sophistis autem nihil est cum Helenâ commune. Itaque ut se ratio habet ἐν τοῖς ἐνδοσίμοις, quia musici in proauliis quidvis præcinunt: ita & Oratores in demonstrativo genere quidvis initio dicunt, & cum reliquâ oratione conjungunt. Idem in quæstionibus infinitis locum habet. Cicero certè separatis magnâ ex parte utitur procemiis in scriptis suis: cujus ratio fuit, quòd jam antè librum exordiorum confecisset, ex quo postea aliquod commodum seligeret. Hinc ipse factum ait, ut aliquando, μνημονικῷ ἁμαρτήματι *a*, exordio eodem bis usus fuerit. Vide hâc de re ipsum epist. VI. lib. XVI. ad Att. Videtur idem fecisse, tum Antipho, cujus procemiorum Suidas meminit in ἅμα: tum Demosthenes quoque, si ejus sunt sexagintaquinque illa δημηγορικὰ, sive, ut Pollux *b* vocat, συμβουλευτικὰ concionum exordia, quæ sub ejus nomine circumferuntur. Nam mihi quidem egregia, attamen ab alio quopiam, sive proprium, sive aliorum in usum, vel conscripta, vel collecta potiùs, videntur. Sallustium quoque in bello Jugurthino, & conjuratione Catilinariâ, usum esse principiis nihil ad historiam pertinentibus, scripsit Fabius lib. III. cap. X. Separata hæc exordia dixere galeata: si credimus Turnebo *c*. Qui eo pacto censet B. Hieronymum prologum, quem Sacris Bibliis præmisit, galeatum nuncupâsse. Atque hoc arbitratur è verbis istis ipsius Hieronymi elucere: *Hic prologus Scripturarum, quasi galeatum principium, omnibus libris, quos de Hebræo vertimus in Latinum, convenire potest: ut scire valeamus, quicquid extra hos est, inter apocrypha esse ponendum.* Magis etiam luculenta sunt verba hæc Sulpicii Victoris in Oratoriis Institutionibus, quas ad M. Silonem generum scripsit: *Vulgare* (exordium dicitur,) *si tale, quale esse possit in omnibus caussis, nec proprium personarum aut rerum, de quibus agatur. Quod idem & galeatum à quibusdam vocatur; quoniam ita commune esse possit omnibus caussis, quemadmodum galea omnibus vulgò possit esse communis.* Sed, judicio meo, quæ hic de galeato principio dicuntur, ea adjecta sunt Sulpicio ab aliquo, qui sciret, Hieronymum sic prologum suum

a *errore memoriæ.*

b *lib. 6. cap. 33.*

c *lib. 3. Adversar. cap. 18.*

suum nominâsse. Valde autem hanc sententiam firmat, quòd ea non in omnibus legantur Sulpicii libb. Unde est, quòd distincto charactere exprimantur in editione Pythœana; quæ scriptorem hunc exhibet, prout eum ex optimis & vetustissimis codd. castigârat Aemarius Ranconetus, Senatus Parisiensis Præses. Imò neque verum arbitror, quòd dicitur, communia quævis Oratorum principia aliter vocari galeata. Neque id evincere est ex B. Hieronymo: qui προοιμιάζεσθαι *a* quidem voluit in universos Scripturæ libros; nec propterea tamen prologum suum dixit galeatum; sed potiùs, quia tralationem suam illo, quasi galeâ, adversus eorum muniisset inscitiam, qui distinguere nescirent inter libros canonicos, & apocryphos. Quippe in omni metaphora spectanda est similitudo. Ea autem inter Hieronymi prologum, & galeam, non in eo consistit, quòd utrumque sit vulgare, & multorum commune: sed quòd, ut galea capiti apponitur, ad corporis defensionem; ita prologus hic initio assumatur, ad tuendam auctoritatem, &, ut sic dicam, prærogativam librorum, qui θεόπνευστοι *b* sunt, ac canon fidei, & vitæ nostræ.

b *præfari.*
b *divinitus inspirati.*

Fortunatianus alia quoque prooemiorum vitia facit: atque inter alia damnat, quæ sunt γνωμικὰ, ἢ παραδειγματικά *c*. Interdum tamen à sententiá quoque, aut exemplo, incipere licet. Certè Tullius ipse tertium Officiorum librum exorditur à chriâ, quæ nihil aliud est, quàm γνώμη *d* cum auctoris nomine. Ac Dionysius Halicarnassensis docet, ab exemplo quoque exordium duci posse.

c *à sententia aut exemplo ducta.*
d *sententia.*

Nec exordia nimis παθητικὰ esse debent. Sanè exordium Aeschinis contra Ctesiphontem reprehenditur, ὡς τραγικὸν, καὶ περιττὸν, καὶ ἐπιλόγῳ μᾶλλον ἐοικὸς *e*: ut est in orationis eius ὑποθέσει *f*.

Insuper monent rhetores, ut modus servetur in usurpandis luminibus verborum ac sententiarum: quandoquidem apparata illa ac splendida exordia suspicionem movent meditationis ejusmodi, quæ multum diuque antecesserit. Sed hoc præceptum Elocutionem respicit: de quâ suo loco dicetur.

e *tragicum, redundans ac vastũ, & perorationi similius.*
f *argumento.*

XII. Utrùm primo, an postremo, sit de exordio cogitandum: et an eo semper sit opus.

Porrò etsi exordium in oratione primum obtinet locum: non tamen primò, sed postremò ei mens ac manus admovenda, contrà quàm vulgò multi faciunt. Tullius lib. II. de Orat. *Hisce omnibus rebus consideratis, tum denique id, quod primum est dicendum, postremò soleo cogitare, quo utar exordio. Nam si quando id primùm invenire volui*

volui; nullum mihi occurrit, nisi aut exile, aut nugatorium, aut vulgare, atque commune. Principia autem dicendi semper cùm accurata, & acuta, & instructa sententiis, apta verbis; tum vero caussarum propria esse debent. Et aliquanto pòst; *Hæc autem in dicendo non extrinsecus alicunde quærenda; sed ex ipsis visceribus caussæ sumenda sunt. Iccirco totâ causâ pertentatâ atque perspectâ, locis omnibus inventis atque instructis, considerandum est, quo principio sit utendum. sic & facilè reperietur. Sumentur enim ex iis rebus, quæ erant uberrimæ, vel in argumentis, vel in iis partibus, ad quas dixi digredi sæpe oportere. Ita & momenti aliquid afferent, cùm erunt penè ex intimâ defensione depromtæ; & apparebit, eas, non modò non esse communes, nec in alias caussas posse transferri; sed penitùs ex eâ causâ, quæ tum agatur, effloruisse.* Hæc ille.

In gratulatoriâ tamen, ac funebri oratione, nihil prohibet, quo minùs ab exordio auspicemur. Nam in hujuscemodi materiâ facilè exordium dictabit affectus. Aliàs quoque interdum usu venit, ut se sponte offerat. Imò interdum nec exordio opus est; nedum de eo anxiè solliciti esse debeamus. Liquet id ex orationibus patheticis, quæ initium habent abruptum; ut docet Macrobius lib. IV. Saturn. cap. 11. Talis est illa Ariadnes apud Catullum *a*, quâ increpat Thesea: item apud Maronem oratio Junonis, quæ incipit *b*,

--- Mene incepto desistere victam?

Et Didonis ea *c*, cujus initium:

Dissimulare etiam sperasti, perfide, tantum
Posse nefas?

a carm. de nuptiis Pelei & Thetidis.
b 1. *Æn.*
c 4. *Æn.*

Idem passim fit in concionibus imperatorum, ac ducum: atque aliàs, ubi negotium fervet, & viri sunt brevitatis Laconicæ amantes. Hujus rei exempla longè plurima habemus in concionibus Livianis: quæ inde peti malo. Nam si exordio diutiùs insistam: quando tandem ad exodium, ut Varro vocat, sive finem veniremus?

CAP. III.

DE NARRATIONE.

NARRATIO *est rerum gestarum, vel ut gestarum, utilis ad persuadendum commemoratio.*

Vtimur eâ in genere Juridiciali, quando nobis de modo rei gestæ non convenit cum adversario.

At in deliberativo raro hâc opus est.

Neque in demonstrativo alia incidit, quàm intercisa; quæ ad Confirmationem pertinet.

Narrationem oportet esse perspicuam, quo intelligatur; verisimilem, quo credatur; moratam, quò libentiùs audiatur. Morata verò ut sit, exprimere debet, quæ ad nostram virtutem, & improbitatem adversariorum pertinent.

Curandum quoque, ut, quæ dicuntur, judicibus sint jucunda.

Debet etiam affectum movere.

Neque semper exordio succedit, sed interdum differtur: breviorque est in defensore, quàm in accusatore.

Interdum autem alienâ narramus fide, quod ad securitatem facit; interdum asseveratione utimur, quod fidem magis conciliat; interdum utrumque conjungimus.

I. QUID SIT NARRATIO.

EXORDIO in genere Juridiciali succedit narratio; quæ quid sit, indicat Varro lib. v. de L. L. *Narro*, inquit, *cùm alterum facio narum: à quo narratio, per quam cognoscimus rem gestam, quæ pars agendi est.* Estque narratio vel facti, vel quasi facti; illa ἱστορική vocatur, hæc μυθική, aut δραματική. Etsi autem sola ἱστορική in oratione adhibenda erat: quia tamen non semper orator verba sua allegat fide historicâ; ideo vulgò narratio definitur, rerum gestarum, vel ut gestarum, utilis ad persuadendum commemoratio. Accedit & altera caussa, quòd olim Rhetores in fictâ materiâ suos plurimùm exercerent; quemadmodum diximus libro primo *a*.

Quod siquis descriptionem quærat, quæ non oratoriæ solùm, sed cuilibet conveniat narrationi, is præterito oratoris fine, qui persuasio est, simpliciter dicat, eam esse ἔκθεσιν *b* πράγματος γεγονότος, ἢ ὡς γεγονότος, ut est apud Aphthonii scholiastem *c*: sive, juxta alios, rei gestæ, vel ut gestæ, expositionem à principio ad finem. Nam, qui Trojam dicit captam, omnia quidem complexus est; non tamen narrat, quia hæc nuda est ἐπαγγελία: sed is demum narrat, qui commemorat omnia ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους *d*. Itaque jubent rhetores, in omni narratione considerare principium, medium, finem: adhæc quæ principium antecedunt, ut rei caussas; quæque consecuta sunt, ut effectus. E. g. Raptus Helenæ est caussa belli Trojani. Cœpit bellum à conscribendo milite, & apparandis navibus. Decennio est

a *epilogo doctrina de statibus, qui capiti undecimo subjungitur.*

b *expositionem rei factæ, vel ut factæ.*

c *fol. 1. edit. Ald.*

d *ab initio usque ad finem.*

pugnatum, idque vario Marte. Desiit bellum in expugnatione & incendio Trojæ. Consecutæ sunt servitutes, exilia, aliaque. Omnia hæc considerare non historici modò, sed etiam oratores solent. Sanè in narratione Milonianæ ea invenias universa.

II. NARRATIONIS UTILITAS, ET QUANDO HABEAT LOCUM: ITEM QUOTUPLEX SIT.

EST autem narratio, velut sedes & fundamentum fidei, atque argumentorum quasi σπερματισμὸς, seu *seminarium:* ut in quâ oporteat περικαταβάλλεσθαι τὰ σπέρματα τῆς κατασκευῆς a. Nam, ut optimè monet Fortunatianus, quæcunque in confirmatione locum habent, ea in narratione quoque interponere licet, modò solùm attingamus. Nam passim quidem inserenda sunt probationum principia: attamen nihil probandum, aut refellendum, ne, si id fiat, exhauriatur fides sive contentio.

a spargere semina confirmationis.

Ante omnia verò de narratione videndum, num ea locum habeat, & quomodo eâ utendum sit. Nam interdum nullâ utimur narratione; interdum perpetuâ, sive continuatâ; interdum concisâ & interruptâ; interdum mixtâ. Non utimur narratione in genere deliberativo; quâ de re pleniùs capite primo hujus libri diximus. Neque in juridiciali eâ opus est, cùm nihil prodest narratio: velut cùm res gesta nota est iis, qui audiunt, ita ut nihil obesse possit adversarius aliter narrando. Omitti quoque potest, cùm eodem modo narraturi essemus, quo adversarius. Utrâque de re ita Dionysius Halicarnass. ἐν τέχνῃ περὶ τῆς ἐν μελέταις ἀτεχνίας. Εἰσὶ b δὲ καὶ δίκαι διηγήσεις οὐκ ἔχουσαι· αὗται δέ εἰσι καὶ τοῖς δικάζουσι τὸ πρᾶγμα γνώριμον ἔχουσαι, καὶ τοῖς ἀντιδίκοις ὁμοίως ἀμφοτέροις ὁμολογούμενον.

b Sunt etiam caussæ quædã non habẽtes narrationem. Eæ autem sunt, cùm res judicibus nota est, & apud utramque partẽ idẽ in confesso est.

Concisam, atque, ut Martianus Capella vocat, partilem usurpamus narrationem, cùm res gestæ nobis obsunt. Itaque tum (ut ait Tullius primo de Inventione) *membratim oportebit partes rei gestæ dispergere in caussam, & ad unamquamque confestim rationem accommodare, ut vulneri præstò medicamentum sit, & odium statim defensio mitiget.* Eâdem interdum utimur, cùm eodem modo narraturi essemus, quo adversarius. Item cùm singulæ narrationis partes invidiam adferunt adversario: quod cùm fit, etiam partes singillatim sunt commemorandæ, & exagitandæ; quo non semel, sed crebrò, adversario indignetur judex. Itidem cùm series totius narrationis

nihil

nihil aliud est, quàm confirmatio, & tota confirmatio nihil aliud est, quàm narratio suis probationibus, & amplificationibus, permixta. Id fit in genere demonstrativo; ubi caussa tota stabilienda est argumentis petitis è rebus gestis. Hæc enim ratio est, cur Aristoteles scribat, διήγησιν ἐν τοῖς ἐπιδεικτικοῖς εἶναι οὐκ ἐφεξῆς, ἀλλὰ κατὰ μέρος· *Narrationem in genere demonstrativo non esse continuatam, sed in partes distinctam.* Hujus rei exemplum habemus in divinâ illâ, ut Juvenalis vocat, Philippicâ secundâ. Item in Cluentianâ, ac Verrinis.

At narratione utimur continuâ, cùm nihil horum est, h. e. cùm rerum gestarum narratio nobis prodest, neque magnam conciliare potest adversario invidiam, neque est totius nostræ caussæ prora & puppis. Hujuscemodi narratio est in Quinctianâ, in eâ pro Sexto Roscio, aliisque plurimis.

Mixtam denique usurpamus, cùm res gestæ partim prosunt, partim obsunt. Tum enim, quæ prosunt, continuâ; quæ obsunt, concisâ prosequemur narratione.

Sunt & aliæ apud Rhetores narrationis divisiones. Hermogenes eám dividit in ἀφελῆ, ἐγκατάσκευον, καὶ ἐνδιάσκευον, *simplicem, confirmatam, & illustratam.* Ἀφελὴ vocatur, in quâ nec caussæ ponuntur, nec descriptiones, eò quòd res certa perspicuaque sit. Istiusmodi est illa pro lege Maniliâ. Ἐγκατάσκευος dicitur, cùm caussæ adferuntur: cujus exemplum habemus in illâ pro Archia, item pro Rabirio Postumo. Ἐνδιάσκευος appellatur, in quâ descriptiones, atque ethopœiæ interseruntur: cujusmodi sunt in Verrinis.

Quin in unâ eâdemque narratione specimen omnium harum apparet. Ita in Milonianâ ἀφελὴ narratio est: *Milo autem, cùm in Senatu fuisset eo die, quoad Senatus dimissus est, domum venit: calceos & vestimenta mutavit: paullisper, dum se uxor, ut fit, comparat, commoratus est. &c.* Vides, ut rem simpliciter, ac sine ambitione narrat. At ἐγκατάσκευος est, cùm paullo antè ait: *Interim, cùm sciret Clodius, (neque enim erat difficile scire) iter sollemne, legitimum, necessarium, ante diem* XIII. *Kal. Febr. Miloni esse Lanuvium ad Flaminem prodendum, quòd erat dictator Lanuvii Milo: Româ ipse subitò profectus pridie est, ut ante suum fundum (quod re intellectum est) Miloni insidias collocaret: atque ita profectus est, ut concionem turbulentam, in qua ejus furor desideratus est, quæ illo ipso die habita est, relinqueret; quam, nisi abire facinoris locum tempusque voluisset, nunquam reliquisset.* Apertissimè hic videmus, adferri consilia, & caussas facti, ac non facti; varia item argumenta, atque etiam, quæ argumenta hæc confirment. Itaque his ipsis

 narra-

narrationem habes ἐνδιάσκευον, ſive apparatam, quando ait: *Atque ita profectus eſt*, & quæ ſequuntur. Plurimùm autem apparata narratio luculentam continet expoſitionem omnibus ſententiarum figuris tinctam; inprimis acclamatione, & ἀξιώσει, ſive approbatione dicentis: quæ duo ſimul ſæpe concurrunt. Ut, *O facinus indignum! ô monſtrum hominis in extremas terras deportandum!*

Sopater, ut exordium, ita narrationem quoque, diſpeſcit in rectam, quam preſsè διήγησιν appellat, & obliquam, quam κατάστασιν nominat. Recta autem eſt, quâ apertè & ſimpliciter rem geſtam exponimus. Obliqua, quâ callidè multa alia præmittimus, vel admiſcemus, quo hoc pacto animum auditorum aliò avertamus, ac criminis ſuſpicionem ex animis evellamus. Rectæ narrationis exemplum cuivis fingere in proclivi erit. Obliqua narratio fit, ſi Alcibiades, accuſatus affectatæ tyrannidis, ordiatur à vitæ anteactæ ratione: quo loco referre poterit, quomodo, philoſophiæ ſtudio incenſus, longo tempore audierit Socratem; cúmque ad Remp. acceſſiſſet, optimè de eâ ſit meritus: his ſe rebus concitâſſe malevolorum invidiam; qui nunc quoque affectatæ accuſent tyrannidis; cùm Socraticâ diſciplinâ aliter ſit edoctus, ac naturâ ſemper amârit, maximique fecerit, populare imperium.

Apſines narrationem dividit in vehementem, gravem, patheticam, moratam. Verùm diſtributio iſta non eſt hujus loci; cùm petatur ab Elocutionis formis; de quibus poſtea dicetur. Idem judicium eſto de diviſione Fortunatiani: qui quinque ejuſdem genera ſtatuit; directum, converſum, convincens, ſolutum, & comparativum. Altera quoque apud eundem diſtributio eſt; ſed, ut videtur, non magni uſus. Octo enim has facit narrationis ſpecies: διήγησιν, ἀντιδιήγησιν, μερικὴν διήγησιν, παραδιήγησιν, ὑποδιήγησιν, καταδιήγησιν, ἐπιδιήγησιν, καὶ διασκευήν: quibus nominibus quæ deſignentur, ex ipſo, qui volet, Fortunatiano addiſcet. Vel ſicui obſcuriùs hîc exponere eam rem videatur, adeat Antonium Lullum Balearem lib. III. de Oratione cap. x. Mihi animus eſt, hujuſcemodi omiſſis, ea ſolùm tractare, ex quibus non aſpernandum capiant fructum, qui ad flexanimam illam reginam ſeriò affectant viam.

III. DE

III. DE PARTIBUS NARRATIONIS.

PARTES narrationis ſunt quatuor: procataſtaſis, narratio propriè dicta, petitio, & ejus ratio.

Procataſtaſis ab Hermogene vocatur pars ea narrationis, quæ refert vitam anteactam, aut quæcunque anteceſſerunt præcipuum factum. At narratio propriè dicta eſt factum præcipuum, & maximè proprium cauſſę. E. G. In Licinianâ eſt propriè dicta narratio, quo pacto Archias civitate ſit donatus ab Heracleenſibus. At procataſtaſis eſt commemoratio eorum, quæ ad ſtudiorum rationem pertinent. Sopater tamen, in diviſione quæſtionum, paullo aliter hâc voce utitur: ut cui procataſtaſis ſit aditus, ac velut præmunitio ad præcipuum factum: quæ dubitatione, aliâve figurâ inſtitui ſolet. E. G. At unde initium ſumam? num prioris quoque vitæ ſcelera vobis ob oculos ponam? an ab eo ordiar, cujus præcipuè gratiâ dica improbiſſimo homini ſcripta eſt?

Petitio, quæ tertia narrationis pars eſt, poſcit, ut condignè erga quempiam animati ſimus. E. G. *Et quiſquam ſit, qui in caſu infeliciſſimi hominis miſericordiâ non tangatur?*

Poſtrema narrationis pars eſt petitionis ratio: quæ brevis eſſe debet. E. G. Si petitio fuerit; *Quis nefario homini non ſuccenſeat?* ratio iſtiuſmodi ſubjici poteſt; *Cùm intelligat, ſcelus adeò tetrum atque atrox patratum eſſe.*

In hâc quadripartitâ narrationis diſtributione reprehendit Iſaacus Tzetzes ea, quæ de cataſtaſi ab Hermogene ſcribuntur. At immeritò; ut quoque Nunneſius obſervavit. Neque enim jubet Hermogenes, in cataſtaſi ea univerſa commemorare, quæ ad anteactam vitam quomodocunque pertinent: ſed illa ſolùm, (quod prudentiæ munus eſt) quæ cauſſam juvant. Hujuſce rei exemplum habemus in Ciceronis Cluentianâ; cujus prima narratio planè procataſtaſis eſt. At in eâ nihil de veneficiis adfertur; verùm tantùm de cauſſis, ob quas mater iniquiori erat erga Cluentium animo.

IV. DE SEX IIS, QUÆ ARISTOTELES IN NARRATIONE EXIGIT.

DE narratione ſex præcepta tradit Ariſtoteles. Requirit enim, ut ea ſit dilucida, ac veriſimilis; ut honeſtos rei mores exprimat,

Insuper jubet Aristoteles, ut, quò affectum hominis significemus, ea quoque commemoremus, quæ mores hominis consequuntur: velut siquis, ad audacem & agrestem alicujus animum ostendendum, dicat, eum loquentem incessisse. Hujuscemodi plurima suggerent Porphyrius in quæstionibus, ac Homerici interpretes. Inprimis verò, quomodo mores hominum à signis ac notis suis exprimi debeant, elegantissimi docebunt Theophrasti characteres; quorum utinam non bona pars deperiisset!

V. AN BREVITAS SIT NARRATIONIS VIRTUS.

SUNT qui brevitatem inter virtutes narrationis referant, quos ridet & refutat Aristoteles, eò quòd neque brevem, neque prolixam, sed mediocrem esse, conveniat. Ita Lysiæ pro Eratosthenis cæde narratio longa est pro brevitate orationis, quia præcipuum orationis robur in narratione consisteret. Et rectè Tullius lib. II. de Oratore: *Si tum est brevitas, cùm tantum verborum est, quantum necesse est; aliquando id opus est, sed sæpe obest, vel maximè in narrando, non solùm quòd obscuritatem affert, sed etiam quòd eam virtutem, quæ narrationis est maxima, ut jucunda, & ad persuadendum accommodata sit, tollit.* Et paullo pòst: *Sed & festivitatem habet narratio distincta personis, & interpuncta sermonibus: & est probabilius, quod gestum esse dicas, cùm, quemadmodum actum sit, exponas: & multo apertius ad intelligendum est, si sic constituitur aliquando, ac non istâ brevitate percurritur.* Consentit etiam Fabius lib. IV. cap. II. cùm ait: *Fortasse ubique, in narratione tamen præcipuè, hæc tenenda via, dicendi quantum opus est, quantum satis est. Quantum opus est autem, non ita solùm accipi volo, quantum ad judicandum sufficit; quia non inornata debet esse veritas; alioqui sit indocta. Nam & fallit voluptas, & minùs longa, quæ delectant, videntur; ut amœnum & molle iter, etiamsi est spatii amplioris, minùs fatigat, quàm durum aridumque compendium. Non enim mihi unquam tanta fuerit cura brevitatis, ut non ea, quæ credibilem faciunt orationem, inseri velim. Simplex enim, & undique præcisa, non tam narratio potest vocari, quàm confusio.*

Autor tamen Rhetoricorum ad Alexandrum (nam eum Aristotelem non esse, alibi diximus) tres statuit narrationis virtutes: ut brevis sit, ut dilucida, ut verisimilis. Idem facit Cicero I. de Inventione: item Theo in Progymnasmatis. Itaque, ut tollamus hanc pugnam,

pugnam, dicendum est, cùm Rhetores brevitatem negant esse virtutem narrationis, tum eos adversari illis, qui tradebant, compendio omnia narranda esse, ita ut narratio exigua esset. At cùm brevitatem faciunt virtutem, loqui illos de brevitate, quâ referuntur ea omnia, sine quibus obscura est oratio, & ea removentur, quæ necessaria non sunt.

VI. QUANDO NOSTRA, QUANDO ALIENA FIDE, NARRARE DEBEAMUS.

NEc inutile est illud præceptum Hermogenis, in narratione aliàs esse utendum ἀναφορᾷ, sive *relatione* aliorum: aliàs βεβαιώσει, sive *asseveratione*: prius illud fieri δι' ἀσφάλειαν, *ob securitatem*: posterius διὰ πίστιν, *ut fidem faciamus*. In genere laudativo magis utimur ἀναφορᾷ. Quomodo securiùs narrari, satis est apertum. Nam cùm diximus, poëtas, aut historiographos, ita memoriæ prodidisse; vel nos ita accepisse à viris fide dignis; etiam cùm falsum est quod retulimus: non tamen mendacii possumus argui. In juridiciali perpetuò utendum βεβαιώσει, quia minimè nobis fidem habebunt judices, si ipsi videamur dubitare de rei veritate. Interdum utramque inimus rationem. ut si dicamus, ita traditum esse, ac nos id ipsum comperisse. Nam prius, ut dixi, ad ἀσφάλειαν facit, alterum ad πίστιν. Vide Hermogenem περὶ μεθόδου δεινότητος.

CAP. IV.

DE PROPOSITIONE.

NARRATIONE *peroratâ, status orationis proponitur, caussaque si multiplex fuerit, in certas partes distribuitur.*

Fit autem hæc divisio vel sejunctione, vel enumeratione.

Sejunctione aperimus, quid nobis conveniat cum adversario, & quid in controversiâ relinquatur.

Enumeratione, quot, & quibus de rebus, dicturi simus, exponimus.

Partitionis virtus est, ut sit plena ac perfecta; ut plana ac perspicua; ut brevis, nec plus quàm trium, aut summùm quatuor partium.

I. DE

I. DE EXCESSU SIVE DIGRESSIONE NARRATIONI ADNEXA, DEQUE ANANEOSI.

SUNT qui inter narrationem, & contentionem, interjiciant excessum, ananeosin, partitionem, & propositionem. Itaque & Fortunatianus de quatuor istis hoc loco tractat: & Fabius *a*, priusquam ad propositionem accedat, disserit de egressione, quam Græci διέξοδον & παρέκβασιν, Fortunatianus excessum vocat.

a *lib.* 4. *cap.* 3.

Est verò hoc loco παρέκβασις, non quævis alienæ rei, attamen ad caussæ utilitatem pertinentis, extra ordinem excurrens tractatio, (quomodo à Fabio *b* definitur) verùm criminis amplificatio narrationi adnexa. Rectè autem, tum Fabius, tum Fortunatianus, negant, eam distinctam esse orationis partem. Nam neque semper, neque solùm post narrationem, locum habet. Siquidem tantùm, *si expositio circa finem* (narrationis) *atrox fuerit, prosequimur eam, velut erumpente protinus indignatione;* ut inquit Fabius *c*. Adde quòd, ut idem ait, tantùm ante confirmationem adhibetur, cùm res dubitationem non habet. Quippe ridiculum sit, id, quod adhuc in incerto est, velle in immensum extollere. Quare rectè Sopater duplicē facit παρέκβασιν, sive criminis amplificationem: unam, quæ antecedat confirmationem, ac *cataphora* dicatur, quâ Demosthenes usus orat. in Midiam: alteram, quæ sequatur, & *epiphora* appelletur, cujusmodi sunt loci communes in epilogis. Nihil verò contra Fortunatianum facit, quòd digressioni quoque in exordio locus esse possit; ut argumento olim fuit Ciceronis oratiuncula *d*, quam pro Milone habuit. Nam, ut antè dicebamus, per excessum hoc loco non quivis signatur excessus; sed tantùm is, qui est quasi finis narrationis, ac patrati criminis atrocitatem oculis subjicit.

b *ibidem.*

c *Ibidem.*

d *Fabius ibidem.*

Insuper tractat Fortunatianus de ananeosi, quasi renovationem dicas: quæ eo à προκατασκευῇ differt, quòd hæc rem tractet ad judicem conciliandum; ananeosis judicem præparet ad rem audiendam. Ananeosin statuit Fortunatianus in Quinctianâ, & pro Cæcinâ. In Quinctianâ hæc signat verba: *Iudicium esse, C. Aquili, non de re pecuniariâ, sed de famâ, fortunisque P. Quinctli, vides.* Pro Cæcinâ hæc legere est: *Maximè fuit optandum Cæcinæ, recuperatores, ut controversiæ nihil haberet: secundo loco, ut ne cum tam improbo homine: tertio, ut cum tam stulto haberet. Etenim non minùs nos stultitia illius sublevat,*

levat, quàm lædit improbitas. Quibus è locis cognoſcere eſt, cur dicat Fortunatianus, ananeoſi judicem præparari ad procemiorum modum. Nam in Quinctianâ conciliat Cicero judicum animum, recenſendo incommoda judicii, novamque ejus rationem, quam inducebant adverſarii; ut nempe reus diceret ante actorem. Pro Cæcinâ verò concitat judices adverſus adverſarium; cujus notam fecerat improbitatem, & dementiam. Meritò autem nec ananeoſis ſtatuitur diſtincta orationis pars. Nam ex iis, quæ hactenus diximus, cognoſcere eſt, eam nihil aliud eſſe, quàm novum quoddam exordium. Hoc quid ſit, intelligit, quiſquis meminit, quod capite ſecundo ex Ulpiano rhetore oſtendimus; duo eſſe exordiorum genera; unum, quod toti orationi; alterum, quod certæ parti viam paret.

II. DE PROPOSITIONE.

SUPERSUNT propoſitio, & partitio; quæ Hermogenici προκατασκευῆς, q. d. *præconfirmationis* nomine, comprehendi poſſe cenſent.

Propoſitionis munus eſt, ante oculos ponere id, quod in controverſiam venit. Hanc rhetores Græci vulgò nominant προέκθεσιν, ſive *expoſitionem*, quia initio cauſſæ κεφάλαια a exponat. Sed veteres oratores, teſte Hermogene, appellarunt ὑπόσχεσιν, h. e. *promiſſionem*, quia hâc pollicemur, nos de cauſſæ noſtræ capitibus acturos eſſe. Utitur ὑποσχέσεως vocabulo Demoſthenes contra Ariſtocratem, ubi ait: δίκαιόν ἐστιν, ἐμὲ τρία ὑμῖν ὑπεσχημένον ἀποδεῖξαι. *Vtile eſt, me tria vobis, quæ promiſi, demonſtrare.* Cicero quoque pro Quinctio ſimiliter locutus: *Oſtendam primùm,* inquit, *cauſſam non fuiſſe, cur à Prætore poſtulares, ut bona P. Quinctii poſſideres: deinde, ex edicto te poſſidere non potuiſſe: poſtremò, non poſſediſſe. Quæſo, C. Aquili, voſque, qui eſtis in concilio, ut, quid pollicitus ſim, diligenter memoriæ mandetis.*

Eſt verò propoſitio planè diſtincta à cæteris orationis pars. Nam exordii, cui eam ſubjicit Thomas Corræus *b*, pars eſſe nequit, cùm plurimùm poſt narrationem collocetur. Nec narrationis, quæ inter alios Hieronymi Treutleri *c* ſententia eſt, pars eſſe poteſt, cùm nec rarò narrationem antecedat. Neque, quod Fabius *d* ſcripſit, confirmationis (niſi laxè hâc voce utaris) initium eſt, cùm ſe ad confirmationem habeat, ut concluſio ad argumentum. At concluſio ſyllogiſmi pars potiſſima eſt, adeò quidem, ut & ſolo ſyllogiſmi nomine ab Ariſtotele *e* ſignetur: argumenti verò pars non eſt, cùm id quod

a *capita.*
b *lib.* 3. *de eloquĕtia cap.* 5.
c *lib.* 1. *iſagoges cap.* 7.
d *lib.* 4. *cap.* 4.
e 1. *Analyt. prior. cap.* 1. 1. *Poſt. cont.* 4. 1. *de anima cont.* 48.

quod probatur, necessariò aliud sit ab eo, quo id probatur.

a simpliciter.
b remotione, & positione.

Interdum autem propositio fit ἁπλῶς a, interdum καθ' ἄρσιν, ἢ θέσιν b: ut apud Justinum lib. XXXI; ubi Hannibal ait Antiocho, non se eorum probare sententiam, qui contenderent, in Græcia esse sedem belli statuendam: sed putare, in Italia id fieri oportere. Verba Justini sunt ista: *Nihil se consiliorum, aut cœptorum præsentium probare ait; neque sedem belli Græciam sibi placere, cùm Italia uberior materia sit.*

Interdum etiam non opus est propositione: non quasi ἁπλῶς omitti queat; sed quia, ut capite primo dicebamus, aliunde, puta, vel ex procemio, vel narrationis fine, quâ de re agendum sit, cognoscitur.

Nonnunquam etiam id, quod inprimis in controversiâ est, preteritur, atque aliud adfertur, quod cum controversiâ cohæret. Id fieri solet: quando primaria quæstio ingrata est auditoribus: unde necesse habemus, paullisper avertere animum, ac aliud insinuare mentibus, quàm præ se primò ferebat oratio.

III. DE PARTITIONE.

QUEMADMODUM autem simplex propositio, ita partitio quoque, quæ nihil aliud est, quàm propositio multiplex, pro diversâ caussæ naturâ, locum sortitur diversum.

Hermogenes observat, Demosthenem præmittere narrationi partitionem, quando fallere studet auditores; ut in oratione περὶ παραπρεσβ. aliàs verò narrationi eam subjicere, ut oratione in Aristocratem.

c lib. 2. cap. de narrat.

Fortunatianus c quoque monet, tum partitionem postponi narrationi, quando vel longior est narratio, ac partitione paratur docilitas; vel cùm, ad ciendam invidiam, narratio in plures conciditur partes. Prioris exemplum fuerit: Dicam, quæ rem antecessere, quæ in re ipsâ contigerunt, quæque eam sunt consecuta. Posterioris exemplum habemus in illis Tullii verbis lib. primo accusationis in C. Verrem: *Quæstor Cn. Papirio consuli fuisti abhinc annos quatuordecim. Ex eâ ad hanc diem quæ fecisti, in judicium voco. Hora nulla vacua à furto, scelere, crudelitate, flagitio reperietur. Hi sunt anni consumti in quæsturâ, & legatione Asiaticâ, & præturâ urbanâ, & præturâ Siciliensi. Quare hæc eadem erit quadripartita distributio totius accusationis meæ.*

Dispiciendum præterea, quando simplex, quando item partita

adhibenda

adhibenda sit propositio. Nam, ut refert Sulpicius Victor, Cato perpetuò utebatur partitione, rariùs Cicero; hoc est, non nisi caussâ exigente. Exigit autem, juxta Fortunatianum, si vel longa sit, vel conjuncta, vel obscura. Longa est illa in Verrem. Conjuncta est, quæ ex variis constat capitibus; ut illa pro Murænâ: *Intelligo, Iudices, tres totius accusationis partes fuisse, & earum unam in reprehensione vitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus esse versatam.* Obscuræ exemplum statui possit Cluentiana, in quâ hujuscemodi est partitio: *Ostendam, Iudices, primùm, quoniam caput illius atrocitatis atque invidiæ fuit, innocentem pecuniâ circumventum; neminem unquam majoribus criminibus, gravioribus testibus, esse in judicium vocatum. Deinde ea de co præjudicia esse facta ab ipsis judicibus, à quibus condemnatus est, ut non modò ab iisdem, sed ne ab aliis quidem ullis, absolvi ullo modo posset. Cùm hæc docuero, tum illud ostendam, quod maximè requiri intelligo, judicium illud pecuniâ esse tentatum, non à Cluentio, sed contra Clentium: faciamque, ut intelligatis, in totâ illa caussâ, quid res ipsa tulerit, quid error affinxerit, quid invidia conflârit.* Quamquam nonnulli, quorum judicio & Fabius subscribere videtur, partitionem hanc eo nomine reprehensum eunt, quòd, *si probari posset tertium, nihil necesse fuerit dicere priora.*

Partitionem dividit Fortunatianus in eam, quæ instituitur per sejunctionem, & illam, quæ fit per enumerationem. In caussâ conjunctâ locum habet sejunctio; qua aperimus, in quibus cum adversario conveniamus; in quibus item discrepemus. At in caussa longa, vel obscura, adhibenda est enumeratio; qua breviter ostendimus, quot, & quibus de rebus, simus dicturi, atque ita orationis habenas adducimus, ut certo se contineat gyro.

Mihi posterius tantùm genus mereri videtur partitionis nomen. Nam sejunctio sanè sit: Pecuniam privatam de templo à se sublatam agnoscit: sacrilegium num sit, cognoscendum. At hîc nullas in partes distribuitur oratio, eoque orationis partitio dici nequit. Nec est, quòd quis, non orationis quidem habendæ, attamen caussæ ipsius divisionem esse contendat. Nam de quo controversia non est, id pars controversiæ esse nequit.

Partitionem tum plenam esse oportet, ita ut omnia complectatur, quæ in caussam incidant; tum planam etiam, ne subtilitate suâ auditorem involvat, cùm inventa sit, ut orationi lucem adferat. Partitio quoque genera debet afferre rerum, non partes generum. Ideo Cicero 1. de Inventione tres facit virtutes partitionis; brevitatem,

tem, paucitatem, & absolutionem. Brevitas est in verbis; paucitas in generibus; absolutio in toto. Herennianus quoque magister membra solùm tria admittit. Alii quatuor summùm esse volunt. Pluribus profectò uti, non dividere est; sed, velut bovem Molossi solent, orationem concidere & lancinare.

Quòd si membrum aliquod in alias partes debeat dispesci; divisionem eam non confestim subjiciemus primariæ partitioni, quod memoriam maximopere onerat; sed suo eam loco referemus. Præit nobis hâc in parte Tullius, qui in Manilianâ, expositis reliquis membris, postremum hoc pacto dividit: *Ego*, inquit, *sic statuo, in optimo imperatore quatuor has res inesse oportere.*

Observandum insuper, adferendam ab oratore partitionem, non quasi haud aliter dividi possit oratio; sed quia is commodè judicet, omnia ad ea capita revocari posse. Ut pro Roscio; *Tres sunt res, de quibus me dicere arbitror oportere.*

Curandum præterea, ut, si multæ fuerint partes, eodem illas tractemus ordine, quo proposuimus. At si paucæ fuerint, nihil impedit, quo minùs alium ineamus ordinem; quia nihil tum periculi est, ne hâc re confundamus memoriam auditorum. Hinc liquet, quatenus recipiendum sit ἀξίωμα ac pronunciatum illud, quo Fabius librum quartum claudit & obsignat: *Turpissimum esse, non eodem ordine exsequi, quo quidque proposueris.*

CAP. V.

DE CONTENTIONE.

CONTENTIO *distribuitur in Confirmationem, & Confutationem: illa argumentando caussam nostram adstruit; hæc argumenta destruit adversarii.*

In confirmatione consideranda est tum argumentorum, tum argumentationum dispositio.

Argumenta firma collocanda sunt in principio, cùm, re narratâ, avet auditor cognoscere, quid afferamus ad caussæ nostræ probationem: item in fine, quia postrema maximè animo inhærent.

At infirmiora in medium conjicienda sunt gregem, ut, quæ per se parum possunt, turbâ valeant.

Præterea, si firmamentum nostrum fuerit argumentum à causâ alienum, adducemus

adducemus illud velut caussæ proprium. At quod adversarii proprium est, efficiemus alienum.

Cavendum autem, ne argumenta nimis condensemus: neque, cùm affectum movemus, argumentis gaudebimus, sed sententiis.

Vtitur Orator cùm syllogismis, atque inductione; tum inprimis enthymematibus, & exemplis. Ac syllogismi sæpe oratoribus sunt quinquepartiti: qui constant propositione, ejus ratione, assumtione, hujus approbatione, & complexione. Nam hic naturalis est partium istarum ordo; etsi sæpe eas transponit orator; quemadmodum & sæpe partem aliquam præterit, ut manifestam.

Enthymemata quoque sæpe adhibet tripartita, adjectâ antecedentis sive argumenti ratione. Nec rarò conclusio prior est antecedente.

Quòd si argumentatio non tam docendi, quàm commovendi caussâ fiat, amplificatio appellatur. Cumque hæc partim in augenda oratione, partim in rei exaggeratione occupetur: posterior inprimis hujus loci est. Ea fit incremento, comparatione, ratiocinatione de quantitate rei, aut congerie.

Confutatio non uno fit modo. Interdum ostendimus, falsa esse pro veris assumta: interdum, iis concessis, complexionem ex his consequi negatur: interdum contra firmam argumentationem alia æquè firma, aut firmior, ponitur: interdum utimur elevatione, ridendo argumenta adversarii.

Vt plurimùm autem primò adoriemur argumenta adversarii validiora, ut, ubi ea diluerimus, quasi sponte manum dent infirmiora.

I. AN CONTENTIO APTE FIDES VOCETUR, ET DIVISIO EJUS IN CONFIRMATIONEM ET CONFUTATIONEM, ET QUANDO HÆC ILLAM PRÆCEDAT.

SEQUITUR Contentio, quam Aristoteles πίστιν a, ac Cicero eodem modo *orationis fidem* appellat. Nam cùm in Partitionibus de Exordio, ac Narratione, egisset, sic scribit: *Nempe ea sequuntur, quæ ad faciendam fidem pertinent? C. P. Ita est, quæ quidem in confirmationem, & reprehensionem, dividuntur.* Et aliquanto pòst: *Agesis ergo, quoniam in confirmationem, & reprehensionem, diviseras orationis fidem, & dictum de altero est, expone nunc de reprehendendo.* Non tamen satisfacit hæc interpretatio Fabio. Nam is, cùm lib. v. cap. x. de enthymemate,

a *fidem.*

memate, epichiremate, & apodixi, verba fecisset, illa subdit: *Hæc omnia generaliter πίστις appellant, quæ etsi propriâ interpretatione dicere fidem possumus, apertiùs tamen probationem interpretabimur.*

Idem quoque Fabius, more suo, à summo dicendi magistro in eo dissentit, quòd contentioni seu fidei subjecerit, tum confirmationem, tum refutationem; uti & Tullium fecisse superiùs vidimus. Verba Fabii apponam. *Neque iis,* inquit, *assentior, qui detrahunt refutationem, tanquam probationi subjectam, ut Aristoteles. Hæc enim est, quæ constituat; illa, quæ destruat.* At quis non videt, utrumque ad faciendam fidem pertinere, tum ut nostra probemus, tum ut redarguamus contraria?

Quòd ad situm harumce partium attinet, docent vulgò, duplicem esse ordinem, unum artis, alterum judicii: (alii illum naturæ, hunc ordinem artificiosum vocant) artem exigere, ut præcedat confirmatio: verùm interdum contrà fieri: atque hoc esse οἰκονομίας. Ita enim ordinem judicii vocat Apsines. Quod facem adlucet isti Sulpicii Victoris loco: *In dispositione hæc sunt, ordo, cum eâ quæ Græcè appellatur οἰκονομία.* Nam si, ut plerique Rhetores solent, generatim sumsisset οἰκονομίας nomen; dixisset, *ordo, qui Græcis οἰκονομία.* Verùm quòd confirmationem docent semper præcedere juxta ordinem artis, largiter peccant.] Rectiùs Aristoteles, qui, lib. III. cap. XVII *a*, auctor est, illum, qui prior dicit, priùs confirmare, postea refutare; nisi multiplicem habeat caussam adversam: eum verò, qui posterior est in dicendo, priùs refutare, posteriùs confirmare; nisi parùm suis argumentis moverit adversarius. Atque hoc etiam observat Cicero oratione pro Milone. quod significat illis verbis: *Sed antequam ad eam orationem venio, quæ est propria nostræ quæstionis, videntur ea esse refutanda, quæ in Senatu sæpe ab inimicis, ab improbis sæpe, jactata sunt.* Idem fit orat. pro Muræná, pro Cælio, pro Syllâ, aliisque defensionibus; in quibus confutationem præmittit confirmationi. Ac ratio in proclivi est, cur alio reus, alio accusator utatur ordine. Nam orationem respuit auditor, si adversarius probabiliter dixisse videatur. Scopi quoque diversitas diversas efficit actiones. Accusator autem studet severitati, reus benevolentiæ: ille vulnera, hic medicinam studet facere. Quare eos *b* ratio fugit, qui, cùm audiissent, duplicem esse ordinem; quòd confutatio sæpe confirmationem præcedit, id pertinere putarunt ad ordinem judicii, non artis, sive, ut alii appellant, naturæ. Utrumque enim natura præcipit. Adde quòd, cùm Rhetorica sit facultas, Rhetoris est æquè præcepta tradere

a *juxta vulg. dist. al. 29.*

b *ut Marc. Capell. lib. 5. cap. de disposit.*

dere accusatori, ac reo. Itaque, contrà quàm opinati sunt, illud potiùs ad ordinem judicii pertinebit, si, qui posteriùs dicit, priùs confirmet, quàm refutet.

II. QUO ORDINE PONENDA SINT ARGUMENTA IN CONFIRMATIONE.

IN confirmatione consideratur tum materia ejus, tum forma.

MATERIA sunt argumenta; è quibus ea antecedunt, quæ ad probandum valent; sequuntur autem, quæ ad amplificandum adhibentur. Priora quoque sunt illa, à quibus alia oriuntur ac dependent: quomodo voluntas præcedit potestatem, quia hæc à voluntate quasi excitatur.

Sed & argumentorum ordo variat, tum pro ratione rerum, quæ probantur; tum pro firmitate aut imbecillitate in probando.

Ratione rerum ordo vel artificialis est, qui genera rerum spectat; vel naturalis, in quo temporis habetur ratio. Id perspicuè satis de criminatione docet Julius Severianus: *Nos primùm æstimamus actorem quasi membra quædam facere debere; ut separet, quæ ad libidinem, quæ ad avaritiam, quæ ad crudelitatem, aliudve, quod ad noxæ genus pertinet: aut si non genera criminum, tempora tamen discernat prima; utputa, quæ ante militiam gesta sunt, quæ in militiâ, quæ post militiam.* Ita hunc locum emendo; cùm in Plantinianâ Fruterii, & Parisiensi Pythœi, pro *aut* legatur *ut:* quasi tantùm unicus sit ordo, ejusque postrema verba sint exemplum: quod profectò est oppositum statuere in apposito, ut vulgò loquuntur.

Deinde variat argumentorum series pro eorum firmitate, aut infirmitate. Nam imbecillia in mediâ sunt congerenda oratione; quemadmodum (ut Homerus *a* etiam & rei militaris scriptores *b* jubent) bonus imperator infirmiorem armaturam in mediâ constituit acie. At firmiora collocanda sunt in principio, item in postprincipiis, ad impellendum. Quod consilium etiam adversarii Appuleii sequebantur; cùm, in accusando eum ob versus amatorios, maximè lascivis extremum darent locum. Unde de iis sic ipse in Apologia sua: *Recitem nunc & alios; quos illi, quasi intemperantissimos, postremùm legêre.*

a *Iliad. δ.*
b *Veget. lib.3. cap.16.*

Neque tamen accumulanda argumenta alia super alia, quia sic se mutuò elidant: sed interserenda, quæ ad ornatum faciunt; quod ipsum quoque eleganter docet Dionysius Halicarnassensis,

a ἐν τέχνῃ. sis, quo loco *a* præcipit περὶ τῆς ἐν μελέταις ἀτεχνίας *b*.

b *quo pacto violetur meditationis artificiũ.*

Quod si duobus solùm argumentis caussa nostra nitatur: ordiemur à fortiori, munitiorique: inde imbecillius constituemus: tum ad validius vividiusque recurremus.

III. NEC QUIBUSVIS, NEC UBIVIS, UTENDUM ESSE ARGUMENTIS; SED ESSE, UBI SENTENTIÆ PRÆSTENT.

ARGUMENTA autem futilia, aut vitiosa, rejicienda sunt, ne magis numerare ea videamur, quàm expendere. Periculosum quoque est uti argumentis, quæ facilè invertat adversarius, & contra nos torqueat. De utroque ita Dionysius Halicarnass. *c*. Εἰσὶ δὲ κακίαι λόγων ῥητορικῶν, τό τε εὐδιάλυτα λέγειν, καὶ τὸ ἀντίστροφα· ὧν τὸ μὲν ἀσθενείας, τὸ δὲ ἐπικίνδυνον. *Sunt verò sermonis oratorii vitia, dicere solutu facilia, & quæ facilè invertantur: illud quidem imbecillitatis est, hoc verò periculum adfert.*

c ἐν τέχνῃ.

Neque omnia argumentis sunt probanda; ut illi faciunt, qui syllogismo concludunt notiora ipsis argumentis: sed ea solùm, quæ in dubium vocari possunt. Rectè Aeschines contra Timarchum: Περὶ μὲν γὰρ τῶν ἀγνοουμένων, σαφεῖς ἴσως προσήκει τὰς ἀποδείξεις ποιεῖσθαι τὸν κατήγορον. περὶ δὲ τῶν ὁμολογουμένων οὐ λίαν ἔγωγε μέγα ἔργον νομίζω τὸ κατηγορεῖν. ἀναμνῆσαι γὰρ μόνον προσήκει τοὺς ἀκούοντας. *Nam fortasse convenit accusatori, ut res ignotas perspicuè probet. At in iis, quæ in confesso sunt, haut magni operis puto, accusare. Nam solùm opus est refricare memoriam auditoris.* Quinctiliani quoque est lib. V. cap. XII: *In rebus apertis argumentari tam sit stultum, quàm in clarissimum solem mortale lumen inferre.*

Etiam, si affectus moveamus, satius fuerit argumenta omittere, quàm ea orationi inserere: quia *Haut bene conveniunt, nec in unâ sede morantur*, enthymema, & affectus. Quippe si πάθος animo insedit, haut penetrat vis argumenti, cujus jactura fit: sin argumentum percipitur, expellitur πάθος: aut si utrumque agnoscitur, alterum alterius vim infringit.

Neque in oratione moratâ enthymemata locum habent, quia demonstratio nec mores, nec προαίρεσιν *d* habet: verùm loco argumentorum expedit usurpare γνώμας *e*. Ita, si pecuniâ, quam alteri commiseras, fueris fraudatus: rectè dicas, te eam alteri credidisse, quamvis haut nescires, nusquam esse tutam fidem.

d *prælectionem.*
e *sententias.*

Itidem utimur sententiis, cùm affectus movemus.

Maximè

Maximè autem, cùm manipularibus potiùs, quàm amentatis hastis utimur, γνώμαις opus est; ut hoc velut amento præligatæ hastæ, i. argumenta, certiùs librentur. Attamen id fiat occultè, ut & in universâ oratione. Nam, ut dici solet, caput artis, artem premere: neque, ut inquit Halicarnassensis *a*, quicquam magis verisimilem facit auditoribus orationem, quàm ἡ τῆς ἁπλότητος προσποίησις, sive πρόσχημα, h.e. *affectatio*, seu *prætextus simplicitatis*. Itaque ridiculi sunt, qui quasi eloquentiæ vela pandunt. Nam existimant judices, oratorem ψηφοπαικτεῖν δίκαιον *b*, ut Lysiam locutum, scribit Julius Pollux: eoque sibi cavent velut ab οἴνοις μεμιγμένοις *c*, quemadmodum scitè inquit Aristoteles.

Utile quoque inventum illud Demosthenis, ut, etsi de firmamento caussæ nostræ fuerit controversia, afferatur tamen quasi ad judicationem pertineat: at firmamentum, quod adfert adversarius, eludatur ac rejiciatur, quasi parum ad rem faciat. Vide hâc de re Hermogenem περὶ μεθόδου δεινότητος.

Et hæc de argumentis, quæ Confirmationis materiam feceramus.

a ἐν τέχνῃ.
b *subtiliter jus pervertere, instar præstigiatorum, acetabulis, & calculis, decipientium.*
c *vinis mixtis.*

IV. PROBATIONEM ESSE AMPLIFICATIONE PRIOREM: ITEM, QUOT PARTES SINT SYLLOGISMI RHETORICI, ET QUO ORDINE HÆ IN ORATIONE COLLOCENTUR.

FORMA confirmationis est argumentatio. Differunt autem argumentationes ab argumentis, quòd argumentatio contineat tum argumentum sive rationem, tum id, quod ex ratione consequitur.

Estque argumentatio duplex. Nam vel docendi caussâ fit, ac propriè argumentatio dicitur; vel fit ad commovendum, atque amplificatio nuncupatur. Utra harum præcedat, ostendit Theon in Progymnasmatis *d*: Προτερεῖ μὲν οὖν τῇ φύσει καὶ τῇ χρήσει ὁ ἀποδεικτικὸς λόγος, ἔπειτα δὲ ὁ αὐξητικός. πρῶτον γὰρ δεῖ τινα ὡς προδότην ἐλέγξαι, εἶτα ὡς ἐπὶ μεγάλῳ ἀδικήματι τῇ προδοσίᾳ τοὺς ἀκούοντας παροξῦναι. *Ac prior quidem tum naturâ, tum usu, est probatio; posterior verò est amplificatio. Nam priùs oportet aliquem convincere proditionis, ac deinde exasperare auditores contra tantum proditionis crimen.*

d *cap.* 1.

Primaria argumentationis propriè dictę species est, quę voce Arithmeti-

thmeticorú συλλογισμὸς dicitur: quia ut, cùm putamus rationes, primò æra singula notamus, inde summam subducimus: sic argumentatio hæc è duobus pronunciatis colligit tertium. Atque istud quidem ex Logicis, & aliunde, notum est. Illud magis hujus est loci, quòd, ex Ciceronis *a* sententiâ, Orator syllogismum etiam quadripartitur, (ut cum Victorino *b* ita loquar) interdum etiam in quinque pronunciata dividit; cùm nempe adjungitur & majoris & minoris probatio; ac tum nonnullis dicitur ἐπιχείρημα. Id certè voluit quoque Isidorus, cùm lib. II. Originum cap. IX. ait, epichirema à dialectico syllogismo solùm distare latitudine & productione sermonis. Vulgò *epicherema* scribunt per secundam in tertia vocalem: nec aliter Isidori codd. mei MSSi. Sed perperam: quod, quamcumque minutum sit, tamen nec monere piguit Cæsarem Scaligerum in præclaro de re Poëtica opere *c*.

a *lib. I. de Invent.*
b *in I. Cic. lib. de Inv.*
c *lib. 3. cap. 71.*

At idem Isidorus secum pugnat, cùm tres facit epichirematis modos: ac tripartitum epichirema vocat, quod constat propositione, assumtione, & conclusione: quadripartitum, cùm adjungitur alterutrius propositionis probatio: quinquepartitum, cùm utriusque propositionis probatio adjicitur. Nam tripartitum epichirema non est latius syllogismo Dialectico; sed simplex est syllogismus, cùm non adjungatur probatio. Nonnullis tamen dialecticus quoque syllogismus epichirema appellatur; ut cognoscimus ex Alexandro in VIII. Top. Complurium super hâc voce sententias, vide apud Fabium lib. V. cap. X.

Præterea sæpe partes syllogismi transponuntur: quin etiam inverso ordine collocantur. Exempli loco est illa Tullii argumentatio pro Cælio: *In Cælio nulla est luxuries. Siquidem deditus est optimarum artium studiis: in cujusmodi hominibus nulla reperiri luxuries solet.* Syllogismus est, si partes omnes inverso ordine relegamus: In iis, qui dediti sunt optimarum artium studiis, nulla reperiri luxuries solet. Cælius deditus est optimarum artium studiis. Ergo in Cælio nulla est luxuries. Idem factum in exordio orationis pro Archiâ, & aliàs sæpe. Ac similiter in Platone multis locis reperiuntur syllogismi, repudiato conversoque eo ordine, qui in docendo traditur; ut & monuit Agellius lib. II. cap. VIII.

Quin haut temerè syllogismos invenire est, in quibus logicus servetur ordo. Factum id in illo Persii sat. V:

An quisquam est alius liber, nisi, ducere vitam
Cui licet ut voluit? licet, ut volo, vivere: non sim

Liberior

Liberior Bruto?

Qui profectò integer est syllogismus; ac ordinem planè eum servat, qui tradi solet à technicis; prout Augustinus & Fortunatianus eos vocant, qui Donato, Servio, & Isidoro, *artigraphi* appellantur. Imò apud eundem Persium inibi, Logicorum propemodum modo, responsio additur; ac tantùm non dicitur, negandum esse parasyllogismi illius minorem propositionem. Subjicit enim hæc:

--- Mendosè colligis, inquit

Stoicus hic, aurem mordaci lotus aceto.

Hoc (reliquum accipio) LICET ILLUD, *&* UT VOLO, *tolle.*

Verùm nihil hoc ad oratores, cùm Persio propositum fuerit adumbrare Stoicorum disceptationes.

V. DE ENTHYMEMATE TRIPARTITO, ET EO, QUOD PRESSE ENTHYMEMA DICITUR.

DE syllogismo satis: venio ad cæteras argumentandi formas. Ex his enthymema tantùm constat duobus syllogismi pronunciatis, quia præterit alteram propositionum; unde curtum vocatur. Juvenal. sat. VI:

--- Aut curtum sermone rotato

Torqueat enthymema.

Aristoteli ob eandem caussam dicitur μονολήμματος συλλογισμός a. Nam syllogismus habet duas προτάσεις b sive λήμματα (utroque enim modo Aristoteles appellat:) at ἐνθύμημα διὰ μιᾶς προτάσεως γίνεται c, sive ea sit ἡ μείζων πρότασις d, quæ & ἁπλῶς πρότασις, ἡ λῆμμα, vocatur: sive ea sit ἡ ἐλάττων πρότασις e, quæ & πρόσληψις, & προσλαμβανόμενον nominatur.

Victorinus f, & ex eo Isidorus lib. II. Originum g, tradunt, enthymema quoque constare posse utrâque propositione, conclusione ipsâ omissâ. E. G. Si inimicus est, occidit: inimicus autem est. Verùm cùm hoc pacto argumentantur oratores, cum aliâ ratione antecessit conclusio: eoque non planè præteritur, cùm ἀπὸ κοινοῦ repeti debeat.

Quemadmodum autem in syllogismo, ita etiam in enthymemate, crebrò præcedit conclusio. Quæ res satis est manifesta ex iis, quæ de syllogismo diximus.

Docent præterea Rhetores, enthymema interdum tot habere partes,

a *syllogismus unā tantum propositionem habens.*
b *propositiones.*
c *enthymema unica fit propositione.*
d *propositio major.*
e *propositio minor.*
f *in I. Cic. de Invent.*
g *cap. 9.*

partes, quot perfectus syllogismus; puta quum antecedentis additur probatio; quæ si in syllogismo pro parte habetur, hic quoque pars erit. Verùm, si rem ad vivum resecemus, nullus est quadripartitus, vel quinquepartitus syllogismus; quia, probationibus admistis, plures fiunt syllogismi; ac pars quidem syllogismi probata, sive major, sive minor, fit conclusio; probatio verò est argumentum, sive medium. Quare nec enthymema pluribus, quàm duobus, constabit pronunciatis: verùm ratio annexa novum constituet enthymema. Ne quem verò moveat, quòd Tullius primò de Inventione scribat, Aristotelem ipsum, ac Theophrastum, quique ab his profecti, quadripartitam ac quinquepartitam statuere argumentationem; cùm, id quàm verum sit, neminem lateat, qui non planè sit peregrinus in Aristotele, ac Peripateticâ philosophiâ.

Est præter hanc altera quoque enthymematis apud Rhetores significatio. Nam & nomine eo κατ' ἐξοχὴν intelligunt, quod ex contrariis fit, atque ab Aristotele ἐνθύμημα ἐλεγκτικὸν appellatur. Cicero in Topicis: *Ex hoc illa Rhetorum sunt ex contrariis conclusa, quæ ipsi enthymemata appellant: non quòd non omnis sententia proprio nomine enthymema dicatur; sed, ut Homerus, propter excellentiam, commune poëtarum nomen efficit apud Græcos suum; sic, cùm omnis sententia enthymema dicatur, quia videtur ea, quæ ex contrariis conficiatur, acutissima, sola propriè nomen commune possidet.* Quinctilianus lib. V. cap. XIV: *Ex pugnantibus verò, quod etiam solùm enthymema quidam vocant, fortior multo probatio est. Tale est illud Ciceronis pro Milone: Ejus igitur mortis sedetis ultores, cujus vitam si putetis per vos restitui posse, nolitis?*

VI. DE INDUCTIONE, ET EXEMPLO.

ET hæc de syllogismo, atque enthymemate: quorum utrumque se habet, vel ut totum ad totum; ut cùm ex universali adstruitur universale: vel ut totum ad partem; ut cùm ex universali probatur singulare. Sequuntur inductio, & exemplum; quorum illud se habet ut partes ad totum, hoc ut pars ad partem.

De inductione observandum, quamvis exquisita illa Logicorum inductio necessariò omnes enumeret partes, aut, compluribus enumeratis, subjiciat, parem esse cæterorum rationem: oratores tamen sæpe contentos esse enumeratione præcipuarum partium, aut illustrium aliquot individuorum; quia ex iis, quæ enumerat, tacitè intelligi velit, haut secus rem sese habere in cæteris. Ita Tullius in

Milonianâ

Milonianâ, ut ostendat, cives sceleratos non injuriâ interfici, utitur inductione insignium aliquot individuorum, & unius, ut vocant, collectivi. Ait enim: *Neque enim posset aut Hala ille Servilius, aut P. Nasica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut me consule Senatus non nefarius haberi, si sceleratos cives interfici nefas esset.* Quo ex loco etiam Laurentii Vallæ *a* error liquet, existimantis, inductionem semper institui per interrogationem. Geminum huic exemplum, ac in quo itidem non omnia, sed aliquammulta adferantur singularia, primò de Inventione adfert Tullius ex Aeschine Socratico. Est is, non, uti existimarunt multi, orator ille nobilis, Demosthenis adversarius: quippe qui Socratem non audierit, ut in vitâ ejus monet quoque Apollonius: verùm alius, qui à Socrate nunquam discedebat, ac cujus vitam apud Diogenem Laërtiensem legere est. Is verò in dialogis suis Socratem (*nam hic erat mos discipulis, ut ingenio proprio reperta ad magistros referrent,* quemadmodum monet Mar. Victorinus), Socratem, inquam, inducit is narrantem, ut Aspasia Milesia rerum complurium inductione comprobârit, uxorem Xenophontis malle alium maritum suo meliorem, quàm suum: atque itidem variarum rerum inductione usa, evicerit, Xenophontem malle uxorem alienam suâ meliorem, quàm suam. Estque Aspasia hęc, non Xenophontis uxor, quod Fabius *b* sensit; quique eum secutus Brusonius *c*: sed sophistria, quæ Rhetoricen docuit, & Periclem amavit; cúmque eidem nupsisset, Samii ac Peloponnesiaci belli auctor fuit; ut monet Plutarchus in Pericle. Meminit ejus quoque Lucianus in Somnio, sive Gallo. Utramque hanc, quam dixi, inductionem apud ipsum Tullium sis vide. Nam cùm liber ille in omnium versetur manibus; imò locus integer à multis jam in elementales libellos sit transscriptus: nihil, puto, hæc, quæ recocta crambe foret, toties lectóri reponere attinet.

a in dialecticis.

b lib. 5. cap. 11.

c in apophthegmatis.

Exemplum nihil aliud est, quàm inductio imperfecta: ut diximus lib. primo *d*. Estque nomen id satis accommodatum, sive ita dicatur, quia unum aliquid è multis ad probandum *eximat:* sive quia id *ex ampla* facit materia: sive quia ejus est, aliquid ἐξαπλοῦν, h. e. *explicare.*

Quamvis autem firmiùs concludant enthymemata, quàm exempla; plus tamen possunt exempla apud imperitam multitudinem. Idem sensit Macrobius lib. VII. Saturn. cap. IV: *Plebeia,* inquit, *ingenia magis exemplis, quàm ratione, capiuntur.* Caussam cognosces ex Aristotelis problematis *e*. Hinc illa Oratorum apud eundem *f* divisio, ut sint οἱ

d cap. 2. sect. 3.

e sect. 18. quæst. 3.

f lib. 1. Rhetor. cap. 2. vulgatæ distinct. aliis autẽ cap. 10.

a alii, qui gaudeant exemplis, alii, qui enthymematis.

μὲν παραδειγματώδεις, οἱ δὲ ἐνθυμηματικοί a. Exemplis verò gaudenti obducere aliud possit, quod Cæsar Justinianus b ait, *Non exemplis, sed legibus, judicandum.*

b lib. 7. Codicis Tit. 45, qui est de sententiis & interlocutionibus omniũ judicum, leg. Nemo Iudex.

VII. DE AMPLIFICATIONE.

ET hæc de argumentatione, quæ docendi gratiâ instituitur. Altera, quâ ad ciendos utimur affectus, amplificatio nominatur. Quę duplex est: una in augendâ oratione, altera in re exaggerandâ consistit. Prioris varii sunt modi. Princeps earum est translatio hypothesios ad thesin. Quæ si non proponatur nudè, ut fit in epiphonematis, aliisque sententiis generalibus; sed fusè tractetur: digressio dicitur in locum communem. Laxiùs enim thesios & loci nominibus utimur, quàm factum à Theone in Progymnasmatis: ubi duo hæc, cùm aliis modis distinguit, tum eo inprimis, quòd thesis habeat amplificationem rei controversæ; locus verò rei confessæ. Unde locus ab eodem definitur, oratio factum augens, de quo constat, sive delictum sit, sive præclarum facinus.

Vulgò tres statuunt modos amplificandæ orationis, διαμερισμὸν, seu divisionem, σύγκρισιν, sive comparationem, & ἀντίθεσιν, seu oppositionem. Sed sunt isti quidem ex præcipuis: attamen longè plures esse, ostendimus lib. 11. cap. ult. sect. ult.

c lib. 8. cap. 4.

Exaggeratur oratio, juxta Quinctilianum c, quadrifariam:

d Cic. Verr. 7.

I. Incremento. ut; *Facinus* d *est vinciri civem Romanum, scelus verberari, propè parricidium necari; quid dicam in crucem tolli!*

e Catil. 1.

II. Comparatione. ut e; *P. Scipio, Pontifex maximus, T. Gracchum mediocriter labefactantem statum Reipub. privatus interfecit: Catilinam, orbem terræ cæde, atque incendiis, vastare cupientem, nos consules perferemus?*

f Philipp. 1.

III. Ratiocinatione de quantitate rei. ut; *Tu* f *istis faucibus, istis lateribus, istâ gladiatoriâ totius corporis firmitate, &c.* Mirum enim quantum vini ab eo in nuptiis Hippiæ exhaustum esse, tacitè colligimus, cùm audimus, illum tantum bibisse, ut istâ gladiatoriâ corporis firmitate vinum omne ferre & concoquere non potuerit.

IV. Congerie. ut pro Ligario; *Quid enim tuus ille, Tubero, destrictus in acie Pharsalicâ gladius agebat? cujus latus mucro ille petebat? quis sensus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas?*

Sed aliis etiam modis exaggerari orationem, indicio erunt, quæ in schematologia dicemus; ubi propriè erit hâc de re agendi locus.

Tota

Tota autem amplificandi doctrina, tum ea, quâ oratio augetur, tum quâ res exaggerantur, deridicula videbatur Lacedæmoniis; ut qui solâ gauderent brevitate. Itaque Agesilaus, Lacedæmoniorum rex, nonnullis oratorem commendantibus, quòd res exiguas mirificè verbis extolleret: At ego, inquit *a*, pessimum eum sutorem arbitror, qui parvis pedibus magnos inducat calceos. Quo nihil dici potuit magis adversans Isocrati, qui Rhetorices esse aiebat, ex parvis facere magna, ex magnis parva. Profectò malè satis de arte suâ meritus est summus rhetor, cùm eam sic descripsit. Talis quidem erat illa Sophistarum, quæ orationis præstigiis judicium corrumpebat. Genuina verò Rhetorice in eo tota est, ut morbo eorum occurrat, quibus, ut fieri amat, res major minorve apparet, quàm fuerit. Vix enim fieri possit, quin, si aliquid semel tantummodo, & brevissimè dicatur, facilè aures prætervolet, vel auditum etiam non intelligatur: quod ipsum tamen, si iteretur, fusiusque diducatur, lucem accipiat, & penitissimè animo, affectui, ac memoriæ insideat. Interim, non tantùm in rebus exaggerandis; sed etiam in oratione augendâ, modus teneri debet. Modus autem dicendi esse debet, non qui dicit, sed cui dicitur. Quod ignorant illi, qui nequid eorum, quæ sciunt, indictum maneat, tempus perire malunt audientibus, quàm particulam orationis suæ: parum gnari, sic se etiam perdere gratiam eorum, quæ bene dixerant. Et hæc de Confirmatione.

a Plut. in Lacon.

VIII. De Confutationis vocabulo.

CONFUTATIONIS nomen quidam deducunt à confundendo. Volunt enim, eo modo venire à *confusum*, quo à *mulsum* est *multare*. Verùm multimodis falluntur. Nam, ut è vett. constat codd., aliud est *multare*, aliud *mulcare*. *Multare* est pœnam pecuniariam alicui irrogare: à *multa*, quod non Latinum, sed Oscum, sive Sabinum esse vocabulum, prodidit Varro in undevigesimo antiquitatum humanarum. Eo significatur *pecunia, quæ à magistratu dicta, ut exigi possit ob peccatum*: ut idem ait lib. IV. de L.L. At *mulcare* est probè aliquem verberibus mollire: unde & *Mulciber* dictus, quòd mulcet, hoc est, molliat ferrum. Ac venit, non à supino *mulsum*, sed præsenti *mulceo*: quomodo à *dulceo*, unde *dulcesco*, est *dulcare*, & *edulcare*: illud semel iterumque usurpavit Sidonius Apollinaris: hoc utitur Cn. Mattius apud Agellium libro quinctodecimo

cimo cap. vigesimoquincto, & Non. Marcellum in *Edulcare:*

Quapropter edulcare convenit vitam,
Curasque acerbas sensibus gubernare.

Ac quemadmodum in *multandi*, ita in *confutandi* quoque falluntur vocabulo. Quippe *confuto* non à confundendo est, sed omnino à re coquinariâ originem trahit. Nam solent aquam ferventium ollarum futo compescere, quod iccirco vocabant *futare, refutare, confutare.* Varro lib. IV. de L. L. *Vas aquarium vocant futum, quo in triclinium adlatam aquam infundebant.* Titinius, vetus Poëta Comicus, in Setinâ *a*:

a apud Noniũ in Trua, *&* Cõfuto.

Sapientiâ gubernator torquet navem, haut valentiâ.
Coquus magnum aënum, quando fervit, paullâ confutat truâ.

Sententia est, sapientiam res omnes moderari, atque efficere, ut, quæ modum excedunt, in se redeant; quomodo aqua, quæ effervescendo veluti insanit, simulac paullâ refutaveris truâ, quasi in se redit. Nec incommodè transfertur ad argumenta, quibus occurritur. Nam ut frangitur aquæ fervor, usu futi, quo, Varrone teste, frigida infunditur: ita, quamcunque animo ferveat adversarius, ubi in contrarium pauca effudimus, frigida & invalida videntur quæ dixerat. Nempe propemodum similis tralatio est, ac in *diluendi* verbo: quod à vino diluto petitum est. Et hæc de voce. Rem videamus.

IX. De diversis confutandi modis.

IN confutatione nihil ferè impugnatum relinquendum est. Varii autem sunt modi diluendi; de quibus Cicero lib. I. de Inventione, autor ad Herennium lib. II. Quinctil. lib. V. cap. XIII. Præcipui verò sunt duo illi, quos Aristoteles commemorat. Nam vel objiciendo aliquid contra argumentum adversarii, argumenti invalentiam, aut adversarii imbelliam (ut cum Agellio loquar) ostendimus: vel adversarii conclusionem contrariâ syllogismi nostri conclusione loco quasi labefacimus, ac de gradu dejicimus: illud Aristoteles ἔνστασιν, hoc ἀντισυλλογισμὸν vocat.

Fit ἔνστασις bifariam: vel id, quod ad probandum adfertur, inficiamur; vel, quod vult adversarius, ex eo consequi negamus. Utrumque modum signat Jul. Severianus: *Proposito eo, quod adversarius dixerit, respondebimus duobus modis: aut non esse id, aut non ideo nos vinci debere.* Ita is locus est emendandus: ubi non in Plantinianâ

solùm

ſolùm Fruterii, ſed & Parienſi Pithœi, planè contrario ſenſu legitur, *aut cum eſſe id.*

Potentiſſima autem eſt illa ſolvendi ratio, quæ fit κατ' βίαιον, ſive *per inverſionem*, quæ & violatio appellatur. Ut, Occidiſti, quia adſtitiſti interfecto. Imò eo non occidi, quia, ſi cædem commiſiſſem, conjeciſſem me in fugam. Simile eſt, Non eſt ducenda uxor, quoniam matrimonio adſtrictis præciditur laſciviæ & vagi amoris licentia. Imò è contrario ducenda eſt uxor, ut impudici amores vitentur, ac pudicitia ſervetur. Itidem, Non ducenda uxor, ne, ſi liberos amittamus, incidamus in orbitatem, & luctum. Quin propterea ducenda eſt uxor, ut orbitatem vitemus, propagando genus humanum.

X. Quo ordine refutanda sint adversarii argumenta.

In adducendis adverſariorum argumentis non uniuſmodi ſemper ſervatur ordo: eaque ratio eſt, cur diverſimodè hâc de re præcipiant Rhetores. Nonnulli jubent, quæ leviora videntur, priùs diluere, quo, cognitâ eorum invalentiâ, fidem magis inveniamus, cùm difficiliora refellimus. Nec negari poteſt, oratores interdum hanc rationem inire; atque ita, poſtquam in levioribus fidem ademerunt adverſario, faciliùs ſeſe inſinuare in animos auditorum. Nec diſſimile eſt, quòd, cùm Plato in ſuis de Rep. libris priùs ſuaſiſſet communionem bonorum, quæ minùs eſt abſurda; deinde autem docuiſſet uxorum ac liberorum κοινωνίαν *a*, quæ minùs eſt probabilis: Ariſtoteles contrà, neque id minori prudentiâ, in ſecundo Politicorum, priùs oppugnet communionem uxorum, ut planè ἄτοπον *b*; poſtea verò bonorum communionem refellat.

Martianus tamen Capella *c* jubet initium capere à majoribus, atque iis, quæ magis gravant. Et certè facit hoc Cicero in Cluentianâ, atque alibi non rarò. Quare, quemadmodum rationes noſtræ validiſſimæ in primori ſtatuendæ ſunt acie: ita & expedit interdum, firmiſſima adverſarii argumenta primo adferre loco, ut, ubi ea diluerimus, cætera delicias ac ludos faciamus. Quando verò alterutrum antiſtet, id prudentiæ eſt diſpicere.

Vidimus de ordine argumentorum, quæ diluuntur. At è rationibus, quibus argumenta iſthæc refellimus, ea, quæ maximè ad refutandum

a *communionem.*
b *abſurdam.*
c *lib. 5. cap. de diſpoſit.*

futandum valent, posteriori loco constituemus, quia crescere, non decrescere, debet oratio.

XI. QUÆ ARGUMENTA SINGULATIM, QUÆ CONIUNCTIM REFUTENTUR: QUOMODO ARGUMENTA ADVERSARII SINT PROPONENDA: ET QUOMODO EA DEBEAMUS DICERE, QUÆ NON LIBENTER AUDIUNTUR.

VIDENDUM quoque, ad quæ argumenta singulatim respondendum sit, & quæ conjunctim sint tractanda. Nam quoties adversarius volsellis potiùs pugnat, quàm gladiis; illa argumenta levia simul poterunt dilui. Simul quoque repudianda sunt, si tam fuerint gravia, ut singulis immorari caussæ non conducat: aut gravi argumento aliud grave opponendum, quod Aristoteli ἔνστασιν esse dicebamus: Latini videntur id Thuscum appellasse jurgium. Augustinus contra Academicos lib. III. cap. IV: *Hoc est, inquam, Thuscum illud jurgium, quod dici solet, cùm quæstioni intentatæ non ejus solutio, sed alterius objectio, videtur mederi, &c.* At quæ ab adversario conjuncta sunt, ut, cùm per se nihil possint, turbâ possint, hæc nos singula adoriri expedit, ut eorum futiles inanias videant & rideant auditores.

Præterea aliter ab accusatore firmissima defensoris argumenta adducuntur, aliter infirma, aliter media. Firma ejus argumenta proponit, quasi cognoverit, audiveritque, illum ita loqui. Infirma, quasi sciat, eum sic dicturum esse. Media, quasi opinetur: quod conjecturæ est. Hermogenem vide περὶ μεθόδου δεινότητος. Sed, præter hos tres modos, est & quartus, Ciceroni familiaris: qui dicere solet, *Roget aliquis, Dicat fortasse aliquis.* Atque is modus in argumentis mediis maximè conducit, ob dubitationem: unde & *fortasse* addit.

Illud quoque haut prætereundum: quia interdum fit, ut orator de se id debeat dicere, quod invidiam creat, aut tædium prolixitate affert, aut quacunque aliâ ratione molestiam parit: itemque ut de alio quid loqui necesse habeat, quod aut convicium, aut agrestis esse animi indicium videatur: satius esse, ut alium ea loquentem inducat; quomodo & Isocratem, & Archilochum fecisse, observavit Aristoteles *a*. Vide etiam elegantem Plutarchi libellum, Περὶ τοῦ ἑαυτὸν ἐπαινεῖν ἀνεπιφθόνως *b*.

a *libr. 3. Rhet. cap. 17. ex dist. vulg.*
b *quomodo quis se laudare possit citra invidiam.*

XII. DE

XII. DE JOCIS.

INTERDUM quoque, ac inprimis, cùm hilaritas benevolentiam conciliat, in dicta & jocos transfundi expedit. His mirum in modum indulſit Tullius. Ita orat. pro Quinctio, Sulpicium, & Catonem; pro Cluentio, Sext. Nævium; pro Sext. Roſcio, Erucium; pro Roſcio Comœdo, Fabricium; atque alibi item alios, contra quos dicit, facetè deridet. Pertinet huc Macrobii locus lib. II. Saturnal. cap. I: *Et jam primùm animadverto, duos, quos eloquentiſſimos antiqua ætas tulit, comicum Plautum, & oratorem Tullium, eos ambos, etiam ad jocorum venuſtatem, cæteris præſtitiſſe.* Et mox: *Cicero quantum eâ in re valuerit, quis ignorat, qui vel liberti ejus libros, quos is de jocis patroni compoſuit, quos quidam ipſius putant eſſe, legere curavit?* Eorundem quoque librorum meminit Fabius lib. VI. cap. III. de riſu: *Vtinamque*, inquit, *& libertus eius Tiro, aut alius, quiſquis fuit qui tres hac de re libros edidit, parciùs dictorum numero indulſiſſent, & plus judicii in eligendis, quàm in congerendis ſtudiia, dhibuiſſent! minùs objectus calumniantibus foret: qui tamen nunc quoque, ut in omni ejus ingenio, faciliùs, quid rejici, quàm, quid adjici poſſit, invenient.*

At ſiquis naturâ à jocis abhorreat, videndum, ne uſu ei veniat id, quod contigit aſino Aeſopico canem imitanti. Sanè Demoſthenem *ἀπίθανον ἐν γελοίῳ* a, jocandique facultate deſtitutum fuiſſe, à nonnullis memoriæ proditum eſt. Quamquam nec is tantopere, quàm exiſtimant quidam, hujuſce Veneris expers fuit: quâ de re vide Dionyſ. Halicarnaſſ. lib. περὶ τῆς Δημοσθένους δεινότητος. Illud certè Demoſthenis non inficetum. Cùm ei objeciſſet Aeſchines, quòd in dicendo manum contineret in ſinu; venuſto ejus ſermonem ſcommate excepit: *Non oportet*, inquiebat, *manum in ſinu habentem concionari; verùm manum in ſinu habentem legationem obire.* Auro enim corrumpi ſe paſſus erat Aeſchines in legatione ſuâ ad Philippum. Autores hujuſce rei ſunt Demoſthenes in orat. περὶ παραπρεσβείας, Elias Cretenſis in ſteliteuticam primam Gregorii Nazianzeni, & B. Auguſtinus lib. II. adverſus Creſconium Grammaticum. Nec minùs ſcitè, cùm Pytheas exprobrâſſet, quòd oratio ejus lucernam redoleret; *Scio*, inquiebat, *tibi moleſtiam creare ardentem lucernam.* Nam Pytheas furti ſuſpectus erat. Meminere hujuſce rei, (quamquam non eodem planè modo referant Demoſthenis reſponſum) Plutarchus, Libanius, Aelianus lib. VII. Var. Hiſt. cap. VII. & Stobæus

a non natum dictis dicendis.

bæus serm. XXVI. Idem cùm Demades clamaret, Δημοσθένης ἐμὲ βούλεται διορθοῦν, ἡ ὗς τὴν Ἀθηνᾶν a: respondit: Αὕτη μέν τοι πέρυσιν ἡ Ἀθηνᾶ μοιχεύουσα εἰλήφθη b. Allusit autem ad Minervam virginem.

In jocis utile est illud consilium Gorgiæ, ut seria adversarii dicta jocularibus, & jocularia seriis discutiamus. In seriis tamen non nisi maximo cum judicio jocis indulgendum. Neque enim de nihilo est illud Dionysii Halicarnass. in Isocrate: Χαριεντισμὸς γὰρ πᾶς ἐν σπουδῇ καὶ καλῶς γινόμενος, ἄωρον πρᾶγμα, καὶ πολεμιώτατον ἐλέῳ. i. *Omnis enim jocosa festivitas in re seriâ, intempestiva est, & valde repugnat commiserationi.* Etiam in dictis ipsis delectu opus est. Quædam enim ridicularia & jocularia conveniunt ἐλευθέρῳ c, quædam βωμολόχῳ d. Quare videndum, ne, dum consectamur εὐτραπελίαν, sive *urbanitatem*, afferamus σκώμματα φορτικά, & æruscatoribus digna. Est verò urbanitas, ut Aristot. ait lib. II. Rhet. πεπαιδευμένη ὕβρις, i. ita moderata contumelia, ut haut nimis pungat. Contumelia autem est, quia & urbanitas aliquem dolorem inurit, licet leviter pungat. Hinc Cicero pro Cælio: *Maledictio* (intelligit, quod Græci σκῶμμα vocant) *nihil habet propositi præter contumeliam: quæ si petulantiùs jactatur, convicium; si facetiùs, urbanitas nominatur.* Qui parato essent ingenio ad facetias ac dicta, eos ab Atticis, pressiùs eâ voce sumtâ, εὐφυεῖς dictos fuisse, ex Eustathio cognoscimus. Imò & Hesychius eâdem de re: Εὐφυής, inquit, ὁ ἐξ ἑτοίμου λέγων, καὶ σκώπτων. Neque hâc in re falli Grammaticos, docet illud Isocratis in Areopagitico: Καὶ e τοὺς εὐτραπέλους τε, καὶ σκώπτειν δυναμένους, (οὓς νῦν εὐφυεῖς προσαγορεύουσιν) ἐκεῖνοι δυστυχεῖς ἐνόμιζον. Latinis *dictiosi* appellantur. Varro lib. V. de L. L. *Hinc appellatum dictum in mimo, ac dictiosus.* Quo loco, quamvis & alii dicta dicant, mimorum potissimùm meminit, quia hi per proscenium currentes (falluntur, qui in humo ipsâ egisse, indeque *planipedes* dictos putant) obvios quosque liberâ, & lascivâ, quin scurrili etiam dicacitate, lacessebant: unde & jocos mimicos damnat in Oratore Tullius. Plura de jocis vide apud Aristotelem lib. III. Rhetor. cap. XXII, & lib. IV. Ethic. Nicom. cap. XIV. Item Ciceronem lib. II. de Orat. Fabium lib. VI. cap. IV. Macrobium lib. II. Saturn. cap. II. ac denique Athenæum in XIV.

a *Demosthenes me vult corrigere, sus Minervã.*
b *Atqui Minerva hæc antehac in adulterio fuit deprehensa.*
c *libero homini.*
d *scurræ, sive ei,* qui fana ventris causâ circuit, *ut aptè Græcam vocem expressit Plautus Rudente act. 1. sc. 2.*
e *Achomines facetos, & ad irridẽdum faciles ac promtos, quos nunc* εὐφυεῖς *appellant, illi* δυστυχεῖς, *calamitosos vocabant.*

CAP. VI.

CAP. VI.

DE EPILOGO.

PERORATIO *est artificiosus orationis totius exitus.*

Partes ejus sunt duæ; enumeratio, & affectus.

Enumeratio præcipua repetit argumenta. Ea rarò adhibetur in demonstrativo; sæpiùs in deliberativo; usitatissima est in juridiciali; in quo ipso frequentiùs hâc utitur accusator, quàm reus. Cumprimis autem usurpat, cùm auditorum memoria periclitatur ob orationis longitudinem, vel cùm argumenta conglobata pondus sunt additura orationi.

Affectus hoc loco vehementiores esse convenit.

Virtutes epilogi duæ sunt; brevitas, & acrimonia.

I. DE EPILOGI VOCE, AC DEFINITIONE.

DEVENIMUS ad postremam orationis partem, quam Græci appositè vocant ἐπίλογον: quia ἐπιλέγειν iis est aliquid expositis addere, fusiusque omnibus commemoratis, illa breviter complecti. Nempe ἐπίλογος dicitur, ut ἐπίμετρον, ἐπίκυκλος, ἐπῳδός, & similia. Ex Hermogenis libro περὶ μεθόδου δεινότητος discere est, partem hanc etiam vocitatam esse ἐπάνοδον, quia, qui refert capita, de quibus se acturum promiserat, is ad principium revertitur. Nec defuere, qui nuncuparent ἐπιφώνημα, quòd existimarent, eam habere se haut aliter atque tragemata in conviviis. Sed horum opinionem meritò refutat Dionysius Halicarn. ἐν τέχνῃ, quo loco præcipit περὶ τῶν ἐν μελέταις ἀτεχνίας *a*. Latini appellant *perorationem*: quomodo Tullius lib. IV. Tuscul. Quæst. ait: *Et quoniam multa dixi, est mihi perorandum.* Item pro Quinctio: *Mihi perdifficile esse, contra tales oratores, non modò tantam caussam perorare, sed omnino verbum facere ullum.* Quamquam hic *perorandi* voce de totâ oratione utatur. Uti & facit Appuleius in Apologiâ, cùm, irridens privignum, ait: *Qui potuit perorare, poterit exorare.* Quidam hanc partem etiam, ut Fabius *b* monet, *cumulum*, & *conclusionem*, vocant.

Definitur epilogus ab Aphthonii scholiaste *c*, λόγος *d* ἐπὶ προειρημέναις ταῖς ἀποδείξεσιν ἐπαγόμενος, ἀθροισμὸν πραγμάτων, καὶ ἠθῶν, καὶ παθῶν, παρέχων. Nempe epilogi est, artificiosè universam claudere orationem.

a quomodo violetur meditationis artificiũ.
b *lib. 6. cap. 1.*
c *in prolegomenis.*
d *oratio probationibus antè dictis superaddita, congeriem rerum, morum, & affectuum exhibens.*

Univer-

Universam dico, quia, ut scripsit Martianus Capella, non solùm totam orationem peroratione terminamus; sed eâ quoque utimur in exordio, & narratione, aliisque orationis membris, antequam ad partem aliam transeamus.

II. De epilogi officiis, ac inprimis de enumeratione potissimorum capitum.

a *lib.3. Rhet.cap. ult.*

EPILOGORUM apud Aristotelem *a* quatuor recensentur officia.

Primum est, conciliare sibi auditorem, & avertere ejus animum ab adversario.

Alterum est, amplificare, vel extenuare.

Tertium, impellere animum ad affectum.

Quartum, renovare memoriam brevi repetitione.

Præcipua autem munera sunt duo postrema; puta ἀνακεφαλαίωσις, (quę Aristoteli ἀνάμνησις,) & παθοποιία. Quid sit ἀνακεφαλαίωσις, tum Quinctilianus indicat, qui de peroratione agens ἀνακεφαλαιοῦν vertit *decurrere per capita*; tum Laur. Valla, qui ἀνακεφαλαίωσιν lib. II. adversus Facium *recapitulationem* transtulit. Et sanè non esse hanc vocem nuperam, argumento est, quòd eâ jam olim usus sit antiquus Irenæi interpres lib. IV. cap. II. & lib. V. cap. XVI. Repetit ea pars præcisè, ac breviter, potissima argumenta, ut frequentata & conglobata magis moveant. Adhibenda autem in hâc re varietas, ne auditores de suâ putent ambigi memoriâ; ideoque nec multa enucleabimus, aut partes partium retexemus; sed (quod Græcâ voce monemur) summa rerum capita solùm perstringemus. Aristoteles quatuor modos assignat, quibus varietur conclusio: nempe per ironiam, per interrogationem, per collationem, & per naturalem simplicemque enumerationem.

Raró autem hâc enumeratione in deliberativo utimur, eo quòd non soleat id genus controversiis multis implicari. Rariùs etiam in demonstrativo usurpatur, quia hic maximâ ex parte nullus est adversarius. Potissimus ejus usus est in juridiciali: non tamen parilis est ratio accusatoris, ac rei. Magis enim accusatori convenit, cujus argumenta condensata magis fiunt aculeata: minùs autem conducit reo, quia cùm ejus sit solvere argumenta, quibus adversarius crimen intendebat; omnino metuendum est, ne, si ea, quæ responsa sunt,

ſunt, ad pauca revocare velit, aut minùs ſolidè cogatur reſpondere, aut ſubtiliùs dicere. Utitur tamen Appulejus in epilogo Apologiæ: ubi argumentis ſingulis, licet pluſculis, ut breviſſimè, ita acutiſſimè occurrit.

III. De affectibus in epilogo movendis.

ΠΑΘΟΠΟΙΐΑ affectus concitat. Sed variant hi pro cauſſæ diverſitate. In demonſtrativo, ſiquis laudandus; excitari debebit amor, admiratio, æmulatio. Sin vituperandus, cieri debet odium, invidia, contemtus. In deliberativo, tum ſpes cietur explendæ cupiditatis, aut ulciſcendæ injuriæ; tum timor injicitur ex periculi magnitudine. In genere juridiciali omnia concurrunt, amor, odium, invidia: ſed inprimis indignatio, & conqueſtio; adeò quidem, ut vulgò horum duorum ſolùm meminerint. Itaque & Cicero libro primo de Inventione, cæteris affectibus ſuperſeſſis, indignationis quindecim, conqueſtionis ſexdecim locos adfert.

Magni autem artificii eſt, affectus concitare; contrà quàm putant quidam inepti oratores, qui oratione non miſericordiam rei, ſed ſui excitant. Catulus certè, cùm orator quidam putaret, ſe auditorem ad miſericordiam compuliſſe, eoque rogâſſet, an non miſericordiam moviſſe videretur; *Ac magnam quidem*, inquit: *neminem enim puto eſſe tam durum, cui non oratio tua miſeranda viſa ſit*. Autor Cicero in ſecundo de Oratore.

IV. De virtutibus epilogi.

EPILOGI virtus eſt, ut ſit brevis, & acris: inprimis apud judicem. Brevis hîc ſit, ne morâ reſideat indignatio erga adverſarium, aut imminuatur commiſeratio erga reum. Nam, ut dicebat Apollonius Rhetor, ὐδὲν θᾶσσον ξηραίνεται δακρύου a. Quod partim inde eſt, quia lachrymæ ſint ſalſæ, cujuſmodi calida ſunt: partim quia aliena mala non altè adeò in pectus deſcendunt, ut diu durent. Nam quiſque ſe maximè amat. Ideoque optandum inprimis, ut judex, vel irâ inflammatus, vel commiſeratione affectus, properet ad ferendam ſententiam.

a *nihil lachrymâ citius areſcit.*

At acris eſſe epilogus debet, ut relinquat aculeos in animis auditorum. Multùm hâc re valuiſſe Ciceronem, ac inprimis, ſi opus eſſet

esset misericordiâ, argumento est, quòd, si is affectus ciendus foret, Ciceroni ab aliis peroratio relinqui solet. Ita enim de se ait in Oratore: *Quid ego de miserationibus loquar? quibus eò sum usus pluribus, quòd etiamsi plures dicebamus, perorationem tamen mihi omnes relinquebant; in quâ ut viderer excellere, non ingenio, sed dolore assequebar.*

V. DE VOCE, QUA ORATIONEM ESSE FINITAM INDICABANT: ET DE ALIIS, QUÆ POST HABITAS ORATIONES FIERI OLIM SOLENT.

ORATINE finitâ, orator, si post se neminem speraret dicturum, subjiciebat, *Dixi*; quâ voce caussa tota velut obsignabatur. Unde Sophocles Electrâ, Εἴρηκα μὲν νῦν ταῦτα· *Dixi nunc quidem ista;* quæ puta proposueram. Neque aliter Terentius Phormione a, *Dixi, Phormio.* Vulgò autem hoc vocabulo etiam terminant panegyricas, aliasque declamationes, sed præter veterum consuetudinem, qui eam tantùm adhibuisse videntur in caussis forensibus. Quin nec in omnibus orationibus forensibus id fiebat; sed in postremâ duntaxat, cùm neminem præterea dicturum crederent, ac judicibus tantummodo danda esset sententia. Monuit id quoque Polletus cap. XII. lib. I. de historia fori Romani. Estque hanc rem confirmare Luciani dialogo, in quo de præstantia rerum gestarum Hannibal, Alexander, & Scipio, apud Minoëm contendunt. Neque enim Hannibal, qui primus caussam dicit, claudit hac voce orationem; sed Alexander, qui secundus est, ac neminem alium post se dicturum putabat. Idem quoque comprobant orationes adversariæ in Bis accusato. Neque obstat, quòd Rhetorice, quæ accusat Syrum, hoc est, Lucianum, (nam is Samosatæ, Syriæ Comagenæ seu Euphratensis civitate, erat natus) orationem suam voce εἴρηκα b concludebat. Nam sperabat Rhetorice, non datum iri Syro respondendi locum: quod ipsa à Diis petierat, sed neutiquam impetravit. Non tamen orator solùm hac voce utebatur: verùm &, habitâ ab utrâque parte oratione, per prætorem pronunciari solet, *Dixerunt.* quâ voce auditâ, in consilium mittebantur Judices, hoc est, ad sententiam ferendam dimittebantur.

a *Act.* 2. *sc.* 3.

b *dixi.*

Ac in divinationibus quidem, & caussis majoribus, universi judices in cistam tabulas suas simul conjiciebant; quibus insculptæ erant literæ, A. absolutionis, C. condemnationis, N. L. ampliationis.

nis. Significabant enim hæ literæ, *non liquere*. Testis Asconius Pedianus. Non tamen existimandum est, has solùm literas fuisse tabulis inscriptas. Nam multo fuisse plures, ex Cicerone, ac Cæsare, ostendit Hottomannus lib. 1. Observat. Juris cap. XI. Apud Græcos verò, Judices absoluturi reum albos integrosque in urnam calculos injiciebant; condemnaturi autem nigros, ac perforatos: quemadmodum tradit Ulpianus in Demosth. Quod si paria essent suffragia, reus absolvebatur: qui mos non Athenis modò, sed Romæ etiam obtinuit. Auctor Plutarchus in Mario, & Aristophanis scholiastes in Ranas.

Oratores & caussidici, qui caussam vicerant, id palmâ ante fores suspensâ indicabant: ut testatur Lucianus ῥητόρων διδασκάλῳ· Φοίνικες αὐτῇ, inquit, ἐπὶ τῇ θύρᾳ χλωροὶ ἐστεφανωμένοι. Quam consuetudinem etiam tangunt Juvenalis, Martialis, Ausonius, alii. *a fores autem viridi coronatæ sunt palma.*

PARS ALTERA LIBRI III.

SIVE

CAPUT VII.

DE SPECIALI TUM INVENTIONE, TUM DISPOSITIONE.

HACTENUS *generatim egimus de inventionis & dispositionis doctrina. Sed præterea danda est opera, ut eam sciamus specialibus accommodare materiis. Hoc est, ut in consolatione, commendatione, gratulatione, hortatione, & similibus, tum argumenta eorum propria cognoscamus; tum quem ordinem natura, & usus, probare inprimis videantur.*

Nec propterea existimandum est, posse hoc argumentum plenè planéque explicari artis præceptis. Viam illa muniunt ingeniis, non rem totam decîdunt, ac determinant. Quippe, circumstantiâ mutatâ, variat hoc artificium: imò, etiam non mutatâ, alia atque alia tractandi ratio occurrit. Multa igitur à rhetore omittuntur, quæ per se vident homines prudentes. Interim ad eam prudentiam comparandam, atque etiam augendam, plurimùm illud confert, si præstantium scriptorum orationes atque epistolæ retexantur, inque resolutionis artificio spectetur,

spectetur, cur hic aliter, quàm ille, argumentum idem vel simile tractârit. Hac ratione consequimur, ut faciliùs videamus, quæ via ac ratio præsenti conveniat tempori.

I. DE RATIONE ACCOMMODANDI ILLA AD QUAMLIBET MATERIEM, QUÆ GENERATIM HACTENUS DIXIMUS.

POSTQUAM de tribus caussarum generibus, & affectibus, ac moribus, item de partibus orationis, universè dictum est: sequitur, ut nunc videamus, quomodo, quæ generatim explicuimus, sigillatim cuivis argumento accommodentur. Multiplex enim est orationum atque epistolarum materies: & pro ejus varietate variat tractandi ratio. Incerto auctori de typis epistolarum, qui Græcè ab Aldo editus, posteaque ab Achille Statio Lusitano Latinè redditus *a* est, epistolarum formæ minimùm sunt viginti; nimirum amatoria, sive conciliatoria, commendatoria, expostulatoria, exprobratoria, consolatoria, increpatoria, monitoria, comminatoria, reprehensoria, laudatoria, suasoria, deprecatoria, percontatoria, responsoria, allegorica, caussatoria, incusatoria, congratulatoria, ironica seu simulatoria, gratiarum agens. Et cùm formas tam multas adferat, fore tamen idem agnoscit, ut plures superaddant anni sequentes, atque ipsa ætas, quæ bonarum artium felicissima est inventrix. Nec propterea de omnibus hisce; sed de præcipuis tantùm affectuosarum orationum vel epistolarum generibus, agere nunc animus est. Nam ut in aliis artibus, ita hic quoque difficillima tantùm tradi necesse est: quibus cognitis, non operosum erit de cæteris statuere.

a *Edidit Lovanii Bartholomæus Gravius an.* 1551.

Cùm autem orationes affectuosæ haut nudo constent affectu; sed argumenta quoque admisceant, quorum respectu pertinent ad aliquod è tribus caussarum generibus, uti diximus lib. I. cap. III, & IV: visum primò agere de iis, quæ referuntur ad genus deliberativum; cujusmodi sunt monitoria, adhortatoria, consolatoria, petitoria, commendatitia, & conciliatoria. Nam qui monet, vel adhortatur, suadet id cujus monet, & ad quod adhortatur. Scio, esse virum eruditum, qui hanc flagellet sententiam: sed ei, tanquam murum Semiramidis, oppono Isocrateum isthoc ad Demonicum: Διόπερ ἡμεῖς οὐ παράκλησιν εὑρόντες, ἀλλὰ παραίνεσιν γράψαντες, μέλλομέν σοι συμβουλεύειν, ὧν χρὴ τοὺς νεωτέρους ὀρέγεσθαι &c. *Quare nos, non hortatione arre-*

ptâ,

ptâ, sed conscriptâ admonitione, tibi consulturi sumus, quæ adolescentes debeant expetere &c. Sic enim capiendus is locus: etsi aliter aliquanto eum ceperint, & Budæus, & H. Stephanus, & alii; qui tamen ipsi nec inter se conveniunt. Itidem qui consolatur, suadet, nequis lugeat omnino, aut ne tantopere: rem quoque suadet, qui petit: item qui commendat, cùm hic pro alio petat. Neque obstat, quòd commendatitia quoque laudet eum, quem commendat. Siquidem laus ea refertur ad suasionem rei, quam ostendit esse honestam, utilem, facilem. Quomodo & objurgatio fere ideo fit, ut quis consilio nostro utens rectè instituat vitæ rationem. Unde & ea hujus quodammodo est loci. Itidem in conciliatoriâ quispiam suadet amorem sui. Quæ cùm ita sint, de hisce omnibus singulatim eo, quo proposuimus, ordine, proximè suscipienda est tractatio.

II. De monitione.

MONITORIA est duplex. nam vel simplex est, vel admiscet objurgationem. Simplex docet simpliciter, quod sit cujuspiam munus: ut apud Sallustium oratio Micipsæ moribundi ad Jugurtham: unde huic generi maximè conveniunt γνῶμαι. In objurgatoriâ verò (ut Themistii [a] verbis utar) *μιμητέον ἡμῖν τοὺς σοφωτέρους τῶν ἰατρῶν, οἳ τὰ πικρότερα τῶν φαρμάκων, μέλιτι τὴν κύλικα περιχρίσαντες, πίνειν διδόασι· imitandi sunt nobis sapientiores medici, qui pharmaca amariora, melle circumlito poculo, bibenda præbent.* Itaque in eâ primò, & inprimis, benivolentiam amoremq; conciliabimus, ne non tam admonere, quàm sugillare, ac bilis quasi vomicam velle in alium evomere, credamur. Observat hoc Chremes Terentianus [b]:

[a] προτρεπτικῷ Νικομηδεῦσιν εἰς φιλοσοφίαν.

[b] *Heaut. tont. act.* 1. *sc.* 1.

Quamquam hæc inter nos nuper-notitia admodum est:
Inde adeò quòd agrum in proximo hic mercatus es:
Nec rei fere sanè amplius quicquam fuit:
Tamen vel virtus tua me, vel vicinitas,
(Quod ego in propinquâ parte amicitiæ puto)
Facit, ut te audacter moneam, & familiariter.

Ubi verò hanc benevolentiæ partem abunde nobis exsecuti videbimur; in eo omnes erimus, ut rei commissæ odium concitemus, ac dolorem gignamus ob rem patratam: ac, quo alter magis abstineat in posterum, ob oculos ei ponemus ignominiam, pericula, pœnas, & alia, quæ metum incutere, ac deterrere à peccando solent. Hoc pacto consequemur, ut videamur, non hominem odisse, sed vitium.

Addam & alteram monendi orationem itidem objurgationi conjunctam. Primùm, ne, quem monemus, existimet, se posse nobis persuadere, nihil à se mali esse commissum, paucis ostendemus, nos rem omnem probè nosse. Tum dicemus, nostri muneris esse eum sui officii admonere, sive ob sanguinis conjunctionem, sive ob amicitiam, vel aliam ob caussam. Hinc pleniùs rem omnem narrabimus, ac inprimis ea referemus, quæ fœditatem facti arguent. Mox quæremus, an cùm ista committeret, nullam habuerit rationem generis, dignitatis, ætatis; nihilne de salute suâ cogitârit? Atque hæc ita instituemus, ut non gignamus desperationem; sed dolorem cieamus, pudoremque incutiamus: eoque omnia ita temperanda erunt, ut à paterno, vel fraterno animo, profecta esse videantur. Postremò non à vitio modò deterrebimus; sed etiam adhortabimur ad bene vivendum. Plurimùm enim monitio, & hortatio, concurrunt. Quomodo hortatio institui debeat, videre erit ex iis, quæ mox subjiciam. Quæ verò ad objurgationem pertinent, quam monitioni sæpiùs conjungi diximus, pleniùs cognoscere erit ex illis, quæ inferiùs afferemus de materiis, quæ ad genus juridiciale referuntur. Interim monitionis exempla aliqua si voles, vide Cic. lib. x. epist. VI, quâ monet Plancum, ne in pactione potiùs, quàm armis, pacem quærat: Plinium lib. III. epist. III, quâ Corelliam Hispullam commonet, ut filium tradat rhetori excolendum: & lib. VII. epist. I. ad Restitutum, quem monet, ut patienter resistat morbo: lib. VIII. epist. ult., quâ Maximum monet, quomodo administrare debeat Achaiam.

III. DE ADHORTATIONE.

a in Hec. act. 1. sc. 1.

HORTATIO differt à monitione, quia, ut Donatus a ait, *monemus consilio, hortamur impulsu.*

Ac hortationis quidem uti duo sunt potissima argumenta ἠθικὰ, utilitas, sed honesta, & necessitas, sed facilis: ita ejusdem, ratione affectuum, sunt quatuor præcipuæ partes. Nam,

I. Amorem excitat rei, ad quam inflammat; quod fit, ostendendo eam esse piam, utilem, gloriosam, planè dignam hujuscemodi, sive adolescentis, sive viri, indole, genere, ætate &c. Itaque hoc loco personæ quoque laus admiscetur; in quâ sedulò spectandum τὸ ἠθικόν. Nam apertiùs extollendi adolescentes; tectiùs, qui firmatæ sunt ætatis: quippe majus apud hos periculum est, ne supparasitari,

ſitari; ac (ludere in his liceat) de Placentinorum magis, quàm Veronenſium genere videamur.

II. Amorem quoque, ac miſericordiam excitat perſonæ, pro quâ res ſuſcipienda eſt: aut odium ejus, contra quem ſuſcipi debet.

III. Aemulationem gignit. Quod fit bifariam. Nam & aliorum nos excitat induſtria, & animos addit ignavia.

IV. Spem præmiorum proponit, quæ quempiam manent, ſi rem aggrediatur: ac metum injicit contrariorum, quæ impendent, ſi negotio ſuperſedeat.

Epilogus ab obteſtatione peti ſolet.

Vide apud Salluſtium orationem Cãtilinæ, quâ participes conjurationis; item illam, quâ milites adhortatur. Adhæc quâ C. Memmius hortatur Quirites ad ulciſcendum Jugurtham, & ſceleris ſocios. Apud Livium quoque exemplorum eſt abunde. Ut lib. VII. illa P. Decii, tribuni militum, ſuos ad erumpendum concitantis. Quo ipſo libro habemus orationem M. Valerii Corvini dictatoris, milites ſeditioſos dehortantis à pugna adverſus patriam. Libro item XXI. exſtant orationes tum P. Scipionis, tum Annibalis, quibus ſuos uterque inflammat ad pugnam. Et libro XXIV. oratio L. Pinarii, præfecti Ennæ præſidii Romani, ſuorum animos ad hoſtes poſtero die invadendos comparantis. Etiam apud Curtium legere eſt hortatorias Alexandri ad milites. Apud Tacitum in vita Agricolæ ſunt orationes tum Galgaci, tum ipſius Agricolæ; quibus itidem ad pugnam ſuos incendunt. Plurimas etiam omnis penè generis hortatorias collegit H. Stephanus eo volumine, quo conciones complexus eſt ex Græcis Latiniſque hiſtoricis excerptas.

Quod ſi exempla ex epiſtolis voles, adi Tullium lib X. epiſt. V. X. XII. XIII. XIV. XIX. XX. quibus Planco animum addit ad juvandam Remp. & exſtinguendas belli reliquias. Et ad Quinctum Fr. lib. I. epiſt. I. multa ſunt hortatoria, inprimis ut iræ moderetur. Etiam vide Nazianzeni epiſt. LXI, quâ egregiè faces ſtimuloſque Eudoxio Rhetori ſubdit ad philoſophiam Chriſtianam & contemtum rerum hujus mundi. Item ep. LXXI, quâ Poſtumianum cohortatur, ut inter epiſcopos concordiam reducat: & epiſt. LXXXI, quâ ad patientiam animat Theodorum, Tyanenſem epiſcopum. Item Chryſoſtomi epiſt. IV. & V. quæ ad Theodorum lapſum. Itẽ adi Hieronymi exhortatoriam ad Heliodorum, & Sidonii epiſt. VI, quâ adhortatur virum nobilem à vitâ umbratili & ruſticâ ad capeſſendam Remp. Suntque ſimiles magno numero, quas iccirco longum eſſet referre.

IV. De consolatione.

CONSOLATIONIS series ex tribus temporibus plurimùm constat. Ex præterito, ut, *Nunciatum mihi est de obitu conjugis tuæ.* Ex præsenti, *Quam rem pro eo ac debeo, graviter molestéque fero.* Ex futuro, *Tu fac animo forti sis ac magno, ut intelligamus, te adversam etiã ferre posse fortunam.*

Sed non omnis consolatio uno modo contexitur. Nempe quia alia recta est, alia obliqua. Recta statim aperteque proponit argumenta, quibus dolorem abstergeat, ὥσπερ ᵃ κρατὴρ τῆς Ἑλένης τοῖς Αἰγυπτίοις φαρμάκοις, ut ait Philostratus. Obliqua cuniculis quibusdam hoc ipsum agit. Utendum autem κρύψει ᵇ, tum si recens sit dolor, ac proinde vehementior quàm ut admittat medicinam: tum quando quis videri vult animo fortiori, quàm ut egeat consolatione. Prius si fiat, antequam argumenta adferamus, dolorem nostrum aperiemus, rei atrocitatem augebimus, nosque parùm idoneos dicemus ad consolandum. Sin posterius contingat, in ipso ingressu gratulabimur de fortitudine. Hinc verò in utroque genere tanquam in aciem adducemus copias nostras, quo velut collatis signis cum doloris affectu depugnent. Argumenta ea adduximus lib. I. cap. IV. sect. III. Ordo verò hic non incommodus erit. Primò ostendemus, illud, ob quod magnopere dolemus, non esse tantum malum, quàm credimus: imò malum non esse, aut quod mali inest, bono ejusdem compensari. Deinde accedimus ad conditionem tum vitæ communis, quæ multis est malis obnoxia: tum ejus, ad quem scribimus; ubi in considerationem veniunt genus, doctrina, virtus, res gestæ. Denique dicimus, stulti esse, animum angere frustra: mœrorem autem ejusmodi esse, ut non corrigat rem; sed malum, siquod est, augeat. Vide, præter Senecam & Epictetum, etiam Nazianzenum eleganti ad Timotheum epistolâ, numero CLXXXIX, & Basilium, Consolatione in adversis, incerto, sed antiquo interprete ᶜ. Adhæc Boëthium de consolatione philosophiæ, & Joannem Gersonem de consolatione theologiæ. Item Petrarchæ dialogos sex de contemtu mundi, ac Budæi totidem libros de contemtu rerum fortuitarum. Et quis commemoret universos, qui hoc argumentum tractarunt?

a *tanquã Helenæ crater Ægyptiis imbutus pharmacis.*
b *occultatione.*
c *Tom. 3. edit. Paris.*

Sed quæ generatim dici solent, plurimum lucis accipient, si ad varia consolationis genera accommodentur. Nam variat ea pro naturâ doloris; qui fere oritur vel ex obitu alicujus, vel ex amissione valetudinis, aut patriæ, aut opum vel honorum.

Cujus-

Cujuſmodi argumentis ſolemur dolorem ex morte alicujus ſuſceptum, paucis innuit Petronius in Satyrico: *Cœpit hortari lugentem, ne perſeveraret in dolore ſupervacuo, & nihil profuturo gemitu pectus diduceret: omnium eundem exitum eſſe: ſed & idem domicilium: & cætera, quibus exulceratæ mentes ad ſanitatem revocantur.* Sed quia Petronius ſatis his verbis indicat, & alia eſſe, quæ hîc prætereantur, paullo pleniùs de re totâ agemus.

Primùm teſtabimur dolorem noſtrum: quæ res benevolentiam gignit, fidemque conciliat: imò & per ſe dolorem levat, quia, ut poëta [a] ait, --- *Levius communia tangunt.*

Hinc dicemus, moderandum eſſe dolorem, ſive is oriatur inde, quia aliquis mortem eſſe malam putet, ſive quia malè eſſe mortuo credat, ſive quia exiſtimet, ſibi nunc malè futurum.

Nam in morte nihil eſſe mali, imò finem eſſe malorum, & tranſitum ad vitam meliorem. Ac proinde non perire aliquem, ſed præire ad loca lætiora. Imò vitam, quam degimus, mortem potiùs eſſe: ac tum demum nos vivere, cùm deſinimus vivere.

Nec mortuum ipſum lugeri oportere, quandoquidem curſum ille ſuum in ſtadio cucurrit, & jam βραβεῖον exſpectet: ſuam etiam perſonam in hoc orbis theatro optimè ſuſtinuit, ac abunde ſibi gloriæ paravit. Eoque inſtar eorum, qui in ſcena partes ſuas peregere, veſtē ſuam exuere debuiſſe, ac domum commeare; idque eo lubentiùs, quia non vilia, ut illi, ſed cœleſtia habitacula peteret. Nec eſſe, quòd quis majorem honoris, vel plurium commodorum ſpem obtendat. Multos enim diutius vivendo ex felicibus reddi miſeros; dum vel ſuorum, vel patriæ etiam calamitates, intueri coràm coguntur, vel in cæcitatem, egeſtatem, aliáve incidunt mala. Defunctum ab his periculis liberum apud beatos beatam degere vitam, atque ex ſereno puroque videre jam, imò ridere, turbida hæc noſtra: turpe fore, ſi hanc ei ſortem invideamus: ſtultum, ſi ob eam doleamus: nec enim tam mortui conditionem eſſe lugendam, quàm noſtram.

Sin hoc urat, quòd iis orbati ſumus commodis, quæ ex vivo percipere ſoleamus, jam dicemus, non ex alterius, ſed noſtri amore hunc dolorem proficiſci. Nec quòd fraudati iis bonis ſumus, nimis animum urere debere. Nam ſummum illud fatum diſponere fata mortalium: nec providentiam divinam quicquam, niſi providè agere. Rectiùs ſapientiam divinam ſcire, quid nobis expediat, quàm nos inſipientes. Meliùs cœleſtem patrem velle filiis ſuis, quàm

[a] *Claudianus lib.3. de raptu Proſerpinæ verſ.* 197.

quàm terrenos tantâ malitiâ infectos. Summum bonum nihil facere nisi bene. Μηδὲν *a* ἄλογον παρὰ τῷ Λόγῳ τῶν ἡμετέρων, κἂν ἡμῖν οὕτω φαίνηται· ut ad Philagrium *b* scribit Nazianzenus.

Quod si is, qui amissus est, filius sit; addemus, eum non donatum, sed divinitus commodatum fuisse. Præterea memorabimus plurimos viros præstantes, qui liberos summæ spei, vel etiam gloria jam florentes extulerint, ac mortes eorum magnâ animi tulerint constantiâ.

Cujuscunque verò conditionis fuerit defunctus; ob oculos ponemus communem hominum sortem. In mœrore peccari eo, quia unusquisque se tantùm cogitet, & suos. At omnibus eundum esse,

Quò c pius Aeneas, quò Tullus dives, & Ancus.

Itaque Homerum *d* rectè homines comparare foliis, quæ nascuntur, & cadunt. Similiter enim homines nasci, & denasci.

Propterea non debere nos angi, ubi nihil proficimus. Quin mœrore malum aggravari. Apud *e* Thraces, aliasque gentes barbaras, luctuosa esse puerperia, ac recens natum parentis fletu excipi: contrà læta esse funera, ita ut mortuos cantibus ac tripudio prosequantur. Nec aliunde hæc provenire, quàm quia persuasum habeant, nihil esse hac vitâ infelicius, mortemque esse miseriarum finem. Fœdum fore, si hâc parte superemur à barbaris. Si non est nobis animi vires, ut similiter possimus alteri gratulari, ac nobis gaudere: at saltem querimoniam abesse, & luctum poni oportere. Non fore hoc difficile, si eos imitemur, qui titionem è foco tollere parant. Nec enim hi eâ illum parte apprehendunt, quâ manus ureret; sed quâ ignem nondum concepit. Similiter nos casus istos animo concipere oportere, non quâ parte nos urant, sed quâ solatium præbent. Plura hujus generis haurire licebit ex theologorum & philosophorum scriptis. Vide & Ciceronem lib. V. epist. XVI, quâ Titium consolatur mœrentem ob filii obitum. Item eodem libro epistolam XIV. quæ Lucceii est Ciceronem solantis. Præter quas & aliæ sunt similes. Ut mittam supposititium illud opus de Consolatione. Apud Plinium etiam aliquæ hujus generis epistolæ sunt. Item apud Julianum Imp. illa, quâ Amerium de obitu conjugis solatur exemplo Darii. Sed gentiles mitto. Longè enim fortiùs hoc argumentum tractant Christiani doctores. Ex quibus vide B. Cyprianum, libro de mortalitate sive peste. Adi & B. Basilii epist. LXII. ad Ecclesiam Neocæsariensem, defuncto ejus Episcopo: CLXXXVI, ad uxorem Arinthæi Prætoris, erepto marito: item

CLXXXVIII,

a Filius Dei, qui est Ratio æterna, nihil rationi repugnans in rebus nostris facit: utcunq; nobis aliter videatur.
b epist 69.
c Horat. od. 7. lib. 4.
d Il. z. vers. 146, & seq.
e Herodotus lib. 5. & ex eo Stobæus serm. 119. Archias Ἀνθολογίας *lib. 1. Mela lib. 2. cap. 2. Val. Max. lib. 2. cap. 6. Fab. lib. 5. cap. 1. Solinus vulgo cap. 15. al. 16. Sed secundũ Salmasianam edit. cap. 10. Zenobius proverbio,* Νόμος καὶ χώρα.

CLXXXVIII, & proximam ad Nectarium, atque ejus uxorem, filium lugentes: CCI. ad quendam, qui filium scholasticum amiserat: CCII. ad uxorem Anthæi: & alias: B. Nazianzeni epist. XXXVII, cùm mœstus esset ob fratris sui, S. Basilii, obitum: item CXV. ad eundem: & XCV ad Nyssenum: & CLXXX. ad Sannabadaënses monachos: & CCII. ad Theclam, cùm obiisset sacerdos. Item luculentam Nysseni orationem de mortuis, quâ ostendit, non esse lugendos, qui in fide obdormierunt: B. Ambrosium lib. II. epist. VIII. ad Faustinum, cùm germanæ obitum doleret: Chrysostomi egregriã illam epistolam, quâ juniorem viduam de morte mariti solatur: B. Hieronymum epist. ad Heliodorum monachum, & episcopum, cùm obiisset Nepotianus, sororis filius, monachus & presbyter: item ad Pammachium, cùm uxorem Paullinam lugeret: ad Theodoram Hispanam, cùm maritus ejus, Lucinius Bæticus, obiisset. Et quis omnes enumeret? E junioribus juvabit Nicolaus Leonicus Thomæus elegantissimo dialogo, qui inscribitur Sannutus sive de compescendo luctu: Petrus Bembus epistolâ priori ad Vincentium Quirinum, quæ est lib. III. epistolarum: Iacobus Sadoletus consolatione in morte amici ad Camerarium episcopum; pluresque alii.

Cæcos, item surdos, aut mutos, solabimur hoc pacto. Primùm caussas adferemus, cur Deus homini concesserit oculos, aures, loquelam; & quàm pauci iis rectè utantur, exponemus; ita ut veriùs penè hæc sint luxuriei aliorumque vitiorum instrumenta. Cæcos non videre colorum discrimina: sed nec fore istis oculos impuri amoris duces. Surdos sonorum differentiam nescire: sed neque tot fœda audire, quibus omnia nunc personant. Bona quidem aliqua iis sensibus adferri: sed absentiam eorum posse aliis sensibus suppleri. Nec tanti esse incommoda, quæ defectus illi secum trahant: quia non careant voluptate animi, nec inepti sint ad bene merendum de suis, aut publico. Quod multorum adstruitur exemplis. Imò plurimos sponte etiam vel oculis se orbâsse, vel ab hominum sermone ac consortio separâsse, ut meliùs contemplationi vacarent, ac minùs inquinarentur sordibus hominum impurorum, quibus omnia scatent. Ab hisce communibus argumentis veniendum ad propria. Ea petuntur ab illius, quem solamur, ingenio, doctrinâ, virtute. Etiam hîc locum habent, quæ universè à philosophis disseruntur de patientia ac constantia. Vide B. Hieronymi epistolas duas, quibus Abigaum, presbyterum Hispanum, & Castrutium de cœcitate consolatur. Item quæ de eâ diximus lib. I. cap. V. sect. XX.

 Simi-

Similiter agendum, ſiquis laboret calculo, podagrâ; aut ſi morbo, vel infortunio aliquo, redditus ſit mancus, claudus, deformis. Primùm docebimus, quàm multis obfuerint forma, robur, corporis agilitas: bona, quæ inde emanant, poſſe ingenio noſtro, vel aliorum ſuppleri miniſterio. Malis iis obnoxios fuiſſe multos ſummos & clariſſimos viros. Sæpe hæc profuiſſe ad patientiæ & conſtantiæ laudem. Vitam noſtram roſario eſſe ſimilem, ubi roſis ſpinæ miſcentur: vel ſtadio, ſed quod nemo abſque incommodis atque adverſis quibuſdam decurrat. Ita viſum eſſe divinæ providentiæ, quo vitæ hujus contemtu meliùs ad futuram præparemur. Vide & aliqua hujus generis lib. I. cap. V. ſect. XX, & inprimis XXI. Item adi Nazianzenum epiſt. LXIV, quâ Philagrium ſolatur, cùm morbum impatientiùs ferret. Scitè idem epiſt. XLI. dixerat ad eundem Philagrium: Γενναίως ἐμφιλοσοφεῖς τοῖς τοῦ σώματος, ὥσπερ βάσανον ἀρετῆς, ἀλλ' οὐχ ὕλης ἀνωμαλίαν τὸ πρᾶγμα δεξάμενος, ἵνα ᾖ σοι τὸ κακοπαθεῖν τῆς τῶν ἄλλων ὑγιείας μακαριώτερον· *Strenuè philoſopharis in corporis morbo, quaſi ut virtutis explorationem, non ut materiæ humorumque intemperiem, eum accipias: ut adverſæ tuæ res beatiores ſint aliorum valetudine ſecundâ.* Etiam conſolationem ad amicum ægrotum inter eas habes epiſtolas, quæ B. Hieronymo falsò tribuuntur.

Siquis doleat ob perſecutionem Eccleſiæ, adeat Chryſoſtomi complures ad Olympiadem epiſtolas. Fusè adeò ac diſertè hoc argumentum iis tractat, ut nihil addi, vel ultrà requiri poſſe exiſtimem.

Patriâ ejectum ſolabimur hoc pacto. Ordiemur ab hominum inconſtantiâ ac malitiâ: quibus fit, ut bene etiam de patriâ meriti in exilium ejiciantur: quales poſtea magnâ cum gloriâ revocentur, uti M. Tullius: aut, ſi redire nolint, triſte ſui deſiderium civibus relinquant, ut P. Rutilio contigit. Hujuſmodi exilium non debere dolori eſſe, quia ſeceſſio fit ab ingratis ac malis civibus: quorum odio multi præſtantes viri ſponte etiã patriam deſeruerunt. Quippe eos, qui ſolum nunc vertere juſſerunt, tales omnino eſſe; ut mirum futurum non ſit, ſi viri boni vel ſponte alias ſe in terras conferant. Nam illic potiùs exilium eſſe, ubi virtuti non eſt locus. Neque metui debere, ne aliqua ſic nomini nota inuratur, cùm id glorioſum potiùs ſit: unde videmus, non paucos majus eſſe nomen exilio ſuo conſecutos. Atque eam eſſe viri illius virtutem, ut idem de eo exſpectemus. Exilii nomen non eſſe extimeſcendum, quia veriùs ſit peregrinatio: quam multi, vel eruditionis, vel mercaturæ, vel voluptatis etiam

causſâ

causſâ ſponte ſuſcipiunt. Nec patriam amittere, qui virtute,& rerum geſtarum memoriá, perpetuò in eâ ſit victurus. Habitationis per exiguum tempus, vel ſepulturæ, facilem eſſe jacturam. Uti & opum,quæ tamen nec extra patriam ſint defuturæ. Nec angi debere neceſſariorum vel amicorum deſiderio, quia etiam extra patriam ſubinde eos videndi & compellandi poteſtas erit. Nec moveri debere commodis patriæ, quia non minoribus extra eam frui licebit; atque,ut Teucer aiebat,*Omne ſolum forti patria eſt*. Eoque non debere eum patriam metiri unius oppidi mœnibus; ſed imitandum eſſe Socratem, qui rogatus,cujas eſſet, mundanum ſe eſſe reſpondit. Vide Ciceronem lib. V. epiſt. XVII. & XVIII. quibus P. Sextium & T. Fabium exules ſolatur. Etiam tractanti hoc argumentum exemplum petere liceat ab Ovidio I. Faſt. in oratione Carmentæ ad filium Euandrum. Ac propoſitio quidem eſt in iſtis:

Cui genitrix flenti: Fortuna viriliter, inquit,
(Siſte precor lacrymas) iſta ferenda tibi eſt.

Sequitur argumentum à voluntate Dei, ſive à neceſſario:

Sic erat in fatis. nec te tua culpa fugavit,
Sed Deus. offenſo pulſus es urbe Deo.

Ubi & argumentum à bonâ conſcientiâ: quod pleniùs deinceps exſequitur:

Nec meriti pœnam pateris,ſed numinis iram.
Eſt aliquid,magnis crimen abeſſe malis.
Conſcia mens, ut cuique ſua eſt, ita concipit intra
Pectora pro facto ſpemque metumque ſuo.

Inde accedit ad exempla:

Nec tamen ut primus mœres, mala talia paſſus.
Obruit ingentes iſta procella viros.
Paſſus idem eſt, Tyriis qui quondam pulſus ab oris
Cadmus in Aoniâ conſtitit exul humo.
Paſſus idem Tydeus, & idem Pegaſæus Iaſon:
Et quos præterea longa referre mora eſt.

Hinc argumentum à naturâ virtutis:

Omne ſolum forti patria eſt, ut piſcibus æquor:
Vt volucri, vacuo quicquid in orbe patet.

Claudit Carmenta ſermonem ſpe liberationis:

Nec fera tempeſtas toto tamen errat in anno,
Et tibi, crede mihi, tempora veris erunt.

Vide & Nazianzenum epiſt. XXX *a*, ubi Euſebium exulem ſolatur

a ex Billii diſtinctione: aliis 75.

tur vitæ æternæ præmio: & Chrysostomi epist. III. ad Cyriacum episcopum exulem, & IV. ad episcopos & presbyteros ob pietatem in carcerem conjectos. Adfine huic argumentum est apud Nazianzenum epist. XXXIV *a*, quâ solatus Gregorium Nyssenum, cùm doleret, quia crebrò adeò peregrinari cogeretur. Aiebat is propterea, se similem reddi lignis, quæ huc illuc aquis feruntur. At Nazianzenus id negat, quia hæc sine sensu ferantur, impulsu alieno: ille omnia sua ad Dei gloriam componat: utcumque corpore non uni sit affixus loco, tamen animo hoc fixum immotumque esse, pro virili prodesse. Quare si hæc vita culpari mereatur, solem etiam esse culpandum, qui terras circumeundo vitam omnibus largiatur: item stellas erraticas, quas planetas dicimus, quorum error etiam compositus est & concinnus.

a. al. 32.

Mœrentem ob amissionem bonorum, solabimur eo, quòd multa magnaque mala ex divitiis proveniant. ut socordia, & luxuries; unde bella; atque urbium etiam eversiones. Item quòd divites maximis se curis conficiant, & frustra quidem, cùm paucis ad tuendam hanc vitam opus sit, ac quicquid temporis inutili illi sollicitudini impenditur, id animi ac virtutis curæ, longè sanè meliori, detrahatur. Quando hinc commigrandum, non plus secum auferre divites, quàm pauperes: divitias sæpe improbis relinqui, aut iis, quibus sint exitio. Magna esse bona paupertatis, ut quæ bonæ mentis soror sit. Mala, quæ paupertatem sequantur, aut nulla esse, aut exigua, & quæ bonis majoribus affatim compensentur.

In alterâ parte, quæ est de conditione vitæ, spectabimus, quantus sit pauperum numerus præ divitibus. Ac dicemus, inter pauperes fuisse plurimos, alios doctrinâ, alios rebus gestis, aut sanctimoniâ illustres. Quorum aliqui opes non modò refugerint; sed quas etiam haberent, sponte abjecerint.

Hinc petemus, ut cogitet, non quibus careat bonis: sed quæ suppetant; atque ea dicemus sufficere ad vitam honestè degendam.

Multa & in hanc mentem varii collegere ex sacris, & externis; quæ mera mora sit adscribere. Vide interim B. Hieronymi epistolam ad Julianum; qui paucos intra dies non modò uxorem, & duas filias, sed etiam, barbaris provinciam vastantibus, bonam amiserat possessionum suarum partem. Incipit ea, *Filius meus.* Aliquid etiam de eo diximus lib. I. cap. V. sect. XXIII.

Eadem ratio ineunda, siquis suâ dignitate sit exutus. Dicemus, honores

honores magnis periculis parari, nec minori sollicitudine retineri: imò nec anxiam hîc curam sufficere, quia ab alieno hi dependent arbitrio; ac plerique mortales leves sunt & improbi: unde fit, ut immerentes dignitate augeant, merentes spolient, aut prætereant: quomodo præturam postulanti Catoni prælatus est Vatinius. Adferemus & exempla summorum virorum, qui itidem de statu suo sint dejecti. Præterea petemus, ut perpendatur, quanta hominum multitudo ad nullos extollatur honores: quanto item privata hæc vita sit tranquillior ac beatior alterâ: quibus quis etiam sit ornatus animi bonis, ut ea excolendo securiùs vivere, nec minùs prodesse aliis possit. Dicendum, si & peccata nostra cogitemus, negari non posse, iis nos talia promereri. Nazianzenus rectè ad Nyssenum, S. Basilii fratrem *a*: Οὔτε *b* ὑπερορώμενοι δυσχεραίνομεν, καὶ τιμώμενοι χαίρομεν. τὸ μὲν γὰρ ἡμεῖς ἄξιοι, τὸ δὲ τῆς ἡμετέρας φιλοτιμίας. Imò sæpe ita expedire, ut minores simus, ne honore ac dulci fortunâ ebrii reddamur; sed discamus sapienter ferre utramque fortunam.

Atque hunc quidem in modum alter alteri est τὸ *c* Αἰγύπτιον φάρμακον, εἴτε λόγος τοῦτο ἦν, εἴτε τι ἕτερον, ᾧ φαρμακεύει τὰς ψυχὰς Ὅμηρος ἐν ταῖς λύπαις· ut idem Nazianzenus *d* ad Eutropium scribit.

Responsio ad consolatoriam alîus est generis. Interim de eâ quoque aliquid mantissæ loco addemus. Hæc igitur,

I. Gratias agit pro affectu benigno.

II. Laudat consolantis ingenium, argumentaque.

III. Effectum eorum commemorat, ac vel dolorẽ planè abstersisse ait, vel mitigâsse: aut si res secùs successerit, partim laudat affectum, ingeniumque; partim caussas exponit, cur necdum resederit dolor.

Vide Ciceronem lib. v. epist. XIII, & XV, quibus Lucceio consolanti respondet.

V. De petitoria.

PETITORIA quoque, quæ Græcis ἀξιωτικὴ, & παρακλητικὴ dicitur, vel recta est, vel obliqua. Recta liberè petit; quomodo plurimùm, qui ancipitis sunt suspensique animi, liberè consilium poscunt: ut quod sit ἱερόν τι χρῆμα *e*, quemadmodum ait Lucianus *f*. Item qui rem rogant leviculam, atque, ut cum Homero *g* loquar,

Αἰτίζων ἀκόλους, οὐκ ἄορας, οὔτε λέβητας *h*.

Obliqua est, quâ verecundè petimus; quomodo suppudet à leviter amico mutuò poscere magnam pecuniæ vim.

Obliquæ etiam petitionis exemplum est in epistolâ Antonii ad Cice-

a epist. 36. al. 34.
b Nec me contemni ægrè fero: & me honore adfici gaudeo. Illo enim digni sumus: hoc verò ambitionis est nostræ.
c Ægyptiũ pharmacum, sive illud sermo fuit, sive aliud quid, quo Homerus animis mœrentibus medetur.
d ep. 137.
e res sacra.
f in rhetorum præceptis adversus indoctũ.
g Odyss. P.
h deposcũt micas, non enses, (vel vernas) sive lebetas.

a lib.10. epist.8. Ciceronem inter illas ad Atticum *a*, quâ petit à Tullio, ut Cæsari se jungat: & proximâ *b* ipsius Cæsaris, quâ postulat, ut, re jã inclinatâ, ab omni Pompeianarum partium studio abstineat: item Bruti, & Cassii *c*, quâ poscunt ab Antonio, ut sibi significet, cur milites convocárit, & num per eos sibi in Urbe esse tutò liceret. At rectæ petitionis passim se offerunt exempla in Tullio, & aliis. Eoque etiam pertinet epistola Aeschinis XII, quâ orabat Athenienses reditum ab exilio in patriam: & secunda Demosthenis, quæ similis est argumenti: item quincta ejusdem ad Heracleodorum, quâ rogat eum, ne amicum oppugnet.

b lib.10. epist.9. c ad fam. lib.11. ep.2.

In petitione apertâ quatuor præstamus.

I. Conciliamus nobis amorem ac benevolentiam ejus, à quo petimus. Id bifariam fit; à personâ nostrâ, vel ejus, quem compellamus. A personâ nostrâ, si affectum & observantiam nostram testemur. A personâ, quam alloquimur, si eam laudemus à benevolentiâ erga omnes bonos: ac præsertim ab eâ virtute, quam nunc exseri petimus. Ita si patrocinium poscimus, laudabimus pietatem ejus, & auctoritatem: si opes, extollemus illius liberalitatẽ: si dignitatem, potentiam prædicabimus. Sic futurum, ut eâdem operâ, tum benevolum reddamus: tum facultatem ei bene merendi inesse indicemus.

II. Hinc proponemus id, quod petimus: ac potiùs uno verbo plura, quàm rem unam pluribus poscemus verbis.

III. Tum rem suadebimus ab honesto, utili, planè vel penè necessario, facili, oppoftuno. Quod ut liqueat, modum etiam, quo fieri aliquid possit, significabimus.

IV. Denique futurum pollicebimur, ut in segete non ingratâ hoc obserat beneficium.

At in petitione obliquâ ostendemus, quantopere pudor obsit viro indigenti: pudoris quoque nostri caussam aperiemus; uti quòd grave sit petere beneficium ab eo, de quo nunquã simus bene meriti. Hinc caussas fiduciæ nostrę adferemus: quò pertinet, quòd is aliis quoque ignotis indignisque opem tulerit. Tum misericordiam commovebimus inopiæ ac miseriæ commemoratione. Denique rem suademus ab honesto, facili &c. Primò autem majora peti solent: quod

d 1. Æn. à Marone observatum in oratione Junonis *d*. Nam primò ait:

Incute vim ventis, submersasque obrue puppes.

Deinde subdit:

Aut age diversas, & disjice corpora ponto.

e Andr. act.2. sc.1. Idem à Terentio factum ait Donatus ad illa verba *e*:

--- Saltem aliquot dies Profer, ut proficiscar aliquò, ne videam.

Sunt

Sunt autem & quædam armatæ preces; quales ſunt, quibus addun-tur minæ: quæ in majoribus ſolùm locum habent, quique auctoritatem interponere queant. Huc pertinent preces mandatis expoſitæ. Ut apud Maronem *a*: *Idem orans mandata dabat.* a Æn. 6.

In cæteris verò odium concitant: unde Juno *b*, quo Troianos reddat inviſos, ait, eos *Pacem orare manu, præfigere puppibus arma.* b 10. Æn.

Hujuſmodi homines dicti quoque τὸ δόρυ καὶ τὸ κηρύκειον ἅμα πέμπειν *c*, ut eſt apud Polybium lib. IV. c *haſtam ac caduceū ſimul mittere.*

Petitoriæ orationis luculentum habes exemplum apud Livium in legatis Campanorum lib. VII; ubi à Senatu Romano auxilium orant adverſus Samnites. Et lib. XXIII. eſt oratio Samnitium ab Annibale poſcentium, ut opem ſibi ferat adverſus Romanos. Alias etiam petitorias partim ex eodem Livio, partim Herodoto, Thucydide, Xenophonte, Curtio, Tacito, Arriano, vide ſis in volumine concionum ab Stephano excerptarum ex Græcis Latiniſque hiſtoricis. Apud Cic. lib. VI. ep. XVI Bithynicus rogat, ut ſe tueatur abſentem. Plinius lib. IV. epiſt. XV. rogat Fundanum, ut Aſinium Baſſum adjuvet teſtimonio & ſuffragio ſuo, quo, conſule eo, poſſit eſſe quæſtor. Nazianzenus epiſt. XVIII. ad Sophronium opem poſtulat adverſus eos, qui in fortunas defuncti Cæſarii crudeliter involarant.

Quomodo verò petenti, vel concedendo, vel negando, reſpondeamus; intelligere erit ex iis, quæ dicemus de reſponſione ad commendatitiam. Hæc enim petitoriæ ſimillima eſt, quia & qui petit, commendat, & in omni item commendatione petitio eſt. Vide & Plinii epiſtolam lib. III. ad Suetonium; qui petierat, ut tribunatus militum ſibi collatus in Cæſennium Sylvanum transferretur. Item adi Nazianzeni epiſt. CLXXXI. ad Verianum.

VI. De commendatitia.

In commendatitia, quæ Græcis συστατικὴ dicitur, videndum, cui, & quem commendemus; item, quo in negotio, ac quâ fine id fiat. Argumenta δεικτικὰ petuntur à re ipsâ; quam dicemus, tum honeſtam, & æquam, tum facilem, vel δυνατήν, tum etiam utilem. Affectus moveatur ſpei; idque pollicitatione eorum, quæ grata erunt. Item cieatur affectus gratiæ, & miſericordiæ. Ad ἦθος pertinet, I. ut eum, à quo quid petimus, laudemus, ſed citra adulationis ſuſpicionem. II. Ut commendationis cauſſas exponamus; idque modeſtè, & verecundè. Quò refer, ſiquem dicas, vel etiam oſtendas, amore dignum. III. Ut petamus amicè, & blandè. Velut ſi rogemus per fortu-

fortunas, aut liberos, vel ſiquid his carius. Item ſiquem dicas magnam in commendatione noſtrâ ſpem repoſitam habere, ac ne ſpes hæc eum fallat, nos vehementer optare. IV. Denique ut polliceamur animum gratum.

Duo igitur inprimis in commendatione ſpectantur; perſonæ, & res ipſa. Perſonæ ſunt tres; quæ commendat, quæ commendatur, & cui quis commendatur. A ſingulis verò cauſſa petitur commendationis. A commendante, quia ſit neceſſarius, ac propinquus noſter, aut amicitiæ vinculo nobis vel noſtris conjunctus. Ab eo, qui commendatur, bifariam id fit. Primùm quia ſit honeſto genere natus, & polleat pietate, doctrinâ, prudentiâ. Deinde quia ſit pauper, calamitoſus, parentibus orbus, vidua. Ab eo, cui commendamus, itidem gemina eſt ratio: vel quia ſumma ſit ejus humanitas erga omnes bonos, beneque merendi de aliis ſtudium penè ei in naturam verterit: vel quia nobis ſit conjunctiſſimus, ut jure amicitiæ hoc ab eo poſcere non dubitemus. In re ipſa conſiderantur capita generis deliberativi, ſive ſtatus negotialis, antea memorata. Ut ab honeſto, quia (ut nihil aliud referret) bonam habebit conſcientiam; qui viro bono fructus eſt maximus: ab utili, quia non unâ in re magnum ex eo commodum ſit percepturus: à glorioſo, quia ille, cui benefaciet, laudi ſit futurus, ac honori: à facili, quia parvo, aut nullo negotio, eâ in re magno eſſe alteri queat adjumento.

Etiam hunc, vel ſimilem in modum, *οἰκονομία* inſtitui poſſit. Primùm laudatione, tanquam illice quodam vinculo, pertrahere aliquem conabimur in amorem ejus, qui commendatur.

Exinde exponemus negotium, cujus gratiâ aliquis commendationis noſtræ eget.

Tertio loco ſequetur petitio ipſa.

Quarta pars rationes afferet, tum à naturâ rei, ut ab æquitate ejus, & ſimilibus: tum aliunde, ut à beneficiis antea collatis, ab amicitiâ veteri, aut nuper initâ, ab exemplo noſtro, aut aliorum, ab interceſſione, & precibus multorum.

Poſtremo loco, & nos, & eum, qui commendatur, beneficii fore memores pollicebimur: vel commendationis noſtræ cauſſas adferemus: vel exponemus fiduciam, quam de amico concepimus: vel *ἁπλῶς* repetemus commendationem noſtram.

Prudentiæ autem eſt diſpicere, quis, cui, quem commendet. Aliter enim par pari commendat; aliter princeps privato, aut privatus principi: aliter item ſervum commendamus, quàm liberum; inopem,

quàm

quàm divitem; ignobilem, quàm nobilem. In eo cui scribimus, professio etiam spectanda. Cicero sanè, aliquem Bruto, qui Stoicus erat, commendans, ait: *Tum fortunâ, siquid hoc ad rem pertinet, ornatus.* Nempe quia, juxta Stoicos, virtus sola ad beatam vitam sufficit. Ante omnia autem videndum, num quis commendatione nostrâ dignus sit. Optimè Theognis:

a Μή ποτ' ἐπαινήσῃς, πρὶν ἂν εἰδῇς ἄνδρα σαφηνέως,
Ὀργὴν, καὶ ῥυθμὸν, καὶ τρόπον ὅστις ἂν ᾖ.

a Ne unquã laudâris aliquẽ, priusquã manifestè videtur, Quibus affectibus, ingenio, ac moribus aliquis sit.

Quod si non planè aliquis notus sit nobis, imitabimur Platonem, vel alium potiùs, qui Dionysio Heliconem Cyzicenum commendat epistolâ illâ, quæ inter Platonicas dicitur decimatertia, sed omnino supposititia est. Verba ejus sunt: Δειλῶς δὲ λέγω ταῦτα, ὅτι ὑπὲρ ἀνθρώπου δόξαν ἀποφαίνομαι, οὐ φαύλου ζώου, ἀλλ' εὐμεταβόλου. *Timidè autem hæc dico: quippe de homine sententiam profero, animali non malo quidem, sed facilè mutabili.*

Exempla si commendationis velis, adi Demosthenem epist. III, quâ Lycurgi liberos, & Aeschinem epist. VI, ubi Aristonem hospitem commendat. Item Terentium And. act. I. sc. V. ubi refertur Chrysidis oratio, quâ Glycerium commendabat Pamphilo. Ciceronem lib. I. epist. III, quâ Lentulum commendatum it Trebonio: lib. II. epist. VI, ubi Milo, consulatum petens, commendatur Curioni: & XIV, quâ M. Fabius commendatur Cœlio ædili: & lib. VI. epist. IX, ubi A. Cæcinam Turfanio commendat: & lib. XI. epist. XVI, & XVII, quarum utrâque L. Lamia in petitione præturæ commendatur D. Bruto: & XXII, quâ eidem Appium Claudium commendat. Et lib. XII. epist. XXVII, ac XXIX, quarum priori negotia Aufidii, alterâ Lamiæ negotia Cornificio commendat: ut mittam illas libri XIII, quæ commendatitiæ sunt propè universæ. Brevitatis causâ mitto illas ad Atticum, & Brutum. Etiam exemplum commendantis adolescentem alteri, ut ei filiam fratris despondeat, habes apud Plinium lib. I. epist. XIV, quæ ad Junium Mauricum. Idem lib. II. epist. XVII. Voconium Romanum Prisco commendat. Uti Gavio Maximo Arrianum Maturium lib. III. epist. II. Sossio Calvisium Nepotem lib. IV. epist. IV. & ejusdem libri epist. XIV. Fundano Asinium Bassum. Item Prisco Attilium Crescentem lib. VI. epist. VIII. Apud Herodianum habemus orationem M. Antonini imperatoris, quâ, cùm non multùm se à vitæ exitu abesse intelligeret, filium suum Commodum amicis commendabat. Item orationem Læti, Pertinacem commendantis post necem Commodi. Et apud Ammianum

orat. Valentiniani, Gratianum commendantis exercitui, ut ei tradatur imperium. Habes & apud sacros doctores complura exempla. Contentus ero duobus; Nazianzeno, gravi, & discreto Theologo, & Synesio, miræ venustatis scriptore. Theologus epistolâ XLVII, & proximâ, Asterio commendat caussam Nicobuli. Et epist. CV. Cæsario it commendatum consobrinos suos; quorum ut patrocinium suscipiat, rogat. Idem ep. CVII. ad Sophronium commendationem Nicostrati consignat. Vide & commendatitiam CVIII, CIX, CX, CXI. Idem Nicobulum breviter, nec ineleganter, commendat doctori ejus Eudoxio rhetori epist. CXVI. quod & priori facit epistolâ, ac seq. Etiam vide sis epist. CXXXII. ad Saturninum, & CXXXIV. ad Nicetam, sive Victorem, & CXXXV, ad Modarium, & CXXXIX. ad Themistium, & CXLVI. ad Jacobum, & seq. ad eundem, & CLI. ac proximam ad Alypium, & CLVII. cum sequenti ad Procopium, & CLIX. cùm proximâ ad Amphilochium. Synesium autem vide epist. XXXVIII ad Aurelianum, & LIX ad Anysium, & LXVIII ad Theophilum, & LXXXII ad Chrysen, & LXXXV ad eundem, XCVIII ad Olympium, & CVII ad Heliodorum, & CVIII, ac sequenti, utrâque ad Troilum. Elegantissima etiam est CXXX, qua Pylemeni Diogenē commendat. Atque idem CLIV Donatiano Scholastico commendat miserabilem militem.

Commendanti interdum respondemus tribus verbis: ut cùm argumentis nullis opus. Facit id Tullius ad Att. lib. II. epist. XXII: *Anicato, ut te velle intellexeram, nullo loco defui. Numestium ex literis tuis studiosè scriptis libenter in amicitiam recepi. Cæcilium, quibus rebus possum, tueor diligenter.* Sin fusiùs tractandum id argumentum: considerare oportet personam utramque, & commendantis, & commendati: item rei naturam. In hâc spectamus, an ea sit honesta, facilis, utilis. Qualis si erit, turpe sit nolle gratificari alteri. Ergò dicemus, eum, qui commendatur, commendatissimum nobis esse: turpe fore, in ejusmodi postulato non morem gerere: eo nos semper animo fuisse, ut bene vellemus mereri de omnibus, inprimis de amicis, vel nostri studiosis, vel viris bonis, doctis, aut qui nobis ab amicis commendantur. Etiam in hujusmodi argumento excitatur spes eorum, quæ grata commendanti, utilia commendato. Ἦθος relucet laudando commendatum; ac testando benevolentiam, officium, studium. Quod bifariam fit. Si facilè ac minutum sit, quod poscitur; dicemus, nos quidem lætari, quòd in aliquâ re possimus ei gratificari; sed vehementer optare, ut affectum nostrum testari possimus in re majori. Rogabimus quoque, ut multùm operâ nostrâ, atque in rebus etiam

longè

longè majoribus, uti velit: atque idem nos facturos, si usus ferat. Quâ ratione benevolentiam nostram testabimur, ac libenter nos morem gessisse ostendemus.

Sin res difficilis sit, ac gratificari nihilominus visum erit; significabimus rei difficultatem, ac quàm parùm possimus: interim tantum dicemus esse amorem nostrum, ut non putaverimus cessandum, usq; dum amico satisfecerimus. Ac si alter promiserit benevolentiam suam, eam nos cupere dicemus. Sin alter dixerit, se propterea æternùm fore nobis obstrictissimum; negabimus, eum nobis quicquam debere. Hanc enim naturam esse amicitiæ, ut mutuò benefaciamus, cùm possumus. Itaque in posterum etiam nos operam ei nostram in omnibus offerre: & velle vicissim ejus operâ uti, quoties ita res feret. Vide Ciceronem lib. v. epist. xi. ad Vatinium, qui Pompeiam, uxorem suam, Tullio commendârat: & lib. xv. epist. xiv. ad Cassium, à quo commendatus fuerat M. Fabius: Plinium lib. vi. epist. ix. ad Tacitum, qui commendârat Nasonem: & eodem lib. epist. xviii. ad Sabinum, qui à Plinio petierat, ut Firmanis patrocinaretur.

Sin satisfacere postulato animus non sit; videndum erit, cur detrectemus: num quia res inhonesta, an damnosa, an periculosa. Partes erunt tres potissimùm.

Primùm dicemus, nihil nobis jucundius fore, quàm ut gratificari amico possemus; ac propterea dolere, quòd nunc id non valeamus.

Hinc exponemus caussas, à tenuitate virium nostrarum, temporum difficultate, adversariorum potentiâ, & similibus.

Denique veniam poscemus, quòd non possimus morem gerere: atque aliis in rebus studium, & operam nostram, pollicebimur.

Vide libri x. epistolam ii. quâ Cicero se excusat Planco, quòd honoris ejus causâ non venerit in Senatum, inque cæteris officium ei suum promittit.

VII. De conciliatoria.

Conciliatoria Græcis ἐπαρεστικὴ, & προσηνητικὴ vocatur. Ea id oratoribus præstat, quod poëtæ tribuunt cesto Veneris. Nam delenificâ oratione alium in sui illicit amorem. Ac primò quidem in eâ adferuntur caussæ, ob quas pultemus amicitiæ fores. Continet autem hæc pars laudes ejus, quem compellamus. Deinde dicimus, nos, hisce laudibus impulsos, nihil æquè optare, quàm ut amicorum albo adscribamur. Postremò rationes adduntur, cur censea-

censeamus, nos haut indignos esse, quibus amoris fores reserentur: unde hîc propriæ laudes locum habent. Interim in primâ parte cavendum, ne parasitico more palpum velle obtrudere videamur: quod fiet, si nimiùm laudemus. Optimè Euripides Heraclidis:

> Πόλιν μὲν ἀρκεῖ· καὶ γὰρ οὖν ἐπίφθονον
> Λίαν γ' ἐπαινεῖν ἐστι. πολλάκις δὲ δὴ
> Καὐτὸς βαρυνθεὶς οἶδ' ἄγαν γ' αἰνούμενος.

Hoc est, interprete H. Grotio:

> *Et hoc quidem urbi sufficit. nam tædio est*
> *Laudare nimium; sæpe laudatus quoque*
> *Ex pondere ipso sentit excedi modum.*

Scitum etiam illud in Oreste; quæ non majoris Euripidis, sed ejus, qui ex Euripidis fratre natus, fabula est, teste Suidâ:

> Βάρος τι κἀν τῷδ' ἐστιν, αἰνεῖσθαι λίαν.
> *Molestum & illud est, nimis laudarier.*

In postremâ verò parte, h. e. laudatione sui, dispiciendum, ne Thrasonibus istis similes dicamur, qui quodam Tragici cothurni strepitu sua suosque jactant, ac, Mithæci cùm sint, Agamemnonem simulant.

Conciliatoriæ exemplum est apud Livium lib. XXVI. oratio P. Scipionis ad Lucceium, Celtiberorum principem, cùm virginem redderet ei desponsatam: apud Tacitum Histor. lib. I. oratio Pisonis ad cohortem in palatio collocatam præsidii caussâ: apud Amm. Marcellinum lib. XXXVI. oratio Valentiniani recens creati imperatoris, ad exercitũ minùs faventem. Uti & Nazianzeni epistola XLVI, quâ amicitiam Africani petit: & CXXVIII, ubi Adelphii poscit amicitiam: item Politiani epistola lib. IX. ad Matthiam, Pannoniæ regem.

Porrò non illæ solùm conciliatoriæ censendæ, quibus nobis conciliamus amorẽ alicujus: sed etiam, quâ inter se conciliamus dissidentes. Cujusmodi apud Liviũ lib. XL. oratio C. Cęcilii Metelli ad M. Lepidũ, & M. Fulviũ, censores. Similis fuit oratio Himerii ad sedandam seditionem ponè ludum concitatam. Ejus exordium apud Photium in myriobiblo habes. Etiam ad reconciliationem referre possis argumentum epistolæ Plinianæ ad Geminium, quæ secunda & vigesima est libri VIII; & lib. IX. epist. XXI, quâ studet in Sabiniani gratiam reducere libertum ejus. Vide & Nazianzeni epistolam XIX *a* ad Basilium; ubi eum hortatur ad concordiam cum Eusebio, Cæsariensi episcopo: item proximam, quæ ad ipsum Eusebium. Item LX *b* ad Sophronium; quâ monet, atque incitat eum, ut controversias inter Orientis, & Occidentis episcopos, componat.

a ex Billii distinctione, quæ in Græco codice esse solet 16.
b al. 53.

VIII. DE

VIII. De panegyricis.

VENIO ad orationes generis demonstrativi: in quibus panegyricæ primum sibi locum vindicant. Sed panegyricæ non uno dicuntur modo. Primò ac propriè sic vocabantur, quæ habitæ essent in panegyri; puta in ludis ac celebritatibus totius Græciæ. Quæ quomodo scribi debeant, ex Dionysio Halicarnasseo, & Menandro rhetore, cognoscimus. His nunc non insistam, quia, ut ludorum ejusmodi, ita & orationum id genus consuetudo exolevit. Præterea verò panegyricæ etiam dictæ, quæ in laudem principis habebantur in Senatu, vel alio nobili consessu. Harum pulcherrimum exemplum habemus in panegyrico Plinii. quem breviùs ac succinctiùs Trajano priùs dixit sub formâ gratiarum actionis: postea verò *uberius & spatiosius* (ut ipse de se testatur a) *volumine eo amplexus* est, quod exstat. In eo quæ inprimis spectare oporteat, non alius nos meliùs docebit, quàm Plinius ipse: cujus hæc verba libro III. epist. XIII: *Librum, quo nuper optimo principi gratias egi, misi exigenti tibi; missurus etiamsi non exegisses. In hoc consideres velim, ut pulchritudinem materiæ, ita difficultatem. In cæteris enim novitas ipsa lectorem intentum habet: in hoc nota, vulgata, dicta sunt omnia. Quo fit ut quasi otiosus securusque lector, tantùm elocutioni vacet. in qua satisfacere difficilius est. cùm sola æstimatur. Atque utinam* ORDO *saltem, &* TRANSITUS, *&* FIGURÆ, *simul spectarentur! Nam invenire præclarè, enunciare magnificè, interdum etiam barbari solent: disponere aptè, figurare variè, nisi eruditis negatum est.* Ordo verò istiusmodi est. Primùm publicam Cæsaris vitam exponit. In quâ temporis ordinem sequitur. Ab adoptione enim orditur, ac in tertio consulatu desinit. Exponit autem, quicquid interim actum ab eo laudabiliter, ac bono publico. Post hæc in privatâ ejus vitâ domum compositam considerat. Itaque Plotinam uxorem, & Martianam sororem, ut Trajano similes, extollit: imperatorem ipsum prædicat, quòd amicos colat, & eo quemque loco habeat, quo meretur. Utinam verò seriùs hæc oratio habita esset, ut reliquam etiam præstantissimi imperatoris vitam haberemus. Nunc in tertio ejus consulatu sistit auctor. Itaque nihil hîc legas de Decebalo victo, unde Dacici cognomen retulit; quod quarto contigit consulatu: nihil de tot aliis præclarè postea ab eo gestis. Illa verò, quæ Plinius refert, non eum magnum ostendunt ducem, nec id docere Plinius potuit, quia necdum ejus ductu bellum gestum erat: sed solùm signa sunt, unde liquidò conjecturã capere esset, eum magnum ducem fore. Verùm, quâ parte nos Plinius destituit, panegyristæ

a lib. 3 ep. 18.

stæ alii, sed aliis in imperatoribus, exemplo esse possint. Ut è Latinis Mamertinus, & alii, qui cum eo excudi solent. Nec planè aspernandus B. Ennodius, Ticinensis episcopus, panegyrico, quem dixit Theoderico, Gothorum regi. E Græcis adeundus Julianus imperator, orationibus duabus in laudem Constantii imperatoris. Atque ejusdem oratio exstat in laudem imperatricis Eusebiæ. Tres istas Græce cum tralatione suâ primus edidit V. Cl. Dionysius Petavius. Vide & eas Themistii orationes, quas diximus lib. I. cap. V. sect. XXXI. Juvabunt quoque Latinorum poëtarum panegyrici: ut ille Tibulli ad Messalam lib. IV: item seu Ovidii, seu Lucani, ad Calpurnium Pisonem: adhæc panegyrici Claudiani, Sidonii, aliorum.

IX. DE NUPTIALI.

AD demonstrativum etiam genus pertinent, quæ Dionysius Halicarnassensis eruditè tradit de scribendâ oratione nuptiali; item quâ prætor à rep. aut principe, rei administrandæ gratiâ, compellandus & excipiendus est.

In nuptiali oratione præcipuum locum obtinent laus sponsi sponsæque, laus nuptiarum, & votum pro felici connubii successu. Multa ad nuptiarum laudem pertinentia suppeditabunt qui de bono matrimonii scripserunt. Ut B. Augustinus libro eo qui de bono conjugali inscribitur. Et tot alii veterum, ac juniorum. Votum præcipuè concordiam & liberos spectat. In parte eâ, quæ concordiam respicit, non parùm, ut puto, juvabit Justus Lipsius eleganti epistolâ ad Sweertium, quæ est quadragesima centuriæ tertiæ ad Belgas. Ad liberos præcipuè pertinet votum illud Nazianzeni epistola CLXXI. ad Eusebium; ubi ait, alios nuptialem orationem consumere in laudatione, se in voto. Sed operæ est ipsum audire. Ἄλλοι μὲν οὖν καλείτωσαν ἔρωτας, ἐπειδὰν γαμικὸν καὶ τὸ παίζειν, καὶ παρθένου κάλλος γραφέτωσαν, καὶ νυμφίου χάριν ἀντεγειρέτωσαν, καὶ βαλέτωσαν λόγοις μετὰ τῶν ἀνθέων τὰς παστάδας. ἐγὼ δὲ ὑμῖν προσᾴζων τὸ ἐμὸν ἐπιθαλάμιον. εὐλογήσαι ὑμᾶς Κύριος ἐκ Σιών· καὶ αὐτὸς ἁρμόσοι τὴν συζυγίαν. καὶ ἴδοις υἱοὺς τῶν υἱῶν σου· οὐ πολὺ δὲ εἰπεῖν, ὅτι καὶ κρείσσονας. *Alii igitur vocent amores, (quia & ludere convenit nuptiis) & virginis venustatem oratione depingant, & vicissim attollant pulchritudinem sponsi, ac thalamum ut floribus, ita sermone conspergant. Ego verò accinam vobis nuptiale meum carmen: Benedicat vobis Dominus ex Sion, atque ipse matrimonium concinnet, videasque ipse filios filiorum tuorum, ac parum abest, quin addam, etiam te præstantiores.* Vide & epist. CXCIII, ubi Diocli optat παρεῖναι Χριστὸν τοῖς γάμοις· ποῦ δὲ Χριστὸς, εὐκοσμία· καὶ τὸ γενέ-

σθαι

θη οἶνον τὸ ὕδωρ· τὸ δέ ἐστι, πάντα μεταποιεῖσθαι εἰς τὸ βέλτιον· *ut Christus nuptiis intersit: ubi verò ille, ibi modestia: item ut aqua in vinum convertatur, hoc est, ut omnia convertantur in melius.* Atque hæc generatim. Fusiùs verò aliquanto de nuptiali oratione agit in opusculis suis ab Angelo Britannico editis Marinus Becichemus Scodrensis: qui omnia è Græcis se fontibus hausisse, candidè profitetur. Sed mirum ea Pausaniæ tribuere, quæ sunt Dionysii Halicarnassensis. Ex eodem Dionysio etiam de epithalamiis cognosces. Quo nomine quid propriè notetur, docet Proclus in Chrestomathiâ apud Photium, his verbis: Τὰ ἐπιθαλάμια τοῖς ἄρτι θαλαμευομένοις ἅμα οἱ ἠΐθεοι, καὶ αἱ παρθένοι, ἐπὶ τῶν θαλάμων ᾖδον· *Epithalamia, sponso sponsâque thalamum jam ingressis, juvenes pariter ac virgines thalamo adstantes canebant.* Addit è contrario, Ὑμέναιον ἐν γάμοις ᾄδεσθαι. *Hymenæum*, sive carmen nuptiale, *in nuptiis cantari.* Sed aliis Hymenæus potiùs est epithalamium, quàm oratio nuptialis.

Quæritur, an epithalamium dici possit carmen Catulli, cujus initium, *Collis ô Heliconii:* aut, *Vesper adest, juvenes.* Propriè epithalamium esse, negat Muretus notis, quas in eum poëtam scripsit. Sed Latini latiùs usi epithalamii vocabulo. Fabius enim clarè poëma illud, *Vesper adest, juvenes,* epithalamium appellat lib. IX. cap. III. ubi ex eo citat hæc verba:

--- Dum innupta manet, dum cara suis est.

Doctissimus Joannes Hartungus in locis memorabilibus *a* inter ea, quæ à veteribus citantur, nec uspiam occurrunt, reponit illud, quòd Fabius ex Epithalamio Catulli adducat, a Decuriâ I. cap. 10.

--- Dum innupta manet, dum cara suis est.

Sed sunt ea ex carmine, quod dixi. Nisi quòd Fabius, memoriæ errore, pro *intacta* posuit *innupta.* Etiam *est* substituit pro *sed:* verùm id studio egit, ne sequentia etiam adiicere cogeretur. Exstat ejusdem Catulli carmen de nuptiis Pelei & Thetidos: de quibus antea scripserant Hesiodus, & Agamestor, seu Agametor. Ex utroque versus quosdam citat Isacius Tzetzes *b*. Theocriti Idyll. XVIII epithalamium est Helenæ. Adi & excerpta Photii ex Himerii epithalamio ad Severum: ut de Statio, Claudiano, Sidonio, ac poëtarum aliis, nihil dicam.

b *prolegomenis in Cassandram Lycophr. & pag. 38. edit. Opor.*

Etiam ad demonstrativũ genus pertinet tum natalitia, tũ funebris. Quomodo natalitia scribi debeat, ex Dionysio Halicarn. cognosces. Vide & Genethliacam orationem Aristidis in Apellam: & è poëtis genethliacon Lucani, quod ad Pollam Argentariam, Lucani uxorem carissi-

cariſſimam, vel viduam potiùs, Statius ſcripſit in ſecundo Silvarum.

X. DE FUNEBRI.

FUNEBRIUM orationum origo apud Græcos cœpit à Solone; ut Anaximenes tradidit: apud Romanos autem à Valerio Poplicolâ; qui collegam ſuum, Junium Brutum, in pugnâ cum Arunte, Tarquinii filio, cæſum, funebri oratione eſt proſecutus; tantoque id cum populi applauſu fecit, ut exinde mos obtinuerit laudandi eos, qui ſtrenuè in bello cecidiſſent. Auctor Plutarchus in Poplicola. Hujuſmodi autem laudationibus factam eſſe hiſtoriam mendoſiorem, auctor eſt Tullius in Bruto, & Livius lib. V. ab V.C.

Orationis funebris à Dionyſio Halcarn. *a* tria ſtatuuntur κεφάλαια *b*· ἔπαινος, θρῆνος, καὶ παραμυθία *c*.

a ἐν τέχνῃ. b *capita ac loci.* c *laus, lamentatio, ac conſolatio.*

Vide orationem funebrem Periclis apud Thucydidem libro II, quâ laudat in prœlio cæſos. Item Demoſthenis orat. in laudem eorum, qui Chæronenſi prœlio erant interfecti. Quamquam oratio ea non videtur genuina. Sanè licet illam agnoſcat Plutarchus; tamen de eâ ambigunt Dionyſius Halicarnaſſenſis, & Libanius. Etiam apud Dionem lib. XLIV habes M. Antonii orationem funebrem in laudem Julii Cæſaris, & lib LVI aliam Tiberii in laudem Auguſti. Adi & funebrem Ariſtidis in Eteoneum, & alteram in Alexandrum: quorum ille adoleſcentulus, hic admodum ſenex, deceſſerat. Ut ex orationibus iis operoſum non ſit cognoſcere, quomodo pro ætate diverſâ aliter, atque aliter, laudare conveniat. Apud Vopiſcum, interfectum Aurelianum laudat Tacitus. Adi & Nazianzeni orationes funebres in fratrem Cæſarium, ſororem Gorgoniam, patrem ſuum, magnumque in Athanaſium: & funebrem Nyſſeni in Pulcheriam, Baſilium, M. Placillam imperatricem, & Meletium, epiſcopum Antiochenum. Item apud B. Hieronymum epitaphium Marcellæ ad Principiam virginem, Marcellæ contubernalem & diſcipulam: nec non Bleſillæ ad Paullinam, ejus matrem; Paullæ ad Euſtochium, ejus filiam; Fabiolæ ad Oceanum. Et excerpta Photii ex Himerii oratione funebri in filium. Et hi quidem proſâ ſcripſere.

Ex poëtis Moſchus reliquit epitaphium Bionis, Bion Adonidis. Epicedium pſittaco Melioris Atedii ſcripſit Statius ſecundo Silvarum: item Pileti Urſi ad parentem. Et libro III habes epicedium parenti Claudii Etruſci ſcriptum. Adhæc epicedium patris ſui conſcripſit libro V. Item pueri vernæ; non filii, ut habet inſcriptio.

Propriè

Propriè autem differunt ἐπικήδιον, & θρῆνος, quòd ἐπικήδιον μὲν παρ' αὐτὸ τὸ κῆδος ἔτι τοῦ σώματος κειμένου λέγεται· ὁ δὲ θρῆνος οὐ περιγράφεται χρόνῳ, ut est apud Proclum in Chrestomathia *b*.

Apud gentes cantibus funebribus præerat Ialemus, ut nuptiis Hymenæus: uterque Cliûs filius. Aristophanes in vocibus Atticis, apud Athenæū: Ἐν γάμοις Ὑμέναιος, ἐν δὲ πένθεσιν Ἰάλεμος. Atq; ab eo Ἰαλεμίζειν.

Nec threni semper sunt super mortuo; sed etiam super calamitatibus temporum. Quod ex threnis prophetæ Ieremiæ cognoscimus; quibus miserabilem deplorat Judæorum statum: item threnis Nazianzeni; unde dilucet, quanta ille tum in sollicitudine, ac mœrore, ob peccata versaretur.

a epicediũ pro funere, cadavere adhuc iacente, dicatur: threnus vero nullo circumscribatur tempore.
b *apud Photium in biblioth.*

XI. DE GRATIARUM ACTIONE.

PRÆTEREA ad demonstrativum genus pertinent gratiarum actio, & gratulatoria. Nam in illâ beneficium laudamus, quod accepimus: in hâc bonum extollimus, quo alter auctus est. Quod si gratulatoria hujus generis est; in eandem quoque bilancem imponenda erit lamentatoria: quippe eâ tum laudamus sive personam, quâ orbati sumus; sive rem, quam nobis penè sanguinem animamque fuisse ostendimus: tum quoque vituperamus hominem, aut rem, per quam in isthoc incidimus infortunium.

Quare ut de his quoque ordine dicamus, in gratiarum actione ad δεικτικὰ argumenta pertinet, si in eo tum beneficii laudes auctorem; tum beneficium ipsum extollas, atque amplifices. Ac beneficium quidem laudes, quia sit honestum, utile, jucundum. Amplifices verò illud ex eo, quia quis beneficium contulerit primus, solus, vel cum paucis, vel tempore maximè oportuno, vel sæpe, aut citò, & aliis modis: de quo vide, quæ diximus lib. I. cap. IX. Παθητικὰ argumenta sunt, quibus amor aut benevolentia conciliatur: aut gignitur benevolentia aliorum, qui benefaciendo æternum sibi nominis decus pararunt: aut quibus spes concitatur animi grati, ac remunerationis. Ἠθικὰ sunt, si extenues vires tuas ad gratias referendas, Deumque ores, ut dignas ille gratias rependat: si item ostendas, non dubitare te de fide & constantiâ amici in te promovendo: & tamen id facias modestè, ne in exposcendo beneficio novo transgredi videaris verecundiæ fines.

Atque ex his videre sit, quæ in hoc genere præcipua sint argumenta, tum λογικὰ, tum παθητικὰ, tum ἠθικά. Quomodo verò ea miscean-

miſceantur, ac tractentur, liquidius fiet ex iis, quæ deinceps exponam.

Gratiarum actio conſtat inprimis duabus partibus. Prior eſt laudatio, & amplificatio beneficii. Eſt igitur ea pars, vel ἔπαινος, vel ἐγκώμιον. Nam, ut ſuprà diximus, ἔπαινος indicat magnitudinem virtutis: ἐγκώμιον verò actiones virtutis. At gratiarum actio, tum magnitudinem indicat beneficentiæ, quæ virtus eſt: tum beneficiorum, quæ ſunt virtutis actiones. Conſiderantur autem beneficia tum præterita, tum præſentia, tum futura: & pro bonis tum antea partis, tum iis quibus fruimur, tum ſperatis, ſignificabit, quantum ſibi etiam ante acceptum beneficium de eo promiſerit, quantam in præſentia ejus benignitatem ſentiat, & quantam ſperet in poſterum. In quibus tractandis Ethopœia inſervit.

Laudabimus verò beneficia à perſonâ, vel re ipſa. Perſona eſt vel dantis, vel recipientis. A dantis perſonâ extollimus illud, ſi dicamus, non rogatum, ſed ſponte; non debentem, ſed immerenti; non ægrè, ſed lubentiſſimo animo contuliſſe. Atque hîc occaſio erit prædicandi ejus liberalitatem, ac magnificentiam. Sin non ſponte, ſed rogatus benefecerit; dicemus, eum citiùs opinione id noſtrâ egiſſe. Ubi ejus ſtudium, fidem, atque induſtriam prædicabimus. Addemus, eum plus laboris ſuſcepiſſe, vel plus nobis contuliſſe, quàm auſi eramus rogare, vel etiam, quàm opus fuit. Sin priores benefecimus; dicemus, plus rependiſſe, quàm acceperat; vel citiùs, quàm neceſſe erat. A recipientis perſonâ laus petitur, ſi neceſſitatem noſtram exponamus: ut quòd ſine eo beneficio non potuerit nobis non malè eſſe. Item addere licebit, nos vel ſanguine, vel affinitate, vel amicitiâ, vel patriâ, vel profeſſione, vel moribus ei conjungi, vel iis, qui illi conjunctiſſimi: quæ res benevolentiam parit. A re ipſa extollitur beneficium, ſi illud dicatur fuiſſe magnum, opportunum, inſperatum, & quæ hujuſmodi alia.

Porrò hîc quoque interdum eſt periculum, ne nimis beneficium exiguum extollentes, videamur ludere, aut paraſitari. Ad dilatandum verò licebit hypotheſin reducere ad theſin: ut ſi laudaturus liberalitatem Alexandri, universè liberalitatem extollas. Theſis verò hæc amplificatur, tum à contrariis; ut ſi avaritia vituperetur: tum à comparatione, ſimili, exemplo: quemadmodum in progymnaſmatis docetur, ubi de Chriæ & Sententiæ tractatione agitur.

Pars altera gratum pollicetur animum; ac ſi quidem, qui beneficium accepit, remunerandi habeat poteſtatem, pollicebitur, ſe aut

paria

paria facturum, aut in re majori uberiorem quoque gratiam relaturum. Sin verò remunerandi vires haut ſuppetant; promittet, ſe beneficium hoc inſculpturum animo penitiſſimo; cumque nulla ſit ſpes gratiam referendi, rogare ſe Deum Opt. Max., ut is ſuppleat, quod ſibi ob ſortem paupertinam haut licet. Hanc ni rationem inire malit, quàm opulentum aliquid ſpirare; audiet meritò Plautinum *a* isthoc: *Verba ſine penu & pecuniâ.*

a *in Capt. ſc. Miſer homo eſt.*

Vide apud Livium lib. XXVIII. orationem Saguntinorum gratias agentium ſenatui Romano, quòd eorum cauſsâ bellum adverſus Hannibalem ſuſcepiſſet. Item apud Salluſtium in Jugurthinâ habes orationem Bocchi Regis ad Syllam, qui ei obtulerat gratiam atque amicitiam populi Romani. Luculentâ etiam oratione Auſonius Gratiano egit gratias pro conſulatu. Quod ſi epiſtolas hujus generis velis, Ciceronem adi lib. III. epiſt. ult., quâ Appio Pulchro gratias agit ob ſupplicationem ſibi ejus operâ decretam: & lib. XV. epiſt. XI, quâ ob eandem gratum ſe præſtat C. Marcello. Item Plinium lib. V. epiſt. II, ubi Flacco pro turdis miſſis gratias agit. Et lib. IX. epiſt. XXIV. ubi agit gratias, quod libertum, aliquando gratum, reduxerit domum. Et Nazianzenum epiſt. CXXV. ad Aſterium, uti & epiſt. ſeq. ad eundem, & CXLIX. ad Alypium. Item Chryſoſtomum epiſt. III, quæ ad Innocentium, epiſcopum Romanum. Exſtat & Sidonii Apollinaris *b* Euchariſticon ad Fauſtum: item B. Ennodii, Ticinenſis epiſcopi, (qui anno vixit quingenteſimo) oratio ad grammaticum, quâ gratias ei agit pro operâ Parthenio, ſororis ſuæ filio, in declamandi exercitio impensâ. Sed hujuſmodi ſcriptores, ætatis vitio, quâ vixere, conceptus quidem ac ſenſus juvare poſſunt: at non elocutionem & ſtylum: quâ parte iis multi juniorum præferri merentur: velut Angelus Politianus lib. I. epiſt. X, ubi Hermolao Barbaro gratias agit, ſanè eleganter.

b *carm.* 160.

XII. DE GRATULATIONE.

IN *gratulatione* cogitandum primùm de argumentis ἠθικοῖς. Ut cùm probamus, magnũ illud eſſe, cujus cauſsâ gratulamur. Ubi & res, & perſona conſideranda, ne videamur in lente quærere unguentum, ac τὴν τορύνην ξέειν *c*. Ex argumentis παθητικοῖς hic præcipuè locum habent, quæ afferunt vel χαρὰν, ſive gaudium, vel χάρειν, ſeu lætitiam, vel etiam ζῆλον, ſive æmulationem. Nam hortamur, ut quis æmulari pergat ſummos viros: vel non cum aliis ſolùm, ſed

c *tudiculam expolire.*

ſecum

ſecum etiam deinceps certet. Ad ἦθος pertinet, ut laudes alterum, ſed citra aſſentationis ſuſpicionem: ut dicas bonum alterius etiam ad te pertinere, ſive ob amicitiam, ſive aliud vinculum: ut in poſterùm etiam optima quæque voveas, atque optes: ut ſeu apertè, ſeu obliquè, ad eam deinceps colendam adhorteris.

Interea non ignorandum, aliter gratulandum eſſe principi, quàm privato: aliter in re magnâ, quàm minutâ: ſemperque operam eſſe dandam, ut gratulatio vera, atque ab animo eſſe profecta videatur.

Ordo pro re natâ, ac cujuſque arbitrio, mirè variat. Inter modos cæteros hic non incommodè inibitur. Primùm indicabimus, impensè nos delectatos fuiſſe nuncio de alieno bono. Deinde extollemus illud bonum: ac quidem, ſi magnum erit, dicemus, eum, cui gratulamur, dignum tanto bono fuiſſe: nec temere alium reperiri poſſe, cui magis illud conveniret. Quod ſi munus aut dignitas erit; addemus, non perſonæ modò, ſed publico quoque, ſic eſſe optimè proſpectum. Si bonum, quo quis auctus, non ita magnum videatur; ubi jam extulerimus illud, negabimus tamen ejus meritis reſpondere: interea quaſi gradum quendam fore ad majora. Laudabimus etiam virtutem atque induſtriam, quâ bonum hoc eſt conſectus. Si gratulabimur ob dignitatem reſtitutam; amiſſionis culpam in factioſa tempora, atque improbitatem quorundam, conferemus: quòd verò quis redditus ſit priori dignitati, id eſſe virtutis, dicemus: ac divinam etiam bonitatem ex eo perſpici, quòd temporibus adeò corruptis, tam citò, tam inſperatò, tam feliciter, res tanta ſucceſſerit. Poſtea orabimus, ut bonum hoc ſit ſalutare ipſi, amicis, & Reipublicæ: ac eâdem precabimur, ut porrò ei ſecundo omnia ferantur æſtu. Quod ſi amicitiâ nobis conjuncto gratulemur; licebit eum adhortari, ac monere, quo pacto ſe in poſterum gerere debeat. Fore dicemus, ut ex eo non ad ipſum modò, ſed ad nos quoque gloria redundet: ac contrà illius ignominiam etiam noſtram fore. Sin ejus ſit dignitatis, ut iſta non deceant nos; dicemus, dubitare neminem, quin fidem atque induſtriam ſuam probaturus ſit omnibus bonis, magnamque inde gloriam ſit relaturus.

Vide apud Livium libro XLII orationem Perſei milites ſuos alloquentis poſt victos Romanos. Et apud Trebellium *a* orationem Decii Imp. ad Valerianum, recèns creatum cenſorem. Item apud Marcellinum extremo libro XVII orationem Conſtantii Cæſaris ad exercitum, poſtquam victorias aliquot de ferociſſimis hoſtibus reportâſſet. Plurimæ etiam epiſtolæ in hoc argumento verſantur.

a in Valē- tinianu.

Adi

Adi Ciceronem lib. II. epist. VIII, quâ Curioni de tribunatu & sacerdotio gratulatur. Et ejusdem libri epist. IX, ubi gaudium suum testatur ob ædilitatem collatam Cœlio Rufo: & lib. XV. epist. VII, VIII, IX, & XII, quibus Marcellis & L. Paullo gratulatur de consulatu. Etiam adi epistolam Ciceronis, quá gratulatur Dolabellæ, quia columnam Cæsari dicatam everterat, & homines libertati inimicos extremo adfecerat supplicio. Habes eam non tantùm lib. IX epistolarum, quæ ad familiares dicuntur *a*; sed etiam in iis, quæ ad Atticum scriptæ lib. XIV *b*. Addam & paucas aliorum. Plinius lib. V. epist. XV. ad Pontium, valde se gaudere indicat, quòd accepisset Cornutus viæ Aemiliæ curam. Atque idem lib. IV. epist. VIII. respondet Arriano, qui de auguratu erat gratulatus. Nazianzenus epist XXIV gratulatur Basilio episcopatum Cæsariensem. Chrysostomus eundem affectum ep. CXXIV testatur Gemello; ac ep. CXLVII Anthemio; utrique ob dignitatem collatam. Nec indignus est Politianus, quem veteribus jungamus. Vide eum lib. I. ep. XIII. Herm. Barbaro gratulatur, quòd factus esset patriarcha Aquileiensis.

a epist. 14.
b epist. 20.

Ad gratulationem etiam refer sermonem epiniciũ. Ὁ δὲ *c* ἐπινίκιος, ὑπ' αὐτὸν τὸν καιρὸν τῆς νίκης, τοῖς πρωτεύουσιν ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἐγράφετο· ut est apud Proclum in Chrestomathiâ, sive potius excerptis Photianis. Tale est canticum Mosis, Pharaone submerso, Exodi XV: & Deboræ ac Baraci, devicto Siserâ, Jud. V. Simileque fuit, in quo, Goliatho cæso, Israëliticæ mulieres Davidem celebrabant. In quo illud, quod intercalare fuisse carmen videtur: *Percussit Saul mille, & David decem millia.* Vide I. Sam. cap. XVIII.

c Epinicius sermo post victoriam scribebatur honori eorum, qui victoriam adepti fuissent.

Gentiles fabulantur, ἐπινίκια originem habere ab Apolline: qui, cùm Jupiter armis fugâsset Saturnum è regno, lauro coronatus, ac purpureá ornatus togâ, carmine ad citharam victoriam celebrârit Jovis; Deosque omnes, qui convivio intererant, oblectârit mirum in modum. Eò Tibullus *d* respexit, cùm ita canit:

d lib. 2. eleg. 5.

Sed nitidus pulcherque veni, nunc indue vestem
Sepositam, longas nunc bene pecte comas:
Qualem te memorant, Saturno rege fugato,
Victori laudes concinuisse Iovi.

Hujus etiam loci fuere σκολιὰ μέλη, quæ in laudem præstantium virorum, eorum inprimis, qui pro patriâ occubuissent, in conviviis cani solent. Vide de iis Plutarchum in Symposiacis, Athenæum lib. XV, Aristophanis scholiasten, & è junioribus Andream Schottum in Procli Chrestomathiam.

XIII. DE

XIII. De lamentatoria.

LAMENTATORIA tum calamitates exponit, & amplificat, quo alios ad misericordiam concitet: tum odium ejus gignit, à quo quis malum accepit; tum metum parit in auditore, quia ostendit, quæ uni contigerunt, aliis quoque accidere posse.

Vide de statu suo querentem Tulliũ lib. v. epist. xv. ad Lucceium, & plerisque epistolis libri xiv ad Terentiam. Corellii Rufi mortem deflet Plinius lib. I. epist. XII. ad Calestrium. Adi & lib. v. epist. XVI ad Marcellinum, de obitu Fundani filiæ minoris; & lib. VIII. epist. XXIII ad eundem, quâ admodum deplorat mortem Julii Aviti. Elegans est & S. Basilii epistola ad Eusebium, Samosatensem episcopum, post deperditam Tarsum. Synesium etiam vide epist. CXXIX. quæ ad Simplicium. Quin & II Samuel. cap. I. habemus ex libro Justi (qui & citatur Iosuæ cap. x) carmen Davidis, quo lamentatur cladem Saulis, filiorumque ejus, & exercitus Israëlitici.

XIV. De ΛΟΓΩι ΕΠΙΒΑΤΗΡΙΩι, et ΠΡΟΠΕΜΠΤΙΚΩι.

DENIQUE ad genus demonstrativum pertinet λόγος ἐπιβατήριος, καὶ προπεμπτικός: prior eorum est, qui post longam peregrinationem redeunt domum: posterior illorum, qui alios discedentes votis suis prosequuntur. Prioris generis scripsit Himerius in adventum Cypriorum: item in Severum, cùm recens advenisset: adhæc in Ephesios advenas: ex quibus orationibus excerpta quædam apud Photium vide. Posteriori etiam in genere juvabunt, quæ ex variis, iisque elegantissimis Himerii propempticis, idem Photius excerpsit. Vide & elegantẽ Nazianzeni epistolam, numero L, ad Olympium, Cappadociæ præfectum; quâ significat, quantopere doleat, quia tali carendum erit præfecto; ac gubernationem ejus laudat, atque optat, ut aliquando cum eodem imperio revertatur. Ex poëtis vide sis propempticon Statii Papinii, quo in tertio Silvarum prosecutus est Metium Celerem, cùm ab imperatore Domitiano, vel, ut ipse loquitur, Germanico Deo, missus esset ad legionem Syriacam.

XV. De

XV. DE OBIURGATIONE.

AD genus juridiciale referri debent objurgatio, expoſtulatio, exprobratio, purgatio, deprecatio. Nam qui objurgat, aut expoſtulat, aut exprobrat, is accuſat: qui purgat ſe, is defendit. Deprecatio quoque eò pertinet: non tamen primò, cùm aliud ſit deprecari, aliud defendere; verùm reductivè: quia cùm quis accuſatur, triplex ſe offert elabendi ratio; inficiatio, vel defenſio facti, ac deprecatio pœnæ. Quare de his quoque aliquid dicamus.

In objurgatione primùm adferemus crimen: tum illud exaggerabimus, partim à rei ipſius indignitate, partim à perſonâ, quæ illud commiſit. Ut quæ rem fecerit indignam ſuo genere, ac patriâ: vel ætate, profeſſione, amicitiâ eorum, quibuſcum verſetur. Oſtendemus, quantam ſibi ignominiam inuſſerit: quantopere à ſe abalienârit optimum ac conjunctiſſimum quemque: ut in nobis etiam nihil ei ſpei ſit relictum; nec quoquam eorum, quibus ſit fretus: quanta eum pericula maneant: quantæ ei impendeant pœnæ, etiam poſt hanc vitam, ſi talis eſſe perſeveret. Denique graviter ac ſeverè adhortabimur, ut, vitiis relictis, ad meliora animum applicet; quo & nos, & amicos, & Deum ipſum magis ſentiat propitium. Vide Nazianzeni epiſtolam XVIII, quâ Cæſarium fratrem objurgat, quòd ambitione quadam ſe in familiam Juliani apoſtatæ contuliſſet, ac ærarii ſuſcepiſſet curam. Item jurgatricem ejuſdem epiſtolam XXXI ad S. Baſilium; cùm vir tantus, tam amicus, ab eo præpoſitus eſſet ignobili Saſimorum loco; quod ad ignominiam, ac contemtum ſui factũ, putabat Nazianzenus. Et ſanè parum abfuit, quin hæc res veterem eorum amicitiam dirimeret. Vide & duas ad eum epiſtolas ſequentes. Adhæc XLIII, quâ Gregorium Nyſſenum increpat, quòd, qui ſacros in Eccleſiâ libros prælegere ſoleret, nunc Rhetoricen profiteretur. Item epiſt. CXXX, ubi Adelphium liberè objurgat. Initium ſolum adſcribam: Ἔτι σὲ καλῶ τίμιον, καίπερ οὐ τίμια βουλευόμενον. καί μου δέξαι τὴν παῤῥησίαν σπλάγχνοις πατρικοῖς κινουμένου, καὶ καρτερεῖν οὐ δυναμένου διὰ τὴν εὔνοιαν. Πολλῷ γὰρ βέλτιον, βραχέα λυπήσοντα, μέγιστα ὠφελῆσαι, ἢ τὸ πρὸς ἡδονὴν διώκοντα, ζημιῶσαι τῷ κεφαλαίῳ. *Adhuc te honorandum appello, etſi ea ineas conſilia, quæ honorem minimè mereantur. Hanc verò libertatem meam in bonam partem accipe; tanquam eius, qui paternis moveatur viſceribus, nec perferre hæc poſſit ob benevolum erga te affectum. Multo enim ſatius eſt, brevi dolore afficientem, maximam adferre*

adferre utilitatem, quàm jucunda sectantem, damnum in eo adferre, quod præcipuum maximumque est. Sed integram videre epistolam operæ fuerit.

XVI. De invectiva.

Objurgationi adfinis est invectiva. Differunt eo solùm, quòd illa ab amico animo proficiscatur, & pro scopo bonum alterius habeat: at hæc proficisci soleat ab animo inimico, & illud spectet, ut alteri adferat dolorem. In tractando similis propè ratio est. Itaque exempla aliquot monstrâsse suffecerit. Apud Polybium lib. xi. invehitur P. Scipio in milites seditiosos, qui propterea defecerant, quia stipendium iis non erat numeratum ad diem præstitutam. Apud Sallustium in Jugurth. Marius in Africam expeditionem parans, oratione ad Quirites exagitat nobilitatem. Apud Livium lib. xxii. orationem habes, quâ M. Minucius acriter adeò perstringit cunctationem Fabii Maximi Dictatoris. Apud Herodianum lib. i. invehitur Severus in milites, qui occiderant Pertinacem, & ad imperium evexerant Julianum. Multas etiam Ecclesiasticorum scriptorum invectivas habemus: ut Hilarii adversus Constantium, Nazianzeni in Julianum, Hieronymi in Rufinum. Mitto recentiores illas Vallæ & Poggii, Politiani, & Scalæ, & similes, tum superioris seculi, tum nostri: in quibus utinam nonnulli ex doctissimis illis viris magis modestiæ litassent. Nunc convitiis ac maledictis se suaque magis depreciant, quàm adversarios ipsos. Hæc caninæ illius facundiæ est merces: nec sanè aliam merentur.

XVII. De expostulatione.

Expostulatio est querimonia de injuriâ vel ignominiâ illatâ. Fit ea bifariam. Nam vel metuimus, ne ille, quicum expostulamus, factum neget; vel solùm, ne extenuet, ut se purget. In priori argumenta afferemus δεικτικὰ è locis status conjecturalis. In posteriori ea adducemus è locis status quantitatis. Affectus hîc varii cientur: pudor delicti, odium vitii, metus pœnæ. Ad τὸ ἦθος pertinet, si dicas, dolere, quòd alter contra amicitiam peccârit, atque aliis occasionem præbuerit, malè & sentiendi, & loquendi. Item si laudes eum, quicum expostules: ac quodammodo culpam removeas in personam aliam, vel rem, ita ut videaris amicum ipsum velle excusare. Adhæc, si ostendas, te gravatè ac coactum venire ad accusan-

cusandum alterum: imò dicere ista dicas, non ex te, sed ex aliis: vel si optes alteri mentem saniorem. Denique si officium omne offerâs, & roges, ut in bonam accipiat partem, quæ dixeris: ac præcipuè, siquid acerbiùs dictum, ut id ignoscat. Ad ordinem quod attinet, possis hoc pacto eum instituere: ut primùm significes, quantopere mireris, quòd alter officium neglexerit, aut quantum dolorem perceperis ex re, propter quam expostules. Hinc refellemus, quæ alter ad excusationem sui adferre posse videatur. Præsertim si ea nos ipsos spectent. Nam, ut Nazianzenus ad Eutropium a, Φιλοῦσιν οἱ πονηροὶ τὰς ἑαυτῶν αἰτίας περιτρέπειν εἰς τοὺς ἐλέγχοντας· *Homines improbi amant culpam iis impingere, qui illos accusant.* Quod si opportunum sit, etiam unam alteramve rationem adjiciemus, propter quam longè aliter factum oportuerit. Nihilque ejusmodi à nobis esse commissum, dicemus. Vbi nostrum officium cum factis ejus conferemus. Quod si leve delictum erit, quale sit neglectum scribendi officium; querimonia hæc plurimùm aut laude est temperanda, aut joco lenienda, aut dissimulatione imminuenda: uti si, quamvis negligentiâ quid commissum sciamus, id tribuere malimus occupationibus. Postremoque exposcemus non injucundam multam duplicandi deinceps officii, atque ita resarciendi quod fuerat neglectum. Vide inter alia Plinii lib. I. epist. XII, ad Justum, & lib. II. epist. II, ad Paulinum; quarum utrâque conqueritur de non acceptis literis. Vt & S. Basilius ep. LXXXIII ad Leontium facit.

a ep. 164.

Sin gravius crimen erit, uti perfidia, insidiæ; primùm exponemus amorem, ac benevolentiam nostram, & quàm bene de eo meriti simus. Eoque nullam ei malè merendi datam esse occasionem. Tum crimen, quod alter commisit, adferemus, & amplificabimus, & quæ pro se adferre posset, refellemus. Ipsum etiam judicem statuentes, quæremus, quâ pœnâ alterum dignum fuerit judicaturus, si hæc sibi evenissent. Quod si nihilominus amicitiam cum eo servari malimus; dicemus, nos libentes ei ignoscere: sed petere, nequid istiusmodi in posterum committat.

Exemplum gravioris expostulationis est apud Thucydidem lib. II; ubi Platæenses de eo queruntur, quòd Lacedæmonii contra fœdus bellum inferant. Apud Xenophontem lib. V. Κύρου παιδείας Cyaxares expostulat cum Cyro de injuriâ illâ, quòd dum prodesse videtur augendo regnum, reverâ plus obsit, imminuendo honorem & auctoritatem apud subditos. Apud eundem, lib. V. de expeditione minoris Cyri, est oratio Hecatonymi, Sinopensium legati, expostulan-

stulantis cum Græcis; qui, dum per eorum transeunt terras, annonam pro omnibus, & domicilium, extorserant pro ægris. Apud Livium lib. IX. expostulat C. Pontius cum feciali Romano, quia non staret sponsioni ad furcas Caudinas. Et lib. XXXIX Philippus, Macedoniæ rex, expostulat cum Metello, aliisque legatis, quòd castella sibi, atque urbes eas eriperent, quas suo jure haberet. Multæ etiam epistolę hujus sunt generis. Ut inter alias apud Tullium initio libri secundi epistola Metelli ad Ciceronem; ubi conqueritur de fratre suo Metello Nepote ab eo oppugnato: apud Basilium epist. LIII ad Athanasium, episcopum Ancyranum, qui sinistrè admodum de Basilio loquebatur: apud Synesium epist. LX ad Auxentium. Varias etiam inter eas comperies, quas Leonis X. nomine Petrus Bembus conscripsit.

XVIII. De exprobratione.

EXPROBRATIO, & beneficium collatum laudat, & ingratum alîus animum detegit. Ordo in eo hujusmodi esse possit. Primùm agemus de amicitiæ nostræ antiquitate, vel arctâ conjunctione; item de meritorum nostrorum magnitudine. Hinc exponemus, quàm mala nobis gratia sit relata. Ac, si graviùs accusare visum erit, eò dirigemus argumenta nostra, ut non errore, atque ignorantiâ, malè nobis fecisse videatur; sed vel ut noceret nobis, quod planè est inimici; vel ut aliquid inde utilitatis perciperet; quod ipsum quoque veræ amicitiæ repugnat. Amplificandi etiam causâ ab hypothesi adscendemus ad thesin, atque ipsum ingrati animi vitium detestabimur, tanquam radicem, è qua tetri omnium malorum stolones suppullulent.

Quod si alter nos ætate vel dignitate præcesserit; primùm loquemur de perpetuâ nostrâ in eum voluntate, atque ejus cultu & observantiâ. Tum injuriam longè aliud promerito illatam exponemus. Atque ad amplificandum referemus, quàm indignum sit, juniores vexari atque opprimi à senibus, pauperes à divitibus, impotentes ab iis, qui potentiâ suâ sunt subnixi. Hinc ætatem & impotentiam nostram cum alterius ætate & viribus comparabimus; observantiam & cultum nostrum cum alterius injuriis; quas præter merita, & opinionem, nobis evenisse, conqueremur.

Est & quædam ratio, quâ obliquè, & molliter, aliquid exprobremus alicui, quem amicum nobis servare cupiamus. Primùm enim dicemus, non dubitare nos, quin vir optimus, & humanissimus, & nostrî

nostri semper amantissimus, ab aliis deceptus istoc egerit, quod nunc factum dolemus: interim cùm non mediocriter eâ re nobis incommodârit; & multis, qui eum non satis norint, rem ab amicitiâ suâ, & moribus, ac dignitate, alienam fecisse videatur; optare nos avidè, atque etiam exspectare, ut cogitet secum, quomodo læsæ hâc parte amicitiæ satisfacere, atque opinioni de se conceptæ occurrere, quàm optimè possit. Nos quidem honorem ejus nostrum putare; nec quicquam æquè velle, quàm ut amicitia inita sanctè conservetur, atque ut ei non minùs, quàm nobis, id curæ esse, omnes intelligant.

Exprobrationis exemplum si voles, Xenophontem consule lib. IV. de gestis Græcorum; ubi Pharnabazus beneficia sua Agesilao objectat, & Lacedæmoniis. Item apud Arrianum lib. V, luculentam habemus orationem Alexandri Magni, quâ Macedonibus, cùm paterna, tum sua inprimis exprobrat beneficia.

Exprobrationes etiam, atque objurgationes, crebræ sunt in sacris literis. Contentus ero oratione seu Phineæ, summi sacerdotis, seu prophetæ alicujus, qui è Gilgal veniens populum Israëliticum increpuit: ut est Jud. cap. 11. Concionis ejus partes sunt tres. Prima enumerat beneficia Dei, non omnia quidem, sed recentiora: nempe liberationem ex Aegypto, & donationem terræ Canaan, ac singulare pactum cum hoc populo initum; cujus conditio erat, ne Israëlitæ fœdus inirent cum Cananæis, sed aras eorum diruerent.

Pars altera à beneficiis transit ad exprobrationem peccati. Peccatum hoc erat, non quidem idololatriæ, (necdum enim eò prolapsi erant) sed quòd Cananæorum altaria conservassent, atque ita violassent fœdus. Quærit igitur orator ille, quid excusationis Israëlitæ proferre possint?

Subjicitur hinc comminatio istiusmodi: non expulsum iri Cananæos; sed fore hos Israëlitis à lateribus, & Deos eorum futuros pro laqueo, vel tendiculâ. Quibus auditis, populus dicitur lachrymâsse, & victimas pro peccatis obtulisse, ac locum à lachrymis accepisse nomen *Bobim*. Simile exemplum habemus in oratione, quam vir Dei habuit ad Eli; ut est 1. Reg. seu Sam. cap. 11.

Interdum verò in minis, atque etiam increpatione, plus valet vel unum verbum Laconicâ brevitate prolatum, quàm Asiatica loquacitas, & illa, ut Nonius *a* loquitur, *trux tolutiloquentia*. Exemplo esto epistola Herodis ad Cassium, quæ uno absolvebatur verbo.

a *in Gallinaria.*

Ponam

Ponam hâc de re verba Philostrati in Herodis vitâ: Ἔστι δέ τις λόγος, ὡς νεώτερα μὲν ὁ τῆς ἑώας ἐπιτροπεύων Κάσσιος ἐπὶ τὸν Μάρκον βουλεύοι· ὁ δὲ Ἡρώδης, ἐπεπλήξεν αὐτῷ δι' ἐπιστολῆς, ὧδε ξυγκειμένης· Ἡρώδης Κασσίῳ. Ἐμάνης. Τὴν δὲ τῆς ἐπιστολὴν, μὴ μόνον ἐπίπληξιν ἡγούμεθα, ἀλλὰ καὶ ῥώμην ἀνδρὸς, ὑπὲρ τοῦ βασιλέως τιθεμένου τὰ τῆς γνώμης ὅπλα. *Vulgò etiam fertur, Cassium Orientis præfectum res novas molitum adversus Marcum: Herodem verò eum increpuisse per epistolam sic conscriptam:* HERODES CASSIO. INSANIS. *Hanc verò epistolam non modò increpationem esse ducimus; sed etiam robur viri, pro Imperatore arma consilii opponentis.*

XIX. DE SUI VEL ALTERIUS DEFENSIONE.

NON satis verò est scire, quo pacto alium culpare atque accusare possimus. sed rationem etiam nôsse convenit, quomodo nos, vel alios, defendere valeamus. Multi enim vel de nihilo spirant mendacia; vel, si paullo meliores, saltem sunt mali alienæ actionis interpretes. Scitè Socrates apud Xenophontem *a*: Οὐ πάνυ γε ῥᾴδιόν ἐστιν εὑρεῖν ἔργον, ἐφ' ᾧ οὐκ ἄν τις αἰτίαν ἔχοι. Χαλεπὸν γὰρ, οὕτω τι ποιῆσαι, ὥστε μηδὲν ἁμαρτεῖν. Χαλεπὸν δὲ καὶ, ἀναμαρτήτως τι ποιήσαντας, μὴ ἀγνώμονι κριτῇ περιτυχεῖν· *Haut facile est, opus ullum invenire, quod non aliquis culpet. Siquidem arduum est, ita quippiam efficere, ut nihil erres: difficile etiam, si absque errore effeceris, non iniquum judicem nancisci.* Quamobrem videndum deinceps, quomodo obviam sit eundum iis, qui de nobis queruntur, aut nos objurgant, vel nobiscum expostulant, aut quomodocunque nos vel alios culpant. Neque una hîc ratio est: sed variat res pro status diversitate. Ordiemur ab eo, quo quid factum negatur. Statum id conjecturalem, vel inficialem, vocant.

a lib. 2. de factis & dictis Socrat.

In hoc primùm dicemus, mirari nos, quòd alter ista de nobis crediderit: atque ostendemus, quàm aliena hæc sint à vitâ anteactâ: etiam rogabimus, num simile quid audierit de nobis, vel etiam majoribus, quibus quàm simillimi esse studuerimus. Hinc ex locis iis, quæ referuntur in conjecturali statu, docebimus, rem esse vanam, incredibilem, impossibilem: atque ea, quæ in opinionem illam adduxerant, diluemus. Autorem, si possimus, hujus mendacii indicabimus: & quid moverit ad ea confingenda. Denique orabimus, ut hujusmodi opinionem de nobis deponat: ac in posterum etiam omnia amici hominis officia pollicebimur: rogabimus etiam, ut quâcunque in re experiri velit benevolentiam ac fidem nostram.

Hanc etiam viam insistere licebit. Primùm dicemus, tantum abesse, ut offensi simus expostulatione amici, ut ea nos plurimùm delectârit. Optimè Nazianzenus ad Eusebium, Cæsariensem episcopum a: Ἔστιν ἀνδρὸς μεγαλόφρονος, φίλων ἀποδέχεσθαι μᾶλλον ἐλευθερίαν, ἢ ἐχθρῶν κολακείαν· *Est hominis magnanimi, amicorum magis libertatem amplecti, quàm inimicorum blandicias.* a ep. 169.

Hinc id crimen, cujus insimulamur, detestabimur; ac modestè etiam amicum objurgabimus, quòd tale quid de nobis fuerit suspicatus. Posteaque refellemus ea, quæ illum in ejusmodi opinionem induxerunt. Postremo loco exponemus, quantus sit erga illum affectus noster; omniaque ei veri amici officia in posterum etiam pollicebimur.

At si apud superiorem in hujusmodi caussam descendimus: initio nos dicemus vereri summam ejus auctoritatem; sed partim prudentiâ ac justitiâ ejus, partim veritate ac bonitate caussæ nixos, defensionem nostri suscepisse. Hinc, quæ pro nobis afferre possumus, summissè, ac cum veneratione quadam, explicabimus. Denique quæ de amicitiâ antea monebamus, ea in observantiam ac cultum convertemus.

Quod si non factum negamus; sed rectè aliquid factum dicimus: primùm considerare oportet, num quid defensitemus absolutè, directeque; ut si aliquid per se bonum sit: an verò extrinsecus caussam quampiam arcessamus ad factum comprobandum. Prius si erit, nos mirari dicemus, vitio illud verti, quod laudi potiùs ducamus. Etiã, quid à nobis factum sit, breviter explicabimus. Tum rationes adferemus, unde alter aliquid sic fieri à nobis debuisse intelligat. Rationes illæ, ut libro primo diximus, petuntur ex facti proprietatibus & effectis, legibus divinis & humanis, consuetudine, judicatis, & pactis, item exemplis aliorum. Argumenta quoque ea, propter quæ alter præjudicio erga nos laborat, refellemus. Postremò dicere licebit, quamquam immeritò culpemur, nihil propterea de amore nostro detractum iri: sed deinceps etiam nos omnia amici caussa velle: atque ut benevolentiæ & fidei nostræ periculum quacunque in re faciat, rogabimus.

Neque solùm hæc locum habent, si nitamur ratione; sed etiam si verbis, quæ aliter ceperit alter quàm oportuit. Nam ut B. Petrus, apud Clementem quidem lib. 11. Recognitionum, loquitur: *Solet interdum aliter dici quid, & aliter intelligi; dum aut minùs lucidè profertur, aut minùs vigilanter advertitur.* Hæc ad statum legitimum perti-

pertinent: qui locum habere poteſt, etiam cùm inſcitiâ aut malignitate adverſarii, culpatur factum dictumve in ſe laudabile.

Idem ordo ſervandus, ſi cauſſa per ſe fuerit infirma, eóque colore ac cauſſa aliqua extranea egeat. Ut ſi alterius injuriis ſimus laceſſiti: vel ſi in iram, metum, aliumve affectum, rejicienda ſit culpa: aut ſi ex duobus malis elegerimus, quod melius, publicoque utilius foret: vel ſi neceſſitate ſimus adacti, aut fortuna non faverit inſtituto, aut imprudentiâ aliquid acciderit, non malitiâ. In cujuſmodi cauſſis qualitatis & quantitatis ſtatus concurrunt. Qualitatis quidem, quatenus culpa à nobis removetur in alium, vel aliud. Ut ſi inſidiatorem occideris: vel Panico militum terrore exercitum amiſeris. Quantitatis verò, quatenus, quod culpari poſſe meritò videatur, extenuamus, immutando facti modum, locum, tempus: aut, ſi hæc non poſſumus, finem, & propoſitum. Ubi dicemus, noluiſſe nos alterum offendere: ut qui in maximis etiam malimus gratificari, quàm vel in minimis adverſari. Hâc nos indole eſſe, ac ſemper fuiſſe: teſtari id vitam omnem anteactam. Idem expoſcere amicitiam, cui ſtuduerimus quàm qui maximè. Atque adeò nec cauſſam fuiſſe, cur alteri malè vellemus. Ut hîc quoque, ubi de propoſito alicujus agitur, locum habeat illud Caſſii, Cui bono?

Quod ſi planè infirma ſit defenſio, aut ſaltem non ſatis fiduciæ in eâ reponamus; ad deprecationem confugiemus: quæ & ipſa accenſetur orationibus παθητικοῖς generis juridicialis. Potiùs tamen pertinet ad genus deliberativum; quia, qui deprecatur, conſilium dat: quomodo, qui apud patrem intercedit pro filio, non ſolùm rogat, ſed etiam ſuadet, ut ignoſcatur.

Quo pacto verò ea tractanda ſit; planum fit ex iis, quæ diximus lib. I. cap. IX, & libro ſecundo cap. X.

Ex iiſdem quoque haut obſcurum eſt, quæ adferri queant adverſus deprecantem: uti quòd hujus ſive infortunii, ſive ſceleris culpam, aliis impingere non poſſit: quippe qui, uti dici ſolet, capræ in modum ipſe hoc ſibi malum arceſſiverit, ſpontéque cruribus aſciam impegerit: item indignum eſſe miſericordiâ, qui ipſe ſit immiſericors: rem peſſimi fore exempli, ni exemplum ſtatuatur in hujuſmodi facinoris auctorem: aliaque id genus, quæ quia ſuo loco attulimus, ſerram eandem non reciproco, ne fiat iſthoc vetus, δὶς κράμβη θάνατος [a].

[a] Bis crambe mors eſt.

Contentus igitur ero deſignare aliquot defenſionis ac deprecationis exempla. Xenophon, lib. V. de expeditione Cyri, tuetur

Græcos

Græcos adversus expostulationem Hecatonymi, Sinopensium legati: de qua superiùs sectione XVII dicebamus. Demosthenes quartâ ad Athenienses epistolâ refellit ita Theramenis convicia, ut ea modestè in ipsum retorqueat. Livii lib. II purgat se Valerius Poplicola apud populum de crimine affectatæ tyrannidis. Plancus epistolâ ad Tullium lib. X. se excusat, quòd tardiùs hominum exspectatione defendendam ceperit Remp. Atque ad eundem scribens purgat se Asinius Pollio, quòd tardiùs suum erga Remp. studium declarârit.

Ut querenti ob literarum raritatem respondere liceat, multis constat exemplis. Velut cùm Curioni conquerenti, quòd minùs sæpe scriberet Cicero, respondet ille lib. II. epist. I. Atque idem lib. XII epist. XXX Cornificio se de literarum infrequentiâ excusat. Uti & Sabino Plinius lib. IX epist. II: etiam B. Hieronymus Juliano diacono: Politianus Hermolao Barbaro lib. I epist. XI: item Francisco, Cephaledensi episcopo, lib. VIII epist. XII: atque alibi aliis.

Basilius epist. CCCXXI (quæ altera ad Petrum, episcopum Alexandrinum) excusat se, quòd eum non fecisset certiorem de rebus variis, in quibus & essent aliquæ magni momenti.

Quomodo autem non expostulanti modò, sed etiam minanti, respondere possimus: arguet epistola II libri V. ad Metellum, & epistola Bruti ac Cassii lib. XI epist. III, quâ pluris se facere ostendunt salutem Reip. quàm Antonii minas.

Quod si ille, qui minùs in culpâ est, etsi senior sit, tamen, missis excusandi partibus, in gratiam redire sit paratus: exemplum suggeret Synesius epist. CXVI ad Auxentium.

Supplicium aliquod deprecanti, exemplo erit Philo libro de legatione ad Caium, in oratione Judæorum ad Petronium præsidem; quâ deprecantur, ne Caligulæ statua reponatur in templo.

Deprecantis pro eo, qui nihil mali commeritus, exemplum est illud Synesii epist. XXX ad Pentadium Augustalem: Ἐγὼ καὶ σοῦ κήδομαι, καὶ τοῦδε· σοῦ μὲν ὡς μὴ ἀδικοίης, τοῦδε δὲ, ὡς μὴ ἀδικοῖτο. Εἰ δὲ καὶ σοὶ δοκεῖ μετὰ τοῦ Πλάτωνος, τὸ ἀδικεῖν τοῦ ἀδικεῖσθαι μεῖζον εἶναι κακὸν, ἔοικά σοι μᾶλλον ἢ τῷδε χαρίζεσθαι, δεόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ, πραττομένου δίκας ὧν οὐκ ἐξήμαρτον. *Ego & tui curam gero, & illius: tui quidem, ne facias injuriam: illius autem, ne eâ afficiatur. Quod si cum Platone sentias, majus esse malum afficere alterum injuriâ, quàm affici ab altero: meliùs quidem de te mereor, quam de illo, cùm deprecor pro illo, à quo pœnæ exiguntur ejus criminis, quod non commisit.* Etiam deprecationis exemplum habes apud Nazianzenum epist. XLIX ad

XLIX ad Olympium, apud quem deprecatur, ne ob adolescentum quorundam facinus Diocæsaream, Cappadociæ urbem, evertat. item CLXX, & sequenti ad eundem Olympium epistolâ: item CLXXIX ad eundem: & CLXXXIII ad Nemesium, quæ planè elegans: uti & CXCVIII ad Theotecnum.

XX. DE SCISCITATIONE, AC INTERPRETATIONE FACTI.

DEFUNCTUS mihi jam hoc labore videbar: cùm in mentem venit, incidere quædam genera, de quibus nihil hîc dictum sit nobis. Nam & sciscitari nos interdum, quid factum, aut quâ mente aliquid factum sit: & de utroque respondere. Item futura mandare, optare, prædicere. Quocirca aliquid etiam de iis dicemus.

Ac in sciscitando quidẽ vix aliud requiritur, quàm ut exponatur, quid sciamus, quid nesciamus, & cur illud, quod non constat, nôsse aveamus, atque ut significemus, quàm illud nobis gratum sit futurum, si de eo certiores reddamur. Pleniùs hæc cognoscere licet ex iis, quæ de Petitoriâ diximus.

Quomodo narrando respondeamus, non referam nunc, quia abundè de eo alibi *a* egimus. At non item dictum de facti interpretatione. Ut si quæratur, utram in partem accipere oporteat, quòd tam longo quis tempore non rescripserit, aut nihil eorum præstiterit, quæ petebantur. Hic primùm in considerationem veniunt, tum personæ indoles ac mores, tum rei facilitas, aut difficultas. Ut quòd aliquis naturâ tardior sit in rescribendo, & tum solito esset occupatior; quódque rem tantam absque operâ amicorum præstare non potuerit. Item quòd semper quispiam superbiùs se gesserit, & novo nunc auctus sit honore, qui magis etiam inflârit. Hinc vel colligemus, caussam non esse satis gravem, cur aliquem putemus malè erga nos animatum esse: vel si ita comparatum sit, ut quod factum est, non possimus non in deteriorem partem interpretari; dicendum, non esse, quòd propterea alter se discruciet; sed Spartanâ hoc patientiâ concoquere oportere, sesèque munire adversus homines malevolos; ac nos quoque adversus tales consilium ei, atque auxilium omne, deferre.

a lib.3. cap.3. itẽ libro de arte historicæ.

Sin incertum erit, quo aliquid animo contigerit: aperiemus amico, quomodo se in re dubiâ gerere debeat; ut ne ille, de quo quæstio est, conqueri de nobis possit, si nihil peccârit; & si malè fuerit ani-

animatus, ſaltem nocere minùs valeat. Atque hic etiam, ſi fortè alter malè velit, omnem adverſus illum operam noſtram deferemus.

XXI. De mandandi ratione.

IN futuris, ut dixi, alia quidem mandamus, quò fiant: alia optamus, ut fiant, aut etiam fore prædicimus.

In jubendo, ſive imperando attendimus, quis, & cui quid mandemus. Nam aliter imperamus animis generoſis, quales ſponte etiam officium faciunt: aliter vilibus, & abjectis, qui nihil agunt, niſi metu pœnæ. Et tamen erga generoſos etiam retinenda majeſtas, ne rogare videantur, qui poſſunt cogere. Præterea videndum, quid imperetur. Ubi probandum, aliquid eſſe facile, vel ſaltem fieri poſſe: quod ut liqueat, modus addatur, quòd quid fieri, vel facilè etiam fieri, poſſit. Etiam oſtendendum, quid inde honoris, vel utilitatis, redire poſſit, tum ad eum qui imperat, tum cui imperatur. Cujuſmodi ſatis perſpicere eſt ex iis, quæ de ſuaſione diximus.

XXII. De optatione.

IN optando primùm diſpicere convenit, quid exoptare nos alteri dicamus. Nec enim hoc ejuſmodi eſſe debet, quod nos quidem conducere alteri credamus, ſed ipſe averſetur: ut ſi avaro optes honorem ejuſmodi, qui illi conſtaret rei familiaris diſpendio. Neque item optabimus, quæ alter quidem exoptet, at nos ei noxia fore arbitremur: ut ſi diviti avaro optes immenſas opes: quod tantumdem penè ſit, ac ſi furioſo expetas gladium: neque hoc aget, niſi qui fœdè alteri volet adulari. Quemadmodum & adulatoris erit, optare cuiquam, quæ fortunæ ejus non conveniant: quomodo inani ſpe alterum lactes, imò hominem ſtultum magis etiam infatues. Nempe illa ſolùm optabimus, quæ expeti debere, utrimque conveniat. Rationes etiam voti noſtri addemus: ut, opes ad ſplendorem nos optare veteris familiæ, ac quò liberalitatem erga alios poſſit exercere: optare eidem magiſtratum, ut temporibus tam malis bonæ cauſſæ ſic jacente ſalutarem præbeat dexteram. Denique non ſolùm nos vovere hæc dicemus; ſed operam etiam noſtram offerre ad ea conſequenda.

XXIII. DE RATIONE EXPONENDI, QUÆ CONIECTAMUS, AUT PRÆDICIMUS.

EXPONENDUM nunc, quomodo prædicamus alicui vel incrementum novæ dignitatis, vel ereptionem veteris. Exordium ducitur ab occupatione. Vani enim hominis videtur, futuri notitiam sibi arrogare. Itaque priùs ἄρσει dicetur, non esse nos divinos, sive ariolos & conjectores. Θέσει deinde explicabitur, cur fidenter nihilominus adferamus sententiam nostram. Adducemus verò tum caussam impulsivam, nempe quòd hoc amore & benevolentiâ compulsi faciamus: tum finalem, quia sic fore speremus, ut cautiùs ac prudentiùs se gerat. Hinc sequetur propositio cum narratione. Referemus enim præsentem rerum statum, & quid in futurum conjectemus, vel certò etiam prædicere ausimus. Confirmatio petetur à signis, similibus, exemplis, aliisque argumentis: unde vel verisimiliter conjiciamus, vel fidenter prædicamus. Epilogus vel gaudium gignet, siquid boni auguremur: vel metum incutiet, si mali aliquid impendeat. Si bonum fuerit, jubebimus, ut propter illud adversa constantiùs ferat; nec facilè hastas abiiciat, propter inimicos: item ut se nunc circumspectè gerat, ne spes tanti boni, ob temerarium aliquod dictum aut factum, ad irritum cadat. Sin malum erit, monebimus, ut circumspectè nunc omnia agat, ne malo inopinatò opprimatur. Unde liquet, si finem conjecturæ aut prædictionis attendamus; pertinere hæc ad genus deliberativum, uti quamvis monitionem, ac adhortationem, vel dehortationem.

XXIV. EPILOGUS DOCTRINÆ HUJUS.

VIDIMUS strictim de inventione ac dispositione speciali. Non pauca verò nunc indicta nobis videsis in Partitionibus nostris Oratoriis, duodecim postremis capitibus libri secundi. Etiam hoc argumentum seculo nostro Græcè tractavit Theophilus seu Theodosius Corydalleus Atheniensis libello περὶ τῶν ἐπιστολικῶν τύπων a. Adi & Desiderium Erasmum libro de conscribendis epistolis, & hoc paullo antiquiorem Lippum Brandolinum, qui in Pannonia, à rege Matthia Corvino invitatus, Rhetoricen docuit, ac *quamvis* b *penè cæcus, certe lippus, ex eâ præcepta collegit, & à ratione dicendi ad rationem scribendi tam doctè transtulit, & tam diligenter accommodavit*, ut, judicio

a *Londini editus anno* 1625.

b *Seb. Corradus epistolâ ad S. P. Q. Rhegiensem, quã præmisit tribus Brandolini libris de ratione scribendi ab Oporino editis an.* 1565.

judicio nostro, verissimè de eo scripserit eruditissimus vir, Sebastianus Corradus, *nihil neque majorum suorum memoriâ, neque suâ, doctius aut elegantius in eo genere scriptum videri.*

Sed quia præceptis omnia constringi non possunt: inprimis operæ erit, si retexantur orationes atque epistolę tam Græcæ, quàm Latinæ, non oratorum modò, sed etiam quæ apud historicos leguntur. Expedit quoque, ut nobiliores ad suam singulæ classem referantur, quò pariter se ad imitandum offerant. Hæc enim res prudentiam augebit; quia meliùs videbimus, quàm variè unumquodque argumentum pro personæ ac περιστάσεων diversitate tractetur.

FINIS LIBRI TERTII.

GERAR-

I N D E X

locupletissimus

RERVM ET VERBORVM IN TRIBVS PRIORIBVS LIBRIS ORATORIARVM INSTITVTIONVM.

Numerus paginam indicat. In Græcis Latinarum vocum ordinem secuti sumus.

A.

Angeli

B.

E.

Eru-

I.

K.

L. *La-*

L.

M.

N.

O.

In

Q.

R.

S.

T.

FINIS.

INDEX

locupletiſſimus

RERVM, ET VERBORVM,

IN LIBRIS TRIBVS POSTERIORIBVS ORATORIARVM INSTITVTIONVM.

Numerus indicat paginam. In Græcis vocabulis literarum Latinarum ordinem ſequimur.

A.

Ἀρει-

Ausonii

Curio-

D.

I.

 vocem

M.

N.

Nervus,

O.

P. P, *lite-*

P.

Pho.

R.

S.

V.

FINIS.

GERARDI IOANNIS VOSSI

COMMENTARIORUM RHETORICORUM,

SIVE

ORATORIARUM INSTITUTIONUM,

PARS ALTERA.

LUGDUNI BATAVORUM,
Ex Officinâ IOANNIS MAIRE.
CIↃ IↃ C XLIII.

Nobilissimis, & Amplissimis Dominis,

CVRATORIBVS
ACADEMIÆ
LVGDVNO-BATAVÆ,

FRANCISCO AB AERSSEN, Equiti, Domino Sommelsdicensi, & Platensi, Status Consiliario;

NICOLAO CROMHOUTIO, Domino in Vrihoven, Curiæ Hollandicæ & Zelandicæ Præsidi;

ÆGIDIO DE GLARGES, Domino in Elesmes, Reipublicæ Harlemensis Syndico.

Et Amplissimis, ac Prudentissimis Viris,

GERARDO LEONARTIO;

HUGONI COEDICIO;

DANIELI AB ALPHEN, Illustr. Ord Quæstori in urbe Leidensi, & agro Rhinlandico;

GERARDO LANSCHOT, M. D., Consiliario in Collegio rebus maritimis præfecto;

Reip. Lugdunensis Consulibus, Curatorum collegis.

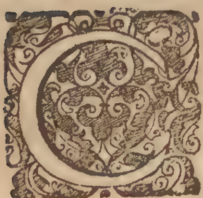
ITEM

JOANNI WEVELINCHOVIO, I. C., Reipubl. ejusdem Syndico, & Curatoribus à Secretis,

GERARDVS JOANNES VOSSIVS

dedicat, consecrátque.

NOBILISSIMI, AMPLISSIMI VIRI,

Vm à mundi incunabulis hanc naturæ legem fixerit opifex ejus sapientissimus, ut, qui homo fuerit, idem animal sit; quod verò animal est, carere affectu non possit: hominem ipsum exuere non postulat, qui, cum Zenone, & porticu, exscindi affectus jubet. Sed cum cæteris quidem animantibus communes sunt affectus nobis: ratione autem, & sermone, secernimur. quorum illa inperium obtinet, cùm bene vivimus; hic, cùm bene dicimus: illa dominatur affectui proprio; hic etiam alieno. Vtroque horum nihil melius esse, ac præstantius, constat. At non æquè convenit, quæ via ad bene dicendi vim faciliùs ac certiùs ducat. Plurimi enim contendunt, ad parandam eloquentiam, sufficere ingenium non infelix, modò dicendi usu roboretur. Quorum judicio operam luserimus signandis istis de arte Oratoriâ. Sed damnari ab iis non poßumus, nisi priùs culpæ ejusdem ream peragant totam penè antiquitatem: præ cæteris Aristotelem, & Tullium; acris ingenii, exacti judicii, summæque auctoritatis viros; qui, de facultate hac, pulcherrima ingenii monumenta posteris reliquerunt. Nec verisimile est, infimis quoque artibus sua esse præcepta; sublimi verò eloquentiæ proprias esse observationes nullas. Siqua etiam facultas, solius naturæ beneficio nixa, nullo artis auxilio vigeret: poësis sibi illud suo quasi jure deposceret. Atqui, ut taceam de vetustis, quantis ingenii doctrinæque viribus, quàm copiosè etiam parentum

tum

tum nostrorum ævo, de re poëticâ egit Cæsar Scaliger, vir veteribus par, major fortaße novis! Quare si non de nihilo dici solet, poëtas nasci, fieri oratores: multo sanè justiùs hic labor apud Rhetorem insumitur. Solùm cauto opus est, ut ne pueriles tantùm præceptiunculæ coacerventur: sed ea afferantur inprimis, quæ placere etiam nec stupidis, nec indoctis possint. Vtrùm hoc, quod ab aliis nunc requiro, præstiterim ipse in Institutionibus nostris: penes vos, Nobilißmi, & Amplissimi Viri, judicium erit. Opus ipsum est καινοπάλαιον [a], *ac in sex libros jam olim à me distributum: quorum tres agunt de Inventione, & Dispositione: ac totidem de Elocutione & Pronunciatione tractant. Priores illos L. M. Q. consecravi Illustribus Hollandiæ & West-Frisiæ Ordinibus: hos posteriores votivum animi mei specimen jure Vobis inscribo, qui eorundem nomine Lugdunensi Academiæ præestis. Nimirum studeo eos imitari, qui ædes exstruunt magnificas. Solent hi columnis Tuscanici, Dorici, Ionici, aut Corinthii operis exornare earum fores, ut continuò aliquid occurrat, quod oculos in se convertat; non eorum modò, qui domum subire parant; sed illorum quoque, qui transeunt duntaxat. Similiter volui ego in frontispicio utroque tanta comparêre nomina, ut decus illa adferant Commentariis nostris; etiam apud eos, qui, obiter adspicere contenti, fortasse legent nunquam. Et sanè, si eloquentia viris principibus maximè ornamento est, ut ait Tullius* [b]; *imò Rhetorice, pars sit scientiæ civilis, ut ab antiquis* [c] *accepimus: ad quos potiùs itum oportuit, quàm eos, qui tot jam annos præ-*

a novum pariter & vetus.

b lib. 4. de Fin.

c Aristot. Cic. Fab.

ſitis Reipublicæ, atque iis honoribus fungamini, ubi potiſſimùm regnare eloquentia ſolet?. Siquidem partim in magnis Bataviæ civitatibus vel Senatui eſtis à conſiliis, conſiliorumque interpretes; vel ſummum etiam tenetis conſularis dignitatis gradum: partim in ſupremis Bataviæ univerſæ Collegiis conſpicui eſtis, vel præſidendo inclytæ Curiæ, vel conſidendo inter ſplendidiſſimos Ordinis equeſtris viros, ac Status conſiliarios: ut taceam (ſi tacere liceat, quod inprimis huc facere videtur) de obitis toties legationibus ad Reſpublicas, Principes, Reges; tot etiã annis ad Henricum, Galliarum Regem, nomine & re Magnũ. Ita ut, cùm multùm debeatis prudentiæ; grande tamen aliquid ſibi flexanima illa vindicet Regina. Atque hanc quidem laudum veſtrarum nunc ſolam excerpſi: quia eam cùm celebro, non minùs prædicem artem noſtram, quàm vos ipſos. Et Homerus quoque Deos ac heroas ſuos extollere ſolet à parte aliquâ: quomodo Iunonem ab ulnis, Auroram à digitis, Thetidem à pedibus, Achillem ab eorum celeritate commendat. Nec ſolùm tamen operis me argumentum compulit, ut hæc vobis dicarem: ſed eodem me hortabatur vitę meæ conditio, ac munus quod obirem. Quemadmodum enim eloquentia, nec non tutela artis oratoriæ, maximè convenit iis, qui civibus præſunt: ita qui ſuſtinet aliquas in Academia partes, optimè Curatoribus ejus, non publicæ modò, ſed privatæ etiam, induſtriæ ſuæ rationem reddit. Id nunc tacitus quodammodo præſto, loquente pro me operâ hâc meâ: ac verbis etiam idem hoc loco facerem lubens, niſi ſatis vobis conſtare arbitrarer, quomodo triginta hos annos

decur-

decurrerim, publicè docendo, scribendo, privatim plurimos juvando, idque in muneribus variis, & difficillimis, & quæ singula totum penè hominem requirerent. Quamquam verò satis videam, paullatim sic atteri vires, ac fortasse fraudi etiam fuerim meis; cùm non magis operosum sit, pariter sorbere & flare, quàm totum se Musis dare, & privata sectari commoda: me tamen vitæ sic actæ per tot annos, nondum pœnitet. Quippe præterquam quòd animo sic magis satisfeci meo; cui nihil unquam jucundius fuit, quàm in studiis proficere, & ore, calamo, operâ prodesse quamplurimis: Deo etiam, qui per Reip. & Academiæ præfectos tam variam mihi provinciam mandârat, conscientiam meam meliùs probavi. Præterea tot bonorum mihi conciliavi amorem, etiam illorum, quos Deus in illustri loco collocâsset: ante omnes ipsius, quem debitæ venerationis caussâ nomino, magni magnæ Britanniæ regis KAROLI: à quo insperatò mihi, homini extero, collatum tam grande beneficium, per quod reverendo Cantuariensium Canonicorum Collegio sum insertus, quiescere me neutiquam sinit; sed assiduè stimulat ad porrò etiam de doctrinarum studiis bene merendum; ne unquam gratiâ hac Serenissimi Regis, & inclytæ Britannorum gentis, videar indignus. Vester etiam affectus tam benevolus erga me, Nobilissimi & Amplissimi viri, faces ad hoc ipsum animo meo mirificè subdit: eoque dulcius mihi fuerit placere vobis hac parte, quo dulcius est vobis, bene mereri de Academia universa. Quod, ut nunc fere hominum sunt mores, verè est seculum corrigere. Neque

que deerunt, qui animum hunc vestrum seris pandant nepotibus: quæ post conscientiam optima est benefactorum merces. Laudi dabitur ordini nostro, scripsisse quæ legerentur. Sed magis erit laudi vobis, egisse, quæ scriberentur. Quantoque majora erga literas, & Academiam, merita erunt vestra: tanto etiam magis in secula vestrum ibit nomen: suumque ei decus constabit, quamdiu uspiam studiis honos erit. Votum superest, Nobilissimi & Amplissimi Viri, ut vos Deus Reip. pariter atque Academiæ incolumes diutissimè præstet, ac meliùs meliúsque de utrâque merendi & animum vobis suppeditet, & vires. Lugduni Bat. Anno CIↃ IↃC XXX. *Prid. Kal. Apriles.*

GERARDI

GERARDI JOANNIS VOSSII COMMENTARIORUM RHETORICORUM,

SIVE

ORATORIARUM INSTITUTIONUM LIBER IV.

QUAE EST

DE ELOCUTIONE.

CAP. I.

De ELOCUTIONIS definitione, & distributione, ac speciatim de ELEGANTIA.

LOCUTIO est idoneorum verborum, & sententiarum, ad res inventas accommodatio.

Dividitur hæc in partem communem, & propriam.

Communis est, quæ de elocutione generatim tractat, neque ejus doctrinam ad certam restringit materiam.

Constat autem tribus; ELEGANTIA, *quæ oratorii ædificii quasi fundamentum est;* COMPOSITIONE, *quæ verba ita construit, ut æquabiliter surgat oratio;* DIGNITATE, *quæ verborum immutatione, & artificiosis loquendi formis, orationem quasi picturis variis exornat.*

Elegantia comprehendit Latinitatem, & explanationem: Illa facit, ut purè; hæc, ut perspicuè dicamus. Adhæc non satis est, ut vocibus utamur Latinis, propriis, aptéque connexis; sed in his ipsis quoque de- lectu

lectu opus est: idque non modò, quia alia aliis plus lepôris habent, aut ponderis: verùm etiam, quia distinguendum est inter voces omnino Latinas, peregrinas in Latinorum coloniam àdscitas, & peregrinas non receptas: inter vulgares, nitidas, & poëticas: inter omnino obsoletas, veteres jam raras, adhuc usitatas, novas aliorum, & à nobis novatas.

Ad perspicuitatem quoque orationis facit, ut non nisi suo loco utamur involutione; neque temere adhibeamus sermonem ambiguum, vel nimiam orationis brevitatem, vel magnitudinem tantam, ut vix assequi dicentem possit auditoris intentio, vel vocabulorum trajectionem.

Comparatur elegantia, tum consuetudine audiendi purè loquentes, (quod tamen florente Româ magis habuit locum, quàm seculo nostro) tum legendo optimos scriptores, tum imitando, scribendoque; quia omni in re usus est optimus magister.

I. UTRUM ELOCUTIO, AN INVENTIO, PRIUS DEBEAT DOCERI: ET QUID PER ELOCUTIONEM INTELLIGATUR.

DEVENIMUS ad eam Oratoriæ facultatis partem, quæ facit, ut non tantùm fortibus, sed etiam fulgentibus prœliemur armis. Aristoteles λέξιν vocat, Demetrius ἑρμηνείαν, alii, Fabiô *a* teste, φράσιν nominant. Latinis dicitur elocutio: quamquam id nomen, si originem magis spectes, quàm usum, propriè conveniat pronunciationi: ut omnino præstare videatur exornationis appellatio.

a *lib.* 8. *cap.* 2.

Meritò autem hâc de parte quidam præcipiendum existimant ante inventionem. Nam verborum delectus origo est eloquentiæ. Is autem elocutionis pars est. Deinde verborum cura (quæ, licet non sola, ad solam tamen pertinet elocutionem) longè facilior est, quàm cura rerum: faciliora autem priora sunt ordine doctrinę, etiam cùm posteriora sunt ordine naturæ. Inventio certè requirit experientiam, & multijugam lectionem, quæ in pueris esse nequit. Quare quisquis teneram ætatem docet ac ducit; utiliùs hâc in parte eam exercebit, priusquam de inventione tractet. Neque obstat, quòd tum Tullius lib. 1. de Orat., tum Fabius in octavi libri prooemio, hanc difficillimam vocent operis Rhetorici partē. Quippe loquuntur hi ratione ætatis adultæ, quæ prudentiâ sæpe, atque usu, ea citra artis operam, ac levi negotio exsequitur, quæ de inventione, ac dispositione, operosè præcipiuntur à dicendi magistris. At longè

secus

ſecus cum pueritiâ comparatum eſt; in quam non cadit prudentia civilis, aut cognitio rerum graviſſimarum, adeóque latè diffuſarum, quàm ipſa patet vita humana. Adde quòd nobis ſermo eſt de elocutionis præceptis, quæ facilè intelliguntur, & in optimis auctoribus obſervantur. At Cicero, ac Fabius, reſpexere exercitationem atque imitationem: cui difficultate tantum cedit nuda præceptorum intelligentia, quanto majus operoſiuſque eſt, aliquid Tullio aut Marone dignum condere, quàm fungi interpretis munere artificium in alterutrius ſcriptis enarrantis.

Quanto apud antiquos elocutio fuerit in honore, tum argumento eſt, quòd Iſocrates minimùm Panegyrico impenderit decennium, ac Plato uſque ad octogeſimum ætatis annum dialogos ſuos pectere & calamiſtrare non deſierit; ut de utroque ſcribit Halicarnaſſenſis *a*: tum quòd ab hâc ſolâ oratores dixerint eloquentes; etſi aliud longè ſit eloquentia, aliud elocutio. Nam illa eſt tota oratoris virtus; hæc tantùm pars eſt officii oratorii, quæ idonea verba & ſententias ad inventionem accommodat; quemadmodum cognoſcere eſt ex definitione autoris ad Herennium *b*: niſi quis apud eum legere malit, *Elocutio eſt idoneorum verborum ad ſententiarum inventionem accommodatio*; quomodo è MS. codice reſtituit Franciſcus Luiſinus lib. III. παρέργων cap. XXIII. Sed vulgatam ſcripturam planè retineo. Illa verò, quam Luiſinus probat, ab eorum errore profecta mihi videtur, qui, elocutionem tantùm eſſe verborum, putarunt. Atqui aliud ſenſiſſe hunc ſcriptorem, vel illud ſatis arguit, quòd figurarum alias verborum eſſe dicat *c*, alias ſententiarum.

a lib. περὶ συνθέσεως ὀνομάτων.

b *lib.* 1.

c *lib.* 4.

II. VARIA ELOCUTIONIS GENERA, AC ORATORIÆ ELOCUTIONIS PARTITIO IN ELEGANTIAM, COMPOSITIONEM, ET DIGNITATEM.

ELOCUTIO alia eſt naturalis, quæ non recedit à vulgari loquendi conſuetudine: alia artificioſa, quæ à priori abit. Hæc vel philoſophica eſt, vel oratoria, vel hiſtorica, vel poëtica. Ex his philoſophica propior eſt naturali. Interim etſi omnes non paucis differant, multo tamen pluribus conveniunt. Quæ & ratio eſt, cur pleraque omnia elocutionis præcepta à rhetoribus non oratorum modò, ſed hiſtoricorum etiam, atque adeo poëtarum exemplis illuſtrentur.

Partes Oratoriæ elocutionis ſunt duæ. Prior, quam univerſalem & communem vocamus, generatim pertractat de iis, quæ orationem ornant. Altera, quam ſpecialem ac propriam appellamus, elocutionis diverſitatem aperit pro diversâ materiâ. De priori agemus hocce libro, & ſequenti: de alterâ dicemus libro ſexto.

Quemadmodum autem ædificia, ita elocutio univerſa duobus conſtat; fundamento, & exædificatione ſive ſtructurâ; ſub quâ, ut inferiùs dicemus, compoſitionem, & dignitatem comprehendimus. Sanè tria hæc in elocutione ſpectari, ſenſit & Theophraſtus, eumque ſecutus Dionyſius Halicarnaſſenſis; quorum uterque magnificum ſtylum conſiſtere voluit in verbis deligendis, quod fundamentum facimus; iiſdem collocandis, quæ prior iis eſt ſtructuræ cura; atque his ipſis ſchematum pigmento exornandis, quæ res ad dignitatem pertinet. Verba Dionyſii *a* viſum apponere, quibus & id quod dixi, & ſuum de Iſocrate judicium complectitur: Καθόλου δὲ τριῶν ὄντων, ὥς φησι Θεόφραστος, ἐξ ὧν γίνεται τὸ μέγα, καὶ σεμνὸν, καὶ περιττὸν ἐν λέξει, τῆς τε ἐκλογῆς τῶν ὀνομάτων, καὶ τῆς ἐκ τούτων ἁρμονίας, καὶ τῶν περιλαμβανόντων αὐτὰ σχημάτων· ἐκλέγει μὲν εὖ πάνυ, καὶ τὰ κράτιστα ὀνόματα τίθησιν· ἁρμόττει δὲ αὐτὰ περιέργως, τὴν εὐφωνίαν ἐντείνων μουσικήν· σχηματίζει τε φορτικῶς, καὶ τὰ πολλὰ γίνεται ψυχρὸς, &c. *Cùm autem tria omnino ſint, ut ait Theophraſtus, ex quibus dictionis granditas, & ſplendor, ac magnificentia oriatur; verborum delectus, univerſa ex iis concinnitas, & figuræ, quibus hæc concluduntur: optimum quidem Iſocrates habet delectum, valdeque commoda verba ponit: affectatè autem hæc conjungit, muſicum quendam captans concentum; ac figuras uſurpat tumidas, unde ſæpe fit frigidus, &c.* Nunc de ſingulis ſingillatim agamus.

a in Iſocrate.

III. IN QUIBUS ELEGANTIA CONSISTAT: ET AN, LATINITATIS STUDIO, SIT ABSTINENDUM À PEREGRINIS OMNIBUS, AUT VOCIBUS DISCIPLINARUM PROPRIIS, VEL VOCABULIS ECCLESIASTICIS.

FUNDAMENTUM elocutionis, ac veluti ſolum quoddam, faciemus elegantiam. Sub hâc autem complectimur puritatem, & perſpicuitatem. Puritas ad Grammaticum pertinet: quamquam, ut pura Latinaque ſit oratio, non tantùm Grammaticis præceptis, ſed etiam conſuetudini bonorum ſcriptorum, conformis eſſe debet.

Quippe

Quippe Latinitas nihil aliud est, quàm observatio incorruptè loquendi secundùm Romanam linguam: ut est apud Diomedem *a*, & Maximum Victorinum *b*.

a lib. 2. cap. de Latinitate.
b lib. de re Grammatica.

Quò autem pura, h. e. Latinis Latina, Græcis Græca sit oratio; primò & inprimis illam curabimus curam, ut verba nostra sint cognita iis, qui è veteribus probo sunt castoque sermone usi. Latinorum autem Græcorumque verborum numero adscribenda etiam sunt, quæ peregrinitatem Latio, aut Græciæ, infudisse videri possent, nisi ea Romani, aut Græciæ terræ homines, suâ donassent civitate. Istiusmodi sunt, *gaza*, *mapalia*, aliaque hujus monetæ; quæ in Marone tanquam barbara sugillat Claudius Verderius, vir eruditus, sed malus bonorum scriptorum censor. Non tamen his utendum confertim; sed quoties alia, quibus ea exprimamus, haut suppetunt: eaque cautio potissimùm in pedestri oratione locum habet. Nam & Hermogenes περὶ μεθ. δειν. scripsit, τὰ ἐθνικὰ, sive gentilia ac peregrina, quæ Aristoteli γλῶτται dicuntur, item τεχνικὰ, sive artium propria, & νομικὰ, i. quæ ad leges ac jus pertinent, ignorari, ac obscuritatem afferre in oratione solutâ. Iccirco veteres Romani, si vocem usurparent Græcanicam, ejus subjicere solent explicationem. Afranius in togata, cui Sellæ nomen *c*;

Vsus me genuit, mater peperit Memoria.
Sophiam vocant me Graii, vos Sapientiam.

Ennius in Annalium seu primo, seu septimo *d*:

Nec quisquam sophiam, sapientia quæ perhibetur.

Nec tamen id perpetuum est, cùm & sine ἐξηγήσεως utantur. Ut factum quoque esse in antiquis togatis, innuit Seneca *e*: qui & titulum hunc adducit inscriptum tumulo Fabii Dossenni, Atellanarum scriptoris:

c apud Gellium lib. 13. cap. 8.
d apud Festum in Sas, ex Scaligeri correctione.
e epist. 89.

Hospes, resiste, & sophiam Dossenni lege.

Sic Juvenalis *orexin* non refugit sat. VI:

--- rabidam facturus orexim.

Atque iterum sat. X:

--- Hinc surgit orexis,
Hinc stomacho bilis.

At minimè imitanda est Plauti licentia, qui *poterium* usurpat Sticho: ubi & bis *prothymi* dixit, ut & *prothymè* in Pseudolo.

Interdum tamen usu venit, ut eleganter Græca Latinis interserantur: quod inprimis in epistolis locum habet, ac potissimùm, si is, ad quem scribimus, magnopere hâc afficiatur linguâ; aut siquid scribamus, quod occultum esse velimus; aut denique, siquid ele-

gantiùs Græcè ſonet, quàm Latinè, aut ſi vox Græca habeat ἔμφασιν, aut ſi verba Græci ſcriptoris adferamus, aut ad ea alludamus. In orationibus verò parcè omnino utendum Græcis: quippe quæ coram multis habeantur, quorum bona fortaſſe pars Græcè neſcit. Vide omnino Alberici Gentilis diſputationem παρέργως inſtitutam de linguarum mixtura *a*.

a *Subjicitur notis Druſii, & diſputationi Alberici Gentilis in lib.* 1. *Machab.*

Quod ſi judicio iſtoc opus eſt in peregrinis Latio receptis, & Græcis bonis: quantâ religione ab iis abſtinendum, quæ labente, vel collapſo jam imperio Romano, barbaries induxit! Jubemus igitur in ultimas deportari terras inquinatam illam ſcribendi rationem, quæ ſuperioribus ſeculis in Philoſophis pro ſubtilitate, in Medicis pro utilitate, in Juriſconſultis pro prudentiâ, in Theologis pro pietate habebatur: de cujuſmodi ſcriptoribus, aut ſaltem de quorum plurimis, eleganter dicebat Hermolaus, nomine, non re Barbarus, ne viventes quidem vixiſſe, nedum exſtincti vivant; vel, ſi vivant, vivere in pœnam, aut contumeliam.

Non tamen eorum ſententiam probamus, qui vocabula diſciplinarum quarumque propria exterminant, & Philoſophorum ſermonem ad lancem claſſicorum ſcriptorum expendunt. Ita iniquè Petrum Victorium, ſummum virum, ſugillat Majoragius *b*, quòd uſus eſſet vocabulo *contrarietatis*. At rectè Scaliger Exerc. 1. ad Card. *Non verſamur in foro, aut in Romano comitio; ſed in communi theatro ſapientum, ſub oculis veritatis; cujus ſupellectilem, atque apparatum, non tam nitidum, quàm opulentum eſſe decet.* Adde quòd Victorius *contrarietatis* vocem non uſurpârit primus, cùm & legere eam ſit apud Arnobium lib. II: *Et rerum*, inquit, *contrarietatibus diſſonare.*

b *cõment. in cap.* 1. *lib.* 1. *Rhet. Ariſt.*

Multo minùs probatur nobis eorum diligentia, qui in ſacrarum literarum tranſlatione, ut præter cæteros puritati ſtuduiſſe videantur, viris equiſque fugiunt voces Eccleſiæ priſcæ uſurpatiſſimas, & idiotiſmos linguæ ſanctæ ab verſionibus ſuis, quaſi furcillis, arcent. Non ſatisfacit illis Hebraiſmus hic, *Sermo caro factus eſt*; ſed malunt, quod tamen minùs exinanitionem Chriſti declarat, *Sermo fuit corporatus.* Itidem eos videre eſt pro baptiſmo ſubſtituere lotionem, pro angelo genium, pro fide confidentiam, pro eccleſiâ rempub., pro ſynagogâ collegium; neque minùs ineptè in aliis multis, quę jure in Caſtalione culpant intelligentiores. Si enim Apoſtoli Hebraiſmos iſtos in Græco ſermone reſervant; ſi doctiſſimi Græci Latinique Patres formis illis loquendi à Spiritu S. adhibitis orationem ſuam tanquam gemmis exornarunt; ſi huc uſque Eccleſia Græcani-

cas

cas istas voces N. T. retinuit; si denique inusitatâ ignotâque hactenus loquendi ratione, Ecclesiæ glaucoma ob oculos objicitur: quid virum illum, quamquam eruditissimum, ita transversum egit, ut, contra Apostoli mandatum *a*, istam, sive κενοφωνίαν *b*, ut legere Græca scholia, sive καινοφωνίαν *c*, quomodo legit Augustinus, Ambrosius, & vetus interpres, cum scandalo in Ecclesiam introductam velit? Præsertim quando Hebraismi illi, ac voces Græcanicæ ἐμφαλικώτεραι sint, & vim ac majestatem quandam habeant; quam amittant, cùm ad phrasin aliarum linguarum recuduntur. Mero enim meridie clarius est, quod scribit Jul. Scaliger, *Venere propriâ, quasique nativo cujusque linguæ decôre, foveri sententias quasdam, subnixasque certis idiotismi fulturis sustineri: quas in aliam quasi coloniam si deducas, iidem sanè sint cives; gratiam pristinæ commendationis non retinebunt.* Insignis quoque hâc de re locus est apud Iamblichum, quem apud eum reperies in Theologiâ Phœnicum: aut cui inquirendi non est otium, ex Jamblicho adductum videat apud Hadr. Junium lib. IV. Animadv. cap. XXV.

a ad Tim. I. cap. 6. vers. 20.
b vocũ inanitatem.
c vocũ novitatem.

IV. De proprietate sermonis.

Nec satis est, si optimorum utamur scriptorum verbis: sed in his ipsis non exiguo opus est delectu. Quippe & puræ putæ Latinorum voces multimodis differunt. Ac primò distinguuntur ratione significationis; cùm aliæ aliis magis sint propriæ ac significantes: quò refer, quòd quædam sint sublimes, quædam humiles; quædam graves, quædam leves; quædam honestæ, quædam obscænæ. Differunt præterea ratione consuetudinis: cùm aliæ sint usitatę, alię rarę: ac quędam sint novę, aut pridem novatæ, quædam antiquæ nondum desitæ, vel jam antiquatæ. Item ratione sermonis, cùm quædam ligatæ, quædam pedestri conveniant orationi. Ac denique (quod ad Compositionem pertinet) ratione soni, cùm vocabulorum quædam sint sonantia, quædam exilia; quædam lenia, quędam aspera; quędam tarda, quędam volubilia, &c. Itaque jure optimo monent, verbum quodque quasi staterá aurariâ pendi oportere. Eadem sententia Dionysii Halicarnassensis, cùm scribit, ἡ ἐκλογὴ τῶν ὀνομάτων μέγα τι δύναται *d*. Idem & de eâ Echecrati librum promittit; quem tamen num scripserit, divulgaritque, planè sub ancipiti hęret.

d delectus verborum magnum quid potest.

Verùm totum hoc, quod de ejusmodi delectu proposuimus, ac in-

ac inprimis, quod primo loco de vocabulis propriis ac significantibus dicebamus, frustra monemus, nisi quis apprimè fuerit volutatus in eorum lectione, qui propriè signatéque sunt locuti. Ex his enim solis, non ex seculi nostri sermone, quo vel duo Latinè loquuntur, vel nemo, proprietas illa haurienda est. E. G. ex Tullii Philipp. VIII. & Festo Pompeio, discimus, nullum à veteribus *tumultum* vocari solitum, præterquam Italicum, & Gallicum: & ratio est, quòd ut animantia gravida tument, itemque arbores folia edituræ; sic cùm à domesticis, aut vicinis, bellum imminet, negotia, sive res, tumeant, (ut loquitur Cicero *a*) h. e. perturbationem aut bellum pariturae videantur. Eò respexit Plautus Patruo sive Pœnulo, cùm ait *b*:

a *epist.* 4. & 5. *lib.* 14. *ad Att.*

b *Act.* 3. *sc.* 1.

--- Servile esse duco festinantem currere.
Præsertim in re populi placidâ, atque interfectis hostibus,
Non decet tumultuari.

Itidem Dictatorem propriè *dictum*, ac Flaminem dicebant *proditum*. Sed & virginem Vestalem, quia, quæ primùm Vestalis facta, capta fuit in bello, (hanc enim rationem afferunt Grammatici: veriùs, scio, eâ de re Joseph. Scaliger in Culicem Maronianum) *captam* propriè dicebant. Atque hoc discrimen (quod tamen perpetuum non est, quia & flamen Dialis *captus* dicebatur, ut ex Agellio *c* cognoscimus, &, *dictatores proditi sunt*, legimus apud Pomponium IC.) assignat quoque Chirius Fortunatianus; vel potiùs Curius Fortunatianus, cùm Chirii nomen, quod & in Aldina est, Romanis sit ignotum; vel, quomodo è veteribus codd. Parrhasius in epistolis legit, Fortunatianus in Chriis; quæ inscriptio si cui fortè arridet, dicendum erit, latiùs Fortunatianum uti vocabulo Chrię, quàm Fabium, Theonem, & Aphthonium; cùm ea quoque Rhetor ille tradat, quæ propriè ad Chrias non pertinent.

c *lib.* 1. *cap.* 11.

Porrò cùm proprietatem sermonis commendamus, non excludimus voces translatas: verùm cum Fabio *d* propriorum quoque loco habemus modificata illa, quibus nihil inveniri potest significantius: ut cùm Cato dicebat, *Cæsarem ad evertendam Remp. sobrium accessisse*: aut cùm apud Maronem legimus, *deductum carmen*; apud Horat. *acrem tibiam*. Scio, adversus hanc Fabii sententiam acriter disputari à multis: verùm abunde eum defendimus in Grammaticis nostris commentationibus. Ac facit in hoc nobiscum etiam Cæsar Scaliger lib. IV Rei Poëticæ cap. V *e*.

d *lib.* 8. *cap.* 3. *quod est de perspicuitate.*

e *p.* 460. *edit. Comel.*

V. DE

V. DE VERBIS SORDIDIS.

DE proprietate diximus. Quemadmodum autem cognoſcere fuit ex variis vocabulorum formis, quas paullo antè adſignavi: non conſiſtit delectus in ſolâ proprietate verborum: ſed inſuper aliæ ſunt ſermonis puri caſtique virtutes. Ac primò requirimus in eo nitorem: cui repugnant voces vulgares ac plebeiæ, utpote ſordidæ; itemque poëticæ & affectatæ, utpote nimis ſplendidæ, neque ſermonis generi accommodatæ. Præterea neceſſe eſt, adhibeamus λόγον λευκὸν, ut eleganter loquuntur Græci, h.e. orationem claram ac perſpicuam: cui adverſantur vocabula tum obſoleta, tum novata, cùm utraque ſint ignota. De ſingulis pleniùs dicamus.

Sordidas voces appellarunt, quæ ſordidiori vulgo, non autem hominibus elegantioribus, in uſu eſſent. Nec tamen doctiſſimi etiam homines commercio vulgi non aliquid ſordium ab ejus ſermone acceperunt. Sanè *ſculna*, quo utitur Varro pro ſequeſtre, inter ſordida repoſuit P. Lavinius, teſte Agellio cap. ult. lib. ult. Noct. Att. In Laberio item ſordida pluſcula notavit idem Gellius lib. XVI. cap. VII. Sordidum apud Senecam, Eraſmi *a* quidem judicio, eſt *pauſarius*, à pauſa: quamquam hæc lectio diſplicet Jacobo Durantio *b*; ſed immeritò, cùm optimè ea vox conveniat illi, quem Græci κελευστὴν, Latini portiſculum appellant. Etiam, ex ejuſdem Eraſmi ſententia, ſimile eſt *pilicrepus*. qua de voce Cœlius Rhodiginus lib. XXX. cap. XIX. Ant. Lect. Turnebus lib. VII. cap. IV, Scaliger in Manilium, & Savaro in Sidonii lib. II. epiſt. II.

a lib de copia verborum.
b lib. 2. cap. 12.

Imò in propriis quoque nominibus ſordes locum capiunt. Ut Horatii illo *c*, *Viſne tegam ſpurco Damæ latus?* Sordidum enim eſt *Dama*, ſive Δῆμας. Quippe nomen ſervile eâ diminutionis formâ factum è Demetrio, quâ, Varrone *d* teſte, ex Artemidoro fit *Artemas*; quâ item è Poſidonio *Poſis* e; ex Amphiarao, *Amphis*; ex Menelao, vel Menodoro, *Menas*; ex Arceſilao, *Arceſilas*; ex Theodoro, *Theudas*, ex Pterelao, *Ptercla*, vel *Pterclas* f; ex Apollodoro, vel Apollonio, Ἀπολλᾶς, Latinis *Apella*, non quaſi *ſine pelle*, ut nugantur; ex Antipatro, *Antipas*; ex Cleophilo, Cleophas; ex Ἐπαφρόδιτος, Ἐπαφρᾶς; ex Ἁρποκράτης Ἁρποκρᾶς; ex Alexandro, Ἀλεξᾶς, quomodo Ptolomæus, (qui & Alexander) Epiphanio dicitur: imò ex iis etiam, quæ Græci accepere à Romanis: ut ex Rufinus, Ῥουφᾶς; ex Lucilius, Λουκᾶς. Quin & multa communia, quæ Grammatici parùm commodè appellativa vocant,

c Sat. 5. lib. 2.
d lib. 7. de L. L.
e Athenæus lib. 7. Sed corruptè apud eum Πόασις editũ pro Ποσῆς.
f Plautus Amphitr.

ſimiliter truncãt. Quippe ἀδάμας dicunt pro ἀδάμαστος, μίκας pro μικρολόγος, ἀκάμας pro ἀκάματος, αὐτοκέρας vel αὐτόκρας pro αὐτόκρατος, &c. *Demam* autem potiùs, quàm *Demetrium*, vocabant ſervum; ac contrà regem *Demetrium* appellant, non *Demam*; quia facilitati in ſervis ſtudetur, in aliis honori. Hinc vetus parœmia: Πᾶς δοῦλος δεσπότῃ μονασύλλαβος a. Certè herorum nomina ferè erant polyſyllaba, ut Agamemnon, Menelaus, &c. At ſervorum nomina, etiam cùm integra efferebantur, ferè vel unius erant ſyllabæ, ut Mus, ſervus Epicuri: vel duarum, ut Syrus, Geta, Dromo, Stichus, Manes &c. Itaque Simon quidam, dives factus, Simonides vocari voluit; ut ait Lucianus in Somnio, ſive Gallo. Ἀντὶ b δισυλλάβου, inquit, τετρασύλλαβος ἤδη πλουτήσας εἶναι ἀξιοῖ. Vide & aliqua, quę in hanc ſententiam ſcripſit ὁ πολυμαθέστατος Caſaubonus Animadverſionibus in Athenæum.

a Servus omnis domino unius est ſyllaba.

b pro diſyllabo, postquam dives factus est, tetraſyllabus eſſe affectat.

Pluribus hæc de vocabulis ſordidis proſequi viſum fuit; quia non deſunt, qui, ſpiſſo errore, albâ quadam lineâ ſignent, quæcumque apud veteres reperiunt; cum, uti vidimus, compluria apud hos ipſos invenire ſit hauſta è fece vulgi: cujuſmodi omnia pro ſordidis habemus, latiùs aliquanto hâc voce utentes, quàm qui ſordida eo diſtinguunt ab obſcænis, quòd hæc τὰ ἀφροδίσια c planè, Latineque, (ut Ithyphallicus loquitur poëta) exprimant: ſordida verò propriè, & abſque circuitione, notent res immundas; ut corporis excrementa.

c quæ ad Venerem pertinent.

VI. DE POETICIS.

NEQUE minùs peccant, qui miſcent verba ac phraſes oratorum, hiſtoricorum, & poëtarum. Nam quemadmodum Poëta in verſu Heroico nunquam diceret *triticum*, aut *panem*, (Virgilius certè *Cererem*, aut *cruſtum*, perpetuò appellat) ita viciſſim, ſi voces Poëticæ in oratione proſâ adhibeantur, præſtigioſam ac inſubidam reddant orationem. Ut, ſi quis in ea *ſquammigeri* dicat pro piſcibus, quia ſic locutus Lucretius *d*: aut *certum facere* pro certiorem, quia Virgilii *e* ſit, *Anchiſen facio certum*: aut *tueri longa* pro adſpicere, quia Statius *f* ait, *Non unquam longa tuendo Expedias, cui major honos*. Itaque meritò deriſus à Caſſio Severo orator ille, qui, ut Fabius *g* refert, pro ſparto dixerat *herbas Ibericas*; idque, ut Turnebus *h* obſervavit, Horatii imitatione, cujus illud lib. Epodon,

Ibericis peruſte funibus latus.

Quin, ut de Appuleio nihil dicam, Platonis quoque ſtylus reprehenditur à multis, quòd poëtico ſit ſimilior: quâ de re ita Tullius

d lib. 1.
e 3. Æn.
f lib. 2. Thebaid.
g lib. 8. cap. 2.
h lib. 14. Adverſ. cap. 9.

lius in Oratore: *Itaque video, visum esse nonnullis, Platonis & Democriti locutionem, etsi absit à versu, tamen, quòd incitatiùs feratur, & clarissimis verborum luminibus utatur, potiùs poëma putandum, quàm Comicorum poëtarum.* Certè Dionysius quoque Halicarnass. epist. ad Ammæum, & περὶ τ̃ Δημοσθ. δεινότ. reprehendit in eâ schemata poëtica; quódque usurpet crebras, longas, & intempestivas allegorias: atque adeò, quòd idem poëtas è suâ exterminet Rep. id factum ait διὰ τ̃ πρὸς Ὅμηρον ζηλοτυπίας *a*.

a ambitiosa quadam erga Homerũ æmulatione.

VII. DE OBSOLETIS.

ORATORUM quoque est, verba togæ sequi, quod Cornutus in Persio *b* laudat; ac fugere hirtam obsoleti sermonis togam, nec se Accii & Paccuvii veterno inquinare, ut loquitur auctor dialogi de caussis corruptæ eloquentiæ. Obsoleta autem dicuntur, quæ nitorem amiserunt: cujusmodi pleraque omnia erant in Ianualiis, Junoniis, ac Minerviis, Saliaribus Numæ Pompilii hymnis; qui, eo quòd axibus, sive tabulis, essent inscripti, ut apud Græcos leges, *axamenta* dicebantur. Citat ex iis Varro *c*, prout quidem è veteris codicis vestigiis restituit Josephus Scaliger: *Omnia dapatilia comîsse Iani cusiones. Duonus Ceruses deivos Ianos venet.* Quo in loco ingeniosè & doctè ab viro illustri emendato (nam mihi quidem conjectura ejus propiùs à veritate abesse videtur, quàm aut Turnebi sententia, quem vide lib. XXIII. Adverf. cap. XIV, aut aliorum, qui post Turnebum, & Scaligerum, medicam ei loco manum afferre sunt conati) *dapatilia comîsse* significat opipara comedisse: *cusiones* sunt curiones, quos Varro *d* ita dictos ait, quia in curiis sacra faciunt: *duonos cerusés* est bonus creator: *venet*, quomodo & editum in antiquâ Mediolanensi *e*, positum pro *venit*. Nam veteres E pro I usurpabant, Fabio *f* teste. Denique *deivos Ianos*, sive *Divianus*, idem est, qui Sol: qui *divus Ianus* vocatus, ut Luna, (quam *Ianam* nuncupatam, ex Varronis lib. 1. de re Rust. *g* cognoscimus) appellata est *dea Iana*, aut *diva Iana*, vel unâ voce *Deiana*, aut *Deiviana*. Non enim *Diana* vocata est, quòd noctem quasi diem efficeret, ut scribit Cicero in secundo de Nat. Deorum, & Jul. Firmicus lib. de errore profanarum religionum: neque, quod vult Varro, *Diviana* dicta, quia divia sit, in altitudinem, & longitudinem: sed facta vox ex *diva*, & *Iana*: ut observat Scaliger lib. 11. de emend. Temp. Quamquam, si propriæ quoque indulgere liceat conjecturæ, fortasse non *Ianos* apud Varro-

b apud Persium sat. 5.
c lib. 6. de L.L.
d lib. 4. & 5. de L.L.
e anni 1500.
f lib. 1. cap. 4.
g cap. 37.

Varronem, sed *Ianes* legendum. Nam *Ianes*, non *Ianos*, dixisse Salios, auctor est Tertullianus in Apologetico, cùm ait: *Saturnus exceptus ab Iano, vel Iane, ut Salii volunt.* Quomodo non in Aldinâ modò, sed & Pamelianâ, ac Junianâ editione, legimus. Vel potiùs apud Varronem scribendum *Eano:* quando ab eundo *Eanos* veteres dixisse, ex Macrobio discimus lib. III. Saturn. cap. IX. Doctiorum esto arbitratus.

Scripsit Varronis tempore Aelius Stilo explanationem carminum Saliarium; è quâ Grammatici veteres quædam adducunt glossemata, ut appellat Varro, h. e. voces minùs usitatas, ut interpretatur Quinctilianus lib. I. cap. XIV. Possis & dicere λέξεις καταγλωττισμένας. Ita enim absque augmento, (quod & aliàs eo in tempore crebrò omittitur) Eunapius in Libanio nominat voces omnes ob peregrinitatem aut raritatem interpretationis indigas: cujusmodi fuere Α'ττικαὶ λέξεις Philemonis, γλῶσσαι Λακωνικαὶ Aristophanis, γλῶσσαι Κρητικαὶ Hermonis, qui aliis Hermonax: item eorum, qui non unius, sed variarum gentium vocabula, fuere interpretati; uti Nicander Colophonius, Pamphilus, Amerias Macedo, Seleucus, Philemon, Timachidas, Philetas, aliique.

Multa autem desita rancidaque sunt in laceris illis reliquiis Lucillii, Ennii, aliorum. Nec apud Comicos, quos habemus, ab iis solitudo est, Plautum inprimis. Ut *perbitere* pro *perire*. Quo usus videtur Captivis *a*: si rectè rescribunt viri eruditi; *Qui per virtutem perbitat, non interit.* In libb. MSSis est *peritat:* quomodo & Nonius *b* legit; sed metro invito, nisi *Qui* κατὰ διαίρεσιν jambus fiat. Quod non displicet. Utcumque de eo est, *perbitere* dixit Rudente *c*, & Pseudolo *d*: simileque est *imbitere* pro *inire* in Epidico, & *combito* pro *comeo*, apud Varr. in IV. de L. L. Sunt autem ea à simplici *betere*, quo non modò idem usus in Astrabâ; sed & Varro, cujus locum apud Nonium *e* ita emendabat Carrio *f*: *Annos multos, quòd ea parere non poterat, mulierem foras betere jussit.* Sed & *bitire* dicebant, unde *Bitienses* Festo sunt, qui assiduè peregrinantur. Nisi *betienses* malis cum Giffanio. *Nenum*, *nenu*, vel *neno*, pro *non* est apud Lucillium, Lucretium, & fortean Terentium *g*. *Topper* pro *citò* dixit Ennius: item *sos h* pro *eos*, aut *suos*, ac *sam* pro *eam:*

Nec quisquam Sophiam, sapientia quæ perhibetur,
In somnis vidit priu', quàm sam discere cœpit.

Cui geminum illud carmine ad Sancum Semipatrem *a* *Visum animo so, perfecit sâ pace, rogans te.* Innumera istiusmodi olim quidem haurire

a Sc. Injicite huic.
b in Perire.
c Act. 2. Sc. Qui homo.
d Act. 3. sc. 1.
e in voce betere.
f lib. 2. Emend. cap. 9.
g Vide Scalig. in Varr. de R. R. lib. 2.
h Festus.

rire erat è commentariis Pontificum, & vetustissimis fœderibus, & opicis exoletorum auctorum chartis: at nunc vix aliunde, quàm è veteribus Grammaticis, petere est. Augustus *a* quidem Cæsar maximo studio hos verborum fœtores, ut loquebatur, vitare solitus, atque adeò nec Tiberio pepercit, voces ejusmodi aucupanti. Ὀψιμαθεῖς *b* ea undequavorsum congesta orationi suæ ambitiosè infercire solent, non verba rebus aptantes, sed res extrinsecus arcessentes, quibus hæc verba conveniunt; contrà quàm præcipit Fabius lib. IX. cap. III, & Dionysius Halicarn. tractatu de Isocrate, cùm ait, βούλεται γὰρ ἡ φύσις τοῖς νοήμασιν ἕπεσθαι τὴν λέξιν, οὐ τῇ λέξει τὰ νοήματα *c*. Peccat hác in parte præter cæteros Joh. Bapt Pius, cujus phrasis doctè inepta est, ut & Appuleii. Nos obsoleta hautquaquam affectabimus; quin ea vivere valereque jubebimus, ne, in Græco sermone, cum Agamemnone credamur colloquia habere, ut Demonax apud Lucianum ait: in Latino autem, jus Aborigenum vel Faunorum didicisse, vel cum Carmenta Euandri matre, ac priscis Italis, quos cascos appellat Ennius, velle sermonem serere videamur. Sanè cùm omnis anxietas styli molesta sit, imò & minuti animi, ut optimè ait Seneca epist. CXV: tum inprimis affectatio illa obsoleti sermonis odiosa est: quá de re locum illustrem apud Gellium vide lib. I. cap. X. Sed inprimis adeundus Luciani Lexiphanes. Etiam proavorum nostrorum ætate à Mariangelo Accursio conscriptus est dialogus Oscorum & Volscorum, quo egregiè hæc κακοζηλία exagitatur.

a Sueton. in Aug. cap. 86.

b illi qui sero didicerunt.

c Vult enim natura, verba sententiis, non sententias verbis obsequi.

Interim non illi sumus, qui indoctè iccirco putemus scribendum esse. Vulgi hæc sententia, ut non modò φιλαρχαίους, & antiquarios, appellet; sed etiam affectatè scribere dicat, quicunque usurpant verbum minùs vulgare, quamvis probum, & medio illo ævo à Cicerone, Varrone, Sallustio, aliisque usurpatum. At distinguendum erat inter antiqua, quæ usurpare licet, & antiquata seu prisca. Nam & Plinius lib. I. epist. XVI. commendat in Pompeio Saturnino *verba sonantia & antiqua*. At prisca non amplius sunt in usu, sed periere. unde & ex mente Rodolphi Agricolæ, nomen ipsum, quasi *perisca*, accepere: vel à πρὶν, sive antiquo *pris*, h. e. præ: unde & *pristinus*, & *privignus* quasi *prigenus*. Eadem verò *antiquata* dicuntur, quia *antiquari* est obsolescere, & è memoria tolli, ut scribit Nonius. Distinguendum etiam inter ea, quæ revera obsoleta sunt, & ea, quæ creduntur istiusmodi ex sententiâ eorum, qui ubi sex septem in Cicerone paginas legerunt, videntur sibi esse idonei linguæ Latinæ

 Aristarchi:

Aristarchi: contra quos invehitur Politianus epistolâ ad Cortesium *a*, Franciscus Picus Mirandulanus in disputatione contra Bembum, Erasmus in Ciceroniano, Budæus digressione quâdam in Comment. linguæ Græcæ, Lud. Vives lib. IV. de corruptis discipl. Franciscus Floridus Sabinus lib. I. Lect. Subs. cap. II. Muretus lib. XV. Var. Lect. cap. I. Ubertus Folieta lib. II. de linguæ Latinæ præstantiâ, Nicolaus Beraldus dialogo de paranda facultate ex tempore dicendi, Nicolaus Susius in limâ Ciceronianâ, &c. Et optimo profectò jure optimus ferè ac doctissimus quisque istiusmodi ineptos Ciceroniastros, sive, si malis, Ciceronianos, (quandoquidem eo nomine, parum licet Ciceroniano, se jactant) perpetuò culparunt, damnaruntque. Neque enim omnibus de rebus scripsit Tullius; ideoque nec omnium rerum vocabula peti possunt è summo quidem illo, attamen non solo Latinæ linguæ autore. Deinde multa à Cicerone dicta, quæ non scripta; ac multa ejus interciderunt, in quibus, quæ nunc reformidant, legerentur: quod magis parêret, si exstarent Statilii Maximi libri *De singularibus Ciceronis* b. Multa quoque scripturus fuerat, si diutiùs fuisset superstes. Denique in iis ipsis, quæ supersunt, innumera istis hominibus ignota invisaque inventa & eruta sunt à præstantissimis ingeniis; quæ si usurpemus, quid flagitii committatur? neque enim ita scribere necesse est, ut omnes omnia intelligant; sed potiùs, ut quædam sint, quæ rudiores investigare ac discere cogantur.

a *lib.* 8.

b *Meminit bus Charisius lib.* 2.

Quemadmodum autem scioli isti malè obsoleta appellant, quæ rariùs fortasse occurrunt, attamen optimo ævo ab optimis scriptoribus usurpata sunt: ita in illo quoque errarunt, quòd parem nostri veterumq; rationem esse crediderunt: cùm nulli quidem nationi sermo Latinus hodie proprius sit; olim verò Latinè sint locuti, eóque iis tum fuerit vocabulis utendum, quibus sua cujusque uteretur ætas. Lapsi in eo quoque, quòd nusquam putarunt obsoletis locum esse; cùm quædam ex iis in carmine decorè nonnunquam adhibeantur; ut videre est ex Varrone, Catullo, aliisque istius ævi Poëtis. Ovidii quoque est *c*,

--- *mortemque timens, cupidusque moriri.*

c 14. *Met. fab.* 5.

Ne ipse quidem Maro in divinis Aeneidos libris reformidat *olli*, & *ollis*; idque non iis tantùm in locis, ubi sic legitur vulgò, sed etiam aliis aliquammultis; ut Pierii docent Castigationes. *Quianam* etiam pro *cur* dixisse, indicant vetusti codd. ac testantur Quinctilianus, Valerius Probus, Servius, Charisius, Priscianus. Initio undecimi

decimi libri codd. quidam habent, *Forsit* a *vota facit:* ac agnovit hanc quoque lectionem Servius. Ejusdem est *aulai, pictai,* ac fortasse *aurai,* & *aquai:* de quibus in commentariis nostris linguæ Latinæ dictum. Item *quoi* b, & *fuat,* & illud,

--- liquidove potestur electro.

quamquam mihi quidem vulgata magis arridet: sed *potestur* est in codd. aliquot antiquis, ac placuit id magis Bartholomæo Marantę c, & aliis, ut pro dactylo creticus sit; quod alibi etiam à Marone fieri, ex vett. libris probatum it Giffanius. Utcumque de isto est, liquet de cæteris. Nec tamen casu in talia incidit poëta: sed judicio sic maluit, quoties gratia ex iis accederet carmini: ut si vel Dii loquantur, vel veteres Latii incolæ, maximè senes, qui retinentiores esse solent sermonis antiqui.

a *pro* forsitan.

b *Vide Giffanii indicem Lucretianum in* Quoi.

c *lib.* 5. *Lucullianarum quæst.*

Nec talia aliena planè sunt ab historia; ut ex Sallustio constat. Imò & Tacitus in IV. Annalium ait: *Intelligentem humani divinique juris mentem duint.* Nempe in persona Tiberii, qui antiquarius erat.

Præterea in austera oratione locum habet archaismus; ut monet Dionysius Halicarn. lib. περὶ συνθέσεως ὀνομάτων.

Imò & aliàs interdum, si orationi inde accedat majestas, vel aliquid extorqueat necessitas, vel utilitas etiam jubeat. Unde nec Tullius reformidat *raudusculum, averruncare, muginari, tricari, noctuabundus* d, & alia quædam.

d *ad Att. lib.* 12. *epist.* 1.

Quod si duriora videantur, utemur iis προεπιπλήττοντες e. E.G. ut Plautinam vocem usurpem, ut veteres loquebantur, ut ita dicam, &c. Quod maximè locum habet in iis, quæ non vulgo, sed eruditis dicimus, aut scribimus. Ita ostendimus, veteres à nobis scriptores lectos, & intellectos. Tantùm bono id judicio fiat, & modicè, non fartim. Nam istæ penè exculcatæ voces manu, non sacco, sunt serendæ: ut de inspergendis fabulis Poëticis Corinna dicebat Pindaro f. Fabium hâc de re audiamus, cujus istud lib. I. cap. VI: *Verba à vetustate repetita non solùm magnos assertores habent; sed etiam afferunt orationi majestatem aliquam, non sine delectatione. Nam & autoritatem antiquitatis habent: & quia prætermissa sunt, gratiam novitati similem parant. Sed opus modo, ut neque crebra sint hæc, neque manifesta, quia nihil est odiosius affectatione: nec utique ab ultimis & jam obliteratis repetita temporibus; qualia sunt* TOPPER, *&* ANTIGERIO, *&* EXANTLARE, *&* PROSAPIA, *& Saliorum carmina vix sacerdotibus suis satis intellecta.* Huc pertinet illud ejusdem lib. VIII. cap. III: *Propriis dignitatem dat antiquitas: namque & sanctiorem, & magis admirabilem faciunt orationem, quibus non quilibet*

e *prævenientes reprehensionem.*

f *Plutarch. de gloria Atheniens.*

fuerat

fuerat usurus. Et paullo pòst: *Sed utendum modo, nec ex ultimis tenebris repetenda.* Exemplis hæc deinde illustrat: *Satis,* inquit, *est vetus* QUÆSO, *quid necesse est dicere* OPPIDO? *quo sunt usi paullùm tempore nostro superiores. vereor, ut jam non ferat quisquam. Certè* ANTIGERIO, *cujus eadem significatio est, nemo nisi ambitiosus utetur.* ÆRUMNAS *quid opus est? tanquam parum sit, si dicatur* LABOR. *Horridum,* REOR; *tolerabile,* AUTUMO; *tragicum,* PROLEM DUCENDAM; UNIVERSAM EJUS PROSAPIAM, *insulsum. Quid multa? totus prope mutatus est sermo.* Sed hic Fabius censuram exercet severiorem, quàm oportebat. Ut quando ait, non opus esse vocabulo *ærumnæ.* Atqui eo opus sibi putavit Tullius, qui in Paradoxis, & orat. post reditum in Senatum, & aliis aliquot locis, usurpat: quemadmodum nec uno loco apud eum *ærumnosus* & *ærumnosissimus* legas. Nec *ærumna* omnino idem est, quod *labor,* sed aliquanto amplius: unde ea *ægritudo laboriosa* à Tullio definitur IV. Tusc. Quęst. Tristius igitur hoc verbum est, quàm alterum. Hinc & idem in secundo de Fin. *An cum de omnibus gentibus optimè mererere, cùm opem indigentibus salutemque ferres, vel Herculis perpeti ærumnas (sic enim majores nostri labores non fugiendos, tristissimo tamen verbo,* ÆRUMNAS *etiam in Deo nominaverunt) exigerem ex te?* Addit deinde Fabius, PROSAPIAM, *insulsum* esse. Quod judicium non quidem insulsum esse dixero: sed salsius, quàm palatum ac stomachus ferre possint. Nam antiquarius ut sit Sallustius, qui usus eâ voce in Jugurtha: non tamen puto, insulsè eum scribere, aliquis dixerit. Uti nec elegantissimum scriptorem Minucium Felicem, qui in Octavio eam usurpat. Tullius tamen fateor, non sic loqueretur, præterquam in re prisca; ut Deorum vel heroum ortu; ac ne sic quidem, nisi προεπιπλήττων. Ut cùm ait in Timæo, seu de Universo: *Iovem, Iunonem, reliquos, & eorum, ut utamur veteri verbo, prosapiam.* Nimirum judicio non exiguo in talibus opus est: quod non attendunt, qui sic ea consectantur, quasi loquendum esset cum Paccuvio, vel Accio: vel sic refugiunt, quasi sermo esset cum lixis, & calonibus. Senecam audiamus epist. CXIV: *Multi ex alieno seculo petunt verba: duodecim tabulas loquuntur: Gracchus illis, aut Crassus, nimis culti & recentes sunt: ad Appium usque, & ad Coruncanum redeunt. Quidam contra, dum nihil nisi tritum & usitatum volunt, in sordes incidunt. Vtrumq; diverso genere corrumptũ est, tam mehercules, quàm si vellent splendidis uti, ac sonantibus, & poëticis, necessaria, & in usu posita vitare: tam hunc dicam peccare, quàm illũ. Alter se justo plus colit: alter se justo plus negligit: ille & crura, hic nec alas quidem vellit.* Si tamen paullùm sit peccandum, peccandum potiùs in eam partem, quæ ostentatione eruditionis, quàm despectu;

ſpectu; cultu ejus nimio, quàm ſordibus peccat. Præſertim hodie, poſtquam tot jam ſeculis deſiit ſermo Romanus: ut nunc vulgi nobis cura ſit nulla; ſed tantummodo eorum, quos eruditio commendat. Et hæc de archaiſmo, ac vocibus priſcis obliviiſque, ut eas Varro *a* vocat. *lib. 4. de L. L.*

VIII. De novatis, ac novis.

Novata quoque, quæ Græci πεποιημένα, Cicero *facta* appellat, non temere ſunt uſurpanda: ut quæ puritati pariter, ac perſpicuitati, repugnent. Vix enim fieri poteſt, ut nota ſint omnibus, quæ à dicente primùm gignuntur. Ejuſdem fere monetæ ſunt voces novæ; hoc eſt, quæ ab omnibus, vel multis, vel ſaltem pleriſque magni nominis, recipiantur; at veteribus tamen incognitæ ſint. Hujuſmodi ſanè, ſi non perſpicuitati (nam ea, fateor, quæ novitatem jam exuêre, ignota eſſe ampliùs non poſſunt) at elegantiæ tamen, quæ antiquitatis eſt ſtudioſa, inimica eſſe ſolent: ideoque rectè Fabius lib. I. cap. VI: *Vt novorum*, inquit, *optima erunt maximè vetera, ita veterum maximè nova.* Propterea Varro lib. II. de L. L. ad Marcellum, ut ex Gellio *b* cognoſcimus, *Aeditumum dici oportere cenſet magis, quàm æditumm; quod alterum ſit recenti novitate fictum, alterum antiquâ origine incorruptum.* Idem Varro in v. de L. L. *Noviſſimùm*, inquit, *dici cæptum vulgò; quod meâ memoriâ, ut Aelius Gallus, ſic ſenes aliquot, nimiùm novum quòd eſſet, vitabant.* Ubi legendum, *ut Aelius, ſic ſenes aliquot:* vel reſcribendum, *Aelius Stilo:* vel apud Gellium pro Stilone *Gallus* reponendum, lib. x. cap. XXI; ubi de *noviſſimi* voce Varronem laudat. Ait ibidem Gellius, Ciceronem eâ voce, quòd nova nimium foret, nuſquam uſum eſſe. Sed hac quidem in re falſus eſt doctiſſimus Grammaticus, quique eum hac parte ſequi non dubitavit, Laurentius Valla lib. III. Elegant. cap. XXXIII. Nam uſurpat eam Tullius, cùm alibi, tum oratione pro Roſcio Comœdo: *Itaque, qui ne in noviſſimis quidem erat hiſtrionibus, ad primos venit comœdos.* Quemadmodum nec refugêre Galba *c*, D. Brutus *d*, & Caſſius *e*, epiſtolis iis, quæ Ciceronianis ſunt admixtæ. Frequentat etiam Jul. Cæſar libris de bello Gallico: ut mittam cæteros. Nempe ubi *noviſſimi* vox novitatem exuere jam cœperat uſu multorum, nec amplius elegantioribus ingeniis eá uti religio fuit.

b lib. 12. cap. 10.

c lib. 10. epiſt. 30. *d lib. 11. epiſt. 1.* *e lib. 12. epiſt. 13.*

Interdum autem Tullius in talibus mavult ea quaſi remediis quibuſdam præmunire. Ut in Bruto: *Commentabar declamitans. ſic enim nunc loquuntur.* Idem, ut Fabius *f* monet, fecit in novis *favoris* & *urbani* *f lib. 8. cap 3.*

vocabulis. Nam epist. ad Brutum: *Eum*, inquit, *amorem, & eum, ut hoc verbo utar, favorem in consilium advocabo*. Et ad Appium Pulchrum: *Te hominem non solùm sapientem, verùm etiam, ut nunc loquuntur, urbanum*.

Nec tamen id semper fieri est opus. Abstinere enim istis remediis licet, postquam, nova quæ fuerant, novitatem perdiderunt. Uti factum in vocabulo *cervicis*. Quomodo primus in singulari, Varrone *a* teste, dixit Hortensius. Monet idem Fabius *b*: qui & similia commemorat. *Quædam*, inquit, *perdurant. Nam &, quæ vetera nunc sunt, fuerunt olim nova, & quædam in usu perquam recentia. Messalla primus reatum, munerarium Augustus primus, dixerunt. Piraticam quoque, ut musicam, & fabricam, dici adhuc dubitabant mei præceptores*. Addit deinde, quæ de *favoris*, & *urbani*, & *cervicis* nominibus, superiùs retuli. Item quomodo Tullius ipse existimet, *à Terentio primùm dictum esse obsequium*. Nempe quia Cicero in Lælio Terentianum appellat verbum. Verùm non iccirco inter novata reposuerim, quia minimè ex eo consequitur, Tullium ignorâsse, priores hâc voce usos Nævium, ac Plautum; ut rectè docet Parrhasius adversus, cùm Fabium; tum inprimis Gellium, Donatum, & Politianum. Non tamen improbo sententiam Georgii Fabricii, qui putabat, Terentianum vocari verbum, quia Comicus hic primus in bonam usurpâsset partem, cùm antiquitus tantùm diceretur de gratificandi studio in turpi & flagitiosâ adolescentiâ.

a lib. 7. & 9. de L. L.
b lib. 8. cap. 3.

Sunt & alia aliorum. Ita Cato egregiè calumniatores dicit *vitilitigatores*, ex vitio & litigatoribus, ut Plinius *c* ait: vocemque *vitimagistratus* (si recta est Palmerii emendatio) de Marianis & Cinnanis vitio & per vim magistratibus creatis Sallustius *d* usurpat. Varro à Musis dixit *musmari*; quo post eum usus Plinius Præfat. Nat. Histor. Terentius, juxta aliquos, *funambulum* primus vertit, qui Græcis σχοινοβάτης. Cicero quoque plurima novavit, de quibus vide Ubertum Folietam lib. 11. de usu & præstantiâ sermonis Latini. Inter alia primus dixit *beatitudinem*, & *beatitatem*, primo de nat. Deorum: *mulierositatem* idem in IV. Tuscul. Quæst. ausus fingere: ab eodem quoque formata sunt *Syllatutire*, & *proscripturire*, lib. IX. ad Att. epist. X. Idem, ut scribit Sidonius Apollinaris *e*, primus dixit *indoloriam*. Neque enim temere lectionem hanc, quę in omnibus prælo excusis reperitur, rejiciendam arbitror: non quòd nesciã, quàm multi errores sæpe omnes obsideant codices, quia crebrò ab uno universi tanquam à fonte defluxere: sed quia in glossis quoque legere est, *indoloria* ἀναλγητα: ubi ἀναλγησία legendum esse, jam diu est, cùm monuere alii; nequis sibi hinc cum nonnemine laureolam quærat. Nec tamen ita præfractè

c præfat. in nat. hist.
d epist. Cnei Pompeii ad Senatum in 3. Histor.
e epistolâ carmini 14. præmissâ.

hanc

hanc sententiam probem, ut damnem *indolentia*; quomodo disertissimus Muretus *a* legendum putat; ac in codicibus aliquot inveniri, auctor est P.Colvius *b*. Certè quòd *indolentiæ* vox usurpatur aliquoties à Tullio, id nihil prohibet, quò minùs is primus eâ usus sit. Res eò magis anceps, quia optimi quique MSSi codices, nec *indoloriam*, nec *indolentiam* habent, sed *indoliam*; quemadmodum testatur quoque Cario *c*. Liquidior res de voce *essentiæ*, quam non Sidonius modò eâdem epistolâ à Cicerone primitus inventam scribit; sed & Seneca alicubi *d*; nisi quis certissimam Mureti *e* emendationem in dubium revocet. At à Sergio Fabiano (malè ab Aldo, *Sergio Flavioq́*, editum) hanc vocem novatam esse, scribit Quinctilianus *f*: credo, quia is primus *essentiæ* nomen trivit. & alia plurima novavit. Budæum, cùm id Plauti verbum appellat *g*, planè memoria fefellit.

a *l. 15. Var. Lect. cap. 20.*
b *notis ad Sidon.*
c *lib. 1. Emend. cap. 16.*
d *epist. 59.*
e *lib. 15. Var. Lect. cap. ult.*
f *lib. 8. cap. 3.*
g *annot. in Pandect.*

Nec quocunque alicubi Tullius utitur, id ubivis locum habet. Siquidem distinguere oportet inter ea, quæ in epistolis, vel in orationibus, quæq; in philosophicis, usurpat: ubi major libertas. Uti & aliàs, in rebus amœnis. Velut in Catone majore: *Terra*, inquit, *cum gremio mollito & subacto sparsum semen excepit: primùm id occæcatum* (ita potiùs, quàm *occatum*, legendum esse, monuit Victorius *h*) *cohibet, ex quo occatio, quæ hoc efficit, nominata est: deinde tepefactum vapore, & compressu suo diffundit & elicit herbescentem ex eo viriditatem: quæ nixa fibris stirpium sensim adolescit, culmoque erecta geniculato vaginis jam quasi pubescens includitur: è quibus cum emersit, fundit frugem spicæ ordine structam, & contra avium minorum morsus munitur vallo aristarum.*

h *lib. 2. Var. Lect. cap. 24.*

Nec tamen omnia illa Ciceronem habent auctorem, quæ huic tribuuntur ab hominibus eruditissimis. Quale est *floccifacteon*. Quomodo Malaspina, & alii quidam, legendum putant lib. 1. ad Att. epist. XIV. At vehementer ea mihi vox suspecta est, cùm aliis de caussis; tum quia, si hac usus foret, tam insolentis compositionis meminisset Fabius, aut Sosipater, aut Diomedes, aut Priscianus, aliusve eorum, qui de vocibus novatis egerunt.

Longè autem major poëtis est novandi libertas, quàm Oratoribus. Inprimis verò hac sibi in parte indulgent Græci. Homerum certè plurima novâsse, auctor est Plutarchus in vitâ Poëtæ. Istiusmodi est ἀρητήρ, ut Aristoteles quoque in Arte Poët. monet. Vtitur eo Homerus initio Iliados α:

Οὕνεκα τὸν Χρύσην ἠτίμησ' ἀρητῆρα *i*:

quo loco ἀρητὴρ vocatur ὁ ἱερεὺς *k*, ab ἀρὰ *l*, quasi *precatorem* dicas. Idem Aristoteles alterum quoque inibi exemplum ponit; at de cujus

i *quia cõtumeliâ affecit Chryssen sacerdotẽ.*
k *sacerdos.*
l *preces.*

auctore non constet. Id est ἔρνυγες, pro *cornibus*, ab ἔρνος. i. *ramus*: ut geminum sit illi Maroniano *a*:

Et ramosa Mycon vivacis cornua cervi.

Et hæc quidem derivatione sunt facta.

Inprimis verò innovare solent compositione. Cujus generis exempla passim se offerunt. Sed epico, & lyrico, fugiendæ sunt compositiones dithyrambicæ: quâ parte lasciviunt comici ad risum captandum. Quomodo, Athenæo teste *b*, Bryson ille, de cujus tetragonismo Aristoteles mentionem facit in Logicis *c*, ab Ephippo Comico *d* dictus est θρασυμαχειοληψικερμάτων. Eo significabat, Brysonem Thrasymacho esse in disputando similem, ac sordidi lucelli amore vel minutum accipere numulum. Complura hujus generis invenies apud Aristophanem. Vti in Fucis:

Ὀρθοφοιτοσυκοφαντοδικοταλαιπώρων τρόπων.

Hieronymus Wolfius reddit:

Rectingredientibusycophantiiuridicimiseris moribus.

Sed Joh. Hartungus secundâ syllabâ post θ putat omissum ρ, ut sit ὀρθροφοιτο &c. atque ita vocabulum hoc de iis fuerit confictum, qui diluculo surgunt, quò in forum eant ad exercendas sycophantias, ac proinde miseram agunt vitam.

Nec Comici modò his gaudent; sed etiam epigrammatum scriptores. Vti Ἀνθολογίας lib. 1. Epigr. εἰς γραμματικούς

Ἁβροχίτων δ' ὁ φύλαξ θηροζυγοκαμψιμέτωπος.

i. *At molliter vestitus custos feræ ac flexijugæ frontis:*

Vbi θηροζυγοκαμψιμέτωπος è quatuor vocibus factum est: q. d. *feriflexijugifrontis*, sive, ut Budæus vertit, *feriflectifrontijugus*. Notum quoque illud Hegesandri epigramma in Sophistas: quod feliciter transtulit Scaliger Conjectaneis in Varronem. Hujusmodi verba Aristophanes vocat μυριάμφορα. Neque enim hoc vocabulo significantur μυρίων *e* ἀμφορέων ἄξια, prout exponit Suidas: sed potiùs ἀμφορεῖς *f* πληρῶσαι δυνάμενα. Horatius *g* appellat

--- *ampullas, & sesquipedalia verba.*

Quamquam nec de ampullarum voce displicet sententia Yvonis Villiomari *h*, hoc est, Josephi Scaligeri, qui ampullas ad διάνοιαν *i* putat pertinere; unde interpretatur tumida, turgentiaque: *sesquipedalia* autem refert ad vocabulorum magnitudinem.

Satis etiam hac parte luxuriant poëtæ Latini, tam tragici, quàm comici. Ac multa quidem derivatione fingunt. Quomodo Paccuvius in Hermionâ *k* ait:

Currum

a *Ecl.* 7.
b *lib.* 11.
c *Analyt. Poster. lib.* 1. *cap.* 9. *& in sophist. elench. cap* 11.
d *in Naufrago.*
e *decies mille amphoras æquantia.*
f *quæ totas amphoras implere valeant.*
g *epist. ad Pisones.*
h *adversus Titiū lib.* 2. *c.* 9.
i *sententiam.*
k *apud Noniū in* Clypeat.

Currum liquit, chlamyde contortâ astu clypeat brachium.

Pro quo molliùs dixit Livius in XXV: *Paludamento circa lævum brachium intorto. nam ne scuta quidem secum extulerant.* Plauti est in Trinummo *ipsissimus*, in Persa *geminissimus*. Nec poëtarum alii refugiunt; præsertim in conviviis, amoribus, & aliis id genus. Vt Cn. Matius in mimiambis: quibus, ob nova verborum figmenta, delectari mulcerique aures suas, dicebat Antonius Julianus. Gellium vide lib. XX. cap. IX. Sed in hoc ejus senario,

Columbatimque labra conserens labris,

ut secundâ sede jambus sit, *columbulatim*, à *columbulus*, rescribendum videtur. Horatius etiam, dum concessum docet a, *Signatum præsente notâ procudere nomen*, ipse vocem fingit, quæ respondeat Græcæ φθονοῦμαι. Ait enim:

--- *Ego cur, acquirere pauca*
Si possum, invideor?

Puto, & novè dixisse Martialem b:

Carnarius sum, pinguiarius non sum.

Multa etiam compositione innovarunt. Quomodo Lævius in Alcestide vituperones suos vocat *subductisupercilicarptores*. Ita enim junctim apud Gellium legi debet lib. XIX. cap. VII. Vbi vocem eam refert inter *nimium poëtica, & prosæ orationis usu alieniora*. Similiter neque orator cum Livio Andronico c dicat:

Tu cornifrontes d *pascere armentas soles.*

Aut cum Paccuvio e:

--- *Nerei*
Repandirostrum, incurvicervicum pecus.

Vel cum eodem f, *rudentisibilus*, pro quo Cœlius ad Ciceronem g molliùs dixit *rudentum sibilus*. Neque Plautus hac parte imitandus Oratori. Et tamen Comicus ille sæpius pro loco, tempore, personâ, decenter talia usurpat. Velut cùm ridiculè in Epidico h fingit *perenticida*, quasi dicas peræ cæsorem (*pericidam* tamen maluissem, quod propiùs à *paricida* abit:) aut cùm Curculione i quendam, ob marinum sive nauticum vestitum, vocat *halophantam*:

Halophantam, inquit, *an sycophantam hunc magis esse dicam, nescio.*

Quamquam aliter hac de re Festus, qui *halopantam* legit, ab ἅλη, id est, πλάνη, & πάντα, ut omnia mentientem significet. Nec invenustè idem Bacch. k dentes nominat *nucifrangibula*, quia nuces frangunt: & pugnos simili ratione appellat *dentifrangibula*. Idem in

a in *Arte.*

b *lib.* XI. *epigr.* 101.

c *apud Non. in* Armēta.

d *Scal.* curvifrontes.

e *apud Varronē lib.* 4. *de L. L. & Fabium lib.* 1. *cap.* 5.

f *apud Varronē in* 4. *de L. L.*

g *lib.* 8. *epist.* 2.

h *act.* 3. *sc.* 2.

i *act.* 4. *sc.* 1.

k *act.* 4. *sc.* 2.

in Pœnulo Pœnum Hannonem vocat *bisulcilinguam*. Ejusdem quoque in Trinummo est *turpilucricupidus* a, & *latebricolæ* b.

a *act.*1. *sc.*2. b *act.*1. *sc.*3. c *citat Nonius in* Imberbi. d *apud Cic* 2.*de Divin.* e *Chil.*3. *cent.* 3. f *lib.*11. *de honest. discipl.*. *cap.*7. g *carm.de Attide.*

Snnt & alia id genus apud satyricos, & alios. Vti apud Lucilium sat. XXX *c*:

Imberbi androgyni barbato mœchocinædo.

Idem poëta cochleam vocat *d*,

Terrigenam, herbigradam, domiportam, sanguine cassam.

Cave enim cum Erasmo *e*, aut Petro Crinito *f*, testudinem intelligas: quæ sanguine cassa dici nequit, cùm sanguinem ejus mederi oculorum suffusioni scribat Plinius lib. XXXII.cap. II. Nimirum imposuit utrique, quòd Tullius duas junxerit ænigmaticas definitiones, cochleæ unam, alteram testudinis; quarum utrâque animo confusiùs obversante, alteram pro alterâ posuêre. Catulli item est *herifugus*, & *fluctisonum*. Ejusdem est *g*:

Vbi cerva sylvicultrix, ubi ager nemorivagus.

Item:

Vbi capita Mænades vi jaciunt hederigeræ.

Laberii est de ariete:

Reciprocicornem, lanicutem, testitrabum.

h *cap.*1. Habes apud Tertullianum in scholastico scripto de Pallio *h*. *Testitrabum* autem dixit, quia testes suos trahere videatur, ob eorum magnitudinem. Eodem Tertulliani libro, ex scriptore nunc ignoto, Hercules dicitur *scytalosagittipellifer*; quia tria hæc, scytalen, sive clavam, sagittas, & pellem, ferret. Phædrus quoque, quâ formâ Catullus dixit, *sylvicultrix*, & *nemorivagus*, eâdem ipse ait *i*, *Sus nemoricultrix:* quamvis vulgò edatur, *nemoris cultrix.* Geminum quoque illud P.Syri de ciconiâ:

i *fab.*35.

Pietaticultrix, gracilipes, crotalistria,
Avis exulhiemis.

k *epist.*21. Est & elegans compositio, cùm Ausonius fingit *volucripes, & lentipes* k; item:

l *epig.*38. *Femina quæ jungat, quod volonolo, vocet* l.

m *lib.*2. *de honest. disc.cap.* 13. Hujusmodi compositionis novitate mirificè delectabatur Angelus Politianus; ut quoque scribit Crinitus *m*. Verumtamen vix aliter, quàm in versu, iis uti licet. Multa enim horum non sine flagitio orationi, vel etiam epistolæ, interseras. Inprimis verò à prosâ sequestrari debent, quæ, ut dixi, plurium sunt syllabarum; ut quæ haut multùm adhorreant à dithyrambicis: quâ de re aliquid etiam dicetur, cùm de verbis agemus *n* magnifici characteris.

n *lib.*6. *cap.*4.

Longè

Longè quoque alia ratio eorum, quæ novata sunt vulgi imperitiâ; ut cùm pro *albore*, aut *nigrore*, dicunt *albedinem*, & *nigredinem*: alia verò eorum, quæ novarunt docti; inprimis, si non auctore modò commendentur, sed etiam necessitate, & elegantiâ. Cujus generis plurima jam vidimus.

Nec tamen hoc ita intelligi debet, quasi nostri ævi hominibus planè ademta sit fingendi potestas. Rectè Horatius *a*: (a epist. ad Pison.)

--- Licuit, semperque licebit,

Signatum præsente notâ procudere nomen.

Scitè sanè Theodorus Gaza, cùm alia finxit, tum *depedes*, *deplumes*, & *depiles*: quæ planè gemina istis Tertulliani, qui *bestias exungues*, & *excornes* vocat. Atque hujusmodi ille imitatione finxit Græcorum: idque in serio argumento. Quod magis etiam, ut superiùs monui, concessum est in amœnis, & ludicris. Philippus quidem Beroaldus non invenustè hoc in genere lusit. Nam cùm is Bononiæ, quâ in urbe publicè humanitatis studia docebat, aliquando à contubernalibus suis Polonis interrogatus esset, quomodo Latinè appellari posset edulii genus, quod ipsis apposuerat, (erat autem, quod vulgò *tartam* vocant, sive quasi *tortam*, à torquendo, sive κατὰ μετάθεσιν, & unius literæ adjectione, à Latino *tracta*, quo usus Cato) lepidè respondit, *herbicasiovium* vocari, quia ex herbis, caseo, atque ovis, conficeretur. Ac festivum hoc responsum ab auditoribus cum risu exceptum est. Nec certè id hilo deterius est, quàm veterum *suovitaurilia*: quomodo, Fabio teste, vocabant sacrificii genus, quia fieret sue, ove, tauro: nisi potiùs *solitaurilia* dixere; quod longè est verisimilius, ob ea, quæ scribit de hoc Festus, item Charisius lib. primo.

Quin cùm multa hodie ignorentur vocabula, quæ olim erant nota; major nobis injecta est fingendi necessitas, quàm veteribus illis: qui tamen ipsi etiam conquesti fuere de linguæ suæ paupertate, vel, quod amplius est, egestate. Seneca epist. LIX: *Quanta verborum nobis paupertas, imò egestas sit, nunquam magis, quàm hodierno die, intellexi.* Plinius lib. IV. epist. XVIII: *Inopiâ, ac potiùs, ut Lucretius* b *ait, hâc egestate patrii sermonis.* Eodemque modo, at in re aliâ, hæc distinguit vocabula M. Tullius in Paradoxis *c*: *Itaque istam paupertatem, vel potiùs egestatem ac mendicitatem tuam, nunquam obscurè tulisti.* Et Ovidius in primo de Arte: (b lib. 1. & 3.) (c paradox. ult.)

--- Alter egens, altera pauper erat.

Ac Martialis quoque *d*, Nestorem deridens, qui, cùm egens esset, pauper dici volebat, hoc pacto claudit epigramma: (d lib. 3. epig. 33.)

Men-

Mentiris, vanoq; tibi blandiris honore.
Non est paupertas, Nestor, habere nihil.

Satis de novatis.

IX. De scriptorum delectu.

Quæcumque verò hactenus de verborum delectu diximus, ea nullius, vel exigui usus erunt, nisi delectu etiam utamur in scriptoribus legendis, atque imitandis. Sunt autem scriptorum quatuor ætates: nempe uti hominum apud poëtas. Sed poëtis, ut verbis ipsorum *a* utar,

a Ovid. 1. Met.

Aurea prima sata est ætas.
--- Subiitque argentea proles,
Auro deterior, fulvo pretiosior ære.
Tertia post illam successit aënea proles.
--- De duro est ultima ferro.

Aetates verò linguæ Latinæ contrario ordine procedunt. Nam à ferrea, & mox ænea, per argenteam ad auream deventum est. Ad ferream ætatem refer hymnos Saliares tandem vix sacerdotibus suis intellectos. item leges XII. Tabb. & columnam rostratam C. Duillii, quæ hodieque visitur Romæ.

b lib. 2. Trist.
c lib. 7. ad Att. epist. 3.
d lib. 11. epist. 91.
e præfat. in Controv.
f lib. 2. cap. 6.
g auctore dialogi de caussis corruptæ eloquētiæ.

Aenea ætas incipit à Livio Andronico. Atque eò pertinet *Ennius, ingenio maximus, arte rudis;* ut de illo Naso *b* scribit: Cæcilius, *malus Latinitatis auctor,* ut eum vocat Tullius *c*: Accius & Paccuvius, quos vomere ait Martialis *d*. Nec dispar aliorum ratio; nisi quòd, jam horum temporibus, quidam cultiores cæteris fuerunt: ut sermo eorum tanto aliorum exsuperet phrasin, quanto argentum præstat æri. Talis est dictio Plauti, ac Terentii inprimis. Auream voco ætatem, quæ Ciceronis, Cæsaris, Virgilii, Horatii, & æqualium temporibus effulsit. Postea verò sermo Romanus retro fluere, ac quasi ex aureo in argenteum iterum commutari. Quod jam, Tiberio imperante, contigit: ut ex M. Senecæ *e*, Fabii *f*, & aliorum *g* querimoniis, constat. A temporibus autem Severi anspicari liceat æneam ætatem: quæ tandem in ferream desiit, postquam variarum gentium irruptione Romani ipsi facti sunt barbari.

h lib. 10. cap. 2.
i libri ejusdem cap. 1.

Eos igitur maximè imitari oportet, qui aureâ ætate vixerunt: ac ante omnes M. Tullium, *cælestem in dicendo virum*, ut Fabius *h* eum vocat: quique (ut porrò Fabii *i* verbis insistam) *apud posteros id consecutus, ut Cicero jam non hominis nomen, sed eloquentiæ habeatur. Hunc igitur specte-*

ſpectemus, hoc propoſitum ſit exemplum. Ille ſe profeciſſe ſciat, cui Cicero valde placebit. Et quid vetat Plinii etiam elogium adſcribere? Huic dicitur *a* M. Cicero *primus in toga triumphum linguæque lauream meritus, & in facundiæ Latiarumque literarum ſtudio parens.* Neque tantus in dicendo vir, à quo *exiluiſſe Romanam facundiam* etiam L. Seneca *b* ait, in proprietate ſermonis, de qua nunc potiſſimùm agimus, cuiquam ceſſerit. Quàm enim curioſè eam obſervârit; vel illud argumento fuerit, quod dicam. Fuit, cùm exiſtimaret, *inhibere remos* idem eſſe, ac *retinere*; eoque, ut auriga equos inhibet, quò curſum ſiſtat, ita etiam remos inhiberi putaret, cùm ſuſtinentur. Poſtea ex nautis didicit, inhiberi remos, cùm remiges, alio navigantes modo, navim ad puppim convertunt. Quod edoctus, minimè ceſſandum putavit, uſque dum ejus rei, & Atticus, & Varro, monerentur, quo in ſecundo Academicarum Quæſtionum libro, quem jam tranſmiſerat, locus ille emendaretur. Quod ita eſſe, indicant hæc Tullii verba ad Atticum epiſt. XXI. lib. XIII: INHIBERE *illud tuum, quod mihi arriſerat, vehementer diſplicet. Eſt enim verbum totum nauticum: quamquam id quidem ſciebam; ſed arbitrabar, ſuſtineri remos, cùm inhibere eſſent remiges juſſi. Id non eſſe ejuſmodi, didici heri, cùm ad villam noſtram navis appelleretur. Non enim ſuſtinent, ſed alio modo remigant. Id ab* ἐποχῆ *remotiſſimum eſt. Quare facies, ut ita ſit in libro, quemadmodum fuit. Dices idem Varroni, niſi fortè mutavit.* Quod ſi de voculâ etiam ita laboravit Tullius; nihil mirum, ſi viro, ut omnium eloquentiſſimo, ita proprietatis adeò amanti, omnium doctiſſimus Varro mitteret libros ſuos de L.L.; ſi item omnium fortiſſimus Julius Cæſar, nec vel eloquentiâ, vel doctrinâ illis minor futurus, ſi totum his ſe ſtudiis dediſſet, eidem dicaret libros ſuos de analogia. Qua de re ſic Tullius in Bruto: *In maximis occupationibus ad me ipſum de ratione Latinè loquendi accuratiſſimè ſcripſit Cæſar; primoque in libro dixit, verborum delectum originem eſſe eloquentiæ.*

a lib. 7. Nat. Hiſt. cap. 30.
b epiſt. 40.

Huic ipſi Cæſari, atque item Terentio, ob proprietatem ac nativam Romani ſermonis elegantiam, proximum poſt Tullium damus locum. Sanè, quàm præclarè de utroque ſenſerit Cicero, cognoſcimus ex iis, quæ de utroque ſcripſit. De Terentio quidem ad Atticum *c* ait hoc pacto: *Secutus ſum, non dico Cæcilium:* Mâne ut ex portu in Piræeum: *malus enim auctor Latinitatis eſt: ſed Terentium, cujus fabellæ propter elegantiam ſermonis, putabantur à C. Lælio ſcribi:* Heri aliquot adoleſcentuli coimus in Piræeum. Hactenus Cicero. De Cæſare verò ſic idem in Bruto: *Etiam commentarios quoſdam ſcripſit rerum ſuarum,*

c lib. 7. epiſt. 3.

valde quidem probandos: nudi enim sunt, recti, & venusti, omni ornatu orationis tanquam veste detractâ: sed dum voluit alios habere parata, unde sumerent, qui vellent scribere historiam; ineptis gratum fortasse fecit, qui volunt illa calamistris inurere; sanos quidem homines à scribendo deterruit. Eodem libro ait: *Illum fere omnium Oratorum Latinè loqui elegantissimè: nec id solùm domesticâ consuetudine, ut dudum Læliorum & Domitiorum familiæ: sed, ut perfecta esset illa bene loquendi laus, multis literis, & iis quidem reconditis, & exquisitis, esse consecutum.* Alia etiam ibidem in hanc mentem invenies.

Quod siquis quærat, quibus post tres hosce locus debeatur, dicam illud Fabii *a* verbis, *ut quisque erit Ciceroni simillimus.* Quales Nepos, Livius, Velleius, Curtius, Fabius, & alii fere, qui vel Ciceronis ævo vixere, vel non ita magno distant intervallo. Ac in orationibus quidem Tullianam inprimis imitabimur dictionem, & eorum, qui proximè ad Ciceronem accedunt. In epistolis verò (quæ, ut Artemon apud Demetrium auctor est, eodem modo, quo dialogi, scribi debent) aliquanto alia ratio est. Nam in his optimè Tullio comitē dabimus, non Terentium modò, sed, ubi firmatius erit judicium, etiam Plautum. Quos cùm dico, Agellium non excludo, cùm nemo feliciùs expresserit Comicorum phrasin: ut de eo audiri non debeant doctissimi Hispani duo, Ludovicus Vives, & Antonius Augustinus. Nempe concoquere non poterant, quòd vituperasset, vel saltem maligniùs laudâsset L. Senecam, itidem hominem Hispanum. Nobis ut de Seneca judicium Agellii displicet, ita de Agellii dictione audire malumus Justum Lipsium *b*, qui ait, eum *veteres Comicos, & Latii puritatem, sectari, & exprimere:* item elegantissimi ingenii & exquisitę doctrinæ virum, Florentem Christanum *c*, cui vocatur, *optimus linguæ Latinæ auctor, & sine adfectatione, aut περιεργίᾳ, antiquarius.* Juvabunt quoque plurimùm, & hîc, & in omni sermone, fragmenta illa veterum Jurisconsultorum, Justiniani jussu redacta in quinquaginta malè Digestorum libros. In quibus tanta est sermonis proprietas ac elegantia, ut optimus linguæ Latinæ censor, Laurentius Vallensis *d*, dicere non dubitârit, si lingua Latina periisset, ex solis eam instaurari posse Pandectis. Adulta verò ætas hisce succenturabit Sallustium, Tacitum, Senecam: quos primæ qui ætati quoque commendatum eunt, nemini sapienti, scio, hoc suum consilium probabunt. Siquidē cùm, firmatâ ætate, soleant omnes iudicii falce resecare luxuriantem juventutis dictionem: aridi profectò fiant necesse est, qui primâ ætate breves illos subtilesque scriptores imitandos sibi proponunt. Quare mustee quidē ætati commendamus inprimis lacteam copiam

a *lib.2. cap.6.*

b *Iudicio super Seneca, ejusque scriptis.*

c *Notis in εἰρήνην Aristophan. p. 19.*

d *in proœmio lib. 3. Elegant.*

ac facilitatem Ciceronis; quem & aliquandiu ſolum legi volumus, quo in ſanguinem vertatur, ac ſuccum. At poſtquam habebit oratio lineamenta corporis, ac Romani ſermonis habitum, tum demum legendi breves illi. Atque etiam in deliciis tum fuerit is, quem dixi, Plautus, cujus dictionem tantopere celebrat antiquitas. Audiamus, quæ Tullius ex perſona L. Craſſi refert in III. de Oratore: *Equidem, cùm audio ſocrum meam Læliam, (faciliùs enim mulieres incorruptam antiquitatem ſervant, quòd multorum ſermonis expertes ea tenent ſemper quæ prima didicerunt) eam ſic audio, ut Plautum mihi videar, aut Nævium, audire.* Plinius quoque, cùm laudare ob ſermonis munditiem vellet epiſtolas ab Eu[illegible]icii vel Septitii Clari uxore ſcriptas, *Plautum*, inquit *a*, *vel Terentium, metro ſolutum legi credidi.* Agellio idem nunc *b verborum Latinorum elegantiſſimus* dicitur; ubi *eligentiſſimus* legendum puto: nunc eidem vocatur *c Latinæ linguæ decus:* nunc *linguæ atque elegantiæ in verbis Latinæ princeps.* Imò L. Aelius Stilo Præconinus, Varronis præceptor, atque, ex ejus ſententiâ, Varro ipſe, dixere, *Muſas Plautino ſermone locuturas fuiſſe, ſi Latinè loqui vellent:* quemadmodum Fabius *d* teſtatur. Sed huic Varronis iudicio non uno modo occurri ſolet Nicolaus Loënſis, vir doctiſſimus, in Epiphyllidon libris *e*, arbitratur, eum hoc loco per *ſermonem* intelligere facetias: idque propterea, quia, Plautinos ſales à proavis laudari ſolere, etiam Horatius *f* dicat. Eo autem modo *ſermonem* pro facetiis dicere autumat, quo Græci, & eorum imitatione Plautus, identidem appellant logos. Sed, ut liberè dicam, inficetum hoc, vereque logos arbitror: ac adeo ridiculos, ut ſi ἀγέλαςος *g* ille Craſſus audiſſet, haut aliud fuerit facturus, quàm, quod egit, cùm aſinum vidit comedentem carduos. Faciliùs eidem aſſenſero, cùm *ſermones* ita interpretatur in altero Varronis loco, qui adducitur *h* è Parmenone. Ubi ſic ſcripſerat: *In argumentis Cæcilius palmam poſcit: in ἤθεσιν Terentius: in ſermonibus Plautus.* Quo loco etiam doctiſſimus Andreas Schottus *i* per *ſermones* intelligi ſales putavit. Interim nec hujus loci ſententiam penitùs aſſequuntur: quod, ut pareat, ſcito opus, tria in comœdia ſpectari: primùm argumenti inventionem, ac οἰκονομίαν, ſive *ordinem*: deinde τὸ ἠθικὸν, ſive *hominum mores*, qui pro perſona cujuſque, ſi uſpiam, ſanè in comœdia, aptè exprimi debent: tertio autem loco φράσιν, ſeu *elocutionem*, quæ non verba modò, ſed etiam διάνοιαν *k*, reſpicit. In primo horum, ait Varro, Cæcilium vincere, in altero Terentium, in tertio Plautum. Ex quo eâdem cognoſcimus, cauſſam non eſſe, cur, cum eodem Loënſi, pro *argumentis* reſcribamus πάθεσι. Quamquam id aliquan-

a *lib.* 1. *epiſt.* 16.
b *lib.* 1. *cap.* 7.
c *lib.* 19. *cap.* 8.
d *lib.* 8. *cap.* 1.
e *lib.* 8. *cap.* 9.
f *epiſt. ad Piſones.*
g *riſus expers.*
h *à Nonio in* Poſcere.
i *Nodorũ Ciceronis lib.* 3. *cap.* 10.
k *ſententiam.*

liquando non displicuerit mihi: nimirum propter illa ejusdem Varronis, quæ ex quincto de L.L. Charisius a adducit: H'θη nulli alii servare convenit, quàm Titinnio, & Terentio: πάθη verò Trabea, & Attilius, & Cæcilius, facilè moverant. Nunc non tanti illud videtur, ut iccirco adsensionem adjungam Loënsi. Nam nihil prohibet, quo minùs idem Cæcilius, & argumentis, & ciendis affectibus, vicerit. Nec ea est affinitas inter duo hæc vocabula, *argumenta & pathe*, ut verisimile fiat, errore librarii alterum alterius locum occupâsse.

a extremo lib. 2.

Vidimus de iis, qui, ne Varro præclarè adeò de Plauti stylo sensisse videatur, verba ejus in longè aliam sententiam deflectunt. Venio nunc ad istos, qui illud quidem agnoscunt, in sermone ab eo Plautum omnibus præferri: sed hac parte togatorum doctissimum esse audiendum negant: quippe hominem antiquarium, qui passim penè desitis usus sit, ut inprimis cognoscimus ex fragmentis ejus, quæ apud veteres grammaticos leguntur. Atque addunt, ideo eum ab auctore dialogi de caussis corruptæ eloquentiæ, unà cum Sisenna, annumerari illis, qui cum antiquo, quàm cum ævo suo, loqui maluissent. Nempe eodem illum morbo laborâsse volunt, ac principem historicorum Crispum Sallustium; qui & ipse veteri epigrammate incessitur, quòd verba sua sublegerit Porcio Catoni; cujus dictio dura ac horrida, Ciceronis b etiam judicio, fuit. Atque hunc in modum disserunt illi: qui si non aliud volunt, quàm aureâ ætate, quam dixi, Oratori magis convenisse dictionem Ciceronis, vel Cæsaris, quàm Plauti, & æqualium: equidem lubens iis suffragor. Nam Tullii temporibus sermo vetus multùm erat mutatus: Oratori autem, cui sæpe in populo orandum erat, non aliâ utendum oratione fuit, quàm populari, atque usitatâ. Eoque sic ei Plautus erat lex linguæ Romanæ, ut lima eidem esset Terentius, vel siquid Terentio tum cultius foret. Quare, ut Plauti ætate, Musæ (sic more veterum loqui liceat) sermone non alio usuræ erant, quàm Plauti: ita dicere liceat, Terentii temporibus Terentiano more locuturas fuisse: ac ætate Ciceronis, & Cæsaris, si sermonem cum Romanis serere vellent, Tullii, Cæsaris, & æqualium more, id fuisse facturas. Nec enim Dearum (ut sic dicam) fuisset, incultiùs loqui, quàm hominum elegantiorum. At quis nescit, aureâ horum ætate, magis excultam fuisse linguam Romanam, quàm secundo bello Punico, cùm Musæ in rudi illâ & efferâ Romuli gente pedem primùm posuissent? Sed ista licet fateamur non inviti: non tamen consequi ex iis putamus, quod colligere hinc conantur. Quod ut liqueat magis,

b in Bruto.

gis, tria hæc tempora distinguemus; illud, quo Plautus fuit; alterum, quo Cicero florebat; & præterea tertium, quo nos sumus. Plauti ætate ne Oratorem quidem dedecebant archaismi, & voces illæ antiquæ, quas apud Comicum hunc legimus. Sic enim tum loquebantur. Ciceronis verò ætate ea locum amplius in Oratore non habebant: attamen non usque adeò consuetudini adstringebantur hi, qui non dicerent, sed scriberent; atque eruditis magis scriberent, quàm vulgo. Nempe uti necesse non est, ut vasa, quibus utimur, formam semper habeant usitatam; sed etiam vetera delectant, dummodo mundicies adsit: ita, qui scriberent hominibus doctissimis, non semper aversabantur antiqua, modò rem purè ac propriè exprimerent. Nostro verò ævo, ni fallor, etiam plus aliquanto licet Latinè dicturo: quia non ampliùs in populo, (postquam ne in Latio quidem Latinè loquuntur) sed in consessu fere doctorum dicendum est. Quamobrem minimè eos audimus, qui Varronem, Crispum, atque alios, optimi ævi scriptores, eo nomine culpant, quia non planè sequantur consuetudinem sui temporis: multoque minùs eos audimus, qui ad Tullianam phrasin omnia exigunt, quæ hodie scribuntur. Nec enim tam inops est lingua Latina, ut uno solùm modo aliquid Latinè dicatur. Multa bona apud Tullium; sed & apud Plautum: in quo Romanorum doctissimi summam agnovere sermonis castimoniam. Eoque persuasissimum habemus, juventuti, postquam nativum illum vultum, veraque Latini sermonis lineamenta, imbiberit è fonte Tulliano, non modò Terentium, Cæsarem, alios, qui propiùs ad Tullium accedunt; sed Plautum etiam, multùm diuque esse versandum. Tantùm judicium in delectu desidero. Primùm in archaismis, & penè desitis; quæ nec ubique, nec semper locum habent: ut superiùs satis diximus. Deinde in iis, quæ Comicus ille finxit ad risum captandum. Multa enim apud eum decorè dicuntur à servo, aut lenone; quæ si orationi nostræ inserantur, reddamus eam protritam, ac plebeiam. Quale est, cùm servus ait *a, exspuere lachrymam*. Suntque apud eum compluria hujus generis: quæ extra scenam non habeant locum: nisi fortè cum familiari amico, sermone, vel epistolâ, visum erit paullùm nugari.

a *Pseud. act. 1. sc. 1.*

Hæc pluribus persecuti sumus, quia non cujusvis est, de stylo judicium ferre. Nempe, ut optimè ait Longinus: *b* ἡ τῶν λόγων κρίσις πολλῆς ἐστι πείρας τελευταῖον ἐπιγέννημα.

b *judiciũ de sermone ex multo usu postremò adnascitur.*

X. DE PERSPICUITATE GENERATIM, AC PARTICULATIM DE HOMONYMIA.

VIDIMUS de priori Elegantiæ parte, quæ in Latinitate consistit. Accedo nunc ad alteram, quæ est perspicuitas. Hæc cùm summa sit orationis virtus, invenias tamen, qui obscuritate operum nomen eruditi affectent. Eleganti hos epigrammate ridet Martialis *a*. quod eo lubentiùs apponam, quia familiaris ille morbus est juventuti:

a *lib.* 10. *epigr.* 21

Scribere te, quæ vix intelligat ipse Modestus,
Et vix Claranus, quid, rogo, Crispe, juvat?
Non lectore tuis opus est, sed Apolline, libris.
Iudice te, major Cinna Marone fuit.
Sic tua laudentur: sanè mea carmina, Crispe,
Grammaticis placeant & sine grammaticis.

b *honore dignus, vel, de quo par est haberi sermonē.*
c *lib.* 8 *c.* 2. *quod est de perspicuitate.*

Obscuritatem autem adferunt orationi, non solùm verba prisca, ac novata, de quibus, cùm de verborum delectu ageremus, satis diximus: sed etiam ὁμωνυμία, ἀμφιβολία, περιπλοκή, βραχυλογία, ἀπόδοσις omissa, vel lōgiùs reddita, περισσολογία, ὑπέρβατον, ἀναστροφή, & σύγχυσις.

d *lib.* 2. *c. de amphibolia.*
e *in* ταῦρος.
f *apud Sueton. de claris grammaticis in Lenæo.*
g *Suidas in* λάσταυρος. *& Hesychius. apud quem perperam legitur* λάσταρνος.
h *plura significans.*

Ὁμωνυμίας ambiguitas ex eo oritur, quòd aliquid diversas habeat significationes. Nec ea tantùm in privis est vocibus; sed etiam conjunctis. Sic tamen, ut non sit hujus loci; quæ ex constructione provenit. Ut omnino falsus sit Petrus Victorius, qui, etsi videat, Aristotelem in secundo Rhetoricorum disertim dicere, λόγου ἄξιος *b*, exemplum esse ὁμωνυμίας: eo tamen, quia gemina hîc vox est, propriè esse ἀμφιβολίαν existimet.

Nec tamen ὁμωνυμία est, quoties vox usurpatur in se ὁμώνυμος. Nam etsi *taurus* & animal sit, & mons, & signum in cœlo, & nomen hominis, & radix arboris, teste Fabio *c*: imò etiam, ut Diomedes *d*, & Suidas *e*, testantur, notet τὸ αἰδοῖον τοῦ ἀνδρὸς; unde *lastauri f* vox de rabidis *g* in Venerem: non tamen ambiguè loquitur astrologus, cùm, sidera enumerans, tauri meminit: quemadmodum neque, cùm canem, lyram, aut delphinum nominat: quia ex naturâ materiæ, de quâ agit, manifestum est, quomodo his vocibus utatur. Quod si quandocunque vox πολύσημος *h* fuerit, ambigua sit futura oratio: vix unquam erit, ut non ambigua sit. Nam quamvis docet Philosophus, esse alia ὁμώνυμα, alia συνώνυμα: tamen illa, quæ unius ratione συνώνυμα sunt, ratione alterius ὁμώνυμα esse possunt: ut, non omnino absonâ sententiâ,

tiâ, *philosophis quibusdam* (eosque inter Diodoro) *nullum videatur esse verbum, quod non plura significet;* quemadmodum scribit Fabius *a.* Quare tunc tantummodo ὁμωνυμία statuenda est, quoties ambigua videri queat loquentis sententia. Ita ancipiti voce, ac sententiâ, jactabat Tullius *b*, *Octavium laudandum, & tollendum, cùm aliud diceret, aliud intelligi vellet;* ut inquit Velleius. Et Octavius venienti ad se Tullio, suaque merita commemoranti, pari ambiguitate dicebat, *quòd postremus accederet amicorum*; ut auctor est Appianus. Simile est illud Juliani rhetoris *c*: *Adolescens hic sine controversia disertus est.* Videri poterat id velle, absque dubio eum esse disertum: sed significabat, utcunque controversia ipsa, quam tractare debebat, esset ἄπορος, &, ut Gellius vertit, *inexplicabilis;* tamen ea, quæ subitariâ dictione, & magnâ vocum turbâ fudisset, principia nescio quæ fuisse, de quibus satis conveniret: ac proinde ea solùm dixisse, quibus nemo contradiceret: ut disseruerit sine controversia, quia controversia non est, nisi aliquid in utramque partem agitetur: quod hîc non fiebat, quia non ea tractâsset, in quibus cardo rei versaretur; sed in quibus vidisset luxuriare inprimis posse orationem suam. Hoc paullo pluribus explicandum putavi, quia, ut non penitus mentem Juliani assecutus sit Robertus Titius *d*, cui & Scipio Gentilis *e* subscribit: tamen nec satis eam perspexit Yvo Villiomarus *f*, hoc est, Josephus Scaliger. Neque enim ex eo, quòd controversia utrimque posset disputari, consequitur, sectatorem Juliani alia attulisse, quàm aperta certaque. Sed de isto satis. Subdam nunc exemplum non dissimile hominis Græci. Agesilai nimirum, qui dicebat, se nescio quot millibus sagittariorum ex Asia expelli. De militibus eum loqui crediderit aliquis. Sed innuebat, Græciæ principes à Persarum rege, atque id suasu Cononis, corruptos esse largitione numismatum, in quibus signum erat sagittarius. Auctor Plutarchus in Artaxerxe, & Agesilao, & Laconicis. Ac meminit ejus largitionis etiam Polyænus in primo strategematum. Cùm autem venustè hæc ac festivè dicta fuerint ab Agesilao, Juliano, Octavio, Cicerone: manifestum est, ὁμωνυμίας quandoque locum habere, si genio non careant.

a *lib. 7. cap. 10.*
b *lib. 11. ad Famil. epist. 20. & lib. 15. ad Att. epist. 5.*
c *apud Gellium lib. 9. c. 15.*
d *locorum controvers. lib. 1. cap. 1.*
e *cõment. in Appuleii apolog annot. 662.*
f *Animadversionibus in Titii lib. 1. cap. 1.*

Eleganter etiam utimur voce in se ambiguâ, cùm ita unâ accipitur significatione, ut ad alteram adludatur. Sic scitè Augustus *g*, cùm quidam araret paternæ locum sepulturæ, *Hoc verè*, inquit, *est patrem colere.* Etiam M. Tullius non inficetè epist. VI. lib. VIII. ad Att. *Piliæ dic, non esse æquum, eam diutiùs habere, nec id esse vestræ concordiæ.* Præcesserat proximè: *Audivi quartanam à te discessisse. moriar, si magis gauderem, si*

g *apud Macrobiũ lib. 2. Saturn. cap. 4.*

id mihi accidisset. Sententia, quam Manutius, & alii, non satis vident, ejusmodi est: Iniquum sit, & injurium concordiæ inter te, & Piliam νεόγαμον *a*, febrim habere te; cum te potius oporteat habere Piliam. Allusit enim ad notionem illam habendi, quâ Comicus ait *b*, *Quis Chrysidem habuit?* Neque aliter τὸ ἔχειν accipit Aristoteles postremo habendi modo ex octo illis, quos recenset ὑποθεωρείᾳ Categoriarum.

a recens nuptam.

b And. act.1.sc.1.

Ex ejuscemodi ambiguitate captare jocandi materiam solent Comici: Plautus inprimis. Ut Milite glorioso *c*:

c act.2.sc. Satin abiit.

--- Sat edepol certò scio,
Occisam sæpe sapere plus multo suem.

Ubi argutiolam quæsivit ὁμωνυμίᾳ vocis *sapere.* Talium ampla apud eum est seges.

Nihil etiam crebrius eo genere apud epigrammatum scriptores. Ita *solvendi* & *expediendi* verbis lusit M. Furius Bibaculus *d* in Valerium Catonem, Syllani temporis grammaticum: cùm solvere non posset æs alienum:

d apud Suetoniũ de illustr. grammat. in Cat.

Mirati sumus, optimum magistrum,
Summum grammaticum, optimum poëtam,
Omnes solvere posse quæstiones,
Unum difficile expedire nomen.

Simile quoque illud Catulli, ludentis ambiguo *oppositi* vocabulo, quia aliter domus opposita vento, aliter pignori opposita dicitur:

Furi, villula nostra non ad austri
Flatus opposita est, nec ad favoni,
Nec sævo boreæ, aut apeliotæ:
Verùm ad millia quindecim, aut ducenta.
O ventum horribilem, atque pestilentem!

Idem in propriis fieri solet. Quale hoc Diphili tragœdi in Pompeium: *Nostrâ miseriâ tu es Magnus.* Refert Tullius ad Atticum lib.II. epist. XIX. & ex eo Valerius Maximus lib. VI. cap. II. Ipsius autem Ciceronis est pro Cluentio: *Atque etiam ipse conditor totius negotii Guttam adspergis huic Bulbo.* Idem ad Anserem, Antonii poëtam, Propertio etiam & Ovidio memoratum, festivè alludit, in Philippicis, cùm inquit: *Ex agro Falerno anseres depellantur.* Nam Anseri agrum Falernum donârat Antonius; ut Servius monet in Ecl. IX. Quâ ipsâ Maro ad eundem allusisse putatur, quando ait:

Nam neque adhuc Varo videor, nec dicere Cinnâ
Digna, sed argutos interstrepere anser oleres.

Quid etiam venustius istis versibus, quos à populo in Sarmentum quendam

quendam conscriptos ait vetus Juvenalis scholiastes *a*? a *in sat.* 5.

Aliud scriptum habet Sarmentus, aliud populus voluerat.
Digna dignis. sic Sarmentus habeat crassas compedes.
Rustici, ne nil agatis, aliquis Sarmentum alliget.

Ubi loqui videtur de virgâ à vite, vel arbore, resectâ, (id enim est sarmentum) cùm hominem ejus nominis designet.

Quod si dictio ambigua nihil elegantiæ adferat orationi: vel eâ abstinendum omnino erit; vel voci dubiæ subjicienda est non dubia, ut ita ambiguitas tollatur. Quâ de re aliquid etiam Scipio Gentilis lib. 1. Παρέργ. cap. V.

XI. DE AMPHIBOLIA.

AMPHIBOLIA est constructionis ambiguitas. Erasmo hæc *b*, & aliis summis viris, imò & in plerisque MSSis, ἀμφιβολογία vocatur: sed corruptè, ut jamdiu monuere H. Stephanus, libello de abusu Linguæ Græcæ, & socer meus Franciscus Junius, examine enunciationum Gratiani Prosperi. Nempe ab ἀμφίβολος *c* quidem venit ἀμφιβολία: ab ἀμφίβολος autem, & λόγος, non ἀμφιβολογία esset, sed ἀμφιβολολογία, quam vocem repudiavit Græcia, ut minimè morigerantem aurium voluptati. Ἀμφιβολία est in illo Virgilii X. Aen.

b *annotat. in c.* 1. *Matth. item in apopthegmate Augusti de Vectio. & alibi.*
c *ambiguus.*

Assaracique duo, & senior cum Castore Tybris.

Ad quem locum ita Servius: *Possumus & solum Tybrim senem accipere; possumus & Castorem, si legamus, Et senior cum Castore.* Quodammodo etiam ἀμφιβολία est in illo Terentii *d*:

d *Hecyra. act.* 2 *sc.* 1.

Itaque adeò uno animo omnes socrus oderunt nurus.

Nam & *socrus* casus recti esse potest; *nurus* causativi: & contrà. Ac consultò Poëtam extulisse ambiguè, scripsit B. Hieronymus adversus Jovinianum: quia nempe & illæ has, & hæ illas, odio prosequuntur; licet istic loci tantùm agatur de odio Sostratæ erga Philumenam, socrus erga nurum.

Mirum, nec Valerium Flaccum eam refugisse initio operis sui. sic enim orditur Argonautica:

Prima Deûm magnis canimus freta pervia nautis.

Ubi dubium videtur, num *Deûm* cum *nautis* cohæreat, an *freta*, quod magis placet. At Scoppa *e* falsus, qui, dum ad posteriorem hanc consecutionem non attendit, *natis* pro *nautis* substituendum putavit.

e *lib.* 1. *Collectan. cap.* 15.

Dignum autem observatione est, quod monet Hermogenes

περὶ μεθόδου δεινότητος, licet multi statuant ἀμφιβολίαν in multis Homeri, aliorumque locis, in nullo tamen veteri scriptore eam reperiri: cùm, ut ὁμωνυμία non est, ubi, quâ significatione autor voce aliquâ utatur, obscurum non est; ita neque possit dici ἀμφιβολία, quoties alterutra construendi ratio, aut sententia, absurda est: quod in illis, quæ adduci solent, locis, perpetuum esse, existimat. Id utrùm ita sit, an secus, hoc loco non disputo. Ut plurimùm certè evenire lubens agnosco. Ut, siquis dicat, visum à se hominem librum scribentem. Sic Mercatore Act. II. Sc. III:

Impleantur meæ fores elogiorum carbonibus.

Ubi, ni *elogiorum* cum *impleantur* construas, inepta fuerit sententia. Proximam etiam sic scenam auspicatur:

Pentheum diripuisse aiunt Bacchas.

Ubi Pentheum direptum ait, non Bacchas: cùm posterius hoc fabulari historiæ adversetur.

XII. DE ΠΕΡΙΠΛΟΚΗ͂, ΒΡΑΧΥΛΟΓΙ'Αι, Α'ΝΑΝΤΑΠΟΔΟ'ΤΩι, ΜΑΚΡΟΛΟΓΙ'Αι, ΠΛΕΟΝΑΣΜΩ͂, ET QUIBUSDAM ALIIS, QUÆ OBSCURANT ORATIONEM.

ΠΕΡΙΠΛΟΚΗ' seu Involutio est, cùm quid quibusdam velut tegumentis occultatur, sive quia res sunt turpes, sive quia tristes ac molestæ auditoribus, sive quia Orator non audeat id de se apertè dicere, quod tamen ad rem facit. Hæc etsi perspicuitati adversatur, quę summa est sermonis virtus; si tamen suo loco adhibeatur, commendat & exornat orationem. Vide de hâc plura apud Hermogenem lib. περὶ μεθόδου δεινότητος.

Βραχυλογία est sermonis brevitas. Eam interdum virtutem, non vitium esse, Fabius [a] monet. Fit autem bifariam. Nam partim fit vocis præteritione, partim quia res naturâ difficiles paucis efferantur, aliæque aliis condensentur. Prioris generis βραχυλογίαν habes in illo Pliniano lib. XVIII. cap. VII: *In Transpadanâ Italiâ scio vicenas quinas libras farris modios pendere, circa Clusium & senas.* Pro, *vicenas, & senas.* De altero βραχυλογίας genere ita Cicero in Bruto: *Huic ætati suppares Alcibiades, Critias, Theramenes: quibus temporibus quod dicendi genus viguerit, ex Thucydidis scriptis, qui ipse tum fuit, intelligi maximè potest. Grandes erant verbis, crebri sententiis, compressione rerum breves, & ob eam caussam interdum subobscuri.* Quamquam hæc in Thucy-

[a] lib. 8. cap. 3.

Thucydide obſcuritas à verbis quoque provenit. ut vel illa indicant Dionyſii Halicarn. a Εὐαρίθμητοι γάρ τινές εἰσιν, οἱ πάντα τὰ Θουκυδίδου συμβαλεῖν δυνάμενοι, καὶ οὐδ' οὗτοι χωρὶς ἐξηγήσεως γραμματικῆς ἔνια. h. e. *Facilè ob paucitatem fuerit eos numerare, qui conjecturâ omnia aſſequuntur in Thucydide, in quo quædam ſunt, quæ nec illi ipſi intelligunt ſine interpretatione Grammaticâ.* Utrumque βραχυλογίας genus in Perſio habes. Unde obſcuritas ejus; ac præterea à metaphoris, & crebris, & audacioribus.

a περὶ τῶν Θουκυδίδου ἰδιωμάτων.

Eſt genus βραχυλογίας, quòd ἀνανταπόδοτον dicitur, quaſi dicas inredditum, ſive non redditum, aut redditione carens. Sic autem vocatur, cùm præteritur ἀπόδοσις, ſive membrum illud, quod priori reſpondeat. Ita λόγον ἀνανταπόδοτον habes apud Euangeliſtam Lucam cap. XIII. 9. Κἂν μὲν ποιήσῃ καρπόν· εἰ δὲ μήγε, εἰς τὸ μέλλον ἐκκόψεις αὐτήν. Vulgatus vertit, *Et ſi quidem fecerit fructum: ſin autem, in futurum ſuccides eam.* Budæus annotat. in Pandectas ſic ſupplet: *Et ſiquidem fecerit fructus, ſinas eam vivere: ſin ſecus* &c. Eſtque loquendi genus Atticis familiare. Quod mirificè amat Aelianus. Uſurpat & Athenæus: cujus illuſtre inprimis exemplum eſt, quod Caſaubonus obſervat lib. VIII. Animadverſionum in Athen. cap. II. Atque ut his antiquiores adducam, Ariſtophanis exemplum videre licet apud Budæum, loco, quo antè dixi: Thucydidis verò, Xenophontis, & aliorum loca ſimilia adducit H. Stephanus animadverſionibus in Corinthi librum de dialectis, artic. ſeu tmem. XV.

Brachylogiæ opponitur περιττολογία, ut quidam appellant; ſive, ut aliis dicitur, μακρολογία: quæ longior eſt, quàm oportet, oratio. Fabius hoc exemplum adducit è Livii lib. VIII: *Legati, non impetratâ pace, retro domum, unde venerant, abierunt.* Reddit hæc quoque orationem minùs perſpicuam: quia non tantùm, cùm

--- brevis eſſe laboro,

Obſcurus fio b:

ſed memoria etiam turbatur invisâ copiâ, multarumque rerum enumeratione. Vnde Tertullianus libro de velandis virginibus ait: *Naturaliter compendium ſermonis, & gratum, & neceſſarium eſt: quoniam ſermo laciniosus, & oneroſus, & vanus eſt,*

b *Horat. in Arte.*

Macrologiæ vicinum eſt vitium πλεονασμὸς, cùm ſupervacuis oneratur oratio. Tale eſt hoc Hirtii, cùm, in Panſam declamans, diceret, filium à matre decem menſibus in utero latum eſſe: unde urbanè ei Cicero: *Quid?* inquiebat, *aliæ in penulâ ſolent ferre?* Autor Fabius lib. VIII. qui inibi tum tantùm, quid ſupervacuum, cenſeri

seri docet, cùm additum, neque intellectum adjuvat, neque ornatum. Nam Maronis *a* illud, *Vocemque his auribus hausi*, vitiosum non est, quia, quod accessit, affirmationis gratiâ adhibetur.

a *Æn.* 4.

Etiam perspicuitati repugnant ἀποδόσεις *b* longo redditæ intervallo: quemadmodum optimè monet Dionysius Halicarnassensis περὶ τοῦ Θουκυδίδου χαρακτῆρος. Idem fit, cùm post longum tractum tandem sequitur verbum, unde priora dependent. Hyperbaton dixere. Item, si periodo interseratur oratio alia. Μεταξυλογίαν vocant; quam, si longior sit, obscuritatem párere, etiam Theo monet, ubi docet, quæ obscuram reddant narrationem. Sub μεταξυλογίᾳ verò παρένθεσιν & παρεμβολὴν comprehendo: de quarum utrâque, uti & de hyperbato, in schematologiâ pleniùs dicetur.

b *redditiones.*

XIII. DE ANASTROPHE, ET SYNCHYSI.

PRÆTEREA obscurant orationem ἀναστροφὴ, & σύγχυσις: quibus vocibus non uno omnes utuntur modo. Nobis ἀναστροφὴ, seu *inversio* est, cùm voces in commate, aut colo aliquo, transponuntur. Thucydidis enarrator ὑπερβιβασμὸν vocat. Ennius in Epicharmo apud Ciceronem in Lucullo, sive I V. Acad. Quæst.

Nam videbar somniare med ego esse mortuum.

Neque enim cohærere *ego* cum *mortuum* possit: sed ordo grammaticus est: *Nam ego videbar somniare, me esse mortuum.* Plautus prologo Aululariæ:

Credo aurum inspicere vult, ne surreptum siet.

Pro, *surreptumne siet.* Cui similia & alia Janus Guilielmus adfert in Quæstionibus Plautinis *c*. Nec dissimile illud Maronis *d*:

Nam quis te, juvenum confidentissime, nostras
Iussit adire domos?

pro *quisnam e*. Est & Cornelii Nepotis in Chabria: *Athenienses diem certum Chabriæ præstituerunt, quam ante domum nisi redisset, &c.* Pro, *ante quam*. Tibullus *f*:

Et quodcunque mihi pomum novus educat annus,
Libatum agricolæ ponitur ante Deo:

Pro anteponitur. Nam malè est in vulgatis, *ante Deum*; quamvis & ita legerit Turnebus *g*.

c *in Aulul. cap.* 1.
d 4. *Georg.*
e *Servius.*
f *lib.* 1. *el.* 1.
g *lib.* 23. *cap.* 8.

Σύγχυσις est vocis unius, aut plurium, è commate, aut colo uno, in alterum trajectio. Virgilius *h*:

Vina, bonus quæ deinde cadis onerârat Acestes.

h 1. *Æn.*

Littore

Littore Trinacrio, dederatque abeuntibus heros,
Dividit.

Nam ad primum comma pertinent, *Deinde Aeneas dividit vina:* ad ſecundum, *Quæ Aceſtes onerârat,* &c.

Gaudet συſχύσει Horatius. Ut lib. II. ſat. I:

Quiſquis erit vitæ, ſcribam, color.

Ac poſt pauca:

--- Sed bona ſiquis
Iudice condiderit laudatur Cæſare.

Et lib. I. ſat. V:

Penè macros arſit dum turdos verſat in igne.

Ubi Acro, ut vulgò quidem legitur: *Ordo: penè arſit macros turdos.* Perperàm: cùm ordo ſit, Penè arſit, dum verſat turdos. Offenſus eâ συſχύσει Lambinus, edidit hoc pacto:

Penè arſit, macros dum turdos verſat in igne.

Etſi aliter in omnibus codd. uno excepto, inveniſſet: quemadmodum & Cruquius aliter reperit in omnibus ſuis, item alii in aliis: atque idem dictum velim de editt. antiquis, ut Venetâ Pincii, quę prodiit anno CIƆCCCC LXXIX. Imò jam olim ſimiliter expreſſit vetus Perſii interpres in ſat. VI. Nec Acronem aliter legiſſe, jam vidimus ex eo, quòd de ordine laborat. Ut mirum ſit, viros eruditos in nuperis editionibus Lambinum potiùs ſequi, quàm veteres tum libros, tum interpretes.

XIV. Interdum convenire orationi obscuritatem, Maronis etiam exemplis comprobatur.

ATQUE ex his etiam liquet, etſi anaſtrophen, ſynchyſin, ſimiliaque, Grammatici reponant inter vitia orationis; non tamen ſemper vitia eſſe; quia, id ſi foret, optimi auctores ea haut uſurpaſſent; qui magis norant, quid orationem deceret, quàm Grammatici, aut Rhetores. Nemo autem prudentiùs hæc uſurpat, quàm Maro. Quem videas, cùm locus deſcribitur impeditus, impedito carmine uti; & ordinem verborum perturbare, cùm exprimenda eſt animi vel rei cujuſquam perturbatio. Prioris generis eſt illud I. Aen.

Treis notus abreptas in ſaxa latentia torquet:
Saxa, vocant Itali, mediis quæ in fluctibus, Aras.

Ubi Servius, *Ordo est, Quæ saxa latentia in mediis fluctibus, Itali aras vocant.* Alrerius hoc generis est *a*:

a 1. *Æn.*

Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
Inpartesque rapit varias.

Quam trajectionem prætulit, cùm posset:

Atque animum celerem nunc huc, nunc dividit illuc,
Et rapit in partes varias.

Sed aliud illustrius exemplum dabo.

b 2. *Æn.*

--- Iuvenes, b fortissima frustra
Pectora, si vobis audentem extrema cupido
Certa sequi: quæ sit rebus fortuna videtis:
Excessere omnes, adytis arisque relictis,
Dî, quibus imperium hoc steterat: succurritis urbi
Incensæ: moriamur, & in media arma ruamus.

c *lib.* 1. *Originum cap.* 36.

Ordo, ut Servius, & ex eo Isidorus *c* ait, istiusmodi est: *Iuvenes, fortissima pectora, frustra succurritis urbi incensæ, quia excesserunt omnes Dii. Unde, si vobis cupido certa est, me sequi, audentem extrema, moriamur, & in media arma ruamus.* Servius *synchesin* appellat. Ita enim in Petri quoque Danielis Servio editum est. Isidoro appellatur *synthesis*, prout legitur in MSSis meis, & Parisiensi editione recensitâ à Jacobo du Breul. Sed dubium non est, quin in utroque Grammatico *synchysis* sit scribendum. Aliqua de synchysi hac, quæ ob animum sit affectu æstuantem, vide & apud Andr. Alciatum lib. x. Παρέργων Juris cap. xi.

Ob eandem caussam idem Maro in animis perturbatis adhibet parenthesin; quæ & ipsa rectum orationis cursum interturbat. Ita geminam parenthesin usurpat in oratione infelicis Didonis *d*:

d 4. *Æn.*

Méne fugis? per ego has lachrymas, dextramque tuam, te
(Quando aliud mihi jam miseræ nihil ipsa reliqui)
Per connubia nostra, per inceptos Hymenæos,
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
Dulce meum, miserere domus labentis, & istam,
Oro, (si quis adhuc precibus locus) exue mentem.

Compluria hujuscemodi observavit Bartholomæus Maranta lib. 1. Lucullianarum Quæst.

Denique non modò hactenus memorata; sed quidquid tenebras affundere orationi possit, oraculis convenit; ut alibi *e* etiam dicetur. Estque hæc caussa, cur idem Maro Eclogam quartam, quæ Salonini, sive, ut Pedianus *f* putabat, Asinii Galli genethliacon est, iis ver-

e *libri hujus cap.* 11, *ubi de allegoria agetur.*
f *teste Servio in Ecl.* 4.

iis verborum ambagibus claudat, ut ne olim quidem à quibusdam doctissimis viris, satis, quid sibi vellet poëta, intelligeretur. Sic enim ait:

--- Qui non risere, parentes,
Nec Deus hunc mensâ, Dea nec dignata cubili est.

Ubi quod Servius (cui & Jul. Scaliger *a* subscribit) *cui* legit pro *qui*, consistere nequit; quia poëta non parentes, sed puerum adhortatur ad risum. Quod verò plerique ajunt, iis verbis signari, puerum esse defunctum, id æquè falsum est. Cui enim verisimile fiat, Maronem puelli jam mortui genethliacon cecinisse? Neque hanc sententiam juvat, quòd Servius initio Eclogæ annotavit, Saloninum mox ab ortu risisse: idque parentibus omen fuisse infelix. Contrà enim, quòd Zoroastres die riserit natalitio, pro lætissimo est habitum signo: ut auctor est Plinius *b*. Et quis credat, puerum ad triste omen invitari? Quare sic potiùs statuendum: cùm priùs ad risum invitâsset puerum, postea etiam rationem, cur illud faceret, addere voluisse. Optimè igitur Fabius lib. IX. cap. III. ubi ait, figuratè hæc dici, ac poëtam id velle, *Ex illis, qui non risere, hunc non dignatus Deus, nec dignata Dea.* Quod satis etiam ostendit, Fabii ætate, (quâ, ut ipse alibi *c* ait, Maronis ac Ciceronis αὐτόγραφα exstabant) *qui*, non *cui*, legi solere: neque *qui* ad parentes, sed ad pueros pertinere. Itaque Fabio etiam Politianus *d* subscribit; qui & ipse, *hunc, qui non risere*, dictum ait, pro eo, quod est, *hunc, qui non risit, vel qui è numero est eorum, qui non risere.* Iccirco sic enarrat, *O parentes Salonini pueri, de quo nunc agitur, nec Genius, nec Iuno, vitalibus auris dignum putavere hunc ex illis, qui non risere.* Quod si ἀποστροφὴν esse ad parentes minùs placet; dici possit, parentes esse rectum pluralivum, ac conjungi cum Deo Deâque; ut intelligantur divini parentes, Genius, & Juno, quos proximo signat versu. Sive autem hanc, seu alteram interpretationem sequi lubet, fateri quidem cogimur, obscurè locutum poëtam: sed contendimus, magno id judicio fecisse, quia eclogâ hâc plurimùm oracula exponeret, quibus aliqua convenit obscuritas.

a *lib.* 1. *de caussis L. L. cap.* 24.
b *lib.* 7. *cap.* 16. *item Augustinus de Civ. Dei lib.* 21. *cap.* 14.
c *lib.* 1. *cap.* 13.
d *Miscella. cap.* 89.

CAP. II.

CAPUT II.

DE COMPOSITIONE SCRIPTORIBUS OMNIBUS COMMUNI.

COMPOSITIO *est aptus ordo partium inter se cohærentium.*
Ea partim tradit communia oratori, historico, poëtæ; partim peculiaria oratori.

Prius compositionis genus spectat, tum literarum conjunctionem, quâ oratio lenis ac suavis redditur, aut plena ac sonora; aut etiam, si res ita ferat, contrario modo affecta est: tùm ordinem, qui exigit, ut graviora subjiciamus humilioribus, atque, quod dignius, aut naturâ prius est, præponamus ei, quod posterius est.

I. DE COMPOSITIONE, AC JUNCTURA, GENERATIM.

CUM jecerimus fundamentum officii oratorii, quod est verborum delectus: proximum est, ut ad structuram sive exædificationem, h.e. ipsam verborum tractationem, nos accingamus. Ea autem complectitur tum Compositionem, tum Dignitatem.

Compositio Cæsari Scaligero *a* definitur, aptus ordo partium inter se cohærentium. Partes hæ sunt triplices; elementa, syllabæ, voces.

a *lib.4. de re poët. cap.1.*

Quantam verò concinna harum partium collocatio vim habeat; indicio est, quòd præstantissimi quique scriptores magis ei studuerint, quàm verborum delectui; quem oratorii ædificii fundamentum faciebamus. Certè & Homericæ dictionis elegantiam magis consistere in compositione, quàm in delectu, ac Platonem magis in compositione excellere, & orationem Demosthenis non ob delectum, sed ob orationis μουσικὴν, sive ἁρμονίαν, Sirenibus esse ab Aeschine comparatam, scribit disertim Dionysius Halicarnass. lib. περὶ συνθέσεως ὀνομάτων, & tractatu περὶ τῆς Δημοσθένους δεινότητος.

Est autem compositio duplex; alia scriptorum omnium communis, alia oratorum propria. De utrâque dicemus, sed paucis. Quod siquis aliqua hîc desiderârit, cumprimis adeat Dionysium Halicarn. lib. περὶ συνθ. ὀνομ. & alios, quos inferiùs laudabimus.

In compositione communi prima est cura συζυγίας, sive *juncturæ*; altera τάξεως, sive *ordinis*.

Jun-

Junctura præstat, ut oratio sit suavis, aut plena ac sonora; non aspera, non hiulca. Ita Tullius, cùm orationem post reditum ad Quirites hunc in modum ordiri posset, *Quod rogavi Deos immortales:* maluit tamen, *Quod precatus sum à Diis immortalibus.* Nam cùm O, & A, vocales sint grandes, E exilis; sonus est suavior in illo, *Quod precatus sum;* quàm in illo, *Quod rogavi:* ubi tum tres vocales, tum R, grandiorem efficiunt sonum.

Quemadmodum autem graviter errant, qui ineptum esse statuunt, hodie quicquam præcipere de linguæ Latinæ sono, quia is amplius nativus non sit: ita & illi longè extra veritatis feruntur viam, qui in veterum recentiorumque orationibus omnia ex vulgari æstimant pronunciatione. Neque enim nunc syllabas breves, longasque, sono discernimus: neque diphthongos quasdam aliter efferimus, quàm si nudæ forent vocales: quin adulterinum quendam sonum nonnullis literis adfingimus: ut omnino nec humanitatis oram adbibisse videri possit, cui non luce ipsâ clarius sit, quantùm hâc in parte nobis antistet vetustas.

II. LITERÆ SINGULÆ CUJUSMODI REBUS EXPRIMENDIS MAXIME INSERVIANT.

INTERIM, ut dixi, non penitùs abolita est ἡ ὀρθοέπεια *a*: præsertim in nationibus nonnullis, quæ à veteri loquendi more minùs recesserunt. Quare ne in cassum aliquis hac parte operam requirat nostram, de utroque horum dicam: quæ literæ sonum habeant suavem, aut grandem, vel his contrarium: & quando singulæ habeant maximè locum.

a recta loquendi ratio.

A planè sonorum est: ideoque inprimis frequentatur, cùm de rebus horridis sermo est. Hinc vetus poëta apud M. Tullium *b* crebra usurpat A in hisce versibus, quibus umbram Polyphemi inducit loquentem de asperis & hiantibus Averni locis:

b lib. 1. Tuscul. Quæst.

Adsum, atque advenio Acheronte, vix, viâ altâ, atque arduâ,
Per speluncas saxis structas asperis, pendentibus,
Maximis: ubi rigida constat crassa caligo inferûm.

Ubi & primo versu multæ concurrunt vocales. Esse verò hæc ex Ennii Hecuba, etsi id non dicat Tullius, inde tamen conjecturam capio, quia expressi sint hi versus ex Hecuba Euripidis, cujus vestigia premere solet Ennius. Euripidis quidem sunt ista *c*:

c primis Hecubæ versibus.

Ἥκω a νεκρῶν κευθμῶνα καὶ σκότου πύλας
Λιπών, ἵν' ᾅδης χωρὶς ᾤκισται θεῶν.

a *Venio mortuorũ latebram, & caliginis portas Relinquens, ubi Pluto seorsim habitat à Diis.*

Atque ex eâdem tragœdia eſſe putamus illa, quæ paullo pòſt Cicero ſubdit:

Vnde animæ excitantur obſcurâ umbrâ, apertoque oſtio
Alti Acherontis, falſo ſanguine, mortuorum imagines.

Ita enim hæc numeris ſuis reſtitui debent; de quo plura Caſtigationibus noſtris in tragicorum poëtarum fragmenta. Videmus autem hîc quoque multa A concurrere ob eandem cauſſam. Uti & fit in illo Ciceronis Verrinâ ſextâ: *Propter eſt ſpelunca quædam converſa ad Aquilonem, infinitâ altitudine.*

Interdum & literæ A geminatio ſuavitatem oſtendit, aut ſublimitatem: ſuavitatem quidem, cùm ſæpius corripitur: ſublimitatem, cùm producitur. Ita ſuavius eſt, *Phyllida* b *amo ante alias*: elatius verò, *Cocyti* c *ſtagna alta vides*: item,

Ardet d *inexcitâ Auſoniâ, atque immobilis antè.*

b *Ecl. 3.* c *Æn. 6.* d *Æn. 7.*

E & I, cùm brevia ſunt, ſonum habent exilem: atque id in cauſsâ eſt, cur Cæſar Scaliger malit apud Horatium e: *Sublimi feriam vertice ſidera*, ut in A verſus deſinat. Verùm prætulit fortean Horatius *ſidera vertice*, quia A quidem ſonorius eſt, at E dulcius: ut Ciceronis loco paullo antè monſtravimus.

e *od. 1. lib. 1.*

Convenit quoque E lugentibus. Sanè elegiæ nomen eſt ἀπὸ τοῦ ἒ ἒ λέγειν, quæ flentium vox eſt apud Aeſchylum in Prometheo. Id quidem ἔτυμον magis placet, quàm ut ſit ab ἔλεος f. Quamquam cauſſa utriuſque ἐτυμολογίας eadem futura eſt: quia nempe id carminis genus, ut Proclus περὶ χρηστομαθίας ſcribit, *σύγκειται μὲν ἐξ ἡρώου καὶ πενταμέτρου, ἁρμόζει δὲ κατοιχομένοις· conſtat quidem heroico, & pentametro; convenit autem mortuis.* Itaque Virgilius quoque hâc uſus eſt literâ, quando Niſus cariſſimum ſibi Euryalum videret hoſtibus cinctum, & in medio mortis periculo verſantem:

f *miſeratio.*

Me, me, adſum, qui feci: in me convertite ferrum.

Item, cùm inducit Sinonem miſerum, aut ſanè miſeriam ſimulantẽ:

--- *Heu quæ nunc tellus, quæ me æquora poſſunt*
Accipere?

Neque enim adſentiri poſſum Bartholomæo Marantæ, qui id à poëtâ factum ſcribit ad exprimendum Sinonis metum: niſi fortè dixeris, timorem quoque miſeriæ ſubjici poſſe, quia ſit dolor ratione mali futuri.

I convenit quibuſvis rebus exilibus, ut ſcribit Plato in Cratylo.

Itaque pluviæ penetrationem egregiè exprimit Virgilius in illo *a*: a 1. Æn.

Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.

Est & lugentibus aptum; quæ caussa est, cur id frequentet Maro in oratione Sinonis: ut cùm inter alia inquit *b*: b 2. Æn.

Iamque dies infanda aderat: mihi sacra parari:
Eripui, fateor, leto me, & vincula rupi,
Limosoque lacu per noctem obscurus in ulvâ
Delitui.

Item, cùm in eâdem ait:

Nec mihi jam patriam antiquam spes ulla videndi.

Inepta hujus literæ repetitio vocatur à Capella *c* ἰωτακισμός. At à Fabio *d* ita nominatur, cùm I, vitio oris ac linguæ, plenè nimis pronunciatur. c lib. 5. cap. de Elocut. d lib. 1. cap. 9.

O, quando corripitur, rebus in subitis maximè locum habet. Iccirco hoc usus est Maro *e* ad signandam subitam Palinuri mortem: e 5. Æn.

O nimiùm cœlo, & pelago confise sereno.

At cùm producitur, affectibus indicandis inservit: ut *f*, f Cic. Catil. 1. & Verr. 6.

O tempora, ô mores! Item *g*: *O pater, ô patria, ô Priami domus!*

Etiam sublimem, ac grandem efficit orationem. Itaque Cicero quartam Catilinariam ita orditur: *Video, P.C., in me omnium vestrûm ora, atque oculos esse conversos. Video vos, non solùm de vestro ac reip., verùm etiam, si id depulsum sit, de meo periculo esse sollicitos.* g Poëta incertus apud Cic. lib. 3. Tusc. quæst.

Geminatio hujusce literæ in fine antecedentis, & initio sequentis versus, sublimitatem orationi adfert cum suavitate: ut *h*: h Georg. 2.

--- Et vicina Vesevo
Ora jugo.

Item *i*: i Æn. 10.

Iunonem interea compellat Iupiter ultro:
O germana mihi, atque eadem gratissima conjux.

V, quemadmodum & Græcorum Y, magis sonorum est, quàm E, & I; minùs, quàm A, & O. Convenit autem rebus occultis, obscurisque. Ut *k*: k Æn. 9.

Visus ab aurorâ cœlum transcurrere nimbus,
Idæique chori: tum vox horrenda per auras
Excidit, & Troum, Rutulorumque agmina complet.

Ac liquidiùs quoque in illo *l*: l Æn. 5.

Tum plausu fremituque virûm, studiisque faventum,
Consonat omne nemus, vocemque inclusa volutant
Littora.

E consonantibus B planè insuave est; unde & sæpe vel omitti, vel commutari solet; ut auctor est Cicero in orat. ad Brutum. Ei vicinum est P. Miscuit hæc Maro in illo *a*:

a Æn. 4.

--- Dabis, improbe, pœnas.

b Æn. 1. Item hoc *b*:

--- Puppesque tuæ, pubesque tuorum.

c Æn. 9. Item *c*:

--- Et pube Pelasgâ.

Convenit utraque flatibus signandis, ut paullo pòst dicemus.

d in 11. Annal. apud Macrob. lib. 6. Sat. cap. 1.

C magis moram significat, ac tenacitatem. Ennius *d*:

Nec cùm capta capi, nec cùm combusta cremari.

Quod egregiè, ut omnia, imitatus est Maro, cùm inquit *e*:

Num capti potuere capi? num incensa cremavit
Troja viros?

e Æn. 7. Fidem quoque fecerit isthoc è Tullio paullo antè adductum à nobis, Tullioque ipsi à Nonio *f* tributum:

f in Constat. Sed Ennii videri, superiùs dixi.

--- Vbi rigida constat crassa caligo inferûm.

Eadē interdū est vis literæ T, quam iccirco cum C miscet Maro *g*:

Constitit heic, arcumque manu, celeresque sagittas
Corripuit, fidus quæ tela gerebat Achates.

g Æn. 1.

Aliàs T utitur Maro ad exprimendum eorum crepitum, quæ comburuntur: eademque vis literæ D: quod alioqui validiùs sonat: unde T vocant D mollitum: eaque soni affinitas fecit, ut in vett. libris pro *atque* sæpe *adque*, & contrà pro *sed* legatur *set*. Et, ne quis nupero id errore factum dicat, Fabii *h* ipsius verba sunt, *Quid D literæ cum T quædam cognatio? Quare minus mirum, si in vetustis operibus urbis nostræ, & celebribus templis, legantur Alexanter, & Cassantra.* Miscuit ea Maro *i* in istis:

h lib. 1. cap. 6.
i Æn. 1.

In segetem veluti cùm flamma furentibus austris
Incidit, aut rapidus montano à flumine torrens
Sternit agros, sternit sata læta boumq; labores,
Præcipitesq; trahit sylvas: stupet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

k lib. 1. F soni valentioris est, quàm Græcorum φ, ut ait Priscianus *k*. Convenit autem exprimendis flatibus; unde in proximè adducto Maronis loco:

--- cùm flamma furentibus austris.

l 1. Æn. Item alibi *l*:

--- loca fœta furentibus austris.

Et

Et in illo *a*: a *Æn.* 5.

--- Ferunt sua flamina classem.

Etiam ex Accii Annàlibus citat Priscianus in VI:

Fraxinu' fissa ferox infensa infinditur ossis.

Ubi *ossis* est à recto *ossum*.

G eandem penè vim habet, quàm C; de quo diximus.

L, στιχεῖον ὑγρὸν *b*, quemadmodum Hesychius *c* appellat; τῶν ἡμιφώνων γλυκύτατον, *d* ut Dionysius Halicarn. vocat; convenit rebus mollibus, ut & Plato testatur in Cratylo. Hinc Maro *e*: b *elementum liquidum.* c *in* λάβδα. d *semivocalium suavissima.*

Mollia luteolâ pingit vaccinia calthâ.

Ipse ego cana legam tenerâ lanugine mala.

Par ratio in isto *f*:

Ille, latus niveum molli fultus hyacintho,

Ilice sub nigrâ pallentes ruminat herbas. e *Ecl.* 2.

Item de amore Didonis *g*: f *Ecl.* 6.

---- Est mollis flamma medullas. g *Æn.* 4.

Et de Pallante mortuo *h*: h *Æn.* 11.

Qualem virgineo demessum pollice florem,

Seu mollis violæ, seu languentis hyacinthi.

Idem factum in illis *i*:

--- Quà nulla priorum i *Georg.* 3.

Castaliam molli divertitur orbita clivo.

Item hoc *k*: k *Æn.* 4.

Quæque lacus latè liquidos.

Hujus literæ odiosa repetitio à Martiano Capella *l* Labdacismus dicitur. Sic enim scribit: *Labdacismus est, ubi L plurimùm dissonat: ut, si dicas: Sol, & Luna, luce lucebant albâ levi lacteâ.* Labdacismus autem vocatur, quia veteres λάβδα pro λάμβδα dicebant, Hesychio *m* teste. Atque ita apud Aristophanem in Concionatricibus legere est: l *lib.* 5. *cap. de Elocutione.* m *in* λάβδα.

Δοκεῖς δέ μοι καὶ λάβδα κατὰ τοῦ Λεσβίους.

Aliis λαβδακισμὸς, sive λαμβδακισμὸς, est vitium oris ac linguæ, uti Fabio lib. 1. cap. IX. item Diomedi *n*, qui & ipse inter pronunciationis vitia reponit, ac tum committi ait, *si Lucem primâ syllabâ, vel Alma nimium plenè pronuncietur.* Etiam Isidorus lib. 1. Orig. cap. XXXI: *Labdacismus*, inquit, *est, si pro uno L duo pronunciemus: ut Afri faciunt; sicut Colloquium pro Conloquium, vel quoties unum L exiliùs, duo largiùs proferimus*, &c. n *lib.* 2. *cap. de barbarismo.*

M exprimit murmur, præsertim cùm literæ R miscetur: ut *o*; o *Æn.* 3.

--- Magno cum murmure montis

Circùm claustra fremunt.

a *Æn.3.* Convenit & rebus vastis, ac insuavibus: ut *a*;

Vix ea fatus erat, summo cùm monte videmus
Ipsum inter pecudes vastâ se mole moventem
Pastorem Polyphemum, & litora nota petentem.
Monstrum horrendum, informe, &c.

Ac de eodem paullo pòst:

Clamorem immensum tollit.

Cùm nimiùm, aut temere repetitur M, dicitur Græcis μυτακισμὸς, teste Capella *b*. Sic enim ait: *Mytacismus est, cùm verborum conjunctio M literæ assiduitate colliditur: ut si dicas, Mammam ipsam amo, quasi meam animam.* Sed Diomedi vitium est pronunciationis, cùm M profertur, ubi debet absorberi: ut si vocem claudat, & sequens dictio incipiat à vocali. Uterque autem grammaticus corrigendus: cùm apud eos vulgò *metacismus* legatur, pro *mytacismus*, quia est à μῦ. Meminit & Isidorus lib. I. Orig. cap. XXXI, ubi itidem in MSSis nostris est *metacismus*. In excusis *motacismus* legas. Quod non improbo. Imò possis similiter rescribere apud Capellam, & Diomedem. Nam literam hanc veteres non μῦ tantum, sed μῶ quoque dixere: ut Eustathius etiam testis est *c* ex lexico Rhetorico.

b *lib.5.*

c *initio commentarii in Iliad. γ.*

N, quia sonum vocalis additæ intus cohibet, ea exprimit, quæ intus sunt: ut inquit Plato in Cratylo. Observat id Maro in illo *d*:

d 1. *Æn.*

--- Hic fessas non vincula naves
Vlla tenent, unco non alligat anchora morsu.

De P nihil est apud Platonem: verùm cùm fiat labiis arctè compressis, repetitio ejus compressionem aliquam notabit: ac vel temporis continuitatem exprimet: ut in illo Maronis *e*;

e *Æn.4.*

--- Ille patris magni parêre parabat Imperio:

vel ad violentiam referetur: ut in hisce Statii Cæcilii;

--- Aut per servolum
Percutias pavidum. postremò à parco patre
Quod sumas, quanto dissipas libentiùs!

& istis incerti poëtæ (Ennii *f*, ut suspicor) apud Ciceronem in tertio de Nat. Deor.

f *in Medea.*

Postquam pater appropinquat, jamque penè ut comprehendatur parat;
Puerum interea obtruncat, membraque articulatim dividit,
Perque agros passim dispergit corpus.

Confert quoque exprimendis flatibus; quemadmodum diximus de B, & F, quibus vicinum est. Itaque has literas cum R, quam & ipsam

huic

huic rei idoneā esse, mox ostēdemus, miscuit Maro primo Aeneidos:

Quà data porta, ruunt, & terras turbine perflant.
Incubuere mari, totumque à sedibus imis
Vnà Eurusq́, Notusq́, ruunt, creberq́ue procellis
Africus, & vastos volvunt ad litora fluctus.

Quibus in versibus Q quoque sæpius usurpatur ad indicandam quassationem. At casu frequentatur P in hoc Justini, initio lib. xxxi: *Pupilli postremi, patris sui precibus traditi.* Ut sæpe aliâs aliis in literis iteratio ejusmodi se offert.

R τῶν ἡμιφώνων γεννιαιότατον *a*, ut ait Dionysius Halicarn. Itaque motum exprimit; unde illud Maronis *b*: a *liquidarum maximè generosa.*

Fronte ferit terram, & crassum vomit ore cruorem.

Idem eâ sonum grandinis cadentis exprimit, cùm ait I. Georg. b *Aen.* 10.

--- *Crepitans salit horrida grando.*

Appositè quoque idem inibi:

--- *Nemorum increbrescere murmur.*

Etiā L, & R, conjungi amant ad sonum exprimendū: ut VII Aeneid.

Vt pelagi rupes, magno veniente fragore,
Quæ sese multis circumlatrantibus undis
Mole tenet, scopuli nequicquam, & spumea circum
Saxa fremunt, laterique illisa refunditur alga.

Inprimis autem R locū habet, quandocunque exponuntur res acerbæ ac vehementes. Nam, ut asserit Fabius lib. VIII. cap. III: *Rebus atrocibus verba, etiam ipso auditu aspera, magis convenient.* Ita Horatius indignans, quòd Crassi milites servire mallent uxoribus barbaris, quàm fortiter pugnando occumbere, R amat, & asperum literarum concursum. Nam od. V. lib. III. legere est:

Miléśne Crassi conjuge barbarâ
Turpis maritus vixit: & hostium
(*Prô curia, inversique mores!*)
Consenuit socerorum in armis?

Ante omnes verò Maro id observat, ut literam hanc tribuat iratis. Ita, quo loco de iratâ tractat Junone, continuis sex versibus quincto pede syllabam RE adhibet: bis quoque syllabam hanc geminat, semel vocem subdit ab eâdem litera inchoantem. Ita enim ait *c*: c *Aen.* I.

Vela dabant læti, & spumas salis æRE Ruebant,
Cùm Iuno æternum servans sub pectoRE vulnus
Hæc secum: Méne incepto desisteRE victam?
Nec posse Italiâ Teucrorum averteRE REgem?

Quippe

Quippe vetor fatis. Palláſne exuRERE claſſem
Argivûm, atque ipſos potuit ſubmergeRE ponto? &c.

Sunt & alia hiſce gemina aliis in locis: uti illud;

a *Aen. 7.* *At a traheRE, atque moram tantis licet addeRE REbus:*
At licet amborum populos exſcindeRE REgum:
Sanguine Troiano, & Rutulo, dotabeRE, virgo.

b *Aen. 4.* Item *b*: *--- Connubia noſtra*
REppulit, ac dominum Aeneam in REgna REcepit.

c *Aen. 10.* Et in iſto *c*: *--- MoRERE, & fratrem ne deſeRE, frater.*

d *Aen. 2.* Item *d*: *Cui Pyrrhus: REfeREs ergo hæc, & nuncius ibis*
Pelidæ genitori: illi mea triſtia facta,
DegeneREmque Neoptolemum narraRE memento.
Nunc moRERE.

Nec tria RE copulare dubitat IV. Aen.
--- Et nos fas extera quæRERE REgna.

e *lib. 1. el. 7.* Uti neque Ovidius in Triſtibus *e*:
--- Duritiæque mihi non ageRERE REus.

f *Aen. 1.* Commiſcetur quoque R cum S, ut in illo *f*:
--- Furor impius intus
Sæva ſedens ſuper arma, ac centum vinctus ahenis
Poſt tergum nodis, fremet horridus ore cruento.

Nam R rabiem, S exſibilationem exprimit. Sed de R ſatis. S verò

g *Aen. 9.* fluminibus quoque convenit: ut *g*,
--- Et plenos ſpumanti ſanguine rivos.

h *Aen. 9.* Item *h*:
Ceu ſeptum ſurgens ſedatis amnibus altus
Per tacitum Ganges.

i *Aen. 1.* Item *i*:
Sævus ubi Aeacidæ telo jacet Hector, ubi ingens
Sarpedon, ubi tot Simois correpta ſub undis
Scuta virûm, galeaſque, & fortia corpora volvit.

Qui verſus omnes ab S incipiunt: duo quoque priores in id deſinunt: inſuper compluria concurrunt in vocibus interjectis.

Flatibus quoque mirificè convenit, cùm ejus ſonus ſibilo conſtet.

k *Aen. 1.* Hinc illud *k*:
Luctantes ventos, tempeſtateſque ſonoras.

l *Aen. 4.* T moram notat, ut in illo de Didone *l*:
Ter ſeſe attollens.

m *Aen. 5.* Et alibi *m*:

Nec

Nec nos obniti contra, nec tendere tantum.

Plura de eo diximus ſuprà.

V conſonans, (ut nunc quidem corruptè profertur, etſi olim idem valuerit, quod hodie Germanis duplex W) fortiùs ſonat, quàm B; infirmiùs, quàm F. Convenit exprimendis ſonis nec obſcuris, nec occluſis. Indicio eſt iſthoc ſuperiùs quoque adductum à nobis *a*:

Tum plauſu, fremituque virûm, ſtudiiſque faventum
Conſonat omne nemus: vocemque incluſa volutant
Littora.

a ex 5. Aen.

X vaſti ſoni eſt. Cicero *b*: *Quomodo veſter Axilla Ala factus eſt, niſi fugâ literæ vaſtioris?*

b Orat. ad Brutum.

Z verò ſuavius eſt, ut & ſcribit Dionyſius Halicarnaſſenſis *c*.

c lib. περὶ συνθέσ. ὀνομάτ.

III. AN VITARE SEMPER OPORTEAT FREQUENTIOREM EJUSDEM LITERÆ CONCURSUM, PRÆSERTIM R, ET S.

EX hiſce omnibus perſpicere eſt, quanti faciendum ſit illud Rhetorum præceptum, quo vitare jubent crebriorem ejuſdem literæ concurſum. Neque enim ultrà, puto, inficiabitur quiſquam, rerum naturam ſæpe exigere, ut eandem literam frequentemus. Quamobrem nos quidem cum Criticis iſtis damnare non auſim Homericum iſthoc *d*:

Μηδὲ γέροντα κακοῦ κεκακωμένον.

Aut hoc Sophoclis in Oedipo Tyranno:

Τυφλὸς τά τ' ὦτα, τόν τε νοῦν, τά τ' ὄμματ' εἶ.

Nec dubitamus, quin T affectârit Ennius in illo *e*:

O Tite tute Tati tibi tanta tyranne tuliſti.

Itemque Plautus P, cùm inquit *f*:

Non potuit paucis plura planè proloqui.

Ac Nævius L, quando ſcripſit *g*,

Liberâ linguâ loquuntur ludis liberalibus.

d Od. δ.
e apud Soſipatrũ lib. 4, & Donatũ de ſchemat.
f Menæchmis act. 2 ſc. 1.
g apud Feſtum in Liberalia.

Inprimis autem Rhetores interdicunt crebro uſu literæ R, & S: quarum illam caninam vocant Ovidius *h*, Perſiuſque *i*, hanc θηριώδη, i. *ſerpentinam*, appellat Dionyſius Halicarnaſſ. Illius crebram repetitionem vocant ῥωτακισμὸν, ſive ῥωτασμὸν, (quod ipſum quoque in vett. Suidæ codd. invenitur:) hujus frequentatio à Capella nominatur polyſigma, ab aliis σιγμαλισμός. At Maro utramque interdum condenſat, cujus rei multa ſuperiùs attulimus exempla. Nempe, pro diversâ

h Faſt. 5.
i ſat. 1.

versâ rei naturâ, ejusdem literæ frequentia nunc laudi ducitur, nunc inter culpas orationis censetur. Plato, & Eubulus, Comici, cachinnos quoque theatri excitarunt *a* versu isthoc Euripideo in Medeâ:

a *Auctor scholiastes Euripidis.*

Ἔσωσά σ', ὡς ἴσασιν Ἑλλήνων ὅσοι.

b *Aen.* 9. At laudamus Maronianum isthoc *b*, in quo totidem S habemus:

Ceu septem surgens sedatis amnibus altus.

c *Aen.* 1. Laudamus quoque, & meritò, hoc ejusdem *c*:

Emissamque hyemem sensit Neptunus, & imis
Stagna refusa vadis.

d *Aen.* 5. Item hoc *d*:

--- *Assiduo longè sale saxa sonabant.*

Suntque alia id genus plurima apud divinum poëtam; ut qui neque elementum ullum frustra posuisse videatur; quemadmodum accuratè in Lucullianis suis quæstionibus ostendit Bartholomæus Maranta Venusinus; ad quem lectorem meum remittere malo, quàm ad quosdam, qui, quicquid boni de compositione adferunt, id è Marantâ, tacito auctoris nomine, suas in cumeras converterunt. Sed & Jovianum Pontanum adi; qui non quidem copiosè adeò, ac Maranta, qui in hoc argumento penè nimius est; sed tamen fusiùs, & accuratiùs, quàm ante eum quisquam, hac de re tractavit in dialogo, qui Actius *e* inscribitur.

e *edit. Ald. pag.* 127. *& deinceps.*

Porrò iis, quæ de S suprà diximus, litem intendit vir quidam clarissimus, qui S suavissimam esse literam censet; ut quæ in suavissimarum quarumque rerum vocabulis insit, atque adeò ipsum suavitatis nomen & ordiatur & terminet. Nos nec antiquos hâc in parte reprehendere audemus, nec viri præstantissimi judicium planè damnamus. Siquidem tum sonum ejus agnoscimus in amantium, fluviorum, & arborum susurris; tum in serpentum sibilis, atque hostili exsibilatione.

Etsi autem S interdum orationi adferat suavitatem: veteres tamen Spartiatæ, qui omnes orationis delicias aversati videntur, caninam illam R huic literæ prętulerunt. Nã Σ tum in mediis, tum extremis dictionibus, mutant in P; ut arguit vetus ψήφισμα seu προβούλευμα *f*, quo urbe pulsus Timotheus. Adducit id Boëthius *g*, sed locum mirificè attaminarunt βιβλιοστρέβλαι: eumpse emendatum vide, cùm apud Leopardum lib. VIII. cap XIV, tum inprimis Josephum Scaligerum notis in Sphæram barbaricam Manilii, & Isaacum Casaubonum lib. VIII Animad. in Athen. cap. XI: qui duo penè idem scripsere,

f *decretũ.*
g *lib.* 1. *de Musica. verba eius ex codice pervetusto bibliotheca Toletana à se cum edito collato adducit Andreas Schottus, Notis in Procli Chrestomathiã.*

ſcripſere, eodem tempore, eâdem de re, alter Lugduni Batavorum, alter Lugduni Seguſianorum. Plurima verò ejuſce Spartanorum dialecti exempla inprimis apud Caſaubonum inibi vide. At planè iniquus eſt ei literæ Pindarus: ut qui Σ κίβδηλον, hoc eſt, adulterinam, nec veram literam vocet: quin eum totas odas ἀσιγμοποιηθέντας *a* ſcripſiſſe, cùm Demetrius teſtatur lib. περὶ ἑρμηνείας, tum ex Clearcho refert Athenæus lib. x. Idem Athenæus eodem libro auctor eſt, ſub nomine Laſi Hermionenſis, poëtæ antiquiſſimi, quem & quidam unum è ſeptem ſapientibus fecerunt, fuiſſe circumlatam odam ſine ſigma, quæ inſcribebatur Centauri. Hymnum quoque ἄσιγμον idem ſcribit à Laſo factum eſſe εἰς τὴν Δήμητρα τὴν ἐν Ἑρμιόνῃ *b*. Nam aſſentior Caſaubono *c* ita emendanti, cùm in vulgatis prætereatur τὸ ἐν. Atque hæc de ejuſdem literæ iteratione.

a in quibus nullum foret Σ.

b in honorē Cereris, quæ Hermionæ colebatur.

c l.10 Animadv. in Ath. cap. 21.

IV. VETERES NON SEMPER REFUGERE EJUSDEM SYLLABÆ ITERATIONEM, IMO QUANDOQUE EA AD ORNATUM UTI: ITEM DE NON CONTINUANDIS MONOSYLLABIS, VEL VERBIS LONGIS.

QUEMADMODUM autem in eo falſi ſunt multi, quòd quamlibet literæ ejuſdem repetitionem vitioſam eſſe exiſtimarunt: ita immeritò quoque ſyllabæ ejuſdem iterationem ubique reformidant delicatiores quorundam aures, cùm veteres eam non ſemper aſpernentur: imò quandoque τῇ τῶν συλλαβῶν ἀνακλάσει nihil eſſe venuſtius poſſit. Homerus Iliad. β:

--- Πρόθοος θοὸς ἡγεμόνευε.

Idem Il. ζ:

--- πεδίον Ἀλήιον οἶος ἀλᾶτο,
Ὃν θυμὸν κατέδων, πάτον ἀνθρώπων ἀλεείνων.

Et Odyſſ. ω:

--- Εὐπείθει
Πείθοντο.

Thucydidis eſt, Σαμία μία ναῦς. Plato ἐν τῷ συμποσ. Παυσανίου δὲ παυσαμένου (διδάσκουσι γάρ με ἴσα λέγειν οὑτωσὶ οἱ σοφοὶ) ἔφη ὁ Ἀριστόδημος. *Cùm Pauſanias pauſam loquendi feciſſet (ſic enim vocabulo alludere, docent me ſapientes) Ariſtodemus inquit.* Timonis etiam Phliaſii eſt de Platone *d*:

Ὡς ἀνέπλασε Πλάτων, πεπλασμένα θαύματα εἰδώς.

Quamquam id ſillographus, more ſuo, ſcripſerit, ut Platonis dictionem

d apud Laërtium in Platone.

nem rideret poëtico similiorem. Demosthenes quoque, & ante eum Xenophon, ornatũ captarunt ex conjunctione harum vocũ πρεσβήκει, & πρέσβυμος: quemadmodum Victorius censet lib. XXVII. Var. Lect. cap. XI. Oppianum, cujus est δόρπα πόσεσι a, & alios juniorum, mitto.

a *lib.* I. Ἁλιευτ.

Ad Latinos venio. E quibus Plautus etiã affectavit. Uti Captivis *b*:

b *act.* 4. *sc.* 3.

Quanta pernis pestis veniet! quanta labes larido!
Quanta sumini absumedo! quanta callo calamitas!
Quanta laniis lassitudo! quanta porcinariis!

Ubi, invitis etiam vocibus, hanc similitudinem quæsivit. Ut qui, cùm *absumtio* Latini dicant, malit *absumedo*, quod, ni valde fallor, Latinum non est, sed à Plauto confictum. Sed sunt apud eum alia, de quibus hoc dici non possit. Ut Mercatore *c*:

c *act.* 3. *sc.* 4.

Aedepol næ ille oblongis malis dedit mihi magnum malum.

Item Pseudoli prologo; modò is genuinus est:

--- Et lege, & legionibus,
Hos fugitastis, Quirites, successis bonis.

Sed minùs est hîc similitudinis ob disparem quantitatem. Major in hoc ejusdem *d*:

d *Pseud.* *act.* 3. *sc.* 2.

Vivis convivis intestina quæ exedint.

Et prologo Truculenti:

De vestris magnis atque amœnis mœnibus.

Item Sticho *e*:

e *scenâ ultimâ.*

--- Nam ita me Venus amœna amet.

Et Menæchmis *f*:

f *act.* 1. *sc.* 1.

Domi domitus fui usque cum caris meis.

Quod imitatus Lucretius lib. V:

Sic quos antè domi domitos satis esse putabant.

Ejusdem Lucretii est libro eodem:

--- Aequo certamine bellum
Magnis de rebus inter se cernere certant.

Terentii quoque est, *dixisse sese*. Horatii, *pares res*. Catulli,

In collo sibi collocare possit.

Quod simile isti Plautino in Asinaria *g*:

g *act.* 3. *sc.* 3.

Hîc ponè hîc istam colloca crumenam in collo planè.

Similiusque futurum, si cum Duza *h*, trajectis vocibus, legas:

h *præcidaneis pro Catullo.*

Hîc ponè hîc istam crumenam colloca in collo planè.

Sed nihil mutandum: quia, quod Duza non satis attendit, versus est jambicus tetrameter catalecticus: uti & sequentes. At jambicus nihil æquè refugit, quàm trochæum; qui quinctâ sede fuerit, si Duzam sequa-

ſequamur. Nec Ovidius ſimiles ſyllabas averſatur. Ut *a*, a lib. 3. Triſt. el. 11.

Ad te quiſquis is es, noſtra querela redit.

Et manifeſtiùs, cùm ait *b*: --- *Non ſi Venus ipſa veniret.* b lib. 6. Met. fab. 28.

Tum inprimis in illo *c*: c libro eodē fab. 7.

Corpora Cecropidum pennis pendere putares.

Pendebant pennis.

Tibullo etiam, ac Propertio, hæc penè affectata. Tibulli quidem illa, quæ jam olim Muretus obſervavit:

Me mea paupertas vitæ traducat inerti.

Ipſe ſeram teneras maturo tempore vites.

Ruſticus, & facili grandia poma manu.

Multa docet templis picta tabella tuis.

Nudus & æſtivi tempora ſicca canis.

Sed nec ipſe reſpuit Maro: cujus eſt primo Georg. *Huic à ſtirpe pedes.* Et ſecundo: --- *ad ſidera raptim.* Item ſecundo Aen. --- *Dorica caſtra.* Et tertio, *Cæcâ caligine.* Et, *Caſus Caſſandra canebat.* Et quarto, *Multa viri virtus.* Et, *Fama malum.* Et, *Adverſo ſole.* Et in ſexto, *Auri per ramos aura refulſit.*

Denique nec Tullius ipſe hæc refugit. Ut pro Cælio, *unquam quamquam.* Sed hoc minutum. Luculentius illud epiſtolâ ad Brutum: *Res mihi inviſæ viſæ ſunt, Brute.* Quod Ciceroni excidiſſe, ait Fabius *d*. d lib. 9. cap. 4. Mihi ſecus videtur. Nec enim dubito, quin placuerit id Tullio ob παρονομασίαν, vel ὀξύμωρον. Fabii judicium ſecutus eſt Eraſmus: quem eo nomine valde exagitat Cæſar Scaliger, oratione illâ, quam adverſus eum doctiùs, quàm modeſtiùs, magiſque ad oſtentationem, & famæ aucupiú, ex magnitudine adverſarii, quàm veritatis ſtudio, ſcripſit. Sed hanc culpam heros ille poſtmodo, pœnitudine ductus, quodammodo eluit divino epigrammate, quo Eraſmum uſque adeò extulit. Etiam Tullii eſt in Catone majore: *Senſim ſine ſenſu ætas ſeneſcit.* Quod cùm obſervâſſet P. Victorius, tanti putavit, ut integrum de eo caput contexeret in Variis ſuis *e*. Qui alibi *f* etiam, eodem opere, e lib. 36. cap. 20. Ciceronem captâſſe ejuſmodi ἀνάκλασιν, probat ex eo, quòd orat. pro f lib. 27. Milone dicat, *Vi victa vis.* Et poſt multa: *Non unius viri vires atque opes* V. L. cap. *indicantur.* Nec non: *Sin minùs fortiſſimi viri virtus gratiſſima civibus ce-* 11. *cidiſſet.* Quibus geminum eſt illud è Marone *g* antea dictum, *Multa* g 4. Æn. *viri virtus.* Ejuſdem Ciceronis eſt:

O fortunatam natam me conſule Romam!

Quod & ipſum excidiſſe Tullio, Fabii judicium eſt. Imò ridet etiam Juvenalis ſat. x: *O fortunatam, natam me conſule Romam!*

Anton I gladios potuit contemnere, si sic
Omnia dixisset. ridenda poëmata malo,
Quàm te, conspicuæ divina Philippica famæ,
Volveris à primâ quæ proxima.

Equidem non ignoro, viros esse eruditos, qui risum Ciceronem putent, non ob παρήχησιν, sed quia se tantopere jactaret; quæ res odiosa esse apud omnes solet. Sed aliud voluisse Juvenalem, arguit, quòd solùm poëmata ejus rideat: uti & Martialis *a* facit, qui Gaurum commune hoc ait habere cum Cicerone,

a lib.2. epigr. 89.

Carmina quòd scribat Musis & Apolline nullo.

Nempe hîc statuére κακέμφατον, ut facit vetus Juvenalis scholiastes *b*: sive, ut alii vocare malunt, κακήφατον, seu κακόφατον. Verùm hi κακέμφατον etiam statuunt non in illo Tullii modò, sed etiam multis Maronis locis. In quo, judicio nostro, οὐδὲν κακὸν *c*, eoque & κακόφατον nullum. Veteres enim in deliciis habuere, quæ posterioris seculi aures tantopere sunt aversatæ. Quod Servius agnoscit in illud Maronis *d*, *Casus Cassandra canebat*. Monet enim, hanc compositionem suâ quidem ætate habitam esse vitiosam; at eam majoribus placuisse. Quare hujus generis præcepta debent quidem esse perpetuò, cùm non temere sint negligenda, nunquam certè abroganda: attamen non debent esse perpetua, quia nec superstitiosè nimis sunt observanda. Siquidem ut jam vidimus, interdũ cum optimis quibusque scriptoribus, dicere nobis liceat illud Poëtæ veteris *e*; *Audio, haut ausculto.*

b *in sat.* 10.

c *nihil mali.*

d 2. *Æn.*

e *apud Varronẽ lib.5.de L. L.*

Ad juncturam quoque refer, quòd non temere condensanda sint monosyllaba, quia minuta iis ac concisa redditur oratio: ut; *Cùm hoc sis in me animo, non jam* &c. Par penè dissyllaborum ratio est: ut in illo Ciceronis lib.11. de Legg. *Ego verò tibi istam justam caussam puto, cur huc* &c. E contrario, si longa vocabula continuentur, fit sermo tumidus: ut *f*, *Ambubaiarum collegia, pharmacopolæ.*

f *Horat. lib.1.sat. 2.*

V. DE ALTERA COMPOSITIONIS CURA, QUÆ IN ORDINE CONSISTIT.

AD compositionem communem superiùs ordinem quoque referebamus. Peccatur contra hunc, si gravioribus subjiciamus humiliora, quia gliscere augerique debet oratio. E. g. Venustè Tullius *g*; *Tu illis faucibus, istis lateribus, istâ gladiatoriâ totius corporis firmitate.* At si cœpisset Orator à toto corpore, non bene ad latera faucesque descendisset. Sic longè elegantissima compositio est in illo ejusdem;

g *Philipp.* 2.

dem *a*; *Ut tibi necesse esset in conspectu Pop. Rom. vomere postridie.* Ubi totius ductus veluti mucro est, quod nec postridie cibum tenere potuerit. Sed hoc Quinctiliani *b* præceptum, ut in amplificationibus verissimum est, ita locum nullum habet in extenuationibus. Nam cùm contraria sit contrariorum ratio, decrescere in his, non crescere debet oratio. Ut pro L. Muræna: *Sic à me defenditur, ut ejus nulla perfidia, nulla crudelitas, nullum petulans dictum, in vita proferatur.* Quamquam, si animum potiùs dicentis, quàm res ipsas, spectemus, hîc etiam crescit oratio.

a ibidem.

b lib. 8. cap. 4.

Illud quoque ad ordinem pertinet, ut quod vel dignius est, vel naturâ prius communiusque, id ei præponamus quod indignius est, vel naturâ posterius & angustius. Itaque, ut idem Fabius *c* monet, viros ac feminas, diem ac noctem, ortum & occasum, in prorsâ oratione potiùs dicemus, quâm retrorsum. Caussa istius est à rebus, quarum verba sunt σύμβολα *d*.

c ibidem.

d nota ac signa.

Interdum tamen, quod magis est commune, latiusque patet, id subsequi posse, vel unus Livius docebit: cujus hoc lib. 1: *In ore Tiberis Hostia urbs condita.* Vides, ut non *urbs Hostia*; sed *Hostia urbs*, dicatur. Sic lib. XXI, seu primo belli Punici: *Profectus ad Trebiam flumen collegæ conjungitur.* Et lib. XXXV: *Ad Tagum amnem ire pergit.* Et lib. XLII: *Sycurium est sub radicibus Ossæ montis.* Similiter Cæsar lib. III. de bello Gallico: *Qui proximi Rheno flumini sunt.* Quin eâdem periodo communius nunc præponit, nunc postponit. Nam lib. 1. bell. Gall. *Initium*, inquit, *capit à flumine Rhodano, continetur que Garumnâ flumine.*

Ad ordinem quoque refert Fabius *e*, quòd *fratres gemini* dicimus, non *gemini fratres*. *Quædam*, inquit, *ordine permutato fiunt supervacua, ut fratres gemini: nam si præcesserit gemini, fratres addere non est necesse.* Dixit certè Horatius *f* quoque:

e lib. 9. cap. 2.

f lib. 1. ep. 18.

> *Gratia sic fratrum geminorum, Amphionis atque*
> *Zethi, dissiluit.*

Possunt tamen & fratres esse, qui non sunt gemini, & gemini esse possunt, qui fratres non sunt; ut rectè ait Scaliger lib. II. de causs. L. L. cap. CXVII. Adde quòd Livius lib. I. dixerit *gemini fratres*, & *tergemini fratres.* Imò Cicero quoque lib. II. de Divinat. *Proclus*, inquit, *& Eurysthenes, Lacedæmoniorum reges, gemini fratres fuerunt.* Et ante utrumque Plautus Persa *g*:

g Act. 4. sc. Probati hic argenti.

> *Geminum autem fratrem servire audivi hic meum.*

Porrò interdum quoque poëtæ rerum ordinem invertunt. Grammatici

matici vocant ὕστερον πρότερον, vel unicâ voce ὑστερόπροτερον: quomodo in Servio Danielis editum est in istud Maronis 11. Aen.

--- Moriamur, & in media arma ruamus.

Idem fieri agnoscit Servius in illo 1. Georg.

Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & cretâ solidanda tenaci.

Hæc, inquit, *per ὕστερον πρότερον posuit. Prius enim est, ut manu terra vertatur: deinde solidetur glarea: postremò æquetur cylindro.* Ac similiter Donatus *a*. Aliqui itidem ὑστερολογίαν statuunt in illo ejusdem libri:

a *libello de tropis.*

Nunc torrete igni fruges: nunc frangite saxo.

Ubi sic Servius: *Multi ὑστερολογίαν putant, quia ante est molere, quàm coquere. Alii non accipiunt ὑστερολογίαν: sed modò hoc, modò illud facito.* Atqui *torrere igni* hîc non *coquere* signat, quod Servius putavit: sed *siccare*. Far autem primò molitur, ac tum *farinæ* nomen accipit. Hinc torretur, ac, si hordeacea sit, dicitur polenta. Exinde aquâ adspergitur; quod Græcis παλύνειν, & φυρᾶν. Postea subigitur, quod est μάττειν, unde μάζης nomen. Postremò autem coquitur. Aptius exemplum est illud eodem libro:

Nec frustra signorum obitus speculamur, & ortus.

Uti & hoc Ovidii *b*:

b *lib.*1. *Fast.*

Lapsaque sub terras, ortaque signa, canam.

Verum ordinem ponit Catullus carm. de coma Beronices:

Qui stellarum ortus comperit, atque obitus.

Etiam Maronis est tertio Georg.

--- Lucinam, justosque pati Hymenæos.

Nam nuptiæ ac coïtus antecedunt partum, qui per Lucinam intelligitur μετωνυμικῶς. Idem tertio Aen.

Postquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit.

Nec apud poëtas tantùm, sed alios quoque scriptores, rerum ordo invertitur. Tacitus in primo Annaliũ: *Post Antonium, Tarentino Brundusinoque fœdere, & nuptiis sororis, illectum.* Nam Brundusinum fœdus aliquot annis prius fuit Tarentino; ut ad eum Taciti locum Justus Lipsius ostendit. Et hæc de compositione, scriptorum omnium communi.

CAPUT III.

DE PERIODO.

COMPOSITIO *oratoria tum periodos respicit, tum numerum.*

Periodus est oratio habens ex se principium, ac finem, & pulcram ac conspicuam magnitudinem.

Hæc

Hæc minimùm est unius coli, sed habentis reflexionem. Ea si absit, non periodus, sed colon, aut comma appellatur.

Differunt colon, & comma, magnitudine. Nam quod intra octavam syllabam se continet, comma dicitur: cola verò extendi possunt usque ad magnitudinem versus heroici.

At summùm periodus est quatuor colorum. Is numerus si excedatur, attamen in orbem cogatur oratio, Περιοδικὸν vocatur: sin sententiam colis & commatibus dimensam perficiat, Πνεῦμα, vel Τάσις dicitur: Πνεῦμα quidem, cùm commatis colisque progredimur, quamdiu spiritus ac latera perferunt: Τάσις autem, cùm ulteriùs etiam procedimus, quàm spiritus ferre possit.

Dicimus incisim, ac membratim, in narrationibus dolorem concitantibus, vel cùm acriter probamus, aut refellimus, & aliàs in affectibus.

Periodos maximè usurpamus in genere Demonstrativo. In Deliberativo autem, ac Iuridiciali, parciùs adhibemus: nisi quòd crebriores sint in proœmiis magnarum caussarum, in narrationibus ad delectandum institutis, in locis communibus, item in amplificationibus, & epilogis.

Πνεῦμα, & Τάσις, conveniunt proœmiis gravium caussarum. Transitur quoque ad hoc genus in mediâ oratione; quò, tot modis variatâ compositione, vitetur fastidium.

I. DE COMPOSITIONE ORATORIA GENERATIM: DEQUE VOCABULIS COMMATIS, COLI, PERIODI, CIRCUITUS, ET AMBITUS.

COMPOSITIO oratoria considerat, tum brevitatem, ac longitudinem partium orationis; quæ pars συνθήκη Græcis vocatur: tum ordinem, & qualitatem in sonis; quæ pars σύνθεσις dicitur. Συνθήκη igitur versatur circa periodos: σύνθεσις circa numeros. Ac naturæ quidem ordo postulat, ut priùs agamus de periodis, quibus accidit numerus.

Alio autem fine tractabimus de periodis, colis, commatis, quàm solent Grammaticorum filii. Hi non aliâ de caussâ ea considerant, quàm ut monstretur ratio bene interpungendi. At Rhetores, quia orationem ea reddunt suavem, ac perspicuam. Quin aliter multo iis vocibus utuntur Rhetores vetusti, quàm à Grammaticis definiuntur. His comma est sententia imperfecta: sive pars periodi composita sine verbo. Colon iisdem est sententia perfecta, sed relata: sive est pars periodi suo fulta verbo. Itaque non sibi, sed periodo senten-

ſententiam perficit. Item periodus illis eſt oratio ſibi perficiens ſententiam: ſive eſt ſententia aliquid perfectè abſoluteque ſigificans. Rhetores verò, quod Grammatici nuncupant periodum, ſæpe non periodum, ſed nunc colon, nunc etiam comma eſſe dicunt. Quare definiendum, quid hoc loco ſit periodus, aut colon; quomodo item Rhetores antiqui colon à commate diſtinguant. Ac primò definiam periodum, licet cola commataque (quorum illa Ariſtoteli *μέλη*, hæc Julio Scaligero *μέρη* dicuntur) ſimpliciora ſint. Nam ferè in minutis diſciplinarum partibus ordo eſt arbitrarius. Accedit, quòd è definitione periodi ab Ariſtotele adſignatâ illa lucem accipiant, quæ de commatis coliſque poſteriores Rhetores tradiderunt.

Ut igitur ab ipſo nomine incipiamus: quod Græcis περίοδος, id Latinis eſt *ambitus, circuitus, comprehenſio, continuatio*, aut *circumſcriptio*. Neque enim fides habenda eſt Georgio Trapezuntio, qui comprehenſioni, tanquam generi, ſubjicit circuitum, & ambitum, ceu ſpecies diſtinctas. Profectò juſtam laudem non ibo illi viro ereptum. Attamen nec tanta ejus eſt apud me auctoritas, ut ejus ſententia apud me ſit Minervæ quidam calculus. Minimè profectò conferri metuit cum Theodoro Gazâ, cui eum æquiparavit Angelus Politianus *a*. Itaque jure politiſſimi ingenii virum hoc nomine reprehendit Parrhaſius in epiſtolis. Scio, quantopere Gazæ inſultârit Petrus Alcyonius, qui interpretationem Theodori non Trapezuntianæ modò poſtponebat, ſed etiam ſuæ, ut homo in mediocri doctrinâ planè erat *αὐθάδης b*. Mihi verò judicium placet Pomponii Læti, qui rogatus ab ornatiſſimo Equite, M. Antonio Mauroceno, quem ſui ævi doctiſſimum putaret, Theodorum Gazam reſpondit *c*. Neque ignoro, Trapezuntium errores aliquot obſervâſſe in tranſlationibus Gazæ, quos hic monitus correxit, uti & memoriæ prodidit Eraſmus *d*: verùm & illud ſcio, longè plura eſſe in Trapezuntianis, quæ Gaza potuerit culpare. Nam & in eo deſiderare potuit fidei plus in transferendis è Græco auctoribus, & majorem linguæ Latinæ peritiam. Sanè quòd comprehenſionem diſpeſcit in ambitum & continuationem, id nec ratione, nec auctoritate cuiuſquam, ſubnixum eſt: ſuntque apud eum alia id genus ſexcenta, quæ præterire viſum eſt, ne impingamus in iſthoc Agathonis:

Τὸ μὲν πάρεργον ἔργον ὡς ποιούμενοι,
Τὸ δ' ἔργον ὡς πάρεργον ἐκπονούμενοι.
Opus putantes id, quod acceſſorium eſt;
Inque opere verſantes, ut acceſſorio.

a *Miſcell. cap. 90.*

b *ſibi placens.*

c *Petrus Crinitus lib. 2 Honeſtæ Diſcipl. cap. 13.*

d *catalogo lucubrationũ ſuarum.*

II. VA-

II. VARIÆ PERIODI DEFINITIONES EXPENDUNTUR.

DEFINITUR periodus variè. Hermogeni *a* est oratio unâ eâdemque verborum circumductione argumentum & conclusionem comprehendens. Ut cui solùm definiatur περίοδος ἡ ἀπαρτίζουσα τὸ ἐπιχείρημα καὶ συνάγουσα. Duæ igitur ab eo conditiones requiruntur ad periodum: una est, quòd oportet ἀπαρτίζειν τὸ ἐπιχείρημα, *perficere argumentationem:* altera est, quòd opus est συνάγειν, sive *in unum locum cogere* argumentum & conclusionem. Unde lucem capit hæc definitio apud eundem *b*: περίοδός ἐστιν ὁ τοῦ ὅλου ἐπιχειρήματος ἀναγκαστικὴ σύνοδος, καὶ κλεὶς τρόπον τινά. h. e. *Periodus est totius argumentationis coacta coitio, ac quodammodo clavis.* Nam argumentum cum conclusione ita in orbem cogitur, ut conclusio clavis instar argumentationem claudat. a *lib. 4. de Invent. cap. 3.* b *ibidem.*

Verùm latiùs aliquanto Aristoteles, quem sequemur, periodi nomine utitur: ut qui definiat περίοδον, λέξιν ἔχουσαν ἀρχὴν καὶ τελευτὴν καθ' αὑτὴν, καὶ μέγεθος εὐσύνοπτον· *dictionem, sive compositionem, sive orationem,* (id enim hic λέξις significat) *quæ ipsa per se principium habet, ac finem, & magnitudinem, quæ uno facilè intuitu spectari possit.* Neque aliter Demetrius, cui periodus est σύστημα ἐκ κώλων καὶ κομμάτων πρὸς τὴν διάνοιαν τὴν ὑποκειμένην ἀπηρτισμένων. i. *Compositio membrorum volubilium, quæ absolvuntur accommodatè ad sententiam subjectam atque propositam.*

Differunt Aristotelica, & Demetriana definitio, à duabus Hermogenicis, quòd hæ periodi materiam faciunt argumenta, eorumque conclusiones; Aristoteles autem, eumque secutus Demetrius, non tam strictè utantur periodi nomine, quia quamlibet sententiam ei subjiciunt. Et certè optimè Semo noster Aristoteles. Nam quamvis maximè volubiles sint illæ periodi, quæ ratione sunt conclusæ, ita ut κατ' ἐξοχὴν periodi dici mereantur: tamen etiam, cùm aliæ sunt sententiæ, oratio quasi in orbem volvitur, atque ad principium redit.

Ἀρχὴν *c* verò, ut Trapezuntius, Sturmius, Erythræus, aliique existimarunt, id Aristoteles appellat, quod Hermogenes, ac posteriores Rhetores, dixere πρότασιν *d*: τελευτὴν *e* nominat, quod iidem vocarunt ἀπόδοσιν *f*, & Demetrius appellat καμπὴν καὶ συστροφὴν *g*. Verùm, si curatiùs mentem Aristotelis intueamur, cognoscemus, duobus

c *principium.* d *propositionem.* e *finem.* f *redditionem.* g *flexionẽ & conversionẽ.*

a *notis.* bus eum κριτηρίοις a in hâc definitione separare periodũ ab εἰρομένῃ, sive connexâ dictione. Nam, ut ante nos doctissimus P. Victorius observavit, primò requirit Aristoteles, ut habeat periodus principium ac finem ex sese, non autem aliunde importatum. Differunt enim periodus, & oratio illa, quæ serie quadam continuationeque, illigatur; quòd hæc nullum habeat finem, nisi res, quæ narratur, ad finem perducta sit; at periodus proprio & à reliquâ sententiâ diverso fine concludatur. Altera nota, quâ Aristoteles periodum ab εἰρομένῃ dictione distinguit, est ista, quòd periodus debet esse εὐσύνοπτος b. Nam in periodo servatur modus, ne nimis excrescant membra, atque ita cunctæ partes uno intuitu conspici nequeant: at dictio continua sive pendens longo tractu fertur, usque dum, finitis rebus, & ipsâ finem ostendat.

b *talis, ut uno facilè intuitu spectetur.*

III. De coli ac commatis natura.

Illud verò extra omnem controversiam est, in quavis periodo, tum πρότασιν, tum ἀπόδοσιν, sive καμπὴν καὶ συστροφὴν requiri. Atque hinc cognoscimus, μέτρον ἄριστον, γνῶθι σεαυτὸν c, ac similes sententias, non ideo Rhetori pro periodis habendas esse, quia sibi perficiant sententiam. Neque enim habent divisionem ac reflexionem. Est quidem περίοδος quædam μονόκωλος d, quam ἀφελῆ e vocat Aristoteles. Sed cùm duo sint κώλων f genera; unum quidem simplex planè, velut g, *Trahit sua quemque voluptas:* alterum flexum habens, ut h, *Fortunate senex, ergo tua rura manebunt:* posterius solùm colων genus constituere potest περίοδον ἀφελῆ. At prius illud, utut perfectè absolutéque aliquid significet, non tamen plusquam κῶλον censeri debet. Membra certè hæc sunt Ciceroni i: *Nonæ sunt hodie Sextiles: horâ nonâ convenire cœpistis: hunc diem jam ne numerant quidem: decem dies sunt ante ludos votivos: hos Cn. Pompeius facturus est: hi ludi dies quindecim auferent: deinde continuò Romani consequentur.* Imò perfecta absolutaque sententia κόμμα quoque esse potest. Cicero enim hæc quatuor ex oratione suâ commata appellat k: *Domus tibi deerat? At habebas. Pecunia superabat? At egebas.* Nempe, ut Demetrius & Hermogenes docent, colon, & comma, solâ differunt magnitudine. Nam quod intra septimam, vel, ut alii malunt, octavam se syllabam continet, id comma est. At quod octo syllabarum numerum excedit, est colon. Potest autem & septendecim esse syllabarum, instar versus Heroici: ut, *Quorum ego de sententiâ non debeo disputare.* Quod

c *modus optimus, nosce teipsum.*
d *unius membri.*
e *simplicē.*
f *membrorum.*
g *Ec. 2.*
h *Ecl. 1.*
i *ex Act. 1. in Verr.*
k *in Oratore ad Brutum.*

Quod verò hunc modum excedit, id κῶλον oblongum nominatur: Hermogeni dicitur σχοινοτενές· q. d. in modum funis protensum. Istiusmodi est istud: *Iam verò virtuti Cn. Pompeii quæ potest oratio par inveneri?*

Verùm qui hanc de commatis colisque doctrinam oppugnant, (quos inter Julius Scaliger *a*) negant, in iis longitudinis, aut brevitatis, habendam esse rationem. Certè in animantium corpore κῶλον (non jam eo nomine solum pedem intelligo, ut exponit Eustathius, vel τὸ ἐκ μήρου καὶ κνήμης *b*, ut explicat Pollux: sed quamvis è vivi animantis trunco extantem partem, atque, ut ita dicam, ramum, qui in victimis mactatis κωλῆν, κωλεὸς, vel κωλεὰ dicitur) κῶλον, inquam, non tantùm per aliud, h. e. ut pars, sed per se ac proprio quoque motu moveri potest: quomodo brachium & moveri potest communi corporis motu, ipsum interim per se quiescens; & è contrario, proprio moveri motu, reliquo corpore quiescente. Itaque volunt, in oratione quoque κῶλον vocari partem periodi habentem verbum, cujus beneficio moveri possit. Verùm non esse proprium κώλων moveri per se, satis cognovimus ex iis, quæ de periodis, ac commatis, dicta sunt. Neque est, quòd κώλου vocem urgeant, cùm comma quoque auctori ad Herennium dicatur *articulus*, velut parvus artus, sive membrum. At sciunt, articulum in nobis per se quoque moveri. Quare jure mihi videtur Aristoteles nullam injecisse commatis mentionem; quòd nempe nobiscum existimaret, non aliter hoc differre à colo, quàm à Thrace Pygmæum.

a lib. 4. de re Poëtica cap. 25.

b quod femore tibiaque constat.

Interim illud non ignorandum, sæpe & commata colorum, & cola commatum magnitudinem habere. Ita Hermogenes *c* Demosthenicum illud pro commate agnoscit, Ἐν δὲ Ἐρετρίᾳ Κλείταρχον: quod tamen novem syllabarum est. vel si octo hoc syllabarum est ob apostrophon, ut sit, Ἐν δ' Ἐρετρίᾳ: at novem syllabarum illud, quod eidem comma est, Καὶ καταλαμβάνων Ὠρεόν. Fit hoc, tum quia Orator non ita est servili ingenio, ut dicendi libertas numero syllabarum tantopere sit adstringenda: tum etiam quia Oratoris est, non solum syllabarum attendere numerum, sed etiam naturam, ac quantitatem: unde & multi commata colaque definiunt non syllabarum numero, sed temporum. Docent itaque Rhetores, si quod longius comma pluribus interseratur colis, & ipsum pro colo habendum esse: itidem breviora cola, si incisim dicamus, haberi pro incisis.

c lib. 4. de Invent. cap. 4. quod de spiritu oratorio.

IV. QUOMODO DIFFERANT ORATIO ΕἸΡΟΜΈΝΗ, SIVE TRACTA, ET ΚΑΤΕΣΤΡΑΜΜΈΝΗ, SEU CONTORTA.

PORRO ex commatis ac colis duplex exstruitur oratio, εἰρομένη, sive *jugis* ac *pendens*, & κατεστραμμένη, sive *versa*: illa Ciceroni *tracta*, hæc *contorta* appellatur: ut ostendit Turnebus commentario in primum Ciceronis de Legg. Κατεστραμμένη dicitur ἡ ἐν τοῖς περιόδοις, *quæ in periodis cernitur.* Εἰρομένη, ut Aristoteles ait, οὐδὲν ἔχει τέλος καθ' αὑτὴν, ἂν μὴ τὸ πρᾶγμα λεγόμενον τελειωθῇ, *nullum habet finem per se, nisi res, quæ dicitur, terminetur.* Estque, ut idem ait, συνδέσμῳ μία, ὥσπερ αἱ ἐν τοῖς διθυράμβοις ἀναβολαί· *vinculo una est, ut præludia in Dithyrambis.* Nomen ἀπὸ τοῦ εἴρειν, τοῦτ' ἐστι, συνάπτειν a. Atque hinc liquet, rectè in Pythœanâ editione apud Aquilã Romanum legi, εἰρομένην λέξιν, quamvis ἐπίμονον emendent. Movet me, quòd non modò ita ab Aristotele videam dictionem perpetuam appellari: sed & in Basileensi, omnium antiquissimâ, quam B. Rhenano debemus, sit ρωμένην λέξιν: & in Aldinâ itidem, quæ biennio pòst in lucem prodiit, legere sit *romenen lexin*; duabus primis literis utrobique truncatis. Quin apud Martianum Capellam, quo loco de duplici elocutione tractat, pro ἐπίμονον λέξιν, quod etiam in Basileensi est, εἰρομένην fortasse reponi debet.

a *conjungere, ac connectere.*

Differunt autem εἰρομένη, & κατεστραμμένη λέξις, quòd in illâ naturę ductu varia commata colaque connectantur, sine artificio, quo fiat jugis ac perpetua oratio: fuitque istiusmodi Herodoti, & aliorum veterum compositio: in hâc verò oratio arte oratoris tanquam in orbe inclusa feratur, quoad consistat in singulis perfectis absolutisque sententiis. Κατεστραμμένη quoque tum jucunda est, quoniam finem habet, quem omnes desiderant; tum facilè memoriâ retinetur ob numerum, quo periodum metimur: at εἰρομένη injucundior est, quia est ἀόριστος & ἀπέραντος, *infinita ac moderato termino carens.* Neque enim antè desinit, quàm rebus ipsis finem imposuerit: nec facilè retinetur memoriâ, quia caret numero; quo memoriam juvari, vel illud ostendit, quòd carmina citiùs ac firmiùs ediscimus, quàm orationem prorsam.

V. DE

V. DE VARIIS PERIODORUM GENERIBUS.

SED quandoquidem diximus, orationem κατεστραμμένην, seu *versam*, in periodis consistere: ad ejus naturam declarandam, de periodi speciebus dicendum est.

Periodus est vel ἀφελής, h. e. ἁπλῆ, sive *simplex;* vel πολύκωλος, sive *composita*, quæ Aristoteli est ἡ ἐν τοῖς κώλοις περίοδος. Simplex est, quæ unius est membri; unde & μονόκωλον appellarunt, q. d. *unimembrem:* non quasi possit unum idemque & totum esse, & membrum, ratione ejusdem: sed quia, quod ratione sui non nisi totum est, id ratione alterius, periodi dico πολυκώλου, membrum sit, non re ipsa, (est enim ἀφελὴς *a*) sed δυνάμει *b*. Oratio quidem istiusmodi extra periodum κῶλον est, sed ὁμωνύμως; quomodo Aristoteles dicit, caput ac manus, quæ nostri corporis sunt membra, nomen idem obtinere, cùm jam separata sunt avulsaque à corpore. Περίοδος est ἀφελὴς *c*; *Gratiâ tantum possumus, quantum victi.* Habet enim καμπὴν *d*. At illa non est περίοδος, sed κῶλον; *Gratiâ nihil possumus.*

a *simplex.* b *potestate.* c *simplex.* d *reflexionem.*

Periodus πολύκωλος *e* est vel δίκωλος *f*, vel τρίκωλος *g*, vel τετράκωλος *h*. Δίκωλος, sive bimembris, πρότασιν *i* habet unius membri, & ἀπόδοσιν *k* alterius membri. Hæc vel ἰσόκωλος est, vel μακρόκωλος, vel βραχύκωλος, sive μείουρος. Ἰσόκωλος est, cùm membra sunt paria, vel certè esse videntur: ut cùm numerus syllabarum in uno colo compensatur tempore sive quantitate earundem in altero. Μακρόκωλος est, in quâ finis longior est. Βραχύκωλος est, quæ finem habet breviorem. Ἰσόκωλος est; *Omnis vitæ ratio in virtute ponenda est, quando præter eam vana fluxaque sunt omnia.* Tum πρότασις, tum ἀπόδοσις, syllabarum est XV. Μακρόκωλος est; *Ille paludes siccare voluit: hic totam Italiam moderato homini dividendam dedit.* Πρότασις est syllabarum XI, ἀπόδοσις syllabarum est XX. Βραχύκωλος est; *Non enim est ulla defensio contra vim unquam optanda: sed nonnunquam est necessaria.* Πρότασις syllabarum est XVIII, ἀπόδοσις verò X.

e *cõposita.* f *bimembris.* g *trimembris.* h *quadrimembris.* i *propositionem.* k *redditionem.*

Περίοδος τρίκωλος, sive *trimembris*, vel habet πρότασιν duorum membrorum, ἀπόδοσιν unius; vel contrà πρότασιν habet unius membri, ἀπόδοσιν duorum. Prioris modi exemplum est in illo pro Milone; *Postremò, nisi eum Dii immortales in eam mentem impulissent, ut homo effeminatus fortissimum virum conaretur occidere, hodie remp. nullam haberetis.* Posterioris exemplum est in hoc pro Quinctio; *Quæ res in*

civitate

civitate duæ plurimùm possunt, hæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, summa gratia, & eloquentia.

Dividitur quoque τρίκωλος in ἰσόπλευρον, cùm membra omnia sunt paria; ἰσοσκελῆ, quæ duo habet paria, unum verò impar, sive id primum sit, sive medium, sive postremum; & ἄνισον, quæ omnia habet imparia. Ἰσόπλευρος est apud Ciceronem de Senectute; *Mihi quidem ita jucunda hujus libri confectio fuit, ut non modò omnes absterserit senectutis molestias, sed effecerit mollem & jucundam senectutem.* Ἰσοσκελὴς est in illo pro Archiâ; *Quæ verò accuratè cogitatéque scripsisset, ea sic vidi probari, ut ad veterum scriptorum laudem pervenirent.* Nam primum, & postremum membrum, pro paribus habentur; medium impar est. Ἄνισος est in hoc pro Milone; *Quæ si opposita Miloni putarem, cederem tempori, Iudices; nec inter tantam vim armorum existimarem oratori locum esse.* Primum colum syllabarum est duodecim; alterum novem; tertium, quod ἐπιζεύξις, sive adjunctio periodi est, syllabarum est duarum & viginti.

Periodus τετράκωλος vel πρότασιν habet unius membri, ἀπόδοσιν trium, vel πρότασιν trium, ἀπόδοσιν unius membri; vel πρότασιν duorum, & ἀπόδοσιν totidem membrorum. Primi modi exemplum est istud in Divinatione Verrinâ; *Quare cùm incertum sit de injuriâ, quemquam esse putas, qui non malit te sine vituperatione, quàm cum scelere discedere?* Posterioris est exemplum in Cluentianâ; *Eâdem hâc Dineâ testamentum faciente, cùm tabulas prehendisset Oppianicus, qui gener eius fuisset, legata delevit.* Sed longè omnium elegantissima est illa τετράκωλος, quæ æqualem habet πρότασιν, & ἀπόδοσιν: ut pro Cæcinnâ; *Si quantum in agro locisque desertis audacia potest, tantum in foro atque in judiciis impudentia valeret: non minùs in caussâ cedere A. Cæcinna Sex. Ebutii impudentiæ, quàm tum in vi faciendâ cessit audaciæ.* Sic pro Quinctio; *Eloquentia Q. Hortensii ne me in dicendo impediat, nonnihil commoveor: gratia Sex. Nævii ne P. Quinctio noceat, id verò non mediocriter pertimesco.*

Istiusmodi periodos vocat Hermogenes a χιαζομένας, q. d. decussatas, quemadmodum fit in litera χ. Nam ab ejus literæ formâ veniunt χιάζειν, χιασμὸς, χιαστί: ut apud Proclum in Euclidem, χιαστὶ κείμεναι εὐθεῖαι b.

a *l. 4. de Invent. cap. de periodo.*
b *lineæ rectæ decussatim positæ.*

VI. DI

VI. DE TRIBUS ORATIONIS GENERIBUS, QUÆ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ'Ν, ΠΝΕΥ̃ΜΑ, ET ΤΑ'ΣΙΝ DIXERE.

QUòd si oratio ultra τετραχωλίαν a extrahatur, non *periodus* dicetur, (quam Græci concluserunt intra numerum quatuor membrorum) sed vel *oratio periodica* appellabitur, vel πνεῦμα, sive *spiritus*, vel τάσις, sive *extensio*.. a *numerū quatuor membrorum.*

Ac περιοδικὴ quidem vocatur, si ita aptè membra ejus connectantur, ut manifesta sit ἀπόδοσις, sive καμπή. Nam & Hermogenes, quamvis putat, nullam propriè περίοδον esse, nisi quæ argumentationem perficiat, ac concludat: scribit tamen, alii quoque compositioni posse formam periodi adhiberi, quia aliud sit περιόδοις uti, aliud dicere περιοδικῶς.

Sin redditio non sit, fuerit πνεῦμα, vel τάσις: quæ & ipsa plurimùm differunt. Nam πνεῦμα quidem, seu *productio spiritus*, ut appellat Trapezuntius *b*, tum dicitur, cùm compositione sententiam perficiente, ac commatis colisque inter se connexis, progredimur, quandiu spiritus ac latera perferunt. Id significavit Hermogenes *c*, cùm hoc modo definit: Πνεῦμα σύνθεσίς ἐστι λόγου, διάνοιαν ἀπαρτίζον ἐν κώλοις καὶ κόμμασι μετρούμενον, πρὸς τὴν διάρκειαν τοῦ πνεύματος, καὶ τὴν φωνὴν τοῦ λέγοντος· h. e. *Oratorii spiritus productio est compositio orationis, absolvens sententiam membris atque incisis dimensam, ad moderationem spiritus, & vocis in oratore sonum*. Τάσις verò, seu *continuatio* atque *intentio*, nominatur, cùm etiam ulteriùs protenditur, quàm spiritus ferre possit. Fient hæc omnia exemplis manifestora. b *lib. 3.* c *lib. 4. περὶ εὑρέσ.*

Περιβολὴν περιοδικὴν, sive περίοδον περιβολικὴν, quæ & simpliciter περιοδικὸν vocatur, habes in primâ periochâ orationis Milonianæ. Ea hujuscemodi est: *Etsi vereor, Iudices, ne turpe sit, pro fortissimo viro dicere incipientem, timere; miniméque deceat, cùm T. Annius Milo ipse magis de Reip. salute, quam de suâ, perturbetur, me ad ejus caussam parem animi magnitudinem afferre non posse: tamen hæc novi judicii nova forma terret oculos; qui, quocunque inciderint, veterem consuetudinem fori, & pristinum morem judiciorum, minimè vident.* Oratio hæc neque periodus est, quia plus est, quàm quatuor colorum; neque est spiritus oratorius, cùm habeat propositionem, ac redditionem, ut indicio sunt particulæ *etsi*, & *tamen*: verùm est περιβολὴ περιοδικὴ, quæ intermediam, inter periodum & pneuma, naturam obtinet.

Πνεῦμα sive *spiritus* oratorius, est in hisce verbis orat. pro L. Maniliâ: *Dico, ejus* (Luculli) *adventu maximas Mithridatis copias, omnibus rebus ornatas atque instructas, esse deletas, urbemque Asiæ clarissimam nobisque amicissimam Cyzicenorum, obsessam ab ipso Rege maximâ multitudine, & oppugnatam vehementissimè, L. Luculli virtute, assiduitate, consilio, summis obsidionis periculis liberatam: ab eodem imperatore classem magnam & ornatam, quæ ducibus Sertorianis ad Italiam studio inflammato raperetur, superatam esse atque depressam: magnas hostium præterea copias multis prœliis esse deletas, patefactumque nostris legionibus esse Pontum, qui antè populo Rom. ex omni aditu clausus esset: Sinopem atque Amisum, quibus in oppidis erant domicilia regis omnibus rebus ornata atque referta, cæterasque urbes Ponti & Cappadociæ permultas, uno aditu atque adventu esse captas: Regem, spoliatum regno patrio atque avito, ad alios se Reges, atque alias gentes, supplicem contulisse: atque hæc omnia salvis populi Romani sociis, atque integris vectigalibus, esse gesta.* Oratio hæc nec περίοδος est, nec περιοδική, cùm careat καμπῆ: verùm est πνευματική, quia in eâ incisa ac membra, certis vinculis nexa, sine verborum sententiarumque orbe, sententiam perficiunt, & uno quasi spiritu ab oratore pronunciantur.

Τάσεως, sive tensionis exemplum illustre habemus in peroratione lib. v. actionum in Verrem, quem vulgò septimam Verrinam appellant. Incipit id ab illis verbis: *Nunc te, Iupiter Opt. Maxime, cujus iste domum, &c.* Extenditur autem usque ad illa verba: *Vos etiam atque etiam imploro, & appello, sanctissimæ deæ, quæ illos Ennenses lacus &c.* Locum non appono, quia & vulgo notus, & longior est, quàm ut integer à nobis adscribi debeat. Sanè duplo excedit magnitudinem pneumatos, quod paullo antè adferebamus: estque nihil aliud, quàm pneuma longissimè extentum; ut Hermogenes indicat, cùm scribit: τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ τάσις, τὸ ἀποτετάσθαι ἐπὶ μακρότερον, ἢ χρὴ, τὸ πνεῦμα· *id enim τάσις, sive intentio vocatur, cùm spiritus longiùs extenditur, quàm oportet.*

Porrò hîc quæstio oritur de justâ magnitudine tum περιοδικοῦ, tum πνευματικοῦ. Nonnulli scribunt, quemadmodum periodus minima est μονόκωλος, perfectissima τετράκωλος; ita τὸ περιοδικὸν, minimùm esse πεντάκωλον, at perfectissimum ὀκτάκωλον. Verùm quod ἁπλῶς ab iis dicitur, id tantùm locum habet, cùm commata colaque sunt longiora. Nam cùm brevia sunt, περιοδικὸν etiam δεκάκωλον esse potest. Istiusmodi enim est istud Tullii ipsius in oratore ad Brutum:

I. *Nam*

I. *Nam & negare ei, quem unicè diligerem,*
II. *cuique me chariſſimum eſſe ſentirem,*
III. *præſertim & juſta petenti,*
IV. *& preclara cupienti,*
V. *durum admodum videbatur,*
VI. *& ſuſcipere tantam rem,*
VII. *quantam non modò facultate conſequi difficile eſſet,*
VIII. *ſed etiam cogitatione complecti*
IX. *vix arbitrabar eſſe ejus,*
X. *qui vereretur reprehenſionem doctorum atque prudentium.*

Et πρότασις, & ἀπόδοσις, eſt quinque membrorum; quæ utriuſque æqualitas περιβολὴν hanc περιοδικὴν, præter ὁμοιοκατάληκτα, aliaque in eâ, non parum commendat. Quare, ſi ἀκριβεστέρως a rem expendamus, negandum, magnitudinem geminæ periodi eſſe periodici menſuram: ſed ſtatuendum, τοῦ περιοδικοῦ non eſſe certum membrorum numerum.

a *accuratiùs.*

Idem de pneumate judicandum: ut locuples nobis teſtis eſt Hermogenes hiſce verbis: οὔτε γὰρ ἀριθμῷ, οὔτε ἕξει, ὑποπίπτει τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ τὸ περιτυχὸν γίνεται· h. e. *Neque numero, neque habitui, ſive artificioſæ compoſitioni, eſt ſubjectus oratorius ſpiritus; ſed fortuitò libereque fertur ac conficitur.*

Quod ſiqui id de pneumate quidem concedant, quia diſertim ab Hermogene tradatur; at de περιοδικῷ improbent, quia hâc de re apud Hermogenem ſilentium ſit: ii verè *Quærunt in nodo, ſoliti quod dicere, ſcirpum* b. Nam pneumatis, & periodici, planè par ratio eſt. Quamquam nec multùm repugnavero, ſiquis malit, ut juſta quidem coli magnitudo eſt eadem quæ verſus heroici: veruntamen eſt & quoddam colon χοινοτενὲς, ſive *oblongum*: ita licet juſta περιοδικοῦ magnitudo videatur eadem quæ geminatæ periodi, eſſe tamen & quandam periodici τάσιν, ac productionem.

Sunt qui πνεῦμα, & τάσιν, pro eodem accipiant. Rectène, an ſecus, ita ſentiant, cùm ex iis, quæ ſuprà diximus, tum ex quarto Hermogenis de inventione libro, diſcere eſt, ubi utriuſque definitionem adfert.

Idem inibi c eo diſtinguit τάσιν, ac καταφορὰν, quòd illa ubique locum habeat; hæc tantùm in accuſatione; ut differant tanquā genus & ſpecies. Καταφορὰ d, inquit, ἐστὶν ἡ ἐν τῇ κατηγορίᾳ τάσις· τίνι δὲ διαλλάττει; ὅτι ἡ τάσις ἐν ἀπολογίαις εἶναι δύναται, ἡ καταφορὰ δὲ οὐκ ἂν γένοιτο ἐν ἀπολογίᾳ. Quare fortaſſe τάσις, & καταφορὰ, non fuerint ſpecies ἀντιδιῃ-

b *Ennius.*
c *lib. 4. de Inventione, cap. 5.*
d *Cataphora eſt contentio ſpiritus in accuſatione. Qua verò in re differt? Nĕpequòd Taſis etiā eſſe poteſt in defenſione: cataphora verò non poteſt ſumi in defenſione.*

a *opposita.* ἑρμηνείαι *a*, ut putarunt, qui scripsere, tantùm vocari τάσιν, si sermo leni quasi agmine fluat, ut fit in historicorum dictione: sin cum vi & impetu feratur, vocari καταφορὰν. Sed cùm, ut alibi diximus *b*, idem & generis & speciei nomen esse possit: dicere licebit, τάσιν generatim acceptam, vel concitatiorem esse, ac convenire accusatori; vel sedatiorem, & ad defensorem pertinere: illam καταφορὰν dici; hanc generis nomine τάσιν appellari.

b *lib.1. cap.4. sect.3.*

VII. ἈΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ EORUM, QUÆ DE PERIODO, ET ALIIS ORATIONIS GENERIBUS, DICTA SUNT. ITEM, QUANDO EORUM QUOQUE UTI CONVENIAT.

EX hisce omnibus dubium non est, quin, quotquot in studiis hisce non invitâ omnino venantur Deliâ, abunde assecuti sint naturam cùm periodi, tum aliorum quoque orationis generum. Verùm, etsi hæc ita sunt, nihilominus, quo madidæ quorundam memoriæ succurratur, age, vestigia quoque priora relegamus. Statuimus itaque, duo esse orationis genera. Unum est, quo commata aut cola sententiam absolvunt. Quare huc pertinet ea, quam Rhetores vocant τὴν ἐν κώλοις καὶ κόμμασι λέξιν. Alterum cola commataque vinculo quodam connectit. Atque hoc vel στρογγυλότητα, h.e. rotunditatem ac volubilitatẽ habet, diciturque λέξις κατεστραμμένη, sive *versa*: vel volubile non est, sed pendulum, quod alii εἰρομένην, alii εἰρομένην λέξιν appellant. Κατεστραμμένη λέξις, vel intra τετρακωλίαν se continet, ac περίοδος vocatur; vel extra hoc septum vagatur, diciturque περιοδικόν. Ad εἰρομένην verò λέξιν pertinent πνεῦμα καὶ τάσις, quæ solâ differunt magnitudine.

Superest, ut dicamus, quando unoquoque genere utendum sit; sed generatim: nam speciatim, pro triplici characteris ratione, suo loco eâ de re acturi sumus.

Membratim, ac incisim, dicimus in narrationibus, ad dolorem excitandum magis institutis, quàm ad delectationem. Quòd si in iis periodo utamur, ea relaxanda ac dissolvenda est intervallorum magnitudine, ac numeri neglectu. Utimur quoque commatis ac colis, cùm acriter pugnaciterque probamus, aut refellimus, & aliàs in affectibus.

Periodos maximè usurpamus in historiis, quas iccirco Theopompi more tractandas esse, scibit Cicero; itemque in genere Demon-

Demonstrativo, quia id comparatum est ad delectationem auditoris, qui finis est generis ἐπιδεικτικοῦ. In caussis forensibus minùs adhibentur, quia, qui in capitis periculo versantur, parum de ornatu ac fuco sunt solliciti. Itaque Persius satyricè quendam ridet istiusmodi lenocinia consectantem. Scribit enim *a*: a *sat.1.*

Fur es, ait Pedio. Pedius quid? crimina rasis
Librat in antithetis: Doctas posuisse figuras
Laudatur: bellum hoc. bellum? hoc? an Romule ceves?

Non tamen planè id genus respuit periodos. Nam utimur iis (Quinctiliano *b* teste) in proœmiis magnarum caussarum, ubi sollicitudine, miseratione, aut commendatione res eget. Item in narrationibus, quæ plus habent dignitatis quàm doloris; cujusmodi est illa in Verrem de raptu Proserpinæ. Insuper in locis communibus, & amplificationibus; quæ quia judici minùs sunt suspecta, fit, ut is, dicendi dum vim admiratur, nihil requirat quod reprehendat. Denique in epilogis quoque locum habent. b *lib.9. cap.4.*

Neque omnium periodorum par ratio est. Ex πολυκώλοις *c* plus gravitatis habent quæ clauduntur colo productiori: at quæ breviori finiuntur, quemadmodum sunt usitatiores, ita sunt majoris quoque efficaciæ. c *compositis.*

Πνεῦμα, & πάσιν, adhimemus in exordiis gravium caussarum. Ita incipit Cicero Milonianam, orationem post reditum ad Quirites, librum primum officiorum. Sed & in mediâ oratione iis utimur, quò varietate hâc fugiatur satietas, & magis lateat artificium.

Neutiquam verò iis assentimus, qui ἁπλῶς in oratione damnant illud orationis genus, quod Aristoteli εἰρόμενον, seu *pendulum*, dicitur. Nam non modò Dithyrambici, & historici, eo sunt usi; sed apud Oratores etiam in exordiis, ac narrationibus, interdum invenitur. In epistolis verò crebrum est. Aliàs ei præstat λέξις κατεστραμμένη, sive *versa:* quia hæc, ut Demetrius ait, est ἀκατάστροφος, sive *volubilis:* ita ut hæc duo λέξεως genera differant, uti apud Geometras linea recta, & orbicularis.

Illud verò notissimum, etiam in sacris literis orationem sæpe non pluribus absolvi periodis; sed demum, cùm res ac sententia absoluta finem imponit orationi. Exempli loco esto vel initium epistolæ Pauli ad Romanos, & inprimis ad Ephesios, & Colossenses. Videre in iis est, quomodo semper alia, atque alia, eidem annectantur sententiæ, quod Aristoteli εἰρομένην λέξιν vocari diximus. Certè magnâ ex parte stylus Paulinus est istiusmodi: eaque ratio est, cur

a *non reddita.* confragosus ac obscurus, multaque ἀναντα πόδοτα a habere videatur. Habemus de periodo: nunc de numero videamus.

CAP. IV.

DE NUMERO.

NUMERUS est conveniens sententiæ sonus, ex compositione ac dispositione partium nascens, ita dissimulatus ac latens, ut tamen sentiatur.

Maximè eum aucupamur in sententiarum clausulis, minùs in initiis, minimè in medio. Neque tantùm à Poëtico diversus esse debet, sed etiam à se ipso: quia agnitus primò fastidium, deinde contemtum parit.

Etsi autem nullus pes est, qui in oratione adhiberi non possit; alii tamen aliis sunt usitatiores, & elegantiores.

Istiusmodi in initio sunt creticus, anapæstus, molossus, pæan primus, & dochimus.

In fine commendantur ditrochæus, antispastus, pæon tertius, ionicus à majori, epitritus quartus.

Media oratio, si concitata esse debet, pluribus utendum est syllabis brevibus: si gravis, spondei utiles erunt: si moderata, adhibebimus pedes, qui ex brevibus longisque temperantur.

I. NUMERUS COMMENDATUR, AC DEFINITUR.

ANimus noster, ut scribit Cicero in Oratore, *aurium nuncio naturalem quandam in se continet vocum omnium mensionem. Itaque & longiora, & breviora judicat: & perfecta, ac moderata semper exspectat. Mutila sentit quædam, & quasi decurtata; quibus, tanquam debito fraudetur, offenditur: productiora alia, & quasi immoderatiùs excurrentia, quæ magis etiam aspernantur aures.* Quare, cùm Oratoris officium sit delectare quoque auditorem; omnino, ut juncturæ, ac periodi, ita numeri etiam ratio nobis perspecta esse debet.

Est autem Numerus conveniens sententiæ sonus, existens ex compositione & dispositione partium. Compositionem intelligo verborum ex elementis & syllabis, & membrorum ex verbis. Dispositionem voco rationem modumque compositionis. Ita Julius Scaliger

Scaliger cap. I. lib. IV. de re Poët. Cùm autem dicamus, numerum esse sententiæ sonum; haut obscurè innuimus, tantùm nos intelligere numerum, qui in oratione percipitur. Unde ab aliquibus dicitur modulatio sermonis humani. Alioqui latiùs pateat numeri vox, quàm definitio; cùm & in sono fabrorum ferrariorum, quando incudem feriunt, ubi nec sententia, nec syllaba est, numerum agnoscant, quibus non fuerint absurdæ magis aures, quàm erant Midæ. Eò respexit poëtices Sirenophœnix octavo divini operis:

Illi inter sese multâ vi brachia tollunt
In numerum, versantque tenaci forcipe massam.

Callimachus quoque hymno in Dianam venustâ ὑποτυπώσει expressit sonum, quem malleis edebant Cyclopes ἀμβολαδὶς τετυπόντες *a*. At si quæras definitionem numeri ἀντιστρέφοντα *b*: nulla sententiæ, vel sermonis humani, mentio fiat; sed simpliciter dicatur, numerum esse sonum convenientem, ortum ex ordine partium motus. Formam facio, ut ita dicam, sonoritatem. Materiam verò τὴν τῆς κινήσεως τάξιν *c*: quomodo ῥυθμὸν Græci definiunt Grammatici.

a *alternè ferientes.*
b *reciprocantem.*
c *motus ordinem.*

II. DIVISIO NUMERI, ET QUOMODO ORATORIUS À POETICO DIFFERAT.

NUMERUS alius est Poëticus, qui μέτρον dicitur; alius Oratorius, qui ῥυθμὸς vocatur. Indicat hoc Aristoteles, cùm ait; Διὸ ῥυθμὸν δεῖ ἔχειν τὸν λόγον, μέτρον δὲ μή· ποίημα γὰρ ἔσται· *Quocirca in oratione prorsâ rhythmum esse convenit, non metrum; sic enim foret poëma.*

Numerum oratorium primus invenit Thrasymachus Chalcedonius; auxit Gorgias Leontinus; perfecit Isocrates.

Variè autem à variis definitur. Jovita Rapicius, qui doctè & copiosè de numero oratorio scribit, colligit ex Cicerone, eum esse modum quendam orationis è permistis & confusis pedibus, & temporum, quibus constant, aptâ ratione nascentem.

Idem, ex Aristotelis sententiâ, putat, eum posse hunc in modũ definiri: Numerus oratorius est Rhythmus quidam non exquisitus, neque canorus, qualis est in poëmatibus, & canticis; sed ita dissimulatus, & latens, ut tamen sentiatur, & orationem jucundo fine concludat.

At Thomas Corræus *d*, atque item alii, dicunt ex Cicerone, numerum esse, quicquid sub aurium mensuram cadit. Sed eos existimo, non de Oratorio tantùm, sed de quovis numero, sermonem facere. Quod certè afferunt pro definitione, id Poëtico etiam conve-

d *lib. 4. cap. 95.*

convenit, cùm afferenda ſit definitio, quæ differentiam contineat εἰδοποιὸν *a*, quâque rhythmus diſtinguatur à ſpecie ἀντιδιῃρημένῃ *b*.

a ſpecificam.
b oppoſitâ.

Differunt autem numerus Oratorius, & Poëticus, multifariam. Poëticus æqualiter ubique ſervatur: at Oratorius minùs curatur in medio, magis in initio, maximè in fine. Item Poëticus ſui ſimilis eſt; Oratorium ſui diſſimilem eſſe convenit: alioqui, ſui ſimilitudine agnitus, faſtidium ac contemtum parit, fidemque abrogat orationi. Verè Homerus *c*:

Πάντων μὲν κόρος ἐστὶ, καὶ ὕπνου, καὶ φιλότητος *d*.

c Iliad. N.
d omniū rerum eſt ſatietas, etiam ſomni, & rerum Venerearū.

Alios quoque pedes conſectatur Poëta, alios orator: non quia numerus poëticus ſit deterior; ſed quia nimis ſit manifeſtus. Itaque rectè ſenſit Fabius *e*, ut exemplum differt ab inductione, & enthymema à ſyllogiſmo; ita rhythmum quoque differre à metro. Eſt enim quaſi metrum imperfectum: utpote non adeò conſpicuum, ſed latens; ita tamen, ut ſuavitatem ejus aures percipiant.

e lib. 9. cap. 4.

III. METRUM IN PROSA CULPARI: HISTORICIS TAMEN, IMO ET CICERONI, ET ALIIS, SÆPE HEMISTICHIA, ATQUE ADEO TOTOS VERSUS, EXCIDISSE.

QUEMADMODUM autem in poëmatis meritò reprehenditur, ſi compoſitio ſit ſimilis proſæ, quod vitium Dionyſius Halicarnaſſ. *f* λογοειδείαν vocat: ita & nihil in prorsâ oratione vitioſius eſt, quàm ſi periodum à verſu, vel hemiſtichio, ordiamur; aut ſi ea in verſum, vel partem ejus, deſinat: quod præcipuè de illuſtrioribus ac notioribus verſuum generibus accipiendum eſt.

f περὶ συνθέσ. ὀνομάτων.

Hâc tamen in re liberiores ſunt hiſtorici. Livius enim, ut Fabius monuit lib. IX, ab hexametri principio hiſtoriam ſuam incipit: *Facturúſne operæpretium*: pro quo ſcioli quidam in editionibus nonnullis olim excudi juſſerant: *Facturúſne ſim operæpretium*. Idem Livius lib. XXX: *Legati ab Carthagine, paucis ante diebus*. Sed hîc minùs ſentitur verſus, quia cæſura deficit. Salluſtius quoque in Jugurthinâ, ut obſervavit Diomedes *g*, à verſu exorſus eſt, hoc pacto: *Bellum ſcripturus ſum, quod populus Romanus*. Ubi eſt id heroici genus, quod vulgò corruptè *ſpondaicum appellant*, cùm *ſpondiacum* dici debeat, vel *ſpondaizon*. Eodem libro ait Criſpus: *Iamque dies conſumtus erat*. Eſt & Cæſaris in primo de bello Gallico: *Pauciſque dejectis reliquos ſeſe convertere cogunt*. Cornelii Nepotis eſt in prooemio

g lib. 2.

cœmio Vitarum: *Nos in Graiorum virtutibus exponendis.* Tacitus quoque, libro de moribus Germanorum, sylvam quandam ait, *Religione patrum, ac priscâ formidine sacram.* Nisi è veteri poëta versum hunc adductum malis; quod Justo Lipsio videbatur: sed mihi id, ut Tacito insolens, ita parum sit verisimile.

Quin ne putemus, eâ re exemtos esse Oratores; Tullio itidem integri interdum versus in orationibus exciderunt. Cujusmodi est jambicus ille trimeter, libro primo Invectivarũ in Catilinam, quem & Capella *a* observat: *Senatus hoc intelligit, Consul videt.* Et tetrameter hic invectivâ tertiâ in eundem: *A principibus acerrimæ ac fortissimæ sententiæ.* Et ille heroicus pro Archia: *In quo me non inficior mediocriter esse versatum.* Imò lib. III. de Oratore, ubi hoc vitium exagitatur, inventum est totum distichum. Ita enim loquitur Crassus: *Ac mihi quidem veteres illi majus quiddam animo*

Complexi, plus multò etiam vidisse videntur,

Quàm quantum nostrorum ingeniorum acies

intueri potest. Ex eodem Phalæcium istum adducit idem Capella *b*: *Successit tibi Lucius Metellus.* Ac similis versus est iste Catil. I. *Si te jam, Catilina, comprehendi.* Etiam Fabius lib. IX, & Diomedes lib. II, scribunt, Ciceronem orationem in L. Pisonem à trimetro hoc cœpisse: *Proh, Dî immortales, quis hic illuxit dies!* Quo loco, ne tertiâ sede statuatur trochæus, vel legendum, *hic quis illuxit dies;* uti hunc locum adduci video à Mureto *c*: vel dicendum sit, H non hîc nudam esse adspirationem, sed veram censeri consonantem: quod aliquando fieri, Pierius, notis in Virgilium *d*, monuit; atque idem Catulli illo *e* comprobant quidam: *Tum Thetis humanos non despexit hymenæos:* & hoc Maronis *f*: *Terga fatigamus hastâ.* Verùm hisce in locis id cæsuræ potiùs caussâ factum arbitror: quemadmodum & in illo poëtæ *g*: *Ille latus niveum molli fultus hyacintho.* Ubi itidem veræ ei literæ vim tribuêre Marius Corradus *h*, & H. Stephanus *i*. Aliis magis accommodatum illud Ennii videtur: *Hannibal audaci dum pectore dehortatur.* Quomodo & Stephanus, tum in fragmentis poëtarum edidit, tum in Gellio suo. Sed ex MSSis Gellii, & Nonii *k* codd. constat, vel legi debere, *me dehortatur*, ut sit συνίζησις, vel potiùs κατὰ τμῆσιν, *de me hortatur.*

a *lib. 5. cap. de Elocutione.*
b *ibidem.*
c *cõment. in 1. Cat. Cic.*
d *Ecl. 2.*
e *carmine de nuptiis Thetidis, & Pelei.*
f *9. Æn.*
g *Ecl. 6.*
h *libr. 1. de L.L.*
i *in paralipomenis Grammaticæ Græcæ.*
k *in Cor.*

Inprimis verò integros versus, atque adeò hexametros quoque, reperias in Tullii epistolis. Ut primâ earum, quæ ad Lentulum scriptæ: *His ego consiliis si te præsentem habuissem.* Et lib. II. epist. VIII. ad Cælium Rufum: *Quare da te homini: complectetur, mihi crede.* Et ad

Atticum epist. XVIII. libri II: *Displiceo mihi, nec sine summo scribo dolore.* Nisi ex veteri aliquo poëta mutuatum malis. Sanè inter ea, quæ Lucilii videantur, reposuit *a* & hoc, & quædam alia ejus generis, Franciscus Duza: idque de conjecturâ summi viri, Francisci Junii *b*, soceri mei. Itidem Tullii est ad eundem Att. libri XV. epist. IV: *Ita credo: sed mihi totum Ejus consilium ad bellum spectare videtur.* Etiam, cùm in ingressu epistolæ secundæ libri VII. scripsisset, *ita bellè nobis Flavit ab Epiro lenissimus Onchesmites*: quia sibi excidisse vidit heroicum σπονδειακὸν, subjicit hæc verba, *Hunc σπονδειάζοντα, si cui voles τῶν νεωτέρων, pro tuo vendito.* Nec id de epistolis mirum videri debet, quia in iis negligentia est pro cultu, ipsaque curæ esse debet incuria.

Sunt & alii Tullii, Livii, aliorumque loci, adducti à Mureto in explicatione primæ Catilinariæ. Ac plurimos quoque è veterum Jurisconsultorum scriptis collegit Scipio Gentilis lib. II. Παρέργ. cap. ult. Possumus longè etiam plures dare ex Theologis antiquis. Ut Tertulliani hoc lib. IV. adversus Marcionem cap. XL: *Aut si propterea panem corpus sibi finxit.* Et illud Phœbadii lib. contra Arrianos: *Imperfectus enim si cæpit habere, quod antè Non habuit.* Juliani quoque (ejus, qui Pelagianismo infamis fuit) est illud epistolâ *c*, quæ inter Hieronymianas legitur: *Insatiabilis est, expleri nescit honorum.* Legas & apud B. Bernardum serm. II. de Resurr. *Indubitata tenens vitæ illius argumenta.* Et apud Othonem Frisingensem lib. IV. cap. XVIII: *Qui ejus fautor erat, semel mergendo necavit.* Multa hujus generis tam ex antiquis, quàm posterioris ævi scriptoribus, annotavit Caspar Barthius in Adversariis suis *d*. Sed subinde mirificos nobis versus adfert. Ut è Sallustiano illo *e*: *Res Romana plurimùm imperio valuit, Servio Sulpicio, & M. Marcello coss., omni Galliâ cis Rhenum, atque inter mare nostrum, & Oceanum, nisi quæ à paludibus fuit invia, perdomitâ.* Unde versum elicit *f*.

Omnis Gallia cis Rhenum, atque inter mare nostrum.

Quasi non Sallustius in auferendi casu, *omni Galliâ*, scripserit. Etiam *g* hexametrum conspicit in hoc Livii lib. XXX: *Gallos integræ oblivioni opposuerunt.* Phalæcius illi est *h* apud Plinium lib. VI. epist. IX. *Commendas mihi Iulium Nasonem.* Cùm non diffiteatur, ultimam in *Nasonem* esse porrectam. Et libri XXXII. cap. XVII. seriò videtur triumphare, quòd, vix quartâ ex parte orationis Vatinianæ, plusquam LXX versus observârit: atque interim tales adducit, qui planè in metrum peccent. Ut cùm dimeter ei est, *Mirere, quòd interrogem:* item, *Tuos aut quod os afferes.* Ubi secundâ sede nunc pyrrichius foret,

a *proximè antè libri primi fragmenta.*
b *notis in Cic. epist. ad Att.*
c *cujus initium,* Si summo ingenio.
d *lib. 4. c. 13. l. 8. cap. 21. l. 16. c. 14. l. 41. cap. 22. & alibi.*
e *apud Marium Victorinũ in primũ Rhetor. Cic pag. 82 editionis Pythœanæ. Sed perperam in ea post valuit est* τελεία στιγμὴ, *cùm una tantum periodus sit: ut rectè est in Aldina.*
f *lib. 11. Adversar. c. 16.*
g *ibidem.*
h *lib. 32. Advers. cap. 4.*

foret, nunc trochæus. Cujuſmodi mallem non excidiſſent homini adeò diffuſæ lectionis. Neque eundem audio, cùm hoc Livii lib. XXVI, *Ancipiti pugnâ medios circumventuram*, tale eſſe ait *a*, ut, ſi in Virgilio ex- a *lib.* II. ſtaret, pro artificioſiſſimo verſu haberetur. Mihi certum eſt, Maro- *cap.* 16. nem nunquam fuiſſe ita ſcripturum. Mallem pro Marone Lucretium, vel etiam Ennium, dixiſſet.

Neque Latinis ſolùm excidêre verſus, ſed & Græcis. Quippe auctor eſt Cicero in Oratore ad Brutum, reprehenſum eſſe Iſocratem ab Hieronymo Peripatetico, ob verſuum multitudinem in libris ejus repertam. Imò eundem Hieronymum in id ipſum vitium incidiſſe, ob quod culpabat Iſocratem, ex eodem Cicerone cognoſcimus. *Sed tamen*, inquit, *hic corrector in eo ipſo loco, quo reprehendit, ut à me animadverſum eſt, ſtudioſè inquirente in eum, immittit imprudens ipſe ſenarium.* Id ipſum ſcribit Theon in progymnaſmatis *b* contigiſſe Ephoro Cu- b *cap.* 2. mano, Iſocratis auditori, qui lib. περὶ λέξεως, quo oratori interdicit, *quod eſt* ne utatur oratione metrum habente, in ipſo principio illius præcepti περὶ τῆς νέων ἀγωγῆς. verſum effudit jambicum. Itaque ait Theon, ignoſci debere oratoribus, ſi in eos incidant verſus, qui magnam habent affinitatem cum ſolutâ oratione, cujuſmodi inprimis ſunt jambici: eoque minuta admodum, atque exilis eſt obſervatio iſthæc Tullii, quâ, dum ſedulò inquirit in Hieronymum Peripateticum, ſenarium unum in eo ſe inveniſſe, proditum reliquit.

Etſi autem verſum in proſâ vitare convenit; licitum tamen eſt Oratori, Poëtarum verſus, velut teſtimonio, vel emblemata, adducere, quo iis ſimul auditorem doceat, ac delectet. Ita ſeſquiverſu Attii uſus Cicero in Piſoniana, ut Aſconius obſervat. Quot verò, & quibus modis, inſerantur orationi, videre eſt apud Hermogenem lib. II. de form. Orat. & περὶ μεθόδου δεινότητος. Eſt & libellus Græcus Romæ in bibliothecâ Vaticanâ de metris in proſâ; quemadmodum ſcribit Geſnerus Tom. II. bibliothecæ ſuæ. Utrùm autem de alienis verſibus ſit, an ipſius ſcriptoris, meliùs dicent, qui viderint.

IV. DE TEMPERANDIS SYLLABIS BREVIBUS, AC LONGIS: ET QUI PEDES PRINCIPIO, QUI MEDIO, QUI FINI PRÆCIPUE CONVENIANT.

ADVERSATUR quoque numeroſæ orationi continuatio multarum brevium, aut longarum ſyllabarum; hæc quidem, ut pigra; illa, ut referens ſonitum puerilium crepitaculorum; unde & Dionyſio

a *evirare sonum.*

Dionysius dicitur σαδονίζειν ἦχον a. Argumento sit illud Severi in poëmatio de leporis morte:

Periit at avipedis animula leporis.

b *lib.5. cap.de elocutione.*

Ita cum versum pravo fultum talo apud Martianum Capellam *b* (ubi vulgo *peritavit* legitur) puto corrigi debere, ut sit versus octonarius catalecticus, meris constans pyrrichiis; sive, si διποδίαν malis, tetrameter proceleusmaticis currens, sed syllabâ recisâ: quèmadmodum & ille ejusdem poëmatis: *Animula miserula properiter obiit*: quem Diomedes adducit lib. III: ubi clarè docet, versum hunc tres habere proceleusmaticos, & tribrachyn.

Atque ut istis nihil celerius, ita nihil tardius illo veteris poëtæ (Ennii, ut videtur) apud Diomedem eodem libro: *Romani muris Albam cinxerunt Longam.* Aut hoc apud eundem: *Romani victores Germanis devictis.* Molossicum versum appellat. Ex his sanè perspicuum cuivis esse arbitror, optimos esse pedes, qui è brevibus, longisque syllabis, temperantur.

Non tamen iidem pedes cuilibet conveniunt loco, aut characteri. Alios enim sublimis stylus, alios mediocris, alios tenuis postulat: quâ de re in doctrinâ characterum ex Græcis Rhetoribus dicturi sumus. Hoc tantùm loco generatim videamus, qui pedes apud Ciceronem tum in principiis, tum in medio, tum in clausulis sint usitatiores.

Ac in principio quidem etsi omnes reperiuntur pedes, hi tamen frequentiores sunt, & elegantiores cæteris: è disyllabis spondeus, è trisyllabis creticus, & post illum anapæstus, ac molossus: è tetrasyllabis laudatus Aristoteli pæon primus, -uuu: è pentasyllabis optimus dochimus, u-- u-, ut *Reipublicæ.* A spondeo incipit Cicero Milonianam: *Etsi vereor, Iudices.* A cretico orditur orationem post reditum ad Quirites: *Quod precatus à Iove Opt. Max.* Ab anapæsto inchoat orationem pro Cluentio: *Animadverti, Iudices, omnem accusatoris orationem.* A molosso initium cœpit pro Quinctio: *Quæ res in civitate duæ plurimùm possunt.* A pæone primo exorsus Catilinariam secundam: *Tandem aliquando, Quirites, L. Catilinam.* A dochimo sumsit initium pro Valerio Flacco: *Cùm in maximis periculis hujus urbis, atque imperii.* Par ratio est initiorum in mediæ orationis periodis.

In mediâ autem periodo licet minùs curatur numerus, ac propemodum satis est, si nihil sit hiulcum, vel asperum; (quod ex iis consequemur, quæ de juncturâ diximus) non tamen planè negligitur; quemadmodum currentium pes, etiamsi non moratur, tamen vestigium

gium facit. Maximè autem in eo commendantur, tum pæon primus, -ᴗᴗᴗ, ut *compulerat*; tum secundus, ᴗ-ᴗᴗ, ut *triennium*; tum tertius, ᴗᴗ-ᴗ, ut *videatur*; tum quartus, ᴗᴗᴗ-, ut *redierant*. Item creticus, bacchius, & dochimus, qui ubique laudatur: unde Rufinus; *Principium, finem, ac medium tibi dochimus ornat.* Quanquam dochimus in pedibus numerandus non est, cùm veriùs sit numerus. Imò, si Ciceroni credimus, pes omnis simplex est, eoque nec trium syllabarum numerum excedit: si quatuor pluresve syllabæ componantur, non tam pes, quàm pedes, dici debeant. Certè Aristotelem quoque ipsum reprehendere non dubitat Tullius, quòd inter pedes retulerit pæonas, atque alium quemvis numerum è collocatione quatuor syllabarum genitum. Ciceronem etiam sequitur hàc in parte Grammaticus is, cujus fragmentum Censorino olim tributum, at à Carione ab eo separatum, & emendatiùs editum est. In eo quippe legere est cap. XIII: *Pedes componuntur ex syllabis minimùm binis, ut plurimùm ternis. Incipiunt temporibus binis, ad sex perveniunt: disyllabi quatuor, trisyllabi octo; plures, quàm duodecim, esse non possunt.*

In clausulis (de quibus majori curâ dicendum est) Ciceroni, ut omnibus Asiaticis, usitatissimus est ditrochæus -ᴗ-ᴗ, quem crebrò antecedit creticus. Ut pro Milone: *Non solùm humanâ, sed etiam Deæ sapientissimæ sententiâ liberatum.* Itemque; *Appelletur ita sanè, dummodo eâ nos utamur pro salute bonorum contra amentiam perditorum.* Elegantior quoque ditrochæus, qui unius est vocis, quàm is, qui duarum, pluriúmve. Cicero orat. post reditum ad Quirites: *A parentibus, id quod necesse erat, parvus sum procreatus: à vobis natus sum consularis. Illi mihi fratrem, incognitum qualis futurus esset, dederunt: vos spectatum, & incredibili pietate cognitum, reddidistis.* Ubi pro colis quatuor totidem habes ditrochæos: ac tres quidem unius vocis. Usitatus etiam admodum antispastus, ᴗ--ᴗ: quem nunc brevis antecedit syllaba, nunc longa. In Milonianâ: *Cùm suâ manu sororem interfectam esse fateretur.* Item; *Si id memineritis, quod oblivisci non potestis, insidiatorem jure interfici posse.* Item pæon tertius, ᴗᴗ-ᴗ, præcedente ut plurimùm brevi; ne videatur oratio desinere in finem carminis hexametri. Ibidem; *Silent enim leges inter arma, nec se expectari jubent, cùm ei, qui exspectare velit, antè injusta pœna luenda sit, quam justa repetenda.* Item; *Negant intueri lucem esse fas ei, qui à se hominem occisum esse fateatur.* Quâ clausulâ tantopere delectatus est Tullius, ut Probus *a* quoque scripserit, eam Ciceroni peculiarem fuisse structuram. Nonnulli etiam seculi istius, quod Ciceronis tempora excepit, summum

a lib. 2. Grãmatic. Instit. cap. ult.

Oratorem deridere ausi sunt, quòd, ut aiunt, tertio quoque sensu, velut sententiæ loco, poneret illud suum, ESSE VIDEATUR. Cornelius quidem Tacitus, vel quisquis auctor est dialogi de caussis corruptæ eloquentiæ, ita de Tullio scribit: *Nolo irridere rotam fortunæ, & jus Verrinum, & illud tertio quoque sensu in omnibus pro sententiâ positum, Esse videatur. Nam & hæc inuitus retuli, & plura omisi.* Ubi de jure Verrino, & rotâ fortunæ, nimis jejunè leviterque reprehendi Ciceronem, comprobat Justus Lipsius lib. II. Var. Lect. cap. XVII. Sed, quòd Tullium valde ait gavisum illo numero, *esse videatur*, id verissimum est. Sanè amplius octies utitur in Manilianâ. Etiam sic claudit periodum primam longæ & præstantissimæ illiùs ad Lentulum epistolæ. In Ligariana quoque oratione, periodum eam, cujus initium, *Sed jam hoc &c.* terminat his verbis, *fuisse videatur.* Post pæonem tertium proximum obtinent locum, tum ionicus à majore, --υυ: tum epitritus quartus, ---υ, qui plenus gravitatis: eum verò interdum spondeus antecedit; sæpius iambus, aut trochæus. Pro Milone; *Ad ejus non salutem modè exstinguendam, sed etiam gloriam per tales viros infringendam.* Item; *Eam virtuti Milonis potiùs, quàm Pop. Rom. felicitati assignetis.* Item; *Quòd is in monumentis majorum suorum sit interfictus.* Item; *Etenim palàm dictitabat, consulatum Miloni eripi non posse, vitam posse.* Porrò sub epitrito quarto complectimur quoque dispondeum, ----; sub antispasto epitritum primum, υ---; sub ditrochæo epitritum secundum, -υ--; sub ionico à majore epitritum tertium, --υ-; sub pæone tertio ionicum à minore, υυ--. Ejusque ratio est, quòd, ut in versu fit, ita hic quoq;, ultima censetur communis. Nam Tullius etiam in illo C. Carbonis, *Ab omnibus ei esse pœnas persolutas,* periodum vult dichoreo claudi, cùm tamen *persolutas* sit epitritus secundus. Et Terentianus Maurus, cùm dixisset, non referre in versu, num ultima sit longa, an brevis; mox subjicit, *Commataque hoc ipsum juris habere volunt.* Cicero sanè id disertim scribit, Aristotelis sententiam oppugnans, qui pæona quartum clausulis maximè putabat conducere ob postremam syllabam productam. Quinctilianus quidem, quod pro Aristotelis sententiâ facit, intelligere se scribit, quando aurium judicium consulit, multùm referre, longáne syllaba periodum claudat, an verò brevis pro longâ ponatur: quemadmodum & adversus Ciceronem exemplis probat, rectiùs spondeo, quàm trochæo, periodum terminari. Verùm neque id fugit summum Oratorem; sed eò respexit, quòd, si brevis sit naturâ, pro longa tamen haberi debeat, quia duo tempora habere judicetur, ob intervallum ac moram consequentem: quemad-

quemadmodum, hanc ipsam ob caussam, longa quasi trium temporum judicatur. Hinc Fabius ipse: *Neque enim ego ignoro, in fine pro longâ accipi brevem, quòd videtur aliquid vacantis temporis ex eo, quod insequitur, accedere.*

Itaque vix assentior Des. Erasmo, qui negat, brevem pro longâ poni posse. Nam dialogo de pronunciatione, cùm Leo dixisset: *Audivi, veteribus ultimam semper habitam pro ancipiti*: respondet Ursus: *Verùm ultimam carminis, non cujuslibet dictionis; & quod veniæ datur in carmine, fortasse dabitur & in colis, aut periodis; tametsi ne illic quidem, nisi ut pro brevi sones longam, non contrà.*

Esse verò hos pedes cæteris usitatiores. facilè vel ex unâ quâpiam Ciceronis oratione cognoscere liceat. Ita videre sit, pro Archia tantummodo ter usurpari choriambum, -υυ-, septies epitritum quartum, ---υ, septies item diiambum, υ-υ-. At decies quinquies ionicum à minore sive pæona tertium, duodecies quidem præcedente syllabæ brevi, ter autem antecedente longâ; in his nimirum, *rejicietur, præconium patiatur, ejiciemus.* Itidem epitritum tertium --υ- adhibet in clausulâ decies septies; antispastum υ--υ vicies sexies; dichoreum -υ-υ quadragies. Aristoteles quoque in clausulis præ cæteris commendat pæona quartum, υυυ-: ut, *Etenim si tanta illis comitiis religio est.* Sed Cicero hâc in re apertè ab eo dissentit: non tamen planè respuit.

V. De numeri oratorii vi, et modo in eo servando.

Atque hæc de pedibus, qui numerosam efficiunt orationem. Quanta verò ejus rei vis sit, argumento est, quòd refert Tullius, sæpiùs conciones se exclamantes vidisse, cùm verba aptè cecidissent. Ita admirabilis fuit excitatus *a* populi clamor, cùm C. Carbo, Trib. Pleb., diceret, *Patris dictum sapiens temeritas filii comprobavit.* Ac placuit sic Tullio numerus ille, ut lib. 1. de Divinat., ubi somnium narrat, quod mater Phalaridis habuit, tantùm non ipsa retinuerit verba: *Quod*, inquit, *matris somnium immanis filii crudelitas comprobavit.* At si vel hîc, vel in illo Carbonis, verba invertantur, periit venustas, & ἐνέργεια *b*. Sed, ut meliùs id discrimen intelligatur, eum operæpretium facturum puto, qui inconditam alicujus orationem in quadrum redigat, ac numerum: quomodo Lazarum, Bonamicum Bassanensem, qui magna cum laude humanitatis studia in Gymnasio Patavino

a *Cic. in Orat.*

b *efficacia.*

a *an.1553.* Patavino professus fuit *a*, memoriæ produnt orationem Philelphi, eruditam illam quidem, præclarisque sententiis refertam, sed nullâ juncturæ elegantiâ, ac numeri planè expertem, verborum ordine immutato, numeroque addito, talem effecisse, ut ab alio quovis, quàm Philelpho, scripta videretur.

Neque idcirco existimandum est, tempus totum ab oratore consumendum esse dimensione syllabarum: quandoquidem satis est, si, cùm primò nos exercemus, huic rei intenti simus: pòst aurium judicium eo studio ita confirmatum erit, ut labore nullo numerosam scripturi simus orationem.

Adde, quòd neque immodicè nos studiosos esse numerorum convenit; quod fecit Gorgias Leontinus. Isocrates verò in his parcior multo, inprimis ætate senectâ. Nam quantum ætate procedebat, tantum relaxabat sese à numerorum necessitate; ut scribit Cicero in Oratore. Idem testatur Dionysius Halicarnassensis *b*, hisce verbis: οἱ μὲν τοί γε ἐπὶ τελευτῇ τοῦ βίου γραφέντες λόγοι ἧττόν εἰσι μειρακιώδεις, ὡς ἂν οἶμαι, τελείαν ἀπειληφότες τὴν φθόνησιν παρὰ τοῦ χρόνου· *Verùm orationes, quas sub finem vitæ scripsit, minùs sunt juveniles; ut quas ipsa ætas, quemadmodum arbitror, prudentiùs informârit.* Non tamen id judicio fecit, quod tum Cicero, tum Halicarnassensis sensere; sed desperatione præteriti ornatus, ob virium imbecillitatem; quod scribit ipse, oratione ad Philippum Macedonem. Vide Victorium lib. II. cap. XVII. Var. Lect. Quare minorem eo nomine laudem meretur Isocrates, quàm oratores illi, quos judicio modum huic rei statuisse constat.

b *in judicio de Isocrate.*

CAPUT V.

DE DIGNITATE, AC TROPIS GENERATIM.

DIGNITAS efficit orationem figuratam. Itaque consistit in Tropis, & Schematibus.

Tropus est, cùm vox à propriâ significatione cum virtute deflectitur ad alienam.

Inter tropos familiam ducunt Metaphora, Metonymia, Synecdoche, & Ironia.

I. VARIÆ

I. VARIÆ TROPI APPELLATIONES, AC DEFINITIO EJUS, ET QUOMODO À SCHEMATE DIFFERAT.

VIDIMUS de periodis, ac numero: in quibus consistit Compositio oratoria. Altera verò exædificationis sive structuræ pars est Dignitas. Hæc, præter vulgarem dicendi modum, orationem insignit verborum ac sententiarum luminibus; quæ Tropos appellant, ac Schemata.

Tropi vocem cum Fabio retinemus. Aquila Romanus *mores* vertit. *Illi, inquit, mores, quos Græci τρόπους vocant.* Nisi *modos* scripsit; quomodo Cicero nuncupat; uti & *verba modificata* a. Appellat quoque *immutationes*, & *verba mutata*: item *inflexa*. Fabio *arcessita* dicuntur. Aristoteli vocantur μεταφοραὶ, ut cap. seq. ostendemus. Hermogeni, quia significationes invertunt, sunt λέξεις τετραμμέναι. Id ad verbum sonat *verba inversa*: quod apud Terentium *b*, Appuleium *c*, alios, legas; sed aliâ mente.

a *de Orat. lib.3. & in Partit.*
b *Heaut. act.2.sc.3.*
c *in Apolog.*

Opponuntur iis *propria*. Quæ & *recta* dicuntur: nisi quòd hoc latiùs pateat, ut quòd etiam orationem ἀσχημάτιστον comprehendat. Nam recta oratio, nec à tropis, nec à figuris ornatum quærit. Cicero in Bruto, de commentariis Cæsaris: *Atque etiam commentarios quosdam scripsit rerum suarum; valde quidem, inquam, probandos: nudi enim sunt, recti, & venusti; omni ornatu orationis tanquam veste detractâ &c.* Et manifestiùs apud M. Senecam Rhetorem in prooemio. quo loco hoc Porcii Latronis dictum refert: *Summam quidem esse dementiam, detorquere orationem, cui rectam esse liceret.* Dixerat paullo antè: *Non placebat illi orationem inflectere, nec unquam rectâ viâ discedere.* Arnobius quoque lib. v. opponit sermonem allegoricum indubitabili rectoque. Aliàs verò recto sermone notatur simplex, ac verus: quomodo & Martialis *d* dixit rectam fidem. Vel si non verus, at saltem bonus, & speciosus: quomodo usus Avianus, fab. XXVI:

d *lib.12. epig.6.*

Nam quamvis rectis constet sententia verbis,
Suspectam hanc rabidus consiliator habet.

Definitur Tropus à Fabio lib. VIII, *Verbi vel sermonis à propriâ significatione in aliam cum virtute mutatio.*

Differunt tropi, & schemata; quòd illis semper invertatur significatio; schemata autem, sive permanente, sive mutatâ significatione, (nam tam translatis, quàm propriis, figuratur oratio) alio habitu

induant orationem. Atque inde etiam dilucet, unde tum tropis, tum schematibus, nomen inditum sit: ut quæ κτ̀ λέξιν, *aversiones*, & *habitus* sonent. Plerique tamen Rhetorum, schematis sive figuræ voce latiùs utentes, sub eâ tropos complectuntur: uti cùm Fabius lib. VIII. cap. II. in verbis conjunctis spectari ait, ut sint emendata, quod elegantiæ est; collocata, quod compositionis est; & figurata, quod est dignitatis.

II. QUOT SINT PRINCIPES TROPI, ET QUIS ORDO EORUM.

SUNT autem tropi primarii quatuor; Μεταφορά, Μετωνυμία, Συνεκδοχή, & Εἰρωνεία. Quibus hoc commune est, quòd in omnibus vox ab unâ significatione mutetur in aliam, propter mutuam rerum affectionem, seu relationem. Verùm hoc distinguuntur ac separantur, quòd illa, quæ inter se referuntur, vel disiuncta sunt, ac nullo connexa naturali vinculo; cujusmodi inter alia sunt similia, & contraria; ab illis Metaphoræ ducuntur, ab his Ironiæ: vel conjuncta sunt, sive connexa vinculo naturali, non tamen ita, ut unum sit de alterius essentiâ; atque istiusmodi sunt caussa, & effectus, subjectum, & adjunctum; quæ permutat Metonymia: vel interna sunt, atque ita se habent, ut unum sit de alterius essentiâ; ut totum, & pars; quorum unum pro altero substituit Synecdoche.

Hinc colligere est, si ordinem naturæ respiciamus, primum deberi locum Synecdochæ, alterum Metonymiæ, tertium Metaphoræ, ultimum Ironiæ. Verùm dispar fuerit ratio, si spectemus nobilitatem, atque usum. Nam è tropis maximè usurpatur Metaphora; inde Metonymia, hinc Synecdoche, minimè omnium Ironia: quem iccirco ordinem in eorum tractatione ferè observant Rhetores.

III. CUR FUSIORES SIMUS IN TROPORUM DOCTRINA: ATQUE UT EA, PRO DIVERSO CONSIDERANDI MODO, TUM AD GRAMMATICUM, TUM AD RHETOREM PERTINEAT.

EST autem doctrina de tropis valde vulgaris. Eoque curandum mihi video, ne delicatior aliquis conqueri possit, apponere me cramben à Rhetorum tam multis toties recoctam. Hoc ne usu veniat,

veniat, operam dabo, ut palatum aliquorum excitem promulside, è penu φιλολογίας: cujus neglectu nunc iterum præcipiti gradu ad barbariem itur. Fortasse non deerunt ex adolescentia, qui illiciantur horum gustu ad rectas eorum cœnas, qui studium hoc seriò tractant. Itaque & veniam mihi dari postulo, si alicubi, in congerendis exemplis, penè immodicus videar. Nec movere debet, quòd tropi grammaticæ potiùs considerationis esse videantur. Nam ut grammatici est tradere varia vocum significata, & eorum caussas: ita rhetoris est docere, quando propriis sit utendum; quando hoc, quandò item illo, vel alio, atque alio improprii genere uti oporteat, & quatenus oporteat. Neque hoc negare potuit Aquila Romanus; etsi contendat, schematum magis, quàm troporum doctrinam, ad oratorem pertinere. Nã utcumque dicat, *figurandarum sententiarum, & elocutionum, proprium oratoris munus esse:* tropos tamen agnoscit, pro diverso considerandi modo, tum à grammatico, tum à rhetore, jure tractari. Ita enim loquitur: *Illi quoque mores, qui τρόποι nominantur, ab eâdem hac arte, id est, grammaticâ, non minùs diligenter sunt cogniti, quàm ab oratore: sed quatenus cuique generi materiæ adhibere eos debeat, orator meliùs intelligit.* Nunc de tropis singulis ordine videamus.

CAPUT VI.

DE METAPHORA.

METAPHORA *est, cùm vox à propriâ significatione deflectitur ad alienam, propter similitudinem.*

Sumitur ea vel à simplici similitudine, vel à proportione.

Ac quædam translationes ita sunt affectæ, ut utrinque sint commutabiles; quædam ita, ut unum tantummodo pro altero ponatur.

Transferuntur autem, à meliori quidem ad ornandum; à peiori verò ad vituperandum.

Neque res illæ certis cancellis circumscribi possunt, à quibus translationes petuntur; sed, ut nihil in rerum naturâ est, quod non alicui sit simile, ita nihil quoque est, à quo non deducere liceat metaphoram.

Optimæ interim illæ sunt, quæ ducuntur à proportione; quæque rebus inanimis actum quendam, ac sensum tribuunt.

At vitiosæ sunt istæ, quæ sumuntur à dissimili, vel à longè petito, vel à re turpi: item, quæ nimis rem amplificant, vel minores sunt re significatâ.

I. QUID METAPHORÆ VOCE LAXIUS SUMTA, QUID EADEM PRESSIUS ACCEPTA, INTELLIGATUR: ET DE TRIBUS, QUÆ IN OMNI METAPHORA REQUIRUNTUR.

SCRIBIT Tullius in Oratore, latiùs Ariſtotelem uti metaphoræ nomine, quàm vulgò Græci quoque Rhetores ſolent. *Hanc*, inquit, *hypallagen Rhetores, quia quaſi ſummutantur verba pro verbis; metonymiam Grammatici vocant, quòd nomina transferuntur. Ariſtoteles autem tranſlationi hæc ipſa ſubjungit, & abuſionem, quam* κατάχρησιν *vocant.* Et paullo pòſt: *Iam cùm fluxerunt plures continuæ tralationes, aliâ planè fit oratio. Itaque genus hoc Græci appellant* ἀλληγορίαν: *nomine rectè, genere meliùs ille, qui iſta omnia tranſlationes vocat.* Fuiſſe verò eam Ariſtotelis ſententiam, vel hic indicat locus lib. de arte poëticâ: Μεταφορὰ δ᾽ ἐστὶν ὀνόματος ἀλλοτρίου ἐπιφορὰ, ἢ ἀπὸ γένους ἐπὶ εἶδος, ἢ ἀπὸ εἴδους ἐπὶ γένος, ἢ ἀπὸ εἴδους ἐπὶ εἶδος, ἢ κατὰ τὸ ἀνάλογον· *Tranſlatio autem eſt nominis illatio, vel à genere ad ſpeciem, vel à ſpecie ad genus, vel à ſpecie ad ſpeciem, vel ex analogiâ.* Neque eſt, quòd homines quidam eruditiſſimi, at interim literas arteſque perversè docti, more ſuo, anſam hîc ſibi datam putent ſugillandi ſummum dicendi magiſtrum, quaſi in troporum doctrinâ parum lynceus fuerit: quippe qui tralationi quatuor ſubjiciat modos, quorum duo priores à Plutarcho *a*, Fabio *b*, aliiſque, ſub Synecdoche collocantur: quique, ſi Ciceronem audimus, Catachreſin quoque, & Allegoriam, & Hypallagen ſub eâ comprehendat. Cùm enim Ariſtotelis ævo necdum tropi ſinguli proprium fuerint adepti nomen: ridiculè ratio quæratur, cur aliter loquatur Ariſtoteles, quàm Rhetores illi, qui pòſt minutè cuncta conciderunt. Et hæc de latâ ejuſce vocabuli acceptione.

a *in vita Homeri.*
b *lib.* 1. *cap.* 6.

Hoc verò loco cum junioribus anguſtiùs metaphoræ nomen uſurpamus pro eâ metaphoræ ſeu tropi ſpecie, quâ, ut primo de Oratore Tullius ſcribit, nulla eſt florentior, nec quæ plus luminis adferat orationi: quæque, teſte Fabio, tum frequentiſſima ſit, tum pulcherrima; ut meritò ſola eo nomine multis retro ſeculis intelligi ſoleat.

Eſt igitur metaphora hoc loco, tropus voces à propriâ ſignificatione ob ſimilitudinem ad alienam deflectens. Sic quia angeli ſunt

λειτουρ-

λειτουργικὰ πνεύματα *a*, ut eos vocat Apostolus *b*: οἱ τοῦ θείου λόγου κήρυκες *c*, atq; , ut cum Epiphanio *d* loquar, οἱ τῆς ἀληθείας ἐκκυκληταὶ *e*, ob similitudinem officii, in Apocalypsi aliquoties *f* angeli Ecclesiarum appellantur. Et Πελοποννήσου πάσης μέσον *g* vocarunt ὀμφαλὸν *h*, teste Pausaniâ *i*: eodemque modo Ennensium nemus *k* umbilicus Siciliæ vocabatur: ac Delphi *l* dicebantur orbis umbilicus: & Aetolos umbilicum Græciæ vocat Livius *m*: & in agro Reatino Cutiliæ lacum, in quo fluctuat insula, Italiæ umbilicum esse, dixit Varro *n*: nempe quia Ennense quidem nemus in Siciliæ meditullio esse credebatur: ac itidem lapis candidus in templo Delphico putaretur esse medium mundi: Aetoli autem in medio Græciæ, Reatinus ager in medio Italię foret: haut aliter atque in homine (quem, ne hic frustra sis, brachiis sursum porrectis dimetiri convenit) medius est locus umbilicus: quod dum inficias it, nimis se dat ridiculè doctissimus Varro *o*.

In omni igitur metaphorâ tria requiruntur, significatio propria, aliena, & similitudo aut proportio. Quod isto etiam exemplo dilucet. Καρκίνωμα, sive *cancer*, propriè est morbi genus, καρκίνου sive cancri animalis instar serpens; unde & nomen. Item *vomicæ* sunt excrescentes in aliquâ corporis parte, *Quos dira vomit natura, tumores* p. At figuratè Augustus Cæsar *q* Agrippam nepotem, & Julias, filiam, ac neptem, *vomicas ac carcinomata sua* appellabat. Similitudo est, quia, ut carcinoma, ac vomica, dolorem corpori adfert maximum: ita Augusti animus ex hisce tribus summum caperet dolorem.

II. METAPHORAM VEL À SIMPLICI SIMILITUDINE DESUMI, VEL À PROPORTIONE: ET VARIA UTRIUSQUE GENERIS EXEMPLA.

METAPHORAM variè varii dispescunt. Aristoteli, quantum ex eo odorari licet, duûm est generum. Nam cùm è quatuor, quos recēset, modis, ut suprà vidimus, duo priores pertineant ad Synecdochen, quartus verò sit ob proportionem: tertii modi, quo species pro specie ponitur, illæ Metaphoræ fuerint, in quibus similitudo est, aut proportio.

Similitudinem verò, & proportionem, inter se plurimùm differre, indicat quoque Ammonius, cùm in protheoriam categoria-

 rum

a *ministrantes spiritus.* b *ad Hebr. c. 1. v. 14.* c *divini verbi præcones.* d *in Ancyrato.* e *qui veritatem tanquam in theatrorum pegmatis ob oculos ponūt auditoribus.* f *cap. 2. vers. 20. & cap. 2. & 3. sæpius.* g *medium universæ Peloponnesi.* h *umbilicum.* i *in Corinthiacis.* k *Callimachus hymno in Cererem. Diodorus Siculus lib. 5. Cicero Verrina 6.* l *Sophocles in Oedipo tyranno. Eurip. in Med. & alibi. Diodorus Siculus initio libri quincti. Strabo l. 9. Plutar. lib. de oraculorum defectu. Pausanias in Phocicis. item Pindari scholiastes. è Latinis Cicero lib. 4. Verr. Act. & auctor obsceni carminis.* m *l. 35.* n *apud Plin. l. 3. c. 12. & Solinū c. 7.* o *l. 6. de L.L.* p *Serenus Sãmonicus c. 41.* q *Sueton. Aug.*

rum ſcribit, τῶν ὁμωνύμων ἀπὸ διανοίας, τὰ μὲν καθ' ὁμοιότητα λέγεσθαι, τὰ δὲ κατὰ ἀναλογίαν *a*. Differunt autem hæc, quòd ſimilitudo ſit inter duo. E.G. inter Socratem vivum, & pictum: eaque res facit, ut & picturæ tribuatur nomen Socratis. At in porportione bina binis reſpondent. Ita Ariſtoteles in ſecundo de animâ, radicem eſſe ait ori analogam; quia, ut os ſe habet ad animal, ita radix ad plantam. Eſt quidem & hîc ſimilitudo, ſed geminata. Nam & planta confertur cum animali, & radix cum ore; quia radice quidem plantæ, at animalia ore capiunt nutrimentum. Sed remeliginem nobis hâc in parte injicit Fabius lib. quincto cap. undecimo: *Analogiam*, inquit, *quidam à ſimili ſeparaverunt: nos eam ſubjectam huic generi putamus. Nam ut unum ad decem, ſic decem ad centum, ſimile certè eſt* &c. Verùm, quantum videre poſſum, obſervationem hanc nihil admodum tuetur, præter ſcribentis auctoritatem. Nam rectè quidem aſſerit, analogiam ſimilitudini ſubjici, quia latè utitur ſimilitudinis voce, ut tum ſimplicem, tum geminatam comprehendat: at non iccirco malè alii eam ſepararunt à ſimilitudine, quia oppoſitè hanc vocem uſurpant, ut ſolam ſimplicem ſignet. Nihil enim prohibet, idem eſſe generis & ſpeciei nomen, quemadmodum oſtendimus lib. I. cap. IV.

a æquivocorum à conſilio, alia dici à ſimilitudine, alia à proportione.

Atque, ut pleniùs nobis conſtet, quantum duo hæc diſtent tralationum genera, quæ & confudiſſe videri queunt primæ caveæ Rhetores; age aliquammultis utrumque illuſtremus exemplis.

Certè ob ὁμοιότητα *b*, non ob ἀναλογίαν *c*, vox bovis tranſlata eſt ad elephantum. Auctor nobis ac fundus hujuſce rei eſt Verginius. è cujus commentario Varro lib. VI. de L.L. ſcribit: *ab eo, quòd noſtri, cùm maximam quadrupedem, quam ipſi haberent, vocarent bovem; & in Lucaneis, Pyrrhi bello, primùm vidiſſent apud hoſteis elephantos, identidem quadrupedes cornutas; (nam, quos dentes multi dicunt, ſunt cornua) lucam bovem appellâſſe.* Hic quidem locus, apertè ſatis iſtorum acumen retundit, qui in omni metaphorâ requirunt analogiam; contra Verginii mentem; qui elephantum ait non aliam ob cauſſam vocatum eſſe *bovem lucam*, quàm quia priſci illi Romuli nepotes opinarentur, bovem proximè accedere ad elephanti magnitudinem: cujus ratione ſimilitudo inter hæc duo eſt, non quidem propriè, quandoquidem κυρίως *d*, ut philoſophus ait, ὅμοια ἢ ἀνόμοια κατὰ μόνας τὰς ποιότητας λέγεται *e*, ſed καταχρηστικῶς *f*: proportio verò, prout hoc loco ea vox ſumitur, inter ea non eſt. Ac ne ſimplici tibicine videamur hanc fulcire ſententiam, addo, ſimilem eſſe rationem in aliorum animantium nominibus, quæ itidem commutarunt. Nam ſtruthiocamelum, teſte Paullo, qui infrunitè

b ſimilitudinem.
c proportionem.
d propriè.
e ſimilia, aut diſſimilia, ſecundum ſolas qualitates dicuntur.
f abuſivè.

nitè nobis Festum mutilavit, dixere *passerem;* sed cum discrimine *marinum* a; quia trans mare, puta ex Arabia, vel Lybia, advehebatur. Locuti hoc pacto Plautus Persâ *b*, & Ausonius epist. XI. Aliter, scio, Rittershusius: sed huic occurrimus lib. III de Origine & Progressu Idololatriæ cap. LII. Haut alio, quàm mansuetis moribus, ovem refert camelopardalis: nomen tamen *ovis feræ* invenit, ut apud Plinium Veronensem *c* quoque in veteri Parmensi *d* editum est: ac meritò, cùm haut aliarum ovium instar à pastoribus custodiatur, *fera* est dicta; non *ferox*, cujusmodi si sit, fera quidem sit, at ovis non sit. Cave autem Perotto credas, qui cùm *ferè* nudâ legisset vocali, ἁπλῶς ovem vocatam censuit. In annalibus quoque per *ursum Numidicum* debere leonem intelligi, existimabat Belgarum, dum viveret, doctissimus Justus Lipsius lib. Elect. II cap. IV. Diuque & ipsi opinionem hanc secuti sumus. Quam postea planè nobis exemit ὁ πάνυ Salmasius, iis, quæ in Plinianis ad Solinum Exercitationibus annotavit *e*. Non repetam, quæ de eo dicta nobis opere antea memorato *f*, quod de Idololatria, vel de Theologia gentili, & Physiologia Christiana inscripsimus. Itidem, quòd idem Lipsius inibi pari ratione opinatur, *variam*, h.e. pantheram, dici murem Africanum, id mihi nec verisimile videtur, nedum verum. Nam, ut de Herodoto, & Aristotele, nihil dicam, qui murium Africanorum meminere; apud Plinium quoque, lib. XXX. cap. VI, eodem modo dici *mures Africanos*, quo alibi nominat *mures Aegyptios*, nemo puto inficias eat, qui locum inspexerit. Quare, cur ita senserit vir summus, vellem nos docuisset. Metuo, ne ei imposuerit, quòd Latini *g* ἁπλῶς interdum *Africanas* pro variis dicant; quia nempe ex Africâ translatæ fuerint in Italiam. Unum præterea istiusmodi metaphoræ exemplum addam, sed à mutis ad hominē translatum. Nihil certè aliud, quàm simplex similitudo, facit, ut ὗς, sive *porcus*, dicatur de homine corpulentiore habitioreque: ut cùm Dionysius, Heracleæ Ponticæ tyrannus, quia habitissimus erat, apud Menandrum *h* ab Heracleotis exulibus audivit παχὺς ὗς *i*: cúmque Catullus scripsit:

Aut porcus Vmber, aut obesus Etruscus.

At longè alia eorum ratio est, quæ à proportione ducuntur. Ejusce rei unum idemque exemplū adfert Aristoteles in tertio Rhetor. & lib. de Poët. Id verò est, si ἀσπίδα vocemus φιάλην Ἄρεως, καὶ φιάλην ἀσπίδα Διονύσου *k*. Nam, ut inibi ait, ὁμοίως ἔχει φιάλη πρὸς Διόνυσον, καὶ ἀσπὶς πρὸς Ἄρην *l*. Quamquam P. Victorius metaphoram hanc im-

a Vide sis Turnebū Adverſ. lib. 16. cap. 22. Scaligerum. Auson. lect. lib. 2. cap. 7. & in Cirin. Lipsium Elect. lib. 2. cap. 4. & nos in libris Originum voce passer.
b act. 2. sc. satin hac.
c anni 1476.
d lib. 8. cap. 36.
e pag. 311, & 312.
f lib. 3 de Origine & Progressu Idololatriæ, cap. 52.
g Sueton. in Calig. c. 18. Plin. l. 8. cap. 17.
h Athen. lib. 12.
i porcus pinguis.
k scutum phialam Martis, & phialam scutum Bacchi.
l similiter se habet phiala ad Bacchum, atque scutum ad Martem.

improbare videtur; ut qui de eâ hunc in modum commentatus sit: *Qui clypeum poculum appellabit, contraque poculum clypeum, hic genere hoc translationis usus fuerit: quamvis fortasse hoc nemo acutus vir diceret, quia nimis durum esset; sed in aliâ res procedit.* Mihi verò verisimile fit, ita aliquem ex antiquis fuisse locutum. Videri possit Aristoteles eò respexisse, quòd Timotheus, & Antiphanes in Cæneo, φιάλην τὸ ὅπλον Ἄρεως a dixerint: ut est apud Athenæum in decimo: ubi etiam sic appellari posse censet poculum, quicum militiam obibat Nestor. Sed magis hujus fuerit loci, si τὸ ὅπλον φιάλην Ἄρεως b vocarint. Nam φιάλη τὸ ὅπλον Διονύσου c. Quicquid est, Comicis, quales Timotheus & Antiphanes fuere, satis convenit, spumantem pateram dicere Bacchi arma: etsi aliter Victorio videatur. Verumtamen, quia nihil tam perspicuum est, quod non aliquis in controversiam rapiat: age alterum, sed pervulgatius, quodque nemo, ut durum nimis, respuere ausit, priori addamus exemplum. Certè auriga eo modo se habet ad currum, quo gubernator ad navim. Itaque & gubernator ponitur pro aurigâ: ut, *Cúmque gubernator magnâ contorsit equum* d *vi* e: & auriga vicissim accipitur pro gubernatore: ut, *Tiphyn aurigam celeris fecere carinæ* f: & apud Nasonem g, *Aurigam video vela dedisse rati.* Quin ob hanc ἀναλογίαν Græci quoque pro navi dixere ἅρμα, & ὄχος, Latini *currum, vehiculum, plaustrum:* quemadmodum in Curis secundis ad Nonni paraphrasin ostendit præceptor meus, Franciscus Nansius, Franconatium priùs in Flandriâ decurio perpetuus; pòst, turbatis Belgicæ rebus, in gymnasio Dordrechtano Græcæ linguæ Professor.

a *phialam arma Martis.*
b *scutum poculum Martis.*
c *poculum scutum Bacchi.*
d *nonnulli codd. vett. equos.*
e *Citant Fabius, Charisius, & Diomed.*
f *Citat idẽ Charis. lib. 4. & Diomed. l. 2.*
g *1. Trist. Eleg. 3.*

III. METAPHORAM VEL RECIPROCAM ESSE, VEL UNIUS PARTIS.

EST & altera metaphoræ divisio, quia alia est ἀκόλουθος, ac utrimque commutabilis, alia ἀνακόλουθος, sive unius partis.

Ἀκόλουθον cernere fuit in utroq; exemplo translationis à proportione ductæ. Par esse ratio videtur in nominibus, *campi*, & *æquoris*. Nam cùm Siculis, auctore Hesychio, hippodromus diceretur καμπός, (nempe ἀπὸ τῆς καμπῆς, i. flexu, qualis fiebat in circis post metam fervidis evitatam rotis, ut loquitur poëta h) Latini quidem, ubicunque esset soli planicies flectendis equis idonea, id συνεκδοχῆ generis *campum* appellarunt. At in mari planicies ejus, cùm non turbat, sed placidum stat ventis, ab æquitate dixere *maris æquor* i, vel simpliciter *æquor:* quemadmodum & *aqua*, juxta Varronis, Julii Scaligeri, ac aliorum etiam

h *Horat. od. 1. lib. 1.*
i *Virgil. 3. Georg.*

etiam sententiam, (ille *a aquam* ab æquore, hic *b æquor* ab aqua, nos cum Caninio, & *aquam*, & *æquor*, ab Dorico αἰκὸς, hoc est, *æquus*, sive *lævis* deducimus) quemadmodum, inquam, *aqua* propriè est, cùm æqua: *unda* verò in tempestatibus: unde Plautus *c*: *Tam placida est, quàm aqua*. Videmus autem, poëtas significationes hasce principes, ac nativas, in *campi*, & *æquoris*, nominibus commutâsse. Nam & de æquore ait poëta I. Aen. --- *Campos salis ære ruebant:*

a *lib. 4. de L. L.*
b *lib. 2. de L. L. c. 26. & 28.*
c *Mostell. act. 3. sc. 2.*

& vicissim de campis sive agris idem inquit I. Georg.

At priùs ignotum ferro quàm scindimus æquor.

Quemadmodum de terrâ quoque conjunctim interdum dicitur *æquora campi*. Lucret. lib. III: *Volvitur, & plani raptim petit æquora campi*. Cicero lib. I. de Divin. *Babylonii in camporum patentium æquoribus habitantes*. Et apud Sidonium lib. IV epist. XXI. copse modo legere est: *Taceo illud æquor agrorum*.

Similis est ratio in eo, quòd & *flores* pro stellis, & *stellæ sideraque* pro floribus ponuntur: quia nempe, quod in cœlo sunt stellæ, id in terra sunt flores. Flores quidem pro stellis dixit Manilius lib. V:

Tunc conferta licet cœli fulgentia templa
Cernere seminibus densis, totisque micare
Floribus, ut siccæ curvum per littus arenæ.

Ac simili tralatione Plato cœlum vocat λειμῶνα *d*, ut etiam Clemens Alexandrinus observat in V. Στρωματέων. Atque ejus exemplo Georgius Pisides *e* nuncupat λειμῶνα πολλῶν ἀστέρων *f*. Contrà *stellas* pro floribus dixit Columella:

d *pratum*.
e *in Hexametro.*
f *pratum multarũ stellarũ.*

Verùm ubi jam puro discrimine pectita tellus
Deposito squallore nitens sua semina poscit,
Pingit & varios terrestria sidera flores.

Sillius lib. undecimo: --- *Monstrant Capitolia celsa,*
Stellantesque docent campos, Cereremque benignam.

Cui simile, quòd Pindarus *g* floribus tribuit παμπορφύρους ἀκτῖνας *h*. Ubi scholiastem vide.

g *od. 6.*
h *radios omnino purpureos.*

Itidem commutantur nomina *alti*, & *profundi*: unde *cœlum profundum* dicitur, & *altum* pro *mari* usurpatur. Reciprocus etiam est usus *canis*, & *custodis*. Nam Aeschylus Agamemnone eos, qui rerum custodias agunt, vocat κύνας, sive *canes*. Ac similiter Seneca lib. III. de Ira, janitorem priùs *ostiarium*, mox *canem* appellat *catenarium*: quia nempe olim cùm canes, tum custodes etiam, sive janitores, in catenis erant. Vicissim Virgilius *i* de Cerbero dixit, *custode sepulto*: quomodo & auctor obsceni carminis loquitur, & Columella lib. VII. cap. XII.

i *6. Æn.*

Sed de metaphorâ utrimque commutabili satis multa. Accedamus ad ἀνακόλουθον. quam paucis perstringere visum. Passim enim se ejus exempla offerunt.

Est verò hujuscemodi tralatio, quòd Homerus inferiorem montis Idæ partem, voce ab animalibus ductâ, vocat πόδα, sive *pedem*. Nam non vicissim pedem animalis liceat vocare ὑπώρειαν, quæ vox significat *radices montis*, ut Cæsar *a* vocat. Nec *cœli* nomen accommodetur æquori; licet *æquoris* vox transferatur ad cœlum. Attius in Atreo *b*:

Sed quid tonitru turbida torvo
Concussa repente æquora cœli
Sensimu' sonere?

a *lib.* 1. *de bello Gall.*
b *apud Non. in* Sonere *pro* Sonare.

Hujus disparilitatis manifesta est ratio. Nam quòd *æquor* ab æquitate diceretur: aliis etiam, ubi in planitie nihil emineret, vox ea accommodari potuit. Nisi quis dicere malit, primò nomen *æquoris* generale fuisse, ita ut omnibus, quæ planitiem haberent æquabilem, conveniret: postea verò κατ' ἐξοχὴν fuisse mari attributum.

IV. TERTIA METAPHORÆ DIVISIO, IN EAM, QUÆ À MELIORI, ET ILLAM, QUÆ PETITUR À DETERIORI.

SUMITUR metaphora vel à meliori ad ornandum, vel à peiori ad vituperandum. Prioris generis exemplum facit Aristoteles *c*, si dicas, τὸν πτωχεύοντα εὔχεσθαι *d*: posterioris, cùm dicitur, τὸν εὐχόμενον πτωχεύειν *e*. Nam utrumque est αἰτεῖν, sive *petere*: sed πτωχεύουσι mendicabula; εὔχεσθαι verò honestum est, ut quod, si Eustathium *f* audimus, dicatur quasi εὖ ἔχεσθαι τοῦ θείου. Certè, ut è sexto Platonis de legibus cognoscere est, utimur eo, cùm aliquid à Deo petimus; eoque & templa, quæ Judæi inter gentes habebant, meritò appellarunt *proseuchas*. Unde Juvenal. sat. III: *In quâ te quæro proseuchâ.* Ubi vetus interpres: *Proseucha locus Iudæorum, ubi orant.* Nec de illâ mendicandi notione Latinorum deficit auctoritas. Nam Plauti *g* est: *Quia senectâ ætate à me mendicas malum.* Et Prudentii περὶ στεφ. *h* *Dum spurca mendicat stupra.*

Geminum huic exemplum ex eodem Aristotele adtexam. In sacris Ideæ matris honestius erat eorum munus, qui, quòd lampades gestarent, δᾳδοῦχοι vocabantur. At illaudatius erat illorum, qui eò quòd pro magna matre æruscarent, μητραγύρται audiebant. Prioris itaque generis translatio fuerit, si metragyrtam daduchi, h. e. tædiferi nomine digneris. At posterioris exemplum est, quòd Iphicrates Cal-

c 3. *Rhetor.*
d *mendicantem precari.*
e *precantem mendicare.*
f *in Iliad.* H *p.* 674. *edit. Rom.*
g *Amphitr. act.* 4. *sc.* 2.
h *hymno* 2.

Calliam, qui daduchus *a* erat, vocabat μητραγύρτην *b*, h.e. *æruscatorem*, sive *æsculatorem* magnæ matris. Ita enim ex Festo, & veteribus glossis, vocem hanc interpretandam censeo. Nam etsi ii, qui stipem cogebant, è famulorum erant numero, ut scimus è secundo Ciceronis de Legg.: cùm tamen plura esse potuerint ministrorum genera, quorum aliqua non cogerent stipem, minùs satisfacit Majoragius, cùm vertit *famulos Ideæ matris*. Eò autem μητραγυρτῶν appellatio erat illaudatior, quia non multùm differre viderentur ab aliis mendicabulis: fortasse etiam deteriores forent; quandoquidem religionis prætextu fucum facerent simplicioribus. Nam & superstitione animos implebant, & exhauriebant ædes: unde lege apud Romanos cautum fuit, ut tantummodo *justis diebus cogerent stipem*; quemadmodum ex Tullio *c* cognoscimus.

a Xenophon lib. 6. de rebus Græcorũ.
b Arist 3. Rhet.
c lib. 2. de Legg.

V. Nihil esse, à quo non metaphora duci possit. Quod pene omnis generis exemplis comprobatur.

METAPHORÆ sumuntur à quibuslibet rebus. I. Ac primò à divinis. Ut apud Ciceronem *d*: *Deus ille noster Plato*. Et illo Cæcilii Comici apud Symmachum *e*:

Homo homini Deus est, si suum officium sciat.

Item apud Martialem *f* est magnificum isthoc Romæ elogium:

Terrarum Dea gentiumque Roma,
Cui par est nihil, & nihil secundum.

Nisi malis, Deæ vocem hic propriè accipi, quia sit, ut apud Poëtam *g* est,

Inter sidereos Roma recepta polos.

Deæ quidem Romæ, ac templi ejus, meminere Livius lib. XLIII. Tacitus lib. IV. Annal. Claudianus lib. II. de laudibus Stiliconis, Prudentius lib. I. adversus Symmachum, Ammianus Marcellinus lib. XVI, Spartianus in Hadriano, & antiqui cùm nummi, tum lapides. A divinis quoque est, cùm Ennius *h*, Græcos secutus, quibus, auctore Suidâ, quicquid delicatum est, vocatur Διὸς ἐγκέφαλος, scarum appellavit *Iovis cerebrum*: ac putavit parœmiographus, Euripidem eodem modo dixisse Διὸς γάλα *i*: quomodo in Euripideo versu legitur apud Athenæum lib. IV. Verùm rectè doctissimus Casaubonus *k*, ex Euripidis Cyclope, legendum monet, βοὸς γάλα *l*, ut nulla hîc sit vel metaphora, vel parœmia. Magis hujus loci est, quòd ὠτάριον

d epist. 16. lib. 4. ad Att.
e lib. 9 ep. 108.
f lib. 11. epig. 8.
g Cl. Rutil. lib. 1. Itinerarii.
h in phagesiorum fragmento, apud Appuleiũ Apol. 1.
i Iovis lac.
k lib. 14. cap. 21.
l bovis lac.

ειον (ita ostrei genus vocabatur) ab Aeolibus dictum ὖς Ἀφροδίτης *a*, ut ex Antigono Carystio docet Athenæus. Ambigi autē possit, num translationibus iis, quæ sumuntur à rebus divinis, an poëticis potiùs figmentis, accenseri debeat, quòd in Matronis parodiâ, soleæ, planique omnes pisces, dicuntur σάνδαλα ἀθανατάων, *sandalia immortalium*; Nereidum puta, aliarumque Nympharum marinarum. Non tamen verisimile satis figmentum erit, nymphas pro soleis uti planis piscibus: eoque est credibilius, poëtam sic pisces eos vocâsse, quia soleas nympharum referrent. Itidem ad tralationem referre non dubitem, quòd Eubulus *b*, & Alexis *c*, scintillas è ligno ardenti prosilientes, vel, ut Casaubonus *d* mavult, coqui discipulos, vocabant Ἡφαίστου κύνας *e*.

II. ducuntur metaphoræ à cœlestibus. Quomodo Periclem Olympium *f* cognominarunt ἀπὸ τῆς ἐν τοῖς κατορθώμασι μεγαλειότητος *g*, ut in progymnasmatis scribit Theon: vel potiùs, quod Plutarchus *h* censet, ob eloquentiam; quomodo & Ciceroni *cœlestissimum os* tribuit Paterculus.

III. ab elementis. Vt apud Plautum Pseudolo *i*, *consilii gutta*: apud Maronem in II. Georg. *unda salutantum*, pro copia. Quæ ab aqua sunt. Lucretii est lib. II:

Quæ placidum degunt ævum, vitamque serenam.

Quod ab aëre petitum. Senecæ est lib. VII. de beneficiis cap. IX: *Video istic crystallina, quorum accendit fragilitas pretium.* Cui geminū apud Quinctilianum declamat. XII, *annonæ incendium:* & apud Varronem lib. III. de R. R. cap. II. *incendere*, vel *excandefacere annonam:* quæ loquendi ratio sumitur ab igne, quo nihil vehementius, ut nihil annonæ caritate gravius. Non jam distinguo ἀκριβῶς *k* inter ignem elementarem, & nostrum, qui excessus est caloris in elemento alieno.

Interdum verò etiam ab elemento uno ad aliud ducitur translatio. Ita scimus, Græcos poëtas Aetnæum incendium vocare ποταμὸν πυρός *l*. Ac Maro similiter I. Georg.

--- *Vndantem ruptis fornacibus Aetnam.*

Et Cornelius Severus in Aetna: *Ignibus irriguis urat.*

IV. à meteoris, eorumque effectis. Vt cùm Græci νέφος, & ὄμβρος, Latini *nubem*, *imbrem*, *nimbum*, ac *grandinem*, etiam pro copia usurpant: cùm itē illi νέφος ὀφρύων, hi *nubeculam frontis* dicunt. aut cùm illi Ptolemæum, Philadelphi fratrem, Pausania *m* teste, κεραυνὸν *n* vocarunt propter audaciā: cui simile, quòd Maro Scipiadas appellat *o belli fulmina:* cùm itē dicimus *attonitum* pro perculso, quæ vox propriè signat ἐμβροντηθέντα, & vicini fulminis casu, ac sonitu tonitruum, stupentem.

V. à

a *auris Veneris.*
b *apud Athenæum lib.* 3. & 6.
c *apud eundem lib.* 9.
d *lib.* 14. *Animadvers. in Athen. cap.* 22.
e *Vulcani canes.*
f *Plin. lib.* 34. *c* 8. & *in aliis.*
g *ob magnitudinē rerum præclare gestarum.*
h *in Pericle.*
i *act.* 1. *sc.* 4.
k *accuratè.*
l *fluvium ignis.*
m *in Phocicis.*
n *fulmen.*
o *Æn.* 6.

V. à perfectè mixtis inanimis: uti sunt metalla, & lapides, quæ malè à Cardano *a* in numero animatorum reponi, rectè ostendit Jul. Scaliger exercitatione CI. & CII. Ducitur autem ab his metaphora, cùm *adamantinus* accipitur pro duro instar adamantis: quomodo eam vocem exponunt Hesiodi & Apollonii interpres, itemque Tzetzes comment. in Lycophr. Eâ certe ratione Marti quoque *tunicam adamantinam* tribuit Horat. lib. I. od. VI. Par ratio, cùm λίθος, aut *lapis*, ponitur pro stupido. Vt in illo Aristophanis in Nubibus: λίθοι, ἀριθμοὶ, πρόβατα *b*. Item apud Plautum *c*: --- *Egomet credidi*

Homini docto rem mandare: is lapidi mando maximo.

Et Terentium *d*: *Quot res dedere, uti possem persentiscere,*

Ni essem lapis.

Neque abhorret ab hâc metaphorâ Græcorum ἠλίθιος. Nam, ut docent Etymologus, & Aristophanis interpres *e*, venit à λίθος per πρόσθεσιν τοῦ η, quomodo & à βαιὸς *f* venit ἠβαιός, & à θεῖος ἠθεῖος; ut quoque scribit Apollonii Scholiastes *g*. Sed & λιθοῦσθαι dicunt, quos obstupefacit atque attonitos reddit admiratio rei: unde ortum est commentum de capite Gorgûs.

VI. à plantis. Quomodo Cicero in Miloniana ait, *Delegit à florentissimis ordinibus ipsa lumina.* Ubi, elegantissimo loquendi genere, *lumina florentissimorum ordinum* dixisse mihi videtur, quomodo Homerus inquit, ἄνθος πυρὸς *h*, ac Lucretius *i*, *florentia lumina flamis*. Quomodo item Homerus ζώπυρον, sive πύρδαλον, (hoc est, ignem cineribus obrutum; *igniculos* nominat Cicero) σπέρμα πυρὸς *k* vocat: quod imitans Maro *l semina flammæ* dixit. Excerpta etiam ἄνθη, ac *flores* dixere. Ut Tullius ad Atticum *m*: *Nostrum opus tibi probari lætor: ex quo ἄνθη ipsa posuisti, quæ mihi florentiora sunt visa tuo judicio.* Hinc Appuleius operi suo Floridorum nomen dedit. Ut quo complexus esset excerpta quædam ex schedis suis, eo fine redacta in libellos quatuor, ut inde venustula quædam depromeret, si fortè cogeretur dicere imparatior. Atque hæc etiam caussa est, cur pluribus locis vix cohæreant. A plantis etiam est, quòd Græci dicunt ἄωρον θάνατον, & ὀμφακίους νεκρούς, Latini *funera acerba*, aut *immatura*. Nam, ut in primo prognosticôn ait Julianus, Archiepiscopus Toletanus, (ex quo idem postea descripsit Isidorus *n*) *tria sunt genera mortis; acerba, immatura, naturalis: acerba infantum, immatura juvenum, naturalis senum.* Quod tamen discrimen non semper observatur: quia Latinis *acerba* eorum omnium funera dicuntur, qui ante diem denascuntur. Unde Plautus Amphitr. *o*

a *lib. 5. de subtilit.*
b *lapides, numeri, oves.*
c *Mercat. Scen. sumne ego homo.*
d *Heaut. act. 5. sc. 1.*
e *in equit.*
f *Hedyli epigr. apud Athen. l. 8.*
g *Ad finē secundi* Ἀργοναυ.
h *florem ignis*, ut loquitur & Capella lib. 2.
i *lib. 4.*
k *Odyss. E.*
l *initio 6. Æn.*
m *lib. 16. epist. 11.*
n *lib. 11. Origin. cap. 2.*
o *act. 1. sc. 1.*

Qui multa Thebano populo acerba objecit funera.

VII. ab animali communiter. Ut cùm Cicero Tuscul. V. *caput cœnæ* dicit pro primo ferculo cœnæ propriè ita dictæ, quam antecedebat promulsis sive antecœnium: consequebantur verò τραγήμασι, seu bellaria, quæ & mensas secundas dicimus. Item cùm *ocellos* vocabant, quæ laudabant. Catullus:

Peninsularum Sirmio, insularumque Ocelle.

Eodemque modo loquitur Cicero epist. VI. lib. XVI: item Pindarus, ut observavit Victorius in Variis suis *a*. Hujus quoque loci est *ventrem facere* de pariete usurpatum. Alphenus J. C: *Siquando inter ædes binas paries esset, qui ita ventrem faceret, ut in vicini domum semipedem, aut amplius procumberet*. Quomodo & Galli loqui amant: *Ceste paroy fuit ventre*. Aut cùm fluvio *pes* tribuitur. Virgil. in Culice:

a *lib. 9. cap. 9.*

Castalia & resonans liquido pede labitur unda.

Horat. od. XVI. lib. epod.

Levis crepante limfa desilit pede.

Item cùm *vulnus* tribuitur navi: ut apud Valerium Flaccum lib. I. ubi ait Argo, id curæ fuisse, --- *ne quâ*

Parte trahat tacitum puppis mare: fissaque fluctu
Vel pice vel molli concludere vulnera cerâ.

Unde obiter etiam discimus, navium rimas cerâ solere obturari: quod paucis observatum arbitror. Item ab animali est, cùm Plauto *b* dicitur *ignis vivere*: aut Lucretio *c nubes ignem trucidare*. Crebrò etiam legas, *occisam*, vel *interfectam rem*, quæ periit. Vt apud eundem Comicum Mercatore *d*:

b *Aulul.*
c *lib. 6.*
d *act. 5. sc. 1.*

Vsus, fructus, victus, cultus jam mihi haruncce ædium
Interemtu'st, interfectu'st, alienatu'st. occidi.

Et Captivis *e*:

e *scen. Quoillum nunc.*

Occisa est hæc res, nisi reperio atrocem mihi aliquam astutiam.

Eodemque modo loquitur Pseudolo *f*: nec-non Menæchmis *g*; ut Nonius quoque annotavit. Sed & L. II. C. Theodosiani, Vnde vi, legimus, *reparationem negotii semel interfecti postulare*. Estque simile planè, *interficere virginitatem;* quomodo loquitur Appuleius *h*: & cum Plauto *i virgæ miseræ* dicuntur *mori in tergo* alicujus: item Aristophanicum illud, τὸ τρύβλιον τέθνηκε, pro κέκλασται.

f *act. 1. sc. si damnosis.*
g *act. 3. sc. 2.*
h *lib. 5. Metam.*
i *Captivus. act. 3. sc. 4.*

VIII. à mutis, ἢ ἀλόγοις *k*, idque diversimodè. Est cùm eorum nomina commutantur: quomodo bovis nomen elephanto accommodari antè diximus. Locutus hoc pacto Lucretius lib. V:

k *rationis expertibus.*

Inde boves lucas turrito corpore.

Item

Item Seneca Hippolyto *a*, Sillius lib. IX, Ausonius epist. XV. a *act.* I. *vers.* 350.

Est itẽ, cùm eorum nomina attribuuntur inanimis: ut *aries*, machinæ bellicæ: *canis*, vel *catellus*, catenæ: quò pertinet hoc Plauti Curcul. *b* b *act.* 5. *sc.* 3.

--- Cum catello ut accubes

Ferreo, ego dico.

Est etiam, cùm tribuuntur hominibus. Ut leo, vel tigris, pro homine effero. Unde fabula Orphei, & Amphionis, ut Horatius ostendit epist. ad Pisones. Item in illo Stratonici de citharistâ, non tam artis peritiá, quàm mole corporis, commendabili, ὐδεὶς, κακὸς, ἰχθὺς, μέγας. Ita enim, ut ex Athenæo *c* discimus, veterem adagionem divisis efferebat vocibus: pro quo conjunctis dici solet, ὐδεὶς κακὸς ἰχθὺς μέγας, *nullus magnus piscis malus*. Atque hoc ab aquatilibus est. A volucribus est, quòd Callimachus Apollonium Rhodium, discipulum ingratum, maledico suo carmine Ibin vocavit, teste Suida: quódq; ejus exemplo Ovidius, sive Mæcenatem, ut quorundam opinio est, sive alium, sic nuncupavit, quia poëtæ uxorem sollicitaret, atque auctor foret Augusto, ut ne maritus ejus ab exilio revocaretur. Itẽ quando Comicis Græcis πέρδιξ vel pro libidinoso usurpatur; quomodo Cleombrotum perdicis filium vocabat Phrynichus: vel pro versuto; quo pacto Aristophanes utitur in Avibus. Vtrumque certè in perdicis ingenio; libido, & astutia. Ejusdem generis est, quòd *cuculos* vocarent eos, qui, cùm uxorem haberent domi, alias tamen amarent. Ita bis loquitur Plautus Asinariâ *d*. In caussa est, quòd avis ea in alieno pariat nido, ac pulli ejus ab aliis educentur avibus: quâ de re Antigonum Carystium vide in Narrat. Mirab. tmemat. I, ac inprimis CIX. A quadrupedibus est, quòd meretricem dixere *lupam*: unde *lupanar*, & fabula de lupá Romulo & Remo ubera admovente: quæ Faustuli pastoris uxor erat, femina prostituti pudoris *e*. Simile est, quòd maledicos nominarunt *canes*: quæ res locum præbuit fabulæ de Hecubá in canem versá. Plautus Menæchmis *f*:

c *lib.* 8.

d *act.* 5. *sc.* 2.

e *Dionys. Liv. Plut. Eutrop. item Lactant. l.* I. *c.* 20. *& Euseb. in Chron.*

f *act.* 5. *sc.* I.

ME. *Non tu scis, mulier, Hecubam quapropter canem*
Graji esse prædicabant? MU. *non equidem scio.*
ME. *Quia idem faciebat Hecuba, quod tu nunc facis.*
Omnia mala ingerebat, quemquem adspexerat.
Itaque adeò jure cœpta appellari est canis.

Ita Zoilus quoque ob maledicentiam in Homerum, ac Platonem, dictus est κύων ῥητορικὸς *g*, teste Aeliano *h*: quamquam hoc de Zoilo honestè satis sensisse videri potest summi judicii rhetor, Dionysius Halicarnassensis *i*: quippe qui eum jungat Aristoteli, atque aliquam-

g *canis Rhetoricus.*

h *Var. Hist. l.* II. *c.* IO.

i *epist. ad Cn. Pompeium.*

multis

multis aliis viris magnis; à quibus, solo veritatis amore, reprehensum esse Platonem ait; extremùm addens, se quoque, tot tantorumque virorum exemplo, in Platonis virtutes vitiaque inquirere. Est denique, cùm non quidem mutorum nomina, veruntamen ea, quæ mutis propria sunt, ad inanima, vel homines, transferuntur. Ut *alæ* de velis.

a 3. *Æn.* Notum Maronis illud *a*: --- *Velorum pandimus alas.*

b *Hecyr. act.* 3. *sc.* 4. *Volare*, item pro *celeriter ire:* quomodo Terentius *b* usurpat. Atque hujusmodi tralationes præbuere occasionem fabulæ de Dædalo, & Icaro: uti & de Perseo advolante ad pugnam cum ceto marino, h.e. quodam maria & terras classe suâ infestante, cui Cepheus Andromedam despondere erat coactus. Multo etiam plurima esse petita ab ἀλόγων *c* vocibus, docet Varro lib. VI. de L.L. Locus in vulgatis est soricinâ næniâ confossior. Quare eum adscribam, prout emendavit alter Varro, Jos. Scaliger: *Multa*, inquit, *ab animalium vocibus translata in homines; partim quæ sunt aperta, partim obscura. Perspicua, ut Ennii, Animusque in pectore latrat. Plauti, Oggannuit odiosus omni toti familiæ. Cæcilius, Tantam rem dibalare, ut pro nihilo habueris. Lucilii, Hæc inquam rudet è rostris, atque heilitabit. Ejusdem, Quantum hinnitum atque equitatum. Cùm minùs apta: Porcii ab lupo, Volutares ululantes. Ennii à vitulo, Tibicina maximo labore mugit. Ejusdem à bove, Clamore bovantes. Ejusdem à leone, Pausam fecere fremendi. Ejusdem ab hædo, Clamor it ad cœlum, volitatque per æthera vagor. Ejusdem ab hirundine, Nefrende fritinni suaviter. M. Accius in Casinâ à fringuillâ, Quid fringutis? Quid isthuc tam cupidè cupis? A sue, Subboluerat, ita rudebat.* Sed Ennii de vagitu versus longiùs recedit ab editione Romanâ Antonii Augustini, in quâ est,

c *rationis expertiũ.*

Clamor ad cœlum volvendũ per æthera vagit.

d *anno* 1500. Atque ita & antiqua Mediolanensis *d*, & eâ posterior Aldina, & reliquæ inde consecutæ. Ut non aliâ sit immutatione opus, quàm ut, metri caussâ, *clamos* pro *clamor* scribamus. Vagitum autem, ut Varro hîc ait, hædorũ esse proprium, etiam ex illo Plauti liquet in Pœnuli prologo: *Neve esurientes hîc, quasi hædi, obvagiant.*

IX. translatio ducitur ab hominibus. Ut cùm Euripides in Alceстide mortem vocat ἱερῆ θανόντων *e*, quia nempe, sacerdotis instar, homines Diti mactet, atque offerat. Item cùm Attius apud Nonium *f*, & Catullus etiam, mari tribuunt cachinnos: à quo non abludit hoc Aeschyli in Prometheo δεσμότῃ: --- Ποντίων τε κυμάτων

Ἀνήριθμον γέλασμα *g*.

Quem in locum scholiastem *h* vide. Cato de re rust. cap. 1: *Oppidum validum prope siet, aut mare, aut amnis, quà naves ambulant.* Virgilius *i*:

e *mortuorum sacerdotem.*
f *in Cachinnarc.*
g *fluctuũ marinorum innumerum risum.*
h *pag.* 10. & 11. *edit. H.St.*
i *Æn.* 5.

Mene

Mene salis placidi vultum, fluctusque quietos,
Ignorare jubes? Nam vultui ex eo nomen, quòd voluntatis sit index, eoque *in nullo esse, præter hominem, potest:* ut scribit Tullius in primo de Legg. Ab hominibus etiam, nisi universè ab animalibus malis, est hoc Catullianum *a* de mari: *Ipsius ante pedes spumæ salis alludebant.* Ubi Bernardinus Realinus *b* legere jubebat *allidebant*. Nempe non attendit, simile esse isti Tibulliano *c*: *Ima videbatur talis illudere palla.* Simile etiam, cùm gloria dicitur laboris filia, secundùm illud, Πονῦντι δ' ἐκ θεῶν ὀφείλεται τέκνωμα τῦ πόνυ κλέος *d*.

X. ab artificialibus. Vt cùm quis ingenium *habere in numerato* e dicitur. h.e. ingenio esse sollerti ad res omnes ex tempore conficiendas. Tralatio est à pecuniis. Item in illo Plauti Persâ *f*: *Nunquam ego te tam esse matulam credidi.* Sic χύτρα pro osculi genere, quo aures comprehendebant. Vide de eo Pollucem: & quæ de hoc à Josepho Scaligero, etsi dissimulet, edoctus, annotavit in Variis Lect. *g* Guilhelmus Canterus. Item *remigium alarum:* quo Maro usus in Dædalo *h*: non etiam in apibus; quod memoriæ errore Fabius *i* scripsit. Appion etiã Plitonices, seu πολυΐστωρ, contra quẽ Josephus scripsit, à Tiberio Cæsare vocatus est *mundi cymbalum*; quamquam, ut Plinius *k* refert, publicæ famæ tympanum potiùs videri poterat. Helvius Pertinax, (qui malè vulgò *Aelius* dicitur) quòd multis fortunę casibus exercitus foret, *fortunæ pila* l pervulgatè vocabatur. Longinus Rhetor, teste Enapio, audivit *bibliotheca viva*, & *ambulans museum*; quo etiam elogio Phil. Beroaldum dignatus est Picus Mirandulanus. Et ut alterũ etiam de junioribus adjungam, Conradus Celtes, primus Germaniæ poëta laureatus, dicebat, quatuor esse vitæ vehicula, somnum, vinum, amicum, & philosophiam.

Nihil denique est, à quo non similitudo, ac proinde metaphora, duci possit; ut frustra sit, qui hanc rem exiguis posse cancellis circumscribi existimet.

XI. Imò videor mihi & novũ observâsse tralationis genus: quod petatur non à rebus, sed à verbis: ut in illo apud Athenæũ *m*, & alios *n*: Μὴ δεῖν τὸ Οἰνέα Πηλέα ποιεῖν. Quo significatur, pincernam non debere vinum effundere in terram, quomodo lutum fieret. Nempe Οἰνεὺς, & Πηλεὺς, quæ heroum sunt nomino, ponuntur pro οἶνος *o*, & πηλὸς *p*: idque non aliâ de caussâ, quàm ob vocum similitudinem; ut hujusmodi commutatio nonnisi ad metaphoram referri posse videatur. Est & nominis similitudo, cùm vox una significationes habet diversas.

a *Carm. de Nuptiis Pelei, & Thetidos.*
b *cõmentario in Catullum.*
c *lib. 3. eleg. 4.*
d *Laboranti debetur divinitus proles laboris gloria.*
e *Augustus de Vinicio, teste Seneca. & Fabius lib. 6. c. 4.*
f *act. 4. sc. cui homini.*
g *lib. 6. cap. 25.*
h *Æn. 6.*
i *lib. 8. cap. 6.*
k *præfat. in nat. Histor.*
l *Sex. Aurel. Victor.*
m *lib. 9.*
n *Demetrium* περὶ ἑρμηνείας. *& Eustathium in Iliad. 1. pag. 772. edit. Rom.*

o *vinum.* p *lutum.*

ſas. Ut *invocatus* de eo, cujus nomen in talorum jactu, felicis ominis cauſſa, invocaretur: item de eo, qui non vocatus convivium accedit. Ac nugatur paraſitus apud Plautum *a*, quia hoc ſimile habeat cum ſcorto, quòd utrique *invocati* vox conveniat, etſi diſpari ſignificatione; eò & ſibi *ſcorti* nomen tributum eſſe. Sic enim loquitur:

Iuventus nomen indidit ſcorto mihi,
Eò quia invocatus ſoleo eſſe in convivio.
Scio, abſurdè dictum hoc, deriſores dicere.
At ego aio, rectè. nam in convivio ſibi
Amator, talos cùm jacit, ſcortum invocat.
Eſtne invocatum, an non? planiſſimè.
Verum hercle. verùm nos paraſiti planiùs,
Quos nunquam quiſquam neque vocat, neque invocat.

Sed hujuſmodi, ut in ſcena habent locū ad riſum captandum, ita extra eam frigent: quod neque ſe neſciſſe, ſatis indicat Plautus, cùm ait,

Scio, abſurdè dictum hoc, deriſores dicere.

VI. QUÆ METAPHORÆ INPRIMIS COMMENDENTUR.

EX hiſce autem tam variis tralationum generibus, Ariſtoteles, & Dionyſius, optimas eſſe ſtatuunt, quæ ducuntur à proportione. Verùm ex iis ipſis, in quibus analogia illa cernitur, ſubinde aliæ quoque aliis antiſtant. Ariſtoteli, ut & Demetrio, optima videtur eſſe ἡ κατ' ἐνέργειαν καλουμένη, ὅταν τὰ ἄψυχα ἐνεργοῦντα εἰσάγηται καθάπερ ἔμψυχα· *quæ in actu eſt, atque ita vocatur, eò quòd res inanimas aliquid agentes inducat, tanquam animâ ac ſenſu prœditas.* Eadem eſt ſententia Fabii lib. VIII. *Præcipuè*, inquit, *ex his oritur mira ſublimitas, quæ audaciæ proxima, periculo tranſlationis attolluntur. Vt* b *cùm rebus ſenſu carentibus actum quendam, & animos, damus: qualis eſt, Pontem indignatus Araxes: & illa Ciceronis, Quid enim tum ille diſtrictus in acie Pharſalicâ gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum?* De re ipsâ optimè Quinctilianus, uti & de Maronis exemplo: non item de poſteriori, quòd è Ligarianâ Ciceronis eſt deſumtum. Nam, nulla ubi eſt ſimilitudo, ibi nec tranſlatio ſtatui poteſt. Et ſanè Fabius ipſe agnoſcit poſtea, μετωνυμίαν, ſive ὑπαλλαγήν, dici, cùm ſubjectum, & obtinens; continens, & contentum; poſſeſſor, & res poſſeſſa; ſimiliaque, commutantur. Atqui, hîc *gladius* ponitur pro *gladiato*, *arma* pro *armato*, *mucro* pro *eo, qui mucrone alterum petit*. Nam ſententia eſt: Quid tu in acie Pharſalicâ gladium ſtringens agebas? cujus latus mucro-

a *Capt.* I. I.

b *Ita locum hunc emendo, insertâ particulâ* ut. *Errori occaſionē præbuit, quòd in MSo, literarum cōpendio, exaratum eſſet* attollitur ut. *Hoc eſt,* t *cum lineolâ ſuper impoſitâ, pro* tur. *In Gryphianâ editione eſt* attollitur tollūtur. *Nēpe aliquis,* τὸ attollitur *(ut eſt in pluribus libris) emendârat,* tolluntur: *quod librarius, quaſi perperam omiſſum, in contextum mox relulit, priori reſervato.*

mucrone tuo petebas? quid sentiebas armatus? Quare, non μεταφορὰν, ut Fabius putabat; sed μετωνυμίαν esse, satis liquet.

VII. De fugiendis metaphoris durioribus, et quomodo earum durities tollatur.

VERùm haut sufficit cognovisse, cujusmodi translationes maximè probentur, cùm istiusmodi non semper suppetant; neque omnes, quæ sese offerunt, à vitiis sint immunes; ut omnino magno in metaphoris delectu opus sit. Certè vitiosæ sunt metaphoræ, quæ ducuntur à re dissimili: vel quæ longè petuntur. Peccant & illæ, quę à simili quidem sumuntur, verùm aut à rebus transferuntur humilioribus, aut turpibus, aut ad rerum tenuium illustrationem traducuntur à rebus nimis magnis. De hisce, & aliis vitiorum generibus, deinceps dicendum est.

Ac inprimis quidem observandum, ne petantur translationes à re dissimili: utpote quæ duræ sint, & κινδυνώδεις *a*, ut loquitur Demetrius. Ita, cùm στορεῖν *b* propriè dicamur corpora, velut linteum, aut torale; duriùs eam vocem ad animum transtulit Thucydides lib. VI, cùm ait: ἵνα Πελοποννησίων στορέσωμεν τὸ φρόνημα *c*. In quem locum ita commentator: Τῶν παρὰ Θουκυδίδῃ τροπικῶν ὀνομάτων τὸ σκληρότατον τοῦτό ἐστι· ἀλλὰ κατ' Ἀλκιβιάδην φησίν *d*. Durè quoque Plautus Curcul. *e dentes* famelicos *lippire* ait: quia humor lentus dentes obsidens quodammodo lippientium oculos imitetur. Nec fortasse minùs durè, quàm novè, dixit Horatius *ora navium* lib. Epod. od. IV:

Quid attinet tot ora navium gravi
Rostrata duci pondere?

Certè Julius Scaliger ambigit in Hypercritico, recténe sit locutus poëta, quia rostrum triremibus est, os non est. At contrà *rostrum fluvii* pro *ore*, durum sit: eoque εἰκόνα *f* prætulit Tullius in II. de Legg. *Vt enim hoc quasi rostro finditur Fibrenus*. Nam Fibrenus Arpinatium fluvius est: ut præter Ciceronem scribit Sillius lib. VIII.

Ciceroni quoque in tertio de Oratore παρακεκινδυνευμένον *g* videtur illud veteris poëtæ: -- *Cæli ingentes fornices*.

Damnat autem hoc Cicero, quia fornices non complent integrum circulum, uti cœlum. Ita enim scribit: *Quamvis sphæram in scenam, ut dicitur, attulerit Ennius; tamen in sphærâ fornicis similitudo non potest inesse.* Verùm non venit in mentem Tullio, poëtas multa afferre ex sententiâ vulgi: at hoc, sensus judicium sequens, hemisphærium tantùm in

a *periculosa.*
b *sternere.*
c *ut animos prosternamus Peloponnesiorum.*
d *modificatarum vocum in Thucydide hæc durissima est. sed juxta Alcibiadem id dicit.*
e *act. 2. sc. 3.*
f *imaginē.*
g *periculosè ac durè dictum.*

in cœlo agnoſcit. Certè Horatius quoque Lunam majorem facit ſideribus lib. 1. od. XII. & od. XV. lib. Epod. nec carmine ſeculari metuit eam vocare ſiderum reginam. At quanto aliter de his docent Mathematici! Quid quod ſimilitudinem iſtam etiam Græci Patres comprobarint? Uti Cyrillus Hieroſolymitanus Catecheſi IX: ubi, caput illud fidei de creatione cœli ac terræ explicans, Deum vocat τὸν στήσαντα ὡς καμάραν τὸν οὐρανὸν, *qui cœlum ſtatuit quaſi fornicem.* Itaq; nec poëta elegantiſſimus, Georgius Buchananus, cenſoriam meruit virgulam, quamvis à Ciceronis judicio hàc in parte diſcederet: ut qui ſcripſerit Pſalmo XIX:

Qui templa Olympi fornice flammeo Suſpendit.

Ut de Juſto Lipſio nihil dicam, qui, in præclaro opere de Conſtantiâ *a*, hunc in modum loquitur: *An non & illi homines eâdem ſtirpe tecum & ſatu? ſub eodem cœli fornice? in eâdem terræ pilâ?* Quamquam in ſummi illius viri judicio, hac quidem in parte, non ita multum præſidii ponendum: cùm nemo diffiteri poſſit, eum, modum minimè tenuiſſe in vocibus priſcis, poëticis, duris: ut eruditioni ejus non paullo ampliùs debeant literæ, quàm ſtyli exemplo. Redeo igitur ad antiquos. Sanè ſi *fornicis* nomen in cœlo tantopere diſplicuit Tullio, quanto minùs ei arriſiſſe putandum nomen *ſubliminis*, h. e. liminis ſuperioris: quo de cœlo uſus Ennius in Thyeſte; ut qui juxta magni Scaligeri *b* emendationem ſcripſerit:

Aſpice hoc ſublimen candens, quem invocant c *omnes Iovem.* Quamquam mihi quidem dubium non eſt, quin rectum ſit; quod in vulgatis legere eſt: *Sublime candens:* quomodo & Cicero dixit in ſecundo de Nat. Deor. *Vides ſublime fuſum* d, *immoderotum æthera.* Nec puto de veritate hujus lectionis ambiget, qui verſus iſtos Euripideos legerit apud Heraclidem Ponticum *e*, Athenagoram *f*, ac Clementem *g*:

Ὁρᾷς τὸν ὑψοῦ, τόνδ' ἄπειρον αἰθέρα,
Καὶ γῆν πέριξ ἔχονθ' ὑγραῖς ἐν ἀγκάλαις;
Τοῦτον νόμιζε Ζῆνα, τόνδ' ἡγοῦ θεόν.
Vidéſne ſublimem hunc, & immenſum æthera,
Omnem ſuo qui continet terram ſinu?
Hunc tu Iovem putabis, hunc credes Deum.

Quare nihil mutandum: niſi fortè *ſublimum candens* apud Ennium malis: de quo non contendam. Nam *ſublimus* pro *ſublimis*, dixere Lucretius, ac Salluſtius: ut è Priſciano ac Nonio cognoſcitur.

Sunt verò & alia temerè à veteribus culpata, ut dura. Quinctiliano *h* quidem durior videtur tropus, *capitis nives*, pro canitie. Reſpicit

a *lib. 1. c. 9.*
b *Conjectaneis in lib. 3. Varr de R. R.*
c *malim* vocant, *ut eſt apud Feſtū.*
d *Ita eſt in MSSis, & editione Ciceronis omnium antiquiſſima. Reponunt alii* ſuſū, *quod eſt* ſurſum, *ut proſa eſt* proſa. *Sed cùm* ſublime *præceſſerit,* ſuſum *hîc redundabit.*
e *libro de allegoriis Homericis pag. 318.*
f *in apologia pro Chriſtianis.*
g *in protreptico, & inprimis lib. 5.* Στρωματ.
h *lib. 8.*

Respicit autem illud Horatii *a*: *a lib. 4. od. 13.*

--- Te quia rugæ
Turpant, & capitis nives.

Verùm oratori quidem non conveniat hic sermo. Pro poëta verò nullam hîc video duram translationem, quia cogitandum, ab eo per contemtum ita appellari canitudinem anus emeritæ. Cæteroqui Fabio assentiam, cùm aliàs magis hæc phrasis videatur convenire laborantibus porrigine, quandoquidem talibus caput furfures quasi farina obsident; unde Serenus, non Septimius ille, sed Sammonicus:

Cum caput immensâ pexum porrigine ningit.

Sunt autem quædam remedia à Demetrio præscripta, quibus emolliantur translationes ἀπηνεῖς ac parum moderatæ. Una est ratio, adjectio epitheti. Exemplum ejusce rei adfert Demetrius ex Theognide, qui τόξον, sive arcum, appellat φόρμιγγα ἄχορδον *b*. Intelligit autem arcum tensum, ita ut cornua penè coëant. Talis enim & figura est lyræ: cujus duo manubria, cornuum instar, vara sunt & camura; unde ea à Ptolomæo κέρατα *c* vocantur. Homerus πήχεις *d* nominat. Scitè autem Demetrius ait, Ἡ μὲν φόρμιγξ κινδυνῶδες ἐπὶ τοῦ τόξου· τῷ δὲ ἀχόρδῳ ἠσφάλισται. Quorum sententia est, arcum durè, nec sine periculo, *lyram* posse vocari: sed securè aliquem sic loqui, si epitheto præmuniat; ut si addat, *chordarum expers*. Similiter tonitru durè vocaris σάλπιγγα, sive tubam. Sed mollitur tralatio epitheto, si cum Tryphiodoro *e* voces οὐρανίαν σάλπιγγα, hoc est, *cælestem tubam*. A quo non abludit illud Nonni in secundo Dionysiacôn *f*:

b lyram nervis carentem.
c cornua.
d brachia.
e vers. 314.
f vers. 558.

Βροντaίοις *g* πατάγοισι, Διὸς μυκήσατο σάλπιγξ.

g Tonitrus strepitu, Iovis mugiebat tuba.

Idem Latini observant. Lucretius lib. IV, & Varro Marcipore, *cæli cavernas* dixere: sed ille epitheton *magnas*, hic *aureas* adjunxit. Catullus *h* etiam navem non ἁπλῶς *currum* appellat; sed *volitantem flamine*. Item Virgilius vestium tincturam vocat *i Assyrium venenum*.

h carm. de nuptiis Pelei & Thetidos.
i 2. Georg.

Alterum remedium, cujus Tullius meminit in tertio de Oratore, est mutatio metaphoræ in imaginem, sed brevem; quia si longiores simus, non tam imago fuerit, quàm collatio poëtica. Addit autem Demetrius, periculosiùs Platonem crebrò uti translationibus, quàm Xenophon imagines potiùs sectatur. Neque hæc ejus sententia repugnat Aristoteli, qui lib. III. rarum imaginum usum probat in pedestri oratione, Χρήσιμον, inquit, ἡ εἰκὼν καὶ ἐν λόγῳ· ὀλιγάκις δέ· ποιητικὸν γάρ *k*. Non, inquam, præstantissimi hi duo Rhetores dissident, quandoquidē Demetrius locutus est de imagine breviori, nec multùm à metaphorâ disce-

k In soluta quoque oratione utilis est imago: sed raro tamē. Nam poëtis magis cōvenit.

discedenti: at Aristoteles intellexit id iconum genus, quod ornatam & copiosam continet similitudinem. Atque hâc de re fusiùs Victorius comment. in lib. III. Rhetor. Aristot.

a imagine. Huic autem rationi, quâ metaphorę duritiem εἰκασίᾳ a tollimus, confinis est ea, quam observavit Eustathius. Monet enim eruditissimus ille Episcopus Iliad. δ. ad leniendam translationum audaciam interdum comparationem adhiberi. Ita Virgil. lib. XI:

--- Vacuusque per ora cucurrit
Ausonidûm turbata fremor: ceu, saxa morantur
Cùm rapidos amnes, clauso fit gurgite murmur.

Pro fremore *murmur* dicere debuisset. Nunc, quia alterum posuit, subdit comparationem. Similia Homeri loca duo cum verbis Eustathii, quibus artificium hoc explicat, vide apud Joannem Hartungum Cent. III. cap. VII. Neque enim visum nobis aliena cum pulvisculo in cumeras nostras converrere. Fortasse autem & alia ratio est, quâ, cùm ob aliquam dissimilitudinem obscurior videtur metaphora, huic rei liceat mederi. Nam veteres quidem, quoties metaphora esset ignotior, declarationem ejus adjungere solent: ut aliquot exemplis ostendit P. Victorius lib. III. Var. Lect. cap. XI. Horum verò usus remediorum est multo maximus, quia, ut ait Tullius lib. III. de Oratore, *Verecunda esse debet translatio, ut deducta esse in alienum locum, non irruisse, atque ut precariò, non vi venisse, videatur.*

b remediorum. Estque eo diligentiùs istorum ἰατρευμάτων b habenda ratio, quia multi, dum ea negligunt, in frigidum incidunt orationis genus. Certè & in ipso Platone reprehendit Dionysius Halicarnassensis, quòd utatur duris metaphoris, non habitâ ratione ἀναλογίας. Interim tamen Platoni ignoscendum putamus, ob difficultatem grandiloqui characteris: eamdemque etiam ob caussam ignoscendum Demostheni, quòd duriores interdum adhibeat translationes: unde inimicus ejus Aeschines dicebat, eum dicere οὐ ῥήματα, ἀλλὰ θαύματα, *non verba, sed portenta.*

VIII. DE METAPHORIS LONGE PETITIS.

ALTERUM translationis vitium erat, si simile sit longè ductum. Itaque Tullius in tertio de Orat. ait, se malle *scopulum patrimonii*, quàm *Syrtim; voraginem bonorum*, quàm *Charybdim.* Et ratio in mundo est, quia notiora sunt genera, & species, individuis. Certè scopulum & voraginem viderunt multi, pauci Charybdim, & Syr-

& Syrtim. Atqui, ut Tullii verbis utar, *faciliùs ad ea, quæ visa, quàm ad illa, quæ audita sunt, mentis oculi feruntur.* Longè etiam simile ducitur, cùm Plautus *a* ait, *duo greges virgarum ulmearum*, h. e. fasces. Par ratio est, cùm Martianus Capella *b* dicit, *astrorum populus:* ac Sidonius Apollinaris, *c scelerum populus*, pro multitudine eorum. Nam etsi Manilius aves appellet *aërios populos*, & *populos captos* de piscibus dixerit; ac Columella itidem lib. IX. cap. XIII. de apibus usurpet: audaciùs tamen transfertur ad inanima, vel animatorum adjuncta. Verùm Græcorum hi morem sequuntur. Moschus Idyll. β.

a *Pseud. act.* 1. *sc.* 3.
b *initio lib.* 7.
c *lib.* 6. *epist.* 2.

Εὖτε καὶ ἀτρεκέων ποιμαίνεται ἔθνος ὀνείρων *d*.

Itidem, si Antonium Majoragium *e* audimus, longè petitæ metaphoræ, frigidamque efficientis compositionem, exemplum fuerit Appuleii isthoc *f*: *Ipsa vocis immutatio desultoriæ scientiæ stylo respondet.* Cui geminum illud Martiani Capellæ: *Decenter levitate pernix desultoriâ gestiebat.* Verùm mihi quidem immeritò & hîc, & alibi sæpe, flagellari videtur Appuleius. Bella certè translatio est ab equis desultoriis; quòd, ut in Circensibus ex equo uno in alterum subitò desilirent; ita & Appuleius subitò, ac desultoriè, à studiis philosophicis ad ludicra se receperit.

d *Cum & veracium pascitur populus, h.e. cœtus, seu turba, somniorũ.*
e *cõment.* 2. *Rhet. Arist.*
f *l.* 1. *Met.*

IX. DE TRANSLATIONIBUS NIMIS GRANDIBUS, VEL HUMILIBUS NIMIS.

TERTIUM vitium est, si ad rerum humilium illustrationem sumamus translationem à rebus nimis magnis. Itaque Tullius vitiosum esse ait, *tempestas comissationis:* ut quod majus sit, quàm res exigit.

QUARTUM vitium priori contrarium est; si nempe à rebus humilioribus sumatur translatio. Quamobrem, ut ait Tullius, vitiosum quoque fuerit *comissatio tempestatis.* Est enim minus, quàm res poscit. Hâc ipsâ de re ita Fabius: *Deformitati proximum est humilitatis vitium:* ταπείνωσιν *vocant: quâ rei magnitudo vel dignitas minuitur. ut, Saxea est verruca in summo montis vertice.* Respicere autem ad id videtur, quòd Marcus Cato in libris Originum *verrucam* dixit pro loco edito asperoque, ut scribit Agellius lib. III. cap. VII. Quamquam hæc quidem loquendi ratio, meo judicio, excusationem meretur, ob summam similitudinem: præsertim cùm humilitatis vitium tollatur epitheto *saxea.*

Cur

Cur verò nec à rebus humilioribus translatio duci possit, in caussâ est, quòd ea, ut docet Demetrius, voluptatem ac magnitudinem adferre debeat orationi: at si à rebus exiguis metaphora petatur, translatum minùs eo valebit quod expellit: ut quod sit angustius proprio. Quemadmodum probat Tullius *a* isthoc L. Attii in Atreo:

a 3. de Orat.

Quidnam est obsecro? quid te adiri abnutas?

Nam, ut inibi Tullius ait, *melius esset vetas, probibes, absterres: quoniam ille* (Thyestes puta) *dixerat:*

--- Illico istbic, ne contagio
Mea bonis umbrave obsit.

Qui locus pleniùs adducitur in III. Tuscul. Quæst.

Nonnihil autem in hujus vitii declaratione à Tullio recedo. Is enim lib. III. de Orat. distinctas translationum culpas facit, si minores sint re significatâ, & si angustiores fuerint proprio. Mihi autem posterius isthoc vitium sub priori omnino comprehendi videtur.

X. DE METAPHORIS À RE FOEDA PETITIS.

QUINCTA translationum culpa est, si à re turpi & sordidâ ducantur. Talis est (ut M. Tulliii *b* verbis cum Quinctiliano *c* utar) *morte Africani castratam Remp. & stercus curiæ Glauciam.* Signatur autem C. Servilius Glaucia, qui quæstor fuit anno Urbis IↃCXL, vel potiùs IↃCXLI, homo improbus, sed peracutus, & callidus, ac Hyberboli, quem Atticorum comœdia notavit, simillimus: ut est apud Ciceronem libro de claris Oratoribus. Horatius *d* quoque, ob eandem caussam, notavit versum illum M. Furii Bibaculi *e*:

b lib. 3. de Orat.
c lib. 8.
d sat. 5. lib. 2.
e in pragmata belli Gallici, teste Acrone.
f ind. Lucr. in Respuo.

Iupiter hibernas canâ nive conspuit Alpes.

Valde fallitur doctissimus Giffanius *f*, cùm putat, scitum atque elegans esse hoc loquendi genus: atque ita Horatium loqui exemplo Lucretii, cujus est illud lib. II:

Præterea lumen per cornum transit, at imber
Respuitur.

Neque enim si commodè dicatur laterna respuere pluviam cornu suo: eo decorè à Jove ipso conspui dicantur terræ, quoties ningit. Neque Horatius, quod ille putavit, sic seriò loquitur; sed quod Furius sordidiùs extulerat de Deo, hoc ille παρῳδιάζων Furio ipsi non sine sale tribuit, ut monet Acro: unde vellem, non hoc, & multa

alia

alia, resecuisset Cruquius. Meliùs de nobili grammatico meritus foret: etsi sic quoque est, quod ei debeamus.

Addam alterum exemplum. Cùm nervus, ut Græce νεῦρον, etiam sit τὸ αἰδοῖον: unde Tibullus in Phallicis, *Repente nervus excitet libidinem*: & Juvenalis *a*, *mensura incognita nervi*: item *b*, *jacet exiguus cum ramice nervus*: ab eodem translatum videri queat, *nervos intendere*. Sanè, id nisi dicamus, non video, quo jure Rufinum reprehendat B. Hieronymus. Nam cùm Rufinus dixisset: *Quid tibi videtur? habésne ultrà aliquid, quo nervos tuæ loquacitatis intendas*? excipit Hieronymus: *Et indignaris, si putidè te loqui arguam, cùm comœdiarum turpitudines, amatorumque ludicra, Ecclesiasticus scriptor assumas*? Certè, ab intendo, Catullo *c* Horatioque *d tentum* in viro vocatur id, quo discernitur homo mas, an femina sit, ut Varronianâ *e* utar periphrasi. Et deorum vehiculum, *tensam*, quàm *tentam*, appellare maluerunt, ne turpe verbum sonaret in sacris, teste Diomede. Cùm autem Comicos nominat Hieronymus, Terentianum *f* isthoc respicit: *Fac sis nunc promissa appareant. Sive adeò digna res est, ubi tu nervos intendas tuos*. Quem in locum ita Donatus, Hieronymi ipsius præceptor *g*; *Vtrùm*, inquit, *obscœnè hoc, ut servus? an metaphoricῶs? ubi laborare ac periclitari debeas*, &c. Quamquam nec rationibus destituar, quibus subnixus, Rufini, si libeat, patrocinium suscipere queam. Nam quid si dicam, translationem esse ab instrumentis musicis, quæ, quia nervis intenduntur, ἐντατὰ, & ἔγχορδα appellantur à Græcis? Vel potiùs quid si asseram, metaphoram peti ab athletis, ac pugilibus? Vtcumque est, cùm in nervis sit robur, neque ἑνικῶς *h* dicatur *nervum intendere*, sed in plurativo *nervos*: videri meritò queat, non magis obscænum esse *nervos intendere*, quàm *contendere*: quo usus ipse Tullius Verrinâ secundâ: *Magnum*, inquit, *onus, & mihi periculosum, verumtamen dignum, in quo omnes nervos ætatis industriæque meæ contenderem*. Eodemque modo *se contendere*, & *contendere vires*, legimus apud Lucretium lib. IV. Neque in eo veteres imitari veritus est Petrus Bembus epistolâ ad Sebastianum Corradum, quæ legitur lib. VI: *Quantum*, inquit, *tibi debeam, statues ipse, qui eâ in re nervos atque ingenium intendisti tuum*. Hæc eo lubentiùs adduxi, quòd nasutorum quorundam mores non nesciam; qui, quoties hanc loquendi rationem reperiunt in viris seculi nostri ac superioris, iisque eruditione juxtà ac sanctimoniâ celebribus, Rhetorum ac Grammaticorum auctoritate moti, nescio quod κακέμφατον commissum somniant. Ita enim illi hoc vitium appellant: cùm nempe

a *sat.* 9.
b *sat.* 10.
c *Carm.* 81. *ad Gellium.*
d *lib. epod. od.* 12.
e *lib.* 6. *de L.L.*
f *Eunucho act.* 2. *sc.* 3.
g *Hieronymus ipse in Chronico ad annum* 2370, *sive à morte Constantini M.* 17.
h *in numero singulari.*

a lib. 8. cap. de ornatu orationis.

malâ consuetudine, ut Fabii *a* verbis utar, *in obscænum intellectum sermo detortus est; ut ductare exercitus, & patrare bellum, apud Sallustium.* Sed hæc quidem, ut idem inibi ait, *dicta sanctè & antiquè ridentur à nobis; quam culpam non scribentium quidem judico, sed legentium. Tamen vitandam, quatenus verba honesta moribus perdidimus, & evincentibus etiam vitiis cedendum est.* Itidem Martiano Capellæ lib. v. tanquam inhonestum improbatur illud Comici *b*: *Arrige aures, Pamphile.* Quasi non & Maro ipse de famâ dixerit *c*:

b *Andr. act. 5. sc. 4.*
c 4. *Æn.*

--- *Tot subrigit aures.*

Sed boni illi Grammatici, ac Rhetores, nec huic parcendum putarunt. Nonnullis enim, eosque inter Isidoro lib. 1. Orig., κακέμφατον, atque à re obscænâ ductum, videtur illud poëtæ *d*:

d 1. *Æn.*

--- *His animum arrecti dictis.*

Verùm hautquaquam iis hâc in parte fidem accommodamus. Siquid fuisset istiusmodi, haut usurpâsset Maro, qui à virginali pudore *Parthenias* dictus *e* est.

e *Donatus, sive quisquis vitæ Virgilianæ est auctor: item inscriptiones veterum Virgilii codd. ut Pierius in 4. Georg. annotavit.*

XI. De metaphoris nimis condensatis.

SEXTUM vitium est, si metaphoræ sint frequentes, ut non illustrent orationem, sed obscurent; non voluptatem adferant auditori, sed eum tædio compleant. Nam quemadmodum offendit civem bonum, si advenas in urbe suâ plures videat, quàm indigenas: ita probo formandæ orationis judici displicet, si plura translata in oratione cernat, quàm propria. Itaque ne hâc in parte impingamus, tum tantùm usurpabimus translatum, cùm aut proprium deest, vel translatum proprio aut significantius est, aut decentius. Nam (ut superiùs dicebamus, Porcium Latronem dicere solere) *summa est dementia detorquere eam orationem, cui rectam esse licet.* Quamquam hoc quidem Porcii dictum, locum non habet, cùm translatum proprio est usitatius. Nam & in metaphorâ, & in alio quovis tropo, interdum usu venit, ut qui propriè loquitur, minùs videri queat loqui propriè, quàm qui impropriè; quia impropria vox est magis in vulgus nota, clariúsque rem ob oculos ponit, quàm propria. Ita impropriè, ac partim μεταφορικῶς, partim συνεκδοχικῶς, *hominum* dicitur *calamitas*, *strages*, aut *clades*; cùm *calamitas* propriè conveniat calamis segetis grandine quassatis; *strages* sit arborum cæsarum stratarumque; *clades* verò dicatur, cùm tempestate fracti sunt arborum rami, à κλάδος. i. *ramus.* Quin Alexander Aphrodisiensis *f* consuetudinem

f in 1. τῶν ἀναλυτ. πρότ.

dinem plenam esse scribit translationum : ut non immeritò Demetrio videatur πάντων ἡ συνήθεια καὶ μάλιστα μεταφορῶν διδάσκαλος *a*. *a omniũ, & inprimis translationum, consuetudo magistra.*

XII. De translationibus poeticis.

SEptimum vitium est, si metaphoris utamur soli poëtæ concessis. Diligenter enim cavendum, ne omnia, quæ huic permissa sunt, Oratori convenire putemus. Negat Fabius, se, auctore Homero, dicturum, *pastorem populi:* nedum quis Oratorem ferat, qui cum Horatio *b* de Euro dicat: *Per Siculas equitavit undas :* etsi & sic locutus sit Euripides Phœnissis, & ejus exemplo Oppianus in III. Ἁλιευτ. Neque orator pro bonis poëtis, *aves;* pro malis, *cicadas* usurpet; quamvis ita loquuntur poëtæ. Nam quemadmodum Maro in Eclogis pro poëtis dixit *cygnos*, & Horatius *c* Pindarum vocat *Dircæum cygnum;* atque idem Varium appellat *Mæonii carminis alitem* d: ita poëtæ Græci γλυκῶς *e* se vocant θείους ὄρνιχας *f*, suaque carmina μέλη πτερωτὰ Μουσάων *g*. Malos verò ab iis *cicadas* dici, argumento est isthoc Simonidis, ut quidem legendum putamus, Theseium Scaligeri & Casauboni *h* filum secuti:

b od. 4. lib. 4.
c lib 4. od. 2.
d lib. 1. od. 6.
e generis nomine.
f divinas aves.
g carmina alata Musarũ.
h lib. 15. Animad. in Athen. c. 8.

Φοῖβος ἐσαγεῖται τοῖς Τυνδαρίδησιν ἀοιδὰν,
Τὰν ἄμετροι τέττιγες ἐπέστεψαντο κορώνᾳ *i*.

i Phœbus docuit Tyndaridas cãtionem, sive Musicã, quam cicadæ, modũrum nescia, coronarunt coronâ.

Neque obscura est ratio tralationis: cùm poëtæ boni suavẽ lusciniarum, vel cygnorum cantum referant: mali autem raucum quiddam, cicadarum instar, strideant. Interim, ut dixi, longè hæc remota sunt ab usu Oratorum.

XIII. De metaphoris non in eodem genere persistentibus.

OCtavum vitium faciunt, cùm non persistitur in eâdem metaphorâ; sed ab unâ transilitur in alteram. Certè vitiosè dixeris, offendisse rescriptum *in calce capitis:* neque ita loqui debet, nisi qui calcaneum in cerebro habet. Itidem nec rectè dixeris, *fructum haurire,* pro *capere:* neque *illotis manibus aggredi,* pro *attingere;* aut *illotis pedibus attingere,* pro *aggredi.* Hâc de re ita Fabius *k*, quo loco de allegoriâ agit: *Id quoque inprimis est custodiendum, ut, quo ex genere cœperis translationis, hoc desinas. Multi autem, cùm initium à tempestate sumserunt, incendio aut ruinâ finiunt. quæ est inconsequentia rerum fœdissima.* Itaque scitum isthoc Plauti Menæchmis *l*:

k lib. 8.
l act. 1. sc. 2.

 Clam,

Clam, inquit, uxorem, ubi sepulchrum habeamus, & hunc comburamus diem.

PE. *Age sanè igitur, quando æquum oras, quàm mox incendo rogum?*

Dies quidem jam ad umbilicum est dimidiatus mortuus. Nã, ut significet Comicus, probè ac pollucibiliter diem esse transigendum; perpetuâ utitur translatione à cadaveribus, quæ olim lota unctaque rogo imponebant, ac comburebant. A doliis vinariis sumtâ persistitur metaphorâ in illâ Augustini interminatione: *Maledictus, qui offert florem juventutis suæ diabolo, & fecem senectutis Deo reservat.* Nam & *florem vini* aut *Liberi*, pro vino odorato ac præstantissimo, dixere Ennius, Nævius, Paccuvius, Plautus *a*, & Lucretius *b*. In eâdem etiam metaphorâ perstitit Erasmus, cùm libello suo nomen fecit *Enchiridion militis Christiani*. Nam ἐγχειρίδιον est ξιφίδιον, seu *pugio*.

a *Cistel. Sc. idem mihi magna. & Curcul. act. 1. sc. 2.*
b *lib. 3.*
c *tertio Sat. apud Non. in* Propinare, & Medullitus.
d *carm. 52.*

Verùm hoc Rhetorum præceptum de perpetuâ translatione perpetuum non est. Scimus enim, elegantissimè diversas sæpe conjungi metaphoras. Cicero pro Roscio Amerino: *Nequaquam similiter oratio mea exire, atque in vulgus emanare poterit.* Q. Ennius *c*:

Enni poëta salve, qui mortalibus
Versus propinas flammeos medullitus.

Cui simile illud Virgilii in Ciri:

Quæ simul ac venis hausit sitientibus ignem.

Et hoc Catulli *d*: --- *Tenuis sub artus*
Flamma dimanant.

Nisi cum aliquibus non tam de aquâ, aut aëre, elementis humidis, putemus *liquidum* propriè dici, & *manare*; quàm de igni, qui videri queat ob raritatem difficillimè ex elementis suo contineri termino. de quo anxiè disquirere minimè hujus est loci.

Quin idem Catullus etiam, ut observavit disertissimus Muretus, triplicem amat conjungere. Exemplum geminum habes carmine in Phaselum. Prius est;

Nec ullius natantis impetum trabis
Nequîsse præterire, sive palmulis
Opus foret volare, sive linteo.

Natare enim aquatilium est, *ire* terrestrium, *volare* avium. Alterum est: --- *Nam Cythorio in jugo*
Loquente sæpe sibilum edidit comâ.

Nam & *coma* ponitur pro frondibus, & *coma* dicitur *loquens*, & *sibili* vox à serpentibus sumta est. Sic triplex est metaphora in illo Horatii epist. 1. lib. 1.

Nemo adeò ferus est, ut non mitescere possit,

Si modò culturæ patientem commodet aurem.

Prima est ab ἀλόγοις iis, quæ fera sunt, ac propriè mansuescunt, & curantur, ut loquitur P. Nigidius *a* historiâ de animalibus, h.e. cicurantur ac domantur. Altera à fructibus, qui acerbi sunt, ac propriè mitescunt. Tertia ab agris, quorum est cultura.

a *apud Priscianum cap. de cõmunibus.*

XIV. DE TRANSLATIONUM CAUSSIS.

QUEMADMODUM autem vestimenta primò usurpata sunt, ut corpus muniretur adversus aëris injurias; eadem tamen pòst etiam adhibita sunt ornatus & decoris gratiâ: itidem translatitia primò genuit necessitas, pòst celebravit delectatio. Necessitatis fuit *divortium* in uxore, *pes* in navi, ὀφθαλμὸς aut *gemma* in vitibus: quódque *durum* dicimus hominem, aut *asperum*.

Neque tantùm necessitatis est, cùm proprium deest, sed & cùm translatum est significantius, ut in illo Maronis *b*: *Invadunt urbem somno vinoque sepultam*: quod significantius est, quàm *oppressam*. Par ratio, cùm dicimus, *incensum irâ, inflammatum cupiditate*, & *lapsum errore*. Nam, ut inquit Fabius *c*, *nihil horum suis verbis, quàm his arcessitis, magis proprium erat.*

b 2. *Æn.*

c *lib.* 8. *cap.* 6.

At ornatûs est, quòd ἄνθος & *flos* accipiuntur pro *ornamento*. Ut apud Catullum, *Flosculus Iuventiorum*. Et, *flos olei*, h.e. decus palæstræ.

Ad ornatum quoque refer, quæ ad variandam orationem adhibentur: ut cùm, quod primò propriè dictum est, postea dicitur translatè.

Sunt & hujus loci, quæ pudoris gratiâ immutantur. Nam quod turpe est, id inornatũ est. Fallebat autem, & fallebatur Bryso Sophista, quique eum hâc in re soli è philosophis secuti, Stoici *d*, ac Cynici, cùm ita argumentarentur; si duo vocabula idem significant, aut ambo pariter obscæna esse, aut neutrum. Siquidem, ut bene respondet Philosophus *e*, aliud alio magis proprium est, magisq; e rem ob oculos ponit. Deinde res sunt, quæ & honestæ simul sint, & turpes, pro diverso considerandi modo; ac proinde vocabula, quæ rem exprimunt quà honesta, ipsa etiam honesta sunt; ac turpia sunt, quæ eam significant quà turpis. Cicero lib. IX. epist. ad Pætum; *Liberis dare operam quàm honestè dicitur! etiam patres rogant filios: ejus operæ nomen non audent dicere.* Rem simili illustrabo: Muli nascuntur ex asino, quod iners est animal. Nascuntur pariter ex equâ, quod animal generosum est. Itaque eos parvi facere videtur, qui asini progeniem vocet: at qui sobolem equarum appellet, honorificè de iis loquatur. Scivit id Simonides, qui cùm vituperare vellet mulas, appellavit *f* eas ἡμιόνους *g*.

d *Cic.* 1. *de Off.* & *l.* 9. *epist. ad Pætum. item Fabius lib.* 9. *instit. cap.* 3.

e *Arist. l.* 3. *Rhet.*

f *Aristoteles lib.* 3. *Rhetor. cap.* 2.

g *semiasinos.*

At cùm laudare constituisset, ita eas complellavit: Χαίρετ' ἀελλοπόδων θύγατρες ἵππων *a*. Par ratio est in obscænis; uti & sordidis: quorum utraque iccirco solùm, quatenus honestatis partem habent, honestè exprimuntur. Atque inde antiquis, ut libro quincto ait Arnobius, *mos fuit, res turpes & fœdas prolatu, honestiorum convestirier dignitate.* Multa veterum loca contra Stoicos, negantes ullam verbis inesse obscenitatem, congessit Conradus Rittershusius ad Oppiani primum Ἀλιευτικῶν *b*. Sed & istis, & quæ ipsi observavimus, supersedere malo: quia, in re, ut arbitror, adeò clarâ, haut necessum est faculam exemplorum prælucere, velut ad spissas evincendas tenebras.

Porrò ea, quæ voluptatis, atque ornatus gratiâ, usurpantur, propriè magis dicuntur μεταφορικά: at quæ necessitatis caussâ celebrantur, ea rectiùs vocantur ὁμώνυμα. Nam in his primi linguæ autores, quamvis proprium ac peculiare nomen imponere poterant; tamen, quo consilio alteri priùs nomen aliquod fecerant, eodem, ob similitudinem, huic idem nomen communicarunt: unde fit, ut non interdum, aut à quibusdā, sed semper, atque ab omnibus, voces hæ usurpentur, haut aliter atque si propriæ forent. Atque id, quod dico, præter Porphyrium Tyrium *c*, sensit & Demetrius. Nam juxta hunc σφόνδυλος, & κλεὶς, & κτένες, cùm de corpore dicuntur, οὐ κατὰ μεταφορὰν ὠνόμασται, ἀλλὰ καθ' ὁμοιότητα διὰ τὸ ἐοικέναι τὸ μὲν κτενὶ μέρος, τὸ δὲ κλειδὶ, τὸ δὲ σφονδύλῳ *d*. Qui profectò locus scrupulum injicere poterat, si quis existimaret, metaphoram esse, quandocunque ob similitudinem quippiam appellatur nomine alteri primùm competente.

Quæritur autem apud Ciceronem de Oratore, cur magis alienis delectemur, quàm propriis. Nam ubi proprio destituimur, necessitate cogimur uti translato. Verùm etiam in maximâ propriorum verborum copiâ, translatis magis delectamur. Ejus autem rei quatuor ibidem rationes adferuntur. Prima est, quia ingenii est, transilire ante pedes posita, & alia aliunde petita substituere. Altera est, quòd tum is, qui audit, aliò ducitur cogitatione, neque tamen aberrat; quæ maxima est delectatio. Tertia est, quòd singulis verbis res ac tota similitudo conficitur. Quarta est, quia metaphora ferè rem sensibus admovet, maximè oculorum; qui sensus est accerrimus. Estque & hæc ratio, cur metaphorica magis sint perspicua iis, quæ propriè efferuntur: ut scribit Aristoteles in tertio Rhet. cap. 11, cùm ait: τὸ σαφὲς, καὶ τὸ ἡδὺ, καὶ τὸ ξενικὸν, ἔχει μάλιστα ἡ μεταφορά *e*. Verùm repugnare hoc videtur ei, quod idem inibi dixerat: σαφῆ μὲν (λέξιν) ποιεῖ τὰ κύρια· μὴ ταπεινὴν δὲ, ἀλλὰ κεκοσμημένην, τἆλλα ὀνόματα *f*. quod ipsum etiam scribit in

a Salvete volucriū equarum filiæ.

b pag. 180, & 181.

c in Categor. Aristot. c 17.

d non per translationē nominata sunt, sed per similitudinem: quia hæc quidē pars pectini, hæc autē clavi, illa verò verticillo similis est.

e perspicuum & suave, & peregrinum, maximè habet metaphora.

f perspicuā quidē dictionem efficiunt propria: non humilem verò, sed ornatam, alia nomina.

in ſexto Topic. cap. 11: *πᾶν ἀσαφὲς τὸ κατὰ μεταφορὰν λεγόμενον a.* Verùm facilè nos hinc expedimus, cùm non uno aliquid modo perſpicuum dicatur. Eſt enim, quod perſpicuum ſit ſecundùm intellectum, ut quod propriè ac preſsè rem ſignat: eſt item, quod perſpicuum ſit ſecundùm ſenſum, ut quod rem ſimilitudine quaſi ob oculos ponit. Certè eſſe aliquid *κατὰ νόησιν b* obſcurum, quod *καὶ αἴσθησιν c* clarum ſit, & contrà; indicat quoque B. Auguſtinus lib. de principiis Dialect. cap. VIII. Quæ intellectui rem meliùs exprimunt, philoſophus ſectatur: quæ ſenſui magis rem proponunt, eligit orator; ut cui ſit cum populo negotium. Atque hinc cognoſcere eſt, cur Ariſtoteles voces *μεταφορικὰς* à definitionibus arceat. Neque enim eæ docent, *ὅπερ τί ἐστι, ἀλλὰ ποῖόν ἐστι· non quid ſit, ſed cui ſimile ſit.*

a *omnis vox metaphorica ſeu tropica eſt obſcura.*
b *ſecundùm intellectum.*
c *ſecundùm ſenſum.*

XV. MANTISSA DE TRALATITIA SIGNIFICATIONE, QUAM IPSUM TRALATITII VOCABULUM OBTINET.

ATQUE hæc de vocibus tranſlatitiis ſufficere mihi videntur. Niſi fortaſſe, voce ipſâ invitante, aliquid etiam appingendum de ſignificatione eâ, quâ hoc *tralaticii* vocabulum transfertur ad omnia vulgaria, communiaque. Vt in illo Petronii Arbitri: *Cùm appareret, futurum non tralatitium bellum.* Nam etſi *ſtlatarii* vox proba ſit, & *ἐργόμωκον d* notet, uti in veteribus exponitur gloſſis: tamen nec Petronio, nec loco iſti, ſatis convenit. Alibi etiam ſimiliter dixit: *Intelligebam, me non tralatitiâ deformitate inſignem.* Item, *Nec Giton me aut tralatitiâ propinatione dignum judicabat.* Et, *Præteriens aliquis tralatitiâ humanitate lapidabit.* Phædrus *e* quoque ait, *more tranſlatitio.* Et Suetonius in Nerone *f, funere tranſlatitio.* Ubi poterat videri eò reſpexiſſe, quòd propriè *tranſlatitia* ſint *funera*, quando quis peregre, vel in hoſtili ſolo, defunctus eſt, eoque neceſſe eſt corpus domum transferri: in cujuſmodi exſequiis non temere adhibebantur victimæ, epulæ, ludi, & ſimiles funerum honores. Sed potiùs cenſeo, reſpexiſſe communem illam *tralatitii* ſignificationem, quam dixi. Nam & in Auguſto *g* ſimiliter *jus tralatitium* poſuit pro ordinario, & quod vulgò obtineret. Et in Nerone *h* idem *tranſlatitias poſtulationes* vocat eas, quæ ſæpius ſe offerant, & facilè expediantur. Amant ita loqui Juriſconſulti, qui dicunt, aliquid fieri *tranſlatitiè*, pro perfunctoriè, & negligenter. Vt, *Tranſlatitiè defungi munere accuſandi*, l. 1. §. prævaricatorem. D. ad S. C. Turpil. *Injuriam non tralatitiè perſequi*, in lege

d *illuſorē.*
e *fab. 88. de procaci tibicine.*
f *cap. 33.*
g *cap. 10.*
h *cap. 7.*

lege, Dei, sive Mosaicarum & Romanarum legum collat. Tit. IV. Et similia id genus alibi. Quæritur, unde hic loquendi modus originem traxerit. Vir doctissimus, Stephanus Pighius, *a* conjectat, ortum duxisse à ludionum infimâ ac vulgari turbâ: ut quam Valerius *b* eò *translati* nomine appellet, quia pro ludorum occasione sæpiùs huc illuc per scenam transferretur. Sed nec Valerius id voluit, quod Pighius putabat: nec à re scenicâ vox ea petita est: sed eò spectarunt, quòd, quæ aliunde transferuntur, nova esse non possint. Quod clarè nos docet Asconius Pedianus, his verbis: *Translatitia veteres dixerunt, non nova, nec nuper inventa, sed aliunde translata.* Hæc ille ad verba ista Ciceronis Verrinâ III: *Sed in re tam usitatâ satis est, ostendere, omnes antea jus ita dixisse: & hoc vetus edictum translatitiumque esse.* At clarè inprimis hanc ejus vocis proprietatem arguunt illa Tullii ad Appium *c*: *Romæ composui edictum. nihil addidi, nisi quod publicani me rogarunt, cùm Samum ad me venissent, ut de tuo edicto totidē verbis transferrem in meum. diligentissimè scriptum caput est, quod pertinet ad minuendos sumtus civitatum. quo in capite sunt quædam nova, salutaria civitatibus. quibus ego magnopere delector. Hoc verò, ex quo suspicio nata est, me exquisivisse aliquid in quo te offenderem, translatitium est.* Vbi *translatitium* vocat illud edicti caput, quod non ipse composuisset; sed ex Appii edicto totidem verbis transtulisset in suum. Vnde colligit, gravem sibi injuriam fieri, quando dicitur, hoc egisse, ut Appium edicto suo deformaret. Nam, inquit, caput illud, unde eam sumunt suspicionem, non tam ipse scripsi, quàm ex tuo, mi Appi, edicto exscripsi. Similiter loquitur ad Att. lib. III. epist. XXIII. *Ea,* inquit, *rogatio tria capita habuit. Vnum de reditu meo. Alterum caput est tralatitium, de impunitate, siquid contra alias leges, ejus legis ergo, factum sit.* Sententia est, totum illud caput de impunitate esse vetus, quia omnibus illud legibus apponi soleat: Siquis ejus legis caussâ quicquam contra alias leges egerit, id ei impune fore. Cæterùm Ciceronis quoque ævo non de jure solùm, sed aliis etiam rebus, dici solere; argumento erit illud Cælii ad Ciceronem ipsum epistolâ V: *Tametsi,* inquit, *hac de re puto te constitutum, quid facturus esses, habere: tamen, quo maturiùs constitueres, visum est, ut te facerem certiorem. nosti enim, hæc tralatitia.* Quasi dicat, nosti sic fieri solere. Vt *tralatitia* hic quoque dicantur, quæ ex consuetudine dicis caussâ transferuntur ad omnes epistolas. Sed quid vocabulo uni tantopere insistimus?

a *annot. in Val. Max. lib. 2. c. 4.*
b *lib. 2. cap. 4.*
c *lib. 3. epist. 8.*

CAP. VII.

CAPUT VII.
DE METONYMIA.

METONYMIA est, cùm caussa externa ponitur pro effectu, vel subjectum pro adjuncto, aut contrà.

Est itaque quadruplex; caussæ, effecti, subjecti, adjuncti.

Metonymia caussæ vel efficientem caussam ponit pro effecto, vel finem pro eo quod ad finem destinatum est.

Contrà Metonymia effecti vel effectum propriè dictum usurpat pro efficiente, vel destinatum ad finem pro fine.

Ad Metonymiam subjecti pertinent exempla, quibus Deus ponitur pro loco cui præsidet, vel dux pro exercitu, vel possessor pro re possessâ, vel pro tempore id quod est aut fit in tempore, vel nomen rei signatæ pro signo, vel objectum pro eo quod circa illud versatur.

Ad Metonymiam adjuncti refero, cùm continens ponitur pro contento, vel tempus pro re quæ in tempore est, vel signum pro signato, vel pro objecto id quod circa illud occupatur.

I. METONYMIÆ VOX EXPONITUR, AC DEFINITIO, ET DIVISIO EJUSDEM.

METΩNYMI'A, ut Cicero *a*, atque ex eo Fabius *b*, scripsit, Rhetoribus ὑπαλλαγὴ appellatur. Malim tamen Metonymiæ nomen retinere, non quia magis tropi hujusce naturam exprimat; sed quòd hodie, & multis retro seculis, non apud Grammaticos modò, sed & Rhetores ipsos, sit pervulgatius. Ac ὑπαλλαγὴ quidem *submutationem*, sive *immutationem*, notat: μετωνυμία verò κατὰ λέξιν est *transnomen*, ut ἀντωνυμία *pronomen*: at μετονομασία esset *transnominatio*, ut ἀντονομασία *pronominatio*. Donatus *c* tamen, & Isidorus *d*, *transnominationem* vertunt. Ac Donatus quidem definire ausus non est. Isidoro autem dicitur esse *transnominatio ab aliâ significatione ad aliam proximitatem translata*: quæ ipsa quoque verba retinuit Beda *e*. Parum exasciata, inquies, hæc definitio est, in quá definitũ definitionis pars est, & quod definito cum metaphorâ commune est, id ejus differentia statuitur. Fateor, sed seculo hoc illi tribuamus; non Isidoro, aut Bedæ. Et quanto quæso rectiùs præstantissimus Fabius? cui metonymia definitur *nominis pro nomine positio*. Scilicet metaphora quoque, ac synecdoche, nomen non ponunt pro nomine! Quare per me licet istiusmodi descriptionibus sese oblectent Democriti populares, & Arcades βαλανοφάγοι *f*. Veram autem definitionem nôrit, qui sciat, metonymiã commutare nomina

a in Oratore.
b lib. 8. cap. 6.
c lib. de barbarismo, tropis, & schematibus.
d lib. 1. Orig.
e lib. de tropis S. Script.
f glandivori.

mina rerum, quæ conjuncta quidē sunt naturali vinculo, non tamen
a cap 5. hujus lib. ita, ut alterum sit de alterius essentiâ; quemadmodū suprà *a* diximus.

Hoc verò qui sciat, is distributionē ignorare vix possit. Cùm enim conjunctorum alia spectent rem quà fit, ut caussa & effectus; alia quà est, ut subjectum & adjunctum: minimùm quatuor erunt modi primarii; caussæ, effecti, subjecti, adjuncti. Vel, si μετάληψιν, de qua postea dicemus, subjicere metonymiæ visum est, summùm erunt sex: nempe præter eos, quos diximus, hi duo fuerint modi, antecedentis, & consequentis. Festum Pompeium quadripartita divisione ista, continentis, contenti, superioris inferioris, quorum singula exemplis usurpat, limitibus nimis angustis metonymiam constringere, liquebit ex iis, quæ deinceps dicemus.

II. De metonymia caussæ efficientis.

METONYMIAM caussæ duplicem faciunt; unam efficientis, alteram materiæ. Quam divisionem mox ventilabimus. Metonymia caussæ efficientis alia est caussæ primę, ac principalis; alia instrumentalis, vel secundariæ.

Prioris generis est, *Israël* pro Israëlitis; *Benjamin*, vel alius patriar-
b Luc. 16. 19. charum, pro tribu ejus. *Habent* b *Mosen, & Prophetas*; pro scriptis Mosaicis, & Propheticis. *Homerus*, pro ejus poëmatis; *Livius*, pro historia Livii. Juvenalis sat. VIII: --- *Raræ sine Mentore mensæ.* id est, toreumate. Huc etiam referenda sunt ea, in quibus aliquod
c lib. 2. Hist. Nat. cap. 101. gentilium numen ponitur pro eo, quod invenisse aut efficere putabatur. Maro III. Georg. --- *Lucinam justosque pati Hymenæos.* *Lucina* pro *partu*, quem credebatur faciliorem præstare. Nimirum,
d Servius 7. Æn. quia, ut Plinius *c* ait, *Lunæ femineum ac molle sidus, atque nocturnum, sol-*
e act. 1. sc. 2. *vit humorem, & trahit.* Ovid. IV. Met. fab. III:

--- *Solæ Meneides intus*
Intempestivâ turbantes festa Minervâ.

f sic rectè corrigunt, quia curo ἀρχαϊκῶς dandi casum pro accusativo adsciscit. *Minerva* pro lanificio, cui præest *d*: uti & artibus aliis. Figmenti hujus caussam docet Servius in Ecl. II, & exinde Isidorus lib. XIX. Orig. cap. XIX. Quæ Cereris & Veneris cura credita sit, Plautus indicat Rudente *e*:

Cererem te meliùs, quàm Venerem sectarier.
Amori f *hæc curat, tritico curat Ceres.*

g Eun. act. 4. sc. 5. Hinc nomina eorum pro rebus, quas curent, & procurent, passim invenias. Ut in calcato illo Terentii dicto *g*: *Sine Cerere & Libero friget Venus.*

Venus. Ubi ſatis conſtat, per *Cererem* ſignificari fruges, per *Liberum* vinum, per *Venerem* τὰ ἀφροδίσια, ſive ipſam μίξιν, quam *corporale concilium* Arnobius appellat. Ita & Comici locum interpretatur M. Minucius in Octavio. *In eandem*, inquit, *ſententiam & Perſeus philoſophatur, & annectit inventas fruges, & frugum ipſarum repertores, iiſdem nominibus: ut Comicus ſermo eſt, Venerem ſine Libero, & Cerere, frigere.* Arnobius extremo libro quincto: *In uſu ſermonis veſtri Martem pro pugnâ appellatis, pro aquis Neptunum, Liberum patrem pro vino, Cererem pro pane, Minervam pro ſtamine, pro obſcænis libidinis Venerem.*

Monet Fabius *a*, hæc dici licentiùs, quàm ut fori ſeveritas ferat. Cicero tamen in Milonianâ ait: *Adde caſus, adde incertos exitus pugnarum, Martemque communem.* Sed non minùs hîc numen accipere poſſumus, quàm in illo Homerico *b*:

Ξυνὸς ἐνυάλιος καί τε κτανέοντα κατέκτα.

Accommodatius illud pro Marcello: *Quos amiſimus cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ.* Nec enim Deus, ſed prœlium opponitur victoriæ. Apud hiſtoricos verò crebrum eſt, *Vario Marte*; &, *Incerto Marte*. Etiam Valerii eſt in ſecundo Memorabilium cap. I: *Proximus à Libero patre intemperantiæ gradus ad inconceſſam Venerem eſſe conſuevit.* Atque ita ſæpe Veneris vocabulo etiam uſus Cornelius Celſus *d*.

At extra ſcenam nimiæ fuerit licentiæ, *Cererem ſalutare*, pro *guſtare panem*: *ſalutare Liberum*, pro *guſtare vinum*. Quomodo arbitrantur Comicum loqui in Amphitryone, ſive is Plautus ipſe, ſive alius potiùs, vetus ille, ſed Plauto tamen non paullo junior, qui ea, quæ deeſſe huic comœdiæ putaret, haut illepidè ſupplérit. Verba ejus ſunt *e*:

Nec Bacchum ſalutem hodie, nec Cererem, ni purgari juſſeras
Vaſa ---.

Ita enim non ineptè emendant *f*: ut ſententia ſit, nec panem, nec potum, hodie ori admoveam meo, niſi tu juſſeras. Quæ ſi vera eſt conjectura, *ſalutare* dixerit Comicus, pro *ori admovere*, quia ἰσοδυναμοῦσι *g*, *Deum ſalutare*, & *adorare*; quod viri eruditi *h* interpretantur, *ad os admovere*. In Deorum enim ſalutatione eminus ſtantes, ne ore profano Deos tangerent, manum ori admovebant, ac ſuaviabantur. Quin multi volunt, id propriè eſſe *adorare*. Nos ſubtili iſti etymologiæ adſenſum accommodare non poſſumus: de ritu tamen adſentimus: ut cujus meminerint Lucianus in Demoſthenis encomio, itē περὶ ὀρχήσεως, Plinius lib. XXVIII. cap. II, & lib. XII. cap. III,

a lib 8. cap. 6.
b Iliad. Σ.
c Communis Mars, inq; vicem perimit perimentem.
d lib. I. c. 3. & alibi.
e Amphitryone Sc. Di voſtrā fidem.
f præeunte Gaſpare Scoppio l. I. Veriſimil c. 8. qui tamē ſententia hanc retractat lib. 3. ſuſpectarum lectionum epiſt. 19.
g æquale vim habent.
h Lipſius l. 2. Elect. c. 6. Muretus l. 10. c. 1 Scoppius lib. 1. Veriſ. cap. 8. &c.

Appuleius lib. IV. Metam. Apolog. & Florid. Hieronymus contra Rufinum, & in Oseam cap. XIII.

Ab metonymiâ caussæ principalis venio ad eam, quæ est caussæ instrumentalis. Quam à Peripateticis ad efficientem referri, satis constat. Ut *lingua* pro sermone; quomodo linguam Romanam, Græcam, Hebræam dicimus. Vel pro obtrectatione: ut apud Tullium lib. IX. ep. II. ad Varronem: *Vitemus oculos hominum, si linguas minùs facilè possumus.* Vel pro eloquentiâ. Vt apud Apostolum I. Cor. I: *Si linguis angelorum loquar.* *Angelicam* verò metaphoricè dixit pro præstanti, quia summa omnia tribuebant angelis: unde dicebant, *panem Angelorum* a. Nisi malis manna ita vocari, quia etsi specie non differret à vulgari manna; tamen angelorum ministerio diversimodè fuerit productum, ac qualitatibus aliis ornatum: uti ex XVI. Exod. cognoscere est. Instrumentalis quoque caussa ponitur pro effectu, cùm *manus* accipitur pro opere. Propertius lib. III. Eleg. XX:

a Psalm. 78.25.

Aut certè tabulæ capient mea lumina pictæ,
Sive ebore exactæ, seu magis ære manus.

Itidem Cic. lib. VII. epist. ad Att. & alibi, *manum* dixit pro *scriptione*: ac Græci quoque eodem loquuntur modo, teste Polluce, & Suida: neque aliter Galli, & nos in sermone vernaculo, ac linguæ item aliæ.

Ad Metonymiam quoque efficientis referenda sunt ea, in quibus affectus, aliáve qualitas, vel actio, ponitur pro effectu suo. Cic. pro Milone: *Principum munus esse ducebat, resistere levitati multitudinis.* h.e. tumultui, quem levitas concivit. Inprimis hoc genere gaudent Hebræi. Ut Mich. VII. 9: *Iram Domini portabo:* h.e. pœnam, quæ ab ira proficiscitur. Sic *eleëmosyna* (qua propriè misericordia significatur) pro dono, sive opere misericordiæ. ut Mat. VI. I. & alibi. Simile quoq; hoc Lev. v. I: *Anima, quæ peccavit, feret inquitatem suam*, h.e. pœnā iniquitate promeritam. Levit. XIX. 13: *Opus mercenarii non pernoctabit tecum:* hoc est, mercedem opere promeritam non retinebis in diem posterum. Psal. CXX. 2: *Laborem manuum tuarum manducabis*: hoc est, cibum labore proprio partum. Osee IV. 8. de Sacerdotibus: *Peccata populi mei comedent*: h. e. hostias pro peccato oblatas. Quomodo & I. Cor. V. 21. de Christo legas: *Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso.* Ubi priùs *peccatum* sumitur propriè, deinde μετωνυμικῶς, pro hostiâ piaculari, cujus peccatum est caussa. Quamquam hîc & metonymiam subjecti statuere possis: quia victima, quæ mactaretur pro peccatis, peccata in se quodammodo reciperet: quò pertinebat, quòd sacer-

dos

dos hostiæ imponeret manus, atque ei peccata quasi transscriberet.

Hujus etiam loci est figuratum illud loquendi genus, quod ἀνθρωποπάθειαν vocant. Nam ad metaphoram quidem pertinet, quatenus Deus homini assimilatur: ut cui nunc membrum humanum tribuatur, etsi sit spiritus: nunc affectus hominis adscribatur, etsi sit ἀπαθής. Ad μετωνυμίαν verò referri debet, quatenus per membrum intelligitur potentia, quæ membro illo exercetur: affectu item designatur effectus, qui in homine ab affectu ejusmodi proficiscitur. Ut *manus* a, vel *brachium* b Dei, pro potentiâ ejus. *Oculus*, c pro cura & providentia. *Ira*, & *furor* Dei, *d* pro ultione ac pœna. *Pœnitentia*, pro mutatione vel beneficii in pœnam, vel pœnæ in beneficium; prout Deus nunc boni, nunc mali, dicitur pœnitere. Itidem *oblivio* e vocatur, cùm non opitulatur: *expergefieri*, ac *vigilare* f dicitur, cùm succurrit. Atque ita in aliis.

a Num. 11. 13. b Exodi 15. 16. c Psal. 33. 18. d Exod. 15. 7. Ezech. 7. 19. Ioann. 3. 36. Rom. 3. 5. e Hos. 4. Esa. 49. 14. 15. f Psal. 7. 6.

III. De metonymia illa, quam vulgo materiæ vocant.

ET hæc de metonymiâ efficientis. Præter quam alteram quoque statuunt μετωνυμίαν caussæ, quam *materiæ* appellant, quia hęc ponatur pro materiato. Et certè crebrũ esse hoc loquendi genus, nemo sanus negaverit. Ita homo dicitur *terra* g, quia è terra sumtus est: *semen mulieris* h, pro filio mulieris; *semen Davidis* i, pro posteris; *lignũ* k, pro cruce è ligno; *pelles* l, pro tentoriis inde factis. Theophrastus *m* φοίνικα *n* appellat unguentum palmeum: κύπρινον *o*, oleum ex cypro arbore Aegyptiâ: κρίνον *p* item μύρον κρίνινον *q*, sive Σούσινον, prout vocari scribit Athenæus *r*: nempe à Susâ; quo Persis & lilium significatur, & urbs Persidis, à liliorum copiâ; ut testatur Stephanus περὶ πόλεων; ac Hebręa quoque lingua confirmat; ut in qua liliũ vocent *susan*, quasi senorum foliorum florem. Eadẽ loquendi ratio est, cùm in Plinio legimus *humanas dapes, & humanos potus*, pro eo, quod pari religione vocat *reliquias cibi, & humorem quem profundimus*. Imò quia unum variarũ esse rerum materies solet, eò & metonymica ejusdẽ vocabuli significatio variat. Ut cùm *cornu*, pro lanternâ corneâ dicit Plautus *s*; pro arcu corneo, Maro *t*. Aut cùm idẽ Maro *u* *aurum* dicit pro phiala aurea; pro arcu aurato, poëta antiquus apud Varronem *x*. Aut cùm *ferrum* sumitur nunc pro gladio; ut *interimere ferro*: nunc pro vomere; ut *y*, *At prius ignotum ferro quàm scindimus æquor*. Aut cùm *æs* accipitur vel pro pecuniâ,

g Genes. 3. h ibidem. i Psal. 18. k 1. Petr. 2. 24. l 2. Sam. 7. Hab. 3. 7. m libro de Odoribus. n palmã. o cyprum. p lilium. q unguentũ è liliis. r lib. 12. s Amphitr. 1. 1. t Ecl. 10. u 1. Æn. x lib. 6. de L. L. ex restitutione Scaligeri. y 1. Georg.

a I. Met. niâ, ut passim fit. Vel pro tabulâ ex ære. Vt in illo Nasonis a:

--- Nec verba minantia fixo
Aere ligabantur.

i. leges non incidebantur tabulis æneis. Quo de more vide L. Jo. Scoppam lib. I. Collectan. cap. XIV, Paullum Manucium lib. de legg. Rom. Turnebum lib. XXV. Adversf. cap. XXX. Anton. Augustinum lib. de legibus cap. XVI, & Barnabam Brissonium lib. III. de form. Ac hæc quidem evincere videntur, aliquam esse metonymiam materiæ.

Verùm, licet in his, ac sexcentis aliis id genus, materiam pro materiato poni, lubentes agnoscimus: neutiquam tamen ex eo consequi putamus, rectè à Rhetoribus quoque aliquam statui metonymiam materiæ; cùm, quæ hactenus exempla adduximus, & quæcunque alia ejus notæ afferri queunt, rectiùs ad synecdochen partis essentialis referantur. Non ventilabo diu, aut lusoriis armis hanc caussam agam. Certè materia pars est essentialis effecti sui, ac magis quidem propriè pars nominatur, quàm species; quæ Philosophis dicitur pars subjecta generi. Quare, si synecdoche est, cùm pars subjecta ponitur pro toto genere; multo magis fuerit synecdoche, quandocunque pars essentialis, cujusmodi est materia, ponitur pro toto, quod constat materiâ & formâ. Quòd sicui stat sententia, mordicus vulgatam tenere opinionem; is per me licet dicat, esse simul metonymiam materiæ, & synecdochen partis. quia, etsi in exemplis allatis idem subjecto sit materiatum, & compositum: fortasse tamen aliud fuerit considerare materiam, ut ponitur pro materiato solo; quia cùm hæc naturali tantùm vinculo conjungantur, eo pacto fuerit metonymia: aliud autem sit considerare materiam, ut ponitur pro composito; quia cum materia sit de essentiâ compositi, juxta hunc considerandi modum futura sit ζυνεκδοχή. Verùm quid quæso aliud est materiatum, quàm compositum? Scilicet vulgus, cùm materiam accipit pro materiato, materiatum philosophorum more intelligit abstractè. Quare, nisi Ixioni similes, umbram pro re, errorem pro veritate, amplecti velimus: fateamur necesse est, longè antistare priorem sententiam, quæ, cùm materia ponitur pro materiato, non minùs facit synecdochen partis essentialis quàm cùm forma ponitur pro formato; E. G. anima pro homine; quam ipsimet appellant synecdòchen partis.

Nec verò hoc solum evicisse contenti sumus. Aliud quoque, hoc nobis concesso, sequi putamus. Id verò est, μετωνυμίαν laxè nimis definiri

finiri tropum, quo caussa ponitur pro effectu, aut subjectum pro adjuncto, vel contrà. Nam cùm materia, aut forma, accipiuntur pro materiato formatove, caussa profectò ponitur pro caussato; nec tamen metonymia est, sed synecdoche. Huic definitionis vitio medicinam fecerimus, si non ἁπλῶς *caussa* dicamus, sed *caussa externa*. Eo enim essentiales caussæ excluduntur.

IV. De metonymia finis.

Quemadmodum autem nimis metonymiæ pomœria extendunt, cùm ei synecdochica adjungunt: ita nimis eadem coarctant, cùm quodammodo silentio suo damnant metonymiam finis, pro eo quod ad finem destinatum est. Horatius certè in arte poëtica dixit,

Dicitur & plaustris vexisse poëmata Thespis,
Quæ canerent, agerentque peruncti fecibus ora.

Quo loco Franciscus Luisinus per *poëmata* intelligit scenam, quæ propter poëmata fiebat: ut sententia sit, scenam à Thespide plaustris esse circumductam, in quibus ejus canebantur poëmata, & agebantur. Quamquam, ut ingenuè, quod sentio, dicam, mihi quidem magis verisimile fit, *poëmata* hic propriè accipi: ut sententia sit, Thespidem, quòd scena necdum esset inventa, poemata sua plaustris circumgestâsse, atque ex iis tragœdias docuisse. Nec Horatiano hoc defecti, exemplis omnino destituimur. Nam dixit Terentius *a*: *Si* a *Aelph. act.5 sc.1.*
meus esses, exemplum omnibus curarem ut esses. h. e. animadverterem in te dignis modis, quo alii ex te caperent sibi exemplum. Crebrum etiam b *in carm. nuptiali.*
est *custodia* pro *custodibus*. Ut apud Catullum *b*, *vigilat custodia*. Et c *9. Æn.*
Maronem *c*,

--- noctem custodia ducit
Insomnem.

Et Stoici eam Logicæ partem, quæ docet argumentum in figurâ ac modo disponere, quo de re totâ meliùs certiúsque judicari queat, *Judicium* appellant. Εὐχαριστίαν quoque per metonymiam finis dicimus pro cœnâ Domini. Et hæc de duplici metonymiâ caussæ.

V. De metonymia effecti proprie dicti.

Secundum metonymiæ genus priori contrarium est. Nam complectitur exempla, in quibus per caussatum intelligitur caussa.

Hunc

Hunc autem modum in duos vulgò diſpeſcunt. Prior eſt, cùm effectum propriè dictum accipitur pro efficiente; alter, cùm materiatum ponitur pro materiâ.

Metonymia effecti eſt, quando, qui poëtarum mos eſt, epitheton
a 6. Æn. effecti proprium cauſſæ tribuitur efficienti. Vt in illo Virgilii *a*,

Pallenteſque habitant morbi, triſtiſque ſenectus.

Nam morbus eſt efficiens morbo affecti, quà talis; & ſenectus reddit ſenes: Cùm autem palleant, qui morbo affecti ſunt, & ſenes ſint triſtes; effecti utriuſque ἐπίθετον utrique tribuitur efficienti. Quam rem Heraclides optimè in Allegoriis Homericis declarat, ubi
b Liberū. ait, Homero Διόνυσον *b*, h.e. τὸν οἶνον *c*, dici furere, quia ebrii ſoleant
c vinum. furere. Atque addit: Ὥσπερ τὸ δέος εἰ τύχοι χλωρὸν λέγει, καὶ πολυκεδανὸν πόλεμον. Ἃ γὰρ ἀπ' αὐτῶν συμβαίνει, ταῦτ' ἐκείνοις περιῆψεν, ὅθεν ἄρχεται τὰ πάθη. *Sicut timorem vocat pallidum, & triſte bellum. Nam affectiones, quæ res comitantur, iis tribuit, unde contingunt.* Similiter Prudentius in Hamartigeniâ, *Nec fluxa voluptas Diffluat.* Sic loquitur, quia homines voluptatibus dediti diffluunt. Nec hujuſce elegantiæ omnino expertes ſunt Oratores: quippe, qui, teſte Fabio, dicant, *præcipitem iram, hilarem adoleſcentiam, ſegne otium.*

Verùm hoc de tropi genere immane quantum diſcrepare videntur Fabius, & Beda preſbyter: ille enim effectum pro efficiente, hic efficientem pro effectu poni ait. Fabii ſunt iſta: *Illud quoque, & poëtis, & oratoribus, frequens, quo eum, qui efficit, ex eo, quod efficitur, oſtendimus.* Poſt illa ſubdit iſthæc exempla: *pallida mors, pallentes morbi, triſtis ſenectus.*
d lib. de tropis ſacræ Scripturæ. Longè verò aliter venerabilis Beda *d*: quippe qui intelligi velit *per efficientem, id quod efficitur: ſicut pigrū frigus, quòd pigros homines faciat, & timor pallidus, eò quòd pallidos homines reddat.* Verùm ſi, quod Beda ipſe agnoſcit, *pallida mors* haut aliud eſt, quàm pallorem adferens; ſi rectè *pigrum frigus* interpretatur pigros reddens: per effectum profectò intelligitur efficiens, ut bene Fabius ſenſit. Quamquam nec deerit fortaſſe, qui, ut Bedam de manifeſtario errore purget, unius verbi trajectione apud eum legendum contendat, *Item efficientem, per id quod efficitur* &c. Verùm calidæ iſtiuſmodi conjecturæ frigidam ſuffundit, quòd Beda mox ſubjiciat: *Aut contrà per id, quod efficitur* &c. Sed quid in re leviculâ tricamur? Superſunt alia, quæque magis in ambiguo ſint.

Ac primò quæritur, an, cùm Fabius, Beda, ac fortaſſe, quotquot veterum aliquid de metonymiâ ſcriptis conſignarunt, haut alia hujus generis exempla adferant, quàm in adjectivis & ἐπιθέτοις: iccirco neceſſe

necesse habeamus eorum subscribere sententiæ, qui μετωνυμίαν effecti in istis tantummodo locum habere existimarunt. Nobis quidem ἐκτὸς δρόμου φέρεσθαι a videntur. Dixit certè Horatius lib. I. od. IX: a extra curriculū ferri.

Donec virenti canities abest
Morosa.

Ubi *canities* pro senectute ponitur. Ovidii est XII: Met. fab. V:

--- Nec habebat Pelion umbras.

hoc est, arbores. Cicero in Milonianâ: *Si mors P. Clodii salus vestra fuerit.* hoc est, salutis caussa. Multa etiam hujusmodi se offerunt in sacris literis. Vt Genes. XXV: *Duæ gentes sunt in utero tuo.* hoc est, gentium auctores, Esau, & Jacob. III. Reg. cap. IV: *Mors est in olla.* hoc est, mortiferum quid. Et Christus ab Apostolo b dicitur *nobis à Deo factus sapientia, justitia, sanctificatio, & redemtio.* h. e. sapientiæ objectum ac doctor, & noster justificator, sanctificator, & redemtor. Itidem cap. I. Apocalyps. vers. IV, etsi Spiritus S. οὐσιωδῶς c unicus est; ratione tamen virtutis & operationis se in Asiaticas septem Ecclesias exserentis, Johannes numerum effecti tribuens efficienti, septem nominat spiritus coram throno Domini versantes, à quibus æquè, ac à Patre & Filio, gratiam & pacem Ecclesiis optat: medio autem loco Spiritum S. inter Patrem & Christum interserit, quia longior de Christo instituendus erat sermo.

b I. Cor. I. 30.

c essentialiter.

Alius iterum se offert error vulgi; cujus de commentis propemodum dicere liceat illud Lucillii:

Pergula pictorum, veri nihil, omnia falsa.

Cujus enim pretii est, quod suaviludii illi pertendunt, metonymiam effecti non habere locum in verbis? Atqui Persii est sat. III:

--- & intus
Palleat.

Nam propriè intus pallere qui potest? Sed quia timor caussa est palloris, *palluit* usurpat pro *timuit*. Eodem modo, sed paullo molliùs, dixit Horatius d:

Dum pueris omnis pater & matercula pallet.

hoc est, liberis timet. Et de Titio Septimio, poëtâ lyrico, ac tragico e:

Pindarici fontis qui non expalluit haustus.

hoc est, extimuit. Simile est illud Maronis f:

Regina è speculis cùm primùm albescere lucem
Vidit.

d lib. I. epist. 7.

e lib. I. epist. 3.

f 4. Æn.

Albescere enim luci tribuit; hoc est, ipsi caussæ alboris, cùm pro-

priè competat rebus, quæ luce illustrantur. Par ratio, cùm *mirari* dicitur pro *ignorari*. Ut Terent. Eun. a *Miror, quid ex Piræeo abierit*. Vbi sic, ut dixi, interpretatur Donatus. Sed pleniùs idem in illud Andriæ *b*: *Miror, unde sit*. Vbi hæc annotavit: MIROR *veteres, cum* UNDE, *pro* NESCIO *ponebant. Nam admiratio ab ignorantia descendit*. Addit deinde, sic etiam accipi in Plautino isto *c*:

Siquis miretur qui sim, paucis eloquar.

Vulgò quoque cùm dicimus, *Primus hoc ille observavit*: quid aliud volumus, quàm, *observando deprehendit*?

a *act. 2. sc. 2.*
b *act. 4. sc. 4.*
c *prologo Aulularia.*

At enim, inquiunt, μετωνυμία venit ab ὄνομα *d*, eoque à Fabio definitur, nominis pro nomine positio. Homines acutos! quasi non verba quoque dici possint ὀνόματα *e*. Nam id nisi essent, non opponerentur ὀνόματα τοῖς πράγμασι *f*; nec definitio ὀνοματώδης *g* esset ἀντιδιῃρημένη ῥηματώδους *h*; nec verba, cujusmodi sunt *mugire, pipire, boare*, rectè vocarentur ὀνοματοπεποιημένα *i*: quæ qui in dubium revocare volet, eâdem intermortuam Pyrrhonis & Arcesilai ἀκαταληψίαν *k* ab Orco in lucem protrahere sese studeat.

d *nomen.*
e *nomina.*
f *nomina rebus.*
g *nominalis.*
h *opposita reali.*
i *nominū fict ones.*
k *incomprehensibilitatē.*

Monent præterea Rhetores, cùm effectus ponitur pro causâ, non debere eam obscurè nimis colligi ex effectu. Bellè quidem; at de exemplo, quo id adstruunt, hautquaquam adstipulor. Certè Hieronymus Rhegius *l*, & Ludovicus Carbo *m*, damnant Horatium, quòd dixerit *n*, *Sunt quos curriculo pulverem Olympicum Collegisse juvat*: pro, sunt quos certamen Olympicum delectat. Verùm aut ipse plusquam in Cimmeriis tenebris cespito; aut, pro poëta quidem, nulla hic est vel obscuritas, vel duricies. Nam Græcos, more suo, imitatur Horatius. Ii enim, quia in certaminibus equorum cursu pulvis excitari solet, pro ἀγωνίζεσθαι dicunt κονίζεσθαι; quod propriè notat κόνιν ἐγείρεσθαι, atque, ut Horatius loquitur, *pulverem colligi*. Et hæc de metonymia effecti.

l *lingua Latinæ commentario 2. præceptione 5.*
m *lib. 1. de Elocutione cap. 12.*
n *lib. 1. od. 1.*

VI. DE IIS, IN QUIBUS METONYMIAM MATERIATI STATUUNT, DEQUE METONYMIA DESTINATI AD FINEM.

QUOD verò ad metonymiam materiati attinet; sunt qui negent, materiatum unquam pro materia poni: sed, siquod ejus exemplum apud idoneum reperiatur scriptorem, metonymiam id materiati fore, haut diffitentur. At hac in re bis peccant. Nam materiatum pro materia sumitur, cùm Deus sic loquitur apud servum suum

suum Mosem *a*: *Pluam vobis panes de cœlo.* hoc est, manna, unde fiant panes. Etiam, rogantibus Israëlitis, *man hu*, id est, *quid est hoc?* respondit Moses *b*, *Iste est panis, quem vobis Dominus dedit ad vescendum.* Ac, ne solùm Hebræos sic loqui putemus, Maro in eclogis ait:

a *Exod. 16. 5.*
b *ibid. vers. 16.*

Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.

Serta pro floribus. Nec tamen hæc est metonymia materiati, cùm materia sit materiati caussa interna: ad metonymiam autem non alia pertineant, quàm quæ non junguntur vinculo essentiali. Vel si exemplum hoc ad metonymiam referre lubet; fuerit metonymia finis, quia solemus flores legere eo animo, ut inde sertum fiat. Sin sertum non ut finem, sed ut materiatum, consideremus: erit synecdoche totius essentialis pro parte. Nimirum quia, quod primum est intentione, id ultimum est exsecutione: eò unum idemque & finis est, quando intenditur, & materiatum sive effectum, postquam animus effecit, quod proposuerat. Vt nihil impediat, quo minùs aliquid sit, tum metonymia finis, tum synecdoche partis: non item metonymia materiæ, quia materies minimè pertinet ad metonymiam: ut satis apertè mihi videor monstrâsse. Quare verbum non addo, cùm ne operam abuti dicar in re clarâ firmandâ; tum ne fiat illud, quod Varro vocat, caprinum prœlium.

Quemadmodum autem, cùm de metonymiâ caussæ agunt, malè omittunt metonymiam finis: itidem in metonymiâ caussati malè prætereunt eam, quæ est destinati ad finem. Magis fortasse nomini suo consuluissent, si in sacrâ paginâ adsidui esse, quàm dicis caussâ, versari maluissent. Nam, ut cætera mittam, exemplum istiusmodi μετωνυμίας est in illo Abimeleci cap. xx. Genes. *Ecce is tibi est operimentum oculorum.* Ubi Abrahamus dicitur Saræ esse velamen, h.e. is, ob quem ea velari debebat in subjectionis signum *c*. Nec nationum scriptores hoc loquendi genus nesciunt, ut Catulli loco ostendam, cum ad μετάληψιν perventum erit *d*. Nunc de metonymiâ caussati ista sufficiant.

c *Ad Ephes. 5. vers. 9.*
d *cap. 10. hujus lib.*

VII. DE METONYMIA SUBJECTI, ET ADJUNCTI, GENERATIM.

CÆTEROS μετωνυμίας modos, qui complures sunt, revocant plerique Rhetores ad μετωνυμίαν subjecti, & adjuncti. Sed, etsi Peripateticis accidentium subjectum, fundamenti ratione, semper est

ſubſtentia; unde ea *ſubjectum inhæſionis* vocatur; ratione verò attributionis ſubjectum vel ſubſtantia eſt, quomodo homo ſubjectũ eſt eruditionis, paries coloris; vel accidens, quomodo linea dicitur longa, tempus breve: tamen ex eorundem ſententiâ neque continens ſubjectum eſt ratione contenti, neque patronus ratione clientis, aut dux ratione exercitus. Quare latiùs multo, quàm ſubjecti & accidentis voces accipit Ariſtoteles, ſubjecti & adjuncti nominibus utuntur illi, qui duplicem faciunt metonymiam ſubjecti, duplicem itẽ metonymiam adjuncti: ac quidem, cùm continens ponitur pro re contentâ, vocant μετωνυμίαν ſubjecti in ſe recipientis: quoties dux pro exercitu, patronus pro cliente, deus pro loco, aut poſſeſſor pro re poſſeſsâ uſurpatur, metonymiam ſtatuunt ſubjecti ad ſe recipientis: item, ſi virtutes, vitiaque, pro perſonis ipſis uſurpentur, metonymiam eſſe aiunt adjuncti inhærentis: & cùm ſignũ ponitur pro ſignato, metonymiam appellant adjuncti adhærentis. Idẽ judiciũ eſto de his, qui adjungunt metonymiam, tum objecti, tum ejus, quod circa illud ſe occupat. Verùm dici poteſt, latiùs naturâ ſuâ patêre adjuncti vocem, quàm accidentis: quippe etiam ſubſtantia ſubſtantiæ, ut brachium ſcapulis, virgultum trunco, adjungitur; non autẽ accidit. Itaque, etſi de nonnullis horum aliter ſtatuam, ut ſuo aperiam loco: tamen ipſa ſubjecti & adjuncti vocabula retinebo; cùm ne madidam memoriã juventutis novis turbem vocibus, tum ne laureolam videar in muſtaciis quærere.

De metonymiâ antecedentis, & conſequentis, hoc quidem loco nihil addere viſum eſt, quia multo rariſſima ſunt ejus exempla, quæ non ad aliquod aliud μετωνυμίας genus referri queant: ut fortaſſe vix eorum nunc habenda eſſe ratio videatur. Verùm hâc de re pluribus in Μετάληψει. Nunc de ſingulis, quos antè recenſuimus, modis ſingillatim agamus.

VIII. DE METONYMIA SUBJECTI, IN SE RECIPIENTIS.

TERTIUS igitur μετωνυμίας modus eſt, quo ſubjectũ ponitur pro adjuncto. Subjecti autem voce nunc, aliorum, quos dixi, exemplo, utar admodum laxè, & ex parte etiam valde impropriè: nempe, pro eo, cui quid ineſt vel adeſt, vel circa quod aliquid verſatur. Ut triplex ſit metonymia ſubjecti; una recipientis in ſe, altera ad ſe recipientis, tertia objecti, ſive ſubjecti occupantis.

Metonymia ſubjecti, cui quid ineſt, nunc uſurpat ſubjectum pro quali-

qualitate sive affectione, quæ inest; nunc pro actione, quæ in eo fit; nunc pro corpore sive substantiâ, quæ eo continetur.

Primi generis videtur, cùm *jecur*, quod cupiditatis sedes est, juxta Platonem, pro placito sive libidine accipitur. Pacuvius Chryse *a*:

--- Nam istis, qui linguam avium intelligunt,
Plusque ex alieno jecore sapiunt, quàm suo,
Magis audiendum, quàm auscultandum, censeo.

a *apud Cic. lib.* 1. *Divinat. & ex parte apud Non. in* Auscultare.

Interdum etiam pro sapientiâ usurpatur. Vt veteri Epigrammate in Catonem Grammaticum *b*:

En cor Zenodoti, en jecur Cratetis.

Ubi & simili μετωνυμίᾳ *cor* pro sapientiâ sumitur. Quemadmodum etiam apud Plautum Persâ *c*:

Di istam perdant. Ita cata est & callida.
Habet cor. quàm dicit, quod opu'st!

b *apud Sueton. de illust. Grāmat.*

c *Act.* 4. *sc Satin Athenæ.*

Cæterùm, ut Tullius ait 1. Tuscul., *Alii in corde, alii in cerebro dixerunt animi esse sedem & locum.* Eaque est caussa, cur *cerebrum* similiter sumatur. Ut cùm Caper grammaticus ait, *Qui cereber dicunt, sine cerebro vivunt.* hoc est, non sunt sanæ mentis. Horatii est *d*:

--- O te, Bollane, cerebri
Felicem!

d *lib.* 1. *sat.* 9.

hoc est, O te beatum, ob mentem adeò præclaram, ac generosam. Itidem Græci φρόνησιν vocant φρένας. Vt in nobili illo Epicharmi *e* dicto:

Νᾶφε, καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν· ἄρθρα ταῦτα τᾶν φρενᾶν..

Nam φρένας hic sapientiam significare, ostendit illud Q. Ciceronis: *Quamobrem*, inquit, *Epicharmeum illud teneto, Nervos atque artus esse sapientiæ, non temere credere.* At propriè φρένες sunt membranæ, quibus cerebrum & cor involvuntur; etsi Eustathius ita vocet τὸ διάφραγμα; nonnulli etiam φρένας propriè mentem, at μετωνυμικῶς diaphragma, significare tradant. Verùm res tanti non est, ut super eâ necesse sit haberi doctorum comitia.

e *Apud Dionem Chrysostomum. lib.* περὶ ἀπιστίας.

Atque ut *jecur, cor, cerebrum*, pro sapientiâ; ita, quia in vultu pudor relucet, *frons*, & *os*, sæpe sumuntur pro pudore. Unde Catullus *f*:

--- Pudorem
Ferreo canis exprimamus ore.

f *Carm.* 43.

Persii verò est sat. v:

--- Exclamet Melicerta, perîsse
Frontem de rebus.

De utroque ita Donatus in Eunuch. *g* *Os durum, os impudens: ut* *contrà*

g *act.* 4. *sc.* 7.

contrà mollis frontis dicuntur, qui sunt reverentes. Atque hinc lucem capit illud Asinii Galli de M. Pomponio Sabino *a*:

> *Qui caput ad lævam deicit, glossemata nobis*
> *Præcipit. os nullum, vel potiùs pugilis.*

Os nullum, hoc est, nullius pudoris: *os pugilis*, hoc est, durum, quale est pugilis, quod cæstibus crebrò feritur. *Durum* autem *os*, pro impudenti; quomodo Terentium loqui Donatus notavit, ut vidimus.

Metonymiæ subjecti ejus, cui qualitas sive affectio quomodocunque inest, vicina est illa, in qua per locum, ubi aliquid fieri solet, intelligitur actio, quæ in eo fiat. Cic. 1. de Orat. *Age verò, ne semper forum, subsellia, rostra, curiamque mediteris.*

Sed longè usitatissima est illa, cùm per locum signamus substantiam, quæ locum illum occupat. Ut Genes. VI. 11: *Terra corrupta erat.* id est, *homines*. Deut. XXXII. 11: *Sicut aquila nidum suum excitat ad volandum.* hoc est, pullos suos. Ita Janus locus erat Romæ in foro *b*, sic dictus ab duabus *c*, vel, ut Acron *d* putat, tribus Jani statuis. Sed per μετωνυμίαν continentis ponitur pro fœneratoribus, trapezitis, ac mercatoribus; qui eo in loco habitabant, aut versabantur. Horat. epist. 1. lib. 1:

> *--- Hæc Ianus summus ab imo*
> *Prodocet.*

Ubi libri plerique *prædocet*: sed *prodocet* est in MSSis, & vett. editt. *e* & scripturam hanc agnoscit quoque Jacobus Magnus Toletanus *f*, qui ante annos vixit ducentos. Maro 1. Georg.

> *Poculaque inventis Acheloia miscuit uvis.*

Nam aquam intellexit per *pocula Acheloia*, id est, aquea. Veteres enim, Eustatiho *g* teste, *Acheloum* pro quavis aqua ponebant. *Vvas* itidem pro ipso accipit vino: sive metonymiâ continentis, sive potiùs per metonymiam vel synecdochen materiæ pro materiato. Juvenalis sat. XVI:

> *Quàm tu Coryciâ semper qui puppe moraris,*
> *Atque habitas, Coro semper tollendus, & Austro,*
> *Perditus ac vilis sacci mercator olentis.*

Vbi per vilem & olentem saccum, intelligit opobalsamum, aliámve mercem fætidam; ut vetus scholiastes exponit: vel, quod longè verius, crocum signat; ut argumento est, quòd Coryciæ navis fiat mentio. Corycus enim croco nobilis. Is Ciliciæ mons est: unde, ut Horatius *h* *Corycium* dixit crocum, ita Lucretius *i* *Cilicem*, ac *spicam*

a *apud Sueton. de illustr. Gramat.*

b *Seneca in* ἀποκολοκυνθώσει.

c *P. Victor. in 8. Reg. urbis.*

d *in lib. 2. sat. 3.*

e *ut Venetâ anni 1479.*

f *lib. 5. Sophologii cap. 15.*

g *Iliad.* C. *pag. 353. edit. Rom.*

h *lib. 2. sat. 4.*

i *lib. 2.*

eam Cilissam pro eodem Naso in Fastis *a*. a *lib.*1.

Nonnulli in hujusmodi exemplis metonymiam subjecti esse negant. Atque hi ad συνεκδοχὴν referunt, ac pro se facere arbitrantur nomen συνεκδοχῆς, quod *comprehensionem* sonat. Verùm aliter locus comprehendit locatum, aliter totum comprehendit partes: idem numero locus aliud, atque aliud, locatum recipit: at partes sunt de essentiâ totius. Adde quòd nec semper ἔτυμα convertantur cum re; cùm non sit *consul*, quisquis consulit Reip. &, ut tropum opponamus tropo, quamvis μετωνυμία sonet *transnominationem*, non tamen semper metonymia est; cùm nomen pro nomine ponitur; quandoquidem hoc omnibus tropis commune est.

Etsi autem, hęc esse μετωνυμικὰ, nobis quidem certum sit, non arbitrarium: minimè tamen iis adstipulamur, qui hanc vocant μετωνυμίαν subjecti. Nam quemadmodum μετωνυμίαν esse agnoscimus, quia continens, & contentum, naturali quidem vinculo conjunguntur, at non ita, ut alterum sit de alterius essentiâ, uti in synecdoche fit: (nam id si esset, non maneret unum numero continens, mutato subinde contento) ita μετωνυμίαν quoque adjuncti esse arbitramur, quia continens sit locus, contentum sit locatum: locus autem corpori locato accidit, cùm commune sit corporum accidens; uti & tempus; quemadmodum quarto φυσικῆς ἀκροάσεως libro ab Aristotele docetur ex tripode, non dico Apollinis, verùm rectæ rationis. Sed exemplis quoque pugnemus. Maronis est *b*, b 8. *Æn.*

--- *Cœlo gratissimus amnis*: c 1. *Æn.*

pro cœlitibus. Ejusdem est *c*,

--- *Ille impiger hausit Spumantem pateram:*

pro vino. Et *Roma* pro Romanis crebrum est. At Dii non sunt adjunctum cœli, nec vinum pateræ accidens est, nec Romani urbis: verùm Diis, vino, civibus, accidit locus, quo continentur. Falsi videntur istiusmodi argumentatione: Subjectum continet: locus continet. Ergo locus est subjectum. Verùm aliter accidens est in subjecto, aliter locatum in loco. Deinde nec investes pueri nesciunt, ex puris affirmantibus illegitimè in secundâ figurâ contexi συλλογισμὸν, quando major non reciprocatur. Et hæc quidem paucis dicta sunto pro sententiâ nostrâ, quam non ponimus nos, sed proponimus. Quòd si veritatem non semper ex altissimo Democriti puteo extrahere quiti sumus: at certè hujuscemodi quæstionibus exercebimus ingenia juventutis, & eliciemus eruditorum judicium.

Porrò

Porrò aliud quoq; hinc colligmus: nempe *μετωνυμίαν* subjecti fore, non cùm tempus pro re, quę in tempore est, sed, quod in tempore est, pro tempore usurpatur. Nam res, ut in loco, ita in tempore est; ac tum locus, tum tempus, ut dixi, sunt rei accidentia, atque, ut vocant, circumstantiæ. Est igitur *μετωνυμία* subjecti, cùm *messis* sumitur pro tempore messis. Ut illo Pliniano lib. XXII. cap. XIII: *Semen* (urticæ) *colligi messibus oportet.* Et lib. XXIV. cap. XIV: *Flos mori per messes colligitur.*

IX. DE METONYMIA SUBJECTI AD SE RECIPIENTIS; ITEM OCCUPANTIS.

VIDIMUS de metonymiâ subjecti in se recipientis. Nunc expendamus ea, quæ referunt ad metonymiam subjecti ad se recipientis. Primum eorum genus est, cùm possessor ponitur pro re possessâ. Ut apud Maronem *a*:

a 2. *Æn.*

--- Iam proximus ardet
Vcalegon: pro domo Vcalegontis.

b *act.* 4. *sc. Malus & nequam.*

Item cùm hominem devorari dicimus, cujus consumuntur opes. Plautus Pseud. *b*.

SI. *Iamne illum comesurus es?* BA. *Dum recens est,*
Dum datur, dum calet, devorari decet.

c *act.* 2. *sc.* 2.
d *in Claudio cap.* 9.
e *juxta restitutionem Carrionis, & Palmerii; ut cervi sint servi nequam; canes, parasiti.*

Sermo est de caculâ, cui nomen Harpax. Idem Asinariâ *c*, cùm Libanus cognovisset ex Leonida, advenisse chlamydatum cum pecuniâ pro asinis: quærit confestim, *Vbi is homo est?* ac subjicit Leonidas: *Iam devorandum censes, si conspexeris?* hoc est, emungendum argento. Nec aliter capiendum illud apud Tranquillum *d*, *Claudium venalem pependisse.* Atque ab hac metonymicâ locutione origo est fabulæ de Actæone comesto à canibus suis, hoc est, adulatoribus, ac parasitis. Quò pertinet illud Varronis *e*: *Crede mihi, plures dominos cervi comêdere, quàm canes. Quòd si Actæon occupâsset, & priùs suos canes comedisset, non nugâs saltatoribus in theatro fieret.*

f *octipedem.*
g *aliquem duorum boum, & unius esse plaustri dominum.*

Sunt qui in talibus credant esse *μετωνυμίαν* adjuncti, quia possessor sit tanquam contentũ: quomodo Vcalegon ædibus, rex arce suâ continetur. At, puto, non dicent, etiã bubus eum contineri, cui haut aliæ opes essent, quàm rusticæ: etsi eum vocarint olim *ὀκτώποδα* *f*, quo significabant, *δύο γ βοῶν δεσπότην εἶναι, καὶ ἁμάξης μιᾶς*, teste Luciano in Scytha. Quanto igitur rectiùs possessor dicetur esse subjectũ rem possessam ad se recipiens; quia opes, ac omnia fortunæ bona, accidunt homi-

hominibus. Adde quòd litem lite dirimere conatur, cùm incertum sit, num contentum rectè statuatur adjunctum. Nos quidem, subjectum esse, suprà docebamus; in quo si verum vidimus, hæc quoque perorata lis est. Pronunciabunt eruditi ᾗ ἀρέσκει σαν a. a qua sententia placeat.

Atque ex his etiam liquet, cujusmodi *μετωνυμία* sit, cùm Deus loci ponitur pro loco. Nam quamvis hæc ex vulgi sententiâ metonymia adjuncti fuerit, si Deum consideres ut contentum; locum, ut continens: tamen metonymiam subjecti esse, negari nequit, si Deus consideretur, ut dominus loci; locus autem, ut regnum, quod quasi sortitò ei obtigerit. Maro VI. Aen.

--- Primisque in faucibus Orci.

Quæ ad verba ita Servius: *Deum posuit pro loco: ut Iovem dicimus, & aërem significamus. Horat.* b *Manet sub Iove frigido Venator. Orcum autem Plutonem dicit. Nec enim per Charonta possumus intelligere inferos dictos, quia minor potestas pro imperio numquam ponitur; sed illa, quæ tenet imperium.* Nequis mihi hîc nebulas aliquas, aut offucias. Disertim enim confirmant hæc sententiam nostram: nisi quis tam ineptè desipiat, ut nondum videat, eum, qui imperium tenet, subjectum quodammmodo esse ejus, in quod imperium sit adeptus. Itidem autem *Neptunus*, ac *Venus*, interdum usurpantur pro rebus, quibus præsident. Nævius *c*:

b lib. 1. od. 1.

Coquus edit Neptunum, Venerem, Cererem:

ubi panis significatur per *Cererem*, pisculenta per *Neptunum*, olera per *Venerem*; utpote hortorum præsidem, teste Plauto, Varrone, Plinio. Ne M. Antonio Delrio credas, qui *d Liberum*, vel *Palladem*, pro *Venere* substituendum putat, contra omnium veterum & novellorum codd. fidem. Nec *Iupiter* tantùm pro aëre, aut cœlo, accipitur; ut fit in Horatii loco à Servio suprà adducto, atque alibi sæpe: sed & pro vento: ut in illo Catulli *e*:

c *Apud Festum in* Coquus.

d *cõmentario in Oedipum Senecæ.*

--- Sive utrumque Iupiter
Simul secundus incidisset in pedem.

e *Carm.* 4.

Porrò totum hoc à poëtis factum ad opinionem vulgi, plures Deos pro variis naturæ partibus statuentis. De quo longè aliter philosophi: qui unum esse Deum credebant: nec Vulcanum igni præesse, sed ipsum esse ignem putabant: ac par in cæteris ratio est. unde Minucius Felix in Octavio: *Zenon interpretando Iunonem aëra, Iovem cœlum, Neptunum mare, ignem esse Vulcanum, & cæteros similter vulgi Deos elementa esse monstrando, publicum arguit graviter & revincit errorem.*

Non desunt eruditi, qui, uti est metonymia caussæ efficientis, cùm *Bacchus* pro vino, *Ceres* pro frugibus sumitur: ita eódem etiam referunt,

 referunt,

ferunt, cùm *Iupiter* pro aëre, *Neptunus* pro mari accipitur. Sed planè falluntur. Neque enim Jupiter à poëtis æthera, aut Neptunus mare dicitur condidisse: imò hæc fuisse aiunt, priusquam illi nascerentur è Saturno & Rheâ: sed sortitò hoc iis imperium obtigisse, fabulantur. At Liber vini inventor, Ceres frugum, Minerva lanificii inventrix credebatur.

Etiam ad metonymiam subjecti ad se recipientis pertinet, cùm dux ponitur pro exercitu. Ut cùm ab Annibale apud Cannas cæsa esse dicimus sexaginta Romanorum millia. Nimirum Hannibali, velut subjecto, accessit, & quasi accidit imperium in exercitum; haut aliter ac hominibus contingunt opes; ac gentium Diis potestas & jus in portionem aliquam orbis obtigisse putabatur.

Nec dissimilis ratio videtur, cùm *patronus* sumitur pro cliente, *advocatus* pro reo. Ut pro Roscio Amerino: *Primùm à Chrysogono peto, ut pecuniâ, fortunisque nostris contentus sit; vitam & sanguinem ne petat.* Ubi Orator sibi tribuit Roscii partes, quia eum receperat defendendum.

Nec subjectum solam ad se recipit personam, sed quandoque & rem: quomodo Deo, vel homini, simulachrum acdedit, regię conditioni sceptrum, vino hedera, & ita in aliis: unde nunc res pro signo, nunc signum pro re signatâ usurpatur. Prius loquendi genus ad metonymiam subjecti adhærentis pertinet. Vt I. Corinth. XI. 10: *Ideo debet mulier habere potestatem supra caput.* hoc est, velamen, signum potestatis, quam vir in mulierem habet. Vt fallatur vir eruditus *a*, quando negat signatum subire locum signi. Et sanè quid usitatius, quàm ut signa ac statuę Deorum, vel heroum, vocentur eorum nominibus, quorum sunt signa. Parque ratio in picturis. Macrobius lib. II. Satur. cap. III, quod est de jocis M. Ciceronis: *Nec Q. Ciceroni fratri circa similem mordacitatem pepercit. nam cùm in eâ provinciâ, quam ille rexerat, vidisset clypeatam imaginem ejus, ingentibus lineamentis usque ad pectus ex more pictam, (erat autem Quinctus ipse staturæ parvæ) ait: Frater meus dimidius major est, quàm totus.* Jocus est ex ambiguo. priùs enim *frater* per μετωνυμίαν signati pro signo, posteriùs propriè sumitur.

a *Maximilianus Sandæus in Grammatico Profano, cōment. 15. pag. 588.*

Tertium subjecti genus superest, quod aliter *objectum* vocatur, vel *materia, circa quam*. Hoc quoque usurpatur interdum pro re, quæ circa illud occupatur. Cicero pro Milone: *Inter arma silent leges.* hoc est, judices, quorum est, juxta leges sententiam ferre. Virgilius Ecl. I:

Formosam resonare doces Amaryllida sylvas.

hoc est, carmen de Amaryllide. Lucanus in IX:

--- *Phar-*

- - Pharsalia nostra
Vivet, & à nullo tenebris damnabitur ævo.

hoc est, poëma de Pharsalia. Vbi & metonymia est continentis, *Pharsalia* pro prœlio in Pharsalicis campis commisso. Item Synecdoche, quia poëta à nobilissimâ parte eorum, quæ narrat, operi nomen imposuit; consilio non tam malo, quàm summo viro, Cæsari Scaligero, videbatur *a*. a *lib.6. de re poët. cap.6.*

X. De metonymia adjuncti inhærentis.

SEQUITUR metonymia adjuncti; quæ similiter est vel adjuncti inhærentis, vel adhærentis, vel circa objectum suum occupati.

Metonymiam adjuncti inhærentis duplicem faciunt. Vna est contenti pro continente. Vt illo Catulli *b*: b *carm.* 56.

Oramus, si fortè non molestum est,
Demonstres, ubi sint tuæ tenebræ.
Te campo quæsivimus in minore:
Te in circo, te in omnibus libellis.

Libellis (quomodo etiam est in principe Catulli editione, quæ Regii Lepidi prodiit *c*) dixit pro tabernis librariis. Et probat id Scaliger quoque: ut geminum sit illis, quando Attici dicunt, ἐν ἰχθύσιν *d*, pro ἐν ἰχθυοπωλείοις *e*; ἐν λαχάνοις *f* pro ἐν λαχανοπωλείοις *g*. Similis fuerit metonymia, si versu primo rectum est *tenebræ*; ut est in eâdem Regiensi editione, item MSSis. Sumetur autem pro loco tenebricoso: quomodo & loquitur Matthæus Euangelii cap. XXII. 13: *Conjicite eum in tenebras exteriores.* c *lin.* 1481. d *in piscibus.* e *in foro piscario.* f *in oleribus.* g *in foro olitorio.*

Altera adjuncti inhærentis metonymia statui solet, cùm virtutes, vitiaque, ponuntur pro personis ipsis. Vt in his Plauti; *deliciæ pueri, scelus viri, flagitium hominis.* Item in illo Maronis *h*; h 2. *Æn.*

Accipe nunc Danaûm insidias, & crimine ab uno
Disce omnes.

Vbi *crimen* ponitur pro reo: quia sententia est; Ex uno Sinone disce, omnes Græcos esse insidiatores. Quamquam, si ad vivum omnia, philosophorum more, resecemus, non fuerit hæc μετωνυμία adjuncti. Quod docebo tam clarè, ut, si fallam, vix recusem, quin fides in talibus parú mihi propitia sit in omne ævum. Sumamus hoc Terentii *i*: i *Andr. act.3.sc.5.*

Vbi illic scelus est, qui me perdidit?

Non hic *scelus* pro homine ponitur; sed pro scelesto. At scelus adjunctum quidem est hominis: verùm scelesti non adjunctum est, sed

 forma

forma essentialis; haut aliter atq; sanitas est forma essentialis hominis sani, quà sanus; aut sapientia sapiẽtis, quà talis. Nã si scelus scelesti adjunctum esset, aut sanitas sani, aut sapientia sapientis; ut arbitrantur, qui tantùm dicis caussâ philosophiam degustarunt: posset scelestus sine scelere, sanus sine sanitate, sapiens sine sapientiá esse, intelligi, ac definiri: quandoquidem hæc accidentium natura est, ut abesse possint sine subjecti interitu. At homo sine scelere, sanitate, ac sapiẽtiá, & esse, & intelligi, & definiri potest; scelestus autem, sanus, sapiens, sine illis non potest. Quòd siquis contrà pertendat, quæro, quam scelesti formam essentialem putet, si scelus non sit? aut unde quemquam sanum dici arbitretur, si non ob sanitatem? aut per quid sapiens sit talis, si per sapientiam sapiens non sit? Quòd si alia forma adferri nequit, fateamur necesse est, cùm hujuscemodi nomina commutantur, accuratè loquendo, hautquaquam esse *μετωνυμίαν*, sed synecdochen formæ; de quâ capite proximo acturi sumus.

XI. DE METONYMIA ADJUNCTI ADHÆRENTIS, ET OCCUPATI.

NVNC persequamur ea, quæ retulere ad metonymiam adjuncti adhærentis. Hujusmodi est, cùm tempus ponitur pro eo, quod est in tempore. Plautus Sticho *a*: *Væ ætati tuæ.* id est, tibi. Idem Menæchmis *b*: *Sibi inimicus magis, quàm ætati tuæ.* Par ratio videtur *c*, cum *seculum* pro genere aut multitudine ponitur. Lucretius lib. II:

--- parit omnia secla ferarum.

id est, universam ferarum propaginem, sive omnes feras. Et lib. V:

Lanigeræque simul pecudes, & bucera secla.

id est, boves. Nam *bucera* dicuntur, quibus ingentia sunt cornua: quia ἵππος, & βοῦς, in compositione augent: unde κάβηξ, sive larus dictus βουφάγος *d*, atque Herculi dicatus est ob voracitatem *e*: & equus Alexandri vocatus βουκέφαλος, non à bubuli capitis similitudine, ut putavit Festus; & fortasse etiam Strabo *f*, (qui sic dictum ait à latitudine frontis:) sed vel ab inusto bubuli capitis signo *g*, (quomodo κοππατίαι dicti, quibus inustum K *h*, seu potiùs Kophe *i*) vel, quod nec minùs placet, à capitis magnitudine.

Præterea huc refer, cùm signum ponitur pro signato. Vt quando nomen, quod rei signum est, teste Aristotele *k*, pro re ipsâ accipitur.

a *Act.* 4. *sc.* 2.
b *Act.* 4. *sc.* 3.
c *Nisi seculum κατ' ἐξοχὴν dicitur de serie temporis: primò autem animantium, vel cujusvis rei seriem notet: quippe quòd sit à sequendo. Vt enim à specio speculum, ita à se quor seculum.*
d *Athenæus l.* 10.
e *Aristophanis scholiastes, in Aves.*
f *lib.* 15.
g *Plinius, & Aristophanis scholiastes.*
h *Hesychius, Eustathius, alii.*
i *Vide Scaligeri digressionẽ de literarum Ionicarum origine, quæstione Animadversionibus Eusebianis.*
k *lib.* περὶ ἑρμηνείας.

pitur. Ita Græci, Hebræorum exemplo *καλεῖσθαι a* dicunt pro *εἶναι b*: a *dici.*
& apud Aeschylum est, *τὸ Θηβαῖον ὄνομα*, pro Thebanis: apud Livium, b *esse.*
nomen Romanum, pro Romanis: apud Val. Catonem in Diris, *Et felix nomen agelli*, pro agello felici.

Item cùm per *sceptrum* notatur regnum, per *fasces* consulatus, per *vitem* munus centurionum. Juvenal. sat. XIV:

Scribe, puer, vigila, caussas age, perlege rubras
Majorum leges, aut vitem posce libello.

Quem in locum ita vetus scholiastes: *Vt centurio fias, da libellos, id est, milita. Vitis enim insigne centurionum est, à Libero patre inventum; qui primus triumphavit, & inventor vitis est.*

Par quoque ratio, cùm per *pubem* signatur juventus, per *canitiem* senectus. Aut cùm *indumentum* pro ipsâ personâ accipitur. Tibullus *c*: c *lib.4. carm. 10.*
Sit tibi cura togæ potior. Nam intelligit meretricem ditiorem, quæ togata, uti diximus alibi *d*. Itidem pauperior *e* accipienda, & quæ in gynæceo conclusa pensum facit, cùm mox subjicit: *Pressumque quasillo Scortum.* d *lib. 1. cap. 10.* e *Casaubon. Animadv. in Athen. lib. 1. cap. 19.*

Simili quoque metonymiâ, sed significatione dissimili, eandem *togæ* vocem usurpavit Cicero, cùm dixit:

Cedant arma togæ, concedat laurea laudi; vel, ut alii, *linguæ.*

Nam de eo, itemque armorum vocabulo, ita ipse Tullius *f*, optimus verborum suorum interpres: *Non,* inquit, *dixi hanc togam, quâ sum amictus; nec arma, scutum aut gladium unius Imperatoris: sed, quia pacis est insigne, & otii, toga; contrà autem arma tumultus, atque belli; more poëtarum locutus, hoc intelligi volui, bellum, ac tumultum, paci atque otio concessurum.* f *orat. in Pisonem.*
Præter verò hanc metonymiam signi, est & hîc metonymia efficientis, cùm *linguam* dixit pro eloquentiâ. Ita enim legerunt Sallustius, sive Porcius Latro, vel quisquis auctor invectivæ in Ciceronem, Quinctilianus lib. 11. cap. 1, & Plutarchus in Cicerone. Non tamen repugnem, si quis *laudi* potiùs, cum Fulvio Vrsino, & Francisco Polleto, legere malit, quàm *linguæ*, cum Victorio, & Lambino: tum quia elegantior est *ἀντίθεσις g*, ut forensia conferantur cum castrensibus, & g *opposi-*
amborum præmia inter sese: (nam armorum præmium laurea est; *tio.*
togæ, sive forensium actionum, laus, ac gloria:) tum quòd optimi & vetustissimi codices *laudi* habeant: tum quoniam Cicero studuisse videtur syllabarum antanaclasi: unde illud ejusdem:

O fortunatam natam me consule Romam!

tum quia id Tullius ipse comprobare videtur, cùm mox subjicit: *Nam cùm tu timidus ac tremens tuis ipse furacissimis manibus detractam è*

cruentis fascibus lauream ad portam Esquilinam abjecisti; indicasti, non modò amplissimæ, sed etiam minimæ laudi, lauream concessisse.

Restat metonymia adjuncti occupantis; quâ ponitur aliquid pro objecto. ut quando πίστις *a* notat τὸ πιστὸν *b*, *spes* rem speratam, *amor* quod amamus. Proverb. XIII. 12: *Spes, quæ differtur, affligit animam.* 1. Sam. 1. 27: *Dedit mihi Dominus petitionem meam.* hoc est, rem petitam. Cicero lib. XIV. epist. XIV: *Hem mea lux, meum desiderium.* h. e. Terentia mea, quam sic desidero. Catullus *c*, & alii, *amores meos*: h. e. quem, vel quam amo.

a *fides.* b *quod creditur.* c *carm. 39.*

XII. EPILOGUS DOCRINAÆ DE METONYMIÆ DIVISIONE, DEQUE TROPI EJUS CAUSSA, ATQUE USU.

ET hæc de speciebus μετωνυμίας. Quòd si subjecti & adjuncti nominibus vim fecisse videamur, laxè adeò & impropriè ea usurpando: equidē non refragor, quo minùs appellatione eorum utamur magis propriè; ac si qua non satis commodè sub iis comprehendimus, hæc pro distinctis habeantur speciebus. Vt si statuamus, metonymiā aliam esse caussæ, vel effecti; aliam subjecti, vel adjuncti; aliam relati, & correlati; aliam signi, & signati; & ita porrò alia etiam seorsim memoremus, quę duriùs ad τετραχοτομίαν illam referantur. Atq; idem dictum puta de divisione illâ, quâ μετωνυμία quædam dicitur antecedentis, consequentis, vel connexi: ut in Metalepsi explicabimus.

Porrò tropus hic non tam, uti de metaphorâ dicebamus, necessitatis, aut illustrandi caussâ, inventus est, quàm ut pariat copiam. Itaque, quod in aliis quoque tropis locum habet, id hîc præcipuè observandum, ne novas fingamus metonymias; sed classicorum scriptorum usum spectemus: ut Fabius disertè hoc de tropo monet lib. VIII. cap. VI. Eandem ob caussam parciùs metonymiam usurpabimus, quàm metaphoram: atque inprimis id de solutâ oratione dictum velim. Sanè, cùm tropo hoc intempestiviùs utatur Plato, non immeritò eo nomine reprehenditur à Dionysio Halicarnassensi *d*. Sunt tamen & μετωνυμικὰ non pauca in singulis linguis; quorum usum licet frequentes, nihil à propriâ significatione recedere videaris. Nam quemadmodum innumera sunt, quæ in metaphoricâ significatione tantopere frequententur, ut propria penè videatur intercidisse: ita & nonnulla in metonymicâ usitatiora sunt, quàm in propriâ. E. G. *nubere* primò significat operire, aut velare: unde Varroni lib. IV. de L. L. *Neptunus* dictus videtur, quasi Nuptunus, *quòd mare terras obnubit, ut*

d *lib.* περὶ τῆς Δημοσθ. δεινότητος.

nubes

nubes cœlum: quam & ipsam ἐτυμολογίαν Arnobius adfert lib. III. Vulgò tamen videre est, haut temere *nubendi* vocem aliter accipi, quàm metonymiâ adjuncti, pro *matrimonio jungi*: rariùs quidem de viro; quomodo Pomponium esse usum, Nonius *a* docet; & Tertullianus *b*, atque alii ejus ævi, loqui solent: passim verò pro *viro jungi*: quia nempe, ut è Festo, & aliis, notum est, sponsæ, cùm à marito domum deducerentur, caput solitæ sunt obnubere flameo: sive ob pudorem, quia flamei color luteus *c* esset, nec pudoris colori absimilis *d*: sive boni ominis gratiâ, quia flameo uteretur Flaminis uxor, cui divortium facere, vel iterum nubere *e*, non liceret: sive ut eo, velut humilitatis indicio, se obnoxias semper maritis fore testarentur; quemadmodum, præter alios, testatur Ambrosius lib. de Patriarchis, & comment. in priorem ad Corinth., vel alius, quando commentariorum in Paulinas epistolas, vel Hilarius, diaconus Romanus, vel Remigius Lugdunensis, potiùs esse auctor videtur.

a *in* Nubere.
b *lib.1. ad uxorem cap.7. & lib.2. cap. ult.*
c *Plin. lib.21. cap.8.*
d *Iuvenalis scholiastes vetus in sat.2.*
e *Plutarchus in problematis Romanis, Tertull. lib. de Exhortat. cast. cap. ult. & lib.1. ad uxorem cap.7. Hieronymus lib.1. adversus Iovinianum. &c.*

CAPUT VIII.

DE SYNECDOCHE.

SYNECDOCHE *est, cùm totum pro parte, aut pars pro toto usurpatur. Itaque huc pertinent exempla, in quibus genus accipitur pro specie, aut contrà species pro genere; item integra essentia, aut tota materia, pro parte essentiali, aut materiali; vel contrà pars essentialis, materialisve, pro totâ essentiâ, aut integrâ materiâ.*

I. DE SYNECDOCHES VOCE, DEFINITIONE, ET DIVISIONE.

ΣΥΝΕΚΔΟΧΗ', juxta Fabium, *variat sermonem, ut ex uno plures intelligamus, parte totum, specie genus, præcedentibus sequentia, vel contrà.* Itaque Cyprianus Soarez Synecdochen definit, *tropum, in quo ex parte totum, aut contrà, aut ex antecedentibus consequentia intelliguntur.* Verùm fallit falliturque cum Fabio Cyprianus. Neque enim, cùm ex antecedentibus colligimus sequentia, synecdoche est, sed metonymia; ut fusiùs ostendam in tractatione Μεταλήψεως. Hoc loco tantùm utar exemplo à Fabio, & Cypriano etiam, adducto. Id verò est isthoc Maronis *f*:

f *Ecl.2.*

Aspice, aratra jugo referunt suspensa juvenci.

Vnde

Vnde apparet, noctem appropinquare. At hæc est metonymia signi, quia quòd boves diurno functi labore stabulum repetunt, id indicium est noctis appropinquantis. Quare tum tantum ϛυνεκδοχὴ est, cùm totius & partis nomina commutantur; quæ res & huic tropo nomen fecit. Nam ϛυνεκδοχὴ, quam quidam *intellectionem* appellant, κτ̀ λέξιν ab auctore ad Herennium tranfertur *comprehensio:* totum autem partes suas comprehendit, ac partes comprehenduntur à toto. Et hæc de voce, ac definitione.

Cùm autem, totum, & pars, trifariam accipiantur; tot quoque erunt modi ϛυνεκδοχῆς. Ac primò est totum universale; ut genus ratione specierum, & species ratione individuorum: huic autem respondet pars subjecta; ut species ratione generis, & individua ratione speciei. Nisi fortasse aliquis existimet, genus magis esse partem speciei, quàm speciem generis. Nam ab actu potiùs sumenda esse videtur denominatio, quàm à potentiâ. At genus quidem potentiâ continet species, quia, quod animal est, potest esse homo, potest item esse bestia: species autem actu continet genus, quia si genus est pars definitionis, erit etiam essentiæ, cùm definitio exponat essentiam rei. At homo potentiâ est pars animalis, quia animal potest esse homo, & non necessariò est homo, cùm possit esse non homo. Sed vis hujus argumenti eo claudicat, quòd aliquid esse partem essentiæ colligit, quia pars sit definitionis, cujus est essentiam explicare. Atqui, si genus est pars ὐσίας, cujusmodi pars erit? Materia quidem propriè dici nequit, cùm aliud sit animal, aliud corpus animatum. Nempe hîc videas totum formale, sive metaphysicum, cujusmodi est definitum, confundi cum toto universali, cujusmodi est genus ratione specierum, & species ratione singularium. Differunt autem hæ partes plurimùm. Nam genus est ens completum, e.g. animal. At materia, e.g. corpus animatum, est pars substantiæ. Forma autem restringit universalitatem materiæ, ut differentia universalitatem generis. Quare ἀναλογία quidem est inter ea: at idem non sunt. Fortasse autem hæc, & fusiùs, & subtiliùs, tractare videmur, quàm huic conveniat loco, aut facultati. Verùm, cum Varrone dicam,

Si displicebit tam tibi latum mare,
Tantùm parato spongiam deletilem.

Nunc singulos ϛυνεκδοχῆς modos lectioribus illustremus exemplis.

II. DE SYNECDOCHE GENERIS.

AC συνεκδοχὴ quidem generis est *creatura* pro homine: quæ loquendi ratio, more Hebræo, usurpatur Marci cap. XVI. 15. & ad Coloss. cap. I. 13. Item Græcis ζῶα, vel ἄλογα, pro equis. Latinis *mortales* pro hominibus. Quomodo, poëtarum exemplo, loqui amat Sallustius. Ut in Jugurthinâ: *Ubi & incolere, & mercari consueverant Italici generis multi mortales.* Item: *Sic à multis illi mortalibus honestissimâ suffragatione consulatus petebatur.* Simile est ἄστρον *a*, pro Caniculâ, sive Sirio, apud Xenophontem, Theopstrastum, alios: item pro Sole *sidus*, Horatio, Plinio, Senecæ. Cujus illud Thyeste *b*:

Atrum cucurrit limitem sidus trahens.

Pro quo postea *c* ait: *O Phœbe patiens, fugeris retro licet.*

Atque iterum *d*: *--- verterit cursus licet*
Sibi ipse Titan.

Ejusdem generis est *Pergama*, pro arce Trojanâ. Quamquam Servius *e*, quòd generatim pro arce accipitur, id putet fieri per synecdochen speciei. Sed non dubium, quin *Pergama* Ionicâ linguâ primò arcem significent. Ideo fortasse nomen *Trojæ* addidit Stesichorus *f*:

Οὐδ' ἵκεο Πέργαμα Τροίης *g*.

Et Euripides Helenâ *h*:

Ὤλεσεν, ὤλεσεν
Πέργαμα Δαρδανίας *i*.

Item Lucretius lib. I:

Nec clam duratcus Trojaï Pergama partu
Inflammâsset equus.

Par etiam ratio est, cùm Græcis ὄρνις κατ' ἐξοχὴν ponitur pro gallina: aut cùm Latinis *olus* usurpatur pro brassica, aut *piscis* pro lupo: de quo Scaliger Conjectaneis in Varronem. Aut cùm τὰ ἀνόητα Aristophanes posuit pro libidine illicita ἢ ἀφροδισίοις: ut in Nebulis: Οἴνου τ' ἀπέχῃ, καὶ γυμνασίων, καὶ τῶν ἄλλων ἀνοήτων *l*. Ubi vide, quæ in hanc mentem scribit Græcus interpres. Eademque loquendi ratio apud Hebræos locum habet: quibus *nebalà*, quod propriè *stultitiam* notat, sæpe de stupris usurpatur. Ut Deuter. XXII. 21: *Morietur, quia stultitiam fecit in Israële, fornicando in domo patris.* Et Thamar Amnoni ait II. Sam. XIII. 12: *Ne facias stultitiam hanc.* h. e. flagitium hoc. In Hebræo est, *Al taasèh hannebalà hazót.* In Græco, Μὴ ποιήσῃς τὴν ἀφροσύνην ταύτην. Latini quoque ita locuti. Vnde apud Plautum Bacch. *m*

a *sidus.*
b *vers.* 695.
c *vers.* 775.
d *vers.* 783.
e *in* 2. *Æn.*
f *in palinodia sua, teste Platone in Phædro.*
g *Neque ivisti ad Pergama Trojæ.*
h *vers.* 390.
i *Perdidit, perdidit Pergama Trojana.*
k *avis.*
l *Et vino abstinet, & exercitiis, & reliquâ omni stultitiâ.*
m *act.* I. *sc.* I.

Huic ætati non conducit, mulier, latebrosus locus.

BA. *Egomet apud me, siquid stultè facere cupias, probibeam.*

a libidinosè patrare.

Nam *stultè facere* usurpat pro ἀνοηταίνειν, hoc est, ἀφροδισιάζειν *a*. Menæchmus quoque apud eundem *b* à Messenione monitus, ut sibi ab Erotio meretriculâ caveret, respondet servo:

b Menæchmis act. 2. sc. 2.

Mihi dolebit, non tibi, siquid ego stultè fecero.

Et Lyconides adolescens, qui Euclioni se purgitare conabatur de stupratâ filiâ, similiter ait *c*:

c scen. penult. Aulul.

Quin tibi ultro supplicatum advenio ob stultitiam meam.

Imò, si Heraclidem Ponticũ audimus in Allegoriis Homericis, quando Homerus ait, Paridi Venerem fuisse auctorem, ut Helenam raperet, non illud voluit, numen aliquod tam stultum consilium dedisse: sed per Ἀφροδίτην *d* intellexit ἀφροσύνην *e*. Similis synecdoche est, quando *alloqui*, quod generatim notat προσφωνεῖν, sive *affari*, εἰδικῶς sumitur pro παραμυθεῖσθαι, sive alloqui cum affectu, & solatii ergo. Varro lib. v. de L. L. prout Ant. Augustinus emendavit: *Hinc adlocutum mulieres ire aiunt, cùm eunt aliquem locutum consolandi caussâ.* Catullus *f*:

d Venerẽ.
e stultitiam.
f epig. 39.

Quâ solatus es allocutione? Et mox:

Paullum quidlibet allocutionis
Mœstius lachrymis Simonidis.

Nec aliter Valerius Max. lib. II. cap. VII: *Incerta, gratulandi priùs, an alloquendi officio, fungeretur.* Ut optimè ex MSSis sex restituit Pighius.

III. DE SYNECDOCHE SPECIEI.

SYNECDOCHE SPECIEI est, cùm loca omnia amœna *Tempe* vocant, quamvis ea propriè in Thessaliâ sint. Ita apud Pausaniam legimus, τέμπεα Σικελίας, καὶ Βοιωτίας &c. & Dionysius in περιηγήσει, Μηδικὰ τέμπη nominat. Eadem Synecdoche in nominibus *stupri, incestus, & flagitii*, frequens occurrit. Nam stuprũ committitur cum non nuptâ, h. e. virgine, aut viduâ; ut testantur juris civilis interpretes: qui eo ab adulterio distinguunt. At nonnunquam generaliùs accipitur, ut quoque comprehendat adulterium: velut cùm Cicero *g* vocat *stuprum*, quod Clodius commiserat cum Cæsaris conjuge. Nonnunquam etiam ita latè usurpatur, ut pro quolibet ponatur dedecore; velut cùm Nævius ait apud Festum *h*, Saturniis istis versibus:

g in Pison.
h in Stuprum.

Seseque ei perire mavolunt ibidem,
Quàm cum stupro redire ad suos populares.

Item: *Magnum inde stuprum poplo fieri pergetis.*

Et

Et *incestus* propriè committitur cum consanguineis, aut affinibus, aut mulieribus sacris: unde idem Cicero *a* *incestum* vocat adulterium Clodii cum Pompeiâ, uxore Cæsaris, qui tum temporis Pontifex Maximus erat. At interdum latè ponitur pro qualibet pollutione. Ita Maro VI. Aen.

--- Totamque incestat funere classem.

Itidem *flagitium* pro quovis accipitur probro, ac dedecore: quomodo homines eruditissimi interpretantur illud Plauti *b*:

Majore cum flagitio reddes postea.

Sed hîc commodiùs pro efflagitatione, sive pipulo accipiatur. Eâ verò, quâ dixi, significatione clarè usurpat Tullius in Milonianâ: *Divisa est sententia, postulante nescio quo. Nihil enim necesse est omnium flagitia proferre.* Atque eodem modo in septimo ad Atticum dixit, *flagitiosè imparatus.* At, teste Nonio & Isidoro, propriè est in libidine; quomodo etiam usurpat Scipio Africanus apud Gellium lib. VII. cap. XI. Hinc *flagitare*, pro *stuprare* c: ut cùm, *stupris intercutibus flagitatus*, dixit Cato, teste Festo, i. struprum passus: ne cum Budæo *d*, aliisque, existimes, *flagitare* hîc esse, ad stuprum sollicitare. Par fuerit ratio vocis *luxuriæ*, si rectè scribit Thomas Aquinas in epist. ad Ephesios, eâ voce propriè signari libidinem. Sed tum Latinæ, tum Græcæ linguæ imperitia, in præcipitium abduxit magnum doctorem. Nam & ἀσωτία, quo Paulus utitur, & *luxuria*, quod apud interpretem est, generatim locum habent in iis qui omnia abliguriunt. Glossæ vett. Ἀσωτεύομαι, *luxurior, prodigo, helluor.* Atque id ipsum ἐτυμολογία quoque confirmat, cùm ἄσωτοι dicantur à σώζω, quòd eos servare nemo possit, quia, decoquendo omnia, semet ipsos perditum eant: quâ de re illustris exstat locus apud Aristotelem libro Nicomachiorum quarto. Addam aliud quoque hujusce synecdoches exemplum. *Sacer* propriè à Festo is esse dicitur, quem populus judicavit peccasse contra leges sacratas, cujusmodi hominem qui occiderit, non sit paricida: sed per συνεκδοχὴν speciei sumitur generatim pro quovis improbo ac malo. Turpilius *e*:

Etiámne irrides, pessume ac sacerrime?

Item pro re execrabili. Quomodo & Plinius *f* hanc vocem accipit, idque exemplo Maronis, qui *sacram auri famem* dixit *g*: etsi haut desint, qui cum Codro Vrceo *sacrum* hîc pro magno poni existiment, Græcorum imitatione; qui eâ ratione ἱεροὺς νόσους *h* vocant, quæ Plutarcho *i* ἀπεγνωσμέναι *k*; quique eodem modo dicunt ἱερὸν ὀστοῦν *l*, ἱερὰν ἄγκυραν *m*; quâ de significatione vide sis Cœlium Aurelianum

a *pro Domo sua, & de Haruspicum responsis.*
b *Epid. act. 3. sc. 4.*
c *Vide Guil. Fornerium lib. 2. Select. c. 11.*
d *initio annotat. poster. in Pādectas.*
e *Demetrio, apud Noniū in* Sacrum.
f *l. 33. c. 1.*
g *3. Æn.*
h *sacros morbos.*
i *in vita Agesilai, itemque in Apophthegmatis.*
k *desperati.*
l *os sacrū.*
m *sacram anchorā.*

a *lib.*4. *el.*1. lianum lib. I. Χρονίων cap. IV. Quòd si tanti id esset, contenderem, etiam *abiegnum* per synecdochen speciei pro ligneo sumi, cùm equus Trojanus Propertio *a* dicitur *abiegnus*, aut aliis *b* Argo navis vocatur *abiegna*. Etsi non ignorem, velle aliquos, & equum verè ex abiete fuisse, quia Maro *c* dicat, *Sectâque intexunt abiete costas*: & ex eâdem fuisse materie Argo navem, quia abies sit apta fretis, ut idem Maro *d* ait, & Claudianus *e*, atque alii. Et hæc de primo synecdoches genere.

b *Ennio in Medea, & Catullo de nuptiis Pelei & Thetidos.*
c 2. *Æn.*
d 2. *Georg.*
e *lib.* 2. *de raptu Proserpinæ.*

IV. DE SYNECDOCHE TOTIUS ESSENTIALIS.

EST verò & totum essentiale, quod constat materiâ, & formâ: quomodo homo constat animâ ac corpore, ædificium materiâ & structurâ. Huic toti respondet pars essentialis. E. G. anima ratione hominis. Totum verò essentiale crebrò poni pro parte, ac partem item essentialem non rarò accipi pro totâ essentiâ; indicium faciunt exempla, quæ subjiciam. Siquidem Synecdoche totius essentialis est in illo Mariæ apud Johannem *f*, ἦρον τὸν κύριόν μου, καὶ οὐκ οἶδα ποῦ ἔθηκαν αὐτόν· *sustulerunt dominum meum, nec scio ubi posuerint eum.* Nam κύριον seu dominum vocat corpus Domini, nomine totius intelligens partem. Id enim magis placet, quàm quod scripsit Gregorius Nyssenus, epistolâ ad Eustathiam, Ambrosiam, & Basilissam, ubi id factum ait, διὰ τὴν ἐγκειμένην θεότητα *g*. Nempe simile est isti Aeneæ ad Deiphobum *h*:

f *cap.* 20. *vers.* 13.
g *propter inhærentẽ ei Deitatem.*
h 6. *Æn.*

Nomen & arma locum servant; te, amice, nequivi
Conspicere.

Ubi Servius: *TE, pro, tuum corpus: ut, Nunc me fluctus habet.*
Quemadmodum verò *homo* hîc nominatur pro corpore: ita aliàs pro anima accipitur. Vt in illo Lucæ cap. XVI. 23: *Et (dives) apud inferos vidit Abraham procul, & Lazarum in sinu ejus.* Vbi *dives, Abraham, Lazarus*, sumuntur, pro animabus eorum. Quòd si flamma nihil aliud est, quàm aër, vel fumus, accensus: etiam ratione solius aëris aut fumi intelligi debebit, quòd *flamma* dicitur *uri*: quomodo, sed κατὰ μεταφορὰν, loquitur Catullus *i*:

i *epithalamio Iuliæ & Mallii.*

--- At tibi
Pectore uritur intimo
Flamma.

Sanè flamma non uritur, sed urit. Toti igitur tribuitur; quod in proprio sermone convenit materiæ.

V. DE

V. DE SYNECDOCHE PARTIS ESSENTIALIS.

SYNECDOCHE verò partis essentialis est, quâ (ut inquit Epiphanius in Ancyroto) εἴωθεν ἡ ἀνθρωπότης καλεῖν τ᾽ ἄνθρωπον ἀπὸ τ᾽ ἑνὸς ὀνόματος· *vulgò solent hominem vocare de nomine alterius partium, ex quibus constat.* Ita à materiâ quis nominetur, si dicatur δεσπότης ὀγδοήκοντα σωμάτων a, ut apud eundem Epiphanium est. Locuti autem hoc pacto Aristoteles, Demosthenes, alii: ut inter alios ostendunt Magius lib. I. Miscellan. cap. XII, & Radulphus Fornerius lib. II. Rerum Quotidianarum cap. XXVI. Ac Latini quoque itidem *corpora* dicunt pro servis: ut è Digestis scimus. At è formâ intelligitur totum in illo Heracliti; Αὔη ψυχὴ σοφωτάτη· *anima sicca sapientissima,* h. e. homo sobrius. Item cùm Polybius lib. XVI. inquit, ἀπηλγηκύας ἐστὶ ψυχῆς· *deploratæ est animæ.* h. e. hominis deplorati. Sic Horat. lib. I. Sat. V:

--- Namque
Plotius, & Varius, Sinuessæ, Virgiliusque,
Occurrunt; animæ, quales neque candidiores
Terra tulit, neque queis me sit devinctior alter.

Nec solùm sic loquuntur οἱ ἔξωθεν b: sed videas etiam in S. Literis (ut B. Fulgentii c verbis utar) *& carnis solius, & animæ nomine, plerumque naturæ humanæ plenitudinem nuncupari.* Tantùm posterioris nunc generis exempla adferam. Ita Jonas cap. IV. ait: *Postulavit animam suam mori.* hoc est, semet ipsum. Et Lucæ XII, fatuus adhortatur animam suam, ut edat ac bibat: quem locum cum quodam Platonis, ac duobus Xenophontis locis, confert H. Stephanus lib. I. cap. I. Schediasm. Sed & Genes. XLVI. 27. dicitur, cum Jacobo in Aegyptum descendisse septuaginta animas, i. homines: & Stephanus Act. VII, 14, ait, non quidem numerum proficiscentium; sed familiam Jacobi, (quæ distinguenda sunt) cùm in Aegyptum descenderet, fuisse animarum septuaginta quinque: nempe præter Jacobum, & annumeratis etiam in familiâ quatuor uxoribus Jacobi, & duobus filiis Judæ jam antè defunctis: quomodo Mosis, & Stephani verba, optimè reconciliat Clarissimus socer meus, Franciscus Junius. Et hæc de synecdoche totius essentiæ, ac partis essentialis.

a *herus octoginta corporũ.*

b *externi, seu gentiles.*

c *lib. de incarnatione, & gratiâ Iesu Christi, cap. 9.*

VI. DE SYNECDOCHE TOTIUS INTEGRALIS.

DENIQUE eſt & totum quantitativum ſive integrale; quod conſtat membris, quorum alia ab aliis diſtinctam diverſamque habent quantitatem, & extenſionem. Iſtiuſmodi eſt materia ratione partium, à quibus conſtituitur. E. G. corpus humanum ratione ſpirituum, humorum, & partium ſive membrorum, h. e. capitis, colli, pectoris, ventris, & artuum. Huic toti reſpondet pars integralis, quæ & *materialis* dicitur: velut caput in humano corpore, aut tectum in ædificio. Iſtiuſmodi totius partiſque commutatio conſtituit tertium ſynecdoches modum; de quo deinceps agendum.

Synecdoche totius integralis ſeu materialis eſt, *Fontemque ignemque ferebant* a, pro parte fontis. Item, cùm Plauto *b* dicitur *ulmorum Acherons*, cujus in tergo, non integræ ulmi, ſed decerptæ ex ulmo virgæ (unde & alibi *uberem ulmeam virgidemiam* c pro eodem dixit) conſumerentur, ac quaſi morerentur; ut loquitur apud eundem *d* tribunus ille vapularis, ac ulmitriba:

Væ illis virgis miſeris, quæ hodie in tergo morientur meo.

Terentius Phorm. *e*

Sed quis hic eſt ſenex, quem video in ultimâ plateâ?

Ubi Donatus: *Sic dixit, ultimâ plateâ, quemadmodum Maro: Imas obſedêre fores.* Nempe, *ultimâ plateâ*, pro ultima plateæ parte: *imæ fores*, pro imâ earum parte. Sic Cic. pro Muræna: *Ex ultimâ urbe deductum.* Propertius lib. II. eleg. XXVI:

At tu vix primas extollens gurgite palmas.

Appuleius libro III: *Pili mei craſſantur in ſetas, & cutis tenella duratur in corium, & in extimis palmulis perdito numero toti digiti coguntur in ſingulas ungulas.* Pertinet huc etiam Homericum illud Iliad. B.

Ἄλλοι *f* μέν ῥα Θεοί τε, καὶ ἀνέρες ἱπποκορυσταὶ,
Εὗδον παννύχιοι.

Scio, olim reprehenſum fuiſſe Homerum, quòd finxerit, Deos, ac bellaces viros, totam dormire noctem. Sed pro poëtarum principe cauſſam dicit philoſophorum princeps, Ariſtoteles, libro περὶ ποιητικῆς: ubi ait, vocem παννύχιοι μεταφορικῶς (tropum omnem ab Ariſtotele *metaphoram* vocari, alibi *g* diximus) accipi oportere. Sic enim loquitur: Τὸ γὰρ *h* πάντες, ἀντὶ τοῦ πολλοί, κατὰ μεταφορὰν εἴρηται· τὸ γὰρ πᾶν πολύ τι. Quorum ſententia eſt, cum Homerus ait, dormiſſe

eos

a 12. Æn.
b Amphitr. act. 4. ſcen. Quis ad fores eſt.
c Rudēte act. 3. ſc. 2.
d Captivis, ſc. Quo illunc nūc.
e act. 1. ſc. 4.
f Cæteri quidem Diique, & equites galeati, Dormiebant totā noctē.
g libri hujus cap. 6. ſect. 1.
h illud enim omnes pro multis per tranſlationem dictum eſt: quippe omne eſt multum.

eos *omnem* sive totam noctem, συνεκδοχικῶς intelligi debere *multam* sive magnam noctis partem. Fortasse tamen non minùs excusare possis Homerum, si dicas, aliud esse καθεύδειν, aliud τὸ ὑπνοῦν: illud ἁπλῶς notare ἀναπίπτειν ὡς ἐπὶ ὕπνῳ *a*: hoc verò τὸ ἐκλελύσθαι καὶ ἀπεργεῖν τὰς αἰσθήσεις *b*: ut Eustathius *c* annotavit.

a decumbere ad capiendū somnum.
b esse sopitū somno, & sensibus quiescere.
c in Il. C. vers. 2.

Est idem synecdoches genus apud Maronem III. Georg.

In foribus pugnam ex auro, solidoq; elephanto.

Vti & III. Aen. *Dona dehinc auro gravia, sectoque elephanto.*

Vbi Servius, *Elephanto pro ebore.* Nempe *elephantus* pro elephanti dente, sive, ut Pausanias *d* dicere jubet, cornu: quam opinionem esse magis verisimilem, ostendimus in tertio de Theologia Gentili & Physiologia Christiana lib. III cap. LI. Ovid. I. Met.

d priori Eliacôn libro.

Eurus ad Auroram, Nabathæaque regna, recessit.

Atqui Eurus etiam ab Indis spirat ad Nabathæos, Arabiæ populum. Sed *Nabathæos* dixit poëta pro toto Oriente.

Huc etiam refer, quando *æternum* dicitur, non quod semper fuit, atque erit: vel quod non fuit quidem semper, sed perpetuò tamen futurum: verùm illud etiam, quod non desinet, dum ipsi erimus vitales. Terent. Eunucho *e*:

e act. 5. sc. 2.

At nunc dehinc spero æternam inter nos gratiam
Fore. hoc est, duraturã, quamdiu superstites erimus. Horatius *f*:

f lib. I. epist. 10. ad Fuscum.

Serviet æternùm, qui parvo nesciet uti.

hoc est, dum vivet. Qui *æternum* pro diuturno hîc accipi dixere, non satis vim ejus vocis expresserunt.

VII. De synecdoche ea integri, qua personæ Christi tribuitur, quod unius proprium est naturæ.

QUÆRITUR, quid statui debeat de iis, ubi de Christi personâ dicuntur, quæ ei tantùm ratione unius competunt naturæ. Puto, propriè quidem synecdochen totius vocari non posse: attamen posse, ob qualemcunque similitudinem, eò reduci: & potiùs quidem ad synecdochen totius integralis, quàm essentialis: quia totum essentiale est natura alia à partibus componentibus: quomodo nos propriè nec animæ, nec corporis appellationem sortimur; sed hominis, qui tertia quædam natura est, ex animæ corporisque naturis composita. In Christo verò ita coalescunt natura divina, & humana, ut maneat Deus, quod erat, & fiat, quod non erat, eoque Deus pariter

pariter atque homo ſit, ac nuncupetur. Qualis unio hoc præſtat, ut & de Deo dicantur, quæ humanæ ſunt propria naturæ: & de homine, quæ non competant, niſi naturæ divinæ. Tale eſt illud Chriſti apud Matthæum *a*: Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος· *Ecce, ego ſum vobiſcum omnibus diebus uſque ad finem ſeculi.* Quod de humanâ naturâ intelligi nequit. Quemadmodũ neque hoc Joan. VIII. 58: *Antequam Abraham foret, ego ſum.* Item, quòd *Filius hominis deſcendiſſe de cœlo* dicitur Joan. III. 15. & VI. 62. Contrà de divinâ accipi non poteſt hoc Actor. XX. 28: *Deus eccleſiam acquiſivit proprio ſanguine.* Item quòd B. Virgo dicitur θεοτόκος *b*. In hujuſmodi igitur exemplis, quod perſonæ tribuitur, intelligi debet ratione alterutrius naturæ. Quam locutionem eò ad ſynecdochen referimus, quia perſona quodammodo eſt totum quid: naturæ duæ, ſunt quaſi partes. Hoc enim commune habet hîc perſona cum toto phyſico, quòd utrobique ſit compoſitũ quid: hoc commune habent duæ naturæ cum partibus phyſicis, quòd utrobique ſint componentia. Sanè & Origenes contra Celſum, aliique Patres, dicunt, naturam humanam eſſe compoſitam cum Verbo; ſic tamen, ut compoſitio hæc non ſit aggregatio, ſed unio perſonalis. Quâ de re fusè Damaſcenus lib. III. Orthodoxæ Fidei cap. III, & aliquot ſeqq. Videtur autem perſona commodiùs *compoſitum* dici, quàm *totum:* quia divinitas admodum durè & impropriè dicatur pars, cùm hoc nomen vi ſuâ ſignet aliquid incompletum, & toto imperfectius. Quod acutè vidit Thomas, cùm monet *c*, compoſitionem Chriſti ex naturis, non eſſe ratione partium, ſed potiùs ratione numeri. Nempe id voluit, non requiri ad compoſitionem partes; ſed numerum duorum, vel plurium, unde aliquid componatur. Atque idem Scholaſtici illi innuunt, qui triplicem ſtatuunt compoſitionem, *ex his, cum his,* & *hujus ad hoc.* Primi generis eſt, ex materia, & forma. Alterius eſt, animæ, & corporis; ſubjecti, & accidentis. Ubi unum, vel informat alterum, vel illi inhæret, ut ſubjecto. Tertii generis eſt, quæ Durando dicitur *compoſitio ſecundùm dependentiam inexiſtentis,* vel etiã *compoſitio ſecundum ſubſiſtentiam.* Quali humanitas Chriſti componitur cũ perſona Verbi: quia perſona etiam ante incarnationem ſubſtitit, ſed in natura divina; poſt incarnationem verò etiam in humana, quę ſuſtentatur à Λόγῳ: unde à ſcholaſticis dicitur, in unione hâc duas naturas ſe habere ſicut terminativum & terminatũ, ſuſtentans & ſuſtentatum, vel, ut eorum voces, barbaras licet, reſervem, velut ſuſtentificans, & ſuſtentificatum.

a *cap. 20. verſ. ult.*

b *Deipara.*

c *part. 3. quæſt. 2. art. 4.*

VIII. DE

VIII. DE SYNECDOCHE PARTIS INTEGRALIS.

HUIC modo ex adverso respondet synecdoche partis materialis sive integralis: ut cùm Cicero non semel *Achaiam* ponit pro totâ Græciâ: cujus ratio est, quòd, cùm Romani Græciam subegerunt, Achæi Græciæ obtinerent principatum. Item cùm *apicem*, quod propriè significat virgam ex modicâ lanâ in summo Flaminis pileo *a*, usurpat idem pro pileo Flaminis I. de Leg. *Nec dubito, quin iidem & cum Egeriâ collocutum Numam, & ab aquilâ Tarquinio apicem impositum putent.* Et Lucanus lib. I:

a Servius in 2. Æn.

Attollensque apicem generoso vertice Flamen.

Aut cùm Persius sat. V. *umbonem* pro togâ posuit:

--- Totâque impunè Suburrâ
Permisit sparsisse oculos jam candidus umbo.

Nam umbo (quem & in togâ Tertullianus *b* agnoscit) in ditiorum togis propriè vocabatur pars ea, quæ ob rugas concurrentes, nodoq; artifice constrictas *c*, protuberabat, umbonis sive clypei instar. Candidum verò umbonem vocat, quia intelligit togam virilem, quæ alba erat tota; non purpureo prætexta limbo, ut illa puerorum, qui ex eo dicti *prætextati*. Similis quoque est συνεκδοχὴ, in illo Martialis *d*:

b lib. de Pallio cap. 5.

c Macrobius lib. 2. Saturn. cap. 9.

d lib. 4. epig. 14.

Sic forsan tener ausus est Catullus,
Magno mittere passerem Maroni.

Nam non tantùm μετωνυμικῶς per *passerem* intelligit carmen de passere; sed & συνεκδοχῇ partis per poëmatum initium intelligit universa poëmata. Quod & Carrionis judicium est lib. I Emendationum cap. VIII. Nam votivum illud ad Cornelium Nepotem extra ordinē est: ut meritò epigramma de passere censeatur primum. Nec injuriâ addit *forsan*, cùm Catullus Maronem ætate antecesserit. Quòd igitur Catullum ait Maroni (*Marino* enim, quod in veteri reperitur codice, planè est explodendum) sua misisse ἐρωτικὰ, id poëticè ab eo confictum videri possit. Nisi magis placet, etsi pleraque Ciceronis, ac Julii Cæsaris temporibus, scripserit, multo tamē pòst superfuisse. Quod si est, nullum hic poëticum erit figmentum; sed verisimilis solùm cōjectura. Et meritò sanè hoc Josepho Scaligero magis probatur: qui fusè de eo disserit in Animadversionibus Eusebianis ad an. MDCCCCLX, atque iterum ad annum MDCCCCLXXVII.

Est autem & maximus hujusmodi synecdoches usus in sacris Literis. Sic Israël passim in libris Regū, accipitur pro X tribubus: imò & pro solo Iuda sumitur I Maccab. I. 21. & alibi eopse cap. ac seqq.

Torquent ſeſe ineruditi in hìs Chriſti verbis apud Matthæum XII. 40: *Sicut Ionas fuit in ventre ceti tres dies, & tres noctes; ita erit filius hominis in corpore terræ tres dies, & tres noctes.* Atqui manifeſtum eſt, eſſe συνεκδοχήν. Faſtidit ſynecdochen hanc Faber Stapulenſis libro de triduo Chriſti. Sed, ſi de eo Eraſmi *a* judicio ſtandum, *id odio factum grammatices, cum quâ illi parum convênit, ut ipſa indicat res, ne cui parùm philoſophus videatur.* Sanè & Hebræis, & Græcis, & Latinis, vox *diei* ambigua eſt; ac nunc naturalem, nunc artificialem diem ſignat. Hujuſce ambiguitatis tollendæ cauſsâ, ſolent Hebræi, (quorũ loquendi formam Apoſtoli, ac Euangeliſtæ, retinent crebrò, quamvis Græcè ſcribant) cùm intelligunt diem naturalem ſive civilem, h.e. τὸ νυχθήμερον, ponere diei partes, licet res toto die geſta non ſit. Statuendum igitur, & partes integrantes περιφραστικῶς hic poni pro toto, & per totum συνεκδοχικῶς partem ejus intelligi. Nempe quemadmodum Apocal. VII. 15. dicitur *ſanctos ante thronum Dei eſſe die & nocte*, cùm in cœlis non ſit nox; ſed diu noctuque, id eſt, ſemper: ſic hoc loco, *tres dies, & tres noctes*, ponuntur pro triduo: triduum autem Chriſtus in ſepulchro fuit συνεκδοχικῶς. Imò haut aliter intelligendum videtur, cùm Jonas in ceto fuiſſe dicitur tribus diebus & noctibus. Nam ne Jonas quidem triduum fuerit in ceto, ſi ea omnia, quæ cap. 1. Jonæ narrantur, de die geſta ſunt, ac pars illa diurni ſpatii, quæ ſupererat ad uſque veſperum, (à quo Hebræi auſpicantur diem naturalem) pro integrâ die naturali accipienda eſt: quæ virorum doctiſſimórum ſententia eſt. Eamque etiam Juſtinus Martyr probâſſe videtur: ut qui dialogo cum Tryphone Judæo, hoc pacto de Jona ſcribat: Μετὰ τὸ ἐκβρασθῆναι αὐτὸν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀπὸ τῆς κοιλίας τοῦ ἁδροῦ ἰχθύος. *Cùm tertio die ex alvo grandis piſcis ejectus fuiſſet.* Par fortaſſe ratio eſt, cùm cap. VII. Geneſ. dicitur, *pluiſſe diebus & noctibus quadraginta.* Neque enim neceſſe eſt, intelligi parem dierum noctiumque numerum.

a *in* 12. *c. Matth.*

IX. DE SYNECDOCHE SPECIEI PRO INDIVIDUO, ET INDIVIDUI PRO SPECIE.

PORRÒ ad Synecdochen generis non tantùm referimus, cùm genus accipitur pro ſpecie; ſed etiam, cùm ſpecies pro individuo uſurpatur: ſive, ut Fabii *b* verbis utar, *cùm res communis pluribus in uno aliquo habet nomen eximium.* Exemplo nunc unico contentus ero: quia pleniùs de eo cap. X. agam. Hujuſmodi eſt, ὁ Θεολόγος pro Joanne Euangeliſta. Ita enim antiqui eum Patres appellant, ac in vetuſtis etiam

b lib. 9. cap. 3. de perſpicuitate.

etiam codd. multis Apocalypsis ἁπλῶς inscribitur, Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου· pro quo in Complutensi est, τοῦ Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ, Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου· nequis iccirco Apocalypsin alterius, Joannis presbyteri, opus autumet cum quibusdam.

Similiter ad Synecdochen speciei refero, non tantùm, cùm, species accipitur pro genere; sed etiam, quando singulare sive individuum pro specie sumitur. Ut in illo Martialis *a*: a lib. 4. epigr 60.

Nullo fata loco possis excludere: cùm mors
Venerit, in medio Tibure Sardinia est.

Ubi *Sardinia* ponitur pro quovis loco insalubri, ac pestilenti; cujusmodi fuisse Sardiniam, præter alios Mela *b*, Tacitus *c*, Claudianus *d*, & Sext. Aurelius Victor *e*, auctores sunt nobis. b lib. 2. c 2. Annali.

Itaque antonomasia (quam distinctum quidam faciunt tropum, & in modos duos proximè allatos dispescunt) Synecdoches est species: quâ de re fusiùs, ut jam dixi, infrà acturi sumus. d lib. de bello Gildonico extremo. e in Graccho.

X. DE SYNECDOCHE NUMERI.

CUM autem unitas sit principium numeri; ac numerus Euclidi sit totum quoddam ex unitatibus collectum: ad tertium quoque Synecdoches modum (qui est totius, ac partis materialis) pertinebit Synecdoche numeri; quâ vel numero singulo utimur pro plurativo; vel plurativo pro singulo; vel numero certo pro incerto; vel rotundo pro majori minorive; vel innumeros dicimus pro longè plurimis. Quibus quinque modis aliquid lucis exemplis affundamus. Singularis pro plurativo sumitur, cùm Maro *f* ait: f Ecl. 1.

Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim.

Parthus pro Parthis. Item proverbio apud Varronem *g*: *Romanus sedendo vincit.* Sententia est, Romanos consultando debellare hostem: quomodo inprimis Fabius Maximus Cunctator rem restituit Romanam. De hujusmodi sermone ita B. Augustinus lib. 11. Locutionum S. Scripturæ, qui de Exodo est: *Et extendit Aaron manum super aquam Aegypti, & eduxit ranas, & educta est rana, & operuit terram. Repetitio à plurali ad singularem numerum trajecta est. Nam utique rana pro multitudine ranarum positum est. Nescio quo autem modo per loquendi consuetudinem imbutis sensibus hominum, sæpe plus videtur, quod singulariter, quàm quod pluraliter dicitur. Nam plus accipitur, cùm dicitur, verbi caussâ, Est illic miles, quàm, Sunt illic milites; Est illic piscis, quàm, Sunt illic pisces.* g lib. 1. de R. R. cap. 2.

Pluralis pro singulari accipitur in hoc Tibulli lib. III. El. V:

Nec nos sacrilegos templis admovimus ignes:
Nec cor sollicitant facta nefanda meum.

De sese priùs in plurativo; mox, quasi se corrigens, singulo loquitur numero. Sic *ora* poëtæ pro *os* dicunt: & *colla* pro *collum* ait Statius I. Silv. de equo Domitiani:

Dextra vetat pugnas, levam Tritonia virgo
Non gravat, & sectæ prætendens colla Medusæ
Ceu stimulis accendit equum.

Ita legendum ex optimo manuscripto illo Senensi; cujus variantes lectiones codici nostro à magno Scaligero adscriptas, V. Cl. Janus Gevartius, quicum eas communicarâmus, doctissimis suis in eum poëtam animadversionibus bono publico intexuit.

Ad hanc quoque numeri synecdochen pertinet, quòd Hebræi plurali utuntur, cùm incertũ significant individuum. Ion. I. 5: *Descendit in latera navis*, h. e. in alterutrum latus. Cui simile illud Matth. XXVII. 44: *Latrones exprobraverunt ei*. h. e. alteruter latronum: ut interpretatur Epiphanius in Panario, ubi de Manichęis tractat. Nisi cui magis placeat sententia B. Hieronymi, scribentis *a*, quamvis Lucas referat, uno blasphemante, alterum confessum; non tamen discrepare Euangelia: primùm enim utrumque blasphemâsse; verùm paullo pòst alterum, cùm vidisset solem fugientem, terram commotam, saxa disrupta, ingruentes tenebras, ductum pœnitudine, increpuisse alterum. Joh. VI. 45: *Est scriptum in Prophetis*, i. ab aliquo Prophetarum. Nam solum Jesaïam intelligit. Simile est Judic. XII: *Sepultus est in urbibus Gilead*. i. in unâ civitatum.

a in Matth. c. 27.

Numerus certus ponitur pro incerto, cùm Horatius *b tergeminos honores* ait pro plurimis, maximisque. Frustra enim hic dissertant, qui fuerint tres illi maximi honores. Sed si eos omnino intelligere visum, non alii profectò fuerint, quàm ædilitas, prætura, & consulatus: utut Porphyrio quæsturam pro ædilitate inter eos reponat. Item in Maronis *c* illo,

b lib. I. od. I.

--- O terque quaterque beati!

c Æn. I.

h. e. sæpius, vel multùm beati. Nugatur enim Macrobius *d*, cùm ad laudem septenarii hæc refert. Apertiùs idem fit in Terentii illo *e*, *Millies audivi*. Item huc refer, cùm dicitur Apocalyps. V. 11, Angelorum in circuitu throni fuisse millies centena millia, & decies centena millia: quo significatur numerus eorum penè infinitus. Nam re ipsâ in creatis infinitum nihil est. Unus immensus reapse; ille

d lib. I. in Somnium Scipionis cap. 6.
e Eun. act. 3. sc. I.

ille qui est, qui erat, & qui venturus est, ut appellat Joannes *a*; cujus centrum est ubique, peripheria nusquam, ut loquebantur philosophi.

a *Apocal.* 1.4.

Adhæc & numerus rotundus accipitur pro majori, aut minori. Ut cùm mille dicuntur Græcorum naves ad Trojam fuisse. Euripides Oreste:

> Ὦ *b* χιλιόναυν στρατὸν ὁρμίσας
> Εἰς γῆν Ἀσίαν
> Χαῖρε.

b *O qui mille navium exercitum applicuisti In Asiam.*

Maro II. Aen.

> *Non anni domuere decem, non mille carinæ.*

Similiter Latinorum alii. Ut Plautus Bacchidibus *c*:

> *Cùm Priami patriam Pergamum, divinâ mœnitum manu,*
> *Millenûm numero navium, decumo anno pòst subegerunt.*

c *act.* 4. *sc. Atridæ duo.*

Item Ovid. XIII. Met. fab. 1:

> *Nempe ego mille meo protexi pectore puppes.*

Et aliquanto pòst:

> *Aulidaque Euboicam complerunt mille carinæ.*

Ac similiter aliquoties Seneca in tragœdiis. Imò Livius quoque lib. XLV: *A Chalcide trajicit trium millium spatio distantem portum, inclytum statione quondam mille navium Agamemnoniæ classis.* Scipio Gentilis *d* auctoritate Livii refelli eos putabat, qui, cùm poëtæ *mille naves* dicunt, finitum numerum pro infinito poni existimant. Mihi verò videtur, Livium ipsum rotundo uti numero, poëtarum exemplo. Nam fuere mille centum & octoginta sex: quemadmodum comperiet, cui tanti hæc res est, ut numerum inire velit navium recensitarum in Bœotia Homeri. Pauxillùm abit scholiastes Euripidis *e*, si locus is sanus, quo, supra mille, ρνε, hoc est, centum & quinquaginta quinque fuisse dicitur. Dio quoque Chrysostomus rotundo uti amat: sed qui ad Homericum, atque eum, quem habet Euripidis scholiastes, prope accedat. Nam fuisse tradit mille, & ducentas. Imò & Thucydides *f* ipse tot ait ab Homero referri. Sunt similia multa, ubi vulgò rotundus numerus præferatur. Ut cùm vocamus LXX. interpretes, qui erant LXXII: cùm item *centumviri* apud Romanos dicerentur, qui erant centum, & quinque. Cicero etiam in Pisonianâ *quadraginta annos* dicit, qui erant triginta sex: & primâ Catilinariâ *vigesimum diem* nominat pro duodevigesimo, ut Muretus *g* observat.

d *lib.* 1. Παρέργων *cap.* 35.

e *in Orestem.*

f *lib.* 1.

g *cōment. in* 1. *Catil.*

Longè plurima se hujus generis offerunt in sacris Literis. Ut

Gen. XVII. 17. Abraham dicitur Isaacum geniturus centenarius, cùm, nato demum filio, eum numerum implêrit. Genes. XXXV. vers. 26. refertur, ut Jacob in Padane Syriæ, hoc est, Mesopotamiâ, XII. genuerit filios, inque iis disertè etiam Benjamini nomen reponitur. At eodem capite paullo antà dixerat Moses, Benjaminum natum esse, cùm parentes è Bethel proficiscerentur Ephratam. Jud. IX. de Abimelecho narratur, ut occiderit LXX. filios Ierobaal. Atqui non ipse modò Abimelech excipi debet; sed etiam Joatham, qui cædi se subduxerat: ut ibidem legas. I. Cor. XV. ait Apostolus, Christum post resurrectionem apparuisse XII. Apostolis, quia numerus is notior esset. Inde autem Judam excipi debere, satis est apertum. Nempe Scriptura solet omnibus tribuere, quod penè omnibus competit. Qua de re pleniùs, σιὼ Θεῷ, in opere nostro Chronologico dicemus.

Denique & *innumeros* dicimus pro multo plurimis. Cujus rei passim se offerunt exempla. Sed nihil apertius illo Appuleii in Apologiâ: *Innumerabilia* (de Ennio est sermo) *piscium genera enumerat.* Vbi, ut bene monitum Scipioni Gentili, sic dicit *innumerabilia enumerari;* quomodo *incredibilia credi*, ait Paullus L. antiqui. D. si pars hæred. pet. Vt enim non innumera, sed planè numerabilia, sint piscium genera, arguit illud, quòd B. Hieronymus in Ezechielem *a* tradit, ex Oppiano, aliisque ἁλιευτικῶν scriptoribus, colligi, haut plura esse cognita piscium genera, quàm centum quinquaginta tria.

a lib. 14. in cap. 46.

XI. VTRUM ETIAM SIT SYNECDOCHE SPECIEI PRO SPECIE.

CÆTERÙM ambigunt quidam, an quatuor synecdoches modis suprà assignatis non debeat adjici quinctus, quo species ponatur pro specie. Siquidem id interdum fieri, argumento est, quòd Homerus arma semper vocet χάλκεα, quod interpretes semper transferunt *ferrea*, quorum sententiam adprobat Cœlius Rodiginus lib. XIX. cap. X. Sunt qui, ut hanc rem excusent, cum Tzetze *b* dicat, χαλκὸν dici ἀντιθετικῶς παρὰ τὸ χέειν τὴν ἀλκήν *c*. Sed hæc quidem sunt Tzetze digna. Vera autem sententia est, quia arma primò ærea fuere: etiam postquam ferrum inventum, ærea fuisse vocata καταχρηστικῶς, haut aliter atque *auream* atque *argenteam pyxidem* legimus, cùm *pyxis* propriè sit è buxo, quæ Græcis πύξος: idemque in sexcentis aliis factum. Aerea verò arma ferreis antiquiora esse, extra controver-

b in Hesiod ἔργ. vers. 143.
c quòd robur affundat.

troverſiam poni debet, vel propter illud Heſiodeum *a*:

Χαλκῷ δ' ἐργάζοντο· μέλας δ' οὐκ ἔσκε σίδηρος *b*.

Sed & Pauſanias *c* ex Homero colligit, veteribus non fuiſſe in uſu ferramenta, verùm æramenta ſolùm: unde & Il. ε legimus: χαλκέῳ ἐν κεράμῳ *d*. Idem tradunt Heraclides Ponticus in Allegoriis Homericis *e*, Euſtathius in Il. γ. *f* Lucretius lib. v. atque alii, quos ſciens prætereo. Sed ex his quidem neutiquam conſequitur, quod putarunt. Neque enim ſpecies pro ſpecie, ſed pro genere uſurpatur; æs pro metallo. Idem judicii eſto de aliis id genus, quæ afferre ſolent.

a ἔργ. *verſ.* 150.
b *Æreo-perabantur: non enim nigrum erat ferrum.*
c *in Laconicis.*
d *olla in ahenea.*
e *pag.* 327.
f *pag* 241. *edit. Rom.*

XII. QUÆDAM SYNECDOCHICA SIGNIFICATIONE MAGIS IN USU ESSE, QUAM PROPRIA.

QUOD autem de metonymiâ dicebamus, multa in modificatâ ſignificatione eſſe uſitatiora, quàm propriâ, id & in ſynecdoche locum habet. Ejuſmodi apud Græcos ſunt ἀρνυσθαι, πωλεῖν, & ὠνεῖσθαι, quæ generatim paſſim uſurpantur pro *capere*, *vendere*, *emere*, cùm propriè, teſte Euſtathio *g*, ſignent, conſequi quippiam dando ἄρνας, πώλους, ὄνους *h*; uti & ἐτυμολογία indicat. Cauſſam huic locutioni dedit, quòd veterum ſubſtantia conſiſteret in pecudibus: unde & apud Latinos ſimili συνεκδοχῇ in uſu remanſerunt, *pecunia*, *peculium*, ac *peculiaris*: quo poſtremo propriè uſus Plautus, cùm ſcripſit *i*:

Etiam opilio, qui paſcit, mater, alienas oveis,
Aliquam habet peculiarem, quî ſpem ſoletur ſuam.

Impropriè quidem, attamen ita, ut alludat ad oves, idem uſurpat Mercatore *k*:

Quin etiam tibi ancillam dabo natam annos ſexaginta
Peculiarem. PA. *Mi ſenex, tam vetulam?* LY. *Generis Græci eſt.*
Eam ſi curabis, perbona eſt. tondetur nimium ſcité.

Etiam *familiæ* nomen, cùm propriè de famulorum cœtu dicatur, longè tamen uſitatius eſt in ſignificatione ſynecdochicâ; quâ tam liberos, quàm ſervos, comprehendit: quomodo *patrem familias*, & *filiumfamilias* dicimus.

g *In Odyſſ. pag.* 1383.
h *agnos, equuleos, aſinos.*
i *Aſinaria act.* 3. *ſc.* 1.
k *Sc.* 4. *Amicè amico.*

CAP. IX.

CAPUT IX.

DE IRONIA.

IRONIA est, cùm per id, quod dicitur, intelligitur contrarium. Cognoscitur autem pronunciatione, vel è rei naturâ.

I. DE VOCABULO IRONIÆ, ET QUOMODO LATINIS DICATUR.

DE tribus primariis tropis vidimus; superest εἰρωνεία. Quâ voce aliter uti videntur Rhetores, quàm alii scriptores. Nam his εἰρωνεία est *dissimulatio*, sive *dissimulantia*. Utroque enim modo transfert Tullius *a*: qui & autor est *b*, Socratem appellatum esse εἴρωνα, quòd, in dissimulando, is lepôre humanitateque longè cæteris antistaret. Minucius Felix in Octavio *scurram Atticum* appellat, secutus in eo Zenonem; à quo sic vocatum esse Socratem, à Cicerone *c* proditum est. Rhetoribus verò εἰρωνεία est, cùm per id, quod dicimus, contrarium signamus. Atque id origo quoque indicat. Est enim ἀπὸ τοῦ εἴρειν, ut τῷ λέξιν *dictum*, aut *dicterium*, sonet. Quippe dicimus hâc, verùm nihil ejus significamus, quod propriè dicimus. At Latinis aliud esse *dictum*, aut *dicterium*, aliud ironiam; soli nesciunt, qui nihil sciunt. Quare non incommodè fortasse *irrisionem* vertas, ut est apud Julium Rufinianum: vel *illusionem* potiùs, quomodo nominari Fabius *d* ait: *In eo*, inquit, *genere, quo contraria ostenduntur, ironia est: illusionem vocant.* Itaque & Erasmus εἴρωνας transtulit *illusores* apud Lucianum libro περὶ γυμνασίων. Nam ubi Anacharsis ait, Athenienses omnes esse εἴρωνας ἐν τοῖς λόγοις: apud Erasmum est, *nasutos in sermonibus illusores.* Nec sanè melius habet Latium, quàm *illusionem*. Nam *simulatio*, quomodo vertit Aquila Romanus, vel *dissimulatio*, ut Latinis etiam vocari ait Julius Rufinianus; multùm ab ironia dissident, cùm in hâc contrarium intelligatur; in illis non contrarium, sed id ipsum, quod verbis, aut gestu, innui videtur. Nec satisfacit *cavillatio*, aut *blanditiæ*, nedum *pellicatio*: etsi in Philoxeni glossis sit; *Cavillatio*, κακοηθεία, εἰρωνεία: item, *Pælicatio*, (leg. *pellicatio*) εἰρωνεία, ζηλοτυπία: in glossis autem Latino-græcis, εἰρωνεύομαι, *pellico, cavillor*: εἰρωνεία, *pellicatio, cavillatio*: εἰρωνεῖαι, *blanditiæ*. *Blanditiæ* enim partim latiùs patent, partim angustiùs. *Pellicatio* verò, seu *pellicatio*, vel dicitur de vita pelli-

a 4. *Acad. Quæst.* & 2. *de Orat.*
b 1. *Offic.* & 2. *de Orat.*
c *lib.* 1. *de Nat. Deor.*
d *lib.* 8. *cap.* 6.

pellicum: unde glossæ Græcolatinæ, ζηλόω, *pellico:* ζῆλος, *pellicatus:* ζηλοτυπία *pellicatio:* vel notat fraudes ac dolos, sive à pellicularum, hoc est, pellicum moribus, sive à pelliciendo: quomodo in laceris Festi schedis legas: *Pelliculationem, pro inductionem, à pelliciendo, quod est inducendo, dixit Cato. Cavillatio* autem propriè est Jurisconsultorum ejusmodi, qui, cùm cavere nesciant suis, aliquid confingunt, quo se iis cavere simulent. Unde in Onomastico veteri, *Cavillo*, σοφίζομαι. Quia autem tales suorum simplicitati illudunt: inde est, quòd etiam ad scommata & jocos, extensa sit significatio: unde idem Onomasticon, *Cavilla*, σκῶμμα. Quare, hæc quidem quàm non satis exprimant vim vocabuli Græci Εἰρωνεία, satis liquet.

II. Quid sit ironia, et quibus modis cognoscatur, aliquid per ironiam debere intelligi.

AB hoc tropo orditur Rufinianus librum suum de figuris sententiarum, & elocutionis. Sic verò eam describit: *Ironia elocutiunculâ Sallustianâ commodissimè exprimitur, cùm aliud in pectore reclusum, aliud in linguâ promtum habemus, & sententia enunciationis in contrarium à verbis excipitur.* Breviùs Fabius, ut paullo antè vidimus. Item Donatus *a*, *Ironia est tropus per contrarium, quod conatur, ostendens.* Subjungit deinde: *Hanc nisi gravitas pronunciationis adjuvet, confiteri videtur, quod negare contendit.* Sed pleniùs Fabius, post verba allata: *Ironia aut pronunciatione intelligitur, aut personâ, aut rei naturâ. Nam si qua earum verbis dissentit, apparet, diversam esse orationi voluntatem.* Ita è rei ipsius naturâ, ac circumstantiis, scimus, Platonem ab Athenæo εἰρωνικῶς vocari τῇ Μνημοσύνῃ φίλον· *charum Divæ Monetæ.* Nam obliviosum dicere voluit, quia eum sugillat, quòd ἀσυμφώνως *b* scripsisset de Socrate. Par ratio, cùm Cato apud Sallustium *c* ità verba facit: *Vos cunctamini etiam nunc, & dubitatis, quid intra mœnia deprehẽsis hostibus faciatis? Misereamini, censeo. Deliquere homines adolescentuli per ambitionem. Atq; etiam armatos dimittatis. Nec ista vobis mansuetudo, & misericordia, si illi arma ceperint, in miseriam vertet.* Etiam περιστάσεις satis indicant, εἰρωνικῶς accipi debere illa Ciceronis priori Invectivá in Catilinam: *Ad sodalem tuum, virum optimum, M. Marcellum, demigravit.* Nam quomodo vir bonus esse potuit, qui sodalis esset Catilinæ? Ut omnino alius hic sit ab illo M. Marcello, quem paullo pòst vocat virum fortissimum, pro quo & orationem habuit. Divina etiam, ut vocat Fabius *d*, ironia est in initio Ligarianæ; *Novum crimen, C. Cæsar, & ante hunc diem inauditum &c.* Scio, Trapezuntium

a *libello de barbarismo, tropis, & schematibus.*

b *dissona pugnantiaque.*

c *bello Catilin.*

d *lib. 4. cap. 1.*

tium in Rhetoricis, Brodæum in Miſcell., Ludovicum Carbonem lib. I. de elocutione cap. XIV, atque alios item, negare, hîc ullam eſſe ironiam. Sed pro Fabio eſt, ex antiquis Aquila Romanus; ex junioribus, Marinus Becichemus Scodrenſis epiſtolicarum quæſtionum cap. XLII, Franciſcus Luiſinus lib. III. Παρέργων cap. XXV, Julius Scaliger in ſuis de re Poëtica libris, & Franciſcus Fabricius commentario in Ligarianam. Ac valida ratio pro his facit. Nam neutiquam novum crimen erat, vel inauditum; quandoquidem omnibus conſtabat, tam multos contra Cæſarem in Africa pugnâſſe, quibus jam ipſe ignoverat.

Quod ſi obſcurius futurum, utrùm ironicè loquamur, an propriè; utile ſit particulam hujuſmodi addere: *Scilicet, verò, quaſi, ſanè, profectò, nimirum*, aut ſimilem. Vt apud Maronem, *Egregiam* a *verò laudem*. *Scilicet* b *is ſuperis labor eſt*. Ac ſimiliter Tullius Catil. I: *Neque hi ſolùm ſenatores, quorum tibi auctoritas eſt videlicet cara, vita utiliſſima*. Et Catil. II: *Videlicet timidus vocem conſulis ferre non potuit*. Vel contrariũ ipſum ſubdemus. Vt, *Docebit literas, quas non didicit*. Ita ironicè loqui Catonem in verbis allatis, ſatis arguit, quòd ſubjungit, ſi judices miſereantur, fore ut, poſtquam arma conjurati ceperint, res ea judicibus ipſis in miſeriã vertat. Nonnunquam verò ironia ipſo vocum ſitu cognoſcitur. Nam ferè *vir bonus*, propriè; *bonus vir*, εἰρωνικῶς dicitur. Ferè, inquam. Nam non tantùm, *virum optimum*, εἰρωνικῶς vocat Cicero, ut antè vidimus: ſed &, *bonus vir*, extra ironiam dixit Plautus Curcul. c

a I. Æn.
b 4. Æn.
c act. 4. ſc. I.

Sedulò autem περιστάσεις, & cætera, attendi oportere, ne ironiam putemus, ubi nulla eſt, vel ubi eſt, propriè verba capiamus; argumento illud eſt, quòd hâc parte ſummos etiam viros decipi videamus. Ita, ut alios nunc mittam, Servius propriè accipit illa Junonis apud Maronem Aen. I:

Quippe vetor fatis.

In quo eum falli, nemo negârit, qui naturam Junonis, & Virgiliani loci, conſideret. Ac contrà εἰρωνικὸν eſſe, idem putat illud Ecl. II:

O formoſe puer, nimium ne crede colori.

Vbi nulla profectò eſt ironia.

III. IRONIAM LOCUM HABERE IN QUATUOR OPPOSITORUM GENERIBUS.

VERÙM interdũ uſu venire videtur, ut in Ironiâ non intelligatur contrariũ, quod tanquam οὐσιῶδες d in definitione poſueramus. Cur

d *eſſentiale.*

Cur enim ei, qui genere cæteraque par ſit, at nos, ut multis partibus inferiores, inſuper habeat, haut liceat dicere: *Scilicet tu genere, eruditione, aut fortunis antiſtas.* Nec tamen eo nos alteri præferemus, ut ſuperiores; ſed unum hoc ſpectabimus, ut is, cùm ſuperior non ſit, nec ſeſe, ut nobis ſuperiorem, gerat. At hoc ei quidem, quod dicimus, contradicit; verùm contrarium non eſt: cùm ſuperiorem quidem, atque inferiorem eſſe, contraria ſint; at ſuperiorem, ac non ſuperiorem eſſe, contradicant. Neque hæc loquendi ratio caret exemplo. Juvenalis eſt iſtud Sat. xv:

O ſanctas gentes, quibus hæc naſcuntur in hortis Numina!

Deridet autem Satyricus ſtolidam Aegyptiorum ſuperſtitionem: qui non ſolùm colebant quadrupedes, uti ſimiam *a*, & ælurum ſive felem *b*; aves, ut ibim *c*, ac corvum *d*, unde Coracina ſacra, quæ apud Coptum fiebant *e*; ac piſces, ut oxyrynchum *f*, & anguillam *g*: verùm neque plantas, uti porrum ac cepe, divinis afficere honoribus dubitabant: unde Minucius in Octavio, *Aegyptii*, inquit, *cum pleriſque vobis non magis Iſidem, quàm ceparum acrimonias, metuunt.* Eſtque hanc ipſam rem apud Sextum Philoſophum legere Hypotypoſeon lib. VI. Sed de totâ hâc eorum ſtultiſſimâ religione inprimis Strabonem adi lib. ult. & è junioribus Floridum Sabinum Subſecivarum Lect. lib. III. cap. I. Cùm verò poëta *ſanctas* vocat *gentes*, quarũ in hortis iſtiuſmodi ſuccreſcunt Dii, ut indicare noluit, eas iccirco revera ſanctas eſſe; ita neque, ob id irreligioſas atque impias eſſe, ſignificare voluit: ſed cùm abſurdo conſequenti abſurdum innuat eſſe antecedens, ſenſit, non ideo ſanctas eſſe: quod priori non contrarium, ſed contradictorium eſt. Quare fortaſſe dicendum, hic contrarii nomen latiùs accipi, ut contradictorium quoque complectatur. Nam & Ariſtoteles ſæpe eo modo loquitur; ut cùm, primo φυσικῆς ἀκροάσεως, principia docet eſſe contraria, atque omnes veteres philoſophos contraria ſtatuiſſe principia aſſerit.

Verùm fortaſſe nec hoc pacto ſcrupulus planè fuerit exemtus. Cur enim de cœco, aut luſcitioſo, haut dicere liceat, eum tam cernere acutum, quàm aut aquila, aut ſerpens Epidaurius? At hæc repugnant, ut habitus, & privatio. Cur item parens filio, leges præſcribere volenti, dicere non poſſit, *Nempe tu parens es, ego filius.* Aut princeps ſubditis, *Scilicet ſubditi imperium habent in principem.* At hic relatum ſumitur pro correlato.

Quare, ut rem in pauca conferam, ſic ſtatuendum videtur, contrari

a Lucianus in Deorum concilio.

b Herodotus in Euterpe. Diodorus Siculus lib. 1. Cicero lib. 1. de Legg. & 1. de Nat. Deor. itē lib. 5. Tuſcul. Quæſt. & Iuvenalis Sat. 15. ſi recta eſt emendatio Brodæi lib. 7. Miſcell. c. 2. Vide & ſi voles Calcagninum epiſtolicarũ quæſt. l. 1. epiſt. 38. quæ incipit, Sint aliis, &c.

c Lucianus in Deorum concilio.

d Ælianus in hiſtor. animal. l. 7. c. 18.

e Ambroſius in epiſt. ad Rom. c. 1.

f Strabo lib. ult. & alii. de quo vide Brodæũ l. 7. Miſcell. c. 2.

g Herodotus in Euterpe, & Antiphanes apud Athenæũ.

trarii nomen in definitione Ironiæ Ciceroniano more accipi. Is enim, uti & Stoici, contraria nominat, quæ Peripateticis ἀντικείμενα, sive *opposita;* quæque his strictè appellantur *contraria*, ipse vocat *adversa*. Itaque definitio minùs fuerit cavillationi obnoxia, si dicamus, Εἰρωνείαν esse, quâ per id, quod dicitur, intelligitur oppositum.

IV. REFELLUNTUR, QUI NEGANT, OMNEM IRONIAM ESSE TROPUM: ITEM, QUI EAM CENSENT ESSE MENDACII GENUS.

AMBIGUNT quidam, num omnis Ironia hujus sit loci. Fabium *a* si audimus, *Ironia alia sit tropi, alia schematis.* Idem *b* Ironiam allegoriæ speciem facit. Nos schema esse negamus, quia semper eâ aliud dicitur, aliud intelligitur. At schemata tam propriis, quàm figuratis, instituuntur verbis. Ironiam autem non esse allegoriæ speciem, cap. XI. ostendemus.

a l.9 c.1.
b l.8. c.6.

Sunt & homines ineptè religiosi, qui ironiã aspernentur, ut mendacii genus. Ac subsidium etiam à magno viro petunt, qui ironiam *falsam esse orationem* dicat. At sciant, εἰρωνικὸν esse hoc Dei ipsius Genes. III. 22: *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum & malum.* Cui interpretationi adstipulatur quoque translatio Græca: Ἰδοὺ Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν, τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν. Etiam εἰρωνικῶς accepere Theodoretus, Gennadius *c*, atq; alii. Jud. X. 14: *Ite, & invocate Deos, quos elegistis: ipsi vos liberent in tempore angustiæ.* Illustre etiam est hoc III. Reg. XVIII. 27: *Illudebat illis Elias, dicens, Clamate voce majore. Deus enim est, & forsitan loquitur, aut in diversorio est, aut in itinere, aut certè dormit, ut excitetur.* Etiam sic idololatras ridet Deus apud Prophetam Amos IV. 4: *Venite ad Betbel, & impiè agite ad Galgalam, & multiplicate prævaricationem, & offerte manè victimas vestras, tribus diebus decimas vestras. Et sacrificate de fermentato laudem, & vocate voluntarias oblationes, & annunciate. Sic enim voluistis, filii Israël: dicit Dominus Deus.* Est & εἰρωνικὸν illud Christi ad discipulos Matth. XXVI. 45: *Dormite quod superest, & requiescite: ecce appropinquavit hora, & filius hominis traditur in manus peccatorum.* Gr. Καθεύδετε τὸ λοιπὸν, καὶ ἀναπαύεσθε. Nisi potiùs hæc κατ' ἐρώτησιν *d* dicta sint, eoque verti debeant, *Dormitis quod superest, & requiescitis?* I. ad Corinth. IV. 8: *Iam saturati estis, jam divites facti estis, sine nobis regnatis.* Quæ quia εἰρωνικῶς dixerat Apostolus, eo continuò subjungit: *Et utinam regnetis, ut & nos vobiscum regnemus.* Neque magis in his falsa est oratio, quàm in metaphoris: ut cùm Christus vocatur

c in Catenâ Græcorũ Pentateuchi interpretum.

d per interrogationem.

vir-

virga a *de radice Iesse* b, *panis vitæ* c, *vitis vera*, *lapis* d *reprobatus ab ædificantibus, & factus caput anguli:* aut cùm Apostoli dicuntur e *piscatores hominum*, Pharisæi *viperarum progenies* f, & in trecentis id genus. Dicent, eo sermonem esse verum, quia impropriè hîc voces sumantur. Quasi non idem fiat in ironia. Quare vel fallitur, vel valde ἀκύρως locutus est Cæsar Scaliger g, cùm in ironia ait *è re notâ falsam intelligi orationem*. Neque enim falsa est oratio, ubi animus fallendi est nullus, neque vel is fallitur, qui dicit, vel ille, cui dicitur.

a *Esa.* 11.
b *Ioan.* 6.
c *Ioan.* 15.
d *Act.* 4.
e *Mat.* 4.
f *Mat.* 3. *& Luc.* 3.
g *lib.* 3. *de re poët. cap.* 85.

V. ERRARE EOS, QUI IRONIAM NUNQUAM NON IN VERBIS CONJUNCTIS; TROPOS CÆTEROS, SEMPER IN SINGULIS ESSE VERBIS PUTARUNT.

ET hęc de quatuor primariis tropis sufficiant: in quibus non pauca fortasse, ut nova, ita absona iis videbuntur, qui innutriti sint vulgaribus præceptis. Sed liberalibus hæc ingeniis scripsimus: quibus placere debet illud Venusini vatis *h*:

Odi profanum vulgus, & arceo.

Quare quid illis cum vulgo? cujus commentis jure occentent Sallustianum illud, *Sit fides penes auctorem.* Atque ut magis pareat, similiter nos animatos esse, hîc quoque antequam ad primariorum troporum species accedam, aliquid adtexere est visum contra vulgarem illam troporum distributionem, quâ alios privorum esse verborũ dicunt, alios orationis. Certè & illi, quos orationis faciunt tropos, in simplicibus reperiuntur verbis; & quos simplicium esse verborum judicant, hi etiam totius esse orationis possunt. Itaque cùm apud Sophoclem Oedipus τὸν κακόμαντιν *i* vocat σεμνόμαντιν *k*, rectè εἰρωνείαν esse dicit Scholiastes. Est & εἰρωνεία, quòd Ptolemæus, qui octavus fuit ἀπόγονος *l* Ptolemæi Lagi, habuit φιλομήτορος ἐπίκλησιν, ἐπὶ χλευασμῷ *m*; ut tradit Pausanias in Atticis; qui inibi addit, οὐ γάρ τινα τῶν βασιλέων μισηθέντα ἴσμεν ἐς τοσόνδε ὑπὸ τῆς μητρός *n*. Ac pari χλευασμῷ *o* quidam arbitrantur alios Ptolemæos dictos φιλαδέλφους, & εὐεργέτας: sed dissentiente Plutarcho, quem vide lib. de propriâ laude. Εἰρωνικὸν quoque est illud Plauti Rudente *p*, cùm Trachalioni dicenti, *Ita enimvero stultus es?* respondet Gripus, *Salve, Thales.* Item si pumilus sive nanus appelletur Atlas, juxta illud Juvenalis *q*:

--- Nanum cujusdam Atlanta vocamus.

Quomodo & Martialis *r* ait:

Haut aliter videtur Atlas cum compare ginno.

h *lib.* 3. *od.* 1.
i *malum vatem.*
k *vatẽ venerabilẽ.*
l *è posteris.*
m *Philometoris appellationẽ per irrisionẽ.*
n *haut quemquã scimus ex regibus tantopere fuisse matri invisum.*
o *irrisione.*
p *Act.* 4. *sc. Heus mane.*
q *lib.* 3. *sat.* 2.
r *lib.* 6. *epist.* 77.

a *cap. 23.* Quo de versu dissertantem adi Politianum in Miscellaneis *a*: ac inprimis, quæ in hunc poëtæ locum annotavit vir idem, atque amicus summus, Petrus Scriverius: qui sagacissimè est odoratus pro *gibbo* (ut est in MSSis aliquot, & editt. antiquis) legi debere *ginno:* qui non aliter differt à mulo, quàm qúòd mulus ex equo & asinâ; ginnus sive hinnus (qui & Græcis *ἱννὸς*, & *γιννὸς*) ex asino, & equâ, nascatur: ut pluribus ostendimus in Originum libris.

Est in hisce exemplis simplicis verbi ironia, quam orationis faciunt tropum. Et contrà *μεταφορὰ* quoque plurium esse verborum potest. Ut, *emunctæ naris, jugulum petere, in arenam descendere*, & id genus innumera. Ac similiter *μετωνυμία*, & *συνεκδοχὴ*, quas semper uniũs esse verbi, etiam Cyprianus Soarez cum multis putavit, sæpe in pluribus consistunt vocibus. Ita synecdoche est, cùm II, sive IV Reg. cap. III Josaphato Regi unus è Jorami servis ait, *Esse istic Elisæum, qui fundebat aquam super manus Eliæ:* hoc est, qui illi ministraret. Similiter quando

b *Mat. 3. 11.* Joannes Baptista Christo ait *b*, *Cujus non sum dignus qui soleas portem.* Sive, ut est apud Euangelistas alios, *Non sum dignus, ut solvam corrigias calceamentorum ejus.* hoc est, ut vel vilissimam ei servilem operam ullam præstem. Itidem synecdoche est in illâ spectri *περιφράσει* apud

c *lib. 1. sat. 5.* Juvenalem *c*:

Et cui per mediam nolis occurrere noctem.

Nam quemadmodum, *εἴδωλον*, sive spectrum, hoc loco signari, ex eo planum fit, quòd mediæ meminerit noctis; spectra autem, prout ab

d *in Apologia.* Appuleio *d* quoque appellantur, sint *noctium occursacula:* ita & synecdochen esse, ex eo paret, quòd & alia sint plurima, quorum occursus diu noctuque fuerit ominosus: ut inter cætera Aethiopis, qui iccirco, si Romano exercitui è castris prodeunti occurrisset, tãquam *οἰώνισμα*

e *malum omen.* *φαῦλον e*, confestim occidebatur; quemadmodum Appianus auctor est lib. V; ac Plutarchus indicat in Bruto. Item occursus eunuchi; quẽ & ipsum, tanquam malum omen, detestabantur; ut scribit Lucianus *περὶ ἀποφράδος*. Nec ratio de eunuchis obscura est, quandoquidem eos, *quasi à consortio humani generis extorres, ab utroque sexu, aut naturæ origo, aut clades corporis, separavit:* ut scribit Mamertinus, oratione eâ, quâ pro consulatu gratias egit Juliano Aug. Imò claudorum quoque, ob im-

f *lib. 7. epigr. 86.* perfectionem, ac simiæ, aut felis, ob deformitatem, itidem infaustus habebatur occursus. Quâ de re vide, quæ Heraldus ad Martialem *f* annotavit.

g *lib. 13. epist. 6. ad Q. Valerium.* Denique & *μετωνυμία* plurium esse verborum potest: ut cùm Cicero *g* urbanè ait, *Gratias tibi agam propediem.* Pro eo, quod est, non dubito,

bito, quin præstiturus sis, quod peto. Nam beneficium, sive opera præstita, caussa est efficiens gratiarum actionis: ut manifestum sit, effectum poni pro efficiente. Similiter, cùm Pomponius Atticus, teste Cornelio Nepote *a*, diceret, *se nunquam cum matre in gratiam rediisse. Quod est signum, nullam unquam inter eos querimoniam intercessisse.* Item in illo Luciani *b*: Ἄκρῳ τῷ δακτύλῳ τὴν κεφαλὴν κνώμενον *c*. Et hoc Juvenalis *d*:

Qui digito scalpunt uno caput. ---

Quibus verbis per metonymiam adjuncti περιφραστικῶς mollicelli & impudici significantur: ut argumento est illud Clodii de Pompeio apud Plutarchum *e*, Τίς ἑνὶ δακτύλῳ κνᾶται τὴν κεφαλήν *f*; Et hoc Ammiani Marcellini lib. XVII: *Duo hæc observaverunt* (obtrectatores Pompeii) *ludibriosa & irrita: quòd, genuino quodam more, caput digito uno scalpebat: quodque aliquamdiu, tegendi ulceris caussâ deformis, fasciolâ candidâ crus colligabat: quorum alterum factitare, ut dissolutum; alterum, ut novarum rerum cupidum, asserebant.* Unde Senatus Critici princeps, Josephus Scaliger, epigramma illud Calvi (non Cinnæ, ut errore memoriæ vocat) supplevit, & edidit *g*, hoc pacto:

Fasciolâ qui crura ligat ---

Quod quamquam placuit aliquando, tamen nunc potiùs assentio Pythœo: qui existimabat, verba illa malè appingi huic carmini: quòd non competant molli, sed imperiũ affectanti, ac quasi diadema in cruribus gestanti. Scio, distingui illa oportere, quòd fascias gestaret Pompeius, & quidem cretatas: illud lasciviæ fuisse, hoc tyrannidẽ affectantis; ut eruditè ostendit πολυμαθέστατος Casaubonus *h*. Sed Ammianus, unde se priorem versum supplêsse, Scaliger *i* agnoscit, clarè loquitur de fasciis cretatis, atque hoc ad regni suspicionem refert. Epigrammate autem hoc non regnum, sed, quod molles solent, virum *k* quærere dicitur Pompeius: ut, quæ ad mollitiẽ non pertinent, minimè hîc habeant locum. Et sanè fatetur *l* Scaliger, se in veteri quadam schedâ distichon hoc integrè legisse, hunc in modum:

Magnus, quem metuunt homines m, *digito caput uno*
Scalpit. Quid credas hunc sibi velle virum?

Intellige autẽ per veterem schedam ineditum Lucani interpretem: cujus verba vide sis apud V. Cl. Petrũ Scriverium eruditissimis illis animadversionibus in Martialẽ *n*. Sed sive Scaligeri conjectura, sive, quod apud Lucani interpretẽ est, magis placet; paret, metonymiam non semper esse singulorum verborum; atque, ne solum Rhetorum vulgus nominemus, errare etiã Alexandrum Rhetorem, juxta quem lib. 1. ὁ τρόπος περὶ ἓν ὄνομα γίγνεται ἀρετή *o*. CAP. X.

a in vita Attici.
b ῥητόρων διδασκάλῳ.
c Extremo digito scalpentẽ caput.
d lib. 3. sat. 3.
e in Pompeio.
f Quis digito uno caput scalpit?
g in Catalectis.
h in Sueton. Aug. cap. 82.
i in Ausonianis lectionibus lib. 1. cap. 27.
k Vt Calvus hîc viri, ita voce ambiguâ ἀνδρὸς lusit Demonax apud Lucianum.
l ibidem.
m in MSS omnes.
n notis in fragmentum Spectaculorum libello subjectum.
o tropus est virtus in una dictione consistens.

CAPUT X.

DE PRIMARIORUM TROPORUM SPECIEBUS.

QUATUOR primariis tropis subjiciuntur complures alii, partim ut species eorum, partim ut affectiones.

Species sunt sex: quarum prima ad μετωνυμίαν pertinet, nempe μετάληψις: quatuor proximæ ad συνεκδοχὴν, puta ἀντονομασία, κοινότης, σύλληψις, & λιτότης; ultima denique ad εἰρωνείαν, videlicet εὐφημισμός.

Metalepsis vocatur, tum quando ex antecedente intelligitur consequens, aut ex consequente antecedens: tum etiam, cùm gradatim ex unâ significatione proceditur in aliam. Hîc verò eam sub ambiguo nomine collocamus; quamvis priori quidem modo sit species primarii tropi, posteriori verò troporum affectio.

Ἀντονομασία vel ex proprio colligit commune, vel ex commune proprium.

Κοινότης est, quâ proprias laudes aliis etiam communicamus, aut aliorum peccatum communicamus nobiscum, aut quorundam benefacta ac virtutes communicamus omnibus.

Σύλληψις voce ambiguâ res unâ plures comprehendit.

Λιτότης negatione contrarii plus significat, quàm dicit.

Εὐφημισμός res ingratas, boni ominis caussâ, gratis effert nominibus.

I. DE METALEPSI ANTECEDENTIS ET CONSEQUENTIS.

DEINCEPS considerandę sunt Troporum superiorũ species. Quas, ut vulgus mittam, jam olim præstantissimi rhetores distinctos esse tropos credidere, ac porrò aliis persuasum esse cupiverunt: cùm tamen non disconveniat iis primarii alicujus tropi definitio, eoque specie differre non possint. Species istiusmodi sunt sex: Μετάληψις, Ἀντονομασία. Κοινότης λόγου, Σύλληψις, Λιτότης, & Εὐφημισμός. De singulis videamus, &, ut Sallustius loquitur, cum curâ disseramus.

Μετάληψις, quam Latinè *transsumtionem* cum Fabio *a* dixeris, quandoque laxè adeò sumitur, ut planè idem sit, ac μετωνυμία. Quomodo libro de Allegoriis Homericis Heraclides Ponticus (si vera inscriptio, de quo disserimus alibi *b*) Homerum per Ἥφαιστον *c* ait intelligere πῦρ, μεταληπτικῶς *d*. Verùm nobis nunc multo sumitur angustiùs: nempe pro ea metonymiæ specie, qua ex consequentibus intelligitur

a *lib.8.*
b *opere de Historicis Græcis.*
c *Vulcanum.*
d *ignem, per metalepsin.*

ligitur antecedens. Ac fundus mihi, subscriptorque ejus sententię, est Donatus, qui hunc in modum de illa scribit in Andr. Act. III. sc. II: *Dicas, pro credas. Non enim dicimus, nisi quod credimus: ab eo quod sequitur, id quod præcedit. Figura μετάληψις, à posterioribus ad priora. Idem alibi; Audacter dicito. Et alibi; Fœneratum istud beneficium pulchrè tibi dices.* i. *credes, dices, senties.* Hæc Donatus. Atque eo pacto μετάληψιν pertinere ad μετωνυμίαν, eo statuimus, quia id quod dicimus, signum est ejus, quod sentimus; ut sciunt, qui ex Philosopho *a* didicerunt, scripturam esse signum orationis, orationem conceptuum, conceptus rerum. Idem Donatus in Andr. act. III. sc. III. scribit, *jubeo* μεταληπτικῶς poni pro *volo*, cùm Simo jubet Chremetem salvere. Atque in hoc mutili quoque doctissimi hujus Grammatici commentarii à me faciunt. Nam, ut idem inibi ait, *volumus animo, jubemus verbis.* At verba sunt symbola animi, quemadmodum antè dicebamus. Par ratio est, cùm Græci κλαίειν, aut οἰμώζειν, ac Latini *plorare* dicunt, pro δυστυχεῖν *b*.

a *initio lib.* περὶ ἑρμηνείας.

b *miserum esse.*

Interdum autem non ex posterioribus priora, sed contrà ex prioribus posteriora intelliguntur. Quare, si prius illud genus fuerit μεταληπτικόν, μετάληψις quoque erit, cùm ex antecedente intelligimus consequens. Et certè Isidoro lib. I. Originum μετάληψις definitur tropus à præcedente indicans quod sequitur. Itaque ut μετάληψις consequentis est, cùm *dicere* ponitur pro *sentire*: ita fuerit μετάληψις antecedentis, cùm *facere* ponitur pro *dicere*, aut *narrare*. Vt fit Ecl. VI:

Tum Phaëtontiadas musco circumdat amaræ
Corticis, atque solo proceras erigit alnos.

Ad quem locum ita Servius: *Mira est canentis laus, ut quasi non factam rem cantare, sed ipse eam cantando facere videatur.* Ac alibi *c* monet idem, simile esse hoc Ecl. IX:

c *in Ecl.* 9.

--- Quis humum florentibus umbris
Spargeret, aut viridi fontes induceret umbrâ?

Vbi, *spargeret*, exponit, *adspersam floribus caneret.* Μετάληψις quoque consequentis est, cùm Maro *d* ait:

d *Ecl.* 2.

Aspice, aratra jugo referunt suspensa juvenci.

Quod signum est noctis imminentis, ut diximus, cùm definitionem synecdoches è Fabio petitam convelleremus. Par ratio est, cùm Catullus *e* ait, nec Atalantæ fuisse gratius aureolum illud malum,

e *Carm.* 2.

Quod zonam solvit diu ligatam:

h. e. per quod factum, ut postilla haut diu esset ἄχραντος seu ἀναφρόδιτος *f*. Quamquam hoc exemplum non tantùm pertinet ad metonymiam

f *illibatæ virginitatis.*

nymiam destinati ad finem. Nam cum vulgo velle hoc μετωνυμίας genus furcillare, id quidem, ut Lucretius concludere solet, desipere est.

Videtur hujus etiam loci esse, *recordari fœderis*, pro servare fœdus; *recordari peccatorum*, pro punire delicta. Nam memoria sive recordatio initi fœderis antecedit, ut caussa, ob quam aliquis stet promissis. Recordatio etiam peccatorum præcedit, ut caussa, cur aliquis puniatur. Eadem ratio est, cùm *ignoro* ponitur pro negligo, aut diffiteor. Ut, *ignorare hominem*, pro aspernari velut ignotum; *ignorare benefacta alterius*, aut *facinora sua*, pro dissimulare, aut diffiteri, quasi nihil tale contigerit. Plautus Amphitr. *a*

a act. 4. sc. 3.

Quem omnes mortales ignorant, & ludificant, ut lubet.

b act. 2. sc. 3.

Terentius Phorm. *b*

Quia egens relicta est misera, ignoratur parens.

Cicero pro Roscio Amer. *Quorum ego neque benevolentiam erga me ignorare, neque auctoritatem aspernari debeam.* Similiter accipi putant in illo Propertii lib. 1. el. 11:

Cur hæc in terris facies humana moratur?
Iupiter, ignoro pristina furta tua.

c notis in Propertium.

Ubi Janus Duza F. *c ignorare* interpretatur, *aspernari & cognoscere nolle, quasique mentione indignum negligere.* Atque hanc ejus sententiam & alii sequuntur. Mihi magis placet, *ignoro* hic sumi, pro non credo, sive non agnosco. Quasi dicat: Non possum, ô Jupiter, in animum inducere, ut fidem iis habeam, quæ de veteribus furtis tuis canunt poëtæ. Nam si tantus esses formarum auceps, adeoque in Venerem proclivis, profectò non adhuc in terris ageret Cynthia mea, divinæ formæ puella. Scaliger pro *ignoro* substituit *ignosco.* Sed prius est in editione principe *d*, atque adeò omnibus libris: nec sanè ullâ mutatione opus.

d quæ Regii Lepidi prodiit an. 1481.

Quòd si antecedentis & consequentis μετάληψιν agnoscimus: caussam non video, cur non item statui debeat μετάληψις connexi. Ut apud Hebræos, *tegere pedes*, Jud. III. 24, de Eglone, Moabitarum rege, & I. Reg. seu Samuelis, XXIV. 4, de Saule. Quibus in locis vulgatus vertit, *purgare alvum*, aut *ventrem*: Chaldæus autem, *facere necessitatem suam.* Nempe quia Hebræi, uti & Orientales alii, longis uterentur vestibus, eò in κοιλιολυσίᾳ, ac universè in conquiniscendo, pedes suos tegebant. Simile exemplum est, cùm χειροτονία ponitur pro suffragio. Propriè enim χειροτονία est manus in sublime porrectio: sed quia hoc pacto suffragium ferrent, eò & pro suffragio

fragio accipi cœpit. Meminit ritus ejus etiam Tullius pro Flacco: *Si sunt expressa ista præclara, quæ recitantur psephismata, non sententiis, neque auctoritatibus declarata, nec jurejurando constricta; sed porrigendâ manu, profundendoque clamore multitudinis concitatæ.* De utrâque verò illá, & propriá, & metalepticâ significatione χειροτονίας, vide, quæ Joannes Zonaras annotavit initio commentarii sui in Canones SS. Apostolorum.

Quæcunque autem hactenus μεταλήψεως exempla adduximus, ea liquet ad μετωνυμίαν caussæ, vel effecti, subjecti vel adjuncti, pertinere. Sed quædam, pauca tamen, sunt, quæ ad nullam ex quatuor hisce speciebus referri possint. Ut, cùm *fuit*, aut *vixit*, dixere, pro, esse aut vivere desiit. Vbi μετάληψιν esse antecedentis negare non possumus. Quare cùm, quod essentiale est, id perpetuò inesse debeat; erit fortasse, qui μετάληψιν, non quidem tropi speciem dicat, sed tropi genus à quatuor primariis distinctum. Mihi nihil in quadripartitá illá divisione innovare visum, tum quia hæc καὶ εὐφημισμὸν dicuntur; qui quomodo ad εἰρωνείαν pertineat, hoc ipso capite commonstrabimus: tum inprimis, quia satius sit, μετωνυμίας modos augere, ut sex sint in universum ejus species; caussæ, effecti, subjecti, adjuncti, antecedentis, & consequentis. Scio, non vulgus modò, cujus fortasse ῥαψῳδίας Aelii ac Persii non curant legere; verùm etiam eximium Quinctilianum, synecdochen id appellare, cùm antecedens pro consequente ponitur, aut contrá. Verùm nunquam hoc concoquere poterit, qui legitimam potiùs sententiam, quàm volgivagam, &, ut Tertullianus loquitur, passivam consectari malit. Certè ut superiùs [a] etiam dicebamus, tot sunt primarii tropi, quot sunt rerum mutuæ affectiones. At res vel conjunctæ sunt, vel disjunctæ. Conjunctæ vel essentialiter cohærent, vel accidentaliter. Essentialiter, ut totum & pars: accidentaliter, ut caussa externa & effectum, subjectum & adjunctum. Disjunctæ vel amicè conspirant, ut similia; vel repugnant, ut contraria. A primo genere est synecdoche, ab altero metonymia, à tertio metaphora, à quarto ironia. Atqui antecedens, & consequens, conjunguntur quidem; verùm non essentiali nexu. Neque enim, quòd boves stabulum repetunt imminente nocte, id de noctis essentiâ est, etsi eam antecedat. Quare cùm antecedens ponitur pro consequente, aut contrà, non συνεκδοχὴ, sed μετωνυμία dici debet. Hâc si sententiâ dejiciar, sapiunt alii: ego, ut poëta vetus ait, fatuus sim, non modò stultus.

[a] cap. 5.

Porrò ut in metaphora ob similitudinem, ita hic ob rerum conjunctio-

junctionem, reciprocus esse tropus potest. Quemadmodum iccirco, quòd ex frequenti accessu templa, aliaque, celebratius nomen consequantur; eò & *frequentare* accipitur pro celebrare, & *celebrare* pro frequentare. Nam Juvenalis ait *a celebrare* (malè in quibusdam libb. est *scelerare*) --- *fanum Isidis, & Ganymedis, Et Cererem:* ubi *celebrare* est frequentare. Atque eodem modo Lucretius, initio operis sui, dixit *concelebrare*. At è contrario *frequentare* pro concelebrare usurpat Sulpitia in Satyrâ, cùm ait:

a lib.3. sat.3.

Diva, quibus numeris heroas & arma frequentas!

Itaque ut metaphoram, ita & metalepsin dividere possis in reciprocam, & non reciprocam. Et hæc de eâ μεταλήψεως acceptione, quæ apud Donatum est.

II. De metalepsi gradationis, seu plurium troporum.

ALIIS verò μετάληψις vocatur, cùm gradatim ex unâ significatione proceditur ad aliam. Ita enim de eâ Fabius *b*: *Superest ex iis, quæ aliter significant, μετάληψις, id est, transsumtio, quæ ex alio in aliud velut viam præstat.* Et clariùs aliquanto póst: *Est enim hæc in metalepsi natura, ut inter id, quod transfertur, sit medius quidam gradus, nihil ipse significans, sed præbens transitum.* Eodem planè modo μεταλήψεως nomine utitur Eustathius *c*; qui fusè de eâ scripsit in illum Homeri vers. Il. α:

b lib.8. cap.6.

c pag. 79. edit. Rom.

Στήθεσσιν λασίοισι διάνδιχα μερμήριξεν.

Secundùm hanc acceptionem μετάληψις non tam tropi alicujus primarii species est, quàm troporum accidens. Nam ut in allegoriâ, ita & hîc, quamvis diversimodè, est troporum continuatio; quam accidens esse, negari nequit. Exemplis res dilucidior fiet. Μετωνυμίαν cum μεταφορᾷ habes in illo Virgilii IV. Georg.

Sæpe etiam, effossis, si vera est fama, latebris,
Sub terrâ fodêre larem.

Ubi *larem*, quia Deus erat domesticus, pro domo ipsâ posuit μετωνυμικῶς: *domilicium* autem μεταφορικῶς dicitur de cavernis apum. Gemina ac similis μετωνυμία est in hoc Ovidii *d*:

Ipse ego segnis eram, discinctaque in otia natus.

d lib.1. Amor. Eleg. 9.

Otium per μετωνυμίαν effecti dicitur *discinctum*, h. e, discinctos faciens: *discinctus* autem ponitur pro negligenti, quæ metonymia adjuncti est. Item in illo Maronis I. Aen.

--- *Tum*

--- Tum sylvis scena coruscis
Desuper, horrentiq; atrum nemus imminet umbrâ.

Nemus dicitur *atrum* pro tenebricoso, *tenebricosum* verò ponitur pro denso: densitas autem caussa est, cur nemus sit opacum, eoque atrum. Par ratio in illo ejusdem *a*: a Ecl. 6.

Ilice sub nigrâ pallentes ruminat herbas.

Item hoc *b*: b Æn. 1.

--- Speluncis abdidit atris.

Nam profunditas caussa est, cur sint obscuræ: obscuritas autem efficit, ut atrum aliquid videatur. Συνεκδοχὴν quoque geminam cum μετωνυμίᾳ habes Ecl. 1:

Post aliquot, mea regna videns, mirabor aristas.

Nam ex aristis per συνεκδοχὴν partis significantur segetes, per segetes μετωνυμίᾳ subjecti (res enim, quæ in tempore est, temporis est subjectum) significantur æstates, per æstatem συνεκδοχικῶς anni intelliguntur.

Hoc μεταλήψεως genus magis convenit poëtis, quàm oratoribus: quin rarior quoque ejus usus occurrit apud ipsos poëtas; quia, si condensetur, aut longè nimis ducatur, obscuritatem orationi adfert. Sin nec crebra fuerit, nec dura, laudi dabitur, quia ob gradationem isthanc quandam habet ingenii commendationem.

III. ANTONOMASIÆ VOX, DEFINITIO, ET ALLATÆ À FABIO, ET ROBORTELIO, DIVISIONES EXPENDUNTUR.

ANTONOMASIA Latinè est *pronominatio*. Sunt, qui, puerili errore, per ω, ἀντωνομασίαν scribant. Atqui ea, quæ ab ὀνομάζω veniunt, utrumque ο retinent; unde & παρονομασία dicendum liquet, non, ut quidam putant, παρωνομασία. In errorem eos impulit, quòd deducta ab ὄνομα, prius ο mutent in ω, posterius in υ: unde μετωνυμία, ἀντωνυμία, ἱερώνυμος, πατρωνυμικὰ, ὁμώνυμα, συνώνυμα &c.

Antonomasia Fabio esse dicitur, *quæ aliquid pro nomine ponit.* Eadem sententia Isidori lib. 1. Originum. At definitionem hanc damnant alii, quòd omnes tropi nomen ponant pro nomine. Subterfugit eos, veteres *nomina* vocâsse, quæ nos propria dicimus: *vocabula* autem nominâsse, quæ nobis communia, sive, ut cum vulgo loquar, appellativa. Hâc quidem in re præstò nobis adest patrocinium

Varronis primo de analogiâ: *Sequitur*, inquit, *de nominibus, quæ differunt à vocabulis, ideo quòd sunt finita, ac significant res proprias, ut Paris, Helena: cùm vocabula sint infinita, ac res communes designent, ut vir, mulier.* Neque solus Varro hoc modo loquebatur, sed & alii similiter inter *nomina*, & *vocabula*, itemque *pronomina*, & *provocabula*, distinxere. quâ quidem in re caussam pro nobis dicit idem Varro *a*: *Appellandi*, inquit, *partes sunt quatuor: è queis dicta* A' QUIBUSDAM *Provocabula, quæ sunt, ut Quis, Quæ; Vocabula, ut scutum, gladius; Nomina, ut Romulus, Remus; Pronomina, ut hic, hæc, hoc.* Verùm metuo, ne lectori meo in hiscé leviculis operam videar perdere. Quare ad alia transeo.

a eodē lib.

Triplicem tum Fabius, tum Isidorus, statuunt ἀντονομασίαν, sed diversimodè. Isidoro lib. 1. Originum eo triplex est: quia vel ab animo sumitur, ut,

--- *Magnanimusque Anchisiades* b:

vel à corpore, ut, --- *Ipse*

Arduus c:

vel extrinsecus, ut,

Infelix puer, atque impar congressus Achilli d.

b *Æn.* 5.
c *Æn.* 8.
d *Æn.* 1.

Fabius verò primum genus fieri vult per epithetum: alterum per ea, quæ in quoque præcipua sunt: tertium ex factis, quibus persona signatur. Primi generis esse ait, *Tydides, Pelides*: alterius exemplum facit,

--- *Divûm pater atque hominum rex* e:

tertii exemplum apud eum est,

--- *Thalamo quæ fixa reliquit Impius* f.

Hæc ne temere aut admisisse, aut repudiásse, dicamur, paucis expendemus ad rectæ rationis trutinam.

Ac primò, quod ad antonomasiam refertur, cùm patronymicum loco proprii usurpatur, id nequaquam tam absurdum est, quàm quidam judicant. Nam etsi crebrò fit, ut habitâ ratione actus sive consummationis, patronymicum non sit communius proprio; quod semper evenire nececesse est, cùm quis est μονογενής, atque, ut cum poëtis loquar, consanguineos *g* & unigenas *h* non habet: tamen tunc quoque communius est ratione potentiæ, quia plures liberi esse poterant. Atque hinc obscurum non est, quomodo & ἀντονομασία vocari possit, cùm *Anchisiades* ponitur pro Aeneâ, quamvis hæc duo ἀντιστρέφουσι *i*. Imò fortasse & altero nomine: quia patronymica quoque conveniant posteris, qui plures esse solent. Nec enim Peleus solus vocatur

e *Æn.* 1.
f *Æn.* 4.
g *Catul. de nupt. Pel. & Thet. Virgil. sexto Æn. Claudian. de raptu Pros. l. 1.*
h *Catull. de coma Beronices, & de nupt. Pilei & Thetidos.*
i *convertuntur.*

vocatur *Aeacides;* sed & Achilles; imò & Pyrrhus, Epirotarum rex. Nec Ascanius tantùm dictus est *Aeneades;* sed etiam Romulus, ac Romani universi. Ergò si, quid fieri potuerit, spectemus, fortasse & omnes Anchisæ posteri *Anchisiadæ* dici potuissent. Sed ut ab Aenea potiùs nomen sortirentur, tum magnitudo gestorum ejus fecit: tum quòd non Anchises, sed Aeneas, in Italiam venerit, ac filius ejus gentem condiderit Albanam, unde origo Romanis.

Interim lubentes agnoscimus, quamvis hæc non absurdè pro Fabio dici queant, magis tamen placere, ut actus habeatur ratio: quod si fiat, istiusmodi, quæ cum proprio convertuntur, ab antonomasiâ excludi debebunt, tanquam nativa, nec ad ullum primarium tropum pertinentia: ut aliquanto pòst quoque ostensuri sumus, cùm expendemus sententiam, quam de ἀντονομασίᾳ Robortelius architectatus est nobis. Nunc unum id solum, ad fulciendam opinionem nostram, adjicere visum est; aliud nihil in caussâ esse, cur agnoscamus, patronymica, cùm proprii loco ponuntur, esse modificata, quàm quòd συνεκδοχὴ sit, cùm commune, quod totum quoddam universale est, accipitur pro proprio: id autem non fit, cùm patronymicum & proprium convertuntur. Certè siquam aliam alius rationem perspiciat, quâ ad troporum quemquam referri queat, eam semper à quolibet discere parati sumus.

Gentilium verò longè alia, quàm patronymicorum, ratio est: quia gentilia semper latiùs patent proprio. Ut ὁ Παιανιεὺς *a* pro Demosthene, apud Lucianum in Bis accusato. Nam plurimi ejus erant δημόται seu populares è Pæaniæa, quæ fuit in tribu Pandionia: ut Harpocration *b* testatur. Gentile hoc restrinxit Agathias *c*, cùm ei dicitur ὁ ῥήτωρ ὁ Παιανιεὺς *d*. Quàm multi etiam fuere ex Thessalia duces! Seneca *e* tamen de Achille dixit:

Emicuit ingens umbra Thessalici ducis.

Quàm multi item ex Tyrintho, & Abydo oppidis! Et tamen *Tyrinthium* pro Hercule legas apud Maronem *f*, & alios: ac *Abydenus juvenis* pro Leandro, apud Statium epithalamio Stellæ & Violantillæ:

Vidi & Abydeni juvenis certantia remis
Brachia, laudavique manus, & sæpe natanti
Præluxi.

a *Peaniensis.*
b *in* Παιανιεῖς.
c *lib* 2. *pag.* 62. *edit. Lugdun.*
d *orator Peaniensis.*
e *in Troad.*
f 7. *Æn.*

Sive, ut in MSo Senensi est, *præluxi*. Sed priùs malim.

Optimè autem monet Isidorus in primo Originum, in gentilibus, & patroymicis, & aliis id genus, ἀντονομασίαν, & ἐπίθετον, differre

ferre situ: ac vocari ἐπίθετον, sive appositum, quando conjungitur proprio: at esse ἀντονομασίαν, cùm proprium abest. Neque aliud Fabius voluit, cùm scripsit, antonomasiam fieri *per epitheton, quia, detracto eo, cui apponitur, valet pro nomine.* Quomodo epitheton erit, *Telamonius Aiax:* quia additur, ut distinguatur ab Aiace, Oilei filio. At ἀντονομασία est, cùm Maro in Culice ait:

Hinc erat oppositus contrà Telamonius heros.

Et Ovidius XIII. Met.

Finierat Telamone satus.

Quippe hic συνεκδοχὴ est, quia & alter erat Telamonis filius, Teucer, qui Salamina condidit in Cypro *a*. Itidem *Tritonia* ἐπίθετον est, cùm Maro II. Aen. ait,

Iam summas arces Tritonia respice Pallas.

Neque hîc ullus est tropus, quia sive communior, sive angustior sit *Tritoniæ* vox, non hîc pro alio ponitur; sed solùm ornandi caussâ apponitur. At ἀντονομασία est, cùm *Tritoniam* dicimus pro Pallade, & ad συνεκδοχὴν rectè refertur, quia *Tritonia* naturâ suâ latiùs patet. Nam Palladis nomen non potuit aliis tribui, nisi ὁμωνύμως: at *Tritoniæ* vox aliis eâdem poterat ratione convenire, cùm propriè proprium non sit, sed commune; ut quod sumatur à natali loco, qui pluribus communis esse poterat. Sequor enim nunc eorum opinionem, qui Pallada Τριτογένειαν, ac *Tritoniam* sive *Tritonida* appellatam putant: non quidem, quia nata sit è capite Jovis, ac τριτὼ sit κεφαλή, teste Hesychio, & Aristophanis scholiaste: verùm quia nata vel educata sit juxta Tritonem, Bœotiæ fluvium, Stephano *b* etiam memoratum: ubi eam ab Alalcomene, quodam indigena, vel Alalcomeniâ, Ogygi regis filiâ, fuisse nutritam, perhibent antiqui, teste Pausaniâ *c*. Sanè à Bœotiâ (in quam Cadmus Phœnix primus literas, & scientias, intulit) mythica historia penè tota in reliquam profluxit Græciam. Ut nihil opus sit recurrere ad Tritonem, Africæ paludem. Quod facit Apollonii interpres *d*. Τρίτωνες *e*, inquit, τρεῖς· Βοιωτίας, Θεσσαλίας, Λιβύης· ἐν δὲ τῷ κατὰ Λιβύην ἐτέχθη ἡ Ἀθηνᾶ. Nempe quia, ut obiter illud addam, celebratior hæc sententia erat: quam & Lucanus sequitur lib. IX, & Sillius lib. II. Indeque Pallas Latinis *Paluda*, ut Græcis Τριτογένεια. Ennius apud Varronem *f*, & Probum:

Corpore tartarino prognata Paluda virago,
Cui par imber, & ignis spiritus, & gravi' terra.

A' palude certè est *Paludæ* nomen, quamvis Varro ita dictam putet à paludamentis, quia eadem sit Paluda, & Bellona: alii etiam, eosque

a *Iustin. lib.* 44. *Horat. l.* 1. *od.* 9.

b *in* Ἄσβυσα.

c *in Bœoticis.*

d *in lib.* I. Ἀργον.

e *Tritones sunt tres, Bœotiæ, Thessaliæ, & Libyæ: in Libyco autem nata est Minerva.*

f *lib.* 6. *de L.L.*

que inter Franciscus Sanctius Brocensis, non *Paluda*, sed *palude*, censeant legendum.

Alterum ἀντονομασίας genus Fabio erat, cùm ponitur, *quod in quocunque præcipuum est*. Tale esse dicit,

--- Divûm pater, atque hominum rex.

Mox etiam duo hæc exempla subjungit: *eversor Carthaginis, & Numantiæ*, pro Scipione: *Romanæ eloquentiæ princeps*, pro Cicerone. Nempe Fabio tertiũ constituit ἀντονομασίας genus periphrasis omnis, modò ea sit nominis proprii. Quales illę Jovis, Scipionis, Ciceronis, quas vidimus. Item isthæc circumlocutio Nævii apud Plautum *a*: a *Milite glorioso act.2.sc.2.*

Nam os columnatum poëtæ inesse audivi barbaro,
Cui bini custodes semper totis horis accubant.

Siquidem Nævius, ob maledicentiam in primores, à triumviris conjectus fuerat in carcerẽ; unde pòst per tribunos plebis liberatus fuit. Is igitur os columnatum habuisse dicitur, quia mentum crebrò cubito, velut columnâ, inter scribendum suffulciret. Nam Ariolum, & Leontẽ, in carcere scripsisse, ex Gellio *b* cognoscimus. Idem judicium esto de scitâ isthac periphrasi Socratis apud Manilium lib. 1: b *lib.3. cap.3.*

Aethereusque Platon, & qui fabricaverat illum,
Damnatusque suas meliùs damnavit Athenas.

Et illâ ejusdem apud Persium *c*: c *sat.4.*

--- barbatum hoc crede magistrum
Dicere, sorbitio tollit quem dira cicutæ.

Cujusmodi periphrases eò pro ἀντονομασίᾳ habet Fabius, quia, (quod Græcâ appellatione exigitur, & ipsâ exprimitur definitione) aliquid in iis pro nomine, hoc est, loco proprii, ponitur. Verùm, ut ingenuè, quod sentio, dicam, Fabio hîc assensum commodare non possum: quia hautquaquam antonomasia est, quandocunque aliquid pro nomine sumitur, ut ille putabat; sed tum tantùm, quando id, quod pro nomine ponitur, universalius est. At si æquè latè patent, quemadmodum fit in exemplis à Fabio ipso illatis; ut Synecdoche non erit, ita neque ἀντονομασία. Iccirco ἀντονομασία quidem sit, si dixeris, *Dei soror & conjux*, pro Junone. Nec enim soli id Junoni contigit: quia Tethys etiam Oceani & soror, & conjux fuit: ut scribunt Hesiodus, Orpheus sive Onomacritus potiùs, & alii. Quamquam Naso Titani facere eam filiam videatur quincto Fastorum:

Duxerat Oceanus quondam Titanida Thetyn.

At planè synecdoche, atque ἀντονομασία fuerit, si è Marone *d* dicas, d *1. Æn.*

--- Divûm regina, Iovisque

Et soror, & conjux.

Nulli enim hæc, præterquam Junoni, conveniunt.

Tertium ἀντονομασίας genus Fabio est ex factis, quibus persona si-
a 4. *Æn.* gnificatur. Ut cùm apud poëtam Dido ait *a*:

--- *Thalamo quæ fixa reliquit*
Impius.

Per *impium* intelligitur Aeneas. Succidaneus Maroni esto Tullius, cujus isthoc pro Muræna: *Non multa peccas, inquit ille fortissimo viro senior magister: sed, si peccas, te regere possum.* Per *virum fortissimum*, Achillem; per *seniorem magistrum*, Chironem, præceptorem ejus, intelligit. Meliùs autem dixisset Fabius, tertium genus esse, cùm qualitas ponitur pro nomine. Nam *impius, fortissimus, senior*, sunt qualitates, sive affectiones personæ: atque, ut dicas, priora duo desumi à factis impiis & fortibus; at saltem *senior* ad facta referri nullo modo possit: nec tamen rationem exterebrare est, cur Fabius magis ἀντονομασίαν esse dicat, cùm *impius*, quàm cùm *senex* pro nomine ponitur.

Atque hæc de tribus ἀντονομασίας generibus à Fabio recensitis: ex quibus judicium fieri poterit, quàm pingui Minervâ pleraque, ut nihil gravius, hoc est, verius dicam, ab tanto Rhetore conscribantur. Quid quòd vix altera eorum pars, in quibus ἀντονομασία est, ad hos tres modos referri queat? Nam quemadmodum non tantùm μετωνυμία est, cùm caussa pro effectu, aut subjectum pro adjuncto ponitur; verùm etiam, cùm fit contrarium: neque tantùm συνεκδοχὴ est, cùm totum pro parte accipitur; sed & cùm pars usurpatur pro toto: itidẽ neque ἀντονομασία solùm erit, cùm commune sumitur pro proprio, quod Fabius, & Isidorus, existimarunt; verùm etiã, cùm proprio utimur pro communi. Hujuscemodi enim exemplorum non minorem esse copiam, quàm eorum, in quibus contrà fit, testes πολλοί τ᾽ἀγαθοί τε
b *multiq; bonique adsunt.* πάρεισιν *b*, ut in sacris loquebantur. Quos magno mox numero producam, cùm propriam de antonomasia opinionem afferam.

Nunc quia, quid de Fabii judicio nobis videatur, abunde diximus; proximum est, ut haut somniculosè discutiamus sententiam Francisci Robortelii, mirificè de antonomasiâ argumentantis, an argutantis dicam? Is enim, libro de artificio dicendi, docet, sermonem constare partim vetustis, partim peregrinis, partim novis & fictis; atque ad postremum hoc genus pertinere tum ὀνοματοποιΐαν, ut *clangor*; tum ἀντονομασίαν, ut *Pelides*. Inibi scire se addit, utramque ab aliis inter tropos referri; at parum valido tibicine opinionem hanc suffultam esse, eò quòd horum significatio extra orationem conspicua sit, contrà

quàm in modificatis uſu venire ſolet. Verùm hoc Robortelii argumentum haut aliud evincit, quàm ea patronymica, quæ cum nomine convertuntur, non eſſe modificata. Atque id quidem haut invitus conceſſero; tum eâ ratione compulſus, quam ſuprà adducebam; tum quia hujuſcemodi unam ſolùm habent ſignificationẽ; uti argumento eſt, quòd quicunque audit vocem *Anchiſiadæ*, is Aeneam intelligit; tropi autem in pluribus dignoſcuntur vocibus; quomodo *florem* accipi μεταφορικῶς, *Cererem* μετωνυμικῶς, *tectum* συνεκδοχικῶς, ſolùm cognoſcitur ex totâ ſententiâ. Hinc Fabius lib. VIII: *Tranſlata probari, niſi in contextu orationis, non poſſunt; quamvis Ariſtoteles in ſingalis dictionibus aſſignet metaphoram à genere, & à ſpecie.*

At de cæteris patronymicis ut Robortelii ſententiam calculo meo adprobem, hactenus à me impetrare non quivi: & cauſſam facilè odorantur, quibus pituita non eſt moleſta. Nam *Atridæ* latiùs patet, quàm Agamemnon, cùm & Menelao conveniat: *Iliades* communius eſt, quàm Romulus, cùm & de Remo dicatur. Itaque, quomodo ea, ſexcentaque id genus, accipi debeant, ex ſolo ſermonis contextu cognoſci poteſt.

Denique, non ſi patronymica propria ſint, nulla iccirco ſit ἀντονομασία, cùm ſuperſint alia multo plurima, in quibus ἀντονομασία eſſe poſſit. Quod ut perſpicuè diluceat, age, quæ noſtra ſit de ἀντονομασίᾳ ſententia, peniſſimè, imò pleniſſimè aperiamus.

IV. QUID ANTONOMASIA, ET QUOTUPLEX SIT, VARIAQUE EJUS ANTOMASIÆ EXEMPLA, UBI PROPRIO UTIMUR PRO COMMUNI.

ANTONOMASIA duûm eſt generum. Nam vel proprium ponitur pro communi: vel commune uſurpatur loco proprii. Utrumque hoc genus ad ſynecdochen pertinet: prius illud ad ſynecdochen ſpeciei; poſterius verò ad ſynecdochen generis. Nam generis nomine intelligitur, quicquid generalius eſt: ſpeciei item, quicquid ſpecialius altero. Eoque non tantùm generis ſynecdoche eſt, cùm genus accipitur pro ſpecie: ſed etiam, cùm ſpecies pro individuo ſumitur. Item ſpeciei ſynecdoche fuerit, non modò ſi ſpecies pro genere, ſed etiam ſi individuum loco ſpeciei ſpecialiſſimæ collocetur. Et ſanè Ariſtoteles ipſe aliquando laxè adeò generis *a* & ſpeciei *b* appellationem uſurpat. Sed ſi id diſpliceat, poſſis ſpecies ſynecdoches augere hoc pacto, ut præter ſynecdochen generis pro ſpecie, & ſpeciei pro genere,

a *lib.* 5. *Metaphyſ. c.* 28.
b 1 *Poſter. Analyt. cap.* 19.

genere, quædam etiam ſit ſpeciei pro individuo, & individui pro ſpecie. Ex iis duo ſolùm poſteriores modi hujus ſunt loci. Quibus ut lucem addam, ſimul ut literarum amantibus gratum faciam, propè per omne me exemplorum genus diffundam. Initium ſumam à gentium Diis.

a *Cic. pro domo, pro Sextio, in Piſonē, pro Cælio, & Milone.*
b *Vide hac de controverſiola, ſi tanti, Paullum Manutiũ in epiſt. 9. lib. 9.*
c *Orat. pro domo.*
d *Caſinâ act. 1. ſc. Omnibus rebus.*
e *Mercat. act. 4. ſc. 1.*

Ita proprium uſurpatur pro communi, cùm Clodius ob flagitiũ *a* cum ſororibus duabus, aut, ut alibi legas, tribus *b* commiſſum, *Romanus Iupiter* vocatur à Cicerone *c*: quoniam Jupiter, ut fabulantur, ſororem habeat conjugem. Eodemque modo vocari poſſit Caius Caligula, quia, ut in vita ejus auctor eſt Tranquillus, *cum omnibus ſororibus ſuis ſtupri conſuetudinem fecit, plenoque convivio ſingulas infra ſe* (hoc eſt, in ſinu, tanquam juſtas uxores) *viciſſim collocabat, uxore ſuprà cubante.* Nec me clam eſt, metaphoram hîc eſſe, quia *Iupiter* ſumitur pro eo, qui Jovis ſimilis ſit. Verùm hoc non impedit, quo minùs ibidem etiam ἀντονομασία ſit, ſive συνεκδοχή, quia *Iupiter* ponatur pro quovis, qui ſororis quoque habeat notitiam. Itidem tùm metaphora, tum antonomaſia eſt, cùm quibuſvis maritis *Iovis* nomen tribuerunt, blandimenti cauſsâ: uti &, cùm uxores ſimiliter dixere *Iunones*: quemadmodum vel Plauti *d* illud indicium facit:

Eia mea Iuno, non decet te eſſe tam triſtem tuo Iovi.

Nec abludit, quòd apud eundem *e* Syra anus Dorippam, Demiphonis uxorem, Junonem appellat, ac Paſicompſam meretriculam, quam Demipho amabat, Alcumenam nominat. Sic enim loquitur:

--- I hâc mecum, ut videas ſimul
Tuam Alcumenam pellicem, Iuno mea.

Simile etiam eſt *Venus* pro quavis amica. Maro Ecl. III:

Parta meæ Veneri ſunt munera.

f *philoſophiæ univerſæ Venus.*
g *Laërt. in Xenophonte.*

At μετωνυμία eſt *Venus* pro olere, vel libidine, uti dictum: item pro venuſtate. Sed etiã ἀντονομασία ſit *Venus* pro quovis, pleno Veneris, h. e. venuſtatis ac gratiarum: quomodo Plutarchus Eunapio dicitur ἡ φιλοσοφίας ἁπάσης Ἀφροδίτη *f*. Item antonomaſia, cum metaphora ſit *Venus* pro quovis, qui domi ſuæ ſic habitaret, uti Venus Romæ: quomodo L. Craſſus Orator à M. Bruto in jurgio dictus *Venus Palatina*: *Venus* quidẽ, quia, inſtar Veneris, haberet in atrio ſuo columnas peregrini marmoris: *Palatina* autem, quia in Palatio habitaret. Auctor Plinius lib. XXXVI. cap. III. Quod ſi *Muſæ* etiam nomen, licet novenæ ſint, propriis nihilominùs eſt accenſendum: hujus etiam loci erit, quòd Palamedes, ob ingenii ſolertiam, ab Euripide *Muſa* appellatur. Item quòd Xenophon à ſermonis dulcedine dictus eſt *Muſa Attica* g. Imò, ut

ut in vita Oribasii Eunapius refert, nomen hoc tribuebatur omnibus, qui, Athenis nati, eloquentiâ pręcellerent. Unde Anatolius, præfectus prætorio Illyrici, cognomine hoc etiam Milesium Smyrnæum donavit: ut apud eundem legas in Proæresii vita.

A divinis (sic vocare ea nunc cum gentilibus liceat) venio ad humana. In quibus ordior à regibus Israëliticis. Prophetæ quemque proborum regum appellabant David; ut Chrysostomus refert in Matthæi cap. XXVII *a*. In gentilibus principem sibi locum tempora vindicant heroica. Ab his petitum, quòd Athenienses πηλουργοὺς, sive *figulos* omnes, Προμηθέας ἀπεκάλουν, ἐπισκώπτοντες ἐς τὸν πηλὸν *b*, ut scribit Lucianus *c*. Atque imitatus eos Juvenalis sat. IV:

Debetur magnus patinæ subitusque Prometheus.

Nam sententia est, alicunde figulum esse arcessendum, qui subitò patinam conficiat tanti rhombi capacem.

Similiter idem *Tiresiam* pro cœco dixit sat. XIII:

--- pœnâ gaudebis amarâ
Numinis invisi, tandemque fatebere lætus,
Nec surdum, nec Tiresiam quemquam esse Deorum.

Orphea quoque eum dixeris, qui in θηροτροφείῳ seu leporario cervos, apros, capreas, cęterasq; quadrupedes convocet. Sanè servo suo, qui id faceret, Q. Hortensius *Orphei* nomen dederat: ut videre est apud Varronem lib. III. de R.R. cap. XIII. Sed istic, ut proprium sumitur, non ut cõmune. Huc etiam pertinet, quòd (ut scribit Fortunatianus Consultus *d*) *Atratinus* e *Cælium*, *pulchellum Iasonem appellat*, & *Cicero Clodiam* f, *Palatinam Medeam*. Nempe quia, ut Jason formâ sibi Medeam conciliârat; ita Cælius Clodiam: atque ut Medea, domo profuga, Jasonẽ secuta est; ita Clodia in regionem Palatinã commigrârat, quo, in vicinia habitans, quotidie aspectu Cælii frui posset. Etiam, ob Atrei & Thyestæ scelera, *Pelopidas* dicimus pro quibusvis tyrannis: ut cùm Cicero è veteri poëta epist. XI. lib. XV. ad Att. ait,

Nec Pelopidarum facta, neque famam audiam.

Quem etiam versum respexit epist. XII. lib. XIV. ad Att. & in illis ad familiares lib. VII. epist. XXVIII, & XXX, utrâque ad Curionem. Sed multis inprimis occasionem Homerus dedit. Ut *Achilles* pro forti, quomodo Lucius Sicinius Dentatus dictus *Achilles Romanus* g. Itidem *Nestor* pro prudenti & diserto, *Vlysses* pro vafro, *Thersites* pro deformi, *Irus* pro egenti, ac similia.

A tẽpore heroico, sive, ut Varro vocat, mythico, venio ad historicũ. In quo ab Oriente per meridiẽ in Græciã, & inde Italiam, iter esto.

a *Tom. 2. homil. 58.*
b *Prometheos appellabãt, ad lutum alludẽtes.*
c *libello* πρὸς τὸν εἰπόντα, Προμηθεὺς εἶ ἐν λόγοις.
d *lib. 3. artis Retor.*
e *ita rectè editum in Pythœanâ, pro quo in Aldinâ est* Attracinus. Atratinus *Semproniorum cognomẽ. Dio l. 44. Vett. nummi &c.*
f *ita rectè emendat Nicolaus Loënsis Epiphyll. lib. 9. cap. 21. pro quo in vulgatis omnibus est* Clodium.
g Gellius *lib. 2. cap. 11.*

Molles dixere *Sardanapalos*, quia talis fuerit ultimus Assyriorum rex, cognomento κονοσκογκόλορος *a*: ut quem ex Ctesia, aliisque, constet nihil non effeminatum totâ fecisse vita; nisi quòd eam spontaneo finierit vivicomburio: quod mortis genus, si non τῶν κολαστηρίων ἐστὶ μέγιστον *b*, ut ait Clemens Alexandrinus; at meritò saltem inter supplicia summa reponitur à Callistrato *c*, & Paullo *d* Jurisconsultis: quibus adsentit Tertulliamus, cùm libro ad martyres vivi cremationem vocat *summam ignium pœnam*. Ut mirandum sit non Empedoclem modò, de quo res nota ex Horatio *e*, Luciano *f*, Laërtio *g*, aliis *h*; ac Protea, de quo nobis auctores Tertullianus *i*, Eusebius *k*, Ammianus Marcellinus *l*: verùm & alios quamplurimos, quibus liberum erat mortis arbitrium, hanc inprimis moriendi rationẽ comprobâsse: uti exemplis aliquammultis ostendit Casaubonus lib. XII. Animadvers. in Athen. cap. VII.

Xerxes quoque nomen aliis accommodatum. Sanè L. Lucullus à Cn. Pompeio dictus est *Xerxes togatus*: idque, ut Velleius lib. II ait, *ob objectas moles mari, & receptum suffossis montibus in terras mare*. Quam rem sic enarrat Plinius lib. IX cap. LIV: *Lucullus, exciso etiam monte, juxta Neapolim, majore impendio, quàm villam ædificaverat, euripum & maria admisit. Quâ de caussâ Magnus Pompeius Xerxem togatum eum appellabat.* Ab aliis sic vocâsse dicitur Tubero Stoicus. Sed potuit à Tuberone id hausisse Põpeius; cui potiùs tribueretur ob summã viri dignitatẽ.

Molles Orientis Reges sequatur ex Afris strenuus *Annibal*: quod nomen Romanis in usu pro gravi & terribili hoste. Petronius: *Quæ autem hîc insidiæ sunt, inquit, aut quis nobis Hannibal navigat?*

Fortè Afrum hîc excipiant è Grecis eruditione inclyti, Homerus, & Plato: quorum nominibus similiter usi veteres. Ita Virgilius est *Plato poëtarum*, ut eum appellavit Alexander Severus *m*: Plato verò est *Homerus philosophorum*, ut quidem eum à Panætio vocatum scribit Cicero Tuscul. I. Nempe quia Homerus *præcipuus poëtarum*, ut eum laudabat Claudius Jurisconsultus: ὁ ἄριστος καὶ ὁ θειότατος τῶν ποιητῶν *n*, ut inquit Socrates in Platonis Ione: Plato verò sit *sublimis apex philosophorum & columen*: ut quidem appellatur ab Arnobio lib. I. Nos justiùs eo elogio Platonis discipulum insigniri putamus, quia Plato, ut omnes scire ait Dionysius Halicarnassensis *o*, πλείονι κέχρηται φιλοτιμίᾳ περὶ τὴν ἑρμηνείαν, ἢ περὶ τὰ πράγματα *p*. Itidem omnes σοφοὶ καὶ ἐλλόγιμοι *q* ab Antiphonte Rhamnusio, nobili oratore, dicti Ῥαμνούσιοι, teste Suida: cujus hac de re locum emendant Yvo Villiomarus lib. IV. adversus Titium cap. XXXIX, & Isaacus Casaubonus lib. XV. Animadvers. in

a Euseb. Thonos Cõcoleros.
b pœnarũ maxima est.
c l. 28. capitalium in pr. ff de pœn.
d lib. 5. sentent. tit. 17.
e in Arte.
f in Icaromenippo.
g in Empedocle.
h Tertull. ad martyres &c.
i ibidem.
k in Chronicis.
l lib. 29.
m Lãpridius.
n poëtarũ optimus & divinissimus.
o libri περὶ τῆς Δημοσθ. δεινότητος.
p artificiosè magis confectatus est elocutionẽ, quàm res.
q sapientes, eloquentesq; viri.

in Athenæum cap. v. Planeque huic exemplo geminum est, quòd oratoris Pæaniensis nomen attributum eloquentibus: ut cùm Cato, posteaque, ac justiùs, Tullius dictus est *Romanorum Demosthenes*.

Ex Romanis primas obtinet gentis conditor. Cujus nomine Julium Cæsarem, propterea quòd Romuli instar dominaretur, Catullus compellat in epigrammatis *a*. Tullium item sic nominat auctor declamationis in eum Sallustio tributæ: *Oro te*, inquit, *Romule Arpinas*. Nempe quia, se consule, natam esse Romam jactaret. Sic *Tarquinius* pro quovis, qui vim afferat invitæ. Cujus rei exemplum inferiùs adducam. *Curius*, pro homine frugi: ut apud Juvenalem in notissimo versu *b* *Roscii*, ut Tullius *c* refert, vocari solent, qui in arte suâ perfecti forent, quia Roscio comœdo nihil suâ in arte defuerit ad perfectionem. Catonum nobilissima virtus fecit, ut Sentius Augurinus epigrammate in Plinium *d* dicat:

Ille Plinius, ille, quod Catones.

Hoc est, qui eo mihi loco, quo suis temporibus fuere Catones. Quomodo antea dixit, *Unus Plinius est mihi priores*. h. e. instar priorum. Non audiendus Barthius in Adversariis *e*, ubi legit, *quot Catones!* Sed in illo Sentii *Cato* propriè sumitur. At per antonomasian assignatum id nomen bonis ac prudentibus omnibus: ut in illo, Augusto Cæsari perfamiliari: *Contentissimus hoc Catone* f. Et cùm B. Hieronymus *g* ait, quendam, seu vero, seu ficto nomine Grunnium Corocottam, intus fuisse Neronem, foris Catonem: quo significat, Grunnium habitudine Catonem quempiam retulisse; at fuisse reapse flagitiosum, & Neronis instar intercutibus madentem vitiis; cujusmodi homines etiam inversos dicimus Silenos, & comparamus cum Aegyptiorum templis *h*. *Mæcenates* vocat Martialis *i* eos, qui doctis favent, ac eosdem fovent. Nota Cilnii Mæcenatis in eruditos liberalitas. Sed & pro mollibus ac effeminatis *Mæcenates* dixit Juvenalis *k*. Quippe & discinctus ipse erat, & soluta ejus oratio; qua de re Paterculus *l*, Seneca *m*, Suetonius *n*, & Macrobius *o*. *Neronis* quoque nomen aliis aptari solere, indicio est locus ex Hieronymo antè allatus. Qui & ad Furiam de viduitate scribens ait: *Exquisitæ epulæ, regius apparatus Neronis & Sardanapali, nuptias loquebantur.* Domitianus etiam, ob crudelitatem, *Nero* vocabatur; sed, discriminis caussâ, *calvus*. Juvenal. sat. IV:

--- *Et calvo serviret Roma Neroni.*

Ausonius de XII. Cæs.

Et Titus imperii felix brevitate: secutus

a epig. 30.
b sat. 2.
c 1. de Orat.
d apud Plin. l. 4. epist. 27.
e lib. 25. cap. 21.
f Suetonius in Augusto.
g ad Rusticum de vivendi forma.
h Origenes adversus Celsum lib. 3. pag. 124. edit. Gr. Hœschel.
i lib. 8. ad Flaccum.
k sat. 12.
l lib. 2.
m epist. 92. 101. 114. & 120.
n in Augusto cap. 66.
o lib. 2. Saturn. cap. 4.

Frater,

Frater, quem calvum dixit sua Roma Neronem.

Nec virorum duntaxat nomina, sed etiam feminarum, sic accipi videas. Continebo me intra historiam Romanam, quia jamdudum metuo, ne satias exemplorum obrepat. Ita *Tanaquil* usurpatur, pro uxore, quæ marito imperat: ut apud Ausonium epist. XXIII: *Tanaquil tua nesciat istum.* Loquitur de Paullini, Nolæ episcopi, uxore; quæ marito auctor fuisse videtur, ut ex Aquitaniâ, in quâ minùs Christianæ religioni vacare poterat, Nolam se conferret. Itaque respondet Paullinus epist. ad Auson. III: *Nec Tanaquil mihi, sed Lucretia conjux.* Eodemque modo dixit Juvenalis lib. II:

Consulit ictericæ lento de funere matris,
Antè tamen de te, Tanaquil tua.

Quamquam hîc pro quavis uxore ponitur, ut quidem exponit scholiastes. Sed liquidius de illo Sidonii lib. V. epist. VII: *Temperat Lucumonem Tanaquil sua.* Ubi *Tanaquil* est Agrippina; *Lucumo*, Chilpericus. At propriè *Tanaquil*, uxor Tarquinii Prisci; *Lucumo* autem, Tarquinius ipse, quem Lucumonem fuisse dictum, autor est is, seu Victor, seu alius, qui de viris illustribus scripsit: item Macrobius lib. I. Sat. cap. VI. Sic *Lucretia* pro pudicâ, & unius mariti amante. Ut in Paullini loco, quem antè vidimus: item hoc Petronii Arbitri; *Cùm ego proclamarem, gladium strinxit, &, Si Lucretia es, inquit, Tarquinium invenisti.* E Valerii quoque Maximi lib. VIII. cap. III. discimus, pro crimine improbis feminarum moribus *Afraniæ* nomen objici solere, ab Afraniâ, Licinii Buccionis Senatoris conjuge: quæ ipsa *inverecundè postulans, & magistratum inquietans, caussam dedit edicto*, quod feminas prohibet pro aliis postulare: ut auctor est Ulpianus lib. III. Dig. l. I. de postulando: ubi & ea *improbissima femina* appellatur. Sed corruptè pro *C. Afrania* editum *Carfania.*

V. QUOD ALTERUM SIT ANTONOMASIÆ GENUS, ILLUSTRIAQUE EJUS EXEMPLA.

ALTERUM ἀντονομασίας genus erat, cùm commune accipitur pro proprio: atque hunc solum ἀντονομασίας modum non tantùm agnovit Fabius, quemadmodum antè vidimus; sed & Plutarchus *a*; ut cui ea definiatur λέξις δι' ἐπιθέτων ἢ συσήμων ὄνομα ἴδιον σημαίνουσα *b*. Quamquam cujusmodi hâc de definitione judicium fieri debeat, ex iis perspicuum est, quæ de Fabii distributione suprà dicebamus. Neque est, quòd ipsam ἀντονομασίας, seu *pronominationis*, urgeant

a *in vita Homeri.*
b *dictio, quæ per epitheton, aut consignificativum, nomen proprium significat.*

urgeant vocem. Nam, ut suprà quoque monitum nobis, multa nomina non convertuntur cum re, si originem spectes, & quid propriè significent.

Pertinent autem ad hunc ἀντονομασίας modum, quæ κατ᾽ ἐξοχὴν intelliguntur. Qualium ingens quidem copia est: sed, lassatus prioris generis exemplis, nunc brevior ero, meque continebo intra ea, quæ vel hominum erunt, vel locorum. Ex illis hominum duo nunc ista potissimùm occurrunt, poëtæ, & regis; fortasse propter versiculos veteres;

Consules fiant quotannis, & novi proconsules.
Solus aut rex, aut poëta, non quotannis nascitur.

Ita Græci Homerum, Latini Virgilium, *poëtam* vocant; ut cum faventiá lectitamus apud Justinianum lib. 1. Institutionum. Ita etiam iidem Græci Persarum regem vocant βασιλέα: atque eos, ut puto, imitatus Terentius, cùm in Heautont. *a* ait: *In Asiam ad regem militatum abiit, Chreme.* Nam Persarum rex sæpe ἁπλῶς vocatus *rex*: qui aliàs cum additione *rex regum* b, & *rex magnus*: quomodo inter alios *c* & Lucianus appellat oratione περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων, item in Toxaride. Non tamen solus Persarum rex eo se, quod jactet, habeat: sed Agamemnonem etiam *regem regum* nuncupat Cicero in epistolis *d*: uti & Seneca in Agamemnone, & Ausonius in Heroum epitaph.

Duobus hisce exemplis subdam aliud, quod personæ quidem sit; sed ubi pariter in considerationem veniat locus. Nimirum, quòd Latini *barbarum* ponunt pro Phrygio. Ut apud Virgilium 11. Aen. *barbarico auro:* & in Ciri, *buxus babara:* item apud Catullum *e*, *tibia barbara.* Apud veterem poëtam; cujus verba adducit Tullius 1. Tuscul. quæst. *Adstante ope barbaricâ.* Factum illud, *& propter inclytam Iliensium nobilitatem, & propter conjunctionem originis Romanæ*: ut Callistrati *f* verbis utar: qui hisce de caussis ait, iis, *jam antiquitus, & senatusconsultis, & constitutionibus principum, plenissimam immunitatem tributam, ut etiam tutelæ excusationem haberent.*

Nunc videamus de illis, quæ tantummodo locum signent. Ita Roma dicebatur *urbs:* quod multis testibus probat vir variæ admodum lectionis, Savaro, ad Sidonii lib. 1. epist. VI. Metuo, nequis dicat, rem esse vulgatissimam. Quare tantùm ponam illud è glossis vett. à Savarone neglectum: *Vrbs*, μόνη Ῥώμη. Interdum autem apponebatur epitheton *magnæ*. Ut apud Tibullum *g*:

Te canit agricola è magnâ cùm venerit urbe.

a act. 1. sc. 1.
b 1. Esdr. 7. Strabo l 15. Ammianus lib. 17.
c Isocrates in Panegyrico. Dio de Regno, Plutarch. in Apophth. Suidas in βασιλεύς.
d ad familiares epist. 14. lib 9.
e carmine de nuptiis Pelei & Thet.
f 1. 17. Parag. 1. D. de excusationibus.
g lib. 1. el. 7.

 Item,

a lib.2. el.5.

Item *a*,

--- *Hic magnæ jam locus urbis erit.*

b *Annal. l.2. apud Festum in* Quadrata.

c *novam Romam, & urbem regiam.*

At vetus oppidum Palatinum, quam *Romam quadratam* appellat Ennius *b*, κατ' ἐξοχὴν *oppidum* vocabatur. Quomodo Varronem eo esse nomine usum, ostendit Josephus Scaliger in Conjectaneis. Postquam autem Constantinopolis *nova Roma* dici cœpta (νέαν Ῥώμην *c*, καὶ βασιλίδα πόλιν, etiam appellat Zonoras) Urbis nomine Constantinopolis quoque ἁπλῶς cœpit vocari: quod ex multis imperatorum constitutionibus, tam in Theodosiano, quàm Justinianæo codice, perspicuum est. Eodem modo Alexandria nominata πόλις, & cives ejus πολῖται, teste Stephano de urbibus, vel potiùs Hermolao Byzantino, cujus παρεμβολὰς, sive excerpta, è Stephani ἐθνικοῖς solùm habemus. Sed & Troia Homero simpliciter πόλις dicitur, unde eidem Ulysses πολίπορθος vocatur, οὐχ ὡς πολλῶν πόλεων πορθητὴς (τοῦτο γὰρ μᾶλλον τῷ Ἀχιλεῖ πρέπον) ἀλλ' ὡς πορθητὴς διὰ τοῦ δουρείου ἵππου τῆς ἰδίως οὕτω λεγομένης πόλεως, ἤτοι τῆς Τροίας: quemadmodum scribit Eustathius in Iliad. β. Itaque, ut ante nos Victorius *d*, ac Brodæus *e*, observarunt; non Cicero, sed Budæus fallitur, cui Cicero *f* ineptè ad Plancum visus scribere, solum Ulyssem ab Homero vocari πολίπορθον, quòd eo elogio (nisi omnes nos libri fallunt) Achilles quoque ornetur Iliad. ο, φ, ω: unde Sillius: *Priami regnorum eversor Achilles.* Verùm hæc quidem Budæi caussam non juvant; quia, ut ex Eustathio cognoscimus, aliâ longè ratione Achilles, aliâ verò Ulysses, appellatus fuit urbicapus, ut cum Plauto *g* loquar. Et certè id nisi esset, cum Tullio etiam Strabo errâsse videri posset, qui lib. 1. ait, Ulyssem ab Homero ἀεὶ λέγεσθαι πολίπορθον. Hoc fusiùs explicare visum, quia & in eo nonnihil se torsit Ptolomæus Flavius cap. XLIII: neque nunc desunt, qui id putent μνημονικὸν esse Ciceronis ἁμάρτημα: cujusmodi quędam Politianus profert Miscell. cap. LIII. Athenæ quoque, ex multorum sententia, eodem modo dictæ ἄστυ, ac cives ejus ἀστοὶ, & ἀστικοί: ut cùm in palliatâ Terentius comœdiâ *h* ait, *An in astu venit?* Ac similiter loquuntur poëta vetus apud Ciceronem, Nepos in Themistocle, & alii. Verùm id non tam κατ' ἐξοχὴν, sive per synecdochen speciei, fieri videtur; quàm per synecdochen partis materialis. Siquidem, ut Germanus Valens liquidò tribus evincit Aristotelis, ac uno item Homeri loco *i*: Athenæ in duas divisæ erant partes; urbem, quæ dicta ἄστυ, & portum, qui πειραιεὺς vocatus: eas autem unus complectebatur ambitus; sed ita, ut plebei & δημοκρατίας fautores, in regione Pyræei agerent; elegantiores nobilioresque astu incolerent; quod τὴν ἄνω πόλιν *k* nuncupat Thu-

d *lib.26. Var. Lect. cap.22.*

e *annotat. in Calabrum.*

f *lib.10. epist. ad famil.*

g *Milite glorioso, act.4. sc. 2.*

h *Eunuch. act. 5. sc 6.*

i *comm. in Eclog. 1. & in Paralipomenis.*

k *superiorem urbis partem.*

Thucydides lib. II; ubi describit pestilentiam. A potiori igitur parte, & ad portus discrimen, ἄστυ, & ἀστικὸς nominabant.

Κατ' ἐξοχὴν quoque apud Græcos πρυτανεῖον vocatur, quod Athenis erat; quamvis propriè πρυτανεῖον sit, ubicunque Vesta colebatur. Dicebatur enim quasi πυρὸς ταμεῖον, quia ignis Vestæ, qui nihil aliud erat, quàm lucerna semper ardens, in ejus templo custodiebatur, ne scilicet defectu olei exstingueretur. At in omnibus Græciæ civitatibus Vesta culta; unde & legimus prytaneum Tarentinorum, Corinthiorum, Rhodiorum, Mytilenæorum, Eleorum, aliorumque multorum; uti ostendit Casaubonus lib. XV. Animadv. in Athenæum cap. XIX. Et hæc de antonomasia.

VI. Quid rhetores ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΛΟΓΟΥ appellent, et quomodo quis se citra invidiam laudaverit; item, an Cicero, ita uti scripsit, habuerit orationes suas.

SEQUITUR κοινότης λόγου a, quâ, ut ex Hermogene b discimus, proprias laudes cum aliis communicamus, aut peccatum aliorum communicamus nobiscū, aut virtutem quorundam communicamus cum omnibus. Primum illud facit, ne ingrata & odiosa sit rerum à nobis gestarum commemoratio. Alterum efficit, ne animus auditorum abalienetur, cùm reprehendi se audiunt. Tertium conciliat auditores, si se quoque in gloriæ societatem venire illi intelligant, qui tum fortasse nondum erant. Itaque, si quid malè factum ab iis, apud quos dicimus, non dicemus, *vos fecistis;* at, *nos fecimus*. Cui vicinus & alter modus, ut, ad offensionem vitandam, aliis loquendo, alios culpemus, mutatis scilicet personis; idque Homerici Vlyssis exemplo, qui, siquid in rege reprehendendum, id culpat in populo; si in populo, id reprehendit in rege: quo de artificio pretium operæ est adire Dionysium Halicarnass. tractatu secundo περὶ ἐσχηματισμένων. At quod ipse quis bene fecit, non se fecisse dicet; sed vel inquiet, *vos fecistis*, vel, *nos fecimus*. Siquid etiam à majoribus eorum factum sit, apud quos dicitur, aut quibusdam eorum, qui adsunt; tum, *vos fecistis*, dicendum. Et hæc de tribus κοινότητος modis Quorum primus aurem mihi vellit, ut nonnulla subdam eis gemina, ac ejusdem planè monetæ.

a *sermonum cōmunicatio*

b περὶ μεθ. δεινότητος.

Siquidem, apud eundem Hermogenem, sunt & duo alii modi,

quibus docet oratorem, non minùs, quàm primo κοινότητος modo, uti,ad laudandũ se citra jactantiæ suspicionem. Vnus est προσποίησις τῆς ἀνάγκης, *simulatio necessitatis;* ut, cùm Demosthenes pro coronâ petit veniã, quòd ab adversario coactus toties de se ipso dicat. Alter est ὑπαλλαγὴ τοῦ προσώπου, *personæ commutatio;* velut cùm idem ad Aeschinem convertit orationem, ut vexare velle inimicum, non exprobrare merita sua Atheniensibus, videatur. Plura vide apud ipsum Hermogenem lib. περὶ μεθόδου δεινότητος.

Imò & quartus est modus apud Aristotelem. Is enim III. Rhet. docet, oratorem sine auditorum molestiâ semet laudare posse, si ea, quæ commemorat, non ab ipso, sed ab alio, dici videantur.

Quin neque me pertinacem habiturus est obstrigilatorem, qui quinctum sextumque modum, atque adeò plures etiam, superioribus subdat. Siquidem Tullius facta sua relaturus, nunc gratias agit senatuï pro diligenti corporis sui custodiâ, nunc conqueritur de malevolorum invidiâ, nunc aliis quoque, atque aliis modis, offensionem vitat. Nam nulla penè Tullii oratio est, in quâ non meminerit gestorum à se in consulatu suo; adeò ut summus vir etiam ab hominibus modestis leniter leviterque culpetur, tanquam nimius laudum suarum buccinator. Verùm etsi non ignota est mihi Ciceronis ambitio; non tamen verisimile fit, toties virum prudentissimum eadem apud eosdem, quæque neminem laterent, jactare solitum esse. Neque enim ignorabat id, quod verissimè à Plinio *a* scriptum est, *si alienæ quoque laudes parùm æquis auribus accipi solent, quàm difficile sit obtinere, ne molesta videatur oratio de se, aut de suis, disserentis.* Quare potiùs arbitror, hæc sæpe præterita fuisse à Cicerone, cùm caussam ageret; postea autem adjecta esse ab eo, quo ad posterorum memoriam pervenirent. Siquidem Ciceroni moris fuit, primò commentarios caussarum suarum conficere, inde caussam agere, ac postremò orationes diligentiùs scribere. Certè orationes pro Scauro, ac Plancio, alio tempore à Cicerone habitas esse, alio autem absolutas, cognoscimus ex ultimâ libri secundi, & primâ libri tertii epistolâ. Notum quoque, aliam fuisse orationem, quam pro Milone dixit, quæ Quinctiliani & Asconii tempore etiamnum extabat; aliam, quam postea scripsit, ac quam nunc habemus. Quòd si oratio ejus aliqua similiter fere prodiret, ac habita esset, id tanquam rarum ac insolens planè, dignum videbatur, quod literis traderetur. Uti factum à Nepote, qui operæ putavit, illud posteris referre, ut pro C. Cornelio vix quicquam aliter edidisset Tullius, quàm dixisset.

a *lib.* 1. *epist.* 8.

xisset. Testis hujusce rei B. Hieronymus, epistolâ *a* ad Pammachium, quá adversus Joannem Hierosolymitanum disserit. *Frustra, inquit, suspicimus Tullium. Refert enim Cornelius Nepos, se præsente, iisdem penè verbis, quibus edita est, eam pro Cornelio, seditioso tribuno, defensionem peroratam.* a *epist.61.*

Verùm κοινότητος occasione ad ea quoque me progressum sentio, quæ propriè alius sunt loci. Quare à diverticulo hoc ad synecdoches species versoriam capiamus, paucisque agamus de syllepsi.

VII. De syllepsi oratoria.

EST autem rhetoribus σύλληψις, cùm vox anceps usurpatur communiter; sive, cùm verbo ambiguo res unâ plures significantur. Quod inprimis in comparativis fieri solet. Vt in illo Homeri de ira *b*, ac alibi *c* de Nestoris oratione, γλυκίων *d* μέλιτος. Nec non hoc Maronis Ecl. VII: b *Il. σ.* c *Il. α.* d *melle dulcior.*

Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ.

Nam γλυκίων, & *dulcior*, de melle propriè; de ira, & oratione, & Galateâ, impropriè sumuntur. Sic eâdem eclogâ:

Imò ego Sardois videar tibi amarior herbis.

Ac mox,

--- *Et somno mollior herba.*

Simile etiam est illud Plauti Epidico *e*: *Versutior es, quàm rota figularis.* Vbi *versutus* tum propriè de rotâ, tum metaphoricè de Epidico servo accipitur. Quamquam vix puto *versutus* de rotâ dici posse. Interim negari nequit, propriè rotam *verti:* à vertendo autem *versutus.* Atque hoc suffecit Comico, ut voce eâ luderet. e *act.3.sc.2.*

Sæpe verò σύλληψις etiam extra comparativos invenitur. Vt apud eundem *f* Mostellariâ, tum ludificantium, tum funebres ludi, unâ intelliguntur voce: f *act.2.sc.1.*

Ludos ego hodie vivo præsenti hîc seni
Faciam, quod g credo mortuo nunquam fore.

Neque enim in mediocrium, sed tantùm illustrium virorum funeribus, ludi exhibebantur gladiatorii. Geminum planè illud Sosiæ Amphitryone *h*: g *Janus Guilielmius quos legit.*

Nam hic quidem omnem imaginem meam, quæ antehac fuerat, possidet. h *act.1.sc.1.*
Vivo fit, quod numquam quisquam mortuo faciet mihi.

Alia enim ratio est Mercurii, qui, quòd se Sosiæ in vultum converte-

verterat, ejus imago dicitur: alia item ratio est imaginum, quæ in claroum virorum funeribus præferebantur. Quâ de consuetudine multa cùm Sigonius *a*, & Lipsius *b*, tum duo clarissimi, ac doctissimi amici mei, Meursius *c*, & Kirchmannus *d*. Lucretius lib. v:

a *de antiquo jure Italiæ l. 2. cap. 20.*
b *Elect. l. 1. cap. 20.*
c *de Funere c. 20.*
d *de Funer. Rom. lib. 2. cap. 7.*

Nam foveâ atque igni prius est venarier ortum,
Quàm sepire plagis saltum, canibusque ciere.

Siquidem propriè sumitur *saltus*, cùm dicit, eum plagis sepiri seu cingi: μετωνυμικῶς autem pro feris eo contentis accipitur, cùm ait, *saltum cieri*, sive commoveri canibus. Leve hoc. Quis neget? Attamen id si observâsset Rob. Titius, numquam locum hunc sollicitare aggressus esset. Nunc schôliis in duodecimum Syriados Petri Angelii Bargæi legendum contendit, *canibusque viere*: quam lectionem non modò spernunt codices omnes tum calamo exarati, tum prælo excusi; verùm neque admittunt septa ac pomœria sermonis Latini. Nam *viere*, unde *vimina*, non *cingere* est, quod Titius scribit; qui geminum huic Lucretiano esse putat illud Maronis, --- *Saltusque indagine cingunt*: verùm *alligare*, ut interpretatur Festus, seu *vincire* & *inflectere*, ut explicat Nonius. Quomodo vetus scriptor *e* ait, *Viere Veneream coronam*. Similis quoque syllepsis est in hoc Ciceronis pro Roscio Amerino: *Eosdem ferè sectores fuisse collorum, & bonorum*; ubi *sectores* sunt tum illi, qui secant, tum qui bona emtitia sectantur, οἱ ἀγοράζοντες τὴν οὐσίαν, ut exponunt Glossæ. Monent idem Festus, & Asconius. Petronius Arbiter: *Vides illum, qui obsonium carpit? Carpus vocatur. Itaque, quotiescumque dicit, Carpe, eodem verbo, & vocat, & imperat.* Ausonius in profess. Burdigal. de Attio Paterâ Rhetore: *Vini cibique abstemius.* Neque sacra pagina σύλληψιν nescit: inprimis in comparatione. Proverb. cap. v. vers. 3. 4: *Favus enim stillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur ejus. Novissima autem illius amara, quasi absinthium, & acuta, quasi gladius anceps.* Interdum verò & extra comparationem. Quomodo Joh. XII. 32. legimus: *Si sublatus fuero è terra, omnes traham ad me ipsum.* Quo loco Christus planè videtur linguâ Syriacâ usurpâsse vocem homonymam *rom*, quæ utrumque significat, & tolli in sublime, h. e. in crucem, & tolli è medio, nempe ex hominibus in cœlos. Nam de mortis genere locutum esse Christum, clarè ait Euangelista: aliter verò accepisse Judæos, satis liquet ex iis, quæ idem mox subjungit. Atque hæc de Syllepsi. Quam Synecdochę subjecimus, nomine quidem moniti, (nam tam σύλληψις, quàm συνεκδοχὴ significat *comprehensionem*) sed inprimis eo compulsi, quòd ut in synecdoche nomine unius partis, puta capitis,

e *apud auctorem incertum Censorino adnexū, cap. 14. ex recensione Carrionis.*

tis, vel animæ, partes alias complectimur: ita hîc voce ad unum notandum institutâ plures ejus significationes comprehendimus. Sunt enim plura significata, quasi partes formales vocis: quia vox, quà sensu percipitur, hoc est, quatenus auditur, vel scribitur, sit totum materiale; id verò, quod intelligitur, hoc est, significatio, sit vocis forma, & quasi anima. Nec negare possumus, cùm loquamur, ut intelligamur, sermonis hunc finem propriè esse, ut unum ac certum quid designet. Nam, ut philosophus *a* ait, πᾶν πολλαχῶς λεγόμενον ἀσαφές *b*: &, ut idē inquit *c*, τὸ μὴ ἓν σημαίνειν οὐδὲν σημαίνειν ἐστίν *d*. Atqui in syllepsi non unum significamus, sed vocem ambiguam utrâque significatione accipimus: quod non fit ex usu communi, sed lusu ingenii; ut non tam vocis sit usio, quàm abusio: quo respectu fortasse ad κατάχρησιν etiam referre possis, significatione ejus vocis paullùm extensa.

a *lib.* 1. *de cœlo cap.* 11. *cont.* 110. *&* *l.* 6. *Top. cap.* 2.
b *quicquid variè sumitur, obscurū est.*
c 3. *Met. cap.* 4.
d *non significare unū quid, certū est, nihil significare.*

VIII. De iis, quæ κατὰ λιτότητα efferuntur.

PRÆTEREA ad synecdochen partis etiam pertinet, quæ à rhetorum vulgo vocatur *liptotes*, quasi ubi aliquid ἐλλειπτικῶς dicatur. Sed λειπτότης Græcum non est: eoque vel *leptotes* dicendum, quomodo Athenæo λεπτότης τοῦ σώματος, est *corporis exilitas:* vel potiùs λιτότης, quod *tenuitatem* notat. Quæ appellatio satis idonea videtur, quia in tropo hoc res magna extenuatur verbis. Fit enim λιτότης, cùm negatione contrarii plus significamus, quàm dicimus. Ut in Eclogis:

Quid prodest, quod me ipse animo non spernis, Amynta?

hoc est, amore complecteris. II. Georg.

Et gens illa quidem sumtis non tarda pharetris.

id est, strenuissima. III. Georg.

Nec mihi displiceat maculis insignis & albo.

hoc est, valde placeat, ut & Servius enarrat. Horatius I. Epistol.

Non invisa feres pueris munuscula parvis.

hoc est, acceptissima. Eidem in odis *e* Pythagoras dicitur

--- non sordidus auctor

Naturæ, verique:

idque exemplo Herodoti in Melpomene, ubi idem vocatur ὁ οὐκ ἀσθενέστατος σοφιστής *f*. Atqui (ut aliorum nunc elogia omittam) Flavio

e *lib.* 1. *od.* 28.
f *non infimus ex sapiētia doctoribus.*

a *lib. I. cõtra Apionem.* b *sapientiâ & erga numen pietate, quotquot philosophati sũt, antecellere existimatur.* c *lib. 30.* d *initio lib. 3. Præparationis Euangel.* e *non exiguam in philosophiâ gloriã apud Græcos cõsecutis.*

Flavio Josepho *a* dicitur Pythagoras, σοφίᾳ *b*, καὶ περὶ τὸ θεῖον εὐσεβείᾳ, πάντων ἀπειλημμένος διενεγκεῖν τῶν φιλοσοφησάντων. Ciceroni, in Bruto, Cotta priùs dicitur *summus orator*, postea *orator minimè ineptus*. Eidem Varro, epistolâ ad Brutum, *summæ industriæ vir* vocatur, quem antea dixerat, *non sine industriâ versari in studiis*. Talium ingentem sylvam ex optimis scriptoribus collegere, Isaacus Casaubonus notis in fragmenta Polybii, & Joannes Rualdus commentarii de vitâ Plutarchi capite ultimo. Ac Casaubono quidem propositum est, illud docere, cùm Livius *c* Polybium vocat *auctorem non spernendum*, dicere voluisse *planè præstantem*. Rualdus autem in eo est, ut ostendat, cùm Plutarchus ab Eusebio *d* accensetur philosophis κλέος οὐ μικρὸν φιλοσοφίας παρ' Ἕλλησιν ἀπενηνεγμένοις *e*, id ita accipi debere, quasi dixisset, maximam apud Græcos fuisse gloriam adeptum. Quæ si in mentem venissent aut Achilli Statio, aut Fulvio Ursino, non putassent, vel Pythagoram ab Horatio malignè laudari, vel à Livio Polybium, quem passim ad verbum expressisset. Valde etiam hac in re offendit Caspar Barthius, cui non satisfacit Ovidii illud lib. V. Met.

--- De mille sagittis
Unam seposuit; sed quâ nec acutior ulla,
Nec minùs incerta est, nec quæ magis audiat arcum.

f *lib. 58. Adversar. cap. 9.*

Audiamus, quomodo hîc, adversus ingeniosissimum poëtam disserendo *f*, planè ingenio suo abutatur: *Sanè*, inquit, *incautè videtur certissimam rem minùs incertam aliis nuncupâsse, cùm hoc ipso etiam eidem aliquam certitudinem demat, incertitudinem contrà affingat. Non enim potest fieri per rerum naturam, ut res minùs aliis talis, sit tamen talis, quoniam cæteræ dicantur magis tales esse. Neque demit vitium rei, minùs vitiosam esse cæteris, quin vitiosarum numero & ipsa jure optimo adscribatur. Iam quanti putas, mille cæteras sepositas fuisse hâc vitiosiores, quæ certissima esse dici debebat, & tamen incerta perhibetur?* Satis liquet, qui sic scribit, (atque idem multa alia in hanc mentem subdit, quæ sine tædio legi non possunt) eum Ovidii verba propriè accepisse; cùm λιτότητος esse satis arguat, quòd poëta ipse continuò addit, nullam esse sagittam, quæ magis arcum audiat; quod idem est, ac si dixisset, nullam esse certiorem. Proinde cùm ait, nullã esse minùs incertam, idem est, ac, esse eam certissimam: quomodo ocellus ille urbium Græcarũ Sparta (cujus de laudibus penè satius sit tacere, quàm nimis pauca dicere) Herodoto ipsi libro VII. vocatur πόλις *g* οὔτ' ἐλαχίστη, οὔτ' ἀσθενεστάτη. Scilicet dicere illud Herodotus voluit, fuisse quidem Spartam oppidum nec magnitudine insigne,

g *urbs nec minima, nec præceteris infirmissima.*

nec

nec viribus pollens: attamen hoc commune habuisse cum pluribus oppidis, quia non defuerint alia, quæ præferre neutiquam posses. Et ut de sacro etiam fonte exemplum adferam, scilicet Euangelista, *a* cùm Bethlehem vocat οὐδαμῶς *b* ἐλαχίστην, idque præcipuè quoniam τ̃ θεάνθρωπον *c* produxisset: non aliud dicere in animo habuit, quàm sonare videntur verba. Quæ profectò longè aliter accepit Prudentius, ut qui sic hanc rem expresserit *d*:

a Matth. 2.6.
b *neutiquā minimam.*
c *hominē-deum.*
d *in hymno Epiphaniæ.*

O sola magnarum urbium
Major Bethlem: cui contigit
Ducem salutis cælitus
Incorporatum gignere.

Vulgò in definitione λιτότητος adjungunt, fieri eam *modestiæ gratiâ*, sive *arrogantiæ vitandæ caussâ*. Sed id perpetuum non est: aut certè locum non habet in multis exemplis, in quibus λιτότητα Servius agnoscit. Uti neque in illo Juvenalis sat. XV, de Pythagora:

--- cunctis animalibus abstinuit qui
Tanquam homine, & ventri indulsit non omne legumen.

Ubi vetus interpres monet, *non indulsit*, κατ' ἀντιστροφὴν (ita vocat, eam, quæ aliis est λιτότης) accipi pro *abstinuit*: quippe *qui & legumina timeret edere*. Quod sanè aliquanto gravius est, quàm *non indulgere ventri*.

Neque semper λιτότης est, quoties per negationem significatur contrarium; sed necesse est, ut plus significet negatio, quàm affirmatio. Nam, ut rectè docet Hermogenes lib. περὶ μεθόδου δεινότητος *e*, negatio contrarii interdum æquè, interdum minùs, interdum plus valet. e *cap. ult.*

Ἰσοδυναμεῖ *f* cùm Xenophon *g* inquit, Θύων τε γὰρ φανερὸς ἦν, καὶ μαντικῇ χρώμενος οὐκ ἀφανὴς ἦν· *Quòd enim sacra faceret, perspicuum erat: & quòd uteretur divinatione, non erat obscurum.*

f *tantundē valet.*
g *in primo ἀπομνημονευμ.*

Minùs ea significat, cùm Nausicaa apud Homerum *h* Ulyssi ait: h *Odyss. ζ.*

Ξεῖν', ἐπεὶ οὔτε κακῷ, οὔτ' ἄφρονι φωτὶ ἔοικας.
O hospes, quoniam haut ignavo, aut desipienti
Es similis. Nam quia Vlyssem haut nôrat, satis visum sapienti feminæ, si ab eo removeret vitium, etsi prudentiam, aut probitatem, non tribueret.

Plùs valet in illo Homeri Iliad. ο *i*: i *vers. 11.*

--- Ἐπεὶ οὔ μιν ἀφαυρότατος βάλ' Ἀχαιῶν·
--- *Haut Grajûm minimus quia læserat illum.*

Sermo enim est de Ajace, quem inducit Martis instar inceden-

 tem,

tem, totique Troianorum exercitui formidabilem, ipsi etiam Hectori, quem & ab eo vulneratum esse refert. Vt omnino, οὐκ ἀφαυρότατος *a*, æquè valeat, ac *b* Ἀχαιῶν φέρτατος *c*, quomodo idem alibi vocatur: nempe *d* μετ' ἀμύμονα Πηλείωνα, ut ipse restringit *e* poëta.

Etiam tribus hisce modis Latini negatione utuntur: ut ostendit Alciatus lib. v. Παρέργων Juris cap. XVII.

Tantundem valet negatio in illo Ovidii I. Met.

Omnia pontus erant, deerant quoque litora Ponto.

Minùs, ex Alciati mente, signat in illo Plauti Epidico *f*:

Neque malo homini, neque benigno, tuo dedit Stratippocli,

Vbi satis visum, si removeret à Stratippocle, tum malitiam, tum prodigalitatem; etsi virtutem, & frugalitatem, non tribueret. Nam *benignus*, & *frugi*, opponuntur. Vt in Truculento *g*.

--- Benignusne, an bonæ frugi sies.

Minùs etiam signat in Vlpiani *h* illo: *Scientiam hîc accipimus, quæ habet & voluntatem.* Nec enim necesse est aliquem velle: sed satis est non nolle.

Ampliùs notat in hoc Maronis *i*:

Nec sum adeò informis.

Vbi sic Servius: *Verecundè suam commemorat pulchritudinem. Sic Cicero in Cæliana: Vt eum pœniteat non deformem esse natum. Nam pulcherrimum voluit dicere.* Longeque idem apertiùs, cùm Servius Sulpicius, certiorem facturus Tullium de interfecto M. Marcello, his verbis epistolam suam orditur *k*: *Etsi scio non jucundissimum me nuncium vobis allaturum.* Hîc aliquis cum Barthio colligat, fuisse eum nuncium Ciceroni sanè jucundum, utcunque alii esse possint jucundiores. At quàm hæc inepta sint, atque absurda, nemo non videt, qui sciat, Marcellum fuisse optimarum partium, Ciceroni unicè carum, qui ei à Cæsare reditum impetrârat: ut non potuerit non Tullius magnopere ob amici tanti casum animo excruciari.

Ex hisce autem tribus modis postremus tantùm constituit λιτότητα: de quâ hæc fusiùs prosequi visum fuit, nequid hominibus etiam eruditissimis porrò sub ancipiti hærere possit.

a *non infirmissimus.*
b *Il.* ε.
c *Græcorum fortissimus.*
d *post inculpatum Achillē.*
e *Il.* ρ.
f *act.* 5. *sc.* 2.
g *act.* 1. *sc.* 1.
h *l.* 1. §. *scientiā. De trib.*
i *Ecl.* 2.
k *epist.* 12. *lib.* 4. *inter Ciceronianas.*

IX. DE IIS, QUÆ PER ΕΥ'ΦΗΜΙΣΜΟ'Ν DICUNTUR.

NVNC quò tandem ad exordium caput hoc adducamus, accedendum ad εὐφημισμὸν: quæ postrema erat inter memoratas superiùs

superiùs troporum primariorum species. Est autem εὐφημισμὸς, figura res odiosas ingratasque designans nominibus non ingratis. Eam non malè referas ad Εἰρωνείαν. Si tamen vocum ipsarum significationem potiùs, quàm qualitatem, spectemus; non omnis εὐφημισμὸς contineat ironiam. Nam interdum per εὐφημισμὸν contrarium intelligitur; interdum verò res ingrata non contrario, sed solùm diverso significatur nomine. Utriusque generis dabo exemplum. Prioris notæ εὐφημισμὸς est, cùm Pontus, qui ob accolarum sævitiã ἄξενος *a*, h.e. *inhospitalis*, ab antiquis vocabatur, εὔξεινος nominatur; quod per εὐφημισμὸν factum esse, scribit Eustathius comment. in Dionysii περιήγησιν, ac Lucianus quoque innuit in Toxaride. Ammianus Marcellinus *b* de eodem: *A contrario*, inquit, *per cavillationem Pontus Euxinus appellatur.* Hinc lucem fœnerat illud Nasonis *c*:

a Ovid. l.4.Trist. eleg.4.

b lib.22.

c lib.3. Trist.el. 13.

Dum me terrarum pars penè novissima ponti
Euxinus falso nomine dictus habet.

Et hoc ejusdem *d*:

d lib.5. Trist.el. 10.

Quem tenet Euxini mendax cognomine litus.

Hujuscemodi εὐφημισμὸν nemo esse εἰρωνικὸν negârit, nisi simul convellere velit definitionem ironiæ suprà adductam.

Alterius verò generis est, cùm is, qui ex Victoriis aureis pecuniam in usum belli conflari volebat, quia & contumeliosum erga Deam, & mali apud populum ominis fuisset, si petiisset, ut ipsius Victoriæ confringerentur simulachra, atque ex iis cuderetur pecunia in usum bellicum: non quidem hoc dixit, sed aliud, ex quo, per μετωνυμίαν finis, id quod ad finem destinatum erat, intelligi poterat. Quippe, ut Demetrius, & Fabius *e* scribunt, *utendum* dixit *Victoriis*; quasi eas putaret belli socias adsciscì oportere. Inter proprium hic, & improprium, non contrarietas est, verùm conjunctio: sed impropriũ proprio præfertur, quia illud rem exprimit, quatenus est grata, hoc, quatenus ingrata. Hujusmodi igitur εὐφημισμοὶ nullam habent ironiam, si spectemus solam vocum earum significationem, quæ commutantur. Possumus tamen talia quoque ad ironiam referre, si qualitatem consideremus, quatenus unum auditu gratum & jucundum est, alterum ingratum atque odiosum: quæ pugnantia sunt. Atque hoc magis liquebit, si distinctè videamus, quibus in rebus εὐφημισμῷ veteres uti consueverint.

e lib.9. cap.2.

Sunt autem ea quatuor inprimis generum. In quibus ipsis princeps locus sacris debetur: ubi religio planè erat, verbis uti malè nominatis, ut loquitur Horatius *f*, hoc est, ut Græci dicerent, ὀνόμα-

f lib.3. od. 14.

 σιν

σιν δυσωνύμοις. Quibus prolatis, vitiari sacra credebant: unde Tibullus *a*:

a *lib.* 2. *eleg.* 2.

Dicamus bona verba (venit natalis) ad aras:
Quisquis ades, linguâ, vir, mulierque, fave.

Et Ovidius 1. Fast.

Prospera lux oritur; linguisque, animisque favete.
Nunc dicenda bono sunt bona verba die.

Itaque cùm augurium aliquod felix fuisset, sed alterum priori vitium faceret; illud quidem, quod prosperum foret, ita uti erat, appellabant; posterius verò, *alterum* potiùs, quàm *infelix*, dixere; quæ μετωνυμία est subjecti, quia alteri illi augurio accidit, ut sit infelix. Festus: *Alter & pro non bono ponitur: ut in auguriis altera cùm appellatur avis, quæ utique prospera non est. Sic alter nonnunquam pro adverso dicitur, & malo.* Sanè & Pindaro *b* dicitur δαίμων ἕτερος, qui Catullo *c* *Deus non bene advocatus.* Ad sacra etiam pertinent voces hæ, *magmentum, mactus, mactare, adolere:* in quibus itidem per metonymiam fit εὐφημισμός. Quod manifestius erit, si priùs nativam eorum significationem consideraverimus. Propriè enim *magmentum* (quod in Arnobio, & vett. inscript. legitur) est majus augmentum, unde *magmentaria* dicebantur *vasa*, quibus magmenta, & exta sacra imposita, aræ inferebantur. Gloss. *magmentariam*, ἐφ' οὗ τὰ σπλάγχνα ἀναλιθέμενα τοῖς βωμιοῖς προσφέρεται. Arnobium hâc voce usum, existimat Turnebus Adversariorum lib. XXII. cap. VI. Itidem *mactus* est magis auctus, ac *mactare* item est magis auctare; unde idem Arnobius, Ecclesiasticorum scriptorum Varro, lib. VII. adversus gentes: *Etenim*, inquit, *si honos auget, ejusque accumulat dignitatem, cui fuerit attributus; sequitur, ut auctior Deus fiat ab homine, à quo fuerit munere & honoris collatione donatus: atque ita perducitur res eò, ut inferior Deus sit, qui honoribus mactatur humanis: homo verò sublimior, qui auget potentiam numinis.* Atque istiusmodi quidem propria est ejusce vocis acceptio: sed κατ' εὐφημισμὸν *mactare* accipi cœptum pro *interficere*, ut docent Servius *d*, & Porphyrio *e*: in cujus veteri quodam codice, ut Cario testatur *f*, extat illustris hic Varronis de eapse re locus è secundo de moribus pop. Rom. *Mactare*, inquit, *verbum est sacrorum κατ' εὐφημισμὸν dictum, quasi magis augere, ut adolere: unde & magmentum, quasi majus augmentum. Nam hostiæ tanguntur molâ salsâ, & tum immolatæ dicuntur: cùm verò ictæ sunt, & aliquid ex illis in aram datum est, mactatæ dicuntur per laudationem, itemque boni ominis significationem: eo, cùm illis mola salsa imponitur, dicitur, Macte esto.* E quibus Varronis verbis,

b *od.* 3. *Pyth.*
c *epigr.* 41.
d *in illud Virgilii* 4. *Æn.* Mactant lectas de more bidentes.
e *in illud Horat. Sat.* 2. *l.* 1. macte virtute esto.
f *lib.* 2. *Emend. cap.* 3.

verbis, præter cætera, condiscere est, discrimen inter *immolare*, & *mactare*.

Nec abs re est, quod inibi Varro, ut *mactare*, ita & *adolere*, dici ait per laudationem, sive boni ominis significationem. Siquidem *adolere*, & *adolescere*, propriè est *crescere* a: sed quia malè nominatis vocibus in sacris abstinebant; usurpari cœpit pro *cremari*, idque per μετωνυμίαν; quia nempe victimæ, & altare, verbenis, vino, & extis crescerent atque augerentur; unde Plautus Mercatore *b*:

a Servius in Ecl. 8.

b Act. 4. sc. 1.

--- Aliquid cedo,
Qui hanc vicini nostri aram augeam, Syra.
Da sanè hanc virgam lauri.

Vide Festum, Nonium, & Servium in illud Maronis quarto Georg.

--- Panchæis adolescunt ignibus aræ.

Neque hoc εὐφημισμοῦ genus in sacris neglexere Hebræi. Nam quia nihil æquè horribile est, ac auditu grave, quàm ut homo dicatur Deo ipsi maledixisse; eò εὐφημισμῷ κατ' εἰρωνείαν *benedicere* usurpabant pro *maledicere*. Ut 1. Reg. XXI. 10: *Benedixisti Deo, & regi.* Et Jobi 1. 5: *Fortasse peccaverunt filii mei, & benedixerunt Deo in cordibus suis.*

Post sacra vix aliud erat, in quo æquè gauderent εὐφημισμῷ, quàm si mentio esset facienda mortis, quâ nihil hominibus tristius accidere solet. Itaque nunc per metaphoram id declinabant, nunc per synecdochen, nunc per metonymiam.

Μεταφορὰ certè est, cùm pro morte dicebant *abitionem*, & *abiisse* pro mortuum esse; ut & Festus testatum facit, & liquidò indicat ille Tertulliani locus lib. de testimonio animæ cap. IV, quem & antea *c* adduximus: *Atquin hoc quoque* (resurrectionem intelligit) *ab animâ prædicatur. Nam si de aliquo jampridem defuncto, tanquam vivo, quis requirat; præ manu occurrit dicere,* ABIIT JAM, *&* REVERTI DEBET. Sanè sic eundi, & abeundi verbo utitur Lucretius, ut ostendit Palmerius in Spicilegio. Item Plinii est lib. II. epist. 1: *Et ille quidem plenus annis abiit, plenus honoribus, illis etiam, quos recusavit.* Simileque est *recessit*, pro eodem, in veteri inscriptione: *d* RECESSIT SUB VIIII KAL. AUGUSTAS P. C. LAMPADI ET ORESTIS VV. CC. IND. VIIII.

c lib. 2. c. 2. sect. 5.

d in Collectione Inscriptionum Gruterianâ p. CIƆLX. num. 7.

Εὐφημισμὸς κατὰ συνεκδοχὴν est in illo Ciceronis Philippicâ I: *Ut si quid mihi humanitus accidisset, hujus diei vocem testem relinquerem meæ voluntatis.* Nam & præter mortem alia humanitus homini contin-

gunt. Genus igitur pro specie accipitur: uti & in illo Plauti Cistell. *a*. *Hau, voluisti istuc severum facere?* hoc est, temet interimere.

Εὐφημισμὸς κατὰ μετωνυμίαν est, quòd Græci τοὺς νεκροὺς *b* appellant μακαρίτας *c*, vel πλείονας *d*: quia mortuis beata obtingit vita, majorque mortuorum est numerus, quàm viventium. Imò & Plautus *e*, Græcorum imitatione, dixit, *se ad plures penetrare.* Vide, quæ de hoc loquendi genere post Alciatum *f*, Victorium *g*, & Canterum *h*, Leopardus annotavit lib. XVI. cap. XVII.

Quod si μετάληψις quoque μετωνυμίας species est, ut superiùs diximus; etiam huc pertinet, quòd fuisse dicebant, qui mortui essent. Plautus Truculento *i*:

Ita penè tibi fuit Phronesium.

Tibullus lib. III. Eleg. IV:

Vivite felices, memores & vivite nostri,
Sive erimus, seu nos fata fuisse velint.

Itidem *vixisse* dicebant pro *mortuum esse*. Unde Plautus Bacchid. *k*.

Vixisse nimio satius est, quàm vivere.

Et Tullius *l*, sublatis iis, qui cum Catilina conjurarant, ad vitandam nominis invidiam, Senatui dixit, *vixerunt*. Senecæ etiam est epist. XII: *Pacuvius, qui Syriam usu suam fecit, cùm vino, & funereis illis epulis, se sepelisset, quasi sibi parentaverit; sic in cubiculum ferebatur à cœnâ, ut inter plausus exoletorum hoc ad symphoniam caneretur*, βεβίωκε, βεβίωκε *m*.

Tertium locum obtinent ea, quibus turpis, aut tristis vitæ conditio exprobrari videtur. Ita, quia probrosum erat, meretrices, quas amarent, vocare πόρνας *n*, eò appellabant illas ἑταίρας *o*, quod valet ἐρωμένας *p* Atqui amari accidit meretrici, ut hæc sit metonymia adjuncti. Hodieque etiam Belgæ in sermone vernaculo famulas, in quas ipsi imperium non habent, si nomen nesciant, aut illud non succurrat, *amicas*, vel *virgines*, vel alîus affectionis nomine vocare malunt, quàm *ancillas*: quod nomen amarius est, & tacita quædam sortis exprobatio. Neque hâc in parte eos deficit veterum exemplum. Nam, ut ex Athenæo *q* discimus, Mariandyni, quò minuerent acerbitatem nominis, servos, non οἰκέτας *r*, sed δωροφόρους *s* nominabant: ac Cretenses similiter urbanos servos χρυσωνήτους *t* dixere; eos verò, qui in agris degerent, κλαρώτας: nempe, ut ibidem dicitur, διὰ τὸ κληρωθῆναι *u*. Quo pacto ἀφαιρεῖται *x* τὸ πικρὸν τῆς ἀπὸ τῶν οἰκετῶν προσηγορίας.

Quar-

a Act. 3.
b mortuos.
c beatos.
d plures.
e Trinũmo act. 2. sc. 2.
f lib. 10. Παρέργων. cap. 13.
g l. 2. Var. Lect. c. 7.
h lib. 4. cap. 18.
i Act. 1. sc. 2.
k act. 1. sc. 2.
l Plutarchus in Cicerone.
m vixit, vixit.
n meretrices.
o socias, amicas.
p amatas.
q lib. 6.
r servos domesticos.
s doniferos.
t quasi dicas, auro emtos.
u quia sors super iis missa esset, cùm divideretur præda.
x minuitur acerbitas appellationis, quâ servi vocantur.

Quartum genus est in imprecationibus, & similibus. Ut cùm *vivere*, aut *valere* jubent, quos in malam crucem abire expetunt, vel saltem, quibuscum nihil sibi negotii esse in posterum velint. Vt in pervulgato istoc Comici *a*: --- *Valeant,*

Qui inter nos dissidium volunt.

a *Andr. act.* 4 *sc.* 2.

Itidem Tibulli est *b*:

Castra peto, valeatque Venus, valeantque puellæ.

b *l.* 2. *el.* 7.

Vivere verò sic dixit Maro *c*:

Omnia vel medium fiant mare, vivite sylvæ.

c *Ecl.* 8.

Quem in locum ita Servius: *Vivite, valete. Non enim bene optantis est, sed renunciantis.* Catullus *d* utrumque conjunxit:

Cum suis vivat valeatque mœchis.

d *carm.* 11.

Græci similiter suum χαίρειν usurpant: unde Thomas Magister.: Χαῖρε οὐ μόνον ἐπὶ ἡδονῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ φθείρεσθαι. Ἀριστοτέλης· Τὰ γὰρ εἴδη χαιρέτω· τερετίσματα γάρ εἰσι. Eodemque modo, cùm ab Euripide, Luciano, atque aliis, usurpatur: tum in scito isthoc epigrammate *f*:

Αἱ βόες αἱ λευκαὶ Μάρκῳ τῷ Καίσαρι χαίρειν.

Ἢν δέ συ νικήσῃς, ἄμμες ἀπολλύμεθα.

e Vale *nō solùm in jucundis, sed etiam in exitio. Aristoteles:* Valeant ideæ. Sūt enim inania oblementa.

f *apud Ammian. lib.* 25.

g *Albi boves Marco Cæsari valere. Si enim tu viceris, nos perimus.*

Cui facetissimò voto geminum planè est apud Senecam lib. III. de Benef. *Rufus, vir ordinis senatorii, inter cœnam optaverat, ne Cæsar rediret ex ea peregrinatione quam parabat, & adjecerat, idem omnes & tauros, & vitulos, optare.*

Quæ hactenus εὐφημισμοῦ exempla adduximus, ea in nominibus, aut verbis, consistunt. Sed est etiam, cùm fit in adverbiis: ut *rectè*, pro *nihil*. Quod clarè videas in istoc Comici, Heautont. *h*

Tum quod ei dem, rectè est.

Nam nihil esse, religio est dicere.

h *act.* 2. *sc.* 1.

Idem Eun. *i*

--- *rogo, numquid velit.*

Rectè, inquit. Abeo.

i *act.* 2. *sc.* 3.

Vbi Donatus: *Rectè, pro eo, quod est, nihil: & moraliter*, τῷ Ἀττικισμῷ.

Item Hecyrâ *k*:

S. *Quid tu igitur lachrymas, aut quid es tam tristis?* PAM. *Rectè, mater.*

k *act.* 3. *sc.* 2.

Quem in locum sic idem grammaticus: *Rectè disimus, cum sine injuriâ interrogantis aliquid reticemus.*

Simileque hoc Adelphis:

Æ. *Perii.* M. *Quid est?*

Æ. *Nihil. rectè. perge.*

Plautus

Plautus quoque eodem modo Bacchidum initio: ubi Pistoclerus sic meretrices compellat: *Quid in consilio consuluistis?*

Respondent illæ, *bene*. Tum adolescens, *Haut meretricium est*.

Nempe Pistoclerus sic interpretabatur, quasi dixissent, se boni aliquid consilii cepisse: sed illæ formulâ istâc, *bene*, honestè rejiciebant adolescentem, ne porrò quæreret, quod reticere mallent. Sic Mercatore Act. II. sc. III:

DE. *Vnde incedis? quid festinas, gnate mi?* CH. *rectè, pater.*

Et hæc de sex primariorum troporum speciebus, vel, si malis, formis: in quibus utinam aliquid sit non publici saporis, neque ad gustum vulgi; quod ego in hisce rebus tantundem ad veritatis genium sapere existimo, quantum grundile illud animal ad amaracinum, omneque unguentum; quod, ut ait Lucretius [a],

--- setigeris subus acre venenum est.

a lib. 6.

CAPUT XI.

DE ALLEGORIA.

AFFECTIONES *primariorum troporum sunt quatuor:* ἀλληγορία, κατάχρησις, ὑπερβολή, *&* ἔμφασις.

Allegoria est continuatio eorum, quæ per metaphoram, metonymiam, aut synecdochen dicuntur. Estque vel pura, vel mixta.

Comprehendit autem apologos, fabulas poëticas, ænigmata, & parœmias.

I. AFFECTIONES TROPORUM NON ESSE NOVOS TROPOS. ALLEGORIA UNDE DICATUR. NEC ALLEGORIAM MODO ESSE, SI METAPHORA, SED ETIAM SI METONYMIA, AUT SYNECDOCHE, NON ITEM SI IRONIA, CONTINUETUR.

PRÆTER metalepsin, de quâ superiùs actum nobis, quatuor aut præterpropter, sunt primariorum troporum affectiones. Una quidem qualitatem tropi spectat; κατάχρησις nempe, quæ tropi est durities: cæteræ respiciunt quantitatem; puta ἀλληγορία, ὑπερβολή, & ἔμφασις. Nam ἀλληγορία, uti & μετάληψις, oritur ex plurium troporum conjunctione: at continuatio ac numerus ad quantitatem pertinent. Ὑπερβολή verò, & ἔμφασις, respiciunt magnitudinẽ; quia utrâque exprimitur rei excessus: at magnitudo rei quantitas est. Itaq; nihil caus-

sæ est,

ſæ eſt, cur ambigat quiſquã, recténe hæc affectiones dicantur; cùm, quicquid non eſt de tropi eſſentiâ, id ejus ſit accidens; ſive proprietas ſit ejus, ſive accidens commune, quod ἁπλῶς accidens vocatur.

Inter affectiones haſce familiã ducit, quæ Græco nomine ἀλληγορία dicitur, quia ἄλλο μὲν ἀγορεύει, ἄλλο δὲ νοεῖ *a*. Heraclides Ponticus in Allegoriis Homericis *b*: Ὁ γὰρ ἄλλα μὲν ἀγορεύων τρόπος, ἕτερα δὲ ὧν λέγει σημαίνων, ἐπωνύμως ἀλληγορία καλεῖται *c*. Quaſi *inverſionẽ* cum Fabio, vel, cum aliis, *diverſiloquium* reddat. Inde eſt, quòd Arnobius lib. v, cùm priùs dixiſſet, ex nationum opinione, fabulas *allegoricis ſenſibus* ſignificare aliquid; paullo pòſt ſeſe explicans ait, in iis *aliud quidem dici, ſed intelligi aliud*. Etiam apud B. Hieronymum legas in epiſt. ad Gal. IV. 24, allegoriam eſſe, cùm *alia ex aliis figurantur*. Itaque allegoriam haut abſurdè *diverſiloquium* vertas. Ac vox quidẽ ἀλληγορίας vetus non eſt, ut ex Plutarcho *d* cognoſcimus; qui auctor eſt, ea, quæ ſuo tempore ἀλληγορίαι dicebantur, veteres appellâſſe ὑπονοίας. Ariſtoteles quidẽ nuſquam ἀλληγορίαν nominat. Utitur ἀλληγορίας voce Apoſtolus Paulus ad Galatas cap. IV. verſ. 24: ubi duabus Abrahami uxoribus, Sarâ & Agar, ἀλληγορικῶς dicit ſignificari Teſtamentum V. & N. Ait enim, Ἅτινά ἐστιν ἀλληγορούμενα, &c. Sed híc καταχρηστικῶς *allegoria* pro typo accipitur: quia res veteris Teſtamenti myſticè exponuntur, ſalvâ hiſtoriæ veritate. At Rhetoribus ἀλληγορία nihil aliud eſt, quàm modificatarum vocum continuatio. Nam quemadmodum μετάληψις eſt, cùm plures concurrunt tropi in voce unâ; (quam ob cauſſam ſuprà dicebamus, eam ad troporum quoque affectiones referri poſſe) ita in allegoriâ eſt plurium vocum tropicarum continuatio. At falluntur, qui ἁπλῶς ſcribunt, allegoriam eſſe troporum continuationem. Nam hæc, uti dixi, definitio metalepſi quoque convenit. Quid quod nec in pluribus vocibus quorumvis troporum continuatio allegoriam conſtituit; ſed ſolùm metaphoræ, metonymiæ, ac ſynecdoches? Sanè continua eſt ironia in illo Maronis IV. Aen.

Egregiam verò laudem, & ſpolia ampla refertis,
Tuque, puerque tuus, magnum & memorabile nomen,
Una dolo Divûm ſi femina victa duorum eſt.

Item in iſtis Ciceronis pro Milone: *Luget Senatus, mœret equeſter ordo, tota civitas ſenio confecta eſt.* Sed luculentè inprimis continuatur ironia in hiſce adverſus Piſonem, qui triumphum contemneret: *Non eſt integrum Cn. Pompeio, conſilio jam uti tuo. Erravit enim, non guſtârat iſtam tuam philoſophiam. ter jam homo ſtultus triumphavit. Craſſe, pudet me tui. quid eſt, quòd, confecto formidoloſiſſimo bello, coronam illam*

a *aliud dicit, aliud vero intelligit.*
b *pag. 92. edit. Oporini, anno* 1544.
c *Nã immutatio locutionis, quæ aliud verbis dicitur, aliud vero ſignificatur, conflato hinc nomine, allegoria nuncupatur.*
d *lib. de audiendis poëtis.*

lauream tibi tantopere decerni volueris à senatu? P. Servili, Q. Metelle, C. Curio, P. Africane, cur non hunc audistis tam doctum hominem, tam eruditum, priusquam in illum errorem induceremini? C. ipsi Pontino, necessario meo, jam non est integrum. religionibus enim susceptis impeditur. O stultos Camillos, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones, Marcellos, Maximos! ô amentem Paullum, rusticum Marium, nullius consilii patres istorum amborum consulum, qui triumpharunt! Nihil hâc ironiâ magnificentius: quæ tamen allegoria dicenda non est; non quia natura vocis per se repugnet, (nam vel maxime *aliud* dicitur, cùm contrarium intelligitur) sed quia, si laxè adeò illud ἄλλο a in ἀλληγορίας voce sumatur, omnis ironia, etiam quę continuata non est, allegoria erit, quod superiùs refellebamus. Quare illud ἄλλο restringi debet ad *aliud* simile, vel saltem conjunctum, aut amicè conspirans cum eo, quod dicitur, ut in tribus primis tropis fit; non item ad quiddam inimicum ac repugnans, qualia commutat ironia. Vidimus, in quibus non sit allegoria. At contrà allegoria est, cùm Catilina diceret, se incendium suum non aquâ, sed ruinâ exstincturum, teste Sallustio. Nempe hîc continuatur metaphora. Idem fit in illo, *Anus ad armillum*, de eo, qui redit ad ingenium, apud Lucillium, & Appuleium. Est autem *armillum* crater seu vas vinarium, ut exponitur in glossis Isidori. Itaque adsidet hæc ἀλληγορία senario isti veteris poëtę: Ποτήεἰ ἡ γραῦς, ἄλλο δ' οὐδὲ ἓν βλέπει: & huic Græcorum; Γυναιξὶν ὁ νοῦς ἐν καπηλείῳ b, nisi malis, ἐν τῷ καπήλου, sc. οἴκῳ. Elegans quoque allegoria est in isthoc Plautino c, *Albo rete aliena bona oppugnare;* quod nihil aliud est, quàm fraudibus suis leges, jura, aliúdve prætendere. Nam *reti* leges notantur: *album* verò signat εὐπρόσωπον d; quomodo alibi homines se ait *cretâ occultare;* & Ennius Medeam *gypsatis* facit *manibus*. Ita loca illa de confragosis plana nobis reddidit Semo ille maximus, qui adversus Titium scripsit. Quamquam & elegans fuerit allegoria, si cum Valente Acidalio legas, *albod ariete*, quod vicinum est veterum aliquot codicum lectioni, ubi est, *albo pariete:* & convenit oppugnandi verbo, cùm *aries* sit inter machinas bellicas. *Albus* verò *aries* similiter signabit speciosum æquitatis prætextum. Ab eâdem machinâ est allegoria illa B. Hieronymi ad Heliodorum: *Aries iste pietatis, quo fides quatitur, Euangelii retundendus est muro.*

a *aliud.*

b *mulieribus mẽs est in caupona.*

c *Persâ act. 1. sc. 2.*

d *honesti speciem præferens.*

Quòd si allegoria, nihil aliud est, quàm troporum (trium nempe priorum, ut dixi) continuatio: haut rectè scribit Fabius e, allegoriam proprio quoque sermone constare posse. Adducit ille pro sese illud Eclog. IX:

e *lib. 8. cap. 6.*

Certè

Certè equidem audieram, quâ se subducere colles
Incipiunt, mollique jugum demittere clivo,
Usque ad aquam & veteris jam fracta cacumina fagi,
Omnia carminibus vestrum servâsse Menalcam.

Verùm cùm tantùm per *Menalcam* Virgilius debeat intelligi; cætera autem omnia proprio constent sermone, quemadmodum ipse Fabius agnoscit: nulla hîc erit tropi continuatio, eoque nec ἀλληγορία futura est.

Spissè idem *a* errat, cùm ironiam inter allegoriæ species reponit. Ironia enim est tropus primarius: allegoria nec tropus primarius est, nec ejusce species, sed tantùm affectio; quippe tropi continuatio, ut tropũ primariũ non contineat, sed ab tropis primariis contineatur. a *ibidem.*

Potest tamen & ironia esse allegorica, ut in illo Plauti Epidico *b*: b *Act.* 3. *sc.* Cave præterbitas.

Is etiam sese sapere memorat, malleum
Sapientiorem scilicet *c manubrio.*

Nec res ea pro Fabio quicquam facit. Nam hoc in exemplo translationum esse continuationem, quivis videt. At nihil istiusmodi fit, cùm in Clodium dicitur: *Integritas tua te purgavit, mihi crede, pudor eripuit, vita anteacta servavit:* quod Fabius exemplum facit allegoriæ ironicæ: quemadmodum & allegoriam definire non dubitat, orationem, *quæ aliud verbis, aliud sensu ostendit, ac interim etiam contrarium.* At nos quidem agnoscimus, allegoriam quoque εἰρωνικῶς interdum intelligi debere: verùm negamus, ironiam eo modo accidere allegoriæ, quo animali accidit ut sit homo, eò quia & bestia esse possit. Atqui si dici nequit, ironiam eo modo accidere allegoriæ, quo generi accidit, ut hæc potiùs species sit, quàm altera; neutiquam vel in allegoriæ definitione, quæ essentialia solùm complecti debet, vel ejus in divisione, quæ per species oppositas instituenda est, ironiæ ullus est relictus locus. c Scilicet *in uno MSo reperit Lambinus: sed deest in cæteris, ut glossema videatur.*

Quemadmodum autem Fabius nimis extendit pomœria allegoriæ, cùm & in proprio sermone, & in ironiâ quâvis, eam locum habere censet: ita alii contrà nimis ejus limites coarctant, cùm allegoriam tantùm constitui putant translationum continuatione. Atque hoc lubentes mihi concesserint, ex quorum sententia ἀντονομασία continuatur Eclog. IV:

Alter erit tum Tiphys, & altera quæ vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella,
Atque iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.

Quo loco & Servius scribit, *specialia pro generalibus poni: per Tiphyn, quem-*

quemcunque gubernatorem accipi; per Argo, quamcunque navem; per Troiam, quamcunque civitatem; per Achillem, quemcunque virum fortem. Quæ si vera sunt, fuerit hic ἀλληγορία extra metaphoram. Verumtamen ut, quod res est, dicam, magis hoc loco altera mihi sententia placet, ut alludatur ad magnum Platonis annum, & ἀποκατάστασιν, h. e. rerum omnium revolutionem, ex siderum in locum pristinum restitutione sive reditu ortam; quæ & ipsa interpretatio apud Servium exstat. Atque, ut hoc non esset; tamen hujuscemodi videri poterant ad metaphorarum continuationem pertinere; cùm antonomasia, quá proprium ponitur pro communi, metaphoræ quoque subjici possit, ut cap. x. ostendebamus. Manifestius exemplum, minusque cavillationi expositum, videre est in illo Comici a: *Sine Cerere, & Libero, friget Venus.* Ubi egregiè triplex conjungitur metonymia caussæ. Periit venustas, si pro *Cerere, Libero,* aut *Venere,* substituas proprium. At enim dicas, hujuscemodi quidem compluria inveniri; verùm haut esse ἀλληγορικά. Equidem scio, multis, ut novum, ita absonum visum iri, quòd in talibus statuamus ἀλληγορίαν: verùm cùm non minùs metonymiæ ac synecdochæ accidat continuatio, quàm metaphoræ; nec nomina habeamus idonea, quibus hæc genera distinguantur: omnino satiùs fore arbitror, ut utrumque genus allegoriæ nomine comprehendamus, quàm unum quidem continuationis genus inter troporum affectiones constituamus, alterũ verò silentio nostro damnemus. Adde quòd ænigmata, quæ nihil aliud esse volunt, quàm allegorias obscuriores, interdum puris putis constant metonymiis, aut synecdochis, ut infrà ostendemus. Interim non negamus, si veterum attendamus usum, allegoriæ nomen potissimùm convenire translationum continuationi. Quid mirum? cùm metaphora principem inter tropos obtineat locum; ejusque continuatio non usitatior tantùm sit alterâ, sed plus quoque habeat venustatis; quia persistitur in similitudine, quæ rem maximè ob oculos ponit. Plurimùm sanè allegoria est prior comparationis pars; quamquam non ut eam componit, verùm separatim, & extra eam posita. E.G. Comparatio est; Quemadmodum mali corvi malum est ovum, ita vafri præceptoris vafros esse discipulos. At allegoria fuit, cùm judices de Corace & Tysiâ dixerunt, Κακȣ̃ κόρακος κακὸν ὠὸν b; ubi & simul allusere ad Coracis nomen.

a *Eun. act. 4 sc. 5.*

b *mali corvi malum ovum.*

II. AL-

II. ALLEGORIA DIVIDITUR IN PURAM, ET MIXTAM.

ALLEGORIA est duplex; pura, quæ merè allegorica est, & mixta, quæ proprium adjungit ad majorem claritatem. Pura est in illo Plauti Epid. a *Vtcumque in alto ventus est, ex imo velum vortitur.* i. prout tempora mutantur, animi quoque & cupiditates hominum variant. Ac postea b, *Guttulâ pectus ardens mihi adspersisti.* i. animum mœrore confectum verbis tuis consolatus es. Et in illo Tullii pro Quinctio de criminum illatione, & propulsatione: *Ita fit, ut ego, qui tela depellere, & vulneribus mederi debeam, tum id facere cogar, cùm etiam telum adversarius nullum jecerit: illis autem id tempus impugnandi detur, cùm & vitandi illorum impetus potestas adempta nobis erit; & siquâ in re, quod parati sunt facere, venenatum aliquod telum jecerint, medicinæ faciendæ locus non erit.* Ut quidem legit Lambinus, pro quo in vulgatis est: *Quod parati sunt facere, falsum crimen, quasi venenatum aliquod telum, &c.* Verùm vix existimo, hæc verba, nullâ aliâ de caussâ, quàm eâ, quam Lambinus affert, cancellanda & furcillis eiicienda esse, tanquam glossema. Siquidem sæpe allegoria degenerat, cùm id, quod proprium est, ad majorem lucem admiscetur. Ita Cicero in Exordio Milonianæ; *Equidem cæteras tempestates, & procellas, in illis duntaxat fluctibus concionum, semper putavi esse Miloni subeundas.* Vides, ut non *fluctibus*, sed *fluctibus concionum*, dicat. Atque hoc illud est quòd superiùs allegoriam mixtam appellabamus. Geminum omnino, ac simillimum est hoc in oratione illâ Philippi, Macedoniæ regis, ad Græcos, quam apud Justinum legas lib. XXIX: *Videre se ait consurgentem in Italia nubem illam trucis & cruenti belli: videre tonantem ac fulminantem ab occasu procellam; quam in quascunque terrarum partes victoriæ tempestas detulerit, magno cruoris imbre omnia fœdaturam.* Pura foret allegoria, si simpliciter diceret *nubes, tempestas, imber*: sed mixta fit, cùm ait, *nubes cruenti belli, victoriæ tempestas, cruoris imber.* Tertium quoque mixtæ allegoriæ exemplum adtexam è venustissimo post homines natos Decimi Laberii carmine c, quod fecit à Cæsare quingentis milibus invitatus, ut jam senex, & eques Romanus, in scenam prodiret mimus:

Si tibi erat libitum literarum laudibus
Floris cacumen nostræ famæ frangere:
Cur, cùm vigebam membris præviridantibus,

a *Act.* 1. *sc.* 1.
b *Act.* 4. *sc.* 1.
c *apud Macrob. lib.* 2. *Saturn. c.* 7.

Satisfacere populo, ac tali cùm poteram viro,
Non flexibilem me concurvasti, ut carperes?

Nisi malis cum Jano Guilielmio, *ut paceres*, i. pangeres. Sed ex versu, quem secundo loco memoravimus, liquet, verbo usum esse, quod idem valeat ac *frangeres*. Quare *pangendi* vocem sententia respuere videtur: nec, si ferret, caussæ fuerit quicquam, cur *pacere*, quàm *pangere*, mallet elegantissimus scriptor. Etiam duos primos versus frustra sollicitabat Lucas Fruterius *a*, qui malebat: *Si tibi erat libitum ludiorum lusibus Florens cacumen*: vel *florum cacumen*; quod antiquũ est, pro *florens*.

a epist. ad Muretũ.

Ἀλληγορίαις poëtæ involverunt naturæ ac moralis philosophię mysteria; quæ omnia cùm simpliciter intelligeret Eratosthenes, imperitè, vel potiùs malignè, poëticen appellavit γραώδη μυθολογίαν *b*. Meliùs Dionysius Halicarnassensis, qui ἐν Τέχνῃ scribit, comœdiã (eadem autem fabularum omnium ratio est) sub ludicrâ larvâ philosophari: ἡ γάρ τοι κωμῳδία αὐτὴ, τὸ γελοῖον προσπεποιημένη, φιλοσοφεῖ. Scripsere è Græcis de poëticarum fabularũ sensibus Phurnutus sive Cornutus, & Palæphatus, non Parius ille sive Prienensis, cujus inter alios Virgilius meminit in Ciri: verùm alius, ut suspicor, eo junior. Barbarè egit eâpse de re Fulgentius, non quidem fulgentissimus ille Episcopus Carthaginensis, cui in antiquioribus editionibus tribuitur, ac à Florido quoque Sabino *c* adscribitur; sed Grammaticus, qui & Fabius Planciades; cujus de continentiâ Virgilianâ libellum habemus, & alterum de antiquarum aliquot vocum interpretatione. Quatenus autem in poëtis allegorias quærere oporteat, vide apud eundem Floridum Subsecivarum Lect. lib. I. cap. XXIV.

b anile fabulamentum.

c lib. 2. subsec. Lect. cap. 24.

Itidẽ ἀλληγορικῶς, καὶ συμβολικῶς, intelligenda sunt pleraque Pythagoræ dogmata, atque etiam Platonis: ideoque Aristoteles, ut & Thomas sensit Aquinas, in iis, quæ adversus Platonem commentatus est, crebrò non refutat, quod sensit Plato, sed quod ejus significatur verbis propriè acceptis.

Neque iccirco extra culpam fuerit Plato. Nam & Dionysius Halicarnassensis *d* damnat in eo allegorias μακρὰς, καὶ πολλὰς, οὔτε μέτρον ἰσχούσας, οὔτε καιρόν *e*.

d epist. ad Cn. Pompeium.

e crebras, longas, intempestivas.

III. DE APOLOGO.

SPECIES Allegoriæ sunt; Ἀπόλογος, μῦθος, αἴνιγμα, & παροιμία. Ἀπόλογος ita dictus est, quia sit λόγος ἀπὸ λόγου. Nam aliud apertè dicit, aliud innuit. Itaque Julio Scaligero, viro ad unguem facto, defini-

definitur *a*, narratio ficta de re quapiam cum attributione πάθους, aut ἤθους, vel cum oratione, vel sine eâ, ut ad humana commoda aliquid ex eâ designetur. Istiusmodi sunt apologi Aesopici, quos quidam à Socrate scriptos volunt. Fabius tamen lib. v. cap. xi. ait, Hesiodum primum eorum autorem videri; Aesopicos autem vocatos esse, quoniam eos Aesopus excoluerit. Theon quoque in progymnasmatis docet, Aesopum non esse, qui illos invenerit, cùm eos Homerus, Hesiodus, Archilochus, aliique Aesopo antiquiores, usurparint; quin etiam quidam Connis Cilix *b*, & Thurus Sybarita, & Cybissus Libys, apologorum dicantur esse auctores. Itaque meritò subdit, fabulas dici Aesopicas, quomodo dicimus metrum Aristophaneum, Alcaicum, aut Sapphicum, non quia ab his primùm, aut solùm, sed quia inprimis id carminis genus sit usurpatum.

a de re poët. lib. 3. cap. 84.

b Perperàm in utraque Theonis editione legitur, Κόννις, καὶ Κίλιξ, pro Κόννις ὁ Κίλιξ.

Quantum autem oratori apologorum notitia conducat, vel inde cognoscere licet, quòd Jotham apologo sit usus in reprehendendis Sichemitis; ut est Jud. ix: quòd item Nathan propheta Davidem sit apologo aggressus, eum castigaturus ob adulterium ac homicidium patratum: ut est lib. II. Reg. seu Samuelis cap. XII.

Usurpant etiam Ecclesiastici scriptores. Ita Nazianzenus primâ epistolâ suâ refert apologum de cygnis & hirundine, ut eo Celeusium præsidem à vanâ absterreat gloriâ. Gerson, Cancellarius Parisiensis, commentario in Canticum B. Virginis, apologum commemorat de fele, & vulpe: atque item alterum de palumbe, & passere.

Sed inprimis iis in civilibus utimur negotiis. Ita Themistocles Atheniensibus, ne magistratus mutaretur, persuasit fabellâ de vulpe muscis obsitâ; quâ ipsâ Flavius Josephus lib. XVIII. antiq. Judaic. autor est Tiberium Neronem usum, ut ostenderet, haut facilè esse mutandos provinciarũ præsides, Cæsarisque procuratores. Demosthenes quoque, Alexandro post devictas Thebas ab Atheniensibus postulante, ut sibi dederent oratores octo, ut Idomeneus, & Duris, apud Plutarchum *c* volunt; sive decem, sicut est apud Suicam *d*; (apud quem tamen undecim oratores in vulgatis codicibus enumerantur, si Chares, & Charidemus diversi sunt) populum dehortatus est apologo de ovibus lupo canes tradentibus, ac fatuè spoliantibus se iis, qui unicum laborantibus præsidium futuri erant. Itidem Menenius Agrippa *e* (quẽ Valerius Max. *f* Valerium vocat) plebem Romanam, cùm in montẽ Aventinum secesserat, in urbem revocavit narratione apologi de membris humanis adversus stomachum conspirantibus. Ita quod nec legum, nec magistratus effecit auctori-

c in Demosth.

d in Antipatro.

e Livius. lib. 2.

f lib. 8. cap. 9.

auctoritas, id fictitiæ potuit narrationis blandimentum. Placuit eadem fabella Hadriano Papæ: qui eá satis apposité pro se, cæterisque cùm Ecclesiæ, tum Reip. præfectis, usus est in familiari sermone, apud Joannem Saresberiensem: ut videre est Policratici lib. VI. cap. XXIV. Nec apologorum vim ignorarunt illi, quos Græci pariter, ac Romani, barbaros dixere. Ut veteres Galli. Cujus rei illustre nobis exemplum è Trogo Justinus refert libro XLIII: *Mortuo,* inquit, *rege Nanno Segobrigiorum, à quo locus acceptus condendæ urbis* (Massiliæ) *fuerat, cùm regno filius ejus Comanus successisset, affirmante regulo quodam, quandoque Massiliam exitio finitimis populis futuram, opprimendamque in ipso ortu, ne mox validior ipsum obrueret, subnectit & illam fabulam: Canem aliquando partu gravidam locum à pastore precariò petîsse, in quo páreret: quo obtento, iteratò petîsse, ut sibi educare eodem in loco catulos liceret: ad postremum, adultis catulis, fultam domestico præsidio, proprietatem loci sibi vindicâsse. Non aliter Massilienses, qui nunc inquilini videantur, quandoque dominos regionum futuros.* Quantum potuerit ejusmodi oratio, continuò subjungit: *His,* inquit, *incitatus rex, insidias Massiliensibus exstruit.* Et hæc de Apologo.

IV. DE FABULIS POETICIS.

ALTERA ἀλληγορίας species erat μῦθος, sive fabula; quæ Julio Scaligero definitur oratio falsa, repræsentans veritatem; sive oratio ficta relata ad veritatem. Alio nomine λόγος dicitur, ut testatur Alexander Aphrodisiensis in I. Top. Usus hoc pacto Aristoteles lib. II. Rhetoric. & Plutarchus in Phocione; qui & in Paulli Aemylii vitâ λογοποιεῖν dixit pro *falsos rumores spargere*, & in Solone Aesopum vocat λογοποιόν: ut, quamvis historicos sciam sua quoque monumenta vocare λόγους, iis tamen assentiar, qui Herodotum apud Suidam putant à Juliano desertore vocatum λογοποιόν, quasi fabulas fecerit, non historiam condiderit; quâ ratione & ab Agellio lib. III. cap. X. audit *homo fabulator.*

Accipitur autem vox μύθου nunc latiùs, nunc pressiùs. Latiùs sumitur, cùm exempli duæ statuuntur species oppositæ, παραβολή, sive collatio, & μῦθος, sive fabula. Ita accepere Theo, ac Aphthonius; quibus, ut diximus lib. II. cap. XV, μῦθος definitur oratio falsa, imaginem seu similitudinem veritatis repræsentans. Neque me fugit, Scaligerũ cap. LXXXIV Ideæ suæ, definitionem hanc, ut falsam, reprehendere, quia, ut inquit, veritatis imago non est, cùm lupus & agnus

agnus dicuntur iniisse societatem, & vitæ uterque putâsse rationes. Verùm non quia in eo similitudo non est, quòd hæc tribuantur animantibus ratione orationeque destitutis, & quicquid istiusmodi potest afferri, iccirco veritatis similitudinem illi inesse apologo negandum est: verùm quia ratione ejus, quod significat ac monet, similitudo est, veritatis esse imaginem statui debet. Latè μύθου nomine utuntur, qui logos Aesopicos vocant μύθους: explicationem verò eorũ, si proponatur, προμύθιον; sin postponatur, ἐπιμύθιον appellant. Certè Jul. Scaliger, quamvis de προμυθίου, & ἐπιμυθίου vocibus aliter aliquanto sentiat: tamen in eo facit cum veteribus, quòd apologos μύθους vocat. Nam utramque declarationis partem comprehendit προμυθίου nomine; quia προμύθιον, & ἐπιμύθιον, non differunt aliter, quàm Lucifer ab Hespero, h. e. à se ipso, cùm idem sit sidus: unde poëtæ Luciferum dicunt manè albo, vesperi fusco oriri equo; ut scribit Lactantius, seu Lutatius in illud Statii: *Novies Lunæ prævenerat ignes Mutato Nocturnus equo.* Quòd si tantopere se diffundat μῦθος, seu fabula, ut fabellas etiam Aesopicas comprehendat; quemadmodum ea ostendunt, quæ diximus: non video, cur non μῦθος potiùs sit apologi genus, quàm apologus μύθου, quod Scaliger existimabat. Certè apologi definitio, quam antè ex eo adduximus, latè adeò patet, ut præter logos Aesopicos complectatur fabulas poëticas. Sed & μύθου definitio ita ampla est, ut quoque apologis competat. Quare aut μῦθος apologi, aut neutrum eorum alterius genus fuerit.

Sed neque μῦθος genus est αἴνου, neque αἶνος, & μῦθος, species sunt oppositæ; quamvis ea distinguat Aristophanis interpres a, his verbis: Αἶνος δὲ μύθου διαφέρει τῷ τὸν αἶνον μὴ πρὸς παῖδας, ἀλλὰ πρὸς ἄνδρας πεποιῆσθαι, καὶ μὴ πρὸς ψυχαγωγίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ παραίνεσιν ἔχειν τινά. βούλεται γὰρ ἐπικρυπτόμενος παραινεῖν τι καὶ διδάσκειν. h. e. *Differt ænus à mutho, quòd ænus non puerorum, sed virorum caussâ conficitur: neque solùm fit ad animum oblectandum, sed quandam habet admonitionem. Vult enim clàm monere, & docere.* Quod discrimen jure profectò repudiat ac refutat Jul. Scaliger lib. III. de re poët. cap. LXXXIV. quo loco etiam statuit, non differre has voces, nisi quòd αἶνος obscurius sit, μῦθος notius. Certè Joannes Philoponus quoque αἶνον interpretatur μυθικὴν παραίνεσιν b, & apud Ammonium statuitur esse λόγος μυθικός c. Atque id in caussâ est, cur species ἀλληγορίας enumerantes non αἶνον, sed αἴνιγμα, à μύθῳ separaverimus.

De amplâ μύθου acceptione abunde diximus. Videamus, quomodo

a *in Vespas.*

b *admonitionem per fabulas.*

c *oratio fabularis.*

cùm presse eâ voce utimur, ab apologo differat. Ac tergeminũ quidem discrimen mihi odorari videor. Nam apologus plurimùm est τῶ ἀδυνάτων a. Est enim λόγος μυθικὸς ἐκφερόμενος ἀπὸ ἀλόγων ζώων ἢ φυτῶν πρὸς ἀνθρώπων παραίνεσιν b, ut apologo accommodemus definitionem αἴνε, quæ in hanc mentem apud Ammonium est, & alios. In quâ tamen jure aliquid desideres, cùm & apologi sermonem inter homines fingant; ut notum ex eo, qui est de fullone, & carbonario. Deinde apologi, ut ipse Aristoteles scribit lib. II. Rhet. sunt apti δημηγορίαις, sive concionibus quæ ad populum habentur. Denique apologi semper instruunt mores. At contrà μῦθοι tantùm sunt eorũ, quæ possunt fieri; cùm poëticæ objectum sint res necessariæ, aut verisimiles, ut lib. de Poëticæ naturâ ostendimus. Præterea μῦθοι inprimis conficiuntur, ut in scenis homines doceant, ac delectent. Denique μῦθοι etiam naturæ mysteria involvunt: ut fabula Martis in adulterio deprehensi vinctique, quæ ad Astrologiam pertinet. Et hæc quidem περὶ μύθε εἰς μέσον κείσθω.

a eorum quæ fieri nequeunt.
b sermo fabularis prolatus de animalibus rationis expertibus, aut plantis, ad hominũ admonitionem.

V. De ænigmate.

SEQUITUR ΑἼΝΙΓΜΑ. Cui nomen est ab αἰνίσσεσθαι, quod est obscurè innuere, ac rem involucris tegere. Id verò est ab αἶνος. Multimodis autem vox αἴνε accipitur; ut ex Eustathio, & aliis, cognoscimus. Inter alia notat non tantùm laudem, sed & dictum laude atque admiratione dignum: nec id quodvis, verùm quod rem effert symbolicè & sinuosè: unde proverbium ἀλληγορικὸν sic vocat Theocritus Idyllio XIV:

Αἶνος θὴν λέγεται τις, ἔβα καὶ ταῦρος ἀν' ὕλαν.
Est verbum vetus, in sylvam quoquo taurus abivit.

Sæpe etiam αἶνος idẽ est, ac apologus; quomodo usi eo Hesiodus, Archilochus, Callimachus: quemadmodum ostendit Ammonius, sive Herennius Philo, libello de similibus & differentibus vocabulis. Callimachi verba sic vulgò apud eum leguntur:

Ἄκυε δὴ τ̃ αἶνον· ἐν κότε Τμώλῳ
Δάφνην ἐλαίην εἰκὸς οἱ παλαιοὶ Λυδοὶ
Λέγυσι θέσθαι.

Atque ita etiam H. Stephanus expressit. Sed planè sic corrigi is locus debet:

--- Ἐν κότε Τμώλῳ,
Δάφνην ἐλαίη νεῖκος οἱ πάλαι Λυδοὶ

Λέ-

Λέγουσι θεῶς.

Nempe ut sententia sit,

Apologon audi: prædicatur à priscis
Lydis, olivam litigâsse cum lauro
In monte Tmoli.

Hanc αἴνου significationem etiã agnoscit Theo in progymnasmatis. Sed ibidem addit, αἶνον interdum etiam pro ænigmate accipi. Quo abunde firmatur ἔτυμον ænigmatis antè allatum. Imò neque ænigmatis nomen eodem semper accipitur modo. Nam κατὰ μεταφορὰν Thebani insidias, & incursus hostiles, αἰνίγματα vocant: quod occasionem præbuit fabulæ de Sphinge; ut refert Palæphatus ἀπίστων libro, qui ex quinque ab eo scriptis solus superest. Etiam *ænigma* de numis μεταφορικῶς dicitur: credo, quia typorum seu figurarum, quibus insigniri solent, ut plurimùm difficilior est explicatio. Prudentius certè numos imagine Augusti signatos intelligit, cùm lib. περὶ στεφάνων hymno II. ait:

Is ipse tantum non habet
Argenteorum ænigmatum
Augustus arcem possidens,
Cui numus omnis scribitur.

Lubens quoque iis adsentio, qui eodem in hymno scribendum putant:

En Cæsar agnoscit suum
Aenigma numis inditum:

Quamvis in vulgatis pro *ænigma* sit *nomisma*.

Nec ænigmata αἴνους solùm, sed aliis etiam nominibus appellant. Quippe Hesychius, Suidas, & Eustathius, auctores sunt, *ænigmata* aliter vocitari γρίφους: nempe à reti piscatorio, quod Græcis est γρῖφος, unde & γριπεῖς dicuntur *piscatores*. Vocantur eadem quoque *scrupi*, si Alciatum sequimur; qui ita apud Gellium legendum putat lib. IV. cap. XIX. Parergôn Juris; ut & Cœlius Rhodiginus lib. XXIII. cap. XI; & ante hos Crinitus lib. IX. cap. XIV. *Scirpus* autem rejiciunt, quòd is sit enodis, unde Ennius *a*; *Quærunt in scirpo, soliti quod dicere, nodum.* Verùm ignorarunt, quod Cœlius Calcagninus *b*, & Josephus Scaliger *c* monuerunt, translationem esse à nassis; quæ *scirpi*, sive *sirpi* vocatæ, quia è sirpis, h. e. juncis fiebant; unde & verbum *sirpare*. i. alligare, itemque *sirpea*, *sirpiculæ*, & *dolia sirpata*; de quibus Varronem vide lib. IV. de L. L. Adhæc, ut Julius Pollux testatur, ænigmata dicta sunt κυλίκεια ζητήματα *d*, eo quòd inter pocula proponerentur.

a apud Festum.
b lib. 3. Epist. quæst.
c conject. in Varr.
d calicibus convenientes quæstiones.

rentur. Conditio quæ tum ænigmatum fuerit, cognoſcere eſt ex eodem Polluce. Is enim autor eſt, eum, qui ſolviſſet, abſtuliſſe carnis portionem; at illum, qui ignoràſſet, exhaurire coactum potionem muriâ mixtam: idemque ex Antiphanis Ganymede (id comœdiæ nomen erat) oſtendit Athenæus lib. x. Euſtathius tamen in Odyſſ. lib. XXII. *a* refert, illum, qui ſolviſſet, pateram ebibiſſe: ſi ſolvere non poſſet, bibiſſe τὸν ἀπορήσαντα, h.e. eum, qui propoſuiſſet. Itaque exiſtimo, nunc hanc, nunc illam conditionem fuiſſe; præſertim quando & Heſychius, Grammaticus doctiſſimus, in voce γρῖφος, ſcribit, ei, qui non ſolviſſet, hanc irrogari mulctam ſolere, ut ebiberet vel vinum meracum, vel aquæ κάδον, hoc eſt, ſcyphum.

a p.1926. edit. Rom.

Clearchus Solenſis, Peripateticus, ænigma definit *b*, πρόβλημα παιστικὸν, προστακτικὸν τοῦ διὰ ζητήσεως εὑρεῖν τῇ διανοίᾳ τὸ προβληθὲν, τιμῆς ἢ ἐπιζημίου χάριν εἰρημένον· *quæſtionem ludicram, jubentem, ut per inquiſitionem acie mentis inveniatur, quod propoſitum, ac honorarii aut mulctæ gratiâ adductum eſt.* Quâ ex definitione paret, cur nihil in ænigmate vitioſius ſit, quàm perſpicuitas. Non tamen quævis oratio obſcura ænigma eſt, cùm ſæpe obſcuritas oriatur ex ordinis perturbatione; ut in ſynchyſi fit, quam nemo inter ænigmata reponat. Quare diſpiciendum, cujuſmodi obſcuritas ænigma conſtituat. Et ſanè dubitandum non eſt, quin id inprimis præſtet metaphorarum continuatio, quâ fit, ut aliud dici videatur, quam dicitur. Itaque Fabio, Diomedi, Donato, Tryphoni Grammatico, Julio Scaligero, atque aliis, ænigma nihil eſt aliud, quàm allegoria obſcurior: ut allegoria, & ænigma, juxta hos differant, tanquam genus, & ſpecies. Cicero tamen videri queat diſcrimen hoc neglexiſſe. Nam in epiſtolâ quâdam ad Atticum *c* ſcribit: *De republicâ breviter ad te ſcribam: jam enim charta ipſa ne nos prodat pertimeſco. Itaque poſthac, ſi erunt mihi plura ad te ſcribenda,* ἀλληγορίαις *obſcurabo.* Idem verò in iiſdem epiſtolis *d*, ſe obſcuraturum ſermonem ſignificans, *Cætera,* inquit, *erunt* ἐν αἰνιγμοῖς: eodemque modo antè locutus erat Euripides in Rheſo, ut oſtendit Muretus lib. VII. Var. cap. XIV. Verùm ficulno nitatur argumento, qui hinc effici putet, Ciceroni idem eſſe ænigma, & allegoriam. Nam cùm is ἀλληγορίας nominat, haut quaſvis intelligit, ſed αἰνιγματώδεις. Quàm multæ enim ſunt parœmiæ, quæ & ipſæ allegoriæ ſint, at ita in vulgus notæ, ut neutiquam tenebras offundant orationi? Et certè nunquam ſenſiſſe Tullium, idem eſſe allegoriam, atque ænigma; vel argumento eſt, quòd ipſe, cùm vim naturamque omnem allegoriarum expoſuiſſet, ſubjecerit hæc *e*: *Eſt hoc magnum ornamen-*

b Apud Athenæi lib. 10.

c epiſt. 20. lib. 2.

d epiſt. 19. lib. 2.

e lib. 3. de Oratore.

ornamentum orationis, in quo obscuritas fugienda est. Etenim ex hoc genere fiunt ea, quæ dicuntur ænigmata.

Porrò, cùm ænigma omne allegoriâ sive metaphoris pluribus constare dicimus: metaphoræ voce cum Aristotele latiùs utimur, ut alios quoque tropos comprehendat; & allegoriæ nomine comprehendimus metonymię, ac synecdoches continuationem; quam ipsam sub allegoriâ contineri, suprà diximus. Sanè in illo,

Α'νδρ' εἶδον πυρὶ χαλκὸν ἐπ' ἀνέρι κολλήσαντα: *a virum vidi igne æs homini conglutinantem.*

per æs μετωνυμικῶς, vel συνεκδοχικῶς potiùs, intelliguntur æreæ cucurbitulæ. Nam, ut è Cornelio Celso *b* discimus, duplici cucurbitularum genere usi fuere veteres, æreis, & corneis. Nec metaphoram propriè, sed metonymiam, ac synecdochen habes in illo Samsonis ænigmate, quod est Judicum cap. XIV: *De comedente exivit cibus, & de forti egressa est dulcedo.* Quamquam, ut ingenuè, quod res est, dicam, si presè sumamus ænigmatis vocem, id quod Samson proposuerat, ænigma non erat, quia ignotum erat Philistæis, leonem â Samsone interemtum esse, aut mel exceptum esse è leonis cadavere: ut quorum neutrum ulli mortalium, atque adeò ne parentibus quidem suis, indicârat; ut cognoscere est è capitis ejusdem vers. 7. 10. & 17. Sed ne Philistæis quidem Christi resurrectio nota erat, quam Augustinus serm. CVII. de Temp. hoc ænigmate signari docet. Verba ejus adponam: *De comedente exivit cibus, quid aliud significat, quàm Christum à mortuis resurgentem? De edente utique, id est de morte, quæ cuncta devorat, atque consumit, exivit cibus ille qui dixit, Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi.* Et mox: *Ab eo plebs gentium vitæ dulcedinem conversa suscepit: ac sic de mortui leonis ore, id est, de Christi morte, apum, id est, Christianorum, processit examen.* Aenigmate autem propriè rem notam significari, indicat quoque Irenæus lib. II. adversus hæreses cap. X: *Omnis*, inquit, *quæstio non per aliud, quod quæritur, habebit resolutionem; nec ambiguitas per aliam ambiguitatem solvetur apud eos, qui sensum habent; aut ænigma per aliud magis ænigma: sed ea, quæ sunt talia, ex manifestis, & consonantibus, & claris accipiunt solutionem.* Quare propriè ænigma esse videtur, oratio obscuritate allegoriæ rem notam significans.

b lib. 2. cap. 11.

Porrò quæcunque hactenus diximus, ea intelligi debent de ænigmate presè accepto. Nam, si generatim hâc voce utamur, ne id quidem verum erit, quod paullo antè à multis adsertum diximus, ænigma esse speciem allegoriæ latè acceptæ, h. e. quatenus ea trium primariorum troporum affectio est. Quippe id si est, ænigma omne

pluribus constabit tropis. Atqui petitur id sæpe ab historiâ, aut fabulâ; ut, cùm per aviam liberorum signatur Jocasta, mater & uxor Oedipi. Hinc Oedipus ipse apud Senecam in Thebaide:

--- Sæva Thebarum lues
Quid simile posuit? quid tam inextricabile?
Avi gener, patrisque rivalis sui,
Frater suorum liberûm, & fratrum parens:
Uno avia partu liberos peperit viro,
Ac sibi nepotes. Monstra quis tanta explicet?
Ego ipse, victæ spolia qui Sphingis tuli,
Hærebo, fati tardus interpres tui.

Par ratio istius, *avus liberorum:* quo signatur Thyestes, qui Aegisthum genuit ex Pelopeiâ filiâ: unde & de se apud eundem poëtam initio Agamemnonis ait:

Avo parentem, (pro nefas!) patri virum,
Natis nepotes miscui.

a in Αἶνος.

Nec propriè est tropus, cùm ænigma petitur ab homonymia: ut in vulgato isthoc apud Suidam *a*: Ἀνήρ τε καὶ οὐκ ἀνὴρ, ὄρνιθα κοὐκ ὄρνιθα δ' ὅμως, ἐπὶ ξύλου κοὐ ξύλου καθημένην, λίθῳ τε κοὐ λίθῳ βαλὼν διώλεσεν. *Vir non vir, avem nec avem tamen, in arbore non arbare sedentem, lapide non lapide feriens interemit.* hoc est, eunuchus, vel, si malis, hermaphroditus, vespertilionem super ferula aut sambuco sedentem pumice percussum interfecit. Neque tropus est ullus in Virgiliano isthoc gripho *b*:

b Ecl. 3.

Dic quibus in terris, (& eris mihi magnus Apollo)
Tres pateat cœli spatium non amplius ulnas.

c Il. σ. vers. 484. d lib. I. Παρέργ. Iuris c. 18. e Philarg. & Serv. f Herodot. & Plutar. uterque in vita Homeri. Vide & Io. Tzetzẽ in fine libri, qui Alpha inscribitur.

Posterior versus, qui ænigmaticus est, propriis rem vocibus signat; modò capiamus vel de Cœlii Mantuani sepulchro, vel de puteo profundo: quorum utrumque est apud Servium, & Philargyrium. Nam si clypeum Achillis intelligamus, in quo cœlum Vulcanus effinxerat, ut Homerus *c* canit: erit metonymia signi. Sin Alciatum *d* audimus, qui furnum designari putat: μεταφορὰ fuerit. quia *cœlum* intelligi debebit de cœlo clibani sive furni; quod Græci οὐρανίσκον, Aristoteles etiam οὐρανὸν simpliciter vocat. Sed ea, quæ Cornificius, & Asconius, ex Marone ipso audiere, ut apud Philargyrium & Servium legere est, faciunt, ut non dubitem, quin poëta Mantuanus Mantuanum Cœlium signârit, qui *consumtis e omnibus nihil sibi reliquit, nisi locum trium ulnarum ad sepulturam.* Absque illo esset, alteram de puteo enodationem approbarem ob ea, quæ Brodæus adfert Miscell. lib. VII. cap. I. Neque tropus est in ænigmate, quod *f* Homero à nautis in litore

litore Iensi propositum, nec ab eo solvi quitum, fabulantur:

Ὅσ' ἕλομεν λιπόμεσθ', ὅσ' οὐχ' ἕλομεν φερόμεσθα,

Non a capta adferimus, cunctis quæ capta relictis. a interprete Xylandro.

Quamquam alii aliter id extulere ;. quemadmodum neque unius generis solutio affertur.

Superest, ut adferamus caussam adæquatam obscuritatis ejus, quæ cuivis inest ænigmati, sive id quidem allegoricum sit, sive non sit. Ea verò est, connexio illorum, quæ impossibilia videntur. Sanè Averroï *b* quoque definitur ænigma, oratio comprehendens sententias, quarum connexio impossibilis videtur, eoque difficulter redigitur ad certum aliquem sensum naturæ consentaneum. Quin hâc in parte præit magister, qui lib. de poëticâ hunc in modum scribit: Ἀλλ' ἄν τις ἅμα ἅπαντα τὰ τοιαῦτα ποιήσῃ, ἢ αἴνιγμα ἔσται, ἢ βαρβαρισμός. Ἂν μὲν οὖν ἐκ μεταφορῶν, αἴνιγμα· ἐὰν δ' ἐκ γλωττῶν, ὁ βαρβαρισμός. αἰνίγματός τε γὰρ ἰδέα αὕτη ἐστὶ, τὸ λέγοντα τὰ ὑπάρχοντα, ἀδύνατα συνάψαι. *At si quis simul omnia hujusmodi fecerit, vel ænigma erit, vel barbarismus. Si igitur è translationibus, ænigma; sin è linguis, & barbarismus. Aenigmatis enim forma hæc est, dicentem quæ insunt, impossibilia copulare.* Nec obstat, quòd Aristoteles hoc loco è metaphoris sive tropis ænigma contexi dicat. Neque enim, quod interpretes existimarunt, metaphorarũ continuationem ænigmatis formam essentialẽ facit; sed τὸ ἀδύνατα συνάψαι *c*: metaphorarum autem meminit, quia hæ inprimis efficiant, ut connexio videatur impossibilis.

b Paraphrasi l. de poët.

c connectere impossibilia.

Et hæc de ænigmatis naturâ: cujus inquisitio quia fortasse tetrica videtur ingeniis istis, quæ crasè philosophari aut rhetoricari amant: age, hanc iis molestiam amœno juxtà atque erudito ænigmate abstergeamus. Istiusmodi verò est Ausonii istud epist. IV. ad Theonem:

Aut adsit interpres tuus,
Aenigmatum qui cognitor
Fuit meorum, cùm tibi
Cadmi nigellas filias,
Melonis albam paginam,
Notasque furvæ sepiæ,
Cnidiosque nodos prodidit.

i. Literas, quas Cadmus intulit Græciæ, papyrum Niloticam, (nam Nilus olim *Melo*, teste Festo *d*, ac Servio *e*) atramentum, quod Afri *f* non è fuligine, uti alii, sed è sepiæ succo conficiebãt, & calamos scriptorios, è quibus Cnidii cæteris præstabant. Hanc quidem Ausonii mentem fuisse, indicat ipse epist. VII, quâ Theoni sic scribit:

d *in vocibus* Alcedo, Alumento, *atque* Melo.

e *in 4. Georg. & 4. Æn.*

f *veteres Gloss. in Pers. sat. 3.*

Fac

Fac campum replices Musa papyrium,
Nec jam fissipedis per calami vias
Grassetur Cnidiæ sulcus arundinis
Pingens aridulæ subdita paginæ
Cadmi filiolis atricoloribus,
Aut cunctis pariter versibus oblinat
Fulvam lecticolor spongia sepiam.

Sed in ænigmate ipso, ubi vulgò est, *Melonis albam paginam*, planè legendum puto, *Melonis albam filiam:* prout se in MSo codice invenisse refert Mariangelus Accursius. Nam *paginam* vocare *paginam* non est ænigmaticè loquentis. Et elegantior omnino futura est ἀντίθεσις inter nigellas Cadmi filias, & albulam filiam Melonis. Alioqui etiam non tam è tropo fuerit hîc obscuritas, quàm ex obsoleto vocabulo. Priscis enim Nilus, ut dixi, vocabatur *Melo:* nempe, ut puto, à μέλας *a*, non quasi Aegyptii Græcè sint locuti: sed quia Græci sic nomẽ Aegyptium reddiderunt. Sanè Jeremiæ cap. undec. v. 18. Nilus vocatur *schichor*, nempe à nigris, hoc est, turbidis aquis. Origo enim à *schachar*, .i. nigrescere, ex quo *schachor*, i. niger, & Latinũ, sed obsoletum, *scurus*, à quo, & præverbio *ob*, *obscurus*. Græci igitur, quia Aegyptiis Nilus dictus *schibor*, hoc est, niger, suâ etiam linguâ vocarunt Melonem, à μέλας, hoc est, niger. Haut aliter ac mare *Suph*, seu sinum Arabicum, suâ linguâ dixere θάλασσαν ἐρυθραίαν, hoc est, mare rubrũ, quia ab accolis Idumæis seu Edomæis vocaretur Edomæum: quod sonat ἐρυθραῖον *b*. Nam Esau pater Edomæorum, ut è Scripturis notum, aliter dictus *Edom*, hoc est, ἐρυθρὸς, sive rufus. Esau igitur nobis est ille rex Erythra sive Erythrus, unde nomen mari esse impositum, gentiles tradidere: ut videmus è Strabone in XVI, Curtio in VIII, Plinio lib. VI. cap. XXIII, Arriano in Indice, & Philostrato in Apollonii vita lib. III. cap. XV. Idumæorum verò terram ad mare usque Erythræum sese extendisse, cognoscere est ex I sive III Reg. IX. 26: ubi dicitur Asiongaber, quæ in litore ejus maris prope Ailath, fuisse in terra Idumæorum. Sed de isto satis.

Scitum quoque ænigma illud apud Diomedẽ *c*: *Vidi carnem humanam in campo ligneo ossibus ludentem, ubi erat mare concretum.* Significatur eo tesserarius lusor in alveolum cubos sive tesseras jaciens, adstante proxime salino. Quo ex ænigmate rectè probat Calcagninus *d*, tesseras antiquitus osseas fuisse, vel eburneas.

Quod si plura voles ænigmatum exempla, adi Athenæum lib. X. Δειπνοσοφ. Aliquot etiã epigrammata γελοιώδη habes in extremo Ἀνθολογίας

a *niger.*

b *rubrũ.*

c *lib. 2. c. de allegoria.*

d *in epistolicis quæst. lib. I. epist. 10: item libro de tesserarum ludo.*

λογίας opere *a*: sed primum, quartum, & quinctum, legi debent, uti *a p 535 & 536 edit. H. Steph.* ea in Phędri auctario *b*, in quo Symposius additur, Josephus Scaliger *b edit. Raphel.* expressit. E Latinis adi Cœlii Symposii ænigmata, etiam Aldhelmo Scoto laudata in ænigmatum suorum præfatione: quemadmodum ex Sigeberti catalogo cognoscimus. E junioribus, qui ænigmatum reliquerint libellos, præcipua laus antea fuit Cæsaris Scaligeri, & Hadriani Junii. Quibus nunc accessit eximius poëta, & philosophus acutissimus, Casparus Barlæus, collega conjunctissimus.

Apud poëtas quoque, ac inprimis epigrammatū conditores, non pauca legas, quæ si absque lemmate proponantur, habeant obscuritatem conjectatione dignam; eoque inter ænigmata possint referri. Hujusmodi est illud, sive Agathię Scholastici, ut est apud Sophoclis scholiastem *c*, sive, ut ego censeo, alicujus Ausonio antiquioris, ac *c in Electrâ.* proinde qui sesquiseculo toto Agathiam præcesserit;

Ὁ τύμβος οὗτος ἔνδον οὐκ ἔχει νεκρόν.
Ὁ νεκρὸς οὗτος ἐκτὸς οὐκ ἔχει τάφον·
Ἀλλ' αὐτὸς αὐτοῦ νεκρός ἐστι καὶ τάφος.

Quod Latinè eodem planè metro apud Ausonium *d* legas: *d epitaphio 29.*

Habet sepulchrum non id intus mortuum:
Habet nec ipse mortuus bustum super:
Sibi sed est ipse hic sepulchrum, & mortuus.

At non paullo venustiùs Cæsar Scaliger expressit; licet versus acatalecticos catalecticis mutârit:

Illud sepulchrum non habet cadaver:
Illud cadaver non habet sepulchrum:
Sed est sibi cadaver, & sepulchrum.

Etsi verò Cicero in III. de Oratore monet, oratoribus fugienda esse ænigmata: Fabius tamen in octavo *e* sui operis docet, eos nonnunquā *e cap.6.* his uti: ac pro exemplo adducit ænigma Cœlii. Ita enim legi debere, monuit P. Victorius, non prout ab Aldo, aliisque, editum est, *Cæcilii*; qui poëta Comicus, non Orator fuit. Nam Cæcilius, Rhetor Siculus, cujus meminere Halicarnassensis, Fabius, & Longinus, intelligi nequit, cùm hic Cicerone posterior fuerit; utpote Dionysii Halicarnassensis æqualis, & amicus. Contrà apud Fabium lib. IX. cap. III. *Cœlii* nomen pro *Cæcilii* irrepsisse, observavit disertissimus Muretus in Variis suis *f*. Est verò id Cœlii ænigma, de quo dicebamus: *Quadrantaria Clytæmnestra*: quo videtur intellexisse Clodiam, *f lib.19. cap 2.* P. Clodii sororem, quam Catullus Lesbiam vocat, ut Appuleius *g* *g in Apologia.* scripsit, atque hoc Catulli ad ipsum Cœlium confirmat: *Cæli, Lesbia nostra,*

nostra, Lesbia illa &c. Cur verò eam Cœlius *quadrantariam*, cur item *Clytæmnestram* appellârit, doctè & eleganter declarat idem Victorius in appendice castigationum Ciceronianarum super II. epist. libri ad Metellum; ex parte etiam Nicolaus Loënsis lib IX. Epiphyllidum cap. XXI. Ibidem quoque, & quidem, ut puto, ejusdem Cœlii, deque eâdem Clodiâ, ænigma hoc à Fabio adducitur: *In triclinio coa, in cubiculo nola*. Illud, *in triclinio coa*, innuit bibacem, & coam (mensuræ id genus) uno spiritu exsiccantem. Ita Cœlius Rhodiginus lib. XXIX. cap. I. *In cubiculo nola*, significat in cubiculo, ubi silentii usus, garrulam ac sonoram instar tintinnabuli. Idem Rhodiginus lib. XIX. cap. XI. Sed jure hæc Cœliana griphi interpretatio doctis improbatur: quemadmodum & illa, quam Lilius Gyraldus affert libello de ænigmatis. Meliùs ejus mentem perspexit Robortelius libro de nominibus veterum Romanorum, & Brodæus lib. III. Miscell. cap. XXIV. At examussim optimè scirpum exsolvunt Andr. Alciatus lib. II. Παρέργ. cap. XII, & Janus Duza epigr. XI. lib. IV. Salinarum. Qui rectè viderunt, alludi ad *nolendi*, & *coëundi* voces: ut *nola* sit, quæ ζωυσιάζειν nolit; *coa*, quæ non abnuat coïre.

Etiam referre huc possis oracula; uti illa petita Delphis; ubi Pausanias *a* ait, primò Tellurem, (quæ commune cum Neptuno oraculum habuit) dedisse responsum; hinc Themidem; tandem Phœbum; quem Constantinus Magnus ex adyto suo extraxit, tripode Constantinopolin lato *b*; ubi eum suo ævo fuisse, scribit Priscianus *c*. Sanè Apertæ dictio, sive oracula è tripode edita, haut fuere aperta; sed intricata; & flexiloqua, ac planè ænigmatica: unde Apollinem dixerunt λοξίαν *d*, quasi λοξὸν, i. obliquum, ac distortum, non quasi λεξίαν, i. eloquentem. Iccirco & Lucianus in Junonis ac Latonæ dialogo, Apollinis oracula vocat λοξὰ, καὶ ἐπαμφοτερίζοντα πρὸς ἑκάτερον τῆς ἐρωτήσεως. Pacuvius quoque apud Nonium *f* ait:

Flexa, non falsa, autumare dictio Delphis solet.

Et Creo apud Senecam in Oedipo *g*:

Ambage nexâ Delphico mos est Deo
Arcana tegere.

Exemplorũ abunde est; ut inter alia, cum Athenienses bello Persico responsum accepere de muris ligneis *h*, h. e. navibus: aut cùm iidem, exercitum missuri in Siciliam, jussi sunt adhibere sacerdotẽ arcessitam Erythris, nomine Ἡσυχίαν: quo cùm significetur *quies*, monebantur Athenienses, ut quiescerent. Item cùm Philippus Magnus, Alexandri Magni parens, jussus est pugnare argenteis lanceis, h. e. pecuniâ

a *in Phocicis.*
b *Eusebius, Zosimus, Sozomenus, Socrates l.* I. *cap.* 16.
c *lib.* I.
d *Scholiastæ Pindari, ac Sophoclis, Servius in* 6. *Æn. Synesius l. de somniis, Elias Cretensis cõmentario in orat.* I. *quæ est adversus Iulianum Apostatã.*
e *obliqua, & in utramque propositæ quæstionis partẽ inclinantia.*
f *in* Autumare.
g *act.* 2. *vers* 214.
h *Herodotus in Polyhymnia, Aristot.* I. *Rhet. Corn. Nepos in Themistocle, Polianus l.* I. *Strateg. Maxim⁹ Tyrius orat.* 3.

niâ animos corrumpere. Par ratio, cùm Crœsus accepit responsum, tum sibi ac regno exitium imminere, cùm mulus in Persiâ rerum potiretur, h. e. Cyrus, qui ita ab oraculo est appellatus, quòd quemadmodum mulus nascitur patre ignobiliori asino, matre generosiori equâ, contrà quàm in hinno fit *a*: ita Cyrus prognatus sit Cãbyse, Persâ obscuri generis, (ut ait Justinus) filio Achæmenis, à quo Persæ postea vocati Achæmenidę, & Mandane, Astyagis Medorum regis filiâ. Vide de hisce oraculis, & aliis id genus, itidem flexiloquis, Herodotum lib. I, item tertio, ac sexto, Ciceronẽ in II. de Divinatione, Appuleium in IV. de asino, Macrobium lib. I. in Somniũ Scipionis, Augustinum lib. III. de Civit. Dei cap. XVII, & Basilium, Isauriæ Episcopum, initio libri de miraculis Theclæ. Adi & oracula ἔμμετρα à doctissimo Obsopœo collecta, & quos ille auctores allegat in notis. Atq; ex hacce oraculorum naturâ elucet Maronis prudentia, qui oracula Sibyllæ describens, orationem ei tribuit, quæ tota penè metaphoris constet. Siquidem ait:

a Varro l.2. de re R.c.8. Columella lib.7.c.37. & Plinius l.8.c.44.

Non Simoïs tibi, nec Xanthus, nec Dorica castra
Defuerint: alius Latio jam partus Achilles,
Natus & ipse Deâ. Et aliquanto pòst:
Caussa mali tanti conjunx iterum hospita Teucris,
Externique iterum thalami.

Ob eam oraculorũ obscuritatem non immeritò de iis olim quoque ex eventibus judicandum statuebant. Heliodorus lib. II. Aethiop. sub finem: χρησμοὶ γὰρ, καὶ ὄνειροι, τὰ πολλὰ τοῖς τέλεσι κρίνονται. *Oracula enim, & somnia, ut plurimùm ex eventibus judicantur.* Et hæc de ænigmatis.

VI. De proverbio.

Superest παροιμία, quæ ita dicta existimatur ἀπὸ τοῦ οἴμου, i. à viâ, quòd passim per ora hominum feratur. Latinis dicitur *adagium*, nec non *adagio*; quo utitur Ausonius præfatione monosyllaborum in fine versus collocatorum, itemque Donatus in Eunuch. Sc. *Magnas verò*. Symmacho quoque id nomen restituit Carrio lib. I. Emendat. cap. XII. Imò ante hos omnes eâdem de voce ita Varro lib. VI. de L. L. *Apud Valerium Soranum, vetus adagio est, ô P. Scipio. Quod verbum usque eo evanuit, ut Græcum παροιμία pro eo positum magis sit apertum.* Originem vocis paullo pòst idem adtexit: *Abagio,* inquit, *& literâ commutatâ adagio, dicta ab eo, quòd ambit orationem, neque in aliquâ unâ re consistit solâ.* Itaque ex Varronis sententiâ

tiâ *adagium* dicitur quaſi circumagium. Sed Julius Scaliger potiùs ex eo nomen habere autumat, quòd à primâ & propriâ ſignificatione agatur ad aliud indicandum; ſimiliterque παροιμίαν ex eo ait nomen conſecutam, quòd præter primum verbum & ſenſum, alterum notet verbum & ſenſum, à παρὰ & οἴμη, quæ vox inter alia etiam λόγον ſignificat, teſte Heſychio. *Proverbium* item dici vult, quòd verbum accedat verbo, i. ſententia ſententiæ.

Neque minor diſſenſio eſt de verâ παροιμίας definitione. Ac Donati quidem & Diomedis definitiones mitto: in quibus ridiculè ſanè parœmia per proverbium definitur, cùm parœmiam haut aliud, quàm proverbium, eſſe conſtet. Nec meliores multo, quas Græci adferunt, ut probat Scaliger. Inſubida quoque definitio, tum Antonii Lulli *a*, tum Ludovici Carbonis *b*, quibus parœmia definitur, generalis ſententia verbis non propriis cum ironiâ prolata. Quis enim non videt, proverbium abſque ironiâ eſſe poſſe? Sanior longè illa Eraſmi, *celebre dictum ſcitâ quâpiam novitate inſigne*. Nam latè utitur parœmiæ voce, ut complectatur quoque γνώμας celebres: cujuſmodi ſunt, Similis gaudet ſimili; Odi puerulos præcoci ſapientiâ; Bonæ leges ex malis moribus ortæ ſunt; Non ſunt amici, amici qui degunt procul; Nequicquam ſapit, qui ſibi non ſapit; Conſcientia mille teſtes; Quot homines, tot ſententiæ; Non omnia poſſumus omnes; pluraque id genus, ὅσα κόνις *c*, ut omnes ſciunt, qui Chiliadas ſummi ejus viri inſpexerint.

a *lib.* 4. *de Oratione cap.* 11.
b *lib.* 1. *de Elocut. orat. c.* 15.
c *quaſi pulvis.*

Iſtiuſmodi autem γνώμας proverbii nomine rectè comprehendi, argumento eſt, quod à veteribus quoque hoc nomine appellantur. Agathon in convivio Platonis: ὁ γὰρ παλαιὸς λόγος εὖ ἔχει, ὅτι ὅμοιον ὁμοίῳ ἀεὶ πελάζει. i. *ſcitè veteri proverbio fertur, ſimile ſemper hærere ſimili.* Plautus Mercatore *d*:

Nunc ego verum illud verbum eſſe experior vetus:
Aliquid mali eſſe propter vicinum malum.

Terent. Adelph. *e*

--- Nam vetus verbum hoc quidem eſt:
Communia eſſe amicorum inter ſe omnia.

d *act.* 4. *ſc. Agite, ite actutum.*
e *act.* 5. *ſc.* 3.

Cicero lib. 1. de off. *Ut in Græcorum proverbio eſt, Amicorum eſſe omnia communia.* Idem dialogo de amicitiâ: *Scitum eſt enim illud proverbium Catonis, Multo meliùs de quibuſdam acerbos inimicos mereri, quàm eos amicos, qui dulces videntur.* Atque ex his abunde cognoſcere eſt, falli cùm alios, tum Lud. Carbonem, qui facetè ſcribit, hujuſcemodi non eſſe proverbia, ſed ſententias proverbiales.

Ex

Ex iiſdem apparet, non omnem parœmiam eſſe allegoricam: quod ſi eſt, injuriâ, quam afferebamus, viri magni definitionem perſtringit vir magnus. Quemadmodum nec eidem aſſentire poſſumus, cùm reprehendit, quòd Deſiderius in Colloquiis ſuis ſalſamentarium, & lanium, de rebus Theologicis diſſerentes induxerit. Nam, ut Euripides non neglexit decorum, cùm Melanippen induxit de naturâ diſputantem, quandoquidem, ut ſcribit Dionyſius Halicarnaſſenſis *a*, à Neptuno erudita fuit: ita neq; Eraſmus τὸ πρέπον *b* neglexit, qui ad conſuetudinem reſpexit patriæ ſuæ, in quâ ſciebat multos de plebe ſæpe etiam curioſè nimis tractare religionis Chriſtianæ myſteria. Sed idem Euripidi contigit, quod Eraſmo. Nam & illum iccirco reprehendit Ariſtoteles, & hunc Scaliger *c*, uterque in ſuis de re poëticâ libris. Καὶ τοῦτο ἐκ παρόδου.

a *ἐν τέχνῃ tractatu poſteriore περὶ ἐσχηματισμένων.*
b *decorū.*
c *lib. 6. de re Poëtica cap. 7.*

Etſi verò in eo cum Eraſmo faciam, quòd proverbium exiſtimem proprio etiam ſermone conſtare poſſe: in eo tamen neutiquam ejus ſententiæ accedo, quòd multa adagiis inſerat, quæ ſolùm ſint γνῶμαι: ut Plautinum hoc *d*, *Nihil homini amico opportuno amicius.* Imò & multa, quæ nihil aliud ſint, quàm elegantiores loquendi formæ. E. G. bonis avibus, rude donare, ad amuſſim, nive candidior, abjicere haſtam, ab incunabulis, actum agere, flocci non facio, frigidior ſalamandrâ, aliaque id genus.

d *Epid. act. 3. ſc. 3.*

Quid quòd obſoletæ etiam voces ei adagionem faciunt? Nam inter parœmias reponit *numero dicere*, pro nimis citò; à quo *Dea Numeria*, & *numerius partus*. Illuſtrem de eápſe re Varronis locum apud Nonium vide in *Numerum*.

Eraſmi hác in parte errorem ſequuntur alii multi: qui & ipſi quaſvis ſcitas elocutionum formas proverbiis accudunt. Itaque Hadriano Junio quoque adagia ſunt, *fucus*, *cuculus*, *ſomni plenus*, de ſtupidis; *Aſiatici mores*, pro mollibus; *Græca fides*, pro dubiâ; *eodem laborare morbo*, pro vitio; *ſenis ira*, pro languidâ; item *incurvicervicus*, *Siſyphus*, *bilem vomere*, *morderi corde* &c.

Sed neque, *Nihil ad Perſium*, quod idem inter adagiones recenſuit, mihi parœmia eſſe videtur; quamvis παροιμιωδῶς uſurpari poſſe, haut planè inficier. Magna verò eſt ἀνιστορησία *e* Johannis Fungeri Leovardienſis; qui in novâ proverbiorum farragine intelligit nobilem illum ſatyricum à Quinctiliano commendatum, & diſticho iſthoc Martialis *f*;

e *in hiſtoria aberratio.*
f *lib. 4. ep. 29.*

Sæpius in libro memoratur Perſius uno,
Quàm levis in totâ Marſus Amazonide.

Nam hic quidem ſub Nerone claruit: at alter vixit tempore C. Lucillii; cujus illud, *Perſium non curo legere, Lælium Decimum volo.* Illuſtrem hâc de re Ciceronis locum vide in ſecundo de Oratore. Illi enim prænomen Aulo, huic Caio, quomodo à Cicerone vocatur; vel Manio, quod ei pronomen in veteribus Plinii codd. tribui, auctor eſt Hermolaus Barbarus initio ſecundarum annotationum in Plinium.

Notæ, quâ proverbia ſæpius ſignari ſolent, ſunt, φασὶ, *ut aiunt, quod dicitur, hoc eſt, quod dicunt,* & ſimilia: de quibus, præter parœmiographos, vide, ſi tanti illud putes, Petrum Victorium Variarũ Lect. lib. XXXIII. cap. IX.

Mirandum verò, eos, qui tam multa inter proverbia referunt, quæ nihil minùs ſunt quàm proverbia, hos tam multa præterire, quæ vera ſint proverbia. De iis tamen ignoſci debet, quæ corruptè legi ſoleant apud auctores: ut inter alia hoc Pomponii, veteris poëtæ, *Vipera a eſt in vepreculâ:* de eo, qui poſſit deſubito adferre damnum. Item, *Sabini, quod volunt, ſomniant:* &, *Anus, quod vult, ſomniat*: quæ adagiones exponuntur à Feſto viri inluſtris caſtigationibus illuſtriore reddito. Item: *Stagna ac ſales emere.* Ariſtot. lib. II. Rhet. τοῦτο δ᾽ ἐςὶ ταὐτὸ τῷ λεγομένῳ, τὸ ἕλος πρίασθαι καὶ τοὺς ἅλας· *Hoc eſt, quod vulgò dicitur, ſtagna ac ſales emere.* Facilè autem ſubſcripſerim Antonio Majoragio, qui parœmiam de iis dici putat, qui, ut boni aliquid nanciſcantur, neceſſe habent quippiam mali ſubire: ut qui ſalinas emere non poſſunt, niſi cum ſtagnis adjunctis. Itaque contrarium huic fuerit illud Plautinum *b*, *Sine ſacris hæreditas.* Eo adagio, teſte Feſto, ſignificatur hæreditas, quæ alicui obtigit ſine incommodâ appendice: quo, ut Rævardus quoque monuit in opere poſthumo, intelligitur neceſſaria ſacrorum cura, quandoquidem filiusfamilias, ut pecuniæ, ita ſacrorum hæres dicebatur, quòd huic ſacra domeſtica diligentiſſimè eſſent adminiſtranda. Nec tamen ignoro, in eo, quem modò adducebamus, Ariſtotelis loco, veterem interpretem pro ἕλος legiſſe ἔλαιον *c*: quæ lectio ſi proba eſt, rejectâ interpretis Græci declaratione, non malè cum Petro Victorio exponas de iis, qui deſipiunt; ut quos oleo & ſale inungi ſolitos, conſtet ex Ariſtophanis ſcholiaſte in Nub. Sed & quàm plurima adagia, noſtris παροιμιογράφοις intacta, ſuppeditant nobis Iſaaci Caſauboni in philologum Naucratitam animadverſiones, quibus nihil hic Sol eo in genere videt eruditius.

a *Ita rectè apud Nonium in* Vepres *emendavit Guilielmius Veriſimiliũ lib. 1. cap.* 13.
b *Capt. act. 4. ſc. Iupiter ſupreme: & Trinummo ſc. Minus quindecim dies ſunt.*
c *oleum.*

Atque ex iis quidem, quæ hactenus diximus, ex parte eſt cognoſcere

scere parœmiæ naturam: ut autem penitùs ea nobis perspecta sit, distinctione opus est. Nam Erasmus latè utitur parœmiæ voce: ut cui parœmia sit, in quocunque hæ duæ conditiones concurrunt; ut celebre sit, & ut scitâ novitate sit insigne. Non tamen adeò ampla hæc definitio est, ut cuivis conveniat sententiæ, quod Cæsar Scaliger *a* scripsit, ac post eum Lud. Carbo *b*. Nam sententiæ quoque sunt, quæ celebres non sunt; cùm ubi primò conduntur, sententiæ quidem nomen obtineant, celebres autem dici non possint; imò sæpe etiam celebres nunquam fiant.

a *lib.3.de re poët. cap.84.*
b *lib.1.de elocut.orat.c.15.*

Nicolao Zegero, viro apprimè erudito, ea tantùm sunt proverbia, quæ hæc tria complectuntur; ut apud complures sint celebrata jactataque, ut scito quopiam figuræ alicujus involucro, aut certè erudito aliquo Laconismo secernantur à sermone communi, ac denique ut salutarem aliquam contineant sententiam.

Julius verò Scaliger parœmiam censet esse orationem vulgatam allegoricam, sive alludentē: atque hanc ejus definitionem Hadrianus quoque Junius sequitur in doctissimo suo onomastico. Quamquam in Junio quidem hoc mirandum, cùm disertim scribat, parœmiam esse *orationem vulgò in usu habitam, allegoricè aliquid innuentem*, eundem tamen tam multa inter parœmias suis in centuriis referre, in quibus nulla sit allegoria, ut antè vidimus.

Differt autem hæc Scaligeri sententia ab illâ Erasmi, quòd huic parœmia propriis quoque verbis constare possit, Scaligero non possit. At cum Zegero partim convenit, partim disconvenit. Convenit eo, quòd uterque parœmias in arctiores concludat copias, quàm Erasmus: disconvenit, quòd Zegero omnis parœmia sit γνώμη, at quædam solùm allegoricæ: Scaligero contrà omnis parœmia sit allegorica, at quædam solùm γνῶμαι sint tales, illæ puta duntaxat, quæ simul alludunt. Sed Zegeri quidem sententiam planè repudiamus. Nam innumera veteres proverbia appellant, quæ non sunt γνῶμαι: ut inter alia isthoc à παροιμιογράφοις nostris præteritum: *Væ victis*: quod à Brenno, Gallorum rege, in proverbium venisse, disertim scribit Festus. Utitur eo Plautus Pseudolo *c*. Nec γνώμη est, cùm idem in Cistellaria *d* ait:

c *act.5.sc. ultimâ.*
d *act.2. sc.1.*

--- Inter novam rem verbum usurpabo vetus.
Quod dedi, datum non vellem: quod reliquum, non dabo.

Sive potiùs, *quod relicuum, non dabo*, ne claudicet versus, qui est trochaicus catalecticus. Atque ex eodem exemplo etiam videmus, proverbia propriis posse verbis constare, ut superiùs dicebamus.

Quare

Quare duæ supersunt sententiæ; una Erasmi, qui latè voce hâc usus, idque veterum exemplo, ut antè vidimus; altera Scaligeri, qui strictè hoc nomen usurpat, sed magis propriè, quàm Erasmus; ut ostendit ἐτυμολογία parœmiæ, proverbii, & adagii, quam ex eodem Scaligero suprà ponebamus.

a in Ioann. cap. 16.

Theophylacto a παροιμία definitur λόγος πλαγίως, καὶ ἐπικεκρυμμένως, καὶ τὸ ὅλον παραβολικῶς ὑποκείμενόν τι δεικνύων. i. *oratio obliquè, & occultè, atque omnino collatione quadam aliquid, quod proposuerat, ostendens.* Sed Theophylactus per παροιμίαν generatim intelligit allegoriam; idque cum Johanne Euangelistâ; cui tum παροιμία, tum παραβολὴ, non quidem idem, quod Rhetoribus, significat; sed sermonem quemlibet obscuriorem, & à communi loquendi modo discedentem. Johannes Euangel. cap. x. tmemate 6: Ταύτην τὴν παροιμίαν εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς: transtulit vulgatus interpres: *Hoc proverbium dixit eis Iesus.* Clariùs alii, qui *similitudinem* vertunt. Cap. XVI. vers. 25: Ταῦτα ἐν παροιμίαις λελάληκα ὑμῖν· ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὐκ ἔτι ἐν παροιμίαις λαλήσω ὑμῖν· *Hæc in proverbiis, sive per similitudines, locutus sum vobis; jam veniet tempus, cùm non loquar vobis per similitudines.* Et vers. 29: Νῦν παῤῥησίᾳ λαλεῖς, καὶ παροιμίαν οὐδεμίαν λέγεις· *Nunc apertè loqueris, nec similitudinem ullam dicis.* Salomonis quoque librum, quem Hebræi *Mischle* vocant, Græci interpretes inscripsere παροιμίας, quo intelligi oportet sententias ac similitudines. Eas Euangelistæ omnes, præter Johannem, παραβολὰς appellant; idque penè quadraginta locis. Plurimas enim παραβολὰς adfert Christus in Euangelio, quòd tum vulgò etiam in familiaribus colloquiis essent usitatæ; inprimis verò Palæstinis, ut monuit Hieronymus *b*. Talis inter alias est illa de vulnerato à latronibus, & à Levitâ quidem neglecto, à Samaritano verò curato; à quâ & lib. 1. Codicis *c Parabolanos* putat Turnebus *d* medicos Alexandriæ dictos; præsertim cùm Honorii & Theodosii constitutione sexcenti parabolani curandis debilium corporibus deputentur, quasi illius Samaritani æmuli. Verùm hanc, scio, opinionem haut defendet quisquam telo Achaico. Mihi quidem altera sententia, quam ibidem Turnebus subdit, quamquam nec ipsa planè satisfacit, magis tamen semper arrisit: ut nempe ita dicantur circitores sive medici, quia summis se periculis exponunt, inprimis in nosocomiis; unde fit ut, grassante peste, eàdem sæpe ipsi tollantur. Certè παράβολον Græci vocant hominem præcipitis ac projectæ audaciæ: unde & hoc nominis inditum iis, quos Græci aliter vocant θηριομάχους, Latini *bestiarios*, ac *bestiis addictos*, vel *ad bestias datos*, aut

b *in Matth. cap.* 18.
c *l.* 42. & 43. *Cod. Theod. de episc. & cler. & exinde l.* 18. *Cod. Iustin. Tit. eodē.*
d *lib.* 13. *Advers. cap.* 23.

aut *damnatos*, vel (ut Tertullianus duriùs *a* appellat) *ad bestias pronun-* a de re-
ciatos, Firmicus *b*, & Jurisconsulti *arenarios*; nempe ab arenâ, quâ ca- *surrect.*
vea amphitheatri spargebatur, ne sanguine redderetur lubrica. Ma- *carnis*
ximè autem adlubescit opinio Brodæi, qui *parabolanos* dictos putat, *cap.* 16.
non quidem medicos; sed homines plebeios, ac paupertinæ sortis, b *lib.* 8.
qui nosocomiis, & xenodochiis, operam suam locarent. *cap.* 10.

Hæc de proverbiorum naturâ eo pluribus sumus prosecuti, quia oratoribus sit maximus proverbiorum usus. Nec caussa ejus rei obscura est; cùm illa, magnâ ex parte, nihil aliud sint, quàm veterum sapientum dicta; ut non modò iis ad ornandum uti liceat oratori; sed etiam, quo inde pondus accedat orationi. Quod ipsum Aristoteles tradidit: ex quo Synesius *c* refert, ὅτι παλαιᾶς εἰσὶ φιλοσοφίας ἐν ταῖς μεγίσταις ἀνθρώπων φθοραῖς ἀπολομένης ἐγκαταλείμματα περισωθέντα διὰ συντομίαν καὶ δεξιότητα· *esse ea veteris philosophiæ, inter maximas hominum ruinas intercidentis, reliquias quasdam, ob brevitatem ac dexteritatem conservatas.* Subjungit deinde Synesius: Παροιμία δὴ καὶ τοῦτο, καὶ λόγος ἔχων ἀξίωμα τοῦ ὅθεν κατηνέχθη φιλοσοφίας τὴν ἀρχαιότητα, ὥστε βόειον ἐπιβλέπειν αὐτῇ. Πάμπολυ γὰρ οἱ πάλαι εἰς ἀλήθειαν εὐστοχώτεροι. *Proverbium igitur hoc est, & sententia dignitatem habens, ac antiquitatem è philosophia depromtam. Unde bubulum, hoc est, gravem planè obtutum habet. Priscis enim temporibus multo erant in veritate indagandâ sollertiores.* Et sanè ea res in caussa est, cur jam olim tot præstantissimi viri in explanandis adagiis operam posuerint: qualis è Latinis Appuleius Madaurensis, cujus secundum de proverbiis librum Charisius *d* citat: è Græcis autem ipse Aristoteles *e*, & discipuli ejus Theophrastus, ac Clearchus Solensis *f*: item Chrysippus, Cleanthes, Aristarchus, & multi alii, quos Zenobius, Diogenianus, & cæteri laudant parœmiographi.

c *in calvitii encomio.*
d *lib.* 2.
e *Zenobius.*
f *Athen. lib.* 4. & 7.

CAPUT XII.

DE CATACHRESI, HYBERBOLE, ET EMPHASI.

CATACHRESIS *est tropi duricies, oriens ex voce, quæ in alienum locum quasi vi devenerit.*

Hyperbole est, cùm oratio in re augendâ, aut imminuendâ, fidei limites excedit.

Emphasis est vis vocabuli modificati, repræsentantis rem excellenti modo.

I. UTRUM UT HYPERBOLE ET EMPHASIS, ITIDEM CATACHRESIS, OMNIS SIT IN NIMIO.

SUPERSUNT tres affectiones troporũ. Quas eo convenire quidam autumant, quòd omnibus significetur (ut cum illis loquar) excessus: differre autem, quòd excessus in emphasi bonus, ac per se laudabilis sit; in hyperbole verò, & catachresi, solùm laudabilis per accidens. De emphasi, & hyperbole, adstipulor: non item de catachresi. Nã quod aiunt, per catachresin dici pro Veneri addicto *comem*, quomodo sæpe loquitur Plautus; pro avaro *parcum*, pro prodigo *liberalem*, & contrà; in his verò esse excessum per accidens laudabilem; eóque catachresin rectè sub excessu comprehendi: hæc quidem partim falsa sunt, partim non efficiunt quod putarunt. Neque enim virtutes pro vitiis vicinis, vitiáve pro virtutibus poni debent; cùm oratorem oporteat esse virum bonum, qui mendacium peiùs oderit, quàm fullo ululam. Unde Fabius lib. XII. cap. IX: *Hoc quidem Orator, id est, vir bonus, nunquam faciet, nisi fortè communi utilitate ducatur.* Atque hac de re etiam dicebamus lib. I. cap. V. sect. XXVIII. Quare nunc solùm addam, adulatoris esse, vitia virtutum nominibus insignire: ut Plutarchus ostendit libro eo, quo discernere docet amicum ab adulatore: ac hominis esse maligni, vitiorum nominibus appellare, quæ excusationem mereantur: ut etiam Lucianus indicat, περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ ζωόντων: ubi illustre apponit exemplum de viris eruditis, qui à magnatibus de re quapiam rogati, trepident ac sudent, & consternatione quadam ineptè respondeant. Atque hoc, inquit, οἱ μὲν χρηστοὶ αἰδῶ ἐκάλεσαν, οἱ δὲ τολμηροὶ δειλίαν, οἱ δὲ κακοήθεις ἀπαιδευσίαν· *homines probi appellant pudorem, immodesti atque audaculi timorem, improbi autem ac maligni inscitiam.* Deinde nec si alterum pro altero collocetur, κατάχρησις fuerit, quia qui laudat, parcum dicet, ac volet intelligi; qui vituperat, avarum vocabit, atque istiusmodi censeri volet: eoque, si animum dicentis spectes, non ponetur unum pro alio. Denique nec si hæc καταχρηστικῶς dicerentur, iccirco omnis κατάχρησις fuerit excessus, cùm supersint innumera, in quibus nihil istiusmodi cernere est. Quod ut magis pareat, age à catachresi potissimùm auspicemur.

II. DE

II. DE ABUSIONIS VOCABULO, ET QUID SIT CATACHRESIS, ATQUE EJUS EXEMPLA.

CATACHRESIS κατὰ λέξιν sonat *abusio*, prout Fabius lib. VIII. transfert, & ante eum Cicero oratore ad Brutum: eâdem nempe ratione, quâ epist. XXII. lib. XI. ad Att. vini *abusionem* dixit pro abusu; aut quâ *usionem* pro usu usurpant non Ulpianus *a* solùm, & Alphenus *b* J.C.; (frustra enim ambigit Haloander, rectène ita legatur) sed etiam Cato de R.R. & Varro περὶ ταφῆς Μενίππου, atque item Agellius *c*, scriptor purus castusque, quamvis V. C. Ant. Augustinus lib. II. Emend. cap. II. de hâc ipsâ *usionis* voce tractans, eum appellet non bonum Latinitatis auctorem.

a *l.* 27. §. 4. *D. de auro, argento, mundo.* b *l.* 60. §. 2. *de legat.* 3. c *lib.* 4. *cap.* 2.

Est autem abusio, quoties duriùs vocis alicujus sinificationem deflectimus ad aliam longè à propriâ recedentem. Itaque & ἄκυρον, vel ἀκυρία, itemque ἀκυρολογία, vel ἀκυρολογία à Grammaticis dicitur, quamvis hanc nonnulli diversam faciant à catachresi. Ita *calamus* sumitur vulgò pro *penna*: cùm illa ex arundine fiat, hæc avium propria sit: ut bene annotavit Isidorus Originum lib. VI. cap. XIV. Nec minori catachresi, jam ætate Martialis, ut ex pluribus ejus locis videre est, patres, fratres, ac quoslibet obvios appellarunt *dominos*; quemadmodum & uxores vocabant *dominas*. Distinguendus verò hic usus, qui καταχρηστικῶς, ab eo, quo uxores sic vocabant tanquã familiæ dominas. Exempla vide apud Guilielmum Forneriũ lib. I Selectionum cap. II. Imò jam Senecæ temporibus morẽ hunc fuisse, argumento est illud ex epistolâ ejus tertiâ: *Obvios, si nomen non succurrit, dominos salutamus*: quod item epist. CIV. Junium Gallionẽ fratrem vocat *dominum suum*. Elegans est hâc de re Palladæ epigramma in primo Ἀνθολογίας *d*:

d *titulo* εἰς κόλακας.

> Ἢν ὁ φίλος τι λάβῃ, δόμινε φράτερ, εὐθὺς ἔγραψεν·
> Ἢν δ' αὖ μή τι λάβῃ, τὸ φράτερ εἶπε μόνον.
> Ὤνια γὰρ καὶ ταῦτα τὰ ῥήματα. αὐτὰρ ἔγωγε
> Οὐκ ἐθέλω δόμινε· οὐ γὰρ ἔχω δόμεναι.

Quod ex tempore admodum adolescens transtuli:

> *Mox scripsit*, domine frater, *si accepit amicus.*
> *Si nihil accepit, nil nisi*, frater, *ait.*
> *Nomina namque isthæc venalia sunt. Ego verò*
> *Nolo istud*, domine. *Nam dare nil habeo.*

Vel si produci syllabam ob consonas vocis sequentis, aut penthemimerim, duriusculum videtur, rescribe versu primo, *domine ô frater*: ultimo

timo autem, *Nolo voces dominum.* Sed utcunque vertas, abest Græci epigrammatis venustas. Quæ magna ex parte consistit in paronomasiâ posterioris pentametri: unde haut rectè stabilire conantur corruptã pronunciationẽ diphthongi AI, quasi elegantia hujus carminis perierit, nisi δόμϐαι & δόμϐε, similiter omnino sonuerint. Adhæc, ut Palladæ temporibus sic fuerint locuti, quod verum puto: non eo, florente Græciâ, AI, & E, similiter sonuerint.

a *In Collectione Inscriptionũ Gruterianâ* CIↃLVII *n.*2.

Tandem non fratres modò, sed etiam filios dixere *dominos*; ut in inscriptione antiquâ *a*, sed hominis tamen Christiani: DOMINO FILIO INNOCENTISS.

b *in Augusto cap.* 53. *& in Tiberio cap.*27.
c *cib.*2. *Annal.*
d *Tertull. apolog. cap.*34.
e *act.*3.*sc.*2.
f *act.*4.*sc.*5.

Hujusmodi omnia per abusionẽ dici, arguit illud, quòd *domini* vox sit correlatum servi. Quam ob caussam Augustus, & Tiberius, tantopere aversati sunt illud nomen; ut discimus ex Suetonio *b*, Tacito *c*, atque aliis *d*. Imò tribus & ampliùs seculis pòst, cùm jam ubique illud obtineret, Julianus desertor usq; adeò hanc appellationẽ refugit, ut cæteris illam ad exemplũ Cæsaris aspernantibus, penè in desuetudinem abierit: quemadmodum ipse refert in Misopogone. Sed post Juliani excessum, ut fieri amat, rediit consuetudo prior. Stante verò Rep. Romanâ, tantum aberat, ut ingenui alii alios *dominos* vocarent, ut servi etiam dominos suos sæpe quidem dicerent heros, sed nec rarò compellarent nomine proprio. Ut Davus in Andriâ *e*:

--- Non satis me pernosti etiam, qualis sim, Simo.

Syrus in Heautontim. *f*.

--- Cæterùm equidem istuc, Chreme,
Aequi bonique facio.

Et mox: *--- Verùm illud, Chreme,*
Dicunt, jus summum sæpe summa est malitia.

g *act.*1.*sc*3.

Mercurius quoque apud Plautum Amphitryone *g*, quamvis Sosiæ personam induerat, Jovem tamen, qui in Amphitryonis se faciem converterat, Amphitryonem, non herum, aut dominum, vocat: imò & heram nomine suo Alcmenam appellat. Verus etiam Sosia verum Amphitryonem suo semper nomine nuncupat *h*.

h *act.*2. *sc.*1.
i *Eun. act.* 5.*sc. ult.*

Ἄκυρον quoque sive improprium est illud Terentii *i*, *Hunc comedendum, & deridendum, vobis propino.* Ac nequis pro *propino* legendum hîc putet *præbeo*, addo, imitatum id esse Capitolinum in Marco: *Venenatam, inquit, partem fratri edendam propinans.* Nec multùm abludit illud Ausonii *k*; *--- Vini cibique abstemius.*

k *carm.*5. *in profess. Burdig.*

Nec dissimili admodum κατάχρησιν Persius in anteloquio satyrarum scribit, *Cantare nectar;* quomodo legit Politianus cap. XLIV. Miscell.

& epist. 1. lib. XII: qui & se illud invenisse scribit in vetusto quodam codice, atque id ipsum in altero repertum refert à Bernardino *a*, sive Petro illo Calabro *b*, qui non tam ut natalium probrum tegeret, (nam è nobili familiâ Sanseverinâte, haut legitimè licet, natus fuit *c*) quàm, ut aiunt, quòd palato ejus nihil præter antiquitatem Romanam saperet, ac Christiani nominis & Ecclesiasticæ antiquitatis contemtor esset, Junius Pomponius Lætus, & fortasse (si ejus sunt illi in Maronē commentarii) Pomponius Sabinus nominari maluit. Aldus quoque Manutius lib. IV. Grammat. Instit. scribit, Jucundum Veronensem *cantare nectar* in compluribus reperisse exemplaribus, ac se quoque unum eorum inspexisse, in quo *nectar* erat scriptum, sed *vel melos* minoribus erat literis superadditum. *Pegaseium* autem *nectar* ait, quomodo dicit Martianus Capella lib. IX: *Post hos honoratior fontigenarum virginum chorus Pegaseæ vocis nectare diffluebat.* Quo loco non dubium, quin Martianus respexerit illum ipsum Persii versum: nequis autoritate moveatur, aut Scoppæ *d* corrigentis, *cernas Pegaseium melos:* aut Turnebi *e*, & Hadriani Junii, qui emendant, *Pegaseium melos credas:* aut Giffanii *f*, qui legit, *credas Pegaseium melos.*

a *M. Anton. Majoragius orat.* 10.
b *Lud. Vives. l.* 2. *de fide.*
c *M. Antonius Maurocenus, in vita Pomponii Læti.*
d *Collectan. cap.* 34.
e *lib.* 10. *Advers. cap.* 13.
f *indice Lucretiano in* Vacillo.

III. CATACHRESIS ALIA POETARUM PROPRIA, ALIA ORATORI ETIAM CONCESSA.

KATA'ΧΡΗΣΙΣ est duplex. Una solutæ convenit orationi; cujusmodi esse solet, quâ necessitatis caussâ utimur. Nec tamen sola hæc talis putanda est: quia quandoque etiam oratores, nullâ adacti necessitate, vocabulis abutuntur. Catachresis verò altera tantùm in ligatâ oratione locum habet: quæ nunquam non citra necessitatem usurpatur. Prioris generis est, cùm *ædificare* aliis accommodatur, quàm ædificiis. Nam, ut apud Maronem *g* legimus, *ædificare equum*: ita apud Ciceronem *h* est, *ædificare classem*. Simile item *defendere* pro arcere: ut apud eundem Tullium *i*: *Siquis non defendit injuriam, neque propulsat à suis, cùm potest, injustè facit.* Et apud Paullum J.C. *k* *Vim enim vi defendere, omnes leges, omniaque jura permittunt.* Ejusdem generis est, quòd *paricida* ponatur, non tantùm pro eo, qui principem, patrem patriæ, occiderit, aut patruum suum, vel patronum; (de quibus Marcianus J.C. testis in XIV. Institut.) sed etiam pro eo, qui cognatum, aut propinquum, sustulit; aut pro quocumque, qui capital fecerit, h. e. facinus, quod capitis pœnâ luitur, ut rectè exponit Festus; à quo immeritò discedit Nonius, cùm capitis periculum eâ voce signari tradit.

g 2. *Æn.*
h *pro lege Maniliâ.*
i *lib.* 3. *off.*
k *l. Scientiam, §. qui cum. D. ad legē Aquiliā.*

In prorsâ autem oratione *paricidæ* vocem eo, quo dicebamus, modo accipi, tum argumento eſt, quòd Cicero in Milonianâ Clodium vocat *paricidam*, quia M. Papirium, equitem Romanum, interemiſſet. Indicio quoque ſunt leges Numæ; in quibus erat, *Siquis hominem liberum morti duit, paricida eſto:* tum quòd etiam quæſtores, quia conquirerent publica maleficia, (quod primò eorum munus fuit, qui publicas colligerent pecunias; poſtea peculiare factum eſt trium virorum capitalium *a*) ideo dicti ſunt *quæſtores paricidii;* quemadmodum ſcribit Feſtus, & Pomponius in Enchiridio Juris. Eſſe verò hanc κατάχρησιν, negari nequit, cùm *paricida* propriè dicatur quaſi *patricida*, vel potiùs quaſi *parenticida*, κατὰ συγκοπὴν, quomodo & *homicida* factum ex *hominicida*. Quare appellantur ita propriè, non ſoli quidem, qui patrem ſuſtulere, ut vulgò tradunt; quibus & Nero, quem *matricidam* Auſonius novè vocat, καταχρηστικῶς *paricida* dici videtur; ſed quicunque parentem alterutrum interemerint.

a *Varro lib.* 4. *de L.L.*

Quidam etiam ejus καταχρήσεως, quæ in prorsâ quoque locum habeat, exemplum eſſe putant, quod *merendam* vocamus cibum illum, qui eſt inter prandium, & veſpernam. Movit eos, quòd *merenda* ita dicta videatur, quia meridianis horis ſumeretur, atque ita primò idem fuerit, quod prandium; ut quoque voluit Feſtus Pompeius. Verùm potior eſt eorum ſententia, qui propriè ſic appellatum putant cibum, qui mercenariis dabatur à labore: poſtea verò ςυνεκδοχικῶς extenſam eſſe ſignificationem. Ita *merenda* ſit non à meridie, ſed à merendo, ut à terendo *turunda;* pro quo Turnebus *b* haut ἀςόχως *c* legendum conjiciebat *rutunda*, vel *rotunda*.

b *lib.* 17. *Adv. cap.* 7.

c *felici conjectatione.*

Alterius verò generis abuſionem, quod citra neceſſitatem fit, ac magis in vinctâ oratione invenitur, exemplum eſt, quòd Martialis *d* vocat *ſine fece diem*, qui eſt ſine nubibus, eoque ſerenus: item quòd *gurgitem*, aut *vadum*, poëtæ dicunt pro mari: in quibus & ταπείνωσιν ſtatuunt, ut ſuo loco dicemus. Quidã etiam ejus generis eſſe autumant, quòd *ſperare* accipitur pro timere. Ita enim vocem hanc, quoties de rebus malis uſurpatur, explicant Chariſius, Donatus, Servius, Diomedes, Iſidorus, atque alii. Nec deſunt, qui hocce exemplo adſtruere conentur, catachreſes quaſdam nulli primario tropo ſubjici poſſe, eóque eam diſtinctum videri tropum. Atqui *ſperare* tum non timere ſignificat, ut putarunt, ſed ſtatuere. Maro 1. Aen.

d *lib.* 8. *ep.* 14.

At ſperate Deos memores fandi, atque nefandi.

i. putate, ſtatuite. Et IV. Aen.

Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem,

Et

Et perferre, soror, potero.

Ubi itidem *sperare* est existimare sibi impendêre.

Neque prosa hoc locutionis genus nescit. Auctor declamationis in Sallustium falsò jam olim tributæ M. Ciceroni: *Nam quòd istâ inusitatâ rabie petulanter in uxorem, & in filiam meam, invasisti; quæ faciliùs mulieres se à viris abstinuerunt, quàm tu à viris: satis doctè ac peritè fecisti. Non enim me sperasti mutuam tibi gratiam relaturum, & vicissim tuas compellaturum.* Nisi hîc εἰρωνικῶς accipere visum, propter sequentia de gratiis relatis, quasi honoris caussâ (scilicet, uti Sallustius fecerat) nominare voluerit conjugem, ac filiam Sallustii. Res apertior est in aliis, at posterioris ævi. Ut Tertulliani hoc, lib. de pœnitentiâ cap. ult. *Quid illum thesaurum ignis æterni æstimamus, cùm fumariola quædam ejus tales flammarum ictus suscitent, ut proximæ urbes, aut jam nullæ exstent, aut idem sibi de die sperent.* Sententia est, putant civitates Vesevo vicinæ, & sibi ab hoc monte ignivomo exitium impendêre; hoc magis, quia ab eo non ita pridem perierant Pompeii; uti legere est lib. de Pallio cap. II, & in Apologet. cap. XL. Etiam Sidonii est lib. VI. epist. VI: *Sperans, ne amor vester tenuetur.* Quamquam hîc, ob particulam sequentem, planè, is pro *timere* videtur accipere, fortasse Grammaticorum auctoritate impulsus, qui sic interpretarentur. Sed Sidonii auctoritas non est nobis tanti: cujus ævo, ut ipse non uno agnoscit loco *a*, penè totus conciderat sermo Romanus. Molliùs idem Apollinaris lib. VII. epist. VII: *Sperat Arvenna supplicium.* Etiam sic verbum hoc usurpant, auctor panegyrici Constantino dicti, Julius Firmicus Mathes. lib. VIII, Ammianus lib. XIV, & alibi. Veteres etiam Jurisconsulti ita loqui amant: ut ostendit Radulphus Fornerius lib. III Rerum Quotidianarum cap. XV. Sic verò vocem hanc Latini usurpant Atticorum exemplo. Nam, ut scribit Suidas, ἐλπίσαι οὐ μόνον ἐπ' ἀγαθῷ, ἀλλ' ἁπλῶς ἐπὶ τῇ τοῦ μέλλοντος ἐκβάσει λέγεται παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς *b*. Adstipulatur ei Hesychius, juxta quem ἔλπεσθαι, & ἐλπίζειν, idẽ sunt, quod δοκεῖν *c*. Idem quoque ἐλπίδα exponit προσδοκίαν *d*, ac pro eodem accipit ἐλπωρὴν, ἐλπίδα, & δόκησιν. Certè locutus eo modo Thucydides lib. I, ut & observavit scholiastes: atque Aristoteles quoque lib. II. Rhet.; quo loco de misericordiâ agit: item Sophocles in Oedipode tyranno. Itaque non adsentio Henr. Stephano *e*, qui mavult apud Virgilium legere, *tantum spectare dolorem:* quod se in exemplari quodã reperisse ait, quasi non innumera peccent scioli atque indocti librarii. Equidem non ignoro, apud Martialem quoque lib. II. epigr. LXIV. in multis codd. esse, *Quo te sperabimus usque?* in aliis verò *spectabimus,*

a lib. 2. epist. 10. & lib. 8. epist. 2.

b non solùm de rebus bonis, sed simpliciter de rei futuræ eventu dicitur ab Atticis.

c putare.

d opinionem.

e palæstrâ de Latinitate Lipsii pag. 24.

bimus, hoc est, *exspectabimus*. Sed Maronem *sperabimus* scripsisse, testis est nobis, exceptione major, Quinctilianus *a* lib. VIII; ubi in eo ἄκυρον ponit.

a *cap. 3. sive, de perspicuitate.*

Multi, eosque inter Willichius Resellianus, vir doctissimus, eandem statuunt κατάχρησιν in illo Terentii *b*:

b *Andr. act. 2 sc. 3.*

Nam quod tu speres, propulsabo facile. ---

Ubi & Donatus monet, in libris nonnullis *timeas* legi: quod sine dubio ex glossemate alicujus irrepserat, qui locum non satis percepit. Siquidem *sperare* hic omnino propriè & usitatâ significatione accipitur: cùm sententia sit, longè aliter eveniet, atque in spe habes. Fortasse nec meliùs interpretantur illud Juvenalis sat. IV:

--- *Iam quartanam sperantibus ægris.*

Sani enim quartanam metuunt; at ægri interdum sperant; præsertim desinente auctumno; quo tempore febres continuæ sunt multo periculosissimæ. Proximè enim præcesserat:

--- *iam letifero cedente pruinis*

Auctumno. Sententia igitur est, sperare ægros, febrim, quâ correpti, non fore ardoris continui, sed quarto die recurrentis; quia ab eâ non itidem vitæ periculum imminet, atq; ab aliâ febri; quique ab eâ convalescunt, post illa constantiori fruuntur valetudine: quin etiam ea, depascendo noxios humores, plerosque liberat à morbis, quorum curatio penè in desperatis habebatur; ut de epilepsiâ testatur Cous vates lib. I, & VI. Epidem. Itaque nec in argumento planè παραδόξῳ fortean versabatur Phavorinus, cùm quartanam laudaret; quâ de re Agellius lib. XVII. cap. XII.

Verùm de posteriori hoc abusionum genere; quod à poëtis, ac interdum ab oratoribus, citra necessitatem adhibetur, non immeritò ambigi possit; cùm plerique veterum tum tantùm κατάχρησιν esse dicant, cùm rei carenti nomine alienum nomen inditur: velut cùm *pes* in navi sumitur pro infima veli parte, aut pro fune, quo velum tenditur, teste Seneca *c*: unde apud Maronem, *Vnà omnes fecere pedem.* h. e. vela tetenderunt. Estque ea sententia Quinctiliani lib. VIII. cap. VI. Plutarcho quoque in vitâ Homeri similiter definitur κατάχρησις, ἥπερ ἀπὸ τοῦ κυρίως δηλουμένου μεταφέρει τὴν χρῆσιν, καὶ ἐφ' ἕτερον οὐκ ἔχον ὄνομα κύριον. i. *quæ usum ex eo, quod propriè significatur, in aliud, proprium non habens, transfert.* Festus itidem: *Catachresin,* inquit, *dicimus, cùm alienis abutimur perinde ac propriis, cùm propria deficiunt.* Idem sentit Isidorus lib. I. Originum. Et certè non quidem id esse κατάχρησιν, negamus: verùm laxiùs hoc loco eâ voce utimur, ut nihil aliud sit, quàm tropi duricies.

c *lib. 2. de Benef. cap. 34.*

cies. Id cùm dicere vellet, vir cæteroqui doctissimus, Georgius Fabricius *a*, mirificè hanc rem expressit. *Abusio*, inquit, *est verbi in significatu non proprio usurpatio*. At hoc quævis facit metaphora, non solùm κατ̓αχρηστική. Verùm non possunt non aspernanda proferre, qui, si non Logices studium aspernantur, at saltem, ut Ennianus ille Neoptolemus *b*, paucis jubent philosophari. Mihi verò arridet illud Nævianum: *Neminem vidi qui numerò* (h.e. nimium, ut exponit Festus) *sciret, quod scito est opus*: sive, ut apud Turpilium erat:

Nunquam quemquam numerò vidi facere, quod facto est opus.

a in Partitionibus Grammaticis.

b apud A-gellium lib. 5. cap. 15. & Apuleiũ in Apologia.

IV. CATACHRESIN PLURIMUM ESSE IN TRANSLATIONE, INTERDUM ETIAM IN METONYMIA, AUT SYNECDOCHE.

QUÆRITUR, num κατάχρησις solius metaphoræ, an verò cujusvis sit tropi duricies. Sed magis posterior placet sententia. Nam cùm *paricidæ* nomen, quod eorum proprium esse dicebamus, qui interemere parentem alterutrum, illis tribuitur omnibus, qui capital commiserunt, est συνεκδοχικὴ κατάχρησις; aut, ratione obligationis ad pœnam capitis, καταχρηστικὴ μετωνυμία adjuncti. Est & κατάχρησις μετωνυμικὴ, cùm καλοῦνται παῖδες οἱ δοῦλοι, κἂν ὦσι πρεσβύτεροι *c*, ut ait Pollux. Atque ita Latini quoque antiquiores dicebant *Marcipor*, *Quinctipor*, *Publipor*, *Caipor*, h.e. Marci, Quincti, Publii, aut Caii puer sive servus; ut explicat Priscianus lib. VI. Eâdem de re ita Fabius lib. I: *In servis*, inquit, *jam intercidit genus illud nominis, quod ducebatur à domino; unde Marcipores, Luciporésve. Quinctiporem* dixit Varro Bimarco, *Publiporem* Sallust. lib. III. Histor. *Marciporem* Plinius lib. XXXIII. cap. I. Ac meminere etiã istorum Festus, Probus in Catholicis, & Paullus lib. I. Dig. De verborum & rerum significat. Etiam κατάχρησις μετωνυμικὴ est, cùm pro persona ponitur adjunctũ, quod non est, sed fuit. Cujus rei multa habemus in Scripturis exempla. Ut Matth. cap XI. 5: *Cæci vident, claudi ambulant, surdi audiunt*. Itẽ Matth. XXVI. 6. *Simon leprosus* dicitur, quia fuerat leprosus. Συνεκδοχικῇ quoq; καταχρήσει dixit Maro *d*:

Ferreique Eumenidum thalami.

Neque enim Eumenides nupserunt; sed generatim utitur poëta thalami voce, pro loco, in quo commorantur Eumenides. Nam propriè thalamum dici cubile mariti atque uxoris, vel fidem fecerit illud ejusdem de Priamo *e*:

Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum.

c servi vocantur pueri, licet sint seniores.

d *Æn. 6.*

e *2. Æn.*

Itidem nomen *virginis*, quod earum proprium est, quæ à viro integræ sunt, συνεκδοχικῇ καταχρήσει iis tribuitur, quarum jam libata virginitas: quomodo Græcorum imitatione (nam ita παρθένου voce utitur Euri-
a act. 4. sc. 5. & 7. pides in Ione) Terentius usurpat in Hecyra *a*, & Virgilius Eclog. VI, ubi Pasiphaën virginem vocat, quæ, ut Servius monet, jam mater erat Phædræ, Ariadnes, & Androgei. Aliquanto aliter, sed item καταχρηστικῶς, usus eodem Juvenalis lib. III. sat. III:

--- Quod ni tibi deditus essem,
Devotusque cliens, uxor tua virgo maneret.

Majori etiã abusione ea vox accommodatur τοῖς ἠιθέοις, hoc est, viris
b pag. 65. edit. Basil. non expertis Venerem. Ut apud Marcellum Empiricum cap. VIII *b*: *Collyria multi generis, id est, vel decem confectionum, æquali vel numero, vel pondere, infundes in lotium pueri virginis.* Nempe sic posterioris ævi scriptores loqui amant, inprimis Ecclesiastici: ut apud vulgatum interpretem Apocalyps. cap. XIV, ubi παρθένων vocem de maribus usurpatam itidem *virgines* transfert. Tertullianus quoque lib. de velandis virginibus cap. V. de Eva ait: *Ex viro suo sumta est, & ipso adhuc virgine.* Et cap. X: *Viri autem tot virgines, tot spadones voluntarii.* B. Hieronymus in vita Malchi captivi: *Huccine miser servatus sum? ad hoc mea scelera perduxerunt, ut, incanescente jam capite, virgo maritus fierem?* Similiter loquitur epistolâ ad Salvianam, Gildonis filiam. Etiam *virgines clericos*
c prope finem. dixit libro contra Vigilantium. Idem apologiâ contra Jovinianũ *c*: *Apostoli vel virgines, vel post nuptias continentes: episcopi, presbyteri, diaconi, aut virgines eliguntur, aut vidui, aut certè post sacerdotium in æternum pudici.* Antea quoque eodem dixerat libro: *A domino virgine mater virgo virgini discipulo commendatur.* Cui geminum ac simillimum hoc apud Augustinum præfat. in Joannem: *Iste siquidem est Ioannes, quem Dominus de fluctivagâ nuptiarum tempestate vocavit, & cui matrem virginem virgini commendavit.* Etiam B. Paulinus Nolanus sic orditur epithalamium in Julianum, episcopi Memoris, seu Memorii, filium, ac Campanum,
d ad Terentii Adelphos. postea episcopum, & Iam, ut Lindenbrogius *d*, fortasse ex libris, nuncupat; vel Ætiam, ut legendum conjectabat Andr. Schottus:

Concordes animæ casto sociantur amore,
Virgo puer Christi, virgo puella Dei.

Petrus Chrysologus serm. CXLVIII. de Eva decipiente Adamum: *Inducta virgo inducit virginem mox Adamum.*

Fortasse autem quispiam, Nonii autoritate motus, à Varrone quoque existimet eos dici *virgines*. Verùm huic sententiæ minimè
e rebus nefandis. subscribo, neque caussam adscribo, ne has paginas τοῖς ἀῤῥήτοις *e* attaminemus.

minemus. Neque icciro censendum, antiquos voce defectos fuisse, quâ in maribus uterentur. Siquidem veteribus, quod in sequiore sexu est *virgo*, id in maribus erat *investis*: unde hæc vox, ut monuit Casaubonus *a*, in veteribus glossis exponitur ἄφθορος; eique contrarium est *vesticeps*, ὁ ἐφθαρμένος, καὶ τῶν ἀφροδισίων πεῖραν ἔχων. Confirmat hanc rem Tertullianus, cujus illud de virgin. velandis *b*: *Materfamiliæ vocatur, licet virgo; & paterfamiliæ, licet investis.* Ibidem: *Si virgo mulier non est, nec vir investis est.* Verùm hâc de re nimis fortasse multa. Reliqua nunc persequamur.

a castigat. in apolog. Appul.

b extremo cap. 11.

V. DE CATACHRESI UTRIMQUE COMMUTABILI.

QUEMADMODUM metaphorarum aliæ à similitudine simplici petuntur, aliæ à proportione: ac illæ elegantissimæ sunt, quæ ab ἀναλογίᾳ ducuntur, eoque commutabiles esse solent: ita & καταχρήσεις aliæ reciprocæ sunt, aliæ unius partis: tutissimæ autem, quę sunt prioris generis: nempe ἀκόλουθοι, sive utrimque commutabiles. Quomodo crebrò *omnis* ponitur pro *totus*, & *totus* pro *omnis*: cùm tamen totus propriè respiciat corpus, quod quantitas est continua, & *omnis* dicatur ratione numeri, qui quantitas est discreta. Nec absimilis, sed ἀνακόλουθος tamen κατάχρησις est, cùm *plurimus* dicitur de quantitate continua. Ut 1. Georg. --- *Cùm se nux plurima sylvis*

Induet in florem.

hoc est, longa. Sic III. Georg. --- *Cui plurima cervix.*

hoc est, longa, torosa. Et 1. Aen. de colle:

--- *Qui plurimus imbri*

Imminet.

Addam & alia ἀκολούθου καταχρήσεως exempla. Ita *pretium* pro pœnâ usurpat Catullus, cùm Rufum cognitum ait amicum

--- *magno cum pretio atque malo:*

item Horat. lib. III. od. XXIV:

Et peccare nefas, aut pretium est mori.

Atque è contrario, ut quidem voluit Janus Duza *c*, pœnam Græcorum imitatione pro præmio dixit Propertius lib. II. eleg. VIII; cum scribit:

c lib. 4. Plaut. explic. cap. 14.

At postquam serâ captiva est reddita pœnâ,
Fortem illum Aemoniis Hectora traxit equis.

Mihi tamen hic *pœna* pro *solutione*, seu liberatione, accipi videtur,

tur, quomodo & Pindarus locutus od. IV. Pyth.

Δυσθρόου φωνᾶς ἀνακεκλόμενον
Ποινὰ τίς ἔσται πρὸς θεῶν.

Dum percontareris, quæ à durisonâ loquelâ, Deorũ auxilio, futura esset liberatio. Aliàs eidem Pindaro ποινὰν pro *præmio* quoque usurpari, agnoscimus: ut cùm I. Pyth. carmen in victoriam vocat ποινὰν τεθρίππων, *præmium quadrigarum*.

Ἀνάλογος quoque κατάχρησις est, quòd Virgilius II. Aen. *promittere* posuit pro *minari*, & Horatius vicissim lib. I. Epistol. *minari* dixit pro *promittere*; quomodo & Catullus Epig. penultimo, eum, qui divitiis se jactaret, *minacem* vocat; sicut habet vetus Regiensis editio *a*, atque à Josepho quoque Scaligero editum est: pro quo ineptè Aldus, aliique, *nimis* excuderunt. Græcos eodẽ modo ἀπειλὴ dicere pro καύχησις, & ἀπειλεῖν pro αὐχεῖν, sive καυχᾶσθαι *b*, ex Eustathio *c* discere est.

a *an.* 1481.
b *gloriari, jactare.*
c *Odyss.* θ. *pag.* 1601. *edit. Rom.*

VI. DE FUGIENDA CATACHRESI NIMIS DURA. ITEM QUÆ APUD CRITICOS ANTIQUOS CATACHRESIOS FUERIT NOTA.

ETSI autem κατάχρησις sit tropi duricies, non tamen duricies hæc excedere modum debet. Nimis sanè dura abusio est, cùm Alexander Myndius apud Athenæũ lib. IX. ait: τὸ δὲ πρόσωπον οὔτε λίαν λευκὸν ἔχουσας, οὔτε μέλαν *d*. Loquitur de passeribus, quibus προσώπου nomẽ nequaquam convenit. Duriùs quoque dicitur πρόσωπον οὐρανοῦ: quomodo Euangelista Matthæus loquitur cap. XVI. In carmine tamen κατάχρησις hæc feratur: quomodo Lycophron cœlum vocat πολυπρόσωπον. Nec is tamen hoc nomine effugit censuram Aristotelis in III. Rhetor. Sed pro Lycophrone est, quòd poëtæ gaudeant rebus quibusvis personas induere. Estque simile, quòd Ovidius initio Metamorphosios *naturæ vultum* dixit. Item Virgilius nunc feris *e* tribuit vultũ, nunc mari; ut suprà vidimus. Quod nihilo mollius quàm cùm Lycophron cœlo πρόσωπον assignat; quandoquidem hæc idẽ notant. Sanè & Cicero interdum πρόσωπον vertit *vultum*. Quamquam idem in primo de Legibus Græcos carere censeat voce, qua *vultum* exprimant: credo, quia *vultus* vox magis apta est, ut utriusque nominis ἔτυμον consideranti planum fiet.

d *nec facie alba valde, nec nigra.*
e 7. *Æn.*

Quòd si durior videatur catachresis, mollire eam licebit ἰατρεύματι *f* aliquo. Ut ibidem Cicero ait: *Nec arboris, nec equi virtus quæ dicitur, in quo abutimur nomine, in opinione sita est, sed in natura.* Quamquã Plato in primo de Rep. ἁπλῶς dixerit ἀρετὴν τῶν κυνῶν *g*. Ex-

f *remedio.*
g *virtutẽ canum.*

Extremo illud loco adjicimus, veteres criticos, (ut ex antiquis ſcholiaſtis cognoſcere eſt) *κατάχρησιν*, omnemque vocum inſolentiam, indicare ſolitos præfigendo verſibus χ. Vide Iſaaci Caſauboni notas in Laërtium, & ejuſdem animadverſiones in Athenæum lib. VI, cap. VIII, item Joannem à Wouweren de *πολυμαθείᾳ* cap. XVII. Et hæc de abuſione.

VII. HYPERBOLE QUOMODO LATINIS DICATUR: ITEM QUID, ET QUOTUPLEX SIT: AC, IN QUOVIS EAM TROPO INVENIRI.

ὙΠΕΡΒΟΛΗ'Ν recentiores Ariſtotelis interpretes *exceſſum* vertunt; uti *ἔλλειψιν defectum*. Sed Latinos veteres aliter his vocibus uſos eſſe, monet Victorius lib. XIX. Var. Lect. cap. IX. Ab auctore ad Herennium dicitur *exſuperatio:* ab eodem, & Cicerone in III. de Orat., transfertur *ſuperlatio;* quâ voce & Arnobius utitur lib. I: à Fabio lib. VIII. *ſuperjectio* vocatur. Nec eodem omnes modo definiunt. Quibuſdam dicitur eſſe tropi audacia: quæ deſcriptio non minùs catachreſi convenit, quàm hyperbolæ. Siquidem audaciæ eſt, iis uti, quibus duricies ineſt, uti fit in catachreſi. Hyperbole verò aliquid, quod fieri nullo modo poſſit, augendæ rei gratiâ dicit, aut minuendæ: ut Tullius definit in Topicis. Itaque eſt duplex; alia *αὐξητικὴ*, ſive augens, alia *μειωτικὴ*, ſive minuens. Certè non Tullio modò, ſed ipſi etiam Ariſtoteli, comprehendit utrumque exceſſum; tum eum, qui tendit ad exſuperantiam, qui ſolus aliis *ὑπερβολὴ* vocatur; tum illum, qui vergit ad defectum, qui & *ὑποκορισμὸς* dicitur. Utroque enim modo exceditur *τὸ μέσον* *a*.

Exemplum prioris modi eſt in illo Maronis *b* de navibus Cleopatræ: *Credas innare revulſas Cycladas.* Nam etſi magnitudinis erant inuſitatæ, quod Florus *c* abunde teſtatum facit: non tamen ſingulæ inſulis poterant æquiperari.

Poſterioris modi exemplum habes apud Juvenalem ſat. VI. de virgine exiguâ, quæ ob tutulum, ſive comæ ſuggeſtum, (ſic cum Statio *d* appello, quod Nazianzeno *e* eſt *πύργωμα πλοκάμων*, Hieronymo *f* eſt *turritus vertex*) refert à fronte Andromachen:

--- pòſt minor eſt, breviorque videtur
Virgine Pygmæâ nullis adjuta g cothurnis.

Cui enim veriſimile fiat, ipſis eam fabuloſis Pygmæis, quorum *tota cohors pede non eſt altior uno*, ut idem ſatyricus ait *h*, breviorem ſemper viſam

a mediū. *b* Æn. 8. *c* lib. 4. cap. 11. *d* epithalamio Stellæ & Violantillæ. *e* carm. 63. pag. 147. edit. Morell. *f* epiſt. ad Demetriadem. *g* Schoppius adjuncta. Sed vetus lectio elegãtior eſt. *h* ſat. 13.

visam fuisse, nisi quando staturam juvaret induendo cothurnos, genus calceamenti subere altiùs elevato, quale in tragœdiis usurpabant, ut personæ heroum, quas inducebant, apparerent grandiores: quemadmodum & è Polluce discimus, iccirco in iisdem usos syrmate, unde hic ipse satyricus alio loco *a* scribit:

a lib. 2. sat. 2.

--- Longum tu pone Thyestæ
Syrma, vel Antigonæ.

Esse autē ὑπερβολὴν troporum quorumvis affectionem, argumento est; quòd metaphora ὑπερβολικὴ sit, si Aristotelē voces *Deum* philosophorum: metonymia ὑπερβολικὴ sit, si quempiam dicas *nequitiâ* ipsâ *nequiorem*, h. e. nequissimis quibusque: (vulgus nunc sequor, cui nequitia nequissimorum adjunctum potiùs videtur, quàm forma essentialis, quâ de re suo loco diximus:) synecdoche ὑπερβολικὴ sit, *sacer* pro quovis improbo: ironia ὑπερβολικὴ sit, si cæcum dicas *Argo* esse *oculatiorem*. Imò & cum catachresi concurrit: ut in illo Gregorii Magni: *O culpa* FELIX, *quæ talem meruisti habere redemtorem!*

VIII. Cui ætati, atque argumento, hyperbolæ inprimis conveniant.

CONGRUUNT Hyperbolæ juvenibus magis, quàm senibus: cujus caussa est, quòd juventus in omnibus modum excedat, contra illud Chilonis præceptum, *Nequid nimis*. Id voluit Aristoteles *b*, cùm scripsit: εἰσὶ δ' ὑπερβολαὶ μειρακιώδεις· σφοδρότητα γὰρ δηλοῦσιν *c*. Eandem ob caussam iis quoque conveniunt, quibus animus est commotus. Illustrat id Aristoteles exemplo Achillis, qui, Agamemnoni iratus, eoque munera oblata respuens, negavit, ab eo animum suum placari posse, si vel donentur quęcumque arenâ maris terræque occuluntur: atque item, cùm pollicerentur oratores, regem ipsum filiam suam daturum conjugem, negavit, se eam ducturum, quamvis vel formâ contenderet cum Venere, & industriâ atque artibus cum Pallade.

b lib. 3. Rhet. cap. 11.
c *sunt autem hyperbolæ juveniles: nam vehementiã indicant.*

Hâc ipsâ de caussâ creber quoque est eorum usus in conviciis. Ut, *Hic* d *alienus oves custos bis mulget in horâ.* At vix fieri potest, ut bis de die mulgeantur, de horâ certè non potest. Sed *hora* ponitur pro exiguo tempore, per συνεκδοχὴν ὑπερβολικήν. Etiam hæc profecta sunt ab animis perturbatis:

d Ecl. 3.

Nusquam tuta fides e.
Nulla fides pietasque viris, qui castra sequuntur f.

e 4. Æn.
f Lucanus lib. 10.

Denique est maximus eorum usus in quibusvis amplificationibus. Plautus Epidico *g*: --- Pe-

g Act. 5. sc. 1.

--- *Pedibus pulmoneis*

Qui perhibetur, priùs venisset, quàm tu advenisti mihi.

Ut quidem restituit Camerarius: quo pacto *pulmonei* pedes erunt, quos alibi *a* appellat *podagrosos*. a Mercatore act. 3. sc. Sumne ego homo.

Quemadmodũ autem eo ingens indicatur tarditas: ita contrà ab eodẽ Comico mira designatur velocitas, cùm in Amphitryone ait *b*: b act. 1. sc. 1.

--- *Quadrigas si nunc inscendas Iovis,*

Atque hinc fugias, ita vix poteris effugere infortunium.

Vel si id esse ὑπερβολικὸν vix placet, ob particulam *vix* adjectam: at dubium non est, quin ὑπερβολικῶς ab Euripide *c* summa indicetur celeritas, cùm Achilles vocatur ἰσάνεμος, h. e. *ventis æqualis*, pro quo Homerus simpliciter dixerat πόδας ὠκὺς, h. e. *acupedius*, ut locuti veteres *d*. Maxima quoque velocitas significatur, Antipatri de Aria Epigrammate *e*; cujus hi versus extremi: c Aulide. d Festus. e lib. 1. c. 1. Ἀνθολ.

Ἦ γὰρ ἐφ' ὑσπλήγων, ἢ τέρματος εἶδέ τις ἄκρου

Ἠΐθεον· μέσσῳ δ' οὔ ποτ' ἐνὶ σταδίῳ.

Ergo in carceribus, metâque, hunc cernere possis

Currentem: medio non videas stadio.

Item isthoc Virgilii *f* de Camillâ: f 7. Æn.

Illa vel intactæ segetis per summa volaret.

Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas:

Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti

Ferret iter, celeres nec tingueret æquore plantas.

Falluntur Critici, qui versus hos, Maronis gravitate indignos, eoque adulterinos censent. Nam in omnibus eos codd. inveniri, auctor est Pierius Valerianus: ac similes sunt Apollonii versibus, quibus agilitatem Polyphemi describit *g*. Imò nec dubium, quin Apollonium Maro expresserit. Simul etiam, ut præter alios Cœlius Calcagninus in epistolicis quæstionibus monet *h*, allusit ad id, quod poëtæ tradiderunt de Orione, Neptuni, vel, ut alii volunt, Minoïs ex Euryale filio; aut Iphiclo, filio Phylaci: quorum illum aiunt patris beneficio super fluctus suspensis vestigiis, haut secus atque in terrâ, cucurrisse: hunc fabulantur ita super aristas incessisse, ut eas non confringeret. Hesiodus, Hyginus, & Apollonii interpres. Nec abludit ab hisce fabulis, quod de Lada, Alexandri M. cursore, poëtarum multis *i* memorato, refert Julius Solinus *k*. Quippe tantâ celeritate fuisse prodit, ut nec vestigia in pulvere arenâque relinqueret. Hæc vanorum Græculorum ὑπερβολὴ ex eo traxit originem, quòd, Pausania *l* teste, omnes suæ ætatis velocitate antecesserit: unde & ei statuam g lib. 1. Ἀργον. vers. 182. h lib. 1. ep. 8. i Catul. carm. 56. Iuvenal. sat. 13. Martial. lib. 2. ep. 86. & l. 10. epig. 100. k cap. 6. l in Corinthiacis.

tuam apud Argos dicarunt in templo Veneris νικηφόρε.

IX. An hyberbolis uti liceat: unde sit, quod eas amemus: in sacris quoque scripturis eam frequentari: et quomodo duriores hyperbolæ molliantur.

OPPONUNTUR, ὑπερβολικῶς, & verè loqui: quia nempe in ὑπερβολῇ veritatis limites excedimus. Cicero epist. XXI. lib. V. ad Att. *Cyprii talenta Attica ducenta; quâ ex insulâ (non ὑπερβολικῶς, sed verissimè loquor) nummus nullus, me obtinente, erogabatur.* Neque iccirco damnari debet hæc ratio loquendi. Nam *in hoc omnis hyperbole extenditur, ut ad verum mendacio veniat:* quemadmodum Seneca *a* scripsit. Neque enim adhibetur, ut intelligatur, quod dicitur; sed ut excessus aliquis animo concipiatur, ac per incredibile intelligatur penè incredibile.

a lib. 7. de beneficiis cap. 23.

Quid verò in caussâ sit, cur ὑπερβολικῶς homines loqui malint, quàm propriè, non ineleganter docet Joachimus Camerarius probl. II. appendicis. Verùm quod de levitate humanâ ait, non potest esse ratio perpetua, cùm Sp. S. gaudeat hyperbolis. Ita Augustinus lib. XVI. de civit. Dei cap. XXI. ὑπερβολικῶς interpretatur illud cap. XIII. Genes. *Ponam semen tuum, quasi pulverem terræ.* Nam *quis*, inquit, *non videat, quàm sit incomparabiliter* b *amplior pulveris numerus, quàm potest esse omnium hominum ab ipso Adam, usque ad terminum seculi?* Sic Exodi cap. III. vers. 8. 17, & alibi passim, *Dabo vobis terram fluentem lacte & melle*, id est, admodum fecundam. Exod. cap. X. vers. 21: *Ut sint tenebræ super terram Aegyptiorum, & quivis palpet tenebras:* hoc est, densissimæ tenebræ. Jud. VII. 12: *Cameli innumerabiles erant, sicut arena, quæ jacet in litore maris.* Similéque, cùm 1 Sam. XIII. 5. in Philistæorũ exercitu fuisse dicuntur XXX *millia curruum, & VI millia equitum, & reliquum vulgus, sicut arena, quæ est in litore maris plurima.* Josephus dicit, fuisse trecenta millia. Sed etsi vel duplo fuissent plures, quantillum hoc ad arenas maris? Itidem 1. Reg. cap. 1. vers. 40: *Adeò ut finderetur terra, præ voce eorum.* Et cap. X. 27: *Et reddidit rex argentum Hierosolymis, ut lapides: cedros autem reddidit, ut sycomoros, quæ crescunt in loco depresso multitudine.* Neque Christus hyperbolen refugit. Nam tale illud Matth. V. 39: *Quisquis te cædet in dexteram tuam maxillam, obverte ei & alteram.* Hoc est, potiùs, quàm jure talionis agere cum eo velis, etiam alterum colaphum excipe. Nec enim propriè id sumi oportere, arguit, quòd Christus,

b vulg. codd. comparabiliter.

stus, cùm cæderetur à servo Pontificis M., non alteram ei maxillam feriendam obtulit; sed hominem reprehendit. Uti & à B. Paulo factum videmus Act. XXIII. 3. Interim sic quoque Christi dictum è diametro adversatur isti gentilium sententiæ:

Veterem ferendo injuriam invitas novam.

Quo multos incendi videas ad vindictam Christiano usque adeò indignam. Aliæ quoque id genus hyperbolæ multæ se in N. T. offerunt. Itaque statuendum, inter alias hyperboles caussas, eam quoque esse, quòd propria sæpe desint, quibus res sine ὑπερβολῇ æquè efficaciter significentur.

Quemadmodum autem de metaphoris durioribus dicebamus, ita hyperbolæ quoque modum excedentes, quales tumidam reddunt orationem, præmuniendæ sunt particulis, *instar, prope*, ac similibus. Atque hoc est, quod præcipiunt Græci, προεπιπλήσσειν τῇ ὑπερβολῇ. Cicero in Pisonem, ubi disserit de reditu suo glorioso: *Unus ille dies*, inquit, *mihi quidem instar immortalitatis fuit, quo in patriam veni, cùm Senatum egressum vidi, populumque universum: cùm mihi ipsa Roma prope sedibus convulsa ad contemplandum conservatorem suum procedere visa est; quem ita accepit, ut etiam mœnia ipsa viderentur, ac tecta urbis, ac templa lætari.* Est & altera leniendi ratio, quam ex Sapphone docet Demetrius. Nam cùm divina, ut vocat, mulier dixisset, γαμβρὸς εἰσέρχεται ἶσος Ἄρηϊ, *gener ingreditur æqualis Marti:* quasi reprehendens se ipsam, quòd hyberbole usa esset impossibili, continuò subdit; ἀνδρὸς μεγάλου πολλῷ μείζων, *viro magno multo major*. De Hyperbole satis.

X. De emphasi.

EMPHASIS sive efficacia est, cùm vocabulum adhibitum singularem habet vim. Sive, est vox modificata, vim orationis magis intendens, quàm si propriâ usi fuissemus. Estque variorum troporum affectio. Itaque metaphora est ἐμφατική, *incensus irâ, accensus cupiditate*. Sic in illo ex legibus XII. tab. apud Ciceronem III. de Orat. *Si telum manu fugit:* quo significatur, telum esse imprudentiâ emissum: atque, ut Muretus *a* monet, videri queat expressum ex illo Homeri *b*,

--- τοῦδ' οὐχ ἅλιον βέλος ἔκφυγε χειρός.

Item cùm Maro *c* de hastâ Aeneæ inquit:

--- *Volat atri turbinis instar*
Exitium dirum hasta ferens.

a *lib.*18. *Var. Lect.* *cap.*19.
b *Iliad.* ε.
c 12. *Æn.*

Nam breviùs, ac planiùs, propriis res exponi non potuit, quàm est
a Æn.2. uno significata translato. Itidem in illo *a*,

Invadunt urbem somno vinoq; sepultam:

significantius est *sepultam*, quàm *oppressam*. Etiam illud Augusti apud
b in Aug. cap.71. Suetonium *b*, *forum aleatorium calefecimus*; majorem habet ἐνέργειαν,
quàm, *studiosè multumque lusimus aleâ*. Similiter illa Synecdoche *c*,
c Matth. 27.4. *Prodidi sanguinem innoxium*; ἐμφατικώτερον est, quàm si *hominem* dicas.
d Adel. act.3.sc.3. Item illa Terent. *d Tu quantus quantus, nil nisi sapientia es*: quæ εἰρωνικὴ
συνεκδοχὴ majorem habet emphasin, quàm si dixisset, *tu quidem sapientiâ summâ es ornatus*.

Interdum quoque ἔμφασις propriæ accidit locutioni, quæ iccirco
ad Grammaticen pertinet. Ita apud Maronem ἐμφατικῶς, sive (ut lo-
e 4. Æn. quitur Thucydidis Scholiastes) ἐμφαντικῶς ait Dido de Aeneâ *e*:
f Phorm. act 2.sc.1. *Pro Iuppiter ibit* Hic, ait. Ἐμφατικὸν quoque illud Comici *f*;
Hominem commonstrarier mibi istum volo. Utrobique enim pronomen
odium significat. Similiter apud Hebræos ἔμφασιν habet vox gemi-
nata: quæ ferè certum rei significat. Genes. cap. 11: *De omni ligno horti comedendo comedes*. Item, *Quocumque die comederis ex eâ, morte morieris*.
Genes. cap. 111: *Multiplicando multiplicabo dolorem tuum*. Cùm autem
hoc emphasios genus ipsi sit Spiritui S. usitatum: manifestarius est
eorum Rhetorum error, qui scribunt, emphasi propositum esse, ut
res major videatur, quàm revera est.

g lib.de Hom. Aliquanto aliter emphasis nomine utitur Plutarchus *g*: ut cui ἔμφασις sit, ἥπερ δι' ὑπονοίας ἐπίτασιν τοῦ λεγομένου παρίστησι· *quæ occulto sensu ejus, quod dicitur, significationem intendit*. Ita elegantiarum pater Odyss. λ
ait: Αὐτὰρ ὅτ' εἰς ἵππον κατεβαίνομεν. *Verùm postquam in equum descendimus*. Nam descendendi verbo significatur equi magnitudo. Alterum
quoque exemplum huic geminum inibi vide. Sed & eodem sensu
h lib.8. cap.3. emphasis à Fabio *h* definitur, *virtus altiorem præbens intellectum, quàm quem verba per se ipsa declarant*. Itaque emphasis utrique est, cùm ex di-
cto quopiam latens aliquid eruitur: ut in illo Myrrhæ apud Naso-
i 8.Metam. nem *i*, patris amorem nutrici confitentis:

--- O, dixit, felicem conjuge matrem!

k Æn.3. Et in illo Virgilii *k* de Cyclope:

--- Iacuitque per antrum
Immensum:

l Æn.2. quo prodigiosa ejus magnitudo significatur. Par ratio in illo *l*:

Demissum lapsi per funem:

quo innuitur equi lignei altitudo. Item 1. Georg.

--- Cùm

--- Cùm jam glandes atque arbuta sacræ

Deficerent sylvæ.

h. e. non solùm aliis, sed & sacræ quoque. Et IV. Aenid.

Non licuit thalami expertem sine crimine vitam

Degere more feræ?

Nam conqueri videtur Dido de matrimonio, cùm tamen eo affectu prorumpat, ut vitam absque connubio, non hominum, sed ferarum, putet. Et hæc de tropis veris, eorumque speciebus, & affectionibus.

CAPUT XIII.

DE IIS, QUÆ FALSO INTER TROPOS REPONUNTUR.

CUM *in omni tropo requiratur immutatio significationis: neutiquam Sarcasmus, Diasyrmus, Charientismus, & Asteismus, Ironiæ species statuendæ sunt: neque etiam Onomatopœia, Epitheton, Icon, Periphrasis, Antiphrasis, & Hypallage, inter tropos referri possunt.*

I. DE SARCASMO.

QUEMADMODUM, ut vidimus, distincti à multis constituuntur tropi, qui troporum sunt aliorum vel species, vel affectiones: itidem & tropos alios aliis subjecerunt, qui neque troporum sunt species, neque affectiones, neque etiam distincti tropi. Hoc pacto quatuor statuunt ironiæ species; sarcasmum, diasyrmum, charientismum, & asteismum. Ratio, quæ eos compulit, est ista, quòd sint species irrisionis. At idem, ac est irrisio, putârunt esse ironiam. Verùm licet ironia semper fiat cum irrisione, irrisio tamen sæpe fit sine ironiâ. Neque enim semper in irrisione significatur contrarium; sed sæpe intelligitur, quod verbis primò significatur.

Est autem sarcasmus, hostilis irrisio. De ἐτυμολογίᾳ nominis haut convenit inter eruditos. Mihi verisimile fit, σαρκάζειν propriè dici de canibus carnes ossaque adrodentibus; ut propriè sit σαρκασμὸς irrisio, quæ fit cum rictu, qualis est canum, cùm inimicè super osse mutiunt hirriuntque. Aliter tamen hâc super re alii scribunt. Apud Galenum quidem in Gloss. Hippocratis exponitur, διὰ τῆς τῶν χειλῶν δήξεως χλευάζειν· *irridere cum labiorum morsu.* Ita σαρκασμὸς propriè sit, cùm quis

quis morsis labris subsannat alium. Quamquam nec desunt, qui pro δήξεως *a* legant δείξεως *b*: ut σαρκασμὸς juxta eos sit irrisio, quæ fiat diductis labris, ostensâque dentium carne. Julio Cæsari Scaligero *c* σαρκασμὸς est hostilis irrisio super jam mortuo, vel mox certò morituro. Nam putat, σάρκα propriè esse *cadaver;* quomodo, ut annotat Eustathius ad Iliad. γ. ζῶμα quoque apud Homerum perpetuò dicitur de inanimis, at δέμας de vivis, puta à δέω *d*, quia sit quasi δεσμός *e*. Certè ab eâ σαρκὸς, quam dixi, significatione, *sarcophago*, (quo sepulchrum significari, autor est Nonius in Capulo) inditum est nomen. Idem quoque stabiliunt origine Latinæ vocis, sive sit à cadendo, sive à carendo. Quidam enim *carnem* ita dictam volunt, quia cadat, atque ita communem habere originem cum cadavere. Ac de origine quidem *cadaveris* nullus controversabitur. Quemadmodum enim Græcis πτῶμα est ἀπὸ τοῦ πίπτειν, ita & Latinis *cadaver* dictum liquet à cadendo; unde divinus poëta *g*:

--- Belloque caduci
Dardanidæ.

Et Lucanus lib. VI:

-Carminibus magicis opus est, herbisque cadaver
Vt cadat.

At de *carnis* ἐτυμολογίᾳ haut immeritò fortasse scrupulum alicui injiciat; quòd alii à carendo dici aiunt, quia careat vitâ; quo respexisse videri queat idem Maro, cùm de apibus ait *h*:

--- Tum corpora luce carentum.

Sanè Donato *i* videtur ex eo *carnifex* dictus, quia carnem faciat è vivente. Imò Scaliger quoque ejus vocis ἐτυμολογίᾳ suam stabilit sententiam super origine propriâque significatione tum σαρκασμοῦ, tum *carnis*. Verumtamen (liceat nobis porrò Rhetorum areas adspergere pulvere Grammatico) magis placet, ut *caro* sit à κρέας, quandoquidem ρ fere in Latinis locum mutat: quomodo à τέρην est *tener*, à στρωννύω *sterno*, à κρίνω *cerno*, à καρκίνος *cancer*: atque eadem est ratio in aliis plurimis. Nec displicet, ut *facere* in hac carnificis voce sit *interficere;* tum quia, ut Græcis ῥέζειν, ita Latinis *facere*, quoties de sacrificando animali sermo est, *mactare* notet, tum quia hæc mactandi seu occidendi significatio remansit in composito *interficere*. Nam *inter* non raro in compositione auget, ut innuit Donatus *k*, qui adauctivam particulam vocat, ac *interturbare* explicat non mediocriter turbare, & *intercipere* totum capere; eodemque modo dici vult *interfectus*, & *interemtus*. Siquidem *emere* significabat tollere, sumere; unde

a *morsu.*
b *monstratione.*
c *lib. 3. de re poët. cap. 86.*
d *vincio.*
e *vinculum.*
f *à cadendo.*
g *Æn. 6.*
h *4. Georg.*
i *in Hecyr.*
k *Andr. act. 4. sc. 1. & Eun. act. 1. sc. 1.*

unde in vett. gloss. *Abemit*, ἔλαβεν. Nec in solo *interficiendi* verbo primogenii vim cernere est. Nam, ut hoc quoque παρὰ τὴν ὁδοιπορείαν a moneamus, *confici*, eodem Donato b teste, propriè dicuntur gladitores gravissimis occumbentes vulneribus: eoque modo dixit Seneca lib. III. de irâ cap. ult. *Quos, cùm alter alterum vexârit, suus confector expectat.* Hinc extensa ad animantes quosvis significatio: ut cùm *sicâ conficere* aliquem legimus apud Tullium, *confectores ferarum* apud Tranquillum, & *confectorium* in veteribus glossis, pro loco in quo sues interimuntur. Exponunt enim χοιροσφαγεῖον. Et hæc hactenus.

a obiter.
b Eun. act. 5. sc. 2.

Quod si placet ea σαρκασμοῦ ἐτυμολογία ac definitio, quam è Scaligero adsignavimus, propriè Sarcasmus sit in illo Turni XII. Aen.

En agros, &, quam bello Troiane petîsti,
Hesperiam metire jacens.

Et hoc X. Aen.

Istic nunc, metuende, jace.

Verè quoque ac propriè σαρκαστικὸν fuerit isthoc Judæorum in Christum Matth. XXVII: *Alios salvos fecit, se ipsum non potest salvum facere.* Item: *Si filius Dei est, descendat nunc de cruce.*

II. DE DIASYRMO.

ΔΙΑΣΥΡΜΟ'Σ, eidem Scaligero, est par acerbitate, sed extra cædem. Ut IV. Aen.

I, sequere Italiam ventis.

& apud Comicum in Andriâ act. IV. sc. III:

Nova nunc religio in te isthæc incessit, cedo.

Ubi tamen Eugraphius Sarcasmum statuit; latiùs nempe Sarcasmi voce acceptâ. Illustre etiam diasyrmi exemplum apud Orosium occurrit in apologetico c de arbitrii libertate: ubi Pelagium deridet, quia putaret, portare se posse onus legis divinæ, vivereque sine peccato: *Sed tibi*, inquit, *specialis inde portandi oneris fortasse fiducia est, quòd, balneis epulisque nutritus, latos humeros gestas, robustamque cervicem, præferens etiam in fronte pinguedinem.*

c pag. 748. edit. Colon. an. 1582.

Aquilæ Romano diasyrmus dicitur esse elevatio aut illusio; definiturque figura, quâ ludentes, quæ ab adversariis dicuntur, solvimus: qualis est totus ille locus pro Murænâ in Sulpicium de jure civili. Hoc schemate ex consilio Gorgiæ utemur, quoties vix est, quod argumentis adversæ partis respondeamus. Gorgiam certe εἰρωνείαν frequentâsse, ac, cùm dissimulatione isthâc uteretur, inusitata etiam,

 & per-

& peregrina verba usurpare solitum, autor nobis Aristotel. lib. III. Rhetor. cap. VI. Julius Rufinianus, qui in operis ingressu ait, se ea persequi velle, quæ Aquila prætererat, diasyrmum vocat figuram, quâ rem aut personam elevamus. Sed Aquila quoque elevationem esse monuerat. Interim verè uterque. Nam & ipse Aristoteles tertio Rhetor. & Demosthenes pro Ctesiphonte, διασύρειν usurpant pro astutè extenuare atque elevare adversarii argumenta.

III. DE CHARIENTISMO.

XAPIENTIΣMOΥ vox est à χαριεντίζεσθαι: quod glossæ Benedicti exponunt *carinari*. Isidorus *a* similiter, *Carinantes, includentes*. Nempe velut Græcis γεφυρίζειν *b* est à γέφυρα *c*, ut propriè signet, è ponte convicia jacere: ita *carinari* propriè est, è carina, infimâ navis parte, conviciari. Sed ἁπλῶς sumitur pro *objectare probra*: ut exponit Festus, & Ennius *d* usurpat. At χαριεντίζεσθαι dicitur ex eo, quia Græcis sint χαρίεντες, qui Latinis *salsi*, ut χάριτες *sales*. Itaque charientismus, juxta Rufinianum, est irrisio cum amœnitate mordax. Vt in hoc Ciceronis *e*; *Facite enim, ut vultum ipsius, & illam usque ad talos demissam purpuram cogitetis.* Aliis charientismus est, cùm dura gratiosis verbis molliuntur; ut in illo *f* Davi ad Simonem: *Bona verba, quæso.* h. e. Εὔφημα φώνει, meliùs ominare. Geminum huic isthoc Plauti Persa *g*: *Bona pax sit potius.* Item Maro, & Cicero, non uno in loco: *Di meliora.* Quod integrè expressit Tibullus *h*: *Di meliora ferant.* Vide de hac loquendi formula Hier. Ferrarium in Philippicam IV. De charientismo ita Diomedes *i*: *Charientismus est, quo dura dictu gratiùs proferuntur. ut cùm interrogamus: Numquis nos quæsierit? & respondetur;* BONA SALUS, *vel* FORTUNA; *quo intelligitur, neminem nos quæsîsse.* Idem iisdem penè verbis refert Isidorus lib. I. Originum. Metuo autem, ne hæc consuetudo posteriorum tantùm seculorum fuerit: quamvis V. N. Janus Duza lib. I. Plautin. explicat. cap. X. ad eumpse morem respexisse existimet Plautum, cùm Euclio *k*, absente se, omnibus vult occlusas obseratasque esse fores, usque adeò, ut ne Bonam quidem Fortunam intromitti velit.

a in glossis. *b* conviciari. *c* pons. *d* apud Festum in Carinantes. *e* Orat. pro Cluent. *f* Andr. act. 1. sc. 2. *g* act. 2. sc. 2. *h* lib. 3. el. 4. *i* lib. 2. *k* Aul. act. 1. sc. 2.

IV. DE ASTEISMO.

ASTEISMOS est jocus urbanus; ut apud Athenæum *l*: Εἰ μή τι τούτων Ἰόβας ἱστορεῖ,

l lib. 3.

--- χαι-

--- χαιρέτω
Λιβυκοῖσι βίβλοις, ταῖσί τ' Ἄννωνος πλάναις *a*.

Sententia est, qui tam prodigus est honoris sui, ut istiusmodi res scriptis consignare non pudeat is per me licet eádem se oblectet futilibus ac mendaciorum manifestis (sic enim vulgò judicabant) Hannonis, Carthaginensium ducis, commentariis de suâ in Atlantico Oceano navigatione, novisque inibi ab se terris inventis. Est igitur planè geminum illi Maroniano *b*,

Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi.

Facetè quoque Cicero *c* parvam Lentuli, generi sui, staturam irridebat, cùm diceret; *Quis generum meum ad gladium alligavit?* Nec urbanè minùs Philippus Macedo *d*, cùm Persas cogitaret in suam redigere potestatem, eoque in Persiam misisset exercitum, scripsit, milites à se missos, quòd comperisset, eos seditione vexari; bonorum autem virorum esse, cùm id fit, aliis succurrere.

V. De mycterismo.

SVNT &, qui Ironiæ speciem faciant Mycterismum, quo alium quis --- *naso suspendit adunco e*. Id enim est μυκτηρίζεσθαι, à μυκτὴρ, quâ voce nares significantur: unde, quod Græci Ἀττικὸν μυκτῆρα *f*, id M. Seneca *g* *nasum Atticum* vocat. Nempe διὰ *h* τὸ Ἀττικὴν δριμύτητα τῶν σκωμμάτων *i*, ob quam & εἴρωνες *k* appellantur. Verùm μυκτηρισμὸς non magis Ironia est, quàm Sarcasmus, aliæque irrisionis species. Pollux quidem scribit, ὅτι τὸ εἰρωνά τινες μυκτῆρα καλοῦσι. Sed laxè is εἰρωνείας, & μυκτῆρος, utitur vocabulis, pro irrisione eâ, quam homines amant elegantiores. Quomodo & Eunapius in Libanii vita ait, idem esse Atticis μυκτῆρα, καὶ ἁλισμὸν, quod Latinè *nasum & sales* dixeris. Vnde liquet, & εἰρωνείας, & μυκτῆρος, & ἁλισμοῦ, vocabula promiscuè interdum usurpari. Sed si propriè sumas, plurimùm distant, ut origo etiam testatur. Quare si non quicquid σκῶμμα, sive dicterium est, id continuò pro Ironiâ haberi debet; verùm tum demum εἰρωνικὸν censetur, cùm in eo intelligitur contrarium: quanto minùs μυκτηρισμὸς fuerit Ironia? in quo nec contrarium intelligi unquam potest; quandoquidem non verbis fit, ut sarcasmus, sed gestu; naso puta, quem subdolæ esse irrisioni dicatum, scribit Plinius lib. XI. cap. XXXVII. unde idem, Præfat. in Nat. hist., Lucillium, quia satyram invenit, ait styli nasum condidisse. Et Martialis *l* ridet Tongilianum, nihil habentem præter nasum, quia pauper erat, at-

acris

a *Si quid horum in libros retulit Iuba, oblectet se Libycis libris, & Hannonis erroribus.*
b *Ecl. 3.*
c *apud Macrobium lib. 2. Saturn. cap. 3.*
d *apud Diomedẽ lib. 2.*
e *Horat.*
f *Lucianus contra eum, qui dixerat, Prometheus es in verbis.*
g *Suasoriâ 1.*
h *Lucianus ibidẽ.*
i *Atticam illam mordendi acerbitatem.*
k *Lucianus περὶ γυμνασίων.*
l *lib. 12. epig. 90.*

acris aliorum censor. Atque inde *nasuti* dicuntur: unde idem Martialis *a*:

a *lib.13. ep.2.*

Nasutus sis usque licet, sis denique nasus,
Quantum noluerit ferre rogatus Atlas,
Et possis ipsum tu deridere Latinum:
Non potes in nugas dicere plura meas.

Quin eapse de caussâ à μυγμῇ, quo tum narium sonus, tùm χλευασμὸς notatur, ἀμύμονα *b* quasi ἀμύγμονα dici volunt.

b *inculpatum.*

Latè μυκτηρισμοῦ nomine utitur Apostolus, cùm cap. VI. ad Galatas inquit, Θεὸς οὐ μυκτηρίζεται *c*. Nam hic συνεκδοχικῶς quævis intelligenda irrisio, sive ea cum gestu fiat, sive secus. Sed & Simplicio in Epictetum μῶκος, sive sanna, est ὁ μυκτηρισμὸς, ἢ ὁ διὰ τοῦ σχήματος ἐυτελισμός. At plura sunt μώκου sive sannæ genera, inter quæ principem hæc tria obtinent locum; ciconia, auriculæ asini, & lingua canis: de quibus apud Persiū legere est sat. 1, & B. Hieronymum epist. ad Rusticum Monachum.

c *Non irridetur ac quasi naso suspenditur Deus.*

VI. DE MIMESI, APOPHASI, ET CATAPHASI.

NEc rectiùs ad Ironiam referunt μίμησιν, cùm eâ plurimùm intelligi debeat quod verba propriè sonant. Est enim μίμησις, cùm verba aliorum referimus directâ oratione. Nam si obliqua fuerit oratio, non est μίμησις. Itaque μίμησις non fit, si hoc pacto sermonem feram: Fœneratores ac negotiatores à summo Jano ad imum usque exemplo suo docent, primò pecuniæ habendam esse rationem, pòst curandam virtutem. At μίμησις est, cùm hæc directâ oratione effert Horatius epist. 1. lib. 1:

O cives, cives, quærenda pecunia primùm est.
Virtus post nummos. Hæc Ianus summus ab imo
Prodocet.

d *cap.7. hujus lib.*

Ita legendum esse, non *perdocet*, ostendimus suprà *d*. Ut *prodocet* sit *palàm* docet. Nam id interdum *pro* valere in compositione, auctor est Festus.

Similis μίμησις est Psalm. secundo vers. 3: *Dirumpamus vincula, & projiciamus à nobis funes eorum. Habitans in cœlis ridebit, Dominus subsannabit eos.* Nam primò David verba adversariorum recitat: inde responsionem subjicit.

Nonnulli quoque Ironię subjiciunt ἀπόφασιν, & κατάφασιν: illâ negamus,

gamus, quod agimus: hâc agimus, quod negamus. ἀπόφασις sit, Non dicam hoc loco, quæ libidinosè in legatione patrârit: κατάφασις sit, Prætereo, quæ libidinosè egit in legatione. Verùm nullam hic video ironiam. Nam quod disertim scribunt, *non dicam* accipi pro *dicam*, quodque *prætereo* interpretantur *minimè prætereo*, id vellem Rhetoribus illis nunquam excidisset. Sed hâc de re aliquid quoque dicemus, cùm de Præteritione agemus in σχηματολογίᾳ.

VII. DE ONOMATOPOEIA.

MULTOS præterea vulgò recensent tropos, qui troporum numero non sunt inserendi: cujusmodi sunt, Ὀνοματοποιΐα, Ἐπίθετον, Εἰκών, Περίφρασις, Ἀντίφρασις, & Ὑπαλλαγή.

ὈΝΟΜΑΤΟΠΟΙΐΑ Ciceroni in tertio de Orat. vocatur *verbi fabricatio;* quomodo & in Lucullo ait *verba fabricari:* ac III. de Oratore pro eo quoque dixit *verba facere*, & *novare.* Fabius lib. VIII. cap. VI. ὀνοματοποιΐαν interpretatur *fictionem nominis*. Quamvis autem hæc ab Eustathio vocetur τρόπος ποιητικὸς, propriè tamen tropus non est, quia non mutatur hâc propria vocis significatio, sed rei carenti nomine nomen à sono inditur. Atque id quoque vidit P. Fonseca lib. I. Dialecticarum Institutionum cap. IX. Errat tamen, cùm existimat, quia onomatopœia non immutat significationem, non omnem tropum eam immutare; cùm ex eo, quòd tropus omnis significationem invertit, potiùs colligere debuerit, onomatopœiam tropum non esse. Est autem onomatopœiæ exemplum βομβαλοβόμβαξ apud Aristophanem; item ψιθύρισμα apud Theocritum, pro susurro arborum, quem edunt ventulo spirante; nisi quis malit, propriè esse insusurrationem in aures, ut sit à ψίω τῷ λεπτύνω. Sonus quoque, quem buccæ inflatæ collisæque edunt, Persio *a* *stloppus* dicitur, sive, ut in veteribus membranis Persii, ac Prisciani, etiam nostris, legere est, *scloppus*, sive *sclopus*. *Gannire* vulpium, vel potius canum est, voce caudâque heris præ gaudio adulantium; ut cùm origo indicat (est enim à γάνυσθαι, h. e. *gaudere*) tum Lucretii illud lib. V. de catulis: *Gannitu vocis adulant.* Itaque rectè in vett. glossis, *Gannit*, σκύζει. Nam σκύζειν propriè canum est, teste Hesychio, & Eustatio in Il. θ. Apud eundem Lucretium *b* invenias *baubari* pro *latrare*, nempe ab αὖ αὖ, quem Aristophanes canum latrantium sonum facit: eaque examussim optimè ratio videtur Jano Duzæ, cur in Casinæ prologo legamus, *Plautus cum latranti nomine;*

a sat. 5.

b lib. 5.

quamvis aliter hâc de re Camerarius, Canterus, Scaliger. *Mutire* quoque canum proprium est, factum à μῦ, ut à γρῦ est *grunnire*, quod proprium est animalis istius, cui dicebat Chrysippus animam pro sale datam, ne putisceret. Græci itidem γρύζειν dicunt, quo usus Aristophanes in Nebul. Act. III, sc. III: πρῶτον μὲν ἔδει φωνὴν παιδὸς γρύξαντος μηδέν' ἀκοῦσαι· *Primum*, inquit, *nec vocem oportebat audire pueri vel gry dicentis.* Ineptit intepres, cùm vertit: *non oportebat morem gerere.* Sed & volucrium quarundam nomina sunt à sonis facta. cujusmodi sunt, teste Varrone lib. IV. de L.L. *Vpupa, Cuculus, Corvus, Hirundo, Vlula, Bubo. item hæ: Pavo, Anser, Gallina, Columba.* quibus, Fabii judicio, addendum *Graculus:* quem ineptè Varro *a* ita dictum putabat, quòd gregatim volet: quamvis non fugiat me, in veteri verbo esse, graculum semper adsidere graculo, ac Græcis quoque κολοιὸς sit à κολλάω, quod est, *conglutino.*

Quibusdam etiam ὀνομοτοποιΐα vocatur, quælibet novi nominis effictio: ut cùm Siculus Dionysius virginem vocaret μένανδρον, quia expectat virum; στύλον verò seu columnam diceret μενεκράτη, quoniam manet continetque; & τὰς τῶν μυῶν διεκδύσεις *b*, rectè dici putaret μυστήρια, quia mures servant. Multa istiusmodi finxit Alexarchus rex, qui Uranopolim in Macedoniâ condidit: nonnulla item Atticus Herodes, aliique onomatothetæ. Exempla compluria adfert Athenæus lib. III. Deipnos. & ex eo Cœlius Rhodiginus lib. XXIV. cap. V: sed præterito, ut sæpe aliàs, auctoris, ex quo transscripsit, nomine. Ejusdem generis est, quòd Lascaris bombardam τηλεβόλον *c* vocabat. Ut cùm ait, κάτθανε τηλεβόλῳ *d*. At ipsa *bombardæ* vox partim hujus, partim prioris esse generis videtur. Nam nomen hoc ei impositum arbitrantur, quòd cum sonitu & flammâ globos ferreos evomat: nempe à bombo, & ardeo. Justus tamen Lipsius alicubi *e* refert, *Lombardam* vocari in superioribus annalibus, quod priori etymo repugnat. Verùm *bombardam* quoque scripsit, & à bombo atque arbeo deduxit Laurentius Valla, qui anno CIƆCCCCXX. claruit *f*, h. e. non ita multo post bombardam inventam: ut quam anno CIƆCCCLXXX, juxta quosdam *g*, aut biennio antè, juxta alios *h*, in perniciem generis humani invenerit quidam Constantinus Anclitzen Friburgensis, vel Bartholdus Suarz, professione monachus, at chymiæ studiosus. Nec ineptè bombardæ nomen inditum à bombo, cùm *bombi* vox non tantùm dicatur de apum strepitu, aut sono poculi bilbientis, de quo mox dicam: sed etiam, Eustathio *i* teste, tonitrui tribuatur, cujus sonum bombardæ imitantur.

a *lib. 4. de L.L.*
b *muriũ receptacula.*
c *q. d procul jaculantem.*
d *mortuus est à bõbardâ.*
e *epistolâ præfixâ Poliorceticis.*
f *Ioannes Trittenhemius.*
g *Blondus, & Polydorus Virgil.*
h *B. Platina. Vide & de ejus inventione, si voles, Laonicum Chalcondylam in rebus Turcicis lib. 5. & Hieronymum Magium Miscell. lib. 1. cap. 1.*
i *Odyss. θ. pag. 1591. edit. Rom.*

Quam-

Quamvis autem ὀνοματοποιΐα Fabio quoque generatim dicatur esse nominis fictio: non tamen adsentio Ludovico Carboni, qui lib. 1. de eloc. orat. scribit, ὀνοματοποιΐαν strictè nimis definiri, cùm dicitur, hác nomen à sono fingi. Sanè exempla etiam à Fabio adducta sonum exprimunt, ac Eustathius quoq; disertim scribit, ὀνοματοποιΐαν μιμεῖσθαι τοὺς τῶν σωμάτων ἤχους *a*. Sumitur quidem latè interdum ὀνοματοποιΐας vox: quomodo Alexarchus, aliique, qui derivatione aut compositione aptè vocabula fingebant, onomatothetæ dicti sunt: verumtamen satius sit hæc distinguere. Nos quidem discrimen ponimus inter tria hæc genera, ὀνοματοποιηθέντα, novata, eaque quæ sonum quidem exprimunt, verùm nihil significant ex instituto. Nam tantummodo sonum imitatur illud Aristophanis in Ranis: βρεκεκεκὲξ κοὰξ κοάξ: item pleræque interjectiones, ut quæ risum aut fletum significant, cujusmodi tantùm κατὰ μίμησιν ἐκφέρονται *b*, at nihil significant κατὰ συνθήκην *c*. Quædam autem ita exprimunt sonum, ut etiam significent ex instituto: cujusmodi inter alia, quæ suprà commemorabamus, est *bombus*, quo Homerus significat sonum remorum *d* in aquas de manibus decidentium, aut galeæ *e* de manibus lapsæ: crebrò verò ponitur pro strepitu apum, quæ iccirco Græcis dicuntur βομβεῖν, Latinis *bombilare*, vel, quod malim, *bombitare*, teste Festo, & auctore Philomelæ. Poculum quoque oris angusti & oblongi colli βομβυλιὸν appellarunt à sono, quem liquor edit per angustum tramitem exiens. Latinis id est *bilbire*, vel *bilbere*. Nævius: *bilbit amphora*. Gloss. Philoxeni: *Bilbit*, βομβύζει. Istiusmodi propriè facta dicuntur καθ' ὀνοματοποιΐαν: unde Isidoro *f* ὀνοματοποιΐα definitur, *nomen fictum ad imitandum sonum vocis confusæ*. Quædam denique ex instituto significant, & novè sunt conficta, verùm haut referunt sonum: atque hæc vocamus *novata*. Quæ & ipsa trium sunt generum. Aliqua enim planè sunt nova: cujusmodi Demetrius esse docet κιναιδεῖα pro tympanis, ac mollibus quibusvis instrumentis: item ἐλεφαντιστὴς, quo usus Aristoteles *g* pro elephanti rectore. Sed hâc in parte lapsus Demetrius, ut mox dicam. Alia verò à veteri voce facta sunt παραγωγῇ *h*: quomodo Aristoteles ab αὐτὸς, quod est μόνος, finxit αὐτότης, quomodo item Plautus finxit *ipsissimus*, Varro *musinari*, Juvenalis *i* *Stoicidas*, quasi Stoicorum propaginem. Nam errat vetus ejus poëtæ interpres, cùm ait, sic vocari contemtim, quasi feminas, non viros. Siquidem *Stoicidæ* dicitur, ut *Æneadæ*. Apud Tertullianum *k* quoque legas *mulieritas*. Quin, quicquid dicat Demetrius, ipsum κιναιδεῖα quoque, & ἐλεφαντιστὴς, hujus sunt generis, cùm illud

a *onomatopœiam imitari corporum sonos.*
b *imitatione soni efferũtur.*
c *ex instituto.*
d *Odyss. μ. 203.*
e *Iliad. π. 530.*
f *lib. 1. Orig. c. 36.*
g *lib. 2. de natura animantium.*
h *derivatione.*
i *l. 1. sat. 2.*
k *libro de velandis virginibus.*

illud sit à κίναιδος, hoc ab ἐλέφας. Quamquam mihi quidem, Demetrium in re tam clarâ alucinatum esse, vix verisimile fit. Quare culpam conferre malim in βιβλιοστρέβλας, quos verba isthæc trajecisse arbitror è secundo genere in primum, cujus nulla à Demetrio adducta esse exempla, sibi persuadere non poterant. Nos id facilè concoquimus. Putamus enim, primis tantùm linguę cujusque auctoribus concessum esse, ut multa fingant primogenia, quæ aliorum quidem origo sint, ipsa verò à nullo originem trahant. Et hæc de secundo genere. Quædam denique è pluribus vocibus antiquis novè componuntur; ut *pietaticultrix* de ciconiâ, apud P. Syrum: item de Nestore *trisesclisenex*, apud Levium in Alcestide, teste Agellio *a*. Quæ omnino nova sunt, ea similia sunt ædificio, cujus & fundamentum, & structura, planè sunt nova. Quæ derivatione fiunt, ea referunt domum veterem in quâ ad structuram antiquam aliquid ædificatur novi. Quæ facta sunt compositione, ea rectè conferas cum binis ædibus, quæ contiguæ cùm essent, muro intermedio diruto, uníque subjectæ tecto, unum sunt factæ ædificium. Vide & quædam de ὀνοματοποιΐᾳ apud Eustathium in Iliad. A, ad vocem ἔκλαγξαν *b*.

a *lib.* 19. *cap.* 7.

b *pag.* 39. *edit. Rom.*

VIII. DE EPITHETO.

AB ὀνοματοποιΐᾳ transeamus ad ἘΠΙ'ΘΕΤΟΝ, quod ipsum quoque inter tropos retulerunt. Et certè ἐπίθετον in quibusvis tropis locum habet. Ita μεταφορικῶς Maroni *c*, ac Tacito *d*, dicitur *cruda & viridis senectus*: Ovidio *e*, *discordia semina rerum*: eidem alibi, tralatione ab humanis factâ ad divina, *Inachis*, h.e. Isis, *lauta* vocatur, quòd ei sacrificarent anserem. Sic enim poëta ille Sulmonensis *f* ait:

Nec defensa juvant Capitolia, quo minùs anser
Det jecur in lances, Inachi lauta, tuas.

Iecur anseris divitum mensis apponi, ait Juvenalis *g*. Atque erat inter alitum jecora maximè in deliciis *h*; ut jecur suis inter quadrupedes *i*, mulli inter pisces *k*. Metaphorâ quoque ab animalibus sumtâ dixit Plautus Pseudolo *l*:

Eme dic cæcâ hercle olivum, id vendito oculatâ die.

Ubi *dies cæca* dicitur, cùm solutio differtur in diem: *oculata*, cùm præsenti pecuniâ, ac Græcâ mercamur fide: prout explicat Festus Pompeius. Alteram quoque interpretationem vide apud Alciatum lib. IV. παρέργων Juris cap. XI.

Nec ἐπίθετον minùs in cæteris tropis, quàm in metaphorâ, reperire est.

c *Æn.* 6.
d *in vita Agricolæ.*
e 1. *Met.*
f *lib.* 1. *Fast.*
g *lib.* 1. *sat.* 5.
h *Plinius lib.* 10. *cap.* 22.
i *Idẽ lib.* 2. *cap.* 51.
k *Idẽ lib.* 9. *cap.* 17.
l *act.* 1. *sc. Pseudole, nõ audi*

est. Sanè ἐπίθετα μετωνυμικὰ sunt, *pallida mors* a, *bruma iners* b, *præceps ira* c, aliaq; innumera. Συνεκδοχικὰ sunt *Chaonia glans* d pro quavis, *Acheloia pocula* e pro aqueis, *Massica vina* f pro quibusvis. Qualia itidem se offerunt passim. Ironia denique in epithetis est, cùm Juno Veneri g ait:

Egregiam verò laudem, & spolia ampla refertis.

Item, cùm apud Plautum h Hegio ita compellat Stalagmum, servum fugitivum, qui Hegioni filium quadrimum subripuerat:

Age tu, illuc procede, bone vir, lepidum mancipium meum.

Verùm non si in omnibus tropis locum habeat ἐπίθετον, id rectè iccirco inter tropos reponatur; cùm nullâ non paginâ se offerant ἐπίθετα, in quibus nullus sit tropus. Velut Ecl. 1. *patula fagus, tenuis avena, formosa Amaryllis, salices amaræ, impius miles, frons viridis*, pluraque alia, & pueris obvia. Propriè quoque *Athenæ* dicuntur *Atticæ*: nempe ad discrimen Athenarum Bœoticarum, quæ aliter Ὀρχομενὸς dictæ, & Euboicarũ, quæ vocatæ Διάδες, atque item aliarum, cùm sex septem urbes fuerint cognomines. Quâ de re vide Stephanum περὶ πόλεων, & locum quendam in vitâ Arati i, quæ Hipparchi & Achillis Statii in eum poëtam commentariis subjicitur. Sic verò, ut dixi, loquitur Plautus Rudente k:

Imò Athenis natus, altus, educatusque Atticis.

Eodemque modo locutus idem Mil. Glor. l Item Macrobius lib. VII. Saturn. cap. 1. Symmachus lib. V. epist. XXX. Quis etiam, nisi mente oculisque captus, nivem dixerit impropriè à Poëtis vocari candidam; aut olores ab iis candidos impropriè dici? Nam etsi & Horatius lib. IV. od. 1. *olores* dixit *purpureos*, cujus in locum quidam agrestes *marmoreos* substituunt; licet quoque Pedo Albinovanus ad Liviam *nivem* appellet *purpuream*, cùm inquit:

Brachia purpureâ candidiora nive:

non tamen Anaxagoræ delirio, qui nivem esse atram defendit m, similia somniarant: sed neque συνεκδοχικῶς id intelligit Horatius; nempe pedum ratione, quod in primâ Novarum Lectionum editione scripsit Canterus: neque apud Pedonem pro *purpureâ* esse *perpurâ* legendum, fidem mihi fecerit Ptolomæus Flavius n: neque, cùm de brachiorum candore sermo sit, Pedo respexisse potuit ad id, quod in Armeniâ nix rubra est, quia partibus aëriis prævalent terrestres ob minii copiam; uti scribit Eustathius in Iliad. λ o; aut quòd, teste Aristotele p, & Plinio q, nix omnis vetustate rubescat, partibus aëriis paullatim exhalantibus: verùm, vel apud utrumque poëtam *purpureus* Græcorum more accipitur pro splendido ac pulchro:

a *Horat. l. 1. od. 4.*
b *idem l. 4. od. 7.*
c *Sen. Hipp.*
d *1. Georg.*
e *ibidem.*
f *Horat. l. 1. od. 1.*
g *Virg. 1 Æn.*
h *Captivis act. 5. sc. 2.*
i *Sed verba scriptoris, quæ corrupte vulgo leguntur, emendat Scaliger animadvers. ad Euseb. an. 386.*
k *act. 3. sc. 4.*
l *act. 6. sc. 1.*
m *Galen. l. 2. de facult. simp.*
n *observat. c. 24.*
o *p. 830. edit. Rom.*
p *lib. 5. de histor. animal. cap. 19, sive ex distinctione Cæsaris Scaligeri cap. 18. sect. 229.*
q *lib. 11. cap. 35.*

a I. Æn. chro: quomodo Servius exponit illud Virgilii *a*:

--- Lumenque juventæ Purpureum:

& Valerius Flaccus lib. IV. *salem* dixit *purpureum*, cùm non tam album, quàm candidum, significaret: (*florem salis* vocat Cato cap. LXXXVIII. cui inibi opponit *salem popularem*:) vel potiùs respiciunt ad albę purpuræ genus, de quo Plutarchus in Alexandro, & ex eo Hermolaus Barbarus, ac Hieronymus quoque Mercurialis lib. VI. Var. Lect. cap. XXV. Qui, puto, scriptores, sic satisfacient, ut non laborandum sit, quid Nicolaus Erythræus eâ de re senserit in libello de Coloribus: ubi se hanc quæstionem ait *b* explicâsse. Quem ejus commentariolum non arbitror unquam fuisse editum in lucem: uti nec alia multa, quorum in Indice meminit Virgiliano.

b *Indice Virgiliano, voce* Purpura.

Quia verò se hoc loco commoda suggessit occasio tractandi de epithetis: neque illud prætereundum arbitror, Oratorem, ut scripsit Aristoteles in tertio Rhet., haut debere ἐπιθέτοις ἢ μακροῖς, ἢ ἀκαίροις, ἢ πυκνοῖς χρῆσθαι *c*. Itaque, ut idem inibi asserit, poëtis quidem lac candidum vocare licet: atque, ut scribit Fabius lib. VIII, iisdem concessum est *vina* appellare *humida*, quod Maro fecit III. Georg. verùm in prosâ epitheta, quæ necessaria non sunt, frigidam reddunt orationẽ; quemadmodum & grandiora epitheta, & nimius epithetorum usus. His omnibus modis peccabat Alcidamas; eoque oratio ejus, ut frigida, non ab Aristotele modò damnatur, sed etiam Demetrio. Quin Platonem ipsum, quòd multus sit in epithetis, reprehendere haut dubitat Dionysius Halicarnassensis *d*. Appuleium sanè, scriptorem doctissimum, ejusdem culpæ reum esse, non vulgus modò, ad cujus palatum is nihil sapit, sed eruditi quoque confitentur.

c *epithetis aut longis, aut intempestivis, aut crebris uti.*

d περὶ τῆς τοῦ Δημοσθένους δεινότ.

Etsi autem negari non possit, in poëtis etiam aperta ac perpetua epitheta locum habere: plurimùm tamen apud omnes scriptores, aut distinguunt, aut addunt, aut minuunt. Nam cùm *dolum malum* vocant, discriminis gratiâ sic loquuntur. Scio aliter ipsi quoque Camerario *e* videri, ut qui *malum* vocari velit, quia Latini soleant res nocentes eo epitheto infamare. Sed distinctionis id caussâ fieri, argumento est, quòd dolum esse bonum negari non possit, si strategemate circumveniamus hostem, aut cùm pueris poculo melle oblito propinamus absinthia, ut apud Lucretium ac Themistium est. Sed neque, quod Fabius putabat, otioso Virgilius epitheto utitur, cùm scripsit *f*:

e *Cõment. in Ecl. I. Mar.*

--- cæduntque securibus humida vina.

f *Georg.* 3.

Nam rem magis admirabilem facit, si dicatur, in Septentrionali plagâ vinum,

vium, quod naturâ humidum est, ita congelari, ut securibus cædatur. Eadem prope ratio in illo ejusdem *a*: *Dulcia mella premes*. Nam Corsicana mella sunt amara, ut Servius scribit. Ac Plinius quoque ejus rei caussam adfert lib. XVI. cap. XVI. *a 4. Georg.*

Atque hæc de epithetis, eorumque usu, dicta sunto contra quosdam, qui vulgaribus præceptiunculis sufflati ac suffarcinati, non tam veritatis præsidio, quàm aliorum auctoritate, sententias suas suffulcire didicerunt.

IX. DE IMAGINE.

SED nec εἰκασία, sive ΕἸΚΩ'Ν *b*, rectè inter tropos recensetur. Neque enim invertit significationem, sed assimilatio quædam est. Vt in illo Tullii lib. V. de Fin. *Sed animi cultus ei erat quasi quidam humanitatis cibus.* Neq; obstat, quòd εἰκὼν ab Aristotele vocatur μεταφορά: quia μεταφορικῶς eum uti ipsâ μεταφορᾶς voce, argumento est, quòd cùm dixisset, Ἔστι γὰρ καὶ ἡ εἰκὼν μεταφορά *c*, mox subjicit, διαφέρει γὰρ μικρὸν *d*: quippe quæ solùm differat τῇ προσθέσει *e*, unde & à Demetrio dicitur μεταφορὰ πλεονάζουσα *f*. Itaque metaphora est in illo Taciti in quarto Hist. *Etiam sapientibus cupido gloriæ novissima exuitur.* At non metaphora, verùm icon est, cùm Plato in eandem sententiam ait, Τὴν κενοδοξίαν, ὡς τελευταῖον χιτῶνα, ἡ ψυχὴ πέφυκεν ἀποτίθεσθαι. *Cupidinem gloriæ, ceu ultimam tunicam, anima solet deponere.* Metaphora item est, si dicas Maximilianum in Germaniâ, Leonem X. in Italiâ, Franciscum I. in Galliis, primos ad bene sperandum de re literariâ signum sustulisse. At imago est in illo Ciceronis pro Marcello: *Ad bene sperandum de omni Rep. quasi signum aliquod sustulisti.* Metaphora est, cùm Catullus *g* ait:

b imago.
c Est vero imago quoq; metaphora.
d nam parum ab eo differt.
e additione.
f metaphora redundans.
g carm. 45.

Orationem in Attium petitorem
Plenam veneni & pestilentiæ legit.

At εἰκασία est, cùm Sallustius *h* scripsit de moribus corruptis: *Pòst, ubi contagio, quasi pestilentia invasit, civitas immutata: imperium ex justissimo atque optimo crudele intolerandumque factum.* Metaphora denique est, si Socratem voces Silenos Alcibiadis: quia nimirum, ut Sileni Alcibiadis imagines erant exteriùs ridiculæ, interiùs autem artem repræsentarent divinâ; ita Socrates longè alius esset, quàm externa facies præferret. At imago est, si Socratem dicas similem Silenis Alcibiadis. Satius autem sit imagine, quàm metaphorâ uti, quando periculum est, ne translatio durior videatur: quâ de re pluribus egimus cap. VI. hujusce libri.

h in præfat. Catilinar.

X. DE

X. DE PERIPHRASI.

PERIPHRASIS, quam & ipsam inter tropos recensitam diximus, rem unam pluribus ambit verbis. Ita veneni periphrasin habes apud Plautum *a*, cùm leno sic imprecatur convivis:

Dî faciant, ut id bibatis, quod vos numquam transeat.

Itidẽ pro juventute *annos meliores* dixit Seneca pater lib. I. Controv. atque è contrario pro senectute *malam ætatem* dixit Plautus Aulul. Rudent. atque alibi: & ante eum *Afranius*, cujus elegantissimi isti versus apud Nonium leguntur in Senium:

Si b possent homines delinimentis capi,
Omnes haberent nunc amatores anus.
Aetas, & corpus tenerum, & morigeratio,
Hæc sunt venena formosarum mulierum.
Mala ætas nulla delinimenta invenit.

Periphrasin quoque habes in illo Livii Andronici:

Tum autem lascivum Nerei simum pecus:

ubi delphinos intelligit, qui naribus destituuntur, unde *simones* dicti teste Plinio lib. VIII. Histor. Natur. cap. IX. nisi generatim squamosum pecu, ut Plautus *c* circumloquitur, sive humidam ponti gentem, ut Maro *d* περιφράζει, intelligi malis, quia pisces omnes simis sint naribus. Quæ si sententia placet, eodem modo Livius pisces dixerit *Nerei pecus*, quo eos *Neptuni pecus* appellat Plautus Pseudolo *e*. Sed cur priorem magis sententiam probemus, diximus notis in Tragicorum fragmenta. Ejusdem Virgilii *f* est:

--- Dant fruges manibus salsas:

quo molam describit, quomodo vocari *far tostum, & sale sparsum, quòd eo molito hostiæ adspergantur*, auctor est Festus. Imitatus id Arnobius initio libri VI: *Quòd non tura, neque fruges salsas inferamus.* Casei periphrasis est in illo Ovidii *g*:

--- Cum lacte coagula passo.

Judææ est periphrasis in hoc Juvenalis lib. II:

Observant ubi festa mero pede sabbatha reges,
Et vetus indulget senibus clementia porcis.

Idem sic περιφράζει Philippum Magnum *h*:

--- Biberat quo pallidus emtor Olynthi.

Item Catonem Uticensem *i*:

Sed nec Brutus erit, Bruti nec avunculus usquam.

Pro-

a Persa act. 5. sc. Qui sunt, qui erunt.

b Sic leg. pro quo perperam Scoppius Ni reponit. Delinimenta enim hic sunt philtra, & similia, quæ mox venena vocantur.

c Rudente act. 4. sc. Heus mane.

d 4. Georg.

e act. 3. sc. Forum coquinũ.

f Æn. 12.

g 14. Met.

h Sat. 12.

i Sat. 16.

Propertium ſic περιφράζει Ovidius:

Vel tua, cujus opes Cynthia ſola fuit.

Nam Tibullus quidem libro primo Deliam, ſecundo Nemeſin, tertio celebrat Neæram, quarto autem libro Cerinthi ac Sulpitiæ amores. At Propertius unicâ eſt Cynthiâ contentus. Unde ipſe ait:

Cynthia prima fuit, Cynthia finis erit.

Quali Nævium Plautus, Socratem Perſius ac Manilius, circuitione expreſſerint, vidimus, cùm de antonomaſia ageremus. Auſonii *a* eſt: a *Idyll. 26.*

Sacra ſigillorum nomine dicta colunt.

Circumloquitur Sigillaria; quam vocem verſus heroicus reſpuit. unde & eadem hoc pacto περιφράζει Lucillius:

--- *Servorum feſta dies eſt,*

Quam planè hexametro verſu non dicere poſſis.

Sed neque ſacræ literæ περίφρασιν aſpernantur. Certè cùm periphraſis adhibeatur, vel ut ſplendidiùs aliquid proferatur, vel ut fœditas evitetur: (utramque cauſſam ponit quoque Iſidorus lib. 1. Originum) utriuſque generis exempla in ſacris occurrunt literis. Prioris generis eſt in iſthoc Jud. cap. v. 10: *Equitantes equas nitidas, reſidentes in judicio, & qui proficiſcimini per viam, confabulamini.* i. viri principes, judices, ac mercatores. Alterius generis eſt, cùm in iiſdem μεταληπτικῶς *ingredi ad mulierem* b legimus pro συνουσιάζειν *c*: aut cùm *tegere pedes* dicitur in mentione τῶν περὶ κοιλιολυσίαν ὄντων *d*: quia nempe non, ut nos, braccis utebantur Hebræi, uti nec Romani aut Græci, ſed tunicis, quibus conquiniſcentium pedes contegebantur: ut ſuperiùs *e* diximus. Deque aliâ Hebræorum in eapſe re periphraſi, Druſium, ſi voles, adi in 1 Sam. cap. v *f*.

b *Gen. 16. 2. & 29. 11. & Iud. 16 2. &c.*
c *coire.*
d *eorũ, qui alvũ exonerant.*
e *cap. 10. ſect. 1.*
f *pag. 451. & 452.*

Poſſe verò & περίφρασιν propriis conſtare verbis, eoque eam tropum non eſſe, innumeris comprobari exemplis poteſt. Quis enim tropus eſt, cùm Maro Ecl. 1. ait, --- *Quo ſæpe ſolemus*

Paſtores ovium teneros depellere fœtus.

At *ovium teneri fœtus* eſt periphraſis agnorum, ut Servius agnoſcit, & cuivis patet. Quis etiam tropus, cùm Athenæus lib. xiv. ſcribit, primum Perſarum regem (τὸν ἐξ ἀρχῆς βασιλέα) exiſtimare, reges peregrinis cibis veſci non debere? At Cyrum περιφραστικῶς ſignari conſtat. Quis item tropus, cùm pro Thucydide (ſi is quidem μονογενὴς *g* fuerit) ab Agathia *h*, atque aliis, dicitur filius Olori, vel potiùs Oroli, quomodo ſcribendum docet Marcellinus in vitâ Thucydidis. Quis denique tropus eſt, ſi pro Cicerone dicas eloquentiſſimus Romanorum, aut pro Varrone, eorundem doctiſſimus?

g *unigenitus.*
h *lib. 2.*

Illud quoque postremo loco monere ex re fuerit, esse multo plurima, in quibus periphrasin vulgò statuant, cùm tamen modificata quidem sint, at περιφραστικὰ non sint. Istiusmodi est illud Ennii *a*:

a *apud Festum in* Suppernati.

His pernas succidit iniqua superbia Pœni:

quo significatur, ab Annibale Pœno quibusdam esse succisos poplites, ut progredi non possent. Hic, si multos audimus, *superbia Pœni* per periphrasin pro Pœno usurpetur. Familiarius exemplum dabo. Horatii *b* est:

b *lib.2. Sat.1.*

Virtus Scipiadæ, & mitis sapientia Læli.

Ubi περιφραστικῶς Scipionem & Lælium signari ajunt. Verùm satius sit hæc referre ad μετωνυμίαν adjuncti: ut *superbia Pœni* non ἁπλῶς pro Pœno accipiatur; sed pro superbo Pœno: nec *virtus Scipiadæ*, ac *sapientia Lælii*, pro Scipione, & Lælio; sed pro Scipione inclytæ virtutis, & sapiente Lælio, ponantur. Quomodo & Ovidius *c* dixit,

c 1.*Fast.*

--- *Trabeati cura Quirini:*

pro Romulo, curante, & sollicito. Item apud Propertium *d* legas,

d *lib.1. eleg.13.*

Nec sic cœlestem flagrans amor Herculis Heben
Sensit in Oeteis gaudia prima jugis.

Nempe *amor Herculis* non pro Hercule ἁπλῶς, sed, quod multi non satis attendunt, pro Hercule amante.

Eodemque modo apud Maronem IV. Aen. est,

--- *& odora canum vis:*

pro multitudine canum sagacium. Et apud eundem *e*, *robur aratri*, pro aratro valido: *ferri rigor* f, pro ferro rigido. Item apud Lucretium *g*, *auri rigor*, pro auro rigido: *robur saxi* h, pro saxo gravi. Qualibus addunt nonnulli, *res Veneris*, pro Venere, apud Lucretium *i*: *res voluptatum*, pro voluptatibus, apud Plautum *k*, similiaque. Sed hîc μετωνυμία esse nequit, cùm res οὐσίαν, sive se ipsam, non rei adjunctum notet. Idem judicium esto de illo Maronis *l*:

e *Georg.1.*
f *Georg.1.*
g *lib.1.*
h *lib.1.*
i *lib.2. vers.173. & 437. & lib.5. vers. 846.*
k *Amphitr. act. II. sc. II.*

--- *Quo pulchrior alter*
Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.

Ubi *corpus Turni* μετωνυμίᾳ περιφραστικῇ pro Turno accipi dicunt. Quomodo & Euripides Phœnissis, σὸν δέμας *m*, & alibi, σὸν σῶμα *n* ait, pro persona ipsa: ut Muretus *o* observavit. Verùm satis liquet, neque hîc μετωνυμίαν statui oportere: sed vel proprium esse sermonem, vel συνεκδοχήν.

18. *Æn.*
m *corpus tuum.*
n *tuum corpus.*
o *lib.3. Var. Lect. cap.4.*

Sanè & alia sunt συνεκδοχικὰ, quæ periphrasi itidem subjiciant. Pindarus od. IX. Pyth. vers. ult. Πολλὰ δὲ πρόσθεν πτερὰ δέξατο νίκας. i. *multas etiam alas victoriæ priùs accepit.* Quem in locũ scholiastes scribit,

senten-

ſententiam eſſe, πολλοὺς καὶ ἄλλους ἀγῶνας ἐνίκησε *a*: atque inibi ſubdit; πτερὰ γὰρ κίνης περιφραστικῶς ἡ νίκη *b*. Verùm, ut dixi, hæc ſynecdoche eſt; quia cùm victoria fingatur alata, pars ponetur pro toto. De periphraſi ſatis; quomodo vocatur, quando, ut Fabius *c* inquit, *decorum habet.* Nam, ut idem ait, *cùm in vitium incidit,* περισσολογία *dicitur.*

a *multa quoque alia vicit certamina.*
b *alæ victoria per circumlocutionē ponuntur pro victoria.*
c *lib.8. cap.6.*

XI. De antiphrasi.

Nec magis inter tropos referri meruit ἀντίφρασις. Nam ſi cum quibuſdam ita appelles λέξιν τὸ ἐναντίον σημαίνουσαν *d*, jam ab ironia non differt: quæ & cauſſa eſt, cur vetus Juvenalis interpres *e* ἀντίφρασιν appellet, -- *cùm nanum Atlanta vocamus.* At hæc manifeſta eſt ironia. Sin, ut vult Plutarchus *f*, ἀντίφρασις eſt in iſto Homeri *g*,

--- *Οὐδ' ἄρα τώγε ἰδὼν γήθησεν Ἀχιλλεύς.*
--- *Haut, ut eos vidit, lætatus Achilles.* i. indoluit:

planè fuerit idem, quod Litotes. At ſi per illam intelligas vocis privę deductionem ab eo, quod nomini ſignificet contrarium; nec tropus, nec ſchema eſt. E.G. Erinnyes, ſive Diræ, boni ominis gratiâ dicuntur Εὐμενίδες, quæ verè δυσμενεῖς *h*: in cujuſmodi vocibus ἐτυμολογίαι ſunt mendaces; licet ipſum ἐτυμολογίας nomen *veriloquium*, ſeu *veriverbium*, vel potiùs *veram rationem* ſonet. Cælius Aurelianus lib. III. χρονίων cap. I: *Anhelatio ſive ſuſpirium ab accidenti nomen ſumſit. Vocatur præterea ſecundùm aliquos ſpirationis difficultas, quam Græci dyſpnœam vocant, ſive orthopnœam. Siquidem ſeſe præfocari ſentiunt, cùm jacuerint ægrotantes, atque erecti faciliùs ſpirent. At, ut alii dicunt, contrario vocabulo ſuæ virtuti nomen accepit. Nam cùm ſpirationem evertat ac depravet, tanquam corrigat, orthopnœa nuncupatur; quam nos ſpirandi dicere correctionem poterimus. Multa enim contrariæ interpretationis vocabulum ſumſerunt: ut fella, quæ Græci* γλυκέα *vocant, velut dulcia, cùm ſint amariſſima.* Illuſtris etiam eſt locus B. Hieronymi epiſt. c. ad Bonoſum: *An ideo tibi bellus videris, quia fauſto vocaris nomine? quaſi non & lucus ideo dicatur, quòd minimè luceat, & Parcæ, quòd nequaquam parcant, & Eumenides furiæ, quòd non ſint benignæ, & vulgò Aethiopes vocentur argentei.* Quòd verò Aethiopes vulgò *argenteos* vocari ait, idem ab Iſidoro traditur lib. I. Originum; ubi & alia quædam ἀντιφράσεως exempla adfert. Antiquiores eos non *argenteos*, ſed *cygnos* vocabant. Unde Juvenalis *i*:

--- *Nanum cujuſdam Atlanta vocamus,*
Aethiopem cygnum.

Veneti hodie ſimiliter eos *blanco* nuncupant.

d *dictionem, quæ contrariū ſignificet.*
e *in ſat. 8.*
f *lib. de Homero.*
g *Il. α.*
h *immites.*
i *lib.3. ſat.2.*

Sed profectò omnes grammaticorum antiphrases planè sunt nugales: quod & censet L. Joannes Scoppas lib. I. Collectaneorum cap. XVIII. De *orthopnœa* scrupulum eximunt ipsa Aureliani verba allata. Nã prior tantùm ἐτυμολογία vera est, non illa κατ' ἀντίφρασιν. De γλυκέα pro felle quod idem ait, idonei scriptoris Græci auctoritatem desidero. Nec de Eumenidibus satisfacit B. Hieronymus, vel alius quisquam. Diras certè, auctore Suida, & Sophocli scholiaste *a*, primus Εὐμενίδας dixit Orestes, quòd eas, quæ ante latam à sapientissimâ deâ sententiam, planè fuerant δυσμενεῖς atque infensæ, post factum judicium sensisset εὐμενεῖς *b*; unde & iis, maternæ cædis in Areopago absolutus, nigram ovem sacrificavit. Nec rectè *bellum* dictum volunt, quia minimè bellũ; cùm ex eo factum sit, quòd sit inter duos. Nam primò fuit *duellum*; à quo apud Arnobium *c* *duelles*. i. hostes; qui & *perduelles* à *perduello*, quo utitur Accius pro bello. Similiterque Cicero in Orat. Varro lib. VI. de L. L. Fabius lib. I. cap. IV, testantur, nomen *Bellonæ* factum esse ex *Duellona*, *Bellius* ex *Duellius*, *bis* à *duis*, (quod à δὶς) *bonum* ex *duonum*; unde apud Festum, *Simul duona eorum portat ad naves*. *Duonum* fortasse à duobus, quia, ut acutè Camerarius ait in problematis, bonum non consistit in uno solo, sed in participatione & communicatione, quæ duûm mentione indicatur. Quanquam Cicero, in quarto de Finibus, nescire se dicat, *bonum* unde dictum sit: & Ulpianus in lege XLIX. D. rer. significat. *bona* ex eo dici existimet, quòd beent. h. e. beatos faciant. Nec rectiùs *otium* dictum volunt, quòd non sit ocius, sed segne. Potiùs est ab utendo; ideoque per T scribitur in lib. vett. ut autor est Pierius in Virgil. & Aldus in Orthographiâ. *O* verò in *u* crebrò commutatur; ut cùm *indutiæ* dictæ ab hâc ipsâ *otii* voce, & præpositione *indu* pro *in*, à quâ & *induperator*, & *industrius*, aliaque: ne Varroni credas, aut Aurelio Opilio, quorum ἐτυμολογίας videre est apud Agellium lib. I. cap. XXV; aut Donato, cui *indutiæ* dictæ, quia *inde otium*; aut Aldo Nepoti *d*, cui vocatæ videntur *indutiæ*, quasi *inductæ*. Idem error, cùm *montem* volunt appellatum, quia minimè movetur. Est enim à μένειν, quia perstat, ac remanet. Nam ut à γένος *gens*, à μένος *mens*, & à μόρος *mors*; sic à μόνος *mons*. Nec *cœlum* à celando, quia minimè celatum, (ut putabat Aelius Stilo, magister Varronis:) quandoquidem, si noctu apertum, diu tamen celatum est. Quare vel ita dictum, quia de die sit celatum, ut est apud Varronem lib. IV. de L. L. vel potiùs, quia sideribus celatum est, ut ibidem docet Varro, & ex eo Plinius lib. II. cap. IV, & Isidorus lib. XIII cap. IV; aut, quod verissimum, à κοῖλον. Sanè à cœlo dicta gens Cœlia:

a in Oedipum Colon.

b benevolas, ac propitias.

c lib. I.

d in orthographia.

Cœlia: quod nomen per OI ſcribitur in veteri nummo argenteo: at per OE crebrò reperitur in antiquis monumentis. Quin ipſum *cœli* nomen per œ exaratur in Mediolanenſibus inſcriptionibus. Nec rectiùs ἀντίφρασιν ſtatuunt in illo a, *Auri ſacra fames:* quo loco Rhetores quidam *ſacram*, exponunt *minimè ſacram;* quæ interpretatio adeò frigida eſt, ut vel Neronianas thermas refrigerare queat. Uti &, quòd *ignem ſacrum*, quaſi minimè ſacrum ſic dici, Erythræus ait in Indice Virgiliano: qui ſententiam ſuam firmatum it illo Callimachi, ſed Latinè loquentis: a *Æn.3.*

Mentimurque ſacrum qui diximus.

Longè enim veriùs cenſeas, tralationẽ eſſe ab hominibus ſacris, hoc eſt, Deorum numini ob ſcelus devotis: quam rem pleniùs exponemus, cùm ad αὔξησιν deventum erit. Itidem nec *dierectus* dicitur, quaſi *dies minimè rectus;* ut Feſtus annotavit: ſed quaſi ſub *dio erectus*, id eſt, in crucem actus; quomodo & Nonius interpretatur; cujus hac de re locum emendat Jacobus Schegkius in Præmeſſis *b*. Nec *Argo*, unde Argonautis nomen, ſic vocata eſt, quia minimè ἀργή, h. e. *tarda*, ſed quia verè ἀργή, h. e. *celer*. Similiter *Damium ſacrificium*, (quod Athenis in ædibus ejus, qui eopſe anno rex eſſet, à regis conjuge *c*, ac Romæ itidem à conſule, aut eo abſente, vel cœlibe, aliâve cauſsâ obſtante, apud prætorem *d*, fiebat) minimè ita mihi dictum videtur, quia nihil minùs ſit, quàm δημόσιον, hoc eſt, *publicum*; quod poſt Feſtum magnus etiam Turnebus *e* ſcripſit: verùm quòd (ut Cicero teſtatur orat. de Haruſpicum reſponſis) pro populo fieret: unde hoc de ſacrificio Juvenalis *f* ait: b *epiſt.13.* c *Demoſth. contra Nearam.* d *Dio lib. 37.* e *cõment. in Cic. lib.2. de Legg.*

Pro populo faciens, quantum Laufella g *bibebat.*

Eodemque modo loquitur Cicero ad Atticum lib. I. epiſt. X. *Feriæ* quoque potiùs ita dictæ à ferendis epulis, quàm quia nihil feratur è foro. Neque *fatum* ex eo nomen accepit, quòd effari non liceat; ſed cùm *fatum* nihil aliud ſit, quàm *ſanctio & velut vox divinæ mentis*, ut rectè ait Auguſtinus *h*, eò potiùs reſpexere, quòd id fatus Jupiter Parcis, ſcribis ſuis, quæ illud æneis inſcribunt tabulis. Vel ſic dicitur, quia id Deus fatur per vates ſuos. Ennius Caſſandrâ: f *lib.3.ſat.3.* g *al.* Sauſeja. h *lib. 5. de Civit. Dei, c.19.*

Neque me Apollo fatis fandis dementem invitam ciet.

Similis error Grammaticorum in nomine manium, officii, ludi, mori, militis, ſimultatis, violæ, ægri, Ditis, Plutonis, ponti, pelagi, Charontis, holoſtei, Libitinæ, luci, & Parcarum: de quibus vocibus vide Franciſcum Sanctium in Paradoxis, item Julium Scaligerum lib. III. de re Poët. cap. XC. Quo ipſo capite Scaliger quo-

que orationis ductum ab Ironiâ optimè distinguit, ac tres facit ἀντιφράσεως modos, quà ironia est, vel ironiæ affinis. Mihi scrinia ejus compilare animus non est.

XII. DE HYPALLAGE.

SUPEREST Hypallage, quæ Grammaticorum potiùs schema est, quàm tropus. Quippe quæ verborum ordinem ac structuram ita invertat; ut contrario planè modo referri aliquid videatur, quàm res se habet. Ac plurimùm quidem nomen, aut verbũ id, quod regit, casu recti, aut rectum, casu regentis profertur. Ut apud M. Tullium pro Marcello: *Vidimus tuam victoriam præliorum exitu terminatam: gladium vaginâ vacuum in urbe non vidimus.* Pro, vaginam gladio vacuam. Maro hoc schemate mirum in modum gaudet. Ita dixit ecl. III:

Necdum illis labra admovi:

Ubi hypallagen agnoscit Servius, quia pocula labris admoventur. Idem II. Georg. (modò, quod non arbitror, sana sit lectio vulgata; quam rem alibi, cum Scaligero, excutimus.)

Et steriles platani malos gessere valenteis,
Castaneæ fagos.

Nec enim castaneæ fertili fagus inseritur, quæ sterilis est; sed castanea inseritur fago: ut sententia sit, fagi gessere castaneas. Aen. III:

--- Dare classibus austros.

Pro, austris classes. IV. Aen.

Et cùm frigida mors animâ subduxerit artus.

hoc est, separaverit animam artubus. V. Aen.

--- Effractoque illisit in ossa cerebro.

Pro, effractis ossibus illisit in cerebrum. VI. Aen.

Ibant obscuri solâ sub nocte.

Pro, ibant soli sub obscurâ nocte. Aen. VIII:

Et primùm Herculeis sopitas ignibus aras
Excitat.

Pro, excitat ignes sopitos in aris Herculi sacris. Aen. XII:

--- Cui plurimus ignem
Subjecit rubor, & calefacta per ossa cucurrit.

Pro, cui ignis plurimum subjecerit ruborem. Ibidem:

Sin nostrum annuerit nobis victoria Martem.

Pro, sin noster Mars victoriam annuerit nobis. Similiter poëtæ alii. Horat. lib. I. od. XVII:

Velox

Velox amœnum ſæpe Lucretilem
Mutat Lyceo Faunus.

Ubi, *mutat Lucretilem Lyceo,* dixit, pro, *mutat Lyceum Lucretili:* ut rectè obſervatum Priſciano lib. XVIII. Nam cùm Pan Deus ſit Arcadiæ, inprimis Lyceum, Arcadiæ montē, incolit: Horatius verò, cùm celebrare vellet Lucretilē, in Sabinis prope Gabios montem, fingit, Pana, relicto Lyceo, crebrò inviſere Lucretilem. Idē in illo lib. II. od. XII.

Num pinguis Phrygiæ Mygdonias opes
Permutare velis crine Lycimniæ?

Hoc eſt, num crines Lycimniæ, ſive ejus oſcula & complexus, permutare velis Phrygiis opibus? Naſo I. Met.

Separat Aonios Actæis Phocis ab arvis.

Pro, ſeparat Aonia Actæis Phocida ab arvis. Nam Aonia ſeu Bœotia interjecta eſt inter Atticam & Phocida. Perſius ſat. III:

--- *Et anguſtas extendit lumine rimas.*

Pro, lumen extenditur rimis ſolem tranſmittentibus. Idem ſat. V:

--- *Purgatas inſeris aures*
Fruge Cleantheâ.

Pro, frugem Cleantheam, ſeu Stoicam philoſophiam, inſeris purgatis auribus ſive mentibus. Sillius lib. VIII:

--- *Cœlique arcebant lumine templum.*

Pro, cœli lumen arcebant templo.

Amant etiam Hebræi hujuſmodi hypallagen. Ut Levit. V: *Argento ſiclorum,* pro ſiclis argenti, hoc eſt, argenteis. Item Levit. XVII: *Sanguis ejus in anima ejus.* Hoc eſt, anima ſive vita ejus in ſanguine ipſius. Jud. I: *Miſerunt urbem in ignem.* Et Pſalm. LXXIV, *Miſerunt in ignem ſanctuaria tua.* Pro, miſerunt ignem in urbem, ac ſanctuaria. Nam ſententia eſt, incenderunt ea. Et Jud. XIV: *Mutationes veſtium,* pro, veſtes mutationum, h. e. veſtes mutatoriæ. Quo de ſchemate quædam etiam R. David Kimchi in Michlol annotavit.

Interdum autem in hypallage nulla eſt caſuum commutatio; ſed ſtructuræ fit inverſio, priori caſu reſervato. Ut in locis adductis è Jud. I. & Pſal. LXXIV. Similiter dixit Ovid. I. Met.

In nova fert animus mutatas dicere formas
Corpora.

Pro, corpora mutata in novas formas. Quo loco haut mirum videri debet, quòd nec dubitârit poëta carmen ſuum ab hypallage auſpicari, quæ obſcuritatem aliquam orationi adferre ſoleat. Nam quia de converſione loquitur, eleganter verborum fecit converſionem.

Hypallage

Hypallage similis, hoc est, ubi casus prior itidem reservetur, Glareano statuitur in hoc III. Met.

Spectat humi positus geminum, ceu lumina, sidus:

Nam sententiam esse ait, Spectat lumina, ceu geminum sidus. Sed pro *ceu* (uti & Raphaël Rhegius legit, qui ἀναστροφὴν, sive ὑπερβιβασμὸν hîc esse censet) rectè alii postea in editis *sua* ex codd. melioribus reposuerunt.

Est & tertium ὑπαλλαγῆς genus, cùm participium ponitur pro verbo, & verbum pro participio. Ut I. Aen.

--- *Submersasque obrue puppes.*

Pro, obrutas submerge. Nisi cum nonnullis interpretari malis *submergendas*. Imò non desunt, qui legere jubeant *subversasque*. Sed caussa non est satis gravis, cur hîc aliquid mutemus; præsertim contra omnium & MSSorum & prælo excusorum fidem.

Atque hæc de iis, quæ falsò referunt inter tropos. Quare cùm per Rhetorica hæc spatia τροπολογίαν ad calcem ab ipsis usque carceribus deduxerimus, proximum est, ut ad schemata gradum capessamus.

FINIS LIBRI QUARTI.

GERAR-

GERARDI JOANNIS VOSSII COMMENTARIORVM RHETORICORVM, SIVE ORATORIARVM INSTITUTIONUM LIBER V.

QVI EST DE SCHEMATIBUS.

CAP. I.

DE SCHEMATIBUS GENERATIM.

Chema est orationis forma, quâ ea alio quopiam modo, quàm propriæ significationis in alienam commutatione, à simplici ac communi usu immutatur in elegantiorem.

Estque duplex; dictionis, & sententiæ: illud vocum immutatione exstinguitur; hoc manet etiam vocum ordine variato, aut vocibus aliis substitutis.

I. DE VARIA SCHEMATIS SIGNIFICATIONE APUD SCRIPTORES, ET QUOMODO SCHEMATA ALITER VOCENTUR.

CUM omnis oratio, ut cum Fabio *a* loquar, constet, aut ex his, quæ significantur, aut ex his, quæ significant, h. e. rebus, & verbis: utrumque in schemate considerabimus. Ac primò de voce, quando

a lib.3. cap.5.

quando initio ἐπὶ πάντων τῶν ζητουμένων εἰς λόγον χρὴ μεταλαμβάνεσθαι τοὔνομα, ut Galenus quoque ſcripſit lib. I. de methodo medendi cap. V.

a in omni diſquiſitione nomē ipſum in diſputationem aſſumi oportet.

Vox ſchematis multifariam ſumitur. Propriè autem veſtem notat exteriorem. Ita paludamentū, quod Plutarchus ἐφεστρίδα, & φοινικίδα appellat, Dioni nunc eſt σχῆμα στρατηγικὸν *b*, nunc στρατιωτικὴ ἐσθὴς *c*, & Porphyrius περὶ ἀποχῆς ait: Ἀεὶ δ' ἐντὸς τοῦ σχήματος χεῖρες *d*. Nec aliter Plautus Amphitryone *e*:

Quod ego huc proceſſi ſic cum ſervili ſchemâ.

Ubi *ſchema* ἀρχαϊκῶς extulit genere muliebri; quomodo idem in Perſâ dicit, *lepidâ ſchemâ*; Cæcilius in Hippol. *f hilari ſchemâ*; Valerius in Phormione *g*,

Quid hîc cum tragicis verſibus, & ſyrmâ facis?

Quâ item ratione Pomponius in Satyrâ dixit, *diademam*; Laberius in Cancro, *dogmam*; Plautus Milite glorioſo *h*, *glaucomam*; in Trinummo *i*, *fulmentas jubeam ſuppingi ſoccis*; aut quo pacto apud Varronem eſt, *fulmenta lectum ſcandit*, pro *fulmentum*; & in veteribus Vitruvii exemplaribus lib. IX. cap. III. legitur, *ad ſacomam pendere*, pro *ad ſacoma*. Certè & in Florentinâ anni cIↄ cccc xcvi, *ad ſaconiam* levi errore invenias, pro quo in Florentinâ cIↄ Iↄ xxii, ſubſtituêre *ſacoma*, cùm *ſacomam* debuerint. Quæ omnia apponere viſum, necui pulverem ob oculos ſpargat Alciatus, cùm lib. II. παρέργ. Juris cap. xxx, legendum docet;

Quod ego huc proceſſi cum ſervili ſchemate.

Pace ſummi viri dixerim, quem ſe Plauti locum bellè nobis interpolem dare ſperat, eum fruſtra ſollicitat, & contra codicum tum Mſſorum, tum vulgatorum fidem, & contra autoritatem Probi in Catholicis, Soſipatri lib. I, Nonii Marcelli, ac Priſciani lib. VI: qui omnes *ſchema* legêre. Ut de eo nihil dicam, quòd Tranquillus non reformidârit ita loqui cap. XLIII. libri III: *Ne cui in operâ edendâ exemplar impetratæ ſchemæ deeſſet.* Ubi tamen in MSSis pleriſque eſt *impuratæ ſcenæ*. Sed pro *impuratæ* omnino malim cum Caſaubono *imperatæ*. *Schemæ* autem retinendum, cum ſermo ſit de obſcenis figuris, non illis in ſcenâ exprimi ſolitis, ſed de quibus ſcripſere Elephantis, Philænis, Aſtyanaſſa, Cyrene, impudiciſſimæ impudicitiæ proſtibula. Nec movet me, quòd priorem in *ſchema* corripiat Plautus; cùm Latini, ut inflexionem mutarunt, ita & variare potuerint modulum ſyllabæ. Adde quòd & in aliis quibuſdam parem Comicorum licentiam videre ſit: & poëta potuerit reſpexiſſe, quod ut à σχέω eſt ἔσχημαι, unde σχῆμα, ita à σχῆμι eſt ἔσχεμαι, unde σχέσις.

b *veſtis imperatoris.* c *militaris veſtis.* d *ſemper vero ſubter veſtē manus.* e *in prol.* f *Apud Priſcianū initio l. 6.* g *Ibid. Sed pro* verſibus *vide an nō præſtet* verſis: *puta veſtibus.* h *act. 1. ſc. 2.* i *act. 3. ſc. 2.*

Validè

Validè hoc firmat Hesychius, cùm ait: Σχέμα, σχῆμα, Ἀχαιοί. Hæc cui non probantur, is cum Melisso, duabus trajectis vocibus, legat:

--- Processi sic cum schema servoli.

Quod non longè abit à Camerarii membranis, ubi est, *cum servoli schemâ.* Vtcunque est, nullus dubito, quin *schema* in auferendi casu dixerit Comicus. Verùm minutias istiusmodi relinquamus Grammaticorum filiis, hoc magis, ne meritò in ipso libri hujus ingressu dicamur τοῖς ἔξωθεν λόγοις πληρῶσαι τὸν λόγον *a*.

Est verò & altera schematis acceptio: ut cùm eo nomine intelliguntur corporis gestus, ac inprimis petauristarum sive saltatorum, respondentes Musicorum instrumentorum modulis. Vsi hoc pacto Herodotus, Xenophon, Aristophanes. Aristoteli lib. de poëticâ dicuntur ἐσχηματισμένοι ῥυθμοί. Atque hinc *figurandi* verbum apud Lucretium lib. II:

Ac Musea mele, per chordas organici quæ
Mobilibus digitis expergefacta figurant.

Fortasse & *schematis* nomine intelligitur ipsa graduum, ut ita dicam, arbor cum imaginibus, quarum suis singulæ appositæ sint locis. Ita in libello epigrammatum de spectaculis (qui Martiali tribuitur vulgò, cum è variis sit poëtis consarcinatus) in vett. codd. exaratum est:

Cæsaris atque Iovis confer nunc schema, juvencos.

Vbi libri alii, *stemma juventus.* Sed *juvencos* etiam in veteri codice reperit Pierius *b*: ac sententia hoc requirit, quia satis liquet, conferri juvencos duos, unum, quo Jupiter, in tauri formam conversus, Europen vexit: alterum, quo Alcides Romanus, hoc est, Domitianus, vectus fuit. Quin Alciatus non apud Paullum *c* modò legendum putat; *Schemata cognationum directo limite in duas lineas separantur;* quæ lectio antiquorum aliquot codicum fide defendi solet: sed penè arbitratur, ubi ubi *stemma* hoc in sensu accipitur, *schema* ejus in locum subrogandum esse. Verùm si tot librorum fidei licet derogare, quanto sit verisimilius, ubicunque *schema* hâc significatione legitur, debere substitui *stemma:* qua voce sic usi Martialis *d*, Papinius *e*, Juvenalis *f*, Tertullianus *g*, Ausonius *h*, atque alii magno numero: ex quibus tam multis, Plinii, Persii, Tranquilli, ac Senecæ auctoritate, Alciati sententiam Brodæus impugnat annotationibus in Quinctum Smyrnæum. Ibidem etiam, quid propriè sit *stemma*, ostendit ex Isidoro, & Sophoclis interprete Græco: uti & à Nannio factum lib. VII.

a *rebus foris allatis refercire sermonē.*
b *in illud 6. Æn.* Leni crepitabat bractea vento.
c *lib. 6. D. de grad. affin.*
d *lib. 4. epig. 40.*
e *lib. 3. Silv. lachrymis Hethrusci, lib. 4 carm. ad Marcellū. & eodem libro, Carmine, cui lemma, Herculis Epitrapezii. itē lib. 5 Proptrepetico.*
f *sat. 8.*
g *de præscriptionibus adversus hæret. cap. 30.*
h *epigr. 21.*

lib. VII. Συμμίκτων cap. XVII.

Ex hisce tribus *schematis* acceptionibus, quas solas è plurimis exponere visum fuit, tertia nihil planè huc facit. Demus enim, scriptores interdum, modò codices non fallant, eo ipso uti modo: tamen duntaxat à primâ secundâque significatione sit, quòd Rhetores μεταφορικῶς hoc nomine intelligant orationis quasi habitum ac gestus. Nam si σχῆμα tum de veste, tum de gestibus usurpatur, uti vidimus: profectò dubium non est, quin, cùm verba sint quasi corpus orationis; sententia velut anima, à quâ inprimis gestus omnes ac motus proficiscuntur; verborum quidem schemata similia sint habitui, ac vestimentis, queis sine oratio sit velut nuda; schemata autem sententiarum respondeant gestibus artificiosis; queis sine oratio similis sit homini, qui naturali solùm motu incedat, moveaturque.

Et hâc quidem de re infrà dicemus commodiùs: nunc, quia adhuc agimus de nomine ipso, illud potiùs ostendemus, hasce orationis conformationes, de quibus deinceps σὺν Θεῷ tractabimus, non solùm vocari habitus aut gestus, quod ipsa testatur schematis vox; verùm etiam orationis formas, & μεταφορικῶς pigmenta, aut lumina; item flores, stellas, ac pluribus aliis modis. Vnum alterumque locũ excerpam è Tullio. Is igitur lib. de claris oratoribus, *Erant*, inquit, *& verborum & sententiarum illa lumina, quæ vocant Græci* σχήματα, *quibus tanquam insignibus in ornatu distinguebatur omnis oratio*. Item: *Sententiarum orationisque formis, quæ appellantur* σχήματα. Item: Σχήματα *enim quæ vocant Græci, ea maximè ornant oratorem, eaque non tam in verbis pingendis habent pondus, quàm in illuminandis sententiis*. Atque hæc è Tulliano fonte eò lubentiùs depromere visum fuit, quòd ex iis non modò cognoscere sit, quid Rhetores σχημάτων nomine intelligant, aut quibus nominibus appellentur; verùm eâdem quoque pareat, Tullium nusquam *figuræ* nomine uti, prout posteriores Rhetores solent; sed vel Græcam retinere appellationem, vel vocibus uti translatis. Nunc ad definitionem nos accingamus.

II. DE SCHEMATIS DEFINITIONE.

SCHEMA nonullis definitur, quædam arte novata, tum dicendi, tum scribendi ratio. Aliis figura est elocutio, quâ orationis habitus à rectâ & simplici consuetudine mutatur. Verùm, ut de eo nihil dicam, quòd elocutio schematum genus esse nequit, peccat eo

utraque definitio, quòd & tropis competat. Nam & qui utitur ἀλληγορίαις, recedit à rectâ ac communi loquendi scribendique formâ: neque iccirco ἐσχηματισμένη, sive figurata hujusmodi fuerit oratio. Quare in definitione addere debuerunt, hanc orationis immutationem spectari nullâ habitâ proprietatis ratione. Nam cùm tam propriis, quàm impropriis, figuretur oratio; paret, significationis immutationem, quæ de troporum essentiâ est, in schematibus esse accidens; eoque in his aliam quampiam orationis immutationem requiri, quàm in tropis exigimus. Iccirco Alexander Rhetor lib. περὶ σχημάτων hunc in modum definit: σχῆμα a, inquit, ἐστὶν ἐξάλλαξις λόγου ἐπὶ τὸ κρεῖττον κατὰ λέξιν, ἢ κατὰ διάνοιαν, ἄνευ τρόπου. Quæ quidem in definitione duo postrema verba intelligi debent non exclusivè, (ita loqui nunc liceat) verùm non requisitivè. Hoc est, non negat Alexander, etiam modificatis figurari orationem, cùm id cæco etiam manifestum sit: verùm quia definitio tantùm ea debet complecti, quæ perpetua sunt, negat requiri in figuris, ut vox sit modificata, quia tropus, & schema, differant οὐσιωδῶς b. Non deerunt buccones ac blitei homines, qui ob hoc interpretandi genus albis rideant dentibus: verùm rem gratam mihi fecerint, si doceant, quomodo aliter, non dico hæc tantùm Alexandri definitio excusari queat; verùm illa humanæ sapientiæ promicondi Aristotelis, quâ lib. περὶ ἑρμηνείας (quem cùm scriberet, calamum suum in mentem intingebat, ut ait Isidorus c) orationem definit vocem significantem ex instituto, cujus aliqua pars significat separatim, ut dictio; non autem, ut affirmatio aut negatio. Partes certè orationis compositæ, quibus ipsis quoque definitio competere debet, non tantùm significant, ut dicto; verùm etiam, ut affirmatio & negatio. Neque putandum, id subterfugisse acutissimum virum; sed eò respexit, quòd nomen quidem, & verbum, non possint habere partes aliquid significantes; oratio verò necessariò habeat partes, quæ aliquid significent; quamquam non ut affirmatio, aut negatio, quod cùm tantùm conveniat orationi compositæ, de essentiâ orationis esse nequit; verùm ut dictio, quod in oratione perpetuum est. Atque hoc est, quod dicebamus, debere postrema verba intelligi, non excludendo, quasi orationes non sint quarum partes eo modo significant; sed non requirendo, quia compositio istiusmodi, aliorum accidentium instar, salvâ rei οὐσίᾳ adesse & abesse possit.

a figura est immutatio orationis in melius, ratione verborũ, aut sententia, absque tropo.

b essentialiter.

c lib. 2. Orig. cap. 27.

Verùm alium hoc loco scrupulum injicit nobis Franciscus Robortelius. Is enim lib. de artificio dicendi, damnat, quam ex Alexandro

xandro afferebamus ſchematis definitionem ; uti & hanc Fabii, cui figura definitur, *arte aliquâ novata dicendi forma.* Cenſet autem Robortelius, (ut ipſius verbis utar) *figuram nihil aliud eſſe, quam appellationem, & notam quandam à Rhetoribus factam ſermonis naturalis & popularis hominum etiam vulgarium, ſelecti pro ratione morum, & affectuum, hujus vel illius generis, qui faciant ; ut hoc vel illo loquamur modo.* Neque hæc ejus ſententia exiguo videtur fulciri tibicine. Nam omnis ſermo proficiſcitur ἐκ διατυπώσεως τῆς ψυχῆς *a*: quia animus noſter ex ſuâ naturâ ſermonem effingit, adeò ut, quicquid loquimur; figuram ac σχέσιν, h. e. habitum quendam, præ ſe ferat. Quod ſi eſt, quomodo figura erit ἐξάλλαξις τοῦ λόγου, ſive arte novata dicendi forma, quod aſſerit Fabius? Vidit hunc nodum Alexander Rhetor; verùm uti cognominis ille Macedo, Gordium nodum, quem ſolvere non poterat, incîdit; ita hic quoque non tam eum exſolvit, quàm diſſecuit. Ait enim, niſi eſſet animi conceptus, alius quidem ſecundùm naturam, alius autem figuratus; futurum utique, ut neque præſtantes oratores differant à vulgaribus, neque ipſi inter ſe. Sunt & alia hâc ipsâ ſuper re apud Alexandrum, πολλὰ μὲν ἐσθλά, πολλὰ δὲ λυγρά *b*. Nam cujus quæſo pretii eſt, quod inter alia ſcribit, oratorem ſimulare in ſermone figurato? Simulat ille quidem: (cùm enim dicit, *Quam rationem inibo? Accedamne?* non dubitat, ſed dubitare ſe fingit) verùm id neutiquam perpetuum eſt; nec niſi deliri ſit ſincipitis, velle pertendere, ſimulationem eſſe in omni figurâ. Quare quid hâc in re aſſecutus ſit Alexander, quid non ſit, doctiorum eſto arbitratus. Mihi quidem in ſolvendo ſuperiori ſcirpo locum habere videtur illud philoſophi *c*, οὐκ ὀκνητέον τοῦ διαιρεῖν *d*. Nam figuræ vox bifariam ſumitur, latè, & preſsè. Latè accipiendo, omnis ſermo eſt figuratus, quia ſemper eſt quædam animi delineatio. Sin preſsè capiamus, ea tantùm delineatio figurata erit, quæ remota eſt ab uſu communi. Siquidem ſermo noſter non uniuſmodi eſt; verùm alius eſt vulgaris, alius melioris notæ: ille utitur in promptu poſitis dicendi modis, eoque preſsè loquendo figuratus non eſt: hic, quem figuratum vocamus, multa præter conſuetudinem innovat. Exemplum hujuſce rei capere eſt vel ex iis, quæ infrà *e* de interrogatione dicturi ſumus. At enim, inquit Robortelius, *Etiam rudes homines & vulgares eodem figurato ſermone utuntur, ac planè ſi non uterentur, ne oratoribus quidem, qui populariter loquuntur, ipſo liceret uti.* Verùm non eſt, quòd argumentum hoc cuiquam glaucoma ob oculos objiciat. Nam quamquam ſchemata à naturâ ortum habent, arti tamen perfectio-

a *ex figuratione animi.*

b *multa quidem bona, at multa quoque noxia.*

c 2. *Soph. Elench. cap.* 2.

d *haut ſegnem eſſe convenit in diſtinguendo.*

e *cap.* 5. *hujus l.*

fectionem debent. Sanè, ut eloquentia naturalis haut eadem planè est illi, quæ artificiosa est: ita nec oratio figurata ἁπλῶς eadem censeri debet, quæ naturalis. Quippe animus non uno modo conceptus suos exprimit; sed nunc id vulgari ac simplici præstat modo; nunc populari illo quidem, attamen diverso ab eo, qui in promptu positus est. Nam uti formâ, robore, cæterisque, ita sermonis concinnitate ac veluti majestate quadam, alii semper aliis præstiterunt: ac tardi quidem ingenii homines effectum ejusce rei viderunt, ad caussas verò sese penetrare quiti non sunt. At ubicunque alius alio meliùs rem exsequitur, ibi ejusce rei caussæ observari possunt, quæ animadversæ artem constituant. Artes enim omnes ex consideratione hominum inventæ sunt; ut rectè inquit Philoponus in secundo post. analyt. cap. XI. Neque ars aliud est, quàm notatio & observatio naturæ; veluti, ut juniores quoque in partes advocemus, scitè scripsit Daniel Barbarus in I. Rhet. cap. II. Itaque & primus, Plutarcho *a* auctore, schematis uti cœpit Isæus, is à quo vim suam, tanquam à fonte, hausit Demosthenes, quemque in οἰκονομίᾳ tam feliciter secutus est, ut eum devorâsse dictus sit: quemadmodum locuples nobis testis est Dionysius Halicarn. Equidem mihi persuadere non possum, tam bardum fuisse magnum virum, ut ignoraret, ante Isæum vulgò quoque in usu fuisse schemata; verùm id voluit, primum creditum Isæum animadvertisse in vulgari sermone certas loquendi formas, quas *schemata* appellamus; easque illum frequentâsse, quibus locis dicendi imperiti simplici oratione uti solent. E. G. simili cum sono cola terminâsse, aut pari illa syllabarum numero constrinxisse, aut scitè literæ immutatione totam immutâsse sententiam, aut sermonem convertisse ad absentem, aut crebris interrogationibus usum, aut patriam induxisse loquentem, aliisque modis orationem cum virtute innovâsse. Quamquam & dicere possis, per schemata à Plutarcho signari τὸ χρῶμα, sive colorem, quem solum interdum schematis nomine intelligi, ostendemus inferiùs cap. VI. Ita sententia sit, primum adhibuisse in dicendo obliqua ac figurata dicta, ubi apertè rem dicerent dicendi ignari. Sed seu hoc, seu priori modo, schema acceperis, alius fuerit sermo vulgi; alius eorum, qui bene dicunt. Quare quod Robortelius contendit, omnem sermonem esse figuratum, eoque malè eum à Rhetoribus dispesci in vulgarem, & figuratum: equidem, utcunque sibi hâc in sententiâ applaudat, somnium ejus vigilantibus placere non posse arbitror.

a *in vitis* 10. *Rhet.*

Ac

Ac jam manum nobis de ſchematis definitione tollere poſſe videbamur; verùm remoram iterum faciunt nobis homines quidam penè dixerim infruniti, qui cùm eam parum aſſequerentur, errorem commiſere murænâ Tarteſſiâ grandiorem. Siquidem ex eâ conſequi putarunt *a*, non in Poëticâ de numero poëtico, ac variis carminum generibus, sed in ſchematologiâ Rhetoricâ agendum eſſe. Verùm ſi hæc examinaſſent ad rationis rectæ obruſſam: cogitaſſent, Oratoriam ac Poëticam facultates eſſe diſtinctas, eoque neutram ab alterâ numerum emendicare, cùm utraque conſideret numerum à numero alterius planè diverſum. Quòd ſi alterutra eum ab alterâ haberet, potiùs Oratoria ſumſiſſet à Poëticâ, cùm Ariſtoteles ſcribat, Oratoriam ex Poëticâ originem duxiſſe; quod ratione numeri, atque ornatus, intelligendum eſſe, vident, qui non ſunt de vervecum grege. Neque iccirco putandum, facultatem Oratoriam proprio carere numero; quia nihil prohibet, eſſe aliquid poſterius tempore, ac nihilominus prius naturâ. Scio, urgent illi aſſignatam ſchematum definitionem, quam etiam competere aiunt numero Poëtico, quia eo immutetur oratio à rectâ ac ſimplici formâ ad aliam venuſtiorem. Sed parùm validus eſt hic aries, quem intorquent. Nam totum id, quod aiunt, corruit, ſi definitionem iſtam ita reſtringamus, ut ſchema oratorium, de quo ſolo agitur in Rhetoricis, dicatur eſſe ſermonis à communi uſu ad elegantiorem immutatio in pedeſtri oratione locum habens. Et id certè ſenſerunt Rhetores, licet minimè adjiciendum putarint. Nempe in σχηματολογίᾳ locum habet, quod de numeris Fabius ait lib. IX: *Ego certè, ne in calumniā cadam, quâ ne Marcus quidem Tullius caruit, poſco hoc mihi, ut cùm pro compoſito dixero numerum, & ubicunque jam dixi, oratorium dicere intelligar.* Numerus igitur Poëticus planè è ſchematologiâ Oratoriâ excludendus eſt, quia in oratione pedeſtri non virtus eſt, ſed vitium. Obiter de eo aliquid dici poteſt, ut pleniùs diſcrimen utriuſque numeri intelligatur: at ἀκριβῶς *b* ac prolixè de eo tractatio inſtitui non poteſt. Quin hoc inſuper addimus, ne in Oratoriâ quidem ſchematologiâ omninò requiri doctrinam numeri oratorii. Nam cùm is diverſo reſpectu tum ad compoſitionem pertineat, tum ad dignitatem: alterutro quidem loco tractari debet; at utrobique de eo agere velle, hominis ſit tum ſuo, tum alieno otio invidentis.

a *P. Ram. & A. Tal.*

b *accuratè.*

III. DE

III. DE SCHEMATUM DIVISIONE.

ET hæc generatim de ſchematibus: deinceps de ſpeciebus tractabimus: quâ quidem in re non ita multùm ſubſidii nobis adferet Ariſtoteles; ut qui in troporum ſchematumque doctriná vix ſumma carpat faſtigia. Neque icciirco aut Ariſtotelis Rhetorica mutila eſt, aut juniorum ſuperflua. Nam perutilis quidem hæc tractatio eſt; attamen non eſt artis ὀυσία *a*, ſed tantùm artis προσθήκη *b*, ut alibi *c* ex Ariſtotele oſtendimus. *a eſſentia.* *b appendix.*

Schematum alia ad materiam ac corpus orationis pertinent; alia ad formam, ac quaſi animam, hoc eſt, ad ſententiam: illa dicuntur σχήματα λέξεως, hæc διανοίας. Prioribus illis magis propriè ſchematis nomen convenit, quatenus habitum notat, qui propriè corporis eſt: at figuris διανοίας magis competit, quà geſtum interdum ſignificat, ut ſuprà oſtendimus. Ac primò quidem agendum videtur de ſchematis λέξεως, utpote facilioribus. Sanè, ut optimè dicitur, verborum prior, rerum potior cognitio eſt. Icciirco Ariſtoteles quoque in Sophiſticis Elenchis priùs de fallaciis dictionis pertractat, quàm agat de iis, quæ ſunt extra dictionem, h.e. in rebus ipſis. Fabius tamen lib. IX. cap. I. de ſchematibus διανοίας agendum eſſe ait ante figuras λέξως, quia naturâ prius eſt concipere res: & Julius Scaliger *d* in eâdem eſt ſententiâ, quia, ut inquit, *res verbis, quæque in rebus ſunt, iis, quæ verbis inſunt, priora ſunt naturâ, tempore, cognitione, uſu.* Cicero à ſe diſſentit. Nam lib. III. de Oratore priùs egit de figuris ſententiarum, mox de figuris verborum: at ſecùs fecit in Oratore. Puto, utram rationem ineamus, parùm referre: nec operæ pretium eſſe, de eo doctorum ſententiam quaſi per ſaturam inquiri. Interim, quæ noſtra ſit ſententia, non obſcurè ſignificamus. *c libro de natura ac conſtit. Rhetor.* *d lib. 3. de re poët. cap 31.*

Differunt ſchemata verborum, & ſententiæ, quòd illa pereant variato verborum ordine, aut voce aliquá ejuſdem ſignificationis ſubſtitutá: at hæc non exſtinguantur verborum immutatione. Cicero in III. de Orat. *Sed inter conformationem verborum, & ſententiarum, hoc intereſt, quòd verborum tollitur, ſi verba mutâris: ſententiarum permanet, quibuſcunque verbis uti velis.* Idem ſignificavit Alexander his verbis; Τὸ ἢ τῆς λέξεως σχῆμα τοῦ τῆς διανοίας διαφέρει, ὅτι τὸ μὲν τῆς λέξεως, κινηθείσης τῆς λέξεως, ἢ συγχυθείσης, τὸ σχῆμα ἀπόλλυται· τὸ ἢ τῆς διανοίας σχῆμα, κἂν τὰ ὀνόματα κινῇ τις κἂν ἑτέροις ὀνόμασιν ἐνέγκῃ, τὸ αὐτὸ πρᾶγμα μένει. *i. Figura dictionis differt à figurâ ſententiæ, quòd quæ dictionis eſt, ſi voces loco*

 movean-

moveantur, reservato schemate, pereat: at in eâ, quæ est sententiæ, licet locum vocabula mutent, licet alia vocabula adferas, res eadem maneat. E. G. Epanodi schema est in isto: Socrates putabat, vivere eos, qui mortui sunt; mortuos esse, qui vivunt. At periit schema, si verba hoc pacto immutes: Existimabat Socrates, eos veram vitam vivere, qui naturæ concesserunt: eos autem, qui inter homines degunt, mortuorum habebat loco. Hanc verò præceptoris sui sententiam ita apud Stobæum *a* expressit scenicus philosophus:

Τίς δ' οἶδεν, εἰ ζῆν τοῦθ', ὃ κέκληται θανεῖν,
Τὸ ζῆν ἢ θνήσκειν ἐστί *b*;

a loc. de laude mortis.

b Quis novit, an vivere sit, quod vocamus mortuum esse: Ipsum autem vivere sit mori?

In utroque autem schematum genere duo sunt consideranda. Nam primò cognoscenda sunt nomina, definitionesque eorum; idque eo magis, quòd plerique veterum illa non tradant, sed solùm nominent: uti videre est ex Hermogenis lib. περὶ ἰδεῶν, Demetrio περὶ ἑρμηνείας, & Longino περὶ ὕψους. Tum autem videndum, quando iis uti conveniat, ut suo ea frequentemus loco, ac tempore. Multi certè ridiculè se dant, dũ crebras adhibẽt apostrophas, ac prosopopœis in re ludicrâ; aut ὁμοιοτέλευτα, ac similia scitamenta consectantur in argumento lugubri. Sed de posteriori hoc parcè agemus in σχηματολογίᾳ, quia in characterum doctrinâ se de eâ proprius offeret tractandi locus.

CAPUT II.

DE SCHEMATIBUS ΛΕ'ΞΕΩΣ, QUÆ VEL SUBTICENTIA FIGURANTUR, VEL EXCESSU, VEL USURPANT VOCEM SOLA APPELLATIONE AUT SOLA SIGNIFICATIONE EANDEM.

SCHEMATA *dictionis figurantur, vel secundùm essentiam, vel quantitatem, vel qualitatem, vel situm.*

Quæ secundùm essentiam accipiunt figuram, ea vel in defectu consistunt; ut ellipsis & asyndeton: vel in excessu; ut pleonasmus, & polysyndeton: vel in reliquo corpore orationis: idque bifariam; in repetitione vocis ejusdem, & similium verborum usu.

Eadem vox est vel solâ significatione, vel solâ appellatione, vel & appellatione & significatione.

Eandem vocem appellatione, sed mutatâ significatione, usurpant ἀντανάκλασις, &

& πλοκή. Ac πλοκὴ appellatur, cùm vox repetita nunc personam, vel quasi personam, nunc qualitatem significat. Ἀντανάκλασις *in cæteris locum habet.*

Eandem non appellatione, sed significatione, ponunt συνωνυμία, *&* ἐξεργασία: *illa est simplicium verborum, hæc est totius sententiæ.*

I. Quotuplicia sint schemata dictionis. Ac particulatim de ellipsi, asyndeto, pleonasmo, et polysyndeto.

SCHEMATA à Julio Scaligero, imperatore illo orbis literati, longè accuratiùs digeruntur, quàm fecerant priores. Quem iccirco in multis sequor. Nec tamen in paucis abeo, non dissentiendi amore, sed quia ὅσιον a προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν. Ac schemata quidem τῆς λέξεως cum Scaligero ad quatuor revoco classes. Nam figurantur verba ratione vel essentiæ, vel quantitatis, vel qualitatis, vel situs. Quæ secundùm essentiam sive naturam suam figuram accipiunt, vel subticentiâ figurantur, vel excessu, vel repetitione vocis ejusdem, vel verborum similium usu. Subticentiâ, ut ἔλλειψις, & ἀσύνδετον: quorum definitiones videre est apud Grammaticorum filios.

a pium est præferre veritatē.

Neque iccirco existimandum, à Scaligero in Poëticâ, aut à nobis in Oratoriâ, alieno de iis tractari loco; quæ ineptorum hominum calumnia est. Nam Grammaticus de iis tractat, ut ostendat, quomodo in hâc subticentiâ à vulgari loquendi usu (ut in omni fit schemate) aliquantùm recedente, orationi constet sua puritas, ac castimonia. At in Poëticâ, ac Oratoriâ, de iis agitur, ut cognoscamus, quando cum fructu, ac laudabiliter, in pedestri, aut ligatâ oratione, adhibeantur. Itaque rhetor considerat, ut ἔλλειψις subinde ad πάθος plurimùm conferat. Quemadmodum cùm Cicero in Verrinis ait: *Hunccine hominem? hanccine impudentiam? hanccine audaciam?* Nempe, *feremus.* Inter affectus etiam pudorem ab Aristotele reponi lib. II. vidimus. Itaque venustè Maro Eclogâ III:

Novimus & qui te, transversa tuentibus hirquis.

Similiter in asyndeto spectat rhetor geminum ejus usum. Prior est, ut expedita, volubilis, ac concitata oratio indicet rerum celeritatem. Altera, ut aliquid significantiùs exprimatur: quod ἔμφασιν b vocant. Utrumque complectitur Plutarchus, cùm ait: Ἀσύνδετον

b lib. de Homero.

a Asyndeton fit non ob celeritatem modò, sed ad majorem etiã affectus efficaciã.

τον ἀ οὐ μόνον τάχους, ἀλλὰ καὶ ἐμφάσεως παθητικῆς χάριν γίνεται. Prioris generis exemplum habemus in illo Cæſaris de victoria ſua Pontica *b*: *Veni, vidi, vici.* Item illo Maronis *c*:

Ferte citi flammas, date tela, impellite remos.

Unde illud Sillii *d*, more ſuo Maronem imitantis:

Ire citi, ruite ad portas, propellite vallum
Pectoribus.

De poſteriori aſyndeti uſu ſic idem Plutarchus in Platonicis quæſtionibus: Λόγος δὲ, συνδέσμων ἐξαιρεθέντων, πολλάκις ἐμπαθεστέραν καὶ κινητικωτέραν ἔχει δύναμιν· *Oratio, conjunctionibus exemtis, ſæpe ad affectus ciendos majorem vim habet.*

b *Suetonius in Caſ. c. 37.*
c 4. *Æn.*
d *lib. 7.*

Exempla hujus generis, nunc per ϲυνώνυμα inſtituuntur, vel penè ϲυνώνυμα: nunc per ἀπαρίθμησιν, ſive rerum diverſarum enumerationem. Priori fit modo in illo Demoſthenis extremâ Philippicâ III: Χρήματα ἀποστέλλειν φημὶ δεῖν, καὶ τἄλλα ὅσα ἀξιοῦσι ποιεῖν· αὐτοὺς δὲ παρασκευάζεσθαι, καὶ πρώτους ἃ χρὴ ποιοῦντας, τότε καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας συγκαλεῖν, διδάσκειν, νουθετεῖν· *Pecuniam dico mitti oportere, atque alia, quæ fieri poſcunt, facienda eſſe: ac debere nos inſtrui, & primos officio fungi, ac tum demum cæteros Græcos convocare, docere, admonere.* Et luculentiùs in hoc Ciceronis Catilinariâ ſecundâ: *Abiit, exceſſit, erupit, evaſit.* Ac ſimile illud Terentii

e *act. 5. ſc. 1.* Heautont. *e*

--- *In me quidvis horum convenit,*
Quæ ſunt dicta in ſtultum, caudex, ſtipes, aſinus, plumbeus.

At ἀπαρίθμησιν, ſive enumerationem diverſorum habes in illo Philippicâ IV: Ὑστερίζετε, ἀναλίσκετε· ὅτῳ παραδώσετε τὰ πράγματα, ζητεῖτε· δυσχεραίνετε, ἀλλήλους αἰτιᾶσθε· *Ceſſatis, ſumtus facitis; cui res mandetis, quæritis; ſuccenſetis, & vos mutuò accuſatis.* Et poſt multa: Γεγόνασι καθ᾽ αὑτοὺς ἕκαστοι, Ἀργεῖοι, Θηβαῖοι, Κορίνθιοι, Λακεδαιμόνιοι, Ἀρκάδες, ἡμεῖς. *Ac divulſi ſunt ſinguli, Argivi, Thebani, Corinthii, Lacedæmonii, Arcades, nos.* Item

f *act. 2. ſc. 2.* apud Terentium Eunucho *f*:

Video ſentum, ſquallidum, ægrum, pannis anniſque obſitum.

g *act. 3. ſc. 4.* Sic Adelphis *g*:

Ignotum eſt, tacitum eſt, creditum eſt.

h *act. 5. ſc. 4.* Et ibidem *h*:

Ego ille agreſtis, ſævus, triſtis, parcus, truculentus, tenax.

Cicero pro lege Maniliâ: *Non enim illæ ſunt ſolæ virtutes imperatoriæ, quæ vulgò exiſtimantur; labor in negotio, fortitudo in periculis, induſtria in agendo, celeritas in conficiendo, conſilium in providendo.* Et eâdem orat. *Quod denique genus belli eſſe poteſt, in quo illum non exercuerit fortuna*

tuna Reipublicæ? civile, Africanum, transalpinum, Hispaniense, mistum ex bellicosissimis nationibus, servile, navale &c. Idem pro Archia: *Hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium & solatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.* Ἀσύνδετον autem hoc schema voco, non, ut quidam, ἀσύνθετον, cùm sit à συνδέειν a. Neque movet, quòd apud Porphyrionem legimus, ἀσυνθέτως poni ea, quæ conjunctionum destituuntur vinculo. Nam ἀσυνδέτως, non ἀσυνθέτως, à Porphyrione scriptum fuisse, agnovit quoque Henr. Stephanus lib. I I. προοδοποιΐας ad Senecæ lectionem cap. I I I. Simili errore in Breulianâ Isidori editione *asyntheton*, & *polysyntheton* legere est. Rutilio Lupo hoc schema dicitur διάλυσις, sive *dissolutio*, vel *inconnexio*: Julio Rufiniano διάλυτον, seu *dissolutum*. Possimus & *injuge* nuncupare, quomodo Diomedes lib. I I I. *b* versus ἀσυνδέτους *injuges* appellat: uti hunc *c*,

a colligare.

b cap. de pedibus metricis.

c Æn. 7.

Tectum augustum, ingens, centum sublime columnis.

Sunt etiam subticentiæ genera, ζεῦγμα, σύλληψις, πρόληψις: quorum definitiones itidem è Grammaticis notæ esse debent. Huc verò pertinent, quatenus orationem ornant.

Ἀποσιώπησιν similiter huc referunt nonnulli, tanquam ἐλλείψεως genus. Sed potiùs schema est διανοίας, quia sic abrumpitur oratio, ut nec res ipsa exprimatur; unde, quid aliquis senserit, conjici nequit, nisi cognitus sit dicentis affectus.

Excessu contrà figurantur πλεονασμὸς, & πολυσύνδετον: quorum ille ellipsi, hoc asyndeto opponitur. Πλεονασμὸς fit ad emphasin, & evidentiam. Ut illo Terentii Adel. *d*

d act. 3. sc. 2.

--- *Hisce oculis egomet vidi, Sostrata.*

Virgil. Aen. I:

--- *Sic ore locuta est.*

Ac similiter alibi *e*, *ore effata:* item *f*,

e Æn. 2.

f 6. Æn.

--- *Finem dedit ore loquendi.*

Julius Rufinianus huc etiam refert, *pugnare pugnam*, *servire servitutem*, & similes Atticismos. Par ratio fuerit in illo Comici, & Ciceronis quoque, *homo nemo*. Et fortasse, cùm in Eunucho *g* legimus:

g act. 4. sc. 5.

Iamdudum ætatem lites sunt inter eos factæ maximæ.

Nam volunt, *ætatem* redundare, quia *jamdudum* præcesserit. Mihi verò Donati sententia magis placet, quia minus est *jamdudum*, quàm *ætatem:* ut quæ vox propriè significet tempus, quantum est tota ho-

minis ætas: etsi hîc ἁπλῶς pro longo admodum tempore sumatur.

Polysyndeton, ut orationem, ita & rem ipsam amplificat. Nam facit, ut, cùm idem, aut penè idem dicas, plura tamen diversaque dicere videaris. Locum etiam habet, cùm diversa dicuntur, idque ut ea, retardata sermonis cursu, magis singula animum afficiant. Demosthenes Philippicâ primâ: Ὑπάρχει δ' ὑμῖν χειμαδίῳ μὲν χρῆσθαι τῇ δυνάμει, Λέμνῳ, καὶ Θάσῳ, καὶ Σκιάθῳ, καὶ ταῖς ἄλλαις ταῖς ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ νήσοις, ἐν αἷς καὶ λιμένες, καὶ σῖτος, καὶ ἃ χρὴ στρατεύμασι, πάνθ' ὑπάρχει. *Licebit autem vobis cum exercitu hibernare Lemni, & Thasi, & Sciathi, & in aliis illius loci insulis; in quibus & portus, & frumentum, & omnia sunt, quæ exercitus exigit.* Idem Philippicâ III: Ἐπεὶ τριήρεις γε, καὶ σωμάτων πλῆθος, καὶ χρημάτων πρόσοδοι, καὶ τῆς ἄλλης κατασκευῆς ἀφθονία, καὶ τἄλλα, οἷς ἄν τις ἰσχύειν τὰς πόλεις κρίνοι, νῦν ἅπαντα καὶ πλείω καὶ μείζω ἐστὶ τῶν τότε πολλῷ. *Quandoquidem triremes, & hominum multitudo, & pecuniarum reditus, ac reliqui apparatus abundantia, atque alia, quibus aliquis æstimet potentiam urbium, nunc cuncta & plura, & majora sunt, quàm ætate superiori.* Cicero pro lege Manilia: *Asia verò tam opima est, & fertilis, ut & ubertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum, quæ exportantur, facile omnibus terris antecellat.* Virgil. V. Aen.

Ascaniumque, patremque meum, juxtaque Creusam,
Alterum in alterius mactatos sanguine cernam.

Etiam Plauti est Epidico *a*; sed quod in prosâ foret aliquanto affectatius: [a act. 2. sc. 2.]

Ubi fidemque, remque, seque, teque properat perdere.

II. DE ANTANACLASI.

SCHEMATA, quæ in reliquo consistunt orationis corpore, vel eandem ponunt vocem, vel diversam quidem, sed similem. Addit Cæsar Scaliger, vel dissimilem ponere vocem, vel contrariam. Quam etiam sententiam primitus amplexi sumus. Nunc magis placet διχοτομία: quia quæ schemata tertii quartique generis statuuntur, ea vel ad tropos pertinent, ut μετωνυμία, & ἔμφασις: vel non minùs sunt σχήματα διανοίας, quàm λέξεως, ut περίφρασις: vel propriè magis ad διανοίας figuras pertinent; ut omnia illa, in quibus contrarietas spectatur. Quare ea tantùm persequemur, quæ vel eandem ponunt vocem, vel similem.

Eadem vox est, vel solâ appellatione, vel significatione solâ,

solâ, vel & appellatione & significatione.

Si eadem vox sit, sed significatio diversa, ἀντανάκλασις dicitur. Pedianus hoc schema appellat Dilogiam. Nam ad illud Cicer. Verr. II, *Dedit enim prærogativam suæ voluntatis ejusmodi, ut isti pro prærogativis jam* a *reddidisse videatur:* scribit hunc in modum; *Dilogia dicitur figura, cùm ambiguum dictum duas res significat. Nam prærogativa, præter justum integrumque beneficium, aut dictum aut factum aliquid significat liberaliùs ab eo, qui facturus est: & rursus, prærogativæ sunt tribus, quæ primæ suffragium ferunt ante jure vocatas.* Est igitur mens Ciceronis, Verrem hanc suæ voluntatis dedisse prærogativam atque specimen erga Metellum, quòd largitione apud tribus prerogativas effecerit, ut M. Metellus designaretur consul.

Differt Dilogia à Syllepsi oratoriâ, de qua libro antecedenti dictum, quòd in Dilogia vox repetita aliter priori, quàm posteriori, accipiatur loco: in Syllepsi autem vox ambigua semel posita utrâque usurpetur significatione. Itaque ἀντανάκλασις, seu διλογία est, cùm vox πιστεύειν diversimodè accipitur B. Ioh. cap. II: Πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, θεωροῦντες αὐτοῦ τὰ σημεῖα, ἃ ἐποίει. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἰησοῦς οὐκ ἐπίστευεν ἑαυτὸν αὐτοῖς *b*. Itidem τὸ διώκειν ad Rom. XII. nunc significat rem persequi studio obtinendi eam, nunc aliquem persequi animo lædendi. Nam cùm dixisset Apostolus, τὴν φιλοξενίαν διώκοντες *c*, mox subjicit, εὐλογεῖτε τοὺς διώκοντας ὑμᾶς *d*. Huic verò exemplo geminum quodammodo est illud Virgilii in Eclogis *e*:

Torva leæna lupum sequitur, lupus ipse capellam:
Florentem cithysum sequitur lasciva capella.

Nam odii videtur, quòd leæna lupum, aut lupus capellam sequitur: amoris autem, quòd capella sequatur cithysum. In iisdem *f* est:

Ut vidi; ut perii, ut me malus abstulit error!

Primum *ut* est *postquam*: ut duobus posterioribus locis est *quantopere*. Eodemque modo ὡς usurpârat Theocritus in Comaste:

Ὡς ἴδεν, ὡς ἐμάνη, ὡς ἐς βαθὺν ἅλλετ' ἔρωτα *g*!

Item in Pharmaceutria:

Χ' ὡς ἴδον, ὡς ἐμάνην, ὡς μευ περὶ θυμὸς ἰάφθη Δειλαίας! *h*

Plautus Mil. Glor. *i*.

Oculorum præstinguat aciem in acie hostibus.

Idem Bacchidibus *k*:

Non hercle opinor: verùm nescio.

Et Curculione *l*:

a *al.* eam.

b *multi crediderunt in eum, visis signis, quæ edebat: ipse autẽ Iesus non credebat semet iis.*

c *hospitalitatem sectantes.*

d *benedicite iis, qui vos insectantur.*

e *Ecl.* 2.

f *Ecl.* 8.

g *Ut vidit, ut insaniit, ut in profundũ incidit amorem!*

h *Atque ut vidi, ut insanii, ut animus mihi malè est affectus Misera!*

i *act.* 1. *sc.* 1.

k *act.* 2. *sc.* 2.

l *act.* 4. *sc.* 3.

Idem

Idem ego iſthuc, cum credebam, credidi.

Hoc eſt, idem arbitratus ſum, cùm tibi pecuniam committerem. Maro v. Aen.

--- Intentaq́ brachia remis

Intenti exſpectant.

Scio, in aliquot codd. antiquis pro *intentaque* inveniri *nudataq́*: quâ de re in Caſtigationibus ſuis Pierium vide, ſi vacat. Sed *intentaq́* etiam Priſcianus legit. Atque eundem in locum ita Servius: *Intenta. i. porrecta. Et bene eodem ſermone in diverſis uſus eſt rebus. Aliter enim brachia, aliter intendimus mentem.* Voluit igitur Maro, brachia jam remigio parata avidè exſpectâſſe, ut ſignum tubâ daret is, qui remis intentus erat, h. e. κελδυςὴς, ſive portiſculus, ſive juſſor, (ut in veteri gloſſario vocatur.) cujus erat, tum ſigno indicare, quando remigandi initium fieri deberet: unde paullo pòſt;

Inde ubi clara dedit ſonitum tuba:

tum modum claſſi dare, ejuſque curſum vel incitare, vel ſuſtinere: quod non uno modo fieri ſolet, quandoquidem Feſtus malleo, Nonius id perticâ factum ait, uterque in voce *portiſculus*: at aſsâ quoque voce, aut per ſymphoniam, fieri ſolere, ſcribit Aſconius in Divinat. Atque ita hunc Maronis locum quoque interpretatur Carrio lib. 1. Emend. cap. x. Jul. Scaliger, ob repetitam *intendendi* vocem, ταυτότητα eſſe ſtatuit. Verùm ταυτότης ſolùm eſt, cùm eadem quoque vocis retinetur ſignificatio. Alioqui enim ἀντανάκλασιν ponere nihil opus fuiſſet. Idem Schema eſt in Epigrammate *a* Græco, quo φιλεῖν diverſimodè accipitur:

Πρὸς Διὸς, εἴ με φιλεῖς, Πάμφιλε, μή με φίλει *b*.

Ubi φιλεῖν nunc eſt *amore complecti*, nunc *oſculum figere*. Nazianzenus itidem de patre ſuo:

--- πολιός τε νόον, πολιός τε κάρηνον *c*.

Priori loco πολιὸς modificatè, poſteriori propriè uſurpatur. Lucillius *d*:

--- Carcer vix carcere dignus.

Nam *carcer*, & pro homine nefario, & pro loco, accipitur. Varro Bimarco é voce *bellum* ludit: *Socius es hoſtibus; cùm ſociis bellum ita geris, ut bella omnia domum auferas.* Ita eum locum emendo, ut geminus ſit iſti Salluſtiano: *Poſtremo ſociis veſtris veluti hoſtibus, hoſtibus pro ſociis utuntur.* Itidem cùm præverbium *è* (quemadmodum & duæ illæ, *de*, & *in*) nunc augendi vim habent, nunc minuendi. Ovidius utramque conjunxit ſignificationem, quando inquit *f*:

a *lib. 2.* Α'νθολογ.

b *per Iovem, ſi me amas, Pamphile, ne oſculum des.*

c *canus mẽte, canuſque capite.*

d *apud Donatũ in Ter. quinque locis, & Calpurnium Piſonẽ lib. 1. de continentia veterum poëtarũ.*

e *apud Noniũ in* Bellum.

f *lib. 2. Amorum eleg. 11.*

Egelidum

Egelidum a *borean, egelidumque* b *notum.*

Quamquam fuit, cùm mallem,

Et gelidum borean, egelidumque notum:

ut est in MSo Claudii Puteani, ac Savaro *c* etiam legendum censet. Verùm puto, ita si scripsisset Naso, hautquaquam eum versum damnassent amici, tanquam κακόζηλον. Quare magis verisimile fit, poëtam ambiguâ lusisse voce, atque hancce ingenii lasciviam displicuisse amicis, uti scribit Seneca lib. II. Contr. II. quo loco & Nasonem, hujusce rei admonitum, respondisse refert: *Decentiorem esse faciem, in quâ aliquis nævus esset.* Illustre quoque exemplum est epigrammate in Neronem *d*, quo *sustollendi* vocabulum, & *è medio tollere* significat, & *tollere in humeros:*

Quis neget Aeneæ magnâ de stirpe Neronem?
Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.

Et in veteri inscriptione Narbone: ANICI, DUM VIVIMUS, VIVAMUS. Improba profectò sententia: at proba, si in probam deflexeris mentem, juxta Plinianum *e* illud; *vita vigilia.* Usus & eodem schemate Appuleius in Apolog. *Lignum à me toto oppido, & quidem oppidò quæsitum.* Item Ausonius Epigr. XIX, ubi Meroën anum ita dictam ait, quia

Potare immistum sueta merumque merum.

i. vinum nec ὑδαρὲς *f*, nec κεκερασμένον *g*. Quamquam neque desint, qui cum Quinctiano Stoâ legere malint:

Potare immistum sueta merum Meroë.

Ejusdem est Epigr. CXIX:

Festinas glossas non natis tradere natis.

h. e. filiis nondum in lucem editis: ubi & ὀξύμωρον. Denique ἀντανάκλασις quoque est in isto: *Filius inquit patri, non exspectare se mortem patris. Imò verò, inquit pater, rogo mortem meam exspectes.* Priori loco *exspectare* significat *desiderare*, posteriori *præstolari*. quomodo & usus Tullius in Miloniana, ubi de nece P. Africani ait: *Quem immortalem, si fieri posset, omnes esse cuperent, ejus ne necessariam quidem exspectatam esse mortem.* Vide sis, quæ de *exspectandi* verbo annotavit Donatus in Terentii Adelphos *h*, & Scipio Gentilis ad SC. Macedonianum *i* in Παρέργοις Juris *k*. Ac vulgare hoc Proculeii exemplum adducit quoque Rutilius Lupus. Et rectè. At non video, quomodo tria, quæ subjungit, exempla ad ἀντανάκλασιν, sive, ut ipse vocat, ad ἀνάκλασιν pertineant. Primum, quod affert, est Platonis; qui rogatus, quomodo resp. beata fieret, respondit: *Si aut qui sapiunt, im-*

a *Ita & Scalig. legit.*
b *vulg. libb.* præcipitemque; *sed perperam: ut satis arguit, quòd eâdē elegiâ dicat,* præcipites extimuisse notos. *Nec enim Ovidiana est opulētia, eâdem elegiâ dicere idem verbis iisdem.*
c *in Sidon. l.4. epist.1.*
d *apud Sueton. in Ner. c.39.*
e *in præfat. histor. natur.*
f *aquâ corruptū.*
g *legitimè temperatum.*
h *act.1. sc.2.*
i *lib.1. in princ. ff. de SC. Maced.*
k *lib.1. cap.13.*

perare, aut qui imperant, sapere discant. Alterum est Theophrasti, *Prudentis esse officium, amicitiam probatam appetere, non appetitam probare.* Tertium est Aristotelis, qui dixisse dicitur, *Ejus esse vitam beatissimam, cujus & fortunæ sapientia, & sapientiæ fortuna suppeditet.* Sed profectò nulla hisce in exemplis est ἀντανάκλασις, ut quidem hîc eá voce utimur, verùm ἐπάνοδος. Alium errorem erravit alius *a*, qui in distinctionibus Rhetoricis negat, exemplum, in quo ambiguè *exspectandi* vocem accipi dicebamus, ad ἀντανάκλασιν referri posse. Est, inquit, σαρκασμὸς ex ambiguo. Verùm negamus, propriè sarcasmum esse: & ut laxè sarcasmus dicatur, hoc profecto ἀντανάκλασιν simul esse non prohibet. Nec rectiùs ejus, quem diximus, ὑπερασπιστὴς *b* ἀντανάκλασιν refert ad παρονομασίαν. Nam in antanaclasi est eadem vox significatione variatâ: paronomasia verò est allusio in vocibus diversis.

a Pet. Ram.

b Audom. Tal.

III. DE ΠΛΟΚῇ.

QUOD si ἀντανάκλασις sit ejusdem verbi in unâ sententiâ repetiti multiplex significatio; prout superiùs dicebamus: sanè πλοκὴ, seu *copulatio* (ut Aquila interpretatur) ejus species censeri debet: ut quâ vox repetita, nunc personam, vel quasi personam, significet; nunc mores, aliámve qualitatem. Sin obfirmatum, illos sequi, quibus eæ differunt, non ut genus & species, sed ut species oppositæ: ἀντανάκλασις vox presse sumi debet, ut non quamvis signet significationum diversitatem; verùm eam solùm, in qua neutro loco notat mores. Ita ἀντανάκλασις quidem dicetur, cùm Plautus *c matris* nomen nunc pro genitrice, nunc pro nutrice usurpat:

--- *Uti mater sua*
Non internôsse posset, quæ mammam dabat;
Neque adeò mater ipsa, quæ illos pepererat.

c prolog. Menæch.

At πλοκὴ fuerit in eâdem *matris* voce apud Sophoclem Electrâ: Μαίνεται δι' ἡδονῆς μήτηρ ἀμήτωρ *d*. & apud Poëtam Sulmonensem:

Talis erat mater, si modò mater erat.

Georgius Fabricius hoc in exemplo statuit προσονομασίαν, quam cum vulgo malè προσωνομασίαν appellat, per ω: quâ de re in ἀντονομασίᾳ diximus. Est & πλοκὴ:

Τηλοῦ φίλοι ναίοντες οὐκ εἰσὶν φίλοι *e*.

Sic Plautus Bacch. Act. III. Sc. I:

Bacchides, non bacchides, sed bacchæ sunt acerrimæ.

d Furit præ delectatione mater nō mater.

e Amici procul habitantes non sunt amici.

Cicero

Cicero ad Quinctum Fr. *Cato adolescens nullius consilii, sed tamen civis Romanus, & Cato.* Idem epist. VI. lib. XIV. ad Att. *Sed vides consules, vides reliquos magistratus, si isti magistratus.* Similiter pro Sextio: *Iidem consules si modò consules erant.* In Divinat. *Sed repente è vestigio ex homine tanquam aliquo Circæo poculo factus est Verres: redit ad se, atque ad mores suos.* Et pro Cælio: *Quis ignorat, in ejusmodi domo, in quâ materfamilias meretricio more vivat; in quâ nihil geratur, quod foras proferendum sit; in quâ lustra, libidines, luxuries, omnia denique inaudita vitia, atque flagitia versentur; hic servos non esse servos?* Quibus verbis significatur, ubi omnia flagitia committuntur consciis servis, ibi, ut in veteri adagione est, fulmenta lectos scandere, & servos potiùs à dominis metui, quàm dominos à servis. Quatuor etiam luculenta similis πλοκῆς exempla suggeret Isidorus Pelusiota lib. III. epist. CCXXXVI, ad Eulogium exaratâ.

Πλοκὴν verò non solùm esse personarum, vel argumento est hoc Plauti Asinariâ Act. I. Sc. II:

Nam mare haut est mare, vos mare acerrimum.

i. magis maritimis estis moribus. Atque hinc cognoscere est, cur in πλοκῆς definitione adjecerim, *vel quasi personarum.*

Nec de nihilo est, quòd in eadem à nobis dicatur, πλοκῇ non semper mores, verùm & aliam signari qualitatem. Neque enim mores alterutro loco vox repetita significat, cum Ulpianus ait: *mulier, quæ mulier fieri non possit.* hoc est, quæ virum pati nequeat: quomodo crebrò accipi *mulieris* vocem, testatum facit ea controversia, quam Tertullianus tractat de velandis virginibus. Est tamen hîc πλοκὴ, quia eâdem voce priori loco persona, posteriori qualitas ejus indicatur.

Denique nec illud monere abs re sit, Donato quoque πλοκὴν esse in illo Terent. Eunucho a: a *Prologo.*

Si id est peccatum, peccatum imprudentiâ est.

Est, inquit, πλοκή. *Nam peccatum superius nomen est, & sequens participium.* b *Act. I. sc. 2.*
Item in illo Phorm. b

--- *Ni vis boni*
In ipsâ inesset formâ, hæc formam extinguerent.

Est, inquit, πλοκή. *Aliud enim suprà, aliud infrà, forma repetita significat.* Itaque πλοκὴ Donato latiùs patet, ut ἀντανάκλασιν quamvis comprehendat. Eodemque modo hâc voce utitur Aquila Romanus. Nam in exemplo quidem est πλοκή: at definitio, quam adfert, convenit ἀντανακλάσει.

Est & tertia, quartaque hujus vocis significatio. Nam Fabius ita vocari ait repetitionum mixturas; qua de re cap. seq. At Julio Rufiniano

finiano πλοκὴ est, *cùm idem verbum sententiáve ad consummationem superioris retorquetur: ut* a,

a *Æn.*2.

--- Vos ô quibus integer ævi
Sanguis, ait, solidæque suo stant robore vires,
Vos agitate fugam.

At hæc quidem anaphora est, ut & altero in exemplo πλοκῆς, quod inibi adfert:

b *Ecl.*4.

Pan b *etiam Arcadiâ mecum si judice certet,*
Pan etiam Arcadiâ dicat se judice victum.

Itaque mihi quidem caussam suam probet, qui ad vitandam hujusce nominis ὁμωνυμίαν, ἀντανάκλασιν sive ἀνάκλασιν generatim appellet cum Rutilio Lupo, quando vox repetita diversimodè sumitur. Ita quidem πλοκῆς nomine carere liceat, uti & ἀντιστάσεως. Nam hæc quoque ἀνάκλασις est, cùm eâ idem verbum repetatur in contrario sensu, ut scribit Julius Rufinianus. Qui ejusce schematis exemplum facit:

c *Æn.*2.

Una c *salus victis, nullam sperare salutem:*

Item isthoc:

d *Ecl.*7.

Ex d *illo Coridon, Coridon est tempore nobis.*

Quamquam hîc quidem non tam contrarius est sensus, quàm diversus: ut mihi quidem videatur Rufinianus aut malè definire ἀντίθεσιν, aut non satis apposita ejus afferre exempla. Minuta hæc fateor: verumtamen istiusmodi non tam adferre pudet, quàm præterire piget, necubi meritò nostra desideretur industria. Et hæc de schematibus, quæ eandem repetunt vocem, sed significatione diversâ.

IV. De synonymia.

At voces non appellatione, sed significatione easdem, conjungunt συνωνυμία, sive interpretatio, & ἐξεργασία, sive expolitio.

ΣΥΝΩΝΥΜΙ'Α Aquilæ est *communio nominis:* Fabio lib. VIII, *cùm plura idem significant.* Pleniùs dixeris, hanc esse, cùm plura junguntur idem, vel penè idem significantia. Vocatur & διττολογία, παράλληλον, ἀελδήλωσις, ἐπανάληψις, & ἀναδίπλωσις. Sed satius fuerit schemata singula distinctis appellare nominibus, quàm confundere ἀελδήλωσιν, sive συνωνυμίαν, διττολογίαν, ἐπανάληψιν & ἀναδίπλωσιν, quæ quatuor sunt diversa schemata.

Cùm autem, quæ Grammatici, ac Rhetores, vulgò συνώνυμα appellant-

lant, ea Damasceno cap. XXXIII Dialecticæ, ac Logicis aliis, appellentur πολυώνυμα, quia sunt plura nomina unius rei; fortasse rectiùs πολυωνυμίαν hoc schema dixeris, quàm συνωνυμίαν: præsertim cùm Julius quoque Scaliger neget, rectè vocari συνώνυμα, quæ ita cum Stoicis Grammatici appellant. Aristoteles tamen eo modo locutus lib. III. Rhet. cap. II. Neque ratio adversatur. Nam τὸ σὺν conjunctionem notat: at conjunguntur vel plures res cum eodem nomine, vel plura nomina cum eâdem re: priorem conjunctionem considerarunt Logici; posteriorem autem Grammatici, qui Stoicos hâc in parte sequuntur. Itaque jure optimo συνωνυμίας nomẽ retinemus.

Exemplum συνωνυμίας est in illo Homerico Iliad. α:

--- καὶ ἤρετο δεύτερον αὖθις. a. — a & rogabat secundò iterũ.

Nam δεύτερον idem, quod αὖθις.

Idem alibi:

--- ἀγορεύσατο, καὶ μετέειπε.

Istiusmodi quoque est istud Aristophanis *b*: — b *Equitibus sc. 2.*

Ἤκαλλ', ἐθώπευ', ἐκολάκευ', ἐξηπάτα.

Ubi scholiastes annotavit, αἰκάλλειν, θωπεύειν, & κολακεύειν, idem esse; nempe *adulari*, ac *blandiri*. Plautus Bacch. *c* — c *act. 5. sc. 1.*

Quicunque ubique sunt, qui fuere, quique futuri sunt posthâc,
Stulti, stolidi, fatui, fungi, bardi, blenni, buccones,
Solus ego omnes longè anteeo stultitiâ, & moribus indoctis.

Idem Sticho *d*: — d *act. 4.*

Morè hoc fit, atque stultè, meâ sententiâ.

Nam *morè* hîc valet μωρῶς *e*: quomodo de Claudio dixit Nero, eum desiisse inter homines mωrari, h. e. μωραίνειν. Mirificè autem hâc figura gaudet Catullus. Ejus est isthoc carmine de nuptiis Pelei & Thetidis: — e *stultè.*

Illâ tempestate, ferox quo tempore Theseus.

Ad Rufum:

Rufe, mihi frustra ac nequicquam credito, amice.

Et fortasse in illo ad Lesbiam:

Si quicquam cupidoque optantique obtigit unquam.

Nec refugit Virgilius, cujus hoc II. Georg.

Quadrifidasque sudes, & acuto robore vallos.

Servius: *Bis, inquit, idem dixit. Nam & valli, & sudes idem sunt.* Quod & Vegetius ait lib. III. cap. VIII. Ejusdem Maronis est *f*; — f *Æn. 7.*

Quantum in connubio gnatæ thalamoque moratur.

Quod si quosdam audimus, par ratio erit istius Eclogâ I:

Non insueta graves tentabunt pabula fetas.

Verùm, ut Servius scribit in I. Aen., haut temerè additur *graves*, quia latiùs patet *fetas*, quàm *gravidas*, cùm illo tum gravidæ significentur, tum fetum antè enixæ; ita ut ante puerperium, & post partum, *feta* quæpiam dici possit, *gravida* non item. Sanè quæ non gravidæ sunt, sed jam enixæ, rectè fetas nominari, vel fidem fecerit Censorinus, cùm cap. x[illegible]. inquit: *Prægnans ante diem quadragesimum non prodit in fanum, & post partum quadraginta diebus pleræque fetæ graviores sunt, nec sanguinem interdum continent. Feta* autem substantivè accipit Maro: quomodo fortean Arnobius lib. VII. ait, *ingens feta*. Malim tamen cum copulâ, *& feta*, quomodo in MSo Regio est. Nam cùm antecedat *scrofa*, dispar omnino hîc ratio est: *Telluri, inquiunt, matri scrofa ingens immolatur feta*. Idem schèma in illo Cornelii Severi in Aetnâ:

Ni furtim generet secretis callibus humor
Materiem, sylvamque suam.

Nam *materia*, & *sylva*, idem sunt: unde carmina subitò effusa calore, quia sunt velut rudis materia, *sylvas* appellarunt. Sed & etymon *sylvæ* indicio est, cùm non à silendo κατ' ἀντίφρασιν factum sit, sed à Græco

a lib. I. sat. 5. ὕλη. Est & συνωνυμία in hoc Juvenalis *a*:

Structorem interea, ne qua indignatio desit,
Saltantem spectas, & chironomonta volanti
Cultello.

b lib. 2. Saturnal. cap. 2. — c ad Sidon. lib. 4. epist. 7.

Nam minister, qui priùs *structor* dicitur. i. carptor sive scissor, vel, ut vetus poëtæ hujus interpres vocat, *infertor*, is postea χειρονόμος appellatur; ut placet Lipsio *b*, ac Savaroni *c*: vel potiùs, qui priùs *saltans*, h. e. pantomimus, is postea à manuum gesticulatione χειρονόμος vocatur; ut idem significetur per saltantem structorem, & chironomonta volanti cultello. Qua de re plura in Originum libris diximus.

d Poëtis moris est, usurpare, ac quasi paria cõponere, voces ejusdem significationis. — e cap. de Narrat.

Atque ex hisce quidem cognoscere est, συνωνυμίας σχῆμα poëtis esse usitatissimũ. Ἔθος τοῖς ποιηταῖς παραλλήλοις λέξεσιν ἰσοδυναμούσαις χρῆσθαι *d*: ut in Vespas scribit Aristophanis interpres. At oratores haut temere συνωνυμίαν usurpant: quâ de re ita Theon in progymnasmatis *e*: Ἐν δὲ τοῖς κατὰ τὴν λέξιν παρατηρητέον, καὶ τὸ μήτε συνωνύμοις χρῆσθαι. Τὰ γὰρ τὴν αὐτὴν ἔχοντα δύναμιν ὀνόματα μακρότερον ποιεῖ τὸν λόγον, οὐδὲν δέον· ὡς παρὰ Δημοσθένει ἐν τῷ τῶν Ὀλυνθιακῶν δευτέρῳ, Δαιμονίᾳ τινὶ καὶ θείᾳ παντάπασιν ἔοικεν εὐεργεσίᾳ. *In verbis observandum, ne utamur multis idem significantibus.*

bus. Nam quæ voces idem pollent, orationem reddunt longiorem, cùm non sit opus: ut Demosthenis hoc Olynthiacâ secundâ: Cælesti quodammodo ac divino beneficio hoc omnimodis simile videtur.

Varius autem est usus συνωνυμίας; ut docet Gellius lib. XIII. cap. XXIII. Inter alios, tum ut *orationem modulatiorem aptioremque reddat:* tum ut *onerandi, vel exprobrandi criminis caussâ, exaggerationem aliquam speciosam faciat.* Atque addit deinde, Quæ *cum dignitate orationis, & cum gravi verborum copiâ dicuntur, quamquam eadem fere sint, & ex una sententia cooriantur, plura tamen esse existimantur, quoniam & aures, & animum, sæpius feriunt.* Quibus ex verbis alius etiam usus συνωνυμίας compâret. Præterea orationi addit acrimoniam. Ut cùm Homerus ait: Βάσκ' ἴθι· *I vade.* Ubi Gellius a ait, *verba duo idem significantia non frustra posita esse ἐκ παραλλήλου, ut quidam putant; sed hortamentum esse acre imperatæ celeritatis.* Et hæc de συνωνυμίᾳ. a lib.13. cap.23.

V. DE ΕʼΞΕΡΓΑΣΙʼᾼ, ET ΕʼΠΙΜΟΝῌ.

ΕʼΞΕΡΓΑΣΙʼΑ verò sive expolitio est, cùm orationes idem significantes conjunguntur. Quidam παλιλογίαν vocant. Retulit autem Alexander quoque ad σχήματα λέξεως, quia si συνωνυμία est schema dictionis ob dictiones singulas; erit & ἐξεργασία ob plures junctas pluribus aliis ἰσοδυναμούσαις. Optimè tamen referri quoque possit ad σχήματα διανοίας. Nam ut σχῆμα est λέξεως, cùm eadem usurpatur dictio, quod ταυτότητα vocant: ita σχῆμα erit διανοίας, cùm eadem repetitur διάνοια: estque in hâc quoque sententiâ Jul. Scaliger.

Ἐξεργασία est in illo Ciceronis pro Milone: *Veterem consuetudinem fori, & pristinum morem judiciorum minimè vident.* Nisi hic tergeminam συνωνυμίαν statuere malis. Virgilius *b*: b Æn.1.

--- Si vescitur aurâ
Aetherêâ, nec adhuc crudelibus occubat umbris.

Statius Papinius Epithalamio Stellæ & Violantillæ:

Exerce formam, & fugientibus utere donis.

Permulta quoque, tum συνωνυμίας, tum ἐξεργασίας sunt exempla in sacris literis: plerumque tamen posterius est ἐξηγητικὸν prioris. Unde Gregorius Magnus lib. XXVIII. Moral. cap. XVII: *More sacri eloquii res semel pro confirmatione replicatur.* Ita in oratione Ionæ cap. II. vers. II: *Inclamavi ex angustiâ meâ, & exaudivit me: è ventre sepulcrali vociferatus sum, exaudivisti vocem meam.* Vers. 3; *Nam projeceras me in profundum, in intimam partem marium.* Vers. 5; *Circumierant me*

aquæ

aquæ usque ad animam, abyssus circumdabat me. Imò Psalmus CXIX, sive, juxta Latinos CXVIII, qui pro XXII Hebræorum literis in totidem partes distribuitur, vix aliud dici potest, quàm perpetua expolitio. Similiaque exempla passim se offerunt in Psalmis: uti & in Jeremiæ Threnis.

Quod verò dicebam, utrumque schema institui, quò iis, quæ minùs erant aperta, lucis aliquid accedat, id in profanis quoque scriptoribus locum habet. Certè Homerus etiam, quoties obscuriori usus est vocabulo, ejus explicationem subnectit. Ita, cùm dixisset *a* bovem ἀδμήτην, subdit, ἣν οὔπω ὑπὸ ζυγὸν ἤγαγεν ἀνήρ *b*. Pluribus id probat Porphyrius quæstionibus, quas in Homerum scripsit.

a *Il.* κ.
b *quam necdum subjugum duxit vir.*

Ad ἐξεργασίαν pertinet ἐπιμονή, cùm idem diversimodè exprimitur ad auditorem diutius detinendum: sive, quâ diutius in eâdem commoramur sententiâ, ita tamen, ut aliud atque aliud dicere videamur. Ovid. XIII. Met. in querelâ Hecubæ:

Nata jaces, videoque meum tua vulnera pectus.
Et ne perdiderint quemquam sine cæde meorum,
Tu quoque vulnus habes.

Et paullo pòst:

--- Cecidisti & femina ferro,
Postque tot amissos tu nunc, quæ sola levabas
Maternos luctus, hostilia busta piasti.

Quod si immodicè, aut sine caussâ, utamur συνωνυμίᾳ, aut ἐξεργασίᾳ, βαττολογία nuncupatur; unde βαττολογεῖν apud Matth. VI.7. Originem vocis à Batto quodam ducunt, qui poëticas audiunt fabulas. Omnino autem est à βάττος, quod est τραυλόφωνος, ἰσχνόφωνος, ut optimè exponit Hesychius. Est enim βάττος κατ' ὀνοματοποιΐαν à *ba* vel *bat*, quæ syllaba crebrò infantibus in ore: unde & βάβαξ, ὁ φλυαρὸς, ut idem exponit Grammaticus. Nævii quoque *butubata*, quod è quatuor vocibus factum, hinc tertiam accepit syllabam. Est autem hoc vitium eò diligentiùs vitandum, quòd in illo quoque optimi peccarint auctores. Chæremon quidem ab Eubulo reprehensus est, quòd scripsisset, ὕδωρ τε ποταμοῦ σῶμα διεπεράσαμεν *c*. Nam ὕδωρ idem est, quod ποταμοῦ σῶμα. Aeschylus quoque Aristophani visus ταυτολογεῖν. Quod nisi audaciæ crimen metuerem, hujusmodi esse dicerem illud castissimi scriptoris, Cornelii Nepotis in Timotheo: *Huic in consilium dantur duo usu & sapientiâ præstantes, quorum consilio uteretur.* Nisi fortasse tria verba postrema è glossemate irrepsere, quod suspicor. Lambinus putat esse ἐξεργασίαν: sed non satisfacit. Scaurus hujus vitii reum notavit

c *& aquam, fluminis corpus, transmisimus.*

notavit rhetorem Montanum, quòd sententias repetendo corrumperet. Itaque & eum solebat vocare Ovidium inter Oratores. Nam & Ovidius eo nomine reprehensus; quâ de re visum adscribere verba Senecæ patris è lib. IX. controv. V: *Ovidius nescit, quod bene cessit, relinquere. Non multa referam, quæ Montaniana Scaurus vocabat. Uno hoc contentus ero. Cùm Polyxena esset abducta, ut ad tumulum Achillis immolaretur, Hecuba dixit* a:

--- cinis ipse sepulti
Ingenus hoc pugnat. ---

Poterat hoc contentus esse. adjecit:

--- tumulo quoque sensimus hostem.

Nec hoc contentus, adjecit:

Aeacidæ fecunda fui. ---

Aiebat autem Scaurus rem veram: Non minùs magnam virtutem esse, scire desinere, quàm scire dicere. Hæc Seneca rhetor, non philosophus; ne fallare cum magno Erasmo, qui, hâc ipsâ de re tractans *b*, Ovidium ait taxatum esse *eo nomine, quòd in copiâ modum non teneat; at taxatum à Senecâ, cujus totam dictionem damnant Fabius, Suetonius* c, *&* *Gellius.* Nam hi quidem improbant phrasin L. Senecæ philosophi, non M. Senecæ rhetoris: quem philosophi patrem fuisse, multi sentiunt; ut jam olim scripsit Raphaël Volaterranus lib. XIX: nequis hoc primùm suspicatum putet Justum Lipsium, qui multus est hâc in re libro lectissimorum Electorum primo. Cæterùm tam falsò, quàm immeritò, à Seneca id objectari Ovidio, judicium est Iosephi Scaligeri Prolegomenis in Manilium. Sed de isto fortasse pluribus in opere de re Poëtica disseremus.

a 13. *Met. fab.* 2.

b *lib.* 1. *de cop. verb. cap.* 2.

c *vel Caligulâ potiùs apud Suetoniũ.*

VI. ELOQUENTIÆ STUDIOSO PLURIMÙM PRODESSE, SI DISCAT, EANDEM REM EFFERRE PLURIBUS MODIS.

OPTIME autem operam suam locaturus est, qui rem eandẽ didicerit compluribus variare modis. Notum, quomodo certârit Tullius cum Roscio, utrùm hic gestibus, an ipse oratione, rem plurifariam signare posset. Ac fructum hujusce operæ videt, qui videt, quàm variè Tullius idem tractet argumentum in orationibus. Et certè multo maxima Virgiliani carminis venustas deperiisset, nisi in pugnarum cædiumque descriptione, rem unam tam variè expressisset. Imò & Sallustius eodem argumento Catilinariam conjurationem, & bellum exorsus est Iugurthinum. Tacitus item argumento eodem

ſcripſit initium annalium,& hiſtoriarum. Singulas utriuſque ſcriptoris partes inter ſe componit Vincentius Contarenus lib. xx. Var. Lect. Perridiculũ autem ſit, exiſtimare,id ab hiſce auctoribus factum eſſe,quòd inveniendi facultate deſtituerentur. At longè magis vero mihi ſimile videtur,eos ſufficere exiſtimâſſe, ut idem, diverſimodè tractatum, diverſum quoque videri poſſet. Nam,ut ſcribit Quinctilianus *a*, *non adeò jejunam ac pauperem natura eloquentiam fecit,ut unâ de re bene dici,niſi ſemel,non poſſit.* Quin eo potiſſimùm cernitur eloquentiæ vis,quòd idem multis poſſit modis transformare. Itaque non poſſum adſentiri Cæſari Scaligero, qui in Hypercritico Horatium eo nomine damnat,quòd de eodem ſæpius argumento agat. *Principio*,inquit, *nos offendit idem argumentum tot locis tractatum. Nam, ut omittam, quæ in ſatyris, atque in epiſtolis, ad hanc eandem rationem tractantur, video, nihil differre, materiam primæ cantionis primi, & primæ tertii: eædem ſententiæ decimæ, & ſextædecimæ ſecundi: multis quoque aliis in locis aut eadem, aut ſimilia, repetuntur.* Hæc vir ille ſummus. Ac de eo quidem lubens adſentio, quod ait,in eodem Horatium ſæpius verſari argumento. Ita ejuſdem quoque argumenti eſſe ſcimus odam IV. lib. I. ad Sextium, & od. VI. lib. IV. ad Torquatum. Nec multùm diſconveniunt ode ultima lib. I. & ultima tertii; atque alibi compluries id ipſum ab eo factum; ut præter cæteros non uno loco obſervavit Bernardinus Parthenius. Verùm, ut dicebamus, varia iſthæc unius argumenti tractatio non vitium eſt, ſed virtus. Ac viſum hâc de re illuſtrem adducere locum Theonis. Qui in progymnaſmatis *b* eâ de re ſcribit hunc in modũ: Ἡ δὲ παράφρασις, οὐχ ὥς τισιν εἴρηται, ἢ ἔδοξεν, ἄχρηστός ἐστι. Τὸ γὰρ καλῶς εἰπεῖν, φασὶν, ἅπαξ περιγίνεται, δὶς δὲ οὐκ ἐνδέχεται. οὗτοι δὲ σφόδρα τοῦ ὀρθοῦ διημαρτήκασι. τῆς γὰρ διανοίας ὑφ' ἑνὶ πράγματι μὴ καθ' ἕνα τρόπον κινουμένης, ὥστε τὴν προσπεσοῦσαν αὐτῇ φαντασίαν ὁμοίως προσενέγκασθαι, ἀλλὰ κατὰ πλείους, καὶ ποτὲ μὲν ἀποφαινομένων ὑμῶν, ποτὲ δὲ ἐρωτώντων, ποτὲ δὲ πυνθανομένων, ποτὲ δὲ εὐχομένων, ποτὲ δὲ καὶ ἄλλον τινὰ τρόπον τὸ νοηθὲν ἐκφερόντων, οὐδὲν κωλύει κατὰ πάντας τοὺς τρόπους τὸ φαντασθὲν ἐπίσης καλῶς ἐξενεγκεῖν. h. c. *Paraphraſis verò non eſt, ut quidam dicunt, aut ſentiunt, inutilis. Nam ſemel, inquiunt, pulchrè quid eloqui licet; bis non licet. At verò multum hi à vero aberrant. Cùm enim non uno modo cogitatio unius rei ab eodem moveatur, prout eſt, quæ incidit, imaginatio; verùm id pluriſariam fiat, ac interdum nobis affirmantibus, interdum interrogantibus, interdum percontantibus, interdum precantibus, interdum cogitatum alio modo efferentibus: nihil prohibet, hiſce omnibus modis eandem imaginationem æquè laudabiliter efferre.* Idem inibi hancce rem comprobat teſtimoniis Homeri, Archilochi, Demoſthenis, Aeſchinis,

a lib. 10. cap. 5.

b cap. 1.

nis, Thucydidis, & Theopompi. Vide & Agellium lib. XIII. cap. XXIII: unde quædam superiùs adduximus, cùm de συνωνυμίᾳ ageremus.

Cùmque in omni oratione magnus sit hujus artificii usus: tum maximè in eo, ut aliter atque aliter exprimamus id, quod præcipuè in controversia est. Nam ut à περιφερείᾳ lineæ omnes ducuntur versus centrum, inque eo conveniunt, velut communi termino: ita in oratione etiam omnia referuntur ad principalem quæstionem, & eam, quæ κρινόμενον dicitur. Quâ quia caussa innititur, eo omnino illam sæpius repeti sit opus. Quod cum voluptate fiet, si variè idem efferamus: cum tædio autem, si idem iisdem semper verbis dicamus.

Sunt autem sex modi, quibus orator rem, quam vel ipse, vel alius antè dixerit, aliis possit modis dicere, ita ut videantur diversa; aut, si idẽ dici occultum non sit, sine fastidio tamen audiantur. Primus est, ut quod priùs breviter dictum est, id fusiùs prosequamur. Alter, ut, quod antè dictum est copiosè, id efferamus breviter. Tertius est, ut rem novam addamus ei, quam repetimus. Quartus est, ut partem demamus, non de verbis modò, (ne modus tertius, & quartus, concurrere videantur cũ primo, & secundo) sed de rebus ipsis. Quinctus est transpositio verborum sententiarumque. Sextus est imitatio eorundem. Neque hæc res oratori modò utilis est, sed omnibus iis, qui obscuros enucleant autores; teste Hermogene περὶ μεθόδου δεινότητος. Fabium quoque adi lib. X. cap. V.

CAP. III.

DE SCHEMATIBUS, QUÆ VOCEM EANDEM ET APPELLATIONE, ET SIGNIFICATIONE, REPETUNT.

VOCEM *eandem & appellatione, & significatione, usurpant*, ἀναφορὰ, ἐπιφορὰ, συμπλοκὴ, ἐπανάληψις, ἀναδίπλωσις, κλίμαξ, ἐπάνοδος, ταυτότης, *&* πολύπτωτον.

Anaphora est repetitio in principiis, epiphora in clausulis: quòd si utraque concurrat, συμπλοκὴ *nominatur.*

Epanalepsis est iteratio, quæ fit initio præcedentis, & clausulâ sequentis sententiæ.

Anadiplosis est repetitio in fine præcedentis, & initio sequentis.

 Quod

Quod si repetitio ob affectũ continua, vel quasi cõtinua, fuerit, ἐπίζευξις dicitur.
Climax eodem verbo connectit superiora inferioribus.
Epanodos est, cùm per eadem recurrimus, verba ordine inverso relegentes.
Tautotes est, cùm eâdem voce utimur quasi temere, & neglecto cultu.
Polyptoton est, cùm eadem vox repetitur variatis casibus.

I. DE ANAPHORA.

REPETITIO, quæ ejusdem est vocis, ac significati, vel fit simpliciter, ac sine mutatione, vel partibus mutatis, vel utroque modo. Primi generis repetitio vel disjuncta est, vel conjuncta. De disjunctâ eo priùs agimus, quia ἐπίζευξις, quæ conjuncta est repetitio, tantam cum quarta specie disjunctæ repetitionis affinitatem habet, ut ejus vulgò species existimetur. Fit verò disjuncta, vel ejusdem, vel diversi generis locis. Ejusdem, ut anaphora, & epiphora. Diversi, ut epanalepsis, & anadiplosis: cui vulgò, ut dixi, subjiciunt epizeuxin. Ad anaphoram, & epiphoram pertinet, symploce. Ad anadiplosin climax. Ad epanalepsin, & anaphoram, epanodus. Tautotes, & polyptoton, superiorum sunt schematum affectiones. De singulis videamus.

ἈΝΑΦΟΡᾺ, seu relatio, quæ scriptori ad Herennium generatim repetitio, Plutarcho, & Rufiniano ἐπαναφορὰ, Rutilio Lupo ἐπιβολὴ, aliis δίπλωσις ἀναφορικὴ, aut παρίσωσις dicitur, est repetitio, quæ fit in principiis. Hâc figurâ nobilitavit Homerus Nirea, solâ formâ præstabilem, & cujus nusquam mentionem faciat, præterquam Iliad. β, in navium catalogo, cùm ait:

Νιρεὺς δ' αὖ Σύμηθεν ἄγεν τρεῖς νῆας ἐΐσας.
Νιρεὺς Ἀγλαΐης θ' υἱὸς, Χαρόποιο τ' ἄνακτος,
Νιρεὺς ὃς κάλλιστος ἀνὴρ ὑπὸ Ἴλιον ἦλθε
Τῶν ἄλλων Δαναῶν μετ' ἀμύμονα Πηλείωνα a.

Complures junguntur anaphoræ in illo Ciceronis orat. de Arusp. responsis: *De sacris publicis, de ludis maximis, de Deorum Penatium, Vestæque matris cæremoniis, de illo ipso sacrificio, quod fit pro salute populi Romani, quod post Romam conditam hujus unius casti tutoris religionum scelere violatum est, quòd tres Pontifices statuissent, id semper populo Romano, semper senatui, semper ipsis Diis immortalibus, satis sanctum, satis augustum, satis religiosum esse visum est.* Illustris quoque anaphora est in Lucillianâ illâ virtutis descriptione apud Lactantium b:

Virtus, Albine, est, pretium persolvere verum,

Queis

a *Nireus autem rursus è Symo duxit tres naves æquales, Nireus Aglaies filius, Charopique regis, Nireus, qui pulcherrimus ad Iliũ venit aliorum Danaorum post inculpatum Achillem.*

b *divin. instit. lib. 6. cap. 5.*

Queis in versamur, queis vivimu' rebu', potesse:
Virtus est homini, scire id, quod quæque habeat res:
Virtus, scire, homini, rectum, utile; quid sit honestum:
Quæ bona, quæ mala item; quid inutile, turpe, inhonestum:
Virtus, quærendæ rei finem scire, modumque:
Virtus, divitiis pretium persolvere posse:
Virtus, id dare, quod re ipsâ debetur honori:
Hostem esse atque inimicum hominum, morumque malorum:
Contrà defensorem hominum, morumque bonorum:
Magnificare hos, his bene velle, & vivere amicum:
Commoda præterea patriæ sibi a prima putare;
Deinde parentum, tertia jam postremaque nostra.

a al. patriai prima.

Mantuam quoque cum Marone suo haut invenustè commendat Silius *b*, licet bonorum Poëtarum ultimus:

b lib. 8.

Mantua mittendâ certavit pube Cremonæ,
Mantua Musarum domus, atque ad sidera cantu
Evecta Andino, & Smyrnæis æmula plectris.

Martialis *c* verò, Hermetem ut laudet, decies quinquies versum orditur ab *Hermes.*

c lib. 5. epig. 25.

Affert hoc schema mirificam venustatem, si cum interrogatione instituatur. Certè suavissima est anaphora mellitissimæ istius cantionis: *Ποῦ d μοι τὰ ῥόδα; ποῦ μοι τὰ ἴα; ποῦ μοι τὰ καλὰ σέλινα; ποῦ μοι ταδὶ τὰ ῥόδα; ταδὶ τὰ ἴα; ταδὶ τὰ καλὰ σέλινα;* Ita ea verba in excerptis Athenæi concepta legere est; ut monuit Casaubonus lib. XIV. Animadv. cap. VII. Ex iis verò nemo non videt, cur saltationi, quâ isthæc canebant, à floribus nomen fecerint *ἄνθεμα*. Nam *ἄνθεμον κατὰ γλῶσσαν*, ut vult Eustathius *e*, idem est, quod *ἄνθος*.

d Vbi mihi rosæ? ubi mihi violæ? ubi mihi pulchrum apium? ubi mihi illæ rosæ? ubi mihi violæ illæ? ubi mihi pulcrum illud apiũ?

e in Il. β. pag. 324. edit. Rom.

At non venustatem modò, sed & gravitatem, atque acrimoniam, affert anaphora cum interrogatione conjuncta in querelâ Ariadnes apud Catullum *f*:

f carm. de nuptiis Pelei & Thetidis.

Siccine me patriis avvectam, perfide, ab oris,
Perfide, deserto liquisti in litore, Theseu?
Siccine discedens, neglecto numine Divûm,
Immemor ah devota domum perjuria portas?

Auget quoque, & acrimoniam orationi addit in illis Maronis I. Aen.

Tu mihi quodcunque hoc regni, tu sceptra Iovemque
Concilias, tu das epulis accumbere Divûm.

Et hoc III. Aen.

Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat. Item II,

Sanguine placâstis Divos, & virgine cæsâ:
Sanguine tentandi reditus.

Neque tantùm primanum repetitur verbum, aut gemina vox; sed & tres, quatuorve voces. Cicero pro Quinctio: *Ad vadimonium non venit: quis? propinquus. si res ista gravissima suâ sponte videretur, tamen ejus atrocitas necessitudinis nomine levaretur. Ad vadimonium non venit. quis? socius. etiam gravius aliquid ei deberes concedere, quicum te aut voluntas congregâsset, aut fortuna conjunxisset. Ad vadimonium non venit. quis? is qui tibi præstò semper venit.* Virgilius in Eclogis:

Pan etiam Arcadiâ mecum si judice certet,
Pan etiam Arcadiâ dicat se judice victum.

Quamquam nec improbo priori versu, *Pan Deus;* ut se in codice oblongo reperisse Pierius refert. Quippe *Dei* ad ἔμφασιν facit. Nonnus cap. XV:

Δοῦλος ἀνὴρ οὐκ οἶδε τί κοίρανος ἔργον ὑφαίνει,
Δοῦλος ἀνὴρ οὐκ οἶδε a.

a *Vir servus ignorat, quod opus dominus agat, Vir servus ignorat.*

Quin nec sacræ literæ hoc repetitionis genus nesciunt. Psal. CXXIV: *Nisi Dominus adfuisset nobis, dicat nunc Israël; nisi Dominus adfuisset nobis.* Et similia in iisdem passim. Sic Matth. XXIII. crebrò auspicatur Christus ab illis verbis, *Væ vobis Scribæ, & Pharisæi.*

Etiam alternatim voces repetuntur: cujusmodi anaphora magnam vim habet, si res opponantur. Ut pro lege Maniliâ: ubi Tullius alternis colis ab *illi,* & *vos* orditur.

Eleganter etiam fit anaphora voce immutatâ. Demosthenes Philipp. II: Ταύτην φυλάττετε, ταύτης ἀντέχεσθε· ἐὰν ταύτην σώζητε, οὐδὲν δεινὸν μὴ πάθητε· *Hanc custodite, huic adhærete. si hanc conservabitis, extra omne eritis periculum.* Cicero pro Plancio: *Nullæ contentiones, nulla libertas populi in mandandis magistratibus, nulla exspectatio suffragiorum.* Idem pro Archia: *Pleni omnes sunt libri; plenæ sapientum voces, plena exemplorum vetustas.* Virgil. III. Aen.

--- Bellum, ô terra hospita, portas,
Bello armantur equi, bellum hæc armenta minantur.

Ovidius III. Met. de Narcisso:

Multi illum juvenes, multæ petiere puellæ.
Sed fuit in tenerâ tam dura superbia formâ,
Nulli illum juvenes, nullæ tetigere puellæ.

Qui locus, ut admodum pueri observabamus, expressus est ex illo Catulli *b* de flore hortensi:

b *carm.* 63.

Quem mulcent auræ, firmat sol, educat imber.

Multi

Multi illum pueri, multæ optavere puellæ.
Idem cùm tenui carptus defloruit ungui,
Nulli illum pueri, nullæ optavere puellæ.

Nec minùs idem fit in verbis. Virgil. 11. Aen.

Apparet domus intus, & atria longa patescunt,
Apparent Priami, & veterum penetralia regum.

II. De ἘΠΙΣΤΡΟΦῆ.

ἘΠΙΣΤΡΟΦΗ`, sive *conversio*, ut vocat Cornificius, seu *reversio*, ut interpretatur Jul. Rufinianus, (ἐπιφορὰ ea Rutilio dicitur, Aquilæ Romano ἀναστροφὴ, Hermogeni ἀντιστροφὴ) est schema, quo repetitio fit in clausulis. Ut in illo Apostoli a: *Hebræi sunt? & ego. Israëlitæ sunt? & ego. Semen Abrahæ sunt? & ego. Ministri Christi sunt? (ut minùs sapiens dico) & ego.* Sic Cic. 11. Philipp. *Doletis tres exercitus populi Romani interfectos? Interfecit Antonius. Desideratis clarissimos cives? Eos quoque eripuit vobis Antonius. Auctoritas hujus ordinis afflicta est? Afflixit Antonius.* Et Plautus Trinummo b, de curiositate scurrarum:

a 2. Cor. 11. 22.

b *Act.* 1. *sc. Larem corona.*

Qui omnia simulant se scire, nec quicquam sciunt:
Quod quisque in animo habet, aut habiturus est, sciunt:
Idque, quod in aurem rex reginæ dixerit,
Sciunt: quod Iuno fabulata est cum Iove;
Quæ neque futura, neque facta sunt, tamen ii sciunt.

Maro Ecl. x:

Surgamus: solet esse gravis cantantibus umbra:
Iuniperi gravis umbra: nocent & frugibus umbræ.

Venustè sanè, quamquam versus posterior in codd. aliquot antiquis omittatur, ut Pierius monet. Scitè quoque Ovidius:

Rure latent: finguntque comas: licet arduus illas
Celet Atlas, cultas altus habebit Atlas.

Locus est lib. de Medicamine faciei, quem malè aliqui ab Ovidio abjudicant, cùm pro suo ipse agnoscat in 111. de Arte, ubi ait:

Est mihi, quo dixi vestræ medicamina formæ,
Parvus, sed curâ grande libellus opus.

Acrimoniam sæpe habet hæc figura. ut in illo:

Et qui ab uno non potest occidi, à multis occiditur.
Elephas grandis est, & occiditur:
Leo fortis est, & occiditur:

Tigris fortis eſt, & occiditur:
Cave multos, ſi ſingulos non times.

Quam verſuum Græcorum contra Cæſarem Maximinum dictorum fuiſſe ſententiam, refert Julius Capitolinus. Interdum quoque repetitur ſententia, ut in illo Martialis *a*:

a *lib.2. epig.18.*

Capto tuam, (pudet heu) ſed capto, Maxime, cœnam:
Tu captas alias. Iam ſumus ergo pares.
Manè ſalutatum venio: tu diceris iſſe
Antè ſalutatum. Iam ſumus ergo pares.
Sum comes ipſe tuus, tumidique anteambulo regis:
Tu comes alterius. Iam ſumus ergo pares.

Quod ſi hæc ἐπιστροφὴ eſt, etiam ἐπιστροφὴ erit, ſi verſus integer ſæpius ſubjungatur: ut ille apud Ovidium *b*:

b *epiſt. Deianiræ ad Herculem.*

Impia quid dubitas, Deïanira, mori?

Nec propterea iis ſubſcribendum, qui omnem verſum intercalarem epiſtrophæ ſubjiciunt. Nam hujus quidem loci eſt, ſi ex prioribus colligatur; aut quomodocumque ſententiam finiat. Sin eam incipiat, ad anaphoram rectiùs retuleris. Qualis ille Ecl. VIII:

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.

Nam Damonem incipere eo ſententias ſingulas, tum illa *incipiendi* vox arguit, tum quòd ſic deſinat:

Deſine Mænalios mecum, mea tibia, verſus.

Totius ſententiæ epiſtrophe gaudet quoque divinus pſaltes. Ut Pſal. CXIV:

Domus Iſraël ſperavit in Domino: adjutor eorum, & protector eorum eſt.
Domus Aaron ſperavit in Domino: adjutor eorum, & protector eorum eſt.
Qui timent Dominum, ſperaverunt in Domino: adjutor eorum, & protector eorum eſt.

Sic Pſalmus CXXXVI, qui viginti ſex verſiculis conſtat, ſingulos verſus concludit his verbis: *Quoniam in æternum miſericordia ejus.*

Habet epiſtrophe vim eandem, quam anaphora, vel etiam majorem: quia, quæ poſtremò dicuntur, magis inhærent, atque altiùs penetrant.

III. De

III. De ΣΥΜΠΛΟΚῆ.

ΣΥΜΠΛΟΚΗ', sive *complexio* est, cùm repetitio fit in principiis, ac clausulis. Nam comprehendit anaphoram, ac epiphoram. Unde & κοινότης dicitur Rutilio Lupo lib. priori. Quamquam profectò hæc librorũ distinctio non est ab auctore, qui quatuor Gorgiæ Leontini, non illius antiqui, sed æqualis sui libros, in unum contraxit: ut scribit Fabius lib. IX. cap. II. Hunc verò eundem esse Lupum, argumento est mihi, quòd ipse lib. II. in παρομοίῳ lectorem remittat ad Græcum Gorgiæ librum, in quo pleniùs ait uniuscujusque rationem reddi.

Plurimùm hoc schema fit per interrogationem. Ut apud Cic. pro lege Agraria: *Quis legem tulit? Rullus. Quis majorem populi partem suffragiis privavit? Rullus. Quis comitiis præfuit? idem Rullus.* Illustre etiam illud apud Cornificium *a*: *Qui sunt, qui fœdera sæpe ruperunt? Carthaginenses. Qui sunt, qui crudele bellum in Italia gesserunt? Carthaginenses. Qui sunt, qui Italiam deformaverunt? Carthaginenses. Qui sunt, qui sibi postulant ignosci? Carthaginenses. Videte ergo, quàm conveniat eos veniam impetrare.* a lib. 4. ad Her.

Fit etiam casibus variatis, & citra interrogationem. Cicero pro Quinct. *Profectus unà L. Albius, homo inprimis honestus, dicet testimonium. Profecti sunt familiares & Albii, & Quinctii: dicent hi quoque testimonium.*

Sed prior modus majorem habet vim, & acrimoniam: eoque ejus est usus, cùm vehementer urgemus adversarium: item in adhortando, objurgando, & aliàs in affectibus ciendis.

IV. De EPANALEPSI.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΙΣ, quam Rutilius, & Julius Rufinianus, nominant ἐπαναδίπλωσιν, est repetitio, quæ fit in intio præcedentis, & fine sequentis sententiæ. Ut pro Marcello: *Vidimus tuam victoriam præliorum exitu terminatam: gladium vaginâ vacuum in urbe non vidimus.* In Verr. *Multi & graves dolores inventi parentibus, & propinquis multi.* Plautus Amphitr. *b.* b act. 2.

Virtus omnia in se habet: omnia assunt bona, quem penes est virtus. sc. 2.

Virgil. Ecl. VII:

Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo.

Et XII. Aen.

Victus amore tui, cognato sanguine victus.

Nec unum semper, sed geminum etiam iteratur verbum. Propertius *a*:

a *lib.*2. *eleg.*15.

Hujus ero vivus, mortuus hujus ero.

Ovid. II. Fast.

Vna dies Fabios ad bellum miserat omnes.
Ad bellum missos perdidit una dies.

b *lib.*9. *epig.*99.

Martialis *b*:

Rumpitur invidiâ quidam, charissime Iuli.
Quòd me Roma legit, rumpitur invidiâ.

Aliquando etiam tres repetuntur voces; idque bifariam. Nam interdum sunt pars coli. Ut in antiquo lapide:

Balnea, vina, Venus, corrumpunt corpora nostra.
Conservant eadem, balnea, vina, Venus.

c *lib.*3. *Amorum eleg.*5.

Interdum & sententiam conficiunt. Ovidius *c*:

Ilia, pone metum. tibi regia nostra patebit:
Teque colent omnes. Ilia, pone metum.

d *lib.*8. *epig.*21.

Martialis *d*:

Phosphore, redde diem. quid gaudia nostra moraris?
Cæsare venturo, Phosphore, redde diem.

e *epig.* 53.

Huc quoque pertinere videtur, cùm epigramma ab eodem versu orditur, & in eodem desinit. Catullus *e*:

Quid est, Catulle, quid moraris emori?
Sellâ in curuli Struma Nonius sedet.
Per consulatum peierat Vatinius.
Quid est, Catulle, quid moraris emori?

f *lib.*4. *ep.* 91.

Martialis *f* etiam longiusculum epigramma incipit ab hoc versu, similiterque finit:

Obe, jam satis est, obe libelle.

V. DE ANADIPLOSI.

g *Heb.* 122.

ἈΝΑΔΊΠΛΩΣΙΣ Hermogeni ἐπαναστροφὴ, Julio παλιλογία, Martiano *reduplicatio* vocatur. Est hæc repetitio in fine præcedentis, & principio sequentis sententiæ. Unde quibusdam repetitio continua vocatur: sed, propriè si loqui amamus, contigua veriùs sit. Figura hæc & suavitatem habet, & emphasin orationi addit. Psal. CXXI *g*: *Stantes erant nostri in atriis tuis, Ierusalem: Ierusalem optimè*

optimè ædificata, civitas, quæ conjuncta eſt inter ſe pariter. Et Pſ. CXLIV a: *Prope eſt Dominus omnibus invocantibus eum, omnibus invocantibus eum in veritate.* Cicero Catil. I: *Hic tamen vivit. vivit? imò verò etiam in ſenatum venit.* Idem pro Plancio: *Erit tamen tibi fortaſſe de nobis aliquid, aliquid & de C. Mario audiendum.* At geminatur pro Poſtum. *Gabinius illud quoque conſilio fecit, fecit certè ſuo: quæcumque mens illa fuit, Gabinii fuit: ſive ille, ut ipſe dicebat, gloriam; ſive, ut tu vis, pecuniam quæſivit; quæſivit ſibi.* Virgil. Ecl. VI:

Addit ſe ſociam, timidiſque ſupervenit Aegle,
Aegle Naiadum pulcherrima.

Ecl. VIII:

Certent & cygnis ululæ. ſit Tityrus Orpheus,
Orpheus in ſylvis.

De quo verſu, ſi tanti, vide Nannium lib. VI. Miſcell. cap. VIII. Idem Ecl. X:

Pierides, vos hæc facietis maxima Gallo;
Gallo, cujus amor.

Item in illis verſibus apud Cicer. I. de Divinat.

Sæpe etiam pertriſte canit de pectore carmen,
Et matutinis acredula vocibus inſtat,
Vocibus inſtat, & aſſiduas jacit ore querelas.

Quo loco, quia canentes eaſdem ſubinde repetunt voces, eleganter poſtremorum fit verborum repetitio, dum deſcribitur acredulæ cantus.

Sed & anadiploſis integræ eſſe ſententiæ poteſt; ut in illo Homeri *b*:

Τοῦ c δ' ἐγὼ ἀντίος εἶμι, καὶ εἰ πυρὶ χεῖρας ἔοικεν.
Εἰ πυρὶ χεῖρας ἔοικε, μένος δ' αἴθωνι σιδήρῳ.

Nam Poëta hic, ut ait Hermogenes, μὴ συλλαβαῖς, μηδὲ λέξει, κόμματι δ' ὅλῳ ἐπανέστρεψε *c*.

Videtur autem pro contigua etiam repetitione habendum, ſi minuta ſolùm vocula interſeratur. Ut pro Ligar. *Principum dignitas erat penè par: non par fortaſſe eorum, qui ſequebantur.* Et Philipp. VII: *Quæ poteſt major eſſe diſcordia? in diſcordiâ autem pax civilis eſſe non poteſt.* Ubi & caſus variatur. Idem, ſed continuè variatur in illo pro Roſcio: *Injuriam novo ſcelere conflatam putant oportere defendi: defendere ipſi propter iniquitatem temporum non audent.* Et Philipp. II: *Doletis tres exercitus populi Rom. interfectos? interfecit Antonius. Autoritas hujus ordinis afflicta eſt? afflixit Antonius.* Ubi cum epiſtrophe concurrit.

a Heb. 145.

b *Il.* υ. *verſ.* 371.

c *Huic ego adverſum eo, etſi manibus igni ſit ſimilis. Etſi igni manibus ſimilis ſit, robore autem ardenti ferro.*

d *non ſyllabæ unius, aut alterius, neque vocabuli, ſed totius membri converſionem habet.*

VI. DE REPETITIONE, QUA MEDIA PRIMIS, MEDIIS, VEL POSTREMIS RESPONDENT: ITEM DE ΠΛΟΚῆ.

POssunt quoque media respondere, tum primis, tum mediis, tum ultimis. Primis, ut Aen. VII:

Te nemus Angitiæ, vitreâ te Fucinus undâ.

Et I. Met. fab. IX:

Oscula dat ligno: refugit tamen oscula lignum.

Ubi & epistrophe, ac polyptoton.

Mediis, ut in Milonianâ: *Quæ in senatu sæpe ab inimicis, ab improbis sæpe jactata sunt.* Et plurium verborum repetitione pro P. Quinctio: *Etenim cùm artifex ejusmodi sit, ut solus dignus videatur esse, qui in scena spectetur: tum vir ejusmodi est, ut solus dignus videatur, qui eò non accedat.*

Ultimis denique, ut in Verrinis: *Hæc navis onusta prædâ Siciliensi, cùm ipsa quoque esset ex prædâ.* Et variato casu, Aen. VI:

Dardanidæ venient: (mitte hanc de pectore curam)
Sed non & venisse volent.

Et Aen. III:

Si pereo, manibus hominum periisse juvabit.

Longè autem elegantissimæ sunt repetitionum mixturæ; quâ de re ita Fabius a: *Illa verò apud Ciceronem mira figurarum mistura deprehenditur, in quâ & primo verbo, longo pòst intervallo, redditum est ultimum, & media primis, & mediis ultima congruunt: Vestrum hic jam factum deprehenditur, Patres Conscripti, non meum: ac pulcherrimum quidem factum; verum, ut dixi, non meum, sed vestrum. Hanc frequentiorem repetitionem* πλοκὴν *vocant, quæ fit ex permistis figuris, ut suprà dixi: utque se habet epistolâ ad Brutum:* Ego cùm in gratiam redierim cum Appio Claudio, & redierim per Cn. Pompeium, te ego ergo, cùm redierim. *Et in iisdem sententiis crebrioribus, mutatâ declinationibus iteratione verborum: ut apud Persium* b:

--- Usque adeóne
Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter?

Et hæc de repetitione disjuncta.

a *lib. 9. cap. 2. edit. R. Steph. p. 473.*

b *sat. 1.*

VII. DE

VII. DE EPIZEUXI.

CONJUNCTAM autem vocari aiunt ἘΠΙΖΕΥΞΙΝ: quæ vehemens est ejusdem verbi iteratio. Hanc anadiplosi subjiciunt quidam: sed omnino species sunt distinctæ, quia ἀναδίπλωσις semper fit in diversis colis; ἐπίζευξις semper in eodem. Atque hoc est, quod dicebamus, in ἀναδιπλώσει propriè non quidem continuam, uti in epizeuxi fit; verùm contiguam esse repetitionem. Quamquam nec in epizeuxi semper ἁπλῶς continua est repetitio; sed vel continua, vel quasi continua. Continua crebrò fit vocibus, *age age*: item, *adeste adeste*. Quod plusculis exemplis ostensum P. Colvio in primum Metam. Appulcii. Quare unum alterumque tantummodo exemplum ei intactum apponam. Ut illud Accii Erigonâ *a*:

Age age, amolire, amitte, cave vestem attigas.

Et hoc Senecæ initio Medeæ:

Adeste adeste, sceleris ultrices Deæ.

Nec dubium, quin sic legendus sit Varronis locus apud Marcellum:

Adeste adeste, quæ feramque gnoscite.

Similiter aliis in vocibus. Cic. pro Milone: *Excitate, excitate eum, si potestis, ab inferis.* Verr. VII: *Crux, crux, inquam, infelici & ærumnoso, qui nunquam istam potestatem viderat, comparabatur.* Virgil. IX. Aen.

Me, me; adsum qui feci, in me convertite ferrum,
Rutuli.

V. Aen.

--- *Nunc, nunc insurgite remis,*
Hectorei socii.

Catullus *b*:

Non, non hoc tibi, salse, sic abibit.

Item in illo Anaxarchi, qui cùm à Nicocreonte, Cypriorum tyranno, ferreis malleis cæderetur, generosè dixit, Πτίσσε, πτίσσε τὸν Ἀναξάρχου θύλακον, Ἀνάξαρχον δὲ οὐ πτίσσεις. Autor Diogenes Laërtius. Idem sine geminatione refert Philo Judæus *c*: ὁ δὲ πληκτικώτατα εἶπε, Πτίσσε τὸν Ἀναξάρχου ἀσκὸν, Ἀνάξαρχον γὰρ οὐκ ἂν δύναιο. Ubi Philo corpus humanum ἀσκὸν, sive utrem vocat, ut Laërtius θύλακον, sive saccum. Eandem historiam, reservatâ repetitione, commemorat Tertullianus cap. ultimo Apologetici: *Anaxarchus*, inquit, *cùm in exitium d ptissanæ*

a *apud Non. in* Attigit.

b *epig.* 14.

c *libro* περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον εἶναι ἐλεύθερον.

d *al.* exemplum.

ptissanæ pilo contunderetur, Tunde, tunde, aiebat, Anaxarchi follem : Anaxarchum enim non tundis.

Non continua, ſed quaſi continua epizeuxis eſt in hoc Ciceronis primâ Catil. *Vivis, & vivis, non ad deponendam, ſad ad confirmandam audaciam.* Nam etſi vocula interſeratur, tamen habetur iſtiuſmodi repetitio pro continuâ. Idem pro Manil. *Ab illo tempore annum jam tertium regnat, & ita regnat, ut &c.* Ubi duæ particulæ interjectæ. Sic eâdem orat. *Fuit hoc quondam, fuit populi Romani, longè à domo bellare.* Item pro Milone: *Negat enim ſe, negat, ingratis civibus feciſſe quæ fecit.* Virgil. IV. Aen.

> *Felix, heu nimium felix, ſi litora tantùm*
> *Nunquam Dardaniæ tetigiſſent noſtra carinæ.*

Itidem neque παρένθεσις, aut παρεμβολή, impedit continuationem, quia neutra eſt de orationis eſſentiâ. Ut: *Fuit, inquam, fuit* &c. *Quæ, malum, quæ,* &c. Et pro Marcello: *At verò ejus gloriæ, Cæſar, quã es paullo antè adeptus, ſocium habes neminẽ. totum hoc, (quantumcunque eſt; quod certè maximum eſt) totum eſt, inquam, tuum.*

Et continua, & quaſi continua epizeuxis, eſt in verſibus Sapphûs *a*: ubi cùm primum à ſponsâ dictum eſſet, Παρθενία, παρθενία, ποῖ με λιποῦσα οἴχῃ *b*; mox eâdem figurâ reſpondetur, οὐκ ἔτι ἥξω πρός σε, οὐκ ἔτι ἥξω *c*.

At nec epizeuxis, nec anadiploſis propriè, ſed quædam μίμησις eſt, cùm Batto βαττολογοῦντι ſimili vocum repetitione reſpondet Mercurius apud Ovidium *d*:

> *At ſenior, poſtquam merces geminata, Sub illis*
> *Montibus, inquit, erant, & erant ſub montibus illis.*
> *Riſit Atlantiades, Et, Me mihi, perfide, prodis?*
> *Me mihi prodis? ait.*

Et hæc de Epizeuxi.

VIII. De gradatione.

KAI'MAΞ verbo eodem inferiora connectit ſuperioribus : unde & definitur ἐπαναφορὰ πλεονάζουσα. Cicero *gradationem* vocat, Aquila *adſcenſum*, Hermogenes κλιμακωτὸν, Rutilius ἐπιπλοκήν. Sed & ἐποικοδόμησιν appellari, docet nos Euſtathius in Il. B, cùm ſcribit *e*: Τὸ σχῆμα τοῦ ῥηθέντος χωρίου κλίμακα, καὶ κλιμακωτὸν λέγουσιν οἱ παλαιοί, ἕτεροι δὲ ἐποικοδόμησιν. Euſtathii ſententiam confirmat illud Ariſtotelis lib. I. de generatione animalium cap. XVIII : Ἔπι δ' ἡ περὶ ταῦτα, ὡς Ἐπίχαρμος

a *apud Demetrium.*
b *Virginitas, virginitas, quò me linquẽs abis?*
c *Nõ amplius veniam ad te, non amplius veniam.*
d *Met lib. 2. fab. 11. Narrat eampſe fabulam Antonius Liberalis fab. 23: ſed citra hanc βαττολογίαν.*
e *pag. 181. edit. Rom.*
f *Adhæc, ut Epicharmus gradationẽ ſuam inſtituit, Ex calumniis maledicta, ex maledictis pugna.*

μαρμος ποιεῖ τὴν ἐποικοδόμησιν, Ἐκ τῆς διαβολῆς ἡ λοιδορία· ἐκ δὲ ταύτης ἡ μάχη. Quem locum & Casaubonus adducit Animadversionibus in Athen. *a* sed, errore memoriæ, citat ex tertio Metaphysicorum. Integer verò Epicharmi locus est apud Athenæum *b*, hoc pacto: Ἐκ μὲν θυσίας θοίνη· ἐκ δὲ θοίνης πόσις ἐγένετο· χαρίεν ὥς γέ μοι· ἐκ δὲ πόσιος κῶμος· ἐκ κώμου δ' ἐγένετο θυανία· ἐκ δὲ θυανίας δίκη· ἐκ δὲ δίκης καταδίκη· ἐκ δὲ καταδίκης πέδαι τε καὶ σφάκελος καὶ ζημία. Verba illa, ἐκ δὲ δίκης καταδίκη· ἐκ δὲ, inserui, gradationis ita naturâ exigente, & præeunte tum Dalecampio, tum Casaubono. Latinè sic locus sonet, *Ex sacrificio quidem epulum: ex epulo autem compotatio; quod festivum mihi quidem visum: ex compotatione petulans comessatio: ex comessatione furor: ex furore lis apud judicem: ex lite ac judicio condemnatio: ex condemnatione compedes, gangræna, & mulcta.* Nisi σφάκελος hic etiam *siderationem* notat, ut solet. Sed cùm siderationis malum longè gravius sit mulctâ: sic trajectis vocibus legi debeat; καὶ ζημία, καὶ σφάκελος, *mulcta, & sideratio.* Aliorum etiam exempla videamus. Herodoti est in oratione Darii, quâ μοναρχίαν commendat *c*: Αὐτὸς γὰρ ἕκαστος βουλόμενος κορυφαῖος εἶναι, γνώμησί τε νικᾶν, ἐς ἔχθεα μεγάλα ἀλλήλοισι ἀπικνέονται· ἐξ ὧν στάσιες ἐγγίνονται· ἐκ δὲ τῶν στασίων, φόνος· ἐκ δὲ τοῦ φόνου, ἀπέβη ἐς μοναρχίην· *Cum enim quisque velit esse princeps, sententiâque vincere; ad ingentia inter se odia perveniunt. Ex quibus fiunt seditiones; ex seditionibus verò cædes; è cædibus autem ad unius devenitur imperium.* Demosthenes ἐν τῷ περὶ στεφ. Οὐκ εἶπον μὲν ταῦτα, οὐκ ἔγραψα δέ· οὐδ' ἔγραψα μὲν, οὐκ ἐπρέσβευσα δέ· οὐκ ἐπρέσβευσα μὲν, οὐκ ἔπεισα δέ. *Hæc non dixi, ac ne scripsi quidem: non scripsi, ac neque in legatione egi: non egi in legatione, ac nec suasi.* Gaudet etiam Tullius. In epistolis quidem est illud *d*: *Si stas, ingredere; si ingrederis, curre; si curris, advola.* Idem verò sic oratione pro Roscio Amerino: *In urbe luxuries creatur: ex luxuria existat avaritia necesse est: ex avaritia erumpat audacia: inde omnia scelera, ac maleficia gignuntur.* Et pro Flacco: *Si prætor dedit, ut est scriptum, à quæstore numerabit: quæstor à mensa publica: mensa aut ex vectigali, aut ex tributo.* Item in Vatinium: *Non ergo magis pecuniarum repetundarum, quàm majestatis: neque majestatis magis, quàm Plautiæ legis: neque legis Plautiæ magis, quàm ambitus: neque ambitus magis, quàm omnium legum judicia perierunt.* Idem Philipp. XII: *Quid enim, per Deos immortales, potest Reip. prodesse nostra legatio? Prodesse dico? quid si etiam obfutura est? Obfutura dico? quid si etiam nocuit?* Varro apud Nonium: *Cùm aut humus semina recipere non possit; aut recepta non reddat; aut reddita grandire nequeat.* Ovid. III. Fast.

a lib. 2. cap 2.
b lib. 2.
c lib. 3.
d ad Att. lib. 2. epist. 23.

Mars

Mars videt hanc, visamque cupit, potiturq; cupitâ.

a vers. 163. Claudianus lib. III. de laudibus Stiliconis a:

--- Sic Medus ademit

Assyrio, Medoque tulit moderamina Perses,

Subjecit Persen Macedo, cessurus & ipse Romanis.

Poëtæ enim non servant semper ordinem gradationis naturalem: imo nec perpetuò id faciunt oratores.

Neque necesse est iterum, ac tertiò fieri repetitionem. Est enim & κλίμαξ in simplici repetitione. Cicero pro Archia: *Famam ingenii exspectatio hominis, exspectationem ipsius adventus admiratioque superaret.* Idem pro lege Manilia: *Ab eo bello Syllam in Italiam Respublica, Muræ-nam Sylla revocavit.* Maro IX. Aen.

Emathiona Liger, Chorineum sternit Asylas,

Ortygium Cæneus, victorem Cænea Turnus.

Quemadmodum & in X:

--- Atronium Salius, Saliumque Nealces.

Cyprianus similiter epist. LXXIII: *Ad hoc veniunt, ut discant: ad hoc discunt, ut vivant.*

Quare haut rectè nuperi sophistę dixerunt, κλίμακα esse ἀναδίπλωσιν pluribus continuatam gradibus.

Nec rectiùs Trapezuntius scripsit, gradationem semper fieri mutato casu in sequenti membro. Nam & sæpe eodem in casu fit κλίμαξ: idque nunc recto, nunc obliquo. Recto quidem, ut in quincto Ausonii idyllio, quod incipit:

Res hominum fragiles agit, & regit, & perimit fors.

Fors dubia æternumque labans, quam blânda fovet spes.

Spes nullo finita ævo &c.

Atque idem fit in Tertulliani uno alteroque exemplo, quæ mox adducam. Obliqui attulimus suprà exemplum è Cicerone in Vatinium. Simileque hoc ejusdem pro Milone: *Neque verò se populo solùm, sed etiam Senatui tradidit: neque Senatui modò, sed etiam publicis præsidiis, & armis: neque his tantùm, verùm etiam ejus potestati, cui Senatus totam Rempublicam, omnem Italiæ pubem, cuncta populi Romani arma commiserat.* Ubi videmus, non verborum solùm, sed & sententiarum esse adscensum. Atque idem fit in aliquot aliis exemplis, antea adductis. Vt satis liqueat, gradationem non totam huc pertinere; verùm schema quidem λέξεως esse, quatenus in ea est verborum repetitio; at figuram esse διανοίας, quatenus in eâdem est sententiarum incrementum.

Est

Est autem gradatio schema admodum conspicuum, eoque parciùs adhibendum oratori. Sanè rectiùs illud frequentes in argumento ludicro, & ad delectandum instituto, quàm si in senatu, aut foro, fuerit dicendum. Ac similiter epigrammatis magis convenit, quàm si epos scribas. Certè apud principem poëtam haut aliam, quàm brevem, inveniri gradationem, qualis erat, quam è nono ac decimo Aeneidos adducebamus, monuit & Julius Scaliger libro IV. de re poëtica cap. XXXI. Intellexisse id eum arbitror de divino Aeneidos opere. Neque enim simplex est illa in Eclogis:

Torva leæna lupum sequitur, lupus ipse capellam.
Florentem cithysum sequitur lasciva capella.

Quod verò idem ait, gradationem haut multum præ se ferre gravitatis, id non malè convenit cum eo, quod superiùs diximus. Neque propterea existimandum, nullam habere gravitatem. Nam clarè Demetrius docet, in gravi formâ assumi posse: atque id Demosthenis exemplo comprobat ex oratione περὶ στεφάνου. Verba ejus antè adduximus. Sed & simile habemus exemplum in orat. κατὰ Κόνωνος. Neque Tullius abhorret, cùm de gravissimis disserit rebus: ut antè vidimus. Quemadmodum neque supposititius ille, seu Christianus, seu semichristianus Hermes, in Pœmandro, ubi ait: Ὕλης μὲν τὸ λεπτομερέστερον ἀὴρ, ἀέρος δὲ ψυχὴ, ψυχῆς δὲ ὁ νοῦς, νοῦ δὲ θεός· *Materiâ subtilior aër, aëre anima, animâ mens, mente verò Deus.* Etiam Ecclesiæ doctores eo gaudent. Tertulliani est libro de Spectaculis cap. XV: *Vbi voluptas, ibi & studium, per quod scilicet voluptas sapit. Vbi studium, ibi & æmulatio, per quam studium sapit. Porrò ubi æmulatio, ibi & furor, & bilis, & ira, & dolor.* Idem libro de velandis virginibus cap. XIV: *Porrò ubi gloria, illic sollicitatio: ubi sollicitatio, illic coactio: ubi coactio, illic necessitas: ubi necessitas, illic infirmitas.* Item libro de cultu feminarum cap. II: *Sperando timebimus, timendo cavebimus, cavendo salvi erimus.* Ejusdem est lib. de anima cap. I: *Cui enim veritas comperta sine Deo? cui Deus cognitus sine Christo? cui Christus exploratus sine Spiritu sancto? cui Spiritus S. accommodatus sine fidei sacramento?* Itidem Lactantii est lib. VII. cap. VI: *Iccirco mundus factus est, ut nascamur: ideo nascimur, ut agnoscamus factorem mundi ac nostri Deum: ideo agnoscimus, ut colamus: ideo colimus, ut immortalitatem pro laborum mercede capiamus. quoniam maximis laboribus cultus Dei constat: ideo præmio immortalitatis afficimur, ut similes angelis effecti, summo patri ac domino in perpetuum serviamus, & simus æternum Deo regnum.* Ex Hilario quoque exemplum adjiciam: cujus isthoc de synodis, & antisynodis, post synodum

dum Nicænam: *Annuas atque menstruas de Deo fides decernimus, decretis pœnitemus, pœnitentes defendimus, defensas anathemizamus.* Imò creber quoque gradationis usus est in scriptis Apostolicis. Ad Rom. cap. III. vers. 5: *Tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio verò spem, spes autem non confundit* Item in aureâ illa catenâ ad Rom. VIII. 39: *Quos præscivit, hos & prædestinavit; quos prædestinavit, hos & vocavit; quos vocavit, illos & justificavit; quos justificavit, hos & glorificavit.* Itidem cap. X. vers. 14: *Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt? quomodo verò ei credent, de quo non audierunt? quomodo audient, absque prædicante? quomodo autem prædicabunt, nisi missi fuerint?* Et hæc de gradatione.

IX De epanodo.

Ἐπάνοδος, sive *reditus*, vocatur hoc loco (aliter enim eâ voce utitur Rufinianus) cùm per eadem recurrimus, verba ordine inverso relegentes. Ut in illo Hieronymi Vidæ:

Nec sine Sole suo lux, nec sine luce suâ Sol:

quem versum Julius Scaliger in Hypercritico suo ingeniosissimum vocat. Item in illo ipsius Cæsaris Scaligeri versu, sine arte nato, sed quovis artificiosissimo operosiori:

Nox brevis nimis, ab nimis brevis nox.

Verùm, more nostro, tantùm apponamus exempla antiquorum; qui venustum hoc schema orationi gaudebant interserere, vermiculati instar emblematis. Aristotelis est apud Stobæum *a*: ἐπειδὴ μὴ γίνεται τὰ πράγματα ὡς βουλόμεθα, δεῖ βούλεσθαι ὡς γίνεται *b*. Græcus quoque Nazianzeni interpres eidem tribuit illud: Ἐπειδὴ Ἀριστοτέλης οὐχ εἷλε τὸν Εὔριπον, Εὔριπος ἐχέτω τὸν Ἀριστοτέλην *c*. Quo usus, cùm in Euripum Chalcidicum insiliret, quòd ejus naturam investigare non posset: ut scribere non dubitavit idem scholiastes, auctores secutus nescio quos. Nam Justinus martyr *d* haut aliud ait, quàm ejusce rei tædio animam egisse: cumque secutus Nazianzenus *e*, item Procopius *f*. Et tamen ne tantorum quidem judicio virorum standum puto. Assensum quippe sufflaminat, tum quòd aconitum bibendo obiisse, scripserit Eumelus, auctore Diogene Laërtiensi; cui & subscribit Hesychius Illustris: tum quòd naturali infirmitate stomachi mortuum, velit Censorinus: ut penè non minùs super obitu Aristotelis dissentiant auctores, quàm de Euripo ipso: quem alii sexies *g*, alii septies *h*, alii bis septies *i*, idque statis horis, reciprocare aiunt: at Livius *k* *temerè in mo-*

a serm. 28. de prudentia.
b Quandoquidem res haut fiunt, prout vellemus; velle convenit, prout fiunt.
c Quandoquidem Aristoteles non cepit Euripũ; Euripus capiat Aristotelem.
d paranesi ad gentes.
e orat. cõtra Iulianum.
f lib. 4. histor.
g Antiphylus Byzantinus.
h Plinius lib. 2. cap. 79. & Vlpianus in Philipp. 1.
i Mela, & Seneca in Hercule Oet.
k lib. 28.

in modum venti, nunc huc, nunc illuc, rapi existimat: Petrus verò Gyllius, qui ex molitoribus, Euripi accolis, optimè rem nôrat, ut plurimùm quater de die naturali cursum mutare annotavit.

Epanodo quoque gaudebat Aristotelis discipulus, Theophrastus; cujus illud apud Plutarchum de amore fraterno: ὅτι οὐ φιλοῦντα δεῖ κρίνειν, ἀλλὰ κρίναντα φιλεῖν *a*. Est & idem schema in veteri isthoc:

Τύχη τέχνην εὕρηκεν, οὐ τέχνη τύχην.

H. Stephanus vertit:

Sors est repetrix artis, haut illius hæc.

Ne schema deperdamus, maluissem:

Sors artis, haut ars sortis, inventrix fuit.

Quamquam nec hoc ad amussim Græco respondet, cùm τύχη non sit *sors*, sed *fors*: quæ duo in MSSis quoque codicibus crebrò librariorum culpâ confunduntur. Quare ἀρχαϊκῶς malim,

Fors artis, haut ars Fortis, &c.

Nam *fortis* à *fors* etiam dici, satis indicat, quòd *Fortis Fortunæ* dicimus. Eapse de re, & eodem schemate, versum scripsit Antipho, poëta tragicus; qui eò quòd τρόπον τινὰ περὶ τὰ αὐτά ἐστιν ἡ τύχη καὶ τέχνη *b*, affinitatem amoremque inter ea statuit hoc versu:

Τέχνη τύχην ἔστερξε, καὶ τύχη τέχνην.

Quod similiter, manente epanodo, vertere liceat:

Artemque fortuna, atque fortunam ars amat.

Vel etiam, *Fortunaque artis, arsque fortunæ est amans.*

Meminit hujus senarii Aristoteles lib. VI. Eth. cap. IV: itemque Simplicius in II. φυσ. ἀκροάσ. Itidem in hoc Sophoclis responso, quo eum Aristophanis scholiastes usum scribit, cùm à filio (Iophon dicitur is Laërtio, Suidæ, & Luciano in Macrobiis *c*) delirii accusaretur: Εἰ μὲν εἰμὶ Σοφοκλῆς, οὐ παραφρονῶ· εἰ δὲ παραφρονῶ, Σοφοκλῆς οὐκ εἰμί *d*. Itē in Biantis: (eum enim dicti hujusce auctorem facit Aristoteles *e*, uti & Laërtius *f*: sed hic posterioris tantùm meminit membri) Δεῖ φιλεῖν ὡς μισήσοντας, καὶ μισεῖν ὡς φιλήσοντας. Agellius *g*, qui Chiloni tribuit, ita transfert: *Hâc fini ames, tanquam forte fortunâ osurus: hâc itidem tenus oderis, tanquam fortasse pòst amaturus.* In quo dicto, jam olim à Scipione, ac Cicerone *h* etiam, damnato, jure ait sapiens ille Hispanus *i*, *nescire se, utrùm homo ingeniosus magis adductus sit schemate verborum, quàm veritate sententiæ; cùm nusquam consilium istud spectet, nisi nequis cujusquam sit bonâ fide vel amicus, vel inimicus.* Itaque jubet ita sententiam converti, pari elegantiâ, eodem schemate, insuperque veriùs, atque humanitati congruentius: *Ama tanquam nunquam osurus, oderis tanquam aliquando amaturus.*

a non amantem judicare, sed, cùm judicaveris, amare oportere.

b *quodāmodo circa eadem versantur fortuna & ars.*

c *quibus ex auctoribus restituēdus Val. Maximus lib. 8. c. 7.*

d *Si Sophocles sum, non deliro; sin deliro, Sophocles nō sum.*

e *2. Rhetor.*

f *in Biante.*

g *lib. 1. cap. 4.*

h *in Lælio.*

i *Ludovicus Vives lib. de offic. mariti.*

a *serm.21. sive De cognoscendo se ipsis.*
b *cùm rogaretur, cur nihil literis mandaret, Quia, inquiebat, ut quidē volo, non possum; ut autē possum, non volo.*
c *lib.7. Saturn. cap.1.*
d ἐν προτρεπτ. πρὸς Ἕλληνας.
e *act.2.sc.3.*

maturus. Theocritus quoque, teste *a* Stobæo, ἐρωτηθεὶς διὰ τί οὐ συγγράφει, ὅτι, εἶπεν, ὡς μὲν βούλομαι, οὐ δύναμαι· ὡς δὲ δύναμαι, οὐ βούλομαι *b*. Geminum verò huic illud Isocratis, quod & Plutarchus refert in vitis decem Rhetorum: Ἐν οἷς μὲν ἐγὼ δεινὸς, οὐχ ὁ νῦν καιρός· ἐν οἷς δὲ νῦν καιρὸς, οὐκ ἐγὼ δεινός. Macrobius *c* transtulit: *Quæ præsens locus & tempus exigit, ego non calleo: quæ ego calleo, nec loco præsenti sunt apta, nec tempori.* Meminit quoque Johannes Saresberiensis in Policratici sui prologo: ubi & de sese, dicti hujus exemplo, istiusmodi effingit ἐπάνοδον: *Ego contemno, quæ illi aulici ambiunt: & quæ ego ambio, illi contemnunt.* Etiam Tarentini poëtæ versus est apud Clementem Alexandrinum *d*:

Ταῦρος δράκοντος, καὶ δράκων ταύρου πατήρ.

Taurus draconem genuit, & taurum draco:

Prout transfertur ab Arnobio lib. v; ubi & fabulam narrat, quæ senario illi præbuit caussam.

Nec Latini veteres schemate hoc abstinuere; quamvis minùs crebra apud eos reperire sit hujusmodi exempla. Terent. Phorm. *e*

Negat Phanium esse hanc sibi cognatam Demipho?
Hanc Demipho negat esse cognatam?

Cic. pro Planc. *Gratiam qui refert habet, & qui habet, in eo quod habet, refert.* Quo de dicto Agellium vide lib. 1. cap. IV. Idem pro Cæcinna: *Quia res indigna sit, ideo turpem existimationem sequi: quia turpis existimatio sequitur, ideo rem indignam non vindicari.* Idem pro lege Manilia: *Ecquam putatis civitatem pacatam fuisse, quæ locuples sit? ecquam locupletem, quæ istis pacata esse videatur?* Et eâdem: *Hoc tantum bellum quis unquam arbitraretur, aut ab omnibus imperatoribus uno anno, aut omnibus annis ab uno imperatore confici posse?* Et pro Cluentio: *Sine invidia culpa plectatur, & sine culpa invidia ponatur.* Item de Claris Oratoribus: *Servius Sulpicius videtur mihi in secunda arte primus esse maluisse, quàm in prima secundus.* Ovid. Met. IV:

--- *Vt in æquore summo*
Vmbra viri visa est, visam fera sævit in umbram.

Amorum lib. II. eleg. ult.

Quod sequitur, fugio; quod fugit, ipse sequor.

Item epistolâ Helenes ad Paridem:

At tu dissimula: nisi si desistere mavis.
Sed cur desistas? dissimulare potes.

Seneca Consolatione ad Helvidiam: *Vomunt, ut edant; edunt, ut vomant.* Idem, vel alius, in Thyeste *f*:

f *act.5.*

--- *Genitor en gnatos premo,*
Premorque gnatis.

Plinius epist. VI. lib. II: *Liberti mei non idem, quod ego, bibunt: sed idem ego, quod liberti.* Justinus lib. XXXI. de Hannibale: *Nec minùs in secundis adversa, quàm in adversis secunda cogitantur.* Geminam ἐπάνοδον conjungit M. Minucius in Octavio. Locum, ob eruditam elegantiam, altiùs repetam: *Isis perditum filium cum Cynocephalo suo, & aliis sacerdotibus, luget, plangit, inquirit: & Isiaci miseri cædunt pectora, & dolorem infelicissimæ matris imitantur: mox, invento parvulo, gaudet Isis, exultant sacerdotes, Cynocephalus inventor gloriatur: nec desinunt annis omnibus, vel perdere, quod inveniunt, vel invenire, quod perdunt. Nonne ridiculum est, vel lugere, quod colas, vel colere, quod lugeas?* Elegans quoque est istud Julii Ausonii, patris Dec. Magni Ausonii: *Beatum esse, non qui habet, quæ cupit; sed qui non cupit, quæ non habet.* Et illud Gratiani Imperatoris: *Solvere, se quod debebat, & adhuc debere, quod solverit.* Quibus adductus verbis, ita exclamat Ausonius *a*: *O mentis aureæ dictum bracteatum! O de pectore candidissimo lactei sermonis alimoniam!* At ipsius Dec. Ausonii est *b*:

Infelix Dido nulli bene nupta marito,
Hoc pereunte fugis, hoc fugiente peris.

Interdum autem in epanodo integræ quoque invertuntur sententiæ: ut in illo Virgilii *c* de Medeâ, & Cupidine:

Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer, crudelis tu quoque mater.

Ad cujus imitationem expressum est illud de Evâ & serpente apud C. Sedulium initio lib. II:

Noxia tu conjux magis, an draco perfidus ille?
Perfidus ille draco, sed tu quoque noxia conjux.

Quin & epanodi genus est, quo verba eadem non remanent: ut in illo *d*: ἢ Πλάτων φιλωνίζει, ἢ Φίλων πλατωνίζει *e*. Et hoc Ovidii *f*:

Talis erat cultu facies, quam dicere verè
Virgineam in puero, puerilem in virgine posses.

Sed de epanodo tandem pausam faciamus: præsertim quia hujus etiam loci sunt pleraque exempla ἀντιμεταθέσεως: cùm ea sit, contrarietas sensus cum verborum transpositione; eoque ἐπάνοδος, & ἀντιμετάθεσις sæpe concurrant. Itaque idem tum sermo, pro diverso considerandi modo, vel ad schemata pertinet λέξεως, vel διανοίας.

a *in gratiarum actione ad Gratianum.*
b *in heroum epitaphiis.*
c *Ecl. 8.*
d *Suidas in φίλων.*
e *aut Plato Philonizat, aut Philo Platonizat.*
f *8. Met. fab. 4.*

X. DE ΤΑΥΤΟΤΗΤΟΣ FIGURA.

TAYTO'THΣ est, cùm repetitur eadem vox, quasi temere, & neglecto cultu. Ita multa concinniter uno implicantur verbo in illo Enniano *g*:

g *in satyris apud Agellium lib. 18. cap. 2.*

 Nam

Nam qui lepidè postulat alterum frustrari a;
Quem frustratur, frustrà eum dicit frustra esse.
Nam qui sese frustrari quem frustra sentit,
Qui frustratur, is frustra est, si non ille est frustra.

a *perperã inStephanica etiã editione apud Agelliũ est* frustrat.

Quorum verborum quam mentem esse voluerit Muretus, vide apud Jo. Castalionem Variarum Lect. cap. XXIII.

b *act.2. sc.2.*

Scitè etiam Plautus Captivis *b:*

Qui cavet, ne decipiatur, vix cavet, cùm etiam cavet.
Etiam cùm cavisse ratus est, sæpe is cautor captus est.

c *Heaut. act.4. sc. 4.*

Item Terentius *c:*

--- *Quòd si is nunc me*
Deceperit, sæpe obsecrans me, ut veniam, frustra veniet.
Aut cùm venturam dixero, & constituero, cùm is certè
Renunciârit, Clitipho cùm in spe pendebit animi,
Decipiam, ac non veniam.

d *ibid. act.3. sc 3.*

Simplicior illa ejusdem *d:*

--- *Ecquid de illo, quod dudum tecum egi, egisti, Syre?*

Et hæc Ciceronis lib. de Cratore: *Feciq; hoc, quod ne adolescenti quidem feceram, ut his de rebus disputarem.* Sunt & crebra hujuscemodi ταυτότητος exempla apud Cæsarem. Ut lib. 1. de bello Gallico: *Unos ex omnibus Sequanos nihil earum rerum facere, quas cæteri facerent.* Idẽ lib. 11. de bello civili: *Quæ volumus, & credimus libenter, & quæ sentimus ipsi, reliquos sentire speramus.* Quam γνώμην (ut hoc obiter addamus) Jacobus Magnus Toletanus *e*, qui antè annos ampliùs ducentos floruit, ac ante hos CXX Lutetiæ editus est, Julio Celso tribuit; idemque in aliis Cæsaris locis *f* facit: quæ res non mediocriter confirmare videtur opinionem Floridi Sabini *g*, qui tres de bello civili libros, Cæsaris esse negat: tum Ludovici Carrionis *h*, qui & belli Gallici commentarios Julio Celso adscribendos putat. Verùm Celsi commentarii de rebus à Cæsare gestis, δὶς διὰ πασῶν differunt à commentariis Cæsaris; ut sciunt, siqui cum Cæsare contulerint editionem Celsi anni CIↃCCCCLXXIII: cujus nullam à Gesnero, aut Simlero, mentionem factam miror: ut qui haut aliud dicant, quàm istorum fieri commentariorum mentionem in margaritâ Poëticâ: cujus pater Albertus Eibius paullo junior fuit Jacobo Magno, antè nobis laudato, ac à quo triginta ampliùs locis Celsus hic memoratur. Quemadmodum & alii eorum, aut proximorum temporum, Celsi meminere: & in his Gualterus Burley Anglus libro de vita philosophorum *i*. Interim fatemur, Celsum non tantùm Cæsaris gesta

e *lib.5. Sophologii cap.13.*
f *lib.3. c.7. l.4. c.11. lib.6. cap. 7. & 20.*
g *l.2. Subsec. Lect. cap.2.*
h *Vide ad Carrionẽ epistolam Lipsii l.2. epistolicarũ quæst.*
i *Edidit Arnoldus ter Hornẽ an. 1472.*

gesta conscripsisse; sed & Cæsaris commentarios, sive recensuisse, sive corrupisse. Certè in MSo meo Cæsare Hirtioque ter locis distinctis adscriptum: *Iulius Celsus Constantinus V.C.legit.* Hæc quidem aliaque hujuscemodi, quæ interdum adspergere visum, nihil, fateor, ad artem quam profitemur; verumtamen per caussam, ac mantissiæ loco addita, haut ingrata fore adolescentiæ spero.

Exemplum etiam ταυτότητος habes apud Maronem, qui *litoris* vocem tribus continuis usurpat versibus. Nam sextum Aeneidos ita claudit:

Tum se ad Caietæ recto fert litore portum.
Anchora de prorâ jacitur. stant litore puppes.

Septimum verò ita auspicatur:

Tu quoque litoribus nostris Aeneïa nutrix.

Hujusmodi ταυτότης figuráne sit, ambigi possit. At absque dubio elegantiam affert in illo Livii lib. IX: *Arma viris in arma natis auferre festinant.* Et hoc Tiberii, sic epistolam ordientis, apud Tacitum VI. Annal. *Quid scribam, P.C., aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore, dii me deæque peiùs perdant, quàm perire quotidie sentio, si scio.* Valde hoc crebrum apud Xenophontem. Quomodo primis versibus de Rep. Lacedæm. ter usurpat vocem θαύμαζειν a, etsi & ἀγάζεσθαι dicere posset. Faciebat hoc ad ἀφέλειαν b, quæ ornatum orationi adfert, eumque minimè affectatum, & quem tamen nulla assequi affectatio possit.

a *mirari.*
b *simplicitatem.*

Est & ταυτότης, cùm integra retinetur sententia; ut in illo Ovidii, epistolâ Sapphûs:

Si nisi quæ facie poterit te digna videri,
Nulla futura tua est: nulla futura tua est.

Propriè enim hîc ἀναδίπλωσις non est, cùm quæ in ἀναδιπλώσει repetuntur, abesse possint salvâ sententiâ.

Fortasse dicat aliquis, non esse inter figuras ταυτότητι locum: quippe ubi sermo à communi usu minimè recedat, quod in omni schemate requiritur. Sed aliquid hoc foret, siquid uno solùm modo posset efferri. Nunc simplicis cujusdam elegantiæ est, nolle variare, cùm possis. Nempe in ταυτότητι, & omnibus repetitionis figuris, ut Cornificii c verbis utar, *non inopiâ verborum fit, ut ad idem verbum redeatur sæpiùs: sed inest festivitas quædam, quæ faciliùs auribus adijudicari, quàm verbis demonstrari potest.*

c lib. 4. ad Herreniũ.

X. DE

a *Martial. & alii.*
b *2. Cor. 10.12.*
c *ipsi in seipsis seipsos metientes.*
d *Haut quisquam cujusquã quicquam audit.*
e *labor labori laborem adfert.*
f *sat. 3.*
g *apud Fabium.*
h *Laërtius lib. 8. Plutarchus περὶ σαρκοφαγίας. Lucianus in Sõnio, sive Gallo. Porphyrius περὶ ἀποχῆς.*
i *Arist. 1. Rhet & Porphyrius lib. 2. de non interficiendis animalibus.*
k *Od. η.*
l *Pirum sub piro maturescit, pomũ verò sub pomo. Sed sub uva, uva, ac ficus sub ficu.*
m *Et figulus odit figulum, & faber fabrũ: Et mẽdicus mẽdico invidet, & cãtor cãtori.*

X. DE POLYPTOTO.

SUPEREST ΠΟΛΥ'ΠΤΩΤΟΝ. Ita Rutilius vocat. Cornificio appellatur *traductio*. Hac vox eadem repetitur variatis casibus. Casum verò non Grammaticorum, sed Logicorum modo intelligo, ut quoque comprehendat immutationem terminationis ratione numeri, graduum comparationis, generis, modi, temporis, aut personæ. Variis autem modis fit; quia nunc conjuncta est repetitio, nunc disjuncta. Item nunc unius est verbi, nunc diversorum. Præterea vel semel aliquid repetitur, vel sæpius. Simplex unius verbi, eaque continua repetitio est in isto, *Vero a verius*: & illo Apostoli *b*: Αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς ἑαυτὲς μετρȢ̃ντες. Simplex etiam unius verbi, sed disjuncta repetitio, est in hoc Senecæ: *Vix tota vita suffi it, ut hoc unum discas, vitam contemnere.* Simileque est hoc Tertulliani ad Scapulam: *Non est religionis, cogere religionem, quæ sponte suscipi debet.* Sæpius verò eadem vox, ac continuò quidem, repetitur in hoc Euripidis, de Nomadibus omnia clamore miscentibus: Οὐδεὶς ȣ̓δενὸς ȣ̓δὲν ἀκȣ́ει *d*. Et illo Sophoclis, Aiace Lorario: Πόνος πόνῳ πόνον φέρει *e*. Nec multùm abit Persii illud *f*:

De nihilo nihilum, in nihilum nil posse reverti.

Ubi vox una partim conjunctim, partim disjunctim repetitur.

Pertinet huc quoque illud Calvi *g* in Vatinium: *Factum esse ambitum, omnes scitis: & vos hoc scire, omnes sciunt.* Nam, ut diximus, in verbis etiam πτῶσις locum habet, ac proinde πολύπτωτον.

Continua diversarum vocum repetitio est in illo Ovidii XV. Met. in persona Pythagoræ *h*; qui, uti & Empedocles *i*, nefas ducebat carnibus vesci:

Heu quantum scelus est, in viscere viscera condi,
Congestoque avidum pinguescere corpore corpus,
Alteriusque animantem animantis vivere leto!

Hîc tergemina est vocum diversarum repetitio. Quadruplicem autem cernere est apud Homerum *k*, ubi Alcinoi hortos depingit:

Ὄγχνη ἐπ' ὄγχνῃ γηράσκει· μῆλον δ' ἐπὶ μήλῳ·
Αὐτὰρ ἐπὶ σαφυλῇ, σαφυλή· σῦκον δ' ἐπὶ σύκῳ.

Hesiodeum illud nec admodum pueri nesciunt:

Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέει, καὶ τέκτονι τέκτων,
Καὶ πτωχὸς πτωχῷ φθονέει, καὶ ἀοιδὸς ἀοιδῷ.

Disjunctim plures voces iterantur in aureo hoc Scipionis Africani

cani dicto: *Nunquam se minùs otiosum esse, quàm cùm otiosus: nec minùs solum, quàm cùm solus esset.* Quo significabat, se, *& in otio de negotiis cogitare, & in solitudine secum loqui solitum:* ut Tullius *a* scripsit. Geminum itidem πολύπτωτον, idque disjunctum, habes in hoc Martialis *b:*

a initio lib. 3. de Offic.

Vero verius ergo quid sit, audi.

Verum, Gallice, non libenter audis.

b lib. 8. ep. 76.

Ubi in primis verbis conjunctum quoque πολύπτωτον esse, antea diximus. Usurpat etiam B. Apostolus, cùm alibi, tum ad Coloss. cap. I: *c* Τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται· καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε· *Omnia per illum, & in illum creata sunt. Et ille est ante omnia, & omnia per illum consistunt.*

c vers. 16, & 17.

Quamquam verò in omni argumento fuerit huic schemati locus: non alibi tamen frequentiùs occurrit, quàm in prœliorum descriptione. Simplex quidem πολύπτωτον est apud Senecam Thebaide:

--- *Signa collatis micant*
Vicina signis.

Et hoc Curtii libro III: *Duæ quippe acies ita cohærebant, ut armis arma pulsarent.* At geminatur eodem libro: *Vir viro, arma armis conserta sunt.* Cui simile hoc Maronis *d:*

d Æn. 10.

--- *Hæret pede pes, densusque viro vir.*

Et illud Lucani *e:*

e lib. 1.

--- *Obvia signis*
Signa, pares aquilas, & pila minantia pilis.

Quo loco, uti & alibi aliquoties, non immeritò signa & aquilas conjungit poëta, quia legioni cuique una erat aquila: at tot signa erant, quot manipuli: hi autem triginta in legione: ut diximus in Originum libris.

Tergeminum verò de eâdem re πολύπτωτον habes in hoc Furii Antiatis lib. IV. Annal. *f*

f apud Macrobium lib. 6. Saturnal. cap. 3.

Pressatur pede pes, mucro mucrone, viro vir.

Ac similiter de pugna forensi dixit Tullius pro Cœlio: *Argumentis agemus: signis omni luce clarioribus crimina refellemus: res cum re, caussa cum caussa, ratio cum ratione pugnabit.*

Interdum verò & hic numerus in eo exceditur. Imò quinctuplex πολύπτωτον est apud Statium Papinium lib. VIII. Thebaidos:

Iam clypeus clypeis, umbone repellitur umbo,
Ense minax ensis, pede pes, & cuspide cuspis.

Ac ante eum similiter dixerat Homerus *g:*

g Il. γ. vers. 130.

Φράξαντες δόρυ δουρὶ, σάκος σάκεϊ προθελύμνῳ.

Ἀσπὶς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ.
Munientes hastam hastâ, scutum scuto opposito:
Clypeus utique clypeum firmabat, galea galeam, virum vir.

Operæ autem sit attendere, quanto aliter polyptoto utatur Cicero, quàm Plautus. Cicero enim parciùs iterat, & cùm iterat, gaudet polyptoto disjuncto; sive semel ponatur vox aliqua, sive sæpius repetatur. Vt Agrariâ II: *Quales vos hesternâ die, maximâ concione mihi pro salute vestrâ præbuistis: tales reliquis temporibus populo Rom. præbeatis.* Item Catil. II: *Nunquam optabo, ut Catilinam in armis volitare audiatis: sed triduo tamen audietis.* Et eâdem: *Sed cur tam diu de uno hoste loquimur, & de eo hoste, qui jam fatetur se esse hostem?* Idem pro Milone: *Sed tamen ex omnibus præmiis virtutis, si esset habenda ratio præmiorum, amplissimum esse præmium gloriam.* Idem pro lege Maniliâ: *Quorum ego auctoritatem apud vos multis locis plurimùm valuisse, & valere oportere, confiteor: sed in hac caussâ, tametsi cognoscitis auctoritates contrarias fortissimorum virorum, & clarissimorum: tamen omissis auctoritatibus, ipsâ re & ratione exquirere possumus veritatem.* Et eâdem orat. *Hæc vobis provincia, Quirites, non modò à calamitate; sed etiam à metu calamitatis est defendenda. Nam cæteris in rebus cùm venit calamitas, tum detrimentum accipitur. At in vectigalibus non solùm adventus mali, sed etiam metus ipse adfert calamitatem.* Hæc ostendunt, quomodo schemate illo utatur Cicero. Plautus verò longè aliter: ut qui non tam simplicitati studeat, quàm studium ostentet suum. Ita in prologo Pseudoli decem primis versibus decies quinquies *bonus*, octies autem *malus*, casibus variatum invenitur. Ejusdem est Amphitryone *a*:

a act. 1. sc. 1.

Optumè optumo optumam operam das, datam pulchrè locas.

Et Epidico *b*:

b act. 2. sc. Num tibi.

--- *Ah, hoc est mel melli dulci dulcius.*

Ridiculè idem hoc schema usurpat Epidico *c*:

c act. 3. sc. 1.

--- *Verùm aliquid, aliqua, aliquo modo,*
Alicunde, ab aliquî, aliqua tibi spes est fore mecum fortunam.

Et altero ab hoc versu:

Quippe tu mihi aliquid, aliquo modo, alicunde, ab aliquibus blatis.

At egregiè idem usus eo in acutâ isthâc γνώμῃ *d*: *Sapientiæ ætas condimentum est; sapiens ætati cibus est.* Quorum verborum mentem videsis apud Turnebum lib. Adversar. XXVI. cap. XVI.

d Trinummo, Sc. Quò illic homo foras se penetravit.

Hisce tot veterum exemplis addam, ob viri magnitudinem, & sententiæ pietatem, illud Joannis Pici Mirandulani, seculi sui Phœnicis:

Namque

Namque tua est nostris major clementia culpis,
Et dare non dignis res mage digna Deo est.
Quamquam sat digni, si quos dignatur amare:
Qui quos non dignos invenit, ipse facit.

Pulcra profectò sententia. Nam, ut optimè ait Hipponensis ille antistes a: *Si gratia ex merito, emisti, non gratis accepisti.* Quâ de re fusè antiquitatis primævæ sententiam exposuimus libro quarto Historiæ nostræ de controversiis, quas Pelagius, & ejus reliquiæ, moverant.

a *Tom.10. serm.15. de verbis Apostoli.*

CAP. IV.

DE SCHEMATIBUS VOCUM SIMILITUDINIS NATIVÆ, VEL SECUNDUM QUANTITATEM VARIATIS.

VERBA *naturâ atque ortu similia sociat παρηγμένον.*

Secundùm quantitatem variantur πάρισον, ἓν διὰ δυοῖν, τμῆσις, & σύνθεσις.

Πάρισον dicitur, cùm totidem vocibus, iisque æqualibus, complentur partes orationis.

Ἓν διὰ δυοῖν est, cùm rebus duabus una designatur.

Τμῆσις est vocis per quippiam interjectum divisio. Vix autem locum habet, præterquam in vocabulis compositis.

Huic contraria est σύνθεσις, ut quâ duo vocabula integra novè uniantur, sic ut proximè ad compositorum naturam accedant.

I. UTRUM SCHEMATA OMNIA SONI SIMILIS, AN SOLUM EJUSDEM TAM ORIGINIS, QUAM SONI, HIC OBTINEANT LOCUM.

CUM abunde dictum sit de figuris, quæ repetunt vocem eandem: nunc videndum est, quæ versentur circa voces similes. Hujusmodi, ex sententia Cæsaris Scaligeri b, est προσποίησις, sive allusio, quam veteres dixere παρονομασίαν. Sed si ὁμοιόπτωτον & ὁμοιοτέλευτον, quæ Latini vocant *similiter cadens*, & *similiter desinens*, pertinent ad schemata secundùm qualitatem variata: etiam παρονομασίαν eodem referri oportebit, quia utrobique similis qualitas spectatur. Nam æquè similis est sonus in illo, *Inceptio est amentium, haut amantium:* ac est, cùm dico, *Perditissima ratio est amorem petere, pudorem fugere;*

b *lib.3. de re poët. cap.34.*

 diligere

diligere formam, negligere famam; ubi ὁμοιόπτωτον est. Quamobrem loco ὁμοιοπτώτου censeo huc referri debere παρηγμένον. In quo similitudo quidem attenditur; sed non illa accidentalis, quæ in qualitate spectatur, verùm essentialis, quæ ab ortu necessariò inest. Hæc optimè subjicitur πολυπτώτῳ, quia proximè ab eâ abit. Nam cùm dico, *litora, litoribus, rumpatur, rumpitur,* usurpo eandem vocem: quia nomen, aut verbum casu variatum, non aliter differt à se ipso, quàm Socrates stans à sedente. At in παρηγμένῳ jungi solent primogenium, & derivatum; ut, *avarus, avaritia; custos, custodire:* quæ similia sunt ipsâ οὐσίᾳ; uti pater, & filius: quam rem mox pleniùs exponemus. In παρονομασίᾳ verò, uti & ὁμοιοπτώτῳ, similitudo est, qualis fuerit Itali & Galli, qui lineamentis oris, colore, staturâque, casu aliquo conveniant. Cujusmodi similitudinis exempla compluria adferunt Valerius Max. & Baptista Fulgosius, uterque lib. IX. Memorabilium.

II. DE ΠΑΡΗΓΜΕΝῼ.

ΠΑΡΗΓΜΕΝΟΝ, sive derivatum, Julio Rufiniano est, cùm voces conjunguntur, quarum una ab altera derivatur. Sed non solùm natura similis elucet in parentibus ac liberis; verùm etiam fratribus, ac sororibus, & interdum etiam nepotibus. Quamobrem παρηγμένον erit, non tantùm, cùm alterum constat ab altero originem trahere: sed etiam, cùm liquet, utrumque ab eodem fonte deduci. Prioris generis sint, pinso, pistor; memor, memoria; servus, servitus; pius, pietas; consul, consulatus. Posterioris fuerint, pistor, pistrinum; memoria, immemor; servitus, servilis; piare, pietas; consulatus, consularis; & ita in aliis. Quare deinceps utriusque generis exempla nullo discrimine afferemus.

Ordior à Græcis, à quibus omnes Veneres manarunt. Ita pater ipse elegantiarum Οδ. Ψ.

Μῆτερ ἐμὴ δύσμητερ ἀπηνέα θυμὸν ἔχουσα *a*.

Est & apud Sozomenum illud Juliani de scripto à Christiano quodam exhibito; ἀνέγνων, ἔγνων, κατέγνων *b*: cui non minùs scitè respondisse aiunt Basilium; ἀνέγνως, ἀλλ' οὐκ ἔγνως· εἰ γὰρ ἔγνως, οὐκ ἂν κατέγνως *c*. Elegans quoque est illud primo Digestorum, Latineque apud Joannem Saresberiensem *d*, accipienda quidem xenia, at οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων *e*. Quod Nazianzenus videtur imitatus, cùm scripsit, de mysteriis quidem Scripturæ disserendum esse,

a *mater mea, mala mater, immitem habens animum.*
b *legi, intellexi, dãnavi.*
c *legisti, at non intellexisti: si enim intellexisses, non damnasses.*
d *lib. 5. cap. 15.*
e *nec omnia, nec semper, nec ab omnibus.*

esse, eaque pensiculanda ac perscrutanda sedulò; at οὔτε πάντοτε, οὔτε πᾶσιν, οὔτε πάντα a.

Similiter Latini. Attius Telepho b:

Nam is demum miser est, cujus nobilitas miserias
Nobilitat.

Quæ sententia gemina est illi Boëthianæ: *In omni adversitate fortunæ infelicissimum genus infortunii est fuisse felicem.* Lucilius lib. xxx c:

Quem sumtum facis in lustris, circum oppida lustrans?

Varro ταφῇ Μενίππου d: *Nec pistorem ullum nossent, nisi eum, qui in pistrino pinseret farinam.* Virgil. Aen. III:

Et nati natorum, & qui nascuntur ab illis.

Aen. VIII:

Aurea pectoribus demissa monilia pendent.
Tecti auro, fulvum mandunt sub dentibus aurum.

Ovidius e:

Tu quoque Pieridum studio, studiose, teneris;
Ingenioque faves, ingeniose, meo.

Seneca Hippolyto f:

Candidas ales modò movit alas.

Sed nemo scriptorum plus sibi hoc in schemate indulsit Plauto. Ejus est prologo Amphitryonis:

Iustam rem, & facilem, esse oratum à vobis volo.
Nam justè ab justis justus sum orator datus.
Nam injusta ab justis impetrari non decet.
Iusta autem ab injustis petere, insipientia est.

Idem Asinariâ g:

Metuo in commune, nequam fraudem frausus sit.

id est, fraudem commiserit, ut exponit Festus h. Et eâdem i:

--- *Ubi piem*
Pietatem, si isto more moratam tibi
Postulem placere?

Ubi *piare* est *propitiam reddere*, sive, ut Nonius interpretatur, *colere*. Item Captivis k:

Ita hic me amœnitate amœnâ amœnus oneravit dies.

Casinâ l:

Nunc amici, anne inimici, sis imago, Alcesime,
Mihi sciam: nunc specimen specitur, nunc certamen cernitur.

Et eâdem m:

--- *Mala malæ malè monstrant.*

a *nec semper, nec omnibus, nec omnia.*
b *apud Noniū in* Nobile.
c *apud Noniū in* Lustrare.
d *apud Nonium in* Pinsere.
e *lib.2. de Ponto eleg.5.*
f *vers.* 300.
g *act.2. sc.* 2.
h *in* Frausus.
i *act.3. sc.* 1.
k *act.4. sc.1.*
l *act.3. sc.* 1.
m *act.4. sc.4.*

a *act.2.sc.1.* Epidico *a*:

Plerique homines, quos, cùm nihil refert, pudet: ubi pudendum est,
Ibi eos deserit pudor, cùm usus est, ut pudeant.

Ita rectè legit Palmerius: ubi pro *pudeant* in vulgatis est *pudeat*. Similiter Pseudolo *b*:

b *act.4. sc.1.*

Memorem immemorem facit, qui monet, quod memor meminit.

Non dubium, quin pleraque ex his duriora sint, & affectata. Quale & Ennii *c* illud in Phœnice:

c *apud Nonium in* Cupiē-ter.

Stultu'st, qui cupida cupiens cupienter cupit.

Vbi triplex concurrit παρηγμένον, *cupio* & *cupidus*, *cupio* & *cupiens*, *cupiens* & *cupienter*. Monemur autem eo dicto, ne, siquid cupiamus, vehementi nimis studio prodamus aliis cupiditatem nostram; uti Stalino senex facit in Casina.

Oratori verò sobriè magis hoc schemate utendum. Nempe Tullii in modum; cujus iccirco exempla aliquot subjecimus. Tale illud pro Roscio Amer. *Etenim rectum putabat, pro eorum honestate se pugnare, propter quos ipse honestissimus inter suos numerabatur.* Vbi & argumentum à conjugatis. Vti & in illo pro Flacco: *Desine putare, auctoritatem esse in eo testimonio, cujus auctor inventus est nemo.* Idem pro lege Manilia: *Regum afflictæ fortunæ facilè multorum opes alliciunt ad misericordiam; maximè eorum, qui aut reges sunt, aut vivunt in regnô, quòd regale iis nomen magnum & sanctum esse videatur.* Et eâdem orat. *Satis opinor hoc esse laudis: atque ita reputo, ut hoc vos intelligatis, à nullo istorum, qui huic obtrectant legi atque caussæ, L. Lucullum similiter ex hoc loco esse laudatum.* Pro Balbo: *Gaditani veterem illam speciem fœderis Martiani* d *omni sanctiorem Marte judicarunt.* Pro Archia: *Ipsi illi philosophi, etiam in illis libellis, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt: in eo ipso, in quo prædicationem nobilitatemque despiciunt, prædicari de se ac nominari volunt.* Idem Philipp. II: *Non tractabo illum, ut consulem: ne ille quidem me, ut consularem.* Et Verr. IV: *Ardebat amore illius hospitæ, propter quam hospitii jura violârat.* In Oratore perfecto ad Brutum: *Itaque efficis, ut cùm gratiæ caussâ nihil facias, omnia tamen sint grata, quæ facis.* Et lib. II. de Divinat. *Qui* (Alcibiades) *paullo ante interitum visus est in somnis amicæ esse amictus amiculo.*

d *ita edit. Rob. Steph. Sed al.* Marciani, *quia ita dictum fœdus à Marcio, principali centurione. Quomodo παρήχησις sit, non παρηγμένον.*

Non invenustè etiam hoc schemate usi sunt antiqui Ecclesiæ scriptores. Uti Lactantius lib. IV. Inst. cap. cap. I: *Postquam sapientia*

subla-

ſublata eſt, tum demum ſibi homines ſapientum nomen vindicare cœperunt. Tum autem nemo ſapiens vocabatur, cùm omnes erant. Scitum quoque illud B. Auguſtini de gratiâ Chriſti lib. I. contra Pelagium, & Cœleſtium, cap. XLV: *Quid eo pelago vult mergi Pelagius, unde per petram liberatus eſt Petrus?* Alludit eò, quòd B. Petrus à confeſſione petræ, hoc eſt, Chriſti, Petri nomen accéperit, & Pelagius quoque à pelago dicatur: non quaſi in Britanniis, unde hæretico illi origo erat, Græcè ſint locuti: ſed propterea quòd, uti per manus traditum, cùm è Banchorenſi monaſterio, quod in Cambria, ſive Walliâ erat, eſſet ad exteros profectus, qui priùs *Morgan* diceretur (ſanè hodieque apud Cambros illuſtres Morganorum familiæ ſuperſunt) pro *Morgano* deinceps Græcâ appellatione *Pelagius* maluerit vocari: quia nempe *morgan* veteri Britannorum linguâ, quæ hodieque apud Cambros obtinet, *pelagus* ſignificet: quemadmodum ſuis eruditiſſimis juxtà ac humaniſſimis literis (quas ad me paucis ante exceſſum ſuum menſibus dederat) edocuit me Reverendiſſimus in Chriſto pater, ac dominus, Georgius, Ciceſtrenſis epiſcopus, vir natalium quidem & dignitatis ſplendore, dum viveret, conſpicuus; verùm raræ virtutis, doctrinæque dotibus longè excellentior. Sed ad inſtitutum redeamus.

Georgius Fabricius *a* inter ſchemata hujus notæ reponit & Ἀττι- a *lib.* 4.
κισμόν. Quem duplicem facit. Nam, inquit, vel nomen actionis cum *Partit.*
ipſo jungitur verbo; ut apud Ciceronem ad Metell. *b jurare jusjuran- Grãmat.*
dum; apud Virgil. XII. Aen. *furere furorem:* vel epitheton adjungitur b *lib.* 5.
nomini inde deducto; ut in illo Plauti Aulul. *c Certè ædepol equidem te epiſt.* 2.
civem ſine omni malâ malitiâ Semper ſum arbitratus, & nunc arbitror. Et c act. 2. *ſc.*
fortean illo Ciceronis lib. XIII. epiſt. LX: *Iis temporibus, quibus faciliſ-* 2.
mè bonam benevolentiam hominum perſpicere potui. Verùm hæc ad παρηγμένȣ ſchema referri debent: Ἀττικισμὸς verò naturâ ſuâ ſchema non eſt, ſed Græciæ dialectus; quomodo Μενέλεως, ac πόλεως, ſexcentaque id genus, Atticè dicuntur, in quibus nec tropus eſt, nec ſchema.

III. DE ΙΣΟΚΩΛῼ, AC ΠΑΡΙΣῼ.

VIDIMUS, quomodo oratio figuram accipiat ſecundùm eſſentiam: idque vel ſubticentiâ, vel exceſſu, vel repetitione ejuſdem vocis, vel jungendo voces, quarum una ab altera, vel utraque ab una derivetur. Proximum eſt, ut excutiamus eorum ſchematum natu-

naturam, quæ figurantur secundùm quantitatem; cujusmodi sunt ἰσόκωλον, & πάρισον.

ἸΣΟ'ΚΩΛΟΝ fit, cùm paribus, licet non pugnantibus membris, utimur. Nam si ea non tantùm æqualia fuerint, verùm insuper pugnent, ἀντίθετα vocantur: quemadmodum, si neque planè fuerint æqualia, neque pugnent, propemodum tamen paria sint, ut cùm membrum unum paullo magis altero producitur, ΠΆΡΙΣΟΝ dicitur. Ita hæc schemata definit Aquila Romanus. Exempla non addo, quia tum ex Aquilâ peti possunt; tum ex iis, quæ in periodorum doctrinâ diximus. At nonnullis πάρισον est, cùm syllabæ similiter desinunt; ut cognoscere est è Fabii libro IX. cap. II. Eademque videtur esse sententia Eustathii; cùm sic scribit a: Καίρια δ' ἂν ἢ ἐπιφανῆ πάρισα, ὡς ἐν τέλει στίχων κείμενα, τὸ ἐξιζωσαίμην, ἢ τὸ μυθησαίμην. At Scaligero b πάρισον est, cùm partes orationis totidem habent dictiones, ac dictiones ipsæ totidem syllabas. Ut libello de Amphitheatro, qui Martiali tribui solet, epigr. XXV:

a in od. η. pag. 1577. edit. Rom.

b lib. 4. de repoët. cap. 39.

Parcite dum propero, mergite dum redeo.

Et ante eum ingeniosissimo Poëtarum in epistolâ Paridis ad Helenen:

O Iove digna viro, ni Iove nata fores.

Idem in III. de Arte:

Cedere jussit aquam, jussa recessit aqua.

Ejusdem est illud de Minotauro:

Semibovemque virum, semivirumque bovem:

quem versum non video, cur furcillandum putarint amici Nasonis, ut scribit M. Seneca lib. II. Controv. II. Quanto profectò venustiùs Naso, quàm is, qui de Centauris dicebat, equum ructare hominem, ac hominem cacare equum? Hujusmodi enim erat versus Græcus:

Ἵππος ἐρεύγεται ἄνδρα, ἀνὴρ δ' ἀποπέρδεται ἵππον.

Quod cùm lepidè urbaneque dictum Eustathio videtur, equidem doctissimi Grammatici judicium requiro. Sed pauci sunt, qui de rebus istiusmodi judicium ferre possint. Saniùs sensit Demetrius, cui etiam κακόζηλον, & inconcinnum videtur, Κένταυρος ἑαυτὸν ἱππεύων, *Centaurus se ipsum equitans.* Et hæc de παρίσῳ, quod, ut in allatis Latinorum versiculis eleganter fit, ita sæpiùs vitium est, quàm virtus.

IV. DE

IV. DE FIGURA, QUÆ ἘΝ ΔΙΑ' ΔΥΟΙ͂Ν VOCATUR.

AD quantitatis schemata quoque pertinent, ἓν διὰ δυοῖν, τμῆσις, & σύνθεσις.

Figuræ an quidem sint, non est, quòd aliquis ambigat, cùm in iis sit dictionis facies alia ab usu communi. Neque putandum, poëtarum esse propria, cùm in prosâ etiam oratione reperiantur; ut de singulis mox ostendemus. Quod siquis tantùm in Grammaticis de iis agendum putet, longè aliter sensisse sciat Cæsarem Scaligerum; qui de tmesi, & synthesi quoque, in lib. de re Poëticâ tractat. Agnosco tamen, opinionem contrariam haut levibus fulciri argumentis; quæ ipsa, quia res haut tanti est, hîc prætereunda duxi.

Ἓν διὰ δύο, sive ἓν διὰ δυοῖν, quod barbarè vulgò *bendiadys* vocatur, fit, cùm una res in duas dividitur, metri causâ, interpositâ conjunctione. Ita describit Servius *a*; quæ definitio si plena est, non habebit hæc figura locum in oratione prorsâ. Dixit tamen Cicero ad Lentulum *b*: *Hæc profectò vides, quanto expressiora, quantoque illustriora futura sint, cùm aliquantum ex provinciâ, atque ex imperio, laudis accesserit.* id est, ex provinciæ imperio. Aliaque id genus apud eundem sunt non pauca. Poëtis interim, quàm Oratoribus, multo est usitatius. Horat. epist. 11. lib. 1:

a in 1. Æn. vers. 65.
b lib. 1. epist. 7.

--- *Qui non moderabitur iræ,*
Infectum volet esse, dolor quod suaserit, & mens.

hoc est, dolor mentis. Nam frustra hunc locum sollicitat H. Stephanus, qui *exmens:* itemque Muretus, qui *amens* mavult; quod se in vetustissimo Vaticano invenisse scribit lib. XVIII. Var. Lect. cap. III. Pertinet huc quoque illud Persii sat. II:

--- *Fibris ovium, Ergennâque jubente.*

Hoc est, jubente Ergennâ aruspice, qui fibras ovium inspexerat.

Utitur & Maro sæpe hoc schemate: at non ornandi solùm, verùm etiam augendi causâ. Sanè, quo magnam montium molem exprimeret, rem unam pluribus extulit verbis, atque ita assecutus est, ut quodammodo plures quoque res viderentur. Ait enim 1. Aen.

Hoc metuens, molemque & montes insuper altos Imposuit.

pro, molem altorum montium. Itidem in eclogis:

Cùm canerem reges, & prælia:

augustius est, quàm regum prœlia. Magnitudinem quoque periculi auget, cùm maluit *a*:

a *Æn.* I.

In brevia, & Syrtes urget,

quàm, in brevia Syrtium. Majorem item opulentiam indicat illud *b*:

b *Georg.* 2.

--- *Pateris libamus, & auro,*

quàm si dixisset, pateris aureis. Ornamenta etiam equi majora facit hoc ejusdem *c*:

c *Georg.* 3.

Nec mihi displiceat maculis insignis & albo:

quàm cùm ait idem *d*:

d *Æn.* 9.

--- *Maculis quem Thracius albis*
Portat equus.

Nam in priori illo pro unicâ laude, gemina exprimi videtur. Par ratio illius *e*, *In prædam partemque:*

e *Æn.* 3.

sive, ut alii codices habent, *In partem prædamque,*

pro, in partem prædæ: quod ipsum & apud Ausonium legere est epist. V. ad Theonem. Nec desunt viri eruditi, qui similem statuant figuram in illis verbis:

Arma virumque cano.

Exponunt enim, virum armatum: quam etiam interpretationem adducit Bartholus IC. ad legem primam D. de pactis. Verùm contra eos facit, quod proximè antecessit; *Martis:* ut omnino dicendum sit, esse hîc ἀντίθεσιν istiusmodi: Qui antè res pastorum, armaque rustica, tractavi, nunc Martia arma cano. At dispar erit ratio, si, ex Varii & Tuccæ consilio, (cujus caussam in Miscellaneis adfert Nannius *f*) prætereantur quatuor primi versus. Et Ovidium quidem, ac Martialem, sententiam eorum probâsse, argumento illud erit, quòd uterque, cùm ad operis initium alludit, *Arma virumque*, potissimùm dicat. Quod nisi tum ἓν διὰ δυοῖν agnoscimus, res duæ à Marone proponentur, contrà quàm Aristoteles præcipit, qui uni poëmati unam proponi docet actionem. Vide, quæ hoc de versu, sive commenti, sive commentati, Bartholomæus Maranta Perusinus lib. I. Lucull. Quæst. & Marius Mattius Brixianus lib. I. Opin. cap. IV.

f *lib.* 6. *cap.* 11.

V. DE TMESI.

TMΗΣΙΣ est, cùm una vox per quippiam interjectum dividitur. Dicitur & διακοπὴ, & διαίρεσις. Corinthus, sive Corytus (utrum-

(utrumque enim invenitur in vett. exemplaribus) vocat Διάλυσιν, a Quinctilianus divisionem, Donatus sectionem, Diomedes dissectionem, alii intercisionem. Utitur Cicero pro Marcello: *Me certè in omnibus rebus satis nostræque conjunctioni amoriq; facturum*, pro *satisfacturum*. Idem pro Sextio: *Quod judicium cunque sibi erat.* pro, *quodcunque*. Pro Cœlio: *Luceius, socius vestræ religionis, jurisque jurandi.* pro, *jurisjurandi*. 1. Off. *Rei totius publicæ otium exoptandum est.* pro, *Reip.* Varro etiam in libb. de Re rusticâ, *Are bos facias*: item, *Are bos fecerunt*. pro, *arefacias*, & *arefecerunt*. Quinctiliani est, *plebisve scitis*, pro, *plebisscitis*. Agellius lib. II. cap. XVIII: *Socratique, & Platoni, per fuit familiaris.* pro, *perfamiliaris*. Sunt & compluria ejus generis in Pandectis. Ut illud, *Per enim absurdum est.* pro, *perabsurdum*. Item, *Et magis enim est.* pro, *etenim*. Adhæc, *Et aliud est enim.* pro, *etenim*. Item, *Unus enim quisque.* pro, *unusquisque*. Quibus, ut Scipio Gentilis *a* observat, simile est illud Ulpiani: *in ut differenter.* pro, *indifferenter*.

Poëtis verò crebrum est hoc schema. Homerus Il. α:

Ἐκ *b* δ' εὐνὰς ἔβαλον· κατ̀ δὲ πρυμνήσι' ἔδησαν.
Ἐκ δὲ καὶ αὐτοὶ βαῖνον ἐπὶ ῥηγμῖνι θαλάσσης.

Pindarus *c*: --- Δωρίαν *d* ἀ-
πὸ φόρμιγγα πασσάλου λάμβανε.

E Latinis inprimis tmesi gaudebat Lucilius: unde de eo sic Ausonius *e*:

Rescisso disce componere nomine versum.
Lucilii vatis sic imitator eris.

Sanè Lucilii inter alia est:

Inluvies, scabies, oculos huic deque petigo.

Neque enim dicitur *petigo*, quod malè hoc ex loco suspicatus Marcellus, sed *depetigo*. Gloss. in Cyrilli calce inventæ: λέπρα, *lepra, depetigo*. Λεπρὸς, *leprosus, depetigiosus* f. Similis tmesis in illo Plauti Amphitr. *g*

Quid ego feci, qua istæc propter verba dicantur mihi?

Terentius Andr. *h*:

Cum quibus erat cunque unà, his sese dedere.

Et Eunucho *i*:

--- *Thais maximo*
Te orabat opere, ut cras redires.

Lucretius lib. 1:

--- *Quod nunquam sine perniciali*
Dissidio potis est sejungi, seque gregari.

a *lib.* 1. παρέργ. *Iuris cap.* 14.
b *Anchoras ejecerunt, ac ligaverunt puppes. Sed & ipsi exierunt in litus maris.*
c *od.* 1. *Olymp.*
d *Lyram Dorium sonantem cape à clavo, ad quem suspensa est.*
e *epist.* 6.
f *Batava Vulcanii editio habet* depetigosus: *illa H. Stephani, quæ prima*, depetigiosus. *Malim*, depetiginosus, *propter* ἀναλογίαν. *Nempe à* petigine, *ut à* voragine voraginosus.
g *act.* 2. *sc.* 2.
h *act.* 1. *sc.* 1.
i *act.* 3. *sc.* 3.

pro, *segregari.* Et lib. II:

Aut magis hamatis inter se perque plicatis.

pro, *perplicatis.* Servius tmesin quoque esse ait in illo Maronis II Aen.

--- Satis una superque
Vidimus exscidia, & captæ superavimus urbi.

a *Ind. Virgil. in satis.*

Ac censet Erythræus *a*, existimasse Servium, *supervidimus* unam esse vocem. Non puto, doctissimum grammaticum usque adeò ineptiisse. Potiùs mihi persuadeo, *satis superque*, quæ jungi amant, pro unâ voce habuisse: aut laxiùs tmesios voce usum, ut iis etiam conveniat, quæ instar unius vocis soleant conjungi. Sed utcunque de eo sit, constat, Maronem crebrò uti hâc figurâ. Ut in calcato istoc III. Georg.

Talis Hyperboreo septem subjecta trioni.

Item I. Aen.

Et multum nebulæ circum Dea fudit amictu.

Quod maluit, cùm posset, *Dea circumfudit.* Idem II. Aen.

Quo res cunque cadent, unum & commune periclum.

Item V:

Hac celebrata tenus sancto certamina patri.

Et VII:

Cede locis: ego, si qua super fortuna laborum est,
Ipsa regam.

Et IX:

Inque salutatam linquo,

Et X:

Ille pedem referens, & inutilis, inque ligatus.

b *lib. I. od. 9.*
c *lib. I. epist. 7.*

Et alibi non semel. Similiter Horatius *b*:

Quem fors dierum cunque dabit, lucro
Appone. Item *c*:
Dignum præstabo me etiam pro laude merentis.

d *lib. I. ep. 118.*
e *lib. 2. ep. 17.*

pro, *promerentis.* Martialis *d* quoque *Argiletum* dividit:

Argi nempe soles subire letum.

Item *e*:

Argique letum multus obsidet sutor.

Ausonii etiam est in Cæsaribus:

Matrique cida Nero proprii vim pertulit ensis.

f *carm. 5. vers. 291.*

pro, *matricidaque.* Nisi legi malis, *matricida*; ut secunda sit porrecta, quemadmodum in illo Sidonii *f*:

--- Raperet cùm Taurica sacra

Matrici-

Matricida pius.

Ejusdem Ausonii est epist. IV:

Villa Lucani mox potieris aco.

Pro *Lucaniaco:* quo alibi *a* in jambico dimetro utitur penultimâ porrectâ. Eo autem modulo respuit hanc vocem versus pentameter: uti phalæcius, & jambicus, *Argiletum:* nisi ecthlipsis fiat à vocali correptâ. Est verò in utrâque hac voce tmesis eò durior, quia est extra compositionem: contrà quàm factum in cæteris exemplis. Durior quoque illa Ennii *b*: *---Telo*

Transfigit corpus, saxo cere comminuit brum.

Quæ tamen, ut observavit Calpurnius Piso, tolerabilis est præ illâ Sempronii Gracchi *c*:

Præfractè oblatam stultum est medi spernere cinam.

Quippe in Enniano illo cerebri diminutio quodammodò vocis divisione repræsentatur. Quid etiam durius hisce, licet compositis, & quæ, nisi dissolvas, versus respuat? *Inque sulas penetrant Vrbis.* Pro, *in insulas. Ocque cidens*, pro *occidens. Vnque gulisque*, pro *unguli sque.* Sunt ea apud Abbonem de obsidione Lutetiæ; qui paullo ante annum Christi nongentesimum vixit. Plura de tmesi idem Piso lib. II. & ex eo Merula in III. Annal. Ennii. Quæ videre omnino operæ est.

a *epist.* 22. *& epigr.* 29.

b *lib.* 6. *annal. apud Calp. Pisonem, & ex parte Serv.* 1. *Æn. ac Donatum de tropis.*

c Gracchus *pro* Graj⁹ *esse apud Pisonem legendum, monuit Merula in* 3. *Annal. Ennii.*

VI. De synthesi.

TMESI opponitur ΣΥ'ΝΘΕΣΙΣ, cùm ex duobus verbis, præter vulgi morem, unum conflatur. Dicitur & ὑφ' ἓν, quasi ὑφ' ἓν μέρος λόγου. Item συμπλοκή: Græcis est familiaris. Multa illius exempla vide apud Henricum Stephanum in Paralipomenis Grammaticarum Institutionum. Latinis quoque est usurpatissima. Ac crebrò quidem cum particula *semper*. Terent. Andria *d*:

--- Et heri semper-lenitas.

d *act.* 1. *sc.* 2.

Lucretius lib. I:

Vnde sibi exortam semper-florentis Homeri
Commemorat speciem.

hoc est, ἀειθαλοῦς. Imitatus id Ovidius VII. Met. *e*

Vertice de summo semper-florentis Hymetti.

e *fab.* 26.

Propertii etiam sunt, *semper-amicitia, semper-furor, semper-cupidus*, pluraque id genus. Ovidii IV. Fast. *semper-parens.* Senecæ in Hippolyto est, *semper-furentes caminos:* uti in Hercule Furente, *semper-alienum Iovem:* in Thebaide, *semper-cruente.* Valerius Cato in Diris, juxta restitutio-

tutionem Scaligeri, ait, *semper-mendacia fastus:* atque ex ejusdem Scaligeri mente, Dionysius Cato in IV. de moribus *semper-pauper.* Imò nec aliter Maro videtur dixisse:

Namque erit ille mihi semper-deus.

Quamquam scrupulũ injicere possit, quòd *semper*, ac *deus*, disjunctim legantur in codd. antiquis: ut Pierius observavit. Existimant viri eruditi, ut Maro Augustum appellat *semper-deum:* ita Isidem aliis *nunc-deam*, vel *jam-deam*, vel *jam-numen* vocari. Signant autem Tibulli hoc ad Isidem *a*:

a *lib.* 1. *el.* 3.

Nunc, Dea, nunc succurre mihi.

b *lib.* 2. *el.* 28.

Et illud Propertii *b*:

Io versa caput primos mugiverat annos.
Nunc Dea, quæ Nili flumina vacca bibit.

c *lib.* 9.

Et Lucani istud *c*: *Evolvam busto jam numen gentibus Isin.*

Sed in Lucano nihil cogit, ut ὑφ' ἓν statuamus. In Propertio autem ἀντίθεσις, & ibidem, & deinceps instituta, indicat sententiã esse, *Nunc verò est Dea.* In Tibullo verò satis est apertum, ἐπίζευξιν esse, non ὑφ' ἕν. Potiùs sit ὑφ' ἓν in illo Plauti *d*:

d *Pers. act.* 3. *sc.* 1.

Tace. stulta. nunc tu nunc-hominum mores vides?

e *Heautont. act.* 1. *sc.* 1.

hoc est, ἀνθρώπων τῶν νῦν ὄντων. Quæritur, an non uti *semper*, ita etiam *olim*, & *nuper* usurpentur. Sanè Catulli est, *olim-furores:* id est, τῶν πάλαι θυμῶν: & Terentii *e* illud à multis adduci solet:

f *sc.* Injicite huic.

Quamquam hæc inter nos nuper-notitia admodum est.

g *palæstrâ de Latinitate Lipsii pág.* 456.

Sed hoc loco quædam exemplaria habent, *nupera notitia:* quomodo Plautus Captivis *f* ait, *hominem nuperum, & novitium.* Et Henr. Stephanus *g*, sive *nuper*, sive *nupera*, non cum *notitiâ*, sed cum *admodum* conjungendum putat. Apertius est de *ante*, & *post*. Plautus Trinummo *h*: *Vt virtute eorum ante-parta per flagitium perderes.*

h *sc.* Sta illico.

Idem Truculento *i*:

i *act.* 1. *sc.* 1.

Vnde ante-parta demus post-partoribus.

k *epig.* 4.

Simile etiam apud Comicos, *post-illa.* Catulli *k* est:

l *lib.* 3. *od.* 24.

Vbi ille post-faselus antea fuit.

m *Æn.* 1.

Horatii *l* est: *Clarus post-genitis.* Virgilii item *m*:

n *Lucret. lib.* 1.

--- *Neque enim ignari sumus ante-malorum.*

o *libro de adspiratione.*

id est, τῶν πρότερον κακῶν, sive *præteritorũ malorum*, ut exponitur in glossis Isidori. In vett. tamen codd. Maronis distinctè legas, *ante malorum:* ut Pierius scribit. Sed Servius clarè agnoscit ὑφ' ἓν, simileque esse ait illi *n*, --- *Cœli subterlabentia signa.* Ovidii quoque est, *ante-mei:* ut monitum etiam Ioviano Pontano *o*: ne χθὲς καὶ πρώην *p* Criticos hoc,

p *heri aut nuper.*

&

& similia, commentos putes. Nec poëtæ soli ita duo hæc præverbia sociant. Nam Sallustius *a* similiter *post-futuris* dixit pro nepotibus, vel posteris: & apud Jurisconsultos legimus, *post-factum*, *post-delictum*. Videtur & ὕφεν esse, *ubi-loci*, *inde-loci*, *interea-loci*: de quo Giffanius in Indice Lucretiano *b*. Etiam *bene*, & *malè*, sic interdum junguntur. Propertius lib. III. el. XVI:

--- Per mediam bene-olenti flumine Naxon.

Seneca in Thyeste *c*:

Quis male-deorum Tantalo vivas domos
Ostendit iterum?

Ita enim legendus is locus. Nam *male-dii*, qui Græcis κακοὶ δαίμονες *d*. Non dico κακοδαίμονες *e*, quia hoc aliud est.

Crebrò item *nec* similiter coalescit. Ut apud Catullum de nuptiis Pelei, & Thetidis; quod carmen malè in veteri Rhegiensi, itemque Aldinâ, & aliis editionibus, *Argonautica* inscribi, notum est:

Funera Cecropiæ nec-funera portarentur.

Ubi quoque ὀξύμωρον habes. Terent. Heaut. *f*

Vt hanc lætitiam nec-opinanti primus ei objicerem domi.

Quomodo & Tullius ait epist. XII. lib. XV: *Quam mihi facultatem hic nec-opinatus & improvisus provinciæ casus eripuit.* Monet ibi Manutius, *nec opinatus, & improvisus*, dici, ut epist. I. lib. X. ait, *Nec miror, & gaudeo.* Nempe non vidit, *nec-opinatus* dici, ut Tusc. III. ait, *Si nec-opinatò quid evenerit.* hoc est, ἀπροσδοκήτως. Similiter orat. de Haruspicum responsis ait: *Nisi forte existimatis, hanc tantam illi colluvionem, tantamque eversionem civitatis, in mentem subitò in rostris nec-cogitanti venire potuisse.* Ut audiendus hîc non sit doctissimus ille Monstroliensis corrector, sed sæpe audacior, quàm par est; qui, invitis omnibus libris, pro *nec-cogitanti* lubens nobis obtruserit *concionanti*.

a in histor. fragmentis.
b in inde-loci.
c act. I. sc. I.
d mali, sive infernales Dii.
e infelices. Valerius tamen Max. lib. I. cap. 7. §. 7. pro malo genio usurpat.
f act. I. sc. 2.

CAPUT V.

DE SCHEMATIBUS, QUÆ FIGURANTUR SECUNDUM QUALITATEM, VEL SITUM.

SECUNDUM *qualitatē variantur* παρονομασία, ὁμοιόπτωτον, ὁμοιοτέλευτον, παρήχησις, & ἐρώτησις.

Παρονομασία *est*, *cùm sententia immutatur vel addendo, vel detrahendo, vel transponendo, vel immutando literam unam, pluresve, vocabuli ejus, quod antecessit.*

Diffe-

Differunt ὁμοιόπτωτον, *&* ὁμοιοτέλευτον· *quòd* ὁμοιόπτωτον *requirit eosdẽ casus in nominibus, pronominibus, & participiis; eadem tempora in verbis :* ὁμοιοτέλευτον *respiciat similem terminationis sonum. Itaque* ὁμοιόπτωτον *fit in principiis, medio, aut fine orationis: at locum tantùm habet in iis, quæ declinantur. Verùm* ὁμοιοτέλευτον *tantùm fit in fine, ac in quibusvis vocibus committitur.*

Παρήχησις *est, cùm syllaba una pluresve vocis ejus, quæ antecessit, vel continuè, vel paucis interjectis, in sequenti aliquâ repetuntur.*

Interrogatio est, cùm, ubi rectâ oratione vulgò utimur, orationem ad inquirendum inflectimus.

SECUNDUM *situm figurantur* ὑπέρβατον, παρεμβολή, παρένθεσις, συνάντησις, *&* ζεῦγμα.

Ὑπέρβατον *est, cùm in longiori sententiâ verbum ad calcem usque transfertur.*

Παρεμβολή, *&* παρένθεσις *conveniunt, quòd utrobique oratio in orationis medio interponitur: differunt autem, quòd illa aliquam ex circumstantiis rei interserat, ideoque molliùs sermonis structuram dividat; hæc verò simplex sit, & totâ materiâ aliena.*

Συνάντησις *duas orationis partes ita collocat, ut è duabus, quas subjicit, posterior priori, prior posteriori reddatur.*

Ζεῦγμα *ita disponit partes orationis, ut eodem ordine, quo cœptũ est, fiat redditio.*

I. DE PARONOMASIA.

SEQUUNTUR schemata, quæ secundùm qualitatem variantur. In his vel similitudo spectatur: vel orationis flexus. Posterioris generis est ἐρώτησις: prioris verò sunt hæc quatuor, παρονομασία, ὁμοιοκατάληκτον, πάρισον, & παρήχησις.

Παρονομασία, quæ Cornificio dicitur *annominatio*, (recentiores *alliterationem* vocant) aliam efficit sententiam elementi unius, pluriúmve adjectione, detractione, transpositione, vel immutatione.

Adjectione, ut II. ad Corinth. cap. IV: ἀπορούμενοι, ἀλλ᾽ οὐκ ἐξαπορούμενοι *a*. Apud Hippocratem, ὥρα καὶ χώρα *b*. Item cùm Timæus à maledicentiâ Ἐπιτίμαιος dictus. Nam ἐπιτιμᾷν, *reprehendere*. Et in illis, ut creditur, Sibyllinis *c*, Tertulliano *d* etiam, ac Lactantio *e* lectis:

Ἔσται *f* καὶ Σάμος ἄμμος, ἐσεῖται Δῆλος ἄδηλος,
Καὶ Ῥώμη ῥύμη.

Ubi & detractio cum immutatione. Apud Terentium Heaut. *g* Syrus Clitiphoni, herili filio, ait:

Tibi erunt parata verba, huic homini verbera.

a *hæsitantes, at non prorsus hærentes.*
b *anni tẽpestas, & loci ingenium.*
c *lib 3. Sibyll. orac.*
d *de Pallio cap. 2.*
e *lib. 7. cap. 15.*
f *Erit & Samos arena, erit Delus ignota, Et Roma vicus.*
g *act. 2. sc. 3.*

Porcii

Porcii Licinii *a* est isthoc de Attilio:

Ferreum scriptorem opinor, verùm exscriptorem tamen,
Ut legendus sit.

a apud Cicer. I. de Fin.

Ubi & παρηγμένον: quemadmodum quoque in Apostoli loco superiùs adducto: itemque illo in II. de Orat. *Video me à te non conveniri, sed circumveniri.* Vbi & levis immutatio. Etiam παρηγμένον concurrit in illo Martialis lib. IX *b*:

b epig. 70.

Nam vigilare leve est, pervigilare grave.

Et hoc Statii lib. III. Sylv.

--- *Venies, carissima conjux,*
Prævenìesque etiam.

c Flor. 4.
d Æn. 1.
e lib. 1. epist. 11.

At dispar ratio in illo Ausonii Idyll. IV:

Posses ornatus, posses oneratus haberi.

f nō enim mores, verum locū solum mutavit.

ubi & μετάθεσις. Solùm adjectio est, cùm idem in gratiarum actione, *fastorum, & fastidiorum,* conjungit. Est & hujusmodi illud Appuleii *c*: *Ubi uber, ibi tuber.* Quo loco *uberis* vox accipitur eâ significatione, quâ apud Maronem *d* est *uber glebæ.* Mera quoque adjectionis παρονομασία fuerit, si eos, qui trans mare currunt, ut alibi sint, non ut alii, dicas, mutare τόπον, οὐ τρόπον. i. *cælum, non animum,* ut ait Flaccus *e*; solem solumque, non mentem affectibus mancipatam.

g Ex mōte luctum, non Penthea reportantes.
h luctus.

Detractio contrà est in illo Aeschinis contra Demosthenem: οὐ γὰρ τὸν τρόπον, ἀλλὰ τὸν τόπον μόνον μετήλλαξε *f*. Et hoc Theocriti Idyll. XXVI:

Ἐξ ὄρεος πένθημα, καὶ οὐ Πενθῆα φέρουσαι *g*.

i act. 1. sc. 2.
k act. 2. sc. 2.

Estque allusio ad nomen *Penthei*, quod est à πένθος *h*. Sic Plautus Bacch. *i*

Magis illectum tuum, quàm lectum metuo.

l apud Fab. lib. 9. cap. 4.
m lib. 12. epig. 39.
n epig. 6.

Terent. Eunuch. *k*

Video sentum, squalidum, ægrum, pannis annisque obsitum.

Apud Cic. II. de orat. *Si tu & adversus, & aversus impudicus es.* Ejusdem est *l*, *Res mihi invisæ visæ sunt, Brute.* De quo Cæsar Scaliger oratione suâ adversus Erasmū. Martialis *m* lusit vocibus, *Sabellus, & bellus.* Claudianus *n* de sene Veronensi, qui villâ suâ nunquam egressus errat:

Erret, & extremos alter scrutetur Iberos:
Plus habet hic vitæ, plus habet ille viæ.

o vide totam inscriptionē apud Aldum de Orthographia in Paullū.

Cum πολυπτώτῳ concurrit in veteri lapide *o*:

Hospes, quod dico, paullum est; adsta, ac pellege:
Heic est sepulcrum haut pulcrum pulcrai feminai &c.

p in Andr. act. 1. sc. 1.

Quibus placet ἐτυμολογία *sepulcri*, quæ in commentariis Terentianis *p* adducitur, hi παρηγμένον insimul hic statuent: sed omnino est à *sepul-*

 tum,

tum, quâ ratione à supinis (uti vocant) descendunt, *lavacrum*, *fulcrum*, *involucrum*, ac fortasse *pulcrum*, nempe à *politum* κατὰ συγκοπὴν unius literæ: nisi cum magno viro *a* à πολύχειρ deductum malis.

Transpositionis παρονομασία est in exemplo isthoc, quo & Aristoteles usus lib. III. Rhet. Ἀγρὸν γὰρ ἔλαβον ἀργὸν παρ' αὐτοῖς *b*. Quibus etiam in verbis lusisse Xenophontem lib. VIII. Κύρου παιδείας, ad eum Aristotelis locum observavit P. Victorius. Itidem in Ἀνθολογίας epigrammatis jocus est in χείλη *c*, & λείχει *d*. Simile hoc è Troadibus Senecæ *e*, in quo & detractio:

Minimum decet libere, cui nimium licet.

Quamquam in *minimum*, & *nimium*, vix transpositionem animadvertere est. Manifestior illa, cùm vetus poëta, teste Varrone *f*, dixit, *omnicarpæ capræ*; non autem, quia inde capris nomen: cùm sit à Tyrrheno κάπρα, ut ex Hesychio diximus in Originum libris. Transpositionem quoque cum additionis exemplo habes in hoc Cic. lib. I. ad Att. epist. X: *Consul autem ipse parvo animo, & pravo, facie magis, quàm facetiis, ridiculus*. Hæc παρονομασίας species, quæ literarum fit trajectione, vocatur ἀναγραμματισμὸς, itemque μετάθεσις, aut ὑπέρθεσις.

Denique immutatione παρονομασία fit: præsertim in nominibus propriis. Vt cùm Antiochum cognomento Ἐπιφανῆ, hoc est, *Illustrem*, vulgò vocitarunt *g* ἐπιμανῆ, id est, *furiosum*: cumque Δημόκριτον nominarunt Ληρόκελτον *h*, quasi nugarũ institorem: aut cùm Χρύσιππον Carneades diceret Κρύψιππον *i*, quia statua ejus in Ceramico ob vicinam equitis statuam vix conspicua foret: item cùm Cato Fulvium Nobiliorem dixit *mobiliorem*: aut cùm Tiberium Claudium Neronem, quòd affatim biberet merum caldâ mixtum, vocarunt Biberium Caldium Meronem *k*: aut cùm Cyprianum homines improbi, ut ex Lactantio *l* scimus, appellarunt coprianum à copriis; hoc est, scurris: aut cùm Julianus, quòd idolorum templa à Constantino Magno clausa aperuisset, ac gentilibus restituisset, *Idolianus* *m* à Christianis dictus est: cujusmodi nominum immutationes ab Aristotele *n* vocantur παραπεποιημένα, item σκώμματα παρὰ γράμμα.

Neque schema hoc sacra nescit pagina, inprimis in gentium diis. Judæi enim, ut Scaligero monitum, Accaronitarum numen, quod *Baal-zebachim*, hoc est, Deus victimarum sive immolationũ dicebatur, joculari vocabulo, *Beel-zebub*, hoc est, Deum muscæ nominarunt: ut cum II. Reg. I. 2. legimus: *Ite, consulite Deum Beel-zebub, Deum Accaron*. Scio, ita vulgò esse persuasum, ipsos sic Accaronitas vocâsse. Sed cui fiat verisimile, tam dispreto nomine eos appellâsse, quod pro sum-

a *Cas. Scaligero de caussis L.L. lib.* I. *cap.* 22.
b *agrum enim incultum ab eo accepit.*
c *labia.*
d *lingit.*
e *Sc.* cùm læta pelago.
f *lib.* 4. *de L.L.*
g *Polybius, Athenæus, alii.*
h *Laërt. in Epicuro.*
i *idem in Chrysippo.*
k *Sueton. in Tiberio cap.* 42.
l *lib.* 5. *c.* 10.
m *Nazianzenus.*
n 3. *Rhet.*

ſummo numine colerent? Illud etiam hanc ſententiam confirmat, quòd qui gentibus erat *Baal-reem*, hoc eſt, βροντοῦς *a*, ſimiliter ridiculo nomine *Baal-phegor*, hoc eſt, πορδοῦς *b* in Scripturis appelletur. Nempe eadem ratione, ac Ζεὺς ὑψιβρεμέτης, qui Doricè Σδοῦς (nam Z eſt ΣΔ, ut κωμάζω κωμάσδω) Ariſtophani riſum captanti eſt Βδοῦς, quaſi à βδέειν, id eſt, *viſire*. Nam qui Βδοῦς inter veras τοῦ Διὸς appellationes reponunt, planè falluntur.

Eadem παρονομασίας forma etiam extra hominum Deorumque appellationes invenitur: idque apud omnes penè ſcriptores. Ut apud Herodotum lib. 1: Παθήματα μαθήματα· *quæ nocent, docent*. Par ratio in illo Crœſi ad Solonem *c*: Τοῖς *d* βασιλεῦσι δεῖ ὡς ἥκιστα, ἢ ὡς ἥδιστα ὁμιλεῖν. Quo jubebat, aut minimum verſari cum hominibus fortunatis, nec aſſuetis vera audire; aut loqui ea, quæ lubentes audirent. Atque hinc Victorius *e* colligebat, non eſſe hoc ſchema inventum Gorgiæ, vel Iſocratis, etſi inprimis illud frequentarint. Ariſtophanes ſcitè ταμίας, ſive *promicondos*, vocat λαμίας, ſive *ſtriges*: quia ut hæ exſugerent ſanguinem, ita illi pecuniis exenterarent. Quod cùm frigidè dictum Plutarcho *f* videtur: ſeveriùs omnino judicium exercet, quàm in Comico oporteret. Similiter Latini. Ennius *g*:

Haut doctis dictis certantes, ſed maledictis.

Quod imitatus Plautus Aſinariâ *h*:

--- Dicta docta pro datis.

Et Trinummo *i*:

Multa ego poſſum docta dicta, & quamvis facundè loqui.

Et Menæchmis *k*:

Dictum faceſſas doctum, & diſcaveas malo.

Idem Epidico *l*:

Malim iſtiuſmodi mihi amicos furno merſos, quàm foro.

Vbi *foro merſos* vocat ære obrutos alieno: quia nempe in foro trapezitæ eſſent. Ejuſdem Plauti eſt prologo Mercatoris:

Amens amanſque utut animum offirmo meum.

Quod imitatus Terentius *m*:

Inceptio eſt amentium, haut amantium.

Eâdem Plauti comœdiâ *n* legas:

--- Igitur hoccine eſt
Amare? arare mavelim, quàm ſic amare.

Quibus ipſis in verbis luſit Martialis *o*:

Artemidorus amat, Calliodorus arat.

Item Plauti eſt Ciſtellariâ *p*:

a *Tonans.*
b *pedens.*
c *apud Plutarchum in vita Solonis.*
d *cum regibus aut nequaquam eſt verſandum, aut quã ſuaviſſimè.*
e *lib.* 37. *Var. Lect. cap.* 22.
f *initio diſſertationis De cõparatione Ariſtophanis, & Menandri.*
g *apud Agellium lib.* 20. *cap.* 9.
h *act.* 3 *ſc.* 1.
i *ſc. quo illic homo.*
k *act.* 2. *ſc.* 1.
l *act.* 1. *ſc.* 2.
m *Andr. act.* 1. *ſc.* 3.
n *act.* 2. *ſc.* 3.
o *lib.* 9. *epigr.* 22.
p *act.* 1. *ſc.* 1.

--- *Amor, & melle, & felle est fœcundissimus.*

Et Truculento *a*:

In melle sunt linguæ sitæ vestræ, atque orationes,
Lacteque: corda felle sunt lita, atque acerbo aceto.

Quibus locis duobus similes duo occurrunt Ausonii. Vnus quidē *b*,

Cui felle multo, melle multo mens madens.

Alter autem *c*,

Qui felle carmen, atque melle temperans.

Notum etiam dictum Livii Drusi *d*: *Nihil se ad largitionem ulli reliquisse, nisi siquis, aut cœlum dividere vellet, aut cœnum.* Quibus in verbis etiam lusit Tertullianus libro de spectaculis cap. XXV. Incerti est poëtæ apud Varronem lib. IV. de L.L.

Honus est bonos, qui sustinet Remp.

Et hoc ipsius Varronis Modio *e*:

Omnes videmur nobis esse belluli,
Et festivi saperdæ, cùm simus sapri.

Vbi *saperdæ* dicuntur sapientes, ut Festus, & Nonius, interpretantur: (aliàs eo τ̃ καρκῖνον ἰχθυῶ *f*, vel, ut Casaubonus *g* legendum putat, τ̃ κοραχῖνον, significari, Hesychius *h* & Etymologus volunt; sed dissentiente ab iis Athenæo) *sapri* verò sunt nugaces; ut vox σαπρὸς exponitur in Philoxeni gloss. Etiam Cicero hoc genere delectabatur. Vt pro Roscio Amer. *Terret etiam nos, ac minatur, tribus prædiis, hoc est, præmiis sceleris ornatus.* Item Catilin. I: *Qui de hujus urbis, atque adeò orbis terrarum exitio cogitent.* Quomodo & Tertullianus dixit lib. de animâ cap. I: *Non unius urbis, sed universi orbis iniquam sententiam sustinens.* Idē Cicero Philipp. III: *En, cur magister ejus ex oratore arator factus sit.* Et Philip. XI: *Paratum habet imperatorem, C. Cassium, P. C., contra Dolabellam; nec paratum solùm, sed peritum, atque fortem.* Livii quoque est lib. XXII: *Itaque plebiscitum, quo oneratus magis, quàm honoratus sum, primus antiquo, abrogoq́.* Et ex poëtis æqualis ejus Ovidius, I V. Fast.

Nec prece, nec pretio, nec movet ille minis.

Etiam in II. de Arte Rigaltius legit:

Et Venus in venis ignis in igne fuit.

De quo vide sis notas ejus in Phædrū. Sed magis mihi placet vulgatum, *Et Venus in vinis:* propter illud, *ignis in igne.* Etiam Martialis est *i*:

Sed dum ludit Aper, lædere novit Aper.

Ac suspicor, Sedulium similiter scripsisse in præfatione operis paschalis: *Sæpe belliger miles armis, quibus assuetus est lædere, delectatur etiam ludere.* In MSo utrobique *ludere* invenimus. Pro quo, priori loco *dimicare*

a act. 1. sc. 2.
b carm. 16. in Professores Burdigalenses.
c epist. 15.
d Flor. lib. 3. cap. 17.
e apud Nonii in Saperda.
f cancrum piscem.
g lib. 6. Animad. in Athen. cap. 17.
h in σαπέρδης. Ac meminit σαπέρδου piscis etiā Lucianus in Somnio, sive Gallo.
i lib. 2. epig. 15.

care substituerunt; sententiæ quidem convenienter; sed tamen quanto minus à veteri scriptura abit, quod reposui. Appuleius Apolog. I: *An vobis* (Mercuriolum) *quem scelestus ille sceletum* (σκελετὸν) *nominabat.* Ejusdem ex epigrammatis est *a*: a *apol.* I.

Hasce duas flammas, dum potiar, patiar.

Bassiani Caracallæ est de fratre Getâ à se interemto, quem Astrologi divum, id est, imperatorem fore prædixerant: *Sit divus, dummodo non sit vivus.* Auctor Spartianus. Ausonio quoque hoc schema in deliciis fuit. Vnum alterum locum jam vidimus. Simileque hoc epist. XXII: *Soli & sali commercio.* Et in iisdem vocibus epigr. XXXII:

Orta salo, suscepta solo, patre edita Cælo,
Aeneadûm genitrix hîc habito alma Venus.

Et epigr. sequenti:

Sive legat quæ dabo, sive tegat.

Cui simile hoc ejusdem præfat. in ludum sapientum:

Aequanimis fiam te judice, sive legenda,
Sive tegenda putes carmina, quæ dedimus.

Eodem carmine ait:

Optabo ut placeam, sin minùs, ut taceam.

Orosius lib. de arbitrii libertate: *Lex imperat, fides impetrat.* Sed quid veteres Theologos tango? quorum Augustinus, & alii plerique, tantopere hoc gaudent schemate, ut etiam affectâsse videantur.

Ad hanc paronomasias speciem, cui mole suâ laborare videatur schematum multitudo, referre possit figuram, quam Hermogenes πάρισον vocat. Cùm autem ea vox non uno à rhetoribus accipiatur modo; (duas certè significationes ab hâc diversas capite proximo afferemus) Hermogeni *b* πάρισον est, cùm idē usurpatur verbum variatum præpositionibus, aut nominibus appositis. Isocrates *c*, alius tamen ab illo nobili sophistâ: Ἐὰν ἦς φιλομαθὴς, ἔσῃ πολυμαθής *d*. Terentius Andr. *e*

b *l.* περὶ μεθόδου δεινότ.
c *ad Demonicum.*
d *Si fueris avidus discendi, multa disces.*
e *act.* 4. *sc.* 4.

Nisi puerum tollis, jam ego hunc in mediam viam
Provolvam; teque ibidem pervolvam in luto.

Cicero ad Quinctum fratrem lib. II ep. IX: *Tu verò ut me & appelles, & interpelles, & obloquare, & colloquare, velim.* Idem pro Roscio Amerino: *Non modò ignoscendi ratio, verùm etiam cognoscendi consuetudo, jam de civitate sublata est* Et eâdem: *Ex eo T. Roscius non paullo nescio quid in suam rem convertit: sed hunc funditus evertit bonis.* Possis huc etiam referre illud apud Ciceronem in secundo de oratore: *Si tu, & adversus, & aversus impudicus es.* In quo detractionis παρονομασίαν superiùs statueba-

tuebamus. Vide & Apost. II. Cor. I. v. 6. & Phil. III. 2. 3.

Quod si πάρισον est, cùm manet posterior cōpositi pars, priori immutatâ: πάρισον etiam erit, cùm manet prior, mutatâ posteriori. Ita Justinus Martyr apologiâ priore ait, se insidias, fustuarium, crucisve supplicium exspectare, vel ὑπὸ Κρήσκεντος τοῦ φιλοσόφου, καὶ φιλοκόμπου· *à Crescente philosopho, & philocompo:* hoc est, inanis jactationis, & arrogantiæ amatore.

Dicitur autem vox quoque immutari solâ quantitate. Itaque etiam παρονομασίας species fuerit: *Avium* a *dulcedo ducit ad avium.* Sanè his in vocibus lusit quoque Maro, cujus illud Georg. II:

Avia tum resonant avibus virgulta canoris.

Citat & Fabius *b* ex Epigrammatis Ovidii, quæ interciderunt:

Cur ego non dicam, Furia, te Furiam?

qui locus malè in Aldinâ habitus. Catullus *c*:

--- *Volo ad Serapis*
Ferri manè; mane, inquio puellæ.

Sæpe verò cum quantitate etiam literæ unius, vel plurium, fit commutatio. Plautus Mercatore *d*:

Aedepol, næ ille oblongis malis dedit mihi magnum malum.

Ubi priori loco *malis* est *maxillis.* Tullius quoque similiter lusit ad Atticū *e* suum scribens: *Fuerunt* (judices) *quos fames magis, quàm fama, commoverit.* Cui, & sententiâ, & schemate ipso (manente tamē quantitate) simile est illud Pomponii *f*, alibi etiam adductum nobis:

Ego rūmorem parvi facio, dum sit rumen qui impleam.

Hieronymus Treutlerus *g* ait, & quoddam esse παρονομασίας genus, in quo nec literæ, syllabæve, nec accentus, spiritus, aut quantitatis fiat immutatio. Istiusmodi verò παρονομασίαν esse, *Iucundum* h *est amari, si curetur, nequid insit amari.* Verùm hujuscemodi ad ἀντανάκλασιν pertinent; ut diximus cap. II. libri superioris.

Atque ut ille παρονομασίας schema nimis extendit: ita veterum quidam nimis coarctant. Nam presſè adeò utuntur, ut in solis habeat nominibus locū; in verbis autem dicatur παρόμοιον; idque non quandocunque voces leviter immutantur, sed cùm id ita fit, ut sensus etiā sit diversissimus. Vide Donatum in Andr. act. IV. sc. V. tum item de hoc Donati loco adi Nannium lib. I. Miscell. cap. X. Et sanè non dubium est, quin tum inprimis παρονομασία sit, cùm diversus exsurgit sensus: quod si non fiat, meliùs fortasse ad παρήχησιν, sive syllabę ejusdem ἀντανάκλασιν, retuleris. Sed quod putarunt, παρονομασίαν solùm esse in nominibus, id concedi non debet. Nam ut παρονομασία est, *non orator,*

a Fabius lib. 9. c. 3.
b Fabius ibid.
c epig. 10.
d act. 3. sc. 4.
e lib. I. epist. 13.
f in Prostibulo, teste Nonio in Rumen.
g lib. 2. Methodi.
h Cornificius l. 4. & Fabius l. 9. cap. 3.

orator, *ſed arator:* ita & παρονομασία eſt, *non orare*, *ſed arare*. Nec altera ſententia alio ullo ſubnixa eſt, quàm eo, quòd παρονομασία ab ὄνομα *a* derivetur. Quaſi non ſub nominibus etiã verba contineantur. Quod liquidò oſtenſum nobis, cùm ſimilem aliorum de μετωνυμίᾳ errorem refelleremus.

a *nomen.*

Utimur inprimis paronomaſiâ in epigrammatis, ſatyris, comœdiis, ac ubicunque convenit jocari. At in gravioribus poëmatis vix ullus ei eſt locus. Certè cùm poſſet Maro;

Auguſtos animos anguſto in pectore verſant:

prætulit tamen optimo jure *b*; *Ingentes animos.*

b *Georg.* 4.

Neque ferè apud oratores locum habet, niſi figura alioqui levis ſententiarum pondere impleatur. Plurima hujuſce rei exempla ſuppeditant SS. Patres, eoſque inter B. Auguſtinus.

Quamquam verò hæc ita ſunt, non tamen planè id artificium reſpuit poëtarum princeps. Nam & is luſit in vocibus, *avia*, & *avium;* ut antè vidimus: & ejuſdem quoque eſt *c*;

c 1. *Georg.*

--- *puppeſque tuæ, pubeſque tuorum.* Quin idem quoque, ut egregiè obſervavit Bartholomæus Maranta *d*, eò quòd de converſione ageret, converſionem eam oſtendere voluit materiâ ac corpore vocis ſervato; formâ autem ſeu ſignificatione, quæ quaſi anima vocis eſt, immutatâ. Nam de Cygno in avem converſo ita ait *e*:

d *l.* 1. *Lucullianarũ Quæſtionum.*
e *Æn.* 10.

Dum canit, & mæſtum Muſâ ſolatur amorem,
Canentem molli plumâ duxiſſe ſenectam,
Linquentem terras, & ſidera voce ſequentem.

Vides, ut ex *canens*, priori correptâ, faciat *canens*, eâ productâ. Idem facit, agens de morte, quæ corpus commutat in cadaver *f*:

f *Æn.* 10.

Fata canens ſylvis genitor cælârat Alæſum.
Vt ſenior leto canentia lumina ſolvit:
Injecere manum Parcæ &c.

II. DE ὉΜΟΙΟΚΑΤΑΛΉΚΤῼ, ET EJUS SPECIEBUS, QUÆ VULGO DICUNTUR ὉΜΟΙΌΠΤΩΤΟΝ, ET ὉΜΟΙΟΤΈΛΕΥΤΟΝ.

ὉΜΟΙΟΚΑΤΆΛΗΚΤΟΝ eſt, cùm voces ſimiliter deſinunt. Thucydides lib. 1. φαίνεται γὰρ ἡ νῦν Ἑλλὰς καλουμένη, οὐ πάλαι βεβαίως οἰκουμένη *g*. Ad quem locum Scholiaſtes monet, in οἰκουμένη, & καλουμένη, eſſe ὁμοιοκατάληκτον: atque id ſchema alio nomine vocari Γοργίον, ſive, ut H. Stephanus mavult, Γόργειον, ſeu Γοργίαιον. Videtur autem ita dictum

g *Nam liquet, eã, quæ nunc Græcia vocatur, haut conſtanter fuiſſe olim habitatã.*

dictum à Gorgia Leontino, quia is crebrò usurpârit, & juxta aliquos primus invenerit; quemadmòdum & ei tribuunt ἀντίθετα, ἰσόκωλα, & πάρισα: quorum omnium novitate tantopere ejus commendabantur orationes, ut dies, quibus habitæ essent, vocarentur ἑορταὶ *a*, orationes dicerentur λαμπάδες *b*, ipsi autem aurea Delphis constitueretur statua; ut quidem scribit Cic. III. de Oratore. Nam Græci scriptores, ac Plinius lib. XXXIII. cap. IV. volunt, eum sibi propriam statuisse imaginem. quemadmodum & in altero dissensio est: cùm Cicero, eumque secutus Plinius, auream fuisse imaginem testentur: at Pausanias, aliique, inauratam fuisse referant. Victorium hâc de re adi lib. V. Var. Lect. cap. IX. Aliquid etiam de eo Majoragius in epistolicis, quæst. ult. ubi, rejectâ opinione Pausaniæ, Tullianam amplectitur.

a festi dies.
b lãmpades.

Species ὁμοιοκαταλήκτου sunt ὁμοιόπτωτον, & ὁμοιοτέλευτον: vulgò vocant *similiter cadens*, ac *similiter desinens*. ὉΜΟΙΟΤΈΛΕΥΤΟΝ volunt constitui vocibus quibusvis, simili sono commata aut cola claudentibus: ὉΜΟΙΌΠΤΩΤΟΝ fieri, cùm voces declinabiles (sive nomina, sive verba) iisdem casibus (ad quæ etiam referenda tempora) in sententiæ vel initio, vel medio, vel fine conjunguntur, sive soni sint similis, sive dissimilis. Verùm dissentit Jul. Scaliger, cui ὁμοιόπτωτον, & ὁμοιοτέλευτον idem sunt schema, quia idem in dictione sit πτῶσις, & τελευτή. Mihi tamen altera sententia haut improbatur. Siquidem, & idem casus esse potest dissimili terminatione, & similis terminatio in casibus similibus. Idem sanè casus est, cùm dico: *Pollet autoritate, circumfluit opibus, abundat amicis*. At, *pollet, circumfluit, abundat*; item, *autoritate, opibus, amicis*, dissimilem exitum habent. Fuerit igitur ὁμοιόπτωτον. At similis fuerit exitus in dissimilibus casibus, si dixeris: *Non eguisti calcare, ex quo cœpisti eloquentiam amare*. Hoc igitur sit ὁμοιοτέλευτον. Quod si in fine iidem sint, sive nominum, sive verborum casus, & hi ipsi casus habeant similem omnino sonum: tum, me judice, & ὁμοιόπτωτον fuerit, & ὁμοιοτέλευτον. Ita utrumque habes in illo Laberii *c* apud Agellium *d*:

Non mammosa, non annosa, non bibosa, non procax.

Item in his Ennii *e* anapæstis:

Hæc omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam evitari,
Iovis aram sanguine turpari.

Itidem in hoc incerti poëtæ, quod ex primo ἀνθολογίας desumsimus:

Εἰ μὲν ἦν μαθεῖν, ἃ δεῖ παθεῖν,
Καὶ μὴ παθεῖν, καλὸν ἦν τὸ μαθεῖν.

c in mimo primo, qui Salinator inscriptus.
d l.3.c.12.
e in Hecuba, apud Cic. 1. & 3. Tusc. quæst. & ex parte Noniū in Turpari.

Εἰ δὲ δεῖ παθεῖν, ἀλλ' οὐ μαθεῖν,
Τί δεῖ μαθεῖν; χρὴ γὰρ παθεῖν a.
Si licet scire, quæ oportet subire,
Et non subire; pulchrum sit scire.
Sin oportet subire, quæ licet scire;
Quid juvat scire? nam oportet subire.

Item in illis Hadriani Cæsaris versibus, quos moriens fecisse dicitur, teste Aelio Spartiano:

Animula, vagula, blandula,
Hospes, comesque corporis,
Quæ nunc abibis in loca,
Pallidula, rigida, nudula,
Nec, ut soles, dabis jocos.

Verùm etsi in hujuscemodi utrumque concurrat schema; vulgò tamen ea tantùm ὁμοιοτέλευτα, non item ὁμοιόπτωτα appellant. Ego, id quando fit, ὁμοιοκατάληκτα vocare malim; quo utrumque schema comprehenditur. Ὁμοιοτελεύτοις mirum in modum hodie omnes gaudent nationes in faciendis poëmatis. Neque enim tam accentus spectant, ut, multorum judicio, faciunt Hebræi, (quorum tamen metricam rationem perpaucis *b* satis perspectam esse arbitror) aut quantitatem, ut Græci ac Latini, ac, ut censeo, etiam Hebręi; quàm unū hoc inprimis agunt, ut versus similiter desinant. Vidimus quidē aliqua Germanicâ, Belgicâ, Celticâ, conscripta linguâ, Græcum Latinumq; in morem; quin ipsi aliquid aliquādo istoc in genere tentavimus; verùm paucos omnino hic scribendi modus imitatores nanciscitur. Et sanè Judæi quoq; ipsi jam ab annis plus minùs quingentis, puta ex quo R. David Kimchi floruit, & antè, Christianorum imitatione versus scripsere nostris similes, hoc est, in quibus spectetur similis clausularum sonus.

Curandum autem, ne immodicè consectemur ὁμοιοκατάληκτα, aliaque id genus scitamenta, ac μειρακιώδεις σχηματισμοὺς *c*: quos in ipso Platone, ac Thucydide, reprehendere non dubitavit Dionysius Halicarnass. Juréne, an injuriâ, non disputo. Illud quidem extra controversiam est, non leviter hoc morbo laborásse Gorgiam: quamquam magni nominis rhetorem; ut cùm ea indicium faciunt, quæ suprà retulimus; tum quod ab hoc τὸ ῥητορεύειν *d* dixerint γοργιάζειν, teste Philostrato *e*. Certè quia Gorgias iis nimis fartim utebatur, inde est, quòd eorum usum temperárit Isocrates; si quidem Tullium audimus, vel Halicarnassensem: aliud enim in causâ fuisse, ali-

a Translationē horū triplicem carmine expressā, unam G. Lilii, ac geminam Th. Mori, vide, si voles, in collectione epigrammatum selectorū Græco-Latinâ, quam Bebelius excudit.

b *Interim de eâ, si ita visū, adi Poëticam Hebræam V. Cl. Theodori Eberti: sed inprimis summi viri, Frācisci Gomari, quam inscripsit Davidis Lyrā: cui, in hoc eruditorū dissensu, potiùs accessero, quàm R. Mosche ben Chabib, Steucho, Ios. Scaligero, nullum in Hebræis metrum agnoscētibus.*

c *puerilia schemata.* d *oratoriā artē exercere.* e *in epist.*

alibi *a* ostendimus. Verùm, sive id consilio, sive desperatione factum ab Isocrate; melior erat Isocratea dictio, quàm vel Gorgiæ, vel Thrasymachi; quorum oratio jure ob nimium eorum usum culpari solet. In juvenili quidem ætate haut tantopere immodicum hunc splendorem damnaverim; non quia vitium non sit, sed quòd luxuriantem dictionem judicium, atque ætas maturior, ut plurimùm resecent. At stata inclinataque ætas magis temperare debet, tum quia nihil gravius satietate, (κόρον ἔχει γὰρ καὶ μέλι, καὶ τὰ τερπν' ἄνθε' ἀφροδίσια *b*, ut ait Pindarus *c*) tum quia puerilem redolet affectationem oratio, quæ passim inuritur calamistris, talibusque lenociniis non tam honestæ matronæ, quàm prostibuli fuco cerussâque óbliti, similis fit. Atque id quoque his Lucillii *d* versibus ostendit Agellius lib. XVIII. cap. VIII:

Quo me habeam pacto, tametsi non e quæris; docebo
Quando in eo numero mânsti, quo in maxima nunc est
Pars hominum, ut periisse velis, quem nolueris cùm
Visere debueris. Hoc NOLUERIS, *&* DEBUERIS, *te*
Si minùs delectat, quia τεχνίον f *Isocratium est,*
Ληρῶδέςque g *simitu, tum* συμμειρακιῶδες h,
Non operam perdo.

Ita eum locum restituit vir illustris Ausonianarum Lectionum lib. II. cap. IV. Quod si placet, necesse sit fateri, Lucillium fecisse versum septem pedum, qualis fuerit quartus. In plerisque editionibus *i* abest, *Visere:* sed cum sententiæ dispendio. Ita tamen & Nannius lib. IV. Miscell. cap. XXVI. Alii pro *Nolueris* legunt, *Nol*, voce decurtatâ: quomodo apud Ennium fuit *gau* pro *gaudium*, *cœl* pro *cœlum*, *do* pro *domus*, idque Græcorum exemplo, qui itidem δῶ dicunt pro δῶμα. Sed huic sententiæ repugnat, quòd Lucillius hîc reprehendat ὁμοιοτέλευτα: cujusmodi sunt *nolueris*, & *debueris*. At si *nol* reponas, jam ὁμοιοτέλευτον perierit. Sed totá hac de re pluribus dicimus in Grammaticis exercitationibus. Versu etiam penultimo in vett. editt. corruptè admodum legas:

Ο χληρῶδές *quæ simul totum*, καὶ σὺ μειρακιώδης.

Ut fortasse scripserit Lucillius:

Ληρῶδέςque *simul, tum* καὶ συμμειρακιῶδες.

Nempe ex *tum* fecere *totum*, eò quòd sic, sed cum apice, scribere hoc soleant, qui literarum compendio student. Sed utcunque legendum sit, satis liquet, à Lucillio rideri, qui ὁμοιοτέλευτα nimis ament. Nero quoque imperator, cùm immodicè illa sectaretur, hoc nomine

a *l.* 4. *c.* 4.
b *satietatē habet & mel, & dulces flores Venerei.*
c *Nem. od.* 7.
d *lib.* 5. *sat.*
e *al.* tamen etsi haut. *Quod numeris cō venientius videtur.*
f *artificium.*
g *nugale.*
h *juvenile.*
i *etiā Coloniensi an.* 1524. *quam Godefridus Hittorpius, & in Græcis Arnoldus Vesaliensis correxit, ac uterq; etiā in non paucis locis corrupit.*

mine meritò reprehenditur à Persio sat. 1. Iis verò exemplis, quæ apud Persium legere est, adde hoc ejusdem è Senecæ lib. primo naturalium quæst.

Colla Cytheriacæ splendent agitata columbæ.

Est quidem apud optimos quosque poëtas invenire versus, in quibus pentemimeris, & ultima versus, similiter desinant: verùm apud eos, & rara hæc sunt, & sponte oblata: at Nero, ut videtur, affectabat: cujus cæteroquin versus Persianis non sunt deteriores; quin potiùs meliores.

III. De parechesi.

ΠΑΡΗ'ΧΗΣΙΣ, est, cùm una pluréſve syllabæ ejus vocis, quæ antecessit, vel continuè, vel exiguò post intervallo, repetuntur in aliâ voce. Idque interdum fit manente quantitate, interdum variatâ. Plaut. Bacch. *a* — a act.3.sc.3.

--- *Perire me malis malim modis.*

Et Pœnulo *b*: --- *Polistum malim, quàm malum,* — b act.5.sc. Fuit hodie.

Ennius VIII. Annal. *c* --- *Sed mage ferro*

Rem repetunt, regnumque petunt, vadunt solidâ vi. — c apud Gell. lib. 20. c. 10.

Plura hujusmodi suggerent Fulvius Ursinus in collatione Virgilii cum Græcis scriptoribus, in illud II. Aen. *Dorica castra*: & Obertus Giffanius in Lucretiano indice, ubi de *Geminatione verborum*: & nos superiori libro cap. II. tmem. IV. Patres plerique multùm talibus gaudent. Ita B. Augustini est priori contra Julianum *d* libro, ex iis qui ante annos paucos Claudii Menardi beneficio lucem primùm videre: *Magna tibi pœna est disputator hic Pœnus, &, longè antequam nasceremini, magna pœna hæresis vestræ Pœnus præparatus est Cyprianus.* Vocárat Julianus Augustinum tractatorem Pœnum; cui verbis illis respondet. Epigrammatis etiam convenit. Scitum sanè illud Parmenionis Macedonis lib. I. Ἀνθολογίας *e*: — d pag.8. e Tit. εἰς ἀνταπόδοσιν.

Οἱ κόρεις ἄχρι κόρου κορέσαντό μου· ἀλλ' ἐκορέσθην
Ἄχρι κόρου καὐτὸς τῶν κόρεις ἐκκορίσας.

Latina lingua venustatem hanc non assequitur. Sententia verò est talis: *Cimices usquè ad satietatem satiati sunt me: sed satiatus sum Usque ad satietatem & ipse cimices occidens, sive* (ut proprietatem verbi retineam) *excimicans.*

Sed hujusmodi παρηχήσεις, & ὁμοιοκατάληκτα desiora, ac his similia, nõ conveniunt oratori, vel historico: unde Photius, accuratus scripto-

rum censor, in Philostorgio damnat, quòd περιβέβληται αὐτῷ ποικίλως ὁ λόγος καὶ ἐν κόρῳ· *variè ei ornatur oratio, etiam ad satietatem.*

IV. DE INTERROGATIONE.

ἘΡΩ΄ΤΗΣΙΣ, quæ & πεῦσις, & πύσμα, tantùm figura est, cùm, ubi rectâ oratione uti solemus, sermonem ad aliquid inquirendum inflectimus. Non igitur naturâ schema est, sed usu. E. G. figuratus

a *Catil.* 1. est ille rogandi modus apud Tullium *a*: *Quousque tandem abutêre, Catilina, patientiâ nostrâ?* Et, *Patêre tua consilia non sentis?* Poterat enim rectâ dixisse oratione: *Diu abuteris patientiâ nostrâ.* Et, *Patent tua consilia.* Figuratus item ille apud Maronem 11. Aen.

--- Quæ tanta insania, cives?
Creditis avectos hostes? aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaûm? sic notus Ulysses?

Neque enim discendi gratiâ instituitur; sed ut vires atque aculeos addat orationi.

At ille naturalis est modus:

b *Æn.* 8. *Qui* b *genus? unde domo? pacémne adfertis, an arma?*

c *Æn.* 1. Item *c*:

Sed vos qui tandem? quibus aut venistis ab oris?

d *Ecl.* 3. Par ratio istius in Eclogis *d*:

Dic mihi, Damœta, cuium pecus? an Melibœi?

e *Ecl* 9. Item hujus *e*:

Quò te, Mæri, pedes? an quò via ducit in urbem?

Atque vel hinc Francisci Robortelii error dilucet, qui libro de arti-

f *figuratum.* ficio dicendi negat, sermonem rectè dividi in σχηματισμένον *f*, & ἀσχη-

g *figuræ expertem.* μάτιστον *g*, quia omnis sermo sit figuratus; cùm, quicquid dicimus, necesse sit habere aliquam figuram & σχέσιν. Erroris autem caussa est,

h *communiter & laxè.* quòd non animadverterit, vocem *figuræ* nunc accipi κοινῶς *h*, quomodo omnis sermo figuratus est, cùm omnis oratio sit quædam conceptuum nostrorum delineatio: nunc verò pressè sumi, ut intelligatur de solâ loquendi formâ, quæ ab communi usu recedit. Priori modo etiam naturalis interrogatio figurata est: posteriori verò ea

i *Ex Ovidii Medea citat Quinctilianus lib.* 8. *c.* 5. solùm, quæ, ubi recto sermone uti licet, sermonem inflectit, quò acrior ac vehementior fiat sermo. Ejusmodi est ista Medeæ apud Ovidium in tragœdia deperdita *i*:

Servare potui: perdere an possim rogas?

Quanto enim hoc majorem emphasin habet, quàm si dixisset, Si servare

ſervare potui, potero & perdere. Atque hinc liquet, interrogationem vim habere maximam ad probandum. Judicant enim auditores, non fuiſſe eâ uſurum oratorem, niſi probè nôſſet, nihil ab adverſario poſſe reſponderi. Quem interrogationis uſum etiam in Apoſtolo commendat Iſidorus Peluſiota lib. III. epiſt. CLXXXIV. Valet quoque interrogatio ad afferendam orationi varietatem, dum id, quod priùs rectâ oratione dictum erat, poſtea dicitur inflexâ. Sed & interrogatio eſt quaſi aculeus, quo languentem excitamus auditorem. Nec tamen immodicè hâc ûtendum. Sanè ridiculè ſeſe dant, qui magnos ſenſus interrogatiunculis non adjuvant, ſed frangunt. Hoc morbo inprimis Stoici laborarunt; ut cognoſcimus è Tullii Paradoxis *a*. Ne idem in vitium incidamus, rariùs interrogatione utemur in ſermone familiari, ſæpius in actionibus, idque tum in rebus confeſſis ac manifeſtis, tum in confirmatis; quia id, quod demonſtratum eſt, pro confeſſo habetur. Ac vel auditores rogabimus, ut eos reprehendamus; vel adverſarios, ut eorum argumenta infringamus; vel nos ipſos, ut excitetur auditor, & removeatur ſuſpicio adverſarii. Vide Hermogenem lib. περὶ μεθόδου δεινότητος, & Fabium lib. IX. cap. II. Ubi inter alia ſcribit, ἀποστροφὴν etiam habere vim maximam, ſi adverſarium invadat, & inſtandi gratiâ interroget. Qualis illa Ciceronis pro Ligario: *Quid enim, Tubero, tum ille diſtrictus in acie Pharſalicâ gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? quis erat ſenſus armorum tuorum?* &c. Hujuſmodi interrogationes, Longino *b* etiam judice, ἄγουσι τὰ παθητικά *c*: ut non debeat videri mirum, quòd, Cicerone illa, quæ jam adduximus, detonante, uſque adeò perturbatus fuerit Cæſar, ut corpore contremuerit totus, imò libelli etiam, quos tenebat, è manibus exciderint: quemadmodum locuples nobis teſtis eſt Plutarchus in Ciceronis vita.

a *prolog.*
b *lib.* περὶ ὕψους.
c *commovent affectus.*

Interrogationi interdum ſubjicitur reſponſio, quæ iccirco SUBJECTIO vocatur. Sed cùm ea ordine verborum, atque adeò verbis maneat commutatis; dubium non eſt, quin ſchema ſit διανοίας. Imò de interrogatione etiam dubitari poſſit, an non ad ſchemata potiùs διανοίας, quàm λέξεως, pertineat. Quod non temere à me dici, inferiùs *d* parebit, cùm agemus de ſchematibus orationem figurantibus ratione perſonæ.

d *cap.* 7.

V. DE QUINQUE SCHEMATIBUS, QUIBUS ORATIO SECUNDUM SITUM FIGURATUR.

DENIQUE ſecundùm ſitum figurantur ὑπερβατὸν, ἐπεμβολὴ, παρένθεσις, συνάντησις, & ζεῦγμα.

a l.8.c.6. ΥΠΕΡΒΑΤΟ'Ν eſt *verbi tranſgreſſio*, ut Fabius a interpretatur. hoc eſt, cùm, poſt verborum tractum, verbum ad calcem uſque transfertur. Ut apud Horat. lib. I. od XXXV: *O diva, gratum quæ regis Antium* &c. Poſt multa tandem ſequitur, *Serves iturum* &c. Et apud Maronem XII. Aeneid. ubi cùm ſententiam ita inchoâſſet, *Interea Reges:* hemiſtichium, & totos ſeptem verſus interſerit, priuſquam ſubjungat illa, *Procedunt caſtris.*

ΠΑΡΕΜΒΟΛΗ', ſive ἐπεμβολὴ in orationis medio cauſſam rei, vel circumſtantiam aliquam, interponit. Theo b appellat μεσαξυλογίαν, uti quoque Hermogenis interpres: qui & autor eſt, ab aliis vocatam ὑποστροφὴν, & καταπλοκήν. Cic. pro Marcello: *Diuturni ſilentii, Patres Conſcripti, quo eram his temporibus uſus, non timore aliquo, ſed partim dolore, partim verecundiâ, finem hodiernus dies attulit.* Venuſtius hoc, quàm ſi illa verba ſententiam inchoarent: *Finem hodiernus dies attulit diuturni ſilentii.* Poterat quoque Maro ſcribere I. Aeneid.

b cap. de Narrat.

Hunc lætum Tyriiſque diem, Troiâque profectis,
Iupiter, eſſe velis: nam te dare jura loquuntur Hoſpitibus.

At quanto iſtud præſtat!

Iupiter (hoſpitibus nam te dare jura loquuntur)
Hunc lætum, Tyriiſque diem, Troiâque profectis
Eſſe velis.

c I. Æn. Poterat item Maro c:

Aeneas rapidum ad naves præmittit Achatem.
Namque haut paſſus amor patrius conſiſtere mentem.

At meritò prætulit iſthoc:

Aeneas (neque enim patrius conſiſtere mentem
Paſſus amor) rapidum ad naves præmittit Achatem.

Iſidorus lib. I. Orig. παρένθεσιν hîc ſtatuit. Nos preſſiùs eâ voce utimur, ut propriè ΠΑΡΕ'ΝΘΕΣΙΣ dicatur, cùm inſeritur orationi aliquid totâ materiâ alienum. Ut in illo d:

d Georg. 3.

--- Ipſique ſuos jam morte ſub ægrâ
(Di meliora piis, erroremque hoſtibus illum)
Diſciſſos nudis laniabant dentibus artus.

Et;

Et; *Namque a (fatebor enim) dum me Galatea tenebat &c.* a Ecl.1.

Παρεμβολὴ seu μεταξυλογία, itẽ παρένθεσις, si longior sit, orationem reddunt obscuram: ut Theo monet, ubi docet, quæ narrationis perspicuitati adversentur.

ΣΥΝΑ'ΝΤΗΣΙΣ, sive occasio, & ΖΕΥ͂ΓΜΑ, sive jugatio, conveniunt materiâ: quia ambæ partes orationis certo quodam ordine disponunt, ita ut aliquibus aliquæ reddantur. Differunt autem formâ, quia in συναντήσει à posteriore incipit redditio, & in primo desinit: in zeugmate autem recursus fit eo ordine, quo cœptum est. Συνάντησις est *b*: b Ecl.7.

Compulerantque greges Corydon & Thyrsis in unum.
Thyrsis oves, Corydon distentas lacte capellas.

Ζεῦγμα est c: c Æn.2.

--- divellimur inde,
Iphitus & Pelias mecum: quorum Iphitus ævo
Iam gravior, Pelias & vulnere tardus Vlyssei.

Et hoc Ovidii *d*: d lib.3. Trist.el. 4.

Illa meos casus ingravat, illa levat.
Ingravat hæc, quòd abest: levat hoc, quòd præstat amorem e.

Hactenus de schematis λέξεως.

e *Sic legẽdum puto: non, uti vulgò, levat hæc.*

CAP. VI.

DE SCHEMATIBUS ΔΙΑ'ΝΟΙ'ΑΣ, QUÆ PLUS AUT MINUS DICUNT.

SCHEMATUM διανοίας *quædam plus dicunt, quàm in re est, quædam minùs, quædam æquè.* PLUS *dicunt auxesis, digressio, & transitio.*

Auxesis est, cùm aliquid supra rei veritatem extollimus, ita tamen ut fidei limites non excedamus.

Digressio est alienæ rei, sed ad caussæ utilitatem pertinentis, extra ordinem excurrens tractatio.

Transitio est, cùm aliquid dicimus præter rem propositam, ut ab eo, quod dictum est, commodè accedamus ad id, quod proximum est.

MINUS *dicunt tapinosis, aposiopesis, & præteritio.*

Tapinosis est, cùm graviorem leviori nomine compellamus.

Aposiopesis est, cùm sententiæ incboatæ pars aliqua præcipitur, sic tamen ut intelligatur.

Præteritio est, cùm in transcursu id dicimus, quod velle nos dicere negamus.

Periphra-

Periphrapsis (quâ multis verbis rem unam ambimus) nunc magis, nunc minùs dicit, quàm in re est: ideoque referri potest ad schemata tum primi, tum secundi ordinis.

I. De auxesi.

SCHEMATA διανοίας sunt, quæ non in verbis, sed in rebus ipsis, quandam habent dignitatem. Ea differre diximus à schematibus λέξεως, quòd hæc tollantur verbis immutatis: at schemata διανοίας permaneant variato vocum ordine, at quibuscunque utamur verbis. In illis palmam cæteris præripuit Isocrates: in his omnes exsuperat Demosthenes.

Schemata διανοίας variè à variis dividi solent. Quid in eo dissensu inprimis placeat nobis, ostendimus in Partitionibus *a* Oratoriis. Sed quia non omnibus eadem arrident: neque nos eâdem nunc oberrabimus chordâ; sed, illam potiùs divisionem, paucis exceptis, retinebimus, quam amplexi sumus ante annos tres & viginti, cùm primùm Institutiones has publici juris faceremus: idque eò faciemus lubentiùs, quia in distributione eâ potissimùm secuti sumus summum virum, Cæsarem Scaligerum, in libris de re Poëtica.

a *lib.* 4. *cap.* 14. & 8 *seqq.*

Sic igitur statuimus, schematum διανοίας quædam plus dicere, quàm in re est; quædam minus; quædam æquè.

Plus quæ dicant, tres afferuntur à Scaligero; Αὔξησις, Παρέκβασις, & Μετάβασις.

ΑΥ'ΞΗΣΙΣ nonnullis vocatur, cùm gradibus aliquot pervenimus ad summum. Quâ ratione idem est, ac Incrementum: de quo cap. VII. dicemus. Hoc verò loco αὔξησις dicitur, cùm rem supra veritatem extollimus, ita tamen, ut fidei limites non excedat; quo eam ab ὑπερβολῇ suo loco *b* distinximus.

b *lib.* 4. *cap.* 12.

Quod si aliud inter ea discrimen non sit: quò jure de hyperbole agitur in Tropologia, eodem fortasse de auxesi tractabitur in eâdem. Neque enim αὔξησις minùs tropis accidit, quàm ὑπερβολή. Nã μεταφορὰ fit αὐξητικὴ, siquis dicatur alium ad scelus inflammâsse, qui tantùm leviter sit adhortatus. Par aliorum troporum ratio est. Certè, si quempiam vitæ integræ (nec gentilem excludo) sanctissimum appelles, μετωνυμία fuerit αὐξητική. Neque est, quod in exemplo hocce aqua hæreat sermonis Latini ignaris. Nam cùm *sancire* propriè sit aliquid facere inviolabile, (unde leges ac fœdera *sanciri* dicuntur, quia violari ea nefas est) nemo non videt, *sancti* nomen primò ac

propriè

propriè ſonare inviolabilem; indeque tribunos plebis, vel Clodio ipſo nequiores, propriiſſimè *ſanctos a* dici, ac tribunatū, magiſtratum *ſanctiſſimum b*. At κτ̀ μετάληψιν, quam μετωνυμίας ſpeciem ſuprà fecimus, *ſanctus* poni cœpit pro homine integræ vitæ; quia, qui hujuſmodi ſit, violari à nemine debeat. Et ſanè Muretus *c*, atque alii, qui Senecam ſanctum vocant, (quo nomine àLatinè neſcientibus obſtrigillantur) haut aliò reſpexere, quàm ad probitatem integritatemque in ſcriptis relucentem; ſive eam moribus ac vitâ expreſſerit, quæ plurium ac meliorum opinio eſt; ſive ſecus, quod vult Dio Caſſius *d*, ſcriptor de optimo quoque haut optimè ſentiens ac ſcribens.

a *3. de leg.*
b *Orat. pro Sextio.*
c *lib. 13. Var. Lect. cap. 12.*
d *apud Xiphilinū in Nerone.*

Sed αὐξήσεως quoque συνεκδοχικῆς, ſive συνεκδοχῆς αὐξητικῆς exemplum adferamus. Ac ſanè quia de *ſancti* voce diximus, opportunè ſe offert contrarium ejus *ſacerrimus* pro improbo: quomodo dixit Turpilius *e*:

Etiamne irrides, peſſume, ac ſacerrime?

e *in Demetrio, teſte Nonio in Sacrum.*

Nam (ut huic quoque exemplo facem adluceamus) cùm *ſacrum* propriè ſit, quicquid Deo eſt dicatum, conſecratumque: propriè non improbi omnes *ſacri* fuerint; ſed ii ſolùm, quos Græci καθάρματα vocāt: nempe quorum caput ob patratum ſcelus ex legum præſcripto Iovi, aut Dîs manibus, conſecratū devotumque eſſet, adeò ut ἄνευ κελεύσεως, ac impune, à quovis tolli poſſent. At liquidò errat Servius *f*, qui quòd *ſacrum* ponatur pro execrando, ortū putat à conſuetudine Maſſilienſium. Nempe quia, ut Petronius refert, cùm peſtilentiâ civitas laboraret, aliquem tenuioris fortunæ, quem anni ſpatio publicis, & purioribus cibis, aluerant, verbenis ſacriſque veſtibus ornatū cum execrationibus per urbem circumducerent, tandemque præcipitem darent; qnaſi hâc ratione à ſe mala omnia in iſtius hominis caput averruncarent.

f *in 3. Æn.*

Convenit αὔξησις accuſanti ad exaggerandū. Exaggeras enim rem, ſi pro ingrato dicas *impium:* item *inflammare* pro hortari. Ita, qui Cœlium accuſabant, *adulteria* vocabant amores ejus cum Clodiâ meretrice: *alienam* etiam *pudicitiam expugnare* eum aiebant. At defenſoris eſt, tales αὐξήσεις reprehendere, omniaque ad vivum reſecare: ut M. Tullius in L. Herennio facit, cùm ita pro Cœlio cauſſam dicit: *Si qua non nupta mulier domum ſuam patefecerit omnium cupiditati, palamque ſeſe in meretriciâ vitâ collocârit, virorum alieniſſimorum conviviis uti inſtituerit; ſi hoc in urbe, ſi in hortis, ſi in Baiarum illâ celebritate faciet; ſi denique ita ſe geret, non inceſſu ſolùm, ſed ornatu, atque comitatu; non flagrantiâ oculorum, non libertate ſermonis, ſed etiam complexu, oſculatione, aquis, navigatione, conviviis,*

viviis, ut non solùm meretrix, sed etiam procax videatur: cum hâc si quis adolescens fortè fuerit, utrùm hic tibi, L. Herenni, adulter, an amator; expugnare pudicitiam, an explere libidinem voluisse videatur?

II. DE DIGRESSIONE.

SEQUITUR E'KΒΑΣΙΣ, sive *παρέκβασις*, seu *διέξοδος*, vel *ἐκβολὴ*, ut Thucydides vocat. Cicero nominat *digressionem ab oratione propositâ*, vel *digressionem à proposito*. Vulgò autem *digressionem* simpliciter appellant. Fabius *a* vocat *egressionem:* qui & ait, suâ ætate *excessum* usitatiùs dici cœpisse. De hac idem Fabius *b* dubitat, an inter schemata referri debeat, cùm aliis sit pars caussæ. Verùm injuriâ eam statui orationis partem, argumento illud erit, quòd certum non habeat locum; ac plurimùm non tam ad rem explicandam, aut probandum fiat, quàm ad eam amplificandam ornandamque. Quare nihil caussæ est, cur è schematum numero excludatur.

a *lib.* 3. *c.* 11. *lib.* 4. *cap.* 3. & *lib.* 11. *c.* 3.
b *lib.* 9. *cap.* 2.

Fit autem digressio, cùm additur aliquid præter propositum, ita ut excedamus ab instituto: sive, ut definit Fabius lib. IV. cap. III, est *alienæ rei, sed ad utilitatem caussæ pertinentis, extra ordinem procurrens tractatio.* Atque eâdem mente Vlpiano Rhetori esse dicitur *λόγος ἐξαγώνιος, συναγωνιζόμενος ἢ πρὸς τὸν ἀγῶνα*. Vt apud Ciceronem pro Roscio Amerino digressio illa est de L. Sylla. Exposuerat, quæ consecuta erant Roscii cædem, postremoque illud dixerat: *Hæc bona sexagies emuntur duobus millibus numûm.* Subjungit deinde: *Hæc omnia, Iudices, imprudente L. Syllâ facta esse, certò scio. neque enim mirum, cùm eodem tempore, & ea quæ præterita sunt, & ea quæ videntur instare, præparet; cùm & pacis constituendæ rationem, & belli gerendi potestatem solus habeat; cùm omnes in unum spectent, unus omnia gubernet; cùm tot tantisque negotiis distentus sit, ut respirare liberè non possit; si aliquid non animadvertat. cùm præsertim tam multi occupationem ejus observent, tempusque aucupentur; ut simul atque ille despexerit, aliquid hujuscemodi moliantur. Huc accedit, quòd, quamvis ille felix sit, sicut est; tamen in tanta felicitate nemo potest esse in magna familia, qui neminem, neque servum, neque libertum improbum habeat. Interea iste T. Roscius,* &c. Idem pro Cœlio digreditur in mortem Metelli, & ejus moribundi orationem. Paullo altiùs ordiar, ut appareat, quâ occasione eò excurrat: *Ipsius autem veneni quæ ratio fingitur? ubi quæsitum est? quemadmodum paratum? quo pacto? cui, quo in loco traditum? Habuisse aiunt domi, vimque ejus esse expertum in servo quodam, ad rem ipsam parato: cujus perceleri interitu esse ab hoc comprobatum venenum. Pro dii immortales! cur interdum*

in bo-

in hominum sceleribus maximis, aut connivetis, aut præsentis fraudis pœnas in diem reservatis? Vidi enim, vidi, & illum hausi dolorem vel acerbissimum in vita, cùm Q. Metellus abstraheretur è sinu gremioque patriæ, cumque ille vir, qui se natum huic imperio putavit, tertio die post, quàm in curia, in Rostris, in Rep. floruisset, integerrimâ ætate, optimo habitu, maximis viribus, eriperetur indignissimè bonis omnibus, atque universæ civitati: quo quidem tempore ille moriens, cùm jam cæteris ex partibus oppressa mens esset, extremum sensum ad memoriam reip. reservabat: cùm me intuens flentem significabat interruptis atque morientibus vocibus, quanta impendêret procella urbi, quanta tempestas civitati: & cùm, parietem sæpe feriens, eum, qui cum Q. Catulo fuerat ei communis, crebrò Catulum, sæpe me sæpissime remp. nominabat: ut non tam se emori, quàm spoliari suo præsidio cùm patriam, tum etiam me, doleret. Quem quidem virum si nulla vis repentini sceleris sustulisset: quonam modo ille furenti fratri suo patrueli consulari restitisset, qui consulem, incipientem furere atque conantem, sua se manu interfecturum, audiente senatu, dixerit? Ex hâc igitur domo progressa ista mulier &c. Etiam pro L. Cornelio, παρέκβασιν habes de laudibus Pompeii, in quas divinus ille orator, veluti nomine ipso ducis, cursus dicendi teneretur, abrupto, quem inchoaverat, sermone, divertit; ut Fabius *a* inquit. a *lib. 4. cap. 3.*

In digressionibus peccatur bifariam. Nam alii planè eas fugiunt, alii nimis producunt. De utroque vitio ita Theon in progymnasmatis *b*: Οὐ γὰρ ἁπλῶς χρὴ (παρέκβασιν) πᾶσαν παραιτεῖσθαι, καθάπερ ὁ Φίλιστος· ἀναπαύει γὰρ τὴν διάνοιαν τῶν ἀκροατῶν· ἀλλὰ τὴν τηλικαύτην τὸ μῆκος, ἥτις ἀπαλλοτριοῖ τὴν διάνοιαν τῶν ἀκροωμένων, ὥστε δεῖσθαι πάλιν ὑπομνήσεως τῶν προειρημένων, ὡς Θεόπομπος ἐν τοῖς Φιλιππικοῖς· *Neque enim oportet simpliciter fugere digressiones, quod Philistus fecit; quia in hâc animus audientium acquiescit: verùm illas, quæ adeò sunt prolixæ, ut abducant auditorum animos, ut necesse sit ea, quæ antè dicta sunt, in memoriam revocari: cujusmodi digressionibus utitur Theopompus in Philippicis.* Quales verò fuerint istæ Theopompi digressiones, idem inibi subdit, cùm ait, in nonnullis earũ haut Philippi, atque adeò nec Macedonis cujusquam, fieri mentionem. b *cap. 4. quod est de narratione.*

Fugiendæ igitur digressiones nihil ad rem pertinentes: ut si in levibus caussis tantummodo ad ornandum antiquæ adferantur historiæ, quæ οὐδὲν πρὸς ἔπος *c*. Hunc morem taxat meritò Lucianus Ῥητόρων διδασκάλῳ· Κἂν περὶ ὑβριστοῦ τινος ἢ μοιχοῦ λέγῃς Ἀθήνησι, τὰ ἐν Ἰνδοῖς, καὶ τὰ ἐν Ἐκβατάνοις, λεγέσθω· ἐπὶ πᾶσι δὲ, ὁ Μαραθὼν, καὶ ὁ Κυναίγειρος, ὧν οὐκ ἄν τι ἄνευ γένοιτο. Καὶ ἀεὶ ὁ Ἄθως πλείσθω, καὶ ὁ Ἑλλήσποντος πεζευέσθω, καὶ ὁ ἥλιος ὑπὸ τῶν Περσικῶν βελῶν σκεπέσθω, &c. *Quod si de contumelioso quodam, aut mœcho, sis Athenis dicturus; ea, quæ in India vel Ecbatanis fiant,* c *nihil ad rem.*

 refer.

refer: In omnibus verò sit Marathon, & Cynægirus, sine quibus nihil fiat. Semper etiam Athos navigetur, & Hellespontus pedibus transeatur, & Sol Persarum sagittis inumbretur, &c. Est & elegans in hanc mentem Lucilii [a] epigramma, cujus initium; Χοιρίδιον [b] καὶ βοῦν ἀπολώλεκα: simileque, ac fortasse ex eo expressum, est Martialis istud [c]:

a lib. 2. Ἀνθολογίας, Tit. εἰς ῥήτορας.
b suculam ac bovem perdidi.
c lib. 6. ep. 19.

Non de vi, neque cæde, nec veneno;
Sed lis est mihi de tribus capellis.
Vicini queror has abesse furto:
Hoc judex sibi postulat probari.
Tu Cannas, Mithridaticumque bellum,
Et perjuria Punici furoris,
Et Sullas, Mariosque, Muciosque,
Magnâ voce sonas, manuque totâ.
Iam dic, Posthume, de tribus capellis.

Brevior autem esse debet digressio in initio, aut fine, quàm in medio orationis. Imò in medio etiam videndum, ne nimis ea sit prolixa. Quod si longiuscula erit, utile fuerit aliquid præmittere. Ut Cicero facit libro IV. in Verrem: ubi priusquam digrediatur ad illa de raptu Proserpinæ, & Cereris Ennensis cultu, hunc in modum sibi præstruit viam: *Nimium mihi diu videor in uno genere versari criminum: sentio, judices, occurrendum esse satietati aurium, animorumque vestrorum. Quam ob rem multa prætermittam. ad ea autem, quæ dicturus sum, reficite vos, quæso, judices.* Idem breviùs facit libro secundo in Verrem. Ubi narrârat, quomodo Verres à Sthenio poposcerit, ut se adjuvaret ad tollenda ex oppido Thermitanorum antiquissima signa in publico posita; quæ Himerensium quondam fuerant; Thermitanis verò donata erant à Scipione Africano. Eâ occasione dilabitur ad hujusce beneficentiæ narrationem. Sed initio statim παρεμβολὴν inserit, quæ caussam digressionis contineat: *Etenim,* inquit, *ut simul P. Africani quoque humanitatem & æquitatem cognoscatis, oppidum Himeram Karthaginenses quondam ceperant: quod fuerat inprimis Siciliæ clarum, & ornatum.* Atque hinc cætera in digressione illâ persequitur.

Breviores sunt oratoribus digressiones, quàm poëtis. Longa certè est illa Catulli, quâ carmine de nuptiis Pelei & Thetidis digreditur in fabulam de Theseo, & Ariadne. Quâ de re visum est adscribere judicium eruditissimi viri, Sebastiani Corradi: *Catullus verò, quamvis doctus quasi cognomento dicatur, in eâ re tamen reprehendi solet, quòd ad Thesei & Ariadnes fabulam digrediatur ita, ut propositi oblitus esse videatur. Et mehercule in eâ digressione ita multus est, ut vix defendi possit: nisi dicat aliquis,*

quis, illum poëtas lyricos esse imitatum: qui quum neque gravia, neque magna, sed amores, cœnas, & alia id genus profiteantur, longiùs evagari possunt: ut Pindarus non sæpe modò, sed semper ferè facit, & præsertim in Pythiis, ubi quum Arcesilaum pro Demophilo rogare constituisset, à re tamen ad nautas longissimè discedit. Rectè profectò Corradus. Nam oratorum quidem est, celeriùs regredi ad propositum; quia inprimis iis propositum est, docere: eoque digrediendi pausam faciunt, ubi existimant auditorem satis esse delectatione perfusum. Longè verò secus comparatum est cum poëtis, cùm hi non raro vix aliud, quàm delectationem, spectent. Quin sæpe ne quidem hos uti epanodo, (ita rhetores appellant regressionem ad propositum) indicio est Maro, qui 1. Georg. occasione arreptâ ex Solis indiciis, digressionem facit de morte Cæsaris, eâque librum claudit. Id ipsum quoque comprobat Horatius lib. III. od. II. ad Mercurium; ubi, arreptâ occasione è fabulâ de filiarum Danai supplicio, digreditur ad Lyden puellam, atque eam similes ait pœnas manere, si porrò contumax esse pergat. Idem ostendit digressio illa, quæ de Europâ est od. XXVII. ejusdem libri, aliæque tum apud eundem, tum apud alios.

At semper regrediendum oratori. Cui iccirco videndum est, ne ita digrediatur, ut tandem, longiùs dilapsus, non videat, quomodo ad institutum referre valeat pedem. Imò jam antequam digredi incipiat, cogitare oportet de reditu, ne serò pœniteat, quòd à proposito excesserit.

Reveniendi ad propositum non invenusta est formula Plauti initio Truculenti: *Sed hoc agamus.* Vti & illa Cornelii Nepotis in Dione: *Sed illuc revertor.* Etiam simplex admodum est ἐπάνοδος in illis pro S. Roscio: *Verùm, ut cœpi dicere, & Erucius hæc si haberet in caussa, quæ commemoravi; posset hæc quamvis diu dicere: & ego, judices, possum.* At illa ambitiosior lib. IV. in Verrem: ubi cùm de raptu Proserpinæ, & cultu Cereris Ennensis, dixisset: *Non obtundam*, inquit, *diutius aures vestras: jamdudum vereor, ne oratio mea, aliena ab judiciorum ratione, & quotidianâ dicendi consuetudine, esse videatur. Hoc dico, hanc ipsam Cererem, antiquissimam, religiosissimam, principem omnium sacrorum, quæ apud omnes gentes nationesque sunt, à C. Verre ex suis templis ac sedibus esse sublatam.* Idem pro Cœlio post digressionem de Q. Metello, sic ad propositum redit: *Sed revertar ad crimen. Sed enim hæc facta illius clarissimi ac fortissimi viri mentio, & vocem meam debilitavit, & mentem dolore impedivit. Sed enim venenum unde fuerit, quemadmodum paratum fuerit, non dicitur.* Taciti etiam est lib. II. Histor. *Sed me veterum novorumque morum reputatio lon-*

giûs tulit. Nunc ad rerum ordinem venio.

De digressione, atque epanodo nihil video, quod magnopere his addi opus sit: nisi fortè illud, tum demum digressionem conducere, si ea se quasi sponte obtulerit, non vi intulerit. Item valere eam non modò ad oblectandum auditorem; vel ad rem amplificandam, ornandamque; sed etiam, ut animos hominum aliò avertamus in nimiâ criminis consideratione. Nam tum interdum minuenda est attentio, quemadmodum alibi diximus.

III. DE TRANSITIONE.

a *lib.9. cap.2.* TRANSITIONEM, sive μετάβασιν, Fabius *interfationem* vocat: qui & eam negat *a* esse schema. Ea vulgò definitur, figura, quâ breviter monemus, & quid dictum sit, & quid restet. Verùm definitio hæc non omni convenit transitioni, sed perfectæ solùm: quales multæ apud oratores, historicos, & poëtas. Nec alienum erit, si pluscula subjecero exempla. Cicero ad Caninium imp.

b *lib.2. ep.17.* *b Vni epistolæ respondi: venio ad alteram.* Pro lege Manilia: *Quoniam de genere belli dixi: nunc de magnitudine pauca dicam.* Eâdem: *Satis mihi multa verba fecisse videor, quare hoc bellum esset genere ipso necessarium, magnitudine periculosum. Restat, ut de imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus præficiendo, dicendum esse videatur.* Pro Mil. *Sed jam satis multa de caussa: extra caussam etiam nimis fortasse multa: quid restat, nisi ut orem, obtesterque vos, judices, ut misericordiam tribuatis fortissimo viro.* Cornificius lib. I. ad Herennium: *De exordio satis dictum est: deinceps ad narrationem transeamus.* Varro lib. IV. de L.L. *Hæc de hominibus: hinc quod sequitur de pecore.* Et lib. V: *De statutis diebus dixi: nunc de annalibus dicam.* Et eodem libro: *De multitudine quoniam quod satis esset admonui, de obscuritate pauca dicam.* Item lib. VI: *Caussam, quare ab impositis nominibus declinarint, ostendi. Sequitur, in queis voluerint declinare, aut noluerint.*

Virgil. Ecl. VIII:

> *Hæc Damon: vos, quæ responderit Alphesibœus,*
> *Dicite, Pierides.*

Idem II. Georg.

> *Hactenus arvorum cultus, & sidera cœli:*
> *Nunc te, Bacche, canam: nec non sylvestria tecum*
> *Virgulta, & prolem tardè crescentis olivæ.*

Tacitus libro de moribus Germanorum: *Hæc in commune de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus. Nunc singularum gentium instituta, ri-*

ta, ritusque, quatenus differant, quæ nationes è Germania in Gallias commigraverint, expediam.

Atque hujusmodi est transitio, quam perfectam vocant: quâ, ut vidimus, utrumque exponitur, & quid dictum sit, & quid dicendum. Imperfecta vocatur, cùm tantùm alterum horum exprimitur. Cujus generis non paucæ item apud scriptores occurrunt. Ac interdum quidem tantùm prior pars adfertur. Vt apud Tullium in Topicis: *Quod ad definitiones, hactenus: reliqua videamus.* Et libro 1. in Verrem: *Quæsturâ istius demonstratâ, reliqua attendite.* Item apud Sallustium in Jugurthino bello, ubi post Africæ descriptionem ait: *De Africa, & ejus incolis ad necessitudinem rei satis dictum.* Deinde historiam persequitur ab illis verbis: *Postquam diviso regno legati Africâ decessere,* & quæ sequuntur. Sed sæpius tantùm posterius membrum exponitur. Cicero pro Roscio: *Age nunc illa videamus, judices, quæ consecuta sunt.* Idem in Bruto: *Nunc reliquorum oratorum ætates persequamur.* Cornificius ad Herennium: *Tempus est ad cæteras partes orationis proficisci: deinceps igitur de dispositione dicemus.* Varro lib. IV: *De his diebus nunc jam, qui hominum caussâ constituti, videamus.* Et lib. V: *Nunc primùm ponã de censoriis tabulis.* Et lib. VII: *Deinceps dicam de altero genere vocabulorum.* Maro IV. Georg.

Protinus aërii mellis cœlestia dona
Exequar. hanc etiam, Mæcenas, adspice partem.

Atque ex his liquet, non requiri in *μεταβάσει*, ut & quid dictum, & quâ de re agendum sit, exponatur: sed tantùm, ut aliud dicamus præter rem propositam quò digressi ab eo quod dictum est, aliud adjungamus ad quod accedimus.

IV. De tapinosi.

SEQUUNTUR figuræ, quæ minùs dicunt, quàm pro re sit. Hujusmodi sunt, *ταπείνωσις*, *παράλειψις*, & *περίφρασις*: ex quibus duo postrema quodammodo etiam referri possunt ad ea, quæ plus dicunt, ut mox ostendam.

ΤΑΠΕΙ'ΝΩΣΙΣ, sive *μείωσις*, quæ Latinis *diminutio, imminutio,* & *extenuatio* dicitur, minuit gravitatem rei, nominis levitate. Ut siquis pro multis lachrymis *lachrymulam* dicat. Quod Plancii adversarium fecisse cognoscimus ex illis Ciceronis verbis pro Plancio: *Et mihi lachrymulam Cispiani iudicii objectas. Sic enim dixisti, Vidi ego lachrymulam tuam. Vide, quàm me verbi tui pœniteat. Non modò lachrymulam, sed multas lachrymas, & fletum cum singultu, videre potuisti,* Etiam scelera sua

studii nomine velabat Verres. Unde sic Cicero Verrinâ sextâ: *Venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat, studium; ut amici ejus, morbum, & insaniam; ut Siculi, latrocinium. ego, quo nomine appellem, nescio.* Itidem aliquid, quod temere vel odio factum fuerit, uti ab accusatore *scelus*, ita à defensore *error* dicetur. Cicero pro Ligario: *Scelus tu id vocas, Tubero? cur? isto enim nomine illa adhuc caussa caruit. alii errorem appellant, alii timorem. qui duriùs, spem, cupiditatem, odium, pertinaciam. qui gravissimè, temeritatem. scelus, præter te, adhuc nemo.* Sed hæc ταπεινώσεως exempla Tullius adfert ex mente alienâ. Ex propriâ verò est illud pro Milone: *Mirabar tamen, credi Popæ: ebriosorum confessionem servorum audiri: vulnus in latere, quod acu punctum videretur, pro ictu gladiatoris putari.* Quamvis fortasse hîc rectiùs statuatur ὑπερβολὴ μειωτική, cùm verisimile non sit, quemquam pro ictu gladiatoris habere, quod acu punctum videretur.

Habet & locum ταπείνωσις in inanimis. Quale est, cùm *gurges* pro mari ponitur. Ut apud poëtas sæpe: inter alios Catullum *a*, cùm de Nereïdibus nymphis ait:

a carmine de nuptiis Pelei, & Thetidos.

Nutricum tenus exstantes è gurgite vasto.

Quo loco, ut obiter id addamus, *nutrices* dixit pro papillis sive uberibus: quâ fortasse ratione, & *mordices* pro dentibus dixit Plautus Aululariâ. Hoc cùm non animadverteret Bernardus Realinus, locum Crotone saniorem sollicitare aggressus est, ac pro *nutricum*, quod non modò in Aldinâ quoque est, sed & veteri Regiensi *b*, *umblicum* legit. At hoc quoque alii insubidi magis, qui legunt, *jam crurum tenus*: quod ut in nymphis inverecundum fuisset, ita in βιβλιοστρέβλαις illis ob ineptiam penè intolerabile est. Etiam in verbis ταπείνωσις invenitur. Ut in hoc Horatii *c*:

b anni 1481.

c lib. 3. od. 26.

O, quæ beatam diva tenes Cyprum, &
Memphim carentem Sithoniâ nive,
Regina, sublimi flagello
Tange Chloën semel arrogantem.

Nam *tangere* dicebant veteres pro percutere, pungere, lædere: ut fusè docuit Muretus *d*. Sic idem Flaccus alibi *e*:

d in Catulli illud carm. 18. Tangam te prius.

e od. 8. lib. 3.

Quicunque mundo terminus obstitit,
Hunc tangat armis.

Eadem ratio istius od. VII. lib. II:

Tecum Philippos, & celerem fugam
Sensi relictâ non bene parmulâ,
Cùm fracta virtus, & minaces,
Turpe, solum tetigere mento.

At

At immeritò Horatium reprehendit in Hypercritico Jul. Scaliger, quòd non satis gravi ac significanti *tangendi* utatur voce. Secundum etiam versum pessimo consilio sollicitari à Rob. Titio, ostendimus lib. II. cap. VIII. Sed ut hoc in exemplo non viderunt ταπείνωσιν: ita contrà in aliis eam frustra collocarunt. Sanè Servius putat, Scyllam (quod, si historiam potiùs, quàm fabulam attendamus, navis piraticæ erat nomen *a*) à Marone *b* κατὰ ταπείνωσιν dici *Dulichias vexâsse rates*. Quam ejus sententiam solidè refutarunt, cùm Asconius, & Probus; qui *vexandi* vocabulum grave esse aiunt: tum inprimis Agellius lib. II. cap. VI, & Macrobius lib. VI. Saturn. cap. VII. Et vel ἔτυμον Scyllæ, ut jam aliis *c* monitum, ostendit, propriè locutum Maronem: cùm σκῦλαι Græcis sit *vexare*: unde glossæ Philoxeni: *Vexat*, ὀχλεῖ, σκύλλει, χειμάζει. *Vexabuntur*, σκυλήσονται. *Vexare*, σκῦλαι. *Vexatio*, σκυλμός. *Vexatus*, καταπονηθεὶς, σκυλείς. *Vexo*, καταπονῶ, σκυλλῶ. Ac similia legas in glossis Græco-Latinis, quæ Cyrilli dicuntur.

a Palæphatus.
b ecl. 6.
c Germano Valenti in eum Maronis locum. Rigaltio in Phædri fab. 75. &c.

Et hæc de μειώσει. Quæ nec ipsa fuerit schema διανοίας, si αὔξησις eorum numero eximatur. Certè cùm Lucretius pro mari dixit *lacunas salsas d*, quam μείωσιν vulgò esse statuunt; nemo, puto, μεταφορὰν esse inficias iverit. At συνεκδοχὴ generis, & μετωνυμία adjuncti est, cum Latini ὑποκοριζόμενοι perduelles vocāt *hostes*, quo propriè significantur peregrini, teste Tull. I. Offic. & Varrone penè initio lib. IV. de L. L. aut cùm Spartani itidem, quo ταπεινώσει hâc rem tristiorem mitigarent, ξένους vocant eosdē, h. e. hospites seu peregrinos. Verùm, quod de auxesi superiùs dicebamus, idem hîc locum habet. Nihil enim prohibet, quo minùs utraque pro diverso considerandi modo, tum troporum affectio sit, tum sententiæ figura.

d lib. 3.

V. DE APOSIOPESI.

Ἀποσιωπήσεως vox è castris adscita est in scholas rhetorum. Nam qui in prœliis occubuissent, neque nominarentur in recitatione numerorum, sive catalogi, (utraque ea vox militiæ propria) hi κατ᾽ ἀποσιώπησιν nominati judicabantur: ut è contrario prœlio credebantur interfuisse, quorum nomina ταξίαρχος *e* retulerat in numeros, tametsi eorum nulla esset facta mentio.

e ordinum ductor.

De nomine hujus schematis variant rhetores. Cicero ni dicitur *reticentia*, Celso *obticentia*, autori ad Herennium *præcisio*, aliis etiam *interruptio* nominatur, ut ex Fabio cognoscimus.

Sed neque eodem modo definitur. Jul. Scaliger ἀποσιώπησιν eo

 distin-

distinguit ab ἐλλείψει, quòd hæc sit verbi suppressio; illa sit totius rei
a *sat.6.* defectus. Itaque ἔλλειψις ei est in isto Juvenalis *a*:

Tune duos unâ sævissima vipera cœnâ,
Tune duos?

b *Æn.1.* Item isto Maronis *b*:

Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.

c *Æn.9.* Et hoc *c*:

Me, me: adsum, qui feci.

d *lib.7.* Quibus simile hoc Silii *d*:

--- *Quin inter cætera nostra*
Haut laude absfuerit, modò qui: sed parcere dictis
Sit melius.

e *Æn.4.* At ἀποσιώπησις ei est in illo *e*:

Dixerat, atque illam media inter talia ferro
Collapsam adspiciunt.

f *Æn 6.* Omisit enim poëta, quomodo se interemerit. Item in hoc *f*:

--- *Ni jam præmissus Achates*
Afforet.

Nam prætererat Maro, Achatem præmissum esse; quod demum cognoscimus, postquam reversus est. At vulgò ἀποσιώπησις vocatur, quod Scaligero est ἔλλειψις, sive ἔκλειψις. Vocem enim eclipsios retinuit, quam in vulgatis Fabii, Donati, aliorumque codicibus invenerat; cùm tamen ἔκλειψις non vocis, sed Solis Lunæve significet defectum, ac præcipuè Solis; quemadmodum Lunæ deliquium propriè καθαίρεσις nominatur: ut videre est ex scholiaste Apollonii lib. IV. Sed de vocabulis non contendam. Istæc tamen definitio, quâ ἀποσιώπησις dicitur, cùm ob affectum pars aliqua orationis præciditur; eo peccat, quòd angustior sit. Tria quidem exempla, in quibus ἔλλειψιν Scaligero esse dicebamus, affectum continent, quia primum ab indignatione est, alterum ab irâ, tertium ab amore. At dispar ratio
g *lib.14. epist. 3.* in isto Ciceronis ad Terentiam *g*: *Si perficitis quod agitis, me ad vos venire oportet. Sin autem. Sed nihil est opus reliqua scribere.* Neque enim aliâ de caussâ præterit Cicero, quàm quia etiam tacitum intelligeretur.

Neque affectus est in isto 11. Aen.

Nec requievit enim, donec Calchante ministro.

Scilicet, me aræ destinaret: quod à poëta præteritur. Nam versus proximus est:

Sed quid ego? Hæc autem nequicquam ingrata revolvo.

Nisi vulgatam lectionem sequi malis.

Neque affectus locum habet, quum oratio præciditur, nequid ſcævi dicamus, ac mali ominis. Demoſthenes περὶ στεφάνου: Ἀλλ' ἐμοὶ μὲν· οὐ βούλομαι δὲ δυσχερὲς εἰπεῖν ἀρχόμενος τοῦ λόγου *a*. Cic. ad Caſſium *b*: *Brutus Mutinæ vix jam ſuſtinebat; qui ſi conſervatus erit, vicimus: ſin; (quod Dii omen avertant) omnis omnium curſus eſt ad vos.* Ovidius Laodamiæ epiſt.

a Sed mihi: nolo autem quicquã moleſti dicere in orationis initio.
b lib. 12. epiſt. 6.

Me tibi venturam comitem, quocunque vocâris;
Sive, (quod heu timeo) ſive ſuperſtes eris.

Deeſt in priori membro, *occideris*.

Quin ſi pudor affectus non eſt, quâ de re aliquid lib. 11. dicebamus, ne quidem affectus ſit in iſto Ecl. 111:

Novimus & qui te, tranſverſa tuentibus hirquis,
Et quo (ſed faciles Nymphæ riſere) ſacello.

Qui te, puta corruperit, vel corruperint. Ἀποσιώπησιν tamen hîc agnoſcit Quinctilianus. Quamquam ei quidem (nequid diſſimulem) non difficulter occurritur. Propriè enim tum ἀποσιώπησις eſt, cùm, quid taceatur, incertum eſt, vel longiore ſermone explicandum. Atqui hîc unicum tantummodo verbum deſideratur, & illud manifeſtum. Eoque Pierius quoque ἀποσιώπησιν hîc ſtatuendam negat.

Quis etiam affectus eſt, cùm ſermonem quis abſcindit, quia ſe animadvertat extra oleas vagari? Cujuſmodi ἀποσιώπησιν habemus apud Lucianum de gymnaſiis, ubi Solon ſibi ſilentium injungit, quia, ut ait ipſe, ſe videret ἔξω τοῦ πράγματος ληρεῖν *c*.

c extra rẽ nugari.

Atque hæc quidem, quæ produximus, exempla ſunt ſive ἐλλείψεως, ſive ἀποσιωπήσεως ejus, quæ fit per ſe. Eſt verò & alterum genus, quo per accidens aliquid reticetur; ut cùm apud Comicos pars ſententiæ non effertur ob perſonæ interventum: velut Phorm. *d*

d act. 1. ſc. 2.

Siquis me quæret rufus. D. præſto eſt. Deſine.

Ubi Donatus ἀποσιώπησιν agnoſcit. Par ratio in iſtoc Plautino *e*:

e Aſin. act. 3. ſc. 3.

De argento ſi mater tua ſciat, ut ſit factum. A P. Heia.
Benedicite.

Nam abrumpit ſervi ſermonem Argyrippus, ne malè ominaretur.

Hæc de apoſiopeſi: à quâ diverſa eſt ὑποσιώπησις. Ea, ab Ulpiano primam Olynthiacam enarrante, fieri dicitur, ὅταν μέλλῃ τις ἐπιφέρειν τραχύ τι καὶ λοιδορίας ἐχόμενον, μὴ βούληται δὲ διὰ τὸ ἐπαχθὲς αὐτὸ λέγειν, ἀλλὰ δι' αἰνιγμάτων σημαίνει· *quando quis allaturus aſperum quiddam, & convicio affine, non vult id dicere, eo quòd odioſum foret; ſed obſcuriùs id quibuſdam ambagibus ſignificat.* Exemplum autem ibidem adfert. Nam cùm dicere vellet Demoſthenes, Athenienſes, neceſſariis neglectis, ſpectaculis ac

deliciis vacare; ut declinet offenſam, reticet illud, ac tantùm dicit: Οὐκ οἶδ' ὅντινά μοι δοκοῦμεν ἔχειν τρόπον πρὸς αὐτά· *Neſcio, quo pacto mihi videamini erga illa affecti.* His ſubjungit Vlpianus diſcrimen inter duo, quæ dixi, ſchemata: Διαφέρει δὲ τῆς ἀποσιωπήσεως· ὅτι ἐκείνη μὲν παντελῶς ἀποσιωπᾷ τὸ πρᾶγμα, ὥσπερ τὸ· οὐ βούλομαι δὲ δυσχερὲς εἰπεῖν οὐδὲν, ἀρχόμενος τοῦ λόγου. ἡ δὲ ὑποσιώπησις, αἰνίττεταί τι, ὡς ἐνταῦθα. *Differt autem* (hypoſiopeſis) *ab apoſiopeſi, quòd hæc quidem rem penitus reticet. Vt in illo, Nolo autem quicquam mali ominis dicere initio orationis meæ. At hypoſiopeſis ſignificat aliquid obſcurâ verborum ambage: uti hoc loco fit.*

VI. DE PRÆTERITIONE, APOPHASI, ET APODIOXI.

ΠΑΡΑ'ΛΕΙΨΙΣ, ſive præteritio eſt, cùm ſimulamus, nos omittere, quod maximè dicimus. Fit hoc, juxta Hermogenem *a*, tribus de cauſſis; vel quia res ſunt parvæ, vel quia notæ, vel quia ingratæ, ac moleſtæ. Non tamen planè præterimus, quia ſunt Oratori utiles. Lucill. *b*.

a περὶ μεθόδου δεινότ.

b *apud Iuliũ Rufinianum.*

Non tango, quod avarus homo eſt, quodque improbus, omitto;

ubi omnino legendum,

--- quodque imbrobu', mitto.

Quomodo hunc locum levi negotiolo correximus, cùm primùm Oratoriæ noſtræ viderent lucem. Ac biennio etiam pòſt Notis in Appulei apologiam *c* ſimiliter legendum putavit Scipio Gentilis. Et ſanè cur hypermetrum faceret poëta, cauſſæ nihil erat. Terent. Eun. act. V ſc. IV:

c *tmemate 74.*

Nam ut mittam, quòd ei amorem difficillimum, &
Chariſſimum ab meretrice avarâ, virginem
Quam amabat, eam confeci ſine moleſtia.

Gaudet præteritione etiam Tullius. Vt ad Trebonium lib. XV epiſt. ad ult. *Vt illa omittam, quæ, civitate teſte, feciſti, cùm mecum inimicitias communicaſti, cùm me concionibus tuis defendiſti, cum quæſtor in mea atque in publica cauſſa conſulum defendiſti.* Pluraque addit in hanc mentem. Subjicit inde: *Vt hæc igitur omittam, quæ mihi tanti æſtimanda ſunt, quanti vitam æſtimo & ſalutem meam.* Idem ad Att. epiſt. III. lib. VIII: *Omitto illa vetera, quòd iſtum in Remp. ille aluit, auxit, armavit.* Idem in Vatinium: *Ac illud tenebricoſiſſimum tempus ineuntis ætatis tuæ patiar latêre: licet impune per me parietes in adoleſcentiâ perfoderis, vicinos compilâris, matrem verberâris: habeat hos præmium tua indignitas, ut adoleſcentiæ turpitudo, obſcuritate, & ſordibus tuis tegatur.* Item pro lege Maniliâ: *Itaque*

non

non sum prædicaturus, Quirites, quantas ille res domi militiæque, terrâ marique, quantâque felicitate gesserit: ut ejus semper voluntatibus non modò cives assenserint, socii obtemperarint, hostes obedierint: sed etiam venti tempestatesque obsecundarint. Hoc brevissimè dicam, &c. Etiam luculenta est præteritio illa in Rullum: *Non queror diminutionem vectigalium, non flagitium hujus jacturæ atque damni: prætermitto illa, quæ nemo est quin gravissimè & verissimè conqueri possit; nos caput patrimonii publici, pulcherrimam populi Romani possessionem, subsidium annonæ, borreum belli, sub signo claustrisque Reip. positum vectigal, servare non potuisse; eum denique nos agrum P. Rullo concessisse, qui ager ipse per sese, & Syllanæ dominationi, & Græcorum largitioni restitisset: non dico solum hoc in Rep. vectigal esse, quod amissis aliis remaneat, intermissis non conquiescat, in pace niteat, in bello non obsolescat, militem sustentet, hostem non pertimescat: prætermitto omnem hanc orationem, & concioni reservo: de periculo salutis ac libertatis loquor.*

Pertinet hoc schema partim ad ea, quæ magis dicunt; partim ad illa, quæ minùs efferunt. Nam etsi minùs se dicturum ait orator, quàm in re est; plus tamen dicit, quàm se dicturum ait.

Convenit autem laudanti, & reprehendenti. Item si aliqua ad probandum, vel refellendum, non parum conducant; atque interim ejus sint naturæ, ut si insistatur illis, satietatem potius sint allatura, quàm voluptatem.

Vicina huic, vel eadem figura, est ΠΑΡΑΣΙΩΠΗΣΙΣ, de qua Rutilius lib. II. Item ἈΠΟΦΑΣΙΣ. Ut in illo Verr. I: *Nec ea dico, quæ si dicam, infirmare non possis.* Et eâdem: *Sunt hæc, & alia, in te falsi accusatoris signa permulta, quibus ego non utor.* Conducit hæc refellenti.

Vicina quoque est ἀποδίωξις, quâ aliquid vel simpliciter ab oratione removetur, vel in alium locum rejicitur. In Julii Rufiniani codicibus, etiam eo, quem Pythœus dedit, vocatur *apodoxis*, voce nihili. Cæterùm paullo aliter hoc nomine utitur Rufinianus, quàm nos. Siquidem ita ei vocatur *rejectio, vel reprobatio, quarundam rerum, quasi in quæstionem non venire dignarum,* (vel quas putemus a,) *neque potuisse ab adversariis poni, aut à nobis quæri, aut à judice postulari.* Cicero pro Cœlio: *Equitis autem Romani esse filium, criminis loco poni ab accusatoribus, neque his judicantibus oportuit, neque defendentibus nobis.*

a Tres has voces, vel aliquid simile existimo apud Rufinianum desiderari.

VII. DE PERIPHRASI.

ΠΕΡΙΦΡΑΣΙΣ est, quâ multis ambimus verbis rem designatam. Ea cur malè in troporum numero reponatur, diximus in tropologiâ *a*. Est autem partim σχῆμα λέξεως, partim διανοίας. Prioris generis est, cùm solùm ornatus caussâ adhibetur. Ejusmodi sunt temporis descriptiones apud poëtas; in quibus licet substituas id, quod significatur, de ornatu multum, de re nihil discesserit. At posterioris est ordinis, cùm utimur, ut rem obumbremus, sic tamen, ut cerni possit. Ita Cicero in Milonianâ, cum gravius esset dicere, Clodium à Milone occisum, περιφραστικῶς maluit hanc rem mollire. In narratione enim ita inquit de servis Milonis: *Ex quibus, qui animo fideli in dominum erant, & præsentes fuerunt, partim occisi sunt, partim cùm ad rhedam pugnari viderent, & domino succurrere prohiberentur, Milonemque occisum etiam ex ipso Clodio audirent, & ita esse putarent, fecerunt id servi Milonis, (dicam enim non derivandi criminis caussâ, sed ut factum est) neque imperante, neque sciente, neque præsente domino, quod suos quisque servos in tali re facere voluisset.* In Confirmatione quoque similiter loquitur: *Adde*, inquit, *inscitiam pransi, poti, oscitantis ducis, qui cùm à tergo hostem interclusum reliquisset, nihil de ejus extremis comitibus cogitavit: in quos incensos irâ, vitamque domini desperantes cùm incidisset, hæsit in iis pœnis, quas ab eo servi fideles pro domini vitâ expetiverunt.* Sed & Demosthenes oratione adversus Midiam, & Lysias oratione contra Eratosthenem, similiter locuti; ut ostendit Ant. Muretus lib. VII. Var. Lect. cap. XXIII. At quando περίφρασις adhibetur, quo rem magis perspicuam reddamus, (ut cùm Homerus Ulyssem, Virgilius Aeneam, uterque initio operis sui, maluit περιφραστικῶς designare, quàm nominare) pertinet ad schemata, quæ plus dicunt. Hîc verò eam sub ambiguo nomine comprehendimus.

a lib. 4. cap. 13. sect. 10.

Interdum autem nec augendi, nec minuendi caussâ adhibetur; sed simpliciter ad quempiam circumloquendum, quem nominare vel nolumus, vel non possumus: ut si nomē non occurrat. Ita Maro Eratosthenem, vel, ut alii malunt, Archimedem περιφράζει in Bucolicis, ut τὸ πρέπον servet in personâ rustici, quem verisimile non est accuratè adeò nôsse Mathematicorum nomina. Locus est Ecl. III:

In medio duo signa; Conon; & quis fuit alter?
Descripsit radio totum qui gentibus orbem.

Vbi ineptè Servius ait, intelligi quoque posse Ptolemæum. Quod

etiam

etiam apud Germanum Valentem *a* legere est. Atqui Mathematicum hunc constat demum sub Antonino Pio floruisse. Pari errore ibidem Servius per Cononem intelligit ducem Atheniensem; cum signetur Mathematicus ille, qui vixit tempore Ptolemæi Euergetæ: ut vel notum è Catulli carmine de coma Beronices.

a in Ecl. 3.

Sedulò autem cavendum, ne in oratione prorsâ usurpemus circumlocutiones poëticas. Quod facit Appuleius; ut cùm tertium Milesiorum suorum librum hoc pacto orditur: *Commodùm punicantibus phaleris Aurora roseum quatiens lacertum cœlum inequitabat: & me securæ quieti revulsum nox diei reddidit.* Sed & Petrarcham, qui plerisque tantopere in deliciis est, reum ejusdem criminis agit Ubertus Folieta *b*: quamquam is quidem vix aliter potuit, cùm Appuleium sibi imitandum proposuerit: ex quo, ut idem Folieta observavit, fabulam quoque de Petro Vinciolo, & alteram de quapiam Neapolitanâ, totidem transscripsit verbis.

b *lib.* 1. *de usu & præstantia sermonis Latini.*

Illud quoque hoc loco disquirendum arbitror, an periphrasis rem necessariò pluribus circumloquatur verbis. Mihi quidem, si argutari lubeat, in mundo sit ratio, quâ liqueat, rem secus se habere. Nam si periphrasis sit piscatorum in illo Ovidii *c*;

--- vultumque virilem
Induit, & vultus pisces capientibus aptos:

c 8. *Met. fab. extrema.*

cur non & circumlocutio erit, si eos *piscicapos* eâ ratione dixerim, quâ *urbicapos* dixit Plautus? Et si periphrasis est, cùm dicuntur οἱ ἐξ ἁλὸς ζῶντες *d*: cur quæso non & periphrasis sit, si unâ voce dicam *marevivi*, vel Græcè ἁλίζωοι, quomodo viri docti legunt apud Athenæum *e* in Pancratis versu de salpis:

d *è mari viventes.*
e *lib.* 7.

Ἅς τε βόας πορκῆες ἁλίζωοι καλέουσιν f;

f *quas boves piscatores è mari viventes vocitant.*

Quod si est; dicendum, periphrasin esse, non tantùm, cùm multis verbis, sed & cùm unâ compositâ, quæ pluribus ἰσοδυναμεῖ, rem quampiam circumloquimur. Doctiorum eâ de re arbitratus esto. Et hæc de periphrasi: de quâ nonnulla quoque diximus, cùm ageremus *g* de iis, quæ falsò inter tropos recensentur.

g *lib.* 4. *cap.* 13.

Cæterùm ad schemata, quæ minùs dicunt, etiam referri posse arbitror schema illud, in quo per quandam suspicionem, quod non dicimus, accipi volumus, non utique contrarium, ut in εἰρωνείᾳ, sed aliud latens, & auditori quasi inveniendum. E. G. in suspectâ nuru, *Duxi uxorem, quæ patri placuit.* Vbi ambiguitate verbòrum luditur. Item cùm Themistocles autor fuit Atheniensibus, ut urbem apud Deos deponerent, quia durum erat dicere, ut relinquerent. Et qui pecuniā

è Victo-

è Victoriis aureis in usum belli conflari volebat, declinavit invidiã, dicens, utendum esse victoriis. Atque in his omnibus esse εὐφημισμὸν, ostendimus lib. v. cap. x. Etsi autem inter figuras à Fabio quoque reponatur; non tamen proprium nomen habet, sed ipso generis nomine appellatur. Nisi χρῶμα, sive *colorem*, vocare velis. Nam apud Senecam lib. II. controvers. IX. de Othone Junio legas: *Solebat hos colores adhibere, qui silentium & significationem desiderant.* Inprimis autem figuræ aut schematis nomine significantur dicta, quibus obliquè aliquis notatur: quod & monet Budæus primo de asse. Ita Suetonius in Vespasiano: *Amicorum*, inquit, *libertatem, caussidicorum figuras, ac philosophorum contumaciam levissimè tulit.* Idem in Domitiano: *Hermogenem Tarsensem occîdit, propter quasdam in historiâ figuras, librariis etiam, qui eam descripserant, crucifixis.* Et apud Martialẽ hæc duo opponuntur, nominare schemate, & apertè nominare. Sic enim ille lib. III. epigr. LXIIX:

Schemate non dubio, sed apertè nominat illam.

Incertus (Tranquillus videtur ex stylo) in vita Juvenalis: *In suspicionem venit, quasi figuratè tempora notâsset.*

Apud Demetrium quoque penè sub finem lib. περὶ ἑρμηνείας. sermo istiusmodi vocatur ἐσχηματισμένος: & à Fabio lib. IX. cap. II eodem modo dicuntur *controversiæ figuratæ*, cùm latenter suspicionem cujusdam rei injicimus, quam tamen nolumus apertè dicere. Crebrò sic loquitur Philostratus: ut de Herode Attico, σχηματίσας τὸν λόγον *a sermonem figurans.* Scitum hoc ejusdem in vita Rufi, sophistæ Perinthii: Δεῖ γὰρ ἐν ταῖς κατὰ σχῆμα συγκειμέναις τῶν ὑποθέσεων, τοῖς μὲν λεγομένοις ἡνίας, τοῖς δὲ σιωπωμένοις κέντρον. *In caussis secundùm figuram compositis, & dicendis habenas, & tacendis aculeum dare convenit.* Nec minùs elegans illud ejusdem de Hermocrate Phocensi: Καὶ γὰρ δὴ καὶ τὰς ἐσχηματισμένας εὖ διέθετο, ἀμφιβολίας τε πλείστας ἐπινοήσας, καὶ τὸ σημαινόμενον ἐγκαταμίξας τῷ ἀφειμένῳ. *Figuratas etiam controversias bene disposuit, & multa ambiguè dicta excogitans, & significationem admiscens silentio.* Sic enim commodè verteris, quia τὸ σημαινόμενον idem est ei, quod Othoni Junio apud Senecam (ut superiùs vidimus) est *significatio*, hoc est, res expressa: τὸ ἀφειμένον verò est, quod eidem Junio est *silentium*, id est, latens illud, quod auditoris suspicioni relinquitur. Macrobii quoque est lib. VII. Saturn. cap. II: *Scomma penè dixerim morsum figuratum, quia sæpe fraude vel urbanitate tegitur, ut aliud sonet, aliud intelligas.* Vbi sic *morsum figuratum* dixit, ut Suetonius superiùs aiebat *caussidicorum figuras*. Locutus & eodem modo B. Hieronymus præfat. in lib. Job: *Obliquus apud Hebræos totus liber fertur, & lubricus, & quod Græci*

Rhetores vocant, ἐσχηματισμένος, dum quis aliud loquitur, aliud agit. Et epist. LXVI. ad Rufinum: *Præfatiuncula librorum περὶ ἀρχῶν ad me missa est, quam ex stylo intellexi tuam esse: in quâ obliquè, imò apertè ego petor. Quâ mente sit scripta, tu videris; quâ intelligatur, & stultis paret. Poteram & ego, qui sæpissime figuratas controversias declamavi, aliquid de vetere artificio repetere, & tuo te more laudare.* Hæc ille.

Duplicem autem schematis seu figuræ usum adfert Demetrius. Prior est, ἕνεκα εὐπρεπείας, si non decet dicere; alter ἕνεκα ἀσφαλείας, si non est tutum dicere. Quibus ex Fabio *a* adde tertium, *qui venustatis modò gratiâ adhibetur, & ipsâ novitate ac varietate magis, quàm si relatio sit recta, delectat.* εὐπρεπείας exemplum à Demetrio adfertur ex Platone; qui in Phædone Aristippum, & Cleombrotum, reprehendere cùm vellet, quòd in insulâ Aeginâ epulati fuissent, quo tempore præceptor eorum Socrates in vinculis erat Athenis, à quibus vix ducentis aberant stadiis: non quidem eos palàm perstringit, sed id facit occultè. Nam rogatus Phædon, qui Socrati præstò fuissent, enumerat universos: ac quærente altero, Quid illi duo? respondet, In insulâ Aeginâ erant: quæ verba, licet haut aliud addat, tamen majorem vim habere videntur, quàm si eos graviter perstrinxisset. Ac hoc quidem εὐπρεπείας *b* est exemplum, quia nihil erat periculi reprehendere Aristippum. At propter ἀσφάλειαν *c* est illud Phalerei in Craterum Macedonem, quem videbat sedentem sellâ eburneâ, audientemque Atheniensium legatos: *Nos, inquit, ante aliquot annos, hos omnes, & Craterum hunc, ita excipiebamus, cùm ad nos venirent.* Magna ἔμφασις est in voce *hunc*. Par ratio fuerit, siquis, ut tectè moneat Dionysium, Siciliæ tyrannum, alios incessat, qui idem factitarunt: uti si apud eum Phalaridis crudelitatem exagitet: aut contrà si eos dilaudet, qui contraria egerunt; ut Hieronem, Gelonem, aliosque. Et sic quoque non levi sit prudentiâ opus. Sanè Philippus Macedo *d*, quia unoculus foret, ægrè ferebat mentionem Cyclopis, vel etiam oculi. Et Hermias Atarnei dominus *e*, quòd eunuchus esset, succensebat exsectionem vel cultellum nominanti. Plura vide in eruditis Dionysii Halicar. monitis περὶ τῶν ἐσχηματισμένων: item apud ipsum Fabium lib. IX. cap. II: ubi & inter alia monet, quo modo sententiis hâc amentatis figurâ ab adversâ parte occurri debeat.

Video homines esse eruditissimos, qui tradant, fusè etiam de figurato sermone olim scripsisse Plinium majorem. Hoc colligunt ex istis Plinii junioris verbis *f*, ubi avunculi sui opera recenset: *Dubii sermonis octo scripsit* (libros) *sub Nerone novissimis annis, cùm omne*

a lib. 9. cap. 2.
b decori.
c securitatem.
d Demetr. περὶ ἑρμ.
e ibid.
f lib. 3. ep. 5.

studiorum genus paullo liberius & erectius periculosa servitus fecisset. At neutiquam Plinii mens est, quia non liceret liberè sub Nerone loqui, aut scribere; eo docuisse avunculum, quomodo schemate homines dicere possent quod vellent: (quod, credo, Plinio non optimè abiisset) sed hoc ait, quia sub tyranno illo suspecta essent præclara ingenia, eò Plinium non ausum fuisse suorum temporum historiam scribere, aut vitas consignare virorum præstantium, vel aliud ejusmodi, quod libero erectoque ingenio dignũ foret: sed demisisse se ad opus grammaticum: nempe explicuisse octo libris ea, de quibus inter homines etiam doctissimos quæri soleret, hocne an illo modo loqui aut scribere oporteret. Ita cùm alii *clipeus*, alii *clipeum* dicerent; nonnulli *clipeus* & *clupeus* distinguerent, aliqui pro eodem haberent: utramque hanc quæstionem exposuit Plinius secundo dubii sermonis libro; ut
a lib. 1. clarè ait Charisius Sosipater *a*.

CAP. VII.

DE SCHEMATIBUS ΔΙΑΝΟΙ'ΑΣ, QUÆ ÆQUE DICUNT, ET RATIONE PERSONÆ FIGURANTUR.

SCHEMATA *διανοίας, quæ æquè dicunt, partim sermonem figurant ratione personæ; partim ratione rei; partim ratione tum personæ, tum rei.*

Ratione personæ figurant orationem sermocinatio, prosopopœia, apostrophe, & communicatio.

Sermocinatio est, cùm aptè personam aliquam, quæ præsentis sit instituti, loquentem inducimus.

Prosopopœia est, cùm personam, extra argumentum assumtam, loqui fingimus, aut rei ratione destitutæ sermonem, intelligentiam, vel actionem hominis tribuimus.

Apostrophe est, quando sermonem aliò convertimus, quàm instituta requirit oratio.

Communicatio est, cùm adversarium consulimus, aut cum judicibus, quid faciendum sit, aut quid factum oportuerit, deliberamus.

I. DE

I. DE SERMOCINATIONE.

INGENS est ſchematum numerus, quæ æquè dicunt. Exiſtimavi igitur, me operæ pretium facturum, ſi ea, quandoquidem à Rhetoribus confusè traduntur, in certas redigerem claſſes. Omnia autem orationem figurant ratione, vel perſonæ, vel rei, vel utriuſque.

Ratione perſonæ eam figurant ſermocinatio, proſopopœia, apoſtrophe, & communicatio.

SERMOCINATIO ſive διαλογισμὸς pleriſque vocatur, cùm aliquem nobiſcum loquentem inducimus. Verùm hi διαλογισμὸν cum διαλόγῳ confundunt: quo de ſpiſſo errore nonnihil quoq; legere eſt apud H. Stephanum lib. de abuſu linguæ Græcæ. Eſt autem διαλογισμὸς, cùm certus attribuitur ſermo perſonæ veræ, ac quæ ſit præſentis inſtituti. Fit hoc bifariam. Nam vel perſona illa loquitur ſecum, vel cum alterâ. Julius Rufinianus prius ſolùm genus agnoſcit. Nam dialogiſmus ei definitur, *cùm quis ſecum diſputat, & volutat, quid agat, vel quid agendum putet.* Ut in illo Didonis *a*: a 4. *Æn.*

En quid agam? rurſuſne procos irriſa priores
Experiar? &c.

Cui ſimile hoc Junonis *b*: b 1. *Æn.*

--- Mene incepto deſiſtere victam?
Nec poſſe Italiâ Teucrorum avertere regem?
Quippe vetor fatis.

Adfert Rufinianus & illud Phædriæ *c* apud Comicum: c *Eunuch. act.* 1. *ſc.* 1.

Quid igitur faciam? non eam, ne nunc quidem,
Cum arceſſor ultro? an potiùs ita me comparem,
Non perpeti meretricum contumelias?
Excluſit. revocat. redeam? non, ſi me obſecret.

Ubi itidem Donatus: Διαλογισμὸς, σχῆμα διανοίας. *Apparet, & multa tacitum cogitâſſe adoleſcentem, & tandem in hæc verba prorupiſſe.* Simile etiam eſt illud Soſiæ in Amphitr. *d* d *act.* 1. *ſc.* 1.

Quid, malum? non ſum ego Amphitryonis Soſia?
Nonne hac noctu noſtra navis huc ex portu Perſico
Venit, quæ me advexit? nonne me huc herus miſit meus?
Nonne ego nunc hîc ſto ante ædes noſtras? non mihi eſt laterna in manu?
Non loquor? non vigilo? nonne hic homo modò me pugnis contudit?

Fecit hercle. nam etiam misero nunc malæ dolent mihi.
Quid igitur ego dubito? aut cur non introeo in nostram domum?

Geminum etiam Ciceronis exemplum apud eundem Rufinianum videre potes. Sed laxiùs ea vox sumitur Cornificio in IV. ad Herenn. cui *sermocinatio* esse dicitur, *cùm alicui personæ sermo attribuitur, & is exponitur cum ratione dignitatis.* Vbi postrema verba verbis hisce Fabii expono: *si eam locutam finxerimus, quæ cogitâsse eam non sit absurdum.* Tale est illud M. Tullii pro Cœlio adversus Clodiam, quæ fœdo incestu se cum fratribus inquinabat: *Sin autem urbaniùs me agere mavis, sic agam tecum: removebo illum senem durum, ac penè agrestem; ex hisque tuis sumam aliquem, ac potissimùm minimum fratrem tuum, qui est in isto genere urbanissimus, qui te amat plurimùm, qui propter nescio quam, credo, timiditatem, & nocturnos quosdam inanes metus, tecum semper pusio cum majore sorore cubitavit: eum putato tecum loqui: Quid tumultuaris, soror? quid insanis? quid clamore exorsa, verbis parvam rem magnam facis? vicinum adolescentulum adspexisti: candor hujus te, & proceritas, vultus, oculique perpulerunt: sæpius videre voluisti: fuisti nonnunquam in iisdem hortis visa nobilis mulier: illum filiumfamilias patre parco & tenaci habere tuis copiis devinctum non potes: calcitrat, respuit, non putat tua dona esse tanti: confer te aliò: habes hortos ad Tiberim, ac diligenter eo loco præparasti, quò omnis juventus natandi causâ venit: hinc licet conditiones quotidie legas: cur huic, qui te spernit, molesta es?* Hîc alii προσωποποιΐαν statuunt: nempe qui eo nomine sermocinationem comprehendunt, ut postea ostendemus.

Etsi autem non est de οὐσίᾳ sermocinationis, ut plures loquantur: tamen sermocinatio quoque erit, si id fiat. Nempe vel simplex est hoc schema, ut in exemplo, quod proximè vidimus: vel multiplex, ut in dialogo. Sanè Cornificius hoc sermocinationis adfert exemplum, in quo trium diversæ indolis sermo graphicè exprimitur: *Cùm militibus urbs redundaret, & omnes timore oppressi domi continerentur; venit iste cum sago, gladio succinctus, tenens jaculum: quinque adolescentes hominem simili ornatu subsequuntur. irrumpit in ædeis subitò, deinde magnâ voce: Vbi est iste beatus, inquit, ædium dominus? quin mihi præsto fit? quid tacetis? Hic alii omnes stupidi timore obmutuerunt. Vxor illius infelicissimi cum maximo fletu ad istius pedes abjecit sese. Parce, inquit, & per ea, quæ tibi dulcissima sunt in vita, miserere nostri: noli extinguere extinctos. Fer mansuetè fortunam. nos quoque fuimus beati: nosce te esse hominem. At ille: Quin illum mihi datis, ac vos auribus meis opplorare desinitis? non abibit. Illi nunciatur interea, venisse istum, & clamore*

maximo

maximo mortem minari. Quod simul ut audivit, Heus, inquit, Gorgia, pedisequa puerorum, absconde pueros: defende: fac, ut incolumeis ad adolescentiam perducas. Vix hæc dixerat, cùm ecce iste præstò, Sedes, inquit, audax? non vox mea tibi vitam ademit? exple inimicitias meas, & iracundiam satura tuo sanguine. Ille cum magno spiritu, Metuebam, inquit, ne planè victus essem. nunc video in judicio mecum contendere non vis; ubi superari turpissimum est, superare pulcherrimum: interficere me vis: occidar equidem, sed victus non peribo. At ille: in extremo vitæ tempore etiam sententiosè loqueris? neque ei, quem vides dominari, vis supplicare? Tum mulier, Immò quidem iste rogat, & supplicat: sed tu, quæso, commoveare. & tu, per deos, inquit, hunc amplexare. dominus est, vicit hic te, vince tu nunc animum. Cur non desinis, inquit, uxor, loqui, quæ me digna non sunt? tace, &, quæ curanda sunt, cura. tu cessas mihi vitam, tibi omnem bene vivendi spem, meâ morte eripere? Iste mulierem repulit ab se lamentantem. illi nescio quid incipienti dicere, quod dignum videlicet illius virtute esset, gladium in latere defixit. Subjungit deinde Cornificius: *Puto in hoc exemplo datos esse unicuique sermones ad dignitatem accommodatos: quod oportet in hoc genere observare.* Quod hîc Cornificius monet, idem præcipit Horatius epist. ad Pisones:

Intererit multùm, Davúsne loquatur, herúsne;
Maturúsne senex, an adhuc florente juventâ
Fervidus; an matrona potens, an sedula nutrix;
Mercatórne vagus, cultórne virentis agelli;
Colchus, an Assyrius; Thebis nutritus, an Argis.

Neglexit hoc Celsus ille, adversus quem scripsit Origenes, eoque nomine culpari meruit. Sic enim scribit de eo Origenes lib. 1 *a*: Ἐπεὶ δὲ καὶ προσωποποιεῖ τρόπον τινὰ μιμησάμενος ἐν ῥήτορος παιδίον (lege, ἐν ῥητόρων παιδείαις) εἰσαγόμενον, καὶ εἰσάγει Ἰουδαῖον πρὸς τὸν Ἰησοῦν λέγοντά τινα μειρακιωδῶς, καὶ οὐδὲν φιλοσόφου πολιᾶς ἄξιον· φέρε κατὰ δύναμιν καὶ ταῦτα ἐξετάσαντες ἐξελέγξομεν, ὅτι οὐδὲ τὸ ἁρμόζον πάντη τῷ Ἰουδαίῳ πρόσωπον ἐν τοῖς λεγομένοις τετήρηκε· *Quandoquidem & utitur personæ fictione, quodammodo imitans adolescentem in rhetorum scholam deductum; inducitque Iudæum ad Iesum loquentem puerilia aliqua, & canicie philosophi indigna: age, pro viribus his etiam expensis, coarguamus eum, quòd ne decorum quidem servârit in Iudæi personâ.* Vbi προσωποποιΐας voce laxiùs utitur Origenes, ut sermocinationem comprehendat: de quo, ut dixi, postea pluribus.

a pag. 22. edit. August. Vindel.

A sermocinatione haut differt ἨΘΟΠΟΙΊΑ, quâ, juxta Alexandrum *b*, iis, qui superstites sunt, sermones aliquos affingimus, quòd fide digniores illi videantur, quàm si eos enunciaremus ipsi. Apsini *c*

b lib. περὶ σχημάτων.
c lib. de Rhetor.

 quo-

quoque definitur oratio attributa personis, quæ adhuc supersunt. Etiam Aquilæ Romano *Ethopœia*, sive *moralis confictio* est, cùm *certis quibusdam personis (non quæ nusquam sunt) verba accommodatè adfingimus, vel ad improbitatem earum demonstrandam, vel ad dignitatem.* Atque addit, tale esse illud Ciceronis pro Quinctio: *Quid Sextus Nævius ad hæc? ridet nostram amentiam scilicet, cùm ab eo officia boni viri desideramus: & quemadmodum natus, inquit, & quemadmodum educatus sum, memini. Vetus est, de scurra divitem facilius multo, quàm patremfamilias, fieri posse* &c. Sed Julius Rufinianus, ut pressiùs usurpat dialogismi seu sermocinationis nomen, quàm Cornificius: ita & strictiùs utitur ἠθοποιΐας appellatione, quàm Rhetorum alii. Quippe schema hoc, quod *figurationem*, vel *expressionem*, Latinè dici ait, definitur ab eo, *alienorum affectuum qualiumlibet, dictorumque imitatio, non sine reprehensione.* Vbi, si Aquilam, & alios, sequamur, tria postrema verba redundabunt. Plura de ethopœia si voles, vide cùm progymnasmatum scriptores, tum Emporium, item Isidorum lib. II. Orig. cap. XIV, nec non Cœlium Rhodiginum lib. XXVI. Antiq. Lect. cap. XXVIII.

II. De prosopopœia.

ETHOPŒIÆ vicina est ΠΡΟΣΩΠΟΠΟΙΐΑ, ut à Rutilio Lupo, & Aquila, nominatur. Ciceroni *a* vocatur *ficta personæ inductio*, Cornificio *b conformatio*, Fabio *c personæ fictio*. Ac Cornificio quidem fieri ea dicitur, *cùm aliqua, quæ non adest, persona confingitur, quasi adsit; aut cùm res muta, aut informis, fit eloquens, & formata, & ei oratio attribuitur ad dignitatem, aut actio quædam.* Similiter fere Lupus, qui fieri ait, *cùm personas in rebus constituimus, quæ sine personis sunt; aut eorum hominum, qui fuerunt, tanquam vivorum & præsentium actionem ac sermonem deformamus.* Lupo igitur duo duntaxat sunt προσωποποιΐας modi: unus, quo è non personâ facimus personam, sive rei mutæ sermonem attribuendo, sive rei brutæ adsignando sensum, sive alloquendo rem brutam, quasi intelligat: alter, quo mortuos loqui fingimus, qui modus *idolopœia* à quibusdam dicitur. Cornificio autem hoc schema etiam fit, cùm personam loqui fingimus, quæ quidem est, sed non adest. Vt si apud aliquem, absente patre, nuptias conficientem, vel, ignaro eodem, ejus abligurientem bona, effingas sermonem, quo usurus sit parens redux, vel quo compellaturus esset, si ista sciret. Pro hac opinione etiam Fabius *d* facit: cui prosopopœia generatim vocatur *ficta alienæ personæ oratio*. Et apertiùs alibi *e*: *Sunt quidam, qui has demum προσωπο-*

a *lib. 3. de orat.*
b *lib. 4. ad Herenn.*
c *lib. 9. cap. 2.*
d *lib. 6. cap. 1.*
e *lib. 9. cap. 2.*

ωποποιΐας dicant, in quibus & corpora, & verba fingimus. Sermones hominum assimulatos dicere διαλόγους malant, quàm, quod Latinorum quidam dixerunt, sermocinationem. Ego jam recepto more utrumque eodem modo appellavi. Nam certè sermo fingi non potest, ut non personæ sermo fingatur. Sed huic Fabii argumento non difficulter occurritur. Nam, ut ipse agnoscit, molliùs sermo tribuitur personæ: audaciùs verò ei, quod natura loqui non permittit. Quod si est, aliud est personam ipsam fingere: aliud sermonem duntaxat. Bifariam autem persona fingitur. Primùm eam fingit, qui mortuum inducit loquentem. Nec enim personis accensentur animæ, vel umbræ: quas sic gentiles distinxere, quòd cum tribus homo juxta eos constet *a*, animâ, corpore, umbrâ: anima piorum cœlos petat, corpus omnium terram subeat, inferos verò petant umbræ *b*, hoc est, simulachra ad corporis cujusque effigiem formata, quæ conspici possint, tangi verò haut magis, quàm ventus. Personam præterea fingit, qui mutis animantibus, vel rebus inanimis, tribuit sermonem, vel eas tanquam sermonis intelligentes compellat. Vtraque igitur fuerit προσωποποιΐα, seu personæ fictio. At si sermonem homini tribuam absenti; non tam ipsam personam fingo, quàm personæ sermonem affingo; quæ iccirco veriùs dicetur sermocinatio, ut Cornificius appellat: vel ἠθοποιΐα, ut Alexander & Apsines vocant. Sed quia tantùm hominis memini, objici possit de Deo, vel angelis, qui personis accensentur, & loqui possunt: & tamen in his locum habet προσωποποιΐα. Verba enim Fabii sunt: *Quin deducere Deos in hoc genere dicendi, & inferos excitare concessum est.* Verùm meminisse oportet, quòd idē Fabius ait, sermocinationem se sub προσωποποιΐα comprehendere. Nihil igitur hoc nostræ derogat opinioni. Ut mittam, quòd sermo Deo, angelis, homini, tribuitur ὁμωνύμως. Neque cùm hoc schema vocamus personæ fictionem, quævis persona intelligi debet; sed illa inferioris & visibilis naturæ, à qua, & ob quam, inventum est sermonis commercium. Adde quòd sermo Dei vel angeli cum homine sit insolens, planeque extraordinarius: ut non debuerit ejus caussâ προσωποποιΐας definitio extendi: sed satis sit, si fictio ejusmodi sermonis reductivè, ut loquuntur, ad communē προσωποποιΐαν pertineat.

a Servius in 4. Æn.

b Servius 2.4.10. Æn.

Propriè igitur προσωποποιΐα est, si mortuos inducamus loquentes. Vt in illo apud Cornificium *c*: *Quòd si nunc Lucius ille Brutus reviviscat, & hîc ante pedes vestros adsit, non hac utetur oratione? Ego reges ejeci; vos tyrannos introducitis: ego libertatem, quæ non erat, peperi; vos partam servare non vultis: ego capitis mei periculo patriam liberavi; vos liberi sine periculo esse non cura-*

c lib. 4. ad Herenn.

curatis. Sic pro Cœlio Appius Cæcus velut ab inferis à Tullio excitatur, ita Clodiam alloquens: *Mulier, quid tibi cum Cœlio? quid cum homine adolescentulo? quid cum alieno?* &c. Similiter Plato in Menexeno loquentes inducit veteres Athenienses pro patria mortuos. Illustre etiam exemplum apud Aeschinem habemus oratione contra Ctesiphontē; ubi ab Atheniensibus petit, ut cogitent, Solonem, & Aristidē, ab inferis suscitatos, in eo stare suggestu, unde ipse verba faceret: ac Solonem quidem petere, ne Demosthenis eloquentiā majoris faciant, quàm jusjurandum, & leges: Aristidem autem rogare, an non pudeat eos, cùm majores illorum Arthmium Zelitam, quia è Mediâ pecuniam attulisset, urbe expulerint, ipsos Demosthenem, qui munera ab hoste acceperit, aureâ ornare coronâ. Item Lucianus libello de luctu inducit filium mortuum patris querelis respondentem.

Personæ etiam fictio est, cùm sermo affingitur patriæ, vel Reip. aut urbi, vel regioni. Ut Catil. 1: *Quæ* (patria) *tecum, Catilina, sic agit, & quodammodo tacita loquitur: Nullum jam tot annos facinus exstitit, nisi per te: nullum flagitium sine te: tibi uni multorum civium neces, tibi vexatio, direptioque sociorum, impunita fuit, ac libera: tu non solùm ad negligendas leges, ac quæstiones, verùm etiam ad evertendas, perfringendasque valuisti. Superiora illa, quamquam ferenda non fuerunt; tamen, ut potui, tuli. nunc verò, me totam esse in metu propter te unum; quicquid increpuerit, Catilinam timeri; nullum videri contra me consilium iniri posse, quod à tuo scelere abhorreat; non est ferendum. Quamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe, si verus, ne opprimar; sin falsus, ut tandem aliquando timere desinam. Hæc si tecum, ut dixi, patria loquatur* &c. Et postea eâdem oratione: *Etenim si mecum patria, quæ mihi vitâ meâ multo est carior; si cuncta Italia, si omnis Respublica loquatur: M. Tulli, quid agis? tune eum, quem esse hostem comperisti; quem ducem belli futurum vides; quem exspectari imperatorem in castra hostium sentis; auctorem sceleris, principem conjurationis, evocatorem servorum, & civium perditorum; exire patieris, ut abs te non emissus ex urbe, sed immissus in urbem esse videatur?* Et alia ibidem in hanc mentem; quibus postea subjungit: *His ergo sanctissimis reip. vocibus, & eorum hominum, qui idem sentiunt, mentibus, pauca respondebo.* Ex quibus videre etiam est, quomodo & ad προσωποποιΐαν accedi, & ab eâdem recedi debeat. Porrò in allatis hactenus exemplis non est omnimoda fictio. Nam, si defuncto tribuam loquelam; considero eum, qui fuit, ac meliori parte sui superest. Cùm item Romæ, aut patriæ, aut Reip., sermonem assigno; postremò sistit se intellectus in iis, qui Romam incolunt, ac Remp. constituunt. Atque hoc ita esse, uti dixi, indicant illa Ciceronis verba pro Plancio: *Venio jam ad ipsius populi*

puli partes, ut illius contra te oratione potiùs, quàm meâ disputem; qui si tecum congrediatur, & si unâ voce loqui posset, hæc dicat: Ego tibi, Laterensis, Plancium non anteposui: sed cùm essetis æquè boni viri, meum beneficium potiùs ad eum detuli, qui à me contenderat, quàm ad eum, qui mihi non nimis submissè supplicârat. Respondebis, credo, te splendore & vetustate familiæ fretum, non valde ambiendum putâsse. At verò te ille ad sua instituta, suorumque majorum exempla revocabit; semper se dicet rogari voluisse &c. Sic Diocæsaream, Cappadociæ civitatem, excidium sui, deprecantem inducit Nazianzenus epist. XLIX ad Olympium. Nec tamen id perpetuum est, ut qui Romæ, vel Latio sermonem dat, populum intelligat Romanum, aut Latinum: sed quandoque etiam urbis genius ac numen tutelare civitatis, aut Latii, intelligitur. Ut cùm apud Sillium Italicũ lib. XV. Scipionem alloquitur

--- *Latiæ telluris imago.*

Item cùm apud Symmachum *a* legimus ad Valentinianũ, Theodosium, & Arcadium: *Romam nunc putemus assistere, atque his vobiscum agere sermonibus: Optimi principes, patres patriæ, reveremini annos meos, in quos me pius ritus adduxit, ut utar ceremoniis avitis. Hic cultus in leges meas orbem redegit. Hæc sacra Hannibalem à mœnibus, à Capitolio Senonas repulerunt. Ad hoc ego servata sum, ut longæva reprehendar?* &c. Quæ non omnimoda personæ fictio erat ex gentilium mente. Nam Roma iis Dea erat, eóque suum quoque templum habuit: ut alibi *b* diximus. Hujusmodi verò exempla etiam oratoribus conveniunt. At sunt prosopopœiæ aliæ, quæ magis habeant locum in poësi, vel declamationibus, aut similibus scriptis. Earum aliæ seu directè, seu indirectè, pertinent ad substantiã, aliæ ad accidentia. Ad substantiam refer duplicia. Quædam spectant hominis τὸ εἶναι, vel partem ejus. Ita Ennius *c* in satyra colloquentes fecit vitam, & mortem. Gregorius Palamas, Thessalonices Archiepiscopus, χαρακτῆρι μικτῷ, διαλογικῷ, καὶ μάλιστα δικανικωτέρῳ *d*, duas composuit orationes *e*, unam mentis corpus accusantis, alteram corporis sese contrà defendentis: quibus & judicum sententiam adjecit. Lucianus inducit linguam expostulantem cum abutentibus. Quædam contrà prosopopœiæ sunt muti animantis, vel rei inanimæ. Quomodo apud Plutarchum Gryllus, jam porcus factus, disputat cum Vlysse. Denique & ex accidentibus finguntur personę. Vt cum leges loquuntur apud Platonem in Critone: aut cùm Prodicus sophista virtutem, & voluptatem, inter se contendentes inducit apud Xenophontem lib. II. Ἀπομνημονευμάτων. Cujus etiam rei meminere Cicero lib. I. Off. & epist. ad Lucceium, Quinctilianus lib.

a lib. 10. epist. 54.

b lib. 4. cap. 6. sect. 5.

c Fabius l. 9. cap. 2.

d stilo mixto, dialogico, & maximè judiciali.

e edidit Turnebus Græcè an. 1553.

lib. IX. cap. II, & Justinus Martyr apologiâ priore. Ac imitatus etiã Sillius in quinctodecimo, ubi Xeuophontis, sive Prodici figmentum ab Hercule in Scipionem tranfert. Nec hujusmodi eo figuræ esse desinunt, quia sint pars argumenti poëtici: uti multi sentiunt. quos secutus Federicus Cerutus Veronensis Maronianam Famæ, & Ovidianam Famis descriptionem, figuram esse negat, quia utraque sit argumenti pars, quam *fictionem* appellat Fabius. Quasi quicquam prohibeat, quo minùs idem, pro diverso considerandi modo, tum figura sit, tum pars argumenti.

Nec tantùm personæ fictio est, cùm non persona loquitur: sed etiam, cùm non personam alloquimur, quasi personam. Ut apud M. Ciceronem in Milonianâ: *Vos*, inquit, *Albani tumuli atque luci, vos, inquam, imploro, atque obtestor, vosque, Albanorum obrutæ aræ, sacrorum populi Romani sociæ & æquales, quas ille præceps amentiâ, cæsis prostratisque sanctissimis lucis, substructionum insanis molibus oppresserat* &c. Et apud Maronẽ

a Æn. 10. Mezentius *a* equũ, Turnus *b* hastam alloquitur. Hujus generis προσ-
b Æn. 12. ωποποιΐα crebra est in Psalmis, & Prophetis: uti & alterum genus,
c At Hebr. in quo sermo tribuitur rebus mutis. Ita David Psal. CXIII *c* com-
114. pellat mare, flumen, montes, colles; ac respondentia inducit. Jesaiæ LV. 12: *Montes ipsi, & colles, cantabunt coram vobis laudem, & omnia ligna regionis plaudent manu.* Ierem. LVII. 6: *O mucro Domini, usquequo non quiescis? ingredere in vaginam tuam, refrigerare, & sile.* Baruch III. 34. 35: *Stellæ dederunt lumen in custodiis suis, & lætatæ sunt. Vocatæ sunt, & dixerunt, Adsumus.* Abacuc II. 11. 12: *Lapis de pariete clamabit, & lignum, quod inter juncturas ædificiorum est, respondebit. Væ, qui ædificat civitatem in sanguine, & præparat urbem in iniquitate.* Osee XIII. 14: *Ero mors tua, ô mors: ero morsus tuus, inferne.* Et quod inde expressum 1. Cor. XV. 55: *Vbi tuus, mors, aculeus? ubi tua, inferne, victoria?* Cur verò sic Scripturæ loqui ament, optimè expressit B. Chrysostomus in cap. VIII. ad Rom. homil. XIV. Vbi προσωποποιΐαν latiùs accipit, ut ita dicatur, quandocunque sensus humanus tribuitur non personæ. Vti à Marone factum in septimo magni operis:

Labitur uncta vadis abies: mirantur & undæ,
Miratur nemus insuetum, fulgentia longè
Scuta virûm fluvio pictasque innare carinas.

d Rom. 8. Tale etiam videtur Apostoli *d* illud (ut Latinè solùm ponam:) *Etenim*
vers. 19. *sollicita creaturæ exspectatio, exspectat, ut palam fiant filii Dei. Quippe vani-*
20. *tati creatura subjacet, non volens, sed propter eum, qui subjecit illam sub spe. Quoniam & ipsa creatura liberabitur à servitute corruptionis, in libertatem gloriæ*

riæ filiorum Dei. Scimus enim quòd omnis creatura congemiſcit, ſimulque nobiſcum parturit, uſque ad hoc tempus. Ad quæ verba ſic B. Chryſoſtomus: ὥστε ἐμφαντικώτερον γενέσθαι τὸν λόγον, καὶ προσωποποιεῖ τὸν κόσμον ἅπαντα τοῦτον. *Vt oratio ſignificantior eſſet, mundum hunc univerſum quaſi perſonam inducit.* Adjungit deinde, ut Latinè quidem ſonant: *Quod & prophetæ faciunt, inducentes tum fluvios manibus plaudentes, tum colles ſaltantes, tum montes ſubſilientes, non ut animata hæc eſſe arbitremur, neque ut attribuamus iis cogitationem ullam: ſed ut bonorum amplitudinem* (τὴν ὑπερβολὴν τῶν ἀγαθῶν) *ex eo diſcamus: quippe quæ etiam ad ſenſus expertia pertingat. Hoc ipſum verò etiam in rebus moleſtis crebrò factitant, inducentes & vitem lamentantem, & vinum, & montes, & templi laquearia ejulantia, ut & inde iterum malorum magnitudinem intelligamus. Hos itaque Apoſtolus imitans, hîc creaturam veluti perſonã inducit,* (προσωποποιεῖ τὴν κτίσιν ἐνταῦθα) *atque eam ait ingemiſcere, & parturire: non quia ſuſpirium ullum à terra, vel cœlo, editum audierit; ſed quo bonorum futurorum magnitudinem declaret, ac deſiderium ejus, ut malis liberetur præſentibus.* Vide & Juſtinum Mart. ad Orthod. qu. XLVII, Nazianzenum orat. XXXVI, ſive IV. de Theologia, & Damaſcenum Orth. Fid. lib. II. cap. VI.

Quantus ſit oratori hujus ſchematis uſus, oſtendit paucis Cornificius, cùm ait, *plurimùm proficere in amplificationis partibus, & commiſeratione.* Item Aquila Romanus, qui figuram hanc ait *plurimùm in ſe continere dignitatis. Sæpe enim,* inquit, *quæ nos ex noſtra perſona dicentes vix ferant judices, ſuppoſitâ dignitate perſonæ liberiùs dici, & convenientiùs, poterunt.* Sed fusè inprimis de eodem Fabius a: *Illa,* inquit, *adhuc audaciora, &* *majorum (ut Cicero exiſtimat) laterum, fictiones perſonarum, quæ προσωποποιΐαι dicuntur. Mirè namque tum variant orationem, tum excitant.* Et paullo pòſt: *Suadendo, objurgando, querendo, laudando, miſerando, perſonas idoneas damus.* Quæ à Fabio non de ſola proſopopœia, ſed etiam ſermocinatione, dicuntur. Hanc enim ſe προσωποποιΐας nomine complecti, ipſe clarè indicat; ut ſuperiùs monebamus. Plura de προσωποποιΐᾳ inter cæteros vide apud Theonem in progymnaſmatis, qui accuratè docet, quæ in eâ obſervari debeant. Sed & Apſines adeatur lib. de Rhetoricâ, & Cœlius Rhodiginus lib. XXVI. cap. XXVIII.

a lib. 9. cap. 2.

III. De apostrophe.

ἈΠΟΣΤΡΟΦῊΝ videtur Hermogenes repoſuiſſe inter σχήματα λέξεως. Verùm, cùm in eo aſſeclas non habeat, non eſt, quòd multis ejus ſententiam diluamus. Fabio b definitur hoc ſchema, ſermo à judice

b lib. 9. cap. 3.

judice conversus. Atqui non semper coram judice habetur oratio. Aliis apostrophe est, cùm ad personam aliam convertimus orationẽ, quàm instituta requirat oratio. Verùm interdum fit conversio ad res inanimas, ut parebit ex exemplis, quæ subnectam. Perfecta itaque fuerit definitio, si dicamus, ἀποστροφὴν fieri, cùm sermonem ad aliam personam, vel quasi personam, avertimus, quàm instituta oratio requirat. Ut Catilinariâ 1. Priùs ait Tullius: *Cupio, Patres Conscripti, me esse clementem* &c. At postea inquit: *Si te jam, Catilina, comprehendi, si interfici jussero, credo erit ferendum mihi, ne non hoc potiùs omnes boni seriùs à me, quàm quisquam crudeliùs factum esse dicat* Atque in orationis fine priùs sic loquitur: *Polliceor hoc vobis, P. C.* &c. At postmodo ait: *Hisce omnibus, Catilina, cum summâ reip. salute, & cum tuâ peste ac pernicie, cumque eorum exitio, qui se tecum omni scelere, parricidioque omni junxerunt, proficiscere ad impium bellum, ac nefarium.* Ejusdem est pro Milone: *Vos, vos appello, fortissimi viri, qui multum pro Rep. sanguinem effudistis: vos in viri, & in civis invicti appello periculo, centuriones, vosque milites; vobis non modò inspectantibus, sed etiam armatis, & huic judicio præsidentibus, hæc tanta virtus ex hâc urbe expelletur?* Et eâdem: *Quid respondebo liberis meis, qui te parentem alterum putant? quid tibi, Q. frater, qui nunc abes; consorti mecum temporum illorum?* Item pro C. Rabirio est apostrophe ad quosdam in concione clamantes: *Nihil me clamor iste commovet, sed consolatur, cum indicat, esse quosdam cives imperitos, sed non multos. nunquam, mihi credite, populus Rom. hic, qui silet, consulem me fecisset, si vestro clamore perturbatum iri arbitraretur.* Cùmque alter hinc, sed minor, secutus esset clamor, eosdem sic Tullius compellavit: *Quanto jam levior est acclamatio! quin continetis vocem indicem stultitiæ vestræ, testem paucitatis?* Redit deinde ad institutum: *Libenter, inquam, confiterer, si verè possem* &c. Crebra etiam est poëtis. Ita Maro opus quidem suum Mæcenati dicat: unde ait,

Quid faciat lætas segetes, quo sidere terram
Vertere, Mæcenas, ulmisque adjungere vites *Conveniat.*

At post aliqua subjungit:

--- *Vos ô clarissima mundi*
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum,
Liber, & alma Ceres.

Idem II. Georg.

Scipiadas duros bello, & te maxime Cæsar.

Et IV. ejusdem operis:

Ipse cavâ solans ægrum testudine amorem,
Te dulcis conjux, te solo in litore secum,

Te veniente die, te decedente canebat.

Ejusdem est II. Aen.

--- Pereuntque Hypanisque, Dymasque,
Confixi à sociis: nec te tua plurima, Panthu,
Labentem pietas, nec Apollinis infula texit.

Ovid. IV. Met. *a* — a *fab.* 4.

Quid non sentit amor? primi vidistis amantes,
Et vocis fecistis iter.

Neque Scripturæ hoc schema nesciunt. Christus apud Mat. XI: *Tyro & Sidoni tolerabilius erit in die judicii, quàm vobis. Et tu Capernaum, quæ usque ad cœlum exaltata es, usque ad inferos detrahêris.* Psal. CXIV: *Mare vidit, & fugit: Iordanis conversus est retrorsum. Quìd est tibi, mare, quòd fugisti: & tu Iordanis, quòd conversus es retrorsum?* Ubi & προσωποποιΐα est, ut superiùs exposui. Nempe apostrophe non solùm fit ad personas, sed, ut dicebamus, etiam ad quasi personas. Quomodo priùs ad mortuam Thisben, mox ad leones orationem convertit Pyramus apud Nasonem *b*: — b *lib.* 4. *Met. fab.* 4.

--- Vna duos, inquit, nox perdet amantes:
E quibus illa fuit longâ dignissima vitâ.
Nostra nocens anima est. ego te, miseranda, peremi:
In loca plena metus qui jussi nocte venires;
Nec prior huc veni. nostrum divellite corpus,
Et scelerata fero consumite viscera morsu,
O quicunque sub hâc habitatis rupe leones.
Sed timidi est optare necem.

Itidem ad inanima apostrophe fit. Ut Aen. II:

Troiaq́; nunc stares, Priamiq́; arx alta maneres.

Fit etiam apostrophe solùm διὰ τὴν εὐχρησίαν τοῦ μέτρου *c*, ut Eustathius ait in Il. η. Tale illud Nasonis *d*: — c *ob commoditatē metri.* — d *lib.* 2. *Fast.*

Brutus erat stulti sapiens imitator, ut esset
Tutus ab insidiis, dire Superbe, tuis.

Interdum quoque orationem quis convertit ad se ipsum. Ecl. I:

Insere nunc, Melibœe, piros, pone ordine vites.

Ubi & ironia. Item Ecl. II:

Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit?

Et IV. Aen. ait Dido:

Quin morere, ut merita es, ferroque averte dolorem.

Imò sacra quoque pagina ejusce apostrophes exempla suggeret. Ut Psal. XXVII. 13. 14: *Credo, me visurum bona Domini in terra viventium.*

Exspecta Dominum, viriliter age, & corroboretur cor tuum. Item Psal. XLII. 6: *Quare tristis es, anima mea, & quare conturbas me?*

Quamvis autem nonnulli, ut autor est Fabius, negarint, apostrophen in orationis principio adhiberi posse: interdum tamen in hoc quoque locum habere, vel ostendit initium Invectivæ primæ in Catilinam: *Quousque tandem abutêre, Catilina, patientiâ nostrâ?* Quin, ut de more veterum oratorum, quem alibi *a* exposui, nihil nunc dicam, poëtæ etiam cùm Græci, tum Latini, in operis ingressu, Deos invocantes, ἀποστροφῇ utuntur: sed Græci quidem priùs invocant, inde proponunt; Latini autem propositioni subdunt ἀποστροφὴν ad Deos.

a lib. 3. cap. 2. sect. 11.

Illud verò rarissimum omnino, ac fortassis singulare, ut apostrophe κατὰ παρένθεσιν instituatur: cujus rei exemplum suppeditat Maro in octavo:

> *Haut procul inde citæ Metium in diversa quadrigæ*
> *Distulerant, (at tu dictis, Albane, maneres)*
> *Raptabatque viri mendacis viscera Tullus.*

Movet hoc schema admodum, teste Fabio *b*, cùm vel adversarios invadimus: ut pro Ligario; *Quid nempe tuus ille, Tubero, in acie Pharsalicâ gladius agebat?* Aut cùm ad invocationem aliquam convertimur: ut pro Milone; *Vos enim jam ego, Albani tumuli, atque luci, &c.* vel ad invidiosam implorationem: ut *c*; *O leges Porciæ, legesque Semproniæ!*

b lib. 9, cap. 2.

c pro Sext. & Verr. 7.

IV. De communicatione.

Communicatio, quæ Græcè ἀνακοίνωσις, atque (ut ex Rufiniano discimus) etiã ἰδιωτισμὸς dicitur, est deliberatio cum iis ipsis, apud, aut contra quos dicimus. Itaque Fabio, ac Rufiniano etiam, est duplex. Nam interdum, quia inficiari, vel culpam transferre non possumus, participem aut consilii, aut facti nostri facimus adversarium. Exemplum adducit Fabius Domitii Afri pro Cloantillâ: *At illa nescit trepida, quid liceat feminæ, quid conjugem deceat. Fortè vos in sollicitudine obvios, casus miseræ mulieri obtulit. Tu frater, vos paterni amici, quod consilium datis?* Interdum consilium nostrum cum auditoribus ita facimus commune, ut ab ipsis quasi petamus: ut Cato; *Cedo, si vos in eo loco essetis, quid aliud fecissetis?* Et alibi; *Communem rem agi putatote, ac vos huic rei præpositos esse.*

Communicationis quoq; exemplum fuerit *d*: *Sitne magis hominibus, an Deo obtemperandum, ipsi judicate.*

d Actor. cap. 4, vers. 19.

Cùm autem duo hæc postrema exempla citra interrogationem fiant,

fiant, mihi quidem nec Σειρήνων ἀπειθέστερος *a* persuaserit, communicationem esse speciem interrogationis; quæ tamen inter alios Ludovici quoque Carbonis *b* sententia est.

Gaudet hoc schemate Tullius: cujus unum ex Divinatione exemplum, aliud ex orat. pro Sextio, duo ex Quinctianâ, apud Rufinianum invenies.

Habet autem maximam vim ad movendos auditores. Nam prius genus, quo adversarium consulimus, plurimùm valet ad extorquendam confessionem: posterius, quo cum auditoribus deliberamus, mirificè confert ad animos eorum flectendos; quia & benevolentiam conciliat, & caussæ ostendit æquitatem, si in judicibus, aut aliis qui adsunt, spem ac fiduciam ponamus. Et hæc de schematibus, quæ ratione personæ figuram accipiunt.

a Sirenibus magis ad persuadendū aptus.

b *lib. 1. de elec. orat. cap. 19.*

CAPUT VIII.

DE SCHEMATIBUS ÆQUE DICENTIBUS, ET FIGURANTIBUS SERMONEM RATIONE EORUM, QUÆ RESPICIUNT REI ΟΥ'ΣΙ'ΑΝ.

QVÆ ratione rei figurant, partim ea spectant, quæ sunt de re, qualia ad essentiam pertinent; partim quæ sunt in re, ut sunt adjuncta; partim quæ sunt extra rem, ut sunt similia, & opposita.

Primi generis sunt, sententia, definitio, distributio, congeries, ἐπιτροχασμὸς, & incrementum.

Sententia est generale pronunciatum de rebus agendis, aut vitandis.

Definitio est nominis reive explicatio.

Distributio dicitur, cùm totum amplificamus per species, aut partes suas, sive per se, sive per accidens insint.

Congeries, cùm coacervamus species, vel res diversas.

Ἐπιτροχασμὸς est, quando res magnas, diversasque narrationis partes, celeritate quadam percurrimus.

Incrementum vocatur, cum per gradus quosdam ad summa pervenimus.

I. DE SENTENTIA.

QVÆ ratione rei ſermonem figurant, trium ſunt generum. Nam, ut apud Dialecticos loci artificiales vel ſunt interni, quò refer genus, ſpeciem, definitionem, totum, & partem; vel conjuncti, quò pertinent proprium, accidens, conjugata, cauſſa, & effectum, vel disjuncti, ut ſunt notatio, ſimilia, comparata, & oppoſita: ita apud Rhetores ſchemata ſunt vel de re, & eſſentiam ſpectant; vel in re, ut quæ ducuntur ab adjunctis; vel extra rem, ſicut quæ figurantur ſimilibus, & oppoſitis.

Ratione eſſentiæ figurant ſermonem ſententia, definitio, diſtributio, congeries, ἐπιτροχασμὸς, & incrementum. Ex quibus ſententia è loco generis petitur: definitio, non omnis quidem, ſed potiſſima, ad quam reliquæ reducuntur, totam rei eſſentiam explicat, quod genere ſit, & differentiâ: diſtributio præcipua vel ſpecies exponit, vel partes eſſentiales, aut materiales ſeu integrales: quale quid etiam congeries facit, quæ nec rarò pro ſpecie reponit individuorum acervum: ἐπιτροχασμὸς narrationis partes ſummâ celeritate percurrit: incrementum etiam, quid rei ſit, aperit, ſed gradatim.

a dictum generale, & breve, de re ad vitã pertinente.

ΓΝΩ'ΜΗ, ſive ſententia, definitur à Plutarcho, ἀπόφανσις a καθολικὴ περὶ τῶν κατὰ τὸν βίον, λόγῳ συντόμῳ. Exemplorum abunde eſt, & jam varii totis has voluminibus undique collegerunt. Quare pauculis hîc ero contentus. Cicero in II. de Fin. *Quid turpius, quàm ſapientis vitam ex inſipientium ſermone pendêre?* Idem de Senectute: *Quod cuique temporis ad vivendum datur, eo debet eſſe contentus.* Salluſt. in Catil. *Is demum mihi vivere atque frui animâ videtur, qui aliquo negotio intentus præclari facinoris, aut artis bonæ famam quærit. Sed in magnâ copiâ rerum aliud alii natura iter oſtendit.* P. Syrus mimus:

Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit.
Quod vult, habet, qui velle, quod ſatis eſt, poteſt.

Vitruvius præfat. lib. VI; *Proprietas divitiarum maximè, nihil deſiderate.* M. Seneca præfat. lib. IV. epit. *Magna & varia res eſt, tum doctrina, tum eloquentia: nec alterutra adhuc ulli ſe totam indulſit. Satis felix eſt, qui in aliquam ejus partem eſt receptus.* Plinius lib. III. epiſt. XX. ad Maximum: *Multi famam, conſcientiam pauci verentur.* Et lib. IV. epiſt. VII: *Recta ingenia debilitat verecundia, perverſa confirmat audacia.* Agellius lib. XVIII. cap. I: *Virtus ſola beatæ vitæ inſtar eſt.* Ex ſcriptoribus Eccleſiaſticis multorum loco fuerit hoc B. Bernardi homil.

XXXVI.

XXXVI. in Cantica: *Sunt qui ſcire volunt, ut ſciant; & curioſitas eſt: ſunt qui, ut ſciantur; & vanitas eſt: ſunt qui, ut vendant; & turpis quæſtus eſt: ſunt qui, ut ædificent; & caritas eſt: ſunt qui, ut ædificentur; & prudentia eſt.* Atque hæ ſunt γνῶμαι ſimplices. Sunt aliæ, quibus ratio adnectatur. Earum tale Cornificius a exemplum adfert: *Omnes bene vivendi rationes in virtute ſunt collocandæ; propterea quòd ſola virtus in ſua poteſtate eſt: omnia præter eam ſubjecta ſunt fortunæ dominationi.* Simile eſt hoc Plinii lib. III. epiſt. IV: *Eſt ita comparatum, ut antiquiora beneficia ſubvertas, niſi illa poſterioribus cumules. Nam quamlibet ſæpe obligati, ſi quid unum neges, hoc ſolum meminerunt, quod negatum eſt.*

a lib. 4. ad Her.

De uſu ſententiæ ita Cornificius: *Sententias interponi rarò convenit, ut rei actores, non vivendi præceptores, eſſe videamur. cùm ita interponentur, multum adferent orationi. Nam neceſſe eſt animo eam comprobet tacitus auditor, cùm ad cauſſam videat accommodari rem certam ex vita & moribus ſumtam.* Hæc de ſententiâ nunc ſuffecerint. Pleraque eorum, quæ hîc præterimus, cognoſcere fuit ex iis, quæ diximus lib. II. cap. XV. ſect. III.

II. De definitione.

Definitio dicitur quævis nominis, aut rei explicatio. Latiùs enim à Rhetoribus, quàm à Philoſophis, hæc vox accipitur. Ariſtoteli plurimùm differunt definitio, deſcriptio, interpretatio. Interpretatio enim nominis eſt declaratio. Deſcriptio rei accidentia exponit. Definitio eſt λόγος τῆς οὐσίας. h. e. *oratio explicans eſſentiam rei.* Rhetoribus autem nomen definitionis hæc omnia comprehendit.

Ex iis verò definitionis exemplis, quæ à Cornificio adducuntur, colligere eſt, ſchema hoc vel ſimplex eſſe, qui Græcis ὁρισμὸς dicitur; vel conjunctum, qui ἀνθορισμὸς vocatur. Prioris generis hoc exemplum adfert: *Majeſtas reip. eſt, in qua continetur dignitas & amplitudo civitatis.* Item, *Injuriæ ſunt, quæ aut pulſatione corpus, aut convitio aureis, aut aliquâ turpitudine vitam cujuſquam violant.* Similiter Cicero pro Sextio definit, quid ſit optimatem eſſe: ſecundâ de lege agrariâ contra Rullum, quid ſit eſſe conſulem popularem: pro lege Maniliâ, quid, & quantum illud ſit, eſſe bonum imperatorem. Etiam hanc legis definitionem habes apud Demoſthenem contra Ariſtogitonem: Νόμος ἐστὶν εὕρημα μὲν καὶ δῶρον θεῶν, δόγμα δὲ ἀνθρώπων φρονίμων, ἐπανόρθωμα δὲ τῶν ἑκουσίων καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων, πόλεως δὲ συν-

θήκη κοινή, καθ' ἣν πᾶσι προσήκει ζῆν τοῖς ἐν πόλει. *Lex est inventum & donũ deorum, decretumque hominum sapientum, emendatio delictorum consultò vel inconsultò commissorum, civitatis commune pactum, juxta quam omnes convenit in urbe vivere.*

Conjuncta verò definitio, sive ἀνθορισμὸς vocatur, cùm rei falsum nomen adimitur, verumque imponitur. Vt act. III. in Verrem: *Non enim furem, sed ereptorem; non adulterum, sed expugnatorem pudicitiæ; non sacrilegum, sed hostem sacrorum religionumque; non sicarium, sed crudelissimum carnificem civium sociorumque, in vestrum judicium adduximus.* Alii hoc schema vocant ὁρισμὸν κατὰ διαφορὰν: P. Rutilio παραδιαστολὴ dicitur; qui exemplum hoc adfert ex Hyperide: *Nam cùm cæterorum opinionem fallere conaris, tu tete frustraris. non enim probas te pro astuto sapientem intelligi; pro confidente, fortem; pro illiberali, diligentem rei familiaris; pro malevolo, severum. nullum est enim vitium, quo virtutis laude gloriari possis.* Addit deinde, *Hoc schema solere illustrius fieri, cùm ratio proposito subjungitur.* Atque ejus rei tale adducit exemplum: *Quapropter nolo te sæpius parcum appellare, cùm sis avarus. Nam qui parcus est, utitur eo, quod satis est: tu contrà propter avaritiam, quo plus habes, magis eges. Ita non tam diligentiæ fructus, quàm inopiæ miseria, te consequitur.* Cui planè geminum illud apud Cornificium; verùm is, ut dixi, non παραδιαστολὴν, sed definitionem vocat: *Non est ista diligentia, sed avaritia: ideo quòd diligentia est accurata conservatio suorum; avaritia, injuriosa appetitio alienorum.* Item, *Non est ista fortitudo, sed temeritas, propterea quòd fortitudo est contemtio laboris, & periculi, cum ratione utilitatis, & compensatione commodorum: temeritas est cum inconsideratâ laborum perpessione gladiatoria periculorum susceptio.* Vbi, ut obiter id addam, videmus, fortitudini opponi temeritatem sive audaciam; eamque in perpessione constitui: unde lucem capit illud Horatii *a*, *Audax omnia perpeti*. Et sanè sic omnes philosophi: ut opus non sit cum nonnullis hîc statuere duram illam κατάχρησιν, quâ πάσχειν ponitur pro ποιεῖν. Quemadmodum & in altero iidem falluntur, cùm censent, audaciã Horatio esse πάθος, quod ei verè est ἦθος, sed vitiosum, quippe fortitudinis excessus. Adde quòd, cùm Græcis πάσχειν sumitur pro ποιεῖν, non aliunde id est, quàm quòd οἱ ποιοῦντες *b* τρόπον τινὰ καὶ αὐτοὶ πάσχουσι, ut Aristophanis scholiastes ait in Nebulas. Quod in audacia manifestum est; ubi, ut superior temeritatis definitio ostendit, duo hæc concurrunt, *inconsiderata laborum perpessio, & gladiatoria periculorum susceptio.* Sed hoc obiter. Illustris etiam παραδιαστολὴ est apud Ciceronem pro Cœlio: *Aliud est maledicere, aliud accusare. Accusatio crimen desiderat, rem ut definiat, hominem ut notet, argumento probet,* teste

a lib. 1. od. 3.

b *faciẽtes quodammodo patiuntur.*

teste confirmet. Maledictio autem nihil habet propositi, præter contumeliam: quæ si petulantiùs jactatur, convicium; si facetiùs, urbanitas nominatur. Instituitur hoc schema etiam καθ' ἐπανόρθωσιν. Vt pro Milone: *Quas ille leges, si modò leges nominandæ sunt, ac non potiùs faces urbis, ac pestes Reip.*

Vtimur hac figurâ, non tantùm ornatus causâ; sed etiam ad amplificationem, ac claritatem. Quo de usu sic Cornificius: *Hæc ideo commoda putatur exornatio, quòd omnem rei cujuspiam vim & potestatem ita dilucidè proponit, & breviter explicat, ut neque pluribus verbis oportuisse dici videatur, neque lucidiùs potuisse dici putetur.* De defitione hactenus.

III. De distributione.

DISTRIBUTIO est, cùm totum in partes diducimus. Quot verò modis fiat, neutiquam huc infercire est visum: tum quia è Logicis id notum arbitror: tum nę calumniandi ansam demus obstreperis quibusdã hominibus, qui cùm vix aliud sciant aut crepent, quàm tres necessariorum pronunciatorum gradus, (quos artium esse canonas falsò persuasum habent) omnia tamen omnium censorio quodam supercilio convellere atque exagitare audent, atque adeò, quasi cuminum aut ocimum serant, Aristotelem etiam conviciis ac maledictis lacessũnt; qui & philosophos, & Rhetores omnes, βασιλικῷ πήχει ὑπερήνεγκε *a*.

Porrò tum definitio, tum distributio, tunc tantùm sunt schemata, cùm ornandi, aut amplificandi gratiâ adhibentur. Exempli gratiâ, distributionis schema est in illo Martialis *b*:

Dat populus, dat gratus eques, dat thura Senatus.

Universi enim signantur Romani, quia, ut & alibi passim, per *populum* plebs intelligi debet: à quâ significatione *popularia* dicebantur in theatris loca, quæ plebs occupabat. Eademque distributione usus est Claudianus lib. III. de laudibus Stiliconis *c*: imò & Tullius non uno in loco *d*, atque alii. Est & distributio in hoc Statii Papinii de decantatâ à juvenibus ac puellis Stellæ Asteride (id poëmati Stella à se nomen indiderat, quasi Stelleidem dicas, per quam, ut Calderinus *e*, & Parrhasius *f*, rectè censuere, Violantillam amicam intelligebat, sive, ut Græcè vocat Martialis *g*, Ianthida)

Asteris & vatis totum cantata per orbem,
Asteris ante dapes, nocte Asteris, Asteris ortu.

a *regio cubito superavit.*
b *lib. 8. ep. 15.*
c *vers.. 49. & 50.*
d *pro Milone, & in Pisonem.*
e *comm. in Martial.*
f *in epist.*
g *l. 6. epig. 21. & lib. 7. epigr. 13. &c.*

Tempus ad amplificandum dividit in matutinum, nocturnum, & id quod ante prandium ac cœnam est: quod majorem habet ἐνέργειαν, quàm si dixisset, semper Asterida in ore esse. Ridiculè verò Claudius Verderius pro *ortu* substituere jubet, *es tu*. Atque idem non dubitat poëtam supinæ oscitantiæ insimulare, quòd *Stellam* vocet *Asterida*: quando, ut inquit, qui *Stella* nominatur, non magis *Asteris* dici possit, quàm, qui *Felix* dicitur, *Faustus*; qui *Iuvencus*, *Taurus*; qui *Muræna*, *Piscis*. Quin idem alîus quoque spissi erroris arguit Statium; quòd cùm *Stellam* vocat *Asterida*, nescisse videatur discrimen ἀστέρος, & ἄστρου, quia ἀστὴρ dicatur de planetis, ἄστρον de cœli octavi stellis. Atqui ex Suida ipso discere possumus, non aliter differre ἀστὴρ, & ἄστρον, quàm *stella* & *sidus*. Sed Verderianâ istac in auctores censione vix aliud vidi magis inficetum, magisque censione dignum, si modò opus illud vel tam facili operâ dignum.

IV. DE CONGERIE.

DISTRIBUTIONIS nomine multi etiam comprehendunt figuram, quæ CONGERIES vocatur. Distinguunt eo alii, quia distributio vel pro genere suas ponat species, quæ propriè divisio, Græcis διαίρεσις dicitur: vel pro toto essentiali, aut materiali sive quantitativo, afferat partes, quæ ei respondeant; quæ propriè partitio, Græcis μερισμὸς nominatur: congeries verò varias personas, actiones, aut res enumeret, inque unum quasi acervum congerat, & condenset; unde & ἀπαρίθμησις, & συναθροισμὸς vocatur. Differt à συνωνυμίᾳ, quòd hæc plura ἰσοδυναμοῦντα, congeries plura omnino diversa congerit. Invectivâ III. in Catilinam: *Omnia nôrat, omnium aditus tenebat: appellare, tentare, sollicitare poterat, audebat. Erat ei consilium ad facinus aptum: consilio autem neque lingua, neque manus deerat, &c.* Pro lege Maniliâ: *Quod denique belli genus esse potest, in quo illum non exercuerit fortuna Reipublicæ? Civile, Africanum, Transalpinum, Hispaniense, mistum ex civitatibus, atque ex bellicosissimis nationibus, servile, navale bellum, varia & diversa genera bellorum, & hostium non solùm gesta ab hoc uno, sed etiam confecta.* Orat. post reditum in Senatu: *Quæ enim tanta potest existere ubertas ingenii, quæ tanta dicendi copia, quod tam divinum atque incredibile genus orationis, quo quisquam possit vestra in nos universa promerita, non dicam complecti orando, sed percensere numerando? qui mihi fratrem optatissimum, me fratri amantissimo, liberis nostris parentes, nobis liberos; qui dignitatem, qui ordinem, qui fortu-*

nas,

nas, qui amplissimam Remp., qui patriam, quâ nihil potest esse jucundius; qui denique nosmet ipsos nobis reddidistis. Pro Milone: *Dura mihi mediusfidius jam fortuna populi Rom. & crudelis videbatur, quæ tot annos illum in hanc Remp. insultare videret, & pateretur. Polluerat stupro sanctissimas religiones; senatu gravissima decreta perfregerat; pecuniâ se palàm judicibus redemerat; vexârat in tribunatu senatum; omnium ordinum consensu pro salute Reip. gesta resciderat; me patriâ expulerat; bona diripuerat; domum incenderat; liberos, conjugem meam, vexârat; Cn. Pompeio nefarium bellum indixerat; magistratuum, privatorumque cædes effecerat; domum mei fratris incenderat; vastârat Hetruriam; multos sedibus ac fortunis ejecerat; instabat, urgebat* &c.

Habet hoc schema inprimis locum, cùm aut maleficia, aut beneficia amplificantur: ac ferè adhibetur, ubi incalescit oratio.

Miram verò elegantiam adfert tum congeries, tum distributio, si, rebus enumeratis, quædam ita subiiciantur, ut singula singulis respondeant. Hoc figuræ genus nonnulli κατ' ἐξοχὴν διαίρεσιν, vel *distributionem*, vel *designationem* appellant. Ut pro Cœlio: *Sed ego Atratino, humanissimo atque optimo adolescenti, meo necessario, ignosco, quia habet excusationem vel pietatis, vel necessitatis, vel ætatis. Si voluit accusare, pietati tribuo; si justus est, necessitati, si speravit aliquid, pueritiæ. Cæteris non modò nihil ignoscendum, sed etiam acriter est resistendum.* Idem pro Muræna: *Meruisse verò stipendia in eo bello, quod tum populus Romanus non modò maximum, sed etiam solum gerebat, virtutis; patre imperatore libentissimè meruisse, pietatis; finem stipendiorum patris victoriam ac triumphum fuisse, felicitatis fuit.* Qui seculo post Ciceronem vixere, & deinceps, impensiùs sunt hac figurâ delectati: maximè in brevissimis colis. Plinius lib. 11. Hist. Nat. cap. LXIII: *Aquæ subeunt in imbres, rigescunt in grandines, tumescunt in fluctus, præcipitantur in torrentes; aër densatur nubibus, furit procellis.* Solinus cap. XXVII. de monte Atlante: *Manat a fontibus, nemoribus inhorrescit, rupibus asperatur, squalet jejunio.* Talium densa est apud Appuleium seges. Amant quoque Tertullianus, & Cyprianus. Illius est Apol. cap. XX: *Vani erunt homines, nisi certi sint, à primordio pluvias de cœlo ruisse, & sidera radiâsse, & lumina floruisse, & tonitrua mugiisse.* Hujus est libro de bono patientiæ: *Videmus, inseparabili æqualitate patientiæ, nocentibus & innoxiis, religiosis & impiis, gratias agentibus & ingratis, Dei nutu tẽpora obsequi, elementa famulari, spirare ventos, fontes fluere, grandescere copias messium, fructus mitescere vinearum, exuberare pomis arbusta, nemora frondescere, prata florere.*

a al. vacat.

Tum ad συνωνυμίαν, tum ad συναθροισμὸν, pertinet διαγωγὴ, quâ conjungun-

junguntur voces tum idem, tum diversa significantes. Cic. Catil. 1: *Vt Catilinæ profectione omnia patefacta, illustrata, oppressa, vindicata esse videatis.*

V. De Ἐπιτροχασμῷ.

ΣΥΝΑΘΡΟΙΣΜῼ affinis est Ἐπιτροχασμός. Est hæc figura, quâ res magnas, diversasque, celeritate quadam percurrimus. Habet inprimis in narrando locum. Quomodo à congerie differat, ostendit Aquila Romanus, his verbis: *Ἐπιτροχασμὸς, percursio, differt à coacervatione, quòd cùm illa res diversas plures in eundem locum conferat; hæc distantia plura inter se percurrens velocitate ipsâ circumponit. Vt si velis dicere: Cæsar in Italiam evolârat, Corfinium præsidio desertum ceperat, urbe potiebatur, Pompeium persequebatur.* Tale quoque est illud Cæsaris a: *Veni, vidi, vici.* Vbi & ἀσύνδετον, quod in priori etiam concurrit, antea statuimus. Et Maronis hoc in IV. Aen.

a *apud Tranquillum in Cæs. cap. 37.*

--- Faces in castra tulissem,
Implessemque foros flammis, natumque patremque
Cum genere exstinxem, memet super ipsa dedissem.

VI. De incremento.

INCREMENTUM est, cùm per gradus ab infimis ad summa imus. Cicero pro Roscio Amerino: *Hoc cogitetis, nisi in hâc caussâ, qui vester animus sit, ostendetis, eò prorumpere hominum cupiditatem, & scelus, & audaciam, ut non modò clàm, verùm etiam hîc in foro, ante tribunal tuum, M. Fanni, ante pedes vestros, Iudices, inter ipsa subsellia, cædes futuræ sint.* Primus infimusque gradus est, *clàm:* alter, *in foro:* tertius, *ante tribunal:* quartus, *ante pedes:* quinctus & summus, *inter subsellia.* Intellige autem trina subsellia, judicum, accusatorum, reorum. Idem pro Postumo: *Quamobrem illud maneat, & fixum sit, quod neque moveri, neque mutari potest, in quo æqui sperâsse Postumum dicunt, peccâsse iniqui, ipse etiam insanisse se confitetur, quòd suam, quòd amicorum pecuniam regi crediderit.* Minus est, *sperâsse* aliquid commodi, quàm *peccâsse: peccâsse* item minus, quàm *insanisse.* Assurgit etiam oratio in illo pro Quinctio: *Miserum est exturbari fortunis omnibus; miserius, injuriâ: acerbum est ab aliquo circumveniri; acerbius, à propinquo: calamitosum est, bonis everti; calamitosius, cum dedecore: funestum est, à forti atque honesto viro jugulari; funestius, ab eo, cujus vox præconio quæstu præstitit: indignum est, à pari vinci, aut superiore; indignius ab inferiore, atque humi-*

humiliore: luctuosum est, tradi alteri cum bonis; luctuosius, inimico: horribile est, capitis caussam dicere; horribilius, priore loco dicere. Incrementum quoque est in isthoc Senecæ *a*: *Turpissima tamen est jactura, quæ per negligentiam venit: &, si volueris attendere,* MAGNA *vitæ pars elabitur malè agentibus;* MAXIMA *nihil agentibus;* TOTA *aliud agentibus.* Nam, ut obiter aureo dicto faculam alluceamus, multum temporis intemperantiâ, atque aliis vitiis perit; quod Senecæ est MALE AGERE. Plus verò partim otiosè transmittitur, partim rebus nihili consumitur; quorum utrumque est NIHIL AGERE. Siquidem latiùs patet Senecæ nihil agere, quàm Attilio; cujus illud, Plinio *b* teste, *Satius est, otiosum esse, quam nihil agere.* Nam Senecæ quoque nihil agit, qui non agit: at Attilio tantùm nihil agit, qui agit, sed rem nihili; cujusmodi moribus erat Attalus ille, in quem scriptum Martialis istud *c*: *Est, non est, quod agas; Attale, semper agis.* Tertium erat ALIUD AGERE, de quo res magis sub ancipiti hæret. Existimant viri eruditi, aliud nos agere, cùm bonum agimus non attentè, aut non suo loco, aut tempori. At, judicio meo, *aliud agere* tam latè patet, ut & comprehendat duo priora, nempe nihil agere, & malè agere; & ei tertium superaddat, bonum agere non bene, vel agere bonum, sed non illud bonum, quod dignius esset viro sapiente. Nam, id nisi esset, nunquam diceret Seneca, TOTAM vitam elabi aliud agendo; cujus magnam agnoscit partem effluere agendo nequiter; maximam verò partim desidiæ ludum dando, partim vacando rebus nihili.

a ad Lucill. epist. 1.

b lib. 1. epist. 9.

c lib. 1. epist. 80.

Convenit incrementi schema, tum ad res ordine suo exponendas, tum etiam ad eas exaggerandas. Et hæc de schematibus, quæ figuram accipere solent ratione eorum, quæ ad essentiam pertinent.

CAP. IX.

DE ÆTIOLOGIA, DIATYPOSI, ET HYPOTYPOSI.

EA, *quæ sunt in re, explicant ætiologia, diatyposis, & hypotyposis.*

Aetiologia est, cùm ratio rei additur. Quæ si callidior fuerit, quàm verior, color *nominatur.*

Diatyposis est, cùm res ita describitur, ut cerni coram videatur.

Differt ab hac hypotyposis, quòd simplicior sit, minúsque accurata.

I. DE-

I. DE ÆTIOLOGIA.

AT ratione eorum, quæ sunt in re, figurant αἰτιολογία, διατύπωσις, & ὑποτύπωσις. Quippe ea explicant, quæ licet non sunt de rei essentia, naturali tamen vinculo cum re cohærent. Ut in αἰτιολογίᾳ est caussa impulsiva; imò omne id, unde aliquid colligitur, ac probatur. In διατυπώσει verò, ac ὑποτυπώσει, tum caussæ impellentes adferuntur, tum effecta, reique adjuncta, ac περιστάσεις.

Αἰτιολογίας enim schema, ut Rutilius Lupus ait, *efficitur ratione brevi & sententiosâ, ita, ut, quod dubium est visum, ad certam fidem adduci videatur.* Ejus hoc adfert exemplum: *Etsi acerbum vobis, quod dicturus sum, videbitur: tamen æquo animo audiendum est. nam fere verum consilium, quod initio auditu grave est, in posterum cognitâ utilitate fit jucundum.* Ac hîc quidem ratio subjicitur. Vt & in illo Ciceronis divinatione in Verrem: *Intelligo, quàm difficili scopulosoque verser loco. Nam cùm omnis arrogantia sit molesta, tum illa ingenii, atque eloquentiæ, multò molestissima.* Et apud Cornificium: *Bene majores nostri hoc comparaverunt, ut neminem regem, quem armis cepissent, vitâ privarent: Quid ita? quia, quam nobis fortuna facultatem dedisset, iniquum erat in eorum supplicio consumere, quos eadem fortuna paullo antè in amplissimo statu collocârat.* At interdum ratio præcedit. Ut pro lege Maniliâ: *Etenim si vectigalia nervos esse Reip. semper duximus: eum certè ordinem, qui exercet illa, firmamentum cæterorum ordinum rectè dicemus.* Quandoque etiam ratio medium occupat locum. Vt IV. Aen.

At regina dolos (quis fallere possit amantem?)
Præsensit, motusque excepit prima futuros,
Omnia tuta timens.

Idem extra parenthesin fit in illo pro lege Maniliâ: *Hic, in ipso illo malo, gravissimâque belli occasione, L. Lucullus, qui tamen aliquâ ex parte iis incommodis mederi fortasse potuisset, vestro jussu coactus,* QUOD *imperii diuturnitati modum statuendum veteri exemplo putavistis; partem militum, qui jam stipendiis confectis erant, dimisit; partem Glabrioni tradidit.* Interdum verò & geminatur ratio, ut pro lege Maniliâ: *De hujus autem hominis felicitate, quo de nunc agimus, hâc utar moderatione dicendi: non ut in illius potestate fortunam positam esse dicam; sed ut præterita meminisse, reliqua sperare videamur: ne aut invisa diis immortalibus oratio nostra, aut ingrata esse videatur.* Imò quandoque & fit caussarum multarum connexio. Ita sex habes pro Plancio: *Quis est ergo, qui neget,*

neget, ordinis ejus (publicanorum) *studium fuisse in honore Plancii singulare? neque injuriâ: vel quòd erat pater is, qui est princeps jamdiu publicanorum: vel quòd is ab sociis unicè diligebatur: vel quòd diligentissimè rogabat: vel quia pro filio supplicabat: vel quia hujus in illum ordinem summa officia quæsturæ tribunatusque constabant: vel quòd illi, in hoc ornando, ordinem se ornare, & consulere liberis suis, arbitrabantur.*

Quòd si ratio non verè, sed callidè, & probabiliter tamen, adferatur, COLOR dicitur. Vt cùm Thraso videri vult prudenti consilio agere, quod faceret timore *a*: a *Eun. act. 4. sc. 7.*

Omnia, inquit, *priùs experiri, quàm armis, sapientem decet.*

Item cùm Phædria Antiphonem ait siluisse in judicio præ formidine, & pudore *b*: b *Phorm. act. 2. sc. 1.*

--- Functus adolescentuli est
Officium liberalis. postquam ad judices
Ventum est, non potuit cogitata proloqui.
Ita eum tum timidum ibi obstupefecit pudor.

Cicero Catil. III: *Cùm multi gladii, ac sicæ, apud Cethegum deprehensæ fuissent, dixit, se semper bonorum ferramentorum studiosum fuisse.* De colore verò, quatenus ad inventionem pertinet, diximus lib. I, cap. X, tmemate VIII.

Ad *αἰτιολογίαν* refero etiam ἈΝΑΓΚΑῖΟΝ, si id inter figuras etiam locum invenit. Eo utimur, *cùm volumus ostendere necessitudinem aut naturæ, aut alicujus personæ:* ut inquit Rutilius Lupus, qui veterum solus Necessarium; at (ut ego quidem censeo) nullâ prorsus necessitate, inter schemata reponit. De Αἰτιολογίᾳ vidimus.

II. DE DIATYPOSI, ET HYPOTYPOSI.

ΔΙΑΤΥΠΩΣΙΝ Cicero vocat subjectionem sub adspectum, Fabius formam rerum expressam verbis. Fit ea, cùm rem ob oculos ponimus luculentâ narratione, prosequentes eas partes, quæ ἠθολογίαν maximè comprehendunt in personis, in locis autem notabiles quasdam dispositiones. Differt ab eâ ὑποτύπωσις, quòd hæc sit minutior, dilutior, simplicior: διατύπωσις verò sit accuratior, ideoque magis luminosam, ac quasi actuosam reddat orationem. Persequitur enim omnia; lecta tamen in gravi dicendi genere, in aliis omnia penitús. Sed vulgò vocabula hæc promiscuè usurpant. Habes διατύπωσιν in illo Demosthenis de falsa legat. Θέαμα δεινὸν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ ἐλεεινόν. ὅτε γὰρ νῦν ἐπορευόμεθα εἰς Δελφοὺς, ἐξ ἀνάγκης ἦν ὁρᾶν ἡμῖν

πάντα ταῦτα, οἰκίας κατεσκαμμένας, τείχη περιῃρημένα, χώραν ἔρημον τῆς ἐν ἡλικίᾳ, γύναια δὲ καὶ παιδάρια ὀλίγα, καὶ πρεσβύτας ἀνθρώπους οἰκτρούς. ὅλως δὲ, οὐδ᾽ ἂν εἷς ἐφικέσθαι δύναιτο τῷ λόγῳ τῶν ἐκεῖ κακῶν νῦν ὄντων. *Spectaculum, Athenienses, crudele erat, ac miserabile. Nam cùm nuper proficisceremur Delphos, necesse erat videre omnia illa, domos dirutas, mœnia prostrata, regionem juventute orbatam, mulierculas duntaxat, & pueros paucos, & senes, homines miserandos. Denique nemo assequi verbis possit mala, quæ nunc ibi sunt.* Cicero VII. Verrinâ: *Ipse inflammatus scelere & furore, in forum venit: ardebant oculi; toto ex ore crudelitas eminebat: exspectabant omnes, quò tandem progressurus, aut quidnam acturus esset: cùm repentè hominem proripi, atque in foro medio nudari, ac deligari, & virgas expediri jubet. clamabat ille miser, se civem esse Rom., municipē Cossanum: meruisse se cum L. Pretio, splendidissimo equite Rom., qui Panormi negotiaretur, ex quo hæc Verres scire posset. tum iste, se comperisse, ait, eum speculandi caussâ in Siciliam ab ducibus fugitivorum esse missum: cujus rei neque index, neque vestigium aliquod, neque suspicio cuiquam esset ulla. deinde jubet, undique hominem proripi, vehementissimeque verberari. cædebatur virgis in medio foro Messanæ civis Rom., jud., cùm interea nullus gemitus, nulla vox alia istius miseri inter dolorem, crepitumque plagarum, audiebatur, nisi hæc, civis Romanus sum.* Est & διατύπωσις in descriptione convivii M. Antonii Philipp. II: *Personabant omnia vocibus ebriorum, natabant pavimenta vino, madebant parietes* &c. Apud Cornificium, qui *demonstrationem* vocat, tale ejus est exemplum: *Quod simul atque Gracchus prospexit, fluctuare populum, verentem, ne ipse auctoritate Senatus commotus, à sententiâ desisteret, jubet advocari concionem. Iste interea, scelere & malis cogitationibus redundans, evolat ex templo Iovis, & sudans, oculis ardentibus, erecto capillo, contortâ togâ, cum pluribus aliis ire celeriùs cœpit. Illi præco faciebat audientiam: hic subsellium quoddam calce premens, dextrâ pedem defringit, & alios hoc idem jubet facere. Cùm Gracchus deos inciperet precari, cursim isti impetum faciunt: ex aliis, aliisque partibus convolant: atque è populo unus, Fuge, inquit, Tiberi, fuge. Non vides? respice, inquam. Deinde vaga multitudo, subito timore perterrita, fugere cœpit. At iste spumans ex ore scelus, anhelans ex infimo pectore crudelitatem, contorquet brachium, & dubitanti Graccho, quid esset, neque tamen locum, in quo constiterat, relinquenti, percutit tempus. Ille nullâ voce delibans insitam virtutem concidit tacitus. Iste viri fortissimi miserando sanguine adspersus, quasi facinus præclarissimum fecisset, circumspectans, & hilaris sceleratam gratulantibus manum porrigens, in templum Iovis contulit sese.* Etiam illustre est διατυπώσεως exemplum, quod è Lycone adducit Rutilius Lupus lib. II, agens de Characterismo, qui inter species est διατυπώσεως.

πώσεως. Est verò istiusmodi: *Quid in hoc arbitrer bonæ spei reliquum residere, qui omne vitæ tempus unâ ac desperatissimâ consuetudine produxit? Nam simul atque ex prioribus horis diei, nimiâ cibi ac vini satietate, vix meridiano tempore, plenus crapulâ est experrectus, primùm oculis mero madidis, humore obcæcatis, visu a gravidis, lucem constanter intueri non potest: deinde confectis viribus, utpote cujus venæ non sanguine, sed vino sunt repletæ, se ipse erigere non valet: tandem duobus innixus languidus, qui cubando sit defatigatus, tunicatus sine pallio, soleatus* b *præ lectulo, palliolo* c *frigus à capite defendens, flexâ cervice, summissis genibus, colore exsangui, protinus ex cubiculari lectulo excitatus, in triclinium trahitur. Ibi præstò sunt quotidiani pauci eodem studio excitati convivæ. Hîc vero princeps paullum illud reliquum, quod habet mentis ac sensus, poculis extrudere ex eâ festinat, & eos bibendo provocat, & lacessit, perinde ac si in hostium prœlio quàm plurimos superârit, atque adflixerit, amplissimam sibi victoriam paratam existimans. Interea procedit simul & illud tempus, & potatio: oculi vinum lacbrymantes caligant, ebriosum ipsi vix ebrii cognoscunt: alius sine caussâ jurgio proximum lacessit: alius somno deditus, vi cogitur vigilare: alius rixari parat: alium turbas vitantem, ac domum reverti cupientem, retinet janitor, pulsat, exire probibet domum, interdictum demonstrans. Interim alium contumeliosè extra januam ejectum, vacillantem puer sustentat, ac ducit pallium per lutum trahentem. Novissimè solus in triclinio relictus non priùs poculum è manibus emittit, quàm somnus oppressit bibentem, ac dissolutis artubus, ipsum poculum suapte naturâ dormienti excidit.* Est & διατύπωσις populi bello fracti apud Justinum lib. v; postquam dixerat de clade populi Attici, atque ut Lysander pararet obsidêre Athenas: *Quæ cuncta,* inquit, *cùm Athenis nuntiata essent; omnes, relictis domibus, per urbem discurrere pavidi; alius alium scitari, auctorem nuncii requirere: non pueros imprudentia, non senes debilitas, non mulieres sexus imbecillitas domi tenet: adeò ad omnem ætatem tanti mali sensus penetraverat. In foro deinde coëunt, atque ibi perpeti nocte fortunam publicam questibus iterant. Alii fratres, aut filios, aut parentes deflent; cognatos alii, alii amicos cognatis cariores: & cum privatis casibus querelam publicam miscent: jam se ipsos, jam ipsam patriam perituram; miserioremque incolumium, quàm amissorum fortunam judicantes; sibi quisque ante oculos obsidionem, famem, & superbum victoremque hostem præponentes; jam ruinam urbis & incendia, jam omnium captivitatem, & miserrimam servitutem recordantes; feliciores prorsus priores urbis ruinas ducentes, quæ incolumibus filiis parentibusque, tectorum tantùm ruinæ taxatæ sint. Nunc autem non classem, in quam, sicuti pridem, confugiant, superesse; non exercitum, cujus virtute servati pulchriora possent*

a *Casaubonus cōment. in Theophrasti Characteres rectè emendat* vino gravidis, *i.* οἰνοβαρέσι.
b *Idē legit.* soleatus, ut è lectulo.
c *malit idē* pileolo, *quia Græcè scripsit Lyco.*

poſſent mœnia exſtruere. Ubi & ſermocinationem diatypoſi conjungi videmus. Vide quoque eundem Juſtinum lib. XXIII, ubi deſcribit triſtem diſceſſum Texenes, & liberorum, ab Agathocle, Siciliæ rege. Egregia quoque διατυπώσεως exempla ſuggerent characteres Theophraſti, imagines Philoſtrati, & deſcriptiones Calliſtrati. Oſtentatorem quaſi vivis coloribus ob oculos poſuit Petronius: uti & mulierem formoſam: quod etiam Ariſtænetus facit epiſt. I. At virum formâ præſtantem Heliodorus lib. III. in Theagene, & in Theoderico Sidonius lib. I. epiſt. II. Qui deformem quoque deſcribit lib. III. epiſt. XIII. Triumphum depingit Curtius lib. IX. Inſignis etiam eſt διατύπωσις illa Luciani, quâ *a* ad vivum expreſſit eorum vitam, qui mercede conducti in locupletum vivunt familiis. Ammianus deſcripſit terræmotum lib. XVII; hominem improbum, & potentem, lib. XXVII, ubi de Probo; vitioſos Romanorum mores, lib. XXVIII; rabulas, lib. XXX; direptionem urbis, lib. XXXI. Vide etiam ebrioſorum illuſtrem deſcriptionem apud Baſilium in concione κατὰ μεθυόντων; hominis ſuperbi, homil. undecimâ lib. de opificio ſex dierum; πλεονεξίας & avarorum, ἐν τῇ ὁμιλίᾳ ῥηθείσῃ ἐν Λακίζοις. Digitum ad hos intendiſſe ſuffecerit. Neque enim mihi ad exſcribendum multa adeò otium magis eſt, quàm tibi Lector ad inquirendum.

a libro περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων.

CAP. X.

DE FIGURIS A SIMILITUDINE, VEL COMPARATIONE, DUCTIS.

VIDIMUS *de duobus generibus ſchematum, quæ ratione rei figurant orationem. Tertii generis ſchemata partim à ſimilibus petuntur, ut aſſimilatio: partim à quodammodo oppoſitis, vel etiam verè contrariis.*

Aſſimilatio comprehendit exemplum, imaginem, collationem, & comparationem.

Differunt exemplum, & imago, quòd exemplum ponatur, ut aliquid tale fiat; imago autem propter aſſimilationem ipſam.

Differunt collatio, & comparatio, quòd illa rem, quam comparat cum aliâ, loco priori collocat; hæc verò poſteriori.

I. DE

I. DE ICONE, EXEMPLO, COMPARATIONE, ET COLLATIONE.

SUPERSUNT schemata, quæ figurantur ratione eorum, quæ sunt extra rem. Ea autem partim similitudinem notant, partim conjungunt ea, quæ inter se pugnant.

Prioris generis est ASSIMILATIO: cujus apud Scaligerum species sunt, παράδειγμα, εἰκὼν, σύγκρισις, & συμβολή. Παράδειγμα, & εἰκὼν, ei distinguuntur, quòd ΠΑΡΑ'ΔΕΙΓΜΑ sive exemplum ponatur, ut aliquid fiat: ΕΙ'ΚΩ'Ν autem seu imago propter ipsam assimilationem; quia primò respicit, non actionem ipsam, sed ut opinio aliqua in hominum animis inducatur. Itaque εἰκὼν est in illo Virgilii a: *Os humerosque Deo similis.* Aliaque imaginis exempla libro IV. posuimus: multa etiam à Pet. Victorio studiosè collecta vide lib. septimodecimo Var. Lect. cap. XXII. At παράδειγμα est in illo Ciceronis invectivâ I. in Catil. *An verò vir amplissimus P. Scipio, Pontifex maximus, Ti. Gracchum mediocriter labefactantem statum Reip. privatus interfecit: Catilinam orbem terræ cæde atque incendiis vastare cupientem nos consules perferemus?* Idem I. de Offic. *Quod si ea, quæ acceperis utenda, majore mensurâ, si modò possis, jubet reddere Hesiodus: quidnam beneficio provocati facere debemus? an non imitari agros fertiles, qui multo plus afferunt, quàm acceperunt?* a Æn. I.

Inter σύγκρισιν quoque, & συμβολήν, sive comparationem, & collationem, Scaliger hoc discrimen constituit, quòd cùm in utrâque duo sint, res quæ assimilatur, & cui assimilatur; in comparatione priori loco ponatur id cui assimilatur, quæ pars dicitur πρότασις; posteriori, quod assimilatur, quæ ἀνταπόδοσις vocatur: contrà autem in collatione præcedat res, quæ assimilatur. Itaque comparatio est in hoc è Ciceronis Hortensio: *Vt ii, qui combibi purpuram volunt, sufficiunt priùs lanam medicamentis quibusdam: sic literis, talibusque doctrinis, antè excoli animos, & ad sapientiam concipiendam imbui, & præparari decet.* Item in illo pro Q. Roscio: *Vt ignis in aquam conjectus continuò restinguitur & refrigeratur: sic refervens falsum crimen, in purissimam & castissimam vitam collatum, statim concidit, & exstinguitur.* Similiter Decimus Laberius b (quem Crinitus, & alii, perperam *Decium* vocant, cùm id nomen ipsum, non prænomen, fuerit Romanis) b apud Macrobiũ lib. 2. Sat. cap. 7.

Vt edera serpens vires arboreas necat:
Ita me vetustas complexu annorum enecat.

Quemadmodum & in versu, qui proximè sequitur, hujusmodi est imago:

Sepulchri similis nil nisi nomen retineo.

Respicit autem ad morem sui ævi, quo nomina marmoribus incidebant. Ut verò hîc εἰκὼν est negans: ita & comparatio interdum est negativa. Cujus tale est exemplum apud Cornificium: *Neque equus indomitus, quamvis naturâ bene compositus sit, idoneus potest esse ad eas utilitates, & aptus, quæ desiderantur ab equo: neque homo indoctus, quamvis sit ingeniosus, ad virtutem potest pervenire.* Sic Cicero pro Roscio Amerino: *Vt non frugem, neque arborem, in omni agro reperire possis: sic non omne facinus in omni vitâ nascitur.* Et lib. II. Tusc. Qu. *Vt agri non omnes frugiferi sunt, qui coluntur: sic animi non omnes culti fructum ferunt.* Atque in hisce exemplis, prius est, quicum aliquid confertur; eoque comparatio est. At collatio est, cùm Maro primum Georgicôn hâc claudit assimilatione:

Vt cùm carceribus sese effudere quadrigæ,
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

Nam posteriori in loco ponitur id, cui quid confertur: quod & apud Homerum non rarò fit, quemadmodum observavit Porphyrius. Atque hinc liquet, quid judicii ferri oporteat de Servii opinione, qui comparationem hîc esse negat, quia vitiosè ea ponatur in fine. Est & collatio, cùm apud Maronem Juno non se Palladi, sed Pallada sibi confert, atque eam, Jovis tantùm filiam, ait, potuisse momento Aiacem fulmine Jovis occidere: se, *quæ Divûm incedat regina, Iovisque & soror & conjux* sit, tot annos cum unâ Troianorum gente bella gerere. Hinc verò alterum quoque discrimen eruimus. Nam comparatio semper habet similitudinem: in collatione verò dissimilitudo quoque esse potest.

Aristoteli εἰκὼν, σύγκρισις, & συμβολὴ comprehenduntur sub exemplo. Nam, quemadmodum suprà *a* diximus, dividit παράδειγμα in factum, & fictum: fictum autem distribuit in duo genera; quia vel similem casum fingimus, quod παραβολὴ vocatur; vel falsâ oratione utimur ad rem veram imagine quadam referendam, quod λόγος seu fabula dicitur. Diomedes lib. II. ὁμοιώσεως tres facit species, εἰκόνα, sive εἰκασμὸν, παραβολὴν, & παράδειγμα. Idem octo modis παραβολὴν fieri docet. Ipsum adi. Itidem Marius Victorinus tres similitudinis species statuit, εἰκόνα, παραβολὴν, & παράδειγμα. Hæc ita distinguit: *Per imaginem,* inquit, *simile fit, cùm ex simili specie vultus vultibus comparamus. Per collationem simile facimus, cùm rerum diversarum conferi-*

a l.2.c.15. sect.2.

conferimus, & copulamus, non speciem, sed naturam. Per exemplum autem tum simile facimus, si in exemplo ipso qualitas ostendatur. Qualitatem verò (ita enim apud eum legendum puto) mox explicat *vim, numerum, vel figuram:* unde liquet, si recta emendatio nostra, (quam confirmat, quod & antè, & pòst, à Victorino qualitatis mentio fiat) latè accipi *qualitatis* nomen, Rhetorum more.

Comparatio est duplex; una perfecta, altera imperfecta. Perfecta habet πρότασιν, & ἀπόδοσιν. Ejus notæ sunt, *quemadmodum, velut,* &c. At imperfecta solùm exprimit ἀπόδοσιν, ac notis hujuscemodi destituitur. Maro Ecl. II:

O formose puer, nimiùm ne crede colori.
Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.

Nisi allegoriam hoc vocare malis.

Quinctilianus è schematum numero excludit comparationem sive assimilationem. Nam generatim vocem hanc usurpat. Robortelius quoque, lib. de artificio dicendi, σύγκρισιν sive comparationem censet veriùs esse probationis partem, quàm figuram sententiæ. Sanè de exemplo, & collatione, non multùm adverser. At de imagine, & comparatione, contrà videtur: quarum utraque magis ad illustrandum & ornandum instituitur, quàm ad probandum; neque tam assentiendi injicit necessitatem, quàm dissentiendi adfert pudorem.

Vtile autem illud præceptum Fabii lib. VIII: *Ne id quod similitudinis gratiâ adscivimus, aut obscurum sit, aut ignotum. Debet enim, quod illustrandæ alterius rei gratiâ assumitur, ipsum esse clarius eo, quod illuminat. Quare sanè poëtis quidem permittamus hujusmodi exempla:*

Qualis a *ubi hybernam Lyciam Xanthique fluenta* a Æn. 4.
Deserit, aut Delon maternam invisit Apollo.

Non idem decebit oratorem, ut occultis aperta demonstret.

II. De dissimilitudine.

Hactenus de assimilatione. Cui opponitur ἀνομοίωσις, sive dissimilitudo. Catullus *b*: b epig. 5.

Soles occidere & redire possunt.
Nobis cùm semel occidit brevis lux,
Nox est perpetuò una dormienda.

Cicero initio Philipp. III: *Certus autem dies non ut sacrificii, sic consilii exspectari solet.* Quòd si non satis aperta sit dissimilitudo, ejus ratio addi debet. Cicero I. Off. *Nec quemquam hoc errore duci oportet,*

tet, ut, si quid Socrates, aut Aristippus, contra morem consuetudinemque civilem fecerint, locutive sint: idem sibi arbitretur licere. Magnis enim illi, & divinis bonis, hanc licentiam assequebantur. Habemus de figuris à similitudine petitis.

CAP. XI.

DE PRIORI GENERE FIGURARUM, QUÆ AB OPPOSITIS DUCUNTUR.

AB oppositis (sub quibus & disparata comprehendimus) duplices petuntur figuræ. Quædam enim tantùm sunt schemata sententiæ: quædam præcipuè quidem hujus sunt loci, secundariò autem ad schemata verborum pertinent. Prioris generis sunt dubitatio, inopinatum, correctio, concessio, confessio, & occupatio.

Dubitatio est, cùm animus pendet, ac nescit quid agendum, dicendúmve sit.

Inopinatum est, cùm, suspensis auditorum animis, aliquid præter eorum sententiam subjicimus.

Correctio est, quâ recedimus ab eo, quod priùs diximus.

Concessio est, cùm aliquid etiam iniquum concedimus, ut id, quod maximè caussam juvat, impetremus.

Differt ab hâc confessio, quòd illa det partem, hæc totum. At utraque eo à permissione discrepat, quòd hæc sit facti, illa dicti.

Occupatio est, cùm id, quod contra nos dici potest, priusquam obducatur nobis, ipsi afferimus, ac refutamus.

I. DE DUBITATIONE.

AB oppositis petuntur διαπόρησις, sive dubitatio, παράδοξον, sive inopinatum, ἐπανόρθωσις, sive correctio, ἐπιτροπὴ, sive concessio, παρομολογία, sive confessio, & πρόληψις, sive occupatio. Quæ solùm διανοίας esse schemata, non item λέξεως, satis est apertum.

ΔΙΑΠΟΡΗΣΙΣ vocatur Rutilio ἀπορία. Rufinianus utramque habet appellationem. Latinis *dubitatio*, vel *addubitatio* dicitur. Ea fit, cùm animo pendemus, quia nescimus, quid è duobus, aut pluribus, dicendum nobis, aut agendum sit. Plerumque autem ea per interrogationem instituitur. Ut Ulysses narraturus Alcinoo labores suos *a*;

Τί πρῶτον, τί δ' ἔπειτα, τί δ' ὑστάτιον καταλέξω *b*;

a Od. 1.
b quid primùm, quid deinde, quid postremò eloquar?

Aiax

Aiax apud Sophoclem *a*:

Καὶ νῦν τί χρὴ δρᾶν *b*; &c.

Cic. pro Roscio Amerino: *Quid primùm querar? aut unde potissimùm, judices, ordiar? aut quod, aut à quibus auxilium petam? Deorum immortalium? populine Romani?* Idem Act. VII in Verrem: *Quid primùm aut accusem, aut querar, Iudices?* Pro Milone: *Quid respondebo liberis meis, qui te parentem alterum putant? quid tibi, Quincte frater, qui nunc abes, consorti mecum temporum illorum? Me non potuisse Milonis salutem tueri per eosdem, per quos nostram ille servâsset? At in quâ causâ non potuisse? quæ & grata gentibus, &c.* Quo loco etiam habes διαλογισμὸν κὶ ἀποφορὰν. Illustre quoque exemplum est apud Ovid. VIII. Met. ubi Althæa deliberat de morte filii sui, Meleagri. Item hoc Tiberii apud Tacitum *c*, in quo ταυτότητα superiùs statuebamus: *Quid scribam, P. C., aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore, dii me deæque peius perdant, quàm perire quotidie sentio, si scio.* Ubi, qui dubitationem interrogationi subjiciunt, post *tempore* interrogandi notam ponunt. Sed cùm dubitatio alia explicita, alia implicita sit, liquidò verum ruspantibus ac percontantibus paret, illam etiam sine interrogatione esse posse. Certè Rutilio Lupo ἀπορίας exemplum est illud è Lysia: *Nec jam rationem invenîmus, qua flecti posse speremus. ita nos omnibus modis tentatos acerba ac nimiùm tua facultas affligit.* Simileque hoc M. Tullii in Oratore ad Brutum, in quo ipso & περιοδικοῦ δεκακώλου exemplum superiùs *d* statuebamus: *Utrùm difficilius aut majus esset, negare tibi sæpius idem roganti, an efficere id quod rogares, diu multumque, Brute, dubitavi. Nam & negare ei, quem unicè diligerem, cuique me charissimum esse sentirem, præsertim & justa petenti, & præclara cupienti, durum admodum mihi videbatur: & suscipere tantam rem, quantam non modò facultate consequi difficile esset, sed etiam cogitatione complecti, vix arbitrabar esse ejus, qui vereretur reprehensionem doctorum atque prudentium.* Atque hinc Talæi, Ludovici Carbonis, atque aliorum error, ut dixi, detegitur, qui interrogationem faciunt genus dubitationis.

a *in Aiace Flagellifero.*
b *Et quid nunc facto opus?*
c *6. Annal.*
d *lib. 4. cap. 3. sect. 6.*

Convenit autem ἀπορία exordiis, quia rem amplificat, atque auditorem attentum facit. Conducit quoque ad rem dissimulandam. Unde callidè hâc utitur Davus in Andr. Act. IV. Sc. V.

--- *Dî,* inquit, *vostram fidem.*
Quid turbæ est apud forum? quid illic hominum litigant?
Tum annona cara est. quid dicam aliud, nescio.

II. DE INOPINATO.

ΠΑΡΆΔΟΞΟΝ, sive *inopinatum*, quod & ἀπροσδόκητον, & ab Aristophanis scholiaste παρὰ προσδοκίαν dicitur, ac Celso *sustentatio* vocatur, fit cùm, suspensis auditorum animis, aliquid minimè exspectatum subjungimus. Aristophanes *a*: -- Ἄγε νῦν τὰς ἀμυγδαλὰς λαβὼν ταςδὶ, κάταξον τὴν κεφαλὴν σαυτοῦ λίθῳ. i. *Age cape has amygdalas, & lapide tibi frange caput.* Nam exspectabat auditor, Amygdalas lapide frange. Plautus Pers. act. III. sc. I:

a *apud Athenæum lib. 2.*

Ne te indotatam dicas, cui dos sit domi,
Librorum eccillum habeo plenum soracum,
Si hoc accurâssis lepidè, cui rei operam damus,
Dabuntur dotis tibi inde sexcenti logi,
Atque Attici omnes, nullum Siculum acceperis.
Cum hâc dote poteris vel mendico nubere.

Nam dicturus videbatur, cum dote adeò amplâ nubere poteris vel homini opulentissimo. Idem prologo Pœnuli, juxta veterum codd. fidem:

--- *Ut æquè mecum sitis ignarures.*

Nam *gnarures* exspectabant.
Ad quem locum vir doctus, cùm dicere vellet, esse ἀπροσδόκητον, seu lapsu mentis, seu calami errore, quod credere malo, ἀπροσδιόνυσον pro eo scripsit. Terentius Heaut. *b*

b *Act. 5. sc. 1.*

--- *In me quidvis harum rerum convenit,*
Quæ sunt dicta in stultum; caudex, stipes, asinus, plumbeus.
In illum nihil potest: nam exsuperat ejus stultitia hæc omnia.

Quis enim non existimâsset, dicturum: *Nam sapientiâ cæteros antistat homines.* Cic. lib. II. de Orat. *Appius in Senatu, cùm ageretur de agris publicis, & de lege Thoriâ, & premeretur Lucilius ab iis, qui à pecore depasci agros publicos dicerent, Non est, inquit, Lucilii pecus illud; erratis: (defendere Lucilium videbatur) ego liberum puto esse: quà lubet, pascitur.* Illustre quoque exemplum isthoc de Pontidio, quod idem inibi refert: *Pontidius, cùm quidam ab eo petiisset, qualem existimaret eum, qui in adulterio deprehenditur, tardum respondit. At ille fortasse exspectabat, ut improbum ac scelestum responderet.* Sed & Cicero ipse, ut Fabius scribit, cùm hominem malum, & mendicum, laudare videretur; *Quid*, inquit, *huic abest, nisi res, & virtus?* Livius lib. XXVI: *Cujus sententiæ & Fabius fuit: adjecit tamen, fateri se operâ Livii Tarentum receptum: (quod amici ejus vulgò in Senatu jactassent)*

neque

neque enim recipiendum fuisse, nisi amissum foret. Est & hoc Domitii Afri de malo quodam oratore: *Homo,* inquit, *in agendis caussis optimè vestitus.* Nam *versatus* dicturus putabatur. Festivus quoque jocus ille B. Hieronymi. dixerat conviciator: *Quid interest inter Sclavum, & asinum? Paries,* respondebat Hieronymus. Nam qui Hieronymum convicio lacessebat, foris adstabat, ita ut inter Hieronymum Dalmatam sive Sclavum, ac conviciatorem illum, paries intermedius foret. Nec dissimilis jocus Joannis Erigenæ Scoti apud Carolum Calvū. Nam, ut est apud Matthæum Westmonasteriensem *a*, *Rex cùm magistrum Ioannem vidisset quiddam egisse, quod comitatem Gallicanam offendere videretur; increpavit eum satis urbanè, dicens: Ioannes, quid distat inter Scotum, & Sotum* b? *Ille respondit, Mensa tantùm. Sicque convicium retulit in auctorem. Interrogaverat rex de morum differenti studio: respondit Ioannes de loci distanti spatio.*

a *in floribus hist. ad ann.* 883.
b *hoc est, fatuum.*

Porrò ad παράδοξον, sive sustentationem, non tantùm referri debent exempla, quibus confestim aliquid præter opinionem auditoribus subjicitur: verùm etiam, quibus diu tenentur suspensi auditorum animi, ac tandem aliquid adjicitur, vel gravius multo, quàm exspectabatur, vel levius, aut nullo modo criminosum. Ita Cicero libro v. Actionum in Verrem narrationem quidem ita auspicatur: *In Triochalino,* (ita rectè emendat Lambinus) *quem locum fugitivi jam antè tenuerunt, Leonidæ cujusdam Siculi familia in suspicionem vocata est conjurationis: res delata ad istum: statim (ut par fuit) jussu ejus homines, qui fuerant nominati, comprehensi sunt* &c. Ac mox: *Quid deinde? Quid censetis? furtum fortasse, aut prædam exspectatis aliquam. Nolite usquequaque eadem quærere. In metu belli furandi qui locus potest esse?* Ac aliquanto pòst: *Etiam nunc mihi exspectare videmini, Iudices, quid deinde factum sit.* Tandem subjicit: *Exspectate facinus, quàm vultis improbum: vincam tamen exspectationem omnium. nomine sceleris conjurationisque damnati, ad supplicium traditi, ad palum alligati, repentè, multis millibus hominum inspectantibus, soluti sunt, & Leonidæ illi domino redditi.* Παραδόξου hoc exemplum esse, non inficiabitur, qui non Fabium *c* modò hâc in sententiâ esse sciat; sed & verba Tullii pro eâ facere, cogitet: quippe qui dicat, se improbius aliquid auditoribus subjecturum, quàm suspensis hactenus animis exspectassent.

c *lib.* 9. *cap.* 2.

III. DE EPANORTHOSI.

ἘΠΑΝΌΡΘΩΣΙΣ, seu ἐπιδιόρθωσις, Rutilio *μετάνοια* vocatur. Cornificio dicitur *correctio*. Hæc, ut idem ait, *tollit id, quod dictum est, & pro eo id, quod magis idoneum videtur, reponit*. Sunt qui cum Fabio a putent, esse speciem περιλήψεως: quos planè ratio fugit. Non quidem inficior, verissimum esse, quod Fabius ait, verborum proprietatem emendari tum prolepsi, sive præsumtione, tum epanorthosi, sive reprehensione. Sed qui inde existimant exterebrari illud posse, ἐπανόρθωσιν esse περιλήψεως speciem, sanè digni sunt, qui non nisi apud auritos Midas inveniant fidem.

a lib.9. cap.2.

Est autem ἐπανόρθωσις duplex: nam interdum verbum, interdum sententiam tollimus. Prior pertinere creditur ad σχήματα λέξεως. Ejus exemplum est hoc Apostoli 1 Cor. XV. 10: *Abundantius illis omnibus laboravi: non ego autem, sed gratia Dei mecum.* Quód suum opus dixerat, mavult deinde vocare opus gratiæ, ut caussæ principalis: cui iccirco præcipuè laus ac decus debeatur. Simile Ciceronis istud pro Plancio: *Quam enim illi judices, si judices, & non paricidæ patriæ nominandi sunt, graviorem potuerunt Reip. infligere securim, quàm cùm illum è civitate ejecerunt?* Et eâdem orat. *Brundusium veni, vel potiùs, ad mœnia accessi.* Item act. VII. in Verrem: *O clementiam populi Rom., seu potiùs patientiam miram, ac singularem!* Item Philipp. III: *Patrimonium suum effudit: quamquam non sumus usi eo verbo, quod decuit: non effudit, sed in salutem Reip. collocavit.* Est & hujus generis loci aculeata correctio illa pro Cœlio in sororem Clodii: *Quod quidem facerem vehementius, nisi inimicitiæ intercederent cum istius mulieris viro: fratrem volui dicere: semper hîc erro.* Alterius correctionis exemplum est lib. II. de Off. *Italiam ornare, quàm domum suam, maluit: quamquam, Italiâ ornatâ, domus ipsa mihi videtur ornatior.* Idem pro Milone: *Sed stulti sumus, qui Drusum, qui Africanum, qui Pompeium, qui nosmet ipsos, cum Clodio conferre audeamus.*

b Æn.6. Interdum hæc figura per ἀναδίπλωσιν instituitur, non quidem ut contrarium, sed ut plus dicatur: quemadmodum in hoc Maronis b:

Deiphobum vidi lacerum crudeliter ora,
Ora manusque ambas.

Sententia enim est, Atque adeò, non modò ora, verùm manus etiam.
c 12. Æn. Par quodammodo ratio est in isthoc ejusdem c;

Non secus ac nervo per nubem impulsa sagitta,
Armatam sævi Parthus quam felle veneni,

Par-

Parthus, sive Cydon, telum immedicabile torsit.

Nam mens poëtæ est: Parthum dico, aut, si mavis, Cydonis (ea Cretæ urbs) incolam. Vtrique enim nobiles sagittandi arte; uti & Armenii; unde hos conjunxit Claudianus *a*: a *panegyri in quartū Honorii consulatū.*

Scis, quo more Cydon, quâ dirigat arte sagittas
Armenius, refugo quæ sit fiducia Partho.

Interdum verò repetitio fit, ut caussa subtexatur, quæ correctio non est: ut in Ciri,

Ad cœlum infelix ardentia lumina tollens:
Lumina; nam teneras arcebant vincula palmas.

Maximus est correctionis usus ad amplificandum, & movendum. Quam rem pluribus explicat Cornificius lib. IV: *Commovetur*, inquit, *hoc genere animus auditoris. Res enim communi verbo elata, tantummodo dicta videtur: ea post ipsius oratoris correctionem magis idonea fit pronuntiatione. Non igitur satius esset, dicet aliquis, ab initio, præsertim cùm scribas, ad optimum & electissimum verbum devenire? Est cùm non est satius: si commutatio verbi id erit demonstratura, ejusmodi rem esse, ut, cùm eam communi verbo appellâris, leviùs dixisse videaris: cùm ad electius verbum accedas, insigniorem rem facias: quod si continuò venisses ad id verbum, nec rei, nec verbi gratia animadversa esset.*

IV. De ΠΑΡΟΜΟΛΟΓΙ'ΑΙ, et Α'ΝΤΕΙΣΑΓΩΓΗΙ.

ΠΑΡΟΜΟΛΟΓΙ'Α, sive confessio, juxta Rutilium Lupum, fit, cùm aliquot res adversario concedimus: deinde aliquid inferimus, quod aut majus sit, quàm superiora, aut etiam omnia, quæ posuimus, infirmet. Exemplum verò tale adfert idem ex Hyperide: *Sume hoc ab judicibus nostrâ voluntate: neminem illi propiorem cognatum, quàm te, fuisse, concedimus: officia tua nonnulla in illum exstitisse, stipendia vos unà fecisse aliquamdiu, nemo negat. Sed quid contra testamentum dicis, in quo scriptus hic est?* Addit & alterum ex eodem exemplum. Nec semper tamen *aliquot res* concedi opus, ut Lupus loquitur; sed vel unum suffecerit. Ut in hoc Terentii Adelphis *b*: b *act. 4. sc. 5.*

Iam id peccatum primum magnum: magnum, at humanum tamen.
Fecere alii item boni.

Item in Tullii illo pro Ligario: *Habes igitur, Tubero, quod est accusatori maximè optandum, confitentem reum: sed tamen ita confitentem, se in ea parte fuisse, quâ te, Tubero; quâ virum omni laude dignum, patrem tuum. Ita-*

que priùs de vestro delicto confiteamini necesse est, quàm Ligarii ullam culpam reprehendatis.

Idem, vel vicinum admodum, schema est ANTISAGOGE, sive compensatio, ὅταν ἕτερον ἀντ' ἑτέρου ἀνθῶμεν, ut est apud Alexandrum rhetorem: sive, ut Aquila ait, *ubi aliquid difficile & contrarium confitendum est; sed contrà injicitur non minùs firmum. Qualia sunt hæc de rege Ptolemæo apud Ciceronem: Difficilis ratio belli gerendi: at plena fidei, plena pietatis. Et si dicas, Magnus labor, multa pericula proponuntur: at gloria ex his immortalis est consecutura.*

V. DE ἘΠΙΤΡΟΠΗ͂Ι, ΠΑΡΟΜΟΛΟΓΙ'ΑΙ, AC ΣΥΓΧΩΡΗ'ΣΕΙ.

ἘΠΙΤΡΟΠΗ', sive concessio fit, cùm quippiam petimus, quod si non possumus impetrare, nihilominùs, licet iniquú videri queat, partem concedimus, ut reliquum feramus. Differt ab hâc ΠΑΡΟΜΟΛΟΓΙ'Α, sive confessio, quòd ἐπιτροπὴ det partem, παρομολογία totum. Ἐπιτροπὴ est pro Cluentio: *Dominetur in concionibus, jaceat in judiciis.* Loquitur de invidiâ. Par ratio in illo Virgil. Aen. VII:

Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis.
At trahere, atque moram tantis licet addere rebus.

Fictam etiam habes concessionem apud Cicer. in Verrem: *Sit fur, sit sacrilegus, sit flagitiorum omnium vitiorumque princeps. At est bonus Imperator, & felix, & ad dubia Reip. tempora reservandus.*

Huic vicina ΣΥΓΧΩ'ΡΗΣΙΣ, sive permissio. Neque enim alio à concessione differt, quàm quòd illa sit dicti, hæc facti: eaque caussa est, cur plerique ea confundant. Est hæc quoque vel vera, vel ficta. Veræ exemplum est illud apud Cornificium: *Quoniam, omnibus rebus ereptis, solùm mihi superest animus, & corpus; hæc ipsa, quæ de multis sola relicta sunt, vobis & vestræ condono potestati. Vos me, quo pacto vobis videtur, utamini, atque abutamini, licebit, impunè in me, quicquid libet, statuite; dicite, atque obtemperabo.* Fictam habes permissionem apud Comicum a:

a *Adelph. act. 1. sc. 2.*

--- *Tibi si isthoc placet,*
Profundat, perdat, pereat. nihil ad me attinet.

Et apud Tullium pro Flacco: *Litemus igitur Lentulo, parentemus Cethego, revocemus ejectos; nimiæ pietatis, & summi amoris in patriam, vicissim nos pœnas (si ita Diis placet) sufferamus.* Item apud Maronem Aen. IV:

--- *Neque te teneo, neque dicta refello.*

I, se-

I, sequere Italiam ventis, pete regna per undas.

De permissione sic Cornificius: *Hoc genus tametsi aliàs quoque nonnunquam tractandum est, tamen ad misericordiam commovendam vehementissimè est accommodatum.* Quod verissimè ab eo dici, cognoscimus ex istoc, in Adherbalis epistolâ ad Senatum Romanum, apud Sallustium a: *Non jam mortem, neque ærumnas; tantummodo imperium inimici, & cruciatus corporis deprecor. Regno Numidiæ, quod vestrum est, uti libet, consulite: me de manibus impiis eripite.* Quasi dicat, non obsto, quo minùs mihi vita eripiatur; dum ne illud pati cogar ab impio, & crudeli inimico. Atque ut hîc permissionis exemplum habemus: ita concessio in iis est, quæ ibidem antea legas: *Quæ sanè fuerint nostræ inimicitiæ, nihil ad vos. Verùm nunc regnum vestrum armis tenet.* Nam sententia est, Esto sanè, ut nihil ad vos pertineat, quòd me, socium & amicum populi Romani, tantis injuriis affecerit. At saltem providete Numidiæ regno, quod vestrum est.

a *in Iug.*

VI. De prolepsi grammatica, et rhetorica.

ΠΡΌΛΗΨΙΣ aliter à grammaticis, aliter in rhetoricis, aliter in arte poëtica accipitur. Grammaticis πρόληψις est, cùm, ubi diximus de toto, subjicimus de partibus: sive, ut pleniùs descripsit Augustinus Saturnius b, cùm res sub unâ proprietate diversas ad res absque copula distribuuntur, ita ut insit aliqua apparens incongruitas. Ut in Bucolicis c:

--- *Convenimus ambo,*
Tu calamos inflare leves, ego dicere versus.

Sosipater d etiam, ac Rufinianus, tale adferunt exemplum ex XII. Aen.

Interea reges (ingenti mole Latinus
Quadrijugo vehitur curru.
--- *bigis it Turnus in albis.*
Hinc pater Aeneas, Romanæ stirpis origo,
Et juxtà Ascanius, magnæ spes altera Romæ)
Procedunt castris.

At rhetoribus πρόληψις vocatur, cùm id, quod contra nos dici potest, anticipamus, atque diluimus: sive, ut definit Rutilius, *cùm id, quod in adversarii caussâ, aut judicis opinione, esse aut fore arbitramur nobis contrarium, præoccupamus dicere, & cum ratione dissolvere.* Alio nomine προκατάλη-

b *Mercurii Majoris lib. 10. cap. 2.*
c *Ecl. 5.*
d *lib. 4.*

πρόληψις, vel ἀπάντησις, vocatur. Vulgò dicitur *occupatio*. Magistro autem Herenniano *occupatio* aliud est: præteritio puta. At quæ vulgò *occupatio*, vel *anteoccupatio*, hæc ei à parte sui posteriori *subjectio* nominatur. Fabius *præsumtionem* transfert. Quam vocem etiam legas apud Julium Rufinianum: qui & vocari *anticipationem* ait. E Demosthene, & Lysia, exempla suggeret Rutilius Lupus. Nos Cicerone erimus contenti. Qui pro Cœlio præoccupat, quod posse objici videbat, Ciceronem excusare vitia adolescentiæ; id autem rectæ institutioni quàm maximè repugnare. Sic enim loquitur: *Dicet aliquis, Hæc igitur est tua disciplina? sic tu instituis adolescentes? ob hanc caussam tibi hunc puerum parens commendavit, & tradidit, ut in amore & voluptatibus adolescentiam suam collocaret, & hanc tu vitam, atque hæc studia, defenderes?* Respondet deinde, adolescentes etiam probos ac frugales interdum incidere in aliquod delictum. Audiamus ipsum: *Ego, si quis, judices, hoc robore animi atque hac indole virtutis ac continentiæ fuit, ut respueret omnes voluptates, omnemque vitæ suæ cursum in labore corporis atque in animi contentione conficeret; quem non quies, non remissio, non æqualium studia, non ludi, non convivia delectarent; nihil in vitâ expetendum putaret, nisi quod esset cum laude & cum dignitate conjunctum: hunc meâ sententiâ divinis quibusdam bonis instructum atque ornatum puto. Ex hoc genere illos fuisse arbitror Camillos, Fabricios, Curios, omnesque eos, qui hæc ex minimis tanta fecerunt,* &c. Subjungam & aliquot alia exempla, ut faciliùs appareat, quibus modis πρόληψιν instituere soleat orator. Neque enim unâ hic magis formulâ semper utendum, quàm eâdem semper chordâ oberrandum citharœdo. Cicero pro lege Maniliâ: *Requiretur fortasse nunc, quemadmodum, cùm hæc ita sint, reliquum possit esse magnum bellum. Cognoscite, Quirites. non enim sine caussa quæri videtur.* Pro Archia: *Sed ne cui mirum videatur, me in quæstione legitimâ, & in judicio publico, cùm res agatur apud prætorem populi Romani, lectissimum virum, & apud severissimos judices, hoc uti genere dicendi, quod non modò à consuetudine judiciorum, verùm etiam à sermone forensi abhorreat:* &c. Pro Postumo: *At habet, & celat. sunt enim, qui ita loquantur.* Pro Cluentio: *Sed ego occurram exspectationi vestræ, judices. Nam etsi à vobis sic audior, ut nunquam benignius, neque attentius, quemquam auditum putem: tamen vocat me alio jamdudum tacita vestra exspectatio, quæ mihi obloqui videtur.* Ac ex plerisque, quæ jam attulimus, eadem cognoscimus, non semper institui hoc schema per interrogationem: ut necesse sit, errare Talæum, qui interrogationem genus facit προλήψεως.

Solet & Cicero ordiri à prolepsi. Ut pro Roscio Amerino, ubi statim

ſtatim cauſſas adfert, cur unus ad dicendum ſurrexerit, cùm tot clari adſint oratores, quibuſcum non ſit comparandus. Ab eâdem auſpicatur divinationem, cùm docet, cur ad accuſandum in forum deſcenderit, qui ſemper defenderat. Ab hâc quoque orditur orationem pro Milone, item pro Rabirio Poſt. itidem lib. 1. Off. ex quibus ſimiliter elucet, prolepſin ſæpe fieri citra interrogationem.

Partes προλήψεως ſunt duæ, ὑποφορὰ, & ἀνθυποφορά. Ὑποφορὰ eſt adverſarii ratio, quæ tum colligitur ex rerum naturâ, quas dicimus: tum ex ingenio, & conditione hominum, apud quos dicimus. Ἀνθυποφορὰ eſt rationis illius ſolutio. A priori parte figura hæc nomen ſortita eſt προλήψεως, ſive *occupationis*: à poſteriori *ſubjectio* nominatur. Nec tamen exiſtimandum, πρόληψιν ſemper ſubjectionis nomine intelligi. Nam aliis ita vocatur, quando interrogationi ſubjicitur reſponſio. Quo de ſchemate loquar, cùm ad interrogationem deventum erit. Nonnullis etiam illa ſolùm πρόληψις dicitur *ſubjectio*, in qua multa, ſive per interrogationem, ſive abſque eâ, breviter obducuntur, ac unicuique eorum ſua ſubditur reſponſio. Cujuſmodi ſubjectio videtur ſpecies eſſe continuatæ προλήψεως. Vel ſi προλήψεως voce oppoſitè atque anguſtè uti viſum, ſpecies erunt admodum vicinæ. Nempe non πρόληψις, ſed ſubjectio tunc erit, cùm non unum quid in contrarium adfertur, ſed multa, atque id minutatim: cùm item non uni reſpondetur, ſed multis, idque breviter. Neque dubium, quin talis κατ' ἐξοχὴν ſubjectionis nomen mereatur. Exemplo eſto illud pro Quinctio. Objectio eſt adverſarii: *De re pecuniariâ cupio contendere. non licet.* Sequitur reſponſio, *At ea controverſia eſt.* Inde nova occupatio, *Nihil ad me attinet, cauſſam capitis dicas oportet.* Hinc ſubjectio: *Accuſa, ubi ita neceſſe eſt.* Hinc iterum occupatio: *Non, inquit, niſi tu antè, novo modo, priore loco dixeris.* Subjectio alia ſequitur: *Dicendum neceſſariò eſt: præſtituendæ horæ ad arbitrium noſtrum: judex ipſe arceſſetur.* Exinde rurſum occupatio, eaque longiuſcula: *Quid tum? Tu aliquem patronum invenies, hominem antiqui officii, qui ſplendorem noſtrum, & gratiam negligat? Pro me pugnabit L. Philippus, eloquentiâ, gravitate, honore florentiſſimus civitatis: dicet Hortenſius, excellens ingenio, nobilitate, exiſtimatione: aderunt autem homines nobiliſſimi ac potentiſſimi, quorum frequentiam & conſeſſum non modò P. Quinctius, qui de capite decernit, ſed quivis, qui extra periculum ſit, perhorreſcat.* Hinc ſubjectio eſt poſtrema, eaque per ironiam: *Hæc eſt iniqua certatio, quâ tu huic, ne ubi conſiſteret quidem contra te, locum reliquiſti* &c.

Duabus hisce περιλήψεως partibus, quas ὑποφορὰν, & ἀνθυποφορὰν, vocari, diximus, alię duæ addũtur à nonnullis, πρότασις, & ἀντιπρότασις, quarum illa rationi, hæc solutioni aliquid præmittit. Sed hæ ut ornatus gratiâ sæpe adduntur: ita, ut minùs necessariæ, nec raró prætereuntur. De vario περιλήψεως usu ita Fabius scribit libro IX. cap. II: *Πρόληψις dicitur, cùm id, quod objici potest, occupamus. Id neque in aliis partibus parum est, & præcipuè proœmio convenit. Sed quanquam generis unius, diversas tamen species habet. Est enim quædam præmunitio, qualis Ciceronis contra Q. Cæcilium, quòd ad accusandum descendat, qui semper defenderat. Quædam confessio: ut pro Rabirio Postumo, quem suâ quoque sententiâ reprebendendum fatetur, quòd pecuniam regi crediderit. Quædam prædictio: ut, Dicam enim non augendi criminis gratiâ. Quædam emendatio: ut, Rogo ignoscatis mihi, si longiùs sum evectus. Frequentissima præparatio, cùm pluribus verbis, vel quare facturi quid simus, vel quale fecerimus, dici solet. Verborum quoque vis ac proprietas confirmatur. Vel præsumptione: Quamquam illa non pœna, sed probibitio sceleris fuit. Aut reprebensione: Cives, cives, inquam, si hoc eos appellari nomine fas est.* De oratoriâ prolepsi satis: de poëticâ videamus.

VII. DE PROLEPSI POETICA, ET NOBILISSIMORUM ETIAM POETARUM ANACHRONISMIS.

POETIS πρόληψις est, cùm suæ personæ circumstantias attribuunt illi personæ, aut loco, cui per se competit. Ita Homerus Iliad. Σ. tubæ meminit, cùm tamen veteres non tubâ, sed conchâ usi fuerint, ut monet Hesychius in κόχλοις, ac ante eum Didymus: *Ὠνόμασε*, inquit, *τὴν σάλπιγγα, ἐπεὶ οὐδέπω εὕρητο παρὰ τοῖς παλαιοῖς· κόχλῳ γὰρ θαλασσίῳ ἐσάλπιζον* a. Atque hanc rem confirmat Theocritus non uno loco. ac Virgilius quoque, cùm scripsit b: *Sed tum, fortè cavâ dum personat æquora conchâ.* Quamquam nec omnium antiquissimus sit concharum in bello usus. Nam, ut Euripidis scholiastes c annotavit, ante eas illi, quos πυρφόρους & λαμπαδηφόρους appellabant, faces lampadesque, quas gestabant, in hostilem utrimque aciem injiciebant, ut eo, velut signo dato, prœlium auspicarentur. Quem ad morem allusere etiam Petronius d, Statius e, Claudianus f. At Lacedæmonii pro tubâ in prœliis usi tibiarum modulis: ut scribunt Thucydides g, Xenophon h, Aristoteles i, Polybius k, Cicero l, Val. Maximus m, Plutarchus n, Gellius o, Lucianus p, Maximus Tyrius,

a Poëta tubam nominavit, cùm necdum à veteribus inventa fuit: conchâ enim marinâ canebant.
b *Æn.6.*
c *in Phœnissas.* *Atque inde Cœlius Rhodiginus lib.8. Antiq. cap.2. sed præterito auctore, ut solet.*
d *in longo carmine.*
e *4.Thebaid.*
f *lib. 1. de raptu Proserp.*
g *lib.5.*
h *de rep. Laced.*
i *in problem.*
k *lib.4.*
l *Thusc.2.*
m *l.2.c.6.*
n *de Musica, item de cohibẽda iracũdia: nec non in Laconicis.*
o *l.1. c.11.*
p. *περὶ ὀρχήσεως.*

rius *a*, atque alii. Cretenses item, præcinente citharâ, prœlia aggressi, teste Gellio *b*, Martiano Capella *c* &c. Similis prolepsis est apud eundem Homerum, cùm Corinthum nominat Il. Β. & Ν. Velleius Paterculus lib. I: *Neque est, quòd miremur, ab Homero nominari Corinthum. nam ex persona poëtæ & hanc urbem, & quasdam Ionum colonias, iis nominibus appellat, quibus vocabantur ætate ejus, multo post Ilium captum conditæ.* Fortean ejusdem monetæ schema cuipiam videatur, cùm apud Plautum in Amphitryone Sosio, & Mercurius, Herculem, ille admirans, hic jurans, nominant; cùm tamen, qui argumentum fabulæ nórit, ignorare non possit, eum tum necdum natum fuisse; nedum in divorum numerum fuerit relatus. Sosiæ quidem est isthoc Act. I. Sc. I:

--- Obsecro hercule, quantus, & quàm validus est!

Mercurii est illud Act. III. Sc. IV:

Nam mihi quidem hercule qui minùs liceat Deo minitarier?

Verùm velle hæc per prolepsin excusare, mihi sanè perridiculum videatur: neque magis verisimile fit, Plauti, cùm id scriberet, animo obversatum Herculem Aegyptium, qui Græco hoc Alcumenæ filio antiquior fuit, adeò ut res ab eo gestæ huic assignentur; quemadmodum inter alios testis est Diodorus Siculus lib. III. Neque magis placet, alium quemcumque Herculem respexisse. Etsi ter binos Hercules numerent gentium theologi; teste Tullio de nat. Deorum lib. III. & Arnobio lib. IV: imò Varro, quemadmodum è Servio *d* discimus, seu XLIII *e*, seu XLIV *f*, Hercules collegérit. Nec probare etiam possum sententiam Angeli Decembrii Mediolanensis *g*; qui Comicum ait, veterum poëtarum more, gavisum esse confusione temporum: quomodo Maro confudit tempora Aeneæ, & Didûs; item Aeneæ, & Mezentii. At impensiùs placet, id risus captandi causâ à facetissimo Comico factum. Quod sicui id minùs probetur, per me licet, ut nævum Comici esse fateatur; præsertim cùm & alia in eodem sit invenire ἁμαρτήματα *h*, si curatè artem & οἰκονομίαν *i* fabulæ spectemus. At rectiùs πρόληψιν agnoscas cùm Maro ait *k*,

--- Lavinaque venit
Litora.

Quod poëtam per prolepsin dicere, etiam Agellius ait lib. X. cap. XVI. Ac similiter censet Diomedes: imò & B. Hieronymus in Ezechielis cap. XXX. Servius tamen dissentit, ac superfluè eam hic statui ait. Nimirum existimat ille, ante adventum Aeneæ à Lavino, Latini fratre,

a *orat.* 21.
b *lib.* 1. *cap.* 11.
c *lib.* 9.
d *in Æn.* 8. *illud,* Nascenti cui tres animas *&c.*
e *ita est in Servio P. Danielis, ac sic legit Alexander Neap. Genial. di. lib.* 4. *cap.* 2.
f *sic est in Servio Fabricii, ac legitita Lil. Gyraldus syntag. de Diis gent.*
g *lib.* 2. *de politia literaria.*
h *errata.*
i *dispositionem.*
k 1. *Æn.*

fratre, sic dictum esse Lavinum: postea verò Lauretum, à lauro, quam invenerat Latinus: ac demum esse vocatum Lavinium à Laviniâ, Aeneæ uxore. Etiam Agellius ibidem κατὰ πρόληψιν de Dædalo dici putat *a*:

a Æn.6.

Chalcidicâque levis tandem super adstitit arce.

Nam Cumas designat poëta: quam arcem Chalcidicam vocat, quia eò coloniam deduxerint Chalcidenses. Multo tamen post Dædali tempora id contigit. At quid dicemus de illo, quòd Palinurus apud inferos Aeneæ ait *b*:

b Æn.6.

Eripe me his, invicte, malis: aut tu mihi terram
Injice: namque potes: portusque require Velinos.

Sanè Julius Hyginus, commentario suo in Virgilium, non dubitavit id reprehendere, correcturumque fuisse poëtam existimat: ut Agellius ait lib. x. cap. xvi: ubi & Hygini caussa sic defenditur: *Quo*, inquit, *modo, aut Palinurus novisse, & nominare potuit portus Velinos; aut Aeneas ex eo nomine locum invenire? cùm Velia oppidum, à quo portum, qui in eo loco est, Velinum dixit, Servio Tullio Romæ regnante, post annum amplius sexcentesimum, quàm Aeneas in Italiam venit, conditum in agro Lucano, & eo nomine appellatum est. Nam qui ab Harpalo*, inquit, *regis Cyri præfecto, ex terra Phocide fugati sunt, alii Veliam, partim Massiliam condiderunt.* Subjicit deinde, *Inscitissimè igitur petit, ut Aeneas portum Velinum requirat, cùm id nomen eo tempore fuit nusquam gentium.* Negat autem hæc posse per prolepsin excusari, ut ea, quæ vidimus. *Nam*, inquit, *poëtæ ipsi quædam* κατὰ πρόληψιν *historiæ dicere ex suâ personâ concedi solet, quæ facta ipse postea scire potuit: sicut Virgilius scivit de Lavinio oppido, & de colonia Chalcidensi. Sed Palinurus qui potuit*, inquit, *scire ea, quæ post annos sexcentos facta sunt? Nisi quis eum divinâsse apud inferos putat, proinde ut animæ defunctorum solent. Sed & si ita accipias, quamquam non ita dicitur, Aeneas tamen, qui non divinabat, quo pacto potuit requirere portum Velinum, cui nomen tunc, sicuti diximus, nullum usquam fuit?* Hanc ex Hygino censuram Maronis proponere sic Agellius contentus, nihil pro poëtâ adfert, ut dubium non sit, quin ei adsenserit. Liceat tamen cum Turnebo *c* dicere, *velinus* hîc poni pro palustri, quia sit ab ἕλος *d*; aut cum Alciato *e* statuere, Maronem non loqui de oppido, sed fluvio oppidum præterfluente, à quo Veliæ nomen inditum esse, autor est Stephanus *f*.

c *l.22.c.1.*
d *palus.*
e *lib.5.* παρ. *Iuris cap.21.*
f *in* Ἐλεά. *ubi malim,* Ἐλία. *Sanè addit ipse,* ἢ νῦν Βελία. *Fere autem spiritus asper abit in digamma Æolicum, uti hoc in* B, *vel* V *consonum.*

Itidem reprehenditur à nonnullis, cùm non ex suâ, sed Aeneæ personâ ait *g*:

g Æn.3.

Apparet Camarina procul, campique Geloi.

Arduus

Arduus inde Acragas &c.

Nam, ut ait Servius, constat, oppida hæc condita esse multis post Aeneam annis. Verùm hîc quoque Alciatus non de oppidis poëtam loqui existimat, sed de fluminibus. Nam, ut Duris *a* inquit, plurimæ Siculorum urbes à fluminibus nomen sumserunt, ut Syracusæ, Gela, Himera, Selinûs, Phœnicûs, Eryce, Camicum, Halycum, Thermum, & Camarina. Ne illud quidem difficultate caret, quòd apud poëtam Anna Didoni dicat,

--- *lateq; furentes*

Barcæi.

Nam Troianis temporibus nomen Barcæorum, credo, ignotum erat Græcis, saltem potentia eorum erat exigua. Quamquam, apud Sophoclem in Electrâ, pædagogus narret Clytæmnestræ de Barcæorum in sacris ludis certamine. Sic enim loquitur:

--- Ἐκ *b* δ' ὑποστροφῆς
Τελοῦντες ἕκτον ἕβδομόν τ' ἤδη δρόμον,
Μέτωπα συμπαίουσι Βαρκαίοις ὄχοις.

Sed non possum, quin de utroque poëta adscribam judicium maximi Turnebi *c*: *Vtrumque*, inquit, *poëtam non crediderim temporum incorruptam secutum fidem, quòd existimem, nondum Troianis temporibus opes Barcæorum floruisse, sed citerioribus & recentioribus; Græcosque eos, & Cyrenæos esse numeratos, ideoque ad ludos Græcorum admissos fuisse.* Et quid dicemus de isto lib. IX:

Quot priùs æratæ steterant ad litora puppes.

Sanè & hîc difficile sit Maronem purgare ab omni culpâ. Nam primus navibus rostra addidit Piseus Tyrrhenus *d*. ut necesse sit fateri, heroïcis temporibus nondum fuisse illa ex ære navium rostra: cujusmodi naves Latini *e* iccirco *æratas* vocant, Græci χαλκεμβόλους, & χαλκήρεις. Ejusdem monetæ est, quòd idem Maro *f* Troianis assignat triremes: quæ, ut testatur gravis auctor, Thucydides *g*, & ex eo Dionysius Halicarnassensis *h*, ac Plinius *i* prodiderunt, aliquot post excidium Troianum seculis primùm constructæ sunt ab Aminocle Corinthio. Itaque nec doctissimus Brodæus *k* scribere dubitat, in hoc, à poëtarum phœnice, stomacho suo non satisfieri. Quæ vox ob poëtæ ejus majestatem primitus mihi videbatur non tam Brodæo digna, quàm hominibus plus in cute curandâ operatis, quàm sacris Apollinaribus. Sed enim cogitandum, & Hippocratem, & Aristotelem, divinos sanè viros, non semel aliquid esse passos humani, eoque caussam non esse, cur unum Maronem conditionem hominis excessisse

a *apud Stephanū* περὶ πόλεων *in* Ἀκράγαντος.

b *Atque ex adverso Conficientes jam sextū septimumque curriculum, Frōtibus concurrunt cum Barcæis curribus.*

c *Adversl.* 22. *c.* 26.

d *Plin. l.* 7. *c.* 56. *juxta quosdam codd.*

e *Cæsar l.* 2. *de bello civili.*

f 5 *Æn. vers.* 119. 120.

g *lib.* I.

h περὶ τοῦ Θουκυδίδου ἰδιωμάτων.

i *l.* 7. *Hist. Nat. c.* 56.

k *lib.* 3. *Miscell. cap.* 4.

arbitremur. Nimirum aliqua & illum fugerunt; nec quæ sciret, animo semper obversabantur. Hæc cui non molesta sunt, facilè feret, ut puto, si nec Ovidium communi huic sorti eximi sinamus. Sanè ubi diluvium describit, navigiorum meminit, ut rei usitatissimæ. At idem alibi *primam* vocat *carinam*, quâ navigarunt Argonautæ. Sed pro poëtâ dixerit aliquis, non quidem primã fuisse navem, attamen primam navem longam, h. e. ut vulgo loquuntur, primam galeam *a*, galeonẽ, aut galeidã. Hoc nos docet Plinius lib. VII. Histor. cap. LVI. *Longâ, inquit, nave Iasonem primum navigâsse, Philostephanus autor est.* At cujus tantum est ingenium, ut eundẽ absolvere, ingeniosissimum licet poëtarũ omnium, possit, cùm Pythagoram inducit loquentẽ de Athenis, non ut Pythagoræ tempore erant, sed suo? quas usque adeò collapsas Adrianus Cæsar postea instauravit. Poëtam ipsum audiamus *b*:

a *Vide, quæ dicimus lib. 1 de Vitiis sermonis cap. 1.*

b *15. Met.*

Clara fuit Sparte; magnæ viguere Mycenæ;
Nec non & Cecropis, nec non Amphionis arces.
Vile solum Sparte est, altæ cecidere Mycenæ.
Oedipodioniæ quid sunt nisi nomina Thebæ?
Quid Pandioniæ restant nisi nomen Athenæ?

Oblitus erat Ovidius, se inducere Pythagoram loquentem, qui Pisistrati temporibus fuit. Atqui tum Athenæ florebant, ac deinceps bello Persico ad longè majus nomen pervenerunt. Thebæ etiam Ovidii quidem tempore nihil nisi inane nomen erant: nempe jam inde, ex quo eas everterat Alexander Magnus. Sed ille ducentis circiter annis fuit post Pythagoram, cujus temporibus magnæ erant Thebanorum vires, & grande nominis decus. Apud Senecam quoque in Hercule Furente sic loquitur Juno:

Hinc clara gemini signa Tyndaridæ micant.

Quod excusari nec debet, nec potest, cùm Castor & Pollux nondum tum fuerint mortui, nedum in Deorum numerum relati. Quâ de re multorũ instar erit Clemens Alexandrinus lib. 1. Στρωματέων. ubi sic scribit: Ἀπὸ δὲ τῆς Ἡρακλέους ἐν Ἄργει βασιλείας ἐπὶ τὴν Ἡρακλέους αὐτοῦ καὶ Ἀσκληπιοῦ ἀποθέωσιν, ἔτη συνάγεται τριακονταοκτώ, κατὰ τὸν χρονογράφον Ἀπολλόδωρον. ἐντεῦθεν δὲ ἐπὶ τὴν Κάστορος καὶ Πολυδεύκους ἀποθέωσιν ἔτη πεντηκοντατρία. Ἐνταῦθά που καὶ ἡ Ἰλίου κατάληψις. *Ab regno autem Herculis, quod Argis obtinuit, usque ad tempus, quo Hercules, & Aesculapius, in Deos relati fuere, anni colliguntur trigintaocto, juxta Apollodorum chronographum. Inde autem usque dum Castor, & Pollux, relati sunt in Deos, anni sunt quinquaginta tres. Ac tum temporis Troia quoque capta fuit.* Nec Latinis solùm, sed Græcis quoque, similia exciderunt. Quomodo,

modo, ut ſuperiùs vidimus, apud Sophoclem in Electrâ nunciatur Clytæmneſtræ, ut Oreſtes obierit in Pythiis. Atqui Pythia tum necdum erant a. Quod & ſcholiaſtes obſervat in illa pædagogi verba:

--- Δελφικῶν ἄθλων χάριν.

Ubi inquit, Οὔπω γὰρ ἦν ἐπὶ Ὀρέστου ὁ Πυθικὸς ἀγών. Quibus verbis poëtam ἀνιστορησίας arguit: ut ea quidem cepit Camerarius *b*. Sanè Pythia, Pauſania teſte, inſtituta demum ſunt anno tertio Olympiadis XLIX, ubi & tum ait viciſſe Cliſthenem, Sicyoniorum tyrannum. Quem nec ipſum tamen tam antiquum eſſe, alii prodiderunt. Nonnulli ideo arbitrantur, ſcholiaſtem Sophoclis longè aliud voluiſſe. Nempe hanc ejus ſententiam eſſe, Sophoclem eò *Delphicum*, non *Pythium* certamen dicere, quia Oreſtis tempore Delphis quidem certamen equeſtre ſive curule fuerit: at Pythium poſtea demum inſtitutum ſit. Verùm ne equeſtre quidem certamen Oreſtis tempore Delphis fuiſſe, clarè docet graviſſimus ſcriptor Strabo libro IX: ubi ait, Delphis certamen antiquitus fuiſſe citharœdorum, qui pæana in Apollinis laudem canerent: ac ſub Eurylocho demum Amphictyonas inſtituiſſe certamen equeſtre ac gymnicum, & coronam victori propoſuiſſe præmii loco, ludoſque eos Pythia nominâſſe. Quæ ut hactenus fortaſſe Sophoclem abſolvunt, quòd certamen illud Delphicum, non Pythium, vocârit: ita illum in eo ſaltem arguunt erroris, quòd Oreſtis ætate dixerit certamen fuiſſe equeſtre. Sed hujuſmodi poëtarum ἀνιστορησίας ſi perſequi velim, ex ſolis illis volumen fiat. Quare tantùm apponam Velleii Paterculi verba, quibus ſimilem ille tragicorum errorem obſervavit. *Acer*, inquit, *belli juvenis, nomine Theſſalus, natione Theſprotius, cùm magnâ civium manu eam regionem armis occupavit, quæ nunc ab ejus nomine Theſſalia appellatur, antea Myrmidonum vocitata civitas. Quo nomine, mirari convenit eos, qui, Iliaca componentes tempora, de ea regione ut Theſſaliâ commemórant. quod cùm alii faciant, Tragici frequentiſſimè faciunt. quibus minimè id concedendum eſt. nihil enim ex perſona poëtæ, ſed omnia ſub eorum, qui illo tempore vixerunt, dixerunt. quod ſiquis à Theſſalo, Herculis filio, eos appellatos Theſſalos dicet: reddenda erit ei ratio, cur nunquam ante hunc inſequentem Theſſalum ea gens id nominis uſurpaverit.* Hæc ſatis oſtendunt, non debere nos poëtarum reverentiâ omnia hujuſmodi per prolepſin excuſare; ſed fatendum eſſe, quædam per ἀναχρονισμὸν ab iis peccari. Aliter qui cenſet, humanam neſcit infirmitatem, cui non minus ſunt obnoxii poëtæ, quàm philoſophi, hiſtorici, alii; qui, quod

poëtæ

a *Necdum Oreſtis temporibus certamen Pythicum erat.*

b *cõmentario in Sophocl. Elect.*

poëtæ non faciunt, veritatis studium profitentur. Quamquam verò, cùm non ex aliis, sed propriâ personâ loquitur poëta, prolepsin poëticam vocitemus: non tamen existimandum, solos poëtas ejusmodi prolepsi uti. Nam neque Sallustius eam refugit: quemadmodum Diomedes observat lib. II. Locus est ex primo historiarum, quem paullo pleniùs, quàm à Diomede factum, apponam: *Quibus sævitiis, & maximè fenoris, oppressa plebes, cùm assiduis bellis, tributum simul & militiam toleraret, armata montem sacrum, atque Aventinum, insedit.* Atqui, ut rectè ait Diomedes, *mons ob hoc, quòd illum plebs insederat, postea sacer dictus est.* Hæc igitur fuerit prolepsis. Quæ etiam in non uno se offert sacræ Scripturæ loco. Augustinus certè, libro Quæstionum super Leviticum cap. XXIII, hâc de re ita scribit: *Vestem,* inquit, *sacerdotalem, quæ magnum continet sacramentum, Aaron jubetur accipere, & successores ejus summi sacerdotis, in Exodo* a, *antequam omnino aliquid de sanctificandis, & quodammodo ordinandis sacerdotibus, præcipiatur, quando, Mose adscendente in montem, jubentur non adscendere sacerdotes. quos intelligere alios non possumus, nisi filios Aaron: non quia jam sacerdotes erant, sed quia futuri erant, hoc eos jam tunc Scriptura appellavit, per anticipationem: sicut sunt pleraque talium locutionum. Nam & filius Nave, Iesus appellatus est, cùm longè postea hoc nomen ei Scriptura narret impositum.* Hæc ille. Sed quod ad illum attinet Exodi locum, sequi malim Cajetanum, primogenitos intelligentem, penes quos sacerdotium fuit, usque dum ex lege redemti fuere; quemadmodum legere est Exodi XXIV. & Num. II. & III. Atque ita etiam Mosis verba interpretatur clarissimus socer meus, Franciscus Junius *b*. Quare accommodatius exemplum ex eodem Exodi opere fuerit cap. III. 2. ubi Horeb vocatur *mons Dei:* qui sic postea dictus, partim ob visionem eam, de qua illo in loco sermo est; partim quia in eum Deus descenderit legem suam laturus. Etiam Judicum XV. 9. legas, cùm Samson cecidisset hostium crus & femur, hoc est, equites, & pedites, (ut quidem exponit Thargum Jonathæ) Palæstinos, collecto exercitu, castra esse metatos in Lechi. At paullo pòst *c* dicitur, nomen id *Lechi* esse loco tum demum impositum, cùm Samson ibi Palæstinos cecidisset maxillâ asini. Nempe quia *Lechi* maxillam notat: unde Aquila & Theodotio pro λεχὶ habent σιαγόνα *d*, teste Eusebio de locis: in LXX. verò & λεχὶ, & σιαγόνα legas. Etiam LXX, Hieronymus, atque alii interpretes, loca Hebraica transferentes, subinde perspicuitatis caussâ, nomina usurpant, non quæ habuere, quo tempore ista scriberent Moses, & Prophetæ: sed quæ postea acce-

a cap. 19. vers. 22.

b analysi Exod. & in notis translationis suæ.

c vers. 17.

d maxillam.

accepere. Quâ de re illustrem B. Hieronymi locum vide in cap. xxx. Ezechielis.

VIII. De figura ΤΟΥ͂ ΚΡΑ'ΜΑΤΟΣ.

ABUNDE egimus de prolepsi, non oratoriâ modò, sed etiam poëticâ: quâ occasione simul vidimus de anachronismis poëtarum, quos perperam eo excusare conantur, quasi προληπτικῶς dicantur. Nunc ad schemata redeo rhetorica, quæ ab oppositione petuntur. Quò etiam pertinet, quod Eustathius vocat ΚΡΑ'ΜΑ; estque vituperio mista laus. Figura planè aulica. Homer. Iliad. E:

Τυδεύς τοι μικρὸς μὲν ἔην δέμας, ἀλλὰ μαχητής.

Corpore parvus erat Tydeus, bellator at idem.

Verùm hoc in exemplo falsi mihi videntur viri docti *a*, quia hoc ipsum ad Tydei admirationem faciebat, quòd parvus esset staturâ: ut libro primo *b* diximus. Accommodatius exemplum illud, quamquam perperam iidem tribuunt Homero: Μνηστὴρ ἦ καλὸς μὲν, οὐδὲ φρενήρης· *Sponsus quidem formosus, sed haut cordatus.* Item Ovidii hoc II. Fast.

Vltima Tarquinius Romanæ gentis habebat
Regna, vir injustus, fortis ad arma tamen.

a *Etiam Ioannes Hartungus Memorabilium decuriâ 3. cap. 8. Sect. 22.*

b *cap. 5. sect. 19.*

CAP. XII.

DE ALTERO SCHEMATUM GENERE, QUOD OPPOSITIONE FIGURATUR.

HACTENUS *vidimus de figuris, quæ à disparatis, vel oppositis, petuntur, & tantummodo ad schemata* διανοίας *pertinent. Sequuntur, quæ & verba contraria jungunt: ut sunt* ἀντίθεσις, ἀντίθετα, ἀντιμετάθεσις, ἀντιστροφὴ, συνοικείωσις, *&* ὀξύμωρον. *Quæ ob verborum quidem contrarietatem sunt schemata* λέξεως: *præcipuè tamen hujus sunt loci, cùm contrarietas primò non verbis insit, sed rebus.*

Α'ντίθεσις *est, cùm rebus duabus contraria adduntur epitheta.*

Α'ντίθετα *sunt, cùm rebus contrariis contrariæ opponuntur.*

Α'ντιμετάθεσις *nominatur, quando est contrarietas sententiæ cum verborum transpositione.*

Vocatur quoque διάλληλον, *&* χιαστόν. *Sed schema hoc etiam manet*

verbis mutatis, modò sententiæ sit reciprocatio.

Ἀντιστροφὴ *est, cùm argumentum adversæ partis in eos, qui afferunt, retorquetur.*

Συνοικείωσις *dicitur, cùm idem tribuitur contrariis.*

Ὀξύμωρον *est, quo idem negatur de se ipso.*

I. DE ANTITHESI.

NUNC persequamur illa oppositionis schemata, quæ quia verborum quoque contrarietatem habent, eò ad λέξεως schemata referuntur à multis: etiam à summo viro Julio Scaligero lib. IV. de re poëticâ cap. XXXVII. Propriè tamen huc pertinent, quia ἐναντίωσις sive contrapositio primò inest rebus, quarum verba sunt σύμβολα a.

a *signa.*

ἈΝΤΊΘΕΣΙΣ Rufiniano obscurè satis definitur, *cùm verbum verbo pari potestate redditur.* Exemplum adfert geminum. Unum è III. Aen.

Seque novo veterum deceptum errore locorum.

Alterum è IX:

Volvitur ille vomens calidum de pectore flumen
Frigidus.

Alii comprehendunt ἀντίθεσιν sub ἀντιθέτοις. Quæ si distinguere placet, possis dicere, in ἀντιθέτοις opponi nomina, verbaque: in ἀντιθέσει non verba, aut nomina ipsa, sed eorum epitheta. Sic sanè fit in exemplis à Rufiniano allatis. Quare & ἀντίθεσις erit in hoc Plautino *b*:

b *Asin. act.* 1. *sc.* 1.

Vbi vivos homines mortui incursant boves.

Et hoc Livii lib. XXXIII: *Sed quàm urbs ipsa opportuna oppugnantibus erat, tam inexpugnabiles hostium animi.* Geminaque ἀντίθεσις fuerit in illo Varronis lege Mæniâ *c*: *Neque in bonâ segete nullum est spicum nequam, neque in malâ non aliquod bonum.*

c *apud Nonium in* Spicū.

II. DE ANTITHETIS.

ἈΝΤΊΘΕΤΑ nominant, *cùm contrariis opponuntur contraria*: ut ait Cicero in Oratore; ubi & ea ait sponte, etiamsi id non agas, cadere numerosè: ejusque rei exemplum hoc affert ex quarto Verrinæ accusationis: *Conferte hanc pacem cum illo bello; hujus prætoris adventum cum illius imperatoris victoriâ; hujus cohortem impuram cum illius*

illius exercitu invicto; hujus libidines cum illius continentiâ. Ab illo, qui cepit, conditas; ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas. Simileque est, quod postea ex se adducit Cicero: *Domus tibi deerat? at habebas. pecunia superabat? at egebas.* Atque idem citat Fabius lib. IX. cap. III: nec non Aquila Romanus, qui & illud à brevitate commendat. Sigonius, & alii, reposuere inter fragmenta ex orat. pro Scauro; sed ex incertâ conjecturâ: nempe non aliâ de caussâ, quàm quòd hæc satis videantur convenire Triario accusatori, qui Scaurum eo nomine exagitârat, quia (ut Asconius ait) *tam magnificam domum haberet:* ut *in cujus atrio* forent *quatuor columnæ marmoreæ insigni magnitudine.* Apud Aquilam verbis Tullii hæc continuò subduntur, quasi ejusdem exempli pars sint: *In pace ad vexandos cives acerrimus: in bello ad expugnandos hostes inertissimus.* Sed omnino ante ea verba excidit vocula, *Idem*, vel similis aliqua. Nec enim hæc cum prioribus cohærent: sed pro altero exemplo ab Aquila adferuntur. Scitum etiam illud pro Postumo: *Neque verò me pœnitet, mortales inimicitias, amicitias sempiternas habere.* Cui geminum illud in Phalarid. epist. Θνητῶν ὄντων ἡμῶν, ἀθάνατον ὀργὴν ἔχειν οὐ προσήκει. Ἀντίθετα quoque scitè junxit Seneca consolat. ad Polyb. *Omnium somnos illius vigilantia defendit; omnium otium illius labor; omnium delicias illius industria; omnium vocationem illius occupatio.* Juvenalis sat. XIV:

--- Cùm sit manifesta phrenesis,
Vt locuples moriaris, egentis vivere fato.

Martialis lib. IV. epigr. XLII:

Sæpeque nolentem cogat, nolitque volentem.

Epicuri etiam est apud Laërtium lib. X: Κρεῖττον εὐλογίστως ἀτυχεῖν, ἢ ἀλογίστως εὐτυχεῖν· *Melius est, sapienter infelicem, quàm insipienter felicem vitam degere.*

Quinctilianus figuram hanc (quam ipse ad verbum appellat *contrapositum*, & aliis ait *contentionem* vocari) trifariam fieri docet. Nam inquit, *& fit, si singula singulis opponuntur. Vt in eo* a, *Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Et bina binis* b: *Non nostri ingenii, vestri auxilii est. Et sententiæ sententiis: Dominetur in concionibus, jaceat in judiciis.*

a pro Cluentio.
b ibidem.

Huic, ut ibidem Fabius ait, *commodissimè subjungitur & ea species, quam* DISTINCTIONEM *dicunt.* Ut c, *Odit populus Romanus privatam luxuriam: publicam magnificentiam diligit. Et quæ sunt simili casu dissimili sententiâ in ultimo locata. Vt* d, *Quod in tempore mali fuit, nihil obsit: quin, quod in caussa boni fuit, nihil prosit.* Hujusmodi planè sub antithetis

c pro Muræna.
d pro Cluentio.

thetis comprehenduntur. Aliter qui censent, hi figurarum copiâ memoriam magis onerant, quàm intellectum juvant.

Imò ad ἀντίθετα referimus, ubi est qualis qualis oppositio, etsi propriè contrarietas sit nulla. Atque hac in re idem Fabius præit, qui inter alia sic scribit: *Nec semper, quod adversum est, contraponitur. quale est apud Rutilium: Nobis primùm dii immortales fruges dederunt: nos, quæ soli accepimus, in omnes terras distribuimus. Nobis majores nostri Remp. reliquerunt: nos etiam socios nostros de servitute eripuimus.* Cave autem hæc à Fabio citari putes ex P. Rutilio Rufo, qui Numantini belli historiam, atque alia scripsit. Neque enim sic loqui potuit homo Romanus, quasi frugum inventionem Romanis, ac solis quidē, orbis acceptam ferret. Nec dicit Fabius, ea esse Rutilii verba; sed legi apud Rutilium. Est is Rutilius Lupus Rhetor, qui ista citat ex Demetrio Phalereo. Nempe sunt illa ex oratione aliqua Demetrii ad Athenienses: unde (ut Cicero ipse pro L. Flacco ait) *fruges ortæ, atque in omnes terras distributas putantur.*

III. DE ἈΝΤΙΜΕΤΑΒΟΛῆ.

QUÆ Fabio ἈΝΤΙΜΕΤΑΒΟΛΗ', Rufiniano ΜΕΤΆΘΕΣΙΣ, ea Cornificio dicitur *commutatio.* Est hæc contrarietas sensus cum verborum transpositione. Unde hujusmodi, ratione verborum, ad ἐπάνοδον pertinent: ratione verò sensus, sunt hujus loci. Demosthenes Olynthiacâ II: Εἶτα οὕτως ἀγνωμόνως ἔχετε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὥστε δι᾽ ὧν ἐκ χρηστῶν φαῦλα τὰ πράγματα γέγονε τῆς πόλεως, διὰ τῶν αὐτῶν τούτων ἐλπίζετε πράξεων ἐκ φαύλων αὐτὰ χρηστὰ γενήσεσθαι; *Usque adeò aberratis, Athenienses, ut per quas è secundis adversæ sunt factæ res civitatis, per eas speretis ex adversis fore secundas?* Plutarchus de audiendis poetis: Ἐκεῖνο θρυλλούμενον, ζωγραφίαν μὲν εἶναι φθεγγομένην τὴν ποίησιν, ποίησιν δὲ σιγῶσαν τὴν ζωγραφίαν· *sermone illud tritum, quo picturam esse aiunt loquentem poësin, & poësin esse tacitam picturam.* Cujus dicti Simonides auctor putatur. Geminâ etiam ἀντιμεταβολῇ exornatur aureum illud Musonii monitum, quod juventutis animis obversari semper debet: Ἄν τι πράξῃς καλὸν μετὰ πόνου, ὁ μὲν πόνος οἴχεται, τὸ δὲ καλὸν μένει. ἄν τι ποιήσῃς αἰσχρὸν μετὰ ἡδονῆς, τὸ μὲν ἡδὺ οἴχεται, τὸ δὲ αἰσχρὸν μένει. *Siquid feceris pulchri cum labore; labor quidem abit, sed pulchrum manet. Sin turpe quid feceris cum voluptate; voluptas abit, at turpe manet.* Quod ipsum multo ante Musonium dixerat Cato oratione, quam Numantiæ habuit apud equites; ut Agellius monet lib. XVI. cap. I. Eodem schemate usus

M. Tul-

M. Tullius lib. III. de Legg. *Vereq; dici potest, magistratum esse legem loquentem, legem autem mutum magistratum.* Idem schema est pro Quinctio: *Iugulare civem ne jure quidem quisquam bonus vult. mavult enim commemorare, se, cùm posset perdere, pepercisse; quàm, cùm parcere potuerit, perdidisse.* Pro Sylla: *Neque verò, quid mihi irascare, intelligere possum. Si, quòd eum defendo, quem tu accusas: cur tibi quoque ipse non succenseo, qui accuses eum, quem ego defendo? inimicum, inquis, accuso meum: & amicum ego defendo meum.* Idem pro Deiotaro: *In dominatu servitus, in servitute dominatus.* Cui simile illud Salviani Massiliensis a de Bagoardis deficientibus ad barbaros: *Malunt sub specie captivitatis esse liberi, quàm sub specie libertatis esse captivi.* Tacitus lib. II. Hist. *Neque Paullinum, quâ prudentiâ fuit, sperâsse corruptissimo seculo tantam vulgi moderationem reor, ut, qui pacem belli amore turbaverant, bellum pacis caritate deponerent.* Quinctilianus lib. I. cap. X: *Ut novorum optima erunt maximè vetera, ita veterum maximè nova.* Concludam Cornificii verbis: *Plura subjecimus exempla, ut, quoniam difficile est hoc genus exornationis inventu, dilucidum esset; ut, cum bene esset intellectum, faciliùs in dicendo inveniretur.*

a lib. 5. de providentia Dei.

IV. De ΔΙΑΛΛΗ΄ΛΩι, sive ΧΙΑΣΤΩι.

VICINA ἀντιμεταθέσει est figura, quæ διάλληλον, vel χιαστὸν dicitur. Est ea, sententiarum reciprocatio; ut latiùs pateat, quàm ἀντιμετάθεσις. Fit enim vel cum reciprocatione verborum; ut, *Doctis disertior, disertis doctior:* vel sine ea; ut, *Doctis facundior, eruditis disertior.* Prius genus ἐπάνοδον habet: ac quemadmodum de ἀντιμεταθέσει dicebamus, ratione quidem elegantiæ, quæ in verborum inversione consistit, schema est λέξεως: ratione autem sententiæ, quæ mutatis etiam verbis permanet, σχῆμα est διανοίας. At posterius genus tantummodo est hujus loci. Sic ad utramque classem pertinet, *Iustis fortior, fortibus justior.* Ubi & ἐπάνοδος est, & ἀντιμετάθεσις, & διάλληλον. At posterioris solùm generis est, *Iustis fortior, potentibus æquior.* Quomodo locutus Aristides in Panathenaico. Dicit enim, Athenarum urbem esse τῶν μὲν b τὰ δίκαια τιμώντων ὀχυρωτέραν, τῶν δὲ τὰς δυνάμεις ἐχόντων ἐπιεικεστέραν. Quæ ad verba, hæc scholiastes Aristidis apud Photium in myriobiblo annotavit c: Τὸ περικείμενον τοῦ λόγου σχῆμα διαφόροις ὀνόμασι κέκληται· ὃ γὰρ στρεπτόλυτον καλεῖται, καὶ διάλληλον, ἐναγώνιον, χιαστὸν, πλεκτὸν, λυτὸν, καὶ παρακειμένου κακοῦ ἀναίρεσις. στρεπτόλυτον μὲν παρὰ τὸ ἐκ τῶν ἀντιστρόφων λύειν τὰ λεγόμενα. ἐναγώνιον δὲ, διὰ τὸ δοκεῖν ἔχειν

b *iustitiã colentibus validiorẽ, & potentia instructis æquiorem.*

c cod. 246.

ἀγῶνα τῇ ἐπαγωγῇ τῶν νοημάτων. χιαστὸν δὲ διότι δύο προτάσεων οὐσῶν, τοῦ δικαίου καὶ τοῦ δυνατοῦ, ὃ μὲν ἔδει τῷ δικαίῳ δοῦναι, τοῦτο ἀπένειμε τῷ δυνατῷ· ὃ δὲ ἔδει τῷ δυνατῷ, ἀνέθηκε τῷ διακαίῳ πάλιν, ἐναλλάξας τὰς ἐννοίας. παρακειμένου δὲ κακοῦ ἀναίρεσις λέγεται, ἐπειδὴ παράκειται, ὡς δικαίοις, τὸ εὐχερῶς πάσχειν καὶ ἀδικεῖσθαι· ὡς δὲ ἀνδρείοις, τὸ ἀδικεῖν, ἀνεῖλε τὴν ἑκατέρου κακίαν. οἷον· δικαία οὖσα καὶ οὐ πάσχουσα, καὶ ἀνδρεία οὖσα, καὶ ἀδικοῦσα οὐδ' ὅλως. εἰ γὰρ καὶ ἐν τέλει ἔθηκε τὸ συγκριτικὸν τοῦ ὀνόματος, ἀλλ' οὐκ ἔστι τὸ σχῆμα συγκριτικόν, ἀλλ', ὡς εἴρηται, παρακειμένου κακοῦ μεθοδεύει ἀναίρεσιν. Quæ ſic fere tranſtulit Andr. Schottus: *Hoc orationis ſchema variis nominibus appellatur. Etenim dicitur ſtreptolyton, diallelon, enagonion, diagonion, chiaſton, implicatum, ſolutum, ſubjecti mali amolitio. Streptolyton quidem, quia ex æquivalentibus ſolvit dicta. Enagonion verò, quia videtur habere certamen in inductione ſenſuum. Chiaſton, quia duarum propoſitionum, juſti ſcilicet, & potentis, quod quidem oportebat dare juſto, dat potenti: quodque potenti, iterum dat juſto, ſenſum permutans. Dicitur autem ſubjecti mali amolitio,* [quia] *cùm ſubjicit, ut juſtis, facilè pati injuriam; ut fortibus verò, injuriam facere, ſuſtulit utriuſque malitiam. quale eſt: juſta eſt, & non patiens; & fortis eſt, & injuriam faciens haudquaquam. Etſi enim* a *in fine poſuit nominis comparativum, non tamen eſt ſchema comparativum: ſed, ut dictum eſt, ſubjecti mali machinatur amolitionem.*

a *Interpres vertit*, Si enim in fine p. n. c. ſed non eſt &c. *Verùm* εἰ γὰρ καὶ *valet*, Etſi enim.
b *inverſio*.
c *violentum*.

V. DE ἈΝΤΙΣΤΡΟΦΗ͂Ι, SIVE ΒΙΑΊΩΙ.

ἈΝΤΙΣΤΡΟΦῊ *b*, ſive, ut Hermogenes vocat, βίαιον *c*, dicitur, cùm poſitum quippiam retorquetur in adverſarium. Ac quatenus probat, ad argumentationis doctrinam pertinet. Quatenus verò ſententiam verbaque eleganter invertit, figura quidem eſt; ſed, ut arbitror, haut nova, verùm ſpecies ἀντιμεταβολῆς, de quâ proximè dictum. Exemplum habes in reſponſione Chananææ ad Chriſtum Matth. XV. verſ. 27. *Quia canis es*, ait Chriſtus, *non convenit tibi panem porrigi. Imò*, inquit illa, *quia canis ſum, non denegabis mihi micas de menſâ decidentes.* Romuli quoque ſimilis ἀντιμεταβολή, apud Agellium lib. XI. cap. XIV: ubi hæc laudat L. Piſonis ex primo Annalium: *Eundem Romulum dicunt ad cœnam veniſſe, ibi non multùm bibiſſe, quia poſtridie negotium haberet. Ei dicunt: Romule, ſi iſtuc omnes homines faciant, vinum vilius ſit. Is reſpondit: Imò verò carum, ſi quantum quiſque volet bibat: nam ego bibi, quantum volui.* Inverſionis quoque hujus illuſtre habes exemplum apud Ariſtophanem in Nebulis; ubi filius à patre, cur vapulet, quærens, omnia argumenta in patrem retor-

retorquet. Simile etiam fuerit, si homo improbus, sed claris ortus majoribus, tanto se majorem altero dicat, quanto meliùs natus sit: atque id sic invertas, tanto potiùs deteriorem esse, quia ne domestico quidem exemplo, quo alter caruerit, potuerit ad virtutem incitari. Id Sallustius sic expressit in oratione Marii a: *Nobiles cùm apud vos, aut in senatu, verba faciunt, pleràque oratione majores suos extollunt: eorum fortia facta memorando, clariores sese putant: quod contrà est. Nam, quanto vita illorum præclarior, tanto horum socordia flagitiosior.* a *in Iug.*

VI. De ΣΥΝΟΙΚΕΙΩ'ΣΕΙ.

ΣΥΝΟΙΚΕΙ'ΩΣΙΣ uni Fabio b memoratur, his verbis: Συνοικείωσιν *vocant, quæ duas res diversas colligat.* Nec aliud adfert exemplum, quàm illud P. Syri mimographi: b *lib. 9. cap. 3.*

Tam deest avaro, quod habet, quàm quod non habet.

Unde colligi videtur, schema hoc fieri, quandocunque idem contrariis tribuitur. Quare συνοικείωσις quoque erit: *Utraque pessima, & immoderata servitus, & immoderata libertas.* Hoc si placet, idem schema erit, quod Rutilio Lupo dicitur συσκεύασις, vel συσκευασία. de qua sic scribit: *Hoc schema docet diversas res conjungere, & communi opinioni cum ratione adversari. Et habet magnam vim, vel ex laude vitium, vel ex vitio laudem exprimendi.* Subjungit deinde tria exempla, Hyperidis, Lysiæ, & Demosthenis. Imò fortasse & Rutilius συνοικείωσις scripserit. Sic quidem legit H. Stephanus in Thesauro L. Gr. Sed alterum illud est, tum in Aldinâ, tum eâ, quam Pythœus repræsentavit. Latinè dicatur *commistio*, vel *communicatio.* Cæsari Scaligero lib. III. de re poëticâ cap. XLVII. vocatur συγκυκέωσις, ac Latinè ait dici *commistionem, confusionem,* & molliusculè *cinnum.* Sed fortasse Scaliger aut scripsit, aut voluit, συγκύκησις. Nec enim est à κυκεών, sed συγκυκᾶν, vel συγκυκεῖν, quod apud Hesychiū legas: unde κυκεών, quod Latinis *cinnus*, Tertulliano c etiam *cocetum*; ut diximus in Originum libris. c *adversus Valentinianos c. 12.*

VII. De O'ΞΥΜΩ'ΡΩι.

AD contraria quoque pertinet O'ΞΥ'ΜΩΡΟΝ, quasi dicas *acutifatuum*; quo idem negatur de semet ipso; unde fit, ut primâ facie fatuè dictum videatur, quod postea acutè dictum cognoscitur.

scitur. Ut Ennii istud a: --- *Quæ scis,*

In vulgum vulgas, artemque expromis inertem.

Et illa ejusdem in oratione Claudii Cæci b:

Quò vobis mentes, rectæ quæ stare solebant
Antehac, dementes sese flexere vietæ?

Ut Scaliger c legendum putat. Audaciùs enim, quàm par est, aliqui substituêre,

--- *dementi sese flexere ruinâ.*

Eos movit, quòd & Horatius d, *dementes ruinas*, dixerit. Sed in Enniano illo MSSi constanter habent, *dementes*, & *via*, vel *viæ*: atque ita & Gazam legisse, videmus ex translatione ejus. Giffanius e nihil mutabat: ut sit versus Diphilius, sive Chœrilius, ubi in fine deest syllaba: ut in illo f,

Alma parens genitrix divum decus Oceano.

Sed si tam insolentem versum Ennius usurpasset in Annalibus: puto; non id monere refugissent veteres rei metricæ scriptores. Turnebus, ac Lambinus, pro *viæ* reponunt *viaï*. Quod inprimis placeret, si, quemadmodum Plautus g dixit, *quò gentium*, similiter, *quò viæ*, diceretur. Sed non satis conveniunt hæc duo, quia *via*, est locus per quem itur, *quò* autem notat locum, ad quem itur. Quare si *vietæ* displicet, quia durius junctis duobus appositis dicatur, *mentes dementes vietæ*; non tamen *quo viæ*, vel *viai*, sed *quâ viâ* rescribi debeat. Nec eo versus fit Diphilius: quia fortasse aliqua sequebantur, quæ ad aliud comma pertinerent, eoque à Tullio omittantur. Exempli gratiâ, si sequebatur aliquid in hanc sententiam, *Qui hosti offertis pacem:* potuit *qui*, potuit & *hosti*, versum claudere. Utcunque est, non dubium, quin dixerit Ennius, *mentes dementes*, quod Græcè sit, φρένες ἄφρονες. Similiter antiquus Tragicus apud Tullium in III. de Oratore:

Quâ tempestate Paris Helenam innuptis junxit nuptiis.

Quod Græcè sit γάμοις ἀγάμοις: uti Sophocles Oedipo tyranno locutus, ac Philostratus quoque in vita Apollonii. P. Scipionem, qui primus Africanus appellatus est, dicere solitum scripsit Cato, qui fuit ferè ejus æqualis: *Nunquam se minùs otiosum esse, quàm cùm otiosus esset: nec minùs solum, quàm cùm solus esset.* Quo significabat, ut Tullius h declarat, *se & in otio de negotiis cogitare, & in solitudine secum loqui solitum.* Plautus Pœn. i

--- *Venus non est Venus.*
Hanc equidem Venerem venerabor.

Idem

a apud Non. in Vulgare.
b apud Cic. in Cat. M.
c appendice notarum in disticha Catonis de versibus Ennii à Gaza versis.
d lib. 1. od. 37.
e Ind. Lucret.
f apud Marium Victorinũ lib. 3. artis Grammat.
g Rudẽte.
h initio l. 3. de Off.
i act. 1 sc. 2.

Idem Mil. *a* a *act*.2. *sc*.6.

--- Etiam illud, quod ſcies, neſciveris.

Cui geminum hoc Terentii Eun. *b* b *act*.4. *sc*.4.

--- Tu pol, ſi ſapis,

Quod ſcis, neſcis.

Ejuſdem eſt in eâdem comœdiâ *c*: c *act*. 1. *sc*. 1.

--- Vt cum ratione inſanias.

Item *d*: d *act*. 2. *sc* 2.

Omnia habeo, neque quicquam habeo; nihil cum eſt, nihil deſit tamen.

Et in Andria *e*: e *act*.2. *sc*.1.

--- Id aliquid nihil eſt.

Item *f*: f *act*.4. *sc*.1.

--- Coactus tuâ voluntate es.

In epitaphio Plauti *g*: *Innumeri numeri*. hoc eſt, comœdia, cujus de verſibus dicere liceat, quod de Pindaricis Horatius *h*, *Numeriſque fertur Lege ſolutis*. Nam Comici, ut ait Terentianus Maurus: g *apud Varronẽ lib*.1.*de poëtis*, & *exinde Gell*.*lib*.1. *cap*.24. h *lib*. 4. *od*.2.

In metra peccant arte, non inſcitiâ.

Cave aut Oberto Giffanio *i* aſſentias, qui *innumeros* exponit *infinitos*: aut magno Turnebo *k*, qui per *numeros* carmen, per *innumeros* proſam intelligi putabat. At longè aliâ mente, & ſatis apertâ, dixit Lucretius lib. II: i *in ind. Lucret*. k *l*.10.*Adverſarior. cap*.12.

Non eſt unica, ſed numero magis innumerali.

Prout eum locum reſtituit Paullus Leopardus *l*. Apud eundem Lucretium lib.1.eſt: l *lib*. 18. *cap*.15.

--- Interea perpotet amarum

Abſinthi calicem, deceptaque non capiatur.

hoc eſt, *decipiatur*: ſimplex pro compoſito, ut ſæpe alibi. Varro apud Macrobium lib. II. Saturnal. cap. VIII: *Bellaria ea maximè ſunt mellita, quæ mellita non ſunt*. Satis liquet, non aliud eum velle, quàm illa eſſe gratiſſima, quæ ſine melle ſint cocta: ut mirum ſit, Robertum Titium non dubitâſſe de eo integrum caput contexere *m*. Idem Varro lib. V. de L. L. & ex eo Feſtus in voce *Meditrinalia*, ſcribunt, morem fuiſſe populis Latinis, ut primum muſtum bibentes, dicerent: *Novum vetus vinum bibo, novo veteri morbo medeor*: atque inde dictam deam *Meditrinam*, ſacra autem *Meditrinalia*. Quamquam hîc perperam mihi ὀξύμωρον ſtatuere videntur. Nec enim de eodem *novum*, & *vetus*, intelligi debent, ſed vinis diverſis, ut ſententia ſit, *novum*, & *vetus*: quomodo apud nos, cùm primùm è Germania advehuntur vina, eâdem in menſâ veteribus vinis nova ſociantur. Cicero etiam m *in locis controv*.

hoc schemate gaudet. Sed nihil in eo illustrius istoc in Lælio: *Quocirca* (amici) *& absentes adsunt, & egentes abundant, & imbecilles valent, &, quod difficilius dictu est, mortui vivunt*. Ejusdem est in Bruto: *Subitò in civitate, cùm alia occiderunt, tum ea ipsa, de quâ disputare ordimur, eloquentia obmutuit*. Idem Philipp. I: *Qui illam insepultam sepulturam effecerant*. Scio fuisse, qui *insepulto* reponerent. Sed *insepultam* in omnibus libris legi, auctor est Hieronymus Ferrarius *a*. Ac locutus similiter Optatus Milevitanus lib. III. Idem Tullius in Verr. *Aetnensis ager sic erat deformis, atque horridus, ut in uberrimâ Siciliæ parte Siciliam quæreremus*. Cui geminum hoc Manilii lib. V. Astron.

a *castigat. in Philipp. Cic.*

Illis in ponto jucundum est quærere pontum.

Et apud Martialem lib. VII. ep. LX:

Inque suo nullum limine limen erat.

Item in epigrammatis de amphitheatro, Martiali tributis:

Inque omni nusquam corpore corpus erat.

Est & istud Tullii I. Catil. *Cum tacent, clamant*. Quomodo & in Divinat. ait, *Etiamsi tacent, satis dicunt*. Eodemque modo Catullus *b* dixit:

b *ep. 6.*

Nequicquam tacitum cubile clamat.

Item Cassiodorus lib. IV. epist. ult. ὀρχηστῶν artem appellat, *clamosum silentium*, ac *tacitam expositionem*. Et Gregorius Nyssenus orat. in laudes S. Theodori martyris ait: Οἶδεν γὰρ καὶ γραφὴ σιωπῶσα ἐν τοίχῳ λαλεῖν, καὶ τὰ μέγιστα ὠφελεῖν· *solet etiam pictura tacens in pariete loqui, maximeque prodesse*. Catulli quoque est isthoc, carmine ad Mallium:

--- Non est Dea nescia nostri,
Quæ dulcem curis miscet amaritiem.

Quomodo & Sappho, ut ex Hephæstione discimus, amorem vocat γλυκύπικρον, q. d. *dulciter amarum*: quo ipso elogio amorem pòst insignivit Plato, ut testatur Maximus Tyrius. Virgilius Aen. VII:

Num capti potuere capi? num incensa cremavit
Troja viros?

Quæ, ut Macrobius *c* observat, expressit ex illis Ennii de Pergamis:

c *lib. 6. Sat. cap. 1.*

Quæ nec Dardaniis campis potuere perire,
Nec cùm capta capi, nec cùm combusta cremari.

Horatii item est in carmine seculari:

Alme Sol, curru nitido diem qui
Promis, & celas, aliusque, & idem
Nasceris.

Item lib. I. od. XXXIV:

Insanientis dum sapientiæ

Con-

Consultus erro.

Græcè sit σοφίας ἀσόφȣ: cujus sectatores unicâ voce Lucianeâ *a* appelles μωροσόφȣς. Sunt & ejusdem Venusini vatis, *facilis sævitia, perjura fides, strenua inertia, concordia discors.* Quo postremo usi etiam Ovid. I. Met. Manil. lib. I. & Lucanus lib. I. Est quoque Ovidii II. Met.

Et dedit amplexus, injustaque justa peregit.

Quorum verborum elegantiam cùm non assequeretur Jacobus Bononiensis *b*, pro *justa* legit *busta*, ac *injusta* exponit, *parvo emta pretio.* quæ ἄρρητα ἀμείνω *c*. Omnino enim *injusta justa* dixit, ut apud Pedonem Albinovanum *d* legas:

Sævit, & injustum jus sibi sola facit.

Et apud Sidonium *e*:

Injustè tibi justa persoluta.

Eodem schemate utitur idem Ovidius in fabula Iûs *f*:

--- Tu ne es quæsita per omnes,

Nata, mihi terras? tu non inventa reperta es.

Sententia enim est: Reperi filiam formâ vaccæ indutam. Eoque filiam reperi, & non reperi. Non reperi, quia vaccam, non filiam inveni. Reperi quomodocunque, quia vaccam inveni, in quam filia conversa. Quod cùm non cogitaret Valla *g*, colligebat hinc discrimen illud inter *invenire*, & *reperire*, quasi inveniamus quæsita, reperiamus se fortuitò offerentia. Ac in sententiam suam etiam pertraxit Parrhasium in lib. I. Claudiani, Erasmum in Matth. cap. I. Henr. Stephanum in Pseudocicerone, & alios magno numero. Idem Ovidius VII. Met.

His, ut quæque pia est, hortatibus impia prima est,

Et, ne sit scelerata, facit scelus.

Idem VIII. Met. fab. IV:

Impietate pia est.

Etiam ὀξύμωρον habes in isto de unguentatis, *malè olere, qui semper bene olent.* Quam sententiam legere est apud Plautum Mostellariâ *h*, & Cic. lib. II. ad Att. epist. I. Sed & eâdem usus Martial. lib. II. epig. XII. & ante eum Petronius Arbiter: de quo nobis testis B. Hieronymus epist. ad Demetriadem. Longum sit, si velim itidem ire per eos, qui postea vixere. Tantùm dicam, nec Jurisconsultos iis abstinuisse: quale illud apud Scævolam *i*, *Emtionem inemtam videri.* Nec itẽ Ecclesiasticos: cujusmodi hoc B. Augustini lib. IV. contra Julianum cap. III: *Planè possumus dicere, hæreticorum frontem non esse frontem, si non membrum, quod facit Deus, significare intelligamur frontis nomine, sed pudorem.*

a in Alexandro seu Pseudomante.

b annot. in Ovid.

c satiùs fuerat nõ dici.

d ad Liviã de morte Drusi.

e lib. 2. ep. 9.

f l. I. Met.

g lib. 5. Eleg. c. 2.

h act. I. sc. Iampridẽ.

i l. Secus. de resc. vend.

rem. Idem sermone de vitandâ ebrietate: *Per inimicam amicitiam adjurare homines non erubescunt, ut potum ampliùs, quàm oportet, accipiant.* Cui simile illud,

--- inimicum nomen amici.

Quod legas in distichis de moribus, sive ea incerti sint scriptoris, ut jam ante secula penè quinque scripsit Joannes Saresberiensis *a*: (quod si placet, dici possit, nomen *Catonis* esse ab argumento: quomodo Cœlii, vel alterius de re culinaria opus, *Apicius* inscribitur) sive potiùs auctor vocabatur Cato, ut magis fit verisimile: tum quòd in optimo Simeonis Bosii codice, quem & Elias Vinetus vidit, Dionysio Catoni adscribebantur: tum eo, quòd, ut idem Vinetus primus annotavit *b*, Catonis illa nomine laudârit Vindicianus, comes archiatrorum, epistolâ ad Valentinianum imperatorem, quam apud Marcellum Empiricũ legere est. Ut omnino auctor sit antiquior Ausonio, cui perperam id carmen tribuebat Baptista Pius *c*: uti & Guilhelmus Canterus prolegomenis in Euripidem. Quod verò Augustino, & Catoni, est *inimicus amicus*, id φίλος ἄφιλος fuerit Græcis. Quos ὀξυμώροις gaudere, exemplis aliquot comprobat Victorius lib. x. Var. Lect. cap. xii. Ita dixit Aeschylus Χοηφόροις, de iis, qui relictis liberis discedunt:

Οὕτω *d* γὰρ οὐ τέθνηκας, οὐδέπερ θανών.

Nempe quia mortui vivunt in liberis, quos relinquunt. Contrà verò de vidua luxuriosa, ac salaci, ait Apostolus 1. Tim. v. 6: ἡ *e* δὲ σπαταλῶσα, ζῶσα τέθνηκε. Sophocles Aiace: Ἐχθρῶν *f* ἄδωρα δῶρα. Idem Electrâ: Μήτηρ *g* ἀμήτωρ. Euripides in Hecuba:

Νύμφην *h* τ' ἄνυμφον, παρθένον τ' ἀπάρθενον.

Plato in vi. de Legg. Πόλις ἄπολις *i*. In veteri epigrammate:

Ἀχάρις *k* καὶ βραδύπους ἄχαρις χάρις.

Quomodo & Euripides locutus est extremis Phœnissis: χάριν ἀχάριστον εἰς θεοὺς διδοῦσα *l*.

Philippus, vel potiùs Ephippus, (quomodo legendum, docuit Casaubonus *m*)

Οὐκ *n* οἶσθα δ' ὅτι τ' ἀργύριον ἐστ' ἀνάργυρον;

Melitæi quoque ab Athenæo lib. xii. vocantur ἄνθρωποι οὐκ ἄνθρωποι *o*, non quia eunuchi, prout accipitur in veteri epigrammate; sed quia nani sive pumili: quales, ut paullùm Juvenalis *p* versum immutemus,

Producit, quoties volui Natura jocari.

Sanè

a *lib. 7. de nugis curialium cap. 9.*
b *notis in Auson.*
c *annot. in Dolabellæ epistolã lib. 14. earũ, quæ ad Atticum.*
d *Sic quippe non sis mortuus jam mortuus.*
e *Quæ in deliciis est, vivẽs mortua est.*
f *Dona hostium non dona.*
g *Mater nõ mater.*
h *Innuptã nuptã, & virginem non virginem.*
i *civitas non civitas.*
k *Gratia, quæ tarda est, ingrata est gratia.*
l *Gratiâ ingratâ prosequẽs Deos.*
m *l. 8. Animadvers. in Athen. cap. 15.*
n *Nescisne, nobis ut sient inopes opes?*
o *viri non viri.*
p *in sat. 3.*

Sanè hos, uti & similes iis, Cæsar Augustus *a* vocabat *ludibria naturæ, & mali ominis*. Tatianus *b* gentiles philosophos, ob falsa dogmata, atque inanē sapientię ostentationē, appellat φιλοσόφους οὐ φιλοσόφους *c*. Epiphanius *d* de Josepho ait: Ἄνανδρος ἀνὴρ τῆς Μαρίας. Imò in ipsâ ὀξυμώρου voce ὀξύμωρον habes, quia primâ facie repugnāt, acutè, & fatuè dici. *e*

Qui plura elegantissimi hujus schematis exempla deposcit, adeat Conradi Rittershusii commentarium in Oppiani Κυνηγετ. lib. I. ubi plusquā centena, ut puto, suggeret hujus figuræ exēpla nobis indicta.

a *Suet. in Aug.*
b *orat. cōtra gent.*
c *philosophos, non philosophos.*
d *Serm.* εἰς τὸ θεόσωμον ταφὴν τοῦ Κυρίου.
e *vir Mariæ non vir.*

CAP. XIII.

DE IIS, QUÆ FIGURAM ACCIPIUNT RATIONE PERSONÆ, ET REI.

TAM *ratione personæ, quàm rei, figurant sermonē, licentia, interrogatio, exclamatio, acclamatio, & noëma.*

Licentia, vel potiùs libertas dicitur, cùm apud eos, quos vereri debemus, liberiùs quædam pronunciamus, vel commonendi, vel objurgandi gratiâ; vel etiam cùm id simulamus, adulandi caussâ.

Interrogatio quid sit, diximus in schematis λέξεως. *Attamen hujus etiam est loci, quia dictio quidem inflectitur, cui rectæ esse licebat: sed de re interrogatio instituitur.*

Quod si interrogationi subjiciatur responsio, subjectio nominatur.

Exclamatio est, cùm magnitudinem affectus significamus, personæ, aut rei compellatione, vocisque intensione.

Acclamatio, quæ Græcis ἐπιφώνημα, *est cùm rei narratæ, aut probatæ, subjicitur sententia.*

Noëma est sententia personæ accommodata. Et hæc de schematibus διανοίας.

I. DE ΠΑΡΡΗΣΙ'ΑΙ.

SUPERSUNT schemata, quæ ratione & personæ, & rei, orationem figurant. Istiusmodi sunt, παῤῥησία, ἐρώτησις, ἐκφώνησις, ἐπιφώνημα, & νόημα.

ΠΑΡ'Ρ'ΗΣΙ'Α magistro Herenniano *licentia* vocatur. At parùm commodè, cùm ea vox in vitio ponatur. Nec rectiùs appelles *effrenationem:* quamvis Cicero III. de Orat. nominet vocem quandam liberam, atque etiam effrenatiorem, augendi caussâ. At Maro egregiè, cujus illud XI. Aen. *Det libertatem fandi.*

Παῤῥησίας quoque ibidem exemplum habes:

Dicam equidem, licet ille mihi mortemque minetur.

Hanc Fabius lib. IX, cap. II, inter ſchemata reponendam negat; quia nihil minùs ſit figuratum, quàm vera libertas. Idem extremo cap. tertio Rutilium eo nomine reprehendere non veretur, quòd παῤῥησίαν figuris adſcripſerit. Verùm dubitari non debet, quin figurata ſit quædam παῤῥησία: ut cùm ait Tullius pro Ligario: *Suſcepto bello, Cæſar, geſto etiam ex magnâ parte, nullâ vi coactus, judicio meo, ac voluntate, ad ea arma profectus ſum, quæ erant ſumta contra te.* Quo loco (ut Fabius ipſe agnoſcit) non ſolùm ad utilitatem Ligarii reſpicit, ſed magis laudare victoris clementiam non poteſt. Illuſtre

a lib. 3. etiam figuratæ libertatis exemplum apud Herodotum *a* habemus in Crœſo. Nam cæteris, præ metu, laudantibus Cambyſen, ac Cyro eo nomine præferentibus, quòd Aegyptum paterno adjeciſſet regno; ſcitè Cambyſi Crœſus ait: Ἐμοὶ μὲν νῦν, ὦ παῖ Κύρου, οὐ δοκέεις ὅμοιος εἶναι τῷ πατρί. οὐ γάρ κω τοι ἐστὶ υἱὸς, οἷόν σε ἐκεῖνος κατελίπετο· *Mihi quidem, Cyri fili, non videris patri adæquandus. Nondum enim tibi eſt filius, qualem ille te reliquit.* Quæ figurata reprehenſio plus habuit adulationis, quàm magnifica aliorum encomia. Atque hinc liquet, quandam παῤῥησίαν meritò inter figuras reponi. At quæritur porrò, num omnis παῤῥησία ſchema ſit. Negat Julius Scaliger, ſummus profectò veterum cenſor, ac deliciæ omnium, quorum intereſt vacare Muſis. Duplicem autem is παῤῥησίαν facit: unam, quam oratione totâ præ ſe ferat orator; atque hanc figuram eſſe negat: alteram, quæ veriùs ſit oſtentatio hujuſce libertatis, & quaſi color ejuſdem; atque eam eſſe figuram agnoſcit. Verùm maximus vir non uſquequaque in eo ſatisfacit. Quid ergo prohibet, quo minùs & ſententiam meam adfe-

b maximè ratã ſen- ſentiam. ram? non tanquam κυρίαν δόξαν *b*: ſed neque obtrectandi amore, vel diſſentiendi lubidine: verùm ut hoc velut irritamento, aliorum ſententias, modò tanti hoc iis eſſe videatur, quaſi per ſaturam exquiram. Ut igitur fert opinio mea, non omnis huc pertinet παῤῥησία: nec tamen ſola libertatis oſtentatio ſchematibus adſcribi debet: ſed etiam quandocunque apud eos, quos vereri debemus, quædam liberiùs, attamen cum venuſtate, ac gratiâ quadam, pronunciamus, vel commonendi, vel objurgandi cauſsâ. Quippe ſolet in iſtiuſmodi oratione eſſe quidam geſtus à communi uſu remotus. Neque id negabit, qui cogitârit, quia in παῤῥησίᾳ fere periculum eſt, ne eâ offendatur auditor, iccirco præmuniri hanc certo ſolere remedio. Nam interdum licentiæ veniam petimus: interdum priùs commendamus, quàm

repre-

reprehendimus: interdum amorem nostrum priùs testamur: interdum id nos invitos facere dicimus: interdum dolorem nostrum ob aliûs delicta aperimus: interdum denique culpam, aut communicamus nobiscum, quo de modo in λιτότητος doctrinâ diximus; aut cum aliis; quomodo B. Paulus, ad Galatas scribens a, culpam rejicit in falsos Apostolos. a cap. 1. 7.

LI: Iterum de interrogatione actum, nec non de subjectione.

Etiam ad schemata, quæ ratione personæ pariter, ac rei, figuram accipiunt, interrogatio potest referri. Nam prout eam diversè consideres, vel λέξεως, vel διανοίας schema erit. Ac λέξεως quidem figuram esse, eo colligimus, quia si in rectam orationem convertatur, sententia manet, schema perit. Ut in isto b: b 3. Æn.

--- Quid non mortalia pectora cogis,
Auri sacra fames?

Dixeris hoc ipsum oratione rectâ:

--- Nil non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames.

Atque idem liquet aliis ex multis exemplis, quæ cap. v. adferebamus. At eandem schema esse διανοίας, clarè illud evincit, quòd interrogatio primò rei inest, non verbis. Magis igitur διανοίας figura est, quàm λέξεως: etsi secus visum Cæsari Scaligero c, qui inter λέξεως schemata maluit reponere. Sed contraria sententia verior est: quæ altero etiam argumento comprobatur. Nam verbis quibusvis substitutis, ac quocunque positis ordine, schema remanet. Nec enim tantùm schema est, *Patêre tua consilia non sentis?* sed etiam, *Non sentis tua patêre consilia?* aut, *Non animadvertis, nos rescisse, quicquid statueras?* ac quocunque etiam modo placuerit orationem eam variare. At hoc, credo, aliquis inficiabitur, quia pro eo dici possis, *Patent tua consilia.* Verùm cogitandum, hoc pacto non verba solùm alia reponi, quod factum oportuit: sed insimul rem ipsam leviter immutari. Quamvis enim interrogatio aliquo modo ἰσοδυναμεῖ d orationi rectæ: tamen id tantùm fit per accidens: per se autem, ac naturâ ipsâ, differunt plurimùm. Siquidem recta oratio, cùm sit ἀποφαντικὴ e, verum dicit, aut falsum: contrà quàm fit inflexâ, quæ imperfectæ est orationis genus. Eoque vel cœco apparet, differre eas inter se, non verbis solùm, sed ipsâ sententiâ.

c lib. 3. de re poët. cap. 42.

d vim habet æqualem.

e enunciativa.

Sed

Sed utcunque de interrogatione ſimplici ſtatui debet: illud ſaltem dubium non eſt, quin tum ſchema ſit διανοίας, cùm interrogationi ſubjicitur reſponſio: quæ iccirco SUBJECTIO vocatur. Cicero pro Roſcio Amerino: *Quid ergo? audaciſſimus ego ex omnibus? minimè. At tanto officioſior, quàm cæteri? ne iſtius quidem laudis ita ſum cupidus, ut aliis eam præreptam velim.* Idem pro Archiâ: *Quæret quiſpiam, Quid? illi ipſi ſummi viri, quorum virtutes literis proditæ ſunt, iſtâne doctrinâ, quam tu laudibus effers, eruditi fuerunt? Difficile eſt hoc de omnibus confirmare; ſed tamen eſt certum, quid reſpondeam.* De hoc ſchemate ita ſcribit Cornificius: *Subjectio eſt, cùm interrogamus adverſarios, aut quærimus ipſi, quid ab illis, aut quid contra nos dici poſſit: deinde ſubjicimus id, quod dici oportet, aut quod non oportet, aut nobis adjumento futurum ſit, aut offuturum illis è contrario.* Quare videri poſſit ſubjectio nihil eſſe aliud, quàm πρόληψις ea, cujus ὑποφορὰ inſtituatur per interrogationem. Sed longè latiùs ſubjectio patet. Nam videas ſæpe, & interrogationem, & ſubjectionem, ad ἀνθυποφορὰν pertinere. Ut pro lege Maniliâ: *Quid tam novum, quàm adoleſcentulum privatum difficili Reip. tempore exercitum confeciſſe? confecit. Huic præeſſe? præfuit. Rem optimè ductu ſuo gerere? geſſit. Quid tam præter conſuetudinem, quàm homini adoleſcenti, cujus à ſenatorio gradu ætas longè abeſſet, imperium atque exercitum dari, Siciliam permitti, atque Africam, bellumque in eâ adminiſtrandum? Fuit in iis provinciis ſingulari innocentiâ, gravitate, virtute. bellum in Africa maximum confecit, victorem exercitum deportavit. Quid verò tam inauditum, quàm equitem Romanum triumphare? At eam quoque rem populus Rom. non modò vidit; ſed etiam omni ſtudio viſendam putavit.* Quare perpetuum non eſt, quod Cornificius putat, ſubjectione quęri ab adverſario, quid ab illo, aut contra nos, dici poſſit. Quæ ſententia etiam refellitur illo Ciceronis pro Archia: *Quæres à nobis, Gracche, cur tantopere hoc homine delectemur? Quia ſuppeditat nobis, ubi & animus ex hoc forenſi ſtrepitu reficiatur, & aures convicio defeſſæ conquieſcant.* Nec ulla eſt πρόληψις in illo Matth. XI: *Quid iſtis in deſertum videre? num à vento calamum agitatum? num prophetam? Amen dico vobis, etiam præſtantiorem prophetâ.* Quare generatim ſubjectio dici poteſt, quandocunque ipſi & interrogamus, & reſpondemus. At de ſubjectione, quatenus vel idem eſt ac πρόληψις, vel ſpecies ejus, ſatis dictum, cùm de prolepſi ageremus.

III. DE EXCLAMATIONE.

EʼΚΦΩʼΝΗΣΙΝ sive exclamationem appellant quidam, quandocunque vox attollenda est ad rei magnitudinem indicandam. Ita vetus commentator exclamationem statuit in isthoc Juvenalis sat. XIV:

--- Sed quæ reverentia legum,
Quis metus, aut pudor est unquam properantis avari!

Idem scholiastes cum exclamatione pronunciare jubet hæc sat. XV:

Carnibus humanis vesci licet.

Hîc verò angustiùs exclamationis voce utimur, pro oratione, in qua interjectio expressa, aut intellecta, indicet animi affectum; eoque etiam pronunciatio intendatur, ad significandam rei magnitudinem. Rectè autem negat Fabius *a*, hanc inter tropos reponi posse; quod factum à quibusdam, ac fortasse Tullio in III. de Oratore. At errat idem Fabius, cùm eam figuris accenseri ait, non quia sit figura, sed quòd ei similis sit. Nam reapse schema est, cùm ei conveniat figuræ definitio ab ipso allata. Quòd verò simulatio in eâ non est, id neutiquam caussa esse potest, cur furcillis è figuris expelli debeat, cùm, quicquid Fabius dicat, nulla in plerisque omnibus figuris insit simulatio. Exclamatio est in illo Terentii *b*: *O cœlum! ô terra! ô maria Neptuni!* Ac illo Ciceronis in Catil. I. *O tempora! ô mores!* Et in Anton. II: *O miserum me! consumtis enim lachrymis, infixus tamen pectori hæret dolor.* Neque interjectione semper opus est. Nam exclamatio quoque sit, si, hâc præteritâ, dicatur: *Miserum me!* Quia verò varietatis usque adeò sumus amantes, ut per omne nos diffundamus scriptorum genus; sanè liceat & ἐκφωνήσεως exemplum addere è poëtastro quopiam, quem Boëthii tempore vixisse volunt. Maximiani dico, in cujus elegiis legere est:

O quàm dura premit miseros conditio vitæ!

Quem versum, cum aliquammultis aliis, qui apud ψευδεπίγραφον Gallum sequuntur, Maximiano (ut de aliorum, nostrisque codd. mss. nihil dicam) jam ante ampliùs annos ducentos tribuit Jacobus Magnus Toletanus *c*. Et sanè vel unicus hic versus, cùm in eo producatur antepenultima in *conditio*, quasi sit à *condiendo*, non *condendo*, ostendit liquidò, non esse fœtus hujusce parentem illum tantopere à Marone *d* celebratum Cneum, sive, ut Eusebius vocat, Caium Cornelium Gallum, vel, ut Strabo, & Josephus, voce truncatâ, si vera est Pierii suspicio, nomi-

a *lib. 9. cap. 2.*
b *Adel. 5. 3.*
c *in Sophologio.*
d *Ecl. 10.*

a *in illud Ecl.6.* His tibi Grynæi nemoris dicatur origo. b *carm.9.*

nominant, Aelium Gallum; qui, Servio *a* teste, Euphorionem Latinis expressit versibus. Similis est error, cùm eidem *Socrates* molossus est: in quo tamen, nisi & ultimam in *Vlysses* corriperet, & secundam in *pædagogus* produceret, videri poterat Græci habuisse accentus rationem: ut sæpe Prudentius facit; ac Sidonius *b* etiam in isthoc Phalæcio:

Orchestram quatit alter Euripidis.

Et tamen ineptias hasce tam multi tribuunt Cornelio Gallo: quibus se aggregare non dubitat Robertus Titius lib. 1. locorum controvers. cap. XV. Ac super eo ab Yvone monitus, mirificum κρησφύγετον commentus est. Ait, poëtastrum illum esse dictum Cornelium Gallum Maximianum: sed nobilem illum poëtam esse vocatum Cornelium Gallum Asinium. Verùm in gradus rursum, ac lineas revertamur.

Effertur & exclamatio per ἐρώτησιν. Vt Aen. 11:

Heu, quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt
Accipere?

c *act.5. sc.2.* Atque ut juramenta per carissima quæque fiebant, ita & exclamationes. Terent. Andriâ *c*:

Pietatem nati! nonne te miseret mei?

Sed inprimis κατ' ἐκφώνησιν usurpantur Dii, & quæ Deorum sunt. Cato Censorius: *Vita Deûm immortalium!* Quæ ad verba Statilius Maximus, vetustus admodum Criticus, illud annotavit: Ἐκφώνησις ἀρχαϊκὴ, ὡς, Ὦ πόποι! Auctor Charisius in iis, quæ de interjectione ex Comminiani libro 11. adfert. Itidem crebrum est Græcis, Ὦ Ζεῦ!

d *epig.1.* Quos imitans Catullus *d* ait:

Doctis, Iupiter, & laboriosis!

e *epig.54.* Ejusdem est *e*,

Dî magni! salaputium disertum.

f *in Epicuro.* g *Paan, seu Apollo rex! ô mea Leontiola.* h *sacros clamores.*

Epicurus mirum in modum hujusmodi ἐκφωνήσει capiebatur. Qualis illa apud Laërtium *f*: Παιὰν *g* ἄναξ! φίλον Λεοντάριον. In his quia modum non teneret, insultabat ei Cleomedes, qui illas vocabat ἱερὰ ἀνακραυγάσματα *h*. Epicurum verò, præceptorem suum, imitabatur in iis Metrodorus. Vtrumque autem iis cum laude etiam usum esse; sed eo peccâsse, quòd modum excederent; cognoscimus ex Fabio, vel alio auctore dialogi de caussis corruptæ eloquentiæ. *Peripatetici*, inquit, *aptos, & in disputationem paratos jam locos dabunt. Academici pugnacitatem, Plato altitudinem, Xenophon jucunditatem. Ne Epicuri quidem, & Metrodori honestas quasdam exclamationes assumere,*

hisque,

hisque, prout res poscit, uti, alienum erit oratori.

Inservit eiam hoc schema ironiæ. Vt in Pisonianâ: *O stultos Camillos, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones, Marcellos, Maximos! O amentem Paullum, rusticum Marium, nullius consilii patres istorum amborum consulum, qui triumpharunt!* Item eâ utimur in votis. Ovidius epistolâ Penelopes:

O utinam tunc, cùm Lacedæmona classe petebat,
Obrutus insanis esset adulter aquis!

Quo ex Nasonis loco cognoscere est, optari quoque ea, quæ, cùm præteritum tempus respiciant, fieri neutiquam possunt.

Habet exclamatio apud Oratores locum, ubi res magnas persuaseris. Nam in frivolis, aut in controversis, putidum sit eam adhibere.

IV. DE EPIPHONEMATE.

ACCLAMATIO, quę Gręce προσφώνημα, & ἐπιφώνημα, fit, cùm post rem, aut factum, subditur oratio. Itaque est velut coronis extrinsecus adsumta, non tamen planè à materiâ aliena. Quibusdam acclamatio definitur, rei narratæ aut probatæ summa acclamatio. Quo quid ineptius esse potest, cùm definitum sit pars definitionis? Verùm trecenta sunt istiusmodi, non apud proletarios modò Rhetores, ac capite censos; sed etiam, qui in Rhetorum collegiis pro adsiduis se in censu venditant. Ἐπιφώνημα est, cùm Lucret. lib. I. post assignatum exemplum Agamemnonis, filiam Iphianassam immolantis, subjungit:

Tantum relligio potuit suadere malorum.

Simile est Ciceronis hoc in Catone majore: *Senectutem ut adipiscantur, omnes optant: eandem accusant adepti. Tanta est inconstantia, stultitia, atque perversitas.* Est & ἐπιφώνημα (uti & exclamatio καθ' ἐρώτησιν) in hoc III. Aen.

Fas omne abrumpit, Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis,
Auri sacra fames?

Item hoc II. Georg.

--- Adeo à teneris adsuescere multum est:

Sive, ut in aliis codd. legi monuit H. Stephanus,

--- Adeo in teneris consuescere multum est:

quomodo & citat Velius Longus, ac in Mediceo codice reperit Pierius; nisi quòd in eo *multum 'st* sit exaratum.

Nec tantùm epiphonema vocatur, cùm orationi apponitur γνώμη: ſed &, quando ei ſubjicitur pronunciatum ſummam rei continens: quomodo Maro *a*, poſtquam per διατύπωσιν deſcripſerat tempeſtatem, ac procellam, quâ cœlum obſcuratum fuit, ſubjicit:

a Æn.1.

--- Ponto nox incubat atra.

b Æn.4. Par ratio in iſto de Didone *b*:

Tantos illa ſuo rumpebat pectore queſtus.

Itaque, ut non omnis γνώμη eſt ἐπιφωνηματική, ita neque ἐπιφώνημα omne eſt γνωμικόν, contrà quàm exiſtimarunt, qui ſententiam faciunt genus epiphonematis.

Fit autem ἐπιφώνημα, tum cum admiratione, tum ſine eâ. Admiratio in iis fuit, quæ hactenus adduxi; præterquam altero eorum, quæ proximè appoſui è Marone, ac γνώμας eſſe negabam. Nec admiratio eſt, cùm Tullius ſcribit in Verrem: *Vna atque eadem nox erat, quâ prætor amoris turpiſſimi flammâ, ac claſſis populi Romani incendio conflagrabat.* Nec ea eſt in illo, oratione pro Quinctio: *Iuſſit bona proſcribi ejus, quicum familiaritas fuerat: ſocietas erat: affinitas, liberis iſtius vivis, divelli nullo modo poterat. Quâ ex re intelligi facilè potuit, nullum eſſe officium tam ſanctum, atque ſollemne, quod non avaritia comminuere, atque violare ſoleat.* Imò eorum etiam epiphonematum, quæ γνωμικὰ ſunt, multa fiunt abſque admiratione. Præſertim quando epiphonema additur, ut priora confirmet. Ut pro Milone: *Pudicitiam cùm eriperet militi tribunus militaris in exercitu C. Marii, propinquus ejus imperatoris; ab eo interfectus eſt, cui vim inferebat. Facere enim probus adoleſcens periculosè, quàm turpiter perpeti, maluit.* Item in illo Herodoti *c*: Ὁ Γύγης πρὸς τὸν Κανδαύλην εἶπε· Δέσποτα, τίνα λόγον λέγεις οὐχ ὑγιέα, κελεύων με δέσποιναν τὴν ἐμὴν θεήσασθαι γυμνήν; ἅμα δὲ χιτῶνι ἐκδυομένῳ συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή. *Gyges dicit Candaulæ: Quàm tu, domine, ſermonem edis non ſanum, qui me jubeas nudam adſpicere heram meam! unà cum tunicâ pudorem exuere ſolet mulier.* Par ratio, cùm Demoſthenes, poſtquam de improbitate egerat Philippi, ſubjicit ſententiam hanc: Αἱ γὰρ εὐπραξίαι δειναὶ συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι τὰ τοιαῦτα ὀνείδη· *res ſecundæ magnam habent vim ad occultanda & adumbranda iſtiuſmodi probra.* Quam ſententiam ita imitatus Salluſtius lib. hiſtor. in orat. M. Aemilii Lepidi Coſ. *Secundæ res mirè ſunt vitiis obtentui.* Maro quoque, cùm oſtendiſſet, quodvis animal aliquâ ex re delectationem capere, ſubjicit *d*:

c lib.1.

d Ecl.2.

--- Trahit ſua quemque voluptas.

Hæc verò epiphonemata eſſe, non negabit, qui legerit, quæ ſuper

super hoc schemate scripsere Demetrius, ac Theon.

Epiphonematis mirum in modum gaudet Valer. Maximus, interdum etiam frigidiusculè. Sæpe quoque iis epistolas claudit Seneca. Verùm omnium maximè hoc schemate splendent scripta Davidica.

Distant exclamatio, & acclamatio, quòd illa sit παθολογίας, hæc magis sit ἠθολογίας: ut & Cæsari Scaligero *a* placuit. A γνώμῃ verò acclamatio differt, quòd illa in principio etiam, imò inprimis, ponatur: hæc verò tantùm in fine collocetur. Suntque epiphonemata, ut scribit Demetrius, similia iis, quibus opulenti se ostentant. Nam ut ea, quæ divites ac facilè agentes profundunt luxuriosè in imagines, statuas, γεῖσα *b*, τρίγλυφα *c*, aliaque id genus, tantùm faciunt ad ostendendas divitias: ita epiphonemata ab oratoribus adhibita vix aliud præstant, quàm quòd orationis luculentam ostendant supellectilem: ut quæ, rebus jam expositis, velut ex superioribus expressa, ornatus inprimis gratiâ adhibeantur. Potissimùm autem conveniunt tum admiranti, unde existit laudatio; tum irato, aut conquerenti, cùm inest reprehensio.

a l.3. de re poët. cap. 40.

b tecti partes in viam prominentes.

c ornamenta ac sculpturas partium tecti in viã prominentiũ.

V. DE NOEMATE, ET XPEI'Aι.

NO'HMA, sive *cogitatio*, est γνώμη personæ alicui accommodata. Exempli gratiâ, γνώμη est: *Qui in suâ re fuere egentissimi, insolentes esse solent in alienâ.* Νόημα est, cùm Cicero de Tito Roscio oratione pro Roscio Amerino ait: *Qui in suâ re fuisset egentissimus, erat, ut fit, insolens in alienâ.* Item γνώμη est: *Plerisque omnibus legatis carior esse solet pecunia, quàm virtus.* At νόημα est, cùm de iis Sallustius ait in bello Jugurthino: *Paucis carior fides, quàm pecunia, fuit.* Unde liquet, νόημα esse sententiam tectiorem, seu allusionem ad sententiam. Eaque & caussa est, cur νόημα dicatur. Nam cogitatione, è facto cujuspiam, sententia eruitur. Aliquanto tamen aliter νοήματος vocem accipit Fabius *d*: qui ait, *hoc nomine donari ea, quæ non dicunt, verùm intelligi volunt. Vt in eum, quem sæpiùs ludo redemerat soror, agentem cum eâ talionis, quòd ei pollicem dormienti recidisset, Eras dignus, ut haberes integram manum.* Simile est, quòd T. Pomponius Atticus, quemadmodum in ejus vita Cornelius Nepos testatur, *gloriaretur, se cum matre, quam extulit annorum* XC, *cum esset* LXVII, *nunquam in gratiam rediisse*: quo significabat, nunquam sibi cum ea dissidium fuisse.

d lib. 8. cap. 5.

Noëmati vicina est ΧΡΕΙ'Α, cùm autor γνώμη adjungitur. Unde Aphthonio definitur, ἀπομνημόνευμα σύντομον εὐστόχως ἐπί τι πρόσωπον ἀναφερόμενον. Tale illud: Seneca *b* salubriter præcipit, *sic vivendum cum hominibus, tanquam Deus videat; sic loquendum cum Deo, tamquam homines audiant.* De χρείᾳ vide præter cæteros Fabium lib. I. cap. XV, Theonem, & Diomedem: quorum de chriæ definitione & exercitatione loca confert Paullus Leopardus lib. III. cap. VII. & IX. Sed & de voce χρείας nonnulla vide apud Isaacum Casaubonum lib. I. cap. I. Animad. in Athenæum.

Nihil autem facilius est, quàm ex γνώμη facere noëma, aut ex hoc χρείαν, & contrà. Γνώμη est in illo Nasonis I. Fastorum:

Omne solum forti patria est.

Noëma est, *Teucro patria erat, ubicumque ei bene erat.* At χρεία est: Teucer in veteri tragœdiâ *c* dicebat *d*, *Patria est, ubicunque est bene.* Hoc tamen noëma (liceat consideratione proximorum temporum, quæ fuere & fugis, & exiliis, fœta fœdaque, pauca de hoc extra ordinem dicere) noëma, inquam, hoc viri fortasse boni sit: at boni civis non sit: si modò divelli hæc possunt: quod videtur Aristoteles existimâsse lib. V. Eth. Nicom. cap. II, cùm ait: Οὐ γὰρ ἴσως ταὐτὸν ἀνδρί τ' ἀγαθῷ εἶναι, καὶ πολίτῃ παντί. Nec moveat illud ἴσως, quia hoc, uti & δοκῶ, & οἶμαι, sæpe modestiæ caussâ addi solent. quod H. Stephanus, annotat. in Sextū phil., & alii multi, observarunt. Vel si omnino ἴσως hîc, ambigentis esse placet: at Cicero saltem manifestè distinguit longâ aureâque illâ epistolâ ad Lentulum: *Quem bonum civem semper habuisset, bonum virum esse pateretur.* Quare videndum, quâ mente aliquis Teucri illam vocem usurpet. Nam ut ea interdum index est animi excelsi, fortiter exilium ferentis: ita nec rarò est argumentum hominis, simulac imminet tempestas, de fuga potiùs, quàm defensione patriæ, cogitantis, vel parùm de eâ afflictâ, aut periclitante, solliciti, ipsisque bestiis hâc in parte nequioris; cùm (quod in patriæ encomio commemorare neglexit Lucianus) & bubalo *f*, atque astaco *g*, innatus sit hujus amor, teste Oppiano. Sanè, ut Ovidius *h* scitè inquit:

Haut dubia est Ithaci prudentia: sed tamen optat
Fumum de patriis posse videre locis.

Quod ipsum de Ulysse refert Cic. I. de orat. & II. de Legg. idque præeunte Homero Odyss. A. Quare nec miror, si γνώμην illam, Teucro, & aliis, tributam, damnârit Lysias oratione adversus Philonem: aut si eandem in clarissimi hoc seculo viri scripto, quo Belgas bellicâ

a memorabile ac breve dictum relatum ad auctorē.
b epist.10.
c Paccuvii, ut puto: cujus Teucrum sæpe citāt vett. Sed & Andronicus Teucrum reliquit.
d Cicero l.5. Tuscul. quæst.
e Fortasse enim non est idem, virum bonum esse, & civē bonū.
f Oppian. κυνηγετ. lib.2.
g idem in ἁλιευτ.
h de Ponto lib.1. el.4.

bellicâ concussos tempestate ad *constantiam* adhortatur, improbare soleat necessarius ac propinquus meus, Johannes à Cornput, tribunus militaris, & arcis Groninganæ præfectus, dum viveret, vir non minùs doctrinâ, & rebus gestis, annalibus jam nostris celebratis, quàm generis splendore nobilis.

Nec multùm à γνώμῃ discrepat ὉΡΙΣΜΌΣ, quo, ut inquit Rutilius Lupus, definimus aliquam rem caussæ nostræ ad utilitatem, neque tamen contra communem opinionem. Vt, *Nam virtutis labor, vera virtutis exercitatio est.* Si Robortelium *a* audimus, solus schematis hujusce meminerit Rutilius. Verùm non habet me sententiæ suæ adstipulatorem. Fefellit eruditissimum virum, quòd latiùs aliquanto ὁρισμοῦ voce utantur alii; ut cognoscere est ex iis, quæ de definitione suprà dicebamus. Id adjicere visum, ne, quia hoc loco obiter tantùm ὉΡΙΣΜΟΥ͂ meminerimus, inscitiæ postulemur à nonnullis vitilitigatoribus, quorum densa hoc seculo est, semperque futura est seges.

a *lib. de arte dicendi.*

EPILOGVS
DE VSV FIGVRARVM.

ABSOLVIMUS doctrinam de naturâ schematum: quorum numerum etsi ambitiosè augeant alii; nobis tamen has solas exponere visum fuit, quia cæteræ vel figuræ non sunt, vel minùs necessariæ. Proximum est, ut aliquid dicamus de eorundem usu. Sanè, quod & in tropis locum habet, cavendum, ne nimis condensentur. Nam quod in Alcidamante oratore reprehendit Aristoteles *b*, cùm scribit, eum epithetis uti, non velut scitamentis, quibus appetitum excitamus, sed velut alimentis; (οὐ γὰρ, inquit, ἡδύσμασι χρῆται, ἀλλ' ὡς ἐδέσμασι τοῖς ἐπιθέτοις) id universè in troporum schematumque usu nos reddere cautiores debet: ac inprimis eos, qui nullum schema æquo animo possunt perdere; cùm tamen ornamenta omnia, si immodicè utaris, non jam ornamenta sint, sed lenocinia; neque orationem exornent, sed mentis vitium detegant. Certè in ludorum apparatu signa ac tabulæ non ubivis, sed certis locis disponi solent. Natura quoque ipsa præit. Nam & de die cernere est in pratis flores gramini adspersos, & noctu videre est cœlo sereno, non quidem stellas universum ætherei mundi spatium occupare, sed certis constitutas locis id pulcherrimè distinguere. Eodem igitur modo in oratione

b *Rhet. 3.*

oratione collocanda sunt illa verborum sententiarumque lumina. Verissimè Tullius lib. III. de Oratore: *Difficile dictu est, quænam caussa sit, cur ea quæ maximè sensus nostros impellunt voluptate, & specie primâ acerrimè commovent, ab iis celerrimè fastidio quodam & satietate abalienemur.* Rectè quoque Fabius lib. VIII, quo loco de sententiis agit: *Ego,* inquit, *hæc lumina orationis, velut oculos quosdam esse eloquentiæ, credo. Sed neque oculos esse toto corpore velim, ne cætera membra suum officiũ perdant: &, si necesse sit, veterem illum horrorem dicendi malim, quàm istam novam licentiam.* Et lib. IX. sub exordium cap. III: *Et vultus mutatio, oculorumque conjectus, multùm in actu valet: sed siquis ducere os exquisitis modis, & frontis ac luminum inconstantiâ trepidare non desinat, rideatur. Et oratio habeat rectam quandam velut faciem; quæ ut stupere immobili vigore non debebit: ita sæpius in eâ, quam natura dedit, specie continenda est.* Et hæc quidem de parte elocutionis universali dicta sunto.

FINIS LIBRI QUINTI.

GERAR-

GERARDI JOANNIS VOSSII COMMENTARIORUM RHETORICORUM, SIVE ORATORIARUM INSTITUTIONUM, LIBER VI.

QUI PARTIM EST DE DICENDI CHARACTERE, AC IDEIS; PARTIM DE PRONUNCIATIONE.

CAP. I.

DE CHARACTERE GENERATIM.

PROPRIA elocutionis pars est, quæ tractat de orationis charactere, & ejus affectionibus.

Character est dictio similis rei, cujus nota est.

Estque pro triplici materiæ naturâ triplex; humilis, grandis, & mediocris: quibus totidem respondent vitia; genus jejunum, tumidum, & incertum.

I. UBI AGENDUM SIT DE CHARACTERE, ET CUR ITA VOCETUR, DEQUE ALIIS NOMINIBUS, ET DEFINITIONE EJUS.

POSTQUAM de communi sive universali elocutionis parte vidimus: proximum est, ut agamus de particulari sive propriâ,

quæ est de elocutionis diversitate pro diversâ materiâ. Sanè in genere juridiciali minùs exactâ elocutione opus est; magis accurata requiritur in deliberativo; maxima autem diligentia in demonstrativo adhibenda est. Imò in singulis quoque dicendi generibus magna est varietas. Ea autem cognoscitur ex doctrinâ de charactere; cui idcirco meritò hunc in Rhetoricis locum assignavimus. Quamquam & altera ratio est, cur is hujus propriè sit loci, sive naturæ ordinem spectes, sive doctrinæ. Nam cùm character ex variâ compositionis ac dignitatis facie resultet, & constituatur: omnino de eo agendum est post periodorum, numeri, troporum, schematumque doctrinam. Ut probari non possit Cornificii ordo, qui de eo tractet initio Elocutionis.

Characteris vox sumpta est ab animantibus, cerâ, vasis, aliisque, quibus nota imprimi, insculpi, aut inuri solet. Ita Columella lib. XI. cap. XII. *Nec minùs*, inquit, *majora quadrupedia charactere signari debent.* Maro III. Georg. pro eo *notas* dixit:

Continuoque notas & nomina gentis inurunt.

Anacreonti χάραγμα vocatur, cujus illud initio odarii ultimi:

Ἐν ἰσχίοις μὲν ἵπποι
Πυρὸς χάραγμ' ἔχουσι.
Equi solent inustas
Coxis notas habere.

Sunt autem præter *characteris* vocem & aliæ appellationes, quibus orationis facies designetur. Nam Plutarchus, & Hermogenes, ἰδέαν vocant: Cicero in Oratore *formam*, aut *genus dicendi* nominat: Cornificius *figuram*: alii quoque aliis nominibus insigniunt.

Est verò character rei imago, quemadmodum pictura. Definitur à nonnullis apta personis ac rebus orationis forma. Julio autem Scaligero lib. IV. de re Poëticâ cap. I. est dictio similis rei, cujus nota est, substantiâ, quantitate, qualitate. Eamque definitionem illustrat descriptione Famæ, quæ apud Virgilium est. *Est*, inquit, *in Famâ substantia sua, monstrum; est quantitas, ingens; est qualitas, horrendum. Rei dictio similis. Namque in hâc voce monstrum, asperitas est. In hâc ingens, magnitudo. In hâc horrendum, sanè horror.*

Materiarum diversitas diversos efficit characteres. Nam quemadmodum alius ornatus principi, alius privato convenit; aliudque schema militem, aliud agricolam, aut mercatorem, aut philosophum condecet; (calcei certè Sicyonii, ut est I. de oratore, non convenissent Socrati, quia licet erant habiles, tamen parùm erant viriles)

ita

ita neque omnis materia eodem tractanda est modo: sed, quod Demosthenem fecisse Dionysius Halicarnassensis *a* scribit, dictionis character attemperandus est qualitati; aliaque sublimi, alia humili, alia mediocri exponenda sunt stylo. Varium quoque auditorum ingenium hanc varietatem effecit idearum. Nam alius rapidâ ac violentâ, alius scitâ ac tereti, alius cohibitâ ac moderatâ gaudet oratione.

a lib. περὶ τῦ Δημοσθ. δεινότ.

Rectè igitur Ausonius in Grypho ternarii numeri:

Trinum dicendi genus est, sublime, modestum,
Et tenui filo.

Sed & is, cujus antè meminimus, Dionysius Halicarnass., idem docet: uti & facit Marcellinus in vita Thucydidis, & Proclus in Chrestomathia poëtica: item è Latinis Servius in Ecl. 1. & Cassiodorus in præfatione Variarum, multique alii. Ac Cicero ipse ab triplici hoc charactere eloquentem definit, qui & subtilia humiliter, & magna graviter, & mediocria temperatè possit dicere. Idem in Oratore ad Brutum autor est, Demosthenem iis omnibus usum esse. Subtilis enim oratio ejus contra Leptinem: graves sunt quædam Philippicæ: varia autem illa contra Aeschinem falsæ legationis, & contra eundem de caussâ Ctesiphontis. Imò & de se ipso ita Tullius ibidem: *Tota mihi caussa pro Cæcinâ de verbis interdicti fuit: res involutas definiendo explicavimus, jus civile laudavimus, verba ambigua distinximus. Fuit ornandus in Maniliâ lege Pompeius: temperatâ oratione ornandi copiam prosecuti sumus. Ius omne retinendæ majestatis Rabirii caussâ continebatur. Ergo in omni genere amplifiaationis exarsimus. At hæc interdum & temperanda, & varianda sunt. Quod igitur in accusationis septem libris non reperitur genus? quod in Habiti? quod in Cornelii? quod in pluribus nostris defensionibus?*

Magnificum ac uber Gellius admiratur in Ulysse: qui, ut inquit Helena Iliad. γ, magnam ex pectore emittebat vocem,

Καὶ ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν.
Et verba imbribus nivalibus similia hibernis:

quæ verba Seneca quoque epist. XL. de ubertate ac copiâ explicat: *Itaque*, inquit, *oratio illa apud Homerum concitata, & sine intermissione in morem nivis superveniens, oratori data est.*

Subtile ac cohibitum est in Menelao, qui, ut ibidem Homerus ait,

--- ἐπιτροχάδην ἀγόρευε,
Παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως, ἐπεὶ οὐ πολύμυθος,
Οὐδ' ἀφαμαρτοεπής. i. *Succinctè concionabatur, pauca quidē, at admodum*

modum acutè, quia non erat multiloquus, aut in verbis peccans.

Mixtum ac moderatum in Nestore,

a Il. α. *Οὗ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή.*

Cujus ab ore melle dulcior fluebat oratio:

quem ad locum respexit Silius libro XV:

Ille foro auditus cùm dulcia solveret ora,
Aequabat Pyliæ Neleïa mella senectæ;

nequis cum vulgatis, contra Modiani codicis fidem à clarissimo collegâ meo Heinsio expressam, *verba* pro *mella* legendum pertendat. De iisdem est illud Ausonii in Gratiarum actione pro cònsulatu: *Certent huic sententiæ veteres illi, & Homerici oratores; subtilis deductâ oratione Menelaus, & instar profundæ grandinis ductor Ithacesius, & melleo delibutus eloquio jam tertiæ Nestor ætatis.* Sed & lucem hinc capit illud ejusdem carm. XXII. in profess. Burdigal.

Dulcem in paucis, ut Plisthenidem,

(Menelaus enim Plisthenis erat filius, qui Atreo patre natus)

Et torrentem, seu Dulichii
Ninguida tecta,
Et mellitæ nectare vocis
Dulcia fatu verba canentem
Nestora regem.

Cui simile hoc Epist. XVI:

Hunc dico, qui linguâ potens
Minorem Atridam præteris,
Orando pauca & Musica;
Qui grandines Vlixei,
Mellifluentem & Nestora &c.

b lib.7. cap.14. Etiam Gellius *b* magnifici exemplum apud Varronem ait esse Paccuvium; apud Rutilium, & Polybium, Carneadem ex Academiâ. Gracilis exemplum ei est apud Varronem Lucillius; apud Rutilium, & Polybium, Critolaus Peripateticus. Mediocris eidem est exemplum, apud Varronem, Terentius; apud Rutilium, & Polybium, Diogenes Stoicus. De Terentio tamen iis potiùs accessero, qui eum exemplum statuunt styli humilis: qualem comœdiæ exigunt.

Ut verò hæc omnia meliùs intelligantur, operæ erit, si ex Cornificio uniuscujusque characteris breve & dilucidum apposuero exemplum. Ac magnifici quidem styli tale apud eum exemplum legere est. *Nam quis est vestrum, judices, qui satis idoneam possit in eum*

pœnam

pœnam excogitare, qui prodere hostibus patriam cogitârit? quod maleficium cum hoc scelere comparari; quod huic maleficio dignum supplicium potest inveniri? In iis, qui violassent ingenuam, matrem familiâs constuprassent, pulsassent aliquem, aut postremò necassent, maxima supplicia majores nostri consumserunt: huic truculentissimo, ac nefario facinori, singularem pœnam non reliquerunt? Atqui in aliis maleficiis ad singulos, aut ad paucos, ex alieno peccato injuria pervenit: hujus sceleris qui sunt affines, uno consilio universis civibus atrocissimas calamitates machinantur. O feros animos! ô crudeleis cogitationes! ô derelictos ab humanitate homines! Qui agere ausi sunt, aut cogitare potuerunt, quo pacto hostes, revulsis majorum sepulchris, dejectis mœnibus, ovantes irruerent in civitatem: quomodo Deûm spoliatis templis, optimatibus trucidatis, aliis abreptis in servitutem, matribus familiâs & ingenuis sub hostilem libidinem subjectis, urbs acerbissimo concidat incendio conflagrata: qui se non putant id, quod voluerint, ad exitum perduxisse, nisi sanctissimæ patriæ miserandum scelerati viderent cinerem. Nequeo verbis consequi, judices, indignitatem rei: sed negligentiùs id fero, quia vos mei non indigetis. Vester enim vos animus amantissimus Reipublicæ facilè edocet, ut eum, qui fortunas omnium voluerit prodere, præcipitem deturbetis ex eâ civitate, quam ipse spurcissimorum hostium dominatu nefario voluerit obruere.

Nunc ex eodem Cornificio adferam styli mediocris exemplum. *Quibuscum bellum gerimus, judices, videtis: cum sociis, qui pro nobis pugnare, & imperium nostrum nobiscum simul virtute & industriâ conservare soliti sunt. Hi cùm se, & opes suas, & copiam necessariorum norunt; tum verò nihil minùs propter propinquitatem, & omnium rerum societatem, quid in omnibus rebus populus R. posset, scire & æstimare poterant. Hi, cùm deliberassent nobiscum bellum gerere, quæso, quæ res erat, quâ freti bellum suscipere conarentur, cùm multo maximam sociorum partem in officio manere intelligerent? cùm, sibi non multitudinem militum, non idoneos imperatores, non pecuniam publicam præsto esse, viderent? non denique ullam rem, quæ res pertinet ad bellum administrandum? Si cum finitimis de finibus bellum gererent: si totum certamen in uno prœlio positum putarent: tamen omnibus rebus instructiores, ac paratiores venirent; nedum illud imperium orbis terræ, cui imperio omnes gentes, reges, nationes, partim vi, partim voluntate concesserunt, cùm aut armis, aut liberalitate, à populo Rom. superati essent, ad se transferre tantulis viribus conarentur. Quæret aliquis, Quid? Fregellani non suâ sponte conati sunt? Eo quidem minùs isti facile conarentur, quo illi, quemadmodum descissent, videbant. Nam rerum imperiti, qui uniuscujusque rei de rebus antè gestis exempla petere non possunt, ii per imprudentiam*

tiam

tiam facilè deducuntur in fraudem. At ii, qui sciunt, quid aliis acciderit, facilè ex aliorum eventu, suis rationibus possunt providere. Nulla igitur re inducti, nullâ spe freti, arma sustulerunt? Quis hoc credat, tantam amentiam quemquam tenuisse, ut imperium populi Rom. tentare auderet, nullis copiis fretus? Ergo aliquid fuisse necesse est. quid aliud, nisi id quod dico, potest esse?

Restat styli tenuis exemplum: quod tale apud Cornificium exstat: *Nam ut fortè hic in balneas venit, cœpit, postquam perfusus est, defricari. Deinde, ubi visum est, ut in alveum descenderet, ecce ibi iste de transverso, Heus, inquit, adolescens, pueri tui modò me pulsaverunt: satisfacias oportet. Hic, qui id ætatis ab ignoto præter consuetudinem appellatus esset, erubuit. Iste clariùs eadem, & alia, dicere cœpit. Hic vix tandem inquit, Sine me considerare. Tum verò iste cœpit clamare voce istâ, quæ facilè cuivis rubores elicere posset. Ita petulans es, atque acer, ut ne ad solarium quidem idoneus, ut mihi videtur, sed penes scenam & in ejusmodi locis exercitus sis? Conturbatus est adolescens: nec mirum, cui etiam nunc pædagogi lites ad auriculas versarentur, imperito ejusmodi convitiorum. Vbi enim iste vidisset scurrã exhausto rubore, qui se putaret nihil habere, quod de existimatione perderet, ut omnia sine famæ detrimento facere posset?*

Hæc satis docent, quantum intersit inter stylum gravem, mediocrem, ac tenuem. Scio, quantopere hanc de triplici charactere sententiam oppugnârit Ludovicus Vives lib. IV. de corruptis artibus. Vti & postea Petrus Ramus in Brutinis quæstionibus: qui, ut pleraque alia, ubi insultat antiquis, ex Vive hausit, ita hâc etiam in re ejusdem vestigiis institit. Nempe neuter satis distinxit characteres ab affectionibus suis: plures, quàm tres, esse characteres non possunt: eorum autem affectiones non paullo plures sunt, ut postea probabitur.

Neque hæc ita accipi debent, quasi oratio una uno eodemque charactere tota scribi debeat. Nam longè aliud nos docet M. Tullius verbis iis, quæ paullo antè ex Oratore ad Brutum citabamus. Item Cornificius, cùm ait: *Figuram in dicendo commutari oportet, ut gravem mediocris, mediocrem excipiat attenuata. Deinde identidem commutentur, ut facilè satietas varietate vitetur.* Quâ de re inferiùs pluribus dicam. Neque propterea errant, qui cuilibet orationi suum tribuunt characterem. Nam duplex est comparatio: una orationis totius cum totâ, altera partium orationis inter se. Partium illa collatio est, si dicatur, epilogum, & amplificationes, esse acres & graves; partitionem, & narrationem, esse subtiles; exordium autem mediæ esse naturæ. Sed totius orationis collatio est, quando Tullius, ut vidimus,

ait,

ait, orationem pro Ctesiphonte contra Aeschinem, & illam de falsa legatione, esse graves; illam contra Leptinem, esse subtilem. Nulla quidem oratio est, quin habeat & ἄνεσιν, sive remissionem, & ἄπαρσιν, sive elationem suam. Sed de tota oratione judicium fit ex stylo, qui dominatur.

II. De vitiosis dicendi figuris, quæ triplici stylo opponuntur.

PORRÒ tribus dicendi formis totidem respondent vitia, quibus tanquam vanis decipimur simulachris & imitamentis. Altiloquo affine vitium tumidum ac pingue; humili agnatum jejunum, & siccum; mediocri proximum est incertum ac trepidum. Quam rem sic Gellius expressit, lib. VII. cap. XIV: *His singulis orationis virtutibus vitia agnata sunt pari numero; quæ earum modum & habitum simulachris falsis ementiuntur. Sic plerumque sufflati atque tumidi fallunt pro uberibus; squallentes & jejuni dicti pro gracilibus; incerti & ambigui pro mediocribus.* Item Proclus in eclogis Chrestomathiæ apud Photium: Οἱ δὲ τῶν εἰρημένων ἀποσφαλέντες εἰδῶν, ἀπὸ μὲν τοῦ ἁδροῦ εἰς τὸ σκληρὸν καὶ ἐπηρμένον ἐτράπησαν· ἀπὸ δὲ τοῦ ἰσχνοῦ εἰς τὸ ταπεινόν· ἀπὸ δὲ τοῦ μέσου εἰς ἀργὸν καὶ ἐκλελυμένον· *Qui verò excidunt à formis, quas diximus, aberrant ab uberi ad duram atque elatam; à tenui autem, ad humilem; à media ad otiosam & solutam deflexerunt.* Cæterùm hæc non ita intelligi debent, quasi inter vitia duo aliud, quàm virtus, interjici possit; sed quia & hoc medium genus depravatur; cùm neque se quis demittit, ut evitet genus gracile; neque se attollit, ut effugiat grande.

CAPUT II.

DE GRANDIS CHARACTERIS COMPOSITIONE.

IN *charactere grandi tria sunt consideranda; compositio, verba, ac res. Compositio magnifica fit septem modis.*

I. *Ratione numeri, quem studiosè consectatur. Inprimis autem in eo commendantur dactyli, & pæanes, & pedes, qui minimùm ab iis abludunt: damnantur verò crebri spondei, jambi, trochæi, vocesque omnes brachysyllabæ.*

II. *Idem fit productione seu longitudine membrorum.*

III. Ora-

III. *Oratione circumductâ & accumulatâ.*

IV. *Divisis asperisque verbis.*

V. *Ordine seu structurâ tum verborum, tum particularum.*

VI. *Figuris verborum; ut antiptosi, anaphorâ, dialysi, casuum variatione, & anadiplosi.*

VII. *Concursu vocalium.*

I. DE VARIIS SUBLIMIS STYLI NOMINIBUS APUD LATINOS, ET GRÆCOS.

CUM ex grandi orationis genere inprimis præstantes cognoscantur oratores; propriaque oratoris virtus, ut Fabius & Longinus testantur, in eo consistat: jure ab eo initium faciemus; ac fusiùs illius doctrinam, quàm aut humilis, aut mediocris styli naturam, prosequemur.

Character magnificus varias, cùm apud Latinos, tum Græcos, appellationes sortitus est. Nam Latinè alii vocant *magnificum*, vel *magniloquum*, vel *altiloquum*; alii *magnum*, vel *altum*, vel *summum*, vel *sublimem*; quidam etiam *plenum*, vel *uberem*. Imò Cornificius *gravem*, Cicero etiam *copiosum* vocat, itemque *ornatum*. Verùm, quicquid de Arpinati scholâ investes pueri ac horum similes dicant; disconvenit ei posterior appellatio, cùm ornatus communis sit omnium idearum affectio. *Validum* quoque characterem vocat is, qui Virgilianam vitam conscribillavit nobis: Donatus dico, non quidem Aelius, majorum gentium Grammaticus, sed Tiberius; qui vix Lucillianum *a* illud commeritus est elogium,

a *apud Noniū in* Sarcinator.

Sarcinatorem esse summum, suere centonem optimè.

Denique Julius Scaliger id ipsum dicendi genus *generosum* vocat; rectiùs profectò, quàm nonnulli *plenum*, aut *uber*; quos inter Agellius lib. VII. cap. XIV. Certè ubertas in nullo non genere locum habet. Nam nihil uberius arte amandi Ovidianâ, quæ tamen in humili versatur charactere. Et Callimachi hymnus in Cererem imo est scriptus charactere; quo tamen nihil uberius, cùm ad felem usque, quam & ipsam ab Erysichtone absumtam ait, percenseat omnia. Exemplum etiam habes Eclogâ I.

Heic inter densas corylos modò namque gemellos
Spem gregis, ah, silice in nudâ connixa reliquit.

Est enim personæ idea in capellâ; est actio, tempus, locus; insuper finis actionis, qui est ipsú opus, puta gemelli; & finis operis, qui est spes

ſpes gregis. Vide Julium Scaligerum lib. IV. de re poëticâ cap. I.

Apud Græcos ſimiliter character is vocitatur μεγαλοπρεπὴς, quia in eo, uti in divitum ædificiis, omnia ſunt exquiſita, non vulgaria aut quotidiana. Valde enim erret, qui exiſtimet, id nominis huic charactéri inditum eſſe, quaſi magnificentia (quæ eſt ἀρετὴ ἐν δαπανήμασι μεγέθους ποιητική a, ut inquit Ariſt. I. Rhet.) magis in oratione relucere debeat, quàm liberalitas, temperantia, aliáve virtus. Deinde appellatur ἁδρός. Adhæc quoque λόγιος dicitur, quia eo plurimùm uterentur homines diſerti, quos Græci λογίους vocant; unde & facundus Atlantis nepos Λογίου nomen indeptus eſt: ut apud Lucianum apologiâ libelli de mercede conductis: Καὶ b τῷ Λογίῳ θύσομεν. Quamquam nec contentionis funem duxero cum eo, cui character hic ita nuncupari videatur, quaſi λόγου ἄξιος c. Nam maximè eos admirantur homines, qui de rebus copiosè & amplè poſſunt dicere. Præterea nominatur ab Ariſtotele ὄγκος, quo non inflatio ſignificatur, ſed orationis amplitudo. Nam utitur hâc voce in bonam partem, uti & Hermogenes. At à Socrate, ac Platone, in malam ſumebatur. Inſuper dicitur σεμνὸς, quæ vox honoris ac pompæ plenum ſignificat. Atque idem Hermogeni non ſemel vocatur ἀξίωμα, quia magnitudo orationis non debet eſſe expers dignitatis. Denique Dionyſio Longino, Rhetori κριτικωτάτῳ, qui ſub Aureliano Cæſare de hoc charactere ablectum & planè aureolum reliquit libellum, appellatur ὕψος: ac ſimiliter à Marcellino, qui Thucydidis vitam ſcripſit, itemque à Poëtarum enarratoribus, dicitur ὑψηλός.

a *virtus in ſumtibus faciẽdis amplitudinem ſequens.*
b *Et Mercurio ſacrificabimus.*
c *æſtimatione dignus.*

II. TRIA IN QUOVIS CHARACTERE SPECTARI OPORTERE. ITEM DE DEMETRIO, SCRIPTORE LIBRI ΠΕΡῚ ἙΡΜΗΝΕΊΑΣ.

IN hoc charactere expendenda ſunt, compoſitio, verba, ac res: quæ tria in unaquáque figurâ conſiderare jubet autor libelli περὶ ἑρμηνείας, quem præ cæteris in characterum doctrinâ ſequi animus eſt. Id meretur ſcripti venuſtas, ob quam viris non ineruditis perſuaſum eſt, partem ejus fœtus eſſe Demetrium Phalereum, cùm tamen à Phalereo abjudicandum eſſe, vel eo diluceat, quòd in eo ipſe citetur Phalereus. Contrarium ſibi viſus eo eviciſſe Victorius d, quòd Theophylactus, Bulgariæ epiſcopus, in volumine epiſtolarum,

d *cõmentario in eum ſcriptorem.*

quod Romæ in bibliothecâ adservatur Vaticanâ, epistolâ quâdam ad Romæum, cùm Aristotelem, Theophrastum, & Demetrium nominâsset, disertim scribat: ὁ Φαληρεὺς καὶ περὶ Ἑρμηνείας λόγου συνταγμάτιον σπουδαῖον ἐξενήνοχεν a. Verùm à me facit, quòd volumine epistolarum Theophylacti satis magno, quod Florentiæ est in Mediceâ, epistola hæc non reperitur, ut ipse agnoscit Victorius. Quemadmodum neque comparet in iis, quas, uti tot alios scriptores, primus divulgavit summus & vir, & amicus, Joannes Meursius. Et ut omnino ea illius Theophylacti esset, plus apud me valet, quòd operis illius nullus antiquorum Rhetorum, ac nec ipse meminerit Tullius, quem maximi Phalereum fecisse constat: quàm quòd eum unus laudet Theophylactus, scriptor probus, at, ut ita dicam, antiquonovus sive novantiquus: quippe qui, ut ex epistolis ejus Baronio b & aliis observatum, solùm ante annos vixerit quingentos quinquaginta, tempore Alexandri II; annis certè post ipsum Phalereum mille trecentis quinquaginta. Adde quòd scholia in Aristophanem c tribuunt Dionysio Halicarnassensi: quod siquis ἁμάρτημα μνημονικὸν d esse contendat, haut multùm repugnem; quin facilè suæ me habebit adstipulatorem sententiæ: attamen res isthæc omnibus invalentiam hujus ostendit argumenti: nisi quis tam ineptè desipiat, ut non videat, si tanti P. Victorio sit unius Theophylacti (esto sanè is) autoritas, alium, Aristophanici enarratoris testimonio subnixum, Dionysio, pari ac majori fortean jure, adscripturum. Neque iccirco Dionysio me quisquam tribuere autumet, cùm Demetrii esse agnoscam, ne derogem tot codicum fidei. Sed & rem hanc confirmare licet Ammonii verbis; qui nobis haut arenarius testis est, uti nomen sonat; sed velut quidam Minervæ, vel, si mavis, Ammonii Jovis calculus. Is sanè gravissimus philosophus initio commentat. in lib. Arist. περὶ ἑρμηνείας disertè scribit, Demetrium (cognomentum reticet) περὶ ἑρμηνείας scripsisse, sed aliter ἑρμηνείας voce usum. Verba Ammonii adponam. οὐ γὰρ δὴ καθάπερ Δημήτριος τὸ περὶ λογογραφικῆς ἰδέας βιβλίον συγγράψας, καὶ οὕτως αὐτὸ ἐπιγράψας, περὶ ἑρμηνείας ἀξιοῖ καλεῖν ἑρμηνείαν τὴν λογογραφικὴν ἰδέαν &c. *neque enim ut Demetrius, qui librum de formâ orationis conscripsit, ita hic* (Aristoteles) *cùm librum inscripsit* περὶ ἑρμηνείας, *per* ἑρμηνείαν, *intelligi voluit formam orationis conscribendæ* &c. Nec est, quòd existimet quisquam, quia nunc Demetrium autorem facimus, eum anticâ exclusum, posticâ à nobis recipi. Nam alius hic Demetrius, quia ut in Plauti fabulâ inter duos Menæchmos, ita hîc inter duos Demetrios, ortus est error. Quippe mihi quidem, uti & unde-

a *Demetrius quoque egregium libellum edidit de Elocutione.*

b *Vide ejus annales ad annum* 1071.

c *in Nub.*

d *memoria lapsû.*

undecunque doctissimo præceptori meo Petro Bertio, autor videtur Demetrius, non is, qui, ut Suidas testatur, à Phalero Atticæ portu, cujus & apud Plutarchum in Theseo mentio fit, Phalerei nomen est indeptus, (quamvis non ignorem, & illum hoc opere, & opus tanto viro dignú esse) sed alius, Rhetor Alexandrinus, ὁ διατρίψας ἐν Ἀλεξανδρίᾳ σοφιστὴς, ut de eo inquit Diogenes Laërtiensis. Hanc rem fusiùs hoc loco prosequi visum fuit, non quòd animus nobis esset de re ancipiti quicquam certi concludere, &, ut prisci Jurisconsulti loquebantur, signare responsum: verùm ne cui caussâ defecti videamur, cùm Rhetorem hunc solo Demetrii nomine, quàm cum Phalerei cognomento, passim laudare malumus. Nunc ad stylum magnificum vorsoriam capiamus: in quo cùm tria consideret Demetrius, compositionem, verba, ac res: deinceps, ejusce viri exemplo, de singulis ordine acturi sumus.

III. De numero magnificæ orationis.

Ac septem quidem modis fit compositio magnifica. Primùm enim id præstat numerus. Nam mirum in modum assurgit oratio rhythmo dactylico, adeò quidem, ut Aristoteles existimârit, eos grandiores esse, quàm soluta requirat oratio; quemadmodum paullo pòst dicemus. Sedulò autem curandum, ne dum dactylos consectamur, versus nobis excidant hexametri: ut monuimus lib. IV. cap. IV. Minùs tamen in initio orationis offendit heroici carminis initium, quàm in fine ejus finis. Ita Plato Timæum incipit ab hemistichio: Εἷς, δύο, τρεῖς, ὁ δὲ δή a. Etsi verò versus tollant granditatem orationis: tamen venustatem interdum pariunt. Multa certè istiusmodi reperire est apud Platonem, Xenophontem, Herodotum, ac fortasse etiam Demosthenem; de quibus omnibus autor nobis Demetrius. Sed de Herodoto discrepat Tullius b, qui eum numero carere scribit, nisi siquando temere ac fortuitò dicat. Verùm falli Tullium, jam penè seculum est cùm alii ostenderunt. Ut autem dactyli pariunt magnificentiam, ita deprimitur oratio crebris pyrrichiis, trochæis, dichoræis, atque omnibus brevium syllabarum dictionibus: quâ de re vide Dionysium Longinum.

a *Vnus, duo, tres, ac verò.*

b *in Orat.*

Demetrius, Aristotelem secutus, inprimis commendat pæanes. Nam ob longam syllabam gravitatem accipit oratio; quemadmodum ob tres breves habet aptitudinem. Non tamen ei omnes probantur pæanes: sed cùm pro quatuor sedibus, quibus syllaba longa in pæa-

in pæanibus collocatur, alius sit pæan primus -υυυ; alius secundus υ-υυ; alius tertius υυ-υ; alius quartus υυυ-: tantùm magnificam reddunt orationem duo pæanum genera ἀντικείμενα ἀλλήλοις a: puta pæan primus seu originalis, qui à longâ incipit, ut, *lætitia, desinite*: & pæan finalis seu postremus, qui in longam desinit, ut *domuerant, celeritas*. Ac duo quidem hi ita collocandi sunt, ut primus seu originalis in initiis adhibeatur, quo productione suâ in initio, tanquam fronte, aries, impetum faciat; quartus verò seu finalis in fine constituatur, ubi productione vim exerens velut aculeum relinquat. Ita Tullium videmus ordiri orationem pro Roscio à pæane primo: *Credo ego vos, Iudices, mirari.* Demetrio exemplum est, τὰ Ἀρχεῖα, ut est in cod. Rom. quod idoneum exemplum non sit. Eoque Muretus b emendat, παρεβέα. At pæanis ultimi exemplum hoc adducit Demetrius ex Thucydide c: ἤρξατο ἢ τὸ κακὸν ἐξ Αἰθιοπίας. Par numeri ratio fit, si Latinè vertas, *Principia verò mali fuerunt ex Athiopiâ.* Cicero tamen pæanem ultimum improbat. Nam in Bruto scribit: *Quare etiam pæana qui dixit aptiorem, in quo est longa extrema, vidit parùm, quoniam nihil ad rem, postrema quàm longa sit.* Sed contra Tullium facit ratio, quam paullo antè adducebamus. Adde, quòd ars est imitatrix naturæ. Natura autem à quiete incipit motum, motumque terminat quiete. Est verò quies quodammodo tarda, motus celer; quia, quod tardum est, lubens quiescit, ac quod celeritatem amat, moveri gaudet. Quare & Oratorem, cùm periodum orditur, satius sit incipere à syllaba longâ, quia hæc tardè effertur: inde verò breves subjicere expedit, quia celeriter pronunciantur. Et contrà, cùm periodum claudit, rectius brevibus longam subjiciet, quò tarditate indicet finem.

a *sibi opposita.*

b *l.1. Var. Lect c.16.*

c *lib.2.*

Si prohibeamur, quo minùs pæanes orationem inchoënt, ac terminent, ita instituenda est oratio, ut pæanicum quiddam præ se ferat. Id autem fiet, si à longis initium capiamus, & in iis desinamus. id est, si eos usurpemus pedes, qui pæani sunt simillimi.

Quod verò attinet ad heroum, eum in magnificâ dictione negat Demetrius habere locum. Et certè est quidem pes grandis; sed, ut Demetrius inquit, ἀνάρρυθμος d, minúsque aurium voluptati morigerans. Est enim tardus, cùm constet meris longis. Exempli loco Demetrius affert, ἥκειν ἡμῶν εἰς τὴν χώραν. Idem videre est ex poëtis: ut in illo Ennii, vel alterius, apud Victorinum:

d *sive ἄνυθμος, ut legit Victorius.*

Cives Romani tum facti sunt Campani.

Atque hoc Lucretii lib. VI:

An cœlum nobis naturâ ultro corruptum?

Aut

Aut hoc, quod ex Cœlio Basso laudat Diomedes lib. IV, & Molossicum versum vocat:

Romani Gallis devictis sunt victores.

Vel, ut in vet. cod. Diomedis is versus concipitur, *Romani victores Germanis devictis.* Quod fortasse verius sit, quia hujus Cæsii Bassi temporibus, Romanis bellum cum Germanis fuit. Nam ætas poëtæ hujus ex eo satis cognoscitur, quòd Persius ad illum satyram VI. scribat: quódque eundem sibi esse conspectum, Fabius dicat lib. X. Sed videri possit versus ille non tam esse ex ejus temporis poëta, quàm ex aliquo, cui in prosâ exciderit: ut si credas, esse ex Aufidio Basso, qui historiam belli Germanici scripsit; quem ipsum etiam sibi visum esse, ibidem Fabius prædicat. Itidem Molossicus est versus ille apud auctorem fragmenti, quod Censorino annecti solet: ubi *spondiazonta* vocat (sic est in vett. membranis, non *spondaicum*)

Olli crateris ex auratis hauserunt.

Ita enim legendùm eo loco, pro quo Elias Vinetus, *crateris sex*, edidit. At Ludovicus Carrio longè deteriùs *crateribus* substituit: quo pacto versus non erit δωδεκασύλλαβος *a*, quod Censorinus ibidem clarè requirit. Quod verò superiùs ex Demetrio dicebam, idem innuit Dionysius Halicarnassensis, cùm non solis brevibus, neque solùm longis constare vult orationem, verùm ex utrisque probè mixtis. Δεῖ, inquit, μιγνύειν βραχέσι μακρὰς, καὶ πολυσυλλάβοις ὀλιγοσύλλαβα. Τοῦτο γὰρ ἡδέως διατίθησι τὴν ἀκοήν *b*.

a duodecim syllabarum.

b Oportet miscere brevibus longas, & vocibus multarum syllabarum eas, quæ paucas habent syllabas. Id enim auditum suaviter afficit.

Aliud autem per heroum numerum intelligit Demetrius, quàm Aristoteles. Nam illi solus spondeus est herous, ut indicat exemplum tribus constans spondeis, quod antè ex eo adduximus. Quamquam & dici queat, Demetrium brevitatis caussâ supersedisse aliorũ pedum exemplis. Sed ut hoc quidem planè in ambiguo est; ita illud extra controversiã poni debet, Aristoteli heroum non solùm vocari spondeum, sed & dactylum. Et meritò, cùm dactylus non minùs in epico carmine locum habeat, quàm spondeus: unde Quinctilianus lib. IX. disertè heroum pedem dactylum esse ait: Cicero hoc ampliùs, etiam anapæstum eo signari putat III. de Orat. Omnis difficultas proficiscitur ab his Aristotelis verbis in tertio Rhetor. Τῶν μὲν ῥυθμῶν ὁ μὲν ἡρῷος σεμνὸς, καὶ λεκτικὸς, καὶ ἁρμονίας δεόμενος. Ubi Achilles Statius *c* legit ληκτικὸς, ut sit sonorus, à ληκεῖν, hoc est, ἠχεῖν, κροτεῖν. Sed alii retinent λεκτικός. Ex his Car. Sigonius transtulit: *Rhythmorum verò herous grandis est, & canorus, & harmoniam requirens.* Majoragius vertit: *Ex numeris autẽ herous grandis est, & elegans, & indigens harmoniæ.* P. Victorius,

c observationum difficiliorum cap. undecimo.

& Vincentius Madius, locum suspicantur corruptum. Itaque ille legit, οὐ λεκτικὸς, i. *non aptus solutæ orationi:* hic mavult, ἀλλὰ λεκτικῆς ἁρμονίας δεόμενος. *sed solutæ orationis harmoniâ carens*. At veteres quoque, Demetrius dico, & Dionysius Halicarnassensis, heroum numerum ita ab Aristotele laudari existimant, ut tamen ab oratore segreget, tanquam nimis grandem ac sonorum. Quin Cicero quoque id putâsse videtur, cùm reprehendens Ephorum, quòd dactylum frequentaret, longè aliter ait Aristotelem sensisse: ut qui judicârit heroum grandiorem, quàm ut solutæ conveniat orationi, & hexametrorum magniloquentiæ accommodatiorem esse, quàm oratoribus. Idem tamen Tullius, dialogo de Oratore, in personâ Crassi ait, nos ad heroum dactyli, anapæsti, ac spondei pedem ab Aristotele invitari.

a *in comment.3. Rhet. Arist.*

b *decorū.*

Existimabat P. Victorius *a*, contradicere sibi Ciceronem. Sed Jovita Rapicius Tullium excusat, eumque τὸ πρέπον *b* observâsse ait in personâ Crassi, qui cùm tantopere heroüm probaret, fortasse ad sententiæ suæ confirmationem, Aristotelis locum trahere solitus est; trahere certè poterat. Mihi verò meliùs reconciliari hæc loca videntur, si dicamus, cùm Tullius ait, Aristotelem heroum pedem ab Oratore segregare, eum loqui de heroo non temperato pedibus humilioribus, cujusmodi sunt iambi: at cùm idem ait, nos ad eum ab Aristotele invitari, intelligere id de heroo, cujus nimia granditas lenitur permistione aliorum numerorum, quâ fit, ut grandem quidem efficiat orationem, at non exaggeratam, tumidamque. Nam utrumque sensit Aristoteles, quia ait, heroum quidem esse λεκτικὸν, h. e. *orationi accommodatum*, ἀλλὰ ἁρμονίας δεόμενον, *sed indigentem harmoniæ*, h. e. dissimilium concordiâ. Id enim *harmoniâ* significari, Fabius quoque scribit lib. 1. Non igitur cum Victorio existimare convenit, Aristotelem in eâ fuisse sententiâ, ut negaret, heroum pedem locum habere in oratione solutâ: sed is tantùm, quia nimis sit sonorus grandisque, ne epicorum grandiloquentiam referat pedestris oratio, sine aliorum misturâ frequentari eum noluit. Eodemque modo accipiendum, quod idem Aristoteles scripsit de fugiendo iambo, ac trochæo. Nam iambus vulgaris est, & abjectus. Certè ignari versibus sæpe loquimur iambicis; ut demirandum non sit, Isocratem quoque Panathenaïcum ab istiusmodi iambico orsum esse: Νεώτερος μὲν ὢν, προῃρούμην γράφειν. quemadmodū & alibi apud eundem plurimi ejus generis versus reperiuntur; quâ de re aliquid quoque diximus lib. IV. cap. IV. Trochæus autem nimis est celer, & vicinus cordaci; quod lascivum ac molle erat saltationis genus. Quare tantùm

c *Cùm junior erã, orationes scribere in animo habebam.*

tùm prohibet Aristoteles, ne hi pedes condensentur, quia crebrò usurpati versus iambicos aut trochaicos facerent, humilioremque redderent orationem.

IV. Cujusmodi cola grandem reddant orationem.

SECUNDUM, quod orationem reddat magnificam, est τῶν κώλων magnitudo. Sunt enim tria membrorum genera. Alia sunt κομματικὰ, ac brevissima, quæ commatis sive incisis sunt paria: ut quæ intra octavam consistunt syllabam; cujusmodi & cola esse possunt, quia quæ juncta aliis inveniuntur, dummodo ne nimium abeant, ejusdem generis judicantur. Hujusmodi cola similia sunt ei, quod in carmine lyrico vocarunt ἐπῳδόν. Alia ultra octavam & nonam extenduntur syllabam: continent tamen se intra magnitudinem versus heroici: atque hæc dicuntur μέτρια, sive *moderata*, & ὀρθὰ, sive *recta*, & πεπαμένα, sive *producta*: teste Hermogene *a*. Nam fallitur Lud. Carbo *b*, cùm ὄρθια, & κομματικὰ pro iisdem habet. Alia denique ultra hunc numerū extenduntur, eaque dicuntur χοινοτενῆ, sive *oblonga*. Exempla omnium eorum lib. IV. cap. III. attulimus.

a *lib. 4. de inventione cap. 4.*
b *lib. 2. de loc. cap. 6.*

Ea quæ oblonga dicuntur, atque illa, quæ proximè ad horum naturam accedunt, orationem magnificam faciunt; quemadmodum contrà membrorum exilitas, & subita quasi reticentia, magnitudinem tollit, quamvis & in sententiis, & in verbis, sit magnificentia. Non tamen hoc prohibeat, quo minùs bonus orator possit in magnâ periodo etiam membra quædam brevia longis interserere. Nam & in domo amplâ non omnia conclavia sunt pari magnitudine exstructa; sed alia sunt magna, alia exigua, alia mediocria.

V. De magnifici styli oratione circumducta.

TERTIUM, quod orationem reddat grandem, est περιαγωγὴ, sive περιβολὴ: h. e. genus orationis circumductum & accumulatum, quo res non nudè, & simpliciter, proponuntur; sed ea, quæ pluribus periodis, sæpiusque respirando, efferri poterant, unâ periodo ita concludimus, ut non detur toties respirandi spatium. Cicero pro Flacco: *Quod si esset aliquando futurum, ut aliquis de L. Flacci pernicie cogitaret; nunquam tamen existimavi, Iudices, Decium Lælium, optimi viri filium,*

opti-

optimâ ipsum spe præditum, summæ dignitatis, eam suscepturum accusationem, quæ sceleratorum potiùs civium odio, & furori, quàm ipsius virtuti, atque institutæ adolescentiæ, conveniret. Quæ quidem periodus in tres alias possit resolvi. Una erit: *Quod si esset aliquando futurum, ut aliquis de L. Flacci pernicie cogitaret: nunquam tamen existimavi, judices, Decium Lælium eam suscepturum accusationem.* Secunda fuerit: *Est enim is optimi viri filius, optimâ ipse spe præditus, summæ dignitatis.* Tertia sit: *Accusatio verò hæc sceleratorum potiùs civium odio & furori, quàm ipsius virtuti, atque institutæ adolescentiæ, conveniret.*

Demetrius affert exemplum istiusmodi ex Thucydidis lib. II: Ὁ γὰρ Ἀχελῷος ποταμὸς ῥέων ἐκ Πίνδου ὄρους διὰ Δολοπίας, καὶ Ἀγραῶν, καὶ Ἀμφιλόχων, καὶ διὰ τοῦ Ἀκαρνανικοῦ πεδίου, ἄνωθεν μὲν παρὰ Στράτον πόλιν ἐς θάλασσαν διεξιεὶς παρ' Οἰνιάδας, καὶ τὴν πόλιν αὐτοῖς περιλιμνάζων, ἄπορον ποιεῖ ὑπὸ τοῦ ὕδατος ἐν χειμῶνι στρατεύειν. Laurentius Valla locum Latinè ita reddidit: *Nam Acheloüs amnis ex Pindo monte devolutus per Dolopiam, Agraos, Amphilochos, perque Acarnanicum campum, supernè quidem Straton urbem, Oeniadasque interfluens, mari miscetur, restagnatoque horum oppido, intolerabilem utique hieme propter alluviones militiam præstat.* At perierit magnitudo ac dignitas orationis, si quis περιβολὴν eam dissolvat hunc in modum: *Nam Acheloüs fluvius profluit ex monte Pindo, & in mare ingreditur juxta Oeniadas: priusquam ei misceatur, crebris restagnat paludibus, atque impedit, quo minùs hiberno tempore iis in locis expeditio queat suscipi.* Frequentibus his pausis omnino μέγεθος, καὶ ὄγκος *a*, tollitur, haut aliter atque crebræ stationes efficiunt, ut iter vel longissimum breve nobis videatur; contrà quàm fit in solitudinibus, in quibus iter etiam brevissimum viatori videtur longum. Itaque in grandi charactere, non tam incisis, membris, aut periodis utendum, quàm diexodo, sive deviatione. Dicitur verò διεξοδικὸν, (ut etiam appellat Jul. Scaliger *b*) quicquid excedit τετρακωλίαν *c*; sive sit πνευματικὸν *d*, sive τατικόν *e*. Has enim ejus orationis, quæ quatuor colorum numerum excedit, species suprà assignavimus.

a magnitudo & amplitudo.
b lib. 4. de re poëtica cap. 25.
c quatuor membrorum numerum.
d spiritus oratorius.
e extensio.

VI. DE ASPERIS HUJUS STYLI VERBIS.

QUARTUM, quod compositionem magnificam facit, est δυσφωνία συνθέσεως, *asperitas compositionis:* h. e. collocatio verborum, quæ dura sunt, & aspera. Ea verò duplicia sunt. Quædam arte factam habent asperitatem: cujus generis sunt verba πεπραμμένα, sive translationes asperæ.

asperæ. Quædam item naturâ aspera sunt, sive ob significationem nativam, sive ob sonum difficiliorem; ut in quibus R geminatur, aut cum aliâ consonante jungitur. De his omnibus modis Hermogenes consulatur. Sed πετραμμένα, & nativâ significatione aspera, vix sunt hujus loci; quia non de sententiis, aut verbis agimus, sed compositione; quò pertinent, quæ sonum asperiorem habent. Demetrius exempli loco adducit illud Homericum Iliad. π:

Αἴας δ' ὁ μέγας αἰὲν ἐφ' Ἕκτορι χαλκοκορυστῇ.

Nam in Αἴας, & αἰὲν, fit concursus vocalium, & quidem propinquus, atque antecedente diphthongo. Præterea in χαλκοκορυστῇ eadem geminatur syllaba. Atque ita poëta asperitate orationis magnitudinem exprimit herois, qui omnis in eo erat, ut vulneraret Troianorum fortissimum. Ac quidem Demetrius ait, rarò suavitatem compositionis admitti in magnificâ dictione; idque exemplo probat Thucydidis, qui cùm sublimem consectetur characterem, fugit sedulò æquabilem illam compositionem, ac crebras verborum trajectiones, at duros amat vocalium & consonantium concursus, planéque refert viatorem per loca confragosa, & aspera iter facientem. Itaque ut hodie nonnulli optimè se Catullum expressisse putant, si versus sit salebrosus: ita & olim fuere quidam, qui se germanos Thucydidios profiterentur, cùm mutila quædam, & hiantia locuti essent; contra quos invehitur Cicero in Oratore ad Brutū. Seneca quoque de iis, qui hanc rem affectant, epist. CXIV, *Nolunt*, inquit, *sine salebrâ esse juncturam: virilem putant, & fortem, quæ aurem inæqualitate percutiat.* Hoc etiam, aut non dissimili morbo, laborabat Chrestillus ille, in quem ita Martialis lusit *a*:

Carmina nulla probas, molli quæ limite currunt:
Sed quæ per salebras, altaque saxa cadunt.
Et tibi Mæonio res carmine major habetur:
LUCILLI COLUMELLA, HIC SITU' METROPHANES.

Itaque modicè exasperanda oratio, imò intra modum potiùs, quàm ut affectâsse id videamur.

a *lib.* II. *epig.* 91.

VII. DE VERBORUM ET PARTICULARUM STRUCTURA IN HOC STYLO.

QUINCTUS modus magnificã reddendi orationem est ordo sive structura verborum, & συνδέσμων *b*. Ac verborum quidem ordo in magnificâ oratione is servandus, ut illustrissima & significantissima

b *copularum.*

tissima claudant sententiam. Cicero pro Milone: *At valuit odium, fecit iratus, fecit inimicus, fecit ultor injuriæ, punitor doloris sui.* 1. Catilinariâ: *Magna Diis immortalibus habenda est gratia, atque huic ipsi Iovi Statori, antiquissimo hujus urbis custodi, quòd hanc tam tetram, tam horribilem, tam infestam Reip. pestem, toties effugimus.*

a conjunctionum. *b abjectionem animi ad res exigui momenti.* *c magnificentiã.* *d in Partit.*

De usu συνδέσμων *a* tria tradit præcepta Demetrius. Primò docet, non nimis accuratè servandum eorum ordinem, cùm, qui in re minutâ nimis anxiè elaborat, μικροπρέπειαν *b*, non μεγαλοπρέπειαν *c* orationis prodat. Simile quid præcipit Tullius *d*: *Nec quicquam, inquit, in amplificatione nimis enucleandum est: minuta est enim omnis diligentia: hic autem locus grandia requirit.* Alterum est, sæpenumero res humiles abjectásque copulæ repetitione reddi amplas ac grandes: quod ipsum & Dionysius Halicarnassensis observavit. Exemplo sit illud Homeri in enumeratione navium, hæc humilium exiguorúmque Bœotiæ oppidorum nomina recensentis:

e Schœnumque, Scolumque, sitãque jugis Eteonum.

Σχοῖνόν *e* τε, Σκῶλόν τε, πολύκνημόν τε Ἐτεωνόν.

Tertium est, ut expletivis conjunctionibus utamur, si ampliorem reddant orationem, aut sermo sit patheticus: neutiquam verò, malorum histrionum instar, eas inferciamus quasi rimas expleant; quod in Asiaticis Cicero reprehendit lib. de Orat.

VIII. De figuris dictionis, quæ styli magnificentiam pariunt.

f omne familiare, vile abjectumq; est, eoq; nec admirationem gignit.

SExtum eorum, quæ magnificentiam adferunt, sunt quædam σχήματα λέξεως. Ac primo anthypallage sive antiptosis. Quippe πᾶν συνηθὲς τὸ μικροπρεπὲς, διὸ καὶ ἀθαύμαστον *f*, ut inquit Demetrius. Anthypallagen autem vocat venustam, ac gentis alicujus propriam casus immutationem; ut in illo Homerico Odyss. M:

Οἱ δὲ δύω σκόπελοι, ὁ μὲν οὐρανὸν εὐρὺν ἱκάνει.

Duo autem scopuli, alter quidem in latum cœlum usque pervenit.

Quod magnificentius, quàm, τῶν δὲ δυοῖν σκοπέλων, ὁ μὲν οὐρανὸν &c. *Duorum autem scopulorum alter quidem* &c. Idem efficiunt ἐπαναφοραὶ, & ἀσύνδετα, quæ non modò faciunt ad συντομίαν, sive *brevitatem*; sed etiam ad σφοδρότητα, ac *vehementiam*: ut quæ non tantùm πρὸς κόσμον, seu *ad ornatum*; sed etiam πρὸς αὔξησιν, sive *ad augendam orationem*, valeant. Ac inprimis id præstant, cùm iis adjungitur διάλυσις, quâ res aut factum aliquod, quod uno pronunciato, atque, ut cum Aristotele dicam, συνδέσμῳ ἑνὶ complecti poteramus, dissolvimus plurium attri-

attributorum commemoratione. Ita Homerus, cùm Nirea, juvenem ignobilem, ac exiguas habentem opes, ob luculentam formam posteris ita constituisset commendare, ut & ipse clarescеret, laudesque ejus pro minutis maximæ, pro paucis plurimæ viderentur, hanc, & præcedentem figuram, usurpavit. Poterat enim laudare hunc in modum: Nireus filius Aglaiæ, & vir pulcherrimus, tres duxit naves. Verùm maluit uti διαλύσει, & anaphorâ; ut in σχηματολογίᾳ vidimus cap. III. Ac sanè hoc consecutus est poëta, ut proverbio fecerit locum, εὐμορφότερος Νιρέως *a*, quo Lucianus utitur in Timone. Idem efficit συνάφεια; quæ διαλύσει contraria est. Nam etiam conjunctionibus multis uti possumus, quò res videatur major, ut in illo Herodoti: Ἐστρατεύοντο Ἕλληνές τε, καὶ Κᾶρες, καὶ Λύκιοι, καὶ Παμφύλιοι, καὶ Φρύγες. *Militabant Græci, & Cares, & Lycii, & Pamphylii, & Phryges.* Non ignoravit id T. Quinctius, apud Livium *b* de legato Antiochi loquens. Nam cùm caduceator jactitâsset varia armorum genera, multaque gentium inauditarum nomina, Dacas, & Medos, & Cadusios, & Elymæos: ostendit Quinctius, eum συναφείας beneficio speciosiorem reddidisse orationem, ut gentes illæ, quarum nomina singulis distinxerat conjunctionibus, plures viderentur. Diligenter autem considerandum est, quando συναφείᾳ, quando item διαλύσει, grandis reddatur oratio; cùm pleraque omnia sine conjunctionibus plus habeant magnificentiæ.

a Nireo formosior.

b lib. 35.

Magnificam quoque orationem efficit casuum variatio; ut Thucydidis loco ostendit Demetrius. Item ἀναδίπλωσις conjuncta cum ἐπανορθώσει. Ut in illo Herodoti, ut quidem vult Demetrius: (metuo enim, ne decipiatur μνημονικῷ ἁμαρτήματι) Δράκοντες δέ που ἦσαν ἐν τῷ Καυκάσῳ μέγεθος, καὶ μέγεθος καὶ πλῆθος. *Dracones in Caucaso erant magnitudine, imò magnitudine & multitudine.* Itemque in illo Tullii *c*: *Hic tamen vivit. Vivit? Imò verò in Senatum venit.* Inprimis autem magnificentiam parit ἐπανόρθωσις, quando non modò cum interrogatione concurrit, sed etiam cum κλιμακωτῷ seu gradatione. Istiusmodi ἐπανόρθωσιν habes in illo Tullii XII. Philipp. *Quid enim per Deos immortales potest Reip. prodesse nostra legatio? Prodesse dico? Quid si obfutura esset? Obfutura? Quid si jam nocuit?*

c in Catil. 1.

IX. DE VOCALIUM CONCURSU AD GIGNENDAM ORATIONIS MAGNIFICENTIAM.

SEPTIMA ratio efficiendi compositionem magnificam Demetrio est σύγκρουσις, sive σύμπληξις τῶν φωνηέντων. i. *vocalium concursus.* Ita
a Æn.7. grandius, quàm suavius, est hoc Maronis *a*;

Ardet inexcita Ausonia, atque immobilis ante.

b Æn.3. Grande etiam illud *b*:

Aulaï in medio.

Multa hujus generis sunt apud Tullium. Ut ingressu ipso primæ ad Lentulum epistolæ: *Ego omni officio, ac potiùs pietate erga te, cæteris satisfacio omnibus : mihi ipse nunquam satisfacio.* Quamquam in epistolis non tam id factum videtur ad conciliandam granditatem, quàm quia indicium est negligentiæ, quæ interdum grata est, in literis inprimis. Quare ex orationibus potiùs petamus exempla. Ut ex illâ pro Roscio Amerino, quam sic auspicatur: *Credo ego.* Habet id grandiusculum sonum, nec suavitatis expertem. Ejusdem est orat. pro Marcello: *Dolebam enim, P. C., ac vehementer angebar, cùm viderem, talem virum, qui in eâdem caussâ, in quâ ego, fuisset, non in eâdem esse fortunâ : nec mihi persuadere poteram, nec fas esse ducebam, versari me in vestro veteri curriculo, illo æmulo, atque imitatore studiorum ac laborum meorum, quasi quodam socio, à me, & comite, distracto.* Apud Græcos inprimis magnificentiam parit concursus α producti, η & ω, itemque diphthongorum. Verùm totâ hac de re non uno omnes modo judicarunt. Isocrates concursum istum odit, tanquam fullo ululam. Alii vocales quasvis ubivis absque delectu committebant. Regiam tenendam viam censet Demetrius. Dionysius Halicarnassensis *c* hanc vocalium, uti & consonantium collisionem, commendat in oratione austerâ. Sunt autem ideo vocales interdum committendæ, contrà quàm Isocrates putabat, quia vocalium concursus efficit concentum, quo destituta compositio non musica futura est, sed muta. Tantùm id decenter & modicè, non temere ac passim fiat. Hanc de vocalium commissione sententiam Demetrius probat à consuetudine, à poëtis, è synalœphis, & Aegyptiorum sacerdotum more. Certè consuetudo mirum in modum consectatur suavitatem : nihilominus vocales vocalibus jungit; ut in *Aeacus*, & *Chius*. Quin nonnullæ voces ex vocalibus meris conflantur; ut, *Eoa.* Idem liquidò dilucet ex poëtis, qui sæpe-

c lib. περὶ συνθέσ. ὀνομάτ.

sæpenumero vocales inter se committunt, ut hoc pacto sonum reddant jucundiorem. Nam ἠέλιος dicunt pro ἥλιος, & ὀρέων pro ὀρῶν. Sic Maroni *a*, *alituum* pro *alitum*. Item in vocibus diversis. Ut *b*, -- *Aoniæ Aganippes* (quomodo Probum legisse constat:) item *c*, -- *Sub Ilio alto*: nec non *d*, -- *Insulæ Ionio in magno*: aliaque sexcenta. Imo istiusmodi etiam affectant; uti observavit Jul. Scaliger orat. contra Erasmum. Certè IV. Georg. cùm posset poëta, -- *flerunt Rhodopeïa saxa*, maluit, -- *Rhodopeïæ arces*: & IV. Aen. -- *Aut quâ spe inimicâ in gente moratur*, maluit quàm, -- *Aut quæ spes inimicâ in gente moratur*. Itidem in Bucolicis legere est,

a Æn. 8.
b Ecl. 10.
c Æn. 5.
d Æn. 3.

Credimus? an, qui amant, ipsi sibi omina fingunt?

Quamquam in vulgatis sit *somnia*. Sed perplacet *omina*: quod & Canterus *e* in MSSis reperit, & Palmerius *f*, ac ratio firmat. Indicio quoque sunt, quæ absque synalœphis concinniùs efferuntur. Certè suavius est, Πάντα μὲν τὰ νέα καὶ καλά ἐστιν, quàm si dicas, καλά 'στιν. Denique sacerdotes Aegyptii Deum celebraturi, non tibiâ, non citharâ id agunt, sed septem vocaliũ sono continuè edito: quod certè argumento est maximo, eorum concursum suavissimam efficere harmoniam. Sed &, cui lubet, in partes advocare possit Marcum quendam, qui, ut scribit Irenæus lib. I. adversus hæreses, primum cœlum statuebat sonare α, proximum ε, tertium η, quartum sive medium ι, quinctum ο, sextum υ, septimum ω: quasi nempe sonus harum literarum efficiat suavissimum illum concentum, quem Pythagorici adstruebant. Verùm etsi verisimile sit, id eum à philosophis quibusdam accepisse; nobis tamen satius videtur supersedere testimonio hominis magi & hæretici, quique ab Irenæo lib. VIII, ejusdem libri, appelletur *præcursor quasi verè existens Antichristi*. Et hæc de styli magnifici compositione.

e lib. I. Novar. Lect. c. 8.
f Spicilegio ad Fichardum.

CAPUT III.

DE SENTENTIIS MAGNIFICI CHARACTERIS.

SENTENTIÆ in grandi charactere sunt graves; ut de Deo, rebus naturalibus, aut civilibus.

Locum etiam hîc habent vehementiora illa sententiarum lumina, apostrophe, prosopopœia, similiaque.

I. QUÆ SENTENTIÆ GRANDEM REDDANT ORATIONEM.

ADHIBENTUR in magnifico charactere ſententiæ ſive propoſitiones graves. Quæ triplices ſunt. Primò quædam ſunt de Deo, ac rebus divinis. Verùm hæ ſunt duûm generum. Aliæ enim poëticæ ſunt, quæ voluptatem habent, non autem σεμνότητα *a*, eoque non uſurpantur ab oratore, præterquam in genere demonſtrativo, quod omnia recipit ornamenta. Aliæ verò, quæ in civili oratione locum habent, vel ſunt philoſophicæ, ut quæ deſumuntur ex Timæo Platonis; vel ſunt Theologicæ, ut quæ è ſacro hauriuntur fonte. Certè Moſen, quòd de Deo magnificâ ſit oratione uſus, laudat pago deditus Longinus, impii illius Porphyrii præceptor, ut Eunapius *b*, & Suidas *c*, tradunt, ac Porphyrius *d* ipſe agnoſcit. Verba Longini afferam: Ταύτῃ καὶ ὁ τῶν Ἰουδαίων θεσμοθέτης, οὐχ ὁ τυχὼν ἀνὴρ, ἐπειδὴ τὴν τοῦ θείου δύναμιν κατὰ τὴν ἀξίαν ἐγνώρισε, κἀξέφηνεν, εὐθὺς ἐν τῇ εἰσβολῇ γράψας τῶν νόμων, Εἶπεν ὁ θεός· φησὶ τί; Γενέσθω φῶς· καὶ ἐγένετο· Γενέσθω γῆ· καὶ ἐγένετο. *Iccirco Iudæorum quoque legiſlator, vir haut vulgaris, quandoquidem divini numinis virtutem pro dignitate cognovit ac divulgavit; ſtatim in ingreſſu atque initio legum ſcribens, Dixit Deus; quid inquit? Fiat lux; & facta eſt: Fiat terra; & facta eſt.*

a gravitatem.
b *in Porphyrii vita.*
c *in* Λογγῖνος.
d *in vita Plotini.*

Præterea ſunt ſententiæ graves de rebus naturalibus, ſed magnis, inuſitatis & raris; ut fulmine, terræmotu, ac ſimilibus. Non tamen oratori rationes propriæ earum ſunt afferendæ, quę ad philoſophum pertinent: ſed quid fiat, factúmve ſit, oſtendet.

Tertium locum obtinent ſententiæ Ethicæ, ac Politicæ: ut cùm diſſeritur de virtute & felicitate eorum, qui ſecundùm virtutem vivunt; aut cùm exempla commemorantur, quibus homines ad virtutem excitentur.

II. SENTENTIAS GRAVES GRAVITER ESSE TRACTANDAS: QUOD NE INVITA TENTEMUS MINERVA, DEBERE NOS ANIMUM ASSUEFACERE COGITATIONIBUS RERUM MAGNARUM.

PORRÒ licet ſententiæ magnificæ præcipua ſint characteris magnifici pars: non tamen ad orationis magnificentiam ſufficit, ſi fiat

fiat magnificæ rei mentio. Sæpe enim contingit, ut quis de rebus magnificis dicat exiliter, ac res illustres ingenii culpâ deterat atque imminuat, quia nesciat artem facta dictis æquandi: unde cognoscere est errorem vulgi, cui scriptores multi δεινοὶ a putantur, qui de rebus quidem gravibus, verumtamen haut graviter, scripsere. Id Longinus ait accidisse Theopompo Chio: qui præter varias orationes & epistolas, tum adhortatorias, tum Ἀχαϊκὰς, sive ἀρχαϊκὰς, quarum apud Halicarnassensem b mentio fit, scripsit ad octo & quinquaginta libros Philippicorum; quomodo eum historiæ suæ, vel invectivæ veriùs, (nam passim Philippum, ejusque ævi duces proscindebat; ut ex fragmentis apud Athenæum videre est, & disertè traditur à Plutarcho) nomen fecisse, cognoscimus ex Diodoro Siculo, Athenæo, Suida, aliis. Verùm de Theopompi charactere aliter sensisse videtur Tullius, quando in Bruto ita de Catone scribit: *Iam verò Origines ejus, quem florem, aut quod lumen eloquentiæ non habent? Amatores huic desunt, sicuti multis jam antè seculis, & Philisto Syracusio, & ipsi Thucydidi. Nam ut horum concisis sententiis, interdum etiam non satis apertis, cùm brevitate, tum nimio acumine, officit Theopompus elatione atque altitudine orationis suæ, quod idem Lysiæ Demosthenes: sic Catonis luminibus obstruxit hæc posteriorum quasi exaggerata altiùs oratio.* Recténe, an secus, de Theopompo senserit Tullius, nobis quidem difficilis est conjectatio, quandoquidem scripta ejus deperierunt. Illud interim liquidò colligimus, utrumque ad characterem magnificum requiri, ut & compositè, & sententiosè dicamus. Atque hoc ipsum Tullius quoque sensit. Cujus illud in Oratore perfecto: *Res autem sic se habet: Compositè & ornatè sine sententiis dicere insania est. Sententiosè autem sine verborum & ordine, & modo, infantia est.*

a *graves ac magnifici.*

b *epist. ad Cn. Pomp.*

Inprimis autem operæpretium fuerit monuisse, quod & Longinus scribit, debere nos animum adsuescere ad concipiendas res magnas. Oritur enim orationis sublimitas ex animi magnitudine: quibus verò animus semper humi repit, neque assurgit ad res grandes, hi neque grandem conficient orationem. Quare debet Orator, quod & de Poëtâ dictum velim, esse εὐφαντασιωτός c. Nam φαντασία est ea vis, quâ absentia consideramus tanquam præsentia. Neque id tantùm in asperis & atrocibus, sed & lætis jucundisque, locum habet. Hæc etiam facit, ut illustres se nobis offerant metaphoræ, aptaque verborum & sententiarum lumina; ac non modò dictio, sed & pronunciatio, & vultus gestusque totius corporis, sit rebus ἀνάλογος. Atque hinc liquet, cur Longinus φαντασίας finem

c *felix in concipiendis eo modo imaginibus, quo optimè res repræsentantur.*

ἐνάρ-

ἐνάργειαν a esse dicat; cur item tantam vim phantasiæ adscribat, ut dicat, orationem ejus, qui phantasiâ omnia, quæ rebus insunt, conceperit, non modò πείθειν τὸν ἀκροατὴν, ἀλλὰ καὶ δουλοῦσθαι b. Itaque oportet, adsuescamus nos cogitandis urbium expugnationibus, & his quæ in iis contingunt; item prœliis, mari, fluviis, nautis oram solventibus, tempestatibus, serenitati, fabris, cursoribus, comitiis, aliisque. Nam hoc pacto fiet, tum ut per se aptè ea à nobis explicentur; tum ut appositæ ab iis deducantur tralationes, quibus res quasi ob oculos ponatur.

a evidentiam sermonis.

b persuadere auditori, sed etiam ad servilem quandam demissionem eum dejicere.

CAP. IV.

DE VERBIS MAGNIFICI CHARACTERIS.

VNDECIM *verborum genera locum habent in sublimi charactere: I. per metaphoram novata. II. juncta. III. soluta. IV. facta. V. allegorica. VI. propter affectum præcisa. VII. iterata. VIII. casibus & modis inflexa. IX. verba similia, asperaque. X. epiphonematica. XI. poëtica.*

I. DE UNDECIM GENERIBUS VERBORUM, QUÆ GRANDITATEM CONCILIANT ORATIONI.

QUEMADMODUM non quævis arbor cuivis rei materiam præbet; sed alia trabibus, alia tabulatis; alia item carinis, alia foris, aliive rei accommodatior est: itidem neque quibuslibet verbis quælibet res exprimitur: verùm alia requirunt verba levia, alia aspera; alia mollia, alia dura; alia brevia, alia longa; quæ non minùs internoscere debet probus conficiendæ orationis artifex, quàm faber lignarius omnia lignorum genera dignoscit.

Ac verba quidem magnifici characteris debent esse grandia, atque à vulgatâ loquendi consuetudine remota; non quasi alia omnino ab adytis suis arceat, sed quia illorum sit eligentissimus. Sunt verò istiusmodi verborum undecim genera.

Primò λέξεις πεποιημέναι, sive voces modificatæ. Nam istiusmodi, ac inprimis quæ speciatim metaphoræ appellantur, orationem reddunt minimè vulgarem, eoque augustiorem, dum concitant sui admira-

admirationem, & tacitam voluptatem auditorum animis adfundunt.

Præterea orationem reddunt magnificam συνθετα ὀνόματα, quæ Aristoteles lib. III. Rhetor. διπλᾶ nominat, Cicero appellat ex conjunctione facta, item verba juncta. Horum duo sunt genera. Prius est, quando ex duobus, pluribúsve vocibus notis, unum aliquod conflatur. Non tamen in oratione locum habent compositiones Dithyrambicæ; de quibus Jul. Cæsar Scaliger lib. I. Poët. cap. XLVI, & nos hujus operis lib. IV. cap. I. ubi ostendimus, ut & Comici iis lascivire soleant: inprimis Aristophanes, ac Plautus. Ac Plauti quidem est istud Persâ *a*:

a *act. 4. sc. Probati hic argêti.*

Vaniloquidorus-virginisvendonides,
Nugipolyloquides-argentiexterebronides,
Tedigniloquides-nummorumexpalponides,
Quodsemelarripides-nunquamposteaeripides.

Ubi pro *nugipolyloquides* cum I. Guilielmio præferam *nugidoliloquides*; ut merè hoc Latinum sit, aliorum instar. Ac *techniloquides* (quod Lipsius *b* malebat, pro *tedigniloquides*) probare non possum: uti nec, quod Lambino placuit, *extenebronides* pro *exterebronides*, quasi à *tenebris*, non *exterebrando* foret. Aristophanes verò & verbum conflavit ex vocibus undeviginti, quodque senos impleat versus. Habes id in fine Ἐκκλησιαζουσῶν:

b *epist. 12. Epist. Quæst.*

Λοπαδοτεμαχοσελαχογαλεο-
κρανιολειψανοδριμυποτριμματο-
σιλφιοπαραομελιτοκατακεχυμενο-
κιγκλεπικοσσυφοφαττοπεριστερα-
λεκτρυονοπτεκεφαλλιοκιγκλοπε-
λειολαγωοσιραιοβαφητραγανοπτερύγων.

Ejus sententia est:

Ollæ, succidiæ, cartilagineæ mustelinarum
Calvariarum reliquiæ acri cum intrito,
Laser melle interfuso,
Motacillæ, merulæ, columbæ,
Gallorum tosta capitula, motacillarum,
Columbarum, leporum intinctu inspersa unà cum alis.

Aeschylus, quia turgidis atque inflatis verbis utatur, ab Euripide apud Aristophanem *c* vocatur κομποφακελορρήμων, voce conflatâ ex κόμπος, quæ *jactatio* est, φάκελος, quomodo dicitur *gravis lignorum fascis*, & ῥῆμα, h. e. *verbum*. Ac ibidem Euripides vicissim ab Aeschylo audit στωμυλιοσυλλεκτάδης, h. e. στωμύλα ῥήματα συλλέγων *d*.

c *in Ranis.*
d *garrulorum verborum consarcinator.*

Neque ſolùm voces è tribus aut pluribus compoſitas, vitabit orator; ſed nec eas, quæ grandioris ſunt ſoni, cum laude uſurpabit, niſi veniam petat pudentem. Delinquunt hâc in parte vegrandis & affectatæ eloquentiæ ſcriptores; quos inter ducit familiam Appuleius. At iis, qui Romanam ſimplicitatem amant, præit togæ Romanæ princeps Tullius; qui cùm Græcorum καταληπτὸν vertiſſet *comprehenſibile* a, ſubjicit: *feretis hæc?* non tam, arbitror, ob vocis novitatem, quàm ob ſoni granditatem. Eandem ob cauſſam Seneca epiſt. CXIV. reprehendit in Mæcenate *irremediabile* pro ἀνήκεςον. Perſius etiam vocem *luctificabile* ridere videtur in Paccuvio. Ita enim ait ſat. I:

a *lib.* I. *Acad. Q.*

Eſt nunc Briſeis, b *quem Venoſus liber Acci,*
Sunt quos Paccuviuſque, & Verrucoſa moretur
Antiopa, ærumnis cor luctificabile fulta.

b *Sic lego cum Caſaubono. Vt* Briſeis *ſit poëmatis nomen ab L. Accio ſcripti, qui* ὁμόχρονος *fuit Paccuvio; atque uti hîc, ita & à Martiale ei conjungitur verſu iſtoc,* Accius & quicquid Paccuviuſque vomunt.

Eſt tamen Poëtis major conceſſa poteſtas, quàm Oratoribus. Certè Maro non reformidat, *ineluctabile* c *fatum, illætabile* d *murmur, lachrymabile* e *bellum.* Ac quia & aqua hîc interdum hæret multis, qui eloquentiæ meraco tincti, & ſaturi potu exiſtimantur: haut abs re ſit appingere huic loco Demetrii præceptum. Is enim compoſitorum, quæ citra periculum uſurpantur, velut normam & canona eſſe ait duas haſce voces; νομοθέτης, ſive *legiſlator,* & ἀρχιτέκτων, ſive *architectus.*

c *Æn.* 8.
d *Æn.* 12.
e *Æn.* 7.

Alterum συνθέσεως genus eſt, cùm deſcriptionis loco nomen uſurpatur, idque εἰς συντομίαν: uti ſi τὴν τοῦ σίτου κομιδὴν, i. *procurationem frumentariam,* σιτοπομπίαν appelles; quæ vox ſolùm ex alterutrâ earum juncta eſt, eoque à priori compoſitionis genere differt, in quo vox ex parte utrâque conglutinatur.

Tertium in hoc charactere locum habent λυθέντα ὀνόματα, *verba ſoluta.* Solvitur autem verbum, cùm definitio, vel deſcriptio, ponitur pro nomine. Ejus exemplum apud Demetrium eſt, ſiquis σίτου πομπὴ dicat, pro σιτοπομπία.

Non tamen exiſtimandum, nihil referre, utrùm junctis utamur vocibus, an verbum diſſolvamus. Nam interdum magnificentiam adferunt verba juncta; interdum verò idem præſtat diſſolutio. Si vulgò utantur diſſolutione, nos utemur verbis junctis: ſin conſuetudo adprobet juncta verba, nos diſſolvemus.

Quartum in his locum obtinent ὀνοματοποιηθέντα, ſive verba facta. Iſtiuſmodi ſunt apud Demetrium, τὸ σίζε, καὶ τὸ λάπτοντες. Illud uſurpat Clearchus apud Athenæum lib. VII. de ſono, quem audire eſt,

est, cùm piscis frigitur in sartagine; & ipse Homerus Odyss. ι de stridore, quem oculus Polyphemi edidit, cùm Ulysses illi sudem præustam impegisset: altero verò utitur idem Iliad. π de sono, quem lupi bibendo edunt. Plura id genus ex Homero adfert Plutarchus in vitâ ejus. Cur verò verba facta orationem reddant grandiorem, in caussâ est, quòd id acuti sapientisque esse hominis videatur, ac quodammodo eos referentis, qui primi fuere vocabulorum architectones. Verùm hîc cauto opus est, ne, si laudem in fingendo affectemus, alias adferamus voces, quàm planas ac receptis similes. Siquidem, nisi intelligantur, ex nostrâ & exoticâ quapiam linguâ, miscellam facere credemur.

Quinctum eorum, quæ requiruntur, sunt allegoriæ; inprimis autem in minis, quod Demetrius quinque adstruit argumentis. Primum est ab exemplo Dionysii tyranni, cujus illud ad Locrenses: *Faxo, cicadæ apud vos humi canant.* Quo obscuriùs innuebat, se agros eorum populaturum. Aristoteles tamen II. Rhet. non Dionysio, sed Stesichoro tribuit. Alterum argumentum præbent allegoriæ. Nam pariunt suspicionem, obscuritate veli instar rem tegente. Quicquid autem suspicionem gignit, terrorem quoque injicit, dum aliud, atque aliud, ex eo homines colligunt. At quod perspicuum est, id contemnitur; quomodo nudos despicimus, quos sago indutos formidamus. Tertium est, quia Athenienses mysteria sua occultabant allegoriis, ut minùs intellecta injicerent metum horroremque, quæ individuo nexu religioni juncta esse judicabant veteres, ita ut pro religione ipsâ posuerint. Certè Maro VII. Aen. de lauro dixit:

--- *Multosque metu servata per annos.*

In quem locum ita Servius: *Metu, i. religione, quæ nascitur per timorem:* nempe juxta illud Arbitri;

Primus in orbe Deos fecit timor.

Quin θεὸς à δέος, id est, *metus*, eâpse de caussâ deducitur à Grammaticorum vulgo. Nam mihi quidem magis fit verisimile, esse à θωῦθ: quomodo ab Alexandrinis vocatus est Mercurius, ut Eusebius *a* scribit, atque è Latinis Cicero *b*, & Lactantius *c*; nisi quòd apud hunc *Thôth* legas pro *Thoyth*. Imò, quod propiùs ad Græcum accedit, Θεῦθ dicitur Platoni in Philebo, & Cratylo; uti Teutates, vel Theutates Lucano *d*, & Arnobio *e*. Nec *metus* solùm pro *religione*, sed & *religio* pro *metu*, ob eandem caussam accipitur, ut testatur Servius in illud lib. VIII:

Iam tum relligio pavidos terrebat agrestes Dira loci.

a de præparat. Euang. lib. 1. p. 23. edit. Rob. Steph.
b lib. 3. de nat. Deor.
c l. 1. c. 6.
d lib. 1.
e lib. 2.

 Imita-

Imitatus autem Virgilius ablectum ſermonem Lucretii; qui prior nunc *religionem* pro *metu*, nunc *metum* pro *religione* uſurpârat. Quin *horrorem* quoque pro *religione* poni apud Petronium; ut & *horribile*, tum apud illum, tum apud Catullum, accipi pro *ſacro verendoque*; viri docti iamdudum obſervarunt. Quartum argumentum, quo Demetrius doceat, allegorias minis convenire, eſt, quòd allegoria obſcuritate ſuâ ſimilis ſit noctis tenebris, quæ formidoloſos facilè terrent. Certè & Athenienſes, ad formidinem initiatorum animis incutiendam, noctu & in tenebris ſua tractabant myſteria. Hinc Cic. lib. II. de legg. *Quid ergo aget Iacchus, Eumolpidæq́; noſtri, & auguſta illa myſteria, ſiquidem ſacra nocturna tollimus?* Quincto idem loco adſtruit ab exemplo Laconum, qui, ut hoſtibus eſſent terrori, allegoricè pleraque efferebant: ut cùm ad Philippum ita ſcripſere;

Lacedæmonii Philippo. Dionyſius Corinthi.

His addere liceat exemplum Scytharum; quorum Reges idem factitâſſe, gemino exemplo oſtendit Ant. Muretus lib. V. Var. Lect. cap. XVII.

Et ex his quidem liquidò conſtat, quibus de cauſſis allegoria magnifico conveniat characteri. Interim, cùm eadem tenebras offundat, curandum ſedulò, ne ænigma fiat: cujuſmodi eſt illud, quod Ariſtoteles refert lib. III. Rhetoricorum, & libello de poëticâ; uti & Plutarchus in ſeptem ſapientum convivio, Athenæus in Dipnoſophiſtis, & Demetrius de Elocutione:

Ἄνδρ' εἶδον πυρὶ χαλκὸν ἐπ' ἀνέρι κολλήσαντα. i.

Igni hominem æs humano in corpore jungere vidi.

Quo ſignificatur chirurgus, ad ſanguinem eliciendum ægroto cucurbitulas adhibens.

Sextum locum in verbis hujus characteris ſibi apud Demetrium vindicat ἡ συντομία, καὶ μάλιστα ἀποσιώπησις. i. *ſuccincta verborum brevitas, atque inprimis reticentia:* ut a, *Quos ego: ſed motos &c.* Cùm enim præciditur oratio, ut plurimùm ſuſpicio gignitur re ipsâ major. Non tamen omnis συντομία grandiorem efficit orationem; verùm quædam efficit eam μικροπρεπῆ b, ut à contrario oſtendit Demetrius. Nam, id niſi eſſet, non gignerent amplitudinem vocum iterationes, quæ conciſæ breviq́ue orationi adverſantur. At nunc contrà fit, ut Xenophontis loco probat Demetrius.

a I. Æn.

b *tenuem atque exilem.*

Itaque inter ea, quæ magnificentiam pariunt, *ſeptimo* loco ponimus τὰς διλογίας, ſive iterationes vocum earundem in principiis factas, quarum exempla ſuperiùs vide in σχηματολογίᾳ.

Octavum

Octavum eorum, quæ id præstent, est πλαγιασμὸς, sive obliquatio; quâ vel ab obliquo casu iucipimus, vel à recto inchoantes complures obliquos subjungimus. Posterioris modi exemplum adducit Demetrius è Xenophonte. Prioris verò exemplum esto hoc Ciceronis: *Cogitanti mihi sæpenumero & memoriâ vetera repetenti, perbeati fuisse, Q. frater, illi videri solent, qui in optimâ Rep.* &c. Facit hæc obliquatio περιβολήν. Ei autem opponitur ἡ ὀρθότης, quâ rectis utimur casibus. Hanc Hermogenes docet puram claramque reddere orationem, ut infrà dicemus.

Nonum, quod magnificentiam orationis efficiat, est verborum similitudo, asperque eorundem sonus, sive, ut Demetrius inquit, ἡ ὁμοιότης τῶν ὀνομάτων, καὶ ἡ δυσφωνία ἡ φαινομένη. Per similitudinem verborum intelligere debemus verba rebus similia. cujusmodi est in exemplo hoc à Demetrio adducto *a*: a ex Iliad.

Αἴας δ' ὁ μέγας αἰὲν ἐφ' Ἕκτορι.

Nam Homerus describens Aiacis studium in vulnerando Hectore, quia res erat aspera, similibus, h. e. itidem asperis utitur vocibus. Tales enim esse Αἴας, & αἰὲν, suprà indicavimus.

Decimum, quod ad eam conferat, est epiphonema: de quo cùm in σχηματολογίᾳ ubertim dictum sit, actum non agam, quod vetatur proverbio.

Postremò id præstare Demetrio dicuntur poëtica: idque duobus modis, μεταθέσει, sive transpositione, & μιμήσει, sive imitatione. Exemplum μεταθέσεως est apud Herodotum lib. II. ubi referens, quomodo Paris cum Helenâ in Aegyptum venerit, octo inserit versus Homericos, partim ex Iliad. Ε, partim ex Odyss. Δ desumtos. Μιμήσεως exemplum Demetrius affert ex Thucydide; qui miro sæpe artificio poëtarum versus ita orationi suæ infercit, ut non poëtæ, sed Thucydidis ipsius videatur oratio. Etiam singulæ id voces poëtarum præstant. *Habet etiam*, inquit M. Tullius *b*, *in oratione poëticum aliquod verbum dignitatem*. Istiusmodi est *patescere*: ut apud Maronem *c*: b lib. 3. de orat. c Æn. 2.

--- *Danaûmque patescunt Insidiæ.*

Usi verò & historici *d*, & fortasse Cicero Philipp. XIV. Nam pro *patefit*, quod in vulgatis invenitur, in uno alteroque, eosque inter Longobardico cod., *patescit* legi, auctor est Hieronymus Ferrarius *e*. d Salluſt. Liv. e Emendat. in Philipp. Cic.

Sed & grandem ac sanctiorem, magisque admirandum orationem faciunt voces priscæ: cujusmodi, judicio Ciceronis libro de oratore, sunt *reor*, *autumo*, &, ut Quinctilianus ait, *nuncupare*, *fari*, similiaque. Verùm in his (ut & suprà *f* monui) observandum illud Co- f lib. 4. c. 1.

rinnæ ad Pindarum *a*: τῇ χειρὶ δεῖ σπείρειν, ἀλλὰ μὴ ὅλῳ τῷ θυλάκῳ· *manu ſerendum eſt, non ſacco toto.*

a Plutarchus libro, Bellóne, an pace, clariores fuerint Athenienſes.

II. DE MAGNIFICI CHARACTERIS PRÆSTANTIA, AC DIFFICULTATE.

ATQUE hæc de ſtylo magnifico; cujus tanta eſt dignitas, ut, quemadmodum docet κριτικώτατος Dionyſius Longinus, licet vitiis aliquibus ſit obnoxius, tamen præſtantior ſtylo ſit mediocri curato, & nuſquam impingenti: quemadmodum & majores orationis virtutes minoribus præferri debent, etiam cùm hæ numero ſuperant. Itaque ignoſcendum Thucydidæ, Platoni, Demoſtheni: in quibus quædã cenſoriâ virgulâ notarunt veteres Critici; ut alibi oſtendimus *b*. Neque ea res tamen efficere potuit, quo minùs Plato, & Demoſthenes, idea eſſe crederentur puri atque Attici ſermonis. Audiamus Phrynichum Arabium, qui in Apparatu ſuo oratorio, (ut ex eo Photius in Myriobiblo refert *c*) εἰλικρινοῦς καὶ καθαροῦ καὶ Ἀττικοῦ λόγου κανόνας καὶ στάθμας, καὶ παράδειγμά φησιν ἄριστον, Πλάτωνά τε, καὶ Δημοσθένην· *ſinceri, puri, & Attici ſermonis normam, & exemplum eſſe optimum, Platonem, atque Demoſthenem.* Quamquam non omnino eadem ratio ſit Platonis, ac Demoſthenis; quia Platonis dictio inter ſolutam, & poëticam, media eſt; Ariſtotele etiam judice; ut eſt apud Laërtium in Platone. Similiter ignoſcendum quoque Perſio ſatyrico, quòd & crebris, & audacioribus utatur tranſlationibus. Nam, uti animus, ita dictio nobiliſſimi juvenis, grandia tantùm ſpirabat. Quare laudem merentur, qui horum exemplum ſecuti, neutiquam ob difficultatem reformidant hoc genus, eorum inſtar, qui eo quòd metuant ne impingant, tantùm humilia dicunt ac plana, atque ita, ut eleganter inquit Fabius *d*, *dum timent ne aliquando cadant, ſemper jacent.* Non tamen hacpropter rudis juventa hoc in genere exerceri debet. Neque enim grandiloquentia in puerilem cadit ætatem: neque dicendi imperitus ad ſummum eloquentiæ gradum ſubitò pervenire poteſt. Iccirco Perſius meritò ſatyrâ primâ in ſeculi ſui Rhetores invehitur, qui hâc in parte turpiter ſeſe dabant: ac Petronius quoque, elegantiarum idem ac nequitiarum arbiter, in veſtibulo ſatyrici (quod non minùs fœdè mutilatum laceratumque eſt, quàm olim à Bacchis Pentheus) graviter eoſdem reprehendit: quique hoc pacto inſtituuntur, non magis ſapere poſſe judicat, quàm bene olêre, qui in culinâ habitant.

b lib. 4. cap. 2. §. 4.

c cod. 158.

d lib. 8. cap. de ſententiis.

III. DE

III. DE STYLO TUMIDO, SIVE FRIGIDO.

DE stylo magnifico diximus. Verùm quia, ut philoſophus ait, παράλληλα μᾶλλον τἀναντία γνωρίζονται a: age, paucis etiam videamus de nota frigidâ, ſive, ut Cornificius vocat, de figurâ ſufflatâ. Nam, quemadmodum idem Cornificius ait, *ut corporis bonam habitudinem tumor imitatur ſæpe: ita gravis oratio ſæpe imperitis videtur ea, quæ turget, & inflata eſt, cùm aut novis, aut priſcis verbis, aut duriter aliunde translatis, aut gravioribus, quàm res poſtulat, aliquid dicitur.*

a *contraria è regione constituta magis cognoſcuntur.*

Eſt igitur τὸ ψυχρὸν, ſive *frigidum*, (quod & *tumidum* vocari diximus) in rebus, verbis, & compoſitione.

In rebus fuerit frigus, ac tumor, ſi eæ nimis ſint hyperbolicæ. Neque enim Oratori convenit, quod Ariſtophanes eâ in fabulâ, quam ab Acharnanum gente vocavit, de Perſarum ingluvie refert, hos in furno aſſos boves coquere ſolitos pro panibus: aut quod alius ſcripſit, Medocem, Thracum regem, integrum bovem in malâ geſtâſſe. Quin omnis propemodum hyperbole frigida eſt, quia rem ſupra fidem extollit; eoque & à Comicis frequentatur ad captandum riſum. Talis illa in Aululariâ de ſene avaro:

Suam rem periſſe, ſeque eradicarier,
Quin divûm atque hominum clamat continuò fidem,
De ſuo tigillo fumus ſiquà exit foras.

Illa tamen Sapphûs, χρυσῷ b χρυσοτέρα, venuſtatem habet, non frigus: ac planè admiratione dignum eſt, divinam mulierem (ita eam appellat Demetrius) re plenâ periculi, ac quæ vix dextrè tractari poſſit, tam ſcitè uſam eſſe.

b *auro magis aurea.*

Neque tantùm peccat, qui nimiùm hyperbolis indulget; verùm etiam, quiſquis περιτολογίᾳ poëticâ rem amplificat. Fecit id Florus. Nam quod ſimpliciter dixit Sex. Rufus c; *Hiſpanias per D. Brutum obtinuimus, & uſque ad Gades, & Oceanum pervenimus*: id ille ineptè admodum ſic narrat; *D. Brutus aliquanto latiùs Gallæcos, atque omnes Gallæciæ populos, formidatumque militibus flumen oblivionis, peragratoque victor Oceani litore, non priùs ſigna convertit, quàm cadentem in maria ſolem, obrutumque aquis ignem, non ſine quodam ſacrilegii metu & horrore deprehendit.* Scio, quantopere hæc, & alia id genus, hodie abblandiantur, non adoleſcentulis modò; ſed nonnullis quoque eorum, qui ſoli ſapere & ſibi, & multis aliis, videntur. Sed neutiquam eſt

c *libello ſuo de Romano imperio ad Valentinianum.*

dubitan-

dubitandum, quin ea putida sint, & κακόζηλα: in quo, qui minùs mihi fidem habent, saltem credant literarum principi, Josepho Scaligero, dignis se in Eusebium animadversionibus ad an. MDCCCLXXV.

Idem in vitium incidat, siquis de rebus exiguis, ut maximis, verba facit; quemadmodum ille, qui fluviolum quendam è montibus in mare ruentem haut aliter descripsit, atque si de Nilo se præcipitante sermo esset, aut de Istro, magno cum impetu se exonerante in mare. Quanto sapientiùs Xenophon! cujus illud de Teleboâ: οὗτος δὲ ποταμὸς ἦν, μέγας μὲν οὔ, καλὸς δέ a. Nam brevitate sermonis, & terminatione in particulam minimam, exiguum esse fluvium, demonstrat. Itaque præclarè Demetrius: τὸ δὲ πρέπον ἐν παντὶ πράγματι φυλακτέον. τοῦτ' ἔστι, προσφόρως ἑρμηνευτέον· τὰ μὲν μικρὰ μικρῶς, τὰ μεγάλα δὲ μεγάλως b. Certè & Polycratem (qui sæpe in humili versatus materiâ, ut cùm laudavit mures; aut turpi sive admirabili, velut cùm laudibus extulit Busiridem) Dionysius Halicarnassensis, in vitâ Isæi, paucis indicat fuisse frigidum, ineptumque. Demetrius tamen veniam ei dandam judicat, quia isthæc haut seriò scripserit, at ludens: quod cùm fit, concessum arbitratur, τὰ μικρὰ μεγάλως λέγειν c. Quin & nonnunquam usu venit, ut res minuta seriò extolli debeat: id verò cùm necessitas exigit, ne incidamus in frigidum orationis genus, rem exiguam amplificabimus vel à simili, vel à consequentibus, vel aliis ex locis. E. G. Lacon ille, qui verberaverat civem, exquisitè, at contra patrios mores, ludentem pilâ, ut rem pusillam amplificet, dicet; qui pravos mores in minoribus perpetiuntur, hos fenestram aperire majoribus flagitiis: principium esse dimidium totius: nullum item malum parvum esse. Itidem, qui parvi momenti victoriam extollere velit, contendet, fuisse occasionem majorũ, multa ex eâ re commoda ad Remp. redundâsse &c. Et hæc de rebus.

VERBA, juxta Aristotelem d, quadrifariam reddunt frigidam orationem. Ac *primùm* quidem, si fuerint tumidè juncta, aut ab usu longè remota: ut hæc, quæ è Lycophrone adducit: πολυπρόσωπος οὐρανὸς e, μεγαλοκόρυφος γῆ f, itemque ἀκτὴν στενόπορον g: cujusmodi vix poëtis concessa. Sanè non Aristoteles modò, sed & Lucianus, emunctissimæ naris scriptor, ridet hujusmodi voces in Lycophrone. Nam ejus in Lexiphane verba sunt: Καθάπερ ὁ Δωζιάδα βωμὸς, καὶ ἡ τοῦ Λυκόφρονος Ἀλεξάνδρα, καὶ εἴ τις ἔτι τούτων τὴν φωνὴν κακοδαιμονέστερος. *perinde ut Doziadæ ara, & Lycophronis Alexandra, & siquid his infelicius, ac miserè magis scriptum est.*

a *hic quidem fluvius haut magnus erat, at pulcher.* b *decorum in unaquaque re observandum: hoc est, res accommodatè verbis sunt exponendæ: exiguæ quidẽ exiliter, amplæ vero amplè.* c *res parvas amplè dicere.* d 3. *Rhet.* e *cœlum variam habens faciem.* f *terra magnos sustinens vertices sivecolles.* g *litus angustam transeuntibus præbens viã.*

Præterea

Præterea oratio fit frigida verbis externis, ac peregrinis. Ut cùm Lycophron Xerxem dicit πέλωρον ἄνδρα a.

Adhæc frigus orationi conciliant epitheta aut longa, aut intempestiva, aut crebra: quâ de re lib. IV, cap. XIII, abunde egimus.

Postremò idem provenit ab translationibus indecoris: ut quæ nimis sint humiles, eoque moveant risum; aut nimis grandes, quæ propterea tragicis magis conveniant. Itaque Photius in myriobiblo b damnat in Philostorgii historiâ, quòd tropis, qui alioqui venustatem adferant, utatur παραβόλως c, καὶ πλεῖστον ἀποτετριμμένοις: atque addit, eum iccirco εἰς d ψυχρολογίαν, καὶ ἀκυρολογίαν, ἐκπίπτειν. Cornificius hujus rei tale suggerit exemplum: *Nam qui perduellibus venditat patriam, non satis supplicii dederit, si præceps in Neptunias depulsus erit lacunas.* Item hoc: *Pœnitet igitur istum, qui montes belli fabricatus est, campos sustulit pacis.* Quæ duo loca perperam, ut opinor, apud Cornificium connectuntur.

COMPOSITIO autem frigida fuerit, quæ numero destituitur: ut quæ solùm longis constet syllabis. Item si continuentur versus. Nam laudi quidem datur, si versus rarò, ac modicè, usurpentur; ut cùm Cicero scripsit oratione in L. Pisonem: *Nunquam istam imminuam curam inficiando tibi:* quod nisi Asconius monuisset esse L. Accii, neutiquam esse versum agnovissemus. Verùm si modum excedamus, ita ut facilè versus appareant; frigus, non granditatem, adferunt orationi.

a *vastum, atque ingentem virum.*

b cod. 40.

c *temere, ac plurimùm detortis.*

d *incidere in sermonem frigidum, & longiùs à proprietate recedētē, quàm aures ferant.*

CAPUT V.

DE STYLO TENUI, ET MEDIOCRI.

TENUIS *character parciùs utitur tropis, ac schematibus: numero minùs studet: gaudet sententiis acutis, & sermone communi; qui purus, perspicuus, evidens, & probabilis esse debet.*

In stylo mediocri neque acumen est humilis generis, neque vis & copia grandis: verborum omnia admittit lumina, multa etiam sententiarum: numeros adhibet, sed crebriùs, quàm humile; verecundiùs, quàm grande.

I. VARIÆ APPELLATIONES STYLI TENUIS.

SEQUITUR character tenuis, ſive *attenuatus*, ut dicitur Cornificio. Fortaſſe & rectè vocetur *deductus*: quomodo Maro in Eclogis dixit *deductum carmen*: quod Macrobius *a* ait poni pro *tenui*, ad imitationem veterum, qui *deducere* dicebant pro *demittere*, & *deductum* pro *tenui*. At probare non poſſum, quòd idem, non contentus dicere, poni *pro tenui*, addit, *& ſubtili*. Nam *tenuitas* eſt characteris, *ſubtilitas* ſententiarum. Longeque minùs audiendus eſt Nonius, qui *deductum* interpretatur *molle, & ſuave*.

a lib. 6. Saturn. cap. 4.

Græcis ſtylus hic dicitur ἰσχνὸς, Dionyſio Halicarnaſſenſi *b* ἡ λιτὴ λέξις vocatur, qui in eo Lyſiam excelluiſſe docet. Conſiſtit autem in tribus. Nam ut de grandiloquo diximus, ita in hoc quoque conſideranda ſunt compoſitio, res, & verba.

b περὶ τῆ Δημοσθ. δεινότ.

II. CUJUSMODI COMPOSITIO, RES, ET VERBA, SINT IN TENUI CHARACTERE.

COMPOSITIO requirit verecundiorem uſum troporum, ac ſchematum. Apoſtrophen certè, proſopopœiam, aliaque vehementiora ſchemata, relinquit ſtylo grandi. A numerorum quoque vinculis liberior eſt. Fugienda in eo κῶλα magna; eoque nec μακροκώλους *c* periodos amat.

c longorum mēbrorum.

Vitat & concurſum vocalium longarum, ac diphthongorum. Nam hæc omnia magnificam reddunt orationem. Cicero tamen, & Hermogenes, negant, in puritate opus eſſe curioſâ diligentiâ, quâ evitemus vocalium concurſum; ut in quâ hiulca etiam locum habeat oratio; quemadmodum adſtruunt quoque exempla, quæ ſuperiùs adferebamus, cùm de hiante magnifici characteris compoſitione ageremus.

Res in hoc charactere ſunt humiles, ac tenues. Amat ſententiarum acumen.

Oratio eſt tenuis, ac ſimplex. Imò figura attenuata hinc Cornificio definitur, *quæ demiſſa eſt uſque ad uſitatiſſimam puri ſermonis conſuetudinem.* E. G. In tenui ſtylo de plantis noxiis potiùs dixeris, eas *naſci*, quæ vox magis eſt exilis; quam *dominari*, quæ vox grandior eſt, & numeroſior. Itaque primo quidem Georgicôn ait Maro:

Infelix

Infelix lolium, & ſteriles dominantur avenæ.

At in bucolicis maluit idem Ecl. v:

Infelix lolium, & ſteriles naſcuntur avenæ.

Ita enim (ut Pierius monuit) in omnibus legitur MSSis: quam lectionem temere in variis editt. videas immutatam.

III. DE VIRTUTIBUS STYLI TENUIS.

DEMETRIUS quatuor exigit virtutes tenuis dictionis. Prima eſt proprietas, quâ voces habent nativam ſignificandi vim ex uſu doctorum. Sed ſanè proprietas in omni requiritur charactere. Itaque pro eâ rectiùs *puritatem* dixerimus *a*. quæ nec ipſa licet in charactere tenui ſit perpetua: (interdum enim & is elaboratus eſt) tamen ei frequens eſt. Eſt autem puritas, non quidem nitor orationis, quomodo καθαρότης quidam à Cicerone putant vocari: ſed potiùs nuditas, quâ nihil admiſcetur ornatus. Vide Julium Scaligerum lib. IV. Poët. cap. XIII. Altera virtus eſt σαφήνεια, ſeu *perſpicuitas*, ut vertit Fabius. Trapezuntius *claritatem* vocat. Ea eſt facilitas orationis ad rem intelligendam. Hinc Homerus *b*:

Ῥηΐδιόν τι ἔπος ἐρέω, καὶ ἔνι φρεσὶ θείω *c*.

quem etiam verſum eidem rei firmandæ adducit Theon in Progymnaſmatis *d*. Sed σαφήνεια quoque eſt neceſſaria in omni oratione; non verò tenuis characteris propria eſt. Vide eundem Scaligerum eopſe libro cap. III. Quanti verò perſpicuitatem fecerit Epicurus, docere poterit, quòd libro de Oratoriâ ſcripſit, nulli eſſe alii rei ſtudendum, quàm orationis perſpicuitati: quemadmodum Laërtius in ejus vitâ teſtatur.

Perſpicua autem redditur oratio, non tantùm fugiendo voces homonymas, atque orationis amphiboliam; ſed etiam uſurpando verba propria, atque uſitata. Tranſlatis enim non utendum, niſi non minùs clara notaque ſint, quàm propria, ac nativa.

Deinde ea perſpicua fit, ſi particulæ præpoſitivæ, & poſtpoſitivæ, orationem rectè diſtinguant. Nam illarum ea natura eſt, ut unâ prolatâ alteram auditor exſpectet: eoque ita reddi debent, quomodo natura poſtulat: ut Ariſtoteles quoque præcipit lib. III. Rhet. cap. III *e*. Illud etiam in iis obſervandum, ut neque crebra nimis ſint, neque longo nimis intervallo ſibi reſpondeant. Plures modos, quibus oratio perſpicua fiat, vide apud Demetrium, Hermogenem, ac, è junioribus, Trapezuntium.

a *Puto enim, technicis cōcedi hanc vocē oportere: etſi eam neſciunt claſſici ſcriptores: ut pluribus exponimus libris De vitiis ſermonis, & variis gloſſematis.*

b *Odyſſ.* Λ. 145.

c *facile dicā verbum, atque in pectore tuo conſtituam.*

d c. 2. *ſive* περὶ τῆς νέων ἀγωγῆς. *Sed apud eum in Homerico verſu pro* θείω *eſt* θήσω.

e *ſecundùm diſtinctionē Danielis Barbari, ac Ioa. Sturmii. ſed ex vulgari diſt. cap. 5.*

Tertia dictionis in genere tenui virtus est ἐνάργεια, seu *evidentia:* quæ res quasi ante oculos ponit: unde Aristoteles vocat, πρὸ ὀμμάτων ποίησιν. Ea cùm aliis modis fit, tum inprimis ἀκριβολογίᾳ, sive accuratâ rerum expositione, quâ nihil redundat, nihil deest.

Ultima virtus est probabilitas, cujus beneficio facilè creditur oratio. Ejus lex est, ut, quandoquidem, juxta Euripidem *a*, simplex est veritatis sermo, verba sint in usu communi posita; non autem inflata, & sesquipedalia. Neque singula referenda explanandaque, tanquam auditores nacti essemus bardos bliteosque; sed quædam eorum sunt relinquenda acumini; ut cognoscentes, quantum ipsorum ingenio ac judicio tribuamus, magis concilientur nobis.

a *in Phœniss.*

IV. De stylo epistolico.

PORRÒ ex eo, quod superiùs dicebamus, tenuem stylum convenire rebus tenuibus atque exilibus; consequitur, eo inprimis conscribi epistolas oportere: ut quæ maximè inter familiares obtineant, ac propterea familiari constent sermone. Quam rem, Demetrii vestigiis insistens, paullo pluribus exponam. Ac primò acturus sum de rebus & sententiis; deinde de verbis; postremò de compositione.

Quod ad sententiam, ac universè ad materiam epistolarem attinet, eæ tantùm nomen epistolæ merentur, quæ tractant de rebus privatis, aut publicis; non item, quæ de naturæ agunt mysteriis, aut quibusvis disputationibus acutis: quales epistolæ nomen amittunt: quemadmodum Demetrius illo Aristotelis probat: Τοῦτο *b* οὐ γράφω σοι· οὐ γὰρ ἦν ἐπιστολικόν·

b *Hoc autem non scribo tibi: neque enim est epistolæ accommodatum.*

Imò, non argumentum modò facit, ut aliquid epistola haberi non possit: sed etiam, quod epistola esset, si tempori desineres, id epistola esse desinit, si nimis producas. Unde Demetrius multas Platonis, & unam Thucydidis, veram esse epistolam negat. Pertinet huc quoque illud Senecæ epist. XLV: *Sed ne epistolæ modum excedam, quæ non debet sinistram manum legentis implere, in alium diem hanc litem cum Dialecticis differam.* Quædam igitur Ciceronis epistolæ vix epistolæ dici possunt: uti nec illa Horatii ad Augustum; neque quæ ad Pisones scripta de arte Poëtica.

c *lib. 9. epist. 21.*

Quod ad voces, conveniunt ei verba quotidiana. Unde Tullius *c* ad Papirium Pætum: *Quid ego tibi videor in epistolis? non plebeio sermone agere tecum? Nec enim semper eodem modo. Quid enim simile habet epistola,*

aut

aut judicio, aut concioni? quin ipsa judicia non solemus omnia tractare eodem modo. Privatas caussas, & eas tenues, agimus subtiliùs: capitis, aut famæ, scilicet, ornatiùs. epistolas verò quotidianis verbis texere solemus. Quem autem eâ in re potiùs, quàm Tullium, audiamus? qui non modò in orationibus, sed in epistolis etiam dominatur. Itaque Sidonius *a*, cùm temerarii esse hominis putaret, adspirare ad gloriam Ciceronis, de eo silendum esse ait in stylo epistolari. In quo imitatus illud Sallustii *b*: *De Carthagine silere meliùs puto, quàm pauca dicere.* Quòd verò Petrarcha *c*, Politianus *d*, atque alii, illud Sidonii ad Ciceronis dedecus retulere, id probare neutiquam possum: sed potiùs assentio doctissimo viro, Savaroni, qui eos hoc nomine reprehendit. Ciceronis judicium etiam Seneca *e* confirmat: *Qualis*, inquit, *sermo meus esset, si unà sederemus, aut ambularemus, illaboratus, & facilis: tales esse epistolas meas volo.* Plinius *f* eandem ob caussam, matronæ cujusdam epistolam dilaudans, comparat illam Plauto, ac Terentio; sed metro solutis. Artemo quoque, is qui Aristotelis epistolas collegit, & divulgavit, in eâdem planè sententiâ fuit. Quippe autor est Demetrius, eum scripsisse, ὅτι δεῖ ἐν τῷ αὐτῷ τρόπῳ διάλογόν τε γράφειν καὶ ἐπιστολάς. εἶναι γὰρ τὴν ἐπιστολὴν οἷον τὸ ἕτερον μέρος τοῦ διαλόγου *g*. Paullùm tamen ab hâc sententiâ abit Demetrius. Cujus judicio dialogus eum imitatur, qui ex tempore dicat: epistola autem aliquid curæ exigit, quia quasi dono mittitur.

Superest compositio, quæ ut aliâs in charactere exili, ita in epistolis quoque numerum verborumque ambitum aspernatur. Quippe, ut idem Demetrius ait, γελοῖον περιοδεύειν, ὥσπερ οὐκ ἐπιστολὴν, ἀλλὰ δίκην γράφοντα· καὶ οὐδὲ γελοῖον μόνον, ἀλλ' οὐδὲ φιλικόν *h*. Illæ tamen epistolæ aliquantùm assurgunt, quæ aut regibus mittuntur, aut civitatibus. Στοχαστέον *i* γὰρ καὶ τοῦ προσώπου, ᾧ γράφεται, ut idem ait. Quare non usquequaque vera est eorum sententia, qui ἁπλῶς negant, epistolam alium, quàm tenuem admittere characterem. Vide, quæ contra hanc opinionem disserit M. Antonius Majoragius in epistolicis lib. II. cap. XI. At de ratione scribendi literas, vide sis Nazianzeni epistolam CCIX, quæ ad Nicobulum.

a l. I. ep. I.
b in Iugurth.
c præfat. epist.
d l. I. ep. I.
e epist. 75.
f lib. I. epist. 16.
g *eodem modo debere dialogum conscribi, & epistolam. nam epistolam esse quasi alteram dialogi partem.*
h *ridiculum enim est, verborum ambitu uti, tanquam non epistolam scriberes, sed caussam judicialem: ac non ridiculum modò, sed nec amicum.*
i *attendere oportet & personam, cui scribitur.*

V. De dialogo.

NEc epiſtolæ ſolùm, ſed etiam dialogi qui ſcribuntur, ſermonis familiaris ſimilitudinem habent. Itaque & his maximè convenit character tenuis. Cicero tamen quandoque utitur mediocri. Plato verò ad ſublimem ipſum aſſurgit. De quo pluribus mox dicam.

Res, quæ dialogis tractentur, tam latè patent, quàm philoſophia. Nàm & de diſſerendi arte agunt, & de rerum naturâ, & de actionibus hominum, ſive ſingulos ſpectent, ſive familiam, ſive urbes ac imperia. Duplex enim ratio eſt, quâ philoſophi veteres in ſcribendo uti ſolent. Una eſt αὐτοπρόσωπος, altera διαλογική. In priori ex ſuâ quis loquitur perſona. In alterâ plures inducit loquentes. Prius illud ubique uſurpat Ariſtoteles: de iis loquor, quæ hodie habemus. Nam altero etiam genere uſum eſſe, indicio fuit dialogus Eudemus; qui de animo erat; ut conſtat ex Philopono. Plato gaudebat poſteriori genere. Et ſanè habet ille ſcribendi modus ſua commoda. Magis enim delectat, & multa ſunt, quæ duorum diſquiſitione meliùs, quàm unius expoſitione, tractentur.

Duæ autem ſunt dialogi partes: una eſt παρασκευὴ, ſive præparatio ſermonis, atque aditus ad præcipuum argumentum. Altera eſt ἀγὼν, ſive *contentio*. Prior reſpondet ædium veſtibulis, vel poëtarum prologis. Atque hîc exponitur, quando, ubi, à quibus, quâ occaſione, ſermo habitus ſit. Eóque ut in toto dialogo, ita hîc videndum, quid veriſimile ſit, & decorum. Nunquam igitur inducendæ ſunt perſonæ aliæ, quàm gnaræ eorum, de quibus diſſeritur. Ideo Cicero in Academicis quæſtionibus, cùm priùs loquentes feciſſet Lucullum, & Catulum; poſtquam, Attico monente, vidit non cadere tam ſubtiles diſſertationes in iſtos viros, Varronem deinceps diſputantem de iis induxit. Debent & perſonæ eſſe eorundem temporum. In quo Plato aberravit non ſemel. Et vide, quid tanti viri auctoritas potuerit. Quia ille hoc neglexit, putarunt poſteriorum aliqui, minimè requiri, ut, qui colloquuntur, eodem tempore vixerint. Fuit in iſto errore Macrobius. Cujus hæc verba ſunt Saturnalium lib. 1. cap. 1. *Nec mihi fraudi ſit, ſi uni, aut alteri ex his, quos cœtus coëgit, matura ætas poſterior ſeculo Prætextati ſit. quod licitò fieri, Platonis dialogi teſtimonio ſunt. quippe Socrate ita Parmenides antiquior, ut hujus pueritia vix illius apprehenderit ſenectutem: & tamen inter illos de rebus arduis diſputatur. Inclutum dialogum*

logum Socrates habitâ cum Timæo disputatione consumit; quos constat eodem seculo non fuisse. Paralus verò, & Xantippus, quibus Pericles pater fuit, cum Protagora apud Platonem disserunt secundo adventu Athenis morante; quos multo antè infamis illa pestilentia Athenis absumserit. Annos ergo coëuntium mitti in digitos, exemplo Platonis nobis suffragante, non convenit. Hæc Macrobius, alieno, ut retuli, errore deceptus.

Etiam, ut dicebamus, locus, & tempus, in considerationem veniunt. Nam magis verisimilis fit sermo, si & annus, & dies addatur, & locus ipse. Ita verisimilia dicit, qui senatorem ait in prædio de artibus & doctrinis disseruisse tempore festi ac ludorum. Aliena à vero dicat, qui sermonem otiosè ab eo habitum fingat difficillimis Reip. temporibus, cùm ejus opera maximè in curiâ requireretur.

Porrò interdum à re ipsâ ordimur; interdum à simili, unde facilis transitus: interdum verò ab re alienâ. Ac tum videndum, ut commodè ab uno ad alterum deveniatur. Ut apud Platonem fit in libris πολιτειῶν a. Dicturus enim de usu divitiarum, incipit à senectutis toleratione. Sed ad alterum commodè eò accedit, quòd divites faciliùs tolerent senectutem. a *lib. 1.*

Præterea considerandum, cui principalis tribui debeat sermo. Nec enim is esse penes imperitiorem aliquem debet. Qualis audiendi potiùs habeat partes. Ergo personæ spectanda ætas, doctrina, prudentia, dignitas; quæ omnia auctoritatem conciliant: unde est, quòd apud Platonem Socrates docendi habet partes. Nequis etiam se ipsum facit κωφὸν πρόσωπον b: neque in disserendo aliquem sibi adversantem inducat temere, aut levi sanè argumento. Non enim sic honori consuleret alterius; sed de eo triumphare voluisse videretur. b *mutam personã.*

Adhæc priusquam ad ἀγῶνα, sive contentionem, & caussam ipsam acceditur; ille, qui præcipuas sustinet partes, modestè est rogandus, ut de re propositâ disserendi suscipere velit provinciam; ne non tam persuasus ab aliis, quàm sponte suscepisse eam videatur.

In contentione cuique materiæ accommodanda sunt argumenta: quia non ubique eadem requiritur subtilitas; sed quandoque sufficit, ut probabilia dicantur. Rationibus misceri debent varia orationis moratæ semina: item affectus hîc ciendi, aut sedandi: amplificandum quoque, aut minuendum. Imò & salibus ac facetiis suus est locus. Hisce omnibus si oratio temperetur, futurum est, ut animus altercatione lassus in oratione illâ moratâ, ac festivâ, velut apud hospitem bonum, quietem suam

capiat.

capiat: tantoque mox alacriùs redeat ad pugnam.

De dictione satis liquet ex iis, quæ de epistolis diximus. Plato quidem γοργίαια illa, & nova ac poëtica frequentat: sed minori id cum gloriâ facit: imò dithyrambicis istis, ac poëticis, multùm obscurat orationem. Nempe traxit hoc à sophistis: à quibus cum virtutibus vitia quædam hausit. Quod judicium de eo, ut dixi, Aristotelis quoque, ac Dionysii fuit, uti & Olympiodori. Contrà nihil eo est elegantius, quando Socraticâ simplicitate contentus, haut altiùs se attollit, quàm dialogi natura permittit. Sed de dialogo plura qui volet, Carolum Sigonium *a* adeat, virum & eruditione, & judicio longè præstantissimum.

a libro de dialogo.

VI. DE STYLO SICCO SIVE ARIDO.

OPPONITUR tenui characteri dictio jejuna, sive arida, ac sicca. Quæ similiter nascitur è tribus, sententiâ, verbo, & compositione. Sicca est sententia, quæ imminuit rem. Ut si olim Romam quis appellâsset Latii, vel etiam Italiæ caput, quæ rectiùs *caput orbis* dicebatur.

Verbum est siccum, quod non satis exprimit mentem dicentis. Ut in hoc: *Si Phalaris molestus fuit Agrigentinis.* Nec enim *molestiæ* vox satis est efficax ad significandam sævitiam. Ei tamen, qui Phalaridem defendere velit, uti liceat hujusmodi ὑποκορισμῷ: quemadmodum liquet ex Aristotele lib. III. Rhetor. item iis, quæ de ταπεινώσει superiori libro dicebamus.

Compositio sicca est, si commata sint frequentia: ut sæpe fit apud Hippocratem: vel si periodi posterius membrum importunè & intempestivè abscindatur: ut apud Demetrium ex accusatione Aristidis, quòd non venisset ad pugnam navalem prope Salamina: Ἀλλὰ *b* αὐτόκλητος ἡ μὲν Δημήτηρ ἦλθε, καὶ συνεναυμάχει· Ἀριστείδης δὲ οὔ. Quod mutilum dicendi genus nec Tacitus semper effugit, ut monet Cæsar Scaliger in IV. de re poët. cap. XXIV.

b Atqui Ceres sua sponte venit, & nobiscum pugnavit: Aristides autem non.

De sicco hoc & jejuno stylo ita scribit Cornificius: *Qui non possunt in illâ facetissimâ verborum attenuatione commodè versari, veniunt ad aridum & exsangue genus orationis: quod non alienum est exile nominari. Cujusmodi est hoc:* NAM *istic ad balneas accessit: ad hunc postea dixit, Hic tum servus me pulsavit. Postea dixit hic illi, Considerabo. Pòst ille huic convicium fecit, & magis magisque, præsentibus multis, clamavit.* FRIVOLUS *hic quidem jam, & illiberalis est sermo. Non enim*

adeptus

adeptus est id, quod habet attenuata figura, puris verbis, & electis, compositam orationem.

VII. De stylo mediocri, et vitio ejus.

AEQUABILIS seu mediocris dicendi character, ut ex Theophrasto scribit Dionysius Halicarnassensis, à Thrasymacho Chalcedonio primùm est institutus, inchoatusque; à Platone verò atque Isocrate expolitus; ac demum à Demosthene consummatus. Hoc dicendi genus, neque majestatem verborum habet, aut gravitatem illam sententiarum, quæ in grandi est; neque est subtili ac pressâ oratione limatum, aut facetum, florens, leviterque ornatum, cujusmodi est genus humile: sed in confinio grandiloqui, ac infimi, constitutum, mediocres sententias lectiori sermone designat; nec aspernatur figuras, quibus genus tenue exsuperat; nec multùm figuratum est, quo infra altiloquum subsidit. Rectè de eo stylo Tullius in Oratore: *Est interjectus, intermedius, & quasi temperatus, nec acumine posterioris, nec fulmine utens superioris; vicinus amborum, in neutro excellens, utriusque particeps, vel utriusque (si verum quærimus) potiùs expers.* Itaque cujusmodi in eo compositio, res, ac verba locum habeant; non difficile est cognoscere ex iis, quæ de grandi ac tenui charactere diximus.

Mediocri generi opponitur fluctuans, & incertum. De quo sic Cornificius: *Qui in mediocre genus orationis profecti sunt, si pervenire eò non poterunt, errantes perveniunt ad confine genus ejus generis, quod appellamus fluctuans, & dissolutum: eo quòd sine nervis, & articulis, fluctuat huc, & illuc; nec potest confirmare, nec viriliter sese expedire. Id est hujusmodi:* SOCII *nostri, cùm belligerare nobiscum vellent, profectò ratiocinati essent etiam atque etiam, quid possent facere, si quidem suâ sponte facerent, & non haberent hinc adjutores multos, & malos homines, & audaces. Solent enim diu cogitare omnes, qui magna negotia volunt agere.* NON *potest hujusmodi sermo tenêre attentum auditorem. diffluit enim totus, neque quicquam comprehendens perfectis verbis amplectitur.*

CAP. VI.

DE USU TRIPLICIS CHARACTERIS; ITEM DE DIVISIONE DICTIONIS IN ATTICAM, ASIATICAM, RHODIAM.

ORATORIS est, dispicere, tum quod genus dicendi cuique caussæ conducat: tum etiam, quomodo in eâdem oratione, atque opere, pro argumento variet character. Quocunque autem eorum uti visum erit, potiùs imitabimur Atticos, quàm Rhodios; & hos, quàm Asiaticos. Ex quibus Attici erant pressi, Asiatici redundantes; Rhodii pressi minùs, quàm Attici; minùs redundantes, quàm Asiatici.

I. DE DIVERSITATE CHARACTERIS PRO VARIETATE, VEL CAUSSÆ, IN ORATIONIBUS DIVERSIS; VEL ARGUMENTI, IN CAUSSA EADEM.

CUM verba sint signa rerum, oratoris est, rebus accommodare dictionem. Itaque caussam tenuem potissimùm decebit genus humile. In caussâ gravi utemur genere grandi. Mediocri convenit genus temperatum. Ita Cicero tenui genere utitur pro Quinctio, & Roscio Comœdo. At stylum mediocrem usurpat pro lege Maniliâ, pro Marcello, pro Cornelio Balbo, post reditum ad Quirites, & in Senatu. Sublimem adhibet pro Milone, inprimis in fine ejus, pro Rabirio, Catilinariâ II, Philipp. II, in Verrem, in Pisonem. Item Bucolicis magis conducit character tenuis; Georgicis medius; Aeneïdi sublimis. Quod tamen commodè capiendum, ut mox dicam. Comœdiis quoque tenuis character aptus; tragœdiis, sublimis; historiis, mediocris: quamquam Livius sublimior sit, humilior Cæsar. Sed hic non tam historiam, quàm commentarios scripsit: ut Cicerò ait in Bruto. Eosque facilè ac celeriter fecit, teste Hirtio *a*; quo nemo id melius scire potuit.

Nec solùm in diversis caussis, diverso utimur charactere: sed, ut auctor est Fabius *b*, etiam in eâdem oratione genera diversa locum habent. Siquidem orator ad conciliandum, mediocri; ad docendum, humili; ad concitandum, vehementi utitur charactere: ut superiùs quoque diximus.

a *lib.* 8. *de Cæsaris bello Gallico.*
b *lib.* 12. *cap.* 10.

Idem

Idem fit in carmine: ut ex divino poëtâ ostendit Scaliger lib. IV. de re poëticâ cap. I. *Nam*, inquit, *imum genus in illâ, Quò te Mœri, pedes? mediocre, in Gallo; summum, in Sileno. Par ratio in Georgicis: imum, aratio, & satio; summum, in pestilentiâ; mediocre, in fabulâ Aristæi. Simile judicium in Aeneïde: summum genus in secundo, in sexto; imum in ludis; medium in primo.* Interim, quod idem optimè observat, *differunt Virgilianæ humilitates in sublimi ab humilitatis, in humili, specie. Sublimitas verò ab humilitate in Aeneïde non specie, sed modo tantùm, ac gradu, distant.*

II. De discrimine dictionis Atticæ, Rhodiæ, et Asiaticæ.

Ab hac verò divisione characteris in sublimem, tenuem, medium, diversa est illa, in dicendi genus Atticum, Asiaticum, & Rhodium. Quale unumquodque horum fuerit, malo veterum verbis explicare, quàm meis. Ac Tullius quidem de eo sic loquitur in Bruto, sive de claris oratoribus: *At verò extra Græciam magna dicendi studia fuerunt: maximique huic laudi habiti honores illustre oratorum nomen reddiderunt. nam ut semel è Piræeo eloquentia evecta est, omnes peragravit insulas, atque ita peregrinata totâ Asiâ est, ut se externis oblineret moribus, omnemque illam salubritatem Atticæ dictionis quasi sanitatem perderet, ac loqui penè dedisceret. hinc Asiatici oratores, non contemnendi quidem nec celeritate, nec copiâ; sed parum pressi, & nimis redundantes. Rhodii saniores, & Atticorum similiores.* Idem Cicero in Oratore ad Brutum: *Semper oratorum eloquentiæ moderatrix fuit auditorum prudentia: omnes enim, qui probari volunt, voluntatem eorum, qui audiunt, intuentur, ad eamque, & ad eorum arbitrium, & nutum, totos se fingunt, & accommodant. Itaque Caria, & Phygia, & Mysia, quòd minimè politæ, miniméque elegantes sunt, adsciverunt aptum suis auribus, opimum quoddam, & tanquam adipatæ dictionis genus; quod eorum vicini (non ita lato interjecto mari) Rhodii nunquam probaverunt; Græci autem multo minùs; Athenienses verò funditus repudiaverunt; quorum semper fuit prudens sincerumque judicium, nihil ut possent nisi incorruptum audire, & elegans.* Quinctilianus lib. XII. cap. X: *Antiqua quidem illa divisio inter Asianos atque Atticos fuit: cùm hi pressi, & integri; contrà inflati illi, & inanes haberentur: & in his nihil superflueret; illis judicium maximè, ac modus, deesset. Quod quidam, quorum & Santra est, hôc putant accidisse, quòd paullatim sermone Græco in proximas Asiæ civitates influente, nondum satis periti loquendi, facundiam concupierint; ideoque ea, quæ propriè signari poterant, circuitu cœperint enunciare, ac deinde in eo perseverarint. Mihi autem orationis differen-*

tiam fecisse, & dicentium & audientium naturæ videntur: quòd Attici limati quidem, & emuncti, nihil inane aut redundans ferebant. Asiana gens, tumidior alioquin & jactantior, vaniore etiam dicendi gloriâ inflata est. Tertium mox, qui hæc dividebant, adjecerunt genus Rhodium; quod velut medium esse, atque ex utroque mistum volunt. Neque enim Atticè pressi, neque Asianè sunt abundantes; ut aliquid habere videantur gentis, aliquid autoris. Aeschines enim, qui hunc exilio delegerat locum, intulit eò studia Athenarum; quæ, velut sata quædam cœlo terrâque degenerant, saporem illum Atticum peregrino miscuerunt. Julius Severianus præfat. art. Rhet. *Proximè quærendum est, quo genere orationis uti debeat orator. Atticorumne nobis sequenda sit actio* a, *qui breves adstrictique, & acres sunt, purè inter res ipsas aculeosque versantes, quique affectum ex occulto petunt. An imitanda nobis sit Asianorum licentia; qui vagi, ac fusi, rapere potiùs affectibus, quàm disputationibus persuadere, didicerunt.* SIT TAMEN *Romanus orator Asiatico pressior, Attico copiosior.* B. Hieronymus ad Rusticum: *Asiaticum tumorem Attico siccabant sale.* Nec dubium, quin eodem spectet Petronii illud: *Nuper ventosa isthæc & enormis loquacitas Athenas ex Asia commigravit, animosque juvenum ad magna surgentes, veluti pestilenti quodam sidere, adflavit, simulque corrupta eloquentiæ regula stetit, & obmutuit.* Quæ verba vir eruditus eò referebat, quòd Alexander M. silentium imposuerit oratoribus Atticis. Unde Seneca epist. XCIV: *Lacedæmona* (Alexander) *servire jubet, Athenas tacere.* Sed omnino Petronius queritur, jam Atticos etiam Asiaticum dicendi genus assumsisse. Nec tamen nullum inter Asiaticos discrimen erat. Quam sententiam satis refellit Tullius ipse in Bruto. ubi sic scribit: *Genera Asiaticæ dictionis duo sunt. Unum sententiosum, & argutum, sententiis non tam gravibus & severis, quàm concinnis, & venustis: qualis in historiâ Timæus; in dicendo autem pueris nobis Hierocles Alabandeus, magis etiam Menecles frater ejus fuit; quorum utriusque orationes sunt in primis, ut Asiatico in genere, laudabiles. Aliud autem genus est, non tam sententiis frequentatum, quàm verbis volucre, atque incitatum: quali est nunc Asia tota; nec flumine solùm orationis, sed etiam exornato & faceto genere verborum: in quo fuit Aeschylus Gnidius, & meus æqualis, Milesius Aeschines. in his erat admirabilis orationis cursus; ornata sententiarum concinnitas non erat.*

a *fort. leg.* dictio.

Etsi autem Attica dictio longè Asiaticæ præstet; non tamen hæc in adolescentiâ improbatur. Cujus caussa est, quòd paullatim luxuries illa Asiatica, judicii falce resecetur. Sin etiam in adulto luxuries ea remaneat, sanè quæ venia adolescenti dabatur, non item dabitur adulto. Scitè eâ de re Tullius ibidem: *Si quærimus, cur adolescens magis floruerit dicendo, quàm senior, Hortensius: caussas reperiemus verissimas duas. primùm,*

primùm, quòd genus erat orationis Asiaticum, adolescentiæ magis concessum, quàm senectuti. Inde commemorat, quæ de duobus Asiaticæ dictionis generibus attuli. Iis continuò subjungit: *Hæc, ut dixi, genera dicendi aptiora sunt adolescentibus; in senibus gravitatem non habent.* Et mox: *Erat excellens judicio vulgi, & facilè primas tenebat adolescens. etsi enim genus illud dicendi autoritatis habebat parum, tamen aptum esse ætati videbatur. Et certè, quòd & ingenii quædam forma lucebat, & exercitatione perfecta erat, verborumque adstricta comprehensio; summam hominum admirationem excitabat. Sed cùm jam honores, & illa senior autoritas, gravius quiddam requireret; remanebat idem, nec decebat idem.*

Cùm autem Attici fuerint adstricti, Asiatici redundantes: non immeritò quæritur, his, an illis, accenseri Tullius debeat. Sanè à Bruto, atque aliis, ut Asiaticum, reprehensum esse constat. Sed parùm credibile est, summum oratorem id dicendi genus secutum, quod ubique improbaret. At verius, eos, quibus Lysias in deliciis erat, Asiaticos vocâsse qui ab hoc dictionis genere longiùs abessent. Quorum errorem abunde refellit Fabius lib. XII. cap. X. Siquidem hoc pacto, non dico Isocrates, sed nec Aeschines, nec Demosthenes, Attici dicerentur. Sunt enim Lysiæ admodum dissimiles. Quare faiendum est, varia esse genera eorum, qui Atticè dicerent, eosque omnes Atticè dicere, qui aliquo eorum generum optimè dixerint. Nec tamen diffitebor, Cicerone magis Atticum videri Sallustium: ut qui nobis expresserit Thucydidem; cujus æmulum fuisse, etiam apud Velleium *a* legere est. Nec Quinctilianus *b* *Thucydidi opponere* a lib. 2.
Sallustium veretur. Imò, ut M. Seneca *c* ait, *cùm sit præcipua in Thucy-* b l. 10. c. 1.
dide virtus brevitas, hâc eum Sallustius vicit, & in suis eum castris cecîdit. c lib. 9. controv. 1.
Atqui Thucydides inter Atticos habetur primus. Unde & eum potissimùm sibi imitandum proposuit Demosthenes. Sanè quàm diligens fuerit Thucydidis imitator, cùm tam multa indicant, quæ Pæaniensis ille orator ex Thucydide desumsit; tum quòd eum octies *d* (μνημονικῷ ἁμαρτήματι Turnebus decies *e*, alius *f* septies ait) suâ manu descripserit: ut necesse non habeamus, in partes advocare Arsenium, Monembasiæ episcopum, qui in apophthegmatis Græcis, ex auctore nescio quo, scribit, ὅτι ποτὲ καείσης τῆς βιβλιοθήκης ἐν Ἀθήναις, καὶ συγκαυθεισῶν τῶν ἱστοριῶν Θουκυδίδου, αὐτὸν μόνον ἀπομνημονεῦσαι πασῶν, καὶ οὕτω μεταγραφῆναι ποιῆσαι. *Atheniensi bibliothecâ incensâ, in quâ Thucydidæ adservabatur historia, unum Demosthenem, cùm eam memoriâ teneret, hanc describendam curâsse.* Parum fidei huic narrationi habendum, mihi quidem non arbitrarium, sed multo certissimum est. Interim hoc quoque

d Lucianus πρὸς ἀπαίδευτον.
e lib. 28. Adv. cap. 22.
f Rob. Titius lib. 4. assertionū. cap. 5.

que indicio est, quàm studiosè Thucydidem à Demosthene lectitatum fuisse, Græci ipsi judicarint. At Demosthene nec Athenas magis fuisse Atticas, ipse agnoscit Tullius. Sed & Calvum magis Atticum, ac Demostheni fuisse similiorem, quàm Ciceronem, Marci Senecæ, & junioris Plinii auctoritate, ostendit Adr. Turnebus lib. XXVIII. Adverf. cap. XXII. Verùm non si Sallustius, aut Calvus, magis Attici fuerint Tullio: eo Tullius Asiaticis sit aggregandus. Nam inter Atticos, & Asiaticos, Rhodii fuere medii, ut antè vidimus. Etiam Julii Severiani verba, paullo antè memorata, occurrant: *Sit* ROMANUS *orator Asiatico pressior, Attico copiosior.*

CAPUT VII.

DE SENTENTIA EORUM, QUI QUATUOR STATUUNT CHARACTERES. AC INPRIMIS DE REBUS, VERBIS, ET COMPOSITIONE, PARTIM IN FLORIDO, PARTIM IN GRAVI GENERE DICENDI, SECUNDUM DEMETRIUM: ITEM DE SEPTEM IDEIS, ET EARUM PARTIBUS, JUXTA HERMOGENEM.

VIDIMUS *de tribus dicendi generibus, sublimi, tenui, medio: item Attico, Asiatico, Rhodio. At sunt, qui quatuor statuant genera dicendi: copiosum, breve, siccum, & pingue. Sed longitudo, & brevitas, accidunt omni characteri: siccum, & pingue, sunt excessus styli sublimis, & tenuis. Pingue enim est sublime, sed tumidum. Siccum est tenue, sed aridum.*

Demetrius etiam quatuor characteres posuit; sublimem, tenuem, floridum, & gravem. Sed floridum affectio est cujusvis characteris; uti gravitas, grandis.

Interim affectionum quoque naturam scire opus: eoque expedit nôsse, cujusmodi utrobique res sint, verba, ac compositio; de quibus præclarè Demetrius.

Nec septem Hermogenis ideæ sunt novi characteres, sed trium characterum affectiones.

Affectiones istæ partim in omni sunt oratione necessariæ, partim aliter se habent. Prioris generis sunt perspicuitas, & pulchritudo: posterioris, magnitudo, celeritas, & mores. At veritas sub moratâ oratione comprehenditur. Vis dicendi resultat ex recto aliarum affectionum usu.

In

In iis verò omnibus consideranda sunt hæc septem: sententiæ, methodus, dictio, figura, cola, compositio, & clausula.

I. De eorum opinione, quibus genera dicendi sunt, copiosum, breve, siccum, et pingue.

NUNC eorum etiam sententias expendamus, qui plures tribus characteres statuerunt. Uti Macrobius fecit lib. V. Saturn. cap. 1: *Quatuor sunt genera dicendi: copiosum, in quo Cicero dominatur: breve, in quo Sallustius regnat: siccum, quod Frontoni adscribitur: pingue & floridum, in quo Plinius Secundus quondam, & nunc, nullo veterum minor, noster Symmachus luxuriatur.* Pingue & floridum genus postea secutus est Sidonius Apollinaris: ut siccum, quod Frontoni placuerat, Julius Titianus. Hoc cognoscimus ex verbis ipsius Sidonii lib. I. epist. I. Eorum mentem non satis intellexit Barthius Adversar. lib. XLVII. cap. IX. Quid verò mihi potiùs de iis videatur, exposui lib. II. de Historicis Latinis cap. I. Quæ nunc non repetam.

Quod autem ad τετραχοτομίαν illam attinet, eam esse vitiosam, arguit, quòd membra illius concurrant. Nam cùm priora duo respiciant quantitatem, breve nimirum, & longum, sive copiosum: duo posteriora spectent qualitatem, puta siccum, & pingue: nihil impedit, quo minùs, & siccum, & pingue genus, nunc breve sit, nunc copiosum; & utrumque horum nunc siccum sit, nunc pingue. Adde quòd genus siccum, & pingue, non sint veri characteres, sed vitia eorum. Nam tenuis styli vitium est siccum & aridum; grandis autem, tumidum ac pingue; ut superiùs vidimus.

II. An recte Demetrius statuat characterem floridum, et gravem.

ETIAM Demetrius quatuor facit characteres: nimirum, μεγαλοπρεπῆ a, ἰσχνὸν, γλαφυρὸν, & δεινόν. Sed si hanc quoque divisionem curatiùs expendamus, cognoscemus, eam peccare trifariam. Primò enim omittit characterem mediocrem sive temperatum. Deinde γλαφυρὸν b characterem facit, cùm sit affectio tribus characteribus communis. Denique τὸ δεινὸν c frustra addit, cùm sit grandis chara-

a magnificum, tenuem, floridum, ac gravem.
b floridũ.
c gravem.

cteris

a florido. cæteris pars sive affectus. De ἀνθηρῷ *a*, sive γλαφυρῷ, idem ac Demetrius sensisse videtur Fabius lib. XII, ubi hoc genus putat esse interjectum inter ἰσχνὸν, sive tenue, & ἁδρὸν, sive grande. Quamquam is non tam in re, quàm in voce peccat; cùm haut aliud signet genus, quàm æquabile. Propriè verò si sumas, affectio fuerit, quæ characteribus misceatur. Audiamus Proclum in chrestomathiâ poëticâ: Ἀνθηρὸν ἢ κατ᾽ ἰδίαν οὐκ ἔστι πλάσμα, ἀλλὰ συνεκφέρεται, καὶ συμμέμικται τοῖς εἰρημένοις. *Floridum per se non est dicendi genus; sed iis, quæ diximus, commistum simul effertur.*

Ac quidem, quod de charactere ornato ac gravi diximus, vel ex ipso Demetrio adstrui potest. Nam ornatam ideam cum magnificâ ac tenui misceri ait: itidemque conjungi fatetur gravem, tum cum magnificâ, tum cum tenui: solum verò magnificum ac tenuem characterem negat permisceri, sed alterum alteri vult esse contrarium. At si veræ sint omnes unius generis species, eas ἀντιδιῃρημένας *b* esse necesse est, ne, quod dicitur, adpositum sit in opposito. Verùm Demetrius hanc rationem ridiculam appellat; ridiculè sanè; quemadmodum & adeò frigidè ad eam respondet, ut Neronianas quoque thermas refrigerare ejus possit oratio. Neque enim ostendit, species, quæ commiscentur, posse diversos constituere characteres, ὅπερ ἔδει δεῖξαι *c*: verùm docet, eas conjungi ac commisceri posse; quod οὐδὲν πρὸς ἔπος *d*, atque adeò à nobis potiùs, quàm Demetrio, facit.

b opposi-tas.

c quod demon-stratum oportuit.

d nihil ad rem.

III. QUOTUPLEX SIT VENUSTAS.

UTCUNQUE verò, cùm Demetrius venustatem, & gravitatem, à magnifico, medio, ac tenui stylo characteres facit diversos, affectiones cum characteribus confundat: non tamen eo minoris censenda sunt, quæ de utrâque illâ affectione præcepit. Siquidem, ad profectam cujusque rei intelligentiam, etiam affectionum notitiâ opus est. Quare præcipua eorum, quæ de utrâque illâ à Demetrio prodita sunt, proximè subjiciam, ac complura, quæ lucem iis fœnerent, miscebo. Longior eram futurus, nisi, postquam de Demetrio dixerimus, animus foret agere de ideis Hermogenis: ubi non pauca itidem afferam, quæ Demetrio etiam alluceant facem. Nunc ab iis, quæ de venustate tradidit Demetrius, initium esto.

Venustas est duplex: quædam levior, quæ Comicis etiam convenit: gravior altera, grandiorque, quâ & Epici utuntur. Levioris unde

unde exempla petantur, Demetrius docet his verbis: οἷον αἱ Ἀριστοτέλους χάριτες, καὶ Σώφρονος, καὶ Λυσίου. *Cujusmodi sunt venustè ac festivè dicta Aristotelis, & Sophronis, & Lysiæ.* Verùm Aristoteli hîc non est locus; etsi hoc nomen legatur in Florentinâ Victorii editione, & Parisinâ Morellii. Planéque (ut primus observavit Franciscus Massovius, qui Latinè Demetrium reddidit) Ἀριστοφάνους legendum; quo Comico nihil est festivius. Utinam modò non salibus suis sic esset abusus in ridendo Socrate, viro infinitis partibus se meliore. Subjicit deinde Demetrius Sophronis Syracusani mimos. Quorum & Aristoteles meminit in primo de re Poëtica. Item Pollux *a*, Athenæus *b*, atque alii. Tanti verò eos fecit Plato, ut non solùm è Sicilia primus in Græciam inveheret; sed etiam, cùm moreretur, habuerit capiti suppositos: uti Valerius Max. *c* ac Fabius Quinctilianus *d* sunt auctores. Plura cùm de Sophrone hoc, tum de mimis, attulimus in secundo de Arte Poëtica. Tertius, quem memoret Demetrius, est Lysias orator: ex cujus oratione contra Aeschinem Socraticum, non à Demetrio solùm, sed etiam Athenæo, extremo ἐρωτικοῦ, sive libri tertiidecimi, refertur hoc de vetulâ Aeschinis amasiâ: ἧς ῥᾷον τοὺς ὀδόντας ἀριθμῆσαι, ἢ τοὺς χειρὸς δακτύλους. *cujus faciliùs dentes numerare possis, quàm manûs digitos.* Alterum etiam Demetrius exemplum subjungit, Ὅσας ἄξιος ἦν λαβεῖν πληγὰς, τοσαύτας εἴληφε δραχμάς. *Quot dignus erat accipere plagas, tot accepit drachmas.*

a *lib.*10. *cap.*20.
b *lib.*8.
c *lib.*8. *cap.*7.
d *lib.*1. *cap.*17.

Major verò grandiórque venustas, vel ad dignitatem, atque amplitudinem adhibetur, vel ad exacerbandum. Prioris generis est hoc primo Aeneidos:

At Venus Ascanio placidam per membra quietem
Irrigat, & solum gremio Dea tollit in altos
Idaliæ lucos: ubi mollis amaracus illum
Floribus, & dulci adspirans complectitur umbrâ.

Huc pertinet, cùm Homerus in sexto Ulysseæ Nausicaam comparat Dianæ: quod Maro imitatus Didoni accommodat primo Aeneidos: infeliciter quidem, ut ex Valerio Probo Agellius tradidit lib. IX cap. IX: at rectè, scitéque, ut judicat acutus talium censor Cæsar Scaliger.

Posterior est terribilis, & ἐμφατική: ut quando Homerus Polyphemum, donum hospitale Ulyssi parantem, sic loquentem inducit *e*:

Οὖτιν ἐγὼ πύματον ἔδομαι μετὰ οἷς ἑτάροισι,
Τοὺς δ᾽ ἄλλους πρόσθεν· τόδε τοι ξεινήϊον ἔσται *f*.

e *Iliad.* ι. *vers.*369.
f *Utin, seu Neminem, ego postremū comedam post suos socios: Alios quidem priùs; hoc tibi hospitale munus erit.*

Nam lepôre istoc apertè adeò immanitatem Polyphemi ob oculos ponit, ut clariùs non potuerit. Paris venustatis exemplum habemus apud Xenophontem. Nam in sexto Ἀναβάσεως, cùm Græci apud eum induxissent mulierem, quæ pyrricham saltaret: interrogâsse ait Paphlagonum legatum, num Græci etiam mulieres belli socias haberent: at respondisse Græcorum quendam, has esse, quæ regem eorum, relictis castris, fugere coëgissent. Duplex enim ex venustate eâ provenit acrimonia: una quidem inde, quòd Græcorum mulieres non forent è mulierum vulgo, sed quasi Amazones: altera autem, quòd ea esset imbellia ac infirmitas Paphlagonum Regis, ut feminæ quoque eum adegerint ad fugam capessendam, si saluti suæ consultum cuperet.

Præterea Veneres dispescuntur in eas, quæ insunt rebus ipsis, quæque in tractatione positæ sunt, vel in utroque. Rerum ipsarum venustas est, si loquamur de amoribus, conviviis, choreis, hortis, & aliis id genus: quæ venusta forent, licet ab Hipponacte, poëta aspero, ac virulento, proferrentur. Nam quis unquam Hymenæum cecinit iratus? aut ex Cupidine fecit Erynnyn, aut ex risu ploratum?

Tractationis est venustas, cùm rebus naturâ injucundis, atque odiosis, quædam conciliatur delectatio. Cujus artificii scitum nobis exemplum præbet Xenophon lib. II Κύρου παιδείας. Ut qui etiam in Aglaitada Persa, homine prorsus inficeto, atq; illepido, lepidum quid ac facetum repererit, cùm ait: Ῥᾷόν ἐστι πῦρ ἐκτρίψαι ἀπὸ σοῦ, ἢ γέλωτα· *Facilius sit ex te ignem excudere, quàm risum.*

At tum naturâ, tum tractandi ratione, venustum est illud Homericum, Odyss. Τ:

Ὡς δ᾽ ὅτε a Πανδαρέου κούρη Χλωρηῒς ἀηδὼν
Καλὸν ἀείδῃσιν ἔαρος νέον ἱσταμένοιο,
Δενδρέων ἐν πετάλοισι καθεζομένη πυκινοῖσι &c.

Ubi à natura rei est jucunditas, cùm memorantur ver, & luscinia. At à tractatione est, cùm luscinia vocatur *Pandarei filia* (Pandionis alii dicunt:) item cùm *Chloreïs* dicitur, h. e. propago Chloridos nymphæ, Zephyro nuptæ, unde *Zephyritis* appellatur à Catullo, carm. de Coma Beronices. Atque hæc venustas etiam se offert in Maronis istoc *b*, quod ex Homerico illo expressum videtur:

Qualis populeâ mœrens Philomela sub umbrâ
Amissos queritur fœtus.

a *Sicut verò, quando Pandarei filia Chloreïs luscinia*
Bene canit, vere recens,
Arborũ in foliis sedens densis &c.

b 4. *Georg. vers.* 511.

IV. DE

IV. DE SENTENTIIS VENUSTÆ ORATIONIS.

VIdimus varia venuſtatis genera: nunc explicabo, quomodo tractationis artificio venuſta reddatur oratio. Conſiſtunt Veneres iſtæ in his tribus; ſententiis, locutione, & compoſitione. Sententiarum venuſtas oritur è quinque locis.

Primus eſt è proverbiis: unde & Sophron quandoque tria accumulat adagia, ut ſic augeat venuſtatem, ac lepores.

Alter eſt è fabula, ſeu vetere, ſeu novâ. Veteris exemplum apud Ariſtotelem habemus in nono Animalium libro cap. XXXII *a*; ubi, cur aquila, ſenio confecta, fame pereat, hanc reddit rationem, quòd cùm homo foret, hoſpites ſoleat injuriâ afficere. Novæ exemplum tale. Quidam, cùm retuliſſet de fele, pro Lunæ eam incremento, ac decremento, gliſcere, vel extenuari, (quod de oculis Solis alii *b* prodidere) ſubjecit, hoc occaſionem præbuiſſe fabulæ, quâ Luna dicitur felim peperiſſe. Omnino enim lepidum eſt quiddam, felem dicere Lunæ prolem; quaſi Belga vocet eam *manekint*. Simile eſt, quod ex Simonide relatum Zenodoto, ut Eraſmus nuncupat, vel Zenobio *c* potiùs, & Suidæ, de origine proverbii, quod eſt de riſu Sardonio; fuiſſe olim virum ex ære à Vulcano fabrefactum, nomine Talum; quem cùm Sardi prohiberent in Cretam proficiſci, in ignem inſiluiſſe, pectorique admoviſſe Sardos: eos verò, cùm calore æris ringerentur, ridentibus ſimiles in complexu ejus periiſſe. Sed hæc fabula etiam horrorem incutere idonea eſt.

a *ſive, ex diſtinct. Cæſaris Scaligeri, cap. 41, ſect. 225.*

b *Agellius lib. 20. cap. 8.*

c *Centur. 5 proverb. 85.*

Tertius locus eſt ex timore immutato, cùm metus inanis vertitur in riſum. Vt ſiquis, cingulum videns, ſerpentem putârit, aut ſi, conſpecto clibano, crediderit eſſe hiatum terræ. Cujuſmodi comœdiis conveniunt.

Quartus eſt locus ex imaginibus. Vt cùm Ariſtophanes in Avibus gallum gallinaceum eſſe ſimilem ait Medorum regi: ac regi quidem, quia is purpurâ eſt indutus; ſimiliterque gallus ſit purpureus: vel quia mane, canente gallo, de lecto deſilimus, haut ſecus, ac clamante rege, metuimus nobis. Regi verò Medorum eum confert, quia avis hæc criſtam gerat erectam, haut ſecus ac Medorum rex eo differt à principibus viris, quòd ipſe κυρβασίαν ſive tiaram geſtet ὀρθὴν, h. e. rectam, ſive in ſublime erectam: cæteri verò ferant περιβάλλουσαν, ſive κεκλιμένην, h. e. inflexam, ſive deorſum vergentem. Quod diſcrimen

men statuunt, præter Aristophanem, Xenophon lib. II & VIII Ἀναβάσεως Κύρου, & Plutarchus lib. περὶ φιλαδελφίας, & II de Fortun. Alex. Vt mittam Dionem Chrysostomum, Lucianum, Eunapium, Hesychium, & Suidam: quorum verba legas apud Brissonium in primo de Regno Persarum.

Quinctus est locus ex hyperbolis, non tamen quibuslibet. Quædam enim magis sunt ridiculæ, quàm venustæ. Qualis illa, quando Aristophanes, ingluviem Persarum sugillans, refert, eos in furno assâsse boves pro panibus: vel cùm alius ait, Medocem, Thracum regem, bovem integrum gestâsse. Quæ, ut invenusta, sic frigida esse, eoque magnifico etiam stylo adversari, dicebamus libri hujus cap. IV sect. III. At hyperbolæ istæ verè sunt venustæ, non item ridiculæ, quibus gaudet Sappho: ut, *auro magis aurea*, & similes.

Vt verò meliùs distinguantur hyperbolæ venustæ à ridiculis: opera erit exponere, quantum distet ridiculum venusto.

Ac primùm differunt hæc materiâ. Quæ in venusto fuerint Nympharum horti, & Cupidines. Neque enim ista ridemus. Sed risui materiam præbent Irus, & Thersites; in quibus est deformitas sine dolore, aut admiratione.

Præterea discrepant dictione: quæ in venustis est pulcra; in ridiculis humilis, ac vulgaris. Nam, in expoliendis ridiculis operam insumere, tantumdem est, ac simiam exornare. Hac parte præit nobis Sappho: quæ planè suavi utitur dictione: ac Cupidines, aëra, halcyones, & alia id genus inserit orationi. Contrà, quando irridet sponsum agrestem, & janitorem in nuptiis versantem, verba adhibet humilia, magisque pedestria, quàm poëtica, sic ut nequeant accommodari ad lyram, vel chorum canentium, sed exigatur chorus sive multitudo loquentium.

Adhæc discrimen est ratione voluntatis, ac finis, sive effectus. Nam venusta propositam habent delectationem: eam consequitur laus. At qui ex scurrilibus captat risum, rideri ipse, ac esse contemtui meretur: nec videtur despectum illum recusare, qui suos sic componit mores.

Denique locis separantur. Ridicula comœdiis, mimis, ac satyris conveniunt: tragœdiis nihil æquè inimicum. Atque hæc de venustæ orationis sententiis.

V. DE

V. DE VERBIS VENUSTI SERMONIS.

PRIUSQUAM verò exponamus, cujusmodi verba orationi adferant venustatem, distinguendum inter ea, quæ Grammaticis venusta dicuntur, quæque hujusmodi sunt secundùm Musicos. Grammaticis, uti & Theophrasto, hoc nomine vocantur, quæ significant res adspectu jucundas: ut *floriferum*, & *auricomum*. Vel gratas auditu, ut *medulla, hinnulus, perennis:* quæ aures demulcent ob concursum liquidarum LL, vel NN. Vel denique, quæ significandi modo id molliunt, quod foret ingratius, si propriè magis diceretur: ut *senex* pro decrepito; *matrona*, pro vetula. At Musicis dulcia sunt, tum verba λεῖα, levia, ut *Eous:* tum τραχέα, aspera; ut *murmur:* tum εὐπαγῆ, compacta, ut *bonitate:* tum ὀγκηρὰ, tumida: quæ in tribus consistunt, πλάτει, μήκει, πλάσματι, longitudine, latitudine, fictione: velut βροντᾷ a, pro βροντῇ: quod præter fictionem (est enim à sono factum) tum longitudinem habet ex syllabis longis; tum latitudinem ex Dorismo. Dores enim verbis gaudent latis, sonique agrestis: unde de Doricis mulieribus sic Theocritus Idyll. XV:

Τρυγόνες ἐκκναισεῦντι πλατυάσδοισαι ἅπαντα b.

Ubi scholiastes πλατυάσδοισαι interpretatur Δωρίζουσαι. Nam inquit: οἱ Δωριεῖς πλατυστομοῦσι, τὸ Α πλεονάζοντες c. Atque hoc in caussa est, cur Græci in Comœdiis, salsè aliquem risuri, non Atticâ id faciant dialecto, sed Doricâ. Nempe habet lingua Attica præ dialectorum cæteris quiddam dictis conveniens urbanis.

Porrò ex generibus hisce Musicis elegantiam afferunt sermoni verba levia: nec compacta prorsus improbantur. Theophrasto autem universa hæc ad orationis conferunt venustatem.

Hinc jam particulatim magis exponam, quibus verborum generibus sermo reddatur suavis, ac venustus. Sunt ea numro XIV.

Primus est locus verbis concisis: hoc est, quando paucis effertur quod, si pluribus diceretur, invenustius foret. Exemplum suggerit Xenophon. lib. III Ἀναβάσεως, narratione de Apollonide Bœoto. Cùm enim memorâsset, quomodo Agasias Stymphalius ei exprobrâsset, quòd nec Græcus foret; ut qui aures haberet perforatas, sive annulatas, more Lydorum, (Afrorum *d* etiam addere potuerat) verè, quod dicitur, tribus verbis subjungit, καὶ εἶχεν οὕτως. *Et sic erat.* Quanto hoc, paucis adeò, non verbis modò, sed etiam syllabis, comprehensum, venustius est, ac lepidius, quàm si sic pluribus extulisset: *Ac,* quod

a *tonitru.*

b *Sicut columbæ odiosè strident, ore diducto omnia pronunciantes.*

c *Dores enim lato diductoq; ore pronunciant, vocalem A supra modũ frequentantes.*

d *Plautus Pœnul. act. 5. sc. 2.*

quod ab Agasia dicebatur, de auribus ejus perforatis, id se prorsus sic habebat. Atque huc Demetrius etiam refert διλογίαν, sive orationem res duas significantem. Quale est, cùm Amazon dicitur zonâ dormiisse non solutâ. Nec enim solùm significatur, quod verba indicant propriè sumta: sed præterea per μετωνυμίαν, sive μετάληψιν antecedentis, indicatur, adhuc esse virginem, non verò λυσίζωνον *a*. Nam non Latinis modò, uti Catullo epigr. 11; sed subinde etiam Græcis, sicuti de Theocrito, & Apollonio, Scaligero ostensum *b*, eæ, quibus virginitas violatur, zonam solvere dicuntur.

a quæ zonam solvisset.
b ad Catulli epig. 2.

Alter est locus ab ordine verborum. Vt apud Xenophontem de Cyro Rege, Syennesium cum muneribus à se dimittente. Quippe ait, dedisse illi, & munera, & equum, & tunicam, & torquem, & agrum non ampliùs diripi. Nam periisset venustas, si postremum donum, quod planè erat inusitatum, initio, aut medio, collocâsset.

Tertius anadiplosi locus datur. Vtcunque enim hæc figura sæpius conferat ad vehementiam, atque acerbitatem: lepidissima tamen Sappho hac uti figurâ novit ad venustatem. Vti liquet exemplo, quod superiori libro cap. III. sect. VII adducebamus. Prius sponsam inducit dicentem: *Virginitas, virginitas, quò me relictâ abis?* Ac deinde virginitas apud eandem respondet, *Non amplius veniam ad te, non ad te amplius veniam.* Venustatem hujus dicti non satis assecutus est Petrus Victorius, cùm Παρθενία proprium feminæ nomen esse arbitratur. Nec enim sponsa alloquitur feminam morientem, quod doctissimus ille vir putavit: sed suam affatur virginitatem, sponso jamjam libandam.

Quartus locus esto anaphoræ. Vt in illo ejusdem Sapphûs: Ἕσπερε, πάντα φέρεις, φέρεις οἶνον, φέρεις αἶγα, φέρεις ματέρι παῖδα *c*. Vbi præcipua est venustas ex repetitione verbi.

c Vesper, omnia fers; fers vinum, fers caprum, fers matri filiam.

Quinctus est locus verbis quæ de suo in alienum domicilium immigrarunt. Vt *flos ætatis, ocellus Italiæ*. Hermogenes huc etiam refert id apostrophes genus, quod ad res fit inanimas. Hujusmodi est illud Plautinum Curcul. act. I. sc. II:

Pessuli, heus pessuli, vos saluto lubens,
Vos amo, vos volo, vos peto, atque obsecro.
Gerite amanti mihi morem, amœnissimi:
Fite caussâ meâ Lydi barbari:
Sussilite obsecro, & mittite istanc foras,
Quæ mihi misero amanti ebibit sanguinem.

Sed

Sed in eo deceptus est Hermogenes, quòd apostrophen inter schemata λέξεως reponeret. De quo dictum nobis lib. v. cap. VII. sect. III.

Sextus est locus compositis; etiam dithyrambicis. Vt illo ad Ditem Patrem: Δέσποτα Πλοῦτων, μελανοπτερύγων· *Domine Pluto, nigraliger.* h. e. nigris alis prædite. Vel, ut codices alii, μεγαλοπτερύγων· *magnaliger.* h. e. magnas alas gerens. Simile est Homericum πολίπορθος. Quod expressit Plautus Milite Glorioso act. IV. sc. II:

Exprome benignum ex tete ingenium, urbicape, occisor regum.

Talia comœdiis & satyris maximè conveniere, ait Demetrius.

Septimus est locus iis, quæ Demetrius vocat ἰδιωτικὰ ὀνόματα, h. e. vulgaribus verbis, sive è plebe haustis. Vbi videndum, ut tempestivè usurpentur. Tale est μονώτης, pro homine solitario, apud Aristotelem in Nicomachiis *a*. Atque ab eodem in Historia Animalium lib. IX. cap. XL *b*, apibus migraturis tribuitur φωνὴ μονῶτις, καὶ ἴδιος, quod Gaza transtulit, *vox solitaria, & peculiaris:* Cæsar Scaliger rectiùs, *vox singularis, ac certa.* Nec enim hoc vult philosophus, æquale esse apium migrantium murmur: cùm non minùs bombi tum differant, quàm in agmine hominum omnis ætatis, voces inter se distant: sed sententia est, migrantes edere vocem singularem, ac discrepantem planè ab ea, quam alio edunt tempore. Hujusmodi ἰδιωτικὰ, sive vulgaria, è Latinis adduximus lib. IV. cap. I. sect. V. Apud Plautum quidem multa habemus talia: sed quando loquentes inducit servos, lenones, parasitos: ut in talium delectu sit magno opus judicio. Ad hoc genus refero quoque ficta, quæ Græcis ὀνοματοποιηθέντα. Magnificentiam gignere dicebamus in sublimi charactere. Sed hoc non impedit, quo minùs eadem pariant venustatem.

a lib. 1. cap. 8. & lib. 8. c. 5.

b ex distinct. Cæsarus Scaligeri cap. 64. sect. 357.

Octavus esto locus illis ex usurpatione, sive, ut Demetrius inquit, τοῖς παρὰ τὴν θέσιν, hoc est, nominibus præter consuetudinem ad aliud genus applicatis. Vt si psittacum dicam adulari adulatoribus. Quippe in avem ludens, velut in hominem, vocabulo de ea utor minimè usitato. Interea possis hunc locum complecti sub quincto, qui est de metaphoris.

Nonus est locus τῆς παραβολῆς, sive Collationis Eius tale exemplum suppeditat Sappho apud Demetrium:

Πέρροχος ὡς ὅτ' ἀοιδὸς ὁ Λέσβιος ἀλλοδαποῖσιν.

Quod Victorius transfert, *Perrochus excellit, sicuti præ alienigenis cantor Lesbius.* Ac similiter capit in tabulis suis Rhetoricis, quibus Aristotelis & Demetrii artem expressit, Raphaël Cyllenius Angelus.

Sed

Sed omnino ſententia eſt: *Excellit, ut cantor Lesbius præſtat alienigenis.* Similis eſt error, ac cùm Παρθενία apud eandem poëtriam proprium nomen putavit; ut ſuprà vidimus. Sanè dicitur πέρριχος ἀντὶ τοῦ ὑπέροχος. περρέχειν ἀντὶ τοῦ ὑπερέχειν, teſte Heſychio. Elegantia Sapphûs in eo conſiſtit, quòd comparat cum Leſbio cantore; non, ut poëtæ ſolent, cum Sole; ſicuti è Latinis Lucretius *a* Epicurum ſuum: qui, ejus judicio,

a lib.3. verſ. 1057.

--- Omnes
Reſtinxit ſtellas, exortus uti ætherius Sol.

Neque cum Luna, quomodo Horatius *b* ait:

b lib.1. od.12.

--- Micat inter omnes
Iulium ſidus, velut inter ignes
Luna minores.

Quæ quidem magnificentiora ſunt; ſed & hyperbolica magis, ac poëtica. Subjungit Demetrius alterum etiam exemplum è Sophrone, Troianis, velut pueris, illudente. Sed in eo dubium, utrùm φιλατοὺς ſcribendum ſit, pro φιλητοὺς, ut in duobus codd. reperit Victorius: an verò φιλτάτους, quod in aliis eſt libris.

Decimus eſt τῆς ἐκ μεταβολῆς, ſive ab immutatione conſilii: ut cùm revocamus ea, quæ diximus, quaſi pœnitudine priorum ducamur. Vt in illis Sapphûs: Ὕψι δὴ τὸ μέλαθρον ἀείρετε, τέκτονες· γαμβρὸς εἰσέρχεται ἴσος Ἄρηϊ, ἀνδρὸς μεγάλου πολλῷ μείζων. *In altum attollite ſuperum limen, fabri lignarii. Ingreditur ſponſus æqualis Marti, viro magno multo major.* Nam quia nemo æqualis eſſe valeat, corrigit, quod dixerat priùs. Citat verò hunc locum etiam Hephæſtio.

Vndecimus eſt, cùm alienum orationi verſum aptè inducimus. Vti ab Ariſtophane factum in Nubibus. Vbi ridet Jovem, quòd cùm fulmine debeat impetere malos, pravoſque: illud torqueat in templa ſibi ſacrata. Hoc meritò impiè dictum videri poterat Athenienſibus. Igitur non callidè minùs, quàm ſcitè, ait: Ἀλλὰ τὸν ἑαυτοῦ νεὼν βάλλει, καὶ Σούνιον ἄκρον Ἀθηνῶν. Vbi alludit ad Homericum illud *c*:

c Odyſſ.Γ. verſu 278.

Ἀλλ᾽ ὅτε Σούνιον ἱρὸν ἀφικόμεθ᾽ ἄκρον Ἀθηνῶν *d*.

d Sed cùm ad Sunium ſacrum pervenimus promontorium Athenarum.

Quomodo conſecutus eſt; ut non tam ipſe, quàm Homerus ridere Jovem videretur. Habere ea res ingenii laudem videtur. Vti & cùm Sophron de mulieribus loquitur, tanquam de piſcibus. Nam piſces videtur nominare, cùm revera deſignet naturam, ſive muliebria, quæ piſces illi formâ referunt. Sed ejuſmodi, fatente ipſo Demetrio, obſcena ſunt, ac turpia, & ut ferri ſoleant in Mimis, indigna

digna tamen sunt non oratore modò, sed etiam viro gravi, ac quocunque honesti & verecundiæ amanti. Quare talium locum potiùs occupent allegorica. Vt in illo Ciceronis pro Sextio : *Cùm in hanc Reip. navem, ereptis Senatui gubernaculis, fluitantem in alto tempestatibus seditionum, ac discordiarum, armatæ tot classes, nisi ego unus deditus essem, incursuræ viderentur.*

Duodecimum locum constituunt ἀπροσδόκητα, sive quæ præter exspectationem dicuntur. Vt cùm apud Homerum Cyclops ait, hoc muneris loco habiturum hospitem Vtin, quòd eum postremum esset comesturus. Neque enim vel Vtis, sive Vlysses, vel etiam, qui legit, hujusmodi munus exspectabat.

Decimumtertium locum obtinent παρισώσεις, sive membra similia. De quibus in periodorum doctrina, & schematologia, abunde egimus.

Postremus locus datur accusationibus tectis. Vt apud Xenophontem in septimo Ἀναβάσεως, ubi narrat, quomodo Seuthis, Thracum rex, cùm ad convivium invitâsset Xenophontem, ac cæteros Græcorum duces, Heraclidem quendam subornârit, qui singulos convivarum accederet, eósque hortaretur, ut honoris gratiâ aliquid Seuthi dono darent. Siquidem eo pacto tectè accusat sordes, atque avaritiam Regis. De verbis vidimus.

VI. DE COMPOSITIONE ORATIONIS VENUSTÆ.

ACCEDAMUS nunc ad postremam partem, quæ est de Compositione sermonis venusti. Fit hæc bifariam inprimis.

Ac primùm versibus, sive integris, sive dimidiatis, modò ita trajiciantur verba, ut non appareat esse versus.

Deinde si quidem versus non fuerint; in clausulis tamen quiddam sit versui non absimile; unde voluptas prope par, ac si versus foret, auribus creatur. Hujusce rei exempla, Demetrio teste, plurima sunt apud Peripateticos: in his Dicæarchum Messenium; de cujus scriptis multa diximus in opere de Historicis Græcis. Item apud Platonem, Xenophontem, Herodotum quoque, ac fortasse etiam Demosthenem. Solus enim Thucydides est, qui fugerit compositionis elegantiam. Platonica verò compositio eo similis est metro, quòd habeat εἱρμὸν, καὶ συνάφειαν a: tum etiam, quòd membra neque ἕδραν b habeant, neque μῆκος c: hoc est, neque exilia adeò, paucarumque sint syllabarum, ut velut sessiones habeant; neque planè sint exten-

a connexionem, & continuationē. b sessionē. c longitudinem.

extensa, longaque. Illud enim subtile est, & acre: hoc verò magnificum.

VII. DE VITIO VENUSTATIS MALE AFFECTATÆ.

EXPOSUIMUS, quæ formam pariant venustam. Quia verò multi, dum venustati student, in vitium incidunt contrarium, quod Græci κακοζηλίαν appellant, Fabius similiter *malam affectationẽ* vocat: operæ fuerit, si Demetrii exemplo addamus, quomodo & hîc peccari soleat in tribus istis; sententiâ, verbis, & compositione.

Sententia est invenusta, cum quidam, ad exprimendam duplicem Centauri naturam, diceret, *Centaurus se ipsum equitans*. Ac invenustius etiam istud de eodem: *Equus ructans hominem, & homo cacans equum:* etsi venustè dictum Eustathio videatur. Simileque, siquis in certamine Olympico sic alloquatur Alexandrum M. *Curre matris tuæ nomen.* Nempe quia hæc Olympias vocaretur.

Verborum est affectatio in isto, Ε'γέλα τȣ̃ ῥόδον ἡδύχροον: quod Victorius vertit, *ridebat rosam suavicolorem*. Malim *ridebat rosa suavicolor*. Ubi neque illud *risit* satis convenit rosæ: neque appositum *suavicolor*, cui vix in poëmate fuerit locus.

Cõpositio fuerit invenusta, si ea fuerit anapęstica, similisve metris fractis, & omnis expertibus dignitatis. Ejusmodi sunt versus Ionici, qui aliter Sotadei. Guilielmus Morellius pro Σωτάδεια edidit σώματα. Sed meliùs Σωτάδεια Victorius. Sic verò dicuntur à Sotade poëta, qui eo genere Carminis excelluit: uti & postea filius Apollonius: ante autem Alexander Aetolus, & Pyres Milesius, & Alexis. E Latinis, qui hoc utantur, superest Terentianus Maurus: secutusque exemplum Cæsar Scaliger in Ε'πιδοςπίδων libris.

VIII. DE GRAVI ORATIONIS FORMA: AC PRIMUM DE SENTENTIIS, ET DICTIONE.

POSTQUAM de venusta, ac eleganti formâ, dictum: nunc videndum erit nobis de forma gravi: in qua itidem attendemus hæc tria, sententias, verba, ac compositionem.

Sententiæ, sive res, per se acerbæ sunt, licet non proferantur acerbè. Ut in illo Demosthenico: *Si cerebrum habetis in capite, non verò in calci-*

calcibus. Nam utcunque languidè pronuncies, per se grave est, atque acerbum.

Locutio, sive dictio gravis, proficiscitur, partim à figuris, partim à verbis singulis. Figuras intellige tam λέξεως, quàm διανοίας. Prioris generis est ἀναδίπλωσις, vel potiùs ἐπίζευξις, quandoquidem in Demetrii exemplo vehemens inest repetitio. Ejusdem generis sunt ἀναφορὰ, ἀσύνδετον, κλίμαξ: quorum exempla abunde in σχηματολογίᾳ adduximus.

Posterioris verò generis sunt præteritio, aposiopesis, prosopopœia. Ac de his quoque lib. IV in schematibus διανοίας satis actum. His verò adde aliquot schemata, de quibus Demetrius perperam tractat in verborum doctrina. Ac primò imagines: ut quæ ob brevitatem habeant acre quiddam, ac vehemens. Nempe ut iis, qui cominus congrediuntur, pugiones sunt aptiores, quàm hastæ: ita & in acri genere dicendi magis ob brevitatem conveniunt imagines, quàm comparationes; ut quæ pulchræ magis sint, quàm acres.

Deinde ἐπανάστασις, quæ est quasi insultus orationis. Ut cùm Aeschines Demosthenem arguisset inverecundiæ, quòd in dicendo non contineret manum sub pallio: Demosthenes ita in Aeschinem insiliit: Non oportet, ô Aeschines, eum, qui dicit, manum habere sub pallio: sed illum, qui obit legationes. Quo pacto acerbè ei objecit, quòd in legatione ad Philippum regem se passus esset pecuniâ corrumpi.

Præterea pertinet huc interrogatio: item εὐφημισμὸς: adhæc oratio aliquem obliquè perstringens, quæ κατ' ἐξοχὴν dicitur ἐσχηματισμένη, seu figurata. Sed in hac sedulò observare oportet, tum τὸ πρέπον, nequid indecorum dicas; tum τὸ ἀσφαλὲς, ut res graves dicantur prudenter, ac sine cujusquam contumelia. Nam periculosæ res aleæ est, tyrannis objectare errores, aut vitia sua: nec tyrannis modò, sed potentibus etiam civitatibus: quando & illæ suos habent adulatores. Nec propterea sequendi adulatores; quod indignum viro bono, ac cordato: sed opera danda, ne vel periculosè, vel turpiter agamus. Vtrumque hoc malum evitabimus oratione figuratâ. Quæ quadrifariam instituitur. Ac primùm *oratione ancipiti*. Vt quando Aeschines Socraticus ita rem narrat de Telauge, ut dubium videatur, utrum ad laudem, an culpam, pertineat oratio. Deinde *mutatione personæ*: quale fuerit, si apud Dionysium tyrannum vituperetur Phalaris, vel si, contraria qui fecerint, laudemus; sicuti Gelonem, ac

ac Hieronem; qui pro parentibus ac magistris Siciliæ habiti sunt. Adhæc *mutatione facti:* ut si idem, & præclarè aliquid egerit, & turpiter: & præterito, quod malè actum, id extollamus, quod factum est laudabiliter; ac deinde adhortemur, ut quis se velit imitari, & laudes laudibus cumulare. Postremò, *immutando formam orationis.* Est verò immutatio ea triplex. Prima est *Aristippea*, quando simpliciter asserimus, quid fiat, aut non fiat. Tale est, *Hominibus studium est relinquere pecunias liberis: at de scientia nihil pensi habent.* Altera est *Xenophontea:* quæ fit præcipiendo. Uti hoc pacto: *Non tam curæ esse parentibus debet, ut de pecunia prospiciant liberis: quàm ut illi sciant relictis uti.* Tertia est *Socratica*, quæ fit interrogando. Veluti in illo: S. *O puer, quantum tibi pecuniæ reliquit pater? An multum, & quod nemo facilè dinumeret?* P. *Multum, ô Socrates.* S. *Num igitur & scientiam reliquit, quâ scias uti pecuniis?* Estque forma istæc longè omnium optima: quia & puer sic videt imperitiam suam, & eâdem impellitur ad discendum. Nec sanè aliter, vel honori ejus, ad quem sermonem instituimus, possimus meliùs consulere, vel, quod volumus, evidentiùs ob oculos ponamus. De figuris hactenus.

Præterea verò in acrimoniæ forma verba attendimus singula. Sunt hæc eadem, ac in magnifico charactere, utcunque finis sit diversus. Familiam hîc ducunt metaphoræ. Sæpe adeò, id, quod memorandũ, gravius, atrociusque reddunt. Proximus esto locus τοῖς συνθέτοις, sive compositis. Multa enim graviter jungit consuetudo. Præterea attendendũ ad verba rebus convenientia. Ita de vi dicemus *irrumpere;* de dolo, *irrepere.* Quartus etiam modus est: qui partim figuris, partim ἁπλῶς è verbis societur. Exemplo fuerit hoc Demadis: *Non est defunctus Alexander, ô Athenienses. Quippe tum terræ universæ odore cadaveris essent perfusæ.* Usus eo Demades, cùm ab lætitia subita revocare vellet Athenienses. Estque in eo, quod de terris omnibus odore differtis ait, & allegoria, & hyperbole, & emphasis. Simile est exemplum Hyperidæ, accusati, quòd plebiscitum rogâsset antiquis legibus adversum. Non ego, inquiebat, hoc scripsi: sed bellum scripsit, spiculo Alexandri. Par quoque ratio, cùm Leosthenes diceret, exercitum Macedonum, Alexandro exstincto, similem esse Cyclopi, oculo effosso: Atque idem aiebat, Atheniensium rem publicam non esse metiendam ex iis, quæ majorum temporibus egisset; sed cogitandum de ea esse, tanquam de vetula sandaliis indutâ, & ptisanam sorbente. Sed Demadeę hujus acrimonię usus planè est lubricus, nec ad imitandum facilis.

IX. DE

IX. DE ACRIS FORMÆ COMPOSITIONE.

SUPEREST compositio. In qua hæc exiguntur. Primùm, ut eâ utatur incisis pro membris: hoc est, ut κῶλα sint breviuscula, quæ κομματικὰ dicuntur. E. G. Non classem conscendimus? non exivimus? non in regnum illius navigavimus?

Deinde, ut periodi in fine admodum sint contortæ, adstrictæque. Nam ambitus ille grave quiddam habet: solutio autem est probi ac simplicis animi signum. Sanè simplices fuere antiqui, etiam in sermone: eoque δεινότης fere aberat ab eorum oratione: at dominatur illa nunc, ut hac parte prisci sequendi non sint, sed qui seculis fuere consecutis.

Tertium est, ut concursus vocalium sit hiulcus, consonarum asper: eoque tota penè oratio vias referat inæquales. Irascenti enim convenit sermo asper, non verò suavis.

Quartum ab eadem est caussa: nempe ut absint ἀντίθετα, παρόμοια, & omnia id genus scitamenta. Nam qui elegantiæ studet, ludere, non lædere aut vituperare velle videtur. Atque hoc movit Hipponactem, ut alium vituperaturus, ac vexaturus, fregerit pedem, eumque claudum reddiderit. Alioqui enim metrum fuisset auditu jucundum: quod, numero amisso, acrimoniæ inservit, & contumeliæ.

Quinctum est, ut, quod in re aliquâ maximè est acerbum, atque indignum, id in extrema periodi parte adlocemus. Sic oratio refert gladium, cujus mucrone punctim hostem petimus.

Sextum est, si oratio fuerit concisa, & brevitate suâ quodammodo obscura: ut fit in aposiopesi. Nam ejusmodi quod est, id in animo relinquit suspicionem, quæ terreat: at quod planum est, apertumque, contemni solet; quemadmodum ex Demetrio pluribus dictum cap. IV sect. I.

Septimum est, si adhibeatur κακοφωνία, sive asperitas quædam in verbis. Quod non modò consequimur aspero literarum concursu, de quo paullo antè dictum: sed etiam si (ut Homerus, quò vehemens sit oratio, in metro facit) periodum orator claudat monosyllabo, atque adeò etiam particulâ encliticâ: quod in eleganti oratione maximè fugiendum. Nemque oratio venusta, & vehemens, contrario sunt modo affectæ.

Octavum est, si adhibeantur joci cum acerbitate mixti. Qualis ille

ille Stratonici citharœdi apud Strabonem in quartodecimo. Videbat, Caunios (est verò Caunus Cariæ civitas) admodum pallere, quòd loco degerent insalubri. His igitur scitè quidem, sed salsè admodum, aptabat illud Homericum *a*:

a Iliad. ζ. 146.

Οἵη περ φύλλον γενεὴ, τοιήδε καὶ ἀνδρῶν.

Corpora sunt hominum, foliorum qualia passim.

Cumque Caunii indignè ferrent, urbem suam traduci velut morbo obnoxiam; festivè ille, sed acerbè: *Absit, ut urbem vestram dicam morbosam, in qua etiam mortui ambulant.* Prius morbidis comparârat: nunc & mortuis assimilat. Tantum de forma aspera, ac vehementi.

X. DE FORMA INVENUSTA.

FORMÆ vehementis vitium est ἡ ἄχαρις, sive invenusta: atque itidem nascitur ex rebus, verbis, & compositione.

E rebus, si quis res turpes apertè, & ut Latini loquebantur, Latinè dixerit. Exemplorum abunde est apud satyricos, epigrammatum scriptores, & inprimis in Ithyphallicis.

E verbis exemplo sit hoc Clitarchi, non à Demetrio solùm, sed Tzetze etiam, culpatum: κατανέμεται μὲν τὴν ὀρεινήν· εἰσίπταται δὲ εἰς τὰς κοίλας δρῦς. *Depascit loca montana: involat verò, atque irrumpit in cavas quercus.* Quis non putet hæc dixisse de bove fero, vel apro Erymanthio, similive animante? Atqui sermo ei fuit de insecto quodam, quod etiam Aristoteli *b* τενθρηδὼν vocatur, ac simile ab eo dicitur crabroni; latum, apis instar. Plinius *c teredinem* vocat: quem, more suo, secutus Theodorus. Sed Cæsar Scaliger *d* maluit Græcum *tethredonis* nomen retinere, quia non satis tethredoni convenire videantur, quæ Plinius scribit de teredine. Demetrius dicit, locum, ex Clitarcho adlatum, non modò esse ἄχαριν *e*, sed etiam ψυχρὸν *f*: neque id mirum esse, quia hæc duo vitia sint vicina. Non dubium verò, quin tam inepta in Clitarcho fuerint multa: nec solùm quia fides ejus, Fabio teste *g*, claudicaret; sed etiam, quia, dum sublime ac grave sectatur dicendi genus, incideret in frigidum, & invenustum. Longinus eum vocat scriptorem φλοιώδη; λ.e. inanem, ac ventosum. Nec magnificè de eo Cicero censuit: ut liquet ex primo de Legg. Fuit verò Clitarchus ille Alexandro expeditionis comes: deque ejus gestis commentarios scripsit: ut ex Diodoro Siculo & Curtio scimus, ac ex pluribus aliis ostensum nobis in primo Historiæ de Historicis Gæcis.

b lib. 9. Histor. Animal. cap. 43: sive ex Cæsaris Scaligeri distinct. cap. 67. sect. 454.
c lib. 16. cap. 41.
d Tralat. & comment. in Aristot. Hist.
e invenustum.
f frigidū.
g lib. 10. cap. 1.

Denique compositio sermonem reddit ἄχαριν, sive invenustum.

Ac

Ac primùm hoc fit, si oratio sit διεσπαρμένη ἐμφερὴς, *dissipatæ ac divulsæ similis.* Cujus rei, ex Oratore incerto, tale Demetrius exemplum adducit: Οὑτωσὶ δ᾽ ἔχον τὸ, καὶ τὸ, κτεῖναι· *Si sic se habuerit & hoc, & illud, occiditor.*

Præterea fit invenusta, si membra non sint colligata; sed fractis similia.

Adhæc si periodi continuæ sint, nec alio dicendi genere interruptæ. Item si adeò sint longæ, ut prope suffocent dicentem. Hujusmodi enim citò satietatem, ac mox etiam molestiam adferunt. Atque hactenus de forma venusta, vitioque ei contrario.

XI. De septem ideis Hermogenis generatim.

Nunc videamus, quid super characterum numero, & illis, quæ considerari in iis debent, senserit scripseritque is, qui, si nomen spectes, patrem meritò vocet ipsum eloquentiæ præsidem Mercurium. Hermogenes dico, qui idearum doctrinam duobus complexus est libris, doctis profectò, & tanto Rhetore dignis; utut eos videatur exiguo temporis spatio conscripsisse: quippe qui lib. secundo *a*, postquam dixerat, τὰς εἰρωνείας interdum reddere orationem modestam, neget, se potuisse ἐκ τοῦ παραχρῆμα λαβεῖν τι παρὰ τοῦ ῥήτορος, ἢ ἄλλου του, τοιαύτης μεθόδου παράδειγμα *b*. Verùm hoc quidem in medio relinquamus, ac illud initio dicamus, quod hujus proprium est instituti: quot, puta, & quas dicendi ideas faciat Hermogenes. Numerat autem septem: σαφήνειαν, μέγεθος, κάλλος, γοργότητα, ἦθος, ἀλήθειαν, καὶ δεινότητα: h. e. *perspicuitatem, magnitudinem, venustatem, celeritatem, mores, veritatem, ac dicendi vim.*

a *cap.* περὶ ἐπιεικείας.

b *hujusce methodi exẽplum subitò sumere è Demosthene, aut alio quopiam Oratore.*

At si omnia ad vivum resecemus, & acutissimus hic Rhetor censoriâ virgulâ reducendus erit ab erroris diverticulo: in quod eum haut aliud abduxit, quàm quòd inter ipsos characteres, eorumque affectiones, nullum posuerit discrimen. Sanè tres tantùm sunt characteres: at Hermogenicæ formæ nihil aliud sunt, quàm trium dicendi generum affectiones; quarum aliæ sint pluribus generibus communes, aliæ alicujus generis propriæ, sive id perpetuò, sive non: ut pluribus ostendit Jul. Scaliger lib. IV. cap. I. de re Poët.

Quamquam verò hæc ita esse negaturus sit nemo, qui rationibus magis, quàm autoritate aliorum, pugnare didicerit: non tamen in spissis adeò tenebris cespitavit Hermogenes, ut nullum sit invenire man-

mantelum, quo obnupta velataque ejus placere possit sententia. Nam quid si dicamus, hasce ideas non adferri ab eo, ut specie distinctas; sed ut diversas; ac proinde nihil prohibere, quo minùs forma formæ superinducatur, ut indusio tunica, tunicæ toga? Equidem, si ea mens Hermogenis fuit: (quod ipsum & de Demetrio dictum velim; quamquam is quidem pessimè caussam suam agit, ut antè vidimus) vix invenio, quod in eâ magnopere reprehendam.

Sed sive id quidem, sive aliud, tum Hermogenes, tum Demetrius, voluere: neutiquam damnamus horum operam; quia in Rhetore haut usquequaque requiritur illa anxia philosophorum diligentia: imò sine cognitione multorum, quæ Rhetores illi monuerunt, putamus, neque oratorem quemquam, aut poëtam fieri; neque de oratorum, ac poëtarum virtutibus, ac vitiis, ferre judicium posse.

Quamobrem, etsi neutiquam plures tribus characteres sive ideas agnoscam: haut leve tamen operæ me pretium facturum puto, si, ut antea in Demetrio feci, ita & hoc loco gustum quendam doctrinę dedero Hermogenicæ; quò promulside hâc alliciam lectorem ad dapsilem ejusce Rhetoris cœnam. Ac primò quidem, quia, quæ communiora sunt, naturâ præcedunt: paucis aperire visum, cur Hermogenes nec plures, nec pauciores, quàm septem, faciat dicendi formas. Duplicem sanè rei hujusce rationem apud alios invenio. Vna est, quòd Plato in Convivio septem (sic scribunt) introducat personas, quæ amorem laudent, ac singulæ proprium habeant dicendi genus. Siquidem Pausaniæ tribuitur amplitudo, Eryximacho gravitas, Agathoni splendor, Apollodoro (nam hunc quoque annumerant) asperitas, Aristophani perspicuitas, Phædro pulchritudo, & Socrati veritas. Altera ratio petitur ab idearum, quas attuli, amicâ conspiratione. Nam, quò intelligatur, perspicua esse debet oratio. At perspicuitas humilitatem adferet, nisi oratio justam consequatur magnitudinem. Magnitudo autem sæpe & deformitatem adfert, & rem facit immobilem: itaque, ut ea laudabilis sit, venusta esse debet, nec velocitatis expers. Cumque sermone utatur Orator, non modò ad conceptus animis exponendos; sed etiam ad movendum, ac persuadendum: illud quoque consequitur, orationem tum moratam esse debere; tum, ne & mores, & cætera ficta, simulataque, credantur, verisimilem. Denique, cùm interdum usu veniat, ut magnitudine, aut celeritate, aut oratione moratâ, opus non sit: exigitur quoque in oratore rectus ac conveniens superiorum formarum usus; quem Græci δεινότητα, Latini *vim dicendi* appellant. Quamquam nonnulli

quoque ex ipsis Hermogenis sectatoribus lubentes agnoscant, cùm hæc ex commistione aliarum virtutum confiat, minùs rectè eam statui distinctam à cæteris dicendi formam.

Etsi autem nullam sit invenire orationem, quæ sit μονοειδὴς a; cujusmodi non possit non esse ingrata: tamen id neutiquam impedit, quo minùs oratio ab unâ aliquâ formâ nomen accipiat, ac vel perspicua dicatur, vel ampla, vel pulchra; non quia non commisceantur formæ cæteræ; verùm quia una quæpiam forma prædominetur; quomodo hoc Demostheni, illud Isocrati, aliud alii tribuitur. Vnde B. Chrysostomus lib. IV. de sacerdotio: Ἐγὼ δὲ εἰ μὲν τὴν λειότητα Ἰσοκράτους ἀπῄτουν, καὶ τὸν Δημοσθένους ὄγκον, καὶ τὴν Θουκυδίδου σεμνότητα, καὶ τὸ Πλάτωνος ὕψος, ἔδει φέρειν εἰς μέσον ταύτην τοῦ Παύλου τὴν μαρτυρίαν. *Ego verò si exigerem Isocratis nitorem, & Demosthenis amplitudinem, & Thucydidis gravitatem, & Platonis sublimitatem, adducere oporteat hoc Pauli testimonium.* Ac par ratio in Latinis. Quod ostendit Fabius lib. x. cap. I: *Quid tamen nocet, vim Cæsaris, asperitatem Cœlii, diligentiam Pollionis, judicium Calvi, quibusdam in locis assumere?* Item scriptor dialogi de caussis corruptæ eloquentiæ: *Strictior Calvus, numerosior Asinius, splendidior Cæsar, amarior Cœlius, gravior Brutus, vehementior & plenior & valentior Cicero: omnes tamen eandem sanitatem eloquentiæ ferunt.* Appuleius in Apolog. *Neque Cato gravitatem requirat, neque Lælius lenitatem, neque Gracchus impetum, nec Cæsar calorem, nec Hortensius distributionem, nec Calvus argutias, nec parsimoniam Sallustius, nec opulentiam Cicero.* Sollius Sidonius in panegyri Anthemii Augusti:

Quâ Crispus brevitate placet, quo pondere Varro,
Quo genio Plautus, quo flumine Quinctilianus,
Quâ pompâ Tacitus nunquam sine laude loquendus.

a *uniformis.*

XII. DE OCTO ILLIS, QUÆ IN SINGULIS IDEIS AB HERMOGENE SPECTANTUR.

PORRÒ in singulis affectionibus octo hæc considerat Hermogenes: ἔννοιαν, μέθοδον, λέξιν, σχῆμα, κῶλα, συνθήκην, ἀνάπαυσιν, ῥυθμόν: h. e. *sententiam, modum tractandi, dictionem, figuram, membra, compositionem, clausulam, & numerum.* Verùm nos de numero nihil seorsum dicemus, quia, cùm ex compositione & clausulâ resultet, meritò sub utroque comprehenditur.

Horum autem omnium definitiones Trapezuntianas recenset, ac simul censet acutissimus Scaliger. De methodo quoque scrupulum injicit.

injicit. Verba præstantissimi viri adponam è capite primo Parasceues: *Illud verò vehementer agitare queat acutiorum judicium. Quippe μέθοδον cùm à sententiâ, figurâ, dictione, membris, numeris, compositione separavit; non satis mihi facit. Quid enim μέθοδος est? Nonne viæ ratio, quam insistas ad componendam orationem? Quamobrem ea compositio cùm eget verbis, verborum ordine, & sono: erit profectò methodus ratio eligendi, atque disponendi verba, quibus sententia exprimatur. Non autem sententiæ explicandæ modus, quemadmodum putavit ille. Non est igitur μέθοδος pars ab aliis separata, sed omnium quasi forma quædam. quæ fuit fortasse ratio, propter quam à Trapezuntio artificium diceretur. Verùm cùm ille in definitione sententiæ soli attribuit, hoc falsus fuit.* Atqui his Scaligeri verbis non tam res, quàm vox methodi, impugnatur. Nam, quod & doctissimus Petrus Nunnesius scripsit, & cuivis manifestum esse, ipse agnoscit Scaliger. Hermogenes hoc loco per μέθοδον intelligit σχήματα διανοίας, quæ iccirco ipsis subjungit sententiis: at per ea, quæ ἁπλῶς σχήματα appellantur, illa duntaxat signat, quæ λέξεως dicuntur. Sanè Trapezuntiana quoque σχήματος definitio solis convenit figuris dictionis: ut cui ea sint verborum expolitiones & modi, quibus tanquam colorato amictu rem & vestimus, & decoramus.

XIII. DE PRIMA HERMOGENIS IDEA, SIVE DE PERSPICUITATE.

NUNC eorum, quæ ab Hermogene de singulis dicuntur affectionibus summa capita, vel paullo amplius, delibemus: sed ita, ut ipsi aliqua etiam adspergamus, unde lucis non parum doctrinæ Hermogenis accedat.

Prima orationis idea Hermogeni est ΣΑΦΗ'ΝΕΙΑ, sive *perspicuitas:* quæ præstat, ut res intelligatur, non quomodocunque, sed bene; ita ut perspicere sit, qualis, & quanta res sit, & quò ea spectet. Hæc comprehendit καθαρότητα, & εὐκρίνειαν, hoc est, puritatem, & orationem distinctam.

a purus. Καθαρὸς a λόγος vocatur, qui est simplex ac inartificiosus, ut idem sit ac ἀκατάσκευος, cui opponitur ἐνδιάσκευος. Priori res nudè exponitur: in altero extrinsecus assumitur ornatus. Simplex est puritas in illis pro Cluentio: *Larinas quædam fuit Dinea, socrus Oppianici, quæ filios habuit, M. & Numerium Aurios, & Cn. Magium, & filiam Magiam, nuptam Oppianico. M. Aurius adolescentulus bello Italico captus apud Asculum, in Q. Sergii Senatoris ejus, qui inter sicarios damnatus est, manus incidit,*

&

& apud eum fuit in ergastulo. Numerius autem Aurius frater mortuus est; heredemque Cn. Magium, fratrem suum, reliquit. Postea Magia, uxor Oppianici, mortua est. Postremò unus, qui reliquus erat, Dineæ filius, Cn. Magius est mortuus. is fecit heredem illum adolescentem Oppianicum, sororis suæ filium; eumque partiri cum Dinea matre jussit. Hîc, & in iis, quæ subjicit, nihil assumitur, quod ambitum faciat; sed nudè omnia exponuntur.

Porrò puritas est simplicis quidem characteris affectio: non tamen perpetua, quia & iis interdum est accuratus; ut suprà diximus.

Puritatis *sententiæ*, istiusmodi esse debent, ut ab omnibus facilè intelligantur, ac credantur: quales sunt, quæ ex communi vitâ sumuntur, nec quicquam sublime aut subtile continent; eoque nec probationibus indigent: unde Hermogeni dicuntur ψιλαὶ ἀφηγήσεις ἄνευ περιλήψεων.

Methodus sive ἐργασία, hoc est, tractatio, simplex ac nuda esse debet; ita ut necessaria solùm commemoret, nec forinsecus quicquam arcessat: contrà quàm fit in oratione περιβεβλημένῃ, h. e. exaggeratâ ac circumducente.

Dictio constat vocibus communibus, ac vulgatis; cujusmodi sunt propriæ, aut metaphoræ ita vulgares, ut voces propriæ videri queãt. At antiquatæ, & melioribus commutatæ temporibus, item poëticæ, aut à consuetudine remotæ, in eo locum non habent.

Σχῆμα, seu *conformatio* recta esse debet, ita ut oratio incipiat à nominativo, aut verbo indicativi modi. Vocatur ὀρθότης *a*, cui opponitur πλαγιασμός *b*. Quamquam, si ἀκριβέστερον *c* loquamur, nec hic, nec illa, rectè ab Hermogene inter schemata reponatur: cùm nulla iis insit laudabilis orationis immutatio à communi consuetudine recedens. Verùm latiùs videtur Hermogenes usurpâsse schematis nomen, ut quamlibet signet τῆς λέξεως qualitatem, ac modum.

a rectitudo.
b obliquatio.
c accuratiús.

Membra ea optima sunt, quæ sententiam explent. Sed commendantur maximè, quæ ob brevitatem magis μέρη *d* sunt, quàm μέλη *e*. Μέρη cum Julio Scaligero voco, quæ vulgo κόμματα; μέλη nomino cum Aristotele, quæ aliis κῶλα. Verùm, quod Hermogenes scribit de membris perspicuæ dictionis, id non rarò ab Oratoribus negligitur: ut è Demosthene, Thucydide, ac Marone, ostendit Scaliger *f*; cujus scrinia non compilabo.

d partes.
e mẽbra.
f l. 4. de re poët. c. 1.

Compositionis nomine comprehendo συνθήκην, καὶ σύνθεσιν: quamquam illa propriè respiciat elementorum ac vocum collationem extra numerum; hæc verò consideret dispositionem numerosam.

a distinctio.

Porrò διάκρισις a nec juncturæ, nec numeri magnopere rationem habet. Neque enim in hâc necesse habemus vitare vocalium concursum, aut orationis hiatum; cujus rei exempla superiùs ex Cicerone, ac Virgilio etiam, adduximus, cùm de magnifici characteris compositione ageremus. Nec numeri majorem habet curam: verùm tota oratio est λογοειδεστέρα, h. e. sermoni quotidiano similis: eóque non iambica quidem, aut trochaica, (nam hoc pacto versus foret) verumtamen iambicæ aut trochaicæ compositioni similis esse debet. Id futurum est, si in totâ periochâ, ac inprimis in initio ejus, & fine, magis iambos, ac trochæos etiam, frequentemus, quàm pedes alios, & maximè oppositos; velut dactylos, anapæstos, spondeos.

Quemadmodum autem in reliquâ compositione, ita & in ἀναπαύσει, sive *clausulâ*, facilitate ac lenitate opus est. Quin magis quoque in hâc vitandi pedes heroici; curandúmque, ut in iambos, aut trochæos, terminetur oratio; ita tamen, ut ne affectationem res isthæc redoleat. Et hæc de virtute eâ, quâ purus dicitur sermo.

Hujus pedisequa & custos est ΕΥΚΡΙΝΕΙΑ. Quam Trapezuntius *elegantiam* vocat. Verùm ea aliud est, ut nomen indicat. Sturmius, ac complures alii, nominant *perspicuitatem*. At σαφήνεια, quæ διακρινείας genus est, *perspicuitatem* sonat. Sanè cùm διάκρισις consistat in rebus partiendis, collocandisque; apposite eam dixerimus *orationem distinctam*, sive *orationis distinctionem*. Ejus munus est, removere, quæ obstant facilitati. Nam distinctioni inesse solet subtilitas, quæ ab ingeniis parum perspicacibus minimè intelligitur. Eoque opus, illam in clariori luce constitui, ut res, pulsis tenebris, perspici possit. Exemplo esto exordium pro Cluentio: *Quæ res in civitate duas plurimum possunt, hæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore: summa gratia, & eloquentia. Quarum alteram, C. Aquilli, vereor, alteram metuo.* Hæc *verendi*, & *metuendi* distinctio acutior erat, quàm apertior. Itaque illi ἐπιδήλωσιν b hujusmodi subjicit, ut se explicet: *Eloquentia Q. Hortensii ne me dicendo impediat, nonnihil commoveor: gratia Sex. Nævii ne P. Quinctio noceat, non mediocriter pertimesco.* Nec sufficit oratori, si doceret, hæc plurimùm differre: sed adjecit etiam τὸ ποσὸν, sive quantum differrent. Sic enim ait: *Neque hoc tantopere querendum videretur, hæc summa in illis esse, si in nobis essent saltem mediocria: verùm ita se res habet, ut ego, qui neque usu satis, & ingenio parum possum, cum patrono disertissimo comparer: P. Quinctius, cui tenues opes, nullæ facultates, exiguæ amicorum copiæ sunt, cum adversario gratiosissimo contendat.*

b declarationem.

Porrò etsi in cæteris dicendi formis inprimis sit habenda ratio senten-

ſententiarum: tamen in εὐκρινείᾳ maximè ſpectamus methodum. Comprehendit verò hæc tria: διάκρισιν, ſive *ſecretionem*, quæ indicat, quid inter vicina interſit; διαίρεσιν, hoc eſt, *diviſionem*, quâ ſimpliciter rem in partes diducimus; & διάταξιν, ſive *digeſtionem*, quâ oſtendimus, quid primò, quid deinde, quid poſtremò, dicturi ſimus.

Pertinent igitur huc ſententiæ illæ, quibus oſtendimus, quid dictum ſit, & ad quæ porrò ſermonem referre oporteat. Iſtiuſmodi ſunt propoſitio, tranſitio, partium ſingularum epilogi, univerſæque orationis ἀνακεφαλαίωσις.

Schemata ei compluria inſerviunt: interque alia ἄθροισις ὡρισμένη, *oratio notata, definitaque*. ut in Cluentianâ: *Animadverti, Iudices, omnem accuſatoris orationem in duas diviſam eſſe partes.* Item μερισμὸς, ſive *diſcriminatio*, quâ orationem probè diſtinguimus particulis præpoſitivis, & poſtpoſitivis, uti ſunt, μὲν, ἢ, etſi, tamen, ac ſimiles. Nec parùm conferet interrogatio cum ſubjectione, itemque epanalepſis.

Dictio, membra, compoſitio, ac *clauſula*, ſeſe habent, quemadmodum in puritate, ut eam vocant technici. Habemus de primâ orationis ideâ.

XIV. De altera idea, quæ et magnitudo, ac speciatim de prima ejus parte, ſive gravitate.

At neutiquam ſatis eſt, ut ſermo ſit perſpicuus. Neque enim omne auferet punctum, qui humi repit: verùm is demum egregiam laudem reportabit, cujus inſuper & ſententiarum gravitate, & verborum granditate, extolletur oratio. Quare meritò perſpicuitatem altera excipit idea, quæ ΜΕΓΕΘΟΣ ſive *magnitudo* appellatur. Ejus partes ſunt ſex: σεμνότης, ſive *gravitas*, τραχύτης, ſive *aſperitas*, σφοδρότης, ſive *vehementia*, λαμπρότης, ſive *ſplendor*, ἀκμὴ, ſive *vis*, & περιβολὴ, ſive *oratio cumulata*.

ΣΕΜΝΟΤΗΣ autoritatem ac dignitatem parit. In hâc *ſententiæ* ſunt quadruplices. Primæ ſunt de Deo. Verùm harum non una eſt ratio. Neque enim σεμνότητα pariunt ſententiæ, quæ de Diis ſunt, prout de illis fabulantur Poëtæ. Nam Homerus ſanè de iis, tanquam de ſuibus, loquitur: ut Pythagoras optimo jure cenſuerit, eum hac propter apud inferos torqueri. Idem quoque à Platone, Iſocrate, Tullio, Longino, Proclo, atque aliis, hoc nomine reprehenditur; ut oſtendimus lib. de Poëticâ. Quare non hujuſmodi quidem de Diis ſenten-

sententiæ gignent gravitatem: verùm (Hermogenis verbis utor) αἱ περὶ Θεῶν λεγόμεναι, h. e. veræ, ac, quemadmodum decet, de Deo prolatæ. Istiusmodi autem Hermogenes esse ait, quæ desumuntur ex Timæo Platonis. Est quoque tale hoc Plauti *a*: (apud quem tamen ab hujusmodi sententiis solitudo est)

a *Captivis act.2.sc.2.*

Est profectò Deus, qui, quæ nos gerimus, auditque, & videt.

Alterum genus sententiarum est Physicum; ut de motu cœlesti, fulmine, terræ motu &c.

Tertium est de rebus divinis, at quarum homines sint compotes; ut de virtute, immortalitate animorum &c.

Quartum est historicum. Agit enim de actionibus humanis; ut de pugnâ Marathoniâ, aut prœlio ad Salaminem gesto.

Ex hisce quatuor generibus duo prima magis remota sunt ab oratore: ac gravem quidem efficiunt orationem; at non oratoriam, nisi quà tractantur ἐν φράσει ῥητορικῇ *b*: ita ut mentionem quidem faciamus rerum istiusmodi; at neutiquam nos in latebrosas abditasque caussas penetremus. Tertium verò, & quartum, planè pertinent ad oratorem: ac illud quidem instituitur per θέσιν, sive locum communem; hoc verò habet ἐξεργασίαν παραδειγματικήν, quia inflammat animos ad imitationem eorum, qui præclarè aliquid egerunt.

b *conformatione oratoria.*

Methodus triplex est. Prima est ἀπόφασις, sive asseveratio, quâ absque dubitatione aliquid affirmamus, aut negamus, atque interdum etiam contrarium asserentes vituperamus. Altera est ἀλληγορία, per quam alii ab Hermogene intelligi putant continuatas metaphoras; quales videre est apud Tullium in Somnio Scipionis, ubi disputat de cœlorum concentu: alii, allusionem ad sententias philosophorum, graviorumque scriptorum; vel ad publici alicujus monumenti inscriptionem, ut cùm Paullus cap. XVII. Actor. ait, se Atheniensibus velle ostendere illum ἄγνωστον Θεόν *c*. Nam Athenis fuisse aram τῷ Θεῷ ἀγνώστῳ, (utcunque id neget B. Hieronymus in cap. I. ep. ad Titum) vel fidem fecerit scriptor Philopatridos, qui perperam creditur Lucianus. Tertia est ἔμφασις, sive occulta significatio judicii, prudentiæ, experientiæ, aut eruditionis.

c *Deum ignotum.*

Dictio contexenda est è vocalibus magis sonantibus; ut in quibus est A, vel O longum. Hujusmodi ferè sunt apud Latinos verbalia in O, ut *consolatio*; obliqui nominum in As, ut *dignitate*; ac comparativi, ut *majora*. Conveniunt quoque σεμνότητι voces modificatæ, modò sint μέτριοι, hoc est, moderatæ, ac verecundæ. Nam duriores, ac longiùs

giùs petitæ, non gravem, ſed τραχεῖαν, ſive aſperam reddunt orationem; quæ alia eſt μεγέθους pars.

Σχήματα, quæ σεμνότητι inſerviant, duo ſunt. Unum eſt ὀρθότης, ſive oratio recta, quæ cujuſmodi ſit, paullo antè diximus. Alterum eſt ἐπίκρισις, ſive approbatio, quâ Orator ſuū apponit judicium: ut cùm Cicero pro Archiâ comprobat judicium Alexandri Magni: *Et verè,* inquit. *nam, niſi Ilias extitiſſet illa, idem tumulus, qui corpus contexerat, nomen etiam obruiſſet.* At ſi non adfirmatè, ſed μετ᾽ ἐνδοιάσεως, h.e. cum dubitatione aliquid adſeramus; non ad σεμνότητα, ſed τὸ ἠθικὸν, ea res pertinebit. Nam, ut verecundiam noſtram teſtamur, ita autoritati derogamus. Eſt & tertium ἐπικρίσεως genus, τὸ εἰς τὴν αὐτοῦ γνώμην ἀναφέρειν τι τῶν ῥηθησομένων· *cùm orator ea, quæ dicentur, refert ad ſenſum ſuum.* Eſtque nihil aliud, quàm expreſſa Oratoris ſententia; ut in Manilianâ: *Ego ſic ſtatuo, in optimo Imperatore quatuor has res ineſſe oportere.* Ac hoc quoque genus σεμνότητα habet, quia æquè ac primus ἐπικρίσεως modus, fit ἄνευ ἐνδοιάσεως a. Vitandæ autem in hoc genere ἀποστροφαὶ, & ὑποστροφαὶ, quæ duo relata ſunt: illis aliò avertitur ſermo, quàm primò ac per ſe inſtituta requirat oratio: his revenit ad eum, à quo ſermo fuerat averſus. Cur verò hæ σεμνότητα tollant, ea cauſſa eſt, quòd oratio iis interrumpatur ac demittatur ad commune ac populare dicendi genus: atque id ipſum in cauſſâ eſt, cur hîc quoque fugere oporteat ὑπέρβατα. Scaliger tamen negat ἀποστροφὰς adverſari orationis gravitati. Id enim abunde refelli ait vel unâ Adherbalis oratione apud Salluſtium b: *Iamjam, frater animo meo chariſſime &c.*

a *abſque dubitatione.*

b *in Iugurth.*

Κῶλα brevia ac mediocria hîc præſtant oblongis. Verùm hoc quoque leviter ab Hermogene adſertum eſſe, ait Scaliger.

Compoſitio non multùm laborat de vitando hiatu: amat dactylos, anapæſtos, pæanas, epitritos, ſpondeos, ac quandoque iambum; ut qui ad inſpectandum ac reprehendendum conducat. At fugit trochæos, & ionicos; ut qui mollem reddant orationem. Cicero tamen dichoræum probat, ut alibi diximus.

Clauſula tum pedes ſpectat, quos cum ideâ σεμνότητος communes habet: tum ſyllabas, quarum ultimas tres longas eſſe præſtat, quàm breves: tum vocales, è quibus maximè aucupatur A, & O, aliaſque magis ſonoras.

XV. DE

XV. DE ALTERA MAGNITUDINIS PARTE, QUÆ EST ASPERITAS.

PAUCIS dedimus, quæ ad gravitatem pertinent. Ea autem adhibenda est ad emendationem Reipublicæ. Itaque ut superiores reprehendamus, requiritur τραχύτης, sive asperitas; quæ altera est pars μεγέθους.

Est autem τραχύτης duplex: una ψιλὴ καὶ ἁπλῆ, h.e. nuda, ac simplex, in quâ asperitas nullo lenitur remedio: altera διορθωτικὴ, καὶ ὑποθετικὴ, h.e. mixta sive temperata, quæ certas habet conditiones, orationis acerbitatem quasi edulcantes. Prioris generis est in Persio; posterioris in Horatio, qui *vitium ridenti amico*, ut apud Satyricum a est,

a Pers. sat. 1.

Tangit, & admissus circum præcordia ludit.

Atque hinc consequitur, duplices quoque esse asperitatis sententias; quasdam simplices, ac sine correctione; quasdam mixtas, ac cum correctione. Prioris solùm generis sententiæ huc pertinent.

Methodus est, ut liberè dicantur sententiæ ex personâ nostrâ; non alienâ, neque cum dubitatione, aut ullo eorum remediorum, quibus παῤῥησίαν leniri superiori libro commonstravimus.

Verba, aspera esse debent. Ejusmodi sunt metaphoræ duriores. Ut illud Philipp. XII: *Qui ex naufragio luculenti patrimonii in hæc Antoniana saxa projectus.* Duriùs sanè dixit, *Antoniana saxa:* quamquam non parùm eo mollitur, quòd antecesserit, *naufragio patrimonii.* Nec modificata tantùm, ut καταχρήσεις, καὶ ὑπαλλαγαὶ, asperitatem adferunt; sed etiam voces naturâ suâ asperæ: sive id fiat propter sonum: ut Philippicâ quinctâ: *Hoc qui non videt, excors; qui cùm videt, non decernit, impius:* sive ob significationem; ut siquem proditorem, aut civem sceleratum appelles: quamquam & in his concurrat soni asperitas, & in illis significationis.

Σχήματα asperitatis sunt potissimùm tria. I. Apostrophe ad eum, quem increpamus. II. Interrogationes breves, atque acres. III. Δεῖξις ἐλεγκτικὴ, sive ἐπιτιμητικὴ: ut, *Hic ille est, qui præsentem omnibus nobis intentavit necem.*

Κῶλα sunt brevia, & κομματικά.

Compositio admittit hiulcos vocalium concursus; nec ullam eorum rationem habet, quæ suavem venustamque efficiunt orationem.

Cla-

Clausula planè incondita est, ac nunc in hunc, nunc in illum desinit pedem.

XVI. DE TERTIA MAGNITUDINIS PARTE, SIVE DE VEHEMENTIA.

DIXIMUS de asperitate, quâ reprehendimus eos, qui antistant nobis. Verùm non solùm usu venit, ut necesse habeamus culpare superiores; verùm etiam, ac sæpius quidem, ut habenda sit oratio in pares, ac inferiores; velut in cives sceleratos. Adversus tales requiritur ΣΦΟΔΡΟ'ΤΗΣ, sive vehementia. Ea admodum cognata est asperitati. Siquidem illo conveniunt, quòd utrâque reprehendatur alius: eo disconveniunt, quòd illâ reprehendatur superior; hâc aut par, aut inferior: nisi fortè auditores ex reprehensione capiant voluptatem; ut cùm apud Athenienses Demosthenes Philippum vexat: quod genus Hermogenes quoque subjicit vehementiæ. At dispar ratio, cum Orator invehitur in Senatum, aut populum apud quem dicit.

Sententiæ σφοδρότητος asperiores quoque esse possunt, quàm τραχύτητος. Sanè videre est Oratores sæpe, quasi Bupaliam pugnantes pugnam, omnes irarum habenas effundere in adversarium, ac tantopere animo suo morigerari, ut & alter alterum Dionysiacis scommatibus incessant. *Methodus* quoque liberior. *Dictio*, ut in asperitate: imò hîc quoque vocabula fingere licet, quod in asperitate concessum non est. *Figuræ* cùm eædem sunt, quæ in asperitate; tum insuper δεῖξις ἐλεγκτική, sive ἐπιτιμητική, quæ fit per pronomina demonstrativa, hic, ille, &c. *Membra*, ut in asperitate; atque adeò breviora quoque, ita ut singula verba efficiant incisum: ut a; *Abiit, excessit, evasit, erupit*. Propter eandem caussam, quemadmodum observavit Eustathius, asyndeta hîc quoque locum habent: ut in Ligarianâ; *Quid enim tuus ille districtus in acie &c. Quæ tua mens? manus? oculi? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Compositio*, ac *clausula*, sese habent, ut in asperitate.

a Catil. 2.

XVII. DE QUARTA MAGNITUDINIS PARTE, SIVE DE SPLENDORE.

VIDIMUS, quomodo reprehendi possint, tum superiores, tum pares, inferioresque. At, ne oratio, quâ alios incessimus, planè

aspera sit, horridaque, τραχύτητα excipit quarta μεγέθους pars, quam λαμπρότητα, h. e. festivitatem, vel, quando vox hæc ambigua est, splendorem vocare possumus. Pertinent ad eam *sententiæ*, quibus maximè confidit orator. Eæ in quatuor classes dispescuntur. Prima est rerum divinarum; aut naturalium, sed illustrium. Quare huc refer sententias de providentiâ Dei, ejusdem bonitate, ac similibus. Altera est rerum à nobis, aut majoribus nostris, præclarè gestarum: ut cùm Cicero agit de oppresso à se Catilinâ. Atque hîc videndum, ne, Suffenorum instar, inepti simus laudum nostrarum curiones. Tertium est rerum istarum, quas auditores cum voluptate audiunt: ut de Philippo apud Græcos, de Catilinâ apud Romanos. Quartum continet similitudines, comparationes, personarum locorùmque descriptiones: cujusmodi mirificè ad illustrandum valent.

Methodi est, simpliciter, & absque rebus aliunde assumtis, proferre sententias; narrare fidenter, ac sine dubitatione; uti narratione continuâ, h. e. absque ἐπεμβολαῖς ἢ ὑπερβάτοις; ac denique probabilia probabiliter referre.

Dictio se habet, ut in gravitate.

Figuræ splendidæ esse debent. Ejusmodi sunt αἱ ἀναιρέσεις, i. ablationes sive negationes; ut, *Sine tumultu* &c. Item αἱ ἀποστάσεις, h. e. separationes sive deflexiones à continuatione verborum ac sententiarum; quales exprimuntur, cùm rem à capite ipso repetimus, atque ita quasi novam ordimur sententiam. Interdum tamen ἀπόστασις nullum adfert splendorem. Quippe si continua sit ὀρθότης, fit καθαρότης, sive sermo purus. Verùm hoc vitabimus, si rectam orationem continuò excipiat περιβολὴ, ἢ πλαγιασμὸς, *complexio, aut obliquatio.*

Κῶλα, si Hermogenem audimus, longiora esse debent. At meritò repugnat Scaliger, quandoquidem nihil illustrius Sallustianâ dictione, cujus κῶλα penè omnia κομματικά: id est, præcisa.

Compositio, ac *clausula*, eadem, quæ in gravitate. Quamquam hîc in mediâ compositione unus alterque trochæus scitè interseri possit, modò clausula sit congruens splendori.

XVIII. De

XVIII. DE QUINCTA MAGNITUDINIS PARTE, SIVE DE VIGORE.

ATQUE ex his cognoſcere fuit, quomodo aſpera ac vehemens oratio ſplendorem acquirat. At cùm ea non ſenilis, atque exſanguis, ſed vegeta ac fortis eſſe debeat: neceſſaria quoque eſt orationis ἀκμὴ, ſive vigor; quo fit, ut oratio non langueat; ſed quaſi juveniles habeat lacertos, quibus validè tela mittat in adverſarios.

Sententiæ, ac *methodus*, ſe eodem habent modo, quo in aſperitate, & vehementiâ. Sed & *verba* eadem ſunt, quæ aſperitatis: eo tantùm differunt, quòd hîc voces aſperæ leniri debeant verbis gravitatis, ac ſplendoris. *Figuræ* quoque ſunt eædem, quæ in ſplendore, & vehementiâ. Quin *reliquarum* etiam *partium* tractatio peti debet ex iis, quæ ex Hermogene decerpſimus de ſplendore. Ex quibus omnibus planum fit, ἀκμὴν non habere præcepta propria; ſed ſuperiorum conſtare præceptis. Id quo magis appareat, viſum apponere illuſtre ἀκμῆς exemplum è Divinatione Cic. in Verrem. ubi Q. Cæcilii facultatem oratoriam hoc pacto perſtringit: *Putáſne, te poſſe de maximis, acerbiſſimiſque rebus, cùm cauſſam ſociorum, fortunaſque provinciæ, jus populi R., gravitatem judicii, legumque, ſuſceperis, tot res, tã graveis, tam varias, voce, memoriâ, conſilio, ingenio, ſuſtinere? Putáſne, te poſſe, quæ C. Verres in quæſturâ, quæ in legatione, quæ in præturâ, quæ Romæ, quæ in Italiâ, quæ in Achaiâ, Aſiâ, Pamphyliâque patrârit, ea, quemadmodum locis temporibuſque diviſa ſint, ſic criminibus & oratione diſtinguere? Putáſne, te poſſe, id quod in ejuſmodi reo maximè neceſſarium eſt, facere, ut, quæ ille libidinosè, quæ nefariè, quæ crudeliter fecerit, ea æquè acerba & indigna videantur eſſe iis qui audient, atque illis viſa ſunt qui ſenſerunt?*

XIX. DE SEXTA MAGNITUDINIS PARTE, SIVE DE ORATIONE CUMULATA.

TEMPUS eſt, ad extremam proficiſci μεγέθης partem. Ea eſt ΠΕΡΙΒΟΛΗ΄. Quam non ineptè mihi videor dicturus *orationem cumulatam*, aut *circumducentem*. Trapezuntius interpretatur *circumductionem*. At, ut bene inquit Scaliger *a*, non circumducitur res, ſed circum ipſam res aliæ. Nam rei additur aut genus, aut ſpecies, aut præſcriptio, aut totum, aut pars, aut perſona, aut locus, aut tempus, aut modus, aut inſtrumentum, aut cauſſa: quæ quia περιβολὴ cum re nudâ

a de re poët. lib. 4. cap. 1.

a ibidem. nudâ complectitur, propterea nec incommodè à Scaligero *a* complexio vocatur.

Περιβολῆς hoc major habenda est ratio, quòd absque asperitate, vehementiâ, vigore, ac splendore, oratio magna esse possit; at non item sine περιβολῇ.

Sententiæ περιβολῆς sunt περιληπτικαὶ, h. e. idoneæ ad cumulandam, atque, ut veteres loquebantur, augificandam orationem. Res autem, quæ assumi debent, sunt quadruplices. Nempe vel genus ad speciem, vel infinitum ad finitum, vel totum ad partem, vel ad rem ipsam accedunt τὰ παρακολουθοῦντα, h. e. circumstantiæ ejus ac consequentia; cujusmodi statuuntur personæ, loca, caussæ, occasio, tempus, ac modus.

Μέθοδος conficitur τῇ ἀναστροφῇ vel naturæ, vel orationis. *Naturæ*, cùm in rebus gestis priora postponuntur. *Orationis*, cùm probationes ponuntur ante id, quod probatur.

Περιβολὴ non habet proprium verborum genus; verùm locum in eâ habent aliarum formarum verba: aut siquod genus proprium est, id erit ἐπιμονὴ, quâ diutius in eâdem commoramur sententiâ. Verùm Hermogenes censet, eam potiùs ad prudentiæ methodum, quàm orationis circumducentis dictionem, pertinere.

Σχήματα περιβολῆς sunt πάντα τὰ ἐφελκόμενα, h.e. quæcunque non efficiunt per se perfectam sententiam; sed alteram tertiamque sententiam secum trahunt: quomodo, cùm audivimus *primò*, exspectamus *deinde*. Ejusmodi primo loco est ἀπαρίθμησις, sive enumeratio; quam tamen rectiùs *ordinem* appellabimus. Hæc non tantùm ob partium ordinem perspicuam reddit orationem; sed etiam animum auditorum suspendit rerum exspectatione. Secundum est προτίμησις, sive oratoris electio, cùm ita recensentur aliqua, ut unum cæteris prę-ponatur. Tertium, ὑπόθεσις, cùm pendet oratio ex conjunctione. Quartum, πλαγιασμὸς, sive oratio obliqua, de quâ sæpius dictum nobis. Quinctum, τὸ ἐπιτρέχον, sive sententiæ insertio inter subjectum & prædicatum. Sextum, ὑπόστασις, sive subjectio particularum, quarum una alteri respondet. Septimum, μερισμὸς, sive digestio, quâ oratio distinguitur particulis; cujusmodi sunt, quamquam, tamen; quidem, verùm. Quędam etiam περιβολῆς σχήματα sunt μὴ ἐφελκόμενα: velut ἄρσις καὶ θέσις, h. e. ablatio inferens: ut cùm unum tollitur, atque alterum asseritur: E. G. *non hoc, sed illud*. Deinde τὸ ἐξ ἀναιρέσεως συμπλεκτικὸν, copulatio dirimens, sive per negationem; ut cùm duobus propositis, non magis unum, quàm alterum, consequi ostenditur: E. G. *non*

non hoc solùm, sed illud quoque. Præterea συστροφὴ, sive conversio, vel, ut Trapezuntius vertit, convolutio; quâ periocha ita membris incisisque pluribus colligatur, ut intelligi nequeat, antequam ad finem fuerit perducta. Denique ἐπεμβολὴ, sive ἀποστροφὴ, h.e. aliarum sententiarum interpositio longior, adeò ut fiat ὑπέρβατον. Nam si brevius sit, quod interjicitur; non circumducens, sed velox fuerit oratio. Et hæc de figuris περιβολῆς.

Κῶλα, *compositio*, ac *clausula* περιβολῆς, assumuntur ex aliis formis, solâ exceptâ puritate. Cur verò hæc excipiatur, caussa est, quòd in puritate res ponantur nudæ ac simplices: at in περιβολῇ omnia dilatentur, atque exaggerentur.

Ad περιβολὴν ex Hermogenis sententiâ pertinet quoque ἡ μεστότης, h.e. oratio plena ac referta. Quippe quæ nihil aliud sit, quàm περιβολὴ περιβεβλημένη ἢ πλεονάζουσα ἐν ἑαυτῇ, quod Trapezuntio sit, *circumductio circumducta, sive in se redundans.* Hanc potissimùm effici ait, quando frequentantur σχήματα περιβλητικὰ, h.e. quibus gignitur περιβολή. Verùm, ut solidè comprobat Scaliger, ἡ μεστότης περιβολῆς propria non est, cùm extra περιβολὴν inveniatur, ac in humilem quoque cadat characterem.

XX. DE TERTIA IDEA, QUÆ EST PULCHRITUDO.

DE magnitudine satis dictum: transeamus ad pulchritudinem. Neque enim laudabilis est magnitudo, cùm

--- nulla venustas,

Nulla est in magno corpore mica salis:

ut de Quinctiâ scripsit poëta Veronensis *a*. Est autem pulchritudo duplex. Una est ἐν ὡραϊσμῷ, sive καλλωπισμῷ, h.e. calamistrato sive extanti ac nimio, eoque magis conspicuo decôre. Ab hoc oratio dicitur affectata: qualis est dictio Appuleii, atque olim Gorgiana, aliorumque sophistarum fuit. Altera est ἐν ἀξιώματι, i. dignitate; à quâ oratio dicitur splendida. Est enim splendor, orationis cultus cum gravi dignitate conjunctus. Istiusmodi inprimis est Demosthenica ac Tulliana dictio. Inter hanc ἀξιωματικὴν, & illam ὡραϊστικὴν, sive κομμωτικὴν orationem, interjectum est τὸ γλαφυρὸν, sive floridum, quod & dicitur φαιδρὸν, h. e. hilare dicendi genus. Hujusmodi inter alios est in Catullo, Velleio, Petronio. Item Herodoto, Luciano, Synesio; cujus epistolæ χάριτος *b* καὶ ἡδονῆς ἀποστάζουσι, & quidem

a epig. 87.

b venustate ac dulcedine fluunt.

dem μετὰ a τῆς ἐν τοῖς νοήμασι ἰσχύος καὶ πυκνότητος, ut Photius de eo in myriobiblo ait *b*.

Orationibus generis demonstrativi magis convenit florida ac hilaris dictio. At eæ, quæ in deliberativo, aut juridiciali versantur, magis gaudent pulchritudine cum dignitate conjunctâ.

Inprimis autem genus hoc ἀνθηρὸν, ut est apud Proclum in Chrestomathia, ἁρμόζει c τοπογραφίαις, καὶ λειμώνων, ἢ καὶ ἀλσῶν ἐκφράσεσιν. Sanè poëtæ ab hujusmodi descriptionibus carmini ornatum quærere solent. Unde Horatius epist. ad Pis.

Inceptis gravibus pleramque, & magna professis,
Purpureus, latè qui splendeat, unus & alter
Assuitur pannus: cùm lucus, & ara Dianæ,
Et properantis aquæ per amœnos ambitus agros,
Aut flumen Rhenum, aut pluvius describitur arcus.

Et Persius sat. 1:

Dicere res grandes nostro dat Musa poëtæ.
Ecce modò heroas sensus adferre videmus
Nugari solitos Græcè; nec ponere lucum
Artifices; nec rus saturum laudare, ubi corbes,
Et focus, & porci, fumosa palilia fumo.

Quamquam poëta hoc loco non tam veram descripsit grandiloquentiam, quàm affectatam.

Pulchritudo nullas habet peculiares *sententias*, nisi acutè dicta ei subjicere lubeat. Sed neque *methodum* propriam habet. Tota verò consistit in genere dicendi aures demulcente. Gaudet magis *verbis* propriis, quàm translatis; domesticis, quàm peregrinis; brevibus, quàm longis. Nec tamen poëtica adspernatur; sed parcè ea adhibet. Unde Photius, in Philostorgii historiâ τὸ κομψὸν *d* laudans, ait, eum uti poëticis, sed οὐ e κατακόρως, οὐδ' ἀχαρίτοις λέξεσι.

Σχήματα potissima sunt decem. Primum sunt παρισώσεις, h. e. syllabarum similitudo, sive in initio, quæ ὁμοιόαρκτον dicitur; sive in fine, quæ ὁμοιοκατάληκτον vocatur. Neutra tamen affectata esse debet, sed occulta temperataque. Occultatur autem utraque tum διακόψει, cùm inter primum ac postremum membrum, quæ inter se similia sunt, aliquid interseritur, atque ita membra interscinduntur: tum ἐναλλαγῇ, sive transpositione, cùm membra similia ponuntur in medio: tum ἰσώσει τῶν κώλων, cùm duobus membris paribus subjicitur impar. Alterum σχῆμα est ἐπαναφορά, sive repetitio in initio diversorum membrorum. Tertium, ἀντιστροφή, seu conversio, quâ idem iteratur in fine.

a cum sententiarũ robore, ac densitate.
b cod. 26.
c convenit locorum, pratorum, ac lucorum descriptionibus.
d ornatũ.
e citra satietatem, & vocibus minimè ingratis.

Quartum, ἐπαναστροφή, cùm idem est prioris membri finis, ac sequentis initium. Quinctum est, τὸ κλιμακωτὸν, sive gradatio. Sextum, μερισμὸς κατὰ συζυγίαν, sive partitio parium. Septimum, τὸ ὑπέρβατον, quo verbum in extremam differtur sententiam. Octavum, τὰ καινοπρεπῆ, sive innovatio: ut prolepsis, syllepsis, enallage, aliæque Grammaticorum figuræ. Nonum, αἱ διὰ δύο ἀποφάσεων γινόμεναι καταφάσεις, duæ negationes pro unâ affirmatione. Decimum est, τὸ πολύπτωτον, quo eadem vox mutatis effertur casibus.

Κῶλα vel mediocriter longa esse debent, vel brevia quidem, sed continuata, connexaque, ita ut alia ex aliis pendeant.

Compositionis hîc inprimis habenda ratio est. Vitandi in eâ hiatus, & asper consonantium concursus. Propiùs à poëtarum compositione abest, quàm reliquæ ideæ. Quippe ita confici debet, ut nec versum efficiat, nec longè absit à versu. Itaque & cognatos pedes amat, cujusmodi sunt dactyli, anapæsti, spondei; quamquam Rythmici observant, anapæstos ac spondeos differre ob dissimilem percussionem. Verba denique, quibus constant periodi, non debent esse ἰσοσύλλαβα, ὁμοιότονα, καὶ ὁμοιόχρονα, h.e. pari syllabarum numero, aut accentu, vel quantitate similia. Nihil enim venustati accommodatius varietate.

Clausulæ ne sint stabiles, sive insistentes; sed pendulæ; ita ut aut penultima brevis sit, ultima longa, aut contrá. Sed & monosyllaba in fine collocata venustatem adferunt; uti argumento est illud Tullii in Manilianâ: *Itaque non mihi tam copia, quàm modus in dicendo quærendus est:* & Horatianum *a* isthoc: a in Arte.

Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.

Refugit hæc idea brevitatem, quia obscuritatem parit; quæ crucem potiùs figit, quàm voluptatem gignit. Itaque Photius *b*, cùm in aliis laudet historiam Nicephori Constantinopolitani: tamen unum hoc culpat, quòd nimiùm brevis sit. Hoc enim in caussa esse ait, quòd non omnes expleat partes venustatis. b cod. 66.

Etiam venustati adversatur anxia cura, quam περιεργίαν vocant. Quæ quia aberat ab historia Sergii Confessoris, ab eodem Photio *c* laudari hoc nomine meruit. Nimirum florida dictio debet exsurgere naturali venustate: quod non intelligunt, qui anxiè sectantur flosculos declamatorum. Nam hoc pacto oratio fit affectata: quod grande est vitium, utcunque eo nonnulli, & sibi, & aliis placeant. c cod. 67.

XXI. DE

XXI. DE QUARTA IDEA, SIVE DE ORATIONE CONCITATA.

HABEMUS, quomodo oratio fiat perſpicua, magna, pulchra; quorum primum eſt neceſſitatis, alterum dignitatis, tertium jucunditatis. Nunc, ut inſtituimus, reliquas affectiones ordine perſequamur. Neque enim ſufficit, amplitudinem eſſe pulchram; quia nec oratio debet eſſe ignava, cùm non comparetur aquæ ſtagnanti, ſed flumini; nec ſtatuam debeat referre, aut Tityrum ſub fago recubantem; ſed juvenem, & animo alacrem, & corpore vegetum. Id verò præſtat ἡ ΓΟΡΓΟΤΗΣ; quam rectiùs incitatum, ſive concitatum, aut præceps dicendi genus appellabimus, quàm celeritatem; cùm non ἁπλῶς velocitatem notet, ſed quandam quaſi fulmineam celeritatem. Fit ea, cùm res, ac ſententias, alias aliis ſuperaddimus. Convenit autem cuilibet characteri. Sanè humilis exemplum habemus in iſto

a Ecl. 1. Maronis *a*:

Inſere nunc, Melibœe, piros, pone ordine vites.

b 1. Georg. Quemadmodum medii in hoc *b*:

Nudus ara, ſere nudus: hyems ignava colono.

Proprias *ſententias* non habet; niſi cuipiam ſit viſum ei ſubjicere illa, quæ argutè dicuntur; cujuſmodi multa petere eſt ex clarorum virorum apophthegmatis.

Methodus ejus eſt, ut brevibus objectiunculis breves ſubdantur ſolutiones. Eſtque triplex. Primùm, ἀπάντησις ἢ ἐναντίωσις, noſtrorum argumentorum objectio. Deinde ἀντίθεσις, ſive πρόληψις, quâ adverſarii objectionem anticipamus, atque diluimus. Præterea συνδρομὴ, ſive συγχώρησις, quâ unum concedimus, at alterum opponimus: ut

c ad Demonicū. vulgato illo Iſocratis *c*: τῆς παιδείας τὴν ῥίζαν πικρὰν εἶναι, γλυκεῖς δὲ τοὺς καρπούς· *Literarum quidem radices amaras eſſe, ſed fructus dulces.*

Admittit omne genus *verborum:* attamen maximè gaudet brevibus, quia celeriùs abſolvuntur.

Σχήματα ejus ſunt triplicia. Quædam reddunt orationem inciſam, nec tamen id facere videntur. Ejus eſt generis πλαγιασμὸς, ſive oratio obliqua, & συστροφὴ, ſive periodus involuta, quam converſionem, aut convolutionē dicere poſſumus: item πολύπτωτον, ſi fiat inciſim. Quædam videntur orationem reddere inciſam, nec tamen id præſtant. Ejuſmodi eſt τὸ καθ᾽ ἀποστροφὴν, quo poſt factam declinationem ad perſonam redimus, quam primariò ſpectet oratio: item τὸ ἐπιτρέχον,

ἢ τὸ

ἢ τὸ κατ' ἐπιδρομήν, quo ita aliquid concedimus, ut aliud opponamus. Inter ea autem hoc diſcriminis eſt, quòd ἀποστροφὴ ſemper efficiat γοργότητα: τὸ ἐπιτρέχον tum tantùm, cùm membra ſunt longiora. Quædam denique ejus ſunt orationis, quæ & inciſa eſt, & talis videtur: ut ἀσύνδετον κομματικὸν, quod à Cornificio articulus, ab aliis diſſolutum vocatur. Item ἐπαναφορὰ, ἀντιστροφὴ, & συμπλοκὴ, ſive πολυσύνδετον.

Compoſitio non debet eſſe hiulca; gaudet maximè trochæis, quia pes hic celeritatem habet.

Clauſula quoque eandem ob cauſſam trochaïca plurimùm eſſe debet.

XXII. De quincta idea, sive de oratione morata generatim, ac speciatim de prima ejus ſpecie, nempe simplicitate.

SUMMA eorum capita delibavimus, quæ ab Hermogene dicuntur de incitato ac præcipiti dicendi genere: conſequi videtur, ut conſiderationem intendamus in ſermonem moratum. Nec enim ſatis eſt, orationem eſſe perſpicuam, grandem, jucundam, ac concitatam: ſed etiam requiritur, ut habeat τὸ ἮΘΟΣ, h. e. morum ac virtutum ſignificationes: quippe eâ re magnum pondus accedit ad animos impellendos. Vt autem oratio ſit iſtiuſmodi, non verſutiloqua eſſe debebit, ſed ſimplex. Inſuper jucundam ac ſuavem eſſe convenit; quia horrida incultaque ſimplicitas nauſeam adfert. Acutam quoque eſſe oportet; quia ludibrio aliis eſſe ſolent, quibus nihil eſt aceti in pectore. Modeſtia etiam, & verecundia, multùm confert; quia odio habentur homines pompatici, qui ſibi putant vel ad digituli crepitum ſilentium deberi, omneſque præ ſe fenum eſſe oportere. Requiritur quoque, ut, quæ dicuntur, ab animo proficiſci, vereque dici videantur. Quamquam hoc quidem ſub ſimplicitate complecti liceat. Sed eò adjicitur, quia eſt & quædam ſimplicitas ſimulata. ut illa Sinonis II. Aen. qua perſuaſit, ut equus in urbem adduceretur. Denique gravitate opus eſt in reprehendendo, atque expoſtulando. Itaque ſex in univerſum Hermogeni partes ſunt τοῦ ἤθους: ἀφέλεια, ſeu ſimplicitas, γλυκύτης, ſive ſuavitas, δριμύτης, ſive acrimonia, ἐπιείκεια, ſive modeſtia, ἀλήθεια, ſive veritas, & βαρύτης, ſive gravitas in objurgando.

ἈΦΕΛΕΙ´ΑΣ, sive simplicitatis sententiæ sunt quadruplices. *Primò* enim hujus sunt loci sententiæ καθαρότητος, sive puritatis, puris tamen aliquanto communiores. *Deinde*, quæ conveniunt hominibus simplicibus; cujusmodi in Bucolicis Maronis, ac inprimis Theocriti, legimus. E Bucolicis est istoc Tityri Ecl. 1:

Vrbem, quam dicunt Romam, Melibœe, putavi
Stultus ego huic nostræ similem: quò sæpe solemus
Pastores ovium, & teneros depellere fœtus.

a act. 1. sc. 1. Similiter in Comœdiis: ut hoc Simonis in Andria *a*:

--- Placuit tum id mihi.
Sic cogitabam: Hic, parvæ consuetudinis
Caussâ, mortem hujus tam fert familiariter.
Quid si ipse amâsset? quid mihi hic faciet patri?

b orat. pro Roscio Amerino. Talem & Cicero *b* describit Sextum Roscium initio narrationis: *C. Quinctius, cæterarum rerum paterfamilias sat diligens, in una re non satis prudens*. Simplex quoque illa Didonis oratio:

Anna, (fatebor enim) miseri post fata Sichæi
Solus hic inflexit sensus.

Præterea, cùm multa exempla ab animalibus, aut stirpibus, petuntur. Nam si unum tantùm, alterumque, adducatur; suavitatem potiùs, quàm simplicitatem, adferet ea res orationi. *Denique*, cùm vel adversarium, vel auditores, jurejurando nobis obstringimus, aut jurejurando parvâ de re aliquid affirmamus. At cùm ex enthymemate facimus jusjurandum, ita ut jusjurandum habeat vim argumenti: non tam illud simplicitatem, quàm splendorem, ac magnitudinem parit.

Methodus se ferè habet, ut in oratione purâ: tantùm hîc addimus, idem nos consequi, si singula narremus minutatim, aut res graves nudè & absque circuitione proponamus.

Dictio tum eadem est, quæ καθαρότητος, de quâ egimus; tum quæ δριμύτητος, sive acrimoniæ, de quâ infrà dicturi simus.

Σχήματα, *verborum compositio*, ac *clausula*, sese habent, ut in oratione purâ. Atque hæc de simplicitate.

XXIII. DE

XXIII. De secunda moratæ orationis parte, quæ est suavitas.

ΓΛΥΚΥΤΗΣ, sive suavitas, differt plurimum à venustate. Nam huic turpe opponitur; illi asperum. Omnia Ciceronis (nisi de iis quis controversiã moveat, quæ languidiùs in exilio scripsit) venusta sunt; at non item suavia: & meritò, cùm in invectivis aspera requiratur oratio.

Maximè autem consistit suavitas in sententiis. Inter has principem locum obtinent fabulæ poëticæ; quarum licet messem metere maximam è Metamorphosi Antonini Liberalis, ac inprimis Ovidianâ.

Proximus debetur iis, quæ historiis quidem inferciuntur, attamen pro fabulis habentur: velut quod de Romulo, & Remo, à lupâ nutritis, scribit Livius.

Tertius continet illa, quibus nonnihil fabulosi admixtum: quomodo vera quidem fuit pugna Marathonia; at à fabulâ est, quod de Panos augurio Herodotus *a* in ejus descriptione commemorat. a *lib.6.*

Quartus est eorum, quæ sensus maximè adficiunt; ut res naturales. Cujusmodi suavitatis exemplum suppeditabit illa aquæ ac platani descriptio, quam ex Phædro Platonis in primum de Oratore retulit Tullius. Nihil quoque suavius istis lib. II. de Oratore: *Ac principio terra universa cernatur, vestita floribus, herbis, arboribus, frugibus. Quorum omnium incredibilis multitudo insatiabili varietate distinguitur. Adde huc fontium gelidas perennitates, liquores perlucidos amnium, riparum vestitus viridissimos, speluncarum concavas altitudines, saxorum asperitates, impendentium montium altitudines, immensitatesque camporum.* Huc etiam pertinent amatoria, honestis quidem honesta, sed turpibus turpia, & Latinè apertèque prolata. Ac horum quidem exempla non commemorabo; tum quia pudor noster aversatur verba nupta, ignotaque in Vestalium sacris; tum quòd Catonibus theatro nostro interdicere, ac Florales instituere, animus non sit. Honesta verò exempla abunde inter alia suggeret Heliodori de Theagenis & Charicleæ amoribus mythistoria. Nec satis est, ut sermones sint honesti, & lepidi; sed oportet etiam sint tempestivi: h.e. non affectati, sed ex occasione velut semine enati. Quas tres in convivali sermone conditiones, pro tribus Gratiis, jure optimo in Como suo requirit vetus condiscipulus & amicus, Erycius Puteanus, vir mirâ ingenii, mo-

morum, doctrinæque elegantiâ: cujus hoc loco quo de suavitatis ideâ agimus, eo lubentiùs memini, quia dictione ejus nihil floridius, suavius, ac illecebrosius.

Quinctus suavium sententiarum locus tribuitur laudi nostri. Itaque, Tullio teste *a*, *Themistoclem, illum summum Athenis virum, dixisse aiunt, cùm ex eo quæreretur, quod acroama, aut cujus vocem libentissimè audiret: ejus, à quo sua virtus optimè prædicaretur.* Nec nostri solùm, sed nostrorum etiam laudem lubentissimè audimus. Vnde Atheniensem Athenis laudare haut difficile erat: ut est apud Platonem in Menexeno, & Aristotelem primo Rhetor. Etiam jucunda est nobis laus rerum earum, quas maximi facimus. Velut picturarum, vel hortorum, si talibus impensiùs capiamur.

a *pro Archia.*

Sextus locus continet prosopopœias, apostrophas ad res inanimas, ac quicquid istiusmodi est. Cicero pro Marcello: *Parietes, medius fidius, C. Cæsar, ut mihi videtur, hujus curiæ, tibi gratias agere gestiunt.*

Μέθοδος habet se, ut in oratione purâ, ac simplici.

Dictionem vult Hermogenes esse puram, ac simplicem. Attamen, ut Maronis loco probat Scaliger, major suavitas à pictâ oratione oritur, quàm simplici. Quamquam id fortasse haut adversetur Hermogeni, quia is per puram ac simplicem orationem intelligit eam, quæ conflatur partim è propriis, partim è metaphoris non longè petitis. Imò idem quoque agnoscit, poëtica ad suavitatem conferre, modò in iis non excedamus modum. Sed & epitheta suavitatem párere ait; quæ utique non minùs modificata, quàm propria esse possunt. Ac nequid temere hîc ab Hermogene adsertum putes, ejus de epithetis sententiam confirmat, quòd Stesichorus iccirco dulcissimus sit habitus, quoniam epithetis abundabat.

Σχήματα, ut in puritate, simplicitate, & pulchritudine.

Compositio, ut in pulchritudine. Etiam suavitatem interdum parit vocalium concursus. Sanè quid suavius isto *b*:

Phyllida amo ante alias.

b *Ecl. 3.*

Sed de eo etiam in magnifico charactere dictum.

Clausula affecta est, ut in ideâ dignitatis, ac pulchritudinis.

XXIV. De parte tertia orationis moratæ, sive de acrimonia.

ΔΡΙΜΥ'ΤΗΣ, sive acrimonia, duobus constat sententiarum generibus. Nam vel sententiæ acutæ simpliciter pronunciantur; cujus exempla suppeditat sermo Cyri à Tullio in extremo Catone è Xenophonteâ Cyri pædiâ conversus: vel contrà sententiæ simplices acutè explicantur: quod quadrifariam fit. Primùm, quoniam ludimus ὁμωνυμίᾳ: ut cùm vocabulum quodpiam novâ usurpamus significatione, sed cum vocis ἐτυμολογίᾳ consentiente: ut si scortum voces φίλανδρον. Deinde, propter ὁμοιότητα, sive soni similitudinem: quò refer τὸ παρὰ γράμμα. Hinc ob παρονομασίαν; per quam Hermogenes intelligit ἀντίθεσιν, sive διλογίαν, quâ vox aliqua repetitur, sed mutatâ significatione. Novissimè, propter conjunctas duas μεταφοράς, quarum prior mollior, altera durior est: ut in Manilianâ; *Corinthum patres vestri totius Græciæ lumen exstinctum esse voluerunt.* Durius foret, si ἁπλῶς dixisset, Corinthum exstinctam: nunc mitigatur, cùm præmittit, *lumen*.

XXV. De quarta orationis moratæ parte, quæ est modestia sive æquanimitas.

ἘΠΙΕΙ'ΚΕΙΑΝ Trapezuntius *modestiam* nominat. At rectiùs cum Terentio *a æquanimitatem* appellabimus. Nam *modestia*, quę Græcis σωφροσύνη, latiùs patet; ut quæ ἐπιείκειαν ipsam comprehendat. *a prologo Andr. & Phorm.*

Hæc idea omnia cum puritate, ac simplicitate orationis, communia habet, præter sententias, ac methodum. *Sententiæ* ejus sunt quatuor generum. Primò, cùm nostra extenuamus: ut initio orat. pro Archiâ: *Siquid est in me ingenii, Judices, quod sentio quàm sit exiguum* &c. Hic modus in exordiis inprimis locum obtinet. Deinde, cùm omittimus, quæ pro nobis dicere poteramus. Ita Demosthenes, cùm à Midia colaphum accepisset, etsi crimen illud aggravabat, quòd fuisset τριηράρχης *b*, præclareque de Rep. meritus: non tamen his insistit; sed ait se ea tantùm velle adferre, quæ quivis è populo in tali caussâ diceret. Præterea modestiæ est, cùm orator ait, se, adversarii importunitate coactum, caussam dicere: at maluisse se rem per arbitros transi- *b triremis præfectus.*

transigere. Facit hoc Cicero in Quinctianâ. Item, cùm reprehensuri laudamus: ut in confutatione Manilianæ; *At enim vir clarissimus, reipublicæ, & vestris beneficiis amplissimis affectus, Q. Catulus; itemque summis ornamentis honoris, fortunæ, virtutis, ingenii, præditus Q. Hortensius, ab hac ratione dissentiunt: quorum ego auctoritatem multis locis apud vos plurimum valuisse, & valere oportere, confiteor* &c.

Μέθοδος modestæ orationis est triplex. Primus modus est ἐλάττωσις ἢ μείωσις τῶν αὐτοῦ χρηστῶν, nostrorum bonorum ac commodorum extenuatio. Fit ea ἢ μετ' ἐνδείξεως *a*, quæ aperta est extenuatio; vel ἄνευ τῆς ἐνδείξεως *b*, qui extenuationis modus ut occultior est, ita majorem quoque verecundiam ac modestiam indicat. Ratio altera est παράλειψις, sive præteritio; quæ vel nullam planè commemorationem habet, vel nomine tenus præteritio est; ut cùm quis se præteriturum ait, quod tamen cursim delibat. Tertius modus est ἀφήγησις, quâ res nudas breviter & ordine narramus, nec quicquam foris assumimus.

a *cũ quadam significatione.*
b *absque indicatione.*

XXVI. DE QUINCTA PARTE MORATÆ ORATIONIS, SIVE DE IDEA SEXTA, NIMIRUM VERITATE.

ET hæc περὶ ἐπιεικείας *c*. Deinceps docet Hermogenes, quomodo consequamur, ut oratio videatur ἐνδιάθετος, καὶ ἈΛΗΘΗ'Σ *d*. Nam, licet initio veritatem fecerat unam è septem primariis ideis: tamen, cùm ad moratam pervenit orationem, agnoscit, τὸ ἀληθὲς *e* quoque ei subjici. Quod si est, sex tantùm, vel ipsius Hermogenis confessione, fuerint ideæ. Imò quinque fortean, cùm eidem δεινότης *f* nihil aliud sit, quàm aliarum omnium idearum ὀρθὴ χρῆσις *g*. Nos nihilominùs ordini Hermogenis insistemus.

Sententiæ quævis in veritatis formâ locum habent, ac inprimis τῆς ἀφελείας *h*. Nam, ut scenicus Philosophus in Phœnissis scribit:

Ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ *i*.

Ad *methodum* hæc pertinent. Primò, τὸ μὴ προλέγειν, h. e. non prædicere animi affectionem: ut cùm sine ullâ præmunitione juramus, admiramur, optamus &c. Deinde objectiones adversariorum non dissimulare; sed verè proponere atque ad eas respondere absque ullâ præmunitione. Præterea, cùm ex abrupto aliquid aggredimur: nam initium videtur orationis subitæ, nec domi præmeditatæ. Insuper, cùm orationis σχῆμα immutamus: ut cùm à judicibus transimus ad adversarium, ab hoc ad nos, à nobis ad quæsitorem &c.

c *de modestia.*
d *ex animo profecta, veraque.*
e *veritatem.*
f *vis dicendi.*
g *rectus usus.*
h *simplicitatis.*
i *Sermo esse simplex veritatis assolet.*

Denique

Denique huc pertinet παρομολογία, sive *confessio*. Ut illo Didonis:

Anna, (fatebor enim) miseri post fata Sichæi,
Solus hic inflexit sensus.

Præterea μετάνοια, sive dicti *pœnitentia*; item ἐπανόρθωσις, verbi *emendatio*; ἀνάμνησις, sui ipsius *admonitio*; λύπη, *dolor*, propter verbum quodpiam, quod exciderit &c.

Λέξις variat pro affectuum varietate. Sanè in irâ verba esse debent aspera, ac vehementia: misericordia suavem exigit dictionem. atque ita in aliis.

Σχήματα huc pertinent, quæ ostendunt, orationem ex animo proficisci. cujusmodi sunt ista. I. αἱ ἀποστροφαὶ ad adversarium. II. ἀποστροφαὶ μετ᾽ ἐρωτήσεως a. III. τὸ δεικτικὸν, sive demonstratio; cuius & suprà meminimus. IV. διαπόρησις, sive dubitatio. V. ἀποσιώπησις, sive reticentia. VI. ἐπίκρισις: sive judicium Oratoris de personâ, facto, aut re. VII. ἐπιδιόρθωσις, seu correctio. VIII. ἀναπόλυτος μερισμὸς, distributio non absoluta. Nam absoluta, perfectaque, meditationem indicat.

a orationis aversiones cum interrogatione.

Κῶλα, *compositio*, ac *clausula*, sese habent, ut in formâ vehementiæ; hoc uno excepto, quòd in misericordiâ, ac oratione lugubri, ea habent locum, quæ de simplici oratione diximus.

XXVII. DE GRAVITATE, SEXTA PARTE ORATIONIS MORATÆ.

SUPERSUNT βαρύτης, sive gravitas, & δεινότης, sive dicendi vis. De vi dicendi mox: de gravitate nunc videamus.

ΒΑΡΥΤΗΣ est oratio gravis molestáque animo auditorum: ut quâ orator cum auditoribus expostulat. *Sententiæ* sunt ὀνειδιστικαὶ, sive exprobrantes. Eæ applicantur vel ad res, vel ad personas. Ad res, ut cùm quis ait, se pro meritis in Remp. aut nulla accepisse beneficia, aut pro maximis minima &c. Ad personas, ut si dicat quis, se ob id in exilium ejici, ob quod alius sit honoribus auctus amplissimis, maximisque.

Μέθοδος est quadruplex. I. dissimulanter de se, aut adversario, loqui. II. res confessas interrogando ad dubitationem revocare. III. dubitanter affirmare res confessas. IV. judicare aliquid esse necessarium, quod tamen velit indicare non esse necessarium.

Cæteras partes habet cum aliis formis communes, ac inprimis cum simplicitate modestiâque.

XXVIII. De postrema idea, quæ est dicendi vis.

De ſex ſive ideis, ſive affectionibus, ſatis. Quare, quod reliquum eſt, dicamus de recto earum uſu. Id verò præſtat ΔΕΙΝΟΤΗΣ, quam meliùs *dicendi vim* appelles, quàm, ut multi, *aptam gravitatem*. Quippe non ſolùm aptitudinem ſignificat, ſed efficacem aptitudinem. Petrus Nunneſius *prudentiam* appellat. Non malè: attamen nec optimè, cùm ea propriè, ut egregiè ait Scaliger, ſit *vis orationis, quæ oritur ex illâ prudentiâ, quâ partes ſuæ cuique attribuuntur*. At falluntur, qui δεινότητα ſoli charactèri magnifico ineſſe putant; cùm conſiſtat in recto omnium idearum uſu.

Sunt autem tria quodammodo genera δεινοῦ λόγου. Quædam oratio δεινὴ & eſt, & videtur; ut illa Demoſthenis περὶ παραπρεσβείας. Quædam eſt, non tamen videtur; ut de lege Leptinæ, cui occulta ineſt δεινότης. Quædam videtur δεινὴ, nec eſt; ut illa Cyclici ſcriptoris a:

a apud Horat. in Arte.

Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum.

Talis quoque erat ſophiſtarum oratio, quæ ob verborum gravitatem δεινὴ videbatur, cùm tamen nulla rebus, aut ſententiis, ineſſet gravitas.

Tum vera, tum apparens δεινότης, quatuor habet ſententiarum genera. I. τὸ παράδοξον, quod contra omnium, vel maximæ hominum partis, opinionem eſt. II. τὸ βαθὺ, quod eſt obſcurius, ita ut à paucis, ac eruditis ſolùm, intelligatur. III. τὸ βίαιον, quo adverſarii argumenta in ipſum retorquentur. IV. παρενονημένον, quod fit omiſſione propoſitionis alterutrius in ſyllogiſmo.

Μέθοδος, *cæteraque*, petantur è formis μεγέθους, ſive magnitudinis.

XXIX. Doctrinæ de ideis, ac simul elocutionis oratoriæ, epilogus.

Atque hæc eſt Hermogenis de Ideis doctrina; cujus conſpectum dare, quàm univerſam convaſare ſupellectilem, magis curæ pretium duxi. Nam quis futurus eſt ſcriptionis noſtræ modus, ſi nobis lubido ſit, omnia ab aliis bene dicta colligere, ut hodie fartores ſolent, qui unum hoc agunt, ut aliorum fetus de manibus extrudant? Equidem, cùm mihi ſemper cautio fuerit, ut ab hâc ſcabie ungues tenerem: nunc quoque contentus ero hâc qualicunque ad ſacra-

ſacraria Hermogenis manuductione: ac ne quidem addere animus eſt judicium Hermogenis de clariſſimis ſcriptoribus, quod ſuis ille præceptionibus de Ideis examuſſim accommodavit. Ipſa Hermogenem adeat juventus: ac cum eo conferat, quæ ante illum de ideis cùm alii tradidere, tum Halicarnaſſenſis, (cujus melior pars deperiit) & Ariſtides, qui fusè de eâ ſcripſit, at confuſé. Quod ſicui aqua hærebit, cùm Græcum adeat enarratorem, tum Trapezuntii Rhetoricorum libros quinque, ſcholia Ioa. Sturmii in Hermogenẽ, Petrum Nunneſium Valentinũ libro quarto Rhetoricarum Inſtitutionum, Ludovicum Carbonem libro III. de Elocutione. Sed & quædam ſuper Hermogenis ideis Italicè ſcripſit Julius Camillus. Pretium quoque fuerit Hermogeni ſuccenturiare eam doctrinæ Hermogenicæ, ac Trapezuntianæ, cenſuram, quam ſcripſit vir maximus, Jul. Scaliger cap. I. Paraſceues. Tantùm optem, ſimul lectori ſuccurrat id quod ſuprà dicebam, cùm excuterem, quæ Demetrius, ac Hermogenes, de characterũ numero ſcriptis conſignarunt. Id verò iſtiuſmodi eſt: Quamvis hi commentationes ſuas non tam ad philoſophorum, quàm rhetorum, ſcripſerint lucernam: haut dubiè tamen cùm poëticæ, tum oratoriæ artis amantes, maximum ex iis fructum capere poſſe; modò uſum eorum, quem aſſidua dabit veterum lectio, cognorint. Sanè poëta præcipuè ſectatur magnitudinem, & dulcedinem, præterquam in Comœdiâ, ac Bucolicis; quamquam hæc interdum aſſurgunt, ut argumento eſt Maronis Pollio; ut ſuperiùs retuli. Orator autem in judiciali genere inprimis ſectatur perſpicuitatem, περιβολὴν, & orationem moratã: hinc aſperitatem, vehementiam, & γοργότητα: ac deniq; reliquas magnitudinis formas. In deliberativo hoc diſcriminis eſt, quòd hîc ex ideis moratis moderatè adhibeat objurgationem, ac gravitatem quoque amet. Panegyrica potiſſimùm requirit dulcedinẽ, & venuſtatem: at repugnat ei cùm aſperitas, ac vehementia, tum inprimis γοργότης. Nec partium orationis par ratio eſt. Quippe in exordiis maximè commendantur περιβολή, & modeſtia; in narrationibus, cùm veritas, tum γοργότης, quæ & ipſa plurimùm in cõtentione atque epilogo pollet, In παθητικῇ quoque oratione regnat aſperitas: in ἠθικῇ verò elucẽt omnes moratæ orationis formæ, preter objurgationem. Verùm hæc, uti dixi, meliùs aſſiduâ cognoſcentur antiquorum lectione. Quare iis non inſiſto: ſed bonis avibus accedo ad poſtremam officii oratorii partem, quæ eſt pronunciatio. Nam cur ab iis diſſentiam, qui memoriam faciunt quartam Rhetoricæ partem, ſtrictim oſtendi libro primo *a*, ac inferius *b* etiam attingam: fuſiùs

a *cap. I. ſect. 3.*
b *cap. ſeq. ſect prima.*

siùs autem δυσσοποιὸν ac pertinacem multorum errorem eluere sum conatus libro de natura ac constitutione Rhetorices. Nec propterea penitùs præterire est animus, quæ de memoria scire interest oratoris: sed præcipua de eâ exponã capite IX. in pronunciationis præceptis. Neque futurum ignoro, ut, quia non veremur recedere à veterum nonnullis, eo institutõ huic odiosi ogganniant sophistæ. Sed si à nobis quidem steterit veritas, ut censeo: tandem illa exolescet opinio; non secus atque Salamandræ (quas ignem frigore suo exstinguere, ex aliorum relatu prodidit Aristoteles *a*, eumq́ue potiùs, quàm experientiam, secuti Antigonus *b* & Aelianus *c*) aliquantisper in igne illæsæ consistunt ob terreæ cutis duritiem; at diutiùs admotæ comburuntur.

CAPUT VIII.

DE PRONUNCIATIONE GENERATIM.

PRONUNCIATIO, *sive actio, est vocis corporisq́ue apta pro rerum affectuumq́ue varietate conformatio.*

I. QUANTA PRONUNCIATIONIS VIS SIT.

PRONUNCIATIO, sive actio, nihil aliud est, quàm, *ex rerum & verborum dignitate, vocis, & corporis moderatio*: prout Cicero definit I. de Invent. Quanta sit ejus virtus, cùm Isocrates ostendit orat. ad Philippum, & Dionysius lib. de charactere Demosthenis: tum vel illud argumento est, quòd, ut ait Tullius in orat. ad Brutum, *infantes actionis dignitate eloquentiæ sæpe fructum tulerunt, & diserti, deformitate agendi, multi infantes putati sunt.* Hinc idem inibi hanc quandam corporis eloquentiam; & lib. III. de orat. quasi sermonem corporis appellat. Asconius quoque eam appellavit vitam orationis, quia sine eâ orationis membra sunt velut emortua, sine sensu, sine motu. Et Philisco Rhetori dicebat Antoninus Imperator *d*, τὸν μὲν ἄνδρα δείκνυσιν ἡ κόμη· τὸν δὲ ῥήτορα ἡ φωνή *e*. Itaque meritò Demosthenes tribuit ei primas, secundas, tertias; ut præter alios *f* scribunt Photius in bibliothecâ suâ, & B. Augustinus epist. LVI. ad Dioscurum. Sed & olim dictum fuit, in Demosthenis orationibus magnam Demosthenis abesse partem. unde Aeschines *g*, cùm rogatus à Rhodiis, pridie iis legisset suam in Ctesiphontem orationem, ac postridie suavissimâ & maximâ voce præle-

a *l. 5. Hist. animal. c. 19: sive ex distinctione Cæsaris Scaligeri c. 18. sect. 230.*
b *tmemate 91. mirabilium narrationum.*
c *l. 2. Hist. animal. cap. 31.*
d *Philostratus lib. 2. de vitis sophistarũ.*
e *Virum argui comâ, at Rhetorem voce.*
f *Cic. 3. de orat. & in orat. perfecto. Fab. lib. 11. cap. ult.*
g *Cic. 3. de Orat. ad Quinctũ. Et Plinius Veronensis lib. 7. c. 30. Val. Max. l. 8. c. 10. Philostratus in vitis Sophist. & Photius initio biblioth.*

prælegisset illam, quæ erat à Demosthene edita pro Ctesiphonte: illis admirantibus subjecit, *Quanto magis admiraremini, si audivissetis ipsum!* sive, ut Plinius junior a refert, τί δὲ εἰ αὐτοῦ τοῦ θηρίου τὰ αὐτοῦ ῥήματα βοῶντος ἀκηκόειτε; Nempe se Demostheni imparem agnovit Aeschines; quem tamen ipse inimicus Demosthenes à vocis magnitudine appellat c μεγαλοφωνότατον. Grammaticus quoque is, qui è variis nobis Virgilii vitam concipilavit consarcinavitque, autor est, Virgilium maximâ cum suavitate recitâsse, mirisque lenociniis. Et Seneca d tradidit, *Iulium Montanum poëtam solitum dicere, involaturum se quædam Virgilio, si & vocem posset, & os, & hypocrisin: eosdem enim versus, eo pronunciante, bene sonare; sine illo, inarescere quasi mutos.* Etiam Statium Papinium à bonâ voce commendat vetus Juvenalis scholiastes e; ubi refert, quantâ cum voluptate vulgò audiretur.

a l. 2. ep. 3.
b *quid si illā ipsam belluam sua verba vociferantem audivissetis?*
c *maximè vocalem.*
d *apud scriptorē vitæ Maronis. Hodie in Seneca nō legas.*
e *ad sat. 7.*

II. QUIBUS AD PRONUNCIATIONEM COMPARANDAM SIT OPUS.

COMPARATUR pronunciatio tribus illis, quibus ad universam disciplinam opus esse, dicere solitus est Aristoteles; ut scribit Laërtius f. Ea sunt, φύσις, g μέθοδος, γυμνασία. quæ Aristoteles disertim requirit III. Rhet. cap. XII. Alii appellant, φύσιν, τέχνην, καὶ ἄσκησιν. Ut auctor libelli de liberis educandis, qui vulgò creditur Plutarchus. Ἡ φύσις, inquit, ἄνευ μαθήσεως τυφλὸν, ἡ δὲ μάθησις ἄνευ φύσεως ἐλλιπὲς, ἡ δὲ ἄσκησις χωρὶς ἀμφοῖν ἀτελές. h. e. *natura sine disciplinâ cæca est; disciplina sine natura mutila; exercitatio autem sine utrâque imperfecta.*

f *In vita Arist.*
g *natura, ars, exercitatio.*

Ac primò φύσει, seu naturâ, opus est. Sunt enim, quos deterreat frontis mollicies, pudorque naturâ insitus; ut de Isocrate legimus. Alios deterret vox ipsa, sive ea pro λευκῇ καὶ ἐκκεκαθαρμένῃ, hoc est, candidâ claráque, sit μέλαινα, id est, fusca, prout appellat Tranquillus: sive sit tenuis ac feminea, qualis est, quam Græci χοινίνην, vel etiam χοινίλην, Hesychio teste, vocant: nempe ἀπὸ τοῦ χοινίζεσθαι, quod est instar junci flectere: Titinnius eam, sive à Græco κρότος, sive à crotalo, *succrotilam* vocat. Nonnulli quoque vel τραυλοὶ sunt, qui litteram certam efferre nequeunt; vel ψελλοὶ, qui literam syllabámve in sermone prætereunt; vel ἰσχνόφωνοι, qui nequeunt celeriter syllabam connectere syllabæ. Nisi potiùs sic vocantur, qui ita gracili sunt voce, ut non nisi de proximo audiātur. Sanè ἰσχνόφωνοι sunt pueri, juxta Arist. h Talis etiam Battus, Herodoto i, Moses, juxta LXX k: sed Hebræa sonant, *Non sum vir verborum:* ut se εὔλαλον neget, prout Symmachus accepit. Plura autem si de naturalibus vocis & virtutibus, & vitiis, velis,

h *in problem.*
i *in Terpsichora.*
k Exod. 4. 10.

lis, Julium Pollucem adi onomastici sui lib. II. cap. XXVI.

Quamquam autem hæc ita sint: non tamen ideo est, quòd animum despondeant, qui aliquo naturæ vitio laborant. Notum, quomodo Demosthenes, cùm primam artis suæ litteram pronunciare nō posset, insuperque spiritus angusti esset, timidiorque quàm ut populi ferret clamores; ipsos canes accesserit, ut iis magistris hanc literam disceret; itemque tophis subter linguam positis, magnam vim dictionum, in quibus R esset, idemtidem pronunciârit; ac in littore quoque, cùm maximè mare tempestuosum esset, orationem recitârit, quo assuesceret contemnere fremitum insanæ multitudinis. Vide Plutarchum in vitâ Demosthenis; cujus hâc de re verba emendat Paullus Leopardus lib. XII. cap. VI. Adi & librum de X. Oratoribus; qui & ipse vulgò adjudicatur Plutatcho, cùm ei plurima insint, quæ Plutarcho repugnent. Item Photium vide in Bibliotheca cod. CCLXV. E Latinis consule Ciceronem I. de Orat. II. de Divinat. & V. de Fin. item Valerium Max. lib. VIII. cap. VII. & Fabium lib. II. cap. ult. Quare

a Labore curaque adsequi quidvis datum est.

Ἁλωτὰ *a* γίγνετ᾽ ἐπιμελείᾳ καὶ πόνῳ
Ἅπαντα:

ut Menander inquit apud Stobæum. Atque ut Calasiris (sed mente ac fine alio) apud Heliodorum ait tertio Aethiop. libro: τέχνη καὶ φύσιν οἶδε βιάζεσθαι *b*. Ac olim quidem corrigendæ voci habebant φωνασκοὺς, ex quorum præscripto, inter alia remedia, utebantur liquidis plasmatis, h. e. medicamentis. unde Persius sat. I:

b ars & naturam scit frangere.

--- Liquido cùm plasmate guttur
Mobile collueris.

Vox, quæ hoc modo emendata non est, ἄπλαστος Plutarcho dicitur.

Etsi verò inprimis artis præceptis indigent, qui minùs à naturâ sunt felices: non tamen, quibus natura omnia suggessit, refugere debent limam disciplinæ. Quippe hæc una efficit, ut non casu, sed certo consilio bene agamus. Atque hoc est, quod ait poëta Venusinus *c*:

c lib. 4. od. 4.

Doctrina sed vim promovet insitam.

Denique usu opus est. Sunt enim, qui semper considеant in angulis, secretisque librorum; nunquam verò, desertis parietum umbris, in lucem fori prodeant: cujusmodi Cato salsè dicebat hærere in Isocraticis diatribis, quasi cogitarent apud inferos reis patrocinari.

Quemadmodum igitur ad uberem messis proventum tum arvum requi-

requiritur fertile, tum humana cura ac ſubactio, ſine quâ dumos gignit, & ſente ſqualleque obducitur: ita ad comparandam actionis dignitatem, atque adeò universè in diſciplinis quoque capiendis, tum facili naturâ opus eſt, tum (ſine quibus ingenium ſylveſcit) artis culturâ & uſu, non quidem continuo, ſed aliis nonnunquam negotiis diſtincto: ut Porcii Latronis exemplo conſtat; qui quoties ex intervallo diceret, longè dicebat acriùs, ac violentiùs; ut auctor eſt M. Seneca *a*. Nempe, ut ſcitè ait Statius in IV. Sylv. *b*

--- Major poſt otia virtus.
Talis, cantatâ Briſeide, venit Achilles
Acrior, & poſitis erumpit in Hectora plectris.

a Præfat. lib. 1. controverſ.
b carm. ad Marcell.

CAP. IX.

DE DISCRIMINE PRONUNCIATIONIS EX SCRIPTO, ET ABSQUE COMMENTARIO.

FIT *pronunciatio vel de ſcripto, vel memoriter.*

Sed longè præſtat, ut ſine ſcripto dicamus; tum quia lectione multum deperit de vi, & gratiâ actionis; tum quia orator, qui legit, minùs eſt admirationi, eoq; minùs movet.

Viris tamen principibus, & in Rep. occupatiſſimis, vitio verti nequit, ſi dicant è commentario.

Idem conceditur, cùm ægrotis, tum ſenibus, ac pueris, omnibuſque qui demum ſe exercere incipiunt in oratoriâ facultate.

Etſi autem non pertinet ad munus Rhetoris, docere, quæ memoriam juvent: plurimùm tamen oratori proſunt præcepta, quæ traduntur ad firmandam memoriam.

I. DE DUPLICI PRONUNCIANDI MODO, ET QUIBUS È SCRIPTO DICERE SIT CONCESSUM, ET AN RHETORIS SIT AGERE DE MEMORIA.

EORUM, qui orationem habent, alii è commentario recitare ſolent, alii memoriter. Cæſar Auguſtus, ne periculum memoriæ adiret, vel in ediſcendo abſumeret tempus, fere de ſcripto recitabat: ut auctores ſunt Tranquillus *c*, & Dio *d*. Etiam Carolus Quinctus, patrum noſtrorum memoriâ, ad Belgicæ proceres orationem è ſcripto

c l. 2. cap. 84.
d initio libri 53.

ſcripto recitavit, cùm terræ hujus imperium traderet filio ſuo, Philippo. Nec ſolis illud viris principibus conceditur: ſed omnibus iis hoc permitti ſolet, quos aut morbus impedit, aut ætas. Imò nec eos urgere nimiùm oportet, qui ſe demum exercere incipiunt in arte oratoriâ. Nam quia rudia ſunt initia, atque impolita; non expedit, ut aliquis talibus ad verbum ediſcendis tempus abſumat. Quippe ſic fiat, ut non admodum bona tenaciter nimis memoriæ inhæreant. Quamobrem rectiùs impendetur tempus, partim melioribus componendis; partim ediſcendis Demoſthenis, Tullii, atque aliorum ſcriptis.

At diſpar eorum ratio eſt, qui egregios in hâc arte progreſſus fecerint, aut ſerias agant cauſſas; nec, quo minùs memoriter dicant, vel occupationibus impediantur, vel morbo, vel ætate, vel imbecillitate memoriæ, vel pudore, aut metu. Nam nimium quantum gratiæ ac virium de pronunciatione deperit, dum quis in recitando lectioni vacat, neque oculos, ac vultum, à commentario valet referre. Quod & B. Bernardus obſervat epiſt. LXVI. ad Gaufridum abbatem. Sed totâ hac de re vide dialogum Cælii Calcagnini, quem de memoriâ inſcripſit.

Oratori itaque memoriâ planè felici opus eſt: ut qui non rerum modò debeat meminiſſe, ſed etiam verborum: unde Tullius *a* in eo Juriſconſultorum memoriam requirit.

a lib. 1. de Oratore.

Falluntur interim, qui memoriam ſtatuunt quartam Rhetorices partem. Nam longè aliud eſt, præcipere oratori, ut memoriter dicat: aliud tradere præcepta firmandæ memoriæ. Prius illud Rhetoris eſt monere. Poſterius hoc ad artem pertinet μνημονευτικήν. quæ cùm memoriam dirigat, ac perficiat, oratori quidem utiliſſima eſt: at non magis, quàm Logice, quæ rationem dirigit, de oratoriæ eſt artis οὐσίᾳ.

Nec propterea improbandum eſt eorum ſtudium, qui aliqua de hac in Rhetoricis delibant: ſed eos falli putamus, qui in quinquepartitâ ſuâ hujus artis diviſione, etiam memorię meminerunt, quaſi juſta ac ſegrega eſſet pars hujus facultatis.

Quamobrem etſi animus non eſt infercire hoc loco totam memoriæ artem, quod à nonnemine operosè factum video: puto tamen, non fore alienum ab inſtituto noſtro, ſi ἐκ παρόδου *b* præcipua attulero in eorum gratiam, quibus necdum licuit arti integræ vacare.

b obiter.

II. Qui

II. QUI MEMORIA VALEANT, QUI MINUS: ET QUÆ MEMORIAM AUGEANT, QUÆ IMMINUANT.

AC prima quidem cerebri cura esse debet. Nam cerebrum humidum, & frigidum, memoriæ est inimicum. Pueri sanè, & ebrii, sunt obliviosi; quia cerebrum iis nimio est humore oppletum. At senes obliviosi sunt ob frigidum temperamentum. Nam rarum planè est, quod de se Simonides ait apud Aristidem ἐν *a* τῷ περὶ τοῦ παραφθέγματος·

a orat. de intempestivè dicto.

> Μνήμῃ *b* δ᾽ οὔτινα φημὶ Σιμωνίδῃ ἰσοφαρίζειν,
> Ὀγδωκονταέτει παιδὶ Λεωπρεπέος.

b Memoriâ neminem aio Simonidæ æquiparandum, octoginta annos nato, filio Leoprepis.

Rarius quoque, quod de Apollonio Tyaneo scripsit Philostratus lib. I. de vita ejus: ubi illum ait, cùm annum attigisset centesimum, præstitisse eâ parte Simonidæ ipsi: addit &, propterea hymnum cecinisse, in quo omnia dicat tempore marcessere: solum tempus, memoriæ munere, esse senii expers, atque immortale. Verùm hæc planè singularia sunt, cùm experientiâ satis illud constet, quàm inimica sit memoriæ senectus: adeò quidem, ut etiam sint reperti, quos eâ ætate rerum planè omnium ceperit oblivio. Sanè Orbilius Beneventanus, is quem plagosum appellat Horatius *c*, jampridem ante mortem (ad annum autem penè centesimum pervenit) memoriam amisit; ut testis est Tranquillus *d*. apud quem & hoc Furii Bibaculi de eo legere est:

c lib. 2. epist.

d libro de claris grammaticis.

Orbilius ubinam est literarum oblivio?

Imò Messalla, vir disertissimus, ut eum appellat Seneca *e*, &, quorundam judicio *f*, ipso Cicerone dulcior, mitior, magisque in verbis elaboratus, anno ætatis septuagesimo, biennio ante mortem, omnium, ac proprii quoque nominis, oblitus fuit: ut testatur Plinius lib. VII. cap. XXIV. Sunt etiam, qui juniores, aliâque de caussâ, amisere memoriam. In pestilentiâ illâ horribili, quam Thucydides refert lib. II, qui ab ea convaluerant, non modò necessarios ignorabant; verùm nec recordabantur, qui antea fuissent, vel quod essent secuti vitæ genus. Hermogenes quoque (is ipse, qui annos tantùm natus duodeviginti, Rhetoricas illas institutiones scripsit, quæ cum admiratione ab omnibus leguntur) anno ætatis vigesimo quarto mente captus fuit, nullâ evidenti de caussâ: ut diu postea inglorius vixerit, & tanquam unus è multis. Itaque scitè in eum dicebat Antiochus

e in Apocolocynthosi.

f auctor dialogi de caussis corruptæ eloquentiæ.

a *Hermogenes inter pueros senex, & inter senes puer.*

b *lib. 3. in prædicamenta Aristotelis, quo loco de habitu & dispositione tractat.*

c *in explicatione arresti Tolosani.*

chus sophista: Ἑρμογένης ἐν παισὶ γέρων· ἐν δὲ γέρουσι παῖς *a*. Auctor Philostratus Lemnius in Sophistis, Suidas in Ἑρμογένης, & ex iis Cælius Rhodiginus lib. XXI. cap. VI. Brevitatis caussâ mitto, quod Severinus Boëthius *b* commemorat de oratore, qui febri amiserat doctrinam: (quamquam is fortasse haut alius est à Messalla; de quo diximus) mitto item, quod de clarissimo jurisconsulto Decio, præceptore suo, narrat Corrasius *c*. Hujusmodi vix aliam habuere caussam, quàm vitiatum cerebri temperamentum, sive id calore ac siccitate nimiâ contigerit, ut in pestilentiâ Atticâ: sive frigore, atque humore, ut in Hermogene. Nam, ut vulgò dici solet, frigus oblivionis mater. In humido autem siquid scribitur, id statim diffluit. Quare ii, quibus est cerebrum mediocriter calidum, & siccum, conservationi ejus studere debent: contrà si excessu illud, aut defectu, laboret, vitio huic corrigendo danda est opera. Modus & via, quâ id consequimur, consistit in moderatione exercitii, cibi, somni. Nã humidam ac frigidam temperiem emendant moderatum corporis exercitium ante cœnam, victus temperatus, & cui in cœna paullum addatur vini, vacatio meditationis à cœna, somnus mediocris, quique in alterutro potiùs latere fiat, quàm in occipitio. Labor enim inutiles consumit humores. Immoderatus cibus, ac potus, corpus replet crudo humore. Studia à cœna avocant calorem à stomacho, eoque concoctionem impediunt. Somnus diuturnus humectat nimium: nimis exiguus immoderatè exsiccat. Unde illud poëtæ *d*:

d *Ovid. 1. de Arte.*

Attenuant juvenum vigilatæ corpora noctes.

Qui verò in occipitio fit, facit, ut humores occiput petant. Sunt & medicamenta, quæ memoriam juvent. Sed periculo non carent illa, quæ interius assumunt; inprimis juvenes, qui calido sunt temperamento; eoque remediis ejusmodi vehementer lædunt imaginationem, quam humidam esse convenit. Et sæpe illud compertum, qui à medicamentis id genus remedium memoriæ quærunt, in acres incidisse febres, ac interdum etiam in delirium. Atque ut mala ista evitemus; tamen sic quoque cogitandum, plus eum damni facere, quàm boni, qui cum detrimento imaginationis juvét memoriam, cum hæc famula sit imaginationis, & rationis. Non dubium igitur, quin tutiora sint remedia topica sive externa: ut sunt frictiones occipitis, lotiones certis factæ herbis, moderatæ inunctiones: quæ legere licet apud Marsilium Ficinum libro de sanitate studiorum, Gratarolum de memoria, atque alios.

Plurimùm quoque memoriæ prodest animi quies. Cui repugnat nego-

negotiorum gravitas, ac multitudo. Nam sanguinem ea, ac spiritum, accendit: unde provenit imaginum sive specierum commistio, atque obliteratio.

Eâdem de causâ nocent affectus: qui non immeritò πάθη, sive passiones, vocantur. Nam conturbando sanguinem, & spiritum, species pariter perturbant. Cujus rei in Theophrasto exemplum habemus, & Demosthene: ut retulit Agellius lib. VIII. cap. VIII. Liber ille periit: sed residua argumenta, quæ ab ipso Agellio sunt, satis id docent. Verba ejus sunt: *Quòd Theophrastus philosophus, omnium suæ ætatis facundissimus, verba pauca ad populum Atheniensem facturus, deturbatus verecundiâ obticuerit: quódque idem hoc Demostheni apud Philippum regem verba facienti evenerit.* Hoc ipsum usu venit jurisconsultissimo Bartholomæo Sozino, Senensium suorum nomine gratulaturo Papæ Alexandro VI: atque iterum, cùm dicendum ei esset apud Augustinum Barbadicum, Venetæ Reip. principem. Idem contigit quoque doctissimo & disertissimo Francisco Barbaro, dicturo apud Philippum, Mediolanensium ducem. Auctor de utroque Crinitus *a*. Quare, qui orationem habiturus est, graves variasque occupationes ad tempus omittat. Quod si pudor, aut metus, à dicendo deterreant: cogitet de humanitate audientium; nec tam universos sibi proponat, quàm singulos.

a *lib. 5. de honesta disciplina, cap. 3.*

III. Quo pacto oratio faciliùs ediscatur, et an ad verbum ediscere eam oporteat.

NUNC videamus, quæ orationem ipsam tangunt. Ut; ante omnia est commoda ejus dispositio; quâ memoriam plurimùm juvari, etiam Tullius ait in secundo de oratore. Ejus rei scitè hanc rationem adducit Aristoteles *b*, quòd unum meliùs retineamus, quàm plura. At quemadmodum ex pluribus annulis fit catena: ita in oratione ex multis aptè connexis unum fit. Quare ut faciliùs catenam custodias, quàm complures annulos disjunctos: ita etiam faciliùs retineas aptè cohærentia, quàm ubi nullus est ordo. Ut omnino, sive nostra ediscimus, sive aliena; seriem inprimis spectari oporteat.

Expedit etiam, ut oratio scribatur. Nam ita fit, ut animus diutius rei immoretur: ac dum aliquid chartæ inscribitur, simul inscribatur animo. Quâ ipsâ de causâ rex Hebræorum manu suâ librum Legis describebat: ut præcipitur Deuter. XVII. 18: ac fusiùs enarrat R. Moses Maimonides *c*.

b *lib. de memoria, & reminiscentia.*

c *Halach Melech cap. 3. & Halach Tephillin cap. 7. inde Schickardus de regio jure c. 2.*

 Præ-

Præterea conducit, ut ad ſcripti oram memoratu dignioribus nota aliqua apponatur; cujus monitu fiat, ut faciliùs, citiúſque, animo ſe res offerat. Placuit id Fabio *a* quoque, cùm ait: *Non est inutile, quo faciliùs hæreant, aliquas apponere notas; quarum recordatio commoveat & quaſi excitet memoriam.* Et paullo pòſt, exemplo id illuſtrans, ponere jubet *anchoram, ſi de nave dicendum eſſet; ſpiculum, ſi de prælio.*

a lib. 9. cap. 2.

Nec aſpernanda eſt admonitio, quam apud eundem inibi legere eſt. *Si,* inquit, *longior complectenda memoriâ fuerit oratio; proderit per partes ediſcere. Laborat enim maximè onere. Et hæ partes non ſint exiguæ. Alioqui nimis multæ erunt, & eam diſtinguent, atque concîdent.*

Multùm etiam refert, quo loco & tempore ediſcas. Præſtat locus ſolitarius; partim, ne ea, quæ in ſenſus ſe foris ingerunt, memoriam impediant; partim ut clarâ voce recitari poſſit oratio.

Tempus commendatur matutinum poſt digeſtos cibos. Quamquam nec inutile ſit, ſub ſomnum ediſcere; quo in ſomnis, ut cibus ſtomacho, ita oratio cerebro velut concoquatur, & quaſi in ſanguinem vertatur, & ſuccum.

Hæc, paucaque alia id genus, magis conducunt oratori, quàm illa locorum imaginumque doctrina, quam tradidere Carneades, & Metrodorus Sceplius, atque è junioribus Raimundus Lullus: cujus doctrina magis eſt ad oſtentationem, quàm ad fructum; ut oſtendimus libro de Natura Rhetorices.

Supereſt illa quæſtio, utrùm ſatius ſit, orationem ediſci ad verbum; an ut, rebus animo comprehenſis, neutiquam ad verba nos alligemus. Sanè adoleſcentibus, atque omnibus, quibus nondum ſuppetit elegans Latinæ dictionis ſupellex, magis expedit ediſcere ad verbum, ne inornatè dicere cogantur. At diſpar eſt ratio eorum; qui in dicendo ſunt exercitati. Quales ſi verbis ſe alligare velint; fieret ſubinde, ut oblivione unius verbi turpiter hæſitarent, dum verbum illud quærunt, nec inveniunt.

CAP. X.

CAP. X.

DE DIVISIONE PRONUNCIATIONIS, AC SPECIATIM DE VOCIS MODERATIONE.

DIVIDITUR *pronunciatio in moderationem vocis, & corporis motum.*

Vox distinguitur quantitate, & qualitate. Utraque variat pro rebus, & affectibus.

Contentâ a voce atrociter dicimus; summissâ, leniter: inclinatâ oportet videri gravem; inflexâ miserabilem. a Cic. in Orat.

I. PRONUNCIATIONIS PARTES, ET UTRÙM MAGIS MOVEAT MODERATIO VOCIS, AN CORPORIS MOTUS.

PARTES pronunciationis, ut Halicarnassensis *b* verbis utar, sunt τὰ πάθη τὰ τῆς φωνῆς, καὶ τὰ σχήματα τοῦ σώματος· *affectiones vocis, & corporis configuratio:* illa aures, hæc oculos movet; per quos sensus ad animum penetrant affectus. b περὶ τῆς Δημοσθ. δεινότ.

A voce dicitur hæc Rhetorices pars *pronunciatio:* à gestu autem appellatur *actio*. Quæritur, utrùm in dicendo plus actio valeat, an pronunciatio. Fuere, qui majorem putarent gestuum habendam esse rationem, quàm vocis. Sic ipse Tullius sensit in tertio de Oratore: *In iis omnibus,* inquit, *quæ sunt actionis, inest quædam vis à naturâ data. Quare etiam hâc imperiti, hâc vulgus, hâc denique barbari maximè commoventur. verba enim neminem movent; nisi eum, qui ejusdem linguæ societate conjunctus est: sententiæque sæpe acutæ non acutorum hominum sensus prætervolant. actio, quæ præ se motum animi fert, omnes movet: iisdem enim omnium animi motibus concitantur, & eos iisdem notis, & in aliis agnoscunt, & in se ipsi judicant.* Sed in plerisque horum verear Tullio subscribere. Video enim, ut οἱ τοῦ θείου *c* λόγου κήρυκες, qui vocem habent suavem, ac gratam, multo audiantur libentiùs, ac magis etiam moveant; quàm qui gestibus quidem præstant, sed voce sunt absonâ, atque absurdâ. Imò olim etiam multi, qui gestibus carerent, modestiæ ac verecundiæ nomine commendabantur. Sanè de Demosthene ipso illud proditum est, ne manum quidem in dicendo protulisse extra c divini verbi præcones.

a cap. 5. sect. 12. extra pallium; ut libro III a diximus. Ratio etiam pro hac sententiâ facit. Cùm enim oratio ad auditum, non ad visum referatur: magis ei vim addet bonitas vocis, quàm gestuum. Nec movere illud debet, quòd Tullius pro se adfert, gestus ab omnibus intelligi; vocem non item. Nam ut gestus ab omnibus videntur; ita suavitas vocis ab omnibus auditur. Nec magis delectat gestus citra vocem, quàm vox sine gestibus. Argumento est cantus lusciniæ, ac eorum quoque, qui linguâ canunt aliis ignotâ. Atque ut hæc non essent, cogitare Tullius debuit, cùm vocis & gestuum vis confertur, sermonem esse de voce, quæ intelligatur. Nam oratorem informat ipse; qui cum sit vir prudens, nunquam linguâ utetur ignotâ iis, apud quos dicit. Sin notâ loquatur, nihil magnopere requiret auditor, quàm ut vox rebus apta sit: gestus verò, quamcunque convenientes, absque vocis bonitate exiguã vim habent. Quare etsi magis movebitur auditor, si ad vim vocis etiam gestus accesserint: tamen sine voce jacet omnis corporis motus; at vox sine corporis motu magnam vim habet.

II. DE VOCE, QUATENUS AD TOTAM ORATIONEM PERTINET.

QUARE de voce priùs agemus: ac ut à generalissimis ordiamur, καθολικὸν præceptum est, vocem & gestum ita temperari debere, ut gestus voci, vox rebus consentiat.

Præcepta, quæ ad solam vocem pertinent, vel totam respiciunt orationem, vel certas ejus partes.

In totâ oratione consideratur tum quantitas vocis, tum qualitas.

Quantitate vox est grandis, vel exigua; tarda, vel præceps.

Qualitate est plena, exilis; levis, aspera; candida, fusca; acuta, gravis &c.

In quantitate tria sunt observanda. Primum est, ut soni magnitudinem pro loci moderemur amplitudine.

Deinde, ut singula cum morâ aliquâ proferantur. Nam præceps sermo est indecorus, minùs etiam intelligitur: numerus quoque ejus incassum aures prætervolat, sine voluptate ullâ, aut fructu.

Tertium est, ut cui vox sit imbecillior, rariùs attollat, sæpe deprimat, sæpe flectat. Est autem vox similis nervis: nam quo remissior, hoc gravior est: quo intentior, hoc est acutior.

In qualitate inprimis consideranda sunt, claritas, & suavitas. Ad clarita-

claritatem pertinet, ut planè loquamur, & articulatè; non turbidè, & adhæsé. Conferunt ad claritatem quatuor illa, quæ ad firmitudinem vocis requirit autor ad Herennium. Nempe primò, ut in exordio sedatâ utamur oratione. Nam læduntur arteriæ, si clamore exasperentur, priùsquam leni fuerint voce permulsæ. Et quid magis agreste, quàm incipere cum clamore? Deinde ut intervallis longiusculis distinguatur sermo. Siquidem vox recreatur respiratione, & arteriæ reticendo quiescunt. Incivile etiam, non relinquere auditori spatium cogitandi. Tertium est, ut vox crebrò immutetur, quia hâc ratione fit, ut omni voce integri simus. Nihil etiam μονοτονίας & jacenti oratione ingratius. Ideoque -- & a citharœdus a Horat. in Arte.

Ridetur, chordâ qui semper oberrat eâdem.

Denique, ut vitemus exclamationes acutas. Nam & his vulneratur oratio dicentis, & aures læduntur auditoris. Neque quicquam magis illiberale, quàm vociferatio.

Hâc in re ne peccarent veterum nonnulli, phonascos habebant, qui vocis modos, ac tenores, regerent. Atque id vel notum è Gracchi *fistulâ concionatoriâ*, quemadmodum Ammianus b vocat; quam b lib. 30. Quinctilianus *tonarium*, Hero in Pneumaticis *phthongarium* appellat. Vide de eâ Agellium lib. I. cap. XI: ubi aliquanto aliter hâc de re scribit, quàm alii. Vult enim, eos, qui compertiùs hanc rem memoriæ tradiderunt, fistulatorem dicere in circumstantibus stetisse; non autem ponè Gracchum, ut voluere Cicero III. de Oratore, Quinctilianus lib. I. cap. XVI, Valerius lib. VIII. cap. XVI, itemque Plutarchus in vitâ Gracchorum.

Suavitatem comparamus imitatione eorum, qui suaviter loquuntur, eâque soni moderatione, quâ ad finem usque firmitudinem & mollitudinem retinet. Et hæc quidem de voce, quatenus ad universam pertinet orationem.

III. De voce, quatenus pro orationis partibus alia est, atque alia.

Sed & sonus mutatur pro partibus orationis tum majoribus, tum minoribus. Majores voco, in quas rhetores dividunt orationem: uti sunt exordium, narratio, & cæteræ. Minores appello, partium harum partes pro affectu variantes.

Ut à majoribus ordiar, non debet orator, simulac dicturus prodiit, erumpere in verba: sed oportet, ut prius paullùm cogitabun-

dus moretur; idque tum quia auditores hæc oratoris cura delectat; tum quia interea ipse se colligat, atque ad dicendum componat. Ita Ulysses apud Nasonem *a* paullisper consistit, oculis in terram defixis, sceptróque immoto, priusquam eloquentiam suam, torrentis instar, effundat. Quod illa indicant:

a 13. *Met.*

--- Atque oculos paullùm tellure moratos
Extulit ad proceres, exspectatosq; resolvit
Ore sonos.

In exordiis tamen abruptis subitò licet erumpere. Quale illud Ciceronis *b*: *Quousque tandem abutêre, Catilina, patientiâ nostrâ?*

b *in Catil.* 1.

Præterea in exordio, nisi indignatione constet, voce utendum submissâ, ac verecundâ. Nam ad animos hoc conciliandos facit. Cæteroquin futurum, ut feroculum illum oratorem omnes aversentur. Adde quòd sic magis consulitur vocis firmitati; ut antea dicebamus.

Ab exordio paullatim insurgit vox. Ac in narrando quidem voce utimur apertâ, ac simplici; ferè istiusmodi, qualis est in sermone familiari.

In confirmatione vox est varia. In argumentatione ea est severior; nisi argumenta adeò sint levia, ut ea rideamus, eoque ironicè aliquid sit pronunciandum.

In peroratione, quasi partâ victoriâ, vox solet esse excitatior; ut ita ostendat orator, se niti bonitate caussæ, magnamque fiduciam in probitate & prudentiâ auditorum collocare.

Venio nunc ad partes minores: quæ partim respiciunt verba; partim res, & affectus.

Verba sunt vel simplicia, vel conjuncta. In simplicibus curandum, nequa absorbeatur syllaba: item ut ἐμφατικὰ ἐμφατικῶς proferantur: omniaque, quibus venustas aut vis inest, longiori dicantur tractu. E.G. metaphoræ, & ironiæ; item comparativi, & superlativi; adhæc quæ quantitatem significant; ut tantus, quantus &c.

In conjunctis videndum, ut quæ numerosè scripta sunt, etiam obscuriori quâdam modulatione efferantur. De cantu hoc ita Tullius in Oratore: *Est*, inquit, *in dicendo etiam cantus quidam obscurior, non hic è Phrygia, & Caria; sed ille, quem significant Demosthenes, & Aeschines, cùm alter alteri objicit vocis flexiones.* Et Quinctilianus lib. XI. cap. III: *Tales sunt illæ declinationes vocis, quas invicem Demosthenes, atque Aeschines, exprobrant, non ideo improbatæ. Cùm enim uterque alteri objiciat, palàm est, utrumque fecisse.*

Denique

Denique etiam rerum, & affectuum, habetur ratio. Unde Ausonius oratione, quâ Gratiano pro consulatu gratias egit: *Quis tenor vocis, cùm incitata pronuncias! quæ inflexio, cùm remissa! quæ temperatio, cùm utraque dispensas! Quis oratorum læta jucundiùs, facunda cultiùs, pugnantia densiùs, densata glomeratiùs, aut dixit, aut, quod est liberum, cogitavit?* Quare, ut oratio rebus conveniat, grandia recitabimus cum majestate quadam, atrocia concitatè, tristia flebiliter, mediocria temperatè.

In suadendo, & monendo, utemur voce gravi; in laudando, magnificâ ac sublimi.

Prosopopœiam fictâ voce efferemus; reticentiam concisè. Denique observabimus, quæ vox propria sit mirantibus, interrogantibus, indignantibus, irridentibus, & alio quovis motu affectis.

CAP. XI.

DE MOTU CORPORIS.

VULTUS *imago est animi, indices oculi: quorum intentione, remissione, conjectu, aut hilaritate, motus animi significabimus. Oris speciem non nimis mutabimus, ne ad pravitatem aut ineptias deferamur. Status sit rectus, & celsus; nulla mollitia cervicum, nullæ argutiæ digitorum, non ad numerum articulus cadens: trunco magis toto se ipsum moderans; & virili laterum flexione, brachiorum projectione, in contentionibus: contractione in remissis.*

I. NON OMNIA, QUÆ VETERES PRÆCIPIUNT DE ACTIONE, AD RHETOREM PROPRIE PERTINERE: NEC OMNIA, QUÆ PERTINENT, SECULO NOSTRO CONVENIRE.

HACTENUS de voce: sequitur de corporis motu. Et varias quidem gestuum significationes è sacris literis sedulò collegit Benedictus Arias Montanus libro VIII. Antiquitatum Judaicarum, qui inscribitur Jeremias, sive De actione. At, quia ille partem eam accuratè satis est persecutus, ferè continebimus nos intra gentium scriptores. Ordiemur autem à divisione hujus doctrinæ. Nam actionis præcepta partim universè vitam spectant; ut quæ pertinent ad

ad actionem gravem, & veracem; atque hujusmodi propriè ad Ethica pertinent, quorum pars est morum civilitas: partim propriè magis respiciunt actionem ad persuadendum accommodatam; nec ab alio, quàm Rhetore, traduntur. Posteriora hæc duûm sunt generum. Multa enim à veteribus præcipiuntur parùm convenientia moribus nostris. imò ejusmodi planè, ut si nunc iis utamur, risum magis cieant, quàm caussam juvent. Quocirca non omnia, quæ hac de re in veterum monumentis leguntur, albâ signare lineâ oportet: sed suæ quisque ætatis, ac gentis, rationem habere debet. Itaque ea potissimùm adferemus, quæ accommodata sunt seculo nostro. Ex iis verò, quæ jam desita sunt, pauca solùm delibabimus, idque vix alio fine, quàm quia inde lucis aliquid accedat scriptoribus antiquis. Nec planè negligam ea, quæ dicebam ex fontibus Ethicis derivari: quandoquidem istiusmodi erunt, ut liberalem eruditionem alant: & ita fere fit, ut ad sacraria hujus artis etiam admitti soleant qui moralem philosophiam nondum gustarunt.

II. DE STATU AC SESSIONE ORATORIS.

PRÆCEPTA de corporis motu partim totum respiciunt corpus, partim aliquod ejus membrum.

Ad universum corpus pertinent status, & sessio.

Sessio fit superiori corporis parte erectâ, inferiori immotâ. Sed etsi hac quoque usi sint veteres in caussis minoribus; quemadmodum ex Quinctiliano, & Plinio, constat: tamen id rarum fuit, ac hodie quoque vix habet locum extra orationes senatorias. Quare, eâ præteritâ, agere rhetores solent de corporis statu; qui & nunc obtinet, & antiquissimis etiam temporibus in usu fuit. Olim enim & reges, & quicunque ad populum verba facerent, stare solitos, scribit Eustathius *a* ad Homericum illud Iliad. A:

Τοῖσι *b* δ' ἀνασάμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς.

Ad consuetudinem hanc respexit Plautus Mostellariâ *c*:

TH. *Hercle mihi tecum cavendum est: nimis quàm es orator catus.*

CA. *Sine me dum istuc judicare: surge; ego isti assedero.*

Nam senem assurgere ait, quo oratoris sustineat partes adversus servum: se sedere velle, tanquam caussæ judicem inter senem, & servum. Idem indicat Ciceronis locus Catil. III. de Lentulo: *Si quid de his rebus dicere vellet, feci potestatem. atque ille quidem primò negavit:*

a pag. 46. edit. Rom.

b His consurgens dixit pedibus celer Achilles.

c act. 5. sc. ult.

gavit: pòst autem aliquanto, toto jam indicio exposito, atque edito, surrexit: quæsivit à Gallis, quid sibi esset cum iis &c. Ovidius de Cæsare Germanico lib. II. de Ponto *a*: a eleg. 7.

Dumque silens adstat, status est vultusque diserti.

Et de Aiace XIII. Met.

Surgit ad hos dominus clypei septemplicis Aiax.

Atque ibidem de Ulysse:

--- donec Laërtius heros
Adstitit, atque oculos paullum tellure moratos
Sustulit ad proceres.

Ad stationem etiam pertinet incessus: à quo nihil periculi est iis, qui de umbone dicunt; uti in Ecclesiâ, vel Academiâ fit. Sed longè alia oratorum ratio olim fuit. Itaque præcipiunt antiqui, ut incessus sit rarus, ac tantummodo in caussis publicis, ubi opus habet orator singulis rem inculcare. At huc illuc cursitare, &, quod de Manlio Surâ dixit Domitius *b* Afer, satagere, vitiosum erat: unde & Flavius Virginius *c*, cùm adversarius multum discurrisset, venustè eum rogavit, quot millia passuum declamâsset. Cassius quoque Severus *d* adversus oratores, qui circumcursitarent, lineam poscebat, quę eos contineret.

b Fab. lib. 6. cap. 4. & lib. 11. cap. 3.
c Fab. lib. 11. cap. 3.
d Fab. ibidem.

III. De vultu, ac totius capitis gestu.

Capite utemur recto, non obstipo, inque cervicem reflexo: non casanti, sive demisso dejectoque; quod discipulo convenit apud magistrum. Unde B. Hieronymus in Jerem. cap. 11: *Quando magister præcipit, obedientis indicium, si demisso contrà audiat capite.* Idem tristium est. Appuleius lib. III. Metam. *Et quamquam capite in terram dejecto mœstus incederem.* Imò & Plautus Bacch. *e* e act. 2. sc. 3.

--- tristes illico
Cùm extemplo à portu ire nos cum auro vident;
Subducunt lembum capitibus casantibus.

Ut quidem Lambinus legit. Ubi in MSS. *quassantibus*; quod est iratorum. Unde Odyss. P de Ulysse, cùm ab Antinoo esset pulsatus:

Ἀλλ' f ἀκέων κίνησε κάρη, κακὰ βυσσοδομεύων.

f *At tacitus concussit caput, mala animo interius moliens.*

Sic Virgil. VII. Aen.

Tum quassans caput hæc effudit pectore dicta.

Imò Plauti ipsius est Asinariâ *g*: g act. 2. sc. 3.

Atque hercle ipsum adeò contuor. quassanti capite incedit.

Vbi *casanti*, quod Lambino placuit, locum non habet, cùm minabundi descriptio sit.

Sed neque capite erimus rigido, & immobili; quod barbarum est: erecto interim; sed hîc quoque modus servandus, ne audaciæ videatur. Tertullianus de Orat. cap. XIII: *Ne vultu quidem in audaciam erecto.* Neque caput è contrario crebrò inflectemus: quomodo, ut Catullus *a* ait,

a *carm. de Berecynt. & Aty.*

--- capita Mænades vi jaciunt hederigeræ.

Varro de eâdem re in Eumenidibus *b*:

b *apud Noniū in* jactare.

--- Tibi nunc semiviri,
Teretem comam volantem jactant tibi Galli.

Item Tacitus XI. Annal. *Ipsa crine fluxo, thyrsum quatiens, juxtaque Sillius ederâ vinctus, gerere cothurnos, jacere caput.*

Variat vultus pro rei natura: cui, ut diximus, conformanda est ipsa actio, ne rideamur cum rhetore illo, quem Philostratus scripsit, cùm dixisset, ὦ Ζεῦ *c*, in terram conjecisse vultum; cùm addidisset, ὦ γῆ *d*, oculos in cœlum sustulisse; cùm rerum natura contrarium dictet. Quare, ne similem committamus solœcismum, si res fuerint lætæ, vultum induemus hilarem; si tristes, mœstitiam nostram vultu testabimur; atque ita in aliis. Horatius in Arte:

c ô *Iupiter.*
d ô *terra.*

--- Tristia mœstum
Vultum verba decent; iratum, plena minarum;
Ludentem, lasciva; severum, seria dicta.

Persius sat. 1:

--- Verum, nec nocte paratum
Plorabit, qui me volet, incurvâsse querelâ.

Hoc est, verè ei, non fictè ut ploret, opus; πεφυκότως, οὐ πεπλασμένως. Nec enim paullum interest, ut Davus apud Comicum *e* ait,

e *And. act. 4. sc.* 4.

--- ex animo omnia,
Vt fert natura, facias; an de industriâ.

Itaque Cicero pro S. Roscio Amerino jubet judices considerare Erucii negligentiam in accusando. Et alibi *f*, ut infrà pleniùs liquebit: *Tu, inquit, istuc, M. Callidi, nisi fingeres, sic ageres?*

f *pro Gallio.*

De fronte, ac superciliis, ita Plinius lib. XI. cap. XXXVII: *Frons & aliis; sed homini tantùm tristitiæ, hilaritatis, clementiæ, severitatis index. In adscensu ejus supercilia homini, & pariter, & alternè mobilia, & in iis pars animi. Negamus, annuimus. Hæc maximè indicant fastum. Superbia alicubi conceptaculum; sed hîc sedem habet. In corde nascitur, huc subit, hic pendet. Nihil altius simul abruptiusque invenit in corpore, ubi solitaria esset.* Hæc

exemplis

exemplis illustriora fient. Ac primùm de tristitia quod ait, id capiendum de fronte corrugatâ: quod Plauto est *caperare a* frontem, vel *consulcare b*, vel etiam *contrahere c*: quod & Cicero *d*, & Horatius *e*, usurpant. Ac Græci similiter hanc frontis & superciliorum contractionem vocant συνοφρυοῦσθαι: unde συνωφρυωμένοι apud Euripidem *f* exponitur λυπούμενοι: & Sophocles in Antigone, νεφέλην ὀφρύων, dixit pro adspectu mœsto, ac tristi.

Neque hæc de superciliis doctrina nihil ad rem facit. Nam, ut Fortunatianus *g* ait, *Supercilia & oculos formant, & fronti imperant. His enim vultus, & contrahitur, & attollitur, & remittitur.*

Addit Plinius de hilaritate: cujus indicium præbet frons exporrecta, & diffusa; item supercilium compositum, ac remissum. Sic sanè *exporrigere* frontem dicunt Plautus *h*, & Terentius *i*: *explicare* frontem Horatius *k*. Pindarus Pyth. od. IX:

Ἀγανᾷ l χλιαρὸν γελάσσαις ὀφρύϊ.

Et Euripides Iphigeniâ in Aulide:

Μέθες m νῦν ὀφρύν, ὄμμα τ᾽ ἔκτεινον φίλον.

Appuleius lib. III. Met. *Sui longè dissimilis advenit, non ex læta facie, nec sermone dicaculo; sed vultuosam frontem rugis insurgentibus asseverabat.*

Sequitur apud Plinium de clementia; quam fronte ostendi, satis liquet ex eo, quod de hilaritate diximus. Nam hilares, ac læti, solent esse clementes; ut, cùm de lenitate ageremus *n*, ex Aristotele monebamus. Addit deinde Plinius de severitate: quæ indicatur fronte contractâ, & superciliis subductis, vel etiam inæqualibus. Ut argumento est, quòd Tullius Pisonem *o*, interrogatum, quid sentiret de consulatu suo, respondisse ait: *altero ad frontem sublato, altero ad mentum depresso supercilio, Crudelitatem sibi non placere.* Ejusdem est pro P. Sextio: *Tanta erat gravitas in oculo, tanta frontis contractio, ut illo supercilio, tanquam Rhadamanthus ille, niti videretur.* Ita enim optimè emendarunt. Etiam Euripidis est in Rheso:

Λῦσον p βλεφάρων γοργωπὸν ἕδραν.

Atque ex his liquet, cur supercilium accipiatur pro severitate, vel gravitate. Ut in carmine Ithyphallico:

Conveniens Latio pone supercilium.

Cui geminum hoc apud Martialem lib. I. ep. V:

Contigeris nostros, Cæsar, si forte libellos,
Terrarum dominum pone supercilium.

Etiam apud Valerium Max. lib. VI. cap. II Stephanus Pighius reperit in

a *Epid. act. 5 sc. 1.*
b *prolog. Bacch.*
c *prol. Amph.*
d *pro Cluent.*
e *sat. 2. lib. 2.*
f *Alcestide.*
g *lib. 3. cap. ult.*
h *Casinâ.*
i *Adelph.*
k *lib. 3. od. 29. & sat. 2. lib. 2.*
l *hilari supercilio lene ridens.*
m *Remitte nunc supercilium, & charum sive lætũ exporrige oculum.*
n *l. 2. cap. 3. sect. 2.*
o *orat. in Pison.*
p *Solve trucem sedem palpebrarũ.*

in septem codd. MSSis: *Horridum C. quoque Sulpicii Galli martiale supercilium.* Ubi in vulgatis est, *supplicium.*

Ad severitatem quoque refero illud Diphili apud Athenæum lib. 11:

Τὸν a τὰς ὀφρῦς αἴροντα, συμπείθῃς γελᾶν.

Ubi non de mœsto agitur, ut putarunt; sed de severo ac tristi, h.e. tetrico, ac qui (ut Appuleius loquitur) *senili tristitie striatam gerat frontem.* Qualis flore Liberi patris largiùs exceptus (nam ad Bacchum fiunt verba Diphili) hilariter diffluet in risum. Tales & *constrictæ*, vel *adstrictæ frontis* dicuntur. Petronius:

Quid me spectatis constrictâ fronte, Catones?

Martialis lib. XI. ep. XL:

Et numeras nostras adstrictâ fronte trientes.

Hoc de tetrico, & severo dici, indicat, quod subjungit:

Desine: non possum libertum ferre Catonem.

Porrò sequitur apud Plinium, superciliis etiam annui, & renui. Ut Il. A:

Ἦ, b καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων.

Nec iis modò annuimus, vel renuimus: sed etiam innuimus; qui admonentis est gestus. Vt Od. Π:

Ἡ δ' c ἄρ' ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε· νόησε δὲ δῖος Ὀδυσσεύς.

Et Od. Σ:

Οὐκ d ἀΐεις, ὅτι δή μοι ἐπιλλίζουσιν ἅπαντες;

Terent. Adelph. e

Ne mora sit, si innuerim, quin pugnus continuò in malâ hæreat.

Horatius in satyris f:

--- Nutans,
Distorquens oculos, ut me eriperet. malè salsus,
Ridens dissimulare.

Postremò ostendit Plinius, superbiæ esse in superciliis sedem. Vnde Petronius in Satyrico: *Postquam se amari sensit, supercilium altiùs sustulit.* Lucianus in Bis accusato: Τὰς ὀφρῦς ἐπάρας, καὶ μεγαλοφρονήσας, ἐμοῦ μὲν ἠμέλησε, μᾶλλον δὲ τέλεον εἴασεν g. Idem in Timone inducit philosophum ἐκπετάσαντα h τὸν πώγωνα, καὶ τὰς ὀφρῦς ἀνατείναντα. Vbi notat gravitatem affectatam, & fastus plenam.

Quod verò Plinius præteriit, etiam frons pudoris est index; uti & supercilium iræ. De fronte arguit, quòd impudentes dicuntur τετρίψαι, vel ἀποτετρίψασθαι τὸ μέτωπον, ac Latinis item *perfricuisse frontem*: ut illo Calvi in Vatinium i: *Perfrica frontem, & dic te digniorem, qui prætor fieres.*

a *Ei, qui supercilia attollit, persuaseris, ut rideat.*
b *Dixit, & nigris superciliis annuit Saturnius.*
c *Illa verò supercilio innuit: intellexit autem divinus Vlysses.*
d *Non intelligis, oculis mihi omnes innuere?*
e *act. 2. sc. 1.*
f *l. 1 sat. 9.*
g *Superciliis sublatis, & magnum quid spirans, me quidem cõtemsit, imò planè missum fecit.*
h *promissâ barbâ, sublatisque superciliis.*
i *apud Fab. l 9.*

fieres, quàm Catonem. Atque inde *frons* pro pudore. Vt apud Persium sat. v:

--- Exclamet Melicerta, perisse
Frontem de rebus.

Iratos autem supercilium tollere, arguit illud Catulli:

Præterea addebat quendam, quem dicere nolo
Nomine, ne tollat rubra supercilia.

Inprimis verò oculi testes sunt animi: unde scitè apud Photium [a] Damascius ait in Isidori philosophi vitâ: Ἀγάλματα [b] ἦσαν ὀφθαλμοὶ τῆς ψυχῆς ἀκριβῆ. Quod non de Isidoro modò, sed cæteris etiam verissimum est. Ac oculorum quidem ardor significat iram. Vt Il. Α de Achille;

a cod. 242.
b oculi erant perfecta animæ simulachra.

- - Μένεος [c] δὲ μέγα φρένες ἀμφιμέλαιναι
Πίμπλαντ', ὄσσε δέ οἱ πυρὶ λαμπετόωντι ἐΐκτην.

c Irâ autem mens nigra valde implebatur: oculi verò ei igni lucenti similes erant.

Cicero lib. v. accusat. in Verrem: *Ipse inflammatus scelere, & furore, in forum venit: ardebant oculi: toto ex ore crudelitas emicabat.*

Oranti Deum, oculos convenire in cœlum sublatos, satis est apertum. Atque inde II. Aen.

Ad cœlum tendens ardentia lumina frustra.

Oculi aversi indicium sunt odii, fastidii, aut negligentiæ. Vnde Maro de Didonis umbrâ, postquam conspexerat Aeneam, ait:

Illa solo fixos oculos aversa tenebat.

Vbi videmus & illud, ut oculi dicantur fuisse in terram defixi. Nempe quia animus planè esset ab Aenea aversus. Sed oculi ejusmodi etiam conveniunt iis, quos pudet, eoque intueri alios non audent. Vt Amphis Comicus, & Euripides, ostendunt iis locis, quos dixi libro secundo *d*. Nempe vetus adagio est, ἐν [e] ὀφθαλμοῖς εἶναι αἰδῶ. Quam Aristoteles *f* caussam esse ait, cur magis apud eos pudeat, qui semper adsunt, & ad omnia, quæ agimus, attendunt. Etiam cùm Alcæus amator dixisset Sapphoni, se velle quippiam ei loqui; sed præ pudore non esse ausum id effari: respondit acuta mulier: Nec lingua trepidaret, nec pudor oculos occuparet, nisi turpis te rei desiderium teneret. Verba ipsa Alcæi, & Sapphûs, habes apud unum Aristotelem in primo Rhetoricorum.

d cap. 8. sect. 3.
e in oculis esse pudorem.
f lib. 2. Rhet. c. de pudore.

Præterea oculos in terram defigunt; qui præ admiratione planè stupent. Vt I. Aen.

Dum stupet, obtutuque hæret defixus in uno.

Et lib. VIII:

Talibus Ilionei dictis defixa Latinus
Obtutu tenet ora.

Insuper id indicium est hominis de re quapiam vehementissimè cogitantis. Apollonius penè initio tertii Argonauticôn:

Ἦ, α καὶ ἐπ' οὔδεος αἶψε ποδῶν πάρος ὄμματ' ἔπηξαν,
Ἄνδιχα πορφύρουσαι ἐνὶ σφίσιν.

Præterea oculi aperti significant favorem; at nimis diducti, fatuitatem: clausi odium; at semiclausi, adulationem, & insidias: rigidi stuporem, aut ἔκστασιν; ut torpentes segnitiem; at vagi & natantes, corporis lasciviam & libidinem. Quorum singula si probare ex antiquis velim, metuo ne justo longior fiam.

Buccæ demissæ notant desperationem; inflatæ fastum, atque arrogantiam, aut etiam superbiam. Imò quandoque & iram. Horatius sat. I. lib. I:

Quid caussæ est, meritò quin illis Iupiter ambas
Iratus buccas inflet?

At tum superbiam, tum irã, indicat in illo Demosthenis περὶ παραπρ. Καὶ b διὰ τῆς ἀγορᾶς πορεύεται θοιμάτιον λαβεὶς ἄχρι τῶν σφυρῶν, ἴσα βαίνων Πυθοκλεῖ, τὰς γνάθους φυσῶν.

Labra mordent non irati modò, sed & admirantes. Odyss. A:

Ὣς c ἔφατ'· οἱ δ' ἄρα πάντες ὀδὰξ ἐν χείλεσι φύντες,
Τηλέμαχον θαύμαζον, ὃ θαρσαλέως ἀγόρευε.

Quos ipsos versus legas Od. Υ.

Mentum ne sit pectori adfixum: quod & monet Fortunatianus. Caussam mox dicam.

a *Dixit, atque in terrã illæ ante pedes fixere oculos, Duas in partes inter se fluctuantes ac distracti.*
b *Et per forum ambulat veste ad talos demissa, æquè incedens ac Pythocles, & buccas inflans.*
c *Sic ait: illi verò omnes labiis compressis Telemachũ admirabantur, qui audacter esset locutus.*
d *Quid nobis obambulas, quasi veru deglutiisses? Velim, ut obvii me admirentur.*

IV. DE GESTU CERVICIS, AC MEMBRORUM, QUÆ AD CORPORIS TRUNCUM PERTINENT.

CERVIX motum capitis sequitur. Quare erecta sit, non tamen rigida. Nam si rigida sit, vox levigatur; si mentum pectori affigatur, minùs fit clara, ob pressum guttur.

Sed & clara immodicè cervix est fastus indicium. Quidam sanè, quo cæteris sint admirationi, incedunt quasi veru deglutiissent, ut Epictetus apud Arrianum ait. Verba ejus adpono è lib. I. cap. XXI: τί d ὑμῖν ὀβελίσκον καταπιὼν περιπατεῖς; ἤθελον, ἵνα με καὶ οἱ ἀπαντῶντες θαυμάζωσι. Istiusmodi homines Græcis dicuntur ὑψαύχενες. Possis ad verbum *alticervices*, vel *alticervicos* dicere, si non displicet Paccuvii illud de

de piſcibus, *incurvicervicum pecus.* Ingenuè tamen libereque erecta cervix, ingenui nulloque ſcelere attaminati animi ſignum eſt. Contrà, qui caput demittunt, ſoloque oculos figunt, hi aut pudore ruſtico peccant, aut malè factorum conſcientiâ lancinantur. Vnde & is eſt geſtus eorum, qui ſe ſupplices ſiſtunt ſuperiori, inprimis Deo. Nam & Chriſtianæ demiſſionis eſt ſignum. Vnde S. Remigius Clodovæo, Francorum regi, ad baptiſmum aquas ingreſſo, aiebat, *Mitis depone colla, Sicamber.* Quemadmodum eſt apud Gregorium Turonenſem lib. II. Hiſtor. Franc. cap. XXXI.

Humeri non alleventur nimis, aut contrahantur; qui geſtus ſervilis eſt. Demoſthenes quidem, cùm crebrò jactaret humeros, id vitium ita emendâſſe creditur, ut, cùm in anguſto ſtans pulpito diceret, haſta dependens humero immineret, quo, ſi calore dicendi vitare id excidiſſet, offenſatione illâ moneretur. Plutarchus, Libanius, & Quinctilianus lib. XI.

Brachia modicè projiciantur, maximè in affectibus vehementioribus. Continere autem brachia eſt pudoris. Cicero pro Cœlio: *Nobis olim annus erat unus ad cobibendum brachium togâ conſtitutus, ut exercitatione, ludoque campeſtri, tunicati uteremur.*

Manus non modò loquentem adjuvant: ſed ipſæ, (ut de oculis Tullius [a] ait) *quemadmodum animo affecti ſimus, loquuntur.* Vnde Demetrius Cynicus, qui Neronis tempore vixit, cùm pantomimum vidiſſet Martis & Veneris adulterium ſaltantem; Δοκεῖς [b], inquit, *αὐταῖς χερσὶν λαλεῖν.* Huc pertinet illud Petronii in analectis:

Manu puer loquaci
Aegyptius choreutes.

[a] *lib. I. de Legg.*
[b] *Vidêris ipſis manibus loqui.*

Et hoc B. Cypriani libro de ſpectaculis: *Vir ultra muliebrem mollitiem diſſolutus, cui ars ſit verba manibus expedire.* Ac ſimiliter Claudianus lib. de conſulatu Mallii Theodori:

Qui nutu, manibuſque loquax.

Nihil etiam elegantius illo Nonni lib. VII. Dionyſiacôn:

Νεύματα [c] μῦθον ἔχων, παλάμην στόμα, δάκτυλα φωνήν.

Caſſiodorus quoque ſcitè lib. IV. epiſt. ult. de eâdem pantomimorum arte verba faciens: *His ſunt*, inquit, *additæ orcheſtarum* [d] *loquaciſſimæ manus, linguoſi digiti, ſilentium clamoſum, expoſitio tacita, quam muſa Polymnia reperiſſe narratur, oſtendens, homines poſſe, & ſine oris affatu, ſuum velle declarare.*

[c] *Nutum pro ſermone habens, manum pro ore, digitos pro voce.*
[d] ὀρχηστῶν *ſive pantomimorum. Vulgo editū,* horciſtarum.

Manu olim oratores, & alii, qui ad populum dicturi erant, audientiam faciebant. Perſ. ſat. IV:

Fert

Fert animus calidæ fecisse silentia turbæ
Majestate manus.

Lucanus lib. 1. de Cæsare: *--- Tumultum*
Composuit vultu, dextrâque silentia jussit.

a Act.26.1. b manum extendere. c Act.13.16. & 21.40. d manu motâ annuere.

Imò in Actis etiam Apostolicis dicitur Paulus verba facturus *a* ἐκτεῖναι *b* τὴν χεῖρα, & *c* κατασείειν *d* τῇ χειρί. Pluraque de hoc ritu Casaubonus annotavit ad superiorem Persii locum.

Solet Cicero, antequam diceret, barbam demulcere. Quod hodieque nonnulli solent. Sunt & qui aut lacunar intueantur, vel frontem fricent, aut mustaca trahant. Sed hæc vitiosa sunt.

Porrò manus in exordio non extenditur; at, ubi oratio magis incaluerit, cum sententiâ exseri incipit, & cum eâdem deponitur. Hæc pectori admovetur, cùm quis de se loquitur: at cùm alium alloquimur, ad eum extenditur. Hac sublatâ, inflexâq;, alium ad nos allicimus: reflexâ à nobis, eundem aversamur. Admirantium etiam est, manus tollere. Cicero in Academ. *Hortensius autem vehementer admirans, quod quidem perpetuò, Lucullo loquente, fecerat, ut etiam manus sæpe tolleret.* Et ad Cæsarem lib. VII. epist. *Sustulimus manus, ego & Balbus: tanta fuit opportunitas, ut illud nescio quid, non fortuitum, sed divinum videretur.* Catullus epig. LIV:

Admirans ait hæc, manusque tollens:
Di magni! salaputium disertum.

Horat. sat. V. lib. II:

Importunus amat laudari, donec, Obe, jam
Ad cœlum manibus sublatis, dixerit.

Video eodem ab eruditissimis viris referri illud Livii lib. XXIV: *Ad quam vocem cùm clamor ingenti alacritate sublatus esset, ac nunc complexi inter se, gratulantesque, nunc manus ad cœlum tollentes, bona omnia populo Romano, Gracchoque ipsi, precarentur.* Sed volones hi manus sustulere, ut Deos orarent bona omnia pro pop. Rom. & Graccho, à quo libertate donati essent planè insperatâ. Nec dubito tamen, quin quòd manus attollunt admirantes, id inde exortum sit, quòd admiratione rei novæ acceptæque gratias Deo agerent pro beneficentiâ. Quemadmodum &, quòd jurantes olim manus tollerent, ex eo est, quòd cœleste numen testarentur. Hodie eâdem de caussâ duos attollunt digitos, indicem, & medium.

Olim in dicendo digitum medium contrahebant in pollicem, reliquis tribus explicitis. Ejus lenis motus conveniebat proœmiis, productior erat in narratione, longissimè exertus in contentione.

Presso

Presso quoque pollice veteres favorem testati; verso contrarium indicabant: quo de more Politianus Miscell. cap. XLII, & Lipsius in Saturnal. lib. II. cap. XXII.

Etiam Hortensius in digitis partiebatur caussam. Olim enim in digitis computabant: cujus moris antiquitatem arguit, quòd ejus quoque meminit Herodotus in Thaliâ; ubi id vocat ἐπὶ δακτύλων συμβάλλεσθαι. Quibus autem figuris totum hoc constiterit, è Græcis explicuit Nicolaus Smyrnæus Astabasdas, libello a, qui inscribitur, ἔκφρασις τοῦ δακτυλικοῦ μέτρου. E Latinis idem docuit Beda, commentario de ratione computandi per digitos. E junioribus vide sis Lilium Gyraldum dialogismo secundo, & Joannem à Wouwer tractationis de polymathia cap. VII. Porro Hortensii, quem dixi, morem aliqui hodieque non infeliciter imitantur. Sed cavendum à nimia digitorum gesticulatione, ob quam idem ille ab oratoribus sui ævi reprehensus fuit. Docet hoc nos Agellius lib. I. cap. V: *Ad eundem, inquit, modum Hortensius, omnibus ferme oratoribus ætatis suæ, nisi M. Tullio, clarior, quòd multâ munditiâ, & circumspectè compositeque indutus, & amictus esset, manusque ejus inter agendum forent argutæ admodum, & gestuosæ, maledictis, compellationibusque probrosis jactatus est: multaque in eum, quasi in histrionem, in ipsis caussis, atque judiciis, dicta sunt.* Qui locus planè à glossemate laborat. Nempe cùm dicitur, *omnibus ferme oratoribus, nisi M. Tullio, clarior.* Sanè *ferme* dixerat, quòd Tullium clariorem putaret. Quare non dubium, quin verba illa, *nisi M. Tullio*, ab aliquo ad oram, vel superiùs, fuerint adscripta, quæ postea in sermonis contextum irrepsere.

Frontem quoque, vel caput, manu percutiebant. Quod Cicero laudat in Bruto: at Quinctilianus lib. XI. improbat, tanquam scenicum magis, quàm oratorium. Fiebat autem id in summo dolore. Unde Homerus Il. χ:

Ὤιμωξεν b δ' ὁ γέρων, κεφαλὴν δ' ὅγε κόψατο χερσί.

Et Herodotus in Thaliâ: Ὁ c δὲ Ψαμμήνιτος, ὡς εἶδεν, ἀνακλαύσας μέγα, καὶ καλέσας ὀνομαστὶ τὸν ἑταῖρον, ἐπλήξατο κεφαλήν. Dionysius Halicarnassensis lib. x. Antiq. Rom. Παίοντες d τὰ μέτωπα, καὶ κατηφεῖς τὰς ὄψεις ποιήσαντες. Est & indignantis. Cicero ad Att. lib. I: *Puto, te in hoc aut risisse, aut ingemuisse, ut frontem ferias.*

Etiam præ nimio mœrore capillos vellebant. Ut Od. K:

Ἑζόμενοι e δὲ κατ᾽ αὖθι γόων, τίλλοντό τε χαίτας.

Attius de Agamemnone apud Cicer. f

Scindens dolore identidem intonsum caput.

a *Edidit Fred. Morellus.*

b *Lamentatus est senex, & caput manibus percussit.*

c *Psammenitus verò, ut id vidit, magnum edidit ploratum, ac amico suo nominatim compellato, caput feriit.*

d *Percutientes frontes, & adspectus tristes præ se ferẽtes.*

e *Sedentes autẽ illic gemebãt, & evellebant pilos.*

f *lib. 3. Tusc. Quæst.*

Ac quemadmodum caput in dolore, ita & pectus feriebant. Quod apud Homerum Achillis ancillæ fecisse dicuntur [a], cùm audissent necem Patrocli. Ciceronis quoque est Tusc. III: *Muliebres lacerationes genarum, pectoris, feminum, capitis percussio.* Quandoque etiam est sese reprimentis. Ut Odyss. Υ:

a Il. Σ.

Στῆθος [b] δὲ πλήξας, κραδίην ἠνίπαπε μύθῳ.

Denique, ut caput & pectus, ita femur quoque percutiebant præ dolore. Quæ tria Tullius complexus est Tuscul. III, ut jam vidimus.

b *Pectore autē percusso, animum increpuit sermone.*

De femore est & hoc Homeri Il. Μ:

Δή [c] ῥα τότ' ᾤμωξέν τε, καὶ ὣ πεπλήγετο μηρὼ
Αἴσιος Ὑρτακίδης.

c *Tum lamentatus est, & sua femora percussit Æsius Hyrtacidès.*

Ac similiter Plutarchus, libro, An sufficiat vitiositas ad hoc, ut aliquis sit infelix: Οὔτε [d] πείσας δυσφοροῦντα μετανοίᾳ, μὴ βοῆσαι, μηδὲ τῶν τριχῶν λαβέσθαι, ἢ τὸν μηρὸν κροῦσαι. Vnde lucem capit hoc Plauti Truculento [e]:

--- me intuetur gemens.
Traxit ex intimo ventre suspirium. hoc vide, dentibus
Frendit: icit femur.

d *Neque persuaseris ob pœnitentiam ægro, ut ne clamet, vel in capillos involet, vel feriat femur.*

e act. 2. sc. 7.

Vbi & indignatio. Primus verò, qui in orando præ indignatione femur feriret, Athenis fuit Cleo: ut scribit Plutarchus in Nicia.

Pectus venterque ne projiciantur, quod supinitatem arguit.

Genua misericordiæ dicata. De quo ita Servius in illud III. Aen.

Dixerat, & genua amplexus, genibusque volutans
Hærebat.

Physici, inquit, *dicunt esse consecratas numinibus singulas corporis partes, ut aurem Memoriæ, frontem Genio, dextram Fidei, genua Misericordiæ.* Sanè supplices non ipsi modò in genua provolvebantur, cujus caussa satis est aperta; sed etiam eorum, quibus supplicabant, genua contrectabant: nec genua modò, sed & mentum; qui mos est supplicum Homericorum. De utroque ita Plinius lib. XI. cap. XLV: *Hominis genibus quædam & religio inest, observatione gentium. Hæc supplices attingunt: ad hæc manus tendunt: hæc ut aras adorant, fortassis, quia inest iis vitalitas. Namque in ipsa genu utriusque commissura, dextrâ lævâque, à priore parte gemina quædam buccarum inanitas inest: quâ perfossâ, ceu jugulo, spiritus fugit. Antiquis Græciæ in supplicando mentum attingere mos erat.* Vtrumque, quem Plinius ait, morem complexus Homerus Il. Α de Thetide:

Καί a ῥα πάροιθ' αὐτοῖο καθέζετο, καὶ λάβε γούνων
Σκαιῇ, δεξιτερῇ δ' ἄρ' ὑπ' ἀνθερεῶνος ἑλοῦσα.

Vtrumque etiam tangit Euripides in Hecuba:

Ἀγάμεμνον b, ἱκετεύω σε τῶνδε γουνάτων,
Καὶ σοῦ γενείου, δεξιᾶς τ' εὐδαίμονος.

Vbi & dextræ meminit, quia non genua modò contrectabant, ſed & oſculabantur manus. Vnde Iliad. Ω:

--- Ἄγχι c δ' ἄρα στὰς
Χερσὶν Ἀχιλλῆος λάβε γούνατα, καὶ κύσε χεῖρας.

Oſculorum ejuſmodi meminit & Tacitus XV. Annal. *Agere gratias Diis, ad genua ipſius advolvi, & dexteram oſculis fatigare.* Et Appuleius in Apologia: *Pontianus ante pedes noſtras advolutus, veniam & oblivionem præteritorum omnium poſtulat, flens, & manus noſtras oſculabundus.*

Ne cruribus conſiſtatur divaricatis, quod deforme eſt, & obſcenum: neque item pedibus junctis, quod femineum eſt. Sed & hominis anxii, valdeque ſollicitі: de quali Appuleius initio lib. III. Metam. *Complicitis denique pedibus, ac palmulis in alternas digitorum viciſſitudines uſque genua convexis.*

Ne pes dexter porrigatur, ſed ſiniſter, quia vitioſum eſt, eundem proferre pedem, & manum. Ne crebra ſit pedum inter ſe commutatio. Pedis tamen ſupploſio à Cicerone commendatur in incipiendis finiendiſque ſententiis. Sed præcipuè terram pedibus feriunt vel magno dolore preſſi, vel magnopere indignantes. Od. Σ. de Iro:

--- Σὺν d δ' ἤλασ' ὀδόντας,
Λακτίζων ποδὶ γαῖαν.

Cicero lib. I. de orat. *Quid multa? pedem nemo illo in judicio ſupploſit.* Hoc in adverſario ſuo, M. Callidio oratore, deſideravit Cicero oratione pro Q. Gallio: quæ quidem periit; ſed meminere ejus Valerius Max. lib. VIII. cap. X. & Nonius Marcellus in *Logi*: ipſéque Tullius hæc verba ex eâ planè luculenta citat in Bruto ſuo: *Tu iſtuc, M. Callidi, niſi fingeres, ſic ageres? præſertim cùm iſtâ eloquentiâ alienorum hominum pericula defendere acerrimè ſoleas, tuum negligeres? ubi dolor? ubi ardor animi, qui etiam ex infantium ingeniis elicere voces & querelas ſolet. nulla perturbatio animi, nulla corporis; frons non percuſſa, non femur; pedis, quod minimum eſt, nulla ſupploſio. Itaque tantùm abfuit, ut inflammares noſtros animos: ſomnum iſto loco vix tenebamus.* Ex quibus verba illa de frontis & femoris percuſſione, ac pedum ſupploſione, etiam à

 Fabio

a Ante eũ cõſidebat, & prehẽdit genua ejus Levâ, dextrâ autem mentum contigit.

b Agamemnon, ſupplico tibi per hæc tua genua, & mentum tuum, & dexteram beatam.

c Prope adſtans, manibus prehendit genua Achillis, & oſculatus eſt manus.

d Cõpreſſit autem dentes, Pede terram calcitrando feriẽs.

a *lib.*11. *cap.*3. Fabio *a* citantur, ut ostendat, hæc indignatos decere, & excitare auditorem.

Atque hæc de actione: in quâ sedulò curandum, tum ut ita eam instituamus, ne artem redolere videamur: tum ut τὸ πρέπον *b* ubique in personâ observetur, quia aliud juvenem decet, aliud senem; aliud decorum summatibus viris, aliud privatis.

b *decorū.*

EPILOGVS OPERIS VNIVERSI.

HÆc sunt, benevole Lector, quæ de oratoriâ arte tradenda judicavi. Juxtà autem mecum scis, inter pœnas mortalitati à Deo summo impositas, esse mentium caliginem, & errandi *c* necessitatem; ita ut Tullio interdum Demosthenes, & Horatio Homerus, dormitare videatur. Itaque cùm humani nihil à me alienum putem, facilè patior, atque etiam exopto, ut quivis erroribus nostris *d*

--- allinat atrum
Transverso calamo signum.

Non me magis pudebit errores corrigere, quàm puduit medicorum Deum Hippocratem *e* revocare sententiam suam de capitis suturis. Tantùm te rogatum volo, ut etiam ἀθετήσεις, ac culpas, lubens condones; quando Sanatibus idem jus est, quod fortibus; & velle hominem ob errorem dicteriis lacessere, ac velut pipulo differre, id est universo hominum generi injuriam facere. Præsertim quando uti aliis suum, ita & mihi meum judicium sit; ac quemadmodum non ego omnia mea aliis, ita neque alii omnia sua mihi sint probaturi. Imò fors mihi in proclivi sit, multa quæ tantopere aversantur, si rationibus putemus, argumentis validis evincere, ac reprehensores istos, quod præfiscine dixerim, ad incitas redigere. Sed ita fit, ut plerique omnes, quas opiniones à pueris imbibimus, tanquam claudus pilam, mordicus retineamus; ut nihil demirandum sit, Sophistæ nupero succrescere indies turbam pro ejus λήροις *f*, tanquam pro aris, & focis,

g Miscentem pugnas, & inania bella gerentem.

Nam quemadmodum viæ nescii cuilibet eam monstranti fidem habent: ita illi veritatis ignari quidvis cujùsvis statim, idque ἀβασανίστως *h*, ut cum Thucydide loquar, arripiunt, atque universo vitæ curriculo

c *Salomō Prov.* 28. *M. Seneca lib.*4.*decl.* 3.*Iuvenal.sat.*8. *& Demonax apud Lucianum.* d *Horat. in Arte.* e *De morbis vulgaribus libro quincto, & ex eo Cornelius Celsus.* f *nugis.* g *Sillius lib.*1. h *eo necdū discusso.*

riculo reſervant; quia, ut bene olim dictum, nemo non didiciſſe mavult, quàm diſcere. Adde quòd auribus juventutis, naturâ à labore ad otium & deſidiam proclivis, nihil gratius accidere poteſt, quàm ſi intelligat, paucis poſſe paginis comprehendi, pauciſque addiſci diebus, artes longè difficillimas. Quid enim aliud in cauſsâ eſt, cur ramum, frondoſum quidem, at infelicem tamen, à Sophiſtâ illo plantatum in diſpendioſis compendiis, majoris faciant, quàm arborem ipſam occulto creſcentẽ ævo, à philoſopho τῆς ἀληθείας *a* in pinguibus poſitam latifundiis? Ego verò, & juxta mecum optimus ac doctiſſimus quiſque mirum ſemper in modum abhorruit ab hominum iſtiuſmodi inſtituto; ut qui, nobis σκελετὸν *b* fortaſſe artis, at non ζῶμα *c* juſtum monſtrantes, pauculis definitionibus, ac diviſionibus, artis nomen indunt; cùm, juxta dicendi ſapiendique magiſtrum, per cauſſas tantùm rerum indipiſcamur notitiam. Impiè quidem olim Galenus *d*, qui Moſis & Chriſti doctrinam reſpuit, tanquam nullis ſubnixam demonſtrationibus; quemadmodum & idem conſtantiam martyrum, veritatem religionis ſanguine quoque ſuo obſignantium, hoc nomine ſugillare ac perſtringere auſus. Sic enim loquitur *e*: Θᾶττον *f* γὰρ ἄν τις τοὺς ἀπὸ Μωυσοῦ καὶ Χριστοῦ μεταδιδάξειεν, ἢ τοὺς ταῖς αἱρέσεσι προστετηκότας ἰατρούς τε καὶ φιλοσόφους. Ac ſimili poſtea impietate ille fidei deſertor Julianus *g*: Ὑμῶν *h* ἡ ἀλογία, καὶ ἡ ἀγροικία, καὶ οὐδὲν ὑπὲρ τὸ Πίστευσον τῆς ὑμετέρας ἐστὶ σοφίας. Verùm nobis quidem in religione ſatis eſt illud Αὐτὸς ἔφα *i*, neque rationes ullas exigimus, ubi conſtat, eam eſſe vocem Spiritus S. quem Chriſtus promiſit nos ducturum in omnem veritatem. In artibus verò, ac diſciplinis, longè aliter comparatum eſt; in quibus neutiquam aſſertionibus illorum jejunis, &, aridis, nullâque ſuffultis ratione, acquieſcimus. Verùm ita fit, ut quemadmodum Antipodes ex Platonici ſpecus tenebris gratam Solis lucem repudiant, ac degere in priſtinâ caligine præoptant: illi quoque illaudatiora, quibus aſſuevere, mordicus retineant, neque ſuſtineant ad meliora ſe deduci. Quid agamus? Rideamúſne, an ſtomachemur? Rideamus potiùs. Nam quid commune cani cum balneo? Itaque per me licet ſcita ſua, quibus juventutis ingenia pituitâ obruunt, in templis donaria inter ſuſpendant, aut æri inſcribi curent: ut lubet etiam, Ariſtotelem, Tullium, Fabium, tanquam cerritos, conviciis inceſſant. Iamdudum ſcimus, iis, velut animali iſti Veneri inviſo, cœnum gratius eſſe, quàm amaracinum; quomodo & vultures *k* intereunt unguentis inuncti, & ſcarabæi odore roſæ *l*.

a *veritatis.* b *cadaver aridum.* c *corpus.* d *lib. 2. de pulſuum differ.* e *lib. 3. de pulſuum different.* f *Citius Moſis aſſeclæ, & Chreſti,* (ita gentiles Chriſtum vocabant) *ſua deſerant, quàm qui ſectis addicti ſunt, tum medici, tum philoſophi.* g *apud Gregorium Nazianzenum adverſus Iulianum.* h *Vos adeò ratio deſtituit: veſtra hæc ruſticitas eſt, ut nihil præter hoc ipſum,* FIDEM HABE, *veſtræ ſit ſapientiæ.* i *ipſe dixit.* k *Ælianus lib. 3. de Animal. cap. 7.* l *Ariſt. vel quiſquis auctor libri de Admir. Audit.*

Sed istos mitto: atque ad eos potiùs venio, quibus vitii hujus fugâ, ob geminatam nunc commentariorum molem, videri possim in contrarium nimiæ prolixitatis vitium incidisse. Equidem non diffiteor, magnæ esse laudis, artes præclaras, ut plenè, ita succinctè tractare. Sed illis brevitatis tantopere amantibus, partim eo à me satisfactum oportuit, quòd capita doctrinæ universæ universo hoc opere typis distincta præmiserim: partim quia seorsim etiam de hac arte, & strictè satis, egerim opere eo, quod inscribitur *Rhetorica contracta*, vel *Partitiones oratoriæ*: quibus illustres Hollandiæ & West-Frisiæ proceres in cunctis suæ ditionis scholis juventutem imbui jusserunt. At non solùm hujus brevitatis studiosis consulendum fuit: sed præterea, tum doctoribus juventutis, tum aliis, qui pleniùs fusiúsque tractari à me omnia voluerunt. In horum igitur gratiam alter hic labor à me susceptus fuit. Non autem quasi animus foret, sparsim, & quasi per saturam, congregare ingentem præceptorum atque exemplorum copiam; ut, quibus bonitate operis non possem, iis magnitudine ejus industriam nostram comprobarem. Siquidem etsi Plinii hoc non ignorem, *Ut aliæ bonæ res, ita bonus liber melior est quisque, quo major*: tamen nec damno illud Callimachi grammatici *a*: τὸ *b* μέγα βιβλίον ἴσον εἶναι μεγάλῳ κακῷ. Quare si longior fuero, vindemiolarum dum mearum hîc oratoriarum partem meliorem unam in penum congero, id plurimùm rerum potiùs naturâ factum est, quàm meâ: vel saltem non venti atque ostentationis caussâ, sed studio bene de aliis merendi. Primùm paginas aliquot soloci stylo decreveram, ac vix aliud quàm Aristotelis conspectum, qui εἰσαγωγῆς *c* esset juventuti. Quippe existimabam, ab Aristotele non minùs irreverenter, & temere, initium fieri, quàm olim pueri, ut Attilium dixisse Plinius *d* scribit, ab Homero in scholis, à centumviralibus caussis in foro, auspicabantur. Itaque, ne iis, qui Rhetoribus ac Scholasticis sacramento se obligassent, primum esset, quod maximum erat; artem ante oculos ponere adumbratim constituebam, eoque (ut cum Comico dicam) curriculo omnia percurrebam. Deinde in mentem veniebat, quàm præclara multa apud alios etiam legerentur: inprimis Demetrium, Dionysium Halicarnassensem, Hermogenem, Longinum: & ne Latinos suâ laude spoliem, Tullium, Fabium, alios. Quare quod in Aristotele feceram, idem in his mihi faciendum putavi. Pòst cùm quædam, brevitatis studio, obscuriùs à me dicta esse, passim animadverterem: ea & minore verborum parcimoniâ, & exemplorum faculâ, illustrare visum fuit. Denique nec inutile visum est, si aliunde etiam, sed præcipuè

a *apud Athen. l. 3.*
b *magnū librum conferi posse magno malo.*
c *introductio.*
d *lib. 2. ad Maximum.*

cipuè ex iis, quæ ad variam eruditionem pertinerent, aliqua adſpergerem; tum ad levandum faſtidium, quod in tractatione artium facilè obrepit; tum ut eâdem lucis nonnihil adferrem ſcriptoribus antiquis. Accrevit ita ſub manibus labor, dum anſa trahit anſam, & quaſi varam vibia ſequitur. Uſque dum tandem opus, quod non alio ſcripſeram fine, quàm ut juventuti eſſet manuductio ad rhetores oratoreſque antiquos, juſtus eſſe commentarius potiùs cœpit, partim in Partitiones noſtras Oratorias, partim in ea, quæ veteres, tam Græci, quàm Latini, de arte Oratoriâ tradidiſſent. Et in tantâ tamen varietate, ac copiâ, non deerunt, credo, qui vitio vertant, quòd quędam à nobis prætcrita, quæ ex re, & ad rem. Verùm, quo jure, ipſi viderint. Siquidem *alius alio plura invenire poteſt, nemo omnia*, ut inquit Auſonius *a*. Et *nemo reprehenſus, qui è ſegete ad ſpicilegium reliquit ſtipulam*, ut rectè Varro *b*. Et quid attinebat eorum ſcrinia compilare, qui multa prodiderunt, non illa quidem mala, aut falſa, ſed parva dictu, *Prendere quæ poſſis oculorum lumine operto c*: in quibus Ariſtotelem *d* audio, Ἀδολεσχία τὰ φανερὰ λέγειν *e*. Quanquam nonnulla etiam omiſſa nobis, non tam quòd cuivis eſſent manifeſta, quàm quòd judicaremus, ea eſſe magis curioſa, quàm utilia: ut de iſtiuſmodi dicere liceat, Quædam eſſe, quæ ſatius ſit ignorare, quàm diſcere. Rectè Craſſus apud Ciceronem *f*: *Omnes artes aliter ab iis tractantur, qui eas ad uſum transferunt: aliter ab iis, qui ipſarum artium tractatu delectati, nihil in vitâ ſunt aliud acturi.* Verè quoque Antonius apud eundem *g*: *Cùm tradita ſunt cujuſque artis difficillima, reliqua, quia aut faciliora aut ſimilia ſint, tradi non neceſſe eſt: neque eſt omnino ars ulla, in quâ omnia, quæ illâ arte effici poſſunt, à doctore tradantur: ſed qui primarum, & certarum rerum genera ipſa didicerunt, reliqua non incommodè perſequuntur.*

Verùm fortaſſe videar apologiam operis hujus ſcribere voluiſſe, priuſquam dica ei ſcripta ſit. Quare finem hic facio, Deoque gratias ago, quòd mihi non vitam modò & valetudinem, ſed otium etiam conceſſerit ad commentarios hoſce iterum in manus ſumendos, eoſque limandos & augendos, tertio & vigeſimo anno, ex quo primùm viderant lucem. Vale, benevole Lector, ac apud Deum, qui hanc mihi gratiam conceſſit, etiam mei in precibus tuis ſis memor.

FINIS LIBRI SEXTI.

a *epiſtol. ad Symmachum.*
b *extremo lib. 6. de L. L.*
c *In pleriſque omnibus editt. etiã Giffanianâ, legitur* aperto. *Sed malim* operto: *ut editum in illa Iunta anni* 1512. *Nempe ut reſpexerit proverbium,* Vel cœco appareat.
d 2. *Rhet.*
e *Nugatorium, dicere manifeſta.*
f 3. *de Orat.*
g 2. *de Orat.*

